RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS, SVMMI, DISERTISSIMIQVE THEOLOGI, SACRIS DVMTAXAT omnia probantis, in XII. prophetas minores Commentariorum libri XXXII. ex veris primisq; originalibus, iterum atq; iterum recogniti, atque nunc tandem cum adnotationum ac scripturarum locis fideliter æditi.

LOVANII,

Excudebat Seruatius Sassenus, Expensis Viduæ Arnoldi Birckmanni, Anno à CHRISTO nato, M. D. LXVII.

Cum gratia & Priuilegio.

Prophetarum ordo, et librorum numerus.

In Osee	VI.	fo.2.	In Naum	III.	133.
In Iohelem	I.	51.	In Abacuc	III.	149.
In Amos	IIII.	64.	In Sophoniam	II.	163.
In Abdiam	I.	94.	In Aggeum	I.	173
In Ionam	II.	100	In Zachariam	V.	178.
In Michæam	III.	111.	In Malachiam	I.	208.

ORTHVINVS GRATIVS PHILOCHARIS PIO LECTORI, S. P. D.

MAXIMI facies lector candidissime Franciscũ Birckman, ac fratrem ipsius Arnoldum: qui quum sint in vetustissimis simul atq; optimis autoribus, non inquirendis consequendisq́; tantum, verùm etiam in imprimendis diuulgandisq́; diligentissimi, ita etiam in Christianorum maximè codicum synceritate, minimè negligenda, maximè conspicui plurimumq́; illustres. Nihil ex illorum officina feculentum, nihil fatiferum, nihil impium prodit. Omnia ad purã eruditionem, ad integram fidem, & ad solidam doctrinam consequendam, cũ optimis optimi, certatim expendunt. Quòd tam in vendendis assiduè bonis libris, classicisq́; autoribus euulgandis, quàm in luculentissimis ac planè diuinis, Ruperti nostri operibus, terra, marique (& maximis quidẽ eorum impensis) diligenter conquirendis, ac tandem excusis, luce clarius docuere. Ad Rupertum venio, antiquissimũ summumq́; Theologum: qui non per diuerticula, aut vagas contentionum ambages diuagatur, sed via regia, via tuta, via euangelica, via solida ac certa, sacros hic interpretando prophetas neminem non cœlesti inflammat igne. Syncerus est, integer etiam ac pure candidus. Moriar, si vllum deorum nectar suauius esse credam, hoc Ruperti prophetarumq́; poculo, quo sitienter ebibentes, nunquam sitiunt, quo sese inebriantes nunquam inebriantur. Multo enim, multoq́; amplius quàm cogitare quisquam potest, de pectore ipsius candidissimo & gratiarum pleno, conditum sapidumq́; promanat, cuius niueam simplicitatẽ, cuius eloquentiã incredibilẽ, cuius sententiarũ grauitatẽ, cuius deniq; Theologicã sublimitatem nemo nõ admirabitur, nemo nõ in cœlũ feret. Auricomũ enim habẽs caput, veste splendescit argentea, & velut ætherius sol cuncta collustrat. Hic decus & præsidiũ est Theologorũ: ad hũc, tanquam ad anchoram, hac tempestate literati omnes decurrũt. Quemadmodũ materia salubris, ita & stylus delectabilis. Et vt semel finiã, hoc nostrum in Abbatẽ non aspernabere distichon.

Nunc medium cœli tangit, nunc æthera pennis
Verberat, & decimo semper spaciatur olympo.

Quid multa? Adiiciamus (si ita libet) & hoc nostrum Epigramma.

Cedite Philosophi, quos Græcia iactat, habetq́;,
Iactitat & si quos Itala terra suos.
Hos longe exuperat Rupertus, gloria vatum,
Gloria doctorum, Teutoniciq́; soli.
Par decus ingenii nulli sperare licebit,
Nam nouit quicquic Theologia docet.

Hos igitur Ruperti libros, lector candidissime, obuiis suscipe manibus, & nobis immortales habe gratias, qui non hosce solum, de quibus hic loquimur, verùm omnes ferme alios (quorum ingens est numerus) Ruperti libros, ad vnguem vsque recognitos, in studiosorum omnium vtilitatem, non fideliter minus quàm diligenter, edidimus. Vale feliciter. Coloniæ ex officina nostra literaria, tertio nonas Augusti, Anno Domini. M. D. XXXIIII.

Elenchus eorū quæ habentur in Commentarijs Ruperti, in duodecim Prophetas minores. Vbi nota, primum numerum significare Folium: literas autem a & b, designare alteram Folii faciem.

ABacuc, id est, luctator. 149.a.
Abacuc loquitur in persona Christi, 149.a.
Abdias interpretatur seruus domini. 94.b.
Abdias tempore Heliæ fuit, 94.b.
Abel primus pœnitentium. 48.b.
Ad austrum habitare. 99.b.
Ad quid inuocandus deus. 60.a.
Aeditui apud Sophon. dicuntur sacerdotes Baal. 164.b.
Abraham propheta, ad quem & promissio & repromissio facta est. 2.b.
Abscondita Esau, sunt sacramenta legis & prophetarum. 96.a.
Absconditum peccatum. 48.a.
Abyssus dedit vocem. 62.a.
Aceruus vinginti modiorum, Christus. 176.a.
Accedere ad prophetissam apud Esaiam. 1.a.
Achor furatus de anathemate, cuius typum gessit. 10.b.
Aduentus Christi. 77.a.
Aduentus Christi prædicit præcipuè Iohel. 51.a.
Aduentus Christi primus, sicut sibilus auræ tenuis. 4.b.
Aduentus iste pacificus arcum & gladiū conterens. 11.b.
Aduentus vterque Iudeis reprobis in damnationē. 51.a.
Aduerbiorum similitudinis significatio. 54.b.
Aduersarii fidei triplices. 168.b.
Afflictio duplex. 139.a.
Afflictio & ira Christi. 109.a.
Afflictio & ira Ionæ. 109.a.
Afflictio & ira Mosi. 109.a.
Agitatores qui non sunt domini, qui. 140.b.
Aggeus dicitur festiuus. 173.b.
Alexander magnus vt bruchus. 147.a.
Alæ superbiam significant, & dæmones volucres cœli dicuntur. 18.b.
Alexandria Aegypti olim No dicebatur. 145.b.
Alexandriæ & Niniue comparatio. 145.b.
Alieni à cœlesti Hierusalem. 63.a.
Amorræus diabolum significat. 71.a.
Amos propheta difficilis. 64.a.
Ambulare in nomine dei sui. 120.b.
Amici ficti. 130.a.
Angeli fortes dicuntur. 140.b.
Angelorum intercessio pro filiis Israel ad deum. 5.a.
Anguli excelsi. 167.a.
Anima vt auis, verbum dei vt laqueus. 73.b.
Animalibus & brutis similes. 53.a.
Animi passiones omnium malorum causæ. 143.a.
Annuncians eloquium suum. 78.a.
Ante faciem indignationis domini state 135.b.
Apostoli filij sunt Israel & secundum carnem, & secundum fidem. 6.a.
Amphora apud Zachariam quid sit. 187.a.
Apostoli sunt fratres Christi, & filii matris eius. 42.a.
Apostoli vt vngulæ æreæ. 122.b.
Apostoli lenes & seueri. 124.b.
Apostolorum ad gentes expulsio. 61.b.
Appropinquare solio iniquitatis. 84.a.
Aquæ bonæ & fideles. 142.b.
Aquæ maris effusæ, doctores ex gentibus sunt. 92.b.
Aquæ Niniue, diuitiæ dicuntur. 142.b.
Aquila super domum domini, Romanum imperium contra Hierusalem. 28.b.
Aquila super domum domini bis venit. 29.a.
Aratores, patriarchæ, messores, apostoli. 94.a.
Arcturus & orion. 79.b.
Arcus Israel contritus in valle Israelis. 5.a.
Area & torcular, pressuræ sanctorum. 58.b.
Ariditas in diuitiis. 137.a.
Arrogantia ingressus pontificum. 165.a.
Argento inuoluti. 166.a.
Ascendere in cœlum, quid. 92.a.
Ascensio de terra duplex, sicut duplex resurrectio. 6.a.
Ascensio riui omnes electi sunt. 92.b.
Assiduitas religionis & cōtinentiæ in ministris dñi. 56.a
Assur pro superbo diabolo ponitur. 34.a. & 147.b.
Assur à muliere & semine eius contritus. 148.a.
Assur regis pastores. 147.b.
Assur diabolus dicitur. 170.a.
Assyriorum perfectio qualis, 137.b.
Atelebus, parua locusta. 146.a.
Auaritia, abyssus multa. 87.a.
Auaritia mala quid. 156.a.
Auaritia mater malorum. 89.a.
Auaritia sicut ignis. 128.a.
Auaritiam quæ mala sequantur. 142.b.
Auaritia in capite omnium. 91.b.
Auaritia Iudęorum contra pauperes. 89.b.
Auaritia Pharisæorum. 118.a.
Auari, maximè Iudæi. 89.a.
Auaritia Iudæorum. 166.a.
Auditionem audire quid. 148.b.
Auditio de verbo incarnato tremenda. 159.a.
Auditores carnales & spirituales. 56.b.
Auolare quasi aues ex Aegypto, quid est. 43.b.

BAalim, quæcunq; idola dicuntur. 9.b.
Baalim per nullam interpretationem debet vocari Deus. 11.a.
Baal non fuit ex Israel, sicut fuerunt vituli aurei. 30.b.
Beelphegor à Latinis Priapus dicitur, 35.b.
Bellatores diaboli. 162.b.
Bellum sanctificare. 62.a.
Belial quomodo vniuersus interiit. 139.b.
Beniamin, id est, filius dexteræ. 99.b.
Bestiæ quatuor de mari ascendentes. 177.a.
Bethauen, domus idoli, prius dicta est Bethel. 18.b.
Bethlehem etiam Ephrata vocatur. 122.b.
Bibe & consopire. 190.b
Bibere vinum in dulcedinem. 51.b.
Bibere vinum damnatorum. 71.a.
Bona temporalia sicut pomum. 89.a.
Bubali dicuntur superbi Iudæi. 86.a.

CAin peccatum septuplex. 108.a.
Caiphas mendacii opifex. 26.a.
Caiphas laqueus ruinæ factus est. 34.b.
Chaldæi, dæmones & Romani. 151.a.
Caluitium aquilæ. 113.b.
Campestria habitare à deo quid. 99.b.
Capi à deo, bona est captiuitas. 21.a.
Capitis commono duplex. 145.a.
Caput de domo impii. 162.b.
Captiuitatis humanæ initium. 60.a.
Charitas latum mandatum. 51.a.
Carnalia desideria Iudæorum. 192.b.
Carmelus duplex. 70.a.
Carmeli vertex, scribæ & Pharisæi. 64.b.
Carnalis Israel, spiritualem semper vt extraneus persequutus. 97.b.
Carnales Iudæi Edom dicitur. 95.a.
Carnis iustitiæ. 50.b.
Castra Christi morientis magna & fortia. 55.a.
Catulus leonis, Christus. 73.a.

Causa

Causa dei semper iusta, erga iustissimum etiam. 127.a.
Carbones desolatorii. 196.b.
Celebrare festiuitates. 139.b.
Cærimoniæ Iudæorum defluunt. 92.b.
Cærimoniæ legis, figura Christi. 176.b.
Christus doctor iustitiæ. 57.a.
Christus cui non placuit carnalibus Iudęis. 24.b.
Christus cur à propheta dicitur Israel. 42.a.
Christus clamauit in prophetis. 149.b.
Christus dominus exercituum. 143.b.
Christus finis totius scripturæ. 132.b.
Christus fortium suorum recordatur. 141.b.
Christus formans montes. 77.b.
Christus in cruce erexit cornu Dauid, cornu salutis. 30.a
Christus in scripturis quærendus. 100.a.
Christus lapis. 166.b.
Christus leo dicitur. 143.a.
Christus legatus missus ad gentes. 95.a.
Christus mons. 119.a.
Christi nomen apud Esaiam, accelera spolia detrahete. 1.a.
Christi promissione implere septem regna conabantur. 134.a.
Christum præ omnibus gratis oderunt. 80.b.
Christus quasi ros in vtero virginis. 50.a.
Christus quasi leo rugije. 43.b.
Christus sol in die luminis. 90.b.
Christus solus verè dicit, Clamaui ad te, quia exaudisti me. 105.b.
Christus solus perfectè loquutus. 80.b.
Christus venit quasi imber téporaneus & serotinus. 22.a
Christus vt leæna & catulus leonis. 21.a.
Christus vt cornu ferreum. 122.b.
Christus verè deus. 77.b.
Christus verbum domini. 51.a.
Christus candelabrum aureum. 184.b.
Christus quomodo coronatur in electis. 190.a.
Christus agricola est. 203.b.
Christus solus in scripturis quærendus. 163.b.& 178.a
Christus dicitur Zorobabel & filius Salathiel. 177.b.
Christus dicitur seruus domini 183.b.
Christus lapis, super quem septem oculi. 184.b.
Christus doctor iustitiæ. 57.a.
Christi egressus duplex. 122.b.
Christi ecclesiæ dicuntur ciuitates, vineæ, & horti. 94.a.
Christi ecclesia & virgo est & coniunx. 14.a.
Christi insultatio contra Iudæos. 203.b.
Christi passio figurata in Iona 100.per totu prophetam.
Cibus electorum, laus dei. 59.a.
Ciuitas dei. 156.a.
Ciuitas sanguinum, Hierusalem. 144.a. & 157.a.
Clamor ad deum verus. 104.b.
Clamor ad deum pro terrenis, vlulatus est. 28.a.
Claudicans Israel dicitur. 120.b.
Clerici memores sui officij quid faciunt. 156.a.
Clericorum oculi lyncei ad eorum vitia, ad sua Tiresiæ. 137.b.
Climata secundum situm Hierusalem. 181.b
Clypeus ignitus, sermo dei. 140.b.
Cogitantes contra dominum. 136.a.
Cogitantes inutile. 114.a.
Columba habens fel, nō habens cor, Iudæi sunt. 27.b.
Columba regenerantem spiritus sancti gratiam significat. 43.b.
Comedere peccata populi quid est. 17.a.
Comprimere manus quid. 148.b.
Computrescere in stercore suo quid est. 53.a.
Confessio vera de Christo. 153.a.
Confusio iudæorum duplex. 156.b.
Cœli dicuntur apostoli, terra autem ecclesia. 175.a.
Conuersio iudæorum non recta. 178.b.
Consilium apostoli. 147.a.
Consolatio electorum duplex. 138.a.
Constantini donatio. 108.b.
Contemplari viam. 140.a.
Contemptibilis. 95.a.
Contritio & retributio Iudæis duplex debetur. 98.a.
Contritio capitis, mulieris & seminis Christi est. 148.a.
Conuersio vera ad deum. 55.b.
Conuersio dei ad nos & benedictio. 55.b.
Conuiuijs ferè impij conspirant in sanctos. 137.a.
Cor maris, medium eius est. 104.b.
Cornua, brachia crucis. 160.a.
Correctio & confessio Ionæ. 105.a.
Corpus Christi, templum sanctum dei. 104.b.
Creatio diaboli qualis. 153.a.
Credentium numerus paucissimus. 156.b.
Culmus stans, in quo germen non est, litera legis dicitur. 31.a.
Cupiditas meretrix dicitur. 145.a.
Custodes quasi locustæ. 147.a.
Custodire vanitates. 105.a.

Damnatio diaboli triplex. 162.b.
Damasci scelera. 65.a.& 66.a.
Darius, quartus à Cyro Da. rex. 178.a.
Dauid psalmos clausos scripsit, clauem Christo relinquens. 2.a.
Dauid primus scripsit, & cecinit propheticum sermonem. 13.a.
Dauid primus cœlestia promissa de regno dei manifestè explicauit. 24.a.
Dauid typum Christi, Hieroboam iudæorum carnalium gessit. 23.a.
Dauid victoria contra Goliath mystica. 99.b.
Decem tribus inuidebant Iuda promissionem. 136.a.
Decima pars domini. 78.b.
Dæmones, in Romanis sicut equites. 150.b.
Densum lutum, multę diuitiæ. 155.b.
Dentes hostium dei. 118.a.
Descendere dominum quid. 112.a.
Descendere in infernum quid. 92.a.
Deuastatio Niniue. 138.b.
Dei corripientis intentio. 72.b.
Deum sequi propter pascua sua, non propter ipsum. 47.b
Deus ad gentem Hebraicam ter accessit, iuxta verba Osiæ. 13.a.
Deus ab Austro veniet. 159.b.
Deus æmulator & vlciscens dominus. 134.b.
Deus exercituum. 83.b.
Deus est hostis Iudæorum. 111.b.
Deo seruire grande præmium est. 171.b.
Deus impassibilis. 135.a.
Deus iudex iustus, fortis, & patiens. 135.a.
Deus iratus est Iudæorum non genti, sed incredulitati. 43.b.
Deus in medio eorum. 59.a.
Deus misericors inferendo nobis mortem. 147.b.
Deus neminem eijcit, nisi qui prius ab eo sponte recessit. 36.b.
Deus non factos, sed suscitator gentis amaræ. 151.a.
Deus non tradit aut dimittit, nisi quos incorrigibiles fecit. 19.a.
Deus non solam vindictā petit, & pœnam sicut homo Iesus, sed magis pœnitentiam peccatorum. 43.b.
Deus quomodo accessit ad fornicariam, iuxta similitudinem Osee. 3.b.
Deus spes erit piorum, horror impiorum in die magno. 62.b.
Dies hostiæ domini. 165.a.
Dij terræ boni, & dij terræ mali. 170.a.
Die 24. noni mensis natus est Christus 176.b.
Diaboli draconis intentio. 139 b.
Diaboli congregatio. 151.b.
Diaboli fortitudo imbecillis. 152.b.
Diabolus qualis à deo creatus. 153.a.
Diabolus princeps opprobrij nostri. 57.b.
Diabolus rex equorum & equitum. 151.b.
Diabolus à Christo expulsus. 57.b.
Diabolus mortuus deo, viuit in impiis. 58.a.
Dictum Iob exponitur. Deus non æquo iudicio afflixit me. 56.b.

Dies domini contra dormienter. 53.b.
Dies domini cur domini dicatur. 53.b.
Dies domini magnus quis est. 54.a.
Dies domini ex malis præcessuris credatur. 53.a.
Diem domini magnum fore indubitale fit. 59.b.
Dies domini prope est. 60.a.
Dies domini terribilis. 108.a.
Dies frigoris. 147.b.
Dies famis, iudicij dies est. 64.a.
Diei vnius septem nomina. 98.a.
Dies præparationis. 170.b.
Dies vltionis incredulis est dies salutis. 9.b.
Dies visitationis, Iudæis factus est dies retributionis. 33.b
Dies illa dicitur etiam dies solennis, & dies festiuitatis. 33.b.
Dies nouissimi Iudæorum nobis est plenitudo temporis. 119.b.
Diligere misericordiam quid est. 127.b.
Disceptatio dei cum hominibus horribilis. 60.b.
Diuinatio, prophetia mendax. 125.b.
Diuisi inter se, qui seipsos à deo diuiserunt. 37.a.
Diuitiæ rete impiorum sunt. 154.a.
Diuitiæ huius mundi, ariditas est. 137.a.
Doctor iustitiæ, Christus. 57.a.
Doctores ex gentibus velut pluuia ex mari. 80.a.
Doctores ecclesiæ. 124.b.
Doctrina noua non est, quæ scripturis probatur. 92.a.
Domus furis, templum Iudæorum. 186.b.
Domus Iosiæ, ecclesia est. 190.a.
Dominus iustus in puniendo. 191.b.
Domus Dauid contra Iudã quomodo gloriata est. 162.a
Domus Israel nunc ruinosa est. 93.a.
Dominus exercituum, Christus. 92.a. & 143.b.
Dominus rex regum 125.a.
Dominus stans super altare, Christus est in cruce. 91.a.
Dominus in Sion. 40.b.
Dominus de Sion rugiet. 64.a.
Domine, in iudicium posuisti eum. 153.a.
Dominus exercituum cur ter dictum sit. 77.b.
Donationis Constantini decretum. 108.b.
Dormire fiducialiter quid est. 11.b.
Duo mala seu duas iniquitates fecerunt Iudæi, gentes vnam. 40.a.
Duplex retributio debetur impijs. 98.a.
Duo rostra aurea. 186.a.
Duo montes aurei, lex & euangelium. 188.b.

Ecclesia ex bonis & malis permixta in hoc mundo. 6.a.
Ecclesiæ hostes, Christi hostes sunt. 125.a.
Ecclesia Christi & virgo est & coniunx. 14.a.
Ecclesiæ Christi dicuntur ciuitates, vineæ, & horti. 94.a.
Ecclesia de gentibus sicut septem illæ mulieres apud Esaiam. 8.b.
Ecclesia de gentibus, licet prius fornicata sit, tamen virgo est per fidem. 11.b.
Edom, Esau, & Seir, tria nomina, re idem. 94.b.
Edom iter arguitur, Crudelitas eius in Israel. 67.a
Edom, carnales Iudæi sunt. 95.a.
Edom nomen inuisum scripturæ. 98.b.
Edom omnis sectator vitiorum illius dicitur. 95.a.
Effraim nomine, scribæ & pharisæi denotantur. 99.b.
Effraim subcinericius factus est, qui non reseruatur. 17.a.
Effrata, Bethlehem est. 122.b.
Effraim omnis aduersarius veritatis. 56.a.
Effraim carnales Iudæi, qui à Dauid & à Christo recesserunt. 17.a.
Effusio spiritus super omnem carnem. 59.b.
Egressus Christi duplex. 122.b.
Egressus es in salutem populi tui. 162.a.
Electa gentilitas dicitur. 120.b.
Electorum cibus & saturitas. 59.a.
Eloquentia Iohelis ostenditur. 54.b.
Eloquentia mira in sacris literis. 83.b.
Eloquentia seculi. 132.a.
Aemulatio dei. 134.b.
Aenigma quid. 155.b.
Equi rufi, nigri, & albi. 188.b.
Equi varij ad terram austri, & cætera. 189.a.
Equi domini quales. 54.b.
Equi fortissimi, Apostoli. 189.a.
Error Iudæorum bonus est nobis. 182.a.
Esaias vir nobilis, & socer Manasses regis. 1.a.
Esaias ob quam causam occisus est. 1.a.
Aetas Christi. 159.a.
Euangelium secundum Hebræos. 103.a.
Euangelica prædicatio in plateis. 141.a.
Exacerbare dominum, est peccatum suum defendere. 16.a.
Excelsa super quæ graditur deus. 78.a.
Extremi iudicij terror. 108.a.
Exultare est hilariter credere. 58.a.
Exultare ad horam. 196.a.
Ezechias dupliciter consolatus. 138.a.

Fabulæ & genealogiæ Iudæorum. 91.b.
Facere iudicium quid. 127.b.
Faciens matutinam nebulam Christus est. 78.a.
Factio lasciuientium, impij sunt. 84.b.
Fames animæ grauior corporis fame. 91.a.
Forma spiritualis intelligentiæ, in culmo literæ legis. 31.a.
Fasciculus, numerus Apostolorum. 92.b.
Fermentum malitiæ in Iudæis, in nocte azymorum. 36.a.
Festa Iudæorum in luctum conuersa. 90.b.
Festiuitas tabernaculorum apud Christianos. 107.a.
Festorum celebratio vera. 139.b.
Ficulnea genus humanum cur dicitur. 35.b.
Ficulneæ prima poma, patriarchæ sunt. 35.b
Ficulneæ folia, sunt filii damnationis: poma, filii.
Fides paucorum est. 150.b.
Fides absque operibus. 120.b.
Fidei firmitas in Iona. 105.a.
Fidei verbum bonum. 205.a.
Filia Sion, primitiua ecclesia. 121.a.
Filii Edom qui. 36.b.
Filii benedictionis qui sunt. 73.a.
Filii regis, & filii regni. 165.a.
Filii Sion, Apostoli. 197.a.
Filii Israel, filii promissionis. 99.b.
Filii Sion, Iudaica gens dicitur. 59.b.
Filii Israel carnales sunt sicut harena maris: At filii Israel secundum fidem sunt sicut stellæ cœli. 5.b.
Filii maris, qui crediderint & baptizati fuerint. 43.b.
Finis malus populi Israel. 89.a.
Flagellorum suorum causas deus non vult latere. 71.b.
Flagellandi modus triplex. 56.b.
Fletus domini super Hierusalem. 78.a.
Flumen pacis, spiritus sanctus. 63.b.
Fluuii terræ, sapientes seculi sunt. 161.b.
Fornicari est à deo recedere, & seruire creaturæ. 3.b.
Fornicaria duplex in Israel, Oolla, & Ooliba. 17.b.
Fornicatio corporalis, pœna est fornicationis spiritualis. 17.b.
Fortes tres Dauid boni, fortes tres Iudæorum mali. 41.a.
Fortes, angeli dicuntur. 140.b
Fortia fundamenta terræ, reges. 128.b.
Fœdus Iudæorum cum morte, & pactum cum inferno. 37.b.
Fortitudo dei Christus aliter quàm bruchus. 58.b.
Fortes quasi quercus. 71.b.
Fortitudo diaboli non vera. 153.a.
Fratrum Iacob & Esau mystica expositio. 99.b.
Frumentum, vinum, & oleum duplex. 57.a.
Fuga Ionæ pia & placens deo. 101.a
Fugere dominum, & à facie domini, differunt. 102.b.
Fulgurans hasta quid. 161.b. & 162.a.

Funiculus

Funiculus misericordiæ & iudicii. 160.b.
Funiculus peccatorum longus in Iudæis. 25.a.
Funiculs charitatis. 43.a.
Funiculus maris, requies pastorum. 168.a.
Fundamentum summum. 119.b.
Furati sunt sufficientia sibi. 96.a.
Fures Iacob & gentes dicuntur & dies ipsæ. 95.b.
Fures & latrones qui sunt. 117.a.

GAbaa duplex peccatum Israel habuit. 39.b.
Galaad ciuitas in tribu Gad, in qua idolum primò consecratum est. 23.a.
Galaad cur supplantata sanguine dicitur. 23.b.
Galgala locus idololatriæ antiquos. 18.a. & 63.a.
Gaudium verum, eiusque ordo. 51.b.
Gedeon typum Christi gessit. 41.b.
Generationes nouem inter Zorobabel & Ioseph. 186.a.
Gementes vt columbæ. 142.a.
Gens fortis. 52.a.
Gens longinquissima, diaboli. 62.a.
Gentes quæ oderunt Israel gratis. 67.b.
Gentilium iustitia. 137.b.
Gentilis populus olim fuit absque misericordia, nunc Iudæi absque misericordia sunt. 23.a.
Gentilis populus vt meretrix, Iudaica gens vt adultera habetur. 32.b.
Gentes labores suos, Iudæi labores aliorum possidebunt. 33.a.
Gens Iudæorum cur vitula docta dicitur. 40.a.
Gentiles facti sunt Iudas & Iacob. 40.b.
Gentibus euangelizandum, in Iona figurabatur misso ad Niniuen. 103.a.
Gentes erant procul à deo. 190.a.
Gladius duplex. 93.b.
Gloria & laus Christi. 159.b.
Gloria patrum ex carne Christi. 59.a.
Gradatio in sermone apud Osee per Apostolum explanata. 12.b.
Gurges aquarum transiit. 162.a.

HAbenæ currus, prælati sunt. 140.b.
Helisæus spiritum Heliæ duplicem habuit. 76.b.
Hæreditas mea Israel. 60.a.
Hæresis contra spiritum sanctum. 77.b.
Hæretici falsi fratres. 99.a.
Hæretici cur dicuntur filii Moab & filii Ammon. 169.a.
Hæretici cur illis dicuntur esse similes. 169.b.
Hæretici familia, Aegyptii. 207.a.
Hæretici quid tandem erunt. 169.b.
Hæreticorum libri sunt sicut vxor Loth. 169.b.
Hæreticorum peccatum irremissibile. 169.b.
Hæretici inter paganos reputabuntur. 207.a.
Herodes rex Iudæorum transiturus. 42.a.
Hæsitatio incredulitas est. 18.a.
Hieroboam peccatum. 114.a.
Hierusalem ciuitas sanguinum. 144.a.
Hierusalem cœlesti alieni qui sunt. 63.a.
Hierusalem infirmata in bonum. 213.a.
Hierusalem peccatum grauius quàm Samaria. 85.b.
Hierusalem quomodo Niniue dicatur. 143.a.
Hierusalem quare pila dicitur. 165.b.
Hierusalem olim columba. 170.b.
Hierusalem sæpius succensa. 53.b.
Hierusalem terrena filia latronis. 122.b.
Homo diuersum opus ab aliis creaturis. 159.a.
Homines animalibus similes qui sunt. 58.a.
Hominis imbecillitas. 52.a.
Hominum genera duo. 51.a.
Hostes dei. 134.b. & 80.b.
Hostes ecclesiæ, Christi quoque sunt. 125.a.
Humanæ captiuitatis initium. 60.a.
Humani formij hæretici. 126.a.
Humilitas custos virtutum. 154.b.
Humilitas Iudæorum in captiuitate Babylonica. 87.a.
Humilitas vera fortitudo. 90.a.
Humilitas Iacob & Moysi. 90.a.

IAcob deo primus vouit decimas. 78.b.
Iacob & gentes dicuntur fures. 95.b.
Iacob & Israel coniunctim quid significent. 139.a.
Iacob paruulus, id est humilis. 87.a.
Idola quæ deceperunt Israel. 69.a.
Idololatriæ primum edictum. 114.b.
Idolum primum apud Iudæos, ex inauribus & monilibus fœminarum fuit. 9.b.
Idololatrarum dementia. 17.b.
Idololatria, in gentibus error, in Iudæis horror est. 23.b.
Idola per Christi passionem in telas aranearum fuerunt. 31.a.
Iehu quasi paliurus. 129.b.
Iehu rex, non vero zelo dei percussit domum Achab. 4.a.
Iehu rex iussu dei, non ex gratia, sed ad vindictam. 30.a.
Ieiunium sanctificare. 52.b.
Ieiunium sacrificare plus quàm prædicare. 56.a.
Israel, semen dei, filij promissionis dicuntur. 3.b.
Israel etiam Metropolis & Naboth dicuntur. 4.a.
Israel cur pro Naboth occiso ponitur. 4.a.
Ignominiá generis humani operiebat lex, deleuit Christus. 9.a.
Ignominia Christi & Iudæorum diuersa. 157.b.
Ignorantiam dei habere, & pro ignorantibus orare diuersa sunt. 158.b.
Imber matutinus & serotinus. 27.a. & 58.b.
Immunditia Israel idololatria. 116.a.
Impii dicuntur facto lasciuientium. 84.b.
Impii robur, est infirmitas. 74.b.
Impii sunt sepulchra diaboli. 58.a.
Impiorum sagenæ duæ. 154.b.
Incarnati verbi auditio timenda. 159.a.
Incorrigibiles sunt, qui non per ignorantiam, sed per malitiam mendacium dicunt aut confingunt. 30.b.
Inexcusabiles filii Israel. 76.b.
Inhonoratus, superbus dicitur. 138.b.
Iniquitas Iudææ maior, quàm Sodomæ. 77.a.
In medio annorum quid. 159.a.
In medio deum esse. 59.a.
Insania prophetarum Ephraim. 34.b.
Insatiabilia mala sunt auaritia & luxuria. 17.b.
Interiora iecoris. 48.a.
Intentio corripientis dei. 72.b.
Interrogatoria, Christo & Ionæ proposita, similia. 102.b.
Intrare in profundum maris. 92.a.
Interpretatione nominum consistit, qualitas rerum & sensuum. 164.a.
Interpretatio quorundam nominum hebraicorum. 167.b.
Insulæ gentium ecclesiæ Christi. 170.a.
Inutilia.
Inuidia decem tribuum contra Iudam. 136.a.
Inuocandus deus ad quid. 60.a.
Ioannes Baptista propheta, & plus quàm propheta. 2.b.
Ionas typus saluatoris. 100.a.
Ionæ fides firma. 105.a.
Ioppe. 101.a.
Iohel quis, & quid significet. 51.a.
Ioseph typus Christi. 81.a.
Ira bona quæ. 109.a.
Ira sanctorum qualis. 129.a.
Irrisio superna contra mundum. 146.b.
Israel carnalis non nisi temporalia bona appetebat. 24.a.
Israel carnalis Dauid regem gratis odio habuit. 24.a.

Iſrael vt hedera & fœnum. 110.e.
Iſrael durius puniri debet, quàm cæteræ gentes. 72.b.
Iſrael verus habitat ſolus, non cõmiſcetur gẽtibus. 27.a.
Iſrael bonus ſicut vua in deſerto, Ephraim ſicut auis euolans. 35.a.
Iuda ſunt omnes gentes Chriſtum confitentes. 182.b.
Iudæi carnales & Moab dicuntur. 69.b.
Iudæi Tyri dici poſſunt. 61.b.
Iudæi crucifigentes Chriſtum, rectè dicuntur Ephraim. 34.b.
Iudæi vaccæ pingues in monte Samariæ. 38.b.
Iudæi dicuntur Chanaan & Philiſthijm. 168.e.
Iudicia duo contra Iudæos. 164.a.
Iudæi quare dicuntur populus Chanaan. 162.b.
Iudæi habitantes funiculum maris. 168.a.
Iudæi prophetias de Chriſto perdidiſſent, ſi intellexiſſent. 2.a.
Iudæi cur libros prophetarũ venerati ſunt, cum exoſos haberent prophetas. 2.a.
Iudæi idololatræ etiam in Aegypto. 3.b.
Iudæorum ſomma miſeria, quod iam ſunt, & captiui, & non populus dei. 5.b.
Iudæi carnales non ſunt filii promiſsionis. 5.b.
Iudæi cur amant adhuc literã in prophetis. 6.a. & 63.b.
Iudæorum duplex fornicatio. 17.b.
Iudæi filii fornicationum rectè dicuntur. 67.b.
Iudæi mendaciter diis falſis, dei beneficia attribuerunt. 8.a.
Iudæis non fuit hæreditas à patribus ſuis, ſicut aliis gentibus. 8.b.
Iudæorum dira in deum ingratitudo. 8.b.
Iudæi gens abſque miſericordie nunc eſt. 10.a.
Iudæorum excecatio multum profuit fidei Chriſtianæ. 11.a.
Iudæi ſine rege & principe, ſine epoth & Teraphim. 14.a
Iudæorum futura conuerſio. 194.a.
Iudæi ſcieutiam dei repulerunt. 18.a.
Iudæi pactum dei irritum fecerunt, & filios alienos genuerunt. 20.a.
Iudæi ſicut Adam tranſgreſsi ſunt. 25.a.
Iudæi furentes à vino ceperunt Chriſtum. 26.b.
Iudæorum ingratitudo mendaciaque contra Chriſtum. 27.b.
Iudæi vlulant & ieiunant ſuper triticum & vinum. 28.a.
Iudæi facti ſunt quaſi arcus doloſus. 28.b.
Iudæi negauerunt ac ſubſannauerunt Moſen, Dauid, & Chriſtum. 28.b.
Iudæi à mendacio quod in Chriſtum confinxerunt, nunquam emundantur. 85.b.
Iudæi ſunt vaſa immunda, quia immundi ſpiritus ſunt in eis. 31.a.
Iudæorum cæcitas circa leges euangelicas. 32.a.
Iudæi per ſuperbiam & inuidiam, ſicut Aegyptus indurantur. 32.a.
Iudæorum peruerſa dilectio. 33.a.
Iudæorum ſacrificia poſt paſsionem Chriſti, ſunt panis lugentium. 33.b.
Iudæi deriſerunt prophetas. 33.b.
Iudæi inflati ſcientia, magiſtri facti ſunt erroris. 34.a.
Iudæi ſeditionem in Barrabam hæreditauerunt. 35.a.
Iudæorum diuiſio inter ſeſe. 37.a.
Iudæi inſto dei iudicio traditi ſunt patri mendacij. 39.a.
Iudæi abſque regno ſunt vbique in ſeruitute. 39.a.
Iudæi miſerè nunc pendent inter deum & idola. 43.a.
Iudæorum odium contra Chriſtum. 85.b.
Iudæorum vetus idololatria in deſerto. 83.a.
Iudæi malè robuſti. 80.a.
Iudæi cœleſtia & terreſtria dona amiſerunt. 71.b.
Iudæi fruſtra ſperant imperium. 61.a.
Iudæi peiores Cham. 157.b.
Iudæi ſpoliati cur ſint. 156.a.
Iudæi populus Aſſur. 148.a.
Iudæi quærunt & non inuenient. 90.b.
Iudæorum deus, aurum. 91.a
Iudæi volebant ſibi prophetari bona carnalia. 93.b.
Iudæis in vinea ſolum folia relicta. 96.a.
Iudæi omnium iniuſtiſsimi. 107.a.
Iudæorum pertineces reſponſiones. 155.a.
Iudæorum diſperſio. 148.a.
Iudæorum confuſio duplex. 156.b.
Iudæi pueri centum annorum. 181.a.
Iudæi quomodo eleuati. 187.b.
Iudæi quare ieiunabant. 191.a.
Iudæi gentibus inuidẽnt ſalutem. 212.b.
Iudæis 4. mala, a. 4. regnis. 51.b.
Iudęorum luctus. 56.a.
Iudæo primùm & Græco. 59.a.
Iudex verbum domini. 120.a.
Iudicium damnationis diaboli triplex. 162.b.
Iudicium peruerſum quod eſt. 149.b.
Iudicij funiculus. 160.b.
Iudicium facere quid eſt. 127.b.
Iudicia domini ſolum in ſcripturis ſcrutanda. 72.b.
Iudicium domini extremum. 132.b.
Iudicii nouiſsimi terror. 144.b.
Iudicii dies piis non formidabilis. 3.a.
Iurare in deo Dan. 98.a.
Iuramenta dei. 85.a. & 108.a.
Iurauit dominus in ſancto ſuo. 75.b.
Iuramentum dei in ſuperbia Iacob. 90.a.
Iuſsiones dei aliquando ex indignatione. 76.a.
Iuſtitiæ carnis. 85.b.
Iuſtitiæ gentilium. 137.b.
Iuſtificari per fidem ſine operibus quomodo intelligitur. 120.a.
Iuſtitia Iudæorum in cærimoniis, in gregibus, & in armentis. 19.b.

LAbor contra Chriſtum vanus. 157.a.
Lacus in quo non eſt aqua. 196.b.
Lactare quid eſt. 10.a.
Lactati à deo Iudæi variis ſignis & prodigiis. 10.a.
Lactatur à deo eccleſia longè dulcius. 10.a.
Lachis. 113.a.
Quid lampas vna, & lucerna ſeptem. 185.a.
Lapis Chriſtus. 156.b.
Lapides viui meremur dici ex fide. 95.b.
Latrones ſcribæ & Phariſæi. 96.a.
Lebetis & ollæ differentia, & myſtica expoſitio. 117.b.
Leo Chriſtus dicitur. 143.a.
Leo deus, præda electus. 43.b.
Legatus miſſus ad gentes, Chriſtus eſt. 95.a.
Legis ſententia de pendente in ligno. 97.a.
Lepra diuerſa in Maria & Ozia. 70.a.
Libanus. 50.a. & 135.a.
Libanus vinum. 50.a.
Liberum arbitrium in homine. 17.b.
Liberare lanam & linum à ſeruitute malorum hominum. 9.a.
Libri canonici ex Iudæis non gentibus. 59.b.
Lignum crucis. 156.b.
Litera legis hedera. 109.b.
Lingere puluerem quid eſt. 132.a.
Literalis ſenſus plerunque nimis exilis & maieſtate vacuus. 12.b.
Locus natiuitatis Chriſti, ſolis Dauid, & Michææ reuelatus. 110.b.
Locuſtarum myſticus ſenſus. 51.b. & 86.b. & 147.a.
Lupi veſpertini Perſæ & Mœdi appellantur. 151.a.
Loqui dominũ ad Oſee, & loqui in Oſee differunt. 3.b.
Luctus Iudęorum ſub Perſis & Mœdis. 51.b.
Luctus ſub Aſſuero. 52.a.
Luctus ſub regno Græcorum 52.b.
Lux ſagittarum verbum domini. 162.a.

MAla ſeptem à Iudæis perpetrata. 164.b.
Maledictio & duplex cõtritio Iudæorũ. 209.b.

Mala auaritiam sequentia. 142.b.
Malitiæ quam Iudæi cogitauerunt in Christum. 45.b.
Malum quod dominus facit. 74.a.
Maledictus à Deo solus Christus. 103.b.
Manus domini effugere non possumus. 91.b.
Manus comprimere est congratulari deo. 148.b.
Mare orientale. 57.b.
Mare nouissimum. 57.b.
Maria mater contriuit caput serpentis. 148.a.
Martyrum victoria. 141.a.
Maxilla gulam designat, quia per eam cibus comminuitur. 42.b.
Meditatio in scripturis. 50.b.
Memphis Aegypti Metropolis olim fuit. 33.b.
Mendacium Iudæorum de Christo sicut tela aranearum. 31.a.
Mendacij fructum nunc vsque comedunt Iudæi. 41.a.
Mendacij dilaceratione plena. 144.b.
Menses Iudęis tantùm lunares sunt. 10.a.
Mensor ciuitatis Christus. 181.a.
Merces meretricis. 112.b.
Meretrix cupiditas dicitur. 145.a.
Meridies, episcopus gratia dei. 97.a.
Michæas percutitur. 118.b.
Michæas quomodo intelligendus. 118.b.
Michææ solicitudo. 111.b.
Misericordia dei, constantiæ illius indicium. 108.b.
Misericordiam diligere quid est. 127.b.
Misericordia dei in Iona mirabiliter se ostendit. 105.a.
Misericordia alia parua, alia magna dicitur. 22.a.
Misericordia ad proximum duplex. 22.b.
Moab dicuntur carnales Iudæi. 69.b.
Mons Sion, Hierusalem est cœlestis. 98.b.
Montes & colles cœlestis Hierusalem qui sunt. 63.a.
Montes quos Christus format. 77.b.
Mons Pharan quid. 159.b.
Mons oliuarum scissus. 205.a.
Morasthi. 111.a.
Mors duplex. 48.b.
Mors Iudæorum duplex in captiuitate. 92.a.
Morsus tuus ero inferne. 48.b.
Mors nostra ex dei misericordia est. 147.b.
Mortui consopiti qui dicuntur. 141.a.
Mortui dicendi non sunt sancti. 141.a.
Moses velut Orion. 79.b.
Mulier in medio amphoræ. 187.a.
Molieres duæ Samaria & Hierusalem. 187.b.
Multitudo sacerdotum confusa sub Hieroboam. 16.b.
Mundi peccatum inexcusabile. 143.a.
Munitiones Iudęorum. 152.a.
Murmur bonum. 141.a.
Murus litus. 87.b.
Mutatio duplex. 152.b.
Mysterium in numero quindecim argenteorum, & in coro ac dimidio. 141.a.
Mysterium in numeris mille & decem. 78.b.
Mysterium numeri trigintatres. 104.a.
Mysterium numeri quadragenarii. 108.a.
Mysterium resurrectionis Christi. 107.b
Mysticus sensus potior attendendus quàm litera. 174.b.
Mysterium numeri senarii. 175.a.
Myrteta dicuntur scripturæ sanctæ. 179.a.

NAboth Israelitæ mors maximè super omnium prophetarum neces memorabilis, & in typum passionis Christi fuit. 4.b.
Naum prophetia cur tam dura & aspera cõtra Niniuen. 133.b.
Naum prophetia duplicem habet titulum. 134.a.
Naum typos spiritus sancti. 134.a.
Nebulæ in viis domini. 235.a.
Negotiationes plures stellis, reproborũ numerus. 146.a.
Nemo credit, id est, paucissimi. 150.b.
Nemo iustitia sua saluatur coram deo. 135.b.
Nescire deum, est contemnere. 74.a.
Nescientes inter dexteram & sinistram qui sunt. 110.a.
Niniue à Chaldæis capta. 141.b.
Niniue deuastatio. 138.b.
Niniuitæ iustiores carnali Israel. 107.b.
Niniue quæ & qualis, & vndè iram domini tantam commeruit. 133.b.
Niniue mundum designat. 134.a. & 138.b. & 108.a.
Nomine Iacob & Esau qui denotentur. 97.a.
Nomen domini inuocatum salutem parit. 69.b.
Non cõuertam eum, sensus eius. 64.b.
Nomina septem vnius dei. 98.a.
Nouale dicitur ecclesia ex gentibus, quæ sicut siluæ erant. 40.b.
Nouissima quasi dies amarus. 90.b.
Nouissima Iudæorum initiũ plenitudinis nostræ. 119.b.
Nuditas duplex, spiritualis in anima, corporalis in bonis terrenis. 2.a.
Nuditas Israel in Aegypto. 7.a.
Numerus diaboli 666. 152.b.
Numerus septenarius, perfectionem semper significat. 98.a.
Numerorum. 7. & 77. mysterium. 65.b.
Numeri octonarii mysterium. 72.a.
Nuptiæ dicuntur, quando verbum caro factum est in thalamo Mariæ. 12.a.

OBliuisci deum, est contemnere illum. 16.b.
Obscuritas prophetarum cur sit. 79.b. & 95.a.
Occisorum Christi contra se sententia. 65.a.
Octo beatitudines pro sanctis. 72.a.
Octo primates. 123.b.
Oculi septem. 195.b.
Odium Iudæorum contra Christum implacabile. 85.b.
Odium istud auaritia effecit. 218.a.
Odium duplex. 130.b.
Oderunt præ omnibus Christum gratis. 80.b.
Olla succensa. 143.a.
Oleum adulationis suauitas quandoque dicitur. 44.a.
Oleum, frumentum, & vinum duplex. 57.a.
Oliuæ duæ data spiritus sancti. 186.a.
Omnia traham ad me. 143.a.
Omnipotentia dei.
Omnis terra, omnes impii. 171.b
Onager carnalis populus Iudæorum cur dicitur. 31.b.
Onus Niniue. 142.b.
Olla, decem tribus Israel peior quàm Ooli ba, id est, Iuda. 6.b.
Opera duplicia, quædam præceptorum, quædam cærimoniarum. 12.a.
Opprobria gentilium contra nos. 56.a.
Oratio Ionæ. 104.b.
Oratio Ionæ, orationis Christi typus. 105.a.
Oratio pro ignorantibus. 158.b.
Oratio querulosa martyrũ. 56.b.
Ossa regis Idumææ qui vocentur. 69.a.
Osculetur me osculo oris sui, id est, verbum caro fiat. 13.b.
Osee studio scripsit obscurè ne librum comburerent Iudæi. 1.b.
Osee, id est, saluator, tam nomine quàm officio Christi typum gessit. 3.a.
Osee sub quibus regibus, & quo tempore prophetauit. 3.a.
Osee prophetarum, quorum extant libri, primus est & ante Esaiam. 3.b.
Osee excusabilis de vxore fornicationis. 3.b.
Osee de tribu Isachar. 6.b.

PAgani cur dicuntur Aethiopes. 170.a.
Pactum dei cum Iudæis de templo & cærimoniis vbique conditionale fuit. 29.a.

Palam

Palatæ ſunt maſſa pinguium caricarum. 4.a.
Pandens iter Chriſtus eſt. 116.b.
Parabola, ſancta ſcriptura dicitur. 155.b
Panis lugentiũ eſt quicquid hodie ſacrificãt Iudæi. 33.b
Paſcere ventum, eſt ſuperbiæ ſpiritu inflari. 44.a
Paſcua ſua quæ. 47.b.
Paſca vetus inutile. 89.a.
Paſtor ouium Chriſtus. 131.b.
Paſtores ſeptem præcipui. 123.b.
Paſtoralia Thecuæ. 46.a
Paruulus inuidus dicitur & contemptibilis. 95.a.
Paries dealbatus. 82.b, & 87.b
Paſsio Chriſti figurata, in Iona per totum prophetam. 100.a.
Phariſæi variis nominibus notantur, & octo væ illis dicuntus. 72.a.
Paulus in epiſtola ad Romanos ſapiens & diſcretus verbi diſpenſator. 15.b
Peccator quomodo ſimilis eſt aranti, metenti, & fructus comedenti. 40.b.
Peccatores triplices. 116.a.
Peccata fortia quæ. 80.b.
Peccatum Adæ. 40, & 104.a.
Peccatum Hieroboam contra Dauid. 41.a.
Peccatum Iudæorum cõtra Chriſtum filium Dauid. 41.a
Peccatum abſconditum. 48.a.
Peccatum Lamech remiſsibile. 208.a.
Peccatum irremiſsibile. 80.a.
Peccatum ex ſuperbia. 114.a.
Peccata iuuentutis. 114.a.
Peccatum mundi ſine excuſatione. 143.a.
Pennæ columbæ deargentatæ, &c. expoſitio. 133.a
Petendum non eſt à deo iniuſtum, 153.b.
Petra Iudæorum caro Abrahæ. 95.b.
Petræ illius ſciſſuræ. 95.b.
Pigneratis veſtibus, duplex peccatum. 71.a.
Philiſthim quare ponitur pro impiis. 167.b.
Pilatus rex dicitur, homo mendax, & ſimulator. 25.b
Pilatus reus homicidii, Iudæi etiam ſacrilegij. 26.a.
Pilatus odij inuidiæq; flammas Iudæis augebat. 26.b
Plaga lectuli quid. 74.b.
Planctus domini ſuper Hieruſalem. 78.a.
Planctus vnigeniti inconſolabilis. 90.b.
Plauſtrum ſtridens. 71.b.
Pœnitentia cur agenda. 49.a.
Pœnitentia quæ ad ſalutem ſufficit. 107.a.
Pœnitentia aſylum ſub euangelio. 139.a.
Pœnitentia vera. 55.b
Pœnitentiæ prædicatio quando celebrior. 56.a.
Pœnitentiam agere, & reuerti ad dominum, quomodo differunt. 19.a.
Pœnitentia Achab nõ ob æternum, ſed propter temporale regnum. 19.a.
Perambulare terram quid ſit. 189.b.
Populus Iſrael dictus eſt filius dei, gratia inde naſcitur. 42.a.
Populus accinctus per humilitatem. 165.a.
Porta iuſtorum paſsio Chriſti. 116.b.
Porta Beniamin. 206.a.
Prædeſtinatio dei non tollit nobis liberum arbitrium. 7.a. 60.a. & 157.a.
Prædicatio euangelica in plateis. 141.a.
Præteritis enunciare futura non infrequens prophetis. 76.a.
Prælati vocantur habenæ currus 140.b.
Præparationis dies 140.b.
Primum ecclesia, filia Sion dicitur. 111.a
Proletarii qui. 146.b.
Prophetæ graui cum periculo ac timore prophetabãt. 1.b
Prophetæ obſcurè ſcripſerunt, ne Iudæi libros eorum deperderent. 1.b. & 79.b. & 81.b. & 95.a.
Prophetæ ij tantum dicuntur, ad quos verbum domini de aduentu Chriſti factum eſt. 2.b.
Prophetarum primus, Abraham, nouiſsimus Iohannes Baptiſta. 2.b
Prophetæ etiam dij rectè dicuntur. 3.a
Prophetæ in Iſrael à diebus Hieroboam, vſque ad captiuitatem. 3.a.
Prophetæ Ephraim falſi & multi ſub Hieroboam. 34.b.
Prophetæ olim dicti videntes. 94.b.
Prophetis nunquam creditum. 118.a
Prophetæ templum domini. 112.a.
Propheteſſa ad quem acceſſerunt prophetæ, Maria mater dei eſt.
Prophetia lucerna ardens. 183.a.
Prudentia carnis. 97.a
Pſallebant bibentes vinum. 75.a
Pſalterium Dauid, typus carnis Chriſti. 23.a.

Q

Quadrageſimale ieiunium. 108.a
Quadrigæ Aminadab. 141.a.
Quadrigæ colliſæ 145.a.
Quadrigæ quatuor. 188.a
Quare Niniuitis præ cæteris gentibus pœnitentia indicta. 107.a
Quatuor ſcelera, ſuper quibus dominus non vult conuertere eum. 65.b.
Quæſtio de tribus diebus in ſepulchro. 104.a.
Quod malum facit dominus. 74.a.
Quomodo conuertitur deus, & relinquit benedictionem. 55.b.
Quomodo ſilendum eſt deo. 158.b.
Quomodo iudicat verbum domini. 120.a

R

Recordari fortium ſuorum quid. 141.b.
Reddere quomodo velit deus annos. 58.b.
Regnum Iuda legittimum, Regnum Iſrael rapina fuit. 3.a.
Reges Iuda aliqui boni, reges Iſrael omnes idololatræ. 5.a.
Reges Iſrael ſine vnctione fuerunt omnes, excepto Iehu. 30.a.
Reges Iſrael à vitulorum peccato nunquã emundari potuerunt. 30.b.
Reges Iſrael ſicut ſpuma ſuper faciem aquæ. 38.a.
Regnum Iſrael, decies per diſcordiam inter ſe ſciſſum. 38.b.
Regum Iſrael optimus Iehu, peſsimi cæteri omnes fuerunt. 129.b.
Regna præcipua vermium nominibus ſignantur in ſcripturis. 51.b
Regna mundi, & exilia. 58.b.
Regia poteſtas fundamentum terræ. 126.b.
Reliquiæ Iacob apoſtoli. 124.a.
Reliquiæ Iſrael miſeræ. 74.b.
Reliquiæ vocantur iuſti. 155.a.
Remanere de domo Iuda quid ſit. 168.b.
Remuneratio magna eſt ac beata. 172.b.
Regna gentium rapina ſunt. 177.b
Regna quatuor præcipua contra dominum. 180.a
Remiſsio peccatorum per ſpiritum ſanctum. 202.a.
Reproborum tribulatio duplex. 137.b.
Reproborum numerus quantus. 146.b.
Reſurrectio duplex, prima animarum, ſecunda corporum. 6.a.
Reſurrectionis Chriſti myſterium. 107.b
Reſiſtere deo. 135.b.
Rete impiorum diuitiæ. 154.a
Reti ſuo ſacrificare quid. 154.a
Rex Aſſur, diabolus. 147.b.
Rex virtutum dilecti dilecti. 159.b
Roborare virtutem. 140.a.
Roma, Babylonia dicitur. 150.b.
Romanos equitabant dæmones. 150.b.
Roma caput eccleſiarum. 108.b.
Romanum imperium equus fortis. 54.b
Romanum imperium, eſt quarta beſtia apud Danielem. 53.b.

Romani

Romani populi auaritia. 54.b.
Ruinæ Israel duplices. 111.a.

SAbæi, maligni spiritus mysticè. 62.a.
Sacerdotibus contradicere, ast peccatum defendere. 25.b.
Sacerdoti cótradicentes, Adæ peccanti assimilantur. 16.a
Sacerdotes Hieroboam comedebát peccata populi. 17.a.
Sacerdotium vetus, &c. .211.b.
Sacerdotibus illis a malis grauius erit iudicium. 19.a.
Sacerdotes illi latrones erant. 23.a.
Sacerdotes Christi qualiter offerunt. 212.a
Sacerdotes angeli & nuncij. 144.a.
Sacerdotibus bellare vetitum. 120.a
Sacerdotes quærentes sua. 47.b.
Sacerdotium Iudæorum proiectum. 81.b.
Sacra scriptura aurum & argentum. 61.a.
Sacrificia legis non tam iussa, quàm permissa. 19.b.
Saltus superexcrescens numerus est hominum. 73.a.
Saluatores quidam temporales. 57.a. & 3.a. & 100.a.
Salus ex gratia vocantis dei. 60.a.
Samaria post passionem Christi verbum dei cum gaudio suscepit. 30.b.
Samariæ habitatores, rectè dicti sunt Iudæi crucifixores Christi. 38.b.
Samaria quasi aceruus lapidum. 112.a.
Sanguis omnium sanctorum super Iudæos. 69.b.
Sanguis sanguinem tetigit. 16.a.
Sancti magnopere desiderant secundum Christi aduentum. 153.b.
Sancti viuunt deo. 141.a.
Sanctus in quo intrauit dominus, Christus est. 75.b.
Sancti veteris testamenti ignis, noui verò flamma dicuntur. 98.b.
Sanctorum ira qualis 129.a
Sanctificare ieiunium quid. 56.a. & 52.b.
Sanctificare ecclesiam. 56.a.
Sanctificare bellum. 62.a
Sapientes seculi fluuii terræ. 261.b
Sapiantia prophetarum Christus est. 133.a.
Sapientia qui Christus est in scripturis latet. 49.b
Sareptanæ viduæ mysterium. 100.a.
Saturitas electorum, deliciæ paradisi. 59.a.
Scandalum videre corá se, aliud quàm scádalizari. 69.b.
Scelera Israel. 70.b
Scripturæ litera, argentum, sensus mysticus aurum. 83.b.
Scripturæ latebræ Christi. 100.a.
Scissio Israel expectata David & Salomonis. 115.b.
Scire Christum esse dominum, vita æterna est. 12.a.
Scientia de deo gentilibus ex creaturis, Iudæis etiam ex lege. 16.a.
Scriptura sacra liber grandis scriptus stilo hominis. 1.a.
Scripture prophetica cur obscurè tradita est à prophetis. 1.a
Scrutari Hierusálem in lucernis. 166.a.
Spiritum sequi oportet non literam. 169.a.
Seruire humero vno. 171.b
Scrutator maiestatis nimius quis. 71.b.
Sedere humilium est. 50.a.
Sedere subtus vineam. 120.b.
Seductio duplex, bona & mala. 93.b.
Sela, in psálmis quid. 159.b.
Senectus venerabilis, & quæ vera dicitur. 51.a.
Sennacherib rex, tonsor Israel. 86.b.
Sennacherib dupliciter tribulatus. 138.a.
Sententiæ concessiuæ. 146.b.
Sensus mysticus de templo Christi. 185.b.
Septenario vniuersitas significatur. 195.a.
Sensus puerilis Iudæorum de Messia. 206.a.
Septem pastores, & octo primates hominis 123.a.
Septem vltiones dei, secundum septem capita draconis. 135.a.
Sepulchrum in inferno. 138.a.
Sepulturæ Christi vtilitas. 103.b.
Sequi deum propter pascua. 47.b.
Sermo dei, clypeus ignitus. 140.b.
Sermo Dei æquus, nemini parcens. 69.b.
Serui Dei etiam filii Dei appellantur. 59.a.
Serui Dei, omnium gentium electi. 59.a.
Signa pseudoprophetarum inutilia, Christi autem & Apostolorum vtilia. 37.b.
Silendum quomodo sit Deo. 158.b.
Signa præcessura diem iudicij. 59.b.
Sion filii, Iudaica gens. 59.b.
Sodomis non reperiebantur decem iusti. 98.b.
Sordes Ephraim, vituli aurei, & Baal. 21.a.
Sol Christus est in die luminis. 90.b.
Solium Christi regis & sacerdotis. 190.b.
Solicitudo pro nomine domini pia. 121.b.
Sortibus an, & quomodo credendum 102.a.
Speculator cum Deo, & speculator Dei multum differunt. 34.a.
Sperandum non præsumendum in pœnitentia. 55.b.
Spes Iudæorú de regno recuperando vana & fallax. 27.a.
Spinæ tribulationú remedia sunt reuertendi ad deú. 8.b.
Spinæ se inuicem complectentes qui. 136.b.
Spiritus sanctus apostolis dupliciter datus. 12.b.
Spiritus sancti egressus duplex. 62.b
Spiritus sancti opus duplex. 62.b.
Spiritualis in malam partem dicitur, qui spiritum erroris sequitur. 31.b.
Spiritus sanctus quomodo arguat mundum de peccato, & iustitia, & iudicio. 134.a.
Spiritum sanctum creaturam dicere hæreticum, 97.b.
Spoliatio pessima. 155.b.
Sponsatio trina dei ad hominem. 18.a.
Suauitas sensus allegorici. 193.a.
Subrisio quid, & quæ ipsius dei. 80.a.
Subsannatio Iudæorum contra prophetas. 82.a.
Summa exultationis & lætitiæ nostræ. 58.a.
Superbia Iacob. 140.a.
Superbia Iudæorum, humiliata in faciem eorum. 27.a.
Superbire quid. 155.a.
Superbia inhonorie. 138.b.
Superbiæ modi duo contra Deum. 135.b.
Superbia Israel hæreses facit. 140.a
Superbia Iudæorum in templo. 85.a.
Superbia incentiuum malorum 60.b.
Superædificare in scripturis. 133.b.
Synagoga est filia seruilis, & absque misericordia. 5.b.
Synagoga, nec virgo est, nec coniunx. 14.a.
Synagoga nunc tacet nocte, quia scientiam Dei repulit. 16.b.

TAbescere tam in bonam quàm in malam partem accipitur. 92.b.
Thabor mons in campestribus Galilee. 19.a.
Talentum plumbi quid sit. 187.b.
Talis vnusquisque est, quale id quod diligit 35.b.
Templum Hierusalem bene destructum est ad Christianæ fidei profectum. 10.b.
Templum omnino destrui ac tolli potuit. 29.b.
Templum & altare Hierusálem post passionem Christi vitulus Samariæ dicitur. 30.a.
Templum illud domus idoli, seu Bethauen, & domus Mammon tunc erat. 39.a.
Templum non manufactum corpus Christi. 180.b.
Terra quomodo luget. 16.a.
Terra promissionis domini erat, Iudæi erant coloni. 33.a.
Terra domini, alia dicitur terra viuentium 33.a.
Terra sua, id est, domini quæ dicatur. 56.b.
Terræmotus tempore Amos. 70.a.
Terribilis sententia in occisores Christi. 65.a.
Terror extremi iudicij. 108.a. & 44.b.
Timor Iudæorum malignus. 97.a.
Timiditas, diffidentia est Dei. 58.a.
Tradi in reprobum sensum, & in desideria cordis, est hominem sibiipsi dimitti, ac derelinqui, cui Deus maximè irascitur. 18.b.
Transitus domini ad Hierusalem. 81.a.
Tremor & turbatio bona. 163.a.
Tres factiones, & triplex seditio in Hierusalem. 165.b.

Triginta

Triginta maledictiones in Iudæos. 166.a.
Terror extremi iudicij. 166.b.
Trinitas sæpe insinuatus apud Sophoniam. 172.b
Trinitatis vnitas quatuor in Christo admiranda est operta. 172.b.
Terra dicitur Ecclesia, cœli autem apostoli. 175.a.
Trinitatis pulchra insinuatio. 178.a
Tribulatio duplex non erit. 136.b.
Tribulationem cogitationes præeunt contra dominum. 137.a.
Tribulatio reproborum duplex. 137.b
Tria incrementa mali Iudæorum. 86.b.
Tria scelera. 65.a. & 66.a.
Triumphus Christi similis triumpho Gedeonis de Madianitis. 41.b.
Tuba euangelica in pœnitentiam. 55.b.
Tyrann⁹ mortis peccatū est, & dominus peccatoris. 57.b
Tyrus superbiam significat. 36.a.

VAccæ Bethauen simulachra inanimata. 38.a.
Vaccæ pingues, vitulorum cultores. 75.a
Vas desiderabile, electi. 49.a.
Væ scribis & pharisæis septies à Christo. 157.a.
Vallis concisionis. 62.b.
Vallis Iosaphat. 60.b
Vanitatas custodire. 105.a.
Vanitates Iudæorum contra Christum. 106.b.
Vbertas terræ in rationibus dei, nec bonus, nec malus fructus est. 37.a.
Vbi est, dupliciter quærimus 143.b.
Vbi non est misericordia, ibi nec charitas est. 15.b.
Venter inferi, cor terræ 103.b.
Venditus pro argento iustus. 70.b.
Ventus spiritus erroris & seductionis. 101.b.
Venti refrigerium contra tentationes. 77.b.
Ventus vrens spiritus sanctus est. 49.a.
Ventres scissi & in aurum quæsitum. 55.a.
Verbum domini factum est ad homines, non ad deū, sed ex deo natum, apud deum semper fuit. 2.b.
Verbum domini beatum facit eum ad quem fit. 2.b.
Verbum domini vt laqueus, anima vt auis. 73.b.
Verbum domini Christus est. 51.a.
Verbum quomodo ad Christū factum. 100.b, & 107.b
Verbum fidei, verbum bonum. 105.a.
Verba domini cum quo bona. 115.b.
Verbum domini, iudex verus. 120.a.
Veritatem in iniustitia detinere quid est. 15.b.
Vermium nominibus regna præcipua significantur. 51.b. & 109.b.
Vertex carmeli, scribæ & Pharisæi. 64.b.
Vestes Esau bonæ. 96.a.
Vetus pascha inutile. 89.a.
Via Aegypti euagatio mentis. 76.b.
Viæ domini. 135.a.
Victoria martyrum. 141.a.
Videntes cur prophetæ olim dicti. 94.b.
Vinacia vuarum dicuntur dæmones. 13.b.
Vinacia diligere est occidentem sequi literam. 13.b.
Vinea domini. 96.a.
Vinitores, dicuntur ecclesiæ prælati. 10.b.
Vinitorum istorum fœdus cum bestiis quale est. 11.b
Vinum Libani. 50.a
Vindicta in peccatores per homines, non hominum, sed dei est. 37.a.
Vindicta in Iudæos propter sanguiné prophetarū. 164.b.
Vindicta in Iudæos propter sanguinem Christi. 165.a
Vix iustus saluabitur. 167.b.
Visio Ruperti. 177.b.
Visio pergrandis. 179.a.
Vir super equum filius dei. 179.a.
Visio de passione domini. 183.a.
Visio non substantiam, sed imaginem rei denotat. 183.b.
Viri quatuor quid portendant. 190.a.
Violentia regum Israel. 114.a.
Virginem spiritualiter ex fornicatione deus facit per fidem. 11.b.
Vir pubertatis suæ quis. 52.a.
Virtus in infirmitate perficitur. 62.a.
Virtutum custos humilitas. 154.b
Visio & diuinatio differunt. 118.a.
Visiones duplices. 49.b.
Visio vera mentis est. 46.b.
Vituli aurei hæreticorum. 114.b
Vituli labiorum. 49.b.
Vituli aurei regi Assyriorum in munus missi. 38.a.
Vituli ærei deaurati, ab æditius pro aureis subornati. 38.a.
Vlciscens dominus. 134.b.
Vltio domini simplex, permanens & transiens. 136.a.
Vnum ouile fiet. 116.b.
Vncinus pomorum auaritiam designat. 89.a.
Voluntates Christi duæ. 101.a
Vox Christi in cruce quid significauerit. 55.a.
Vox impiorum non credentes aliam vitā. 170.b.
Vultus redacti in ollam. 54.b.
Vxores Esau. 96.b

ZAcharias typum Christi gerit. 178.a.
Zelus dei à Iudæis recessit. 134.b.
Zelus domini de terra sua. 56.b.
Zelus bonus domini ad Hierusalem. 180.a. & 192.a.

FINIS INDICIS.

PROLOGVS DOMINI

RVPERTI TVITIENSIS ABBATIS IN EXPLANATIONEM DVODECIM PROPHETARVM.

SPIRITVI sancto, & omnibus, quorum per os ipse locutus est sanctis Prophetis, vir illustrissime Coloniensium Archipræsul Fritherice, iucundum esse nostrum eloquiũ, non vanè speramus, dũ Christi filii Dei sacramẽta prædicãtes, ipsorum testimoniis oportunè, & conuenienter vtimur. Vno nãq; & eodẽ actu, dum fidem nostram Deo offerimus, ipsorum quoq; testes sumus, ipsorum fidei testimoniũ perhibemus. Hoc nimirũ illis gratũ esse & iucundũ non dubitamus.
Ait enim vnus illorũ Esaias, in thesauro fidei & verbo domini valde copiosus. *Esaiæ.8.*
Et dixit dominus ad me, Sume tibi librũ grandem, & scribe in eo stilo hominis, velociter spolia detrahe, cito prædare. Et adhibui mihi testes fideles, Vriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ, & accessi ad prophetissam, & concepit & peperit filiũ. Et dixit dominus ad me, Voca nomen eius, accelera spolia detrahere, festina prædari, quia antequam sciat puer vocare patrẽ suum & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorũ. Quisnam est liber ille grandis, quẽ vt sumeret sibi iussum esse dicit, nisi vniuersitas scripturarũ sanctarum, in qua sunt fidelia testimonia Christi, quod sanctũ primum ad Abrahã Deus repromisit? Et quid illi est, in tali libro scripsisse stilo hominis nomen pueri, de quo prædixerat, Ecce virgo concipiet & pariet filiũ, nisi accepisse gratiam propheticã, factũq; esse vnum ex illis, qui eiusdem Christi venturi testimonia conscripserunt, eundemq; testantur extitisse Deum, priusquam per carnis natiuitatem venerit in hunc mundum. Hoc eleganter per tale nomen prædi- *Ibidem 7.*
catur, accelera spolia detrahere, festina prædari, & per talem nominis rationem, quia antequam sciat puer vocare patrẽ suum & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci & spolia Samariæ coram rege Assyriorum. Qualis enim, vel quanta est acceleratio spolia detrahendi, siue festinatio prædandi, prius spolia detrahere, prius prædari, quàm habere matrem, vel vocare patrẽ, qui fuit Ioseph secundũ adoptionem pueri huius? Idem ergo est ac si dicat, quia puer iste quem virgo concepit & peperit, Deus erat priusquam idem homo fieret, & saluauit Hierusalem & Iudam à rege Damasci Rasin, & à rege Samariæ Faccee filio Romeliæ, qui tunc illum pariter impugnabant, & à cæteris quoq; hostibus à quibus ille populus auxilio superno liberatus est. Profectò huiusmodi prophetias scribere, accedere fuit ad prophetissam, de qua dicit, & accessi ad prophetissam, & concepit & peperit filium. Quænam est illa prophetissa, nisi illa de qua prælocutus fuerat, mater Emanuelis, virgo Maria gratia plena, in qua omnis prophetia implenda erat? Iste accessus ad hanc prophetissam talis est, qualis introitus honorati viri in sanctuarium
domini cum oblatione solenni, cum talento, quod offerat auri probati atq; purissimi. Testes *Duo testes*
huius rei, quòd taliter ad prophetissam illam accesserit, quòd prophetiæ in ea complendæ suam *Apostoli &*
portionem conscripserit, gratulatur se habere tam apostolos ex Iudæis quàm sanctos doctores *sancti do-*
ex gentibus, verbis huiuscemodi. Et adhibui mihi testes fideles, Vriam sacerdotẽ, & Zachariã *ctores.*
filiũ Barachiæ, sacerdos Vrias, quod interpretatur lux mea dominus, apostolica dignitas. Zacharias, quod interpretatur memor domini, Filius Barachiæ, id est, benedicti domini, conuentus vel cœtus est ecclesiæ de gentibus, sanctis ornatus doctoribus, quorũ omniũ, videlicet apostolorum atq; doctorũ, si scripta perpendas, palam est, quia testes sunt Esaiæ prophetæ, quod optimè senserit & crediderit de puero hoc talis prophetissæ filio, quia nimirum in prædicatione fidei huius, verbis eius constanter vtuntur. Quod de vno Esaia diximus, de cæteris quoque prophetis dicimus, quia reuera datum est illis à spiritu sancto diuidente singulis prout vult, sumere librum grandem, id est, sanctam scripturam, cuius primam & magnam portionem scripsit Moses, & scribere in eo stilo hominis, id est, eadem authoritate, qua primus Moses scripsit, scribere aliquid pro virili portione, siue quod ab homine posset legi, & tali modo accedere ad illam prophetissam, & inde habere testes duos, id est, tã de Iudæis, quàm de gentibus credentes, quòd de Christo Dei filio multũ bene senserint, & in spiritu sancto locuti sint, quæ gratia verè magna est. Nam legere quidem illum grandẽ librum pluribus datum est, paucissimis autem scribere in eo, & in sanctarum canone scripturarum esse principes. Igitur sicut initio diximus, sanctis prophetis cum Christo iucundum esse nostrum eloquium, non vanè speramus, dum Christi sacramenta prædicantes, ipsorum confessione & verbis quæ scripserunt, eundem Christum honoramus. Cui autem non sit optabile, talibus ac tantis regis æterni præconibus in hac parte iucun-
ditatẽ & exultationem facere, vt gratulentur, se tantæ rei nos testes habere? Bonã quippe vi- *Gene.2.*
cissitudinem in tempore opportuno valebunt rependere. Ea spe vel expectatione scito me, pater mi, sicut in cæteris scripturis, ita & in volumine duodecim prophetarum operam dedisse

ad quærendum Christum, cuius veritas eorum corda possedit, ora repleuit, calamum rexit, vt per omne quod scriberent, ad eius gloriam & honorem tenderēt. Hoc nunc dico, à quo ipse non dissentis, quòd sicut de quadam terra scriptum legimus, quia ibi nascitur aurum, & aurum terræ illius optimum est, ita de sancta prophetica scriptura rectè dicas, quia in hac inuenitur Christi filij Dei testimonium, & testimonium scripturæ huius optimum est. Tu mihi, & tecū paxillus modicus, attamen fidelis & in loco fideli fixus, cœnobij Sygebergensis abbas Cuno fidei & scientiæ domesticus, stimulum apposuisti, sicut in cæteris quibusdam, ita & in parte ista. vt quāuis piger essem, non tantū vsquequaq; dormitare possem, quū & hoc volumē aliquatenus attingerem. Quod iam feci ad finem vsq; Micheæ, qui in hoc ordine sextus est. Septimus sequebatur Naum, sed quia is de aduentu Christi ferè nihil tale dicit, quod illum propriè nunciet, ipso sono literali, refriguit studium, quia contracta est ad modum iucunditas, quæ difficultatem tolerabilem in aliis fecerat. Ecce per hanc occasionem imperfecto opere residi ego piger, fortassis nihil de sex posterioribus prophetis præsumpturus. Cur in hac re nunc solito pigrior sum? Nomen inane mihi non abiq; labore dedisti.

Prologus Ruperti in Osee prophetam.

PRimus in ordine duodecim prophetarum ponitur Osee. Huius ad intelligentiam quanto sapientiæ lumine opus sit, ipse non leuiter innuit, cum in calce voluminis ita dicit. Quis sapiens, & intelliget ista. intelligens, & sciet hæc? Sic namq; admirando interrogans, interrogando admirans satis affirmat, quòd diligenter & multa cum industria preciosas in angusta litera quam profundissimè abscōderit spiritualis intelligentiæ margaritas, adeò vt quisquis eorum, qui meditantur in lege domini, totis sancti studii viribus adhibitis eas inuenerit, hic verè sapiens atq; intelligens reputandus sit. Dicit ergo quis, Quorsum tendebat talis diligentia? Nūquid sanctus prophetiæ spiritus, qui in isto atq; in cæteris loquebatur, sensus sui thesaurum nobis occultū esse volebat? *Thesaurus absconditus* Nunquid beneuolus non est spiritus sapientiæ propheticæ, & idcirco taliter se abscondebat, vt nos eam aut vix, aut nunquam possemus inuenire? imò vt inueniri posset, idcirco sapientia hæc abscondita, & thesaurus hic occultus est. Nisi enim sese abscondisset, nimirum hodie inueniri non posset. Hoc tunc demum rectè aduertis, si statum temporis illius ritè perpendis. Nunquid enim prophetæ suis quiq; temporibus tam liberè loquebantur, quàm licenter hodie leguntur? Nunquid non in multa formidine prophetabant? Dicit namq; *Thre. 2.* vnus ipsorum. Si occiditur in sanctuario domini sacerdos & propheta, formido & laqueus facta est vaticinatio & contritio. Siquidem vaticinātes occidebantur, & ipsa vaticinatio laqueus fiebat illis, vt quasi iustè & rationabiliter occidi viderentur. Exempli gratia, Esaiæ, quāuis esset *Cur occisus est Esaias.* sanctus & nobilis, vtpote cuius Manasses rex gener extitit, id quod vaticinatus fuerat, dicēdo. *Esaiæ 6.* Vidi dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum, laqueus fuit. Nam in lege dominus dicit Moysi. Non enim videbit me homo, & viuere potest. Ergo apud iudices iniquos quasi ex ore & vaticinatione sua illaqueatus est, quòd sanctæ legi & ipsi domino cōtraria dicere *Exo. 33.* præsumpsisset, scribendo se dominum vidisse, cū dominus dixisset se non posse videri ab homine, atq; ita habito quasi iudicio cōdemnatus est. Deniq; ab hoc illū Hebræi à iam dicto ipsius genero Manasse sectum esse perhibent. Quid putas illi euenisset, si quemadmodū dixerat, vidi dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum, ita etiam nudo sermone dixisset, quomodo vel quali ordine idem dominus ab ipsis Iudæis crucifigendus, & tunc demū resurgendo ex mortuis in illud excelsum paternæ dexteræ solium esset eleuandus? Nimirum non expe- *Acto. 7.* ctassent illi, vt saltem cum iudicio condempnarent, sed sicut beato prothomartyre Stephano dicente: Ecce video cœlos apertos, & filium hominis stantem à dextris virtutis Dei, qui vtiq; crucifixus fuerat ab illis, non expectauerunt vt perageretur iudicium, sed exclamantes continuerunt aures suas, & impetum fecerunt vnanimiter in eum, ita insanientes tanquam pro zelo *Cur obscurè scripserunt prophetæ.* domini fortiter conclamantes, simul irruissent in eum. Nec verò tantùm de sua morte soliciti formidabant ne occiderentur, quàm ne sacræ periclitarentur literæ, & de hominum memoria tollerentur. Etenim nunc quidem, cum ab aliis prophetæ occiderentur, ab aliis propheticæ literæ custodirentur, tunc autem si tantum scelus tantiq; sceleris pœnam Iudæis euenturā palam enunciarent, nequaquam custodirentur. Exempli gratia, Quando verba domini, quæ Baruch scriba ex ore Hieremiæ scripserat, rex combussit, scindēs volumē scalpello scribæ & pro- *Hiere. 39.* iiciens in ignem, Elnathan & Dalaias, & Gemmarias contradixerunt regi, licet nō audierit eos. Profecto si ea, quæ de passione domini, & de futura subuersione ciuitatis totiusq; gētis, quę propter illam futura erat, sentiebat, idem Hieremias manifestis & rebus & nominibus conscripsisset, non modò non prohibuissent volumen illud scindi siue comburi, verùmetiam & vniuersam illius, qua nunc ecclesia Christi fruitur, scripturam propheticā perdere festinassent, ipsum quoque non tantùm misissent in lacum, vt iam fecerant, verùm etiam aut viuum igni tradidissent, aut alio quolibet modo crudeliter occidissent. Contemperandum itaque tunc erat tempori,

quatenus

quatenus & scripturas veritatis spiritus sanctus conderet, & tamen veritas non vsquequaque damnosum veturis seculis odium sibi pareret. Si enim Christus Dei filius in psalmo loquitur. Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, nequando obliuiscantur populi mei. Disperge illos in virtute tua, cur non & prophetis Christi conueniat dicere. Deus ostendit nobis super fornicatrices istas, Oollam atq; Oolibā, quarum altera Samaria, altera est Hierusalē, ne nimis exasperetis eas, ne quando obliuiscantur mei, siue ignorantiam Dei semper habeant venturi populi, si istæ scripturas recipere aut conseruare voluerint, vtimini discretione prouida occultate sub figuris & ænigmatibus descensuræ ad terras diuinitatis mysteria. Igitur cum dicit hic vnus ex illis, primus (vt iam dictum est) in ordine prophetarū duodecim. Quis sapiens & intelliget ista, intelliget & sciet hæc, atq; hoc dicens manifestè sensus occultos & intellectu difficiles in litera ænigmatica sese signasse confirmat, rectè non iudicatur tanquam inuidus sed honoratur tanquam prouidus. Quippe qui bonū thesaurum futuris gratiæ cohæredibus in tuto reposuit, clauim illi derelinquens cui dereliquit Dauid, qui psalmos, nihilominus clausos conscripsit, vt aperiret ipse quibus vellet in plenitudine temporis. Vndè & in Apoca. sanctus & verus dicitur habens clauim Dauid qui aperit, & nemo claudit, claudit & nemo aperit, dicitq; angelo Philadelphiæ. Ecce dedi ostium apertum coram te, quod nemo potest claudere. Ipse nobis aperire dignetur ostiū intelligentiæ, per quod priores & patres nostros, ecclesiæ magistros introducere dignatus est, vt nos quoq; cum illis videre queamus, quid, quando, vel quomodo fecerit Deus, per quod assimilatus sit in manu prophetæ huius, semel & iterū ac tertiò ad mulierem fornicariam accedentis, & ex ea duos filios & filiam generantis, & post hæc adhuc mulierem adulteram adeuntis. Nam quod hæc in similitudinem sui propheta facere sit iussus, ipse testatur, qui in hoc eodem loquitur. Et locutus sum per prophetas, & ego visionem multiplicaui, & in manu prophetarum assimilatus sum. Nam cum & illud non abre est quærere, sanctos istos prophetas suis in tēporibus tam exosos, vt pleriq; ex eis crudeliter interfecti sint, quæ causa eos defenderit, & tantùm genti illi, quamuis peccatrici, commendauerit, vt literas eorum in eodem receperit apice canonicæ authoritatis, in quo & ipsam legem Moysi. Quod si quæris opportunè, respondetur, quia verè dignitati illorum subuenit authoritas & iudicium sanctę & prouidę legis domini. Dixerat namq; dominus, sicut habes in libro Deutronomii. Propheta autem, qui arrogantia deprauatus, voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi vt diceret, aut ex nomine deorum aliorum, interficietur. Quòd si tacita cogitatione responderis, quomodo possum intelligere verbum, quod non est locutus dominus, hoc habebis signū, quod in nomine domini propheta ille prædixerit, & non euenerit, hoc dominus non est locutus, sed per timorem animi sui propheta confinxit, & idcirco non timebis eum. Cum hæc dicit iusta & irrefragabilis lex, ergo econtra, quod in nomine domini propheta prædixerit & euenerit, hoc dominus est locutus, idcirco timebis eum. Porrò sancti prophetæ isti, cum mitterentur ad prænunciandum de longinquo Christi aduentum, simul etiam de propinquo datū vel iniunctū est illis prophetare illud, in quo citius veraces comprobari possent, scilicet imminentem ab Assyriis Israeli captiuitatem, itemq; instantem Iudæ quoq; Babylonis transmigrationem, & prætera nonnulla etiam minora, quæ literis eorum legimus inserta. Cum igitur citò euenisset captiuitas siue transmigratio illa, sicut per illos veritas prophetica prædixerat palam constituit, quod veraciter fuissent locuti in nomine domini, & quod dominus misisset eos, atque ita cōpleta prophetiæ pars illud quoque quod reliquum vel maximum erat de promissione vel aduentu Messiæ, verum fore conuincebat. Hoc animaduerso, nōnihil iuuari arbitror lectorem, mysterium regni Dei, vel aduentus Christi filii Dei in sanctis prophetis quærentem, vt non miretur aut offendatur, dum in sacris eorum literis, modo captiuitatis siue transmigrationis iam dictæ comminationem, modo repente libertatis æternæ & dominici aduentus significari audit promissionem. Illud de propinquo, hoc autem vaticinium sentiens de longinquo, & tam propè coniungi in litera, quæ tam longè disiuncta sunt per tempora. Exempli gratia, Cum dixisset hic idem propheta. Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama, vlulate in Bethauen, post tergum tuum Beniamin, Ephraim in desolationem erit in die correptionis, in tribubus Israel ostēdi fidem. Quibus vtique imminentem declamat decem tribuum captiuitatem, repente postmodum infert illud, quod sine dubio ad inuisibilis animarum nostrarum captiuitatis spectat solutionem, ita in persona saluatoris nostri dicens. In tribulatione sua mane consurgent ad me. Venite & reuertamur ad dominum, quia ipse cœpit & sanabit nos, percutiet & curabit nos. Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & viuemus in cōspectu eius, sciemus sequemurque vt cognoscamus dominum, & cætera. Sed nos plura, quæ hinc dici possent in suum locum differentes, iam nunc propheticæ seriem ingrediamur.

Psal.58.
Ezec.23.
Infra 14.
Clauis Dauid.
Apoc.3.
Infra.13.
Quæstio de pr phetis.
Deuter.18.
Infra.5.
Infra.6.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN OSEE PROPHETAM

COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

Verbum domini.

VErbum domini, quod factum eſt ad Oſee, filium Beheri.] Vt ſimus attenti, „ ſcriptura hæc in exordio ſui vocatur verbum domini. Verbum domini (ait beatus Hieronymus) quod in principio erat apud Deum, & Deus erat verbũ, factum eſt ad Oſee filiũ Beheri. Nec verò repugnãt ei, quod eccleſiaſtica firmiter tenet regula fidei, verbũ quod in principio erat apud Deum, non factũ, ſed natum, non creatum eſſe, ſed genitum. Nam ad homines quidem factum eſt hoc verbum, non autem factum eſt ad Deum, ſed erat in principio apud Deum. Etenim hominibus quidem accidẽtaliter ex tempore acceſſit, apud Deum autem nunquã non fuit. Veruntamen vbicunq; in ſacris legimus ſcripturis, ad illũ vel ad illũ factum eſſe verbum

Pſal. 93.

domini, magnam ſonat beatitudinem hominis, quam & in Dauid veritas ipſa commẽdat, cum dicit. Beatus homo, quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum. Suauiter namque & magna cum deliciarũ multitudine, ſummã ſapientiã cito diſcit ille, ad quẽ fit verbum domini, quia videlicet hoc verbum lux vera eſt, quæ illuminat omnem hominẽ venientẽ in hunc mundum. & dum infulget humanæ menti, repentè illuminat, repentè docet, neque in incertum aurem cordis audientis adducit, ſed ita certũ reddit, ita quod videt, pro conſtanti habet, vt non dubitet dicere, quia verbũ factum eſt. factum (inquã) quia certiſſimè futurum eſt, immutabiliter adimplendum eſt, & impoſſibile eſt, quin fiat quod futurũ eſſe denunciat. Beatus ergo ille homo eſt, & de ſua multũ poteſt beatitudine in domino gloriari, quia non ab homine, neque per homi-

Gal. 1.

nem accepit illud, ſed per reuelationem ſpiritus ſancti. Super hac eruditionis prærogatiua ſoli poſſunt apoſtoli & prophetæ in domino gloriari, quia videlicet taliter ſunt eruditi, non ab homine (vt iã dictum eſt) neq; per hominem, ſed per magiſterium ſpiritus ſancti. Ideirco quæcunq; illi ſcripſerunt, ita ſunt rata, tamq; firmum habent fundamentum veritatis, vt de vllo ipſorum dicto dubitare nefarium ſit. Sanè modum, quo ſunt eruditi, ſiue momentum, aut velocitatem

Differẽtia.

doctoris eorum, nemo vnquam ſatis agnouit, niſi qui experiri meruit. Sciẽdum præterea, quod vbiq; in ſanctis prophetis dictio hæc, qua dicitur, factum eſt verbũ domini. ad promiſſiones reſpicit, quæ nunc impletæ ſunt, verbi incarnati. & ob huius intentionis excellentiã, nõ tantùm vidẽtes, aut filii prophetarũ, ſed prophetæ merentur nuncupari, quia videlicet vidẽtes, aut filii prophetarũ potuerũt etiã pro minoribus, quas præuiderũt, rebus dici. ſolos aũt eos prophe-

Abraham. propheta.

tas ſancta ſcriptura nũcupat, qui prænunciauerũt, vel ad quos ſermo factus eſt de aduẽtu Chriſti. Nec illud ignorandũ, quia primus illorũ pater Abrahã, nouiſſimus aũt Ioannes extitit præcurſor eiuſdẽ & baptiſma Chriſti. Primùm nãq; ad Abrahã, ad quẽ promiſſio, imò & repromiſſio facta eſt beati ſeminis in hoc ſermone. Atq; in ſemine tuo benedicẽtur omnes gẽtes. Inter vtrunq;, id eſt, poſt promiſſionẽ & ante repromiſſionẽ ſermo domini factus eſt. Et hæc talis enunciatio in eum ſemel & iterum de cauſa iam dicti ſeminis taliter ſcripta eſt. His ita tranſactis, fa-

Gene. 15.

ctus eſt ſermo domini ad Abrã per viſionem dicens: Noli timere Abram, ego protector tuus ſum, &c. Illo ad hæc dicẽte: Mihi aũt nõ dediſti ſemẽ, & ecce vernaculus meus, hæres meus erit. ſtatim ſermo domini factus eſt ad eum dicẽs. Non erit hic hæres tuus, ſed qui egredietur de vtero tuo, ipſum habebis hæredem. Eduxitq; eum foras, & ait illi. Suſpice cœlũ, & numera ſtellas, ſi potes. Et dixit ei: Sic erit ſemẽ tuũ. Credidit domino, & reputatũ eſt illi ad iuſtitiã. Quòd aũt

Gene. 29.

hic propheta fuerit, eo q; ſermo domini ad eum factus ſit, teſtatur ipſe dominus, qui pro illo arguens Abimelech per ſomniũ nocte dicit: Nunc igitur redde vxorem viro ſuo, quia propheta eſt, & orabit pro te, & viues. Nouiſſimè in Ioannem Baptiſtã ſcripta eſt eiuſmodi enũciatio, ſcri-

Ioh. bapt. propheta. Luca. 3. Matt. 11.

bẽte Luca his verbis. Anno quintodecimo imperij Tyberij Cæſaris, factũ eſt verbũ domini ſuper Ioannem Zachariæ filium in deſerto. Quòd vero iſte propheta ſit vel fuerit, teſtatur idem dominus, cum de illo ad turbas dicit. Sed quid exiſtis in deſertum videre? Prophetã? Etiam dico vobis, & plus quàm prophetã. Igitur vbi audimus in ſanctis ſcripturis factum ad ſanctos homines ſermonẽ, ſiue verbum domini, iucundũ & perpulchrũ eſt perpẽdere, quòd ſic dictum ſit, vt ſubaudiatur eius rei, quòd verbũ caro fieret & habitaret in nobis. Et ob hoc alios quidẽ prophetas, Ioannem autẽ plus quàm prophetam eſſe, quia verbum carnẽ factum, magno quidẽ & pro-

Ioan. 1. Propheta dei.

phetali munere ſex menſes naſcendo præuenit, ſed non minori priuilegio gratiæ iam iuuenẽ digito demonſtrauit, dicens: Ecce agnus Dei. & tollentẽ peccata mundi, fluẽte Iordanis baptizare meruit. Parum aũt erat, prophetas eos dici, ad quos ſermo Dei factus eſt. Plus enim aliquid ſpi-

Pſal. 81.

ritus ſanctus in Dauid de illis locutus eſt. Ego (inquit) dixi dij eſtis & filii excelſi omnes. Quam ob cauſam, niſi quia ſermo Dei ad eos factus eſt? Hoc enim in cauſa eſſe dominus ipſe aſtruit, qui lo-

qui loquens Iudæis calumniantibus, cum præmisisset. Nónne scriptum est in lege vestra, Ego
dixi, dij estis, & filij excelsi omnes, cõtinuò subiũxit, Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus *Ioann.10.*
est, & nõ potest solui scriptura, &c. Ergo prophetæ dij sunt, quoniã isti sunt ad quos sermo Dei
factus est. Quod si dij rectè dicuntur, nónne & saluatores nihilominus rectè cognominantur? *Prophetæ*
Si illos scriptura dixit saluatores, per quos Deus temporalẽ Israeli salutẽ operatus est. Exempli *saluatores.*
gratia, Et clamauerunt filij Israel ad dominũ, qui suscitauit eis saluatorẽ, & liberauit eos, Otho- *Iudi.3.*
niel videlicet filiũ Zener. Itemq́;, Et clamauerunt ad dominum qui suscitauit eis saluatorẽ Aoth.
Si ergo illos dixit saluatores, per quos Deus temporaliter liberauit Israel, quanto magis rectè
illi dicũtur saluatores, quorũ labor saluatori nostro Deo ad nostrã æternã salutẽ cooperatus est?

Pulchrè igitur, & non sine quodã diuino præsagio, hic vnus ex illis, & primus ex duodecim, *Osee filius*
dictus Osee, quod interpretatur saluator. Dicitur enim filius Beheri, quod interpretatur putei *Beheri.*
mei. Et quis est de quo Deus pater rectè dicat filius putei mei, nisi Christus filius vnicus & ver-
bum Dei, natus de secreto, siue altitudine aut profundo cordis paterni? Ergo hic nõ solùm offi-
cio, verùm etiã vocabulo, tã proprio, quã paterno saluatoris nostri Christi typũ gerit. Sequitur.
" [In diebus Oziæ, Ioathã, regis Achaz, & Ezechiæ regum Iuda, & in diebus Hieroboam filij Ioas *2.Par.26.*
" regis Israel.] Ozias qui & Azarias, regnauit super Iudã annis. LII. & post hunc filius eius Ioathã
annis. XVI. Itemq́; post eum Achaz annis XVI. & post hunc Ezechias annis. XXIX. qui simul
iuncti, fiunt anni ferè. CXIII. Quod quia multum est, vt tam diu prophetasse vnus existimetur,
at saltem illud constare oportet, quod & extremos annos Hierobam filij Ioas regis Israel, qui
regnante Ozia in Iuda, iam regnare cœperat (vt prædictum est) regnauitq́;. XL. & vno annis.
Et primos annos regni Ezechiæ propheta hic attigerit, quia sic prophetiæ eius initium habet,
Voca nomen eius Iesrael, quoniã adhuc modicũ & visitabo sanguinẽ Iesrael super domũ Iehu.
Hoc ferè continuò post mortẽ eiusdẽ Hieroboã factũ est, quia succedẽs illi filius eius Zacharias. *4.Reg.15.*
regnauit tantùm sex mensibus, & percussit atq́; interfecit eum Sellum, regnauitq́; pro eo. Hic
iam rectè quæritur, qualis sit intentio literæ huius, cur prophetiã hanc referat esse continuatã à *Intentio li-*
diebus Oziæ, quibus regnauit & Hieroboã, vsq́; ad dies Ezechiæ regis Iuda. Ad quod primò *teræ.*
dicendũ, quia regnante Ezechia anno sexto regni eius, qui erat nonus annus Osee regis Israel,
capta est Samaria, & transtulit rex Assyriorũ Israel in Assyrios, collocauitq́; eos in Aylam & in
Abor iuxta fluuium Gozan, in ciuitatibus Medorum, quia non audierũt vocẽ domini Dei sui. *4.Reg.17.*
Hoc ergo intendit sacræ literę spiritus, vt testificetur inexcusabiles fuisse reges & populũ Israel,
quia nunquam dominus prophetas mittere desijt in illis, nullius regis eorũ diebus prophetica
vox defuit, iram domini venturam comminans, captiuitatẽ futuram prænuncians, donec ve-
niret, ne Israel se excusare posset de ignorantia, colens vitulos, quos fecit Hieroboã, imò & Baal
quem introduxit Iezabel. Ante hunc extitit Helisæus, qui & mortuus est regnante Ioas patre
huius Hieroboam, & ante Helisæum Helias, similiterq́; & alij, vt Micheas de Gemla, multiq́; fi-
lij prophetarũ, atq́; ita sititè memores à primo Hieroboam qui peccare fecit Israel, cui & mala *3.Reg.22.*
ventura pro meritis prædixit Ahias Sylonites, propheticũ (sicut iam dictũ est) testimoniũ con-
tra illos nõ defuit, vsq́; ad effectũ prædictæ captiuitatis, ita vt per omnia iudex Deus laudabilis,
reus autẽ populus cum regibus suis sit inexcusabilis. Sub eisdẽ regibus Iuda Esaiam quoq́; pro-
phetasse, titulus libri eius indicat. Et vide diligenter in spiritu Dei, dignitatis cuiusq́; custodiam.
Cum dixisset in diebus Oziæ Ioathan Achas & Ezechiæ regum Iuda, tunc demum subdidit,
& in diebus Hieroboam filij Ioas regis Israel. At ille videlicet Hieroboam cunctis illis tempore
prior extitit, vtpote cuius regni anno XXVII. Ozias, qui & Azarias, regnare cœpit in Iuda. Cur *4.Reg.14.*
ergo tot iunioribus in ordine suppositus est? Num casu hoc actum est? Non vti q́;, sed quia re-
gnum Iudæ regnum Dauid legitimè extitit, regnũ autem Israel scissum à domo Dauid, rapina
erat, idololatriæ cultus erat, nõ templo domini, sed vitulis aureis seruiebat. Idcirco Hieroboam *Regnum Is-*
ne commemorari quidẽ in ordine regũ, aut in sanctarũ titulo scripturarũ præfigi debuisset, nisi *rael rapina*
pro causa quæ iam dicta est, quia contra quos Helias & Helisæus, cæteriq́; prophetæ steterũt ido
lolatras reges Israel, contra ipsos etiã dirigebatur prophetia hæc, vt inexcusabilis esset cum suis
regibus impœnitens Israel. Proinde de cæteris regibus Israel, qui temporibus istorum regũ Iu-
da regnarunt in Samaria, cõplures fuerint, nullus hic nominatus est, nisi iste solus, ideòq́; quan-
uis tempore prior, loco (vt dignũ erat) positus est posterior. Sufficit namq́; ad insinuandũ, quòd
regibus Israel prophetica cõmonitio fuerit cõtinuata, isto videlicet Osee incipiente prophetare
" diebus Hieroboã Helisæo mortuo, qui prophetauerat adhuc in diebus patris eius Ioas. [Prin-
" cipium loquendi dominũ in Osee. Et dixit dominus ad Osee. Vade, sume tibi vxorem fornica-
" riam, & fac filios fornicationũ, quia fornicãs fornicabitur terra à domino. Et abijt, & accepit Go
" mer filiam Debellaim, & concepit & peperit filium. Et dixit dominus ad eum. Voca nomẽ eius
" Iesrael, quia adhuc modicum, & visitabo sanguinẽ Iesrael super domum Iehu, & quiescere faciã
" regnum Israel, & in illa die conterã arcũ Israel in valle Iesrahel.] Astruere nõ possumus idcirco
dictum hic esse principium loquendi dominum, quòd iste primus sit vel fuerit eorum ad quos

dominus vel in quibus propheticæ loquutionis modo locutus est, vel quibus futura captiuitas
illius populi præmonstrata est. Nam constans quidem esse potest. quòd prophetarum cætero-
rum, quorum prophetici extant libri, primus tempore fuerit, & Esaiam quoq; aliquātis diebus
præcesserit, cuius circa initium voluminis mortuus Elaias legitur, veruntamen fuerunt & alij
prophetæ, in quibus sine dubio locutus est dominus, quorum notissimi sunt Samuel & Dauid,
Helias & Helisæus, qui hunc Osee non paucis præcessere diebus. Si ergo sic dictum intelligi pla-
cet, principium loquendi dominū in Osee, vt sit sensus, primum loquutus est dominus in Osee,
nihil repugnans inuenitur, ita videlicet vt subaudias, eorum qui sub prædictis regibus prophe-
tauerunt. Nam & Esaias & Iohel & Amos & Abdias & Ionas & Micheas sub eisdem regibus
prophetauere. Quorum etiam interpretationes nominum hic ponere nō superfluum durimus.
Ozias interpretatur fortitudo domini, Ioathan domini consummatio, Achaz virtus, Ezechias
imperium domini. Hi regnabant in Iuda, cuius nomē confessio est. Porrò in Israel, qui sibi idola
fecerat, & à Dei templo & domo Dauid fuerat separatus, regnabat Hieroboā, qui interpretatur
temporalitas siue mora, quod mundum amauerit, & in ipso diu morari vitā putauerit sempi-
ternā, nequaquā futuris, sed præsentibus delectatus. Quamuis autē sic rectè intelligatur, vt iam
dictum est, nihilominus tamen sic accipitur principium loquendi dominum in Osee, vt sit sen-
sus. Hæc talia, quæ protinus sequūtur, Vade, sume tibi vxorem fornicariā, &c. Primùm, in eo lo
quutus est dominus. Tandem & hoc prætereundum non est, quia loqui dominum ad Osee, &
loqui dominū in Osee, non omnino idē est. Nam loquitur dominus ad Osee, vel ad alium quem-
piam, cum verba sua mittit per angelicā, siue per quamlibet aliā speciem, loquitur in aliquo, cū
sine aliqua specie extrinsecus apparente loquitur in corde eius per occultam suæ virtutis inspi-
rationem. Sume (inquit) tibi vxorem fornicationū, & fac tibi filios fornicationum. Vt nunc in-
terim simplicē sequamur literā, non culpandus est propheta, si meretricē conuerterit ad pudicitiā,
sed potius laudādus, quòd ex mala fecerit bonā. Non enim qui bonus permanet, ipse polluitur,
si malo societur, sed qui malus est, in bonum vertitur, si boni exempla sectetur. Hæc & his simi-
lia multa dicta sunt, & dici possunt in excusationē viri sancti, nō sui libidini, sed superno impe-
rio seruientis, quo videlicet iubente etiā eorū quæ turpia, vel inhonesta videntur, nihil fieri turpe
aut inhonestum est. Cæterùm eis, qui cum sint veritatis amatores, spiritum vbiq; potius, quàm
literam libenter amplectuntur, cito persuasum est, vel persuaderi potest, quia nihil horū quę hic
de fornicationis opere scribuntur, gestum est corporaliter, sed totū spiritualiter, id est, per vi-
sum, siue per excessum. Neq; enim inauditum & inusitatū est vt vxorē duxisse, filiosque ex ea
genuisse sibi quispiā visus sit, factus extra sensus corporis, id est, per excessum siue in visum noctis.
Quanto magis vbi superna visitatio prophetiā instituit, talium rerū imaginationes insigniter
per visum potuere celebrari? An non multo plura, atq; prolixiora his cōtinet Apocalypsis Io-
annis, quæ omnia sine dubio, sicut testatur ipse, in spiritu vidit & egit? Hic iam rectè quæritur,
quid opus fuerit istis similitudinibus, vel quomodo per istas similitudines, ipse qui in propheta
loquitur dominus, in manu eiusdē prophetæ assimiletur, sicut ipse testatur. Hoc etiā in ipso di-
cens, & in manu prophetarū assimilatus sum. Itaq; iam nūc priusquā literæ seriē percurramus,
libet præmittere, quid secundum istorū similitudinem cum hominibus mirabilis Deus sit ope-
ratus, vt postmodū cum singula similitudinis facta, vel dicta secundum tempus prophetiæ dis-
Fornicatio serimus, nō incognita pariter mysteria proferamus. Vniuersum genus humanum à societate
hominum à creatoris recessisse, & recedendo fornicatum fuisse, quis nescit? Recedere nāq; à creatore, & ser-
Deo. uire creaturæ, fornicari est. Nam & Psalmista de huiusmodi fornicatione, Perdidisti (inquit) om
Psal. 22. nem, qui fornicatur abs te. Fornicariam ergo mulierē Deus sibi sumpsit, quando generationem
auersam adiit, generationē Chaldaicā, vndè Abraham eduxit. Ego enim (inquit) sum Deus, qui
Gene. 2. eduxi te de Hur Chaldæorum. Cum illo fœdus pepigit, habuitq; ex carne eius Israel, id est, se-
men Dei, Filios dei, filios promissionis, sed nihilominus pariter nati sunt filii fornicationis, id est,
Rom 9. filii carnis, qui non sunt filii dei, aut filii promissionis. De qua nimirū distātia & Apostolus dicit.
Non enim omnes qui ex Israel, hi sunt Israelitæ. neq; qui sunt semen Abrahæ, omnes filii, sed in
Isaac vocabitur tibi semen, id est, nō qui filii carnis, hi filii dei. Sed qui filii promissionis, æstimā-
tur in semine. Isti & in Aegypto, vbi Deos Aegyptios coluerunt, sicut in multis scripturarū lo-
Ezec. 16. cis, & maximè in Ezechiele, exprobratur eis, palam fecerunt, quod essent filii fornicationum,
& exinde fornicari non desierunt. Nunquam tamen in gente illa defuit Israel, id est, semē Dei,
scilicet multi fidem habentes eius beati seminis, quod Abrahæ Deus promisit. & econtra filii
fornicationum, id est, filii carnis semper persequentes semen Dei, siue filios promissionis, nō tā-
Gala. 4. tum donec interficeretur Naboth, qui hic dicitur Iesrahel. Fuit enim Iesraelites, sed & in perpe-
tuum. Hinc & Apostolus. Sed quomodo is, qui secundum carnem natus est, persequebatur eum
qui secundum spiritum, ita & nunc. Deinde iterum tempore non paruo interposito, id est, post
quadringentos & triginta annos, accessit Deus ad illā mulierē fornicariā, & genuit filiā, quę dice
ret nō cōsecuta misericordiā. Dedit enim legē in monte Syna, quæ nō viuificaret, nec ad perfectū
adduceret,

adduceret, & instituit synagogam, de qua pro parte reproborū, quæ maxima extitit, rectè dicas,
quia filia illa non est consecuta misericordiā. Non enim (inquit Apostolus) per legem promissio
Abrahæ aut semini eius, vt hæres esset mundi, sed per iustitiā fidei, &c. Quam fidei iustitiā, quia Rom. 4.
non recepit illa filia, ideo nō cōsecuta est misericordiā, imò cōsecuta est irā. Lex enim irā operat.
Tertio, Deus ad fornicariā accessit, genuitq; rursus filiū, id est, sermonē propheticū. Prophetas
enim misit, quorum & scripturas vtiliter legi addidit. At illa fornicaria non solum nō est à for-
nicationibus suis reuersa, imò etiam contra semetipsam est diuisa, & ecce iam fornicariæ duæ
factæ sunt ex vna, quarum altera Oolla, altera in eisdem prophetis dicitur Ooliba. Hæc diuisio
vnius in duas tunc facta est, quando Samaria cum decem tribubus recedens à domo Dauid re-
gem suū sibi cōstituit, & pro Deo vitulos aureos colens, Baali quoque cæterisq; Deorū portētis
sese prostituit, & hæc est Oolla. Nam Hierusalē cum duabus tribubus Iuda & Beniamin, quæ &
ipsa coluit Baal, ipsa est Ooliba. Ad istam quarto iam tempore Deus accessit, quādo Dei filius Osee. 3.
de carne eius natus est ex vtero virginis. Huic nimirum quodammodo dixit. Dies multos ex-
pectabis me, non fornicaberis, & non eris viro. Sed & ego expectabo te, quia dies multos sede-
bunt filii Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephot, & sine Te-
raphim. Igitur vt in manu prophetæ huius assimilaretur dominus, Sume (ait) vxorem tibi for-
nicariam, & fac filios fornicationū. Quare? Quia fornicans (inquit) fornicabitur terra à domino.
Idcirco (inquit) fac filios fornicationum, vt sint in signum & portentum eorum, quę acta, quæq;
agenda sunt inter gentem istam, & me dominum patrum suorum. Notandū quippe, quia non
tantùm dixerat, quia fornicabitur, sed quia fornicans fornicabitur. Idcirco præmisit fornicans,
& deinde fornicabitur, vt sit sensus. Quia gens ista à Deo suo, & fornicata est, & fornicatur nūc,
& amplius fornicabitur in posterū. Et abii (inquit) & accepi Gomer filiam Debelaim, & conce-
pit, & peperit filium. Gomer consummatam atq; perfectam in nostra lingua, Debelaim pala- Gomer.
tas sonat. Est autem massa pinguium caricarum, quas in morem laterum figurantes, vt diu il-
læsæ permaneant, calcant, atq; compingunt, habentq; in esu suauitatis voluptatem. Ergo Go-
mer filiam Debelaim accepit (inquit) id est, apud gentem propheraui consummatam, siue perfe-
ctam consummatione atque perfectione voluptuosæ fornicationis post vitulos aureos, & post
Baalim. Genitum ex ea filiū, voca (inquit) Iesrahel. Iesrahel ciuitas est Metropolis decē tribuum,
de qua fuit, & in qua interfectus est Naboth. Ponitur ergo pro ipso Naboth hoc nomen Iesrahel. 3. Reg. 2.
Et est sensus. Naboth quidem Iesrahelites lapidatus, & hominibus mortuus est. sed mihi viuit, &
ad me sanguis eius clamat, moxq; vindictā recepturus est, nō solum de interfectoribus suis, ve-
rumetiā de illo, qui sanguinis eius vltor fuisse visus est. Nam hoc est quod ait. Et visitabo san-
guinē Iesrahel super domum Iehu. Iehu nanq; interfecit domum Achab, domino iubente, pro-
pter peccatum sanguinis Naboth, sicut prædictum fuerat ad eum. Occidisti insuper & posse-
disti. Ac deinceps. In hoc loco, in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, lingent quoq; tuum
sanguinem. Item. Canes commedent Iezabel in agro Iesrahel. Cum ergo Iehu, non Iesrahel, siue
Naboth sanguinem fuderit, imò interfectores eius interfecerit, quare super domū eius ille san-
guis Iesrahel debuit visitari? videlicet, quia non veraciter zelo Dei paruit, sed propriæ cupidi- Iehu.
tati vt regnaret, deleta domo regis, per omnia seruiuit. Super hoc satis manifestè conuincitur, 3. Reg. 19.
quia videlicet à peccatis Hieroboā non recessit, vitulosq; aureos & ipse coluit, quod non fecis-
set, si vero zelo zelatus fuisset pro causa domini. Rectè ergo & ipse, vel domus eius reputatur
inter occisores Iesrahel, id est, persequutores seminis Dei. & vindicta peccati eiusmodi, tā ex ipso,
quàm ex cætero populo Iesrahel requirēda iudicatur, & ita factum est. Nam mortuo pronepo- 4. Reg. 15.
te eius Hieroboam, sub quo hic Osee prophetare cœpit, succedentem filium eius Zachariam
sexto regni eius mēse occidit Sellum regnauitq; pro eo, de alia stirpe generatus. Nec mirū, quòd
subuersa est domus Iehu, cum etiam regnum domus Israel, hoc est, decem tribuum perinde de-
letum sit. Nam & occiso Zacharia, qui fuit vltimus de stirpe Iehu, statim reges Assyrii ceperunt
Ruben & Gad & dimidiam tribum Manasse, quæ erat trans Iordanē, & deinde paucis, id est,
quadraginta & nouem interiectis annis à Zacharia, quem occidit Sellum (vt iam dictum est) re-
gnante Osee anno regni eius nono, decem tribus in captiuitatem ductæ sunt. Hoc est quod ait:
Et requiescere faciā regnum domus Israel, & in illa die conterā arcū Israel in valle Iesrahel. Nam
propter vrbē Iesrahel, quę Metropolis erat Samarię, campi sunt & latissimi, & vallis nimię va-
stitatis, in qua cōmisso certamine ab Assyriis, cæsus & captiuus ductus est Israel. Nunc quærere
locus admonet, cur omisso proprio vocabulo Naboth, cū dicere posset. Et visitabo sanguinem Questio de
Naboth Iesrahelitæ, maluit dicere, Et visitabo sanguinē Iesrahel, quod non hominis est nomen, Iesrahel.
sed ciuitatis, ex interpretatione sui. Interpretatur nanq; (vt iam dictū est) semen Dei non vni tā-
tum, sed omnibus cōmuniter cōgruit, qui sunt semē dei, homines dei, electi dei. Ad hæc dicimus,
quia non solus Naboth visitādus erat, nec enim illū solū persecuti sunt Iezabel & Achab, & cū
eis insana multitudo populi, sed oēs persequebantur, & occidebāt, quos cōsequebātur qui erant
semen dñi, qui prophetabāt in nomine domini, qui loquebātur verbū Dei. Hinc est illa fugiētis

Heliæ querela. Domine, prophetas tuos occiderūt, altaria tua suffoderūt, & relictus sum ego so
2.Reg 19. lus, & quærunt animā meā. Quis verò nesciat sanguineā eiusdē Iezabel insaniā sub eiusdē tēpo-
ribus profluxisse etiā inuidiā? Nā Athalia Iezabelis filia, mortuo filio suo Azaria, nupserat enim
Ioram regi Iudæ filio Iosaphat, & filiū eius iā dictū Azariā interfecerat Iehu, irata & in ipsum sæ-
uiens dominū, surrexit & interfecit omne semē regiū, nō vtiq; absq; fauore vel cōsensu principū,
qui & perinde suis delinitū obsequiis, atq; illaqueatū tenētes Ioas regē, qui residuus fuerat, insig-
4.Reg.11. nem occiderūt ad imperiū eius prophetā Zachariā, sicut scriptū est. Cōgregati aduersus eū, mi-
serunt lapides iuxta regis imperiū in atrio domus dñi. Et nō est recordatus Ioas rex misericor-
2.Par.24. diæ, quā fecerat Ioiada pater illius secū, sed interfecit filiū eius, Qui cū moreret, ait: Videat do-
minus & requirat. Itaq; iā dictus Helias cum fugitaret, & latitans in speluca, dicēti domino, quid
3.Reg.19. hic agis Helia? querula respōsione diceret. Domine altaria tua suffoderūt, & prophetas tuos oc-
ciderūt gladio, & derelictus sum ego solus, & quærūt animā meā. egredere ait dominus, & sta in
mōte corā domino. Et ecce dominus transiuit, & spiritus grādis & fortis subuertēs mōtes, & cō-
terens petras ante dominū. Nō in spiritu dominus. Et post spiritū cōmotio. Nō in cōmotione do
minus. Et post commotionē ignis. Nō in igne dominus. Et post ignē sibilus auræ tenuis, & ibi
dominus. Nimirū prophetæ desiderāti aduētum saluatoris, qui peccata tolleret, & iustitiā sem-
piternā adduceret, quē & hic Osee desiderat atq; prophetat, tali oraculo præsignabatur futura,
tā Israelis q̃ & Iudæ captiuitas, de qua & iste nō tacet propheta. vtriusq; nāq; scilicet Israelis & Iudę
futura mala pronunciat, & de saluatoris aduētu necessaria nostræ saluti (sicut sequētia suis in
locis declarabunt) prædicit mysteria. Deniq; loquēs illic ad Heliā dominus in spiritu grādi & for
ti, subuertente mōtes, & cōterente petras, futurā captiuitatē significat decē tribuū Israel, quæ fa-
cta est à Salmanasar rege Assyriorū regnāte Osee. Nō in spiritu (inquit) dominus, id est, nōdū fi-
nis, nondū venit Messias dominus qui expectabatur. In cōmotione trāsmigrationē primā desi-
4.Reg.7. gnat tribus Iuda, qua traducēdus erat Ioachim rex Iuda in Babylonē cū quadraginta milibus
nemine relicto, exceptis pauperibus. Nō (inqt) in cōmotione dominus, id est, nondū finis, nondū
4.Reg.24. veniet dñs. In igne secundā captiuitatē Iuda & Hierusalē vult intelligi, quando rebellante Sede
chia, iterū venit rex Babylonis, & succēdit Nabuzardā princeps exercitus domum domini, &
domum regis, omnēq; domū cōbussit igni, & muros Hierusalē in circuitu destruxit. Nō (inquit)
4.Reg.25. in igne dominus. i. nondū tēplo exusto, & ciuitate destructa tēpus erit dominici aduētus. Et post
ignem sibilus auræ tenuis, & ibi dominus. Sibilus auræ tenuis, occultus & secretus fuit aduētus
Sibilus auræ tenuis. dñi, quē quasi de aura tenui. i. de spiritu sancto Maria virgo concepit. Fuerunt aūt à prædicto tur
bine vsq; ad commotionē. i. à captiuitate decē tribuū vsq; ad primā filiorū Iuda trāsmigratio-
nem, anni circiter cētū vigintiseptē, qui supputantur hoc modo, Anno sexto Ezechiæ transtulit
rex Assyriorū Israel in Assyrios. Ipse aūt Ezechias xxix. annis regnauit in Hierusalē. Ergo regni
ius residui erāt anni xxiiij. qui coniūcti cū quinquagintaquinq; annis filii eius Manasse, ac duob⁹
filiis eius Ammon atq; xxx. vno Iosiæ, ac deinde annis xi. Eliachim, qui dictus est Ioachim, tā-
demq; tribus filii eius Ioachim, fiunt xij. Ab illa cōmotione vsq; ad ignem, id est, à prima trans-
migratione vsq; ad templi & ciuitatis exustionē fuere anni. xi. regni Sedechiæ. Ab illo igne siue
captiuitate vsq; ad sibilum auræ tenuem, id est, Christi aduentum, quot anni interessent, Danieli
Dani.9. his verbis reuelatū est. Septuaginta hebdommadæ abreuiatæ sunt super populū tuum, & super
vrbē sanctā tuā, vt cōsummet præuaricatio, & finē accipiat peccatū. & deleatur iniquitas, & addu
catur iustitia sempiterna, & impleat visio & prophetia, & vngatur sanctus sanctorū, &c. Nimi-
rum eo tendebat Helias, vt deleretur iniquitas per Christi aduentū, & adduceretur iustitia sem-
piterna, qui tūc abundāte iniquitate se solū relictū esse putabat. Igitur quia per eadē tēpora non
solū Naboth occisus, sed & multorū prophetarum atq; iustorū fundebatur sanguis, quē superna
requirere deberet iustitia, rectè nō propriū nomē Naboth, sed id quod secundum interpretatio
nem cōmune est, ponitur vocabulum Israel. Miroq; modo ita requirēda esse vindicta prænun-
ciatur, vt incipiat à iustissimis illius homicidæ populi, à capite regni sanguinei, qualis tunc erat
domus Iehu, quæ sibi domum Achab occidendo multum contulisse videbatur, & nihilominus
Altera quæstio de Israel seu Naboth idololatriam, quæ causa erat effundendi sanguinis sanctorum, exequebatur. Sed & adhuc quæ-
ritur. Quid magnum erat inter prophetas aut inter iustos ille Naboth Iezrahelites, vt ex eius
occasione omnes, qui interfecti sunt, iusti aut prophetæ significarentur hoc nomine Iesrahel?
Ad hoc respondemus, quia verè magnum fuit & esse debuit memoriale interfectionis eius in-
ter omnium prophetarum aut iustorum neces, quia taliter interfectus est, vt vel ante, vel post
ipsum, vsq; ad Christi domini nostri passionem, ferè nemo præter dominum nostrum taliter vel
3.Reg.21. tali ordine occisus esse referatur. Quid enim? Dicenti sibi Achab. Da mihi vineā tuā, vt faciam
mihi hortum olerū, &c. Hoc tantum respōderat. Propitius sit mihi dñs, ne dē hæreditatē patrum
meorū tibi. Pro hoc indignanti & vehementer irato suæ authoritatis vltionem pollicita Iezabel
scripsit literas. prædicate (inquiens) ieiunium, & sedere facite Naboth inter primates populi, &
submittite duos viros filios Belial cōtra eum, & falsum testimoniū dicāt, benedixit dominum,
& regem

& regē, & educite eum, & ' oidate ; & sic moriatur. Hoc modo hypocrisis Deo odibilis pulchrē *Hypocrisis*
palliata incessit, specioso quasi ordine iudicii, vt non tantùm occideretur, quasi vir iustus ab in- *palliata.*
iustis & Deo aduersantibus, sed quasi reus & blasphemus, à iustis iudicibus fortiter pro Deo ze-
lantibus, legemq; sanctam custodientibus, ieiunantibus, & animas suas in ieiunio humilianti-
bus, & prædicantibus ieiunemus, quia tantum nefas diebus nostris audiuimus, ne fortè cũ bla-
sphemo pariter à terra degluciamur, & talia scienter cum iniqua machinantibus simulatione,
vt muliebri satisfieret insaniæ vel cupiditati furiosæ. Quantæ putas curæ Deo videnti hoc de-
buit esse? Quantum fuit in cœlo spectaculum, dum tam crudele cruorē sitiendo callidi simula-
tores prædicarent vel celebrarent ieiunium? Bene ergo mors eius memorabilis est inter om-
nium prophetarum vel iustorum neces, vbi talis apparatus hypocritarum, talis spectatur facies
homicidarum. Adde quod in tali eius interfectione splendidissimus dominicæ passionis typus
est. Quid enim hic dissimile? Verùm quia mysteriũ hoc alio in opere nostro latius tractauimus,
nunc præterire libet. Hoc tantùm hic prætereundum non est, quia quod ait. Et in illa die con- *Arcus Israel cōtritus.*
teram arcum Israel in valle Iesrael. Spiritualiter ita factum est, vt omnis euangelica, vel aposto-
lica doctrina testis est. Arcus quippe Israel, id est, omnis fiducia carnalis Iudaismi, fiducia cir-
cuncisionis & cærimoniarum, fiducia superbi spiritus & sanguinis, qua contra ipsum dominum
gloriati sunt, dicentes. Pater noster Abraham est, nos ex fornicatione non sumus nati, vnũ pa- *Ioan. 8.*
trem habemus Deum, sicut hodie cernitur, contrita est, & gloriari illis non licet, quia non solũ-
modo contempta est eorum lex carnalis, sed & ipsi captiui ducti sunt in omnes gentes. Hoc to-
tum factum est in valle Iesrahel, id est, in humilitate seminis Dei, quod est Christus. Nam per
humilitatem passionis Christi, sicut exaltatæ sunt gentes, fidem eius recipientes, ita econtra de-
iecti atq; contriti sunt Iudæi, contemnentes iuxta illud propheticum beatæ virginis canticum.
" Deposuit potētes de sede, & exaltauit humiles. Sequitur. [Et concepit adhuc, & peperit filiam, *Luc. 1.*
" & dixit. Voca nomen eius absque misericordia, quia non addã vltra misereri domui Israel, sed
" obliuione obliuiscar eorum, & domui Iuda miserebor, & saluabo eos in domino Deo suo, &
" non saluabo eos in arcu, & gladio, & in bello, & in equis, & in equitibus.] Filia hæc magnũ pri-
oris sententiæ incrementũ est. Prior namq; sententia hæc erat, & quiescere faciã regnum domus
Israel, & in illa die conteram arcum Israel in valle Iesrahel. Quod totum completum erat, vbi
rex Assyriorum (sicut iam prædictum est) prælião victas duxit captiuas decem tribus Israel.
Par illi malo extitit aliud, quod factum est in Iuda, quando venit rex Babylonis, & ab eo capta
ciuitate Hierusalem, populus ille in Babylonem captiuus, transmigrauit. Facta est magna, iu-
dice Deo, captiuitatis vtriusq; differentia, vt scilicet captiuitas Iudæ post annos septuaginta
solueretur, captiuitas autem decem tribuum, nequaquam vltra solueretur. Hoc est quod ait.
Quia non addam vltra misereri domui Israel, sed obliuione obliuiscar eorum, & domui Iuda
miserebor, id est, decem tribuum captiuitatem non soluam, sed Iudæ transmigrationē de Ba-
bylone reuocabo. Sed & per idem tempus, quando decem tribus in captiuitatem ductæ sunt, *4. Reg. 8.*
misertus est dominus domui Iuda. Nam cum sexto anno regis Ezechiæ rex Assyriorum Sal-
manasser transtulisset Israel, iisdem xiiij. Ezechiæ ascendit Sennacherib rex Assyriorũ ad vni-
uersas ciuitates Iuda munitas, & cepit eas, & venit vsq; ad Hierusalem. Venit autem angelus
domini, & percussit in castris eius clxxxv. milia, & reuersus est Sennacherib, & mansit in Niniue.
Cumq; adoraret in templo Neserach Deum suum Adramelech & Serasar, filij eius percusserũt *4. Reg. 6.*
eum gladio. Itaq; si vtrumq; tempus misericordiæ respicias, veraciter dictum esse perpendis, &
saluabo eos in domino Deo suo, & non saluabo eos in arcu & gladio, & in bello, & in equis, & *Zach. 1.*
in equitibus. Deniq; filij Iuda neque nocte illa, qua percussa sunt castra Assyriorum, neque tem-
pore illo, quo de captiuitate Babylonica soluti sunt, contra hostes vel captiuatores suos arcum
tetenderunt, aut gladium vibrauerunt, aut in equos ascenderunt, sed illis quidem dormien-
tibus, percussit angelus domini castra Assyriorum. Prophetis autem orantibus siue cæteris
iustis hominibus, imò & angelis interuenientibus (iuxta illud Zachariæ, & respondit angelus *1. Esdr. 1.*
domini, & dixit. Domine exercituum vsquequo tu non misereberis Hierusalem & vrbium
Iuda quibus iratus es, iste iam septuagesimus annus est) suscitauit dominus spiritum Cyri regi
Persarum, vt proponeret edictum, daretq; libertatem ascendendi in Hierusalem & ædificãdi
domum domini Dei in Israel. Ergo saluabo (inquit) eos in domino Deo suo, & non in arcu vel
gladio. Quod si quæris rationem, vel iudicij æquitatem, cur dominus non Israeli sed domui *Distãtia inter reges Israel & reges Iuda.*
Iuda misereri debuerit, sciendum tibi est, magnam in regibus Israel, & regibus Iuda distantiam
fuisse peccati. Regum quippe Iuda nõnulli iusti fuerunt, videlicet Dauid, Ezechias & Iosias,
qui nullum idololatriæ peccatum admiserunt, & Iosaphat quoq; nisi amicitias iniisset cũ Ocho-
zia rege Israel, cuius opera pessima fuerunt, sed & cum patre eius Achab. Vndè & arguit eũ
Iehu filius Anani, videns, & ait. Impio prebes auxilium, & his qui oderãt dominum amicitia iun
geris, cæterorũ quoq; nõnulli pœnitentiã egerunt, fecerũtq; quod placitũ erat corã domino. At
vero de regibus Israel nullus extitit, qui faceret quod rectũ esset aut placitum corã dño, nullus *2. Par. 19.*
omnino

omnino qui recederet à peccatis Hieroboam filii Naboth, qui peccare fecit Israel. Omnes im-
pœnitētes extiterunt, & peccata sua defendentes vniuersi, sermonē domini repulerunt. Vndè
Osee.4. & in isto Propheta loquitur dominus. Ego scio Ephraim, & Israel non est absconditus à me.
Quia nunc fornicatus est Ephraim, contaminatus est Israel, non dabunt cogitationes suas,
vt reuertantur ad Deū suū. Itaq; cū tanta fuerit illis atque illis distantia peccati, rectè & senten-
tia in vtrosq; debuit dispariter dari. Igitur filia hęc rectè vocatur, absq; misericordia, quia nō vt
cunq; captiuatus erat Israel, sed absque relaxationis misericordia. Iuxta mysticū intellectū iti-
dem veraciter spiritus propheticus dicat. Reprobata quippe iā synagoga, claruit veritas, quòd
filia illa nō est misericordiā cōsecuta, quæ tunc nata est, quādo (vt superius iā dictū est) Deus se-
cundo ad mulierē sibi cōiungendā accessit, quādo post cccc. & xxx. annos à testamēto cōfirma-
to legē dedit in Syna, & nata est synagoga misericordiā nō cōsecutura seruilis filia nomine, no-
mine quidē filia, sed meritis ancilla, foras mittēda. Syna enim (inquit Apost.) mōs est in Arabia.
Galat.4. Porrò, Arabia tēporibus antiquis nūc illa, quę nō nominatur, sola erat, sed solitudo & pars Ae-
gypti nō modica, vbi est mōs Syna, in quo data est lex, vndè fuerat & Agar, quæ significat, ve-
tus testamētū. Cū ergo dixisset, hæc enim sunt duo testamēta, vnū quidē à mōte Syna, addidit in
Gene.2. seruitutē generans, quę est Agar, quæ coniuncta est videlicet significatione ei quę nūc est Hieru-
salē, & seruit cū filiis suis. Et subinde, cū dixisset, sed quomodo tūc is qui secundū carnē natus fue-
rat, persequebatur eū qui secundū spiritū, ita & nūc, protinus ait. Sed qd dicit scriptura? Eijce
ancillā & filiū eius. Nō enim hæres erit filius ancillæ cū filio liberæ. Igitur filia illa, & ancilla, non
est misericordiā cōsecuta, sicut iā tūc re nō parua significatū est, quādo filiorū eius corpora in de-
Nume.14. serto prostrata sunt, & in illā repromissionis terrā nō introierūt. Illud nemo qui nesciat, aut nes-
cire debeat, quia fideles oēs & electi, qui ex eodē populo nō ad filiā hāc pertinuerunt, sed ad pri-
orē filiū scilicet Israel, id est, sed semē Dei. Sequitur. [Et ablactauit eam quæ erat absque mi- "
sericordia, & concepit, & peperit filiū, & dixit. Voca nomē eius nō populus meus, quia vos non "
populus meus, & ego non ero vester Deus.] Iam nata fuerant duo infelicitatis incrementa, sci-
licet filius & filia. Filius videlicet, vt captiuus duceretur Israel. Filia, vt eadē non solueretur ca-
ptiuitas. Nam Israel quidē secundū se filius bonus est, sed secundum id quod requirebatur san-
Summa Iudæorū miseria. guis eius, malū illi populo extitit. Filia verò ablactata perpetuitas est captiuitatis, cui nulla in-
funditur lactis alimonia, nulla cōsolatio de captiuitate soluenda. Quid tandē vult tertius iste
filius? Quid per hūc intelligere debemus, nisi illud quod nomine suo personat, quod est nō po-
pulus meus? Maximū quippe hoc miseriarū est incrementum, vt populus captiuus, idemq; nul-
lum habens præfixum soluendæ captiuitatis tēpus, dicatur & sit quod dicitur à Deo, nō popu-
lus meus. Nam si captiuus quidem esset populus, & corporalis eius captiuitas nunquam solue-
retur, non tamen etiā secundum animā à Deo proijceretur, esset tolerabile malum, & magna
ex parte bene se haberet status siue casus captiuorum tēporaliter gementiū. Nunc autē malum
Quæstio de fœdere dei cū Abrahā irremediabile est, quia corpora visibilis Assyrius cœpit & tenet, animas autē inuisibilis Assyrius
decipit & possidet. Dicat nūc aliquis. Quid ergo Dei fiet de proposito? Proposuerat nāq; Deus
& promiserat Abrahæ, de semine eius populum sibi adducere innumerabilē sicut stellas cæli, &
Gene.15. inito fœdere firmauerat quod esse deberet Deus eius, & Deus seminis eius. Suspice (inquit) cæ-
lum, & numera stellas si potes. Et dixit ei. Sic erit semē tuū. & continuò sequitur. Credidit Abra
Gene.17. ham domino, & reputatum est illi ad iustitiam. Itē & alibi loquitur ad eum idē Deus. Et statuam
pactum meū inter me & te, & inter semen tuū post te in generationibus suis fœdere sempiterno,
vt sim Deus tuus, & seminis tui post te. Quid ergo erit, cū illic dixerit, vt sim Deus tuus, & Deus
seminis tui post te. Hic autē dicat, quia vos non populus meus, & ego nō ero vester Deus? Aut
quomodo complebitur de semine eius splendidus electorum numerus secundū numerū stella-
rum cæli, cum illic quidem dixerit, sic erit semen tuum numerosum sicut stellæ cæli. Hic aūt
potius harenæ maris assimilet eos, quàm stellis cæli? Sequitur enim & dicit. Et erit numerus fili-
orū Israel, quasi harena maris, quæ sine mensura est, & non numerabitur. Deniq; aquatica ma-
ris harena multum disparatur à stellis cæli fulgidis, & hoc ipso quod sine mensura esse, & nō nu-
merari dicitur hic, repulsam vehementē sonat Israelis, quod nec mensurā donationis cuiusquam
habeat, nec numeretur in cōspectu Dei. Quid ergo fiet, vt iam quærere cœpimus, de proposito
Rom.9. Dei? Nunquid excidit verbum Dei? Non vtiq; sed habita consideratione verbi Dei promittētis
Abrahæ diffinitionem siue determinationem, teneamus seminis eiusdem Abrahæ. Nō enim (in
quit Apostolus) omnes qui ex Israhel hi sunt Israhelitę, neq; qui sunt semē Abrahæ omnes filii,
sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est, non qui filii carnis, hi filii Dei, sed qui filii sunt promissi-
onis æstimantur in semine. Ergo vndecunq; veniat, vbicunq; vel quicunq; sint habentes fidem
promissionis, quæ (sicut iam dictum est) ad iustitiā reputata est ipsi Abrahæ, sine dubio repu-
tantur in semine. & idcirco apostatantibus carnalibus Israhelitis, rectè quærantur alii, de qui-
bus impleatur propositum Dei. Sequitur ergo. [Et erit in loco vbi dicetur eis, non populus "
meus vos, dicetur eis, filii Dei viuentis, & congregabuntur filii Iuda, & filii Israel pariter, & "

" ponent sibimet caput vnum,& ascendent de terra, quia magnus dies Israel.] Locum hunc per semetipsum satis illustrem authoritas apostolica clarius illustrauit, cum post prædictam determinationem seminis Abrahæ, paucis interpositis, ait: Volens Deus ostendere iram, & notã facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ gratiæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloria, quos & vocauit nos, non solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus, sicut in Osee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam, dilectam.& non misericordiam consecutam, misericordiã cõsecutam. Et erit in loco vbi dictum est eis, non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei viui. His verbis vehementer atque diligenter astruit, prophetiam hanc esse de gentibus assumendis, in locum eorum, qui secundum carnem essent ex Israel, aut semen Abrahæ indurati & fidem non habentes exciderunt. Porro de illis, qui ex gente illa saluantur, aut saluandi sunt, cõtinuò subiunxit. Esaias autem clamat pro Israel. Si fuerit numerus filiorum Israel, tanquam harena maris, reliquiæ saluæ fient. Nimirum tali serie vel processu verborum electos ex gentibus, & saluatos siue saluandos ex Israel in vnum coniungit Christum, docens, quod indifferenter tam illi quàm isti propter fidem seminis Abrahæ, quod est Christus, omnes semen Abrahæ sint, atq; id esse quod hic propheta nunc dicit. Et congregabuntur filii Iuda, & filij Israel pariter, & ponent sibimet caput vnum,& ascendent de terra, quia magnus dies Iezrael. Hoc denique sic fieri cœptum est, filii Israel, scilicet Apostoli, qui tam secundum carnem, quàm secundum fidem filii sunt Israel, congregati sunt cum filiis Iuda, id est, cum electis ex gentibus, quos ad fidem & confessionem Christi perducendo fecerunt filios Iuda, congregati sunt pariter in vnitatẽ fidei, ita vt non sit (sicut Apostolus ait) distinctio Iudæi & Græci. Et posuerunt sibimet caput vnũ, illum videlicet vnum, de quo Apostolus ait. Igitur sicut per vnius delictum omnes homines in condemnationem, sic & per vnius iustitiam omnes homines in iustificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per vnius inobedientiam iusti constituentur multi. Isto capite posito sibimet, ascendet (inquit) de terra, vt iã non sapiant aut quærant terrena, quia magnus dies Iezrael, Magnus dies & magna illustratio seminis Dei, quod est Christus, seminis (inquã) resurgentis ex mortuis, cũ quo consurgẽtes vtiq; ascẽdunt de terra, faciendo quod idem Apostolus ait. Si consurrexistis cũ Christo, quæ sursum sunt quærite, Vbi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, nõ quæ super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Si nimirum prima ascensione facta, quæ est resurrectio prima tandem ascendent corpora quoq; de terra, quæ erit resurrectio secũda, & sequẽtur caput suũ, sicut membra capiti coniuncta, & sicut ipse Christus pulchrè satis breui expressit significatione, dicendo: Vbicunque fuerit corpus, illi congregabũtur & aquilæ. Taliter loquẽdo in propheta spiritus sanctus miro modo & salutis gentium prophetiam magna ex parte patẽtem fecit, & nihilominus ipsis Iudæis siue carnali Israeli, qui gẽtium semper odere salutẽ, literarũ amabilẽ reddidit. Quid enim libentius audirent illi, quàm quod hic dicitur, & congregabũtur filii Iuda & filij Israel pariter & ponent sibimet caput vnũ, & ascendent de terra: lãdudũ quippe magnũ illud discordiæ malũ acciderat inter Israel & Iudam, vt scinderetur regnũ, & discederent decem tribus à domo Dauid, & in duo regna diuisi, Israel, & Iudas, nonnunquam hostilibus quoque contra seipsos conflixere prælijs. Hæc aũt litera hoc illis prophetare videtur, quòd aliquando rursum cõgregandi sint in vnũ, Israel & Iudas, & sub vno rege fœderati ascendere debeãt de terra, ad pugnandũ & subiugandũ sibi regna orbis terrarũ, multo fortius atq; bellicosius quàm fecerunt regna illa, quibus hactenus ipsi seruierũt, videlicet Babyloniũ, Persicũ, Macedonicũ, atq; Romanũ. Igitur etiam adhuc literã propheticam libenter custodiunt, & ignorantes vtilitati gentiũ seruiunt, testimonia nostra iugiter ferẽdo secum. Nunc ad ipsos vocationis illius ministros, per quos vocandi erant filii Dei viuentis de loco, vbi dicebatur eis, non populus meus vos, Apostrophen facit sermo propheticus, & dicit.

Vbi supra declaratio prophetæ per Apostolum.

Rom.3.10.

Rom.5.

Collo.3.

Matt.24.

3.Reg.12.

CAP. II.

" [Dicite fratribus vestris, populus meus. & sorori vestræ misericordiam consecuta.] Fra-
" tribus vestris inquit. Quibus fratribus, aut vbi manentibus, & vndè venientibus? Nimirũ fratribus Abrahæ fidem habentibus, vndecunque veniant, vbicunque sint, quacunque ex gente originem ducãt, siue Iudæi, siue Græci sint. Fratribus vestris & sorori vestræ, id est, tantũmodo illis qui veri sunt Israelitæ, his qui nõ in ritus gentiũ trãsierũt, vel qui ritus gentiũ & culturam idolorũ deseruerunt, Illos agnoscite fratres, & illorũ ecclesiam agnoscite sororem vestram, & illos fratres appellate, populũ meũ. & illã sororem vestram nuncupate, misericordiã cõsecutam. Porrò de fratribus vestris, qui sunt cognati vestri secundum carnem, & de sorore vestra carnea synagoga tristitiam inconsolabilem ne habeatis, quòd dixerim ego fratribus illis, nõ populus meus vos. & sorori illi, nõ consecuta misericordiam, sed tristititiam, quam vobis magnã esse dicitis, & dolorem qui cordi vestro cõtinuus est. consolamini bona recumpensatione, quia si fratres vestri secundũ carnẽ iam non sunt populus meus, & si soror vestra carnea non est misericordiã consecuta, econtra quæ non erat plebs mea, nunc vocatur & est plebs mea, & quæ non erat miseri-

Rom 9. misericordiam consecuta, nunc vocatur misericordiam consecuta. Denique & hunc versiculum, dicite fratribus vestris populus meus, & sorori vestræ misericordiam consecuta, pertinere ad vocationem gentium Apostolus innuit, qui non solummodo præcedentem versiculũ pro testimonio sumpsit, & erit in loco vbi dictum est eis, non populus meus vos, ibi vocabuntur filij Dei viuentis, verùm etiam sensum huius præmisit dicendo, vocabo non plebẽ meã plebẽ meã, & non misericordiã consecutã misericordiã cõsecutã. Sequitur. [Iudicate, matrẽ vestrã iudicate, quoniã ipsa non vxor mea, & ego nõ vir eius. Auferat fornicationes suas à facie sua, & adulteria sua de medio vberũ suorũ, ne fortè expoliẽ eã nudã, & statuã secundũ diẽ natiuitatis suæ.] Iam supra diximus, in manu prophetæ huius assimilatum esse dominum, id est, prophetam semel & iterum, & tertio accedentem ad mulierem fornicariam, sicut iam dictum est, & deinde adhuc iussum diligere mulierem dilectam amico & adulteram, ad quod nondum peruentum est, locus enim hic adhuc inferius est, similitudinem gerere domini, qui ad gentem illam semel & iterum ac tertio accessit. Primo testamentum suum confirmando cum Abraham, deinde dando legem in monte Syna, deinde mittendo prophetas, deinde carnem assumendo ex ipsa. Sed & hoc dictum est, quia cum prius fuisset quasi mulier vna, id est, gens vna, facta diuisione & decem tribubus à domo Dauid recedentibus, iam duæ mulieres habentur, quæ & in prophetis ambæ super fornicationis scelere arguuntur, diciturque altera Oolla, quæ est Samaria, altera Ooliba, quę est Hierusalem. Apud Ooliam propheta iste prophetabat, eratque de tribu Isachar. Ergo Oolla, secundum carnem mater huius erat, sicut Amos, & sicut Abdiæ, multorumque aliorum, qui sub eisdem temporibus prophetauerunt. Porrò propherantibus illis, mater illa nihilominus fornicata est, nec cessauit à fornicationibus suis, nullus enim omnino ex regibus eius recessit à peccatis Hieroboam. Igitur iam peracta similitudine, quæ administrata est in persona prophetæ, palam arguitur Oolla, id est, tota gens decem tribuum siue metropolis Samaria. Iudicate (inquit) matrem vestram, iudicate. O vos (inquit) prophetæ, o vos omnis Israel, id est, semẽ Dei, quid in hoc meo decreto reprehenditis, quid in hac mea sententia titubatis? An, quia mater vestra est domus Israel, super quam locutus sum, quia non addam vltra misereri ei, sed obliuione obliuiscar eorum, domui autem Iuda miserebor, vos offendimini, & iudicium hoc conuerti cupitis? Ecce vosipsi causas appendite, vosipsi iudicate, vtrum aliter debeat fieri. Vultis vos, vult ipsa, vt addam misereri illi? Ecce presto sum, dummodo vnũ faciat. Quid illud est? Auferat fornicationes suas, id est, fornicari desinat. At illa hoc non audit, fornicari non desinit. Afferte si quid habetis, proponite quippiam pro illa, in quo possit iustificari aut defendi. Ex quo agente Hieroboam, me virum legitimum contempsit, & vitulis aureis succubuit. Nunquid fornicari desiit? Quo tempore aut quo sub rege quieuit? Nimirũ non ita soror eius Ooliba perseueranter fornicata est, non (inquam) soror eius domus Iuda perseueranter insaniuit, quamuis multum ad tempus insanierit. Diebus Ezechiæ, diebus Iosiæ, & nonnunquam sub alijs quoque regibus fornicationes suas abstulit. Iudicate igitur, vtrum huic ita, vt sorori eius iam dictæ domui Iudæ, debeam misereri, & ita hanc liberare ab Assyrijs, sicut captiuitatem illius de Babylone reuocare decreui. Hanc ipsam perpendite causam inter eandem matrem vestram & locũ illum de quo dixi, & erit in loco vbi dicitur eis, non populus meus vos, dicetur eis, filij Dei viuentis. Denique locus ille gentilitas est, & illa auferet fornicationes suas, vestra autem mater non abstulit, nec auferre vult fornicationes suas. Itaque & in hoc illam iudicate, & iustè iudicare, quia cum suis fornicationibus non debet in domo mea permanere, & econtra quæ fornicationes suas dimittit, non est cur à me debeat repelli, cum ego non tantum Israelis & Iudæ, sed etiam cæterarum gentium æquè creator sim. Notandum, quanta cũ circumspectione fornicationes auferri præcepit, secundum personam vel gestus mulieris fornicatricis, dicendo, auferat fornicationes suas à facie sua, & adulteria sua de medio vberum suorum. Faciem pro oculis, medium vberum pro corde posuit. In medio namque vberum locus cordis est. Vnde & in canticis casta sponsa dicit. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. Duobus istis scilicet corde & oculis inundatio fornicationis hauritur, & deinde corpus incontinens ad actum libidinis velut magno torrentis impetu propellitur. Primùm per oculorum vel visus cæterorũque sensuũ, qui omnes in facie sunt, fenestras mors ingreditur, & captiuata mẽte fornicatio, siue adulterium consequenter actu peragitur. Potest autem per faciem fornicatio corporalis, & per adulterium quod in medio vberum eius esse dicitur, spiritualis corruptio rectè intelligi, quia videlicet vtroque modo gens illa peccasse redarguitur in scripturis. Exempli gratia. In vno eodemque peccato Beelphegor, & spiritualiter à Deo fornicatus est Israel, & corporaliter cũ filiabus Madianitarum commixtus est. Illæ enim vocauerunt eos ad sacrificia sua, & initiati sunt Beelphegor, & comederunt sacrificia mortuorum. Ne fortè, inquit, expoliem eam nudã, & statuam eam secundum diem natiuitatis suæ, & ponam eam quasi solitudinem, & statuam eam velut terram inuiam, & interficiam eam siti. Nimirum hoc idem est, ac si dicat. Ne faciam quod locutus sum, ne adimpleã filiorũ & filiæ quos mulier fornicaria Gomer filia Debelaim in præscripta

Ezec. 23.

Can. 1.

Num. 35.

Psal. 105

scripta visione peperit propheticum præsagium. Sed nunquid fixum non est, & infectum esse potest quod locutus sum dicens, & quiescere faciam regnum domus Israel, & nō addam vltra misereri domui Israel, & vos nō populus meus, & ego nō ero vester Deus? Quid ergo sibi vult quod iterū reuocat dicens, auferat fornicationes suas, addens; ne forte faciā ei hæc vel illa quæ locutus sum? Huic non dissimile est, quòd cum data iam esset sententia super Nabuchodonosor regem, ita vt diceret Daniel, Hæc est interpretatio sententiæ altissimi, quæ venit super dominū meum regē, eijcient te ab hominibus, & cū bestijs ferisq; erit habitatio tua, &c. ait idem Daniel. Quamobrē rex consiliū meū placeat tibi, & peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperū, forsitan ignoscat Deus delictis tuis. Quid per hæc animaduertere debemus, nisi quia in arbitrio nostro est, vtrum sententiam suam suspendere debeat, aut non debeat Deus. Non enim aut Deo mala nostra imputare, aut fata nobis dominari (quod dementissimū & impium est) putare debemus, id est, nō quia Deus hoc præsciuit aut prædixit, idcirco venit malū hoc, aut illud, sed quia malū futurū vel faciendū erat, idcirco & præsciuit, & sententiā super illud præfixit Deus. Si igitur quæras, quare sententiā irreuocabilē præfixit Deus, respondendum, quia malitiā incorrigibilē præuidit Deus. Item si quæras, quare post datā sententiā de correctione consulit Deus. Respondendū, quia vt experimento sciamus incorrigibiles esse, idcirco, quanquàm nō reuersuros expectat, & per multā patientiā illos ad pœnitentiā inuitat Deus. Igitur vndiq; circunspectus, & oculis prouidentiæ plenus sermo propheticus sic loquitur. Auferat fornicationes suas à facie sua, & adulteria sua de medio vberū suorū, ne forte expoliē eā nudam.

Quæstio de prædestinatione Dei.

Danie. 4.

Quare autem non dixit, ne expoliem, & denudem eam, sed ne expoliem (inquit) eā nudam? Aut quomodo expoliari potest, si iam nuda est? Potest quidē sic intelligi dictū, ne expoliem nudam, ac si diceretur, ne expoliando faciam nudam. Veruntamen sic melius placet sentiri, quòd & iā nuda sit, & adhuc habeat quo possit expoliari. Est enim nuditas duplex siue gemina, altera visibilis, altera inuisibilis. Deniq; nuditas inuisibilis est, dū nudatur anima intus, gloria vel gratia Dei, secundū quam scriptura sancta de eadē gente dicit. Videns Moyses populū quòd esset nudus, spoliauerat enim eū Aaron propter ignominiā sordis, & inter hostes nudū constituerat. Dixit enim hoc propterea, quia fecerant & adorauerant vitulū. Et sicut psalmus dicit: Immutauerunt gloriam suam in similitudinē vituli comedentis fœnū. Nam idcirco spoliati erant Dei auxilio, imò & proinde dixit Deus, vt disperderet eos, si non idem Moyses stetisset pro illis in conspectu eius, corde confracto & contrito. Nuditas visibilis est, quando exterior quoq; tollitur ornatus, exterior felicitas, qualis inter cætera maximè extitit genti illi ciuitatis Hierosolymæ, & templi, quod in ea condidit Salomon, quædā singularis gloria. Nimirū cū propheta hic ista loqueretur, nuda iam erat Samaria siue decē tribus, nuditate illa, de qua (vt iā dictū est) scriptura dixit. Videns Moyses populū quòd esset nudus, &c. Hoc enim tunc factū & dictū est propter scelus vnius vituli conflatilis. Hic autē regnabat peccatum Hieroboam super eos in duobus vitulis aureis. Et quia taliter fornicaria gens semetipsam nudauerat auxilio vel gratia Dei, profectò merebatur spoliari etiam visibilibus & temporalibus bonis, id est, cunctis terræ illius opibus, quas contulerat illi Deus, prior & legitimus vir. Ait ergo. Ne forte expoliem eā nudā. Ac si dicat. Ne forte auferam illi cultū gloriæ temporalis atq; visibilis, vt in oculis hominū expoliata sit, quos solos erubescere nouit, propterea quia iam nuda est in oculis meis, & illam nuditatem nō erubescit. Additq; continuò. Et statuam eam secundū diē natiuitatis suæ, & ponā eam quasi solitudinē, & statuam eā velut terrā inuiam, & interficiā siti. Quis fuit dies natiuitatis fornicariæ illius? Nimirū dies vel tempus quando in Aegyptū descenderunt patres eius, & peregrini facti sunt in terra nō sua, ab ea quæ illis promissa fuerat, filij Iacob propter scelus in fratrē suū Ioseph, quē vendiderūt. Nam idcirco & famē vocauit Deus super terrā, quia Ioseph ab illis in seruū venundatus est, & idcirco in Aegyptū descendentes peregrini facti, & iustè, iudice Deo permittente, seruituti subacti sunt. Ibi nata est ista fornicaria mulier, quia ibi germinantibus & multiplicatis filijs Israel, gēs de paucissimis hominibus facta est. Et qualis ista, de qua nūc agitur, ibi nata est? Vtiq; nuda nuditate vtraq;, de qua iam dictum est. Nā quod bonis exterioribus & omni felicitate terrena, tūc in illo exortu suo nuda fuerit, ferè nemo nescit. Neq; enim aut regnū aut principatū aliquem tunc habebat, nec in aliquo seculi huius honore gloriari poterat, quando sub flagellis & verberibus in luto & latere talibus & tot dominis illudentibus seruiebat. Porrò quòd gloria quoq; Dei patrū suorū nuda fuerit in eisdē natalibus suis, quis nescit? Seruiebat enim dijs quoq; monstrosis dominorū suorū & Aegyptiorū, iuxta illud propheticum Ezechielis testimonium. Fili hominis, duæ mulieres filiæ matris vnius fuerunt & fornicatæ sunt in Aegypto, in adolescentia sua fornicatæ sunt ibi, ibi subacta sunt vbera earū, & fractæ sunt mammæ pubertatis earū. Nomina autē earū Oolla maior & Ooliba soror eius. Et habui eas, & pepererunt filios & filias, & reliqua. Igitur secundū diē natiuitatis suæ statuā illā, cū dicit, quid subaudiendū est, nisi (vt iam præmiseras) nudā & expoliatā, nudā à gloria vnius Dei, expoliatā à rebus vel honore regni, omnisq; potētiæ temporalis, sicut erat quando in Aegypto seruiuit. Et nota, quàm

Duplex nuditas.

Exod. 32.

Psal. 105.

Nuditas filiorū Israel in Aegypto.

Ezech. 23.

propriè subiunxerit adhuc, & ponā eam quasi solitudinem, & statuam eā velut terrā inuiam, & interfiriam eam siti. Nō dixit, & ducā eā per solitudinē & per terrā inuiam, quod fecit tunc post diem natiuitatis eius, quādo eduxit illā de terra Aegypti, sed ipsam ponā (inquit) quasi solitudinem, & ipsam statuā quasi terrā inuiam, vt ipsa solitudo & terra deserta siue inuia sit. Deserta à Deo, inuia & solitaria scilicet & omni destituta sanctorū angelorum frequentia, & Michaelis quondā principis sui peruigili præsidio. Itē non dixit, & fatigabo eam siti, quod itidē tūc factum est, quando post eundē diē natiuitatis eduxit illā de terra Aegypti, sed interficiā eā (inquit) siti,

In filios dānatio materna. vt iam non bibat de petra, quæ virga crucis percussa est, cuius in typū tunc illi aquas largissimas fudit petra inanimata. Addidit adhuc. [Et filiorum illius non miserebor, quoniam filij fornicationum sunt.] Filij à matre hoc differunt, quo ab inuentore malitiæ imitatorem eius differre perspicuū est. Nā sicut in bonā partē mater est anima, quæcunque ex spiritu Dei verbum veritatis concepit, Filius autē vel filia quæ ex ore illius, audiendo verbū doctrinæ proficit. Sic in malam partē anima quælibet malorū adinuentrix mater, & qui ab illa decipitur, filius est. Ergo in populo illo fornicaria mater synagoga est, & qui ab ipsa decipiuntur, populares filij sunt. Quāuis autem plus damnationis sit matri eiusmodi quàm filijs, tamē quia parū distat in vitio decipere & decipi posse, rectè & in filios effunditur materna damnatio, dū dicit, & filiorū eius nō misere-

Sapien.12. bor. Quare? Quoniā filij (inquit) fornicationū sunt. Quod idē est ac si dicat, quoniā & ipsi incorrigibiles siue immutabiles sunt. Nā de talibus sapientia loquens, cū dixisset, sed partibus iudicās dabas locū pœnitentiæ. Continuò subiunxit. Nō ignorans quomodo iniqua est natura eorū, & naturalis malitia ipsorū, & quòd non possit mutari cogitatio illorū in perpetuum. Semen enim erat maledictum ab initio. Totū hoc exprimitur hic breuiter per hoc dictum, quoniam filij fornicationum sunt, vt videlicet subaudias quod iniqua natio eorū, & naturalis malitia ipsorū, & quòd nō possit mutari cogitatio ipsorū in perpetuum, & quòd ipsi æquè, vt Amorræi & Ethei semen maledicti sunt. Nec verò huiusmodi dictis culpatur natura quam Deus creauit, sed vehementissimè redarguitur abusio naturæ, eo quòd accidēs malitia per consuetudinē in naturam versa sit. Iusta ergo ratione sententiā defendit, qua dixerat, & filiorū eius non miserebor, dicēdo, quoniā filij fornicationū sunt. Nihilominus & eandē rationē confirmat sermo Dei concertator insuperabilis, subiungendo. [Quia fornicata est mater eorum.] Meminisse namque debemus quia præsens locus iudicatio est inter fornicariā & amatorē eius quondam Deū, ab eo quod ait. Iudicate matrē vestram iudicate. Dederat namque illi optionē siue liberum arbitriū, dicēdo. Auferat fornicationes suas, subauditur, si velit mutari sententiā, qua dixi, quoniam ipsa nō vxor mea, & ego nō vir eius. At illa perticina citer perseuerat in fornicationibus suis, & adulteria diligit. Sequitur ergo. [Et confusa est quæ concepit eos, quia dixit. Vadā post amatores meos, qui dant panes mihi, & aquas meas lanam meā, & linum meū, oleum meum, & potum meum.] Confusa est (inquit) quæ concepit eos, videlicet quomodo confundi solet qui conuincitur & causa cadit in iudicio, non habens quod contra iudices siue accusatores possit mutire, manifesto atque inexcusabili conuictus crimine. Ego enim mittens prophetas meos, dicebā illis, sicut & nunc dico, auferat fornicationes suas à facie sua, & adulteria sua de medio vberū suorū, id est, cesset colere vitulos aureos, & facere sibi Baal. Illa autē dixit, & nunc vsque perseueranter dicit, nequaquam, sed vadā post amatores meos. Nec verò solūmodo verbis hoc dixit, verumetiā factis dicta sua defendit, eosdē occidendo prophetas. Vndè & fugitans cōquerebatur Helias, Domine, altaria tua

3.Reg.19. destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus sum ego solus, & quærunt animam meam. Taliter dixit, Vadam post amatores meos dæmones, quos in idolis colit, humani generis inimicos stultissimo errore vocans amatores suos, me contemnens Deum verū, verumque amicum, quomodo si contemnat mulier amatorē suum. Quomodo autē dixit, vel quando dicere cœpit, qui dant panes mihi, & aquas meas, lanā meam, & linū meum, & oleū meum, & po-

Exod.32. rum meum? Nimirum, quando ascendēs de terra Aegypti, tā cito recessit de via domini, fecitque sibi vitulū conflatilē, & adorauit, atque immolans dixit. Isti sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti, tunc dicere cœpit de falsis amatoribus suis, quod darent panes suos & aquas suas sibi, & mētita est. Nō enim illi, sed Deus Abrahā, Deus Isaac, & Deus Iacob, panes de cælo pluebat illis, & aquas fundebat de petra per manum Mosi. Item, & quando vitulos aureos sibimet instituit, mentita est, quia dixit præloquente Hieroboam, quem relicta domo Dauid, in adulterio secuta est. Ecce dij tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti. Profectò cum diceret, qui

3.Reg.12. te eduxerunt de terra Aegypti, simul etiam astruebat, quòd ab illis accepisset omnia quæcunque possidere vel obtinere potuit, ex quo ascendit de terra Aegypti. Quæ omnia hic, metaphoram mulieris superius cœptam seruando, sermo propheticus congrua satis exprimit, sic illam depingens applaudere sibi, qui dant panes mihi, & aquas meas, lanam meam, & linum meum, oleum meum, & potum meum. Lana quippe & linum materialia sunt instrumenta omnis muliebris opificij. Oleum autem & potus, res simul & nomina sunt voluptatis. Porrò panes & aquæ sunt necessitatis, quia sine illis humanæ naturæ infirmitas non subsistit. In omnibus his

fornica-

fornicaria mendax esse conuincitur, quia non vituli illi, non Baal, quem Iezabel intulit, sed Deus vnus & verus hæc illi contulit, vt prouocata beneficijs diligeret eum, cunctis abominationibus Deorum alienorum derelictis sicut scriptum est. Et dedit illis regiones gentiũ, & labores populorum possederunt, vt custodiant iustificationes eius, & legẽ eius requirãt. Sequitue. [Propter hoc ecce ego sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam materia, & vias suas nõ inuenier, & sequetur amatores suos, & non apprehendet eos, & quæret eos, & non inueniet. Et dicet. Vadã & reuertar ad virum meum priorẽ, quia bene mihi erat tũc magis quàm nunc.] Notanda diligenter digressio veracis & iustæ inuectionis. Necdum enim cœptam culpæ eius inuectionem asperrimam finierat, & tam cito quandam promissionis qualiscunq; suauitatem repentè infert, maximè cum ita dicit. Et dicet. Vadam & reuertar ad virum meũ priorem, quia bene mihi erat tunc magis q̃ nunc. Nã & si ad talia, qualia nunc loquebatur, quia filij fornicationum sunt, quia fornicata est mater eorũ, &c. sic impatiẽtes fuere reges & principes ipsius populi, vt plerosq; occiderent ex prophetis, attamẽ talia patientius audire potuerunt, quale istud est, in quo ad Deum suũ filij Israel reuersuri fore prædicuntue. Deniq; hoc suauitatis temperamento breuiter interposito, confestim illam quam cœperat accusationẽ prosequitur, & dicit. [Et hæc nesciuit, quia ego dedi frumentum, & vinũ, & oleũ, & argentũ ei multiplicaui, & aurũ quæ fecerunt Baal. Idcirco conuertar & sumam frumentũ meum in tempore suo, & vinũ meũ in tẽpore suo, & liberabo lanã meam, & linũ meum, quæ operiebant ignominiã eius. Et nunc reuelabo stultitiam eius, in oculis amatorũ eius, & vir nõ eruet eam de manu mea. Et cessare faciam omne gaudium eius, solennitatẽ eius, neomeniam eius, sabbatum eius, & omnia festa tempora eius. Et corrumpam vineam eius & ficum eius, de quibus dixit, Mercedes hæ meæ sunt, quas dederunt mihi amatores mei, Et ponam eam in saltũ, & comedet eã bestia agri, & volucres cæli & reptilia terræ. Et visitabo super eã dies Baalim, quibus incendebat incensum & ornabatue in aure sua monili suo, & ibat post amatores suos, & mei obliuiscebatur, dicit dominus.] Totũ hoc cursu continuo hic præscripsimus, vt id quod sequitur, suo itidẽ sensui copulemus. Nam sicut hæc quæ dicta sunt, & hæc nesciuit, quia ego dedi ei frumentũ & vinũ, &c. prioribus illis per constructionẽ coniungenda sunt, quia dixit, vadã post amatores meos, qui dant panes mihi, & aquas meas, lanã meam, & linũ meum, oleum meum, & potũ meũ. Sic nihilominus dictis illis, & dicet, vadã & reuertar ad virum meũ priorẽ, quia bene erat mihi tunc magis quã nunc. Ista quæ sequuntur in constructione coniungenda sunt. [Propter hoc ecce ego lactabo eã, & ducã eã in solitudinẽ, & loquar ad cor eius, & dabo vinitores eius ex eodẽ loco, & vallẽ Achor ad aperiendã spem. Et canet ibi iuxta dies iuuentutis suæ, & iuxta dies ascensionis suæ de terra Aegypti. Et erit in illo die, dicit dominus, vocabit me vir meus, & non vocabit me vltra Baalim, &c.] Neq; enim propterea, quia Baal incendebat incensum, & illa ornabatur in aure sua & monili suo, & ibat post amatores suos & domini obliuiscebatur, remunerãda erat, vt diceret dominus. Propter hoc ecce ego lactabo eã, & ducã eam in solitudinẽ, & loquar ad cor eius, &c. Sed propterea quia quærendo amatores suos, & non inueniendo eos, dictura erat id quod superius dictum est. Vadã & reuertar ad virũ meũ priorẽ, quia bene mihi tũc erat magis quã nũc. Lactanda erat spiritu gratiæ, & inundationis misericordiæ. Sic sermo diuinus medicinæ potens experientissimus, voces suas ponderatas atq; ad mensurã liberatas dispensat, amara dulcibus, & amaris dulcia permiscens, offensionẽ labiorũ infantiliũ & gutturis impatientis fugit atq; deuitat, quatenus medicamẽtum quocũq; modo tẽperatum penitus infundat, atq; intrinsecus in summa authoritate cõtineatur sancta scriptura, spiritus sanctus obtineat. Nec verò quasi adulãdo id efficit, nec eidẽ generationi, quã filios fornicationũ appellauerat, lactationẽ secretæ alloquutionis, & dispensationẽ fidei promittit, sed cũ vera discretione & discreta veritate procedens sermo propheticus, in vna eadẽq; gẽte, & illos quibus amara, & illos perspicit, quibus dulcia iure propinentur. Nã vna eadẽq; gens siue synagoga aut certè ecclesia, in semetipsa cõtinet bonos & malos, id est, eos qui veraciter corpus Christi dicantur & sint, & eos qui propter simulationem corpus eiusdẽ dicantur, cũ non sint. Hinc est illa de septẽ regulis Tyconij sentẽtia, de corpore domini permixto, siue de corpore domini simulato & vero, & hæc in isto loco plurimum valet, vt discernas & discretè intelligas, esse in vna eadẽq; gente siue ecclesia, & eos quibus dulcissimè consolatio gratiæ suauiter offeratur, & eos quibus propter impœnitens cor, ira & tribulatio promittatur. Et quis sapientiã propheticã dignè admiretur in eo quod sicut boni & reprobi permixti sunt, & nũc discerni nõ valẽt, ita voces suas permiscet & moderatur, & cõprehẽdi vel deprehẽdi nõ potest, quas hominũ personas iustificet atq; cõdẽmet? Mirẽtur ergo seculares secularium rhetorũ artificiosas cõpositiones, affectatas ad captãdã hominũ beneuolẽtiã. Ecclesiastici & spirituales verã & discretã sãctorũ mirẽtur eloquẽtiã, per quos Deus locutus est. His breuiter dictis pro cõtinuatione literæ, iã nunc eadẽ dicta prophetica repetẽtes, diligẽtius singula percurramus. Propter hoc (inquit) ecce ego sepiam viã tuã spinis, & sepiam eã maceria, & semitas suas nõ inueniet. Via vel semita dicentis. Vadã post amatores meos, qui dant panes

Psal. 104.

Artificium diuini sermonis.

Boni & mali in ecclesia permixti.

meos,& aquas meas,ad infernum deducũt.Quæ nimirum ſi planæ ſint & abſq; offendiculis,ita
vt proſperetur proſperitate temporali anima, quæ ſe á creatore ſuo auertit, vix aut nunquam
reuocari poteſt,vel audire vocẽ poſt tergũ monentis. Si autẽ aduerſa occurrerint,& tribulatio
Spinę tribulationũ,remedia reuertendi ad deum. vel anguſtia temporalis currentẽ cõprehenderit; tũc reminiſcitur (vt ſæpe factum eſt) domini
Dei ſui,ſicut de ipſis filijs Iſrael,cõtra quos maximè hic propheticus ſermo dirigitur,ſcriptũ eſt,
primũ in Aegypto,quia ingemiſcẽtes propter opera, vociferati ſunt,aſcẽditq; clamor eorũ ad
dñm pro operibus,& audiuit gemitũ eorũ.Deinde & in libro Iudicũ perſæpe ſcriptũ eſt,quia cũ
dereliquiſſent dominũ, & propter hoc tradidiſſet illos in manus gentiũ,clamauerũt ad dñm,&
Exod.3. ſæpe liberauit eos. Igitur quod nũc ait. Ecce ego ſepiã viã tuã ſpinis,& ſepiã eã maceria,magnę
eſt miſerationis,nã ſi nõ id faceret,tũc potius iratus & miſerationũ ſuarũ oblitus eſſet Deus,quẽ-
Pſal.9. admodũ Pſalmiſta cũ dixiſſet. Exacerbauit dominũ peccator,cõtinuò ſubiunxit,ſecundũ mul
titudinẽ iræ ſuæ nõ quæret.Spinæ nãq; aduerſitatis vtiliter cõpungũt atq; lacerãt pedẽ ad mala
currẽtis & inhiantis delicijs pernicioſis,vt ſaltẽ ſpinarũ taliũ pũctione,taliſq; maceriæ offenſione
cõmonita rationalis anima, dicat. Vadã, & reuertar ad virũ meũ priorem quia bene mihi erat
tunc magis quã nũc.i.ſeruiã Deo viuo & vero,& nõ ſuperbiæ hominũ,vel malignorũ ſpirituũ,
quia etiã in præſenti vita multo ſuauius eſt portare iugũ domini, quã ſeruũ vel ancillã fieri ho-
minũ.Hoc aliqui ex gente illa fecerũt,hoc recogitauerunt,& ſic ad cor ſuũ reuerſi,portas æter-
næ mortis,quibus appropinquauerãt refugerunt. Notandum deinde,quã ſapiẽter ſermo diui-
nus mẽdacium illud redarguat dictis de amatoribus ſuis, qui dãt panes mihi, & aquas meas,
Vndè Iudæi olim diuitiæ. lanã meã,& linũ meũ,oleum meum,& potũ meũ. Ait enim. Et hæc neſciuit quia dedi ei frumẽ-
tum,& vinum,& oleum,& argentum multiplicaui ei,& aurũ quæ fecerũt Baal. Neſciuit quòd
neſcire nõ debuerat,quia videlicet nõ vt cæteræ gẽtes,ſic Iſraelitica gẽs opulẽta facta eſt. Aliæ
Pſal.104. namq; à progenitoribus ſuis potẽtibus ſeculi adquiſitas vel poſſeſſas hæreditatio iure obtinu-
erunt terras. Hæc aũt gẽs de peregrinis & aduenis patribus nata eſt. Peregrinus erat Abrahã,
peregrinus Iſaac,peregrinus Iacob,pertrãſeũtes de gẽte in gẽtẽ,& de regno ad populũ alterum,
Hebr.11. & nullã propriã terrã habuerũt. Expectabant enim fundamẽta habentẽ ciuitatẽ (vt ait Apo-
ſtolus) cuius artifex & conditor eſt Deus.Et quidẽ fides illorũ hoc emeruit, vt illud quoq; quod
Gene.37. nõ quærebãt.i.terras vel regiones gẽtiũ,ipſis & ſemini ipſorum repromitteret Deus. At illi qui
protinus ex ipſis orti ſunt, videlicet filij Iacob,eadẽ promiſſione ſeſe indignos effecerunt, ven-
dẽdo fratrẽ ſuũ Ioſeph. Nã idcirco peregrini facti ſunt,& in Aegypto ſeruierũt. Sed & in deſer-
Exo.32. to,per quod ducebat eos,immeritos gratia liberatoris,verũ ſeſe indignos eadẽ promiſſione fe-
cerũt, ita vt diceret dominus ad Moyſen. Cerno quod populus iſte duræ ceruicis ſit, dimitte
me vt iraſcatur furor meus cõtra eos,& deleã eos, faciãq; te in gẽtẽ magnã.Itaqui nullã terrã ex
poſſeſſione paterna hæreditabãt, ipſam quoq; quã diuina largitas propter fidẽ patrũ illis pro-
miſerat, terrã nõ cõſequi meruerãt, niſi Deus propter gloriã & veritatẽ ſuã cõfirmãdã, cũq; pa-
tribus eorũ meritã illis ſuſpendiſſet irã, & exhibuiſſet miſericordiã, eodẽ Moyſe ſuggerẽte illi in
cõfractione.i.nimia humilitate cordis.Recordare Abrahã,Iſaac,& Iacob ſeruorũ tuorũ,quibus
iuraſti per temetipſũ dicẽs,multiplicabo ſemẽ veſtrũ ſicut ſtellas cœli, & vniuerſam terrã hãc,
Eſai.4. de qua locutus ſum,dabo ſemini veſtro, & poſſidebitis eã ſemper. Hoc iſta neſciuit, ſeptẽ autẽ
mulieres optimè ſciunt,quæ in Eſaia dicunt.Panem noſtrum comedemus, & veſtimẽtis noſtris
operiemur, tantũmodo inuocetur nomẽ tuũ ſuper nos, aufer opprobriũ noſtrũ. Hoc namq; ob
dicunt eccleſiæ gentiũ in ſuggillationẽ meretricis huius, quæ nec panẽ quẽ comederet, nec ve-
ſtimenta quibus operiretur habuit,ſed ſub cõditione accepit, vt inuocaret nomẽ domini,quẽ-
Pſal.104. admodum Pſalmiſta dicit. Et dedit illis regiones gentiũ, & labores populorũ poſſederunt, vt
cuſtodiãt iuſtificationes eius,& legẽ eius requirant. Nos (inquiunt iſtæ) tale nihil ex te pro mer
cede quærimus, vt propter euangeliũ vel fidẽ tuã ſuſcipiendã,terras vel regiones alienas nobis
conferas,ſed panẽ noſtrũ cõedemus, & veſtimẽtis noſtris operiemur,quæ ante notitiã tui nomi-
nis habemus,imò & tibi,& his,qui nomẽ tuum prædicãt,panẽ noſtrum,& veſtimẽta noſtra li-
benter impartiemur,tãtũmodo dignare dici & eſſe Deus noſter,& opprobrium vitæ, vel cõuer
ſationis priſtinæ nobis aufer, vt nõ ſimus abſq; viro,& nõ ſimus ſicut hactenus eramus ſine Deo
in hoc mundo.Dicat ergo. Et hæc neſciuit.i. ſcire aut reminiſci noluit, quia ego dedi ei frumẽ-
tum,& vinũ,& oleum,videlicet dando terrã frumenti,& vini,& olei feracẽ, & argentum mul-
tiplicaui ei,& aurum,maximè diebus Salomonis,de quo ſcriptura refert. Nõ erat argẽtum nec
3.Reg.10. alicuius precij putabatur in diebus Salomonis, quia claſſis regis per mare cum claſſe Hyrã ſe-
mel per tres annos ibat in Tharſis, deferens inde aurum & argentum, dentes elephantorum,&
ſymias,& pauos. Porrò, ex illa auri abundantia fecit Samaria,ſcindẽdo ſe à domo Dauid, & à
Ingratitudo Iudæorum. domo Salomonis,primùm duos vitulos aureos,& deinde Baal. Cum ergo dixiſſet,& argẽtum
multiplicaui ei,& aurum,pulchrè cõtinuò addidit. Quæ fecerunt Baal.O dira ingratitudo.De
auro & de argento meo fecerunt mihi contraria, vitulos, & Baal, cæteraq; deorum portenta.
Idcirco conuertar,& ſumam frumentum meum,in tempore ſuo,& vinum meum in tẽpore ſuo,
& libe-

& liberabo lanam meam, & linum meum quæ operiebant ignominiā eius. Conuertar (inquit) & conuersus abibo, recedā, & derelinquam eā vt (sicut iam dixi) ipsa nō sit vxor mea, & ego non sim vir eius. Hoc enim pro parte illorum rectè dicit, quos pœnitētiā nō acturos fuisse præsciuit. Nam quod præmissum est, & sequetur amatores suos, & non apprehendet eos & quæret eos, & non inueniet, & dicet. Vadā, & reuertar ad virum meum priorē. Pro parte illorum dictū est, qui reuersi sunt, aut reuertentur ad dominum, saltē post experimēta malorum postquā anima per vexationē ad intellectum reducta, illos quos sequebatur, & quærebat velut amatores, nō apprehendit, aut inuenit sicut amatores, sed sicut hostes crudelissimos, vt verè sunt, experta est. Conuertar ergo inquit, id est, recedā, & hæc vxor mea iā nō erit. Nec isto cōtentus adhuc etiā bona tēporalia tollā, quæ illi nō quasi pro dote prima contuli. Hoc enim est quod cōtinuò subiungit. Et sumā frumētum meū in tempore suo, & liberabo lanā meā, & linum meum, quæ operiebant ignominiam eius. Et est sensus. Terram illi optimam dederam, afferentē frumentum in tempore suo, & vinum in tēpore suo. Quod vtrūq; frumentum vel vinū meū est, quia terra ipsa, *Leuit.25.* sicut per Moysen dixi, mea est, vos autē coloni mei estis. Sanè hic per frumentū, & vinū vniuersa vult intelligi, quæcūq; ad victū pertinētia, terra illa proferre potuit. Porrò per lanā & linum, omnem intelligamus vestitum. Sumam ergo (inquit) frumentū meū, & vinum meum, & liberabo lanam meam, & linum meum, id est, ad paupertatē, & omnimodā victus & vestitus inopiā redigam eā, vt sit (sicut supra dictum est) secundum diē natiuitatis suæ, id est, nihil possideat suo iure, sicut quando nata est, & seruiuit in Aegypto, nihil, nisi miseræ seruitutis pœnā cognoscitur habuisse. Et notanda diligenter dictionis acrimonia, dū dicit, & liberabo lanā meā, & linū meū. *Liberabo lanā meā, & linū meum.* Idem enim est, ac si dicat, tantæ illam esse peruersitatis, vt rebus quoq; inanimatis condolendū sit, quòd seruiant illi, & magnam esse captiuitatē lanæ & lini quòd vsibus eius famulentur, quæ sit ancilla peccati. Quomodo autē, vel quando hæc operiebant ignominiā eius? Vt taceamus interim de cōmuni vsu, quo passim corpora virorū ac mulierum tegebantur, quāuis & hoc indignissimum fuerit, quod pannis adoperti, quos dederat Deus, libidinibus polluebantur & simulachris prosternebātur, vt (inquam) de hoc nūc taceamus, in eo quā magnificè lana & linum domini operiebāt ignominiā eius, quod sanctuariū domini & omnis cultus tabernaculi vel sacerdotij eius de lana & lino mirificè cōpositus, secundū modū quē ipse Moysi dictauerat, in sola gente illa tūc habebatur. Nā vestimentorū quæ fecit Moyses fratri suo Aaron, secundū ordinē *Exod.28.* vel imperiū domini dictis. Hæc autē erunt vestimēta in quibus sanctificatus Aaron ministret mihi, rationale & superhumerale, tunicā & lineā strictā, cydarim, & baltheum. Facies illi & filijs eius, vt sacerdotio fungantur mihi, accipiesq; aurum, & hyacinthum, & purpurā, coccumq; bis tinctum, & byssum, horum (inquā) decorē simul & sacramentū nullus sermo noster explicare sufficit. Quam illius mulieris, id est, Israeliticæ ignominiā gentis, lana illa & linum illud operiebant? Nimirum peccata eius actualia, simulq; originale peccatum, quo admisso primi parētes nostri ignominiā suā, id est, pudēda sua folijs fici operuerunt. Illam ignominiā in gente illa, lana & linea sacerdotalis cultus ornamēta operiebāt. Notandū quod dicitur, quia operiebāt quidē, sed nō etiā delebāt. Nā tantummodo sanguini Christi Iesu illa talis ignominia non solum operitur, sed etiam deletur & abluitur. *Infra 14.* Itaq; cum dicit. Et liberabo lanam meā, & linum meum, quæ operiebant ignominiā eius, subintelligendum est, ac si diceret, auferā illi vmbraticum quoq; sacerdotium, quo cōmunis nuditas generis humani in gente hac vtcunq; tegebatur. Nā & postmodum dicit illi. Quia tu scientiā repulisti, repellā te, ne sacerdotio fungaris mihi. Magna igitur vituperatio sacerdotum eiusmodi, cum dicuntur lana & linum liberari, tanquam à seruitute ignobili, quibus vtiq; magna nobilitas est, quāta potest esse rebus inanimatis, adhiberi ad cultū sacerdotij siue altaris domini. Sequitur adhuc. [Et nunc reuelabo stultitiā eius, in oculis amatorum eius, & vir nō eruet eā de manu mea. Et cessare faciā omne gaudium eius, solennitatē eius neomeniā eius, sabbatum eius, & omnia festa tēpora eius.] *3.Reg.12.* Liberatis (vt iā dictum est) lana & lino domini, quæ operiebāt ignominiā eius, reuelatur stultitia eius in oculis amatorum eius, vt in oculis ipsorum appareat cōtēptibilis, quibus peruersè cōplacere voluit, quia captiuitate genti illi ingruente, ita priuatur temporalibus bonis, vt nō habeat in qua gaudere possit, celebrando festiuitates suas, profectò vilis inter gentes apparuit, & insultauerunt ei nationes, quarum dominis velut amatoribus sese impudica prostituit. Nihilominus quod sequitur. [Et corrumpam vineam eius, & ficum eius, de quibus dixit. Mercedes hæ meæ sunt, quas dederunt mihi amatores mei, & ponam eam in saltum, & comedet eam bestia agri, & volucres cœli, & reptilia terræ.] Sic factum esse constat, quia nimirū ex quo dixit, formatis vitulis aureis, hi sunt dij tui Israel qui eduxerūt te de terra Aegypti, quod erat dicere, mercedes hæ meæ sunt, quas dederunt mihi amatores mei, non cessauit cum eis fornicari, & propter hoc Assyriorū atq; Chaldæorū exercitus veniens, omnia terræ illius deuastauit nascētia, quorū ficus & vinea delicatissima sunt, & deficientibus habitatoribus, ea quæ nascebantur, bestiæ agri, volucres cœli, & reptilia terræ licenter comederunt. Veruntamen nondum finis, neq; enim pœna impœnitentis consummanda, vel

finienda erat illa tantum vastitate hostili, sed tẽporalẽ vindictã comitatur æterna, sicut Moyses in cantico Deutronomij protestatus est. Ignis succensus in furore meo, & ardebit vsq; ad inferni
Deut.32. nouissima. Sequitur ergo. [Et visitabo super eam dies Baalim, quibus incendebat incensum, & ornabatur inaure sua, & monili suo, & ibat post amatores suos, & mei obliuiscebatur, dicit dñs.]

Baalim quęcũque idola. Cum enim dicit, & visitabo dies Baalim, id est, dies vel solẽnitates idolorum. Plurale nãq; est Baalim, deflexum à singulari quod est Baal, cum (inquam) visitabo dicit, subaudiendum est in die vltionis. Sic enim ad Moysen dixerat, quãdo primũ idolũ, id est vitulũ conflatilẽ in deserto
Exod.32. populus sibi fecerat. Ego autẽ in die vltionis visitabo & hoc peccatũ eorũ. Quæcunq; extunc idola populus ille coluit, simul hic vno significãtur plurali nomine Baalim, quia videlicet tunc sorduerat Israel cultu Baal, quãdo iste prophetauit, & contra illũ ferè maxima causa erat pro-
Dies vltionis. phetis, quia propter eũ Iezabel prophetas dñi occidit. Quis autẽ est ille dies vltionis, nisi idẽ qui credendus est dies salutis? Deniq; tẽpus vel dies, de quo Apostolus dicit. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, sicut credentibus dies salutis vel propitiationis, sic econtra nõ
Psal.93. credentibus est dies vltionis, in qua Iudæorum perfidiã vlciscitur ipse, de quo Psalmista dicit. Deus vltionum dominus, Deus vltionum liberè egit. Exaltare qui iudicas terrã, redde retributionem superbis. In ista die vltionis visitantur super gentem illã dies Baalim, visitatione quam totus orbis nouit, quia & secundũ corpus captiui, & secundũ animã in tenebras exteriores sunt missi, propter dies Baalim, quibus incendebant incensum patres eorum, quorum iniquitatem
Exod.32. sic imitati sunt, vt meritò propter illam subeant damnationis iudicium. Porrò primum idolũ, quod post exitum de Aegypto coluerunt, factum est de ornatu inaurium muliebrium, sicut scriptum est. Dixitq; ad eos Aaron. Tollite inaures aureas de vxorum, filiorumq; & filiarũ vestrarum auribus, & afferte ad me. Fecit populus quæ iusserat, deferens inaures ad Aaron, quas cum ille accepisset, formauit opere fusorio & fecit ex eis vitulum conflatilem. Dixeruntque: Hi sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Rectè igitur cum dixisset, & visitabo super eam dies Baalim, quibus incendebant incensum, statim intulit, & ornabatur inaure sua, & monili suo. Nã, quia primum (vt iam dictum est) de inauribus suis sibi formauit idolum, rectè inauribus & monilibus suis ad honorem siue cultum Baalim sese ornasse culpatur, vt in omni idolo, quod extunc coluit, formatura prioris idoli, quod ex inauribus factum est, iudici Deo iure ad memoriam reuocetur, vt æmulando dicat, & ibat post amatores suos, & mei obliuiscebatur. Sequitur. [Propter hoc ecce ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius, & dabo ei vinitores ex eodem loco, & vallem Achor ad aperiendam spem. Et canet tibi iuxta dies iuuentutis suæ, & iuxta dies ascensionis suæ de terra Aegypti.] Propter hoc (inquit) ecce ego lactabo eam. Præmiserat autem, & visitabo super eam dies Baalim, &c. Num ad vnã eandemq; partem sermo respicit, cum illic ira, hic autem manifestè sonat gratia? Ergo (vt supra iam dictum est) ad meliorem partem sermo recurrit, id est, ad eam, quæ saltem malis com monita seipsam & Deum suum tandem recognoscit, & dicit illud, quod hic idem propheta supra præmisit. Vadam & reuertar ad virum meum priorem, quia bene mihi erat tunc, magis quàm nunc. Nam vt hoc manifestius fiat, capitulum hoc totum hic ponendum est.

[Propter hoc ecce ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius, & dabo ei vinitores eius ex eodem loco, & vallem Achor ad aperiendam spem. Et canet ibi iuxta dies iuuentutis suæ, & iuxta dies ascensionis suæ de terra Aegypti. Et erit in illo die, ait dominus, vocabit me vir meus, & non vocabit me vltra Baalim, & auferam nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur vltra nominis eorum. Et percutiam eis fœdus in die illa cum bestia agri, & cum volucre cœli, & cum reptili terræ, & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & dormire eos faciam fiducialiter. Et sponsabo te mihi in sempiternũ, & sponsabo te mihi in iudicio & iustitia, & in misericordia, & miserationibus, & sponsabo te mihi in fide, & scies, quia ego dominus, & erit in die illa, exaudiam dicit dominus, & exaudiam cœlos, & illi exaudient terram, & terra exaudiet triticum, & vinum, & oleum, & hæc exaudient Iesrael. Et seminabo eam mihi in terram, & miserebor eius quæ fuit absque misericordia, & dicam populo meo populus meus es tu, & ipse dicet, Deus meus es tu.] Notanda quippe diligenter, prolixi capituli siue copiosæ huius promissionis clausula tarda, sed discreta. Postquam dixit, lactabo eam, ducam eam, loquar ad cor eius, dabo ei vinitores eius, & canet ibi, & vocabit me vir meus, & deinde per apostropham, & sponsabo te mihi, rursusq; & seminabo eam mihi, & miserebor eius, quasi quæreres & diceres, suam lactabis, quam duces, cuius ad cor loqueris, cui vinitores dabis, quæ canet, vel quæ te virum suum vocabit, quam sponsabis tibi, vel quam seminabis tibi, & cuius misereberis? Continuò respondit responsione & dictione prouida, dicens, quæ fuit absq; misericordia, & dicam non populo meo, populus meus es tu. Hoc ita esse vt dicimus, scilicet ad
Rom.9. illam ista referri quæ dixit superius, Vadam & reuertar ad virum meum priorem, & hanc esse omnem animam, quæcunq; ad dominum conuertitur, siue ex Iudæis, siue ex Gentibus, Apostolus quoq; testatur, Cum enim dixisset, volens Deus ostendere iram, & notã facere potentiã suã,

sustinuit

sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ suæ vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam, continuò subiunxit, Quos & vocauit nos nõ solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus, sicut in Osee dicit. Vocabo non plebem meam, plebẽ meam. & non misericordiam consecutam misericordiam consecutam. Interea & hoc notandum, quia non dixit, & miserebor eius, quæ est absque misericordia, sed quæ fuit absque misericordia. Absque misericordia nunc est gens Israelitica, & idcirco (sicut superius dictum est) ex quo in captiuitatem ductæ sunt decem tribus à rege Assyriorum Salmanassar. Propter hoc sic superius dictum est. Et concepit adhuc & peperit filiam & dixit ei, Voca nomen eius absque misericordia, quia non addam vltra misereri domui Israel, &c. Proinde & reliqua tribus Iuda nunc est absque misericordia, quia Iudæi Romanorum gladiis concisi, & in omnes gentes ducti captiui, palam est, quia absq; misericordia sunt. Porrò gentilitas absque misericordia fuit, nunc autem absque misericordia non est, dicente Deo in hac prophetia. Et miserebor eius, quæ fuit absq; misericordia. Hinc idẽ, qui supra, dicit Apostolus. Sicut enim aliquãdo & vos nõ credidistis Deo, Nunc aũt misericordiam consecuti estis propter illorum incredulitatem, ita & isti nunc nõ crediderunt in vestra misericordia, vt & ipsi misericordiam consequãtur. Igitur (vt supra iam dictum est) non ad contigua scripturæ dicta, in quibus manifestè ira sonat, referendũ est id quod ait. Ecce ego lactabo, &c. sed ad superiora, vbi pars bona pars electa rediens ad cor suum, Vadam (inquit) & reuertar ad virum meum priorẽ, quia bene mihi erat tunc magis quàm nunc.

Quæ gens absque Misericordia dicitur.

Rom. 11.

Dicamus itaque, imò quæramus, quid sit lactari eam, & duci in solitudinem, & loqui ad cor eius, & dari ei vinitores eius ex eodem loco, & cætera quæ sequuntur. Propter hoc, inquit, Ecce ego lactabo eam. Lactari est dulciter foueri & propter imbecillitatem ad infantiles delicias reduci. Hoc omnino reprehensibile est in illis qui ex Iudæis sunt conuersi. Nam illis loquens Apostolus, dicit. Etenim cum debereris magistri esse propter tempus, rursus indigetis vt vos doceamini quæ sint elementa exordij sermonum Dei, & facti estis, quibus lacte opus sit, non solido cibo. Omnis enim qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ. Paruulus enim est. Perfectorum autem est solidus cibus, eorum qui pro consuetudine exercitatos habẽt sensus ad discretionem boni & mali. Porrò gentium fides idcirco laudis & meriti maioris est, quia & si illam lactari oportuit, citius tamen solidi cibi, id est sermonis iustitiæ, videlicet spiritalis doctrinæ, perceptibilis extitit lactatio hæc, qua in Christi aduentu omnis ecclesia, tam ex Iudæis, quàm ex gentibus veniens lactata est. Similis lactationi illi est, qua lactata fuit illa generatio filiorũ Israel, quæ ascendit de terra Aegypti. Idcirco cum dixisset, & ecce ego lactabo eam, Addidit, & ducam eam in solitudinem, paucisq; interpositis, Et canet (inquit) ibi iuxta dies iuuentutis suæ, & iuxta dies ascensionis suæ de terra Aegypti. Quis enim nesciat, gentem, siue generationem illam septam spinis in Aegypto habuisse viam, & perinde lactatam fuisse, & ductam in solitudinem per quadraginta annos, & cecinisse ascendendo? Nam quia oderant filios Israel Aegyptij, & affligebant illudentes eis, atq; ad amaritudinem perducebant vitam eorum operibus duris luti & lateris, omniq; famulatu quo in terræ operibus premebantur, quæ veræ erãt spinæ miseriarum, idcirco ingemiscentes vociferati sunt ad dominum, qui verè prior fuerat vir fidei patrum ipsorum Abraham, Isaac & Iacob, cuius nequaquam recordarẽtur seruientes dijs Aegyptiorum, nisi afflictio vehemens extorsisset gemitum, sensumq; excitasset in negligentia propter abundantiam piscium, & propter ollas carnium consopitum. Tunc propter hoc gentem eandem lactauit Deus multis miraculis, quibus Pharaonem & Aegyptũ flagellauit, quod nimirum dulce fuit huic, cum videret pro se tam mirabiliter pugnari de cælo. Quid multa? Transiuit mare rubrum merso Pharaone cum curribus & equitibus suis, atque ascendendo cecinit, Cantemus domino, gloriosè enim magnificatus est equum & ascensorẽ proiecit in mare. Ita ducta est in solitudinem prosequente lactatione domini, ita vt panem plueret illi dominus & percussa petra copiosam daret aquam sitientibus tam iumentis, quàm hominibus, atq; illic locutus est ad cor eius, circunducendo & docendo eam, imò & tentando eam, quemadmodum & Moyses quodam loco dixit. Tentat vos dominus Deus vester. Lactationi illi (vt iam dictum est) simile facturũ se pollicetur, dicendo, propter hoc ecce ego lactabo eam, & ducã eam in solitudinẽ, &c. Quod & fecit aduẽtu filij sui per sacramentũ passionis & resurrectionis eiusdem dñi nostri Iesu Christi. Nã omnes quicunq; relictis erroribus pristinis, ad ipsum viuũ & verũ Deum conuersi sunt, quod est reuerti ad priorẽ virũ, propter hoc ipsum quòd taliter reuersi sunt, lactauit idem dominus ecclesiã suam, nõ solùm verbo dulcissimæ prædicationis, verùm etiã dulcissimis charismatibus spiritus sancti, & iucundis miraculis, quæ tunc tẽporis per apostolos & apostolicos viros abundanter & delectabiliter dignatus est operari. Ait ergo. Propter hoc ecce ego lactabo eam. Continuò quoq; addidit, & ducam eam in solitudinẽ. Scimus enim quia mirabilibus, quæ operata est gratia spiritus sancti, quæ super apostolos venit, ita delectati sunt credẽtes, vt solitariã quoq; vitam appeterẽt, sicut in actib⁹ Apostolorũ scriptũ est. Ne quisq; eorũ qui possidebat aliqd suũ esse dicebat, sed erãt illis oĩa cõmunia. Addit adhuc. Et loquar ad cor eius

Quid est lactari.

Hebr. 5.

Exo. 1.

Exo. 15.

Deut. 13.

Act. 2. 4.

Et hoc fecit ipse qui promittit, hoc ore suo promisit & impleuit homo factus ipse, qui hæc loquitur in prophetis. Dixit enim, Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia & suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis. Itẽ, Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem, & quæ ventura sunt, annunciabit vobis. Qui hæc in articulo passionis suæ dixerat, postmodum resurgens, secundũ quod promiserat, locutus est ad cor eorum, siue docuit eos per spiritũ sanctum omnẽ veritatẽ, sicut scriptum est. Tunc aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas. Amplius autẽ die quinquagesimo dando illis spiritum sanctũ, locutus est ad cor eorum, & exinde in ecclesia nõ desunt, quorum mentibus veritatem insinuet & notitiã scripturarũ, vt veritas impleatur dicentis, & loquar ad cor eius. Addit adhuc, Et dabo vinitores eius ex eodem loco. Vinitores eius apostoli sunt, & quique apostolici successores officii, id est, prædicatores veritatis. Ipsa nãque de qua vel in quam hæc dicuntur, ecclesia domini vinea est, vel vinea dicitur, sicut multis in locis scripturarũ legimus vt in Esaia. Vinea domini sabaoth domus Israel est. Item in Dauid, Vineam de Aegypto transtulisti. Rectè ergo curatores eius hic vinitores dicuntur. Et istos non vndecunque, sed ex eodem loco (inquit) dabo ei, id est, de genere ipsius, de genre ipsa quæcunque vinea domini dici vel esse meretur. Nam vbicunque vinea domini est, vbicunque per orbem terrarũ sancta ecclesia diffusa est, in medio eius vel inter ipsos qui inhabitãt fideles, viuunt & ambulant aliqui, quos prælatos ecclesia sibi eligere possit, agente & ordinante ipso qui hic loquitur, dicens, & dabo ei vinitores eius ex eodem loco vt spiritus sui dona non desint in omni loco suæ dominationis. Sic quondam in initio huiusce plantationis, quãdo comprimebatur inter spinas Aegypti, Moysen & Aaron ex eodem loco vinitores dedit, sic itidem quando in Babilone captiua transmigrauit Zorobabel, Iesum, Neemiã, & Esdram vinitores ex eodẽ loco dedit. sic in aduentu suo quãdo fructũ ex vinea requisiuit, & à malis reiectus est agricolis, vinitores optimos illi, scilicet apostolos ex eodem loco dedit. Sic vbicunque per omnes gentes eandẽ vineam, id est ecclesiam suã, dilatauit, vinitores illi & patronos inclytos, martyres, & confessores, & virgines, ex eisdem locis dedit, & nunc vsque prælatos & necessarios dare non desinit. Sequitur adhuc. [Et vallem Achor ad aperiendam spem.] Subauditur, dabo ei. Breuissima cõmemoratione magnum & amplum „ veteris scripturæ locum nobis illuminat, qui huiusmodi est. Achor filius Carmi de tribu Iuda. „ tulit aliqd de anathemate Hiericho, de qua dixerat Iosue ad omnẽ Israel. Vociferamini, tradidit enim vobis dominus ciuitatẽ, sitque ciuitas hæc anathema, & omnia quæ in ea sunt. Propter hoc iratus est dominus, nec potuit Israel stare ante hostes suos, sed terga vertit & fugit, & percussus est à viris vrbis Hai, dicẽte domino ad Iosue. Nõ ero vltra vobiscũ, donec conteraris eũ, qui huius sceleris reus est. Factumque est, & sorte deprehensum Achor, duxerunt ad vallẽ Achor, lapidauit eum omnis Israel, vocatumque est nomẽ loci illius, vallis Achor, vsque hodie. Tũc demum dixit dominus ad Iosue, Ne timeas, neque formides, &c. Hoc taliter secundũ historiam factum, promittit se dominus rursus spiritualiter facturum. Futuro namque tempore dixit, & dabo ei vinitores ex eodem loco ad vallẽ Achor. Ad quid? Ad aperiendã spẽ, inquit, id est, ne ipsa de sua spe dubia vel incerta sit. Pulchrũ ergo illius facti historici pandit mifteriũ, videlicet quia sicut tunc postquam interfectus est Achor, filii Israel sumpserũt spẽ vincẽdi hostes, nec frustrati sunt, sic postquã synagoga Iudæorũ cum ciuitate Hierusalẽ destructa est à Romanis, tẽplumque succensum, & ipsi Iudæi interẽpti, & in totũ mundũ sunt captiui, Apostolis cæterisque credentibus aperta est spes victoriæ, qua totum mundum fidei in Christũ subiugauerunt. Itaque hic in euangelio, Achar de tribu Iuda fuerit Iudas Iscarioth discipulus Christi, principis confessionis nostræ de tribu Iuda, & cum eo pariter cœtus ille malignanrium scribarũ & pharisæorũ, cum quibus de proditione saluatoris occultũm & furtiuum habuit cõsiliũ. Reuera namque tũc Achar furatus est de anathemathe vrbis Hiericho, quãdo fur, loculorum domini Iudas ille in pretium sanguinis accepit triginta argenteos. Neque enim ciuitas illa secundum malignitatẽ inhabitantium tam Hierusalem dicenda est, quàm Hiericho. Ceciderunt muri ciuitatis illius iam tũc visibiliter in oculis domini, quãdo dominũ negando & tradendo ad crucifigendum, omne cæleste præsidium à se repulit. tunc ait etiã visibiliter, quando Romano exercitu circundata & subuersa est, & sicut sorte deprehensus Achar ille, suo ore confessus est, & dixit. Verè ego peccaui domino Deo Israel, & sic & sic feci, & hæc & hæc cõcupiscens abstuli. Sic iste Iudas Iscarioth, ore domini traditor designatus postmodũ confessus est, proiiciens triginta argẽteos in tẽplo, dicẽsque senioribus & principibus sacerdotũ. Peccaui tradẽs sanguinẽ iustũ, lapidatusque est Achar, prout cum Iuda traditore illo, totus ille cœtus traditionis coeptor, nec remansit lapis super lapidem. & hoc totũ factũ est ad aperiendã spem. Si enim templum illud, & ciuitas illa in sua gloria permãsisset, multũ euãgelio Christi obstitisset, nimis gentiũ fidẽ & spẽ impedisset, multos dubitare fecisset. Amplius dicã, quia etiã si omnes credidissent & fidẽ Christi recepissent, atque ita factum esset vt non venirent Romani tollere locum & gentem, nihilominus euangelicam veritatem & Christianæ fidei regulã conturbassent. Hoc ex paucis illis qui crediderunt, facili argumento compro-

Ioann. 14.
Luca. 24.
Vinitores ecclesiæ prælati.
Esaiæ 5.
Psal. 79.
Matt. 21.
Iosue 7.
Alias Achan. f. Carmi.
Mysterium vallis Achor
Expedit, tẽplum Hierusalẽ destructum esse.

comprobatur, Pauci quippe ad fidem fuerunt conuersi, comparatione totius Iudaicæ multitudinis. Scriptum est autē in actibus Apostolorum. Quia quidā ex illis descendentes Antiochiam de Iudæa, docebant fratres, qui crediderant ex gentibus, & dicebant. Quia nisi circumcidamini *Acto. 15.*
secundum morem Moysi, non potestis saluifieri. Factaq; est seditio nō minima Paulo & Barnabæ aduersus illos, & conuenientibus Apostolis & senioribus videre de verbo hoc, cum magna conquisitio fieret, vix ad tempus sedati sunt per testimonia scripturarum. Quid igitur fieri potuisset, vel quantā turbam seditiosos Iudæos putas facturos fuisse, si ad fidem Christi conuersi fuissent? Vtique pertinacius euangeliū circumcisioni miscuissent, & de vtroq; neutrum aut nihil fecissent. quia si circumcidamini (inquit Apostolus) Christus vobis nihil prodest. Proinde laudanda & veneranda est prouidētia Dei, quæ illos excæcauit, sicut in Esaia dicit. Excæca cor populi huius & aures aggraua, & oculos claude, ne forte videat oculis suis & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur & sanē eum. Multò enim melius est, ab illis non cognosci Christum, & non recipi baptismatis sacramentū, per quod qui conuertuntur, sanantur, accipiendo remissionem peccatorum, quàm ita cognosci Christum & baptizari, vt nihilominus circūcisio carnis & carnalis Iudaismus exerceatur. Hoc namq; pacto & sibi nihil contulissent, & gentibus plurimum nocuissent. Post omnia hæc dicit. [Et canet ibi iuxta dies iuuētutis suæ, & iuxta dies ascensionis suæ de terra Aegypti.] Canet ibi, inquit. Vbi? In illa lactatione, in illa deductione, in illa cordis allocutione, in illa spei adapertione. Ibi canet, ibi laudes & gratias referet. Quomodo? Iuxta dies iuuentutis suæ, & iuxta dies ascensionis suæ de terra Aegypti, id est, sicut cecinit in diebus in quibus iuuenis fuit, in diebus quibus ascendit de terra Aegypti. Tunc enim ecclesia Dei iuuenis fuit, & quasi calorem sanguinis sequēs iuuenilem, iudicium nō habuit maturæ & securæ senectutis, in eo vt spiritualia corporalibus, cælestia præferret terrenis. Quo modo cecinit in diebus illis? Signatis postibus suis sanguine agni, & percussis primogenitis Aegypti, rubrum mare transiens, merso Pharaone cum curribus, & equitibus suis, cecinit carmen hoc: Cantemus domino, gloriosè enim honorificatus est, &c. Iuxta dies illos, id est, secūdū quod in illis diebus præfiguratum est, ecce nunc ecclesia sancta, signatis frontibus signaculo crucis & sacramento dominicæ passionis, atq; ita exterminato primogenito mortis, id est, peccato originali transiens mare rubum, id est, sacri baptismi sacramentum sanguine Christi rubicundum, sepultis omnibus, carmē gloriosum, cuius illud Mosi canticum fuit præfiguratum, sicut in Apocalypsi scriptum est. Et vidi tanquam mare vitreū, mixtū igne, & eos qui vicerunt bestiam & imaginem illius, & numerum nominis eius, stantes supra mare vitreum, habentes citharas dei & cantantes canticū Mosi serui Dei, & canticum agni dicentes: Magna & mirabilia opera tua domine Deus omnipotēs, iustæ & veræ viæ tuæ, rex seculorū, &c. Sequitur. [Et erit in illo die, ait dominus, vocabit me vir meus, & nō vocauit me vltra Baalim, & auferam nomina baalim de ore eius, & non recordabitur vltra nominis eorū.] Hoc, vt dicitur, ita factū est, & fit. Docēte nāq; magistro & domino nostro Iesu Christo, & spiritu sancto, nūc didicit beata ecclesia, Deum vocare virum suum, maximè quia bona & magna ecclesiæ pars, beata virgo Maria, sic Deo altissimo mirabiliter cōiuncta est, vt semen eius, id est, verbum eius, vnicū filiū eius, vtero proprio conciperet, Deumq; & hominē & ad salutem omniū credentium feliciter pareret. Post ipsam omnis anima, quæcunq; verbi eiusdem incarnati fidem mente ad iustitiam concipit, & oris cōfessione ad salutē parit, vniuersa ecclesia, quæ de multis huiusmodi credentibus cōsistit, rectè dicit Deo, vir meus, quia vxor Dei dici & esse meretur. Et nō vocabit me (inquit) vltra Baalim, subauditur, vt hactenus fecit. Deniq; formatis vitulis, & assumpto Baal, cæterisq; deorū portētis, quę hoc significantur plurali vocabulo Baalim, quodes dixit, isti sunt dii tui Israel, qui eduxerūt te de terra Aegypti, toties quod auditu quoq; nefas est, Israel illum, qui se eduxerat de terra Aegypti, vocauit Baalim. Et auferā (ait) nomina Baalim de ore eius, & nō recordabitur vltra nominis eorū, videlicet iuxta illud apostolicū. Aut turpitudo, aut stultiloquium, nec nominet in vobis *Ephe. 5.*
sicut decet sanctos. Nam potest quidem Baalim tolerabilē habere interpretationē, id est, habēs me, quod de Deo vero fidelis anima rectè potest dicere, sed hoc nomē Baalim, quod ab Iezabel introductū est in idolo Sidoniorū, quod illi Baal dicunt, nimis pollutū & iniquatū est, & idcirco nulla nominis eiusdē interpretatio, quāuis pulchra, placere debet. Nō ergo (inquit) vltra recordabitur nominis eorum, & ego vicissim nō recordabor nominis eius siue nominum, sicut in Psal *Psal. 15.*
mo scriptum est. Nō cōgregabo cōuenticula eorum de sanguinibus nec memor ero nominum eorum per labia mea, id est, omnium eorū, quæ impiè gesserunt, pro quibus raptores, adulteri, & similia sunt nominati, non recordabor, nec pro his puniam eos. [Et percutiā eis fœdus in illa die cum bestia agri, & cum volucre cæli, & cum reptili terræ, & arcum & gladium & bellū conterā de terra, & dormire eos faciā fiducialiter.] Et percutiam eis, inquit, Quibus? Singulari nāq; numero vtebatur, dicendo, vocabit me vir meus & auferam nomina Baalim de ore eius, & nominis eorum nō recordabit. nunc aūt in plurali numero loquit, decēs, & percutiā eis. Quibus ergo? Nimirū supra dictis vinitoribus eius, id est, prædicatoribus eius. Illis nanq; percussit domi-

nus fœ-

nus fœdus cum beſtia agri, & cum volucre cœli, & cum reptili terræ. Quod primum iuxta li-
teram rectè intelligi poteſt. Habentes namq; gratiā operationis virtutū apoſtoli & patres ſan-
cti, & beſtiis, & volucribus, atq; reptilibus, ſiue ſerpentibus imperaſſe leguntur, & obedierūt eis
tam promptè, vt miraculo eſſent populis ad gloriam Chriſti, quaſi fœdus pepigiſſent cum eis.
Denique iuxta hunc ſenſum, tam pulchrè quàm veraciter nūc dicitur, & percutiā eis fœdus cum
brutis animantibus. Porrò iuxta anagogen, vinitoribus eiuſdem dominus cum beſtijs, cum
Fœdus vinitorum cum beſtijs. volucribus, & cum reptilibus fœdus percuſſit, quia ſanctis apoſtolis, cæteriſque ex circunciſio-
one credentibus, gentiles in vnitate fidei & gratia euangelij conſociauit, quorum prior vita vel
conuerſatio merebatur beſtijs, volucribus atque reptilibus aſſimulari, iuxta illam apoſtoli Petri
viſionem, de qua in actibus apoſtolorum ſcriptum eſt, Et vidi cælum apertum, & deſcendens
Acto.10. vas quoddam velut lintheum magnum, quatuor initijs ſubmitti de cælo in terram, in quo erāt
omnia quadrupedia, & ſerpentia terræ, & volatilia cæli, & facta eſt vox ad eum. Surge Petre,
occide & manduca. Per illa namque gentes ſignificari ipſe intelligens, poſtmodum dixit: Vos
ſcitis quomodo abominatū ſit viro Iudæo coniungi, aut accedere ad alienigenam, ſed mihi oſtē-
dit Deus, neminem communem & immundum dicere hominem. Cum talibus percuſſit eis fœ-
dus dominus, videlicet dicendo illi: Quæ Deus purificauit ne tu communia dixeris aut immū- „
da. Sed & quoties homo ſecularis, vel potens, aut ſuperbus, aut immitis, aut ſubdolus, mores in „
melius commutando, arctius ſanctæ religionis propoſitum aſſumit, & humilibus, mitibus, atq;
ſimplicibus ſeſe coniungit, percutitur à domino ſanctis fœdus cum beſtiis & reptilibus eiuſmo-
di, & impletur prophetia Eſaiæ dicentis: Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo ac-
Eſai.11. cubabit, vitulus & ouis & leo ſimul morabuntur, & puer paruulus minabit eos. Vitulus & vr-
ſus paſcentur, ſimul requieſcent catuli eorum, & leo quaſi bos commedet paleas. Et delectabi-
tur infans ab vbere ſuper foramina aſpidis, & in cauernā reguli, qui ablactatus fuerit, manum
ſuam mittet. Nam quod idem alibi dicit Eſaias de diebus nouiſſimis, id eſt, de aduentu domi-
Eſaiæ 2. ni. Et iudicabit gentes, & arguet populos multos, & conflabunt gladios ſuos in vomeres, & lā-
ceas ſuas in falſes, non leuabit gens contra gentē gladium, nec exercebuntur vltra ad prælium.
Idipſum continuò ſubiungit iſte, imò Deus in iſto, cum dicit. [Et arcum, & gladium, & bellum „
conteram de terra.] Hoc enim toties fit, quoties homo bellator, & militiæ ſeculari dudum de- „
ditus, arma bellica quibus homines occiduntur proijcit, & monaſtico ſiue clericali transforma-
tus habitu canit inſignia pacis, aut certe factus heremita, qui dudum gladium lanceamque vi-
brabat, vomere terram ſcindit, & falſe ſegetem & herbā ſeccat exiguā, ſuſtentando corpuſculo
neceſſariam. Sed & in ſingulis hominibus ſpiritualiter arcū & gladium, & bellum conterit do-
minus, quando poſt pugnam vitiorum, qua fatigabatur miles legitimus, dicens: condelector
Rom.7. legi Dei ſecundum interiorem hominem, Video autem legem in membris meis repugnantem
legi mentis meæ, tandem leberatur de corpore mortis huis, & hoc gratia Dei per Ieſum Chri-
Pſal.57. ſtum. Nam & in Pſalmo maximè de hac pace ſcriptum eſt. Et factus eſt in pace locus eius, ſub-
auditur Dei, & habitatio eius in Sion. Continuoq; ſequitur, Ibi confregit potentias, arcū, ſcutū,
& gladium, & bellum, id eſt, omnem impugnationem vitiorum. Sequitur adhuc. [Et dormire „
eos faciam fiducialiter.] Subauditur in illa pace. Ibi namque dormitur fiducialiter, videlicet illa „
Cant.5. dormitione, de qua in Canticis loquitur ſponſa. Ego dormio & cor meum vigilat. Vigilanti
namque corde, fiducialiter dormitur, quando remotis curis ſecularibus, & repreſſis vitiorū mo-
tibus ſolum, Deum libera per gratiam Dei anima ſuauiter contemplari delectatur. Vel certè
Phili.2. dormire eos fiducialiter, id eſt, ſomnū mortis excipere faciam confidenter, videlicet pro bona
conſcientia, quali fretus Apoſtolus, diſſolui & cum Chriſto eſſe cupiebat. His dictis de vinito-
ribus eius, confeſtim ad eandem vineam, id eſt, eccleſiā vniuerſam facit Apoſtrophā, dicitq; ad
eam. [Et ſponſabo te mihi in ſempiternū, & ſponſabo te mihi in iudicio, & iuſticia, & miſericor- „
dia, & miſerationibus, & ſponſabo te mihi in fide, & ſcies quia ego dominus.] Mira familiaritas, „
mira gratia, mulier iſta cui hæc loquitur, fornicatrix fuerat, poſt amatores ſuos ibat, niſi quod
ſpinis offenia, & maceria, ita vt non poſſet inuenire vias ſuas, tādem dixit. Vadam, & reuertar
ad virum meum priorem, quia bene erat mihi tunc magis quàm nunc. Ecce aūt ad deſponſatio-
nem adducitur, & conuertitur ad illam amator Deus, & inter blanditias ineffabiles ſponſa fore
promittitur, quaſi virgo, imò verè virgo. Nā Corrinthijs, qui vtiq; gentes fuerant, & poſt mul-
1.Cor.11. tos amatores, id eſt, poſt multos deos ierat anima eorū, loquit Apoſtolus. Aemulor enim vos
Dei æmulatione, deſpōdi enim vos vni viro virginē caſtā exhibere Chriſto. Talis animarū ama-
tor Deus, vt quantūcunq; anima fornicata fuerit, ſtatim vt Deo vero per fidē cōiungitur, vir-
go ſit. Hoc homo facere nō poteſt, neq; enim talis eſt carnis natura ſiue lex. Secundū carnē vir- „
go eſſe non poteſt, quæ ſemel corrupta eſt, imò nec legittima vxor, quæ ſemel à viro ſuo repu- „
Hier.3. diata eſt. Ideirco per prophetā aliū dicit ad hāc ipſam mulierē. Vulgò dicitur. Si dimiſerit vir
vxorem ſuā, & recedens ab eo duxerit virū alterū, nūquid reuertetur ad eā vltro? Nunqd non
polluta & cōtaminata erit mulier illa? Tu aūt fornicata es cū amatorib9 multis, tamē reuertere
ad me

ad me dicit dominus, & ego suscipiam te. Cum dicit, & ego suscipiam te, subaudiendum est se-
cundum prædicta testimonia & sponsam & virginem faciam te. Nunc igitur diligenter con- *Trina sponsatio.*
siderandum est familiaritatis, & gratiæ huius trina repetitio. & sponsabo te mihi in sempiternũ.
& sponsabo te mihi in iudicio & iustitia, & in misericordia, & miserationibus, & sponsabo te
mihi in fide. Quid est illud primum quod promittit dicẽdo, & spõsabo te mihi in sempiternum?
Quid nisi nuptias illas repromittit, quarum iucunditate respersa omnis sancta scriptura legenti
& intelligenti animæ dulcescit? In quodã loco euangelii sui spõsus iste dicit. Simile est regnum
cælorũ homini, qui fecit nuptias filio suo. Nuptiæ istæ iam nobis innotuerunt quales sint, quia *Matt.22.*
tunc Deus pater & rex filio suo nuptias fecit, quando illum incarnari voluit, & nuptiarũ istarũ
thalamus fuit vterus virginis. In illo nãq; vtero natura mulieris huius, natura nostra, natura hu-
mana, coniuncta est naturæ Dei. & exinde qui Deus erat, processit Christus Deus & homo, spõ-
sam habens, & ideo sponsus, sicut scriptum est in Psalmo, & ipse tanquam sponsus procedẽs de *Psal.18.*
thalamo suo. Ista sponsalia æterna sunt. Cum ergo dixisset, & sponsabo te mihi, addidit, in sem-
piternum, id est, naturam tuæ carnis semel suscipiens, vltra non dimittã, nec euanescet, vt qui-
dam hæretici putãt. sed & verbũ & caro, id est, & Deus & homo ero in sempiternũ. Quid porro
est illud secundum quod promittit dicẽs, & sponsabo te mihi in iudicio & iustitia, & misericor-
dia & miserationibus? Quid nisi iudicium illud promittit, quod homo factus ipse Deus fecit
contra principẽ mundi, moriendo propter delicta nostra, vt illũ eijceret foras? Illa namq; hora
instante dixit. Nunc iudicium est mundi, nunc princeps mundi eijcietur foras. Proinde iustitia *Ioann.12.*
nostra resurrectio eius est. Quia crucifixus est (inquit Apostolus) propter delicta nostra, & resur- *Rom.4.*
ger iustificationẽ nostrã. Misericordia eius est remissio peccatorum, quod est primũ sancti spi-
ritus datum, de quo ipsa die, qua resurrexit, cum insufflaret stans in medio discipulorũ suorum
dixit eis. Accipite spiritum sanctũ, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Miserationes *Ioan.20*
eius, diuisiones gratiarũ sunt, quod est secundũ eiusdem spiritus sancti datum, de quo scriptum
est, quia die pentecostes apparuerunt apostolis dispartitæ linguæ, tanquam ignis, seditq; supra *Acto.2.*
singulos eorũ. In his igitur sponsabo te mihi (inquit) in iudicio, & iustitia, & misericordia, & mise-
rationibus, id est, fundã sanguinẽ meũ, & morari pro te. Vndè iudicatus princeps mundi eijcia-
tur foras, & resurgam propter iustificationẽ tuã, & miserebor tui, dando spiritũ sanctũ in remissi-
onem peccatorũ, & miserebor te, dando & distribuendo tibi diuisiones gratiarũ, id est, gratiam *1.Cor.12.*
sanitatum, operationem virtutum, genera linguarũ, &c. Quid deinde est illud tertiũ, quod pro-
mittit dicẽdo, & sponsabo te mihi in fide? Quid nisi illud quod ad Romanos scribens, vehemẽ-
tissimè concertat apostolus, iustificari hominem ex fide, nõ ex operibus? Quid (inquit) dicemus *Rom.4.*
inuenisse Abraham patrẽ nostum secundũ carnem? Si enim Abraham ex operibus iustificatus
est, habet gloriam, sed non apud Deũ, Quid enim scriptura dicit? Credidit Abrahã Deo, & repu- *Gene.15.*
tatũ est illi ad iustitiã. Ei aũt qui operatur, merces nõ imputatur secundũ gratiam, sed secundum
debitum. Ei verò qui non operatur, credẽti aũt in eum qui iustificat impium, reputatur fides ad
iustitiã: sicut & Dauid dicit, beatitudinẽ hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus. *Psal.31.*
Beati quorũ remissæ sunt iniquitates, & quorũ tecta sunt peccata, &c. vsq; ad id quod ait: iustifi-
cati igitur ex fide, pacẽ habemus ad Deum per dominũ nostrum Iesum Christũ. Igitur cũ dicit, *Rom.3.*
& spõsabo te mihi in fide, subaudiendum est & nõ in operibus, quia videlicet ex operibus legis
nõ iustificabitur omnis caro corã illo. iustitia aũt Dei per fidẽ Iesu Christi super omnes qui cre-
dunt. Sanè cum hæc dicimus aut legimus, non opera decem præceptorũ, quæ in tabulis lapideis
digito Dei conscripta sunt, repudiamus, sed opera cærimoniarũ carnaliũ in quibus Iudæus glo- *Esaiæ 1.*
riatur, cum oderit eas Deus, sicut in Esaia loquitur. Neomeniã & sabbatum, & festiuitates alias
nõ ferã, Calendas vestras & solennitates vestras odiuit anima mea. Tandem hac felici dispensa-
tione promissa, & quasi triplici funiculo trinæ repetitionis insolubiliter cõfirmata, summã spõ-
saliũ totiusq; dotis breuiter appẽdit dicẽdo. [Et scies quia ego dominus.] Quid enim? Nunquid *Luc.11.*
parum est scire, quòd iste sit dominus? Nẽpe sapientes illi magistri & legisperiti, illi scribæ & Phari- *Matt.22.*
sæi, qui tulerant, vel tulisse videbãtur sibi clauim sciẽtiæ, nescierũt. Cum enim tẽtassent hũc do-
minũ, vt quasi sapiẽtes in sermone caperẽt eum velut inscitũ, memor scripturæ dicẽtis, Respõde
stulto secundũ stultitiã suam, ne sibi sapiens videatur. taliõnẽ illis reddidit, proponendo quæstionẽ
huiusmodi, Quid vobis videtur de Christo, cuius filius est? Dicentibus illis, Dauid, Quomodo
(inquit) Dauid in spiritu vocat eum dominũ, dicens, Dixit dominus domino meo, sede à dextris *Psal.109.*
meis, Donec ponã inimicos tuos scabellũ pedũ tuorũ? Si ergo Dauid vocat eũ dominũ, quomo-
filius eius est? Et nemo poterat ei respõdere verbũ. Nescierũt, imò scire noluerũt de filio Dauid,
quomodo vel vndè sit filius Dauid, Tu aũt scies, inquit, scies inquã quia ego dominus, nõ solum
Dauid, cuius secundum carnẽ filius sum, verũ etiã & angelorũ & hominũ, & cœli & terræ & maris
& omniũ qui in eis sunt, quorum vtriq; creator, & idcirco dominus sum. Ne quis parũ hoc existi-
met, nimirũ hæc sententia vita æterna est. Dixit enim ipse quodã loco ad patrẽ. Hæc est aũt vita *Ioan.17.*
æterna, vt cognoscãt te solũ Deũ verũ, & quẽ misisti Iesum Christũ. Sciẽtia hæc nõ ex magisterio

homini

hominis, sed ex reuelatione procedit Dei patris, & in hac reuelatione vera beatitudo est. Vndè
ad Petrum, cum ille incepisset scire quod iste dominus sit, taliter locutus est. Beatus es Simon
Matt.16. Bar Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Sequitur. [Et „
erit in die illa, exaudiam dicit dominus, exaudiam cœlos, & illi exaudient terram, & terra ex- „
audiet triticum, & vinum, & oleum, & hæc exaudient Iesrael.] Si solam spectes in istis quoque „
dictis literam, valde exile est, neq; maiestati eius, qui hæc loquitur, domini Dei condignum ap-
paret, quod sonuit litera hæc. Etenim metonomica quidem transfiguratione litera decorata
est, dum cœli & terra & triticum & vinũ & oleum exaudiri vel exaudire dicuntur, sed hic in su-
perficie nihil aliud repromitti sentitur, nisi quod temporale est quo anima non reficitur, sed so-
lus venter, qui destruendus est, impletur. Vt ergo dignum Deo in ista quoque litera sensum cõ-
Psal.18. sequamur, leuemus ad illum mentis oculos, cui dicit Psalmista, Reuela oculos meos, & consi-
Exauditiones quatuor derabo mirabilia de lege tua. Primum est, vt istas exauditiones enumeremus, Dominus ex-
audit cælos, & cæli exaudiũt terram, & terra exaudiuit triticum, & vinum, & oleum, & hæc
exaudiunt Iesrahel. Nimirum quatuor exauditiones sunt & occulta gradatio, sed eam Aposto-
Rom.10. lus planiorem atque clariorem facit, Dum ad Romanos scribens, præmisso, omnis quicunq; in-
uocauerit nomen domini, saluus erit, continuò subiungit, Quomodo ergo inuocabunt in quem
non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient
sine prædicante? Quomodo verò prædicabunt, nisi mittantur? Gradatio namq; verbis diuer-
sa sed sensibus eadem est, nisi quod hic descendendo, Apostolus autem quasi ascendendo gra-
dus eosdem disponit. Deniq; cæli, quos hic dominus sese exaudire promittit, ipsi sunt prædica-
tores de quibus in quarto gradu dicit Apostolus, Quomodo prædicabunt nisi mittantur? Si
Psal.18. testimonium quæris, notum & promptum est illud Psalmistæ. Cæli enarrant gloriã Dei, id est,
apostoli cæteriq; prædicatores annũciant euangelium Christi filij Dei. Itaq; cum dicit hic do-
minus, exaudiam cælos, sic intelligẽdum est, spiritu sancto implebo apostolos, vt videlicet au-
thoritatem habeant prædicandi tanquam à Deo missi. Quomodo enim prædicabunt, nisi mit-
tantur? Item cum dicit. Et illi exaudient terram, sic intelligendum est, & illis prædicantibus au-
dient inhabitantes terram, iuxta illud: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis
terræ verba eorum. Quomodo enim audient sine prædicante? cæli ergo audient terram, id est,
apostoli per nimiam charitatem non sustinebunt, quin descendant ad erudiẽdam terrenorum
hominum ignorantiam. Item cum dicit, & terra exaudiet triticum & vinum & oleum, sic in-
telligendum est, & terreni homines credendo suscipient bonum Dei verbum, quemadmodum
terra hæc inanimata suscipit semen, siue plantaria paritura triticum & vinum & oleum. Sic ni-
mirum & non aliter, non nisi audiendo credere poterunt. Quomodo enim credent ei, quẽ non
audierunt? Item quod dicit, & hæc exaudient Israel, sic intelligendum est, & eorum credulitas
inuocabit semen Dei, id est, Christum, quẽ nisi credunt, inuocare non poterũt. Quomodo enim
inuocabunt, in quem non crediderunt? Totum ergo quod habemus, quod dominũ Iesum Chri-
stum scire & inuocare meruimus, miserentis Dei gratiæ ascribendũ est, quia videlicet, non prior
dominus exaudisset cælos, neque cæli exaudirent terram, neq; terra exaudiret triticũ & vinum
& oleum, neque hæc exaudirẽt Iesrael, nisi Deus vel spiritus sanctus prædicatores misisset. neq;
illi prædicarent, ac per hos homines neq; audirent, neq; crederent, neq; Christum inuocarent.

Proprietates istarum exauditionum adhuc breuiter percurrere libet. Exaudiuit dominus
cælos, quando desiderantes ipsum visitauit Apostolos, primò & secundò post resurrectionem
Luca 14. suam. Primò, ipsa die qua resurrexit, quando de ipso loquentibus (sicut Lucas narrat) & dicẽti-
Ioann.20. bus, quod surrexit dominus verè & apparuit Simoni, stetit in medio eorũ, & dixit eis. Pax vo-
bis. Et sicut Ioãnes refert, insufflauit & dixit. Accipite spiritum sanctũ, quorum remiseritis pec-
Acto.2. cata, remittũtur eis. Hoc enim est primum, quod dedit illis spiritus sancti datum in remissionem
peccatorũ. Secundò, quando cum essent omnes perseuerantes vnanimes in oratione cũ mulieri-
bus, & Maria matre Iesu, & fratribus eius, misit eis spiritum sanctum in diuisionẽ gratiarũ, quas
linguæ dispartitæ significabant, quæ apparuerunt. Hoc enim est alterũ spiritus sancti datũ, quo
illis dedit vel distribuit diuersorum dona charismatum. Propter istas duas visitationes, quibus
illis spiritus sanctus datus est, pulchrè non cõtentus est semel dixisse, exaudiam, sed repetiuit, &
eodem bis vsus est verbo. Et erit (inquiẽs) in die illa, exaudiam dicit dominus, & exaudiam cæ-
Acto.13. los. Exaudierunt cæli terram, quando apostoli vocibus sanctæ scripturæ, quæ pro terra, siue
Esai.19. pro gentibus agunt, obedierunt. Exempli gratia, Cum dixissent, vobis quidem oportebat pri-
mùm loqui verbũ Dei, sed quoniã repulistis illud, & indignos vos iudicastis æternæ vitæ, ecce
cõuertimur ad gentes, statim addiderunt, Sic enim præcepit nobis dominus, Posui te in lucẽ gẽ-
tibus, vt sis in salutem vsque ad extremum terræ. Itẽ, Cum pertransissent Mysiã, descenderunt
Troadem, & visio per noctem Paulo ostensa est. Vir Macedo quidam erat stans & deprecans
eum dicens. Transiens in Macedoniã adiuua nos. Hoc viso, certi facti sunt, quia vocasset eos
Deus & euangelizare eis. Exaudiuit terra triticũ & vinum & oleũ, quando gentilitas obediuit
euange-

euangelio Christi, vt viueret secundum eius imperium, vt confirmaret se secundum Dei verbum, quod est bonũ & spirituale triticũ, & secundũ spiritus sancti beneplacitũ, cuius iamdicta duo data rectè intelliguntur per vinum & oleum. Hæc autẽ exaudierunt & exaudire non desinunt Iesrahel, dum saturãt ora mutorum & saturando aperiunt, & linguas infantium disertas faciunt, & aures reserant ad audiendum & obediendum, iuxta illud quod de hoc eodem tritico & vino & oleo saturandos prospiciens spiritus prædixit in psalmo, Edent pauperes & saturabuntur & laudabunt dominum. *Psal.21.* Laudabunt quippe, non aliud est quàm inuocabunt, quod hic significatur per exauditionis verbum. sequitur. [Et seminabo eam mihi in terram, & miserebor eius quæ fuit absq; misericordia, & dicam non populo meo, populus meus es tu, & ipse dicet, deus meus es tu.] Seminabo eam mihi in terram, subauditur vniuersam, id est, disseminando verbum prædicationis, ecclesiam catholicam in toto orbe terrarum diffundam, vt non sit tantum in vna Iudaica gẽte, sed in omni gente & natione, iuxta quod in Psalmo testatur filius, dictum sibi esse à patre. Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuã, & possessionem tuam terminos terræ. *Psal.2.* Et miserebor (inquit) eius. Cuius eius? Quæ fuit absq; misericordia. Hæc omnia faciendo quę huc vsque pollicitus sum, lactando & ducendo eam in solitudinẽ, loquendo ad cor eius, & cætera peragendo, miserebor eius, & hæc est misericordia quã faciam illi, quæ fuit absq; misericordia. Iam supra hoc diximus, cuncta hæc quæ hoc prolixæ promissionis capitulo sub relatiuis pronominibus cõtineantur, ab eo quod ait, Ecce ego lactabo eam, ista clausula compleri, quæ fuit absq; misericordia, atq; hic tandem designari, ad quam fiant promissiones huiusmodi, mira nõ solũ veritate, verumetiã eloquutionis arte, vt nõ vsquequaq; irascatur contra scripturam, quam seruari oportebat, illa, cõtra quam superius dictum est, Voca nomen eius, absque misericordia. Putat namque ipsa, quæ vocatur absque misericordia, sibimet bona hæc promitti; & semetipsam esse de qua nunc dicitur, & miserebor eius, quæ fuit absque misericordia. Verùm longe aliud est vocari vel esse absq; misericordia, atq; aliud fuisse absq; misericordia. Nam absque misericordia vocatur, & est domus carnalis Israel, cui non addam (inquit) vltra misereri. Absque misericordia verò fuit gentilitas, cui nunc miseretur Deus. Hoc manifestius liquet ex eo quod protinus addidit. Et dicam nõ populo meo, populus meus es tu, & ipse dicet, Deus meus es tu. Iste namq; populus gentilis est, cui Paulus apostolus dicit. Qui eratis illo *Ephe.2.* in tempore sine Christo, alienati à conuersatione Israel, & hospites testamentorum promissionis, spem non habentes, & sine deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Iesu vos quia aliquãdo eratis longè, facti estis prope in sanguine Christi.

FINIS LIBRI PRIMI.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN OSEE PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

SVPERIORI loco vbi dictũ est, Et dixit dominus ad Osee. Vade sume tibi vxorem fornicariam, & fac filios fornicationum, meminimus, & nunc quoque meminisse debemus versiculi longè inferius in hoc propheta scripti, cũ dominus dicit. Et locutus sum prophetis, & ego visionem multiplicaui, & in manu *Osee.12.* prophetarũ assimilatus sum. Diximus, dominũ in manu prophetę huius assimulatũ, in eo videlicet, quòd semel & iterũ, ac tertio accessit ad mulierẽ fornicariam & fecit filios fornicationũ. Huic nãq; illud simile est, quod tertiò dominus accessit ad gentẽ Hebraicã. Primò quando pepigit fœdus siue confirmauit testamentum cũ Abraham. *Gene.15.17.* Secundò, quãdo legem dedit in monte Sina, post annos quadringẽtos & triginta. *Exod.20.* Tertiò, quando propheticũ sermonẽ cõscribendũ misit, qualẽ primus & scripsit & cecinit Dauid. At verò à domo eiusdem Dauid scissæ sunt decẽ tribus post mortẽ Salomonis, & domũ eius secuta est sola tribus Iuda, & quæ cõtigua illi erat tribus Bẽiamin, sicq; de vna domo Iacob duæ factæ sunt domus. altera domus Israel, & altera domus Iuda, de quibus in isto, cum dixisset, voca nomen eius absq; misericordia, continuò subiunxit. Quia nõ addã vltra misereri domui Israel, sed obliuione obliuiscar eorũ, & domui Iuda miserebor. Istæ (vt alio iam loco diximus) quæ sunt *Ezec.23.* mulieres, quarũ altera apud Ezechielem dicitur Oolla, altera Ooliba. Videamus igitur sequẽtia. *CAP.III.*
" Et dixit dominus ad me. [Adhuc vade & dilige mulierem dilectam amico, & adulteram,
" sicut diligit dominus filios Israel, & ipsi respiciunt ad Deos alienos, & diligũt vinacia vuarũ.]

Mulier ista ipsa est Ooliba, id est Hierusalem siue domus Iuda. Et quare hæc dicitur dilecta amica? Videlicet pro eo quod superius dixit, & domui Iuda miserebor. Ad distinctionem domus Israel, de qua dixit, quia non addam vltra misereri domui Israel, sed obliuione obliuiscar eorum, ista dicitur dilecta amico. In quo misertus est domui Iuda? In eo nimirum, quòd cum domum Israel transtulisset Salmanassar rex Assyriorum, domum autem Iuda captiuasset rex Babylonis, domũ quidem Iuda dominus soluit de captiuitate post septuaginta annos, domum autem Israel non soluit, sed tenentur captiui in Asia & in Abor, iuxta fluuium Gozan in ciuitatibus Medorum. Translatus est (inquit scriptura) Israel de terra in Assyrios vsque in diem hanc. Dilecta ergo rectè hæc dicitur amico, quia parcius percussit hanc Oolibã, quàm sororem eius Oollam, prioris amicitiæ memor, imò propositi sui, de quo mox dicendum est in præsenti loco. Sed vide quomodo, cum dixisset mulierem dilectam amico, statim addidit, & adulteram, subauditur, sicut est & soror eius. Sequitur enim. Sicut diligit dominus filios Israel, & ipsi respectant ad Deos alienos, & diligunt vinatia vuarum. Idem nanque est, ac si dicat, Quia domus Iuda sic adultera est, vt domus Israel. Vtraq; enim cum diligeretur à domino, sæpe respexit ad deos alienos, & dilexit vinatia vuarum, id est, eosdem Deos, imò dæmones, qui verè tanquam vinatia vuarum sunt. Sicut enim tempore vindemtæ pressis vuis, vinoq; in apothecis recondito vinatia foras proijciuntur, sic habitis in supernis iudicio, factaq; bonorum & malorum diuisione angelorum, boni in beatis mansionibus confirmati, mali autem foras proiecti sunt. Istos deos se esse mentientes ista mulier Ooliba dilexit, & ad eos respexit non minus quàm Oolla, id est domus Iuda non minus quàm domus Israel, Hierusalem non minus quàm Samaria. Vndè in Ezechiele dominus cum dixisset de Oolla, id est, de Samaria, ipsi discooperuerunt ignominiam eius, filios & filias eius tulerunt, & ipsam occiderunt gladio: continuò subiunxit. Quod cum vidisset soror eius Ooliba, plus quàm illa insaniuit libidine, & fornicationẽ suam super fornicationem sororis suæ ad filios Assyriorum præbuit impudenter ducibus & magistratibus ad se venientibus indutis veste varia, equitibus qui vectabantur equis, & adolescentibus forma cunctis egregia. Præterea & aliter nũc vsque Iudæi fastidientes vinũ, diligunt vinatia vuarum, quia in omnibus viuificantem fugientes spiritum, occidentem vilem & aridam sequũtur literam. Sed ad ordinem redeamus. Adhuc (inquit) vade, dilige mulierem dilectam amico & adulteram. Postquam ad illam Gomer filiam Debellaim, ò tu Osee semel & iterum ac tertiò accessisti, & illa toties concepit & peperit, adhuc vade & dilige sororem eius similem adulteram. Et est sensus hic mysticus, Post illa tria quæ iam dicta vel facta sunt, testamentum confirmatũ cum Abraham, legem datam per Moysen in monte Sina, & Sermonẽ propheticum, à pluribus prophetis administratum & conscriptum. Tãdem ò saluator, fili Dei, verbũ patris, ingredere mũdum ad saluandum genus humanum, & de domo (inquam) Iuda, de semine Dauid, de virgine Maria homo factus nascere. Hoc nanq; erat, mulierem illam diligere, imo & osculum illi dare. Iuxta quod bona pars, dilecta pars eiusdem per Salomonẽ dixit, Osculetur me osculo oris sui, quod est dicere. Qui olim per figuras loquens vel apparens, testamentum vel fœdus cum Abrahã pepigit, qui deinde in monte Sina legem dedit, & qui deinde prophetas misit, ipse iam veniat & coniungatur mihi per sacrosanctum mysterium tuæ incarnationis. Sequitur. [Et fodiam mihi xv. argenteis, & choro ordei, & dimidio choro ordei. Et dixi ad eam, dies multos expectabis me, non fornicaberis, & non eris coniuncta viro. Sed & ego expectabo te, quia dies multos sedebũt filii Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephot, & sine Teraphim.] Sicut paulò ante, cum secundum multitudinem mulieris loqueretur dicẽdo, & ibat post amatores suos, &c. repentè ad similitudinem vineæ transiuit, & dixit, & dabo ei vinitores eius ex eodem loco. Ita & hic de similitudine mulieris, qua dixerat, Adhuc vade, dilige mulierem dilectam amico, repentè ad similitudinẽ vineæ transiuit dicens, & fodi eam mihi. Ad proprietatẽ nanque spectat vineæ quod dicit, fodi, pro quo verbo in alia translatione scriptum est, & conduxi, quia magis hoc pertinere visum est ad similitudinem vel proprietatem mulieris. Quid autem sibi vult hæc argenteorum quantitas numero xv. itemque chorus ordei & dimidius chorus ordei? Et quidem multa sunt quæ hinc potuere dici, videlicet quindenarium argenteorum numerum ad xv. lunam, qua die exierunt filii Israel liberati ab Aegyptiis. Chorum autem ordei & dimidium chorum ordei, qui sunt simul xlv. modij, ad xlv. dies congruè referri, quibus egressi, peruenerunt ad montem Sinai die xlv. Qui enim xlv. die ad eum peruenerunt locum, in quo legem acceperunt, bene xlv. modijs ordei fuisse referũtur cõducti. Non quidem hunc sensum ab antiquioribus traditum tenuem arbitramur, sed quia ad saluatoris aduentum (sicut iam dictum est) præsens spectat locus, ex tunc enim sedent Iudæi sine rege & principe, secundum hæc eadem tempora literæ huius sacramentum enucleare conamur.

Quærentibus nobis, vt inueniamus iuxta promissum dicentis. Quærite & inuenietis, tandem illud occurrit, quia neque in argenteis, neque in hordeo quantitas ad binarium numerum peruenit, sed neque in vnitate remansit. Esset vnitas, si ita dixisset, & fodi eam mihi x. argenteis.

4. Reg. 17. *Diligere vinatia.* *Ezech. 23.* *Canti. 1.* *Mysterium huius numeri.* *Matt. 7.*

teis. Est enim denarius secunda vnitas. itemq; si dixisset, & choro hordei, neq; addidisset dimi-
dio choro hordei, esset itidem vnitas in quantitate pacti. Excessit vnitatem, nec tamē ad bina-
rium veruenit, quia neq; viginti sunt argentei, qui numerus binarius decenus est, neq; duo sunt
chori hordei, qui binarius est singularis. In vtroq; limite, id est, tam in deceno quàm in singu-
lari, vnitas est & semis; & sicut iam dictum est in neutro ad binarium peruenit. Porrò, absque
binario vel minus quàm in binario numero, coniugiū non fit, neq; carnale, quod Deus in initio
coniunxit, neq; spirituale, de quo ad hunc prophetam hic mysticus sermo fit, de quo Apostolus
cum præmisisset, & erunt duo in carne vna, continuò subiunxit. Sacramentum hoc magnum *Ephe.5.*
est, ego aūt dico in Christo, & in ecclesia. Quid igitur hoc sibi vult, quia neq; viginti argenteis
dixit, neq; duobus choris hordei, qui numerus est coniugalis, sed vtrobiq; & super vnitatem
ascendit, & tamen ad binariū nō peruenit, nisi quia mulier ista sic dilecta, cuius de carne Chri-
stus Deus homo fieri dignatus est, & tanquam sponsus de thalamo suo processit, ad coniugium
" eiusdem Christi non peruenit? Sequitur enim. [Et dixit ad eam. Dies multos expectabis me,
" non fornicaberis, & non eris viro, sed & ego expectabo te.] Itaq; defectum coniugij significat
hic defectus, tam deceni, quàm singularis binarij, & idcirco rectè, neq; vnitas sola, neq; binarius
totus est, quia gens illa, de qua Christus, ecclesiæ sponsus, natus est, neq; virgo est, quippe quæ
iam adultera præsenti loco dicta est, neq; vxor aut coniunx esse meretur, quia sine viro, quia
filium non confitens, nec patrem habet. At contra, quæ virum hunc habet, quæ sponsa dici me-
retur & est, & virgo est & coniunx, atq; idcirco quantitas argenteorum eius vnitate & binario
taxata est. Sic enim in canticis habes. Vinea fuit pacifico, in ea quæ habet populos, tradidit *Canti.8.*
eam custodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos. Statimq; vir ipse, scilicet Christus di-
cit. Vinea mea coram me est. Mille tui pacifici & ducenti his, qui custodiunt fructus eius. Mille-
narius quippe, sicut Abacistæ melius norunt, quarta vnitas est. Eodem nanq; charactere, quo
vnus in singulari limite notatur, translato in*millenum limitem, mille significantur. Ducenti *forte, quar-*
verò in*centeno limite, eodem charactere significantur, quo in singulari duo prænotātur. Igitur *tum, forte,*
sicut illa neq; virgo, neq; viro iuncta est, & idcirco argentei eius neq; decē sunt neq; viginti, neq; *tertio.*
chorus vnus, neq; chori hordei. Sic econtra, hæc & virgo & coniunx est, & idcirco argentei eius
& mille sunt & ducenti. Præterea & hoc notandum, quod illa & argentum accipit & ordeum.
Hæc autem solummodo argenteos. Quia habet quidem illa quippiam argenti, id est, sermonis
sancti in lege & prophetis, & soli ordeo occidentis literæ incumbit. Hæc autē totum quod habet
argentum est, neq; enim ordeum literæ attendit, sed solo viuificantis spiritus argento delecta-
tur. Et dicit, Eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum probatum terræ, pur-
gatum septuplum. Dicitur ergo illi, quæ non habet gratiam coniugij. Dies multos expectabis *Psal.11.*
me, non fornicaberis, & non eris viro. Quid hoc sit, confestim exponitur his verbis: Quia dies
multos sedebunt filij Israel sine rege, & sine principe, & sine Ephot, & sine Teraphim. Ecce ho-
die veritatem huius prophetiæ completam videmus, quia Iudæi ducti in omnes gētes captiui,
sine rege, & sine principe sunt. Hoc non fuit antequam Christus veniret, sed sicut prædixerat *Gene.46.*
patriarcha Iacob, non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius, donec veniat qui
mittendus est, vsq; ad eius aduentum, & si non semper regem, semper tamen habuerunt prin-
cipem, ita vt duces & iudices de semetipsis haberent, etiam cū in Babylonia captiui essent. Nā *Dani.13.*
ibi quoq; iudicia sua per semetipsos exercuerunt. Exempli gratia, Susannam quidem condem-
nantes vt duceretur ad mortem, sed reuersi ad iudicium, duos presbyteros, qui falsum aduersus *Ioann.18.*
illam testimonium dixerant, iudicauerunt & interfecerunt. At vbi Christus venit, quem non
receperunt, iudices & præsides alienos habuerunt, & non licuit eis iudicare, vel per semet ipsos
terminare iudicium. Inde est, quòd cum diceret eis Pilatus de domino Iesu, accipite eum vos,
& secundum legem vestram iudicate. Responderunt, Nobis non licet interficere quenquam.
Extunc sedent sine rege, & sine principe, & multi dies sunt. Nam quia regem suum Christum
non requirunt, nec regem nec principem de semetipsis habere digni sunt. Sedent & sine sacri-
ficio, & sine altari, quia perdito loco vbi templū & altare habebant, de quo illis in lege præcipi- *Deut.12.*
ebatur, in loco quem elegerit dominus, immolabitis ei, & non in omni loco, nequaq; legales
victimas offerunt. Sedent & sine Ephot, & sine Teraphim. Ephot propriè superhumerale vo- *Ephot.*
catur, sed hic pro omni vestimento sacerdotali accipitur. Teraphim propriè appellantur figuræ *Teraphim.*
& simulachra, sed hic pro omni ornamento sacerdotali positum est. Hæc omnia Iudæi per-
diderunt. Quomodo autē expectāt Christū, vel quomodo illos Christus expectat? Dicit enim.
Dies multos expectabis me, non fornicaberis, & non eris viro, sed & ego expectabo te. Nimi-
rum malè expectant, quia respuentes illum, qui iam venit, alium sibi pollicentur Messiā. Hinc *Ioan.5.*
ipse cum dixisset. Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me, subiunxit. Si alius ve-
nerit in nomine suo, illum accipietis. Porrò, Christus illos bene expectat, videlicet, donec ple- *Rom.11.*
nitudo gentium introeat. Cæcitas (inquit Apostolus) ex parte contigit in Israel, donec pleni-
tudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Hoc ipsum est, quod hic continuò sub-

iungit. [Et poſt hæc reuertentur filij Iſrael, & quærent dominum Deum ſuum, & Dauid regē ſuum, & pauebunt ad dominum, & ad bonum eius in nouiſſimo dierum.] Interea non fornicaberis (inquit) & non eris viro. Hoc eſt, nec amatoribus turpiter te proſtitues, nec mihi viro legitimo coniungeris à quo conducta es. Iſtis namq; diebus, iſrael ſiue ſynagoga, neq; fornicatur publicè cum Baal, ſiue cum vitulis aureis, ſicut tunc faciebat, neq; viro ſuo Chriſto eſt, ac perinde nec patrem Chriſti Deum habet. Poſt iſtos dies, ſiue poſt hæc reuertentur (vt iam dictum eſt) quia cum plenitudo gentium intrauerit, quærent dominum Deum ſuum & Dauid regem ſuum, id eſt, Deum patrem & filium eius confitebuntur Ieſum Chriſtum. Et pauebunt (inquit) ad dominum, & ad bonum eius in nouiſſimo dierum. Duabus perſonis, ſcilicet patri & filio, tertiam addidit, id eſt, ſpiritum ſanctum, dum præmiſſo, & quærent dominum Deum ſuum & Dauid regem ſuum, ſubiunxit, & pauebunt ad dominum. Pauebunt planè, id eſt, ineffabiliter admirabuntur, attoniti pro magnitudine rei, vel gaudij ſui, videlicet, quomodo pauebat Thomas quando dicente ſibi domino: Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manū tuam, & mitte in latus meū, & noli eſſe incredulus, ſed fidelis. Reſpondit, & dixit ei, Dominus meus, & Deus meus. Sicut enim Thomas cum cæteris diſcipulis illa die non fuit, quādo Ieſus venit, & dicentibus illis: Vidimus dominum, Nō credidit. poſt octo autē dies erat cū eis, & venientem iterum Ieſum, vidit & credidit, ſic hodie Iudæi nobiſcum non ſunt, & dicentibus nobis, reſurrexiſſe illum quem crucifixerunt, non credunt. Poſthæc autem nobiſcū erunt, & cognoſcent eum, & pauebunt ad bonum eius in nouiſſimo dierum. Sequitur.

Futura Iudæorū conuerſio. *Ioan. 20.*

CAP. IIII

[Audite verbum domini filij Iſrael, quia iudicium domino cū habitatoribus terræ. Non eſt enim veritas, & non eſt miſericordia, & non eſt ſcientia Dei in terra. Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt, & ſanguis ſanguinem tetigit.] Poſtquam in capite libri (vt dignum erat) de Chriſto ſcripſit, miram ſimilitudinem ſiue parabolam adhibuit de muliere, ad quam ſemel & iterum, ac tertiò iuſſus eſt accedere. Itaq; de muliere dilecta, & adultera, quam iuſſus eſt adhuc diligere, nunc demum agit id, quod non quidem primum, ſed tamen bonum ſecundarium eſt in ordine officij prophetici, ſcilicet peccata redarguendo populi, in quibus tunc erat, & pro quibus tandē mereretur proijci atque diſperdi. Sic Ezechiel quoque in capite libri, id eſt, in prioribus viſionibus longè poſt futura, præſcripſit myſteria filij Dei per quatuor facies, hominis, vituli, leonis, atq; aquilæ volantis, & tunc demū quæ minora vel ſecūdaria ſunt, prophetauit vel ſcripſit, ſcilicet inſtantem captiuitatē populi in Babyloniā trāſmigraturi. Tu ergo (inquit) fili hominis, fac tibi vaſa tranſmigrationis, & tranſmigrabis per diē coram eis, &c. Ait itaq;: Audite verbum domini filij Iſrael, quia iudicium domino cum habitatoribus terræ. Filij Iſrael, iamiam in captiuitatem ducendi, quibus non addet dominus vltra miſereri, quibus dicit dominus, non populus meus vos, audite verbum domini, audite & ſcitote, quia iudicio vobiſcum agitur, quia vos non ſine cauſa patimini, aut patiemini, ſed multis cauſis præcedentibus. Audite & ſcitote vos, audiat & ſciat orbis vniuerſus, omneſq; generationes, tam præſentes quàm futuræ, cauſas eſſe magnas, propter quas relinquamini abſq; miſericordia, propter quas domino vobiſcū ſit iudiciū ſine miſericordia. Quænā illæ ſunt cauſæ? Ait: Non eſt enim veritas, & non eſt miſericordia, & nō eſt ſcientia Dei in terra, &c. Antequam cauſas huiuſmodi pertractemus, ſciendū eſt, quia peccata populi illius non minora, quàm gētium peccata percutit, & in ſola Chriſti fide, perquam & Abraham antequam circunderetur, iuſtificatus eſt, iuſtificationem hæc prophetica veritas conſtituit atq; repromittit. Et vt totū prophetiæ corpus præluceſcat, iam dicimus, quia ſepties ab hinc vſq; ad finem voluminis peccata commemorat atq; replicat, & per ſingulas vices in Chriſtū ſermo recurrit, qui ſolus omnium credentium atq; pœnitentium iuſtitia eſt. Vices iſtæ iam numerandæ vel præſignandæ ſunt. Primò, inter cætera ſic proloquens ſecundum multitudinem eorum ſic peccauerunt mihi, fornicati ſunt, & non ceſſauerunt, ſpiritus enim fornicationū decepit eos, & fornicati ſunt à Deo ſuo, quoniam ipſi cum meretricibus verſabantur, & cum effœminatis ſacrificabant, particeps idolorum Ephraim, dimitte eum. Quibus vtiq; dictis illos non minus, quàm gentiles ſub peccato eſſe cauſatur atq; conuincit, tandē Chriſtum qui ſolus iuſtificat, ad vtroſq; taliter loquentē, introducit. In tribulatione ſua mane conſurgent ad me dicentes. Venite & reuertamur ad dominum, quia ipſe cœpit & ſanabit nos, percutiet & curabit nos, &c. Secundò ita incipiens. Ipſi autē ſicut Adam tranſgreſſi ſunt pactum, ibi præuaricati ſunt in me. Galaad ciuitas operantiū idolum, ſupplantata ſanguine, & quaſi fauces virorū latronū, & cætera vſq; ad illud, ex diebus Gabaa peccauit Iſrael, ibi ſteterunt nō comprehendet eos in Gabaa prælīū ſuper filios iniquitatis, iuxta deſiderium meū corripiam eos, congregabuntur ſuper eos populi, cū corripientur propter duas iniquitates, tandē iuſtū & iuſtificantē Chriſtū, ſic introducit. Ephraim vitula, docta diligere triturā, & ego tranſiui ſuper pulchritudinem colli eius, Aſcendam ſuper Ephraim, arabit Iudas, confringet ſibi ſulcos Iacob. Seminate vobis in iuſtitia, metite in ore miſericordię, innouate vobis nouale, tempus autē requirendi dominum, cum venerit, docebit vos iuſtitiam.

Exodi. 12. *Argumētū & ſumma totius prophetiæ libri huius.* *Infra, 10.*

Tertiò

Tertiò, confestim peccata repetens. Arastis (inquit) impietatem, messuistis iniquitatem, comedistis fructum mendacij, &c. quibus præmissis, continuò saluatoris eiusdē aduentum repromittit, sic eloquens personā Dei patris. Sicut manè transit, pertransit rex Israel, quia puer Israel, & dilexi eum, & ex Aegypto vocaui filium meum. Quartò, itidem peccata replicans, & dicens Baalim immolabant, & simulachris sacrificabant, & ego quasi nutritius Ephraim portabā eos in brachijs meis, & nescierunt, quòd curarem eos in funiculis Adam, traham eos in funiculis charitatis, & ero eis quasi exaltans iugum super maxillas eorum, & declinaui ad eum, vt vesceretur, non reuertetur in terram Aegypti, & Assur ipse rex eius, quoniā noluerunt conuerti, &c. repentè ad eundem saluatorem sermo recurrens ipsumq; repromittens. Post dominum (inquit) ambulabunt, quasi leo rugiet, quia ipse rugiet & formidabunt filii maris, & volabūt quasi auis ex Aegypto, & quasi columba de terra Assyriorū, & collocabo eos in domibus suis, dicit dominus. Deniq; dominus de quo ait, quasi leo rugiet, saluator noster est, de quo & patriarcha Iacob prædixerat, catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti, requiescēs accubuisti vt leo, *Gene. 49.* & quasi leæna ipsa rugijt, & formidauerunt filii maris. Quia resurrexit, & prædicatores Apostolos suos misit, & timuerunt atq; ad pœnitentiā conuersæ sunt nationes orbis, & auolauerūt, *Ioan. 14.* & nūc vsq; auolare nō desinunt, quasi auis ex Aegypto huius seculi, & collocat eos in domibus suis, videlicet in supernis mansionibus, de quibus ait. In domo patris mei māsiones multę sunt. Si quo minus dixissem vobis, quia vado parare vobis locum, &c. Quintò, peccata repercutiēs cōfestim dicendo, circundedit me in negotiatione Ephraim, & in doio domus Israel, & cætera, vsq; ad id. Idcirco erunt quasi nubes matutina, & sicut ros mane præteriens, sicut puluis turbine raptus ex area, & sicut fumus de fumario, continuò saluator ipse suum repromittens aduentum. Ego autē (inquit) dominus Deus tuus ex terra Aegypti, & Deum absq; me nescies, & saluator non est præter me, &c. Sextò, protinus peccata commemorans dominus, dicendo, Iuxta pascua sua adimpleti sunt, & saturati sunt, & eleuauerunt cor suū, & obliti sunt mei, &c. tunc demū itidē suū repromittens aduentū, De manu mortis (inquit) liberabo eos, & de morte redimam eos. Ero mors tua ò mors, ero morsus tuus inferne, &c. vsq; ad id, & ipse diripiet thesaurum omnis vasis desiderabilis. ipse, inquam, videlicet Christus, qui in persona sua dixerat. Ero mors tua ò mors, quia per mortē suam fortē armatū vicit, & vasa eius diripuit. Septimò, acriter eadē peccata condemnans propheta, dicendo. Pereat Samaria, quoniā ad amaritudinē concitauit Deum suum, in gladio pereat, paruuli eorū elidātur, & fœtæ eius discindantur, protinus in Christū vel Christi aduentū respiciens, cōuertere (ait) Israel, ad Deum tuum, &c. vsq; in finem. Quibus vtiq; & veri Israelis conuersionē, & peccatorum per eundē Christū remissionē & donorū spiritus sancti abundantē, & gratuitā mysticè præsignat effusionē. Ita quoties peccata gentis percutit, siue enumerat, toties in aduentū siue sacramentū filij Dei suū propheticus sermo cursum terminat, illud videlicet innuens, quod iustificari & à peccatis saluari, non aliter, quàm per gratiā vel fidē eius quis possit. Vndè Apostolus tā Iudæorū, quàm Gentiū peccatis opportunè cōmemoratis, tandē dicit. Iustificati igitur ex fide, pacē habemus ad Deum, per dominum nostrum Iesum Christū. *Rom. 3.* Nunc ipsum literæ vel expositionis ordinē ingrediamur. Præmisso (vt iam dictū est) audite verbū domini filii Israel quia iudiciū domino cū habitatoribus terræ. Quo dicto, nō tantùm attentos, verùm & attonitos reddere potuisset eos, si haberent aures audiendi, confestim causam ingrediens, sic incipit. Non est enim veritas, & nō est misericordia, & nō est scientia Dei in terra. Maledictū, & mendaciū, & homicidiū, & furtū, & adulteriū inundauerunt, & sanguis sanguinē teregit. Propter hoc lugebit terra, & infirmabitur omnis qui habitat in ea, in bestia agri, & volucre cœli, sed & pisces maris cōgregabuntur. Veruntamē vnusquisq; nō iudicet, & nō arguatur vir. Populus enim tuus, sicut hi qui contradicunt sacerdoti, &c. Ferè totā hanc sermonis prophetici partē, vsq; ad id quod ait, in tribulatione sua mane cōsurgent ad me. Hic præscribi ratio postularet, nisi festinantis ad expositionē lectoris vitaremus offensam.

Deniq; arbitramur, Apostolum nusquam certius respexisse, aut respicere potuisse, vt ad Romanos scribens, redargutis vehementissimè peccatis gentiliū, diceret protinus cōuersus ad Iudæum. *Eadem materia Pauli ad Romanos quæ Osee.* Propter quod inexcusabilis es ò homo omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alterum teipsū condēnas. Eadē enim agis, quæ iudicas, &c. Reuera si nosse cupis, quā verè Iudæo iudicanti gētilē dixerit, eadē enim agis, quæ iudicas. mala hæc loco præsenti cōscripta de Iudæis, cō *Rom. 2.* fer malis illis quæ de gētibus Apostolus cōmemorauit illic, & luce clarius liquebit, quia mala illorū, & mala istorū, nō vtiq; similia, verùm eadē sunt. Verba quidē diuersa, sed res eędē sunt. Illud breuiter prælibandū, quia sicut Apostolus illic ait. Propter quod tradidit illos Deus, videlicet gētiles, in desideria cordis eorū, & in immunditiā, & hoc ipsum traditionis verbū tertiò repetiuit, dicens. Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. Itēq;, Et sicut nō probauerunt Deū habere in noticia, tradidit illos Deus in reprobū sensum, vt faciāt ea quæ nō cōueniunt. Ita & hic Iudæū fornicantē idē Deus tertiò tradit vel tradi iubet, dum derelinquit, & redargui prohibet. Primò nāq; dicit: Veruntamen vnusquisq; non iudicet, & non arguatur vir,

Populus enim tuus sicur hi qui contradicũt sacerdoti. Secundò autẽ, Non visitabo super fillas vestras, cum fuerinr fornicatæ, & sponsas vestras cum adulterauerint, quoniam ipsi cum meretricibus versabãtur, & cũ effœminatis sacrificabãt. Deinde rertiò. Particeps idolorũ Ephraim, dimitte eum. Separatum est conuiuium eorum, fornicatione fornicati sunt. Sano quippe intellectui non aliud est, quod iuxta Apostolum Deus genriles tradidir, quàm quod iuxra hũc prophetam Iudæum virum vetuit argui, non visirare se dixit, dimitti iussit, videlicet secundũ desideria cordis sui. Item, quod de gẽtibus Apostolus ait, repleros omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, &c. Hoc idẽ de Iudæis propheta hic enũciat, breuius tamẽ, cum dicit: Maledictum & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulrerium inundauerunt, & sanguis sanguinẽ tetigit. Vndè miranda & laude digna verè sapientis

Sapiens dispensator Paulus.

Apostoli dispensatio, qui in disceptatione Iudæorũ & Gentilium, quæ causa fuit scribendi epistolam ad Romanos, vt vtrosq; compesceret, prius Gentiles tetigit quàm Iudæos. Quã ob causam? Videlicet quia ex Iudæis quidem, omnium gentiũ contemptoribus, totũ certamen oriebatur, & reatus eorum maior erat, quia legem habentes, legis erant præuaricatores, atq; idcirco prius ipsi debueranr repercuti, & ostendi sibimet quales fuerint, sed gentiles ad audiendũ parẽtiores erant. Laudabilis ergo (vt iam dictũ est) dispensatio siue discretio redarguentis apostoli, quia redargutionem illorũ differens, qui merebantur quidẽ magis & prius redargui, sed minus erant patientes, prius illos redarguit, qui minus quidẽ damnabiles, sed magis eranr patientes. Igitur (vt supra diximus) prolixum sermonis huius prophetici capitulũ causa hic postulabat, præscribi & sermoni apostolico conferri, sed nos vtriusq; summã sic tetigisse contenti, deindeps carptim singula percurramus, paulatimq; singula horũ qualiter singulis Apostoli dictis consonent, intueamur, ait. [Non est veritas, & non est misericordia, & nõ est scientia Dei in terra.] „

Vbi veritas cõfessio peccatorum.

Idcirco (inquit) iudicium est domino cum habitatoribus terræ, iudicium (inquam) & nõ misericordia, neq; enim addam vltra misereri domui Israel, quia in terra, id est, eisdẽ habitatoribus terræ non est veritas, & non est misericordia, & non est scientia Dei. Tria hæc, si bene considerentur, digna sunt vt vbicunq; fuerint, cædat iudicium, & accedat misericordia Dei, vbicũq; autẽ nõ fuerint, misericordia locũ nõ habeat, iudiciũq; fiat. Vbi namq; non est veritas, illic neq; confessio peccatorum est, & econuerso, vbi confessio peccatorum non est, illic veritas non est.

1. Ioan. 1.

Si dixerimus (inquit Apostolus) quia peccatũ nõ habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Ecce autẽ hic paucis interiectis dicitur. Verumtamẽ vnusquisq; non iudicet, & non arguatur vir. Populus enim tuus sicut hi qui contradicunt sacerdoti. Nimirũ contradicere sacerdoti, est peccatum defendere, quia sacerdotis officium est, populũ de peccato arguere. Igitur sicut in gentibus veritas non erat, ita & in Iudæis, siue in illo carnali Israel veritas non fuit, aut est. At verò acerbius istam veritatis absentiam in gentibus redarguit Apostolus, cum dicit. Re-

Rom. 1.

uelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent, quia quod notum est Dei manifestum est illis, &c. Ergo vt

3. Reg. 12.

culpa Iudæorum contra veritatem, culpæ gentiliũ veraciter æquiparetur, quæramus, & mox occurret, quomodo & illi veritatem Dei in iniustitia detinuerunt. Formatis namq; vitulis aureis, dixerunt. Hi sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. In hac iniustitia, tam Hieroboam, quàm populus veritatẽ Dei detinuit, atq; depressit, non enim ignorabant, sed ignorantiam simulabanr, quia quod notum est Dei, manifestũ erat in illis, nõ tantũ (sicut gẽtilibus)

Psal. 131. Vbi non misericordia, ibi nec charitas.

à creatura mundi, sed plus quàm gentilibus, à scriptura susceptæ legis. Ad summum, quia sciderant sese à domo Dauid, illa veritas nõ erat in eis, de qua idem dicit. Iurauit dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eũ, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Misericordia quoq; non est in eis, inquit, & hoc par est ei, quod itidem Apostolus de gentilibus dicit. Sine affectione, absq; fœdere, sine misericordia. Vsqueadeò & isti erant sine misericordia, vt nec etiã

Esai 58.

ieiunantes misereri scirent, sicut sub eisdẽ temporibus de ipsis dixit, & scripsit Esaias. Ecce in die ieiunii vestri inuenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites & cõtentiones ieiunatis, & percutitis pugno impiè. Vt breuiter multa, quæ hinc dici poteranr, concludam, cũ dicit, nõ est misericordia, cõsequitur, quia nec est dilectio, siue charitas, non solummodo in proximũ, verumetiã in Deũ. Qui enim non diligit proximũ, nec miseretur proximo,

1. Ioan. 3.

cõstat, quia nec diligit Deũ. Hinc Iohannes dicit. Qui habuerit substantiã mundi huius, & viderit fratrẽ suũ necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Iustũ ergò etiam pro hoc iudiciũ domino, vt videlicet, quia nõ diligũt, nec ipsi diligantur, quia nõ miserẽtur, nec ipsi misericordiã cõnsequãtur, sicut iam superius cum dixisset: Et voca nomẽ eius absq; misericordia, confestim ait, quia non addã vltra misereri domui Israel, sed obliuione

Scientia de Deo.

obliuiscar eorum. Et non est (ait) scientia Dei in terra. Hoc loco, si ad versiculũ respicias, qui postmodũ sequitur, quia tu scientiã repulisti, repellã te, ne sacerdotio fungaris mihi. nimirum, quod hic de Iudæis siue Israeliticis dicit, par est ei, quod de gẽtilibus itidẽ Apostolus ait, quia nõ

Rom. 1.

probauerũt Deũ habere in notitia. Hoc de illis dixit quibus nõ quidẽ ex lege promptũ erat Dei

notitiam

notitiam habere,sed nihilominus poterat illis notum esse,imò nec ipsam eius notitiam nō po-
terant non habere.Deus enim(inquit)illis manifestauit .Inuisibilia enim ipsius à creatura mun
di per ea quæ facta sunt , intellecta conspiciuntur , sempiterna quoq; virtus eius & diuitias, ita
vt sint inexcusabiles.Quanto magis de Iudæis idem dici conuenit , quibus non tantum à crea-
tura mundi, verùm ex lege scripta propositam constat fuisse scientiam,siue notitiam Dei?Por
rò de verbo quo ait ,quodq; iam ex parte commemoratū est,quia tu scientiam repulisti,post-
" modum suo loco plenius dicendum erit.Sequitur. [Maledictum, & mendacium, & homici-
" dium,& furtum,& adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit.] Sine dubio & *Vbi supra.*
hoc illi par est,quod de gentilibus ibidem loquens Apostolus. Repletos(ait) omni iniquitate,
malitia,fornicatione,auaritia, nequitia,plenos inuidia,homicidio,contentione,dolo,maligni-
tate,susurrones,Deo odibiles,cōtumeliosos,superbos,elatos,inuētores malorū, parētibus non
obedientes,insipiētes,incompositos.Nam quod sequitur,sine affectione,absq; fœdere,sine mi-
sericordia idem est vt iam ante diximus,quod hic præmissum est . Non est enim veritas,non
est misericordia.Quod ille gentiles talibus repletos ait,Hoc idem iste de Iudæis sufficienter ex
primit verbo inundationis,dicendo,inundauerunt.quod nimirum non mediocritatis ,sed ple
nitudinis est verbum. Idcirco hæc dicimus , & idcirco huius prophetici & illius apostolici loci
collationem facimus,& facturi sumus, vt memoriam nō excidat,quod sicut iam ante diximus,
rectissimè apostolus enumeratis gentilium vitiis, conuersus ad hominem Iudæū, Inexcusabi-
lis es(inquit)qui iudicas , eadem enim agis quæ iudicas . Cætera , cum per se satis pateant, de *Sāguis san*
hoc vno quod ait,& sanguis sanguinem tetigit, quæritur,quid sit.Nam rectè quidem intelligi *guinem te-*
tur,ac si dictū esset,peccatū peccato superadditū vel appositū est, quia solet sanguinis nomine *tigit.*
peccatū designari,vt illic.Libera me de sanguinibus deus deus salutis meæ,sed hoc sensu nihil *Psal.50.*
aliud dixisse videtur,q̄ præcedentia sonuerunt.Dicendo nanq;,maledictū & mendaciū,& ho-
micidiū,& furtū,& adulteriū inundauerūt,quid aliud sonat quàm peccatū peccato superaddi-
tum?Ergo cum dicit,& sanguis sanguinem tetigit, videtur consanguinitas culpari , quia con-
tra legē Dei est,dicentis.Omnis homo ad proximam sanguinis sui nō accedat. Talibus ac tā- *Leuit.18.*
" tis præmissis malis.[Propter hoc(inquit)lugebit terra,& infirmabitur omnis qui habitat in ea,
" in bestia agri,& volucre cæli,sed & pisces maris congregabuntur.] Sensus iste est.Quia mala
hæc quæ prædixi, inundauerunt, terra ipsa quæ non peccauit , aut peccare potuit, vtpote res
inanimata, vindictæ participationem sustinebit, & lugebit,id est, delectabilis species eius non
erit, versis in contrarium,siue intemperiem elementorū naturis,& deficientibus pariter cū ho-
minibus his,quæ ad vsum creata sunt hominis, scilicet bestijs agri,& volucribus cæli, & pisci-
bus maris . Cōgregabūtur(ait)pisces maris,id est,simul adducētur, vt ipsi quoque partē susti-
neant vindictæ pro peccato hominis,& diminuatur copia bonorum omniū nō solum in agris
" verumetiam aquis.Sequitur. [Veruntamen vnusquisq; nō iudicet,& non arguatur vir.]Miro
modo qui sic peccata punit,peccantes vetat iudicari, prohibet argui. Cur ita velit , continuò
" causam subiungit.[Populus enim tuus sicut hi qui contradicunt sacerdoti.]Hic meminisse o-
portet illius versiculi.Exacerbauit dominū peccator,secundum multitudinē iræ suæ nō quæ- *Psal.9.*
ret.Quis peccator vel quādo exacerbauit dominum? Nimirum ille peccator,qui cū venerit in *Prou.18.*
profundum malorū,contēnit.tunc exacerbat dominum, quādo peccatis suis rebellionē addit,
& opera sua defendit,sicq;(vt alibi scriptum est)currit aduersus dominū extento collo,& pin-
gui ceruice armatus est. Istud, siue peccata istius,secundum multitudinem(inquit)iræ suæ non
quæret,id est, nequaq̄ in virga iniquitates eius,neque in verberibus peccata eius visitabit, sed
tacebit nūc,locuturus tēpore alio.Dicet enim.Hæc fecisti,& tacui. Igitur cum dicit, vnusquisq;
non iudicet,& nō arguatur vir,populus enim tuus sicut hi qui cōtradicūt sacerdoti . Magnam *Iob.15.*
nimis iram intendit,quia secundū multitudinē iræ suæ nō quæret,nō iudicat,nō arguit, vt au-
ferat misericordiā suā ab eis,sicut in initio dixerat,quia nō addam vltra misereri domui Israel.
Item.Quia vos non populus meus,& ego non ero Deus vester.Quid enim est quod ait. Popu *Psal.49.*
lus enim tuus sicut hi qui cōtradicunt sacerdoti,nisi ac si diceret,quia rebelles sunt,& in super-
biā elati,peccata sua defendunt? Sacerdotis nāq; officiū est (vt iā ante prælibauimus)populum
vice Dei de peccatis arguere . Qui ergo sacerdoti contradicunt,secundum exēplum Adæ qui
Deo cōtradixit, dum peccatū suū defendit,atq; idcirco sicut ille de paradiso,sic iste(quicunque
est)à Dei regno,& ab ecclesia præsenti pellitur. vt hic idem populus in Assyrios. His dictis cō-
" festim ad ipsum populum apostropham facit,& dicit. [Et corrues hodie,& corruet etiam pro-
" pheta tecum.] Me non iudicante , me non arguente, pro eo quod sis ò popule, sicut hi qui *Sacerdotis*
contradicunt sacerdoti,corrues hodie,subauditur iniquitate, quæ ruina hodie fit, siue hodier- *officium.*
na est, videlicet ad distinctionem sequentis ruinæ , qua rues post hæc in pœnam gehennæ , qui
hodie ruis in foueam culpæ . Ruet etiam propheta tecum , subauditur cæcus , qui tibi cæco
ducatum præbet, quia pseudopropheta est . Quales nimirū prophetæ Baal extiterūt C C C C
L. viri , qui ruinæ primitias perpessi sunt , quando Helias pro domino zelatus illos occidit. *3.Reg.18.*

Itaq; te ruente hodie, quia cæcus es, ruet etiam propheta tecum, nihilominus cæcus. Nunquid
Matt. 12. enim potest cæcus cæco ducatum præbere? Nonne ambo in foueam cadent? Nam de ipsa cæcitate mox sequitur. [Nocte tacere feci matrem tuam.] Quid enim de nocte dicit, nisi de ignorantiæ tenebris? Deniq; & continuò subiungit, exprimens noctem illam. [Conticuit populus meus, eo quod non habuerit scientiam.] Quòd autem eadem inscitiæ nox voluntaria fuerit, quòd illas ignorantiæ tenebras spontè admiserit, nolēdo intelligere, vt bene ageret, sequens versiculus testis est. [Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi.] Quòd si adhuc quæritur, vbi vel quando, quid dicendo, quid agendo, populus ille scientiam dei repulerit. Ecce in libro Regum scriptum est. Proloquente Hieroboam, omnis multitudo Israel, cum dixisset ad Roboam filium Salomonis, pater tuus durissimum iugum impo
3. Reg 12. suit nobis, &c. repentè conclamauit. Quæ nobis pars in Dauid, vel quæ nobis hæreditas in filio Isai? Redi in tabernacula tua Israel. Nunc vide domum tuam Dauid. Recessitq; Israel à domo Dauid. Nimirum sic recedendo, scientiam repulit, scire nolens, attendere cōtemnens, quod sci
Psal. 131. entia & salus esset ex domo Dauid, cui iurauerat dominus, dicens. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Repellendo ergo Dauid, nonne illum, in quo vera scientia est, fructum ventris eius repulit? Excogitato nanq; consilio, Hieroboam fecit duos vitulos aureos, & dixit eis. Nolite vltra ascendere in Hierusalem. Ecce dij tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti. Igitur ista nox, ista scientię repulsio, de qua culpatur populus hic, par illi est, quod loco sæpe dicto Apostolus de gentibus ait Quia cum cognouissent Deum, nō sicut Deum glorificauerunt
Rom. 1. aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & immutauerunt gloriam suam in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum & quadrupedum & serpētium. Nonne faciendo vitulos & colendo illos, immutauerunt gloriam suam Hieroboam & omnis Israel in similitudines eiusmodi. præsertim cum de alio quoque tempore Psalmista dixerit contra eū
Psal. 103. dem populum, non vtiq; gentium, sed Iudæorum. Immutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum. Verè ergo istorū quoque obscuratum est insipiens cor, non minus quàm gentiliū, & ipsa cordis obscuratio, nox est, de qua nunc dicit. nocte tacere feci matrē tuam. Matrem sane populi dicit magistram eius synagogam. Hæc nimirum nocte tacere cōpellitur, dum propter insipientis & obscurati cordis tenebrosam ignorantiam, docendi authoritas siue locus ille aufertur. Tacente autem matre quæ docebat, necessario conticuerunt, id est, simul tacuerunt, & filij, qui docebantur. Confestim ergo couersus ad eos, qui mirarentur tinnientibus vtrisq; auribus, & dicerent, quare sic fecit dominus terræ huic & populo huic. Idcirco (ait) conticuit populus meus, quia non habuit, imò habere noluit scientiam. In quo conticuit? In eo videlicet, quod celebrare vel celebris esse desijt, quia festiuitates eius, sabbata eius, neomenias siue kalendas eius, & omnia festa tempora eius ego proieci. Satius nanq; mihi est, vt in captiuitatem ducti conticescant, quàm vt sub nomine meo corā vitulis suis tripudiēt, & cātando sub
Amos 5. siliant. Dicoq; populo huic. Aufer à me tumultū carminū tuorū, descēde & tace in terrā captiuitatis, in terrā Assyriorū. Quod si adhuc murmurat & dicit, quare sic factū est mihi, dico illi, quia tu scientiā repulisti, repellā te ne sacerdotio fungaris mihi. Itaq; sacerdotio nequaquā fungi & conticescere, paria sunt. quia videlicet sicut in functione sacerdotij pollet eloquij libertas, sic ecōtra in defunctione vel depositione sacerdotij cadit loquēdi authoritas. Sequitur. [Et oblita es legis Dei tui, obliuiscar filiorū tuorū & ego.] Obliuio pro cōtēptu ponitur hic, quēadmodū & illic. Cum
Psal. 105. dixisset Psalmista. Et mutauerūt gloriā suā in similitudinē vituli comedētis fœnū, cōtinuo subiunxit. obliti sunt Deū qui saluauit eos. causa nanq; similis, imò eadem vel maior præcesserat, vt diceret hic, & oblita es legis Dei tui, quia videlicet tūc vnū in deserto fecerat vitulū, nūc aūt
3. Reg. 12. duos. alterūq; eorū in Dan, & alterū posuerūt in Bethel. Loquitur autē conuersus ad illā de qua dixerat nocte feci tacere matrē tuam, videlicet matrem populi synagogam, siue sacerdotum, aut seniorū cœtū, de quorū regimine vel magisterio populares pēdebant. Oblita ergo es legis, id est contempsisti legem Dei tui. par pari refero, quia obliuiscar filiorum tuorū, id est, contemnam filios tuos & ego, quemadmodum & superius dixi, quia nō addam vltra misereri domus Israel, sed obliuione obliuiscar eorū. His dictis ad illam matrē, id est sacerdotū & magistrorum turbā siue multitudinē, rursus ad auditores conuertitur, & de eisdē taliter conquerendo loquitur. [Secundum multitudinem eorū sic peccauerunt mihi, gloriā eorū in ignominiā commuta
Multitudo sacerdotum bo. Peccata populi mei comedent, & ad iniquitatem eorū subleuabūt animas eorū, & erit sicut populus sic sacerdos, & visitabo super eum vias eius, & cogitationes eius reddam ei. Secundum
3. Reg 12. 13 multitudinem inquit. Quicquid extra rationē numerūq; vel ordinem legitimum effluit vel supercrescit, rectè multitudo siue multiplicitas vocari debet. Constat aūt, quia diebus illis turba sacerdotum vltra statutum sanctæ legis ordinem terminūq; excreuerat. Scriptum est enim. Et fecit Hieroboā phana in excellis, & sacerdotes de extremis populi qui non erant de filiis Leui. Itē & alibi scriptū est, quia quicūq; volebat, implebat manū suā, & fiebat sacerdos excelsorum.

Ita mul-

Ita multiplicati sacerdotes fuerant, vtpote indifferenter assumpti de cunctis tribubus. Rex ille, vt putabat, sapiēter sibi prouiderat, qui vt sacerdotum multitudinē haberet, sacerdotes sibi de extremis populi fecerat. Tales quippe, quanto in plebe viliores, tanto ad honorem illū promptiores. & gauisi sunt sese officio supergredi populū, qui conditione extrema latebant intra vel infra populum. Ait ergo. Secundū multitudinē eorum, sic peccauerunt mihi, id est, quanto plures sunt vel fuerunt, tanto magis populū vt in me peccaret, deceperūt. Econtra quid ego? Gloriam (inquit) eorum in ignominiam cōmutabo. Et est sensus. Quoniam ipsi gloriā suam & olim in similitudinem vituli comedentis fœnum, & nunc in similitudinem vitulorū comedētium fœnum commutauerunt, eueniet illis vt sint eiusmodi, de quibus rectè dicatur, quorum Deus vēter est, & gloria in confusione ipsorum. *Philip. 3.* In quo enim iudicantur isti, ventrē suum habere Deum? Videlicet in eo quod sequitur, peccata populi mei comedent. Nimirum sacerdotes de extremis populi (vt iam dictum est) assumpti, conditionē siue paupertatem pristinam superare certabāt, & qui illos constituerat Hieroboam, veram sanctæ legis imitationem se fecisse simulabat. Nam quia præceperat lex, vt filij Leui possessiones proprias non habentes, decimas & oblationes à populo susciperent, & inde sumptus haberent. *Num. 18.* hic de extremis populi sacerdotes fecerat, vt tot decimas atque oblationes accepturi, quanto fuerant extremi, tanto magis auidi ad tolerandum mendaciū, populūq; decipiendum sese accingerēt. Peccata ergo (inquit) populi mei comedent, id est, sicut cœperunt, quoad poterunt, comedere non desinent. Peccata namq; populi comedebāt, *Comedere peccata populi.* qui pro hoc solum, vt ipsi decimas atque oblationes caperent, populum in peccatis & in mendacio detinebant, per omnia æquè vt gentiles illa apostoli sentētia digni, quam loco sæpe dicto taliter emittit. Reuelatur enim ira Dei de cælo super omnē impietatem & iniustitiā hominum eorum, qui veritatē Dei in iniustitia detinent, quia quod notum est Dei manifestū est in illis. *Rom. 1.* Neq; enim ignorabant sacerdotes eiusmodi, nihil veri esse in vitulis illis aureis, sed veritatem detinebant, veritatē in corde abscondebāt, & mendaciū prædicabāt labijs, dicētes, isti sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Faciebāt hoc nebulones & gulæ proprię serui, vt peccata populi comederent. qui cum essent de extremis populi, non tantū haberēt ad comedendum nisi populus peccaret, nisi vitulos pro deo colens, ipsos pro sacerdotibus Leuitici generis honoraret, dando & offerendo quod ventribus eorum sufficeret. Illi accipientes, dantem beatificabant, & reuera morientes, id est, ad mortem peccantes, quasi de vita securos reddebāt. Vndè cum dixisset, peccata populi mei comedent, continuò subiunxit. Et ad iniquitatem eorum subleuabunt animas eorum. Iniquitas quippe illorum erat discessio à domo Dauid, & à templo domini, & aureorum cultus vitulorum. Ad hanc nimirum iniquitatem subleuabāt animas eorum, confortantes eos dictis mendacibus, vt in vitulis illis tanquam in Deo confiderēt, nihil metuerent tanquam minorem habentes in auro illo diuinitatem, eo quod vituli pulchri formati essent, & festiuitates opulentas apud illos sæpe celebrarent. De ignominia, quam dicit, & gloriam eorum in ignominiam commutabo, postmodum latius edisserit. Nam interposito, & erit sicut populus sic sacerdos, & visitabo super eum vias eius, & cogitationes eius reddam ei, continuò subiungit. [Et comedent, & non saturabuntur, fornicati sunt, & non cessauerunt, quoniam dominum dereliquerunt in non custodiendo. fornicatio & vinum & ebrietas aufert cor. Populus meus in ligno suo interrogauit, & baculus eius annunciauit ei. Spiritus enim fornicationum decepit eos, & fornicati sunt à Deo suo. Super capita montium sacrificabant, & super colles accendebant thymiama, & subtus quercum, populum, & therebynthum, & quia bona erat vmbra eius. Ideo fornicabuntur filiæ vestræ, & sponsæ vestræ adulteræ erunt. Non visitabo super filias vestras cum fuerint fornicatæ, & super sponsas vestras cum adulterauerint. quoniam ipsi cum meretricibus conuersabantur, & cum effœminatis sacrificabant, & populus non intelligens vapulabit, si fornicaris tu Israel, non* derelinquat saltem Iuda. Nolite ingredi in Galgala, & ne ascenderetis in Bethauen, neque iuraueritis viuit dominus, quoniā sicut vacca lasciuiens declinauit Israel. *Aliàs delinquat.* Nunc pascet eos dominus, quasi agnum in latitudine. Particeps idolorum Ephraim, dimitte eum. Separatum est conuiuium eorum, fornicatione fornicati sunt, Dilexerunt afferre ignominiam protectores eius. Ligauit eum spiritus in alis suis & confundentur à sacrificiis suis.] Totus hic locus illi de apostolo similis est sensu & ordine, ab eo quod ait. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum in immunditiā, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis, vsque ad illud, Qui cum iustitiam Dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte. *Rom. 1.* Et notandum illud maximè quod sicut Apostolus, cum tertiò dicat de gentibus, tradidit illos Deus, secundo vel medio loco ignominiam illorum magis expressit dicendo. Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem vsum, in eum vsum, qui est contra naturam. Similiter autem & masculi relicto naturali vsu fœminæ, exarserunt in desiderijs suis in inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes. Ita & hic in isto habes de Iudæis. Cùm enim primò dixisset, veruntamen vnusquisq; non iudicet, & non arguatur vir. Et nunc secundo dicat, gloriam eorum in ignominiam cōmutabo.

Tertiò

Tertiò quoque particeps idolorũ Ephraim,dimitte eũ,fornicatione fornicati sunt. Quod idem
est, ac si dicat, tradam vel trado eum(quo verbo Apostolus vsus est)scilicet in passione igno-
miniæ. In medio iudicij siue iudicationis huius loco,turpem tam fœminarũ quàm masculorum
magis exprimit causam.Ait enim primùm de fœminis.Ideo fornicabuntur filiæ vestræ,& spõ-
sæ vestræ adulteræ erunt . Nõ visitabo super filias vestras, cũ fuerint fornicatæ,& super spõsas
vestras cum adulterauerint.Statimq; de masculis subiungit. Quoniam & ipsi cum meretricibus
conuersabantur,& cum effœminatis sacrificabant. Nunc ad ordinẽ reuertamur. Dixerat,pec-
cata populi mei comedẽt,iudiciũ cõmune tã populo , quàm sacerdotibus cõminatus fuerat, dicẽdo.
Duo mala insatiabilia Et erit sicut populus sic sacerdos,moxq; cõfessionis,imo voracitatis nimietatẽ culpans,& come-
dẽt(inquit)& non saturabuntur.Statimq; subiungit.Fornicati sunt,& nõ cessauerunt.Duo ma-
la principalia,scilicet auaritiã & luxuriã breuiter expressit quòd insatiabilia sint.Auaritiæ quippe,
cum semel animum occupauerit,nihil satis est.Ait ergo, Comedent & non saturabuntur,id est,
accipient à populo sacerdotes,qui de extremis populi constituti sunt,& acceptis(quamuis plu-
rima sint)contenti non erunt. Item luxuria cum hominem imbuerit, nunquam dicit sufficit, &
Iohe.1. licet ad horam extinguatur sitis eius,statim exardescit. Ait ergo,Fornicati sunt,& non cessaue-
runt.nam & vsq; ad decrepitam senectutem in cœno libidinis cõputruerunt,iuxta illud.Com-
putruerunt iumenta in stercore suo,id est,vitam linierunt bruti & immundi homines in pecca-
to suo.Cur hoc?quare fornicari non cessauerunt,aut cessare potuerunt? Ait, Quoniam domi-
num dereliquerunt . In quo? In non custiendo, id est,in eo quod se non custodierunt. Potuerãt
enim se custodire,liberũ habendo arbitrium,simulq; Dei quærendo auxilium.Hoc non fecerũt,
sed legitimum dereliquerũt dominũ , & spõte tyrãno mortis , id est peccato, sese subdiderũt.
Ioan.8. Est aũt ius,vt suis quiq; serui tradantur dominis.Ergo & peccato debuerũt tradi , tãquam do-
mino suo,quia omnis qui facit peccatum,seruus est peccati.Itaq;,queadmodũ sæpe dictus Apo
stolus de gẽtilibus dicit.Propterea tradidit illos Deus in desideria cordis eorũ in immunditiam,
vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis , quia cõmutauerunt veritatem Dei in men-
dacium , & creaturæ potius quàm creatori seruierũt.Ita & de istis dicendũ,quia domino suo spiritui
fornicationis traditi sunt,vt fornicarentur,& non cessarent, quia dominum dereliquerunt.For
nicatio(inquit)& vinum & ebrietas aufert cor. Populus meus in ligno suo interrogauit,& bacu
lus eius annũciauit ei.Spiritus enim fornicationis decepit eos. Vide quo fornicationis cæcus im-
petus perduxerit eos.Gentiles, quibus istos in peccató per omnia cõferimus, immutauerũt glo
riam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & qua
drupedum & serpentium.Populus autem meus lignũ suum, baculũ suum,pro Deo sibi posuit.
Quo ergo iste gentili melior,qui gentilem iudicat?Et vide quàm rationabiliter, dicturus tantæ
amentiæ nimietatẽ,præmisit. Fornicatio & vinũ & ebrietas aufert cor,vt videlicet inexcusabi-
lis sit in eo quod amisit cor,in tantũ vt baculũ suũ poneret sibi pro Deo. Nõ enim casu aut fatali ne
Stultitia hominum in idolis. cessitate cor suũ perdidit,vt in tantã deueniret amentiam,sed fornicando,bibendo vinũ,& in-
ebriando se,vim rationis obruit,vt veri Dei & baculi sui nõ agnosceret distantiã.Et verè digna
& iusta peccati exaggeratio, cum dicit,in ligno suo,& baculus eius annunciauit ei, quia vide-
licet de eodem ligno & Deũ & baculũ sibi fecit,vt sit sensus similis illi,quo & Esaias idololatriæ
Esaia.44. stultitiã detlamat in his verbis.Sumpsit ex eis videlicet lignis saltus,& calefactus est,& succẽdit
& coxit panes.De reliquo autẽ operatus est Deũ & adorauit , fecit sculptile & curuatus est ante
illud.Medium eius combussit igni, & de medio eius carnes comedit.Coxit pulmẽtum & satu-
ratus est,& calefactus est,& dixit. Vah,calefactus sum, vidi focum.Reliquũ autẽ eius Deum fecit
& sculptile sibi, Cor insipiens adorauit illud. Præterea est hic intelligendum genus quoddam
diuinationis, de quo propriè dictum sit, & baculus eius annunciauit ei,quod Græci(vt ait bea-
tus Hieronymus)rabdomitiam vocant . Vnde & in Ezechiele legimus,quod virgas suas miscu
Duplex fornicatio. erit.Nabuchodonosor contra Ammon & Hierusalẽ,& exierit virga contra Hierusalẽ.Et Vndẽ
tanta amentia populo quondam meo?Spiritus enim(ait)fornicationis decepit eos, & fornicati
sunt à Deo suo.Quo vno breui versiculo, vtraque scilicet,tã corporalis quàm spiritualis cõprehen-
ditur fornicatio, quia videlicet & spiritualiter fornicati sunt,idololatriam iectando,& corpora
liter fornicati sunt, contumeliis corpora sua in semetipsis afficiendo. De spirituali fornicatione
protinus dicit. Super capita montiũ sacrificabant, & super colles accẽdebant thymiama, Sub-
ter quercum & populũ & therebynthum , quia bona erat vmbra eius. Hæc erat spiritualis for-
nicatio,de qua dixit, & fornicati sunt à Deo suo. Et notanda,secundum verba hæc , vaga licẽ-
tia,siue licentiosa fornicationis huiusce vagatio.Non dixit in angulis aut in cubiculis sacrifica-
bant,sed super capita(inquit)montium,super colles foris sub diuo,in publico subter quercum,
subter populum , non propter metum alicuius necesse haberent subtegi saltem ramis &
frondibus , sed quia bona erat vmbra eius. Fornicationis huius pœna est corporalis fornica-
tio , sicut Apostolus de gentilibus ait. Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ.
Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem vsum in eum vsum , qui est contra naturam,
& de

& de ista continuò sequitur. Ideo fornicabuntur filiæ vestræ, & sponsæ vestræ adulteræ erunt.
Nõ visitabo super filias vestras, cũ fornicatæ fuerint, & super spõsas vestras cũ adulterauerint.
Sicut Apostolus ait. Propterea tradidit, & fœminæ eorum immutauerunt naturalẽ vsum, ita
& hic alia quidem, sed æquipollente constrictione vsus. Ideo (inquit) fornicabuntur filiæ vestræ.
Et ille dicendo tradidit, & hic dicendo, non visitabo cum fornicatæ fuerint, vterq; iustum insi-
nuat iudicium Dei, dũ in corporali fornicatione derelinquit, & sordidari permittit extra om-
nem dignitatẽ rationis eos, qui à Deo fornicati sunt fornicatione spirituali. Item, quemadmo-
dum illic cõtinuò Apostolus subiũgit, Similiter & masculi, relicto naturali vsu fœminæ, exar-
serunt in desiderijs suis in inuicem, masculi in masculos turpitudinẽ operantes. Ita & hic pro-
tinus ait. Quoniã & ipsi cũ meretricibus conuersabantur, & cũ effœminatis sacrificabant. Quod
idem est ac si diceret. Et cũ fœminis & cũ masculis passiuam libidinis nequitiam masculi per-
petrantes, diabolo semetipsos sacrificabant, diabolo corporũ suorũ templa dedicabant. Effœ-
minati namq; dicuntur masculi fœmineo more peccato subditi, iuxta illud. Qui dormierit cũ *Leuit. 20.*
masculo coitu fœmineo, morte moriatur. Item, sicut illic Apostolus ait de gentilibus. Qui cum
iustitiam Dei cognouissent, nõ cognouerunt, quoniã qui talia agunt digni sunt morte. Ita & hic
continuò de istis subiungit. Et populus non intelligẽs, vapulabit. Quod hic dicit, nõ intelligen-
tem esse populum, qui vtiq; legẽ accepit, & ille gentiles nõ intellexisse ait, quos vtiq; iustitiã Dei
cognouisse præmisit, nõ excusatio est simpliciũ ignorantium & errantium, sed accusatio est cõ-
temptus, scire recusantium, intelligere nolentium, sicut ait Psalmus de illo qui eiusmodi est, no
luit intelligere vt bene ageret. Interea non prætereunda eloquutionis cautela, quomodo impa *Psal 35.*
tientium offensionem, quoad potest, propheta subterfugiat, præsens vitando tempus, & alia *Cautus in*
ponendo tempora, nunc quidẽ futurũ, nunc autẽ præteritum. Non enim ait præsenti tempore, *loquendo*
ideo fornicantur, sed ideo (inquit) fornicabuntur filiæ vestræ. Item nõ ait. quoniã & ipsi cũ me- *propheta.*
retricibus conuersantur, & cũ effœminatis sacrificant. Sed conuersabantur (inquit) & sacrifi-
cabant, non ad ipsos in faciem, sed quasi de alijs ad ipsos loquens per apostrophã repentinã, vt
amarissimam rem atq; asperrimã, modus dictionis vtcunq; mitiget inuectionẽ, & nihilominus
totam expediat veritatem. Quid porrò est quod inter verba, quæ loquitur super Israel, id est,
decẽ tribus, repentè conuertitur, & dicit, si fornicaris tu Israel, non delinquat saltẽ Iuda? Quid
nisi fornicationis eiusdẽ, imò fornicationũ earundẽ scelera in Iudam inundasse innuis, sicut scri
ptura vtiq; tam prophetica quàm euangelica palã testis est? Ioram quippe filius Iosaphat regis
Iuda, ambulauit in vijs regum Israel, sicut ambulauerat domus Achab, filia enim Achab erat *4. Reg. 8.*
vxor eius, & fecit quod malũ est coram domino. Plena exinde malis historia regũ Iuda texitur,
ita & Esaias quoq; sub eisdẽ regibus visionẽ proloquens & super Iudam & Hierusalẽ exclamet
& dicat. Audite verbũ domini principes Sodomorũ, percipite auribus legẽ Dei mei populus Go *Esaiæ 1.*
morræ. Et ne aliquid minus Iudã quàm Israel fornicatũ fuisse putes, loquitur Deus in Ezechiele,
fornicata est Oolla super me, & insaniuit super amatores suos in Assyrios appropinquantes, &c. *Ezec. 23.*
Post quæ continuò subiungit. Quod cũ vidisset soror eius Ooliba, plusquàm illa insaniuit libi-
dine, & fornicationẽ super fornicationẽ sororis suę ad filios Assyriorũ prębuit impudenter. Hãc
videlicet Oolibam Iudã esse siue Hierusalẽ notũ est. Nã nomina (inquit) Samaria Oolla, & Hie-
rusalẽ Ooliba. Cũ igitur dicit, si fornicaris Israel, nõ delinquat saltẽ Iuda, magna intelligi debet
prophetæ admiratio, quod Israel semel cœptis fornicationibus cũ vitulis aureis, nõ solũ nõ redijt
ad castitatẽ cũ templo domini & domo Dauid, vndè sese absciderat, verũ etiã in illis fornicati-
onibus perseuerans, Iudam siue Hierusalem sibimet consimilẽ effecit, atq; ita (sicut Apostolus *Rom. 3.*
quoq; meminit) omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. Non est qui faciat bonũ, non est *Fornicatio*
vsq; ad vnũ, &c. Et ne de fornicationibus quoq; filiarũ siue fœminarũ Iuda minus quid æsti- *fœminarũ*
mes, illud vel maximè pro testimonio est, quod historia libri Regũ refert, Et fecit Asa rectũ ante *Iuda.*
conspectũ domini, sicut Dauid pater eius, & abstulit effœminatos de terra, purgauitq; omnes *3. Reg. 15.*
sordes idolorum, quæ fecerant patres eius, insuper & Maachã matrẽ suã ammouit ne esset prin-
ceps in sacris Priapi, & in loco eius quem consecrauerat, subuertitq; specũ eius, & confregit si-
mulachrum turpissimũ & cõbussit in torrente Cedron, vbi talis erat regina, quales fuisse pu-
tas cæteras? Protinus ad vtrãq;, scilicet in Hierusalem & Iudã dicit. Et nolite ingredi Galgala,
& ne ascenderitis in Bethauen, neq; iuraueritis viuit dominus, quoniã sicut vacca lasciuiẽs de-
clinauit Israel, nũc pascet eos dominus, quasi agnũ in latitudine. Quasi oblitus quod dixerat,
veruntamẽ vnusquisq; nõ iudicet & nõ arguatur vir. Populus enim tuus sicut hi qui cõtradicũt
sacerdoti. Nũc iterũ iudicat & arguit dicẽdo, & nolite ingredi in Galgala, & ne ascẽderitis in Be-
thauẽ. Bethauẽ nãq; ipsa est, quæ prius dicebatur Bethel, ex eo vocata Bethauen, id est, domus
idoli, quòd vnus ex vitulis aureis illic positus fuerat ab Hieroboam. Sed & Galgala locus ido- *Galgala lo*
lolatriæ fuerat antiquior, sicut scriptura testis est, memoriale viri fortis hoc modo prædicans. *cus idolo-*
Cumq; obtulisset Ahoth regi Eglon munera, prosequutus est socios, qui cũ eo venerãt, & reuer- *latriæ.*
sus de Galgulis vbi erant idola, dixit ad regẽ. Verbũ secretũ habeo ad te ò rex. Itẽ post pauca. *Iudic. 3.*

Ahoth

Ahoth autem, dum illi turbarentur, effugit & pertransijt locum idolorum, vndè reuersus fuerat. Nimirum semel & iterum dicendo, illum reuersum esse de loco idolorum, siue de Galgalis, vbi erant idola, reuersionem eius ad Deum pulchrè significat, & idcirco dignum fuisse quem suscitaret dominus saluatorē, clamantibus ad se filijs Israel, quia iam à peccatis eorum recesserat. Sed & illud non ignorandum, quia Saul contra voluntatem domini rex petitus, in Galgalis vnctus est. Cum ergo dicit, & nolite ingredi in Galgala, neq; ascenderitis in Bethauen, neq; iura-
1.Reg.11. ueritis, viuit dominus, superbiæ simul & idolatriæ atq; periurij peccata præsenti loco arguit, sicut iam diximus, penè oblitus esse videtur, quod populum eundē vt contradictorem paulo ante iudicari & argui prohibuit. Idcirco valde notandum, quod cum quasi renuntiando faciēs apostropham dixisset, quoniā sicut vacca lasciuiens declinauit Israel, nunc pascet eos dominus quasi agnum in latitudine, continuò ipse qui supra dixit, veruntamen vnusquisq; nō iudicet, & arguatur vir, sententiam confirmat iudiciumq; derelinquendi, cum dicit, Particeps idolorum Ephraim, dimitte eum. Idem enim est, ac si dicat. Nonne ò propheta dixeram tibi, vnusquisq; non iudicet, & non arguatur, populus enim tuus sicut hi qui contradicunt sacerdoti? Vt quid ergo iterum arguis siue astruere vis, dicēdo, nolite ingredi in Galgala, &c. & sermonē effundis vbi non est auditus? Dimitte eum, noli iudicare eum, noli arguere eum, quia particeps idolorū est, & particeps dæmoniorum, peccando nō per ignorantiā, sed per superbiā atq; contemptum. Idcirco dimitte eum, trade vel traditum relinque illū in reprobum sensum, vt faciat Ephraim ea quæ non conueniunt, vt habeāt passiones ignominiæ, vt cōtumelijs afficiant corpora sua in semetipsis, quoniam fornicationes suas diligunt atq; defendunt. Nā hoc est quod sequitur. Separatum est conuiuiū eorū, fornicatione fornicati sunt, dilexerunt afferre ignominiam protectores eius. Separatum namq; conuiuium, sacrificia dicit dæmoniorum, quibus consequēter cō miscetur confusio libidinum, iuxta illud. Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt
Exod.32. ludere. Propterea dimitte eum, quoniam sic faciendo, vt tu quoq; testaris, sicut vacca lasciuiēs declinauit Israel, videlicet iugū legis abijciens, sacerdoti contradicēs. Sanè quod propheta ait, nunc pascet eos dominus quasi agnum in latitudine, præsentē, quā in hoc quoq; seculo mox recepturus erat Israel, significat vltionem. Idem nāq; est, ac si dicat. In præsenti tempore, dum spiritus hos regit artus, me scilicet viuente, pascet eos dominus in latitudine quasi agnū, id est, adducentur ab Assyrijs in captiuitatem, & ibi in captiuitatem latitudinis terræ dispergentur, ibiq; multo tempore morabuntur. Agnus namq; hoc loco non simplicitatem commendat, sed vilitatem insinuat, vt illic. Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos. Itaq; iam tertio
Psal.48. Agnus. iudicauit populum contradictorem derelinqui, prius dicendo. Veruntamē vnusquisq; non iudicet & non arguatur vir. Et deinde. Non visitabo super filias vestras cum fuerint fornicatę, & super sponsas vestras cum adulterauerint. Et nunc dicendo, Particeps idolorum Ephraim, dimitte eum. Iam ante diximus, Apostolum loquentē de gentibus itidem secundum hunc sensum tertiò dixisse, tradidit illos Deus, videlicet in desideria cordis eorū in immunditiā, in passiones ignominiæ, in reprobum sensum, vt faciāt ea quæ nō conueniunt. Ac perinde tradi hoc esse dimitti vel non argui, eoquòd contradicentes sint. Ad hæc & illud solerter intuendū, quia quam Apostolus in gentibus denotauit superbiā, cuius pœna esset passiua turpitudo libidinis, dicendo, sed euanuerunt in cogitationibus suis, dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Ean-
Superbia per alas designatur. dem & hic denotat in Iudæis siue Iraelitis, dicendo: Ligauit eum spiritus in alis suis. Per alas quippe superbia siue mentis elatio designatur, propter quam dæmones quoq; interdū in scriptutis per volucres intelliguntur, vt illic. Et aliud cecidit secus viam, & conculcatū est, & volucres cœli comederūt illud. Spiritus ergo vtiq; fornicationis, vt supra dixit, spiritus enim fornicationis decepit eos, ipse ligauit eum in alis suis, id est, idcirco cōprehendit eū, & passionibus ignominiæ subdidit, quia per superbiam sese extulit, & euanuit in cogitationibus suis. Illo spiritu ligante, confundetur ait, videlicet cōfusione passionum ignominiæ, in operatione turpitudinis, & hoc à sacrificijs suis, id est, idcirco, quia Deum viuum & verum dereliquit, & dæmonibus sacrificauit in vitulis aureis, & in Baal, cæterisq; deorum portentis. Confusionē istā mors
Rom.1. cōsequitur, de qua idem Apostolus loco sæpe dicto loquitur. Qui cum iustitiā Dei cognouissent nō intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui cōsentiunt facientibus. Igitur vbi Apostolus immūditias siue cōtumelias & passiones ignominiæ, quas gentiles operati sunt, cōmemorauit. Ex isto maximè propheta manifestum atq; probabile est, quàm verè, quàm constanter, conuersus ad Iudæum gentiles iudicantem atque despicientem dixerit, vt supra iam meminimus. Propter quod inexcusabilis es ò homo, omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alterum, teipsum condēnas. Eadē enim agis quæ iudicas. Sequitur ibidem protinus. Scimus enim quoniam iudiciū Dei est secundum veritatem in eos qui

CAP. V.

talia agunt. Quid aliud propheta hic præsenti loco subiungit? Ait enim. [Audite hoc sacerdotes & attendite domus Israel & domus regis auscultate, quia vobis iudicium est.] Vobis (inquit) iudicium est, subauditur (vt Apostolus ait) secundū veritatem, id est, absq; distinctione

personarum

personarum. Nam idcirco & sacerdotes & domum Israel, id est, populũ & domũ regis, id est, principes, ad audiendum & attendendũ atq; auscultandũ inuitauit, quia cum omnibus ita dirigitur veritas iudicij, vt neq; sacerdotalibus canis, neq; popularibus siue adolescentulæ ætati, neq; principum solus pateat aut reuerentiã exhibeat seueritas iudicantis. Eadem considerata veritate iudicii, nullã Apostolus distinctionẽ vult habere Iudæi & Græci. Omnes enim (inquit) peccauerunt, & egent gratia Dei. Veruntamen in sacerdotes sicut maius peccatũ, ita & maius *Roma.11.* redũdat iudiciũ, idcirco præ cæteris in eos inuehitur districtio sermonis prophetici, cum protinus subiungit. [Quoniã laqueus facti estis speculationi, & rete expansum super Thabor, & victimas declinastis in profundũ.] His namq; verbis magnitudinem peccati illorũ describit, quia sicut laqueis & retibus in saltibus & in montibus capiuntur feræ ac volucres, ita popularẽ stultitiam fabellis & doctrinæ similibus versutiis glutinabant sacerdotes, ne recordarentur domus Dauid & templi domini, quod erat in Hierololymis, sed vitulis regis aureis, cæterisq; seruirent simulachris, non tantùm verbis agendo ne ire vellent, verumetiam speculando & insidias ponendo, ne aliqui volentes ire valerent. Hoc est quod ait, quoniã laqueus facti estis speculationi. Thabor autẽ mons est situs in campestribus Galileæ, rotundus atq; sublimis, quẽ hic pro quouis monte ponit. Quia videlicet sicut in monte saltuoso laquei, vel retia tenduntur vel expãduntur ad capiendũ, ita subdola illorũ consilia tendebãtur, & effectũ habebant ad decipiendũ. *Mons Thabor.* Quod autẽ ait, & victimas declinastis in profundũ, vehementer brutam redarguit taliũ dolositatem sacerdotũ, quia cũ deberent victimas subleuare in cœlũ seruiendo & sacrificando creatori, dimiserũt eas in profundũ inferni, seruiẽdo & sacrificando creaturæ auri & argẽti; quorũ fulgor oculos intuentium decepit, quia corda cupiditas corripit. Adhuc ne se de ignorãtia excusent, sententiam infert maximã maximèq; valentem. [Et ego (inquit) eruditor omnium eorum.] *Exo.50.* Omnes enim erudierat, omnibus in lege sua prædixerat, non habebis deos alienos corã me. Nõ facies tibi sculptile, neq; omnẽ similitudinẽ quæ est in cœlo desuper, & quæ in terra deorsum, neq; eorũ quæ sunt in aquis sub terra, non adorabis neq; coles ea. Ergo cũ dicit, ego eruditor omniũ eorũ, idem est ac si dicat, excusationẽ non habẽtes de peccatis suis, quia legem ego publicamq; dedi omnibus, ne similitudinẽ sibi facerent vitulorũ, imò nec aliquorũ ex omnibus quæ in cœlo, & quæ in terra, & quæ in mari sunt. His omnibus iã dictis, cõtinuò quasi ꝓpheta quærat, cur dixerit, particeps idolorũ Ephraim, dimitte eũ, causã huiusce dimissionis reddit, & *Rom.3.* dicit. [Ego scio Ephraim, & Israel non est absconditus à me, quia nũc fornicatus est Ephraim, *Fornicatio fœminarũ spiritualis.* contaminatus est Israel. Nõ dabunt cogitationes suas vt reuertantur ad dominũ Deũ suũ, quia spiritus fornicationis in medio eorũ, & dominum nõ cognouerunt.] Idcirco (ait) ego dico, dimitte eũ, quia scio cogitationes eorũ, quòd nõ dabũt cogitationes suas vt reuertãt ad dominũ. *3.Reg.35.*

Sciendũ hoc, & in bonitate de domino sentiendũ, quod neminẽ dimittat siue tradat, quo verbo (vt sæpe iã dictũ est) vtitur Apostolus, nisi quẽ esse perspicit incorrigibilẽ. quia videlicet (vt idẽ Apostolus ait) vult oẽs homines saluos fieri, si ipsi velint. Sed fortè hic obiicit quisquã. Sodomitas, Tyrios, atq; Sydonios, sciuit pœnitẽtiã posse agere, & tamẽ dimisit eos. Ait enim ipse. Væ tibi Corozaim, væ tibi Betsaida, quia si in Tyro & Sydone essent factæ virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiã egissent. Et tu Capharnaũ (inquit) nunquid vsq; in cœlũ exaltaberis? Vsq; in infernũ descendes. Quia si in Sodoma factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te, fortè mansissent vsq; in hanc diẽ. Quid igitur ad hæc dicendũ? Quare Tyrios, Sydonios, atq; Sodomitas dimisit, & suas in illis virtutes nõ fecit, si per virtutes factas poterant reuocari, & dare cogitationes suas vt reuerterẽtur ad dominum? *Galgala locus idololatriæ.* Nunquid idcirco quia saluos illos noluit fieri, qui (vt ait Apostolus) vult oẽs homines saluos fieri? An quod verius *Iudi.3.* est, & pœnitentiã in cilicio & cinere agere potuissent, & tamẽ nõ dare cogitationes suas vt reuerterentur ad dominũ? Diligenter nãq; animaduertendũ est, quia nõ paria vel æquipollentia sunt hæc, pœnitentiã agere, & reuerti ad dominũ. Alioquin Achab regẽ Israel impiũ fatebimur reuersum fuisse ad dominũ, quia pœnitentiã egit pro sanguine Naboth, quẽ occidit, quia dicẽti sibi Helia in sermone domini. In loco hoc, in quo linxerunt canes sanguinẽ Naboth, lambẽt & tuum sanguinẽ, scidit vestẽ suã, & operuit cilicio carnẽ suã, ieiunauitq; & dormiuit in sacco. Nũ istæ cogitationes suas dedit, vt reuerteret ad dominũ. Nõ vtiq;, quia & si pro sanguine Naboth *3.Reg.19.* pœnitentiã egit, nõ tamẽ à peccatis Hieroboã, id est, vitulis aureis recessit, imò & Baal, quem Iezabel induxerat, colere nõ desijt. Egit nãq; pœnitentiã, nõ vt æternum Dei regnum cõsequeretur, sed ne tẽporali regno Samariæ priuaretur, recepit mercedẽ suã, mercedẽ pœnitẽtiæ qualẽ quærebat, vt viuẽs regno nõ careret, dicẽte dño ad Heliã. Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducã malum in diebus eius, sed in diebus filij sui inferã malum domui eius. Sic nimirum Sodomitæ, Sic Tyrij & Sydonij, si factæ fuissent in illis virtutes, pœnitentiã quidẽ egissent, veruntamẽ nõ in ea intẽtione vel fide, vt ad inuisibile regnum Dei peruenirẽt, sed vt in isto visibili seculo, sicut cæteræ ciuitates, permanerent, & in sua pace florerẽt. Itaq; sciebat quidẽ dñs, quòd pœnitentiã agerẽt, si virtutes in illis factæ essent, sed nihilominus sciebat, quod cogitationes suas

non darent, vt reuerterentur ad dominum, atque idcirco dum hæc de illis dicit, olim in cilicio & cinere pœnitentiā egissent, nō consequitur, quòd illos saluos fieri noluerit, sed quòd de tali illorū pœnitentia nō curauerit, quæ nō fieret propter Deum, regnūque futurum, sed propter præsentē statum. Igitur quod de isto dicit, ego scio Ephraim, & Israel nō est absconditus à me, quia nunc fornicatus est Ephraim, contaminatus est Israel, nō dabūt cogitationes suas, vt reuertātur ad dominum. Propter quod & dixerat, dimitte eum, siue vnusquisque nō iudicet, & non arguatur vir. Hoc ipsum de omni homine sentiendum est, tā Iudæo quā Græco quēcūque Deus dereliquit, videlicet quòd ipse sciat vnumquēque non solū qualis nunc sit, verumetiā qualiter in malo perseueraturus sit, nec daturus cogitationes suas, vt reuertatur ad dominū, atque idcirco derelinquit vel dimittit eum. Quia nunc (inquit) fornicatus est Ephraim, contaminatus est Israel. Hoc scio de præsenti siue de præterito, & nihilominus scio, nec absconditū est à me de futuro, quia non dabūt cogitationes suas vt reuertātur, sed incorrigibiles permanebūt. Ephraim Hieroboā dicit, qui de tribu fuit Ephraim. Israel autem decē tribus, quæ cū illo recesserunt à domo Dauid. Et Ephraim quidē, id est, Hieroboā fornicatum, Israel contaminatū esse dicit, quia videlicet Hieroboam vitulos aureos fecit, & populus secundū fauorē eius illos coluit. Quare nō dabunt cogitationes suas vt reuertantur ad dominū? Quia spiritus (ait) fornicationis in medio eorum, & dominū nō cognouerunt. Magna & vehemens causa, quæ hoc satis efficere valeat, vt nunquā in melius mutent cogitationes suas. Nō dixit tantū, quia spiritus fornicationis in medio eorū, sed addidit, & dominū nō cognouerunt, præsertim de his qui scriptam legē acceperūt, atque idcirco

Rom.1. de ignorātia se excusare non possunt. Quid (inquam) est de talibus dixisse, dominū nō cognouerunt, nisi idem quod de gentilibus Apostolus ait, quia Deū habere in notitia nō probauerūt? Itaque nō cognouerunt, id est, cognoscere noluerunt, vel cognoscentes cōtempserunt. Propterea spiritus fornicationis in medio eorū, propterea traditi sunt in reprobū sensum, quemadmodum & gentiles, vt facerent ea quæ non conueniunt, ac perinde sic traditi, non dabunt cogitationes suas, vt reuertantur ad dominū, portantes iustū suæ damnationis iudiciū. Et vt manifestius fiat quod ait, dominū nō cognouerunt idē esse, ac si diceret, cognoscere noluerunt, vel contēpserūt, atque propter hanc causam traditos fuisse illos, vt esset spiritus fornicationis in medio eorum, continuò sequitur. [Et respondebit arrogantia Israel in faciem eius, & Israel & Ephraim ruēt in iniquitate sua.]

Arrogātia. Arrogantia namque est elatio mētis vel spiritus qua vsque in Dei contēptum erigitur, vt eum non cognoscat, id est, cognoscere vel venerari contemnat. Hæc arrogantia in faciem illius qui eiusmodi est, tunc respondet, quādo redditur ei quod dignū est. Quid est illud? Ait Apostolus de gentilibus. Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt. Ista redditio siue retributio mira & terribilis arrogantiæ responsio est, quam & hic propheta breuiter insinuat, dum præmisso, & respondebit arrogantia Israel in faciē eius, continuò subiungit. [Et Israel, & Ephraim ruent in iniquitate sua, ruet & etiam Iudas cum eis.] His iam per ordinē transcursis, nunc recolendum

Rom.12. atque replicandū est id quod iā plus quā semel diximus, scilicet Apostolū, cōmemoratis peccatis gentiliū, verissime simili siue æquali culpæ subiectū inclamasse Iudæū, dicēdo. Propter quod in excusabilis es ò homo omnis qui iudicas, in quo enim iudicas alterū, teipsum condemnas, eadē enim agis quæ iudicas. Et illā veritatē apostolicā nullius scripturæ melius vel promptius quàm huius prophetiæ testimonio cōfirmari posse. Sequitur. [In gregibus suis & in armentis suis vadent ad quærendū dominū, & nō inueniēt, ablatus est eis.] Quod hic dicit in gregibus suis, & in armētis vadent ad quærendū dominū, videlicet Israel & Iudas qui in iniquitate sua corruerūt. Hoc est quod sæpe dictus Apostolus ait de eisdē, qui (sicut hodie vidimus) tanquā rami de radice bonæ oliuæ, id est, de fide patrū, fracti sunt & ceciderunt. Israel verò sectando iustitiā in legem iustitiæ nō peruenit. Quare? Quia nō ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt in lapidē

Qualis iustitia Iudæorum. offensionis. Et subinde: Ignorātes enim Dei iustitiā & suā quærētes statuere, iustitiæ Dei nō sunt subiecti. Iustitia illorū est, quā & statuere volunt, in gregibus & armentis suis dominū quærere, id est, greges & armēta certatim sacrificare, dissimulādo se audire quod econtra ille reclamat,

Psal.49. dicens in Dauid. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Et in Esaia.

Esai.1. Quo mihi multitudinē victimarū vestrarum, dicit dominus? Plenus sum. Holocausta arietum & adipē pinguium, & sanguinē vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui. Quis quæsiuit hæc de manibus vestris? Denique si rectè perpendimus, populo ascendenti ex Aegypto, vbi carnes immolare cōsueuerat, eiusmodi sacrificia nō tā iussa fuere quàm permissa, testante ipso cum dicit in

Hiere.7. Hieremia. Holocaustomata vestra addite victimis vestris, & comedite carnes, quia nō sum locutus cum patribus vestris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocaustomatum & victimarum, sed hoc verbum præcepi eis, dicens: Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus, & ambulate in omni via quā mandaui vobis, vt bene sit vobis. Cum hæc ita sint, nimirum (sicut ait hic) vadent quidem in gregibus suis & armentis suis ad quærendum dominum, sed fiet quod sequitur, & non inuenient eū, quia videlicet offende-

offenderunt in lapidem offensionis,& in petrā scandali,& pro talium iustitia sacrificiorum decertantes vt illam statuant,iustitiæ Dei (quæ Christus est) non sunt subiecti. Non ergo inueniēt eum. Ablatus est eis? Quomodo ablatus est eis? Num quia de loco ad locum transiuit? Non vtiq;,sed quia ipsi sunt excæcati,& indignos se iudicantes æternæ vitæ,tali bono sunt exhæredati,& collatum est aliis. Nam loco illorum, qui cum essent naturales rami,propter incredulitatē fracti sunt,& ceciderunt, hi qui erāt velut oleaster,inserti sunt in bonā oliuā, & fide stant, id est,illis nō credentibus,gentes crediderūt,quæ nō sectabantur iustitiā,apprehenderunt iustitiam quæ ex fide est,& taliter dominus vel iustitia Dei Christus ablatus est eis. Dicat quis. Quo ergo deuenit, vel quomodo impleta est veritas Dei, qui pactū pepigit cum Abraham, & cum semine eius, sicut scriptura testatur, dicens: In die illo pepigit dominus cum Abraham fœdus. *Gene.15.17.* Itemq;. Et statuam (inquit) pactum meum inter me & te,& inter semē tuum in generationibus suis fœdere sempiterno, vt sim Deus tuus, & seminis tui post te? Ad hæc prouida prophetici spiritus sapientia dicit. [In domino præuaricati sunt, quia filios alienos genuerunt.] Et est sensus. Si de pacti ratione agitur, quod cum patribus eorum pepigit Deus, & eius qui pepigit veritas requiritur, facile & veraciter excusatur Deus, quia pactum illud pepigit quidem Deus, sed ipsi præuaricati sunt, id est, irritum fecerunt, sicut dictum est de illis ad prophetam Hieremiam. Reuersi sunt ad iniquitates patrum suorum priores,qui noluerunt audire verba mea. Et hi ergo abierunt post deos alienos,vt seruirēt eis. Irritum fecerunt domus Israel,& domus Iuda pactum meum,quod pepigi cūm patribus eorum. Vniuersos præuaricationis modos breuiter exprimit, dicendo, quia filios alienos genuerunt. Genuerunt (inquam) non tam carnali procreatione, quàm spirituali seductione. Nec verò tantummodo filios alienos genuerunt, sed & ipsi genitores filij alieni extiterunt,id est, filij quidem carnis, sed non tamen in semine reputādi vel æstimandi sunt. Nō enim (inquit Apostolus) omnes qui ex Israel, hi sunt Israelitæ, neq; quia semen sunt Abrahæ, omnes filij Dei, sed in Isaac vocabitur tibi semē, id est, non qui filij carnis, hi sunt filij Dei, sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine. Ergo filios alienos genuerunt, id est, tales facti sunt, vel taliter suos instituerūt, vel de illis semē illud, de quo ad Abrahā dictum est, & in semine tuo benedicentur omnes gentes, scilicet Christus, veraciter dicat. Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni insurrexerunt aduersum me, & claudicauerunt à semitis suis. Duris corde & incircuncisis auribus parum est hoc omne malum, quod (sicut sermo propheticus comminatur) non debeant inuenire dominum, & quod ablatus sit ab eis, transeundo ad fidem gentium, nisi etiam præsentibus percellantur malis, qui præsentia tantum bona diligūt.

Iudæi fecerunt pactū irritum.
Hiere.11.
Filij alieni.
Rom.9.
Gene.22.
Psal 17.53.

Sequitur ergo. [Nunc deuorabit eos mensis cum patribus suis,] Ac si dicat. Non tantum illud de futuro præparatur eis malum æternum, quòd non poterunt inuenire dominum, verumetiam nunc in præsentiarum auferentur eis bona transitoria, quæ sola diligunt, & inferētur mala temporalia, quæ sola metuunt, quæ sunt partes eorum, partes impiorum, nam ecōtra sanctus & iustus dicit. Portio mea in terra viuentium. Cum patribus ergo suis, id est, cum eis quæ sola diligunt, temporalibus bonis, deuorabit eos mensis. Breue tempus, breuis dierum numerus est mensis, semperq; in motu, vel mutatione est, præsertim lunaris, qualem solum nouerant ex lege, & commutabant hi contra quos propheticus hic sermo dirigitur. Vndè quoties in scriptura sacra decima vel decimaquinta die mensis quippiam gestum vel gerendum legimus, sine dubio nihil aliud quàm decimam vel decimamquintam lunam intelligimus. Porrò, luna ipsa nunquam in eodem statu permanet, sed semper mutatur, & nunc quidem cremento proficit, donec plena sit, nunc autem decrementum luminis patitur, donec penitus extinguatur. Itaq; mensis hoc loco rectè intelligitur temporalitas atq; mutabilitas mūdi, vel vitæ præsentis, quæ nunc deuorabit eos, inquit, quia nō solū mala æterna in futuro, sed mala quoq; præsentia iamiam recipient in præsenti seculo tam Israel quàm Iudas. Quod iamdudum adimpletum videmus. Nam Israel ex tunc tenetur captiuus in terra Assyriorum. Iudæi verò, Babylonica quidem captiuitate post annos lxx. soluti sunt, sed post, Romanis agentibus, ceciderunt in ore gladij. & in omnes gentes captiui ducti sunt, & partes suas, id est, terrena, quę sola quærebant bona, perdiderunt, quia noluerunt partem suam esse dominū. His dictis, protinus mira prophetici spiritus acrimonia sic inclamat, deuorationem illam iamiam imminere significans, quam prædixerat. [Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama, vlulate in Bethauen.] Buccina ex cornu animantis recuruo fit, Tuba autem ex ære vel argento in lege fieri præcipitur, cōcrepatq; in bellis & in solēnitatibus. Gabaa & Rama, ciuitates sunt in tribu Beniamin sibi vicinæ. Hæc est Gabaa, in qua natus est Saul. Rama autem ipsa est, quam rex Israel conatus est occupare, sicut in Regum legitur, vt clauderet exitum & introitum tribui Iuda & Beniamin. Porrò Bethauen in tribu est Ephraim, quæ ante vocata est Bethel. Quia igitur præmiserat superius decem tribuum & duarum captiuitatem, dicens. Nunc deuorabit eos mensis cum patribus suis. Hortatur eos quasi iam instante vicina captiuitate, vt resonent buccinis, & tubis cohortantes se inuicem in communem luctum, & est sensus. Nolite vestram captiuitatem

Mensis lunaris.
Num.10.
3.Reg.2.15.

humili voce deflere, sed buccinis concrepare & tubis, vt omnes audiant qui in circuitu sunt. Cui sensui bene congruit, quod Gabaa collis, Rama excelsa interpretatur. Dicitur ergo eis. Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama, id est, ascendite in mõtes & colles, celsaq; voce deflete imminentem vobis captiuitatem. Vlulate etiã in Bethauen, vbi est vnus ex aureis vitulis, pro quorum veneratione modò captiui tradentur habitatores eius. Et pulchrè additur. [Post tergum tuum Beniamin.] Vbi enim tribus finitur Beniamin, non procul est hæc ciuitas cõdita in tribu Ephraim, in posteriori scilicet parte ipsius Beniamin. Itaq; cũ de persona tertia in secundam prosilit, dicitq;. Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama, vlulate in Bethauen, post tergum tuum Beniamin. Mira eloquutionis arte, & rem decenter exornat, & instantẽ tumultũ captiuitatis acriter exprimit. Nec moratus eodem spiritus impetu ad personam tertiam recurrit, ac resilit, & dicit. [Ephraim in desolatione erit in die correptionis.] Supra dixerat, Ruet etiam Iudas cum eis, scilicet cum Israel & Ephraim, nunc autem de Iuda tacet, & de Ephraim, id est, de decem tribubus dicit. Ephraim in desolatione erit, id est, sine consolatione erit in miserijs captiuitatis. Et rectè, nõ enim Iudas quoq; tunc tẽporis sine consolatione habebat esse captiuus in Babylone. Multas quippe consolationes habiturus erat, maximè per Danielis sociorumq; eius gloriosam sanctitatem, per quos sua magnalia Deus Iudæorum ostendit, ita vt possent in Deo suo gloriari corã rege Babylonis, & deinde post annos septuaginta solutione captiuitatis erant consolandi. Huiusmodi cõsolationibus Israel siue Ephraim in terra Assyriorũ captiuus caruit. Rectè igitur (vt iam dictum est) Iudas hic prætermissus est, dum dicitur, Ephraim in desolatione erit in die correptionis, id est, decem tribuum populus consolationẽ ex Deo nõ habebit in die vel tempore, quo propter iniquitates suas hostibus traditus fuerit, quarum iniquitatum maximè author extitit Ephraim, id est, Hieroboam cæteriq; reges qui fuere de tribu Ephraim. Cur ita discerni debuerunt, vt Israel siue Ephraim in desolatione esset, iam loco alio diximus, quia videlicet aliqui de regibus Iudæ iusti fuerunt, vt Dauid, Ezechias, & Iosias, aliqui verò, & si peccauerunt, colendo deos alienos, cõuersi sunt, & pœnitentiã egerunt, vt Manasses, & sub alijs quoq; regibus suis populus Iuda reuersus est ad cultum Dei. Regnum autem Israel, id est, decem tribuũ, pro quibus cunctis hic ponitur Ephraim, ex quo reges illi fuere orti, nullus omnino à peccatis Hieroboam recessit, id est, à vitulis aureis, quos ille fecit. Idcirco & paulo supra dominus dixerat. Ego scio Ephraim, & Israel non est absconditus à me, non dabunt cogitationes suas, vt reuertantur ad dominũ. Mox ne cui dubitare vacet de veritate comminantis, sequitur & dicit. [In tribubus Israel ostendi fidem.] Ac si dicat. Quæcũq; hactenus promisi, vel comminatus sum Israeli, effectum habuerunt, & in omnibus me ostendi veracem. Ergo & de hoc sermone nemo sibi blandiatur, tanquam sermo sit incertus, quia profectò sicut in cæteris, ita & in isto fidelis & verax comprobabor esse Deus. Sequitur. [Facti sunt principes Iuda, quasi assumentes terminum, super eos effundam quasi aquam iram meam. Calumniam patiens Ephraim fractus iudicio, quoniam cœpit abire post sordes.] Hoc quod nunc dicebamus, Iudam aliquoties suas terminasse iniquitates, Ephraim verò perpetuasse scelus idololatriæ, atq; idcirco Iudæ quidem captiuitatem debuisse terminari, Israelis verò siue Ephraim nõ debuisse finiri, verbis præsentibus placet intelligi, ac si dicat veritas vel iustitia Dei. Idcirco, vt in exordio prophetiæ huius dixi, domui Iuda miserebor, quia facti sunt principes Iuda quasi assumentes terminum, & idcirco nõ addam vltra misereri domui Israel, quia cœpit abire post sordes, & sicut iam dixi, non dabit cogitationes suas vt assumat terminum, vt cesset ire, vt terminet ipsas sordes. Iuxta hunc sensum illud quod ait, super eos effundam quasi aquam iram meam, profectò magnam in ipsa ira sonat misericordiæ memoriã. Etenim captiuitas Iudæ fuit quidem ira peccatis debita, sed sicut aqua visibilis mundare solet sordes corporeas, sic illa captiuitas eadem mundauit populi peccata, vt iam non superesset in quibusdã, videlicet in tribus pueris quippiam peccati, propter quod in Babylonia fornace lædi deberent eorũ corpora. Igitur quòd ait facti sunt principes Iuda quasi assumentes terminum, sic intelligi libet, ac si diceret, vijs suis pessimis terminum posuerunt, quod reges Israel non fecerũt, atq; idcirco ira mea, id est, præsens captiuitas sic erit illis quasi aqua, id est, proficiet ad emundationem peccatorũ. Econtra, Ephraim calumniam patiens, id est, captiuus ductus ab Assur calumniante illũ, fractus est, & cecidit iudicio, id est, causa eius promerente aliter iudicatum est apud Deum, vt non soluatur captiuitas eius, sed perpetuetur in terra Assyriorum. Quare? Quoniam cœpit abire post sordes. Grauissimè dictum, quoniam cœpit abire post sordes, atq; subaudiendum est, sordescere non desinet, iuxta illud. Et qui in sordibus est, sordescat adhuc. Cum enim dicit, cœpit consummationem sordium, nõdum esse innuit, quamuis maximæ sordes fuerint illi vituli aurei, quos Hieroboam fecit, & ille Baal, quem Iezabel impia superinduxit. In illis iam sorduerãt Israel, erantq; magnæ sordes, & tamen non dixit, quoniam abiit, sed quoniam cœpit abire post sordes, nimirũ subintelligi volens, quia sicut cœperat, ita & in sordibus etiam perseueraret, neq; daret cogitationes suas, vt rediret, & earundem sordium emundationẽ quæreret.

Reges Iuda meliores regibus Israel

Cant. 3.

Apoc. 22.

Sacerdos Ephraim.

Ad hæc

Ad hæc subiungit. [Et ego quasi tinea Ephraim,& quasi putredo domui Iuda.] Mira clementia Ephraim post sordes, quæ veræ sunt sordes, abiit.ego autem qui gloria eius esse poteram, quasi sordes,imò quasi tinea;& quasi putredo visus sum illi,etenim erubuit me cum gentibus confiteri, quasi leges meæ contemptibiles sint. Exempli gratia. Circuncisio signum fidei respicientis in illud semen quod Abrahæ repromisit. Hæc & cætera sanctæ legis obsequia,quæ gentium vicinarum garrulitas irridebat,secreta nesciens mysteria,sicut porci conculcare solet margaritas, Ephraim obseruare erubuit, ac perinde quasi tinea, & quasi putredo reputatus sum illi, vt erubesceret confiteri gloriam nominis mei, quemadmodũ tinea capitis ab homine nimis verecundo circumregi solet atq; operiri. [Et vidit Ephraim languorem suum, & Iuda vinculum suum,& abijt Ephraim ab Assur,& misit ad regẽ vltorem, & ipse nõ poterit sanare vos,nec soluere poterit vos à vinculo, quoniam ego quasi leæna Ephraim,& quasi catulus leonis domui Iuda. Ego ego capiam,& vadam,& tollam, & non est qui eruat. Vadens,reuertar ad locum meum,donec deficiatis,& quæratis faciem meam.] Mira malè videntis exprobratio. Ephraim languorem suum, & Iudas vidit vinculum suum,atq; tam magnum ille suũ languorem existimauit, & ille tam forte vinculum suum reputauit, vt nullatenus à Deo patrũ suorũ Abraham,Isaac, & Iacob, curari posset aut solui, & idcirco ad Assur quasi ad fortiorem Deo, confugit,munera mittens illi.Legi nãq; in libro Regũ, quia sub rege Manahen, qui decem tribubus præfuit, Israel Assyrijs dona transmisit,vt eum à Damascenis hostibus liberaret. Iudas *4.Re.15.16* quoq; sub rege Achas misit munera Teglath Falassar, vt eum liberaret de oppressione regis Damasci.Nimirũ vterq; malè vidit,& ille languorem suũ,& iste vinculũ suum,nam si bene vidissent,scirent id quod sequitur,& ipse non poterit sanare vos,nec soluere vinculum vestrum, imò conuertentur vobis in aduersarios, & tanq; in Dei desertores facient vltionem. Vndè & signanter,cũ dixisset,& misit ad regem,addidit vltorem,vehementer illius populi redarguens *Rex Assur, vltor in desertores Dei* insipientiam,qui cum irato Deo molitur sibi acquirere hominẽ auxiliatorem,incurrit eundem Dei vltorem,qui desertores Dei ducat in captiuitatem,tanq̃ Deo iurauerit facere vltionem.Idcirco dicit. Quoniam ego quasi leæna Ephraim,& quasi catulus leonis domui Iuda.Et est sensus,licet pertexerint ad Assur, & munera miserint illi, vt illos liberaret, tamen sanare eos non poterit, nec soluere vinculum captiuitatis eorũ.Ostendam enim,quod me aduersante vanũ sit omne humanum consiliũ, imò quod irato me spes posita in homine vertatur in contrariũ, dũ ab illis captiui ducentur,quos sibimet parauerant habere refugiũ,& quia vindex Deus hoc egit. Deus (inquam) hoc agere consueuit,vt ad quem confugit,ab eodem potissimũ capiatur atque elidatur is, qui à Deo refugiens atq; recedens ad hominẽ confugit, siue dæmonũ in simulachris auxilia requirit. Veruntamen quod protinus ait.Ego ego capiã,& vadam,tollam,& nõ est qui eruat,in bonã accipere partem pulcherrimũ atq; rationabile est. Nã postmodum ipsi qui à domino capiuntur, cuius vtiq; captura bona est & salubris, taliter dicunt. Venite & reuertamur ad dominũ, quia ipse cepit & sanabit nos.Igitur secundũ bonã captiuitatẽ,de qua & in Psalmo scriptum est, ascendisti in altũ,cepisti captiuitatem,siue ascendens in altũ,captiuã duxit captiuitatem,locũ præsentem pertractemus.Recitatis hactenus peccatis,& demonstrato quòd Deo *Infra.6.* propter eadẽ peccata irato,saluare siue sanare nemo possit,tandẽ seipsum saluatorem venturũ ad sanandum eos, qui ad ipsum cõfugiunt,hoc modo repromittit. Ego ego capiã.Ego (inquã) quasi leæna Ephraim,& quasi catulus leonis domui Iuda,tandẽ capiam & vadam. Capiã dicit, & quod capiat nõ exprimit. Verùm (sicut iam dictũ est) hi qui reuertuntur ad dominũ, reuertendo exprimunt, quid capiat dũ dicit,quia ipse cepit & sanabit nos.Ergo cum dicit:Ego ego capiam,promittit se capere nos,capere naturã nostrã,vt fiat homo. Proinde respiciamus cursum eius qui nos cepit, & tunc liquidò perspiciemus cursum sermonis huiusmodi,qui taliter procurrit. Ego ego capiam,& vadam,tollam,& non est qui eruat. Vadens reuertar ad locum meũ,donec deficiatis,& quæratis faciẽ meam. In tribulatione sua mane consurgent ad me,dicentes. Venite,reuertamur ad dominũ,quia ipse cepit, & sanabit nos,percutiet & curabit nos. Viuificabit nos post duos dies,in die tertia suscitabit nos,& viuemus in conspectu eius,sciemus sequemurq;,vt cognoscamus dominũ. Saluator noster Christus,qui hęc loquitur,sic fecit, Cepit nos & abiit,quemadmodum dicit,ego ego capiam,& vadam. Capiens nãq; naturam nostram,id est,homo factus,transiuit ex hoc mundo per passionem mortis. Vndè & eius Euangelista dicit. Sciens Iesus, quia venit hora eius, vt transeat ex hoc mundo ad patrem. Item,Sciens *Ioan.13.* quia à Deo exiuit,& ad Deũ vadit. Deinde cũ taliter isset,tulit prædã inferni, quemadmodum dixerat.Cũ fortis armatus custodit atriũ suũ,in pace sunt omnia quæ possidet.Si autẽ fortior illo *Luca.11.* superueniens vicerit eũ,vniuersa arma eius auferet,in quibus cõfidebat,& spolia eius distribuit. Cũ ergo dixisset, ego ego capiam,& vadã,bene continuò subiunxit,tollã,& non est qui eruat. Ac si dicat.Ego naturã hominis assumã,& ad mortis passionẽ vadam,& electos meos,nemine valente resistere,de inferni claustris eripiã, ego illa leæna,ego ille catulus leonis,quẽ lõgè ante Iacob patriarcha intuẽs,dixit.Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti. Requiescens *Gene.49.*

accubuisti vt leo,& quasi leæna. His peractis, resurgens ex mortuis, abijt in cœlum vndè venerat,& sedet ad dexteram patris. Postq̃ ergo dixit. Egoego capiam,& vadam,tollam,& non est qui eruat, bene continuò subiunxit. [Vadens reuertar ad locum meum.] Locus quippe eius, est ille sedes maiestatis, ille consessus Dei patris, vbi captiuam duxit captiuitatem quam cepit, vbi peregrinam collocauit naturam hominis, cuius origo non cœlum, sed terra. cuius patria siue locus originalis nō altitudo cœlorū, sed pulueris exiguitas est. Ad illū locū reuersus, faciē suā ab illo populo, cui hæc scriptura loquitur, abscondit, donec plenitudo gentiū subintroeat,& sic omnis Israel saluus fiat. Cum ergo dixisset, vadā & reuertar ad locū meū, bene cōtinuò subiunxit. [Donec deficiatis,& quæratis faciem meam.] Donec deficiatis (inquit) illa
Rom.10. nimirum defectione, qua illos nondum defecisse, Apostolus gemens dicit. Ignorantes enim iustitiam Dei,& suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti. Quod ergo dicit, donec deficiatis & quæratis faciē meam, idem est ac si dicat. Donec desinatis velle vestram statuere iustitiam,& gloriari in operibus legis,& credatis in me, solā quærentes iustitiam Dei, iustitiā fidei. His dictis protinus de omnibus, tam Iudæis q̃ Gentilibus, quicunq; pœnitentiā acturi,& in Christū credituri,& per fidē eius erant iu-
CAP.VI stificandi, idem ipse dicit. [In tribulatione sua mane consurgent ad me.] subauditur dicētes.

[Venite & reuertamur ad dominum, quia ipse cepit & sanabit nos, percutiet,& curabit nos. Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos.] Hoc fecisse, hoc dixisse primū Iudæos, deinde gentiles, postq̃ iuit Christus,& reuersus est in locum suū, id est, postq̃ ascendit in cœlum, manifestū est. Dato enim spiritu sancto Apostolis, & loquēte Petro ad populū, cōpuncti
Acto.2. sunt corde,& dixerunt ad eū,& ad reliquos Apostolos. Quid faciemus viri fratres? Petrus verò ait ad illos. Pœnitentiam agite,& baptizetur vnusquisq; vestrū. In illa tribulatione, id est, in illa compunctione,& pœnitentiæ actione, consurrexerunt ad dominū,& cōsurgunt vsq; hodie mane, id est, transacta & depulsa infidelitatis nocte, abactis tenebris ignorantiæ. Ita consurgentes,
Duplex resurrectio. dicunt. Venite & reuertamur ad dominū. Prædicant enim alijs Christum qui illū cognouerunt, nec sua tantū contenti salute, aliis quoq; vt saluentur, verbū salutis prædicare satagunt. Quod est illud verbū? Quia ipse (inquiunt) cepit, & sanabit nos, percutiet, & curabit nos. Magnificentius atq; breuius verbum salutis huius edici non potest. Totus qui conuersionis ad Christum & Christianæ fidei fructus est, hic paucis verbis cōprehensus est, scilicet vtraq; resurrectio, qua resurgimus per Christum, prima animarū, secunda corporum. Cum enim dicit, quia ipse cepit, & sanabit nos, sensus iste est. Quia ipse nostram naturam suscepit, & à peccatis nostris saluos faciet nos, secundū nomen suum, quod est Iesus, id est, saluator. Quamuis autē vos credētes, & in nomine suo baptizatos iam sanauerit, adhuc tamen percutiet,& deinde curabit nos, id est, sententiam mortis huius corporis, de qua dixit, quia puluis es & in puluerem reuerteris, super nos dimisit,& ita fiet, sed deinde curabit nos, id est, in nouissimo die carnis resurrectione resurgere faciet nos, qui resurrectione animæ, id est, remissione peccatorū sanauit iam,& viuere fecit nos.
Rom.8. Hinc est illud quod Apostolus dicit: Corpus quidem mortuum, id est, certissimè moriturū est propter peccatum, spiritus verò viuit propter iustificationem. De illa resurrectione carnis quę secunda est, continuò dicit. Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos. Et est sensus. Viuificabit nos in nouissimo die, vita vel resurrectione carnis, quā persona sua mortuus propter nos, quia resurrectioni eius, quæ die tertia facta est, hoc ipsum ascribimus quod suscita
1.Ioan.3. bit nos. Ita sanati & curati, id est, anima & corpore viuificati atq; suscitati. [Viuemus (ait) in conspectu eius.] id est, immortales erimus, neq; enim vltra mori poterimus propter conspe-
1.Cor.15. ctum eius, quia videbimus eū sicuti est,& inde similes ei erimus. [Tunc sciemus, sequemurq; vt cognoscamus dominum.] Sciemus (inquam) & cognoscemus, nō sicut nunc ex parte, sed
Esaia.49. perfectè. Nam hinc & Apostolus ait: Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus.
Apoc.7. Cum autem venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Item: Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum. Sequemur inquit. Quo sequemur? Nimirum ad vitæ fontes aquarum, sicut alius propheta dicit. Quia miserator eorum reget eos,& ad vitæ fontes aquarū potabit eos. Et in Apocalypsi legimus, quoniam agnus, qui in medio throni est, reget illos,& deducet eos ad vitæ fontes aquarum. Quod idem est ac si dicat, videndo vel conspiciendo Deum, immortales erunt. Hoc dicent inuicem se cohortantes, hoc dicent Apostoli vel apostolici viri populis prædicantes,& subiungent: [Quasi diluculum præparatus est egressus eius.] Ac si dicant. Quod dicimus, quia ipse cepit & sanabit nos, non in angulo gestum est, sed sicut diculum à cunctis videtur & latere non potest, & ad hoc venit vt videatur, imò vt illuminet. ita egressus eius, quo de suis inuisibilibus ad visibilia nostra egressus est, cunctis innotuit, cunctus orbis audiuit, nec est qui se de ignorantia excusare possit. Hoc est quod Psal-
Psal.8. mista quoque dicit. In sole posuit tabernaculum, id est, in manifesto exhibuit humanitatem suam. Ac deinceps. Nec est qui se abscondat à calore eius, quia videlicet omnibus tam

Iudæis

Iudæis quàm gentilibus auditus est aduentus eius, audita est prædicatio euangelij eius. Addit adhuc. [Et venit nobis quasi imber temporaneus & serotinus terræ.] Iuxta literam temporaneus imber illa est pluuia, quæ iactis seminibus à Deo datur terræ Palæstinorum, vt infusa calescant semina. Serotina autem illa dicitur, quæ ad maturitatem eosdem perducit fructus. Siquidem terra illa non ita frequenter, vt nostra, de cælo accipit pluuiam, sed tantùm bis in anno.

Imber temporaneus & serotinus.

Spiritualiter pluuiam siue imbrem vtrunq;, videlicet temporaneum & serotinum, intelligi oportet, & sancta prophetica atq; apostolica scriptura est, Prophetica nanque scriptura ipsa est imber temporaneus. quia sicut serotino imbre infusa coalescunt semina, ita hæc promissionem Christi venturi, quæ ad Abraham facta est, frequēti declamatione expectabilē faciebat. Porro euāgelica vel apostolica scriptura, imber serotinus est, quia sicut serotino imbre fructus ad maturitatem perducuntur, ita scriptura hęc iam aduenisse Christū cōfirmat, de quo prophetæ vaticinabantur. Igitur & veniet (inquiūt) nobis, quasi imber temporaneus & serotinus, id est, talis & taliter veniet nobis, vel taliter nobiscū faciet, sicut vtriusq; scilicet noui ac veteris testamēti scripturæ testificantur. Hæc vbi dixit de illis qui erāt credituri, & fidem aduētus eius recepturi, confestim ad eos, quos nō esse credituros præsciuit, cōuertit & dicit. [Quid faciā tibi Ephraim, quid faciā tibi Iuda? Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiēs.] Sic nimirū patriarcha Isaac cum filiū suum Iacob benedixisset, & proinde Esau frater eius eiulatu magno fleret, dicens. Nunquid non reseruasti & mihi benedictionem? Respondit & dixit: Dominum tuum illum cōstitui, & omnes fratres eius seruituti illius subiugaui, frumēto & vino stabiliui eum, & tibi post hæc fili mi, quid faciam? Ac deinceps. In pinguedine terræ, & in rore cæli, desuper erit benedictio tua. Profectò ille Isaac typum Christi gessit, duo verò filij (de quibus iam dictū est) formā prætulere mysticam vtriusq; populi, scilicet & eius qui tantummodo generatione carnis, & eius qui imitatione fidei semen eius Abrahæ. Et illic Isaac in typo Christi dicit agresti filio. & tibi post hæc fili mi vltra quid faciā? statimq; inuenit quid faciat, dicitq;, in pinguedine terræ, & in rore cœli desuper erit benedictio tua, & hic Christus in prophetia dicit carnalibus Israelitis siue carnalibus Iudæis, quicunq; filij carnis, & nō filij sunt promissionis, quid faciam tibi Ephraim, quid faciā tibi Iuda. statimq; inuenit vel scit quid faciat, dum dicit, Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiēs. Misericordia hæc parua illa est, quam intendens ille, in pinguedine (inquit) terræ & in rore cæli desuper erit benedictio tua. Parua nanq; misericordia est temporalium siue corporalium abundantia rerum, quarum omnium summa, illic pinguedine terræ, & rore cæli comprehensa est. Porrò, misericordia magna illa est benedictio, quæ simplici Iacob in domo habitāti data vel effusa est secundū verba hæc. Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, cui benedixit dominus. Et deinceps, Et seruiāt tibi populi & adorent te tribus. Esto dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ. Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus, & qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur. Sic nanq; benedicēdo, magnā illi misericordiam imprecabatur, eam scilicet, vt de semine eius Christus nasceretur. Proinde, quia misericordiarum tāta differentia est, idcirco Dauid, qui vtiq; minorem misericordiam fuerat consecutus, in pinguedine terræ, & in rore cæli desuper, vtpote rex diues, & inclytus, cum dixisset, miserere mei Deus, statim addidit, secūdū magnam misericordiā tuam. In quo? Nimirum in eo, vt nequaquam promissione Christi de semine suo nascituri frustraretur, Propter causam vriæ Ethei. Nam inde est quod postmodum dicit, vt iustificeris in sermonibus tuis, subauditur, miserere mei, cōseruando mihi misericordiā magnam, quam promisisti. Iā enim illi repromiserat Christum, dicendo. Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius. Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni eius vsq; in sempiternum. Igitur & hic postquam secundum magnam misericordiam dictum est de filijs promissionis suæ fidei. In tribulatione sua mane consurgent ad me, dicentes, venite & reuertamur ad dominum, quia ipse cepit & sanabit nos, percutiet & curabit nos, & cæt. confestim ad filios carnis tanquam ad Esau conuersus. Quid (inquit) faciam tibi Ephraim, quid faciam tibi Iuda? Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiens. Ac si dicat. Populo electo, cuius typus erat Iacob, magnam misericordiam, magnam consequente benedictionem habēdo fidē seminis Abrahæ, quod est Christus. vobis filiis carnis, qui tanquam Esau tardatis & foris vagamini, post hæc vltra quid faciā? In pinguedine terræ & in rore cæli desuper fuerit hactenus benedictio vel misericordia vestra, sed nunc eadem ipsa properante captiuitate pertranseat, sicut pertransit matutina nubes, & in meridie siue vespera iam non est. & sicut pertransit ros, qui cum mane herbam operuit, orto sole velociter disparet, & iam non est. Sic enim vobis continget, qui mane cōpluti estis, & matutino rore maduistis, id est, qui præsentem lætitiam & tantummodo caduca præsentis seculi bona requisistis. Nubes vestra pertransit, & ros vester orto sole siccatur, id est, lætitia vestra in tristitiā vertetur, & deliciæ vestræ in futurū nō inuenietur, vbi verus sol Christus in virtute sua lucēs in meridie conspiciet. [Propter hoc dolaui in prophetis, & occidi eos in verbis oris meis.]

Gen.27.

Duo filij Isaac duo populi.

Misericordia alia parua, alia magna dicitur.

Psal.50.

2.Reg.7.

Propter hoc, inquit, videlicet quia vos tantūmodo rerum temporalium matutinam nubē, rorem que transitorium requiritis, & gloriam Dei regnumque futurū nō attenditis, ego dolaui, id est, multas percussiones feci in prophetis, qui vobis secundum vestram intentionē adulati sunt & applauserunt, videntes vana & loquentes mendacia. Quales vtique fuerunt prophetæ Baal. Et
3. Reg 18. illis nanque (sicut in regum libris legimus) Helias Thesbytes. CCCCL. viros vna die interfecit,
4. Reg. 10. idemque magnam illorū multitudinē percussit Iehu, qui domū Achab subuertit. Hoc totū factū
Ezech. 13. est ad imperiū domini. Idcirco cū dixisset, Dolaui in prophetis, protinus addidit, occidi eos in verbis oris mei. Hoc rectè factum est, vt qui propter lucrum tēporale, & (vt ait alius propheta) propter pugillū farinæ, nō solū magnā Dei misericordiā reliquerant, sed & popularē turbā secum deuocabant. Primùm in ipsis doleretur & occiderentur, & deinde populus in captiuitatē duceretur, matutina misericordia (de qua iam dictū est) & quasi transitorio rore frustratus. Quàm iustè hæc facta sint vel fiant, nūc toto in orbe scitur, vbicunque lux veritatis est. Sequitur. [Et iudicia mea quasi lux egredientur.] Et est sensus. Sicut caligantes in nocte oculos lux succedens illuminat, sic illis qui hactenus in nocte ignorantiæ fuerāt, annūciata iudicia hæc perspicua erūt,
Psal. 18. vt dicāt. Iudicia domini vera, iustificata in semetipsa. Egredientur igitur iudicia mea quasi lux, id est, quod voluerim, aut quid vtile esse iudicauerim ego, manifestius cognoscetur. Quid est illud? Ait. [Quia misericordiā volui, & nō sacrificium. & scientiā Dei plus quàm holocaustum.] Huius suæ sententiæ memor dominus semel & iterū apud Matthæū inuenitur. Vbi enim discū-
Matt. 9. bente eo in domo eiusdē Matthæi, murmurabāt pharisæi, dicentes eius discipulis. Quare cum publicanis & peccatoribus māducat magister vester? Non est (inquit) opus valētibus medico, sed male habentibus. Statimque subiungit, Eūtes aūt discite quid sit, misericordiā volo & nō sa-
Matt. 12. crificiū. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores. Item, vbi discipulis eius esurientibus, & spicas sabbato vellētibus atque manducātibus, cum dixissent, ecce discipuli tui faciūt quod nō licet eis facere sabbatis. Ait post alia. Si aūt sciretis quid est, misericordiā volo, & nō sacrificiū,
Misericordia duplex ad proximū vna in anima, alia in corpore. nunquam condēnassetis innocentes istos. Ergo cum dicit in hoc propheta, quia misericordiam volui & non sacrificiū, dignam suorū reddidit causam iudiciorū, cur supra inter cætera dixerit, In gregibus suis & in armentis suis vadent ad quærendum dominū, & nō inuenient eum. quia videlicet, neque secundū corpus, neque secūdū animam misereri nouerūt proximis, prompti sacrificatores gregum, imolatores armentorum. Nā vtrāque misericordiā, scilicet corporis & animæ testatur se voluisse illa, quā commemorauimus, euangelica prolocutione. Vbi enim peccatorem siue publicanū recipiens Matthæū dicit, euntes discite quid est, misericordiā volo & nō sacrificiū, illā patenter misericordiā se requisisse significat, quæ impenditur circa curā animarum. Vbi verò discipulos suos esurientes, & sabbato spicas vellētes à sabbati violatione defendit, dicens. Si aūt sciretis quid est, misericordiā volo & non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes istos. Ibi profectò misericordiam, quæ proximis in corporū necessitatibus impenditur sese voluisse testatur. Igitur iudicia domini vera sicut lux manifesta sunt, & causa cadit carnalis Israel siue Ephraim & carnalis Iuda, quia certatim sacrificium offerūt quod dominus non vult, & viscera misericordiæ nō habent quam dominus vult. quia holocausta multiplicāt quæ dominus non requirit, & scientiam Dei negligunt, in qua dominus & creator creaturam rationalem voluit semper, & vult exerceri. Nō acquieuerūt voluntati eius, nō executi sunt ea quæ ille voluit, scilicet misericordiā & scientiā Dei. Hoc est quod continuò subiungit. [Ipsi aūt sicut Adam transgressi sunt pactum, ibi præuaricati sunt in me.] Et est sensus, Ipsi autem & peccauerunt & peccatum suum per superbiam defendendo mihique contradicendo, contra semetipsos, & contra posteros suos immisericordes & crudeles extiterūt. Sed iam in isto secundi huius voluminis, finem facientes, sequentis initium ab hoc eodem capitulo sumamus.

FINIS LIBRI SECVNDI.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN OSEE PROPHETAM

COMMENTARIORVM LIBER TERTIVS.

Can. 2. IN CANTICIS Canticorum dilectus amicæ suæ loquitur. Ostende mihi faciem tuam amica mea, speciosa mea, columba mea, sonet vox tua in auribus meis. Vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Vocis siue locutionis eiusmodi nunc oportunè reminiscimur, quia videlicet saluo altiori cœlestis gratiæ vel amoris gradu, in quo dilectus Christus & amica eius sancta ecclesia cognoscitur, nimirum sapientis cuiusque animus dilectus, & san-

& sancta scriptura amica vel dilecta est illius quicunq; talis est, vt veraciter testimonium sibi
perhibeat conscientia, quòd sanctæ scripturæ pulchritudinem veram, & veritatem pulchram
diligat. Illius nanq; verba sunt hæc. Dixi sapientiæ, soror mea es, & prudentiam vocaui ami- *Prou. 7.*
cam meam. Dicit ergo nunc animus studiosus, & ipsa scripturæ præsentis admonet difficul-
ras, vt dicat. Ostēde mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis. Vox enim tua dulcis, & *Huius prophetæ scriptura difficilis.*
facies tua decora. Sanctæ huius scripturæ facies non nisi sapienti vnquam ostensa est, & vox e-
ius non nisi in auribus diligētis vnquam sonuit, neque alius scire meretur, vox eius quàm dul-
cis, & facies eius quàm decora sit. Dicit enim ille qui scripsit. Quis sapiens & intelliget ista, in-
telligens & sciet hæc? Igitur semen huius dulcedinis atque decoris authorem spiritum propi-
tium habere operantes, dilectam hanc siue amicam instāter cœpto itinere sequamur, vt faciem
eius videre, & vocem audire, id est, & intentionem eius sentire, & verum eius sensum inspicere
mereamur. Cum dixisset in hoc propheta dominus, quia misericordiā volui, & non sacrificium, *Osee. 14.*
& scientiam Dei plus quàm holocaustum, continuò subiunxit. Ipsi autem sicut Adam trans-
gressi sunt pactum, ibi præuaricati sunt in me. Ab isto rursus capitulo populi peccata incipit
declamare. Vndè & hic ad memoriam reuocandum est, quia (sicut superius iam diximus) sep-
ties hic propheta gentis suæ peccatricis peccata percutit, totidemque vicibus in aduētum siue
sacramentum filii Dei sermo eius recurrit, singulosq; cursus in eodem terminat. nimirum sapi-
enti atq; intelligenti, quia hæc scire meretur. Illud innuens, quòd iustificari & à peccatis liberari
aliter quàm per gratiam vel fidem Christi nemo possit. Hac vice prima, quam nunc vsq; tra-
ctauimus, sic incepit. Non est enim veritas, & non est misericordia, & nō est scientia Dei in ter-
ra. Tandem in persona Christi venturi, dixit. In tribulatione sua mane consurgent ad me, &c.
& tunc demum ad initium redargutionis rediit, dicendo, quia misericordiam volui, & non sa-
crificium, & scientiam Dei plus quàm holocaustum. ipsi autem sicut Adam trāsgressi sunt pa-
ctum, ibi præuaricati sunt in me. Cum enim dicit, quia misericordiā volui, & scientiā Dei, sub-
audiendum vel reminiscendum est, quod in initio capituli dixerat, nō est misericordia, & non
est scientia Dei in terra. Nunc itaque ordine cœpto processuri, nō negligenter pręterimus, quia
duo dixit in versiculo præsenti. Sicut Adam transgressi sunt, ibi præuaricati sunt in me. Breui *Sicut Adā transgressi sunt.*
versiculo & originale peccatum, & actualia tetigit peccata eorum. Dicendo namque, sicut A-
dam transgressi sunt, actualia peccata vehementer accusat. quia colentes idola, & cætera faci-
entes scelera, non quomodocunque peccauerunt, non per ignorantiam, aut per infirmitatem
deliquerunt, sed qui nequissimus peccandi modus est, scienter peccantes, sciētes quod mala fa-
cerent, recedendo à domo Dauid, & à templo domini, quod erat in Hierosolimis, vitulosq; au-
reos colendo, peccatum suum defenderunt, contradicendo sanctis prophetis, quoscunque do-
minus misit. Vndè & superius dominus dicit. Populus enim tuus sicut hi qui contradicunt sa- *Gene. 3.*
cerdoti. Hoc nimirum erat ita transgredi pactum, sicut transgressus est Adam. Ille namque & *Ibi præuaricati sunt in me.*
transgressus est, & transgressionem suam superbè defendit, dicendo, mulier quam dedisti mihi
sociam, dedit mihi de ligno, & comedi. Porrò subiungendo, ibi præuaricati sunt in me, origi-
nale respicit peccatum. Ibi namque cum dicit, subauditur in Adam. Præmiserat enim, sicut *Rom. 5.*
Adam transgressi sunt pactum. Et verè in Adam præuaricati sunt, quia (vt Apostolus ait) per
vnum hominem in hunc mundum peccatum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes
homines mors pertransiit in quo omnes peccauerunt. Itaque cum dicit, ibi præuaricati sunt in
me, bene sæpe dictus Apostolus huic in isto quoque sermone cōsonat prophetæ, causando Iu- *Rom. 3.*
dæos & Græcos omnes sub peccato esse, subiungendo etiam hæc, Non est enim distinctio. O-
mnes enim peccauerūt, & egent gloria Dei. His dictis, continuò de peccato actuali abundan-
tius agit, scilicet de peccato idololatriæ, & aureorum cultu vitulorum, quo sicut Adam trās-
gressi sunt pactum, vt iam dictum est. Sequitur enim. [Galaad ciuitas operantiū idolum, sup-
plantata sanguine, & quasi fauces virorum latronum. particeps sacerdotum in via interfici-
entium, pergentes de Sychem, quia scelus operati sunt.] Galaad est ciuitas cita trans Iordanem *Galaad ciuitas in tribu Gad.*
in tribu Gad, in qua idolum primitus est consecratum. Erat enim & ciuitas fugitiuorum. Sed
quanto celebrior, tanto idololatriæ, & malorum omnium principium fuit. Et quia isti idola
primùm consecrarunt, vel maximè sicut præsens testatur, in malum adiuuerunt, idcirco primi
ab Assyriis capti & in captiuitatem ducti sunt. Porrò, Sychen ciuitas in confinio decē tribuum *Sichen, quę & Neapolis.*
& duarum, quæ postea Neapolis appellata est, vndè trāsitus erat Israelitis in Hierusalem. Vbi
solummodo licebat victimas immolari. Tribus ergo temporibus, quibus secundum legis præ-
ceptum populus ad templum domini ascendere debebat, sacerdotes illorū ponebāt in itinere *Exodo. 23.*
latrones, qui insidiarentur pergētibus, vt magis vitulos aureos in Dan, & in Bethel, quàm do- *Deut. 16.*
minum adorent in Hierusalē, & quos reuocare non poterant, in eadē via interficiebant. Sacer-
dotū illorū particeps nūc dicitur Galaad, videlicet eo quòd Galaaditæ cōiungendo se iniqua
fœderatione, & cooperādo sacerdotibus in interfectione. Sēsus igit̄ iste est. Si quęras, cur dixerit,
ipsi aūt transgressi sunt pactū sicut Adam, qui vtiq; nō per ignorātiā, sed sciēter per arrogantiā
peccauit,

peccauit, & peccatum suum aduersus Deū sese corripientem proteruè defendit. Ecce effectum siue opus manifestum habes malæ defensionis. Nullū defensionis est manifestius est experimentum, quàm illos interficere, quibus ad missum non placet cōmuniter suscipere peccatum.

Galaad supplātata sanguine. *Iosue.20.21* Locus interfectionis erat Galaad, mira peruersione, mira supplantatione. Debuerat namq; ciuitas esse non interficientium, sed ab interfectione liberantium quempiam fugitiuum, secundum legem domini dicentis, Cumq; vltor sanguinis eum fuerit persecutus, non tradent in manus eius, quia ignorans percussit proximum eius. nec ante biduum triduumve eius probatur inimicus & habitauit in ciuitate illa, donec stet ante iudicium, causam reddens facti sui, & moriatur sacerdos magnus, qui fuerit in illo tēpore. Rectè ergo dicitur, supplātata sanguine, quia perdito vel derelicto constituto pacis, susceperat pro illo commutationē sanguinis. Dicitur & quasi fauces virorum latronum, quia videlicet sicut latrones in faucibus, id est cauernis, locisq; abditis latentes, expoliant prætereuntes & interficiunt, sic in ea, quæ debuerat esse asylum fugitiuorum, sanguinarij sacerdotes simplicitati populi insidiantes, expoliabant eos fide, interficiebant mente, & quos decipere non poterant, vestibus priuabant, corpore necabant. Pro tāto scelere propheta dolens, exclamat. [In domo Israel vidi horrendū. Ibi fornicatus est Ephraim, „ contaminatus est Israel.] Quid enim magis horrendū, quid magis exclamatione dignū, quàm „

Deut.32. istud accidisse, non in qualicūq; gente aut natione, sed in domo Israel, in gēte Dei, in parte domini, sicut Moyses loquitur, pars autem domini populus eius, Iacob funiculū hæreditatis eius? Denique gentis alterius peccatum in idolis error est. Israelis autē, qui veri & vnius Dei notitiam habuit, legemq; accepit, tale peccatum horror est. Propterea toties peccatum illius populi fornicationem appellat, & nunc quoque dicit. Ibi fornicatus est Ephraim, contaminatus est Israel. Ephraim (vt sæpe dictum est) ipse Hieroboam de tribu Ephraim. Israel verò decem tribus, quę illo peccante, id est, vitulos aureos pro deo sibi faciēte contaminatæ sunt, sequēdo illū. Etenim sicut contaminatur adulterio mulier, sic derelicto Deo populus ille cultu idololatriæ contaminatus est. Hæc aduersus Israel, id est, decem tribus dicta sunt. Sed nunquid tantūmodo illis ira tus est? Nonne & super Iudam grandis Ira, quam nunc videmus, pro meritis erat ventura? Sequitur. [Sed & Iuda pone messem tibi, cum conuertero captiuitatem populi mei.] Ac si dicat, „ Dixi quidem in initio prophetici huius sermonis, quia nō addam vltra misereri domui Israel, sed obliuione obliuiscar eorum, & domui Iuda miserebor, & saluabo eos in domino Deo suo, & hoc verum est. Nam Israelis, id est, decem tribuum captiuitas, de terra Assyriorum nō reuocabitur. tua verò ò Iuda transmigratio de Babylone est reducenda post annos. LXX. Veruntamen cum conuertero illam captiuitatem populi mei, cum reduxero illos in terram suā, qui ex te superer unt digni vt reliquiæ saluentur pro ipsorū fide & meritis, vsq; ad plenitudinem temporis, quo conuertenda est vniuersalis captiuitas omnis populi mei, per aduentum saluatoris Christi. tu Iuda pone messem tibi quæ secanda erit, id est, multitudinē filiorum malè natorum, quibus multipliciter pullulabis, scito demetendam esse Romanorū gladijs, sicut nunc, imò magis quàm nunc decem tribus demetuntur, & transferuntur ab Assyrijs. Quam ob causam? Quibus pro meritis siue peccatis? Ait. [Cum sanare vellem Israel, reuelata est iniquitas „

CA. VII. Ephraim, & malitia Samariæ, quia operati sunt mendacium, & fur ingressus est spolians latrū- „ culus foris.] Et est sensus. Cum ad saluandum Israel venissem, illa iniquitas reuelata est, & illa „ malitia Iudæorum sese expressit, cuius illa iniquitas Ephraim, illa malitia Samariæ typus vel præcursio fuit, quādo relicta domo Dauid, Hieroboā prętulit, relicto domino Deo, vitulos aureos colere magis elegit. Diligenter prophetiæ huius locum hunc, quē nunc ingredimur, pertractare conemur, memores illius dicti in fine voluminis, cuius sæpe meminimus. Quis sapiens & intelliget ista, intelligens & sciet hęc, & scientes tanta esse vel talia quæ hic prophetali oculo præuidet ac præscribit, qualia si nudis eloqueretur verbis, nimis intolerabile esset audire hominibus illius temporis, sicut diximus iam in prooemio præsentis opusculi. Deniq; peccatū Iudæ in saluatorem, cuius sanguinē fudit, hic mysticè describit, propter quod talia facta sunt vel fieri debuerūt in eiusdē excidio gentis. Quæ, pspiciens, hic rēctè dicat, sed & Iuda pone messem tibi. Cum (inquit) sanare vellē Israel, reuelata est iniquitas Ephraim, & malitia Samariæ. Qui nondum sapiens siue intelligēs est, qualē sanctus prophetię spūs loco iam dicto requirit, nihil aliud significari hic arbitratur, nisi ac ii dictum sit. Cum per Dauid electum meū vellē Israel instruere ad cognoscendum verum Deū, & ad tenendū firmiter solius nominis mei cultū legitimū, iniquitas filiorū Israel magis exarsit, & malitia illorum pertinacius insaniuit, nec ante destiterūt, donec ad posteros deriuato regni gubernaculo iugū excusserūt, & à domo recesserūt eiusdem

Dauid Christi typum gessit. Dauid, & deos sibi fecerūt iuxta mentionē suæ iniquitatis, iuxta malitiosa desideria cordis sui. Verùm ille Dauid nō solū pater secundū carnē extitit saluatoris nostri, verùm etiā figuram eiusdē prętulit in mirabilibus gestis. Regnū eius præparatio fuit regni Christi, imò regnū vnū est

Luca.1. Christi & ipsi⁹ Dauid, iuxta q̄d & angelus ad Mariā de illo dicit. Et dabit illi dn̄s deus sedē Dauid patris ei⁹. Ecōtra, Hieroboā, & q illū secuti sunt, relinquētes Dauid, typū gesserū Iudęorū & pharisæo-

pharisæorum, qui Christum negauerunt ante faciem Pilati,& dixerunt :Nō habemus regem
nisi Cæsarem.Furor ille,quo Christum condemnantes,petierunt dimitti sibi Barrabam homi-
cidam & seditionis authorē,illi malitiæ similis extitit,qua illi,qui sequuti sunt Hieroboā,veri- *Ioan.19.*
tatem Dei in mendacium commutauerunt. Vel(sicut hic scriptum est)mendaciū operati sunt,
quia veritate contempta,mendacium in vitulis aureis operati sunt,& coluerunt.Igitur in ver-
bis istis similitudinem pariter contemplemur & rem.Similitudinem,in illius statu tēporis,sci-
licet in eo quod ille Ephraim,siue illæ decem tribus taliter recesserūt à domo Dauid. Rem ve-
rò,in aduentu saluatoris,quando Iudæi rebellantes veritati,negauerunt eum,& populus regis
huius esse noluerunt.Itaq; cum dicit,Cum sanare vellem Israel,reuelata est iniquitas Ephraim,
Ponamus ante oculos mentis & illum Dauid patrem carnis Christi, & hunc filium eius verum
Dauid,quia videlicet vterq; suo modo Israel sanare voluit,ille Psalterium cōponendo,iste car
nem assumendo. Nam psalterium illud manufactum typum fuisse carnis vel corporis Christi, *Psal.50.*
testatur ipse, cum in Psalmo personā patris ad eundem filium , dum in sepulchro corpus eius *Cælestia pro*
quiescit,loquentem introducit.Exurge gloria mea,exurge Psalteriū & cithara. Et ille respon- *missa Da-*
dens.Exurgam(inquit)diluculo. Illo psalterio suo manufacto Dauid Israel sanare voluit,quia *uid primus*
nimirum idcirco verba cælestia cum psalterio cecinit , vt populum tantummodo terrena dili *explicauit.*
gentem introduceret ad amorem & spem futuri regni,quæ vera sanitas est cordis . Hoc ante *Deute.32.*
illum nemo fecit,vt promissa cælestia verbis enunciaret manifestis,aut pœnas ignis æterni.
Hoc ita verum est,vt apud Moysen ferè nusquā inuenias promissiones paradisi vel regni dei,
neq; cōminationes inferni,nominibus manifestis,præter locū vnū in cātico Deuteronomij, vbi
sic dicit.Ignis succēsus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima. Omnia clausa
sunt sub figuris,& bona quidem æterna sub nomine terræ Chanaan,terræ quasi lacte & melle
manantis,mala verò sempiterna,sub nominibus famis, pestilentiæ,gladij,malarūq; bestiarum
reddēda significat pro meritis. Talis nanq; & ita quodammodo puerilis sensus erat carnalis
populi in illius statu temporis,vt non nisi præsentia diligere prospera, non nisi præsentia me-
tuere sciret aduersa. Hinc primus (vt iam dictum est)cœlestis regni gloriam patenter expressit
verbis,addita vi musicæ dulcedinis,& ordine composito diuinæ religionis,volēte domino sa-
nare Israel,scilicet vt sano corde terrena paruipenderet, cælestia magis desideraret. At verò
psalterium istud,siue hæc cythara,cui pater hoc dixit . Exurge gloria mea,exurge psalterium
& cythara,multò amplius hoc egit sic aperiendo os suum,vt Matthæus scribit.Beati pauperes *Matt.5.*
spiritu,quoniam ipsorum est regnum cælorum,&c.Nimirum hæc expectationi carnalis Israel
valde contraria sonuerunt,beatificando pauperes,mites,lugētes,esuriētes ac sitiētes iustitiam,
misericordes,mūdi cordes,pacificos,& persecutionē propter iustitiā sustinentes. Aliter nāq; sen *Carnalis If*
tiebat carnalis Israel,scilicet beatos esse tantùm illos, qui prosperarētur in via huius seculi,qui *rael.*
bus vacaret vt essent superbi,immites,siue tyranni ridentes atq; exultantes,quamuis in rebus
pessimis,inexpertes miseriarum,atq; idcirco nescientes compari miseris,luxuriantes omni vo-
luptate cordis & corporis,belligerantes atq; bellicis elatos triumphis,valentes per potentiam
quos vellēt occidere ac persequi. Profectò sensus hic magna erat infirmitas. Ille autem sanare
volebat Israel,vt sanè saperet . Aduersus vtrunq; reuelata est iniquitas Ephraim, id est,perse- *Odiū Israel*
cuti sunt eos omnes illi qui noluerunt sanari. Primum quis nesciat, quāta Dauid ille regni Dei *cōtra Da-*
Psaltes aduersa pertulit,quāta mala passus est ab illis? Vsqueadeo quo gratis illum odio ha- *uid.*
buerunt,vt filium quoque illius Absolon regem sibi facerent,quia non alium habuerunt,quo *2.Reg.15.*
duce consurgentes regno eum depellerent. Mortuo Absalon secuti sunt Seba filiū Bochri,illo
mortuo subticuerunt victi & inuiti per sapientiam eiusdē Dauid filijq; eius Salomonis.sed de-
inde mox vbi occasio data est per imprudentiam Roboam,ceruices suas excusserunt,regemq;
alium & Deos alienos,id est,vitulos aureos sibi fecerūt. Hæc fuit iniquitas Ephraim,& hæc ma
litia Samariæ,quia videlicet Hieroboam de tribu Ephraim malum hoc iniquè gessit,& Sama-
ria,per quam totum eius regnum intelligitur(fuit enim Metropolis decem tribuū) hoc ipsum
malitiosè suscepit,scilicet inuidēdo domui Dauid,inuidendo & dedignando tribui Iuda,quod
sibi tantùm ex illa tribu reges deberent esse destinari. Dixerunt enim quodam loco viri Israel
ad regem Dauid. Quare te furati sunt fratres nostri viri Iuda,& transduxerūt regem & domi- *2.Reg.19.*
num eius Iordanem? Et respondent omnis vir Iuda, quia propinquior(inquit)mihi est rex. Et
respondens vir Israel,decem partibus,ait,maior ego sum, Ita commota seditione quidam vir *Malitia*
Belial nomine Seba filius Bochri cecinit buccina,& ait, Non est nobis pars in Dauid,neq; hæ- *Ephraim.*
reditas in filio Isai. Deniq; ex dictis & factis huiuscemodi palam datur intelligi,quæ nam illa
fuerit malitia Samariæ,de qua nūc loquitur hic, quia nimirū scissuræ illius causa fuit inuidēria
quę veraciter malitia dici potest,quia cuncta malitiosarum machinamenta cogitationū parit.
Maximè verò tunc iniquitas, quæcunq; sit, malitia meretur dici,quādo sic se exercet, vt cū sa-
piētia vel ratione incedere possit videri.Sapiēter aūt siue rationabiliter Samaria fecisse sibi vi- *Gen.48.*
deri poterat,sequēdo,regemq; faciendo Hieroboā de tribu Ephraim, qa patriarcha Iacob cum
benedi-

benediceret filios Ioseph Manassen & Ephraim, iste quidem (ait) scilicet Manasses, erit in populos & multiplicabitur, sed frater eius iunior, maior illo erit, & semen illius crescet in gentes. Et *1. Par. 5.* in Paralipomenon legimus. Ruben quippe primogenitus erat Israel, sed cũ violasset thorum patris sui, data sunt primogenita eius filiis Ioseph filij Israel. Et quidem pluraliter dixit filijs Ioseph, sed cum ille (vt iam dictũ est) Ephraim iuniorẽ priori prætulerit, iure sibi tribus Ephraim de primogenitis videbatur gloriari. Itaq; peccatum Samariæ recedentis à domo Dauid & inuidentis tribui Iudæ, vt ex ea reges aut principes deberent germinari, rectè malitia debuit nũcupari, quia cum contra veritatem & rationẽ ageret, rationis & diuinæ authoritatis patrocinio non carere sibi visa est. Et notandum, qualiter dixerit huic, reuelata est iniquitas Ephraim *Antiqua malitia Israel.* & malitia Samariæ. Non dixit, exorta est siue oriri cœpit iniquitas, cum sanare vellem Israel, sed reuelata est, latebat, quamdiu duces, vel principes habebat Israel, qui illũ cogerent ad cultum Dei, qualium optimus vel maximus fuerat Dauid. Reuelabatur autem quãdo morientes *Iudi. 2.* decedebant illi, sicut quodam loco scriptura dicit. Cumq; dominus iudices suscitaret, in diebus eorum flectebatur misericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de cede vastantium. Postquam aũt mortuus esset iudex, reuertebantur, & multo maiora faciebant, quàm fecerant patres eorum, sequentes Deos alienos & adorantes eos. Non dimiserũt adinuentiones suas, & viam durissimam per quam ambulare consueuerant. Eodẽ modo tunc reuelata est eadem iniquitas, eadem malitia, quando decesserat Dauid, quo regnante, non audebat reuelari, imò & multo maius tũc reuelata est, quàm eatenus aliquando reuelata fuisset. Prius nanq; vrgente aliqua calamitate, & clamantibus illis ad dominum cum tribularentur, suscitato saluatore aliquo, id est, iudice bono, conuertebantur ad dominum, & deos alienos relinquebant. Extunc autem quando sic reuelata est, vt illos facerent vitulos, nunquã ab eisdem vitulis recesserunt, sicut manifestè de singulis regibus scriptura dicit, quia à peccatis Hieroboam nõ recesserunt. Hanc iniquitatem siue malitiam adhuc propheticus sermo persequens, protinus addit. [Quia operati sunt mendaciũ, & fur ingressus est spolians, latrunculus foris.] Mendacium *3. Reg. 12.* quippe sunt operati, dicendo de vitulis, qui vtiq; non erãt dij, Isti sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Ad illud opus vt fieret, & diabolus inuisibiliter, & Hieroboam visibiliter operatus est. Pulchrè ergo & veraciter dictum, fur ingressus est spolians, scilicet diabolus animas furtim deuorans, per inspiratam occultè malitiã, & latrunculus foris, videlicet Hieroboam latro visibilis, qui foris, id est, exterius idola fabricans, extra domum siue partem domini, & peccare faciens Israel, nimirum grande & crudele latrocinium fecit. Diximus, qualiter illo tẽpore regnante seu iam decedẽte Dauid, iniquitas Ephraim & malitia Samariæ reuelata fuerat, cum sanare vellet dominus Israel, dicamus nũc, qualiter nouissimo tẽpore, cum in aduentu suo saluator itidem Israel sanare vellet, similis iniquitas vel malitia, imò & multò maior secundum similitudinem illius reuelata sit. Cum (inquit) sanare vellem Israel, dicat hoc *Osee. 6.* sanator & saluator Israel, sanitatis illius author, de qua cum præmisisset paulo ante dicẽs ipse, In tribulatione sua mane consurgent ad me, verba ipsorum consurgentium protinus intulit hoc modo. Venite & reuertamur ad dominum, quia ipse cœpit & sanabit nos, de qua sanatione siue sanitate, id est, peccatorum remissione, primaque resurrectione, quæ est resurrectio animæ, iam eodẽ loco dictum est. Cum enim illa sanitate sanare vellet Israel, Deus homo factus præsentialiter atque visibiliter incipiens prædicare, & sic dicere. Pœnitẽtiam agite, appropinqua- *Matt. 4.* bit enim regnum cælorum, tunc reuelata est iniquitas Ephraim & iniquitas Samariæ, id est, illa iniquitas Iudæorum, illa malitia Scribarũ & Pharisęorum, cuius typus extitit illa iniquitas Ephraim, & illa malitia Samarię, de qua iã secundum literã vel historiam dictum est. Exagitauit *Cur nõ placuit Iudæis Christus.* enim illos spiritus nequã, vt pœnitentiæ doctorem cum verbo prædicationis, opera quę nemo alius fecit facientẽ, deriderent, persequerentur, & blasphemarent. Exempli gratia, dicendo. Dæmonium habes. Itemq;, In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Nõ enim placebat illis Christus talis prædicator, pœnitentiæ doctor, paupertatis persuasor, atq; exẽplar hu- *Ioan. 8.* *Matt. 12.* militatis, magister mansuetudinis, monitor ad lugendum pro peccatis, declamator iustitiæ, & cõquisitor misericordiæ, munditiæ cordis collaudator, pacis remunerator, & eorum qui persecutionẽ patiuntur propter iustitiam consolator. Quare? Quam ob causam talia prædicantem repulerunt, odio habuerunt, atque impugnauerunt? videlicet, quia cuncta his cõtraria sapiebant & diligebant, talemq; sibi cupiebant aduenire Messiam, qui illos in hoc sæculo extolleret, gentiumq; pacẽ eo vsq; turbaret, donec omnes fines terræ ditioni illorum per bella, bellorumq; triumphos subiugaret, aureamq; ac gemmatam illis Hierosolimã in terris cõstrueret, atq; in cæteris his similibus eorum cupiditatẽ omnino, sicut litera prophetica plerisque in locis sonare videtur, corporaliter expleret. Talem illorum intentionem sensumq; ipse quodã loco *Ioan. 5.* breuiter exprimens. Quomodo (inquit) potestis vos credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à solo est Deo, non quæritis? Persecuti sunt ergo sanare volentem, tãquam frenetici medicum percutientes antidotum porrigentem, nec ante destiterunt, donec tradentes illum

illum negarent ante faciem Pilati, præeligentes Barabam latronem, authorem seditionis, eun- *Matt.23.*
demq; regem suum postulantes crucifigi. Hoc modo reuelata in illis, imò impleta ab illis est
iniquitatas Ephraim, & malitia Samariæ, & sic impleuerunt mensuram patrum suorum, &
sic reuelauerunt, ac testificati sunt, quòd essent consentientes patribus eorũ. Nam quod ince-
perunt illi, recedendo à domo Dauid, & occidendo prophetas domini. Hoc isti adimpleuerũt,
crucifigendo filiũ Dauid, filium Dei, & deinde occidẽdo, crucifigẽdo, flagellando, & de ciuitate
in ciuitatem persequendo prophetas & sapientes & scribas, quos ille misit. In omnibus his ope-
rati sunt mendacium, mentientes aduersus eundem regem suum, quem negauerunt & velut *Fur Iudas*
malum ac seductorem accusauerunt. Perspicuum quoq; illud est in illis quod sequitur, & fur *latrunculus*
ingressus est spolians, latrunculus foris. Fur namq; Iudas proditor, & latrunculus cœtus pha- *cœtus phari*
risaicus extitit. Iudas namq; loculorum domini erat fur, sicut Euangelista testatur, quia fur erat *saicus.*
& loculos habens, ea quæ mittebantur, portabat. Porrò Pharisæi & sacerdotes in templo latro- *Ioan.12.*
cinabantur, prædã de populo facientes, vendendo & emendo. Vndè cum eijceret eos, sumptũ *Matt.21.*
de Esaia testimonium protulit dicens, scriptum est. Domus mea domus orationis vocabitur. *Esaiæ 59.*
& mox illud de Heiremia subiunxit, vos autem fecistis illam speluncam latronum. Ille fur in- *Hiere.7.*
tus inter discipulos domini Iesu, pseudodiscipulus & fictus amicus, & ille latrunculus foris, id
est, manifestus hostis, consilium simul inierunt, & (sicut iam dictum est) mendacium operati
sunt, cuius videlicet mendacij maximus opifex Caiphas, sic mentitus est, toto conspirante illo
concilio malignantium ad decipidum miserum populũ. Expedit vobis vt vnus moriatur ho- *Ioan.11.*
mo pro populo, & non tota gens pereat, ne fortè veniant Romani, & tollant nostrũ, & locum,
& gentem. Adeò cum sanare vellet dominus Israel, ille more suo sanari noluit, sicut aliis verbis
declamans dicit: Hierusalem Hierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi *Matt.23.*
sunt. Quotiès volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub
“ alas, & noluisti. Sequitur. [Et ne fortè dicant in cordibus suis, omnem malitiam eorum me re-
“ cordatum, nunc circundederunt eos adinuentiones suæ, coram facie mea factæ sunt.] Magna
& vera confirmatio iusti iudicii Dei siue vltionis, quã præmiserat dicens, sed & Iuda pone mes-
sem tibi, messem (sicut iam dictum est) appellans illius immensitatem excidii, qua à Romanis
erant perdendi. Ne fortè (inquit) dicant in cordibus suis, omnẽ malitiã eorum me recordatum,
Ac si dicat: Ne fortè murmurent, & quasi iniustam reprehendant sententiã dicentis, vt veniat
super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti, vt quod vin-
dicatum est in patribus, iterum vindicetur in filiis, omnis causa illis tollitur iustæ repræhensio-
nis. Solent namq; Iudæi aduersus huiusmodi respondentes dicere nobis. Cur hoc tempore vin-
dicari in nos arbitramini, in quod olim vindicatũ fuit? Exempli gratia. Cur dicimus eis, illud
quoq; peccatum, quod olim in deserto fecerunt patres eorum, faciendo vitulum & adorando
illum, hoc tempore visitari super illos, quando sic excæcati sunt. Respondent nobis, illius ma-
litiæ tunc dominum fuisse recordatum, siquidem tunc ex illis in vna die viginti tria millia ce-
ciderunt. Hæc dicentes, non aduertunt, quia postquam illud factum est per manus filiorũ Leui,
quibus & Moyses ait. Cõsecrastis manus vestras hodie domino vnusquisq; in filio & fratre suo.
Deinde cum oraret Moyses dicens, dimitte eis hanc noxã, ipse respondens, Angelus (inquit) me- *Exo.32.*
us præcedet te, ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorũ. Igitur ne fortè dicant
(ait) in cordibus suis, omnem maliciam eorum me recordatum, id est, singula quæq; peccata tẽ-
poribus suis punisse me, atq; idcirco non debere nunc omnia venire super generationem istam,
dico illis, quia nunc circumuenerunt eos adinuentiones suæ, videlicet quasi longus funiculus, *Longus fu-*
quia cuncta priorum generationum peccata imitati sunt, & illæ adinuentiones corã facie mea *niculus pec-*
factæ sunt, quia nulla pœnitentiæ satisfactione illa delere curauerunt. Tales sunt adinuentiones *catorum in*
eorum, quæ illos circumuenerunt, taliter causas mortis in vno homine adinuenerũt, vt meritò *Iudæis.*
dictum sit, & meritò fieri debuerit illud dictum, venient hæc omnia super generationem istam.
Omnibus enim, quicunque à sanguine Abel iusti iustos homines vel prophetas occiderunt, si-
miles sese fecerunt Cain qui Abel interfecit, similes Saul qui Dauid persequutus est, & propter *Gene.4.*
illum sacerdotes domini. LXXXV. viros trucidauit, & ciuitatẽ illorum percussit in ore gladii,
similes Iezabel & Achab, qui Naboth iustum & cæteros prophetas domini occiderunt. Atq; *1.Reg.21.*
idcirco rectè iniquitates illorum & omnium quicunque tales extiterunt, isti in generatione sua *3.Reg.2.*
portauerunt. Quænam sunt adinuentiones illæ, quæ eos circumuenerũt, & per quas omnibus
“ illis similes se fecerunt? Ait. [In malitia sua lætificauerũt regem, & in mendaciis suis principes.
“ Omnes adulterantes quasi clibanus succensus à coquente. Quieuit paululũ ciuitas à cõmixti-
“ one fermenti, donec fermẽtaretur totum. Dies regis nostri. Cœperunt principes furere à vino,
“ Extendit manum suã cum illusoribus, quia applicuerunt quasi clibanũ cor suum cum insidia-
“ retur eis. Tota nocte dormiuit coquens eos mane ipse succensus quasi ignis flammæ.] Quis iste
fuit rex, & qui isti principes, quos & in malitia sua & in mendacitis suis lætificauerunt adulte-
rantes, sic succensi quomodo succenditur clibanus à coquente? Et quidem sensus est vtilis, qui

etsi non palam inuenitur, in gestis tamen potest conijci, quòd ita factum sit. Rex Hieroboam & principes eius, qui fauentes illi ad omne facinus paruerunt, hoc modo lætificauerunt. Mysterium propheticum de nece saluatoris, de quo nunc loquebamur, paululum differimus, ne conie-

Hieroboam regis astutia iecturam vtcunq; rationabilem atq; probabilem nos neglexisse videamur. Omnes adulterantes, id est, à proprio viro, Deo, recedentes, quasi clibanus à coquente, quia sicut clibanus succenditur vt coquat panes, ita illi succensi sunt malitia Hieroboam & igne idololatriæ. Quieuit paululum ciuitas à commixtione fermenti, donec fermentaretur totum. Fabricatis quippe idolis, non vim fecit Hieroboam populo, vt ea coleret, ne fortè quibusdam causa Dei religionis resistentibus, cultura idolorum euacuaretur. Ideoque paululum quieuit ciuitas, donec propria voluntate populus regi cõsentiret, vt primùm principes, deinde satellites illorum regi & principibus fauentes, ad vltimum omnis populus corrumperetur. Et hoc est quod dicit, donec fermentaretur totum. Quæ enim spontè fiunt, diu permanent, quæ autẽ necessitate, citò soluũtur. Hoc considerans Hieroboam, maluit spontè, quàm coactè populum subire nouam idolorum culturam. Itaq; succensa toti populi massa in veneratione vitulorũ, cœperunt dicere ad fores Hieroboam. Dies regis nostri, subauditur, iste est, & quem nobis festiuum noster constituit imperator. Hunc celebramus, in hoc gaudemus, in hoc vitulos aureos adoramus, ita clamãte populo, cœperunt (inquit) principes furere à vino, id est, non solùm non sunt irati, qui debuerant rectores esse populi, sed insuper intelligentiam suæ mentis amittentes, cœperunt furere à vino, videlicet amentiam passi, tam luxuriæ quàm idololatriæ. Quid ad hæc ille rex? Extendit (inquit) manum suam cum illusoribus, quia applicuerunt quasi clibanum cor suum, cum insidiaretur eis. Illusores quippe erant principes, qui populo nequiter illudebant, eumq; à Deo suo longè abducebant, errori eius consentiendo, gratulantes quòd applicuissent cor suum quasi clibanum, vt eos succenderet ille rex, & idololatriæ flãmis ardere faceret. Cum illis illusoribus, cũ eiusmodi principibus manum suam extendit, quasi benedicendo & profacili consensu grates agendo, cum insidiaretur eis, id est, cum iniquũ penes se haberet consiliũ, vt eos omnino auerteret à templo domini, ne pergendo Hyerosolimam causa adorandi & sacrificandi, paulatim

3.Reg.12. resipisceret, & vnum eundemq; cum Iuda regem rursus susciperet, talia machinando, tota (inquit) nocte dormiuit, coquens eos, mane ipse succensus quasi ignis flammæ. Et est sensus, Postquam ignem malitiæ cordibus eorũ immisit, & vidit eos furere, nullumq; esse qui suæ resisteret voluntati, tota nocte dormiuit, hoc est, securus iacuit, versutus in tenebris, coquens eos igne impietatis, mane autem ipse succensus flammis suorum scelerum venit ad immolandum. Hæc secundum coniecturam magis quàm secundũ historiam de præterito tempore narrata vtcunq; valeant, nos illud attendentes, quia propheta est, & tantæ profunditatis sibi conscius, vt in fine voluminis dicat illud, quod iam sæpe commemoratum est. Quis sapiens & intelligit ista, intelligens & sciat hæc? Nos ad mysterium saluatoris supra cœptum recurramus, & in futurum

Mystica de Christo expositio textus. tempus respicientem prophetam, intellectuali oculo sequi cõtẽdamus. Istæ sunt adinuentiones eorum, adinuentiones Iudæorum, quæ illos circumuenerunt, quas effugere non potuerunt, propter quas bellica Romanorum falce vt secarentur, vt arida messis, iudicati atque damnati sunt. In malitia sua lætificauerunt regem, & in mendacijs suis principes, omnes adulterantes quasi clibanus succensus à coquente. Isti adulterantes illi sunt, quorum scelus alius propheta præuidens. Audire (inquit) verbum domini principes Sodomorum, percipite auribus legem

Esaia 1. Dei mei populus Gomorræ. Præuidebat namq; sacrilegium Iudæorum, & illam noctem qua insanierunt aduersus dominum & aduersus Christum eius, non sine quadam similitudine So-

Sodomorũ similes Iudæi in nocte paschali. domorum. Nota quippe vetus historia est, quia cum hospitaretur dominus apud Loth, viri ciuitatis vallauerunt domum ipsius ipsa nocte, à pueto vsq; ad senem, omnis populus simul. vocauerunt Loth & dixerunt ei. Vbi sunt viri qui ad te introierunt nocte, &c. Secundum similitudinem illorum, isti quasi clibanus succensi à coquente diabolo, illa nocte pascali post esum

Gene.19. agni sui, crapulati & ebrij circũdederunt domum, & tenuerunt eum, vt traderent gentibus ad illudendum & flagellandum & crucifigendum. In illa malitia sua lætificauerunt regem. Quem regem? Vtiq; Pontium Pilatũ siue etiam ipsum Cæsarẽ, quem se lætificare putauerant adu-

Iohn.19. lando, & dicendo, non habemus regem nisi Cæsarem. Nam Pilatum rectè hic regem dici con-

Pilatum rectè regem dici. firmat illud de Actibus Apostolorum, vbi cum dixissent fideles, orantes, Domine tu qui fecisti cœlum, & terram, mare, & omnia quæ in eis, qui spiritu sancto per os patris nostri Dauid pueri tui dixisti. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ,

Actu.4. & principes conuenerunt in vnum aduersus dominum & aduersus Christum eius, continuò subiunxerunt. Conuenerunt enim verè in ciuitate ista aduersus sanctũ puerum tuũ Iesum, quẽ vnxisti, Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus, & populus Israel. Reges illos, de quibus scriptum fuerat, astiterunt reges terræ. Pontiũ Pilatũ & Herodẽ ille scripturæ locus testatur fuisse. Et rectè, tetrarchæ enim erant, id est, singuli quartæ partis regni Iudaici reguli isti. Pontius Pilatus, Herodes, Philippus, & Lysanias, illũ talem suum regem in malitia sua Iudæi lætificauerũt,

in eo

Mendax Pilatus. *Matt.27.*

in eo quod dominum Iesum comprehenderunt, eiq; crucifigendum tradiderunt. Loquebatur quidem verba quasi tristia, dicendo: Ego in eo nullam inuenio causam, & cætera his similia; lauans etiam manus suas & dicens; Mundus ego sum à sanguine iusti huius, vos videritis, sed tacē iiebatur homo expers veritatis, & propria possessio mendacii. Etenim is qui, dicente domino, Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati, omnis qui est ex veritate, audit meam vocem, continuò procaciter dixit, quid est veritas; & non expectato responso, iterum exiuit. Quàm longè putas à veritate, & quàm mendacio affuerit? Imò nō solùm mendax, verumetiam simulator & callidus, simulans iustitiam quasi pius, quum impiè lætaretur. Dicit aliquis. Quæ causa vel necessitas illi erat, vt cum lætaretur, tristitiam simularet? Nimirum Romani imperij, quæ tunc vigebat, secularem iustitiam timebat, ne vocaretur in ius, eò quòd hominem occidisset innocentē, pœnamq; subiret homicidij. Quod tamē postea contigit. Hic erat timor eius, quem & Euangelista memorat, vbi cum dixissent Iudæi, nos legē habemus & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit, continuò subiungit. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit. Sed adhùc videtur illum excusare dominus ipse, cum dicit. Propterea qui tradidit me tibi, maius peccatum habet. Non excusat homicidam, sed in comparationem eius Iudaicum scelus magis condemnat. Pilatus namq; qui neq; legem, neq; prophetas accepit, sic in nece domini accusatur tanquam reus homicidij, quia nihil aliud, quàm hominem illum esse scire potuit. Iudæus autem ex lege & prophetis conuincitur, quia non tantùm hominem, sed & regem & Deum suum tradidit, ac perinde maius peccatum habet, de quo & excusationem non habet. Igitur in malitia sua lætificauerunt, Pilatum regem siue tetrarcham, aut præsidem, imò non tantùm regē, sed & reges, Pilatum & Herodem. Vt enim cognouit Pilatus (ait Euangelista) quòd de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat illis diebus. Herodes viso Iesu, gauisus est valde, scilicet vt visu miraculorum eius sperans regiam ac superbā oculorum suorum curiositatē pascere vel satiare. Sequitur enim. Erat enim cupiens ex multo tempore videre eū, eò quòd audierat multa de illo, & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. Cumq; nihil responderet, spreuit illū Herodes cum exercitu suo, & illusit, indutumq; veste alba, remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die. Nam antea inimici erant ad inuicem. Hæc fuit lætitia illorum, conuenire in amicitiam & consensum ad illudendum & perdendum dominum. Porrò principes, quos in mendacijs suis itidem lætificauerunt, maximè principes sacerdotum Annas & Cayphas extiterunt, qui iniquè lætabantur, quando secundum voluntatem ipsorū turbæ mētiebantur, clamantes illum seductorem magnum, malefactorem, dicentes, quia inuenimus hūc subuertētem gentem nostram, & prohibentē tributa dare Cæsari, & cætera his similia. Quieuit (inquit) paululum ciuitas ex commixtione fermenti donec fermētaretur totum. Festiuitas Iudæorum, qua imminente dominus quærebatur ad occidendum, notum est quia festiuitas erat azimorum, & ab illa vespera, qua traditus est vsq; ad diem octauum, iuxta præceptū legis fermentatum non inueniebatur in domibus eorum. At illi fermentati in semetipsis erant fermēto veteri, fermento malitiæ & nequitiæ. Opportunè ergo tunc ciuitas habuisse denotatur commixtionem fermenti, quando vanissimè cauebat exterius fermentum in panibus, & nō timebat fermentari intrinsecus malitiosis & sanguineis apparatibus. Ab eiusmodi fermenti commixtione paululum ciuitas conquieuit, quia postquam illo consilio malignantium fuere fermentati, cogitantes vt interficerent eum, paululum se continuerunt & quieuerūt Iudæi Hierosolymitani, propter turbas, quæ ascenderant de ciuitatibus vel regionibus alijs, quæ & susceperūt illum cū ramis palmarum, clamantes osanna filio Dauid. Hinc est illud, quòd cum consiliū fecissent, vt eū dolo tenerent & occiderent, Dicebant (inquit Euangelista) Non in die festo, causamq; subiungit. Ne fortè tumultus fieret populi. Quod vtiq; nō dicebāt intentione religionis, vt haberet festiuitas ornamentum pacis, sed ne de manibus eorum tolleretur auxilio eius, qui ad diem festum conuenerat, populi. Nam vbi traditor accessit, qui traderet illum sine turbis, in ipsa festiuitatis nocte exierunt ad comprehendendum illum, contra morem religionis, contra edictum legis. Cum enim dixisset lex, fasciculumq; hysopi tingite in sanguine qui est in limine, & aspergite ex eo superliminare & vtrunq; postē. Istud quoq; addidit, nullusq; vestrum egrediatur hostium domus suæ vsq; mane. Ita male & maligna intentione ciuitas, quæ epulari debebat in azymis, quieuit, ex quo fermentari cœperat commixtione illius fermenti, quod cōmixtū fuerat maligna collectione concilij, agentibus hoc senioribus & scribis & Pharisæis, & Principibus sacerdotum, vt quiesceret donec fermentaretur totū, id est, donec magis ac magis omnes in eundē confirmarentur iniquitatis consensum. His dictis repentè propheta voces eorum, qui dominū comprehenderant, horribiles inclamat, Dies regis nostri. Puta illos dixisse. Honor regis nostri, honor & fidelitas Cæsaris, non enim habemus regem, nisi Cæsarem, & illi honorem in hac die fecimus, rapiendo hunc qui prohibebat tributa dari Cæsari. Dies hic memorialis illi sit, pro cuius honore & fidelitate istum, qui se dicit regem esse, illudimus, conspuimus, spinis coronamus

Ioan.18.

Cur simulabat iustitiā Pilatus.

Ioan.19.

Maius peccatū Iudæorum, quàm Pilati.

Luca.23.

Deut.16.

1.Cor.5.

Ioan.11.

Non in die festo.

Exod.12.

namus, flagellamus, crucifigimus. Hæc & huiusmodi dicentes, cœperunt (inquit) principes fu-
Iudæi furentes à vino. rere à vino. Veraciter animo cœperunt furere, quia non ieiuni aut sobrij mane, sed crapulati &
ebrij comprehenderunt illum in vespera, clauso iam die, in illa festiuitate, in illa paschali nocte,
quando nimirū delectabile illis de more fuisse nemo ambigat, opulenter cœnare atq; affatim
potare. Poti & pleno ventre resoluti, modum furori nescierunt ponere, persequentes hominē
inopem & mendicum, & compunctum corde mortificare. Hinc illud est inter cætera in persona
Psal. 108. eius dictum. Aduersum me loquebantur siue exercebantur, qui sedebāt in porta, & in me psal-
Psal. 68. lebant qui bibebant vinum. Biberant enim (vt iam dictum est) illa nocte vinum, atq; perinde
ebrietate augere furorem, psallebant in eum, psallebant (inquam) non sicut David laudem
Dei, sed strepebant vocibus horrisonis, opprobria decantantes & blasphemiā nominis Dei, sicut
ait ipse. Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Sequitur. Extendit manū suam
cum illusoribus, qui applicuerunt quasi clibanum cor suū, cum insidiaretur eis. Tota nocte dor-
miuit coquens eos, mane ipse succensus quasi ignis flammæ. Quis extendit manum suam cum
Pilatus manū extēdit. illis illusoribus? Nimirum Pilarus iam dictus. Quomodo extendit manū suam? Profectò co-
hortē mittendo ad rapiendum dominum, sicut testatur Euangelista cum dicit. Iudas ergo cum
accepisset cohortem, & à Pontificibus & Pharisæis ministros, venit illuc cum laternis & facibus
& armis. Nam cum sic distinguit, cum accepisset cohortem, & à Pontificibus & Pharisæis mi-
nistros, palam dat intelligi, quia ministros quidem à Pontificibus & Pharisæis accepit, cohortē
verò à præside, penes quem & cohortes & cæteri militares imperij Romani erant ordines. Itaq;
manum suam extendit cum illusoribus, manum vtiq; militarem, id est, cohortem misit, Phari-
sæis & Pontificibus suos pariter ministros mittentibus. Et rectè hic illusores appellantur, quia
nocte illa, cum tenuissent dominū, illuserunt eum, expuendo in faciem eius, colaphis cædendo,
& palmas dando in faciem eius, & cætera faciendo, quæ in Euangelio legimus. Qua fiducia
fretus, taliter extendit manum suā? Quia applicuerunt (inquit) quasi clibanū cor suum, id est,
quia bene conscius erat, quòd per inuidiā tradidissent eum. Illo inuidiæ confisus incendio ma-
num suam extendit, in eo quòd ad comprehendendum illum, cohortē misit, cum insidiaretur
eis, id est ita, vt insidiaretur eis, ita vt flammā inuidiæ magis ac magis accrescere faceret in eis.
Matt. 27. Dicebat enim. Quid igitur faciā de Iesu, qui dicitur Christus? Item, cum adduxisset eum foras
Iohā. 19. & sedisset pro tribunali. Ecce (inquit) rex vester, Clamantibus illis, tolle tolle crucifige eum,
Regem vestrū (inquit) crucifigā? Talia dicendo nimirū insidiabatur eis, id est, hoc agebat, vt
inuidiæ flammam magis ac magis augesceret in eis. Et vide nequitiā hominis mendacissimi, cal-
lidi, & insidiatoris. Tota (inquit) nocte dormiuit coquens eos, mane ipse succensus quasi ignis
flāmæ, Qua nocte tota illa dormiuit? Nimirū eadem nocte qua manū suam extendit, id est, co-
hortem misit. Nusquam enim affuit persona eius vel interfuit tota nocte illa, qua illi velut cli-
banus succensi, furiosè, in illum ardentes insanierunt, conclamando, conspuendo, colaphis cæ-
dendo, palmas in faciē eius dando. Inter hæc intus continuit se vsq; mane, & tunc apparuit ipse
Matt. 27. succensus quasi ignis flammæ. Siquidem mane facto (inquit Euangelista) vinctum adduxerūt
eum & tradiderunt Pontio Pilato præsidi, videlicet consiliū ineuntes, vt eum morti traderent.
In illo consilio is, qui tota nocte dormierat, Pilatus quasi ignis flammæ succensus in verba pro-
rupit, ardens pariter & succendens, & ardentes instigans verbis supra memoratis, ne ab illo, quo
ardebant, inuidiæ incendio refrigescerent. Quid multa? [Omnes calefacti sunt quasi clibanus
& deuorauerunt iudices suos.] Omnes (inquit) calefacti sunt, seditio conualuit, & vidit ipse
Pilatus, imò videre gauisus est gaudio maligno, quòd seditio cōualesceret, nihilq; proficeret co-
gitando quòd vllam in eo causam inueniret, & fingendo mirari se quòd instarent, vt regē ipso-
rum crucifigeret. Ita omnes calefacti flamma zeli & inuidiæ, quasi clibanus, omnes, inquā, prin-
cipes sacerdotum & ipse Pilatus, scribæ & Pharisæi, persuadentes turbis Iudæorū conclamātes,
Iudices, Christus & apostoli. milites præsidis illudentes, & omnia quæ scripta sunt peragentes. Sed quid? Et deuorauerunt,
inquit, iudices suos. Miro modo dictū, quòd iudices suos deuorauerīt. Væ deuoratoribus illis,
quia deuorauerunt, id est, condemnauerunt illos, à quibus iudicandi sunt. Iudicū primus ipse
est dominus Iesus Christus, venturus iudex viuorum & mortuorū, cæteri verò iudices apostoli
sunt, quibus ipse locutus est. Sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus
Israel. Istos, quantum in ipsis fuit, deuorauerunt, quia videlicet ipsum dominū sic se occidere
putauerunt, vt omnino moreretur & periret nomen eius. Apostolos autē in fugā conuerterunt,
& maximū ex illis Petrū negare compulerunt. Igitur miseri, atq; à misericordiæ foribus exclu-
dendi, mira infelicitate illos deuorauerūt, quos iudices habituri sunt, illos iudices habituri sunt
quos deuorarunt, quomodo vel inquantū potuerunt. Sequitur. [Omnes reges eorū ceciderunt,
non est qui clamet in eis ad me.] Hoc & de illius temporis statu, quo vitulos aureos coluerunt,
& de tempore iam dictæ passionis dominicæ rectè intelligendum est. Nam & tunc ita cecide-
runt omnes reges decem tribuum, vt non esset vel vnus qui recederet à peccatis Hieroboam.
& itidem quando Christū condemnauerūt, ita reges eorū ceciderunt, ita rectores vel principes
corum

eorum excæcati sunt, ac velut rami fracti corrurrunt, vt non sit in eis qui clamet ad dominũ.
Clamãt quidem, sed non ad dominum, imò contra dominum, blasphemando Christum Deũ
& dominum. Quod & si extunc clamare & sacrificare contendunt, resultat eis illud propheti- *Esai. 1.*
cum. Et cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis, & cum multiplicaue-
ritis orationem, non exaudiã. manus enim vestræ sanguine plenæ sunt, ita cadendo quales fa-
" cti sunt? Ait. [Ephraim in populis ipse commiscebatur.] Ephraim omnis ille dicitur, qui re- *Ephraim.*
cessit à domo Dauid, magis autem ille populus, qui crucifixit Christum filium Dauid, quia ve-
raciter sic faciendo recessit à domo Dauid. Sed & de hac & de illa recessione iam superius dixi-
mus, quia hæc illi similis est, imò illic cœpta recessio, hic consummata est. Ergo Ephraim, id est, *Israel ve-*
omnis carnalis Israel & carnalis Iudaismus, apud quem nõ est Dauid, neq; semẽ eius Christus, *rus.*
in populis commiscebatur & commiscetur, id est, inter gentes reputatur. Nam contra, Israel *Num. 23.*
verus, inter gentes reputatur. sed habitat solus, iuxta illud. Populus solus habitabit, & inter gẽ-
tes non reputabitur. Item & Moyses benedicendo loquitur. Habitabit israel confidenter & so- *Deut. 33.*
lus. Hic Israel sanctus & mundus est. Is autem, qui nomine Ephraim in præsenti loco denotatur,
" immundus est & sordidus, in populis commixtus. Hoc est quod sequitur. [Ephraim factus est
" subcinericius panis, qui non reuersatur.] Quod idem est ac si dicat, inuidiæ flammis quasi in cli
bano decoctus, sub cinere peccatorum suorum premitur, & ad pœnitentiam non conuertitur.
Nam sicut panis subcinericius à cinere non emũdatur, nisi reuersetur. Ita Iudaicus populus, qui
(vt sæpe iam dictum est) veraciter recessit à domo Dauid, atq; idcirco à nomine Ephraim per
spiritum propheticum denotatur, à peccatis suis non liberatur, quia ad fidem Christi non cõ-
uertitur. Itaq; in populis commiscetur, populorum nominibus, quibus commixtus est & similis *Ezec. 16.*
factus est, iure censetur, iuxta illud. Pater tuus Amorræus, & mater tua Cketea. Nec verò tan- *Mat. 12.*
tummodo in populis commiscetur, verumetiam in malis meritis præfertur. Exempli gratia,
cum dominus dicit. Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, quia pœnitentiam
egerunt ad prædicationem Ionæ. Et ecce plus quàm Ionas hic. Et his similia. Diligenter verba
" propheticæ veritatis persequamur, quibus iste Ephraim vehementer culpatur. [Comederunt
" alieni robur eius, & ipse nesciuit. Sed & cani effusi sunt in eo, & ipse ignorauit.] Verè manifestũ
est quia comederunt alieni robur eius, id est, abstulerunt omnẽ dignitatem regalem siue prin-
cipalem, qua olim tanquam in iuuentute sua roborabatur. Ecce enim hodie non est illi rex neq;
princeps aut dux, & ipse (inquit) nesciuit. Quid nesciuit? Nimirum illud quod non nescire, sed *Gene. 49.*
magnopere scire debuit, quia non prius comederetur, nõ prius omnino deuoraretur, tale illud
robur eius, donec veniret verum robur & verè princeps fortitudinis Christus. Sic enim patri-
archa Iacob fuerat prælocutus. Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius, donec
veniat qui mittendus est. Quo tempore venit ille, quem venisse credimus, natum ex vtero vir-
ginis, quem negauit iste Ephraim, factum est istud. Alieni, scilicet gentiles Romani, comederũt
robur eius, id est, regnum eius ablatum tradiderunt suis satellitibus, scilicet Herodi & posteris
eius. & postmodum venientes insuper tulerunt locum & gentem illius. Hoc ipse nesciuit, imò
nescire voluit, vt diceret aut dicat quia Christus iam venit, si verus est sermo quem tantus pa-
triarcha dixit. Nec verò taliter comederũt alieni robur illud, vt possit recuperari, sed ita vt ir- *Spes Iudæ-*
recuperabile sit. Hoc est quod ait. Et cani effusi sunt in eo, & ipse ignorauit. Ac si dicat: Sicut ho *rum vana*
mini præ senectute canescenti iam non est spes vt recuperetur in eo robur iuuentutis. ita po- *& fallax.*
pulo illi, ex quo regnum sic perdidit, non est spes recuperandi, nisi illa quæ vana est, & fallax
erit, & frustrabitur eum, quando videlicet pro Christo suscipiet Antichristum. Hoc ipse igno-
rauit, canos istos in semetipso non attendit. Vir autem quicunq; verus Israelita extitit vel nũc
est, ipse nõ ignorat, quia sic senuit & incanuit Ephraim, vt iam nõ sit sicut heri & nudiustertius,
quando toties victus vel captus ab hostibus post fatigationem captiuitatis regnum quasi iuue-
nile robur recuperare potuit. Eruditus homo canos istos sic intelligit, vt ad similitudinem re-
spiciat Abrahæ senis, & Saræ iamiam decrepitæ matris. Sicut enim illi tunc Isaac genuerunt,
quando in illis cani effusi sunt, cum ante Sara sterilis fuisset, ita tunc demũ Christus nasci debuit
de populo illo, quando regno ablato inualidus factus est. Quomodo hæc ipse nesciuit, aut quo
modo ignorauit? Malo nimirum & pessimo inscitiæ vel ignorantiæ modo, nolẽdo intelligere, *Supra. 4.*
nolendo scire, repellendo scientiam hanc, sicut superius dominus dicit: Quia tu scientiã repu-
listi, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. Ergo quod dicitur, & ipse nesciuit & ipse ignora-
uit, idem est, ac si diceretur, propter culpam superbiæ cæcatus est, quia scire contempsit. Vndè *Rom. 11.*
" & protinus subditur. [Et humiliabitur superbia Israel in faciẽ eius.] Superbia namq; Israel pa- *2. Cor. 3.*
lam nunc est quòd in faciem eius humiliata sit, quia propter superbiam cæcitas contigit in Is-
rael, vt Apostolus ait: Velamen quod positum est super cor eorum, sicut præsignabat velata
exterius facies Moysi, humiliatio superbiæ Israel est. In conspectu omniũ, qui reuelata facie cõ-
templantur gloriam domini, humiliatio quæ propter superbiam contigit, cognoscitur in facie
eius, in corde & sensu eius. Præterea sic quoq; humiliata est eadem superbia in faciem eius, vt

« Vastabuntur, quoniam præuaricati sunt in me. Et ego redemi eos, & ipsi locuti sunt contra me
« mendacia.] Ita cædam eos, vt & secundum animā væ illis sit, quoniam recesserunt à me. &
secundū corpus vastentur, quoniam præuaricati sunt in me. Neq; enim tantummodo in legem
meam præuaricati sunt, in meipsum manus miserunt, meipsum tradiderunt ad crucifigēdum.
Et vide q̄ ingrati sint. Ego redemi eos, & olim ex Aegypto, & nunc à peccatis in sangine meo,
scelus quoq; meæ mortis ignoscens illis ita vt dicerem. Pater dimitte illis, non enim sciunt quid Luc.23.
faciunt, & ipsi pertinaciter contra me mendacia loquuti sunt. Nam & militibus copiolam de-
derunt pecuniam, dicentes. Dicite, quia discipuli nocte venerunt, & furati sunt eum, nobis dor Mat.28.
mientibus. & si hoc auditum fuerit à præside, nos suadebimus ei, & securos vos faciemus. At illi
accepta pecunia, fecerunt sicut erant docti. Et diuulgatum est apud Iudæos verbū istud vsq; in
hodiernum diem. Hæc & huiusmodi mendacia contra me loquuti sunt, & loqui non desinunt.
« [Et non clamauerunt ad me in corde suo, sed vlulabāt in cubilibus suis. Super triticum &
« vinum ruminabant, & recesserunt à me.] Diligenter in verbis istis diuinam perpendamus iu-
stitiā, quia hic causa est propter quam carnalis Israel existimetur vel reputetur Edom siue Esau,
& non Israel. Et non clamauerunt (inquit) ad me, sed vlulabant. Quidnā est clamare ad domi- Clamor ad
num nisi desiderare dominū? Cæterùm, si quis orationē multiplicet, quantumuis clamando, & deū pro ter
lachrymando, non habens intentionem in hoc, vt ipsum mercatur habere Deum, sed vt aliud renis, vlula
quid obtineat terrenū siue transitorium, nō veraciter dici potest clamare ad dominū, id est, ita tus est.
clamare, vt clamor eius ad domini Dei perueniat auditū. Iste qui sic clamat, nimirum similis est Gene.27.
Esau, de quo scriptū est. Auditis Esau sermonib⁹ patris, irrugijt clamore magno & cōsternatus
ait. Benedic etiam & mihi pater mi. Non vtiq; aliū quærebat benedictionis fructū, nisi hunc, vt
in isto seculo diues ac potens existeret. Idcirco postmodum sequitur. Cumq; eiulatu magno fle
ret, motus Isaac dixit ad eum, In pinguedine terræ & in rore cæli desuper, erit benedictio tua.
Sciebat enim quid quæreret, & idcirco illius benedictionē eiusmodi præfiniuit. Ait ergo, Et nō
clamauerunt ad me in corde suo, sed vlulabant in cubilibus suis, id est, non fuerūt mihi deuoti,
cor eorum mecum rectū non fuit, non meipsum, sed quæ mea sunt quæsierunt, & propter hæc
eiulabant in cubilibus suis, id est, in synagogis suis, quæ nimirū non ecclesia mea, sed cubicula
ipsorum sunt. Verè vlulabant, quia super triticum (inquit) & vinū ruminabant, sola quæ vētris
sunt quærebant, & recesserunt à me, videlicet non quærendo habere me. Hoc modo reuera nō Psal.23.
ad generationem pertinēt quærentium dominū, quærentiū faciem Dei Iacob, sed ad genera- Hebr.12.
tionem Esau. Hoc sentiens Apostolus dicit ad Hebræos. Ne qua radix amaritudinis rursum
germinans impediat, & per illam inquinētur multi. ne quis fornicator, aut prophanus, vt Esau,
qui propter vnam escam vendidit primitiua sua. Scitote enim, quoniam & postea cupiens hæ-
reditare benedictionem, reprobatus est. Non enim inuenit pœnitentiæ locū, quanquā cum la-
chrymis inquisisset eam. Vsque hodie infelices Iudæi sic vlulant in cubiculis suis, neq; inueni-
unt pœnitentiæ locum, vt benedictionem hęreditare possint, quāquā cum lachrymis inquirant
eam. Quare? Quia non clamant ad dominum in corde suo, sed super triticū & vinū ruminant,
id est, non cælestem quærunt gratiam, non peccatorum optant remissionem, non regni futuri
suspirant gloriam, sed vlulant & ruminant, propter illius terræ iracundiam, in qua tritici &
vini se habuisse recolunt abundantiam, sicut in psalmo scriptum est. & in iracūdia terræ loquē- Psal.34.
tes dolos cogitabant. Nam quia terram illam ab aduentu saluatoris nostri propter sanguinem
eius se amisisse non ignorant, idcirco irascuntur, & zelo maligno inflammati blasphemant il-
lum. Et recesserunt à me inquit. Verè recesserunt, imò & legationem miserunt post ipsum, di-
« centes. Nolumus hunc regnare super nos. [Et ego erudiui eos, & confortaui brachia eorum, Luca.19.
« & in me cogitauerunt malitiam.] Sententia hæc magnæ admirationis habet sensum. Idem
enim est ac si dicat. Ego, in quem cogitauerunt nequitiam, Ego ille sum qui erudiui eos, ego
ille qui confortaui brachia eorum. Erudiui nimirum dando legē, & docēdo, non esse vitā ho-
minis tantùm in tritico & vino, super quod nunc ruminant, sed in sermone Dei, quēadmodum
Moses dicit, afflixit te penuria, & dedit tibi cibum manna, quem ignorabas tu & patres tui, vt
ostenderet tibi, quod non in solo pane viuat homo, sed in omni verbo quod egreditur ex ore Deut.8.
Dei. Postquam erudiui eum, postquam legem dedi illis, & circunduxi, & docui, custodiendo
quasi pupillam oculi mei, tunc demum confortaui brachia eorum, constituendo super excel- Psal.104.
sam terram vt commederet fructus agrorum, & ita confortati sunt, vt reges fortes occiderent,
duces, principes, & reges eorum, & longo tempore possiderent labores populorum. Ille qui
hæc feci illis, ego ipse sum in quem cogitauerunt malitiam, videlicet hanc, vt me crucifige-
rent. Dixerunt enim, Suspendamus eum in ligno, & proinde maledictus erit, nec reputabitur
filius benedicti, de quo Psalmista cecinit. Benedictus qui venit in nomine domini. Moses nan- Psal.117.
que scripsit, quia maledictus à Deo est qui pendet in ligno. Hanc in me malitiam cogitaue- Deut.21.
runt, sed hæc ipsa malitia eorum excecauit eos, vt non viderent ac scirent, quod econtrario
per crucem eius in omnes gentes benedictio, id est, peccatorum daretur remissio. & per eam Ioan.12.

omnia traheret ad seipsum. [Reuersi sunt vt essent absq; iugo, facti sunt quasi arcus dolosus.]
Mira rebellio peruersorum, quibus quod in rectis corde suaue est & leue, importabile videtur
Matt. 11. & ferre non possunt. Iugum quippe domini suaue est, & onus eius leue, duræ autem ceruices &
male fortes humeri illorũ ferre non potuerunt. Idcirco reuersi sunt vt essent absq; iugo, vt non
haberent legem aut regem, malis voluntatibus suis contradicentem. Sed ita reuertendo facti
Arcus dolosus. sunt quasi arcus dolosus, id est, semetipsos interfecerunt ac perdiderunt in modũ arcus dolosi,
qui retrocidente sagitta, ipsum à quo tenditur, percutit. Fugiendo nanque iugum Dei siue im-
perium Christi, perniciosum sibi subierũt iugum hominum, mortiferum sibi fecerunt iugum
Psal. 93. Romani imperij. Imò & intendentes arcum rem amaram, vt sagittarent in occultis immacula
Mat. 27. tum. eodẽ arcu sagittis ipsis in semetipsos reuersis perierunt, sese æterna damnatione percusse-
runt, dicendo, Sanguis eius super nos & super filios nostros. Hoc est quod continuò sequitur.

[Cadent in gladio principes eorum à furore linguæ suæ.] Furor nanq; linguæ illorũ quasi
gladius acutus extitit, quemadmodũ psalmista cecinit, quia acuerũt vt gladium linguas suas.
Psal. 63. Item. Filij hominum dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Furor lin-
Psal. 56. guæ eiusmodi ille sermo nequam extitit, quem firmauerunt sibi clamando. Tolle tolle, cruci-
fige crucifige. Et hic linguæ gladius sic acutus Mariæ quoque animam pertransiuit, iuxta di-
Luca. 2. ctum Simeonis. Ab illo furore, id est, propter illum furorem linguæ suæ, cadent (inquit) in gla-
dio principes eorũ, & sic factum est. Legimus, & miramur Iosephum narrantem illud misera-
bile excidium Hierosolymorũ, in quo sic ceciderunt, vt nũquam suum possint recuperare sta-
tum, foris Romanorum, intus gladiis concisi suorum conciuium & contribulium, vt multò
aliter quàm gladiis cecidissent Assyriorum siue Babyloniorum. Et meritò, quia nimis lon-
gum traxerant peccatorum funiculum. Ait enim. [Ista subsannatio eorum in terra Ae-
gypti.] Et est sensus. Ista peccantium insania non noua est, sed inueterata, ex quo gens ista
Rebellio Iudæorũ contra Mosen. nata est in terra Aegypti. Illic nanque patres istorum, qui subsannauerũt Christum dominum
legis & prophetarum, subsannauerũt Mosen missum sibi à Deo, vt liberaret eos de manu Ae-
gyptiorum. Licet enim clamarent ad dominum propter afflictionem & duram seruitutem, ta-
men mira dementia missum sibi liberatorem subsannauerunt, dedignando intelligere quòd
Act. 7. visitarentur, & saluandi essent per illum. Hinc Stephanus protomartyr, cum præmisisset. Ex-
istimabat autem intelligere fratres suos, quoniam Deus per manus ipsius daret salutem illis. At
Num. 16. illi (inquit) non intellexerunt. Et post pauca. Hunc Mosen, quem negauerunt dicentes, quis te
constituit principem & iudicem? Hunc Deus principem & redemptorem misit, qui accepit
verba vitæ dare nobis, cui noluerunt obedire patres nostri, sed repulerunt & auersi sunt cordi-
Exo. 32. bus suis in Aegyptum, dicentes ad Aaron. Fac nobis deos qui præcedãt nos. Moysi enim huic,
qui eduxit nos de terra Aegypti, nescimus quid factum sit. Et vitulum fecerunt in illis diebus.
Ergo quòd in Aegypto subsannatio illorum iam sæuierit, palàm est, & ex ipsorum quoq; ver-
bis attestantibus potest colligi. Cum enim persequeretur eos Pharao, illi vidẽtes exercitum e-
ius, dixerunt, Forsitan non erant sepulchra in Aegypto, ideo tulisti nos, vt moreremur in soli-
Exo. 14. tudine. Quid hoc facere voluisti, vt educeres nos ex Aegypto? Nonne iste est sermo quem lo-
quebamur ad te in Aegypto, dicẽtes, recede à nobis vt seruiamus Aegyptiis? Illic nimirũ testã-
tur, se illum repulisse mira inuidentiæ crudelitate, vt cum clamarent ad dominũ ob suam libe-
rationem, personam liberantis odirent. & cum sibi salutem cuperent, illi personæ, quam noue
Malitia eorum contra Dauid. rant gloriam ministerij salutaris inuiderent. Eodem morbo corrupti, cum regem nimis im-
portunè quæsissent, datam sibi secundum cor domini personam odere regnantẽ, inuidebãtq;
2. Reg. 15. gloriæ triumphatoris, cuius contra gentes inimicas gloriabantur triumphis, in tantum vt cõ-
tra illum susciperent filium eius Absalon, deinde Seba filium Bochri, deinde Hieroboam fi-
lium Naboth semel & iterum dicentes, non est nobis pars in Dauid, neq; hæreditas in filio Isai.
Eadẽ iniquitate siue subsannatione perseuerante, cum regem magnũ per prophetas prænunci-
atum expectassent Messiam, ad magnam generis sui gloriam venientis odere personã, & illam
quam ex lectione poterant animaduertere Christi gloriã stanti in medio ipsorũ personæ nimis
crudeliter inuidebant. Igitur ista subsannatio eorũ in terra Aegypti, id est, sic subsannauerunt
Moysen in terra Aegypti, sic subsannauerũt Christũ filiũ Dei, sic subsannauerũt Dauid, sic sub
sannando negauerunt Mosen, negauerũt Dauid, negauerũt Christũ ante faciẽ Pilati. Et idcirco
cadẽt in ore gladij (vt iã dictũ est) propter istũ linguæ suæ furorẽ, propter istam suam subsanna
CA. VIII tionem. Quid proinde facies ò propheta? [In gutture tuo sit tuba quasi aquila super domum
domini, pro eo quod trãsgressi sunt fœdus meũ & legẽ meã præuaricati sunt. Me inuocabãt, Deus
meus, cognouimus te. Proiecit Israel bonum, inimicus persequetur eũ.] Hæc annuncia, & annũ-
ciãdo in gutture tuo sit tuba, quia videlicet populo huic bellũ est, & non pax. Aquila nanque
Aquila contra Iudæos. veniet super domum domini. i. Romanũ imperiũ, cuius militare signũ aquila erat, veniet super
ciuitatẽ, in qua est domus domini. In Ezechiele, vbi cõtra Iudã prophetia dirigitur, decẽ tribubus
iam in Assyrios translatis, per aquilam Nabuchodonosor significat his verbis: Aquila grandis
alarum

alarum magnarum lõgo membrorum ductu, plena plumis & varietate, venit ad Libanum &
tulit medullam cedri, summitatẽ eius auulsit, &c. Nescitis quid ista significent? Dic. Ecce venit
rex Babylonis in Hierusalẽ, & assumet reges & principes eius, & adducet eos ad se in Babylo- *Ezech.17.*
nem. Hic ait vbi nõ aduersus Iudã tantũ, sed aduersus omnẽ Israel prophetia texitur, & quasi
tuba declamare iubetur, rectè secundum supra dicta per aquilã excellẽtia Romani intelligitur
imperij cuius (vt iam dictũ est) militare signũ aquila fuit, ante susceptũ vexillũ crucis, eo quòd
aquila rex auium esse dicatur, & cuius ob honorẽ Herodes quoque auream fixit aquilam super
tẽplum domini, vt refert Iosephus. Hæc aquila (inquit) super domum domini, id est, Romanum
imperium ad destruendam irrecuperabiliter gloriã sacerdotii Iudaici veniet. Quã ob causam? *Pactũ Dei*
Pro eo (inquit) quod transgressi sunt pactum meum, & legem meã præuaricati sunt. Poterat enim *cũ Salomo-*
obijcere quis & dicere, quòd istud Deus faceret vel fieri sineret, contra suum statutũ, contra fœ- *ne.*
dus vel pactum, quod pepigit cum patribus eorum. Nã vt de cæteris taceamus, nunc ad Sa-
lomonem, qui primus ædificauit illam domũ domini, taliter dixit. Exaudiui orationem tuam *3.Reg.9.*
& deprecationem, qua deprecatus es coram me. Sanctificaui domum hanc quam ædificasti, vt
ponerem nomen meũ ibi in sempiternum. Sed vide quid postmodum seqtur. Si autẽ auersione
auersi fueritis vos & filij vestri, non sequentes me, nec custodientes mãdata mea, & cærimonias
quas proposui vobis, sed abieritis & colueritis deos alienos, & adoraueritis eos, auferam Israel
de superficie terræ quam dedi eis, & templum quod sanctificaui nomini meo, proiiciam à con-
spectu meo, eritque in prouerbium & in fabulam cunctis populis, & domus hæc erit in exem-
plum. Ergo in pacto domus illa stetit, id est, sub conditione seruandæ iustitiæ, quã profectò ser- *Verba pacti*
uandam ab illis non esse, Deus præsciuit. Nam si seruandam esse præsciret, nequaquã cõditio- *cõditionali*
naliter illis bona sua permitteret, toties dicẽdo, si pręcepta mea seruaueritis, si in viis meis am- *ter posita.*
bulaueritis, quod in lege frequẽs, sed absolutè & modo pręDicatiuo, vel pmissiuo, sicut ad A-
brahã locutus est in promissione seminis, quod est Christus, Non enim dixit, si egressus fueris de
terra tua, sed egredere (inquit) de terra tua, &c. & benedicam tibi, atque in te benedicentur vni-
uersæ cogitationes terræ. Itemque, in repromissione non dixit, si feceris rem hanc, & non peper- *Gene.12.*
ceris filio tuo vnigenito, benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. Quæ vniuersaliter *Gene.22.*
populo pro cultu tabernaculi vel domus domini, pro cærimonijs seruandis promissa sunt, sub
conditione posuit prouidentia Dei præscientis, quòd cõditionem vel pactum promissionis nõ
essent seruaturi, & quòd pactũ istud irritum facturi essent, sicut & Hieremias verbis declamat *Hier.11.*
manifestis. Cum enim præmisisset, Audite verba pacti huius, & facite illa, postmodum hæc in-
tulit. Et hi ergo abierunt post deos alienos vt seruirent eis, irritum fecerunt domus Israel & do-
mus Iuda pactum meũ, quod pepigi cũ patribus eorũ, Itemque alio loco dicit. Et nolite cõfidere *Hier.7.*
in verbis mēdacii, dicentes. Tẽplum domini, templũ domini, tẽplum domini est. quoniã si bene
direxeritis vias vestras, & studia vestra, habitabo vobiscũ in loco isto, Igitur cũ dixisset, In gut-
ture tuo sit tuba, quia aquila super domum domini, ne quasi de mutabilitate argueretur, quòd
abiiceret domum quã prius elegisset vel in pactum suscepisset, causam reddidit protinus dicẽs,
pro eo quod transgressi sunt fœdus meũ, & legẽ meã pręuaricati sunt, quod idẽ ac si diceret, quia
pactum meũ irritum fecerũt, Et ista quidẽ causa cõtra Iudaicos flatus sufficiẽs est, nec aliã audiri
digni sunt, quãdiu suam volentes statuere iustitiã, iustitiæ Dei non sunt subiecti, dum inter cæ-
tera quibus sese aduersus fidẽ Christi defendunt, illud quoque subsannant dicẽdo cõsequenter, *Aquila su-*
esse mutabilem Deũ, si domũ suã nomini suo sanctificatã abiecit, apud Christianos quæsiturus *per domum*
aliam. Qui autem iam pro emerita fide dignus est, vt intret in sanctuarium domini, & intelli- *domini.*
gat in nouissimis eorum, causas alias audit & reddit, intelligit & dicit, quare super illam do-
mum domini aquila semel & iterum venire debuerit. Semel nanque venit super illã Nabucho-
donosor, quẽ in Ezechiele (vt iam dictum est) per aquilã oportet intelligi, & eandẽ domũ incen- *4.Reg.vlt.*
dio conflagrauit. Iterum venit Romanum imperium cũ victricibus aquilis, & non solummodo
domum illã, sed & locum & gentem irrecuperabiliter tulit. Semel vel primo permittẽte Deo,
idcirco factum est, vt vetus illud sacerdotium corriperetur. Secũdo idcirco factum est, vt om- *2.Mach.5.*
nino tolleretur. Corripendi nanque atque instruendi erant illius temporis tã populus quàm sacer-
dotes, vt scirent ipsi & ipsorum posteri, quia non propter locum gentem, sed propter gentẽ lo-
cum elegit dominus. & quia auro & lapidibus, quibus præfulgebat illa domus, non magis quàm
fumo aut fauilla delectatur, nisi cordium corporumque templa sibi ad habitandum præparen- *Sacrificium*
tur. Tollendum autẽ omnino erat in aduentu Christi domus vel templi illius sacerdotiũ, quia *Iudæorũ nõ*
tẽporis illius sacrificiũ nõ fuerat iussum, sed permissum, donec cũ iussu & præsentia Christi ve- *iussum sed*
niret sacerdotium necessariũ secundum ordinẽ Melchisedech. Nã quod illud sacrificium non *permissum*
fuerit iussum (vt iam dictum est) sed permissum, testatur ipse dominus in Hieremia dicens. Ho- *fuit.*
locaustomata vestra addite victimis vestris, & comedite carnes, quia nõ sum locutus cum pa- *Hier.7.*
tribus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocausto-
matum & victimarũ, sed hoc verbũ præcepi eis, dicens. Audite vocem meã, & ero vobis Deus,

& vos eritis mihi populus,& ambulate in omni via, quam mandaui vobis, vt bene ſit vobis.
Ergo ſacrificiū illud nō iuſſum erat,ſed permiſſum. Ad quid aūt permiſſum? Ad hoc maximè,
vt ordo illius carnalem retineret populum, ne citius dilaberetur ad Aegyptiorū, cęterarumq;
ſacrificia gentium, vt ſaltem ſub nomine veri Dei pingues hoſtias carnium ſacrificarent, à qui-
bus omnino auelli nequaquā poſſēt. Hoc ipſum interca teſtari cœpit ſpiritus ſanctus per os Da
uid, quamuis ille in eadē religione ſacrificantium, ſtudioſiſſimus fuit. Ait enim, Nunquid mā-
ducabo carnes taurorum, aut ſanguinē hircorū potabo? Immola Deo ſacrificiū laudis. Nimi-
rum iſtæ voces parum profeciſſent ad decutiendum ſupercilijū illius ſacerdotij, ſi poſt aduen-
tum Chriſti ſtetiſſet & locus, & gens; & nō veniſſet talis aquila ſuper illā domū domini. Deniq;
adhuc, poſtquā lapis ſuper lapidē non remanſit, Chriſtum blaſphemant vbiq; terrarū captiui,
Pſal. 49. & blaſphemando impedimentum facere moliūtur currēibus quadrigis euāgelij Chriſti. Quid
Oportuit tē facerent ſi roborati in terra ſua conſiſtentes, domumq; illam ſplendidā ſuperſtitiōe habētes, tale
plū deſtrui. ſuæ perfidei fulcimentū digito demonſtrare poſſent. Tali ergo debuit aquila veniente domus
domini deſtrui, quēadmodum & Danieli angelus prædixit. Et poſt hebdomadas (inquit) ſexa-
Dani. 9. ginta duas occiditur Chriſtus, & nō erit eius populus qui eū negaturus eſt. Et ciuitatē & ſan-
ctuarium diſſipabit populus cū duce vēturo, & finis eius vaſtitas, & poſt finem belli ſtatuta de-
ſolatio. Et deficiet hoſtia & ſacrificiū, & in templo erit abominatio deſolationis, & vſq; ad cō-
ſummationem & finē perſeuerabit deſolatio. Nūc ad literæ textū reuertamur. Cū cauſam red-
didiſſet cur aquila venire permitteretur ſuper domū domini, dicendo, pro eo quòd tranſgreſſi
ſunt fœdus meū, & legem meā præuaricati ſunt, cōtinuò ſubiunxit. Me inuocabant, Deus meus
cognouimus te. Et eſt ſenſus. Mira impudentia, cū ſint tranſgreſſores, cum ſint præuaricatores,
inuocant me dicentes, Deus meus, Deus meus cognouimus te, Tale eſt illud in Eſaia. Me et-
Eſai. 58. enim de die in diem quærunt, & ſcire vias meas volunt, quaſi gens, quæ iuſtitiam fecerit, & iu-
dicium dei ſui non dereliquerit. Mentiuntur ergo, dicendo, deus meus cognouimus te. Ipſe Dei
Ioan. 8. filius refellit eos in hoc dicto. Eſt (inquit) pater meus qui glorificat me, quē vos dicitis, quia Deus
noſter eſt, & non cognouiſtis eum. Quare? Nimirū quia iuxta & illud quod prophetauit Eſaias.
Eſai. 29. Populus hic labiis me honorat, cor aūt illorum longè eſt à me. Ita modis omnibus verbis ipſo-
rum opera contraria ſunt. Idcirco protinus hic propheta ſubiungit. Proiecit Iſrael bonum, ini-
Proiecit Iſ- micus perſequetur eum. Quod bonū, vel quē bonum Iſrael proiecit, niſi Deū qui ſummum bo-
rael bonum num, qui ſolus & ſummè bonus eſt, cui dicit oretenus, deus meus cognouimus te? Deniq; illū
proiecit, non modò quia dudum dixit, nō eſt nobis pars in David, neq; hæreditas in filio Iſai, &
3. Reg. 12. vitulos ſibi pro Deo ſtatuit. verumetiam quia quod maius eſt, Dei filium extra ciuitatē proie-
cit, negans eum ante faciē Pilati, & foris inter ſceleratos proiectū, crucifixit. Idcirco inimicus
Deut. 28. perſequetur eum, inquit, nimirū iuxta maledictiones quas præſcius Moyſes in lege præſcripſit.
Tradat te dominus corruentē ante hoſtes tuos. Per vnam viam egrediaris cōtra eos, & per ſep-
tem fugias, & diſpergaris per omnia regna terræ, ſitq; cadauer tuum in eſcam cunctis volatili-
bus cœli & beſtiis terræ, & nō ſit qui abigat. Quòd ita factum ſit, aſſertione noſtra non indiget.
Seqtur. [Ipſi regnauerunt & non ex me. principes extiterūt, & non cognoui. argentū ſuū & au- "
rum ſuum fecerunt ſibi idola vt interirent.] Qui regnauerunt nō ex me? Nimirum ipſi qui bo- "
num proiecerunt, primùm qui cum Hieroboam receſſerunt à domo Dauid, deinde qui cruci-
fixerunt, vel negauerunt filium Dei, filium Dauid. Primò videndum de illis regibus, qui regno
Obiectio. ſciſſo à domo Dauid, ſuper decem tribus regnauerunt, vtrū verò ex Deo regnauerunt, an non.
Videtur nanq; repugnare verbis iſtis illud, quod in illa diuiſione regni ſcriptum eſt. Appre-
hendéſq; Ahias pallium ſuum nouum, quo opertus erat, ſcidit in duodecim partes, & ait ad
3. Reg. 11. Hieroboam. Tolle tibi decem ſciſſuras. Hæc enim dicit dominus Deus Iſrael. Ecce ego ſcindam
regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus. Item, cum congregaſſet Roboā mul-
2. Para. 11. titudinem exercitus, vt reduceret regnum ſibi, factus eſt ſermo domini ad Semeiā virum Dei,
dicens, Loquere ad Roboam, & ad omnem domum Iuda, dicens. Non aſcendetis, nec bellabi-
tis contra fratres veſtros, filios Iſrael. Reuertatur vir in domum ſuam, à me enim factum eſt
verbum hoc. Hæc (vt iam dictum eſt) repugnare videntur verbis iſtis. Ipſi regnauerunt, &
non ex me. principes extiterunt, & non cognoui. Sed abſit, vt ſanctæ ſcripturæ verba ſibimet
Solutio. repugnantia vel contraria ſint. Quærimus ergo, qualiter & veritas hiſtoriæ conſiſtat, & ni-
hilominus vera ſit hæc ſententia prophetica. Hoc intendentes, originem perpendimus illius
mali, vel ſchiſmatis, quia nimirum facto illo prior extitit, quod hiſtoria narrat expletum
per manus Ahiæ Sylonitis, & confirmatum per Semeiam virum Dei. Quænam illius mali
Odiū Iſrael origo fuit, niſi odium quo Iſrael regem ſuum Dauid ſemper odio habuit? Nunquam enim vo-
contra Da- lens ſapientiam, fortitudinem, atque humilitatem, qui fuere tres primi fortes Dauid, populus
uid. ille ſuſtinuit, vtpote malis intentus ſtudiis, & idololatriæ cultui, cui ſeruire non poterat, re-
gnante Dauid. Huius rei ſummum illud iudicium fuit, quod cū non haberent alium, quem ſta-
tuere poſſent ſuper illum depellendum, filium eius Abſalon ſuſceperunt. Verùm quamdiu
vixit

vixit Dauid, quamdiu filius eius Salomon cum sapientia processit, peccata illorum consum-
mari non potuerunt, vt liceret eius iudicio Dei peruenire ad effectum. At vbi merita domus
eiusdem Dauid, quæ peccatis illorum præponderauerant, sic infirmata sunt, vt Salomon per
fornicationes deprauatus, seruiret dijs alienis, tunc demum manũ suam Deus subtraxit, & præ- 3.Reg.11.
ualens Israel contra domũ Dauid, velut equus indomitus sese excutiens, frenum rupit, & abie-
ctisque studijs congruum sessorem Hieroboam suscepit. Hoc nimirum ex Deo non fuit, & idcirco
nunc dicit. Ipsi regnauerunt, & non ex me. principes extiterunt & non cognoui. Vt autem non
posset eos retinere vel reuocare Roboam, diuino factum est iudicio, atque ideirco illic ait, à me Reges Israel absque
enim factum est verbum hoc. Ad summum eius sententiæ, qua dictum est, ipsi regnauerunt vnctione.
& non ex me. illud pro foribus argumentũ est, quia regnauerunt absque legitima Dei vnctio-
ne. Vnctio nanque regalis in domo Dauid, & in tribu Iuda remansit. reges autem decem tri-
buum absque vnctione regnauerunt. Sanè vnus Iehu filius Iosaphat filij Namsi, quantulacunque
vnctione rex constitutus est, & hoc ex domino, veruntamen non eundem Iehu comprobante,
sed condignam de domo Achab vltionem exigente. Tantummodo lenticulam olei fundens
super caput eius vnus de filiis prophetarũ dixit. Hæc dicit dominus Deus Israel. Vnxi te regẽ
super populum domini Israel, & percuties domũ Achab domini tui, & vlciscar sanguinẽ ser- 4.Reg.9.
uorum meorũ prophetarum, & sanguinẽ omnium seruorũ domini de manu Iezabel, perdam
omnem domum Achab, &c. Iste vnus regnauerit ex domino, & principem illum cognoscere
Deus vtcunque dignatus sit, veruntamen tantummodo ad vindictam, quia domum Achab de-
leuit & Baal exterminauit, non autem ad gratiam, quia peccata Hieroboam, id est, vitulos au-
reos, non dereliquit. Quapropter vera vndique est sententia. Ipsi regnauerunt & nõ ex me. prin
cipes extiterunt, & non cognoui. quia præter istum vnum vnctum vnctionis imperfectæ, cæ-
teri omnes, sicut absque vnctione, ita regnauerũt absque vocatione diuinæ gratiæ. Nunc demum
& de illis animaduertendum, qui vsque adeo recesserũt à domo Dauid, vt crucifigerẽt filiũ Da
uid, filiũ Dei, quod verè dictũ sit, Ipsi regnauerunt & nõ ex me. principes extiterunt & nõ cognoui.
Rectè enim hoc in reprobationẽ illorũ debuit prophetari, qui vtique voluerunt temporaliter in
hoc seculo extolli absque adiutorio visitantis gratiæ Dei, sicut in euãgelica parabola ipse dñs in-
nuit, cum dicit. Agricolæ aũt videntes filium, dixerũt intra se. Hic est hæres, venite occidamus Mat.21.
eũ, & nostra erit hæreditas, & apprehẽsum eũ, eiecerunt extra vineã, & occiderũt. Quid hæc pa-
rabola innuit, nisi quia scribæ & pharisæi, vidẽtes Iesum, nõ ignorauerũt sed oderunt illũ, quẽ-
admodũ & ipse dicit. Nunc aũt & viderũt & oderũ & me, & patrẽ meũ. Cum enim agricolæ di- Ioan.15.
xerunt, hic est hæres, nemo est in eis qui se de ignorantia excuset. Ergo cũ dicunt, venite occi-
damus eũ, & nostra erit hæreditas, rectè & veraciter dicat is qui occiditur. Ipsi regnauerunt &
non ex me, id est, voluerunt sine me regnare, & sine me diuites esse, sedendo super cathedram
Mosi, & prædã faciendo de populo, ita vt mentam quoque & anetũ decimarent, non curando iu- Mat.23.
stitiam, & fidem, &c. quæcunque grauiora sunt legis. Sed cũ illi ill'iore suo semetipsos iudicantes
dixissent. Malos malè perdet, & vineã suã locabit aliis agricolis, quid iste intulit? Ideo dico vo
bis (ait) quia auferetur à vobis regnũ Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Igitur quod ait. Ibidem 21.
Ipsi regnauerũt, & nõ ex me, principes extiterunt & non cognoui, idem est ac si dicat. Ipsi qui-
dem regnare voluerunt, sed auferetur ab eis regnũ Dei, quia nõ regnare voluerunt ex me; & in
principatu suo cognoscere noluerũt me, suæ modis omnibus studẽtes auaritiæ. Nã hoc est quod
sequitur. Argentum suũ & aurum suũ fecerunt sibi idola, vt interirent. Et est sensus. Argentum
& aurum plus dilexerunt quàm Deũ, imò ne vllum auri & argenti detrimentũ paterentur, o-
derunt Christum & patrem eius Deum, oderunt & crucifixerunt Christum Dei filiũ. Latroci-
nabãtur enim in illo Dei tẽplo, aurumque & argentum sibi congregabant, prædam facientes de
populo. Nonne autem Apostolus Christi testatur, quia auaritia simulachrorũ est seruitus? Re- Colo.3.
ctè igitur ait, quia argentum suum & aurum suum fecerunt sibi idola, quia simulachrorum ser-
uitus est auaritia, maximè in illis qui præsentes habentes Christum Dei filium, contra ipsorum
auaritiam disputantem, argento & auro magis fauerunt, & aduersarium mammonæ, id est,
contemptorem argenti & auri Christum interfecerunt. Quo fructu? Qua mercede? Vt interi-
rent, ait. Etenim fructus idolorum eiusmodi, fructus mammonæ, fructus argenti & auri, interi-
tus est animæ illorum & corporis. Interierunt spiritualiter inuisibilibus malignorum spiri-
tuum phantasijs, interierunt corporaliter visibilibus Romanorum gladiis. Itaque vicit domus
" Dauid, victi sunt omnes, qui recesserunt à domo Dauid. Sequitur ergo. [Proiectus est vitulus
" tuus Samaria, iratus est furor meus in eis.] Longa quidem concertatio facta est inter domum
Dauid, & vitulos aureos quos Hieroboã fecit, sed tandẽ vicit domus Dauid, vicit (inquã) quan
do Christus filius Dauid in crucẽ ascendit. Ibi cornu Dauid, cornu salutis productũ & erectum
nobis in domo Dauid confregit, proiecit, atque contriuit vitulum Samariæ, id est, omnẽ impie-
tatẽ diuidentẽ se à domo Dauid, in qua princeps sedet nũc ipse filius Dauid, cuius videlicet di-
uisionis initiũ, sæpe dictus ille materialis vitulus Samariæ extitit. Et pulchrè, cũ duo fuerint vituli,

singula

singulariter nunc proiectus est, vitulus inquit. Plus enim significat, quàm si dixisset duo vituli. sicut interdum singulariter per militem plus intelligimus, quàm per milites pluraliter. Militem nanque dicere solemus, exercitum significantes. Proiectus ergo (inquit) est vitulus tuus Samaria, id est, cecidit omnis idololatria, & ab illo principe domus Dauid, Deo & homine Christo sententiam acceperunt. Omnes dij gentium dæmonia, & princeps mundi huius eiectus est

Psal. 95. Ioan. 12. foras. Illud quoque pulchrum est attendere, quod loco præsenti Samariam compellat, quia videlicet quando passionis Christi sacramento destrui cœpit error siue idololatria, fieri hoc cœptum est à Samaria. Cum enim Hierusalem non susciperet, imò persequeretur fidem Christi, sicut scriptum est, Facta est autem persecutio magna in ecclesia, quæ erat Hierosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Iudææ & Samariæ. Samaria verbum Dei cum gaudio magno

Act. 8. suscepit, sicut ordo lectionis in actibus Apostolorum patenter depromit. Iratus est (inquit) furor meus. In quibus vel contra quos iratus est, nisi in illis vel contra illos qui vitulum fecerũt, qui idololatriam pertinaciter sectati sunt, qui propter simulachrorum seruitutem à domo Dauid recesserunt, imò natum de domo Dauid Christum negauerunt? Nimirum inter istos concluduntur, & maximè sunt vel fuerunt scribæ, vel pharisæi. Et idcirco iam extũc templũ vel altare illorum, nõ altare Dei, sed vitulus Samariæ meretur dici. Ecce furor domini iratus est in eis, & vitulus eorum proiectus est, domus autem Dauid magnificata est. Templum quippe & sacrificium illorum ablatum est, Christus aũt & ecclesia eius in æternum manet. Et quare iratus est furor meus in eis? Videlicet, quia non possunt emundari. Nam hoc est, quod admirando pariter & interrogando confestim subiungit. [Vsquequo non poterunt emundari? Quia ex Israel ipse est. Artifex fecit illum, & non est Deus.] Cum interrogãdo dicit. Vsquequo non poterunt emundari, subaudiri vult in æternum, Et causam reddit, cur in sempiternum non possunt emundari. Quia ex Israel ipse est (inquit) artifex fecit illum. Causa hæc diligenter animaduertenda est. Sciendũ in primis, incorrigibilem esse illũ, qui nõ per ignorantiam

Peccatũ in spiritũ sanctum. in mendacium cadit, sed per malitiam de corde suo mendacium confingit. Ille nanque verbum dicit contra spiritum sanctum, qui sciens veritatem Dei, contra mendaciũ cogitat, & veritatem in mendacio detinet, sicut Apostolus dicit. Quicunque talis est, reus est æterni delicti, &

Mat. 39. non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro, quia ex ipso est quod facit, aut dicit, nõ ab alio seductus, sed de corde suo seductionem confingens, & proprio iudicio condemnatus. Ni-

Tit. 3. mirum talis ille Hieroboam extitit, & hoc sacræ scripturæ conditor spiritus sanctus nobis intimatum esse voluit, peccatum eius exprimens verbis huiuscemodi, dixit Hieroboam in cor-

3. Reg. 12. de suo. Nunc reuertetur regnũ ad domum Dauid, si ascenderit populus iste, vt faciat sacrificia in domo domini in Hierusalem, & conuertetur cor populi huius ad domum suam Roboam regem Iuda, interficientque me, & reuertentur ad eum. Et excogitato consilio fecit duos vitulos aureos, & dixit eis. Nolite vltra ascendere in Hierusalem. Ecce dii tui Israel, qui eduxerũt te de terra Aegypti. Vera igitur impossibilis emundationis causa, quam dixit, quia ex Israel ipse est, artifex fecit illum, id est, quia Israel & rex eius Hieroboam nõ aliundè inductus, aut ab alio seductus, aureum vitulum putauit esse Deum, sed artificio malicioso confinxit illũ, sciens eum

Baal nõ ex Israel fuit, sicut vituli aurei. non esse Deum, & hoc solum intendens, vt populus sibi subditus, tali præstigio fascinatus, verum nequaquam requireret Deũ. Idcirco non poterũt emundari, & in illo peccato cuncti reges Israel cordis fuere impœnitentis. Porrò Baal non ita susceptus est, vt dici posset, quia ex Israel ipse est, quia videlicet nequaquam Israel siue rex Israel illum de corde suo artifici commento confinxit, sed Iezabel à Sydone aduenies, secum illum aduexit, & suscepit eum Israel pro fauore reginæ, & regis Achab, pellecti nimiumque proni ad seruiendum sæuitiæ muliebri, & id-

4. Reg. 10. circo quandoque potuerunt emundari, vt non colerent illum, sicut in eisdem sacris habemus literis. Iehu nanque studiosè super hoc fecit quod rectum erat, & placebat in oculis domini & deleuit Baal de Israel. Non ita peccatum Iudæ extitit, quamuis & Baal & cætera idolorũ por-

Marc. 14. Ioan. 11. Matt. vlti. tenta coluerit. Nullum quippe illorum ex ipso fuit, sed aliunde accepit, & idcirco emũdari potuit, aliquoties emũdatus est, sicut legimus, qui rex ille, & ille statuas, vel simulachra confregit, lucosque subuertit, & fecit quod rectum erat in oculis domini. At postquam eo peruentum est, vt peccatum peccarent Iudæi, de quo veraciter dicas, quia ex ipsis est, & quia peccati eiusdem fuere artifices, iam non possunt emundari. Quod illud peccatum est? Nimirum illud mendacium aureolum, quod fabricati sunt, dicentes. Blasphemauit, quia dixit se filiũ Dei benedicti, & si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent nostrum & locum, & gentem. Quod (inquam) fabricati sunt, dando pecuniam copiosam militibus, vt dicerent, quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum, nobis dormientibus. Sicut veraciter illic de vitulo dictum est, quia ex Israel ipse est, artifex fecit illum, & non est Deus. Ita & hic veraciter dicas de hoc mendacio, quia ex Israel, siue ex Iudæis est, artifex fecit, id est, maliciosa mens excogitauit, & confinxit illud, & nõ est verũ. Vtrunque etenim excogitato siue accepto consilio, factum esse, scriptura refert. & sicut illic, cum lingua foris vitulũ ostentãs diceret,

isti sunt dii tui Israel, conscientia testis intus refragabatur, sciens & dicens, quia non est Deus.
Ita & hic, dum consultarent,& per pecuniam obtinerent,quatenus verbũ hoc diuulgaretur,fu
rati sunt eum nobis dormientibus, sciebant, & conscientiã refragantẽ intus audiebant,quia nõ
est verum.Postquã sic peccauerunt,nõ veritatẽ ignorando,sed mendaciũ excogitando iã emũ-
dari non potuerunt,iam non remittitur eis, neq; in hoc seculo, neq; in futuro, quia tale peccatũ
consequitur impœnitens cor semper resistens spirituisancto. Vtrunq; proiectum est, & ille vi-
tulus,ad quem transfersi sunt olim, recedentes à domo Dauid,& illud simulachrum auaritiæ,
cui seruientes crucifixerunt Christũ filiũ Dauid, & iratus est furor domini in eis. Verè proiectus
" est vitulus. Sequitur enim. [Quoniam in aranearum telas erit vitulus Samariæ.] Item. Ve-
" rè iratus est furor eius in eis. Vndè & protinus subiungit. [Quia in ventum seminabunt, &
" turbinem metent.Culmus non est in eis germen, non faciet farinam. Quod & si fecerit, alieni
" comedent eam.] Ab his experimentis vtrunq; comprobatur, & quod vitulus proiectus sit, &
quod furor domini iratus sit in eis. Magnam quippe proiectionem siue abiectionẽ demonstrat
hoc argumentum, quòd vitulus quondã præcultus aureolus, & ob frequentiã festiuitatũ per- *Tela araneæ mendacia Iudæorum.*
politus, derelinquitur in telas aranearũ,id est,ita negligitur, vt vacet araneis,suarũ contexione
telarum totũ cooperire & sordidare vitulum. Hoc ita vt dicitur,factũ est per passionis Christi
triumphum, nõ tantũ in vitulo Samariæ, sed in cunctis simulachris gentium. Nihilominus & *Psal. 59.*
vitulus mendacij Iudaici,de quo iam dictum est, factus est in telas aranearum, id est, tam infir-
mum est atq; inualidum contra veritatẽ, vt sunt telæ aranearũ. Hinc Esaias dicit:Oua aspidum
ruperunt,& telas araneæ texuerunt. Telæ eorũ non erunt in vestimentũ,neq; operietur operi-
bus suis. Exempli gratia, vt appareat quàm facilè mendaciũ illorũ solui possit, dicimus eis. O
milites vigiles,qui dicitis,vt estis docti,quia discipuli eius venerũt nocte,& furati sunt eũ nobis
dormientibus,si dormistis,(vt dicitis)vnde hoc ipsum scire potestis,quod venerint & eũ furati
sint? Ergo telas araneæ texuistis vos, & consiliarij vestri, quia q̃ facile soluitur tela araneæ,
dissipatur & vestri cõpositio mẽdacij. Item. Magnã innuit irã,quòd ait,quia ventũ seminabunt,
& turbinem metent, culmus stans non est in eis germen, quia non faciet farinam. Et, quòd & si
fecerit,alieni comedent eã. Belli quippe turbinẽ & famẽ panis sonant hæc sono literali,sed lõgè
grauiora sunt,quæ intelligimus sensu spirituali,scilicet turbinẽ iudicij æterni,& famẽ audiendi
verbum Dei. At ille populus eiusmodi erat,qui spiritualia siue inuisibilia hæc mala nõ perti-
mesceret, præsentia tantùm & corporalia cupiens bona, metuens mala. Ergo secundum eius
puerilem intellectũ bene literã hoc modo contexuit, vt exterius sonet famem panis,interius si-
gnificet famen audiendi verbum Dei,qua videlicet fame nunc ille populus perijt. Verum autẽ
seminabunt,id est, opera inutilia faciẽt,& sicut ventum solet sequi turbo tempestatis,sic opera
illorum sine dubio sequetur valida tempestas iudicij Dei. Culmus stãs apud eos,litera est legis *Culmus stãs litera est legis.*
& prophetarum,& iste culmus non est germen,siue non habet germen in eis. Notandum dili-
genter, quòd cum dixisset, culmus stans nequaquã ait, non est in eo germen, sed non est in eis
germen. Deniq; in culmo sacræ literæ est germen,siue granum spiritualis intelligentiæ,sed non
in eis,quia non intelligunt spiritum viuificantẽ,solũq; ruminãt literam occidentem.Hoc ipsum
repetit verbis alijs,dicendo,non faciet farinam,quod & si fecerit,alieni comedent eã. Nam nõ
faciet farinam,subauditur in eis,sicut iam dixerat,non est in eis germen.In quibus autẽ est ger-
men, aut facit culmus ille farinam? Nimirum in alienis, id est, in gentibus, siue populis qui in
Christum credentes, de culmo literę illius comedunt spiritualis intelligentiæ farinã. Nam hoc
est quod ait.Quod & si fecerit,alieni comedent eã. Pro minimo esset infidelibus illis talem pati
famem siue sterilitatem, nisi etiam corporaliter nunc præsentia mala sustinerẽt. Sequitur ergo.
" [Deuoratus est Israel, nunc factus est in nationibus, quasi vas immundum, quia ipsi ascen-
" derunt ad Assur.] Et est sensus. Deuorauerunt hostes Israel, ita vt iam nõ sit populus, sicut *Psal. 77.*
prædictum fuerat, & ego prouocabo eos in eo qui non est populus, siue & ego ad æmulationẽ
vos adducã in non gentẽ, & cum ceciderint in ore gladij,qui superfuerint ex eis,captiui ducen- *Iudæi in nationibus immundi.*
tur in omnes gentes,& vbicunq; fuerint pro immundis habebũtur, vt verè funt. Ipsi enim sunt
qui cum blasphemarent dominum,dicentes. In Beelzebub principe dæmoniorũ eiicit dæmo-
nia,taliter denotati sunt, Cum immũdus spiritus exierit ab homine,ambulat per loca inaquo-
sa,quærens requiem & non inueniens,dicit. Reuertar in domum meam vndè exiui. Et cum ve- *Matt. 12.*
nerit, inuenit scopis mundatam, & tunc vadit,& assumit septem alios spiritus nequiores se, &
ingressi habitant ibi. Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. De homine namq; im-
mundus spiritus exiuit, & per loca inaquosa ambulauit, quando de populo Israel per Moysen
& Aaron cultum Dei suscipiente recessit, & gentes possedit. Ibi requiem quærens, non inuenit,
quia veniens Christus expectatio gentium, fortiter istum inquietauit, & foras misit. Reuersus
ergo est in domum suam, id est, in illius populi synagogam, quam quia inuenit scopis munda-
tam, & ornatam, id est, per hypocrisim pulchram, suamq; volentes statuere iustitiam, nunc in-
gressus habitat ibi, cum septem alijs spiritibus nequioribus se, scilicet cum omni spiritu im-

pietatis & blasphemiæ. Rectè ergo dictum est, nunc factus est in nationibus quasi vas immundum, habitantem quippe habet in se spiritum immundũ. ipsæ autem nationes vasa immunda
Luca.11. sunt, direpta illi forti armato, quemamodum ait ipse Christus, semetipsum significans. Aut quomodo potest quisquam intrare in domum fortis & diripere vasa eius, nisi prius alligauerit fortẽ, & tunc domũ illius diripiat. Sic immundus Israel cur factus est? Quia ipsi (inquit) ascen-
Esai.10. derunt ad Assur. Assur, quod interpretatur dirigens plerisq; scripturarũ locis superbũ diabolũ significat, vt illic. Væ Assur, virga furoris mei, & baculus ipse, in manu eius indignatio mea. Et post pauca. Et erit cũ impleuerit dominus cũcta opera sua in mõte Sion & in Hierusalẽ, visitabo super fructũ magnifici cordis, regis Assur, & super gloriã altitudinis oculorum eius. Ergo quia ipsi ascenderunt ad Assur, id est, quia sese in superbiã extulerunt, ita vt filij sint Assur, sicut
Ioan.8. dominus ait, vos ex parte diaboli estis, idcirco quasi vas immundum facti sunt in nationibus. Completa est igitur & illa beatæ Mariæ prophetia, quam dixit. Deposuit potentes de sede, &
Luc.1. exaltauit humiles. Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Quia videlicet propter superbiam & dispersi sunt, factiq; contemptibiles vbiq; terrarũ, & culmus stãs (vt iam dictũ est) non facit in eis farinam. Quòd & si facit, nos alieni esurientes comedimus eam. Ascensum illũ quo ascenderunt ad Assur, adhuc denotat, ita subiungens. [Onager solitarius sibi Ephraim, munera dederunt amatoribus, sed & cum mercede conduxerunt nationes.] Onager, id est, agrestis asinus, hominem stultũ atq; superbũ significat, sicut in Iob scriptũ est. Vir vanus in su-
Iob.11. perbiam erigitur, & quasi pullũ Onagri liberũ se natum putat. Rectè ergo per Onagrũ carnalis Israel siue Iudæus hic intelligitur, qui vinculo domini ligari, & ad præsepe eius duci contempsit, sicut in Esaia ipse dominus dicit. Cognouit bos possessorẽ suũ, & asinus præsepe do-
Esai.1. mini sui, Israel autẽ me nõ cognouit, & populus meus me nõ intellexit. Nam sicut per bouẽ, qui possessorem suũ, & per asinũ, qui præsepe domini sui cognouit, credens ac fidelis quisq; intelli-
Onager populus Iudæus. gitur, ille de Iudæis, iste de gentibus, sic Israel, qui dominũ eundẽ nõ cognouit, vel populus, qui eũ nõ intellexit, imò cognoscere aut intelligere noluit, rectè Onager dicitur, id est, asinus quidẽ, sed superbus. asinus præ stultitia, sed infrenis & præsepij dominici contemptor, vel ignarus pre superbia. Iste Onager solitarius, id est, populus à rectore Deo profugus & solus, vtpote Dei desertor, & à Deo desertus, quid fecit, aut quo declinauit? Munera (inquit) dederunt amatoribus, sed & mercede conduxerunt nationes. Qualibus munera dedit amatoribus? Profectò amatoribus sine fide, amatoribus amantibus in simulatione, qui sic amant, vt amantes faciant, qui se amare simulant, vt decipiant, vt videlicet cum animas deuocauerint à Deo vero creatore suo, protinus denudatos, & auxiliũ non habentes inuadant, vt possideant, suamq; tyrannidẽ in eos exerceant. Ergo ironicè dictum amatoribus, nam veraciter dicere posset hostibus. tales Assirij, cæteræq; nationes fuerunt, quibus Israel misisse munera refert historia sacra, diuinũ non sperantem auxiliũ. Vt verò de futuris more prophetico dictũ intelligas, tunc amatoribus munera dederunt, quando Christum filiũ Dei crucifigentes. Barrabam quasi pro munere diei festi, non vtiq; Deo, sed diabolo cunctisq; malignis spiritibus, falcissimis amatoribus, certissimis deceptoribus, reseruauerunt, & ob destruendã dominicæ resurrectionis veritatẽ mendaciũ supradictum copiosa pecunia militibus data cõparauerunt. Quid faciat dominus Onagro huic, populo huic,
Quiescent paulisper. qui taliter effugit? Ait. [Nunc congregabo eos, & quiescent paulisper ab onere regis & principum.] Et est sensus. Quoniam ipsi effugerunt à me, congregabo eos in obsidionẽ & in gladium, prius Assyriorũ, & Chaldæorũ, & deinde Romanorũ, & deinde (sicut superius iam dixi) multis diebus sine rege & sine principe sedebunt. Et nota quod dixit, quiescent paulisper, quia videlicet labor illis erat, & grande onus, habere reges & principes, qualium seueritas Onagrũ illum ad præsepe domini religaret, quales fuere iudices vsq; ad Samuel, per quos Israel saluatus est. quales fuere reges, Dauid, Ezechias, & Iozias. ac deinde rursus principes, vsq; ad Machabæos duces, & ad vltimũ ipse Christus, regum rex, & principũ princeps. isti omnes onus fuere illis, nec eos ferre poterant impatientes, tanquã sub nimio pondere curui & anheli, propriæ voluntatis amatores, quomodo pueri lasciui, & adolescentes petulãtes, magistros sæueros & pædagogos odisse solent austeriores. Quiescent paulisper ab eiusmodi onere requietione nimis damnosa. nunc enim dimittã eos secundum desideria cordis eorũ, vt eant in adinuentionibus suis. Quiescent quidem, si paulisper, quia cum excusserint se occidendo, scilicet maximũ regem & principem suum, Christum, atq; hoc facto quiescere se putauerunt diu ab onere velut importabili, tunc alio prementur onere, nec requiescent grauissimis hostibus suppositi. [Quia multiplicauit Ephraim altaria ad peccandum, factæ sunt aræ ei in delictum, scribam ei multiplices leges meas, quæ velut alienæ reputatæ sunt.] Causa hæc est malorũ sequentiũ. Quomodo multiplicauit altaria ad peccandum? Videlicet in eo, quòd aliud quid coluit extra vnũ Deum quod sacrificauit extra sanctuarium vel ordinem legitimũ. Siquidem vnus erat Deus, & vnũ altare eius, quocunq; in loco vel quantiscunq; in locis vna fide nomen eius inuocatur. Ille autem altare aliud fecit vitulo suo, qui (vt supra dictũ est) nõ est Deus. Hoc vtiq; fuit multiplicare

altaria

altaria ad peccandum, & taliter extructæ factæ sunt ei aræ in delictum, quando Baal quoque & cætera deorum portenta suscipiens, tot aras habuit, quot dæmonibus sacrificauit. Reddam ei multiplicitatis vicem. nam quia multiplicauit altaria, multiplicabo & ego leges meas, noua lege reprobando sacrificia quæ illis lex vetus instituerat; Vndè & sequitur. [Hostias afferent, immolabunt carnes, & comedent, & dominus non suscipiet eas.] Istæ leges carniũ & hostiarũ velut alienæ computantur ei, sed tamen meæ sunt. Nonne & Dauid hoc idẽ testatur cum dicit: Tu es sacerdos in æternum secundũ ordinem Melchisedech? Reprobauerunt illi altare meũ *Psal.109.*
& altaria sua multiplicauerunt, reprobabo & ego sacrifitia carnium illorum, & multiplicabo leges meas, quas illi per cæcitatem mentis intelligere non poterunt, & velut alienas computabunt, sed tamen meæ sunt. Immolabunt carnes, & dominus non suscipiet, immolabitur sacrificium nouum, & dominus suscipiet. Non erunt veteris & noui sacrificij leges contrariæ, sed multiplices. Ipsi autem dicunt esse contrarias, quia cæci sunt. Scribere nihilominus, & scribere non desinit eidem populo dominus leges suas leges euangelicas. Notandum hoc est, quia non *Excæcatio*
dixit tantũ scribam leges, sed scribã (inquit) ei qui videlicet leges ipse multiplices, quas velut *Iudæorum.*
alienas computant, continentur in ipsius libris, testificatæ sunt à lege & prophetis. Magna est hic vindicta peccatorũ præcedentiũ, quòd sic cæci facti sunt, velut alienas cõputent leges istas, *2.Cor.3.*
quascunque per doctores vel scribas euangelicæ veritatis, per ministros noui testamẽti Deus scribit, non litera, sed spiritu. magna (inquam) damnatio, quod à claritate ista sub velamine cordis absconduntur. Hoc est quod protinus subiungitur. [Nunc recordabitur iniquitatis eorum, & visitabit peccata eorum.] Nunc enim, id est, in hoc ipso, quòd velut alienas computãt & nõ suscipiunt, non intelligunt, aut intelligere nolunt leges istas, recordatur dominus iniquitatis eorum, & excæcatio hæc, visitatio est peccatorum eorum quæ fecerunt à die quãm primum in deserto vitulũ formauerunt, vsque ad illã diẽ, quo Christi sanguinẽ fuderunt, sicut vindex prædixit Deus ad Moysen. Ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorũ. Hæc est vindicta quam in Psalmo sanguinis Christi exposcens, cum dixisset: Et dederunt in escam meã fel, *Exod.32.*
& in siti mea potauerunt me aceto, continuò subiunxit. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones, & in scandalũ. Obscurentur oculi eorũ, ne videant, & dorsum eorũ *Psal.68.*
semper incurua. Hoc idem & in præsenti loco Propheta secretius innuens, continuò subiungit.

[Ipsi in Aegyptum conuertentur.] Aegyptus namque in tenebras transfertur. Est ergo sensus, Ipsi excæcabũtur & aggrauabũt cor sicut aggrauauit Pharao & Aegyptus. Vndè & Apostolus, cum de ipsis dolore intimo loqueretur, repentè Pharaonem pro exemplo intulit hoc modo. Dicit enim scriptura Pharaoni. Quia in hoc ipsum excitaui te, vt ostendam virtutẽ meam, & vt annuncietur nomẽ meũ in vniuersa terra. Est enim hoc simile illi, quia videlicet sicut Pha- *Rom.9.*
rao & Aegyptij videndo magnalia Dei, magis ac magis præ inuidia sunt indurati & excæcati, sic isti, qui debuerant esse Israel, quanto maiorem ex iam dictis legibus audiunt gloriã Christi, tanto magis indurantur & scandalizantur, & in blasphemias offendũt & corruũt cæcis oculis. Veraciter ita dictum, ipsi in Aegyptum conuertentur, id est, fient Aegyptus, sicut Aegyptij superbiendo atque inuidendo excæcabuntur atque indurabuntur. Vndè sequitur adhuc. [Et oblitus est Israel factoris sui, & ædificauit delubra.] Idem enim est ac si dicat. Et cæcitas contigit in Israel, qua nimis obscuratus, oblitus est factoris sui, spẽ suã in deo nõ posuit. Et quid egit ille oblitus domini? Et ædificauit (inquit) deludra. Verè ergo in Aegyptũ conuersus est, quia spirituali Pharaoni, id est, diabolo ædificauit habitacula, maiori seruitutis miseria, quã olim Pharaoni illi ciuitates Phytõ & Ramesses ædificauerãt. [Et Iudas multiplicauit vrbes munitas.] *Exod.1.*
Et est sensus, Non in domino confisus est, sed in ciuitatibus munitis, quasi possint illũ munitiões eiusmodi Deo aduersante tueri. Sed vide quid contra dicat Deus. [Et mittã ignem in ciuitate eius, & deuorabit ædes illius.] Hæc secundum præteriti temporis historiã ita vt dicuntur gesta sunt, quia sicut historia Regum narrat. Quartodecimo anno Ezechiæ ascendit Sennacherib, *4.Reg.18.*
& omnes ciuitates munitas cepit, destruxit, & igne combussit. Deindè multò magis Nabuchodonosor rex Babylonis, & ciuitatem Hierusalem, templum quoque combussit. Ad postremum *4.Reg.vlti.*
verò Romanus exercitus prophetiam hanc maximè adimpleuit, quia tunc ignis illius populi ædes irrecuperabiliter deuorauit. Spiritualiter delubra & vrbes munitæ, quas ille Israel siue Iudas ædificauit & multiplicauit, superstitiones fuere, & machinamenta impietatis, quibus sese defendũt, ex quo Christus veritas, & veritatis propugnator aduenit, in quibus adhuc sese quasi muniti protegunt aduersus prædicationẽ euãgelicæ fidei. Propter quod & igni dupliciter sunt tra- *Deut.32.*
diti, iuxta illud de cãtico Deuteronomij. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima.

FINIS LIBRI TERTII.

RVPERTI ABBATIS
TVITIENSIS IN OSEE PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER QVARTVS.

PROLIXA inuectione peccata Iudæ siue Israel aut Ephraim spiritus pro-
Lucæ.23. pheticus præsenti loco declamans, mala illis ventura denunciat acerba ni-
mis & diuturna, non ante finienda, donec veniret Romanus exercitus, & cu-
mulatã in vltionẽ sanguinis Christi miseriarũ mensurã in illis compleret. Te-
Oseæ.10. statur hoc ipse, qui in prophetis olim loquebatur Christus, cũ per semetipsum
testimonium de præsenti prophetæ huius declamatione sumens, ita loquitur
ductus ad crucifigendũ. Filiæ Hierusalẽ nolite flere super me, sed super vosipsas
Matt.23. flete, & super filios vestros, quia ecce dies venient, in quibus dicent. Beatæ steriles, & ventres quę
non genuerunt, & vbera quæ nõ lactauerunt. Tunc incipient dicere mõtibus, cadite super nos.
& collibus, operite nos. Hoc nãq; Propheta hic ante prædixerat, & sic infra scriptũ est. Lappa &
tribulus ascendet super aras eorũ, & dicent mõtibus, operite nos. & collibus, cadite super nos.
Dicebat autẽ dominus de tribulatione & ira, quæ ventura erat per manus Romorũ populo illi
in vltionẽ sanguinis sui. Igitur quocunq; nomine propheta hic vtatur, siue Iudam, siue Isael, siue
Ephraim vocet eos, ipsi sunt Iudæi illius temporis, quod propheta prospicit intendens in aduẽ-
tum Christi. & maximè illis mala ista denũciant, qui patrũ suorũ recedituũ à domo Dauid, men-
suram impleturi erant, crucifigendo magnum & verum Dauid. Nunc itaq; cœpto tenore, or-
CAP.IX dinem prophetiæ persequamur. [Noli lætari Israel, noli exultare sicut populi, quia forni- „
catus es à deo tuo. Dilexisti mercedẽ super omnes areas tritici. Area & torcular non pascent „
eos, & vinum mentietur eis. Non habitabunt in terra domini.] Notum est, quia lætari & „
exultare voluit Israel sicut populi, & hoc peccatum eius manifestũ est, vt inferius hic prophe-
ta dicit, ex diebus Gabaa, id est, ex diebus Saul, qui fuit de Gabaa. Tũc enim Israel hoc ipsum,
1.Reg.8. quòd vellet lætari & exultare sicut populi, manifestauit Samueli his verbis. Ecce tu senuisti, &
filij tui non ambulant in vijs tuis, Constitue nobis regem vt iudicet nos, sicut & vniuersæ ha-
bent nationes. Cumque diceret dominus, audi vocem populi in omnibus, quæ loquuntur tibi,
non enim abiecerunt te, sed me, ne regnem super eos, iuxta opera sua quæ fecerunt à die, qua
eduxi eos de Aegypto, vsq; ad diem hãc, sicut dereliquerunt me & seruierunt dijs alienis, sic
faciunt etiam tibi. Cum (inquam) hæc & cætera diceret dominus, & Samuel ille cuncta conte-
staretur, iterum firmius manifestauit Israel quòd vellet lætari & exultare sicut populi, dicens
illi, Nequaquam. Rex enim erit super nos, & erimus nos quoq; sicut omnes gentes, & iudicabit
nos rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis. Nimirum hæc læ-
titia populorum, hæc exultatio est gentium, regem alium habere quàm Deum, & hac lætitia
lætari, tali exultatione exultare voluit Israel, quando regẽ Saulem expetiuit, quando secutus „
est Hieroboam, relicta domo Dauid, quando Christum negauit ante faciem Pilati, dicens: Nos
non habemus regem nisi Cæsarem. Verùm taliter lætari, tali modo exultare non conceditur
populo illi qui legem accepit, & cultum professus est Dei, qualiter lætantur vel quomodo ex-
ultant cæteri populi, qui nunquam habuerunt notitiam Dei, vt vacet illis, quemadmodum &
cæteris gentibus, deserto Deo prosperari in temporalibus bonis. Ait ergo: Noli lætari Israel,
noli exultare sicut populi, subauditur, quia non conceditur tibi. Quare? Quia fornicatus es à
Deo tuo inquit. Ac si dicat, Aliter enim iudicas vt adultera, quæ fornicando recessit à viro suo,
atq; aliter meretrix quæ nulli fidem dederat, neq; vnquam astricta fuerat vinculo cõiugali. Tu
virum Deum sortita fueras, & tali marito contempto dormisti cum altero viro, imò cum plu-
Num.5. ribus viris, olim in deserto & in Samaria, siue etiam in Hierosolymis, cum vitulis aureis, & cũ
Baal, cæterisq; portentis, & nouissimè cum Barraba latrone, quem tibi negato Christo præele-
gisti, & hæc adulteria maritus deprehendit. Præcipit autẽ lex ipsa, quam tu professa es. Si spi-
ritus zelotipiæ concitauerit virum contra vxorem suam, adducet eam ad sacerdotem, Cumq;
steterit mulier in conspectu domini, discooperiet caput eius, & ponet super manus eius sacrifi-
cium recordationis & oblationem zelotipiæ. Ipse autem tenebit aquas amarissimas, in quibus
cum execratione maledicta congessit, adiurabitq; eam & dicet. Si declinasti à viro tuo, atque
polluta es, & concubuisti cum altero, his maledictionibus subiacebis. Det te dominus in male-
dictionem, exemplumq; cunctorum in populo suo. Putrescere facias fœmur tuum, & tumens
vterus tuus dirumpatur. Ingrediantur aquæ maledictæ in ventrem tuum, & vtero tumescente
putrescat fœmur tuum. Et respondebit omnis populus, Amen, Amen. Non sic examinatur,
vel in isto seculo iudicatur meretrix, cui non est vir, quem fore aduersus eam spiritus zelotipiæ
concitare

concitare possit. Noli igitur lætari, noli exultare sicut populi tui, quia Deo tuo fornicatus es,
quia videlicet lætitiam siue exultationem populorum non concedunt tibi, quæ in te cõscriptæ
sunt legis maledictiones. Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro, maledictum horreum *Deut.28.*
tuum, & maledictæ reliquiæ tuæ, maledictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, armenta
boum tuorum, & greges ouium tuarum, &c. Porrò, populis saltem ista conceduntur tempo-
ralia bona, vt (verbi gratia) sint promtuaria eorũ plena, eructantia ex hoc in illud, vt sint oues
eorũ fœtosæ, abundantes in egressibus suis, boues eorum crassæ. Cur ita? Qua ratione sic apud *Psal.143.*
Deum iudicatum est? Videlicet quia populi suos labores possident, tu autem labores aliorũ
pro mercede accepisti conseruandæ legis Dei, sicut in Psalmo scriptum est. Et dedit illis regi- *Psal.104.*
ones gentium, & labores populorum possederunt, vt custodiant iustificationes eius. Hac mer-
cede accepta, datorem Deum diligere, & legem eius custodire debueras. Sed quid? Dilexisti *Peruersa di-*
mercedem (ait) super omnes areas tritici. Peruersa dilectio tua. Nam Deum diligere, mercede *lectio Iudæ-*
autem vti debueras. Tu autem econtrario, mercedem dilexisti, Deum contempsisti. Ergo for- *orum.*
nicatus es à Deo tuo, quia dilectionem, qua Deum diligere debueras, ad diligendam mercedem
detorsisti, & hoc non parcè, non quomodocunq;, sed super omnes areas tritici, id est, tam im-
mensa cupiditate, tam profunda auaritia, vt te explere non queant omnes areæ tritici. Tua
namq; auaritia ignis est, qui nunquam dicit sufficit. Talem itaq; peruersum tuæ dilectionis or-
dinem dominus ipse detestans in Euangelio dicit: Væ vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui *Matt.23.*
decimatis mentam & anetum & cyminum, & reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudicium &
misericordiam & fidem. Item, Amant autem primos recubitus in cœnis, & primas cathedras
in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Tam honoris quàm pe- *Lucæ 11.*
cuniæ mercedem te dilexisse redarguit, quia nimirum in vtroq; peruersa est dilectio animæ
fornicantis à Deo, diligentis rem Dei, neglecto Deo. Quid igitur? Quid fieri cẽset propheticus
sermo? Area (inquit) & torcular non pascet eos, & vinum mentietur eis. Ad auditores se con-
uertens, totusq; auersus à fornicante populo spiritus, qui hæc dicit, aliis annunciat, quid iustè
propter hoc euenturum sit. Ac si dicat, Quoniam dilexit mercedem meam, & meipsum con-
tempsit, ipsa merces tolletur ei, scilicet triticum & vinum, & cum in illis sperauit, mẽtientur ei; *Deut.28.*
sicut continetur in maledictionibus legis. Sementem multam iacies in terra, & modicum con-
gregabis, quia locustæ omnia deuorabunt. Vineam plantabis & fodies, & vinum non bibes,
nec colliges ex ea quippiam, quoniam vastabitur vermibus. Parũ hoc erat, vt area tritici non
pasceret eos, & vinum pariter mentiretur eis, nisi etiam & olim Assyrio vastante, & post, Ro-
mano exercitu debellante, ducerentur captiui. Ait ergo, repentè sententiã complens. Non ha-
bitabunt in terra domini, subauditur, sed in omnes gentes ducentur captiui, & nusquã requies
erit illis, quemadmodum itidem Moyses prædixit. Disperget te dominus in omnes populos,
à summitate terræ vsq; ad terminos eius. In gentibus quoq; illis non requiesces, neque erit re-
quies vestigio pedis tui, & cætera. Et notandum, quòd non dixerit, non habitabunt in terra *Vbi supra.*
sua, sed non habitabunt (ait) in terra domini. Non vult profiteri, quòd terra illa, ad quam pos-
sidendam ingressi sunt filij Israel, terra ipsorũ fuerit aut esse debuerit, sed terra domini. Et rectè, *Terra do-*
nam hoc ipsum cõfirmatur authoritate ipsius domini dicentis inter cætera, legitima terræ quę *mini.*
obseruari iussit. Terra quoq; non vestra in perpetuum, quia mea est, vos autem aduenæ & co-
loni mei estis. Neque enim terra fuit ab initio illius populi, sed neque suis eandem terram ad-
quisiuit meritis, cũ fuerit populus durissimæ ceruicis. Vndè & Moyses dicit in Deuteronomio:
" Ne dicas in corde tuo, cum deleuerit eos dominus Deus tuus in conspectu tuo, propter iustitiã
meam introduxit me dominus, vt terram hanc possiderem, cum propter impietates suas istæ
deletæ sint nationes. Neq; enim propter iustitias tuas & æquitatem cordis tui, ingredieris vt
" possideas terras eorum, sed quia illæ egerunt impietatem, introeunte te deletæ sunt. & vt cõ-
" pleret verbum suum dominus, quod sub iuramento pollicitus est patribus tuis Abraham,
" Isaac, & Iacob. Scito igitur, quòd non propter iustitias tuas dominus Deus tuus dederit tibi
terram hanc optimam in possessionẽ, cum durissimæ ceruicis sis populus. Rectè igitur dictum,
non habitabunt in terra domini, pro eo vt diceret, non permanebunt in terra, quam dominus
dedit illis, quæ nequaquam ipsorum erat, sed terra domini, quia videlicet nec ipsorum ab ini-
tio fuit, nec eam pro vllis adepti sunt meritis suis. Porrò, & alia est terra, quæ dignius dicatur
terra domini, scilicet terra viuentium, in qua & Psalmista portionem suam esse dicit, & credit *Psal.141.*
videre bona domini. Num ergo saltem in illa terra poterunt habitare coloni isti, & suscipiet *Psal.26.*
" eos illa terra viuentium, quos ista terra Chanaan euomuit? Nequaquam. Sequitur enim.
" [Reuersus est Ephraim in Aegyptum, & in Assyriis pollutum comedit. Non libabunt Deo
" vinum, & non placebunt ei. Sacrificia eorum quasi panis lugentium, omnes qui comedent eũ
" contaminabuntur. quia panis eorum, animæ ipsorum, nõ intrabunt in domũ domini.] Rectè,
ergo non specialiter dixerat, non habitabunt in ista terra domini, sed generaliter, non habita-
bunt in terra domini. quia videlicet sicut de illa corporaliter eiecti sunt in terra domini, sic

ſpiritualiter atq; inuiſibiliter damnati ſunt, vt animæ ipſorū non intrent in illam cœleſtē domum domini. Quare? Quia reuerſus eſt (inquit) Ephraim in Aegyptum, id eſt, qui debuerant eſſe filij Abrahæ, Aegyptij facti ſunt, videlicet ſuperbientes in peccatis ſuis, & propter ſuperbiā ſuam excæcari & indurati. Notandum, quia tertiò iam in iſta inuectione hoc ipſum dixit, licet *Supra.7.* verbis aut ſyllabis parumper demutatis. Supra namq; dixerat, Aegyptum inuocabant, & ad *Supra.8.* Aſſyrios abierunt, Ac deinceps, Ipſi in Aegyptum conuertētur, & oblitus eſt Iſrael factoris ſui, Nunc tertio dicit: Reuerſus eſt Iſrael in Aegyptum, & in Aſſyrijs pollutū comedit. Notanda ſunt etiam incrementa mali, ſecundum modos cuiuſq; dictionis. Nam quod ſecundò ait: Ipſi in Aegyptum conuertentur, plus eſt q̄ id quod primo dixerat, Aegyptum inuocabant, & quod tertio dicit: Reuerſus eſt Ephraim in Aegyptū, plus eſt q̄ id quod ſecundò dicit, ipſi in Aegyptū conuertentur. Præterito namq; tempore dicendo, reuerſus eſt in Aegyptū, conſummatā diſceſſionem exprimit, atq; addendo, & in Aſſyrijs pollutū comedit, peccati vel apoſtaſiæ eius delectationem vehementer coarguit. Secundum hæc dicta nimirum populus ille de malo in deterius atq; in peſſimum declinauit. Quando primùm de Aegypto exierant, facientes vitulum, Aegyptum inuocabant, dicentes: faciamus nobis ducem, & reuertamur in Aegyptum, ſed ſuæ voluntati permiſſi non fuerunt. Quando verò peccatum illud auxerunt, & recedentes à do- *3.Reg.12.* mo Dauid, non vnum tantū, ſed duos vitulos fecerunt, & ſuæ voluntati permiſſi ſunt, rectè ſecundum illud prophetico ſpiritui dicere conueniebat, quia ipſi in Aegyptum conuertentur. Sed eiuſdem conuerſionis nondū finis erat. Adhuc enim ſuos ad eos dominus prophetas mittebat, adhuc lucerna Dauid reſeruabatur in tribu Iuda, Vbi tandem crucifixerunt Chriſtum, illuc demum propheta intuitū intendens, iam præterito vtitur tempore, dicendo: reuerſus eſt Ephraim in Aegyptum, id eſt, Iudæi excæcati ſunt, tenebræ facti ſunt, obſcurati ſunt oculi eorum, & ſic Pharao & Aegyptus aggrauauit cor ſuum, addendo, Et in Aſſyriis pollutum come- *Aſſyrij maligni ſpūs.* dit, non libabunt deo vinum, & nō placebunt ei, Euidenter aſtruit, quia quicquid extunc quaſi ſacrum Iudæi comedunt, cum Aſſyriis, id eſt, malignis ſpiritibus pollutum comedūt. quicquid extunc libant, quicquid ſacrificāt, nō Deo placitū, ſed deo eſt aduerſum, ſecūdum quod & per Eſaiam dicit idem deus. Quo mihi multitudinem victimarū veſtrarū? Holocauſta arietum, & *Eſaia.1.* adipem pinguium, & ſanguinem vitulorū, & agnorum, & hircorum nolui. Ne afferatis vltra ſacrificiū fruſtra. Hæc & cætera cum dicit, profectò confirmat præſentē prophetiæ locū, dicētis. Non libabūt Deo vinum, & nō placebunt ei. Et vt exprimeret, quàm pollutū comedit in Aſſyriis, id eſt, cum ſpiritibus malignis, qui per Aſſyrios ſolēt deſignari, protinus ait. Sacrificia eorū *Panis lugētium.* quaſi panis lugentiū, omnes qui comedūt eū, contaminabuntur apud Iudæos, cum pro mortuo ſacrificiū offerebatur, ipſum ſacrificiū vocabatur panis lugentiū, videlicet propter hoc, qa pro mortuo erat oblatum, in cuius morte parentes lugebant. Et quiſquis in domo mortui comediſſet aliquid vel tetigiſſet, reputabatur immundus. Vndè & aliorſum comedebāt vſq; ad ſeptimum diem. Eſt ergo ſenſus, Sicuti ea quæ in domo mortui erant, immunda fiebant, & quiſquis ea comediſſet aut bibiſſet, reputabatur immundus, ſic iſtorum ſacrificia, quæ dominus in Eſaia ſeſe odiſſe teſtatur, immunda ſunt, & quiſquis inde comedit, contaminatur. Quare? Quia *Gala.6.* panis (inquit) animæ ipſorum, ſubauditur, repoſitus. iuxta illud. Quæ enim ſeminauerit homo, hæc & metet. non intrabit in domum domini, videlicet quia ſacrificatur vel offertur extra gratiam domini, extra fidem Chriſti, Hæc propheta quaſi ad circumſtantes reſpiciens dixerat nunc ad ipſos, quibus ante loquebatur, iterum oculos forti zelo terribiles conuertit & dicit. [Quid facietis in die ſolenni, & in die feſtiuitatis domini?] Hæc ſub interrogatione, vt eos euigilare faceret exclamauit, cunctiſque qui audiunt in attentionem excitatis, rurſum ſe conuertit, & cauſam reddit, cur eos tam grauiter percunctatus ſit. Ait enim.

[Ecce enim profecti ſunt à vaſtitate, Aegyptus congregabat eos, Memphis ſepeliet eos, deſiderabile argenti eorum vrtica hæreditauit, lappa in tabernaculis eorum. Venerunt dies viſitationis, venerunt dies retributionis.] Tanquam diceret, derident iſti me quaſi promittentem longinquum diem dum dico. Quid facietis in die ſolenni, & in die feſtiuitatis domini. ſicut mos eorum eſt, illudere prophetis. Exempli gratia, ſicut in Eſaia dicunt. Manda remanda, manda remanda. expecta reexpecta, expecta reexpecta. modicum ibi, modicum ibi. Quoniam ergo non credunt diem illum, aut certè contemnūt, quaſi nō propè, ſed longè venturum. ecce de propinquo moleſtum datur illis argumentū, vt nō vacet eis diſſimulare diem illum quandoq; venturum, quē dico ſolennem, quem dico domini feſtiuitatem. Ecce enim profecti ſunt, id eſt, ſine dubio in proximo proficiſcētur à vaſtitate decem tribus in Aſſyrios. & reliquæ duæ in Babylonios. Illuc proficiſcentur à vaſtitate, id eſt, hic relinquentes ſolam vaſtationem terræ, vaſtata enim remanebit gladio & igne. Qui ſuperfuerunt ex eis, Aegyptus cōgregabit eos, Memphis ſepeliet eos. Hoc ita factum eſt. Reliquiæ ex Iudæis interfecto Godolia, quem rex Babylonis terræ præfecerat, contra domini præceptum fugientes Chaldæos, ingreſſi ſunt Aegyptum, & poſtea (ſicut Hieremiæ teſtatur liber) ibi à Nabuchodonoſor inter-

interempti sunt. Memphis, cuius habitatores sepelierunt eos, ante conditam Alexandriã me-
tropolis erat Aegypti. Cur cum dixisset, ecce profecti sunt, subiunxit à vastitate, satis aperit 4.Reg.23.
his verbis, Desiderabile argenti eorum, vrtica hæreditauit, lappa in tabernaculis eorũ, Lõgam Hier.41.
nimirum & magnam his verbis significat vastitatem, quia vbi erant quõdam domus pulcher
rimæ, desiderabiles, & desiderabili argẽto comparatæ, ibi lappæ ortæ sunt atq; vrticæ. Ab isto
præsentium vel citius venientium malorum argumento, maiorum fidem capere poterãt ma-
lorum de longinquo, vt non liberet eos ridere vel subsannare ad percũctationẽ dicentis, quid
facietis in die solenni, & in die festiuitatis domini. Sanè dies ille solennis, dies festiuitatis domini
quis sit, manifestius aperit, cum repetit, & dicit. Venerunt dies vastationis, venerũt, id est, cer-
tissimè venturi sunt dies retributionis. Siue cum singulariter diem, siue cum pluraliter dies di-
cit, idipsum intendit. Etenim quod hic dies dicitur, alibi dicitur etiam annus. Nam in Esaia Esaiæ.63.
Christus ipse dicit, Dies enim vltionis in corde meo, annus retributionis meæ venit. Dicitur e-
tiam tempus, vt verè extitit quando dominus noster in hunc mundum venit, quãdo & ciuitati,
quæ illum venientem cognoscere noluit, flens super illam, dixit, Et nõ relinquẽt in te lapidem Lucæ.19.
super lapidem, eo quòd non cognoueris tempus visitationis tuæ. Quod illic dicitur tempus vi
sitationis, & in Esaia annus retributionis, hic dicuntur dies visitationis, dies retributionis. Istud
tempus visitationis, iste dies vel annus retributionis, visitanti domino solennis, dies est festiui-
tatis, quia extunc gloria & honore coronatus est filius hominis, & sicut in Cãticis Cãticorũ le-
gimus, dies desponsionis eius, dies lætitiæ cordis eius extitit. Illis autẽ phreneticis, qui visitantis
medici gratiã, nõ cognouerunt, imò repulerũt, dies est retributionis, dies interfectionis, sicut de
eiusmodi die Esaias dicit, Dies enim interfectionis & conculcationis & fletuum, à domino Deo Esaiæ.22.
« exercituum in valle visionis. Sequitur. [Scito te Israel stultum, prophetam insanum, virũ spiri-
« tualem, propter multitudinem iniquitatis tuæ & multitudinem amentiæ tuæ.] Iterum cõuer-
sus ad eum, de quo præcedentia quasi ad auditores loquebatur, cõsilium illi præbere atq; sen-
satas cogitationes insinuare nititur. Consilium quippe sanũ est dicentis, scito te stultum, scito te
insanum, scito te spiritualem, id est, amentẽ, post spiritualia nequitiæ euntẽ spiritũ, erroris sequẽ
tem, istud nãq; scire via vel principiũ est sapiẽtiæ. Hoc ille de semetipso scit, quẽ respexit, quem
eruditione sua dignũ indicauit spiritus timoris domini. Hinc nanq; Salomon dicit. Visio quam Prouer.30.
loquutus est vir, cum quo est dñs, & qui Deo secũ morante, cõfortatus ait. Stultissimus sum vi-
rorũ, & sapientia hominũ non est mecũ. Nõ didici sapientiam, & nõ noui sanctorũ scientiã. Ad
magnã ergo visionẽ illũ excitare intendit, adhortando, vt sciat se esse stultũ, quia videlicet hæc
est visio quã loquutus est vir, cum quo est Deus. Hoc & Apostolus intẽdens. Si quis (ait) sibi vi-
detur inter vos esse sapiens, stultus fiat, vt sit sapiens. Nec verò abs re taliter, sed pro negotio 1.Cor.3.
magno illum populũ admonet, quia videlicet ferè nullius gentis homines adeò delectantur vi Inflati sciẽ
deri sapientes aut scientes & magistri, vt homines populi Israel. Idcirco spiritu superbiæ decepti tia Iudæi.
magistri facti sunt erroris, qui nolunt esse discipuli veritatis. Inde est illud væ, quod illis domi-
nus enunciat his verbis. Væ vobis legisperitis, quia tulistis clauim scientiæ. Ipsi nõ introistis, &
eos qui introierunt prohibuistis. Est igitur sensus, O Israel qui tibi sapiẽs videris, qui cum multa
mentis elatione prophetasti, & prophetis tuis arrisisti, dicentibus, pax pax, & non veniẽt super Hier.6.
vos mala. Scito te & cõfitere stultũ, scito & cõfitere te prophetã insanũ insanias falsas sequutum,
scito te virũ spiritualẽ, id est, spiritu erroris deceptũ, & hæc tibi accidisse propter multitudinẽ
iniquitatis tuæ, & propter multitudinem amentiæ. Si enim hoc scieris, si istud confessus fueris,
tũc loquẽte tecũ Deo, sapiens fieri poteris, & iniquitates tuæ remittentẽ tibi. Quod si nũc scire no
nolueris, scies quandoq;, & sine fructũ pœnitentiæ pœnitebit te quòd stultus fueris, iuxta illud Sapien.8.
sapiẽtis. Ergo errauimus à via veritatis, iustitiæ lumen non reluxit nobis, & sol intelligentiæ
nõ est ortus nobis. Lassati sumus in via iniquitatis, & ambulauim⁹ vias difficiles, viã autẽ domi
ni ignorauimus. Clámauit ad Israelẽ suggerẽs, imò & inculcãs, vt sciat & cõfiteatur quòd stul-
tus sit. At ille pertinaciter stultitiam suã defendit, dicẽs quòd sapiens sit. Itaq; rursus ad audito
« res cõuertitur, & cõquerendo dicit. [Speculator Ephraim cũ deo meo propheta loquens rui-
« næ factus est super omnes vias eius, insania in domo eius. Profundè peccauerũt, sicut in diebus
« Gabaa. Recordabitur iniquitatis eorũ, & visitabit peccata eorum.] Magna vehementer mali-
tiæ vel præsumptionis admiratio, dum dicit, speculator Ephraim cum deo meo. Quid enim
est, speculatorem esse cum Deo, nisi speculationis subtilitate contẽdere cum deo. Denique sicut Speculator
pugnare cum inimico, idem est quod pugnare contra inimicum. Ita speculari cum Deo idem cum Deo.
est hoc loco quod speculari contra Deũ. Non enim dixit speculator dei, quod bonum esset.
Hoc enim debet esse is, quemcunq; Deus vice sua pro animarum custodia vigillaturum posuit,
sed dixit, speculator cum deo, quod malũ est. Sic enim rectè denotatur ille, quicunq; aliquo ma
chinamento diuinis molitur obuiare cõsiliis. Hoc egit Ephraim, hoc Hieroboã fecit. Dixit enim
in corde suo, Nũc reuertetur regnum ad domum Dauid, si ascẽderit populus iste, vt faciat sa- 3.Reg.12.
crificia in domo domini in Hierusalem, & conuertetur cor populi huius ad dominum suum

Roboam regē Iuda, interficientq; me & reuertentur ad eum. Et excogitato consilio, fecit duos vitulos aureos, & dixit eis. Nolite vltra ascendere in Hierusalem. Ecce dij tui Israel qui eduxerunt te de terra Aegypti. Posuitq; vnū in Bethel, & alterum in Dan. Talis fuit speculator, & sic astutè (vt putabat) speculatus Ephraim, & hanc speculationem cum speculatione Dei cōtulit, praetulitque illius consilio vel speculationi dicentis sibi. Si igitur audieris omnia quae praecipio tibi, & ambulaueris in vijs meis, & feceris quod rectum est coram me, custodiens mādata mea & praecepta mea, sicut fecit Dauid seruus meus, ero tecum, & aedificabo tibi domum fidelem, quomodo aedificaui Dauid, & tradam tibi Israel & affligam semen Dauid super hoc, veruntamen non cunctis diebus. Nunquid non melius se sibi prouidere putauit, consilium aliud excogitando sibi? Ait ergo, Speculator Ephraim cum Deo meo. Dictum hoc admirantis pariter & dolentis sonat affectū. Non enim tātùm dixit, speculator cum Deo, sed speculator cū Deo meo. Habuit & prophetas Ephraim, videlicet quales erant illi quadringēti quinquaginta viri, quos vno die Helias interfecit, & quales postea Iehu sacrificio simulato Baal, quotquot erant, omnes occidit. Imò & ab initio, factis vitulis aureis, sicut sacerdotes, ita & prophetas Hieroboā sibimet instituit. De quibus erat ille, qui virum Dei venientem de Iuda in sermone domini contra Hieroboā fefellit, & reduxit secū vt comederet & biberet in domo eius. propter quod cū abisset, inuenit eum leo in via, & occidit. Cū ergo dixisset speculator Ephraim cū deo meo, subiunxit, atq; ait. Propheta laqueus ruinae factus est super omnes vias eius. Propheta dixit Ephraim, id est, prophetas habentem. Et quia prophetae illi verè insanierant, & nihil quod ad sanitatē pertineret, prophetabant, sed tantummodo inutilia quaedā insana mente diuinabāt, Idcirco subiunxit atq; ait. Insania in domo Dei eius. Quis autē erat Deus eius? Vtiq; vitulus aureus, & talis domus Dei erat ea quae fuerat vocata Bethel, id est, domus dei. Illic insaniam, id est, insanā pro-

3.Reg.13. phetiam iam tūc fuisse manifestum est. Scriptū est enim sic. Prophetes aūt quidam senex habitabat in Bethel, ad quem venit filius suus, & narrabat ei omnia opera quae fecerat vir dei illa die in Bethel, & verba quae locutus fuerat ad regem, &c. Eiusmodi prophetia quam illi prophetabant, rectè hic dicitur insania. Quid enim insanius, vt exempli gratia de eodem, quē nūc cōmemorauimus, aliquid proferamus? Quid (inquam) insanius, quàm quòd & illum virū dei decepit, & in inobedientiam ruere fecit, sciens & hoc intendens quod euenit? Exclamauit enim & dixit. Quia inobediens fuisti ori domini, & non custodisti mandatum, quod praecepit tibi, non inferetur cadauer tuū in sepulchrū patrū tuorū. Item cum occidisset illum leo, & ille sepelisset eum, dixit ad filios suos. Cum mortuus fuero, sepelite me in sepulchro, in quo vir Dei sepultus est, iuxta ossa eius ponite ossa mea. Profectò enim veniet sermo, quē praedixit in sermone domini. Verè iste insanus erat, taliter nequā alij, nequior sibi. Quid enim iste, nisi per insaniam semetipsum occidit, suaeq; animae mortem cum morte aliena apertis perpetrauit oculis? Etenim ò insanè, si propterea non infertur cadauer eius in sepulchrum patrum eius, quia inobediens fuit ori domini, Tibi quid fiet, qui hoc scienter fecisti, quòd factus es inobediēs ori domini? Talis prophetia sic insaniēs propheta, laqueus (inquit) ruinae factus est super omnes vias eius, subaudit Ephraim, & ad illaqueandū intēti omnes erāt prophetae illi, & praeualebāt decipiēdo sub nomine prophetarū diuinādo aliquid. Quid enim dicebant, nisi quod ille iā dictus dixit. Et ego propheta sum similis tui, & angelus locutus est mihi in sermone domini? Si hoc dicēdo laqueus factus est viro Dei, ita vt falleret eum, & reduceret secum, quāto magis populū fallebant, & super omnes vias eius laqueum deceptionis tendebant? Neq; enim sinebāt, vt authoritatē haberet quispiā de ꝓphetis domini, cum sese conferre auderet illi pseudo ꝓpheta, diceretq;, & ego propheta sum similis tui. Deniq; pugno etiā interdū sibi authoritatē contrarius propheta cōtra prophetam domini vendicare nō dubitabat. Sicut alio loco scriptū est: Nūc igitur (ait Michęas ad regem Achab) ecce dedit dominus spiritū mēdacij in ore omniū prophetarū tuorū, qui hic sunt, & dominus loquutus est contra te malū, Accessit aūt Sedechias filius Chanaā, & percussit

Caiphas speculator cum Deo. Micheam in maxillā & dixit, Me ne ergo dimisit spiritus domini, & loquutus est tibi? Iam vt ad rem summā recurram, id est ad tempus dominicae passionis, quo totius prophetiae caput intendit. Tunc verè propheta laqueus ruinae factus est, quando prophetauit Caiphas, quòd Iesus

Ioan.11. moriturus erat pro gente. Hoc nimirum intendēs populo insinuare, quòd nisi illū interficerēt, futurū esset, vt venirent Romani, & tollerēt eorum locū & gentē. Sic nanq; prophetādo cūctos illaqueauit, & attraxit in cōsensum peccati, quod velut laqueus inexplicabilis, & loco, & genti (sicut iā apparet) magnae ruinae causa extitit. Illic populus Iudaicus rectè dicēdus erat Ephraim quia (sicut superius iam dictū est) illic Ephraim, id est, decē tribuū recedentiū à domo Dauid, peccata cōsummauit, crucifigēdo Christū filiū & dominū Dauid. Dicat ergo speculator Ephraim cum deo meo, ꝓpheta laqueus ruinę factus est super omnes vias eius, insania in domo dei eius. Speculatus est enim & quasi speculādo cōtendit cū Deo, putās quod consiliū dei suo destruere posset cōsilio. Dixit enim, Quid facimus, quia hic homo signa multa facit? Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. Deus autem econtra speculabatur, quòd si non dimitterent eum, si

omnes

omnes crederẽt in eum. Sed & in omnibus quæcunq; aiebat vel dicebat dominus, speculator
aderat ille Ephraim, ille falsitatis fabricator pharisaicus liuor, vt illius admirãda opera vel ne-
garent, vel sinistra interpretatione deprauarent, & vt eum aliquando saltem in sermone cape-
rent. Vndè Psalmista, cum dixisset. Inimici mei dixerunt mala mihi, quando morietur, pe-
ribit nomen eius continuò de quolibet illorum subiunxit. Etsi ingrediebatur foras, vt videret, *Psal. 48.*
vana loquebatur cor eius, congregauit iniquitatem sibi. Egrediebatur foras, & loquebatur in
idipsum. Et est sensus, Si quis illorum accedebat ad sermonem vel conuictum meum, ad hoc
tantùm accedebat, vt insidiaretur mihi, & egrediens ad eos, loquebatur in idipsum, id est, se-
cundum ipsam iniquitatem, quã cor eius congregauit sibi. Nimirum, quia sic malitiosè egit ille
Ephraim, Ecce insania in domo dei eius. insania (inquã) quã totus orbis audiuit. Insanierũt enim
extunc horribiliter seditiosi. & illam seditionẽ quã in Barraba latrone maluerunt hæreditare,
condemnato Iesu pacis principe, sic ventilauerunt intus obsessi (vt sicut Iosephus testatur) ad-
mirationem simul & dolorem facerent obsidentibus Romanis. Fiebat autem hoc maximè in
templo, cuius præsidio firmissimo seditiosi male vtebantur: Rectè ergo dictũ, insania in domo
Dei eius. Et quis erat deus eius, nisi mammon, cui seruiendo, domum illã fecerant speluncã la-
tronum, & in eo diu latrocinati fuerant? O inexcusabilem malitiam illorũ. Profundè (inquit)
peccauerunt sicut in diebus Gabaa, id est, Sicut facere cœperunt in diebus Saul, qui fuit de Ga-
baa, quando dominus non ignorans quantũ in profundũ peccati descẽdere cœpissent, ac per-
uenturi essent. Dixit ad Samuelem. Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi. Non
enim te abiecerunt, sed me, ne regnẽ super eos. Deniq; non statim factũ est, vt non regnaret do- *1.Reg. 8.*
minus super eos, præsertim cum postmodũ, amoto Saul, Dauid illis regem dederit, secũdum
cor suum, sed certissimè futurum erat, vt quod facere cœperat, dicẽdo. Constitue nobis regem,
sicut & vniuersæ habẽt nationes, itemque nequaquam audiemus te. rex enim erit super nos, &
erimus nos quoque sicut omnes gentes. Hoc ipsum perficerent, negando Christum regẽ & di-
cendo, non habemus regem nisi Cæsarem. Horum quidẽ medium fuit, quòd decem tribus re-
cesserunt à domo Dauid, Hieroboam & vitulos aureos secuti, sed tota serie temporũ vel gene-
rationum, vnus idemq; extitit funiculus peccati, quo meritò deberent, domino flagellante, de
templo & de regno eius eijci. Hoc est quod protinus dicit. Recordabitur iniquitatis eorum &
visitabit peccata eorum, vt videlicet, quemadmodum dixit. venient hæc omnia super gene- *Matt. 23.*
rationem istam. duplicem recordationis & visitationis recipiant vindictam, temporalẽ pariter
& æternam. Et vt manifestũ sit, hoc idẽ intendere spiritũ propheticũ quod dominus intẽdit, di-
cendo (vt iam dictum est) venient hæc omnia super generationẽ istam, quòd scilicet superiora
" patrum peccata portare debeant imitatores filii, repetit altius, & dicit. [Quasi vuas in deserto
" inueni Israel, quasi prima poma ficulneę in cacumine eius vidi patres eorũ. Ipsi aũt intrauerunt
" ad Beelphegor & abalienati sunt in confusionem, & facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexe-
" runt Ephraim, quasi auis auolauit, gloria eorum à partu & ab vtero & à conceptu.] Hic iã ipsa
Dei persona loquens in propheta, peccata ipsa quæ visitanda erant, commemorans, prius sua
breuiter quidem, sed mirabiliter ad memoriam audientium beneficia reuocat, vt ingratitudi-
nem illorum contra quos sermo est, quilibet perpendens, admiretur cum Mose, & dicat. Gene-
ratio praua atque peruersa, hæccine reddis domino popule stulte & insipiens? Quasi vuas (in- *Deut. 32.*
quit) in deserto inueni Israel. Israel hoc loco totum bonum, totũ electũ oportet intelligi. Nam *Israel bo-*
econtra per Ephraim, qui quasi auis auolauit, omnes illi sunt intelligendi, qui tantũmodo filij *nus, Ephra-*
carnis & non filij sunt promissionis, quorum idcirco gloria dicitur esse à partu & ab vtero, & à *im malus.*
conceptu, quia in sola carne gloriantur Abrahæ, atq; idcirco non æstimantur in semine, Israel
ego quasi vuas inueni, id est, sic super filijs Israel credẽtibus, in me gauisus sum, quomodo gau-
det quispiam cum in transitu vel itinere dulces ad comedendũ vuas inuenerit. Ista inuẽtio gra-
tiæ fuit. Vbinam inueni? In deserto, id est, in tali loco, vbi mirũ fuit vuas nasci, vbi pro magno
habendum sit Israelem, id est, animas Deum vidẽtes siue rectas potuisse inueniri. Desertũ illud,
fuit terra Aegypti, quia videlicet desertum est terra, vel gẽs omnis, quæ Deũ verũ deserẽs, vel
non habẽs, ab eodem iustè deserta est. Nõ solũ aũt desertũ, verumetiã locus erat horroris, iuxta
illud Deute. Inuenit eam in terra deserta, in loco horroris, & vastæ solitudinis. Et quidẽ illud
quoq; desertum, per quod circũduxit eos quadraginta annis, hic valet intelligi, sed magis hor-
ridũ erat illis desertũ ipsa Aegyptus, vbi seruiẽtes in operibus luti & lateris hoc ipsum vapula-
bãt, quòd quasi desertos se esse, gemẽtes ad dñm vociferabãtur. Quod illic inuenit Israel quasi
vuas, id est, quòd audiuit gemitũ eorũ, propter dilectionẽ patrũ fecit, sicut scriptura testat, vbi
præmisso, quia ascendit clamor eorũ ad dominũ pro operibus, & audiuit gemitũ eorũ, cõtinuò
subiunctum est. Ac recordatus est fœderis quod pepigerat cum Abraham, Isaac, & Iacob, re-
spexitq; dominus filios Israel, & liberauit eos. Bene ergo cum dixisset, quasi vuas in deserto in-
ueni Israel, continuò subiunxit, Quasi prima poma ficulneæ in cacumine eius vidi patres eorũ.
Et est sensus, Quando gemitũ eorũ audiui, recordatus sum fœderis q̃d pepigi cũ patribus eorũ.

Quomodo

Ficulnea genus humanum. Gene. 3.

Quomodo autem patres illi, vel qua significatione quasi prima poma ficulneæ dicãtur, ille locus scripturæ nos instruit, quòd Adam & Eua cum admisso peccato cognouissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata. Rectè nanq; genus humanum propter hoc ipsum ficulnea dicitur, quia primi patres generis humani trãsgressores facti, folijs ficulneæ pudenda contexisse noscuntur. Cuius nimirum ficulneæ quasi prima poma fuerunt patres eorum, quia videlicet primis seculi tẽporibus isti de humano genere Deo placuerunt. Non quasi prima folia, sed quasi prima poma (inquit) inueni patres eorum. Quanto meliora sunt folijs poma tanto vtiliores cætera multitudine hominum inueni patres eorum. Etenim, quod non sine gemitu recolendum est, ficulnea hæc multum in folijs luxuriata est, multa citò folia dilatauit, pauciora verò poma tardius protulit. Homines quos more suo natura produxit extra benedictionem vel gratiam creatoris dicentis, Crescite & multiplicamini, & ad illam pertinẽtes iram, qua mulieri post admissum peccatum dixit, Multiplicabo erumnas tuas & conceptus tuos, huius ficulneæ non poma, sed folia sunt. Porrò, filij benedictionis poma sunt eiusdem arboris, & patres Israel (de quibus iam dictum est) quasi prima poma fuerunt in summitate arboris, quia pro merito primæ fidei principatum obtinent, & summi sunt in vniuersitate generis humani. Ipsi autem (inquit) intrauerunt ad Beelphegor. Non solum hoc fecerunt, sed inter omnia quæ fecerunt, hoc fuit turpissimũ, quod spiritu fornicationis seducti per mulieres Madian initiati sunt Beelphegor, quem Latini nuncupant Priapum. Et hoc facientes abalienati sunt (ait) in confusionem, id est, alieni facti sunt, & non filij patrum talium quos vidi, quos cognoui, quos elegi, vt essem Deus eorum, & ab illa gloria traducti sunt in confusionem, in ignominiam Dei sui, ventris sui, & eorũ quæ sub ventre sunt, comedendo sacrificia mortuorũ & fornicãdo cum mulieribus, quæ illos ad sacrificia sua vocauerunt. Vis scire, quantã in confusionem abalienati sunt? Et facti sunt (ait) abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt. Ergo facti sunt sicut Beelphegor, ad quẽ intrauerũt. Et reuera sic facti sunt, testante alio propheta, cum dicit de simulachris eiusmodi. Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Et notandum, quòd neque iste dixit, & facti sunt abominabiles sicut quæ fecerunt, sed sicut ea quæ dixerunt, neq; ille tantummodo dixit, similes illis qui faciunt ea, sed addidit, & omnes qui cõfidunt in eis. Talis vnusquisq; est, quale illud est quod diligit, vel in quo confidit. & hoc adeò verũ est, vt qui Deum diligunt, vel qui Deo confidunt, authoritate sanctæ scripturæ dicantur etiã dij vel filij dei. Cæterùm si quis faciat iniquitatem, & non etiã diligat, nondũ rectè dicitur abominabilis sicut illa quæ fecit. Potest enim fieri, vt recuperet honestatem & beatitudinem, Deo cõtegente mala eius facta, iuxta illud Psalmistæ. Beati quorũ remissæ sunt iniquitates, & quorũ tecta sunt peccata. Nomen eorum qui dilexerunt mala quæ fecerunt, cõfestim exprimit, dicendo. Ephraim quasi auis auolauit. Etenim peccata Ephraim, id est, Hieroboam, qui fuit de tribu Ephraim, tempore illo erant vituli aurei, & peccata illa sic dilexerunt, vt ne vnus quidẽ de regibus decẽ tribuum recesserit ab eis, atq; idcirco cuncti quicunq; vel prius vel posterius fuerunt, suam diligẽtes iniquitatem, rectè hic denotantur nomine Ephraim. Et vide qualiter opposuerit, Israel quasi vuas inueni (inquit) & patres eorum quasi prima poma in cacumine ficulneæ vidi. Ephraim autem quasi auis auolauit. Secundum similitudinem hãc sæpe contingit, in eadem vite, qua dependet vua, super eandem ficulnea in qua dulcia insunt poma, plerunque auis sedet sibi, sed longẽ aliter ad votum vel cõmodum agricolæ propius accedentis. Deniq; vua pomũque manũ eius expectat, vt carpat & in os suum mittat, auis autem exiliens euolat. Sic nimirũ Ephraim, quicunque ille est filius carnis non promissionis, non expectauit manum domini, nõ volũtati eius paruit, sed indomitus effugiens, regem suum Dauid dereliquit, Christum filium Dauid denegauit. Israel aũt, quicunq; extitit filius promissionis, radici bonæ inhærens, atque inde trahens amoris pinguedinem præstitit, & tanquam vua, vel vt pomum ficulneæ, colligentem atq; eligentẽ dominũ delectauit. In quo gloriatur vua ista, vel pomũ istud, sociũ radicis, quod portat illa paternę fidei radix, in eo gloriari nequaq̃ illa poterit auis, ille volatilis & refuga Ephraim. Sed quid? Gloria eorũ (inq̃t) à partu & ab vtero & à cõceptu. Et est sensus, In eo gloriãtur quòd secundũ carnem semen sunt Abrahæ, quòd secundum carnem semen faciunt in Israel, quòd vxores eorũ multũ pariunt, quòd vteri nuptiarum steriles nõ sunt, quòd conceptus eorũ multiplices sunt. In huiusmodi gloriãtur, & dicũt, Semẽ Abrahę sumus, pater noster Abraham est.

Ioan. 8.

[Quod & si enutrierint filios, absq; liberis eos faciã in hominibus.] Ac si dicat, Gloriantẽ ipsi tãquã cõmodi, & multũ prole sua cõferentes Israeliticæ carni, sed palã faciã, q̃ nõ delecter ego in multitudine filiorũ, qui non promissionis vel fidei, sed tantũmodo carnis sunt filij. Nã & si enutrierint & educauerint, si vsq; ad adolescẽtiã, & vsq; ad iuuenile robur, gloriã partus, gloriã vteri & conceptus sui perduxerint, faciã vt absq; liberis sint, vt cadãt in gladio filij corã parentum oculis, nullosq; genuisse filios, illis potius optabile sit. Nõ aũt isto cõtẽtus ero. [Sed & væ eis cũ recessero ab eis.] Ac si dicat, Nõ solũ hoc malũ erit eis, vt fiãt absq; liberis, vt cadãt in ore gladij materialis filij quos enutrierint, sed postq̃ sic recessero ab eis, postq̃ sic tradidero illos in manu

Plura folia, quàm poma huius ficulneæ. *Numer. 25.* *Psal. 113.* *Psal. 81. Ioan. 10.*

hostili,

hostili, sequitur adhuc væ, id est, iudicium æternæ damnationis, iuxta quod & Psalmista cum dixisset. Tradentur in manus gladij, confestim addidit, partes vulpium erunt. Idem enim est, ac si diceret. Corpora illorum gladijs, animæ verò tradentur spiritibus malignis. Quā ob causam? Ait. [Ephraim (vt vidi) Tyrus erat fundata in pulchritudine.] Et est sensus, Idcirco tam terribile portabunt iudicium, corpore & anima damnati, quia peccatum eorum non ex ignorantia vel infirmitate procedit, sed ex superbia, quā per Tyrum notum est significari. Exempli gratia, cum ad Ezechielem dominus dicit. Fili hominis, dic principi Tyri. Hæc dicit dominus Deus. Eo quòd eleuatum est cor tuum, & dixisti, Deus ego sum, & in cathedra Dei sedi in corde maris, cum sis homo & nō Deus, & dedisti cor tuū, quasi cor Dei. Et subinde, Hæc dicit dominus Deus. Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia. & perfectus decore in delicijs paradysi Dei fuisti, cum ergo præmittens, absq; liberis eos faciam in hominibus, sed & væ eis, cum recessero ab eis, statim subiūgit, Ephraim Tyrus erat, fundata in pulchritudine miro modo iustæ damnationis causam reddit sufficientem, id est, superbiæ magnitudinem. Et rectè per Tyrum vitium designatur peccatoris superbientis, peccata sua defendentis, quia videlicet sicut Tyrus circumuallata mari, non sine periculo pugnantium poterat impugnari, ita quicunq; eiusmodi est, non sine periculo redarguentium solet redargui. vt hic idem populus, qui redarguentes prophetas, & ipsum dominum prophetarum occidit. Et notanda qualitas distinctionis, cum dicit, Ephraim (vt vidit) Tyrus erat. Idem est ac si dicat, Ephraim in oculis meis superbus apparebat. Grauissimæ nanq; denotationis est, superbum quemq; dici in oculis domini. sicut econtra humilem esse vel dici in oculis domini, magnæ approbationis est. Porrò, pulchritudo est de qua dicit, fundata in pulchritudinem. falsa est & vana, qua superbi omnes sibimet pulchri videntur. dum suas sordes cognoscere dedignātur. quin & irasci solent, dum illis à corripiēte quòd sordidi sint, aliquo modo suggerit. Sic Tyrus fundata est, sic sibi stare videtur, qui superbus & arrogās est. Propterea iustum est Ephraim pati id quod iam dictū est. Et hoc ipsum repetitur, cum protinus subiungit. [Ephraim educit ad interfectionem filios suos.] Ac si dicat. Propterea, sicut iam præmisi, dicēs, absq; liberis faciam eos. ita nunc repetens dico. Ephraim educit ad interfectionem filios suos, id est, interficiendos & morti destinatos generat filios, imò & ipse interficit eos malo exemplo, vt perinde interficiātur gladio. Sequitur. [Da eis domine. Quid dabis eis? Da eis vuluā sine liberis, & vbera arentia.] Mira inclamatio, mira postulatio. Audierat propheta magnam iustæ sententiæ seueritatem, iustam filiorum interfectionem, & mirabiliter infelicium parentum miseratus angustiam exclamauit, & dixit. Da eis domine. Statimq; sermone nondum peracto, datum quod quærit dolenter apud semetipsum perpendens percunctatur, & dicit, Quid dabis eis? Quid volo vt des illis? Nunquid vt salui sint? Nunquid vt væ nō sit illis, aut vt viuant cum liberis? Non vtiq; tale quid postulare ausus sum, sed da eis vuluam sine liberis & vbera arentia. Quare? Nimirum quia dies illi tales erunt vt dicāt. Beatæ steriles & ventres quæ non genuerunt, & vbera quę non lactauerunt. Hoc sciens ipse dominus, cum ad crucifigendum duceretur, dixit mulieribus quæ plangebant eum, & lamentabantur. Filiæ Hierusalem, nolite flere super me, sed super vosipsas flete, & super filios vestros, quoniam ecce venient dies, in quibus dicent, Beatæ steriles & ventres quæ non genuerunt, & vbera quæ nō lactauerūt. Itaq; idcirco da eis vuluam domine sine liberis, quia beati vētres qui nō genuerunt. & idcirco da eis vbera arentia, quia beata vbera quæ non lactauerunt. O infelix fœcunditas, & fœcunda infelicitas, cuius in comparatione sterilitas, quæ in illa gente pro maledictione reputabatur, beatitudo est. Hæc interloquuto propheta, rationem suam prosequitur in sua persona diuina maiestas, & dicit. [Omnes nequitiæ eorū in Galgalis, q̄a ibi eos exosos habui.] Supra dixerat. Væ eis cum recessero ab eis, &c. nunc dicit, Omnes nequitiæ eorum in Galgalis. Et est sensus. Nō mireris ô Propheta, nec tibi plus iusto dura videatur sentētia siue vltio nimis festinata, quia nequitiæ eorum quæ vindicantur, propter quas sententia profertur, non nouæ sunt, sed inueterauerunt, & ab antiquis diebus semper in peius profecerūt. Peius nanq; in Galgalis, quàm in Bethel idola coluerunt, quia videlicet idolum vitulinum, in Bethel coluerunt temporibus Regum, sed supra iam temporibus Iudicum in Galgalis nequiter egerunt, habēdo illic idola, sicut scriptum est in libro Iudicum. Cumq; obtulisset Ahot regi Eglon munera, prosecutus est socios qui cum eo venerāt, & reuersus de Galgalis vbi erāt idola, verbū (ait) secretū habeo ad te ô rex. Et post pauca, Ahot aūt, dū illi turbarētur, aufugit, & pertrāsijt loca idolorum vndè reuersus fuerat. Et pulchrè dictū, quia de loco idolorū, id est, de Galgalis, reuersus fuerat. animo quippe idololatriā, quā sectabatur Israel, reliquerat. & miro modo ante hæc in eodē libro scriptum est. Ascenditq; angelus domini de Galgala ad locū flentiū, & ait. Cur hoc fecistis? Deniq; idcirco de Galgala, vbi erāt idola (sicut iā dictū est) angelus domini ad eos ascendisse dicit, vt subintelligas eū ad videndas nequitias descendisse, illuc eodē descensionis modo, quo alibi dictū est. Clamor Sodomorū & Gomorrhæ multiplicatus est, descēdā & videbo vtrū clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint, an non est ita, vt sciam. Præterea, regem sibi fecerunt

Psal 62.

Ezec.28.

Tyrus superbiæ symbolum.

Pulchritudo vana superborum.

Luca.23.

Galgala vetus idolorū locus.

Iudic.3.

Iudic.2.

Gene.18.

fecerunt Saulem, contra voluntatem domini,& cum dominus nō lætaretur in eis,Imò diceret
ad Samuelem,non te abiecerunt,sed me, ne regnē super eos. iuxta omnia opera sua quæ fece-
runt à die qua eduxi eos de Aegypto, vsque ad diem hanc sicut dereliquerunt me,& seruierūt
1.Reg.11. diis alienis, sic faciunt etiam tibi. Ipsi tantum contemnentes offensionem siue conquestionē do
mini,lætabantur,sicut illic manifestè scriptum est.Et immolauerunt ibi victimas pacificas co-
ram domino,& lætatus est ibi Saul,& cuncti viri Israel nimis. Verè nimis, quia nimium est,
Prouer.2. homines lætari cum malefecerint,& exultarē in rebus pessimis.sicut lætabātur hi cum tā male-
fecissent, vt dominum abiicerent,ne regnaret super eos.Vndè & hoc valdè notādum,quia læ-
1.Reg.13. titia taliter lætantium ibidem in confusionē versa est. Illic enim Saul præsumptuosè contra le
gem,qui non erat de tribu Leui,holocaustum obtulit,& propter hoc audire meruit.Nequaquā
regnum tuum vltra consurget. Quæsiuit dominus sibi virū iuxta cor suum, & præcepit ei do
minus, vt sit dux super populum suum, eò quòd non seruaueris quæ præcepit dominus. Igi-
tur non nouæ sunt nequitiæ,propter quas nunc prædico, væ illis, quia iamdudū istæ illorū ne-
quitiæ fuerunt in Galgalis,& ibi lætati sunt in rebus pessimis. Et idcirco non plus iusto festina
nunc est sententia iudicantis,quia sicut lætati sunt in malis,ita non desinent lætari donec loquā
tur super me labiis, & moueant capita sua,dicētes.Vach qui destruit templū Dei,&c.Ibi(inqt)
exosos eos habui. Vbi:In ipsis nequitiis, quia sic nequiter egerunt & agunt,vt etiam exultent
in rebus pessimis. [Propter malitiam adinuentionū eorum de domo mea eiiciā eos, nō addam »
vt diligam eos.]Hoc iam tertiò factum est. Prius nanq; in Assyrios decem tribus eiicit dominus »
de domo sua,id est,de Bethel, quod interpretatur domus Dei,quod nomen Iacob vrbi impo-
suit.Hieroboā verò fecit illā esse domū idoli,ponendo illic vnum de vitulis aureis.Deinde tri-
bum Iuda eiecit de domo sua,id est,de templo,quod erat in Hierosolymis,& in Babylonē trās-
migrare fecit. Veruntamen tūc addidit, vt diligeret eos. reduxit enim eos soluta captiuitate
post septuaginta annos.Porrò,iā tertiò sic eiecit eos de domo sua, vt hoc ipsum terribili signo
significare dignū duceret,cum flagello eiiciens vendentes & ementes de tēplo,dicens eis.Scri-
Mat.21. ptum est.Domus mea domus orationis vocabitur,vos aūt fecistis illā speluncā latronū.Ita ele-
Ioan.2. ctis illis postmodū(sicut illic significatū est)vt caderent in ore gladii,& captiui ducerētur in o-
mnes gentes,non addā(inquit)vt diligā eos,quia videlicet cum in præsenti puniantur, nō eue-
niet illis remissio saltem in futuro seculo.Sciendū aūt,quia de domo sua neminem Deus eiicit,
nisi eum qui sponte sua,mente auersa,recedit.Sequitur ergo,& causam dicit, cur de domo sua
sese illos eiicere prædixerit. [Omnes principes eorū recedētes.]Idem enim est ac si dicat.Idcir- »
co de domo mea eiiciam illos, quia principes eorum omnes recedentes sunt.Omnes animo re-
Esai.26. cesserunt,& quamuis labiis me honorent,cor eorum longè est à me.Et quidē de regibus decem
tribuum palā scriptura refert,quia omnes recedentes à Deo fuerūt. Nullus enim illorū recessit
à peccatis Hieroboam,qui peccare fecit Israel.Porrò de scribis & Pharisæis & Principibus sa-
cerdotum,quòd verè recedētes fuerint, Deus ipse iudex fuit & testis,dicēte saluatore. Vos estis
Luca.16. qui iustificatis vos coram hominibus,Deus autē nouit corda vestra, & cætera huiusmodi. Itaq;
si quæris,cur de domo sua illos Deus eiecerit, cur in ecclesia, vel in domo Dei nō sint recepti,
dicit tibi:quia omnes ipsi recedentes sunt, id est, quia priusquam corpore visibiliter eiicerētur,
mente recesserunt,animo longè fuerunt,& idcirco etiā corporaliter eiecti sunt, & ipsa(quæ sola
diligebant)terrena,domus Dei lucra vel commoda perdiderūt.His dictis,& tali causa reddita,
confestim sententiā quam præscripserat,confirmat,repetens ita.[Percussus est Ephraim,radix »
eorum exiccata est,fructum nequaquā facient.Quod & si genuerunt, interficiam amantissima »
vteri eorum.Abiiciet eos Deus meus,quia non audierunt eum, & erunt vagi in nationibus.] »
Quid enim supra dixerat, Quòd & si enutrierint filios, absq; liberis eos faciā in hominibus,idē
nunc reperiit,dicendo,quòd & si genuerint,interficiam amantissima vteri eorum.Porrò,quod
ait,percussus est Ephraim,radix eorū exiccata est, fructum nequaquā faciēt, multū erat secun-
dum sensum ipsorum,vt superius dixerat,gloria eorum à partu est,& ab vtero,& à conceptu.
Dum enim gloriantur in carnis fructu, & multiplici partu siue conceptu contendunt non im-
pleri in se,quod nunc ait,radix eorum exiccata est,fructum nequaquam facient.Cum ergo hoc
dixissent, rectè & oportunè, quasi dicta corrigens, sententiamq; integram perficiens,continuò
subiunxit. Quod & si genuerint, interficiam amātissima vteri eorum. Ac si dicat, Quamdiu
genuerint,& fructum ventris multiplicant, videtur eis quòd fructum faciant, non putāt quòd
radix eorum exiccata sit,vel quòd sint percussi ferro abscisionis, & de terra viuentium eradi-
cati,sed amātissimorum occisione filiorum discruciati, clamabūt & dicēt, quod filios nō genu-
isse melius fuisset sibi. Hæc Deo dicente,statim in sua persona propheta,veræ ac iustæ sentētiæ
testis consonat,& dicit.Abiiciet eos Deus meus,quia non audierunt eum,& erūt vagi in natio-
nibus.Quibus vtique verbis vtramque damnationem exprimit,de qua iam superius dictū est,
quia videlicet & secundum animam regno Dei priuati sunt,quos Deus abiecit,& secundū cor-
pus captiui, suoq; loco expulsi, qui vagi sunt in nationibus,idcirco quia non audierunt eū,id

est,non

est, non quia non intellexerunt, sed quia intelligere noluerũt. Sequitur. [Vitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei. Secundum multitudinem fructus sui multiplicauit sibi altaria, iuxta vbertatem terræ suæ exuberauit simulachris.] Supra dixerat, radix eorum exiccata est, fructũ nequaquam facient, nunc autem dicit, vitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei. Et exponens quid dixerit, fructus adæquatus est ei, subiunxit atq; ait. Secundum multitudinem fructus sui multiplicauit altaria, iuxta vbertatem terræ suæ exuberauit simulachis. Ergo vbi dicit, fructum nequaquam facient, subaudiendum est, bonum. & exiccata est radix eorum, subauditur ab omni pinguedine fidei vel dilectionis Dei, hic aũt vbi nunc dicit, vitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei, subauditur malus. Fructus nãq; malus altaria sunt multiplicia, simulachra exuberantia, fructus ille, cuius secundum multitudinẽ altaria vel simulachra multiplicauit, altaria subiungens, iuxta vbertatẽ terræ suæ exuberauit simulachris. fructus iste, scilicet vbertas terræ in rationibus diuinitatis, nec bonus est, nec malus est. sed vtriusq;, scilicet boni & mali medius, videlicet qui boni fructus, id est, bonorum meritorũ, quædam temporalis merces esse debuerit, sed per prauitatem malè vtentium quoddã malorũ operum instrumentũ factus sit. Proinde suapte natura in iudicio diuinitatis neq; malus neq; bonus iste fructus meretur addici, sed (sicut iam dictum est) vtriusq;, scilicet boni ac mali medius. ille autẽ, de quo dixerat, nequaquam fructũ facient, sine dubio bonus. & ille, de quo subiunxit, Fructus adæquatus est ei, secundum multitudinem fructus sui multiplicauit altaria, sine dubio fructus intelligitur malus. Fructus bonus & fructus malus mira inuectione discernitur in Esaia, dum in illo dicit Deus de ista vite frondosa. Et expectaui vt faceret iudiciũ & ecce iniquitas, & iustitiã & ecce clamor. Et quidẽ quo tempore vitis hæc frondosa, scilicet Israel, à domo Dauid recesserat, non valde multum deorum altaria enarratur fecisse sibi siue simulachra. nisi tantum vitulorũ duorũ alterum posuit in Bethel, & alterũ in Dã, sed hoc ipsum iure multiplicitatis arguitur, quia multũ est, extra vnius Dei altare habere vel vnum altare aliud. Sic eo tempore quo in tantũ recessit à domo Dauid, vt ipsum crucifigeret filium Dauid, non alios legitur habuisse deos, quinimo de vnius veri Dei cultu plurimum superba religione gloriabatur, sed in hoc altarium atq; simulachrorũ multiplicitas rectè condemnatur, quod veri & summi sacerdotes Christi secundũ ordinẽ Melchisedech, altare vel sacrificiũ refugiens, altare aliud, altare suũ, & sacrificiũ sanguinis hircorum & vitulorum sibi obfirmauit, nimiũ intendens auaritiæ, quæ est simulachrorũ seruitus. Porrò fructũ suũ vitis hæc in eo malè sibi adæquauit, quòd secundum amaritudinẽ radicis siue cordis sui, aceto siue vino myrrhato sitientẽ in cruce potauit. [Diuisum est cor eorũ, nunc interibũt.] Recto & valde iusto iudicio cor eorum diuisum est, qui seipsos à Deo diuiserũt, Palam ex historiæ Regum serie cognoscitur, quàm verà, quàm multipliciter cor eorũ diuisum fuerit ex quo diuiserunt sese à domo Dauid. quippe qui ferè decies cõtra semetipsos diuisi, reges alios, percussis aliis, sibi locauerunt, & tandẽ iuxta vocẽ hanc propheticã (nunc interibunt) in captiuitatẽ irreuocabilem ducti sunt. Porrò tempore illo quo semetipsos à vero Dauid, id est, à filio Dei diuiserunt, mirum dictu est, quàm crudeli discordia cõtra semetipsos diuisa fuerit multitudo Iudæorum, sicut miserabilis excidij illorũ tragœdia testatur, Iosepho scribente, per totum vulgata mundũ. Multò quippe crudeliores sibimet per impacabiles seditiones intus extiterunt, quàm esse potuerit foris obsidens exercitus Romanorũ. Et reuera iustè, quia principẽ pacis Iesum cõdemnantes, Barrabam sibi prælegerant seditionis authorẽ. Illos ergo prophetali oculo præuidens, breui quidẽ, sed altera declamatione, iustam in illos depromit Dei sententiã, diuisum est (inquiens) cor eorũ, nunc interibunt. Diuisionem nãq; consequitur interitus, iuxta illud. Omne regnum in seipsum diuisum, desolabitur, & domus supra domum cadet. Interitum atq; ruinã regni siue cordis eorum diuisi, sequentibus verbis exprimit, ita dicens. [Ipse confringet simulachra eorũ, depopulabitur aras eorum.] Hoc & tunc de propè factũ est, quando Assyrijs captiuantibus depopulatione merita vastati sunt, & tunc de longè futurũ erat, quando venientes Romani tollerent & locũ & gentẽ eorũ. Tunc enim confracta sunt durissima cõfractione simulachra eorũ. Et notandũ, quòd nõ dixit. Hostiles exercitus cõfringet, sed ipse scilicet Deus meus, qui (vt supra dictum est) abijciet eos, confringet simulachra eorum, depopulabitur aras eorũ.

Duplex fructus, bonus scilicet, & malus.

Esaiæ.5.

Ephe.5.

Iudæorum diuisio inter sese.

Matt.12.

Non vult Deus, vt homini attribuatur, quando per hominem secundũ merita peccantiũ vindicta diuinitatis exercetur. Sed & si quis sibimet attribuit, quod Deo permittente cõtra populum Dei quippiam facere praualuit, ipse cœlestem contra semetipsum indignationẽ magis adducit, sitq; interdum, vt propter hocipsum minus nocere possit. Vndè in cantico Deuteronomij, cum dixisset, cessare faciam ex hominibus memoriã eorũ. continuò subiunxit. Sed propter iram inimicorũ distuli, ne forte superbirent hostes eorũ, & dicerent. Manus nostra excelsa, & non dominus, fecit hæc omnia. Assur ille, per quem tunc temporis Deus confregit simulachra eorum, & depopulatus est aras eorum, sibimet arrogauit quòd sua hoc virtute fecerit, & idcirco dicitur in eum cum indignatione Dei. Væ Assur. Virga furoris mei & baculus ipse, in manu eius indignatio mea. Super hoc ille gloriabatur, quasi omnia suis faceret viribus, & idcirco

Regula notatu digna contra superbiam

Deut.32.

Esaiæ.10

circò postmodum dicitur contra eum. Nunquid gloriabitur securis cōtra eum qui secat in ea,
aut exaltabitur serra contra eum, à quo trahitur? Dicebat enim, quemadmodū idem propheta
præmisit. In fortitudine manus meæ feci, & in sapientia mea intellexi, & abstuli terminos popu
lorum, & principes eorum depredatus sum. Nimirum ita gloriando, sic se exaltādo, cœlestem
(vt iam dictum est) super semetipsum indignationem adduxit, quæ protinus intentatur in eū
verbis istis. Propter hoc mittet dominator Deus exercituum in pinguibus eius tenuitatem, &
subtus gloria eius succensa ardebit quasi combustio ignis. Cum igitur sic vehementer sermo
propheticus enunciat. Ipse confringet simulachra eorum, & depopulabitur aras eorum, idem
esse intelligamus ac si dicat, non manus hostium excelsa, sed dominus fecit hæc omnia. Ipse &
tunc per Assyrios confregit & depopulatus est, & deinde per Romanos confracturus erat simu
lachra eorum & depopulaturus aras eorum, quia à domo Dauid recesserunt, quia filiū Dauid
Christum crucifixerunt. Quam ob causam? Ait. [Quia nunc dicent, non est rex nobis. Non „
enim timemus dominum, & rex quid faciet nobis.] Grandis nimirum & vehemens causa dā- „
Contēptus & cōtumacia Iudæorū — nationis est, quia dicere, non est rex nobis, & hoc peccantium conscientiam dicere. non enim
timemus dominum, id est, propositum habemus non timere dominū, & proinde cum tumore
cordis effari, rex quid faciet nobis quemadmodum dixerāt prius, quæ pars nobis in Dauid vel
3. Reg. 12. quæ hæreditas in filio Isai. Sicut enim hoc illi dixerant, sic & sequaces illorum aduersus verum
Dauid dicturi erant. Nolumus hunc regnare super nos. Hoc enim apertis vocibus conclama-
uerunt, ita vt dicente Pilato, regem vestrum crucifigā, responderunt. Non habemus regē nisi
Luca. 19. Cæsarem. Profectò hæc dicentes pariter quoque dicebant, non enim timemus dominum, id est,
Ioann. 19. propositum habebāt non timere dominū, non portare timoris eius iugum, sed cōtumaciter di-
rumpere, & proijcere omnia vincula sanctorum eius mandatorū. Nimirum vbi conscientia re-
bellis sese tali & tanta præsumptione induit, consequebatur vt dicerent etiā hoc, & rex quid fa-
ciet nobis? Cōsequebatur namque vt regem contemnerent Dei filium, quibus propositū est nō
timere Deum. Neque enim non ignorauerunt, sed contempserunt & oderunt. Vndè ipse rex re-
probatus ab eisdem, dicentibus, & rex quid faciet nobis, cum dixisset: Si opera non fecissem in
eis quæ nemo alius fecit, peccatū nō haberēt, cōtinuò subiunxit. Nūc autē & viderūt & oderūt
Ioan. 15. & me & patrem meum. Propter hoc, ecce ipse destruxit simulachra auaritiæ eorum, & depo-
pulatus est templum & altare eorum. His dictis iterum qui loquebatur de ipsis, conuertitur ad
ipsos, & dicit. [Loquimini verba visionis inutilis, & ferietis fœdus, & germinabit quasi ama- „
ritudo iudicium super sulcos agri.] Manifestum est hic, cum dicit, loquimini, non imperiū vo- „
lentis, sed permissionem esse indignantis, & auersionem dimittentis, vt sit sensus. Iam docendi
non estis quid vtile sit, siue monendi vt vtilia loquamini. vos enim nō per ignorantiā errando
inutilia loquimini, sed scientia & cum profundo malignitatis consilio mendacia construitis, &
arrogantia depráuati propheratis de cordibus vestris, veram autē & vtilem prophetiam intel-
ligere nō vultis. Loquimini igitur qualia potius vos eligitis, loquimini verba visionis inutilis,
Signa pseudoprophetarum inutilia sunt. — nam vtilia verba loqui vel signa facere quæ prosint, neque vos quæritis, neque datum aut per-
missum est vobis. Sciendum quippe de pseudoprophetis, quòd & si aliquando futura diuināt,
nihil tamen vtile prophetant, & licet nonnulla signa & prodigia fecisse vel facturi esse legātur,
nihil tamen vtilitatis aliquod eorum signum habere cōprobatur. Vndè & Iohannes in Apo-
Apo. 13. calypsi cum dixisset, & fecit signa magna, & seducit habitantes in terra, propter signa quæ data
sunt illi facere in conspectu bestiæ. Eandem signorū magnitudinem vanā, totā per inutilem fore
insinuans, determinando sic ait. Ita vt etiā ignē faceret de cœlo descendere in terrā in conspectu
hominum. Quid enim vtilitatis habet, ignem in conspectu hominū vel super homines de aere
ministerio dæmoniaco cadere? Eiusmodi signa non sunt illius generis, cuius illa quæ nobis do
minus in semetipso designauit, euntes (inquiens) renuntiate Iohanni, quæ audistis & vidistis.
Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes
Matt. 11. euangelizantur. Hæc vtilia sunt, sicut & verba ipsa, quibus propter hæc eadē signa iustum est
credi, vos autē o prophetæ vitulorū (quos Hieroboā fecit, quos Ephraim coluit) loquimini ver
ba visionis inutilis, quoniā ita vultis, & ferietis fœdus, subauditur nequaquā cū Deo, sed cum
Esaiæ. 28. mendacio, quemadmodū & Esaias talibus illusoribus dicit: Dixistis enim. Percussimus fœdus
cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans cum transierit, nō veniet su-
per nos, quia posuimus mendacium spem nostrā, & mendacio protecti sumus. Huiusmodi fœ-
dus ferietis, & propter hoc germinabit quasi amaritudo iudiciū, vt videlicet fœdus vestrū de-
leatur, & in inimicitias impacabiles cōuertatur, fiatque vobis sicut ibidē apud eundem Esaiā do
minus dicit. Et subuertet grando spem mendacij, & protectionem aquæ inundabunt. Et dele-
bitur fœdus vestrum cum morte, & pactū vestrum cum inferno nō stabit. Flagellum inundans
cum transierit eritis ei in conculcationem, &c. Hoc iudicium germinabit fœdus vestrum (ait)
Deut. 29. quasi amaritudo, id est, vt verè amaritudo, vt verè amara radix, iuxta illud Mosi, Ne fortè sit in
ter vos vir aut mulier, familia aut tribus cuius cor auersum est, vt vadat & seruiat diis gētium,
& sit

& sit inter vos radix germinans fel & amaritudinem seruitutem deorum alienorum; & Móses radicem dixit esse generantē fel & amaritudinē. Et iste, cum dixisset, & germinabit quasi amaritudo iudiciū super sulcos agri, videlicet remaneant inculti, cultoribus in captiuitatē ductis, “ continuò subiunxit. [Vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ.] Nam hæc est amaritudo germinans iudicium. Hæc est radix (vt ait Moyses) germinans fel & amaritudinem. Ad auditores rursus sese conuertit sermo propheticus, miro modo clamans causam propter quam “ Israel iudicetur. Vaccas (inquit) Bethauen coluerunt habitatores Samariæ. [Quia luxit super “ eum populus eius, quia migrauit ab eo. Siquidē & ipse in Assur delatus es munus regi vltori, “ Confusio Israel capiet, & confundetur Israel in voluntate sua.] Cum irrisione nō vitulos sexus masculini, sed vaccas, id est, fœminas appellauit, vt videlicet Israel nō solùm deos vitulos, sed deas vaccas coluerit. Nec dixit tantùm vaccas coluerunt, sed vaccas Bethauē coluerūt. Magna quippe distinctio vaccarum est earum quæ figi poterant in Bethauen, id est, in domo idoli, & earum quæ gradiuntur in armentis, & spaciantur in pascuis. Istæ namq; vaccæ viuunt & sentiunt, illæ aureæ siue ex alio quocunq; metallo formatæ, non solùm insensibilia, verùm & inanimata simulachra sunt. Constat autē quia corpore inanimato corpus animatū viuens & sentiens longè præstantius est. Pulchrè igitur & vehementer redarguit nimis depressam hominum stultitiā dicendo, vaccas Bethauen, id est, vaccas non saltē viuentes & lactis alimoniā prę̄stātes, sed inanimatas vaccarum similitudines coluerunt. Notandum & hoc, quia non dixit coluerunt reges Samariæ, sed coluerunt habitatores Samariæ. Colere namq; rectè dicitur, qui sua volūtate & animi diligentia celebrat & adorat siue veneratur. Non ergo populū excusabilē videri sermo hic propheticus patitur, cum dicit, Vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ. Hoc enim non propriè dictum esset aut dici posset, si regibus vitulos colentibus, metu tantùm & non propria fuissent obsecuti voluntate, si inuiti paruissent, & non spontè consensissent. Et vndè constat, quòd habitatores Samariæ vaccas illas coluerunt? Ait. Quia luxit super eū populus eius. Vt ostenderet vaccas Bethauen, vnum in Bethel vitulum sentiendum, non intulit, luxit super eis populus, sed super eo, id est, vitulo aureo. Quando vel quā ob causam luxit populus super eo? Videlicet, quia tempore necessitatis & angustiæ vituli quoq; aurei inter munera cætera regibus Assyrijs directi sunt. Legimus in Regum volumine, Regē Israel Manahen regi Assyriorum Phul misisse argenti talenta mille, vt ei præberet auxiliū. inter quæ nonnulli arbitrantur etiam vitulos aureos esse directos. Et vt sciamus (inquiunt) hoc esse quod dicimus, perspicuè sequens versus ostendit. Siquidem ipse in Assur delatus est munus regi vltori. Idcirco populus luxit, qui vtiq; non lugeret nisi volens, nisi cum amore magis quàm pro regū timore tali idololatriæ deseruisset. Cum ergo dixisset, vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ, vt confirmaret eos reuera vitulū coluisse, voluntariè vitulo deseruisse, causam reddidit nō firmā, dicendo, quia luxit super eo populus eius. Consequitur enim, quòd cum amore possederint vel habuerint qui luxerunt, quando ablatus est eis. Populus eius, subauditur vituli, nō sine magno improperio dicitur. qui debuerat esse vnius veri Dei populus. Porrò, & hoc tradunt Hebræi, quòd à sacerdotibus vituli aurei furto sublati, & pro his ænei deaurati fuerint repositi. Cum igitur lugeret populus tempore necessitatis & angustiæ, sicut iam dictū est, vitulos aureos regibus Assyrijs esse directos. exultabant æditui, quòd fraus eorum nequaquam potuisset argui “ vel deprehendi. Hoc est quod continuò subiungit. [Et æditui eius super eum exultauerunt in “ gloria eius, quia migrauit ab eo.] Lugēte populo exultabant æditui in gloria eius, subauditur populi, hoc est, in vitulo quem habebant pro gloria. nam gloriā incommutabilis Dei cōmutauerant in similitudinem imaginis corruptibilis, non hominis, sed vituli. Et quæ pars vitæ detestabilior habetur, populus ne qui luxit super vitulo tanquā super Deo sibi ablato, an ęditui vel sacerdotes qui exultauerunt, eo quòd non esset deprehensum furtū quod fecerāt in illo tali Deo? Profundius baratrum damnationis meritò illusoribus illis arbitramur destinatum, quia populares fortè errando luxerunt, illi autem irridendo, in rebus pessimis exultauerūt, quia migrauit ab eo, id est, à populo. Et est sensus. Exultauerunt quòd migrasset, quòd sic Assyrijs regibus datus esset, quasi iam vltra deprehendendi nō posset, verū aureus an æreus esset. Sed quid deinde? Confusio (inquit) Ephraim capiet, & confundetur Israel in voluntate sua. Postquam enim in Assur pro munere vitulus velut aureus delatus est, deprehensa fraus regi Israel literis indicatur, & vndè se placere æstimauerūt, inde vel maximè cōfunduntur, & offendūt eos, quibus munera miserant, æstimantes non furto sacerdotū, sed fraude regum atq; consilio hoc esse per- “ fectum. Inde confusio cœpit Ephraim, inde confusus est Israel. Sequitur. [Transire fecit Samaria “ regem suum, quasi spumam super faciē aquæ, & disperdentur excelsa idoli, peccatum Israel.] Siquidem pro merito iniquitatis perseuerantis hoc emeruit Samaria siue decem tribus, vt rex eius transiret, & regnum eius solueretur, sicut spuma super faciem aquæ, quæ vera nimirū similitudo est. Sicut enim olla feruente superiores aquæ in spumā bullasq; surgentes irrumpunt, ipsæq; bullæ subsilientes colliduntur, & alijs emergentibus, aliæ crepāt & dissiliūt, ita Samaria

Populus inexcusabilis. quia spontè coluit vitulos.

Rex Israel sicut spuma aquæ.

vel decem tribus, iugi feruentes igne discordiæ, reges alios super alios creauerũt, & vsq; ad decem vices (sicut ex ipsa libri Regum lectione colligi promptum est) percussis regibus, alij reges supersederunt, secundum numerum scissurã decem pallij, quo desciso, propheta, scilicet Ahias Sylonites, dixerat ad Hieroboam. Tolle tibi decem scissuras. Hæc enim dicit dominus Deus Israel. Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus. Decies nanq; (sicut iam dictum est) regnum illud decem tribuũ per discordiam scissum fuit, decies quasi spumam siue bullam super faciem aquæ transire fecit regem suũ, alio percusso suscipiens aliũ. Primò nanq; scissum est Hieroboã. Secundò, Baasa percussit Nadab filium Hieroboã, & regnauit pro eo. Tertiò, Zambri dux mediæ partis equitum percussit Ela filiũ Baasa, & regnauit pro eo. Quartò, Amri, qui erat princeps militiæ super Israel, rex factus est ab exercitu, & illo mortuo
4. Reg. 9. in peccatis suis, Achab filius eius regnauit pro eo. Quinto loco Ioram filiũ Achab occidit Iehu, & regnauit pro eo. Sextò, Zachariam abnepotem Iehu percussit Sellum, & regnauit pro eo. Septimò, eundem Sellum percussit Manahen, & regnauit pro eo. Octauò, Phacee filius Romeliæ, percussit Phaceiam filiũ Manahen, & regnauit pro eo. Nonò, Phacee filiũ Romeliæ, percussit Osee filius Ela, & regnauit pro eo. Decimò, tandẽ discidio scissum est regnũ in rege Assyriorũ, qui Osee iam dictũ obsedit, & vinctũ misit in carcerẽ, & transtulit Israel in Assyrios. Sic & sic Samaria malis suis regem suum transire fecit. Et disperdentur (ait) excelsa idoli, de quibus videlicet toties scriptura refert, veruntamen adhuc populus immolabat & adolebat incensum in excelsis, quod erat peccatum Israel. Cuncta hæc, vt cætera superiora, altius (sicut prophetalem decet dignitatem) nos animaduertere commonet illud, quod continuò subiunctum est.
[Lappa & tribulus ascendet supra aras eorũ & dicent montibus, operite nos, & collibus, cadite »
super nos.] Hoc enim nequaquam de angustia captiuitatis illius, qua tũc in Assyrios translati »
sunt, sed potius de excidio penè inenarrabili, quo Iudæi propter scelus dominicæ mortis subuersi, & in omnes gentes captiui ducti sunt. prædictum esse authoritate sua dominus ipse comprobat, qui sequentibus & lamentantibus mulieribus, dum ad mortem duceretur, dixit: Filiæ
Luc. 23. Hierusalem nolite flere super me, sed super vosipsas flete & super filios vestros quoniã ecce venient dies, in quibus dicent. Beatæ steriles & ventres quæ non genuerunt, & vbera quæ nõ la-
De qua tribulatione hic sentit propheta. ctauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos, & collibus, cooperite nos. Notandum quippe, quòd non sic ait. tunc dicent montibus, sed incipient dicere montibus, cadite super nos, & collibus operite nos. Idem namq; est ac si diceret. Tunc in illa tribulatione siue angustia incipiet impleri quod per Osee prædictum est. Quod si tunc cœpit impleri, & tũc dicere inceperunt montibus, cadite super nos, quando venerunt illi dies, quos tunc venturos esse dicebat dominus noster, non vtiq; ad illa tempora sua, vel ad mala quæ præsens ipse vidit propheta intendebat, quando hæc dixit vel scripsit. Et reuera, si ritè perpendas, illud quod tũc Israel passus est, quod anno nono Osee regis Israel cepit rex Assyriorũ Samariã, & transtulit Israel in Assyrios, posuitq; eos in Haila & in Abor iuxta fluuium Gozã in ciuitatibus Medorũ.
4 Reg. 17. non tale vel tam grande fuit malũ, vt propter illud propheticus dignaretur sic exclamare spiritus, & dicent montibus, operite nos: & collibus, cadite super nos. Quinimo etiam si in seruos & ancillas venundare illos rex Assyriorum maluisset, quàm ponere in ciuitatibus suis, tolerabile, imò & optabile fuisset malum, comparatione tam miserabilis Hierosolymorum excidij.
Hester. 7. Quemadmodum Hester quoq; cum dixisset regi, traditi enim sumus ego & populus meus, vt conteramur, iugulemur, & pereamus, continuò subiunxit. Atq; vtinã in seruos & famulas venderemur, esset vtcunq; tolerabile malum, & gemens tacerem. Igitur quoniam & illa, quæ de verbis istis propheticis tractauimus, partim non ex nota rei gestæ historia, sed ex Hebræorum traditione sumpta sunt, vt supra meminimus. Ipse autem propheta nõ Iudæis perfidis, sed sapienti hæc intelligibilia fore insinuat, cum dicit: Quis sapiens & intelliget ista, intelligens & sciet hæc. rursus eadem repetere libet, & prophetiam secundum tempora quæ tunc futura erãt, notis conferre vel proferre rebus vel sensibus eodem tenore vel cursu, quousq; ad præsentem
Repetita expositio præcedentium. locum peruenimus, Christũ & eius tempora non dubitantes huius vel omnis sanctæ prophetiæ summam esse vel caput. Vaccas (inquit) Bethauen coluerunt habitatores Samariæ. Habitatores Samariæ veraciter Iudæi fuere, qui ciuitatẽ sanctam Hierusalem & templũ in illa diuini
Ioann. 8. nominis videbantur inhabitare non vtiq; corde, sed tantùm corpore. Si enim dominum no-
Ibidem. 4. strum non dubitauerunt Samaritanum dicere, qui vtiq; secundum carnem Iudæus ex Iudæis
Habitatores Samariæ. erat, & hoc idcirco dicere ausi sunt, quòd in ciuitate Samaritanorum duos dies manserat, postquam locutus est cum muliere Samaritana, quanto magis ipsa scriptura dicere debuit, habitatores Samariæ, qui nimis crudeliter imitati sunt, atq; impleuerunt peccatum Samariæ? Samaria namq; recessit à domo Dauid, regemq; alium & deos alios sibi fecit. Iudæi verò negauerunt & crucifixerunt filium Dauid, filium Dei, regẽq; suum Cæsarem esse professi sunt, & tũc quidem Barrabam sibi dimitti petierunt, & Antichristum pro Christo suscepturi sunt. Verè ergo habitatores Samariæ, id est, alieni à Dauid & à ciuitate eius Hierusalem, & à templo, quod

est in

est in ea, & templo dominici corporis, in quo corporaliter inhabitat omnis plenitudo diuini- *Iohan. 19.*
tatis. Isti coluerunt vaccas Bethauen, videlicet qualibus alius propheta loquitur. Audite ver- *Matth. 27.*
bum hoc vaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ, quæ calumniam facitis egenis, & con-
fringitis pauperes, quæ dicitis dominis vestris, afferte & bibemus. Iurauit dominus in sancto suo, *Coloss. 2.*
quia ecce dies venient super vos & leuabunt vos in contis, & reliquias vestras in ollis seruen- *Vaccæ Be-*
tibus, & per aperturas exibitis altera contra alterã, & proijcemini in Armon, dicit dominus. *thauen.*
Vaccæ itaq; illius temporis altera contra alteram, principes sacerdotũ Annas & Caiphas ex- *Amos. 4.*
titerunt. Ita deuorantes plebem, sicut herbam virentem vaccæ deuorare solent, & hoc in Be-
thauen, quod interpretatur domus idoli, id est, in illo templo, quod dicebatur templum do- *Matth. 21.*
mini, & debebat esse domus orationis, sed erat domus mammon, quippe quã ipsi fecerant spe- *Mammon*
luncam latronum. Istas vtiq; vaccas Iudæi coluerũt, voluntariã namq; crudelitate illis prin- *Deus Iudæ*
cipibus sacerdotũ sese submiserunt & consenserunt ad occidendum dominũ in illa Bethauen, *orum.*
id est, propter illam domum idoli sui, scilicet mammonæ vel pecuniæ suæ. & quasi diuino ora-
culo crediderunt vaccis illis, dicentibus sibi. Occidamus eum, ne forte veniant Romani, &
collant nostrum & locũ & gentẽ. Talia sibi immugientes vaccas pingues illi coluerunt, id est,
libenter audierunt. Vndè hoc comprobatũ. Quia luxit (inquit) super eo populus eius. Hoc ma
nifestum est. Luctum naq; spontaneũ populus sibimet assumpsit super eo, subauditur Deo suo, *Iohan. 11.*
videlicet mammona iniquo, cui nimirum seruiẽs nequaquam seruiebat Deo, & quodammodo
lugebat, talem inter se haberi hominẽ qui diceretur Christus, qui rex Israel acclamaretur, quẽ
nisi occiderent, venirent Romani, & collerent ipsorum locum, tam pulchrum tantarumq; diui
tiarum. Hoc illi simile fuit, quòd impia Iezabel iubente, primates populi luctum simulauerũt,
& prædicauerunt ieiunium, vt quasi necessario iustitiæ iudicio interficerent Naboth, summit-
tentes duos viros filios Belial contra eum, qui falsum dicerent testimonium. Et populus qui-
dem totus crudelitati intentus, voluntariam necessitatem occidendi dominum quasi tristis su-
scepit, sed principes sacerdotum scribæ & Pharisæi gaudebant intra cordis sui secretum, quòd
præualuisset malitiæ suæ commentum. Ait ergo. Et æditui eius super eum exultauerunt in glo
ria eius, quia migrauit ab eo. Siquidem & ipse in Assur delatus est munus regi vltori. Æditui
namq; tunc erant illi, non veritatis, sed erroris & malitiæ, iuxta illam sententiã domini, quia *3 Reg. 21.*
tulistis (inquit) clauim scientiæ. Ipsi non introistis, & eos qui introibant, prohibuistis. Exulta-
uerunt (ait) in gloria eius, quia migrauit ab eo, id est, exultauerũt in pecunijs populi, quia prędã
faciebant de populo, sperantes quod deinceps sua lucra facerent occiso Christo, qui repreben-
debat auaritiam ipsorum. Nam quòd tali spe vel intentione Christum occiderent, illa probat
parabola, in qua videntes agricolæ filiũ patrisfamilias, dixerunt: Hic est hæres, occidamus eũ, *Matth. 21.*
& nostra erit hæreditas. Cui autem dubiũ, vel quis nesciat, quomodo migrauerit ab eo, scilicet
populo deus suus mammon, cui seruiebat, vt meritò veniret in manus Romanorum argentũ *Iudæi tra-*
ipsorum & aurum & locus & gens? Siquidem ipsi hoc emeruerunt, quando cõgregati cum se- *diti sunt re*
nioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederũt militibus dicẽtes. Dicite, quia discipuli *gi vltori di*
eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus. Hoc nempe modo Deus ipsorum, *abolo.*
qui non est alius, nisi mammon iniquus, in Assyrijs delatus est munus regi vltori, quia profectò
pecunia ipsorum malignis spiritibus, & diabolo patri mendacij dedicata est, quando tale mẽ-
dacium commerunt. Proinde iusto valde iudicio prouenit, vt traderentur illi regi vltori, vt &
super eos rex atq; pater mendacij regnaret, & in eos vltionem per manus Romanorũ exerceret.
Et illi quidem ad horam nimis paruam exultauerunt, putantes quòd deinceps liberius copio-
sa pecunia migrare deberet à populo in marsupia ipsorum. sed exultatio illa in verũ conuersa
est luctum, quia magnam & miserabilẽ, toto mirante seculo, vltionem sustinuerunt. Vndè & *alias, Ephra*
subditur. Confusio Israel, capiet, & confundetur Israel, sicut nunc palam factum est, quando *im.*
ceciderunt in ore gladij, & in omnes gentes captiui ducti sunt, & in residuis eorum toti mundo
spectaculum est, non solùm dispersio qua dispersi sunt, verumetiã cæcitas mentis, quæ in Israel
contigit. Et bene cum dixisset, confundetur Israel, addidit, in voluntate sua, quia videlicet sic
voluerunt Iudæi, sic electione præfinxerunt ac præscripserunt sibi Christũ regem negantes, &
Cæsarem profitentes, Christũ occidẽtes, & Barrabã dimittentes, & clamantes corã Pilato, sã-
guis eius super nos & super filios nostros. Sequitur. Transire fecit Samaria regem suum quasi *Iudæi absq;*
spumam super faciem aquæ, & disperdentur excelsa idoli, peccatũ Israel. Samaria (sicut iam *rege.*
dictum est) hoc loco rectè dicitur etiã Iudæa, quia reuera secundũ supra dictas rationes Sama-
riæ, quæ à domo Dauid scissa fuerat, similẽ sese in peius fecit Iudæa, quæ verum Dauid Chri-
stum regem habere recusat. Transire ergo fecit regẽ suũ, id est, regẽ habere maluit transitoriũ,
quàm regem suum. Verùm non conceditur ei, vt saltem transitorium regem habere possit, sed
omnino ablatũ est illi regnũ, & dux pariter & rex ab ea transiuit. Nec enim saltem dignatus
est Cæsarum quisquã regnare super eos, aut in regno suo ciues habere illos, sed tantummodo
captiuos, licet adulati sint dicentes, non habemus regẽ nisi Cæsarẽ. Sicut repentè transit spuma

Excelsa idoli templum Iudæorum. super faciem aquæ, sic in breui dissipatum & adnihilatum est regnum Iudææ, & disperdita sunt excelsa idoli peccatum Israel, lapis quippe super lapidem non remansit, & destructum est, subuertentibus Romanis illud, quod debebat esse templum domini, erat autem excelsum idoli, & peccatum Israel, ex quo polluti sunt sanguine Christi, homicidæ, & serui peccati, serui mammonæ Dei vel idoli sui. Et quid mirum, si iam post necem Christi templũ illud vocetur excelsum idoli, cum antea domus eadẽ spelunca latronũ facta vocata fuerit? Disperdentur ergo excelsa idoli, id est, adnihilabitur caput superbiæ Iudaicæ, & fundus auaritiæ pharisaicæ. pulchritudo templi, de quo salus exiuit, sicut significatur in euangelio, cum dicitur: Iesus autẽ abscondit se & exiuit de templo. Quanta autem perditione, quanta cum tribulatione gentis hoc deberet *Iohan. 8.* fieri, verbis sequentibus exprimit, cum dicit: Lappa & tribulus ascendet super aras eorum, & *Fuga Iudæorum in obsidione.* dicent montibus, operite nos. & collibus, cadite super nos. Quod enim dicit, lappa & tribulus ascendet super aras eorum, signum est vltimæ solitudinis, vt ne parietes quidem & extrema ædificiorum vestigia relinquantur. Cum autem subiungit, & dicent montibus, operite nos. & collibus, cadite super nos. iram & tribulationem illam vehementer edicere nititur, quæ tanta extitit vt satis declamari non possit. Eorum namque erat dicere montibus, operite nos, & collibus, cadite super nos. quippe qui magis mori optarent, quàm cernere quæ afferunt mortem. Et reuera satis pulchrè atque eleganter exprimit litera hæc, quanto desiderio latere voluisset, si possibile fuisset. Etenim cum per omne tempus obsidionis (vt Iosephus refert) occisorum, siue fame, cæterisque cladibus mortuorum numerus ad decies centena milia collectus fuerit, qui superfuerunt ad valles, & in specus subterraneos confugerunt, & in cloacis quoque delitescere frustra conati sunt. Sic delituisse vel delitescere voluisse, nimirũ dixisse fuit montibus, operite nos, & collibus, cadite super nos. Quare autem dominus noster hoc testimonium de propheta sumens, sic dicere maluit, tunc incipient dicere: Cur non ait dicent, sed dicere incipient? Videlicet, quia non illic finis, sed initium dolorum extitit quando sic ceciderunt in ore gladij. Tempus aliud erit, veniet dies alius, dies iudicij, quo maiori cum angustia dicẽt mõtibus, operite nos & collibus, cadite super nos, dicent sanctis patribus & patriarchis, protegite nos, dicent Mosi & prophetis, excusate nos. Verùm id frustra dicent, nam econtra est, qui accuset vos (ait domi*Iohan. 5.*nus) Moyses in quo vos speratis. Et verba quidem diuersa de montibus & collibus prædicata sunt, dicendo montibus, operite nos. & collibus, cadite super nos. sed sensu eadem sunt. Nam propheta quidem, dicent (ait) montibus, operite nos. & collibus, cadite. dominus autem, tunc (inquit) incipient dicere montibus cadite super nos, & collibus, operite nos. Sequitur. [Ex diebus Gabaa peccauit Israel. Ibi steterunt. Non comprehendet eos in Gabaa prælium super filijs iniquitatis. Iuxta desiderium meum corripiam eos. Congregabuntur super eos populi cum corripientur propter duas iniquitates suas.] ,, ,, ,, ,, Semel & iterum ac tertiò, imò & quartò antiquitatem siue vetustatem peccati illorum commemorat, vt nulli videatur nimium festina, vel plus iusto seuera punientis sententia. Primò namque superius dixit, ista subsannatio eorum in terra Aegypti. & post aliqua rursus ait, Profundè peccauerunt sic in diebus Gabaa. Item, Omnes nequitiæ eorum in Galgalis, quia ibi exosos habui eos. Nunc quarta iam vice secundum eandem *Peccatũ Israel duplex in Gabaa. Iudic. 19.* intentionem dicit. Ex diebus Gabaa peccauit Israel, id est, ex eodem tempore quo in Gabaa peccare non destitit Israel. Peccauit autem illic semel & iterum Israel peccata, quorum in scriptura sæuum & horribile monumentum est. Venit leuita in ciuitatem illam cum vxore sua, illucque diuertit, & ecce homines ciuitatis illius circundederunt nocte domum in qua manebat, volentes eum occidere, & vxorem eius incredibili libidinis furore vexantes. Denique mortua est. Vbi tanta regnabat corporalis nequitia fornicationis, iam increuerat nequitia quoque spiritualis, & hoc nihilominus eadem scriptura denarrat, referens præcedenti lectione, idolum factum in domo Michæ. Et quanta illud instantia, qua violentia rapuerunt ad se filij stirpis Dan cum sacerdote, dicentes ei: Veni nobiscũ, vt habeamus te patrem & sacerdotem, & cætera. Sed filij Israel illam fornicationẽ idololatriæ pro nihilo ducentes, imò & ipsi faciẽtes pro illa corporali fornicatione ascenderunt oppugnare Gabaa, contra filios Beniamin. & semel atque iterum bello concisi, tandemque victores, penè vnam ex Israel tribum deleuerunt. Post hæc Saul, *1. Reg. 8.* ex eadem vrbe rex assumptus est, tanta cum offensione Dei, vt diceret ad Samuelẽ. Non enim te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Nimirũ sic & sic peccante Israel, filii quoque postmodum nati simul peccauerunt, vero & iusto iudicio Dei sic enunciante, sic eos arguente, vt dicat. Ibi steterunt. Idem enim est ac si dicat. Filioli, quamuis post multa tempora nati illic peccauerunt, in illis patribus suis præuaricati sunt, quia videlicet à peccatis eorũ non recesserũt, imò peiora faciendo mensuram illorũ impleuerunt. Idcirco etiam durius atque fortius super eas dari debuit iudiciũ. Quod intendens, continuò dicens. Non comprehendet eos in Gabaa prælium super filiis iniquitatis. Et est sensus. Quod malum passuri sunt, nõ tale erit quale fuit illud prœliũ in Gabaa, quod habuerunt contra filios iniquitatis, quorũ incredibilis furor libidinis mulierem vexãdo interfecit, sed multò vehemẽtius, incõparabiliter maius. Hoc est quod prius ait. Iuxta deside-

desiderium meũ corripiam eos. Magna & vehemens comminatio, quæ secundum literæ sonum hoc significat, quod vindictæ magnitudinem facere Deus (qui vtiq; impassibilis est) habeat in desiderio. Simile est huic illud quod in Esaia dicit. Heu consolabor super hostibus meis. *Esaia.1.* Dictum est autem ad similitudinem hominis multum exacerbati, & vltionem videre adeò desiderantis, vt antequã fiat, nullo modo possit consolari. Et quid facturus sit, protinus breuiter innuit. Congregabuntur (ait) super eos populi, cum corripietur propter duas iniquitates suas.

Propter duas iniquitates corripiendum dicit Israel, iuxta illud quod in Hieremia loquitur idem Deus. *Duæ iniquitates Iudæorum.* Duo mala fecit populus meus. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas quæ continere non possunt aquas. hoc de gente alia, de populo quouis Deũ ignorante, dici non poterat, *Hiere.1.* Gens enim quæcunq; verum ignorans Deum, falsos deos colebat, vnã tantum fecisse iniquitatem rectè dicitur. gens autem hæc, in qua Deus notus erat, declinando in idololatriam, duas habere iniquitates veraciter culpatur, id est, Deum verum reliquisse, & pro illo vel contra illum deos alienos coluisse. Dupliciter namq; reus est, qui bonum sciens, malum potius eligit, ille verò simpliciter, qui bonum nesciens, malum pro bono suscipit. Itaq; & quando vitulum vnum populus ille fecit in deserto & coluit, post multa quæ viderat magnalia veri Dei. & quando deserens domum Dauid & templum domini, duos vitulos sibi statuit, imò & quoties illos vel illos gentium deos adorauit. Amplius autem quando Barrabam sibi dimitti, Christum autẽ crucifigi petiuit, duas iniquitates fecit, dupliciter peccauit, bonum reprobans, & malum eligens. dulce amarum, & amarum dulce ponens. tenebras lucẽ, & lucem tenebras appellans. Cum igitur corripientur propter duas iniquitates suas, congregabuntur (ait) super eos populi, vt videlicet propter seditionis authorem, quem sibi elegerũt, tradantur in manus gladij. & propter hoc quod Christum negauerunt, vulpium, id est, malignorum spirituum partes sint. Sequitur. [Ephraim vitula docta diligere trituram, & ego transiui super pulchritudinem colli eius. Ascendam super Ephraim, arabit Iudas, cõfringet sibi sulcos Iacob.] Quærebas fortè admirans, quæ causa vel quod vinculum tam forte populum illum idololatriæ subligatum, tam diu tenuerit ex diebus Gabaa, imò ex diebus Aegypti. sicut superius ait, ista subsannatio eorum in terra Aegypti. *Supra.7.* Quasi istud quæreres, causam veram habili atq; eleganti similitudine conuenienter exprimit. Ephraim (inquit) vitula docta diligere trituram. Consuetudo hic terræ promissionis tangitur, vbi vitulæ cũ cæteris animalibus fruges terere consueuerunt. Cum autem grauissimo labore fatigantur, solent prodire ab area. Iterum autem diligentes aream, eo quòd fruges in ea comedant, vndè est illud, Non alligabis os boui trituranti, spontè ad aream redeunt. Igitur Ephraim similis est vaccæ vitulæ, quia didicit aream terere. Et non solum didicit, verumetiam à nimia consuetudine cœpit amare quod docta est, licet trituratio laborem inferat. Sic & populus Israeliticus, licet frequenter affligeretur, & multa aduersa pateretur propter idololatriam, tamen voluntates suas & ingluuiem ventris sequi desiderans, vltro ad idola reuertebatur. Poterat hoc ipsum alia quacunq; similitudine *Cur vitulæ similitudo affertur hic* quàm per eiusmodi vitulam designari, sed mira proprietate vsus est intuitus spiritus prophetici, dum talem proponere similitudinem maluit. Nam quia vitulos colebat Ephraim siue Israel scissus à domo Dauid, imo & coluit ab initio vitulũ, quando egressus est de terra Aegypti, pulchrè nimis eadem gens hic vitula dicta est, dum arguitur, quod à vero Deo fornicando cultui vitulorum succubuerit. Magnam deinde sonat iram dicendo, & ego transiui super pulchritudinem colli eius, ascendam super Ephraim. *Pulchritudo colli superbia est.* Pulchritudo nãq; colli superbiam designat cordium peccantium, & in peccatis suis complacentium sibi. Porro transitus siue ascensus, de quo dicit. Ego transiui siue ascendam Ephraim, tam futuro quàm præterito tempore certissimum esse significans quod facere intendit, vindicta est eadem quam in Exodo legimus præscriptam his verbis. Populus duræ ceruicis es, semel ascendam in medio tui, & delebo te. *Exod.33.* Nec vana illa cõminatio extitit. Semel enim ascendit, semel humanatus est, semel passus, mortuus est, & resurrexit, & in cœlum ascendit. & tunc demum illum populum dura ceruice ascensus sui nimis impatientem deleuit. Quod hic pulchritudo colli, hoc ibidem dicitur ornatus, cum dominus dicit Iam nunc depone ornatum tuum, vt sciam quid faciam tibi. Deposuerunt ergo filij Israel ornatum suum à monte Oreb. Quamdiu peccator ornatus incedit, id est, in peccatis suis superbit, quamdiu pulchram ceruicem erigit, complacendo sibi, lætabundus quod malè fecerit, & exultans in rebus pessimis, quodammodo nescit Deus quid faciat illi, nescit misericordia quasi aditu ad illũ veniat remota seueritate iudicij, *Prouer.2.* atq; idcirco cũ dixisset sententiã iudicialẽ, populus duræ ceruicis es, semel ascendam in medio tui & delebo te, protinus consilium offerens, iam nunc (ait) depone ornatum tuũ, vt sciam quid faciam tibi, id est, humiliare pœnitendo, vt misereat tui Igitur quod hic ait, & ego ascendi siue ascendam super pulchritudinẽ colli eius, videlicet vitulæ diligentis trituram, id est, populi toties tamq; pertinaciter recurrentis ad idololatriam, illam designat iram, quã tunc idẽ populus bibit vsq; ad fundũ calicis, quãdo Deus homo factus in medio eius ascendit. Extunc enim confracta est pulchritudo ceruicis, quia ceciderũt in

ore gladii,& in omnes gentes captiui ducti sunt peccatores superbi. Porrò idem ascensus,sicut in ruinam superborum blasphemantium, ita & in resurrectionem positus est humiliū credentium atq; confitentium.Sequitur ergo. Arabit Iudas, confringet sibi sulcos Iacob, Ecce videmus, & orbis vniuersus nouit quia contrita ceruice Ephraim, arauit Iudas; & Iacob sulcos sibi confregit.quia disperditis incredulis Iudæis,qui negauerunt filium Dauid,sicut olim recesserat Ephraim à domo Dauid,euangelicæ prædicationis vomer corda gentium exarauit. & Iacob, id est,supplantator,videlicet gentilis populus,sulcos sibi confregit, agriculturā exercēs ad seminandum vel recipiendum semen verbum Dei.Iudas arauit, quandoquidē Iudæis erant Apostoli secundum hoc ipsum nomen quod est Iudas, id est,confessio,primi cōfitentes Christum filiū dei viui gentibus prædicauerunt. Ipsę autē gētes Iacob effectæ sunt,quia supplantauerunt Esau,dum primogenita salutis tulerunt,quæ fuerant Iudæorū. Arando sulci fiunt,confringendo autem sulcos,id quod aratum est,idoneum fit ad semen contegendum atq; confouendum. »
Congratulatur protinus propheticæ gratiæ spiritus agricolis siue aratoribus istis,& dicit. [Seminate vobis in iustitia,metite in ore misericordiæ,innouate vobis nouale.] Seminant quippe prædicatores,quando verbum annunciant,metūt autem, quando de credentium confessione exultant, Idcirco sic pulchrè distinctū est.seminate vobis in iustitia, metite in ore misericordię. quia videlicet(sicut Apostolus ait) corde creditur ad iustitiam ore autem confessio fit ad salutem. Et quia sua quisque iustitia vel salute contentus esse non debet, sed dare operam vt etiam alios saluet,subiūgit atq; ait.Innouate vobis nouale.Nouale quippe innouare,est inculta prius loca excolere, vtpote saltibus explanare.Porrò gentes prius erant quasi syluæ, nimirū à feris, videlicet malignis spiritibus obsessæ. Nam ecōtra comparatione gentium Iudæi domus erant pulchræ, terra culta & ciuitates opulentæ. Vndè Psalmista cū dixisset. Ecce audiuimus eam, scilicet ecclesiam, siue dominicæ incarnationis & sanctificationis eius arcā, in Ephrata,quæ est Bethleē. per Ephratā,Iudæos intelligi volens,statim quia de Iudæis ad gentes eadē sanctificationis arca transiuit, subiunxit atq; ait. Inuenimus eam in campis syluæ,id est, in gentibus qui de sylua campi, de infructuosis culti les facti sunt & fœcundi. Igitur innouate vobis nouale,id est,gentibus euangelium Christi prædicando nouam ecclesiam, nouū acquisitionis populum, vobis parate Deo ad vestram salutem & gloriam acquirite. Et quia cum plenitudo gentium subintroierit,futurum est vt cum misericordia respiciat vitulam,id est synagogam illam,cuius super pulchritudinem colli nunc tam seuerè transiuit. Sequitur & dicit. [Tempus autem requirendi dominum cum venerit qui docebit vos iustitiam.] Tempus quippe requirendi dominum reliquijs Israel tunc erit, cum plenitudo gentium subintroierit. Tunc enim veniet dominus & docebit eos iustitiam, iniquitate auersa, quemadmodum & Apostolus cum dixisset, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium subintroierit,& sic omnis Israel saluus fieret,testimonium propheticum apponens,sicus (ait) scriptum est. Veniet ex Siō, qui eripiat & auertat impietatem ab Iacob.

Gētiles facti sunt Iudas. — *Rom.10.* — *Nouale ex gentibus.* — *Psal.131.* — *Rom.11.* — *Esaia. 59.*

FINIS LIBRI QVARTI.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN OSEE PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER QVINTVS.

PROPTER prophetiæ præsentis ordinem illustrius retinendū, iam dictū, & iterum atq; iterum dicendū est,quia ab eo quod ait,non est veritas, & non est scientia in terra,septies vsq; ad finē voluminis peccata cōmemorat atq; replicat,& per singulas vices in Christū sermo recurrit. qui solus omniū credentiū atq; pœnitentiū iustitia est.Secunda iā vice ab eo quod ait.Ipsi autē sicut Adā transgressi sunt pactū,longa & vehemēti declamatione peccatorū declamauit abundantiā sic concludēs. Tempus autē requirendi dominū cum venerit,qui docebit vos iustitiā. Tertiò nūc eadē peccata reperēs dicit. [Arastis impietatē, iniquitatē messuistis,comedistis fructū mēdacij,quia cōfisus es in vijs tuis.] Aptissimè per similitudinē arantiū, metentiū,& fructus suos comedentiū,pertinaciā incorrigibiliū denotat peccatorū,qui malè incipiēdo,in peius proficiūt,& pessimè finiētes deficiūt.Sicut enim hęc per incremēta differūt,arare metere & comedere fructū,sic in peccatoribus distantiā per incremēta peccati diuinū perpendit iudiciū. Denique cū pposito peccati opere corruptus laborat animus,versatq; cogitatu intimo,

Supra.4. — *Supra.6.* — *Incremēta peccati.*

qualiter

voluntatem impiam ad operis perducat effectum, aranti vel seminãti similis est. Cum autem expleto iniquitatis opere exilit lætabũdus quòd malè fecerit, & exultãs in rebus pessimis, simi lis est metenti, cum deinde ad hoc etiam erupetit, vt superbo spiritu, sua cõtra redarguentem legem Dei peccata defendat & securus incedat corde impœnitẽti, similis est ei qui post messem reconditos fructus comedit. Proinde cum dixisset, comedistis fructum mendacij, cõtinuò quasi quæreretur ab aliquo illorũ cui hæc dicit, quomodo vel quare dicis quòd comederim fructum mendacij, subiungit atque ait: Quia confisus es in vijs tuis. Idem enim est si dicat. Quia tu peccata tua superba ceruice defendis. Eisdem incrementis originale, id est, Adæ peccatum, peractum est. Primò quippe impietatem arauit, quando Dei similitudinem appetiuit. Nisi enim intus prius tumuisset, nisi diuinitatem vel diuinæ maiestatis similitudinem appetisset, foris tentatus tam facilè non cæderet. Deinde iniquitatem messuit, quãdo propositum sibi præceptũ de ligno sciẽtiæ boni ac mali trãsgressus est, inobediẽs voci domini. Deinde comedit fructũ mendacij, quando in ipso peccato sibi cõplacuit, seq; aduersus redarguentẽ Deũ defendit. Exinde omnis vitiosa propago vitiati parentis eadem incrementa contraxit, exempli gratia, vt ille Ephraim siue Hieroboam, cuius peccatum toties in sanctis & propheticis commemorat literis. Arauit nanq; impietatem, quãdo excogitauit cõsilium & dixit. Nunc reuertetur regnũ ad domum Dauid, si ascenderit populus iste, vt sacrificia faciat in domo domini in Hierusalem, &c. Messuit iniquitatẽ, quando excogitato cõsilio fecit duos vitulos aureos, & dixit. Ecce dij tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti. Comedit fructum mendacij, dum ita regnando non cum deo, prophetas ad se missos in sermone dei (sicut scriptura refert) incorrectus contempsit, & confisus est in viis suis, in vitulis suis. Ad summũ scerus ille Iudaicus, qui non vtcunq; recessit à domo Dauid, sed etiam crucifixit filium Dauid, tũc arauit impietatẽ quãdo quærebant principes sacerdotum & scribæ quomodo illũ interficerent. Messuit iniquitatẽ, quãdo petierunt & obtinuerunt à Pilato, vt interficerent eũ. Fructum mendacij nũc vsq; comedũt, q̃ videlicet mẽdacium siue mendacij fructũ data militibus pecunia copiosa cõparauerũt, vt dicerẽt, ga discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eũ nobis dormientibus. Diuulgatũ est enim verbũ illud apud iudæos vsq; in hodiernum diẽ. Et confidunt in vijs suis, dũ iustitiam suã statuere volentes, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Vbi sic arando, sic metendo, sic nihilominus comedẽdo, siue cõsitendo, peccatũ cumulatum atq; roboratũ est, ĩã profectò iudicij vel sententiæ vindicis tẽpus & locus est. Sequitur ergo. [In multitudine fortiũ tuorũ consurget tumultus in populo tuo, & omnes munitiones tuæ vastabuntur.] Quicunq; modis supradictis peccata sua consummat, rectè fortes suos habere dicitur, fortes vtiq; malos, bonis fortibus cõtrarios. Quales fuere fortẽ Dauid fortes primi, ad quos cæterorũ fortiũ nullus peruenit. Tres illi fortes, tres eius fuere virtutes, videlicet sapientia, humilitas, & fortitudo, quas scriptura taliter designat, breuiterq; cõprehendit. Hæc nomina fortium Dauid, Dauid sedens in cathedra sapientissimus inter tres. Sedens in cathedra sapientissimus, hoc est sapiẽtia. Ipse enim quasi tenerrimus ligni vermiculus. Hæc est humilitas, Qui octingentos interfecit impetu vno, Hæc est fortitudo. fortibus illis cõtrarios fortes habent isti, videlicet insipientiã, superbiã, & temeritatẽ, quam putant veram esse fortitudinem, & proinde nullã merentur clementiã, citamq; experiũtur vindictã. Hoc est quod ait. In multitudine fortiũ tuorũ consurget tumultus in populo, & omnes munitiones tuę vastabuntur. Sic factũ est & quãdo decẽ tribus captiuæ translatæ sunt in Assyrios, sic factũ est quãdo Iudæi, vincentibus Romanis, ceciderunt in ore gladij, & in omnes gentes captiui ducti sunt. Consurrexit enim tumultus in populo illo, triplici discordia (sicut historiæ referunt) cõtra semetipsum diuiso, & omnes munitiones eius vastatæ sunt, ita vt non relinqueretur lapis super lapidem. Hoc euenit in multitudine fortium, id est, propter multitudinẽ fortiũ eius, de qualibus iam dictũ est, quia videlicet tales fuere Iudæi malè fortes, sicut testatur ipse saluator in psalmo, dicens. Quia ecce ceperunt animam meam, & irruerunt in me fortes. Nunc ad ipsos deuastandos apostropham faciens, dicit propheticus sermo. [Sicut vastatus est Salmana à domo eius qui iudicauit Baal in die prælij, matre super filiis allisa. sic fecit vobis Bethel à facie malitię nequitiarum vestrarum.] Nota rei gestæ historia est, cui vastationem illorũ similem fore denũtiat. In libro nanq; iudicũ scriptũ est, angelum apparuisse Gedeoni, qui dixit ei. Vade in hac fortitudine tua, & liberabis Israel de manu Madiã. Ac deinceps Tolle taurum patris tui, & alterum taurum annorum septem, destruesq; aram Baal, quæ est patris tui, & nemus quod circa aram est, succide. Hoc facto iubente domino perrexit cum trecentis viris, & vicit Madian mirabili genere prælij. Diuisit trecentos viros, & dedit tubas in manibus eorum, lagenasq; vacuas ac lampades in medio lagenarum. Ingressusq; ipse & trecenti viri qui cum eo erant in parte castrorum, incipiẽtibus vigilijs noctis mediæ, & custodibus suscitatis, cœperunt buccinis clangere & complodere inter se lagenas. Cunq; per gyrum castrorum in tribus personarent locis, & hydrias confregissent, tenuerunt sinistris manibus lampadas, & dextris sonantes tubas, clamauerunt q; Gladius domini & Gedeonis. Omnia itaque castra turbata sunt & mutua se cęde trunca-

3.Reg.12.

Peccatũ Iudæorum in Christum.

truncabant fugientes, conclamantibus & persequentibus viris Israel. Apprehensi sunt & inter
fecti duo viri Madian, Oreb & Zeb, & deinde Sebee & Salmana reges Madian. Diẽ illum ap-
pellat hic propheta diem prælij, cũ dicit. Sicut vastatus est Salmana à domo eius qui iudicauit
Baal in die prælij. Nam qui iudicauit Baal, ipse est Gedeon. Vndè vocatus est Hieroboal, eo ꝙ
Esai.9. dixisset pater eius, vlciscatur se deo Baal, qui suffodit aram eius. Porrò, Esaias diẽ eundẽ, diem
Triumphus appellat Madiã. Iugũ (ait) oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrũ exactoris eius superasti,
Christi simi- sicut in die Madian. Vterq; tam iste ꝙ ille, triumphũ Christi, quo triumphauit tam de inuisi-
lis triũpho bilibus ꝙ de visibilibus hostibus suis, triumpho illo assimilauit, quo taliter triumphauit Ge-
Gedeonis. deon de Madian cum illis. CCC. viris. Nimirũ Psalmista quoque inimicos dei hostes & aduer-
sarios, Christi illis principibus Madiã, quorũ vnus fuit hic Salmana, similes imprecatur fore in
ruina. Deus (inquit) pone principes eorũ sicut Oreb & Zeb & Zebee & Salmana. Magnũ & me
morabile prælium, cuius secundũ similitudinẽ spirituale bellũ domini, tribus prophetis testibus,
Psal.26. Esaia, Dauid, & isto Osee confirmatũ & prænunciatũ est fore gerẽdum. Nam sicut à catholicis
atq; orthodoxis est tractando depromptũ. Gedeon Christi. CCC. cum eo viri prædicatorũ san
ctæ trinitatis typũ gesserunt, Madian verò cunctorũ Christi inimicorũ, quòd viri illi non gladi
os, sed sinistris quidem manibus, atque in lagenis lãpadas, dexteris verò sonantes tenuere tu-
bas, eius rei typus extitit, quòd sancti prædicatores in minore suorũ salutẽ corporũ, in maiore
verò cura verbũ prædicationis habuerunt. Cõfractis hydriis siue lagenis lãpades micuerũt, cõ
crepante sonitu tubarũ, & hostes in fugã versi disperierunt, qa prostratis in morte corporibus,
magnitudo gratiarum, quæ in illis erat occultior, magis claruit per signa miraculorũ, & sic
dissipata sunt cõtraria Christo molimina hostiũ, malignorum spirituũ siue impiorũ hominum.
Salmana Nunc secundum literæ præsentis ordinẽ siue tenorẽ cœptum prosequamur intellectũ. Sicut
vastatus. vastatꝰ est (inqt) Salmana à domo eius qui iudicauit Baalin in die prælij, matre super filios alli
sa, sic fecit vobis Bethel à facie malitiæ nequitiarũ vestrarũ. Non dixit, sicut vastatus est Ma-
dian, sed sicut vastatus est Salmana. qui fuit rex Madian. sic enim ibidẽ sceiptũ est. Dixitq; Ge-
deon ad viros Socoth. Date (obsecro) panes populo qui mecũ est, qa valde defecerunt, vt possi
Iudi.8. mus persequi Zebee & Salmana reges Madian. Quomodo vastatus est ille Salmana? Cũ com
prehendisset eos Gedeon, videlicet Zebee & Salmana dixit ad eos. Quales fuerunt viri quos
occidistis in Thabor? Qui responderunt, Similes tui, & vnus ex eis quasi filius regis. Quibus il-
le ait. Fratres mei fuerunt, filij matris meæ. Viuit dominus si seruassetis eos, nõ vos occiderem.
& cætera quæ concludũtur sic. Surrexitq; Gedeon, & interfecit Zebee & Salmana. Idcirco pro
pheta cũ dixisset, sicut vastatus est Salmana à domo eius qui iudicauit Baal in die prælij, addi-
dit, matre super filiis allisa. qa videlicet matrem ipsius Gedeon vehementer alliserant super fi-
liis, quorũ mors maternorũ viscerum allisio nõ esse nõ poterat. quam etiã ob causam noluit ser
Bethel. uare Gedeon, sed interfecit eundẽ Salmana. Sic fecit vobis (ait) Bethel à facie malitiæ nequitia-
rum vestrarũ. Siue ad illius tẽporis statũ respicias, quo decem tribus in Assyrios trãslatæ sunt,
siue ad illius, quo Iudæi Romanorum gladijs excisi sunt. vera est vtrobique similitudo, qa pro
inde hęc passi sunt, quòd & priores illi ꝓphetas occiderunt, & iuniores isti Christũ & Apostolos
interfecerunt. & hoc faciẽdo matrẽ super filijs alliserũt, id est, ecclesiã Dei grauiter cõtristauerũt.
Illis fuit Bethel ciuitas eiusdem nominis, in qua vnũ posuerãt de vitulis quos coluerũt. Istis aũt
Bethel extitit ipsa domus domini, quæ erat in Hierosolymis secundum interpretationẽ nomi
nis, interpretatũ enim Bethel domus Dei, in qua nõ deo, sed mãmonæ seruierunt. Illa domus fe-
cit eis à facie malitiæ nequitiarũ ipsorũ, vt sicut vastatus est Salmana, sic ipsi vastarentur & vl
timũ paterẽtur exterminiũ. Quare? Quia videlicet iã nõ erãt sicut Abrahã vel sicut Israel, sed si
cut Salmana qui rex erat Madianites, quod nomẽ interpretatur cõsummatio, significãs eos in
omni neqtia cõsummatos modis omnibus, de quibus supra dictũ est, arãdo impietatẽ, metẽdo
iniquitatem, comedendo fructum mendacij, & cõfidendo in vijs suis, Dicat illis igitur Gedeon,
ꝗd interpretatũ circuiẽs vterũ, scilicet dñs noster Iesus Christus, qui nõ de virili semine cõceptus,
sed per semetipsum de cęlo veniẽs, introiuit & impleuit virginis vterũ. Quales fuerũt viri quos
occidistis in Thabor? Et sit sensus. Quid vobis conscientia vestra respondet, quales fuerunt illi
Matt.23. quos misi ad vos, ex quibus occidistis & crucifixistis, ex quibus flagellastis in synagogis vestris,
& persecuti estis de ciuitate in ciuitatem? Non enim veritas ream illorũ cessat conuenire con-
scientiam, sed semper accusantes secum cogitationes circumferunt. Dicũtur autẽ hoc fecisse
in Thabor. Et rectè, quia Thabor interpretatur veniẽs lumen, & ipsi in aduentu & propter ad-
Roma.2. uentum veri luminis, quod est Christus, hoc fecerunt, nolentes videre aut ab aliquo videri li-
ue demonstrari tantum lumen. Respondent illi. Similes tui & vnus ex eis quasi filius regis. Ne
quaquam enim respondere non possunt, quia non ignoranter sed scienter peccauerunt, & li-
quidò sciebant eos similes fuisse Christi, videlicet prophetas, & sapientes, & scribas, & vnum
ex eis quasi filium regis, imò verum filium regis qui hoc ipsum requirit, qui conscientias
eorum conuincit, qui ad iudicium mortis iubet eos produci, fratres (inquit) mei fuerunt, filij

matris

matris meæ. Si seruassetis eos, non vos occiderem. Verè fratres suos esse Christus beatos Apo-
stolos dicit, quia & antequā clarificassent eū passionibus vel mortibus suis, dixit Mariæ cum re-
surrexisset à mortuis: Vade ad fratres meos, & dic eis, Ascendo ad patrem meum & patrē ve- *Ioan.20.*
strum. Sunt & filii matris eius, videlicet supernæ Hierusalem, quę est mater omnium nostrum,
cuius & Christus secundum carnem filius factus est, filius singularis, primogenitus ex mortuis.
Si seruassetis eos (inquit) nō vos occiderem, quia videlicet dimissus fuisset Iudæis reatus quoque *Gala.4.*
mortis Christi; si post resurrectionē eius apostolis eius credidissent, secundum orationem qua
orauit, quando illum crucifixerunt. Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. His præ-
missis, continuò saluatoris eiusdem gratiā, qua iustificantur credentes electi, sic eloquitur per- *Luca.23.*
" sona Dei patris. [Sicut mane transit pertransiit rex Israel, quia puer Israel, & dilexi eum, & *CAP.XI*
" ex Aegypto vocaui filium meum.] Sensus iste est: Rex Israel non nisi Deus esse debuerat,
& Christus Dei filius, quem patriarcharum fides expectauerat. Vndè cum quæreret regem filii
Israel, displicuit sermo in oculis Samuelis, domino quoque dicente ad eum. Nō te abiecerunt, *1.Reg.8.*
sed me, ne regnem super eos. Verum nequaquā expectauit tēpora legitima regni Dei, quisquis
in Israel regnare potuit, sed certatim in alterutros insurgendo; regesque alios percutien-
do, alii regnauerunt quousque regnaret Herodes, qui non erat de genere Israel. In illo cessauit
homo transiturus regnare in Israel, quāuis quidā de posteris eiusdē Herodis aliquas post illum *Trāsiterius rex Israel,*
lacerauerint potius quā rexerint eiusdem regni partes, quia tunc rex Christus natus, cuius re-
gnum non transit, sed in æternum permanet. Igitur transire & cessare debuit rex Israel, eo ma-
ximè tempore, quando talis erat rex Herodes, qui neque de Iuda, neque de vlla esset tribu Israel;
quo tempore verus rex Christus natus est. Nimirum ita factum est. Nam sicut mane transit
pertransit rex Israel, & finitum est terrenum regnum Israel. Et quidem cito mane transit, ve-
runtamen iterum reuertitur. rex autem eiusmodi siue regnum Israel non reuertetur amplius.
Rectè ergo cum dixisset, sicut mane transit, non contentus fuit dixisse, transit rex Israel, sed o-
mnimodum & irreuocabilem exprimens transitum, pertransiit (inquit) rex Israel, quia iam vl-
tra non rediturus est, sicut mane transit quidem, sed iterum transmissa nocte rediturum est. *Puer Israel*
Quare? Quia puer (inquit) Israel, subauditur natus est, qui solus cælesti imperio regnare de- *Christus.*
beat in Israel, quem quærebat ad perdendum Herodes ille alienigena rex. Et dilexi eum, ait, *Matt.12.*
videlicet iuxta alium prophetam, per quem hic idem Deus pater loquutus est. Ecce puer meus
suscipiam eum, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Hic est filius meus dilectus, in *Esaie.42.*
quo mihi bene complacui. Et rectissimè puer iste præsenti loco dicit Israel, propter illud quod *Matt.17.*
sequitur, & ex Aegypto vocaui filium meum. Iste nanque puer pertulit tentationes siue tribu-
lationes Israel incipiens ab eo, quòd fugit ex Israel in Aegyptum, vbi quondam ille peregri-
natus est Israel. Quod sciens diuinus Euangelista, cum dixisset, qui consurgens accepit pue- *Matt.2.*
rum & matrem eius nocte, & secessit in Aegyptum, & erat ibi vsque ad obitum Herodis, con- *Ex Aegy-*
tinuò testimonium hoc ita subintulit. Vt adimpleretur quod dictum est à domino per pro- *pto vocaui*
phetam dicentem. Ex Aegypto vocaui filium meum. Vbi seruiuit propter peccata sua do- *filiū meum.*
mus Israel, quia vendiderant fratrē suum Ioseph, illic exul factus est iste rex Israel. Vocatus ex *Gene.37.*
Aegypto, quadraginta diebus tentatus est in deserto. Illic quondam Israel, egressus ex Aegy-
pto, tentatus est, quia tentauit Deum in deserto quadraginta annos, quia deliquit detrahendo *Nume.14.*
terræ repromissionis, quam per quadraginta dies explorauit, & idcirco diem pro anno cōpu-
tante illi iudice deo, mansit illic (vt dictum est) quadraginta annos. Hic autem, qui non tenta-
uit, sed tentatus est, statim post quadraginta dies in veram repromissionis terrā introire, suosque
auditores introducere cœpit, prædicando, dæmones eiiciendo, & cætera miracula faciendo,
mortem patiendo, & à mortuis resurgēdo, atque in cælum ascendendo. Rectè igitur hic filius
præsenti loco Israel dictus est, & pulchrè ad illam eius fugam in Aegyptum & reditū hoc per-
tinet testimonium ab euangelista sumptum. Ex Aegypto vocaui filium meum. Et quidem po-
pulus quoque Israel, cū vocaretur ex Aegypto, filius dictus est, sicut scriptū est. Dicesque ad Pha- *Exod.4.*
raonem. Hæc dicit dominus. Filius meus primogenitus Israel. Dixi tibi, dimitte filium meum
vt seruiat mihi, & noluisti dimittere eum. Ecce ego interficiam filium tuum primogenitum. Er-
go populus quoque Israel pro parte electorum filius quidem dictus est, sed hoc non nisi gratia
huius qui filius est vnicus, non adoptatus, sed genitus, qui de populo illo secundum carnem
nasciturus erat, vt multos filios per passionem suam in gloriam adduceret, nō dedignatus eos
habere fratres & cohęredes. Alioqui nisi venisset qui venturus erat hic dilectus filius Dei, Israel
quoque sicut cæteræ gentes, nequaquam poterat tanti patris filius dici, testante Apostolo, qui
cum ex illo sit populo, tamen dicit, Eramus enim & nos aliquando natura filii iræ, sicut & cæ-
teri. Quòd si quæras, quid olim factum sit, quando Israel de Aegypto ascendit. Quoniam qui-
dem (sicut Euangelista dicit) tunc quando puer Iesus in Aegyptum fugit, & inde redut, imple-
tum est illud quod dictum est à domino per hūc prophetā dicentē. Ex Aegypto vocaui filium
" meū. Audi quod sequitur. [Vocauerunt eos & sic abierunt à facie eorū, Baalim immolabant,

& si-

& simulachris sacrificabant.] Hic iam quartò peccata eiusdē populi replicās, ad superiora tem »
pora sermo recurrit. Et est sensus, Ego quidem vocaui tunc temporis filios Israel ex Aegypto,
at illi tunc non exierunt ex Aegypto, præterquam paucissimi. Corpore quidem exierunt, sed
Ephe.2. animo non exierunt. Alij vocauerunt eos, & ipsi me contemnentes, potius sequuti sunt illos.
Deniq; cum corpore ex Aegypto exirent, vsqueadeo mente in Aegypto remanserūt, vt simu-
lachris Aegyptijs sacrificarent, insuper & Baalim immolarent. Et quidem Hieroboal, qui &
Gedeon, destruxit idolum Baal, sed postea ad immolandū illi reuoluti sunt, vocantibus maxi
Iudic.8. mè regibus suis & impia Iezabel. & à facie illorū taliter abeundo, nequaquam ex Aegypto se
exisse testati sunt, qui peccata Aegyptiaca non deseruerunt. [Et ego quasi nutricius Ephraim »
Acto.13. portabam eos in brachijs meis, & nescierunt quòd curarem eos.] Miram Dei patientiam, cuius »
& Paulus in Actibus Apostolorum meminit his verbis, & per quadraginta annorum tempus,
Nutricius mores eorum sustinuit in deserto. præsens locus, quamuis breuiter, magnificè satis innuit, Et e-
Ephraim. go (inquit) quasi nutricius Ephraim portabā eos in brachijs meis. Sicut enim nutricius pueru-
lum, qui nondum ad intelligibilem ætatem peruenit, sed nec discretionem adhuc habere po-
test boni ac mali, patienter suffert, & infantiles eius ineptias, quamuis interdū commotus reuer
berat, adhibitis sæpius consolatur blandimentis, & quamlibet ingratum portat in brachijs. sic
dominus Deus, qui hæc loquitur, populum rudē & spiritualia nescientem mysteria cælestis re-
gni Dei, patienter sustinuit. & quamuis multorū ex illis corpora prosterneret in deserto, resi-
duos tamen multis & magnis blandiebatur miraculis, circunducendo illos & docēdo (vt Mo-
ses ait) & custodiendo quasi pupillam oculi sui. Hoc est quod ait, & portabam eos in brachijs
meis, per brachia nanq; fortitudinem eorū, quæ facta sunt miraculorū vult intelligi. Vndè scri
ptura cū dixisset, indurauitq; dominus cor Pharaonis regis Aegypti, & persequutus est filios
Israel, continuò subiunxit, At illi egressi erant in manu excelsa. Et Psalmista. Et eduxit Israel
(inquit) de medio eius in manu potenti & brachio excelso. Nec verò ab re per nomē hic Ephra
im exprimit, cū hęc vna tantū tribus fuerit illius populi. sed quia maior ingratitudo tribus illi-
us extitit, in eo q̄ Hieroboam de tribu Ephraim vitulos aureos fecit, rectè grauius eadē tribus
denotatur, vbicunq; potiora super ingratam gentem commemorantur beneficia dei. Et nesci-
erunt (inquit) quod curarem eos. Reuera nescierunt, in tantum, vt dū ipse quædā curationis li-
gamenta, id est, legalia daret illis præcepta, illi perterriti & pauore concussi, starent procul di-
centes Mosi. Loquere tu nobis & audiemus. Nō loquatur nobis dominus, ne fortè moriamur.
Exo.20. Econtra Moses vt scirent, quòd dominus nō occidere, sed curare vellet eos, Nolite (ait) timere.
Vt enim probaret vos, venit Deus. & vt terror illius ac pauor esset in vobis, & non peccaretis.
Secundum sensum verborū eorundem, quæ tūc loquutus est dominus, sequitur in propheta &
dicit. [In funiculis Adam traham eos, in funiculis charitatis.] Cum enim dixisset Moses, »
Prophetam de gente tua & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi dominus Deus tuus, ipsum
Deut.18. audies. subiungens protinus, vt petisti (ait) à domino Deo tuo in Oreb, quando concio congre-
gata est, atq; dixisti, Vltra non audiam vocē domini Dei mei, & ignem hūc maximum amplius
non videbo, ne moriar. Et ait dominus. Bene omnia sunt loquuti. Prophetam suscitabo eis de
medio fratrum suorum similem tui, & ponam verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia
quæ præcepero illi. Qui autem verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego
vltor existam. Denique sicut illic in eiusmodi verbis, ita & hic dicendo, in funiculis Adam tra-
ham eos, in funiculis charitatis, incarnationem vnigeniti filij sui deus pater hominibus repro-
misit. Quādo enim hoc factum est, tunc reuera prophetam suscitauit deus hominibus de me-
dio fratum suorū, similem Mosi, id est Deum talē factū cui possent homines loqui sicut loquuti
sunt Mosi, cui dixerat, Loquere tu nobis, & audiemus. Non loquatur nobis dominus, ne fortè
moriamur. Et nūc in funiculis Adam traxit nos, vtpote factus filius Adam siue filius hominis,
qui funiculi sunt charitatis. In eo nanq; quòd factus est ex carne Adam filius hominis, miro
modo sibi nos colligauit, & traxit ad se in funiculis charitatis. & ex eo scimus quòd curet nos,
nam eatenus & nescierunt (ait) quòd curarem eos. Funiculorū eorundē attritionē in eo maxi-
mè tandem intendit, quòd veniens in hunc mundū peccatū gulæ (per quod primus homo pe-
Psal.108. rijt, & per quod iam dicti filij, Israel tentauerunt Deū concupiscendo concupiscentiam in deser
Ioan.6. to) corrigeret in electis suis, informando illos ad operandum cibū, qui non perit, ad manducā-
dum & bibendū sacramentū corporis & sanguinis sui. Sequitur ergo. [Et ero eis quasi exal- »
Maxilla gu tans iugum super maxillas eorum, & declinaui ad eum vt vesceretur.] Maxillis nanq; den- »
lam desig- tes radicati continentur, & per eas primùm comminutus ad interiora cibus trāsmittitur. Rectè
nat. ergo per maxillas gula denotatur, per quā primus (vt iam dictū est) homo perijt. & per quam
filij Israel deum tentantes, dixerunt, Nunquid poterit Deus parare mēsam in deserto, & cætera
Psal.77. huiusmodi. Sed & cum præsens adesset, diceretq; illis. Hoc est opus Dei, vt credatis in eū, quem
Ioann.6. misit ille. Dixerunt ei. Quod ergo tu facis signum, vt videamus & credamus tibi? Quid opera
ris? Patres nostri manducauerunt manna in deserto. Hoc nimirum intendebant, vt vel eodem
modo

modo, quo patres eorum sine opere suo panem illũ manducauerunt, vel sicut ipse paulò ante
de quinq; panibus & duobus piscibus satiauerat quinq; milia hominũ, ita pasceret eos, atq; hoc
modo quasi maxillis hiantibus, ciborũ quam habebant, expromebant concupiscentiam. Cum
ergo dicit, Et ero eis quasi exaltans iugũ super maxillas eorũ, & declinaui ad eũ vt vesceretur.
Hic est sensus, Et ego extrahens illos in funiculis Adam, in funiculis charitatis (sicut iã dictũ est)
reprimam atq; coercebo in illis intemperatam edendi appetentiam, per quam primus homo
periit, & cui secundũ exemplũ eius nimiũ sunt dediti, dicendo illis, Operamini nõ cibũ qui pe-
rit, & cætera huiusmodi. Etenim ego sum panis viuus qui de cęlo descẽdi, quo nimirũ descẽsu
declinaui ad eũ vt vesceretur, atq; vescendo pane hoc, viueret quisquis in fide & in obedientia
bene operans, infidelitatem atq; inobedientiam cuperet in semetipso euadere, per quã in pri-
“ mo parente malè comedente fuerat mortuus. Sequitur. [Non reuertetur in terram Aegypti,
“ & Assur ipse rex eius, quoniam noluerunt conuerti. Cœpit gladius in ciuitatibus eius, & con-
“ sumet electos eius & comedet capita eorũ, & populus meus pendebit ad reditũ meũ. Iugum au
“ tem imponetur eis simul quod non auferetur.] Quando, vt supra dictũ est, in brachiis suis po
pulum illũ portabat per desertũ, & panẽ, id est, manna dabat illi viui & viuifici panis figura-
tiuum, tunc multoties murmurando contendebant dicendo. Constituamus nobis ducem, & re *Exod. 16.*
uertamur in Aegyptum. Quando autem ipse per semetipsum declinauit ad eum vt vesceretur,
quando se descendisse de cœlo testatus est panis viuus, vt qui manducauerit ex eo, non mori-
atur, eo tempore non erat tumultus iste in populo, vt constituens sibi ducẽ in Aegyptũ reuer- *Nume. 14.*
teretur, quinimò in ciuitate & templo illo plurimũ gloriabatur, sed nihilominus ipse Assur, id
est, diabolus rex est eius. Quare? Quoniam noluerunt (inquit) conuerti, subauditur, vt vesce-
rentur pane illo, qui (vt iam dictũ est) declinauit, id est, qui de cœlo descendit ad hoc vt vesce- *Iohan. 6.*
retur operarius quisquis operis Dei. Quod aũt re vera rex eius extũc sit Assur, id est, diabolus,
pro eo quod regẽ suũ, regẽ iustitiæ, & principẽ pacis negauit & blasphemauit, & ad eũ noluit cõ *Assur dia-*
uerti, claruit ex subsequentibus. Cœpit enim (inquit) gladius in ciuitatibus eius, videlicet quã- *bolus.*
do populus ille à Romano exercitu circundatus est. Miro nãq; modo, anteq̃ hostilibus machi-
nis muri deforis pulsarentur, intus seditiosorũ gladiis innumera miserabiliũ ciuiũ corpora neca
bantur, sicut mira & cũctis sæculis peruulgata Hierosolymitani excidii tragœdia Iosepho de-
scribente testatur. Rectè ergo & veraciter dictũ, cœpit gladius in ciuitatibus eius, quia prius va
stauit eos intus gladius, q̃ pauor foris ex hostiũ præsentia clausis incuteretur. Quod sequitur
dicens, Et cõsumet electos eius, & comedet capita eorũ, id est, ac si dicat, quia destruet non solũ
duces aut principes, sed & oẽm principatũ eorũ, secũdũ Danielis quoq; prophetiã, qui cũ dixisset *Daniel. 9.*
& post hebdomadas LX. occidetur Christus, & non erit eius populus qui eũ negaturus est, pro
sequutus est ita dicens, Et ciuitatẽ & sanctuariũ dissipabit populus cum duce venturo, & finis
eius vastitas, & post finẽ belli statuta desolatio. Et deficiet hostia & sacrificiũ, & in templo erit
abominatio desolationis, & vsq; ad consummationẽ & finẽ perseuerabit desolatio. Cum autẽ
(vt ait ille) & non erit eis populus qui eũ negaturus est, Iudæi cũ Christo nihil habeãt, Christũ
autẽ se expectare contendunt. Hoc est quod præsenti loco nunc dicit, & populus meus pende- *Quomodo*
bit ad reditum meum. Pendent enim nunc inter vtrunq;, vtpote neq; Deum patrum suorum *nunc pen-*
habentes, neq; idola colentes, sicut quondã Baal, & vitulos coluerunt. Et redibit quidẽ Christus *dẽt Iudæi.*
ad eos, ita vt reliquiæ saluæ fiant, sed interim eis qui nõ credunt, iugum impositũ est, quod nõ
auferetur, iugum peccati & iugũ captiuitatis, qua in omnes gentes captiui ducti sunt. Hoc intẽ-
“ dens ac prospiciens, vt videlicet reliquiæ saluæ fiant, continuò dicit. [Quomodo dabo te E-
“ phraim, protegam te Israel? Quomodo dabo te? Sicut Adama ponam te, vt Seboim. Cõuer- *Roma. 11.*
“ sum est in me cor meum, pariter conturbata est pœnitudo mea. Non faciam furorem iræ meę,
“ non conuertar vt disperdam Ephraim. quoniã Deus ego, & non homo in medio tui sanctus.]
Notum est Adama & Seboim ciuitates fuisse Sodomorũ. Quinq; namq; ciuitates fuerunt, So-
doma & Gomorra, Adama & Seeboim & Seboim, & Balla, quæ & Segor. Vnde & ipsa regio *Gene. 14.*
Pentapolis dicta est. Illæ ciuitates per ignẽ & sulphurẽ ita subuersæ sunt, vt nullę ex eis reliquię
superessent. Cum ergo dicit, quomodo dabo te Ephraim, protegam te Israel? subauditur, qui
protegi non mereris, statimq; meritam subiungit sententiam dicens, Sicut Adama ponam te,
vt Seboim, tantam illi populo comminatur repulsam, vt ne reliquiæ quidem ex eo debeãt sal-
uari. Hoc dicto, confestim quasi dolore cordis tactus intrinsecus, nimiam ipse sui sæueritatem
censet esse iudicii, & dicit: Conuersum est in me cor meum, pariter conturbata est pœnitudo *Clementia*
mea. Et est sensus, Statim vt loquutus sum aduersum te malum, & crudelem protuli sententiã, *Dei.*
tetigit me pietas vincente misericordia, veluti austeritatem iudicis pietas mitigat patris. Non
faciam (ait) furorem iræ meæ, non conuertar vt disperdam Ephraim, subauditur, eo modo
quo disperdidi Adama & Seboim, nullis reliquiis earum reseruatis. Non ita conuertar, non ita *Deus ego,*
mutabor ab insita mihi clementia, vt taliter compleam furorem meum, quoniam Deus ego *& non ho-*
& non homo in medio tui sanctus. Homo dum irascitur, accepta iniuria profundè læsus, eo *mo.*

totus intendit vt vindictam exigat, & de pœnis satietur eius qui læsit, nec enim pœnitentiam, sed solam (vt iam dictũ est) quęrit vindictam. Ego autẽ Deus sum in medio tui sanctus, non pro furore vindictã aut pœnã, sed pro misericordia peccatorum desiderans pœnitentiam. [Non ergo ingrediar ciuitatem.] „ Id est, non indiscretè percutiam ad modum hominis, qui cũ iratus „ (vt sæpe factum est) offensam irruperit ciuitatem, furore ardens nullã ætatũ aut ordinum siue conditionum habet discretionẽ, omnes pariter inuoluens, vniuersos indiscretè percutiẽs, & fugientes insequens, & obuiãtes iugulans. Secundũ hunc sensum dicit & Apostolus. Nunquid repulit Deus populum suum? Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Abrahã, de tribu Bẽiamin. Non repulit Deus plebẽ suã quã præsciuit. Et subinde. Quid dicit Heliæ responsum diuinum? Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Non ergo Deus genti iratus est, sed incredulitati. quia non sic iratus est, vt nullas ex illo populo suo reliquias, si cõuertantur suscipere velit. Non (inquam) idcirco Iudæus quisquam repellitur, quia gens Iudaica Christum occidit, sed qui Christũ negat, siue Iudæus, siue Gentilis, ipsemet sese facit in sua persona repelli. Vndè loco supra memorato, cum dixisset Daniel, & post hebdomadas sexaginta occidetur Christus, subiungens, & non erit ei populus (ait) qui eum negaturus est. Non dixit, nõ erit eius populus qui eum occisurus est, sed qui eum negaturus est. Nam occisio Christi occisoribus

Lucæ 23. consitentibus sine dubio donatur, secundum ipsius precem dicentis, pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt, negationis autem pertinacia damnatur, nullãq; veniã meretur. Itaq; non vt Adama & Seboim, quarum corporale incendium nullus euasit inhabitantium, posuit Deus illum populum suum, quia corporali excidio multi superfuerunt, & reliquiæ ex illis subuerterentur cum intrauerit plenitudo gentium, nisi sponte sua, nisi gratuita misericordia furorem iræ suæ repressisset, iusto valde iudicio, sicut Adama & sicut Seboim, nullis reser-

Esaiæ 1. uatis reliquiis, perdidisset. Vndè & Esaias loquitur. Nisi dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, & quasi Gomorra similes essemus. Sequitur. [Post dominum „ ambulabũt, quasi leo rugiet, quia ipse rugiet, & formidabũt filii maris, & auolabũt quasi aues ex „ Aegypto, quasi colũba de terra Assyriorũ. Et collocabo eos in domibus suis, dicit dominus.] „ Idcirco (ait) non omnino disperdam, quia post dominum reliquiæ ambulabunt, id est, credent in Christum. Etenim Christus ab eis in tempore beneplacito cognoscetur & timebitur, sicut ex suo rugitu leo cognoscitur, & formidatur. Ipse enim quasi leo rugiet, inquit. Hoc ipsum, non se

Dominus vt leo rugit. mel contentus, repetit & dicit, quia ipse rugiet, & formidabunt filii maris. Dominus noster Iesus Christus quasi leo rugiit, quando infernum contriuit, & mortem vicit, secundum prophetiam Iacob dicentis. Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti. Requiescens accubuisti,

Genes. 49. vt leo, & quasi leæna. Quis suscitabit eum? Itaq; post dominum rugientem, quemadmodũ rugit leo, ambulabunt, & formidabunt, id est, in Christum deuicta morte, & spoliatis inferis glorificatum credent, eiusq; vestigia sequentur, & in timore illi subditi erũt. Sed quinam sunt, qui

Filij maris. ita post dominum ambulabunt, & ita formidabunt? Filii maris, inquit. Non dixit, filii Ephraim siue filii Israel, quibus supra dixerat, quomodo dabo te Ephraim? protegam te Israel? Filii maris inquit, id est, quicunq; crediderint & baptizati fuerint. Moriturus enim erat Iesus non tã tum pro gente siue pro reliquiis gentis, sed vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnũ. Bene ergo magis vniuersali enunciatione dixit, filii maris, id est, filii baptismi, filii gratiæ rege neranti, quacunq; ex gente siue natione sint. Reliquiæ filiorum cum istis post dominum am-

Iohan. 11. bulabunt & formidabunt, & ita qui dispersi erant filii Dei, congregabuntur in vnum. Istam vnitatis eorum congregationem propheta pulcherrimè exornat, cum dicit, Et auolabũt quasi auis ex Aegypto, & quasi columba de terra Assyriorum, & collocabo eos in domibus suis, dicit dominus. Aegyptus siue terra Assyriorum mundus iste est omnibus errantibus, & prin-

Auolare quasi auis. cipem huius mundi sectantibus, qui intelligitur per Assur. Pulchrè namq; quasi auis auolare dicitur, qui terrenas cupiditates relinquendo, cœlestem gratiam sequuntur, & sic euadunt, vt vestigia culpæ nulla in eis inueniat insequutor diabolus, sicut auolatus auium vestigia nulla supersunt, dum liberis per aera pennis feruntur. Nec verò contentus dixisse nomine generali, & auolabunt quasi auis, sed continuò specialiter exprimit eius auis similitudinem, cui

Quasi columba. competenter assimiletur gratia cœlestis, dicendo: & quasi columba de terra Assyriorum. Columba namque maximè pro eo quod in hac specie spiritus sanctus super dominũ nostrum cum baptizaretur, apparuit, regenenerantem eiusdem spiritus sancti gratiam significat, cu-

Matt. 3. ius vtique sacramentis viuificati, auolauimus ex Aegypto & de terra Assyriorum, id est, de ignorantiæ tenebris, & de terrenarum affectibus cupiditarum. Et sic auolantes collocabo eos in domibus suis, dicit dominus. In domibus suis, id est, in mansionibus sibi præparatis. Nam ab origine mundi, quando creatis hominibus primis benedixit illis & ait. Crescite & multiplicamini, & replete terram, præparauit illis domos siue mansiones æternas, de quibus continuò moriturus dixit. In domo patris mei multæ mansiones sunt, & in nouissimo die

dicturus

dicturus est. Venite benedicti patris mei, percipite paratum vobis regnū à constitutione mundi. Sequitur. *Ioan. 14.* *Matt. 25.*

CA. XII.

« [Circumdedit me in negatione Ephraim, & in dolo domus Israel. Iudas autem
« testis descendit cum Deo suo, & cū sanctis fidelis. Ephraim pascit ventū & sequitur æstū. Tota
« die mendacium & vastitatē multiplicat, & fœdus cū Assiriis iniit, & oleū in Aegypto ferebat.]

Quinta iam declamatione peccata populi, sese iustificare volentis, sermo propheticus accusat, & ante tribunal suum reū adducit maiestas, cuius manus nō est qui effugiat, si iudicio cum hominibus contendat. Circumdedit me (ait) in negatione Ephraim, & in dolo domus Israel. Secundū euidentē literæ sonum ad illa tempora lectorē mittit, quando (vt sæpe iam dictū est) Hieroboam, qui erat de tribu Ephraim, vitulos aureos fecit. Tunc enim & ipse in negatione, & domus Israel in dolo Deū circundedit, quando eiusmodi consiliū excogitauit, tam ipse, q̄ domus Israel, quatenus depellerent à se domū Dauid. Ibi reuera dolus extitit, qui nō per ignorantiam sed per malitiā Israel peccauit, ibi manifeste Deum negauit, qui eduxit Israel de terra Aegypti, quando & hoc nomē & hoc opus vitulis illis ascripsit dicēdo, isti sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Sed nunquid is qui hæc loquitur solos in isto propheta vitulos illos attendit, quos illo tempore fecerat Ephraim, & nō magis illos vitulos multos & tauros, de quibus in alio propheta iā dixerat, circundederunt me vituli, multi tauri pingues obsederunt me? Ergo ad illa magis tempora prospicientē, spiritum propheticū sequamur, quando peccatū illius Ephraim, qui tunc negauit Dauid, imò dominū ipsum in Dauid, ad quē promissio facta fuerat, dicendo, quæ nobis pars in Dauid, aut quæ hæreditas in filio Isai, sic imitati sunt desertores filii Dei, filii Dauid, vt circundarent eū dicentes. Quousq; animā nostrā tollis? Si tu es Christus, dic nobis palā. Tunc enim in negatione circunderunt eū, & hæc dixerunt ei, quia profectò talis eorū intentio fuit, vt confitentē se esse Christū accusarent eum & negarent. quod & fecerunt ante faciem Pilati. Item, quando miserunt ad eum quosdam ex Pharisæis cum Herodianis dicentes, magister, scimus quia verax est, & viā Dei in veritate doces, dic ergò nobis, licet censum dari Cæsari, an non? Tunc vtiq; in dolo circundedit eū domus Israel, quippe qui consiliū inierant, vt caperent eū in sermone. Hæc & his similia facturos siue dicturos hæredes peccati illius Ephraim siue Israel, qui recessit à domo Dauid, veraciter nunc dicit; circundedit me in negatione Ephraim, & in dolo domus Israel. Porrò, his qui illum susceperūt & cōfessi sunt, secundū præsentē Petri & Apostoli confessionē dicētis, Tu es Christus filius Dei viui, congruit illud quod protinus dicit, Iudas autē testis descēdit cū Deo suo, & cū sanctis fidelis. Iudas nāq; confessio interpretatur, & idcirco confessores virtutis vniuersi rectè hoc nomine significātur. Et notanda diligenter hæc oppositio, Ephraim in negatione dominum circūdedit. Iudas autē hoc ipsum quod est Iudas, id est, in confessione est testis cū Deo suo descendit. Nimirū negatio & Iudas, id est, confessio, contraria sunt. Item, circundare dominū, & descendere cum domino, contraria sunt. Nihil verius hoc præconio prophetali. Qui enim in negatione dominū circundat, contra dominū superbit, & superbiendo incidit in iudiciū diaboli. & econtra, qui cōfitetur dominū filiū Dei in humilitate filii hominis confitendo descendit, vnde & meretur exaltari. Iste Iudas rectè dicitur testis, nō qualiscunq;, sed fidelis, videlicet ex opposito domus Israel, quæ dominū in dolo circundedit. Dolus nāq; & fidelitas contraria sunt. Confessor igitur & testis fidelis cū Deo suo, & cū sanctis descendit. Exempli gratia, quando vnus ex illis qui venit in testimoniū, vt testimoniū perhiberet de lumine, cōfessus est & nō negauit, & confessus est quia non sum ego Christus. Item, qui post me venturus est (ait) ante me factus est, quia prior me erat, & de plenitudine eius nos omnes accepimus. Hoc modo nimirū oēs sancti descendūt, & cū illis omnis confessor & testis fidelis descendit, confitēdo s. quod ille prior omnibus extiterit, & quod de plenitudine eius oēs ipsi acceperūt. Econtra, superbi oēs, quales erant illo tempore scribæ & pharisæi, tolluntur in sublime, vndè & facti sunt sicut puluis, quē proiicit ventus à facie terræ. Ait ergo, Ephraim pascit ventū, & sequitur æstū. Ventum nāq; pascere, est superbiæ spiritu inflari, sequi verò æstum, luxuria corrumpi, quæ peccata vel vitia consequētia sunt, ita vt cum superbia spiritū erexerit, carnē quoq; corrumpat spiritus fornicationis. Quod itē sequitur, Tota die mendacium & vastitatē multiplicat, quàm veraciter eisdē congruat, palā est qui tota die, id est, pertinaciter fingendo mendacium, vanūq; timorē, ac dicendo, si dimittimus eum sic, omnes credent in eū, & venient Romani, & tollent nostrū & locū & gentē. Vastitatē vtiq; multiplicauerunt, id est, multiplicē suis vrbibus euersionē comparauerunt. Quomodo autē ille talis Ephraim, id est populus desertor veri Dauid, fœdus cum Assiriis iniit, & oleū in Aegyptū ferebat, nisi malignorū spirituum voluntatē faciendo, & imperio mundi huius malè adulando, ita vt dicerent, non habemus regē nisi Cæsarē? Oleum namq; interdū adulationis significat suauitatem, vt illic, Oleū autē peccatoris nō impinguet caput meum, id est, adulatio cuiusq̄ non delectabit mentem meā. Et quidē ille, dicendo, non habemus regē nisi Cæsarē, & si hunc dimittis, nō es amicus Cæsaris, & cætera huiusmodi, oleū in Aegyptū ferebat, sed nec saltē ad tempus illis Aegyptiis, id est, gētilibus principibus Romanis acceptū fuit. Nàm pro suauitate talis olei

Psal. 21. *3. Reg. 12.* *Iohan. 10.* *Matt. 22.* *Matt. 16.* *Iohan. 1.* *Pascere ventum.* *Ioan. 11.* *Psal. 140.* *Iohan. 9.*

nullam societatis gratiam, imò magnam euersionis suæ pœnam consequuti sunt. Sequitur.

[Iudicium enim domini cum Iuda, & visitatio super Iacob. Iuxta vias eius & iuxta adinuentiones eius reddet ei. In vtero supplantauit fratrem suum, & in fortitudine sua directus est cum angelo, & inualuit ad angelum, & confortatus est, fleuit & rogauit eum.] Dixerat dominus, circundedit me in negatione Ephraim, & in dolo domus Israel, Iudas autem testis descendit cũ Deo suo, & cum sanctis fidelis. Nunc quasi quærat aliquis, quæ causa iurgii fuerit Ephraim vt negaret, quæ causa domui Israel, vt idolum excogitaret, cum Iudas econtra testis fidelis cum Deo suo descenderet, subiungit ipse propheta dicens in sua persona. Iudiciũ enim domini cum Iuda, & visitatio super Iacob. Et est sensus. Idcirco dominũ circũdederunt negantes, & in dolo loquentes, quia dominus ipse iudicium posuit cum Iuda, & visitationem egit super Iacob, discernendo videlicet, & discernendum esse docendo, quinam sint veraciter Iudæi, & qui econtra Iudæos se esse dicant cum non sint, sed sint in synagoga satanæ. *Apoc. 3.* Qui (inquam) sint veraciter Iacob, & qui econtra Iacob siue Israel se esse dicant cum non sint, sed sint Esau. Tale namque iudicium cum Iuda, talem visitationem adueniens dominus noster exercuit super Iacob, vt nõ eos reputare velit Iudæos, siue filios Iacob, pro eo quòd sunt filii carnis, nisi sint etiam filii promissionis vel fidei. *Rom. 9.* Vndè & Apostolus dicit: Non enim omnes qui sunt ex Israel, hi sunt Israelitæ, neque quia semen sunt Abrahæ, omnes filii Dei, sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est, non qui filii carnis, hi filii Dei: sed qui filii sunt promissionis, æstimãtur in semine. Denique quod nihil prosit esse filios carnis, qui non sunt filii promissionis, iustissima confirmat sententia, cũ dicit. Iuxta vias eius, & iuxta adinuentiones eius reddet ei. Cui ei? Nimirum ei, qui cum deberet esse Iacob siue Iudas testis fidelis, factus est Ephraim, qui recessit infideliter à domo Dauid, imò & Chanaan dici meretur, sicut habemus in sequentibus. Cum ergo dicit: Iuxta vias eius, & iuxta adinuentiones eius reddet ei, subintelligendum est, æquè vt gentili. *Rom. 2.* Ira enim & indignatio (inquit Apostolus) tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malũ. Iudæi primùm, & Græci. Non est enim personarum acceptio apud Deum. Veritatem iudicii siue veram sententiam iudicis discernentis, quis verè Iacob dicatur & sit, verbis istis breuiter diffinit. In vtero supplantauit fratrem suum, & in fortitudine sua directus est cũ angelo, & inualuit ad angelum, & confortatus est, fleuit & rogauit eum. Cum enim hæc dicit, valde subtiliter exigit, vt similiter faciat, quicunque hoc astruere vult quòd ex Iacob sit: & hoc declamat, quòd populus ille veraciter Iacob dicatur & sit, qui similiter agit. *Gene. 25. Verè Iacob quis est, & dicitur.* In vtero (inquit) supplantauit fratrẽ suum, vndè dictus est Iacob, id est, supplantator. Ergo qui vult veraciter dici vel esse Iacob, in huius vitæ angustiis, confligat sensu veritatis contra populum istum, qui cum sit crudelitate rufus, cupiditate terrenus, moribus hispidus, Deum sibi arrogat, cum Dei filium non habeat, & pugnando vsque ad victoriam, tollat eius primogenita. Item & in fortitudine sua (inquit) directus est cum angelo, & inualuit ad angelum, & confortatus est, & fleuit & rogauit eum. Notam historiam contingit, *Gene. 25.* videlicet cũ Iacob reuerteretur de Mesopotomia, traductisque omnibus, quæ ad se pertinebant, trans vadum Iacob remãsisset solus, Ecce vir luctabatur cum eo vsque mane. Qui cum videret quòd eum superare non posset, dixit ad eum. Dimitte me, iam enim ascendit aurora. Respondit, Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Et benedixit ei in eodem loco. Ergo & qui non solum Iacob, verumetiam Israel veraciter dici vel esse vult, similiter in fortitudine sua, id est, in fide sua dirigatur cum Christo, magni consilii angelo, & inualescat ad angelum hunc, videlicet & agendo pœnitentiã, & faciendo dignum pœnitentiæ fructum. Nam quod ait, & confortatus est, subiungens, fleuit & rogauit eum, rectè dicas de fortitudine pœnitentium, *Fortes vt Iacob sunt pœnitẽtes.* quia reuera fortes sunt, flendo instanter, & rogando perseueranter remissionem peccatorum, iuxta illud. *Matt. 11.* A diebus autem Ioannis regnum cælorum vim patitur, & violenti diripiunt illud. Quisquis taliter imitatur patrem Iacob, qui cum angelo luctatus est, & tanquam victor benedictionem exegit ab eo, hic nimirum quacunque ex gente vel natione sit, verè est tã Iacob, & dici meretur Israel. Addit adhuc, [In Bethel inuenit eum, & ibi loquutus est nobiscum, & dominus deus exercituum, dominus memoriale eius.] Patenter hic angelum, cum quo directus est, siue luctatus ille patriarcha Iacob, ipsum asserit fuisse dominum, dicendo. In Bethel inuenit eum, & dominus deus exercituum dominus memoriale eius. Nam eum, quem superius inuenerat in Bethel, ipsum fuisse dominum, scriptura testis est. Sic enim scriptum est. *Gene. 28.* Viditque in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cælũ, angelos quoque dei ascendentes & descendentes per eam, & dominum innixum scalæ, dicentem sibi. Ego sum dominus deus Abraham patris tui, & deus Isaac. In Bethel ergo inuenit eum, scilicet angelum, cum quo luctatus est, postmodum, qui & dixit ei. *Extra ecclesiã nõ inuenitur peccatorum remissio.* Quoniam si contra deum fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis? Interpretatur autem Bethel domus dei. Ergo & quisquis inualescere cupit ad illum talem angelum, vt fletibus tanquam victor obtineat remissionem peccatorum, in Bethel quærat vt inueniat eum, id est, in domo dei, quæ est Ecclesia. Nam extra istam dei domum nullus est locus in quo inueniat quis eum, vel in quo suum cuiquam impar-

mpartiatur alloquium. Vndè nunc ait. Et ibi loquutus est nobiscum. Quis vel quantu s iste sit quem vel tunc ille Iacob in Bethel inuenerit, vel nunc inuenire debeat in domo dei, quisquis eiusdem Iacob siue Israel nomen veraciter meretur nuncupari, manifestius exprimit, cum protinus dicit. Et dominus deus exercituum dominus memoriale eius. Nā reuera hic magni consilij angelus dominus est, deus est. Dominus (inquam) deus exercituum, omniū videlicet creator & rex angelorum, & omnium electorum hominum. Et hoc nomen, quod est dominus, ita est memoriale eius, sicut & dei patris eius. Nemo enim in spiritu dei loquens, diffitetur aut obliuiscitur, sed memoriter tenet, & dicit, dominus deus. Nunc ad auditorem propheta sese con-
" uertit, dicitq; ei. [Et tu ad dominum deum tuum conuerteris, misericordiā & iudicium cu-
" stodi, & spera in deo tuo semper.] Cum dicit & tu, subintelligendum est, quemadmodū ille, siue secundum exemplum illius. Et quemadmodum tunc ille Iacob ad dominum deū suum conuersus est? Quomodo misericordiam & iudicium custodiuit, & sperauit in deo suo semper? Nimirum cum peregrinaretur, fratrem suum Esau fugitans, qui iam non peregrinus, sed præpotens factus erat, accipiendo vxores de filiabus Chanaan, inter quas Isaac pater suus habitabat. tunc omni humano solatio destitutus, flendo (vt iam dictum est) & rogando conuertit se ad dominum deum suum, inualuitque ad angelum, confortatus cum flebili oratione hac. Deus patris mei Abraham, & deus patris mei Isaac. Domine tu dixisti mihi, reuertere in terram tuam, & in locum natiuitatis tuæ, & benefaciam tibi, minor sum cunctis miserationibus tuis, & veritate quam explesti seruo tuo. in baculo meo transiui Iordanem istum, & nunc cum duabus turmis regredior, erue me de manu fratris mei Esau, quia valde eum timeo. Ita ergo & tu, quoties te persequitur Esau, id est, quilibet frater falsus, cuiuscunque exemplum fuit Esau. imò & quoties spiritum tuum caro tua persequitur, conuertere ad dominum deū tuum, & ora eum, atque vt exaudiri merearis, rogando fortiter, sicut ille in fortitudine sua cum angelo directus est, perseueranter esto fortis, quemadmodum ille, cum dixit, Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Misericordiam & iudicium ille custodiuit, videlicet ambulando in vijs domini. Nam vniuersæ viæ domini misericordia & iudiciū, siue misericordia & veritas. Proinde & meritò sperauit in domino deo suo semper, id est, in omnibus aduersis quæ multa passus est; nec spe sua frustratus est. Nam & de manu Esau, quem timebat, eruit eū dominus, & tandem post dies peregrinationis suæ plurimos, post annos vitæ suæ CXXX. visa rursus facie filii sui Ioseph, consolatus est semetipsum, dicens, quòd iam lætus moriturus esset. Huiusmodi iudicium cum Iuda, & hæc visitatio super Iacob, vt quisque secundum hæc exempla viuit patris illius, ille duntaxat dicatur & sit Iudæus, ille Iacob, imò & Israel verè vocetur. Quid contra is qui cum sit fidei vel meritis eiusdem patris contrarius, in sola carne Iacob, siue in carnali tantū Iu-
" daismo gloriatur? Audi quod sequitur. [Chanaan est, in manu eius statera dolosa, calum-
" niam dilexit.] Mira & condigna secundū cuiusq; merita nominū siue appellationum positio, imò oppositio. Illi qui secundum exemplū patris iam dicti in fortitudine sua dirigitur cū angelo, & inualescit ad angelū, rectè dicitur, nequaquā Iacob appellabitur nomen tuū, sed Israel, quoniā si contra deum fortis fuisti, quantò magis contra homines præualebis? Huic autem qui similiter non facit, imò inuidet similiter facienti, dicitur secundum sensum sermonis huius prophetici: Nequaquam Iacob appellabitur nomen tuū, sed Chanaan. Hoc & in alio propheta cōfirmat idem deus, cū dicit: Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa. Amorrhæus nanq; & Cethæus posteri Chanaan extiterunt. Quam ob causam maximè meretur vocari Chanaan, quisquis secundum carnem Iudæus dicatur, siue Israelita, secundum mores à tali vel tanto patre degenerat. Nimirum propter malitiosam terrenæ cupiditatis duplicitatē, quæ pulchrè talibus exprimitur verbis. In manu eius statera dolosa, calumniā dilexit. Hoc nanq; contrariū illi est, quod de patre illo scriptura dicit. Iacob aūt vir simplex, habitabat in tabernaculis. Simplicitas eo prouexit illū, vt vocari mereretur Israel. dolositas eo deuoluit filios carnis illius, vt vocentur Chanaan. Quod si habendo in manu sua staterā dolosam contra iustitiam legis dei dicentis, sit tibi æquus modius, iustusq; sextarius, merentur appellari Chanaan, quanto magis pro eo quod consilium facientes, vt Iesum tenerent & occiderent, statera hoc peregerunt, appendenda triginta argenteis sanguinis eius pretiū, non iam Iudæi, sed Chananæi dicendi sunt? Nimirum de Iudæis illius temporis veraciter propheticus sermo dicat. Chanaan calumniā dilexit, quia maiori diligentia vel instantia calumniati sunt vt crucifigerent Christum regem, verum Dauid, quàm olim sese scidisset à domo Dauid ille Ephraim, de quo hic propheta pro-
" tinus dicit. [Et Ephraim dixit, veruntamen diues effectus sum, inueni idolum mihi. Omnes la-
" bores mei non inuenient mihi iniquitatem quam peccaui.] Manifestius expressit quem in præcedenti versiculo nomine Chanaan denotauerit, subiungendo, & dixit Ephraim. Nam qui nascendo erat Ephraim, & pro discessione à domo Dauid, non qualiscunque, sed notabilis Ephraim, ipse stateram dolosam in manu habendo, & idolum sibi inueniendo. Chanaan rectè dici meruit. Et vide quàm mira fatuitatis consolatio. Cum haberet iste Chanaan in manu sua

Ezech. 16.

Genes. 25.

Leuit. 9.

ſtateram doloſam, & accuſantem ſe nuſquam poſſe euadere peccati conſcientiam, conſolatus
eſt ſemetipſum, & dixit: Veruntamen diues effectus ſum. Vndecunq; (inquit) vel quomodo-
cunque acquiſierim, ſiue iuſta ſiue doloſa in manu mea ſtatera fuerit, diues effectus ſum, quod
quærebam adeptus ſum, inueni idolum mihi. Et hoc quidem ille dixerit Hieroboam de tribu
Iudæorum Ephraim, qui euincere potuit, vt pro Deo vitulum faceret coli. Iudæi verò temporis illius,
auaritia. quod maximè propheta reſpicit, quo videlicet venit vt regnaret verus Dauid, cum audiſſent
eum contra auaritiam ſuam diſputantem, maximeq; ſcribę & phariſæi, cum illū crucifixiſſent,
gauiſi ſunt, quaſi illo interempto, deinceps vacaret ſibi ſeruire idolo ſuo, ſcilicet mammonę, id
eſt, vacare lucris ſuis. Cum itaq; conſcientia crudeli torqueretur hic talis Chanaan ſiue Ephra
im, conſolabatur ſemetipſum, veruntamen (inquiens) diues effectus ſum. Econtra ille dicebat.
Væ diuiti- Veruntamen, væ vobis diuitibus, quia habetis conſolationem veſtram. Væ vobis, qui ſatu-
bus. rati eſtis, quia eſurietis. Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis, & flebitis. Iacobus quoq; apo
Lucæ.6. ſtolus contra diuites eoſdem dicit. Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miſeriis, quæ adue-
Iacob.5. nient vobis. At ille diues Chanaan, id eſt, Iudaicus ſiue Phariſaicus cœtus, dicebat ſibi, quem-
admodum hic propheta præſcribit. Omnes labores mei non inuenient mihi iniquitatem meā,
quam peccaui. Et eſt ſenſus. Omnia peccata mea non potuerunt vindicari, neq; fieri poteſt vt
iniquitas, quam peccaui, puniatur euerſione ciuitatis & templi. Nunquid enim crederet, vel au
dire poſſet quod locus ille, tam lucroſus, propter ſanguinem Ieſu Chriſti deſtruendus foret?
Actu.6. Deniq; hoc Stephano prothomartyri pro crimine aſſcriptū eſt, quòd ita prædicaret ſicut ſcri-
ptura refert. Et ſtatuerunt falſos teſtes qui dicerent: Homo iſte non ceſſat loqui verba aduerſus
locum, & ſanctum, & legem. Audiuimus enim eum dicentem, quoniam Ieſus Nazarenus de-
ſtruet locum iſtum. Agite ergo diuites (inquit Apoſtolus iam dictus) plorate vlulantes in mi-
Iacob.5. ſeriis quæ aduenient vobis. Diuitiæ veſtræ putrefactę ſunt, & veſtimenta veſtra à tineis come-
ſta ſunt. Et ſubinde. Epulati (ait) eſtis ſuper terram & in luxuriis enutriſtis corda veſtra. In die
occiſionis adduxiſtis, occidiſtis, & non reſtitit vobis. Vanè ergo ſe conſolatus eſt hic, qui ſtate-
ram habens doloſam, calumniam dilexit, dicendo. Veruntamen diues effectus ſum, quia nec
diuitiæ ſuæ proderunt illi, nec malè commutati nominis Chanaan hæreditate carebit. Sequi-
tur. [Et ego dominus Deus tuus ex terra Aegypti, adhuc ſedere te faciam in tabernacu- „
lis, ſicut in diebus feſtiuitatis.] Hoc anterioribus coniungitur dictis, neque enim Chanaan illi, „
cuius in manu ſtatera doloſa eſt, aut Ephraim, qui ſibi idolum inuenit, & gloriatus eſt diuitem
ſe eſſe, gratiam iſtā repromittit, ſed ei cui dixerat, & tu ad dominum Deum tuum conuerteris,
miſericordiam & iudicium cuſtodi, & ſpera in Deo tuo ſemper. Hic ille eſt qui habito iudicio
cū Iuda, ſeu viſitatione ſuper Iacob, verè Iudæus, & verus eſſe Iſraelita repertus eſt, imitando il
lum, qui in vtero ſupplantauit fratrem ſuum, & in fortitudine ſua directus eſt cum angelo, ſi-
cut iam dictum eſt. Itaque ad illud quod dixerat, & ſpera in Deo tuo ſemper, coniungitur id
quod ait. Et ego dominus Deus tuus ex terra Aegyti, id eſt, ex eo tempore, quo egreſſus ex
Tabernacu ignorantiæ tenebris verum mihi fidei ſacrificium obtuliſti. Tabernacula illa quæ repromittit,
la Iacob. dicendo: adhuc ſedere te faciam in tabernaculis, illa ſunt, de quibus Pſalmiſta. Quàm dilecta
Pſal.83. (inquit) tabernacula tua domine virtutum, ſubiungens, concupiſcit & deficit anima mea in a-
triis domini. Tabernacula quippe, id eſt, tegumenta peregrinantium, ſiue in malitia laboran-
tium, diſcreti in Eccleſia ſunt ordines Deo ſeruientium, in quibus poſita anima concupiſcit &
deficit in atria domini, deſiderando ab iſtis anguſtiis tranſmigrare in illam amplitudinē Hie-
ruſalem ſupercœleſtis, vbi tanta amplitudo eſt, vt nullius poſſeſſio alterius poſſeſſione poſſit
Exo.23. arctari, ſufficiatq; vnicuiq; quod poſſidet, ita vt amplius nolit. Notandus ergo ordo dictorum
quia cum dixiſſet, ego dominus Deus tuus ex terra Aegypti, adhuc ait, ſedere te faciam in ta-
bernaculis, ſicut in diebus feſtiuitatis. Notū quippe eſt, quod egreſſi de terra Aegypti filii Iſrael
in tabernaculis habitauerunt. Vndè & feſtiuitatem tabernaculorū ſcænophegiam celeberri-
1.Cor.10. mam habuerunt ſingulis annis. Eſt itaq; ſenſus. Olim patres tuos, aſcendentes de terra Aegy-
pti, habitare feci in tabernaculis, donec introducerem eos in terram promiſſionis. Sed ſicut alia
eſt Aegyptus, quam in illa Aegyptus ſignificauit. & alia terra promiſſionis, cuius illa terrā ty
pum prætulit, ita adhuc alia ſunt tabernacula, quorum illa tabernacula ſignificatiua fuerūt,
& in illis te ſedere faciam, ſicut in diebus feſtiuitatis, id eſt, ſicut ſignificatum eſt illis tabernacu
lorum feſtis, quia omnia in figura contingebant illis. Et reuera quicunq; credēdo in Chriſtum
de ſpirituali Aegypto exiuit, in aliis, id eſt, in ſpiritualibus ſedet tabernaculis, dicitque ſedens,
concupiſcit, & deficit anima mea in atriis domini. His dictis protinus ſubiungit. [Et locutus „
ſum per prophetas, & ego viſionem multiplicaui, & in manu prophetarum aſſimilatus ſum.] „

Hoc ita ſenſui coniungitur præcedenti. Ego (inquā) dominus Deus tuus ex terra Aegypti,
& extunc ita factis & dictis innotui, vt nemo ſe de ignorantia nominis mei excuſare poſſit. Nā
vt innoteſcerem viſionem extunc multiplicaui, ex quo Moſi apparui de medio rubi in flāma
ignis, & ille dixit. Vadam & videbo viſionem hanc magnam, quare non comburatur rubus.

Et

Et tunc per illum prophetam,& per alios propheras locutus sum,& visionem multiplicaui,id
est,videndus atq; cognoscendus prophetis multipliciter apparui, & in manu prophetarū assi-
milatus sum, videlicet opera multa faciendo, quæ mei ipsius quasdam similitudines prætule-
runt. Exempli gratia, In manu Mosi decem plagis contraria quidem Aegyptus & Pharao fla-
gellatus est, sed nō nisi per immolati sanguinem agni ad perfectū victoria perduci potuit. Illic
nimirum in manu Mosi assimilatus sum , hoc deniq; tunc assimilatū vel præfiguratū est, quòd
decem iustitiæ præceptis legalibus, qui illa ante meū seruaret aduentum, sancti homines, vexa
rent quidem spiritualē Pharaonē, id est, diabolum, repugnando & resistendo illi, atq; cōtenden
do exire de regno mortis, sed nō præualerent. Nihil enim ad perfectū adductura erat lex (sicut
Apostolus dicit) donec tandem ingrederer mundum immolandus,& sacrificiū iustitiæ futurus
verus agnus dei, qui per meum sanguinem solus implerē, vt per iustitiam hominū, quantūuis
fortiter præcepta legis adimplentium fieri non potuit. Eiusmodi factis multiplicibus multisq;
similitudinibus in manu Mosi & prophetarū assimilatus sum. De ignorantia taliū, quoniā scri-
pta sunt, maximè tribus Iuda, penes quā & tēplum, & religionis siue sacerdotij cultus erat, ex-
« cusari non poterat. Sequitur ergo. [Si in Galaad idolū, tamē frustra errant in Galgal bobus im
« molantes.] Et est sensus. Si decem tribus idola colunt, quæ templo dei sacerdotibus & dei reli
gione carent, tu tamen ò Iuda frustra deū dereliquisti, & in Galgal idola colis, cum habeas tē-
plum & sacerdotium, & cætera quæ ad diuini cultus pertinent ritum. Galaad nanq; & mōs est,
& ciuitas iuxta eundem montem sita trans Iordanem in tribu Gad, de qua superius legimus.
Galaad ciuitas operantiū idolum, supplantata sanguine. Galgal verò in tribu Iuda prope Be-
thel, de qua supra dictum est. Omnes nequitiæ eorum in Galgalis. Itaque & per Galaad decem
tribus, & per Galgal tribus Iuda rectè denotatur , secundum tropum, qui synecdoche dicitur,
id est, cōceptio, cū à parte totū, vel à toto pars intelligitur. Aliter & sic intelligi potest, etiam si
Galaad idolum sit, siue quamuis Galaaditæ abundent idolis, tamē in Galgal errant mira super
stitionis insania, non cōtenti vno in loco fixa portenta venerari , sed semper de loco ad locum
cursitātes, & idolorū loca diuersa visentes, quasi pręclaris festiuitatibus inuitati. Nā & protinus
« subiungit, [Nam & altaria eorum quasi aceruí super sulcos agri.] Quod est dicere, Cum enim
vno in loco, hoc est, in Hierosolymis vni deo sacrificia vel primitias offerre debuerint, adeo mul
tiplicauerunt altaria (sicut superius iam dictū est) & ita exuberauerunt simulachris, & in vicis
tam multa stabāt altaria, vt solent manipulorū congesti stare aceruí Hoccine est hęreditarium
paternę fidei, quod habito iudicio domini cū Iuda, & visitatione super Iacob , filij Iuda vel filij
« Iacob mereantur nūcupari? Nō vtiq;. Sequitur enim. [Fugit Iacob in regionē Syriæ, & seruiuit
« Israel in vxore, & in vxore seruiuit. In propheta aūt eduxit Israel de Aegypto, & in propheta
« seruatus est.] Causa ista nō minimè operatur in illo iudicio, siue operatione domini super Iacob
in discernendo, quis veraciter & quis falso dicatur esse semē Iacob. Cur enim ille fugit in regio
nem Syrię, & seruiuit in vxore? Videlicet ne quādo ad eiusmodi perduceretur altaria per muli
eres Chanaan. Dixit enim Rebecca ad Isaac. Tædet me vitæ meę propter filias Eth . Si accepe Gene.27.
rit Iacob vxorē de stirpe huius terræ, nolo viuere. vocauit itaq; Isaac Iacob, & benedixit, præ-
cepitq; ei dicens noli accipere coniugem de terra Chanaan, sed vade, & proficiscere in Mesopo
tamiā Syriæ ad domū Batuel patris matris tuæ , & accipe tibi inde vxorem de filiabus Laban
auūculi tui. Itaq; mulieres terræ illius fugit, quæ possent illi scandalum esse & causa peccati. &
exemplum eius sequendū esse, propter causam eandē, Moses ita scripsit. Nō inibis cum eis fœ- Deut.4.
dus, nec misereberis eorū, neq; sociabis cum eis cōiugia. Filiā tuā non dabis filio eius, nec filiam
illius accipies filio tuo. quia seducet filiū tuum, ne sequatur me, & vt magis seruiat dijs alienis,
irasceturq; furor domini, & delebit te cito. Isti aūt econtra de Galaad in Galgal, de Galgal in
Galaad cursitabāt, quærēdo & sequendo idola, quæ ille de gente in gentē, & de regno in popu-
lum alterū pertranseundo fugiebat. Falso igitur filios illios se esse dicunt, cū sint potius Chanaā
(sicut supra dictū est) cuius opera sectati sunt. Magnū profecto pręconiū est fugientis, in eo quòd Laus Iacob ab vxori-
dicitur, & in vxore seruiuit. Maluit vxorē iuxta beneplacitum dei patris ac matris, ꝓpria serui bus.
tute acquirere, quàm filias Chanaā ducere cum offensione, sicut fecit Esau, de quo scriptum est.
Esau verò quadragenarius duxit vxores. Iudith filiā Beheri Ethæi, & Bascinath filiam Heloim
eiusdem loci, quæ ambæ offenderant animū Isaac & Rebeccæ, vxor illa in qua seruiuit Rachel
extitit. Non pro Lia seruiuit, aut conuentionem fecit, sed pro Rachel, quam solā diligēs à patre
petiuit. Idcirco autē repetijt dicendo, & seruiuit in vxore, & in vxore seruiuit. quia videlicet bis
pro vna eademq; Rachel septennem seruitutē subijt. Septem quippe annis seruiuit, antequam
coniugem duceret, & debito cōiugio fraudatus est, sed quærela deprompta, protinus post Lyæ
copulam, quam non quæsierat, optatis potius nuptijs Rachel, rursus seruiuit septem alij annis.
Et notandum, quod sic repentè nomen commutatur, dicendo. fugit Iacob in regionem Syriæ,
& seruiuit Israel in vxore. Quando fugit, dicebatur Iacob, quando autem seruiuit, meruit vo-
cari Israel. auctis vtique meritis, sicut narratio continet reuersionis eiusdē de seruitio redeuntis,

Ad eandem diſtinctionem tanti patris, & eorum qui, quamuis carnis eius filij, nequaquam tamen merentur in ſemine reputari, ſpectat ad illud, quod protinus ſubiungit. In propheta aũt eduxit dominus Iſrael de Aegypto, & in propheta ſeruatus eſt. Nam econtra ſubaudiendũ eſt. Iſti autem de Aegypto mẽte nequaquam ſunt egreſſi, imò ipſi ſunt Aegyptus, faciendo ſibi, & colendo deos Aegypti, ſcilicet vitulos, quorum cultum didicerunt in terra Aegypti. Vndè cõfeſtim in ſua perſona deus cõquerendo dicit. [Ad iracundiã me prouocauit Ephraim in ama-
CA. XIII ritudinibus ſuis, & ſanguis eius ſuper eum veniet.] Statimq; propheta ſubſequitur. [Et opprobrium eius reſtituet ei dominus deus ſuus. Loquente Ephraim horror inuaſit Iſrael, & deliquit in Baa, & mortuus eſt. Et nunc addiderunt ad peccandum, feceruntq; ſibi conflatile de argento ſuo, quaſi ſimilitudinem idolorum. Factura artificum tota eſt. His ipſi dicunt, immolate homines vitulos adorãtes.] Hæc omnia quę hic dicta ſunt declamatione vehemẽti prophetæ, iudicium domini, & viſitationẽ ſuper Iacob iuſtificantis, fortiter conuincunt eos, quod non ſint aut mereantur dici Iſrael, qualẽ dominus in propheta veraciter de Aegypto eduxit. Alij nanq; & longè diuerſi, imò & contrarij Iſrael vero & fideli, quem in propheta Moſe dominus eduxit de Aegypto, vero corde dicente. Eamus & ſacrificemus domino deo noſtro. Illi fuerunt qui in amaritudinibus ſuis eundem dominũ ad iracundiam prouocauerunt, tentãdo, & malè loquendo de ipſo, ſemperq; murmurando contra eum. Et ille quidem Iſrael, qualis erat Ioſue ſiue Caleph, in eodem propheta ſeruatus eſt, aſcendendo per mare rubrũ, illorũ aũt corpora proſtrata ſunt in deſerto. Illorum omnium deterrimus & maxime notabilis extitit Ephraim, id eſt, Hieroboam de tribu Ephraim, qui populum ſcindens à domo Dauid, vitulos aureos pro deo colendos inſtituit, Idcirco confeſtim in illum ſermo recurrit, dicente domino. Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus ſuis, & ſanguis eius, id eſt, peccatũ eius, ſuper eum veniet, vt ſcilicet intereat, & regnum perdat in poſteris ſuis, quod tali modo retinendũ putauit. Et quia præſens pœna non ſola redditur impœnitenti, ſubiungens propheta. Et opprobriũ (inquit) eius reſtituit ei dominus deus ſuus, id eſt, in futuro quoque ſeculo tanti opprobrij memoria non delebitur, qui in tantũ ſe deiecit, vt deſerto creatore deo, coleret non tam vitulũ, quàm inanimatam & inſenſibilem ſimilitudinem vituli. Nec verò ſui ſolius, ſed & omniũ, quos ad tantũ opprobrium induxit, perditio in illum redundabit. Idcirco peccatũ eius amplius declamãs. Loquẽte (inquit) Ephraim, horror inuaſit Iſrael, & deliquit in Baal, & mortuus eſt. Et eſt ſenſus, Di-
3. Reg. 12. cente Hieroboam, Iſti ſunt dij tui Iſrael, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Horrendus horror, & erroneus pauor inuaſit Iſrael, vt aut verum putaret, aut obloqui non auderet. & non ſolum vitulos illos, ſed & Baal, agente Achab cum Iezabel, coleret, atque hoc modo mortuus eſt. Ex tunc vſus idololatriæ tantũ excreuit, vt penè in omni loco ſinguli propria pro poſſe ſibimet fa-
Dij aurei et argentei. bricarent idola in agris & in domibus ſuis. Hoc eſt quod ait. Et nunc addiderunt ad peccandũ, feceruntq; ſibi conflatile de argẽto ſuo, quaſi ſimilitudinẽ idolorũ vt ſcilicet haberẽt ipſi quoq; ſuos vitulos. Nam quia rex deos habebat aureos, ipſi ſecundum ſuam poſſibilitatẽ fecerũt ſibi deos argenteos. Totũ hoc (ait) factura eſt artificũ, ſicut alibi ſcriptum eſt. Simulachra gentiũ ar-
Pſal. 113. gentũ & aurũ, opera manuũ hominũ. Quod cũ ita ſit, rectè admiratur, & dicit, His ipſi dicũt, immolate homines vitulos adorantes. Nã verè mira, & nimis miſera ſtultitia, mandant homines, qui ſunt opus dei, tali facturæ artificum immolari. Hoc tam grande malum nequaq̃ illis fuit
Homines immolati idolis, olim apud Iudaeos. inuſitatum. Scriptũ eſt enim, Et immolauerunt filios ſuos, & filias ſuas dæmonijs. Et effuderunt ſanguinem innocentum, ſanguinem filiorum ſuorum & filiarum ſuarum, quas ſacrificauerunt ſculptilibus Chanaan. Qui aũt ſunt ipſi qui hæc dicunt? Nimirum ſacerdotes ſiue artifices quorum illa factura eſt. Vos (aiũt) ò cultores idolorum, quid non ſupperunt hoſtiæ, filios veſtros, & filias veſtras, idola ſiue vitulos nobiſcũ adorantes, eiſdẽ vitulis immolate. Tantis ac talibus
Pſal. 105. cauſis redditis, quibus in iudicio domini cum Iuda ſiue viſitatione ſuper Iacob conuincantur, quod potius ſemen Chanaan, quàm ſemen Iacob mereantur dici. nunc ſupereſt pronunciare condignas iudicij ſententias, & diffinire, qualem pœnam iſti falſi filij, & qualem gratiam iure recipiant veri filij patris illius Iacob, cuius deus dominus dicatur eſſe vel dici. Sequitur ergo. [Idcirco erunt quaſi nubes matutina, & ſicut ros matutinus præteriẽs. Sicut puluis turbine raptus ex area, & ſicut fumus de fumario. Ego aũt dominus deus tuus ex terra Aegypti. & deũ abſque me neſcies, & ſaluator non eſt præter me. Ego cognoui te in deſerto, in terra ſolitudinis.] Prior nanq; ſententia ſuper illos filios carnis, & non fidei Iacob depromitur, quòd ipſorum memoria ſit peritura, ſequens ad iſtos, non tantum carnis, ſed & fidei filios, quod in aduentu ſaluatoris Chriſti ſaluandi ſint in domino ſalute æterna. In illorum qui reprobãtur, ſentẽtia, quatuor iſta pro ſimilitudine poſita ſunt, nubes, ros, puluis, & fumus. Notandũ verò quod nullũ horũ ſimpliciter poſitum eſt, ſed cum adiectione, quæ malum ſignificet, quia videlicet vnumquodque horum ſimpliciter poſitum, in bonam partem accipi plerunque ſolet. Scriptum eſt enim. Qui ſunt iſti qui vt nubes volant? Item, Concreſcat in pluuia doctrina mea. fluat vt ros eloquium meum. Vel vt Abraham loquitur ad deum. Loquar ad dominum cum ſim puluis & cinis. Et

Pſalmiſta

Psalmista dicit. Qui respicit terrā, & facit eam tremere, qui tangit montes & fumigant. Itaque quatuor hæc omnia simpliciter in scripturis posita, in bonam partē accipi possunt, idcirco singula hic cum adiectionibus congruis posita sunt, per quas in sempiterni boni significatione distinguūtur. Nubes matutina, ros item matutinus, & mane pertransiens, puluis turbine ex area raptus, fumus item de fumario turbine raptus dicitur. atq; ita hæc omnia peritura conuenienter significant memoriā illorum, qui cum deberent esse semen Iacob, ipsi per suum vitium in illum Chanaan, qui à patre sancto maledictus est, degenerauerunt. Et quidem hoc, scilicet, delendam esse memoriā illorum, quatuor ista pariter significant, veruntamen in proprijs significationibus diuersa sunt. Etenim duo postrema, videlicet puluis turbine raptus ex area, & fumus de fumario, manifestam exprimunt iram. duo aūt præcedentia, nubes matutina, & ros matutinus præteriens, temporalem licet & citò transiturā quandā misericordiā, iuxta illud, quod supra in hoc eodem propheta dictum est. Quid faciam tibi Ephraim, quid faciam tibi Iuda? Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiens. Deniq; & hic & illic nubes matutina, & ros mane pertransiens temporalia significant genti illi collata, bono quidem secundū se, sed malo illorū citò transitura. Duo sequētia manifestè sempiterna significant mala, sicut iam dictū est. Etenim hæc impiorū retributione peribit, sicut dispergit puluis turbine raptus ex area, & sicut deficit fumus turbine raptus de fumario. Psalmista quoq; dicente, Nō sic impij non sic, sed tanquā puluis, quē proijcit ventus à facie terræ. Item, Inimici verò domini, mox vt honorificati fuerint & exaltati, deficientes, quemadmodum fumus, deficient. Sit itaq; nubes illa matutina, siue ros ille mane pertransiens, talium pars filiorum, qualis fuit Esau, cui dixit pater Isaac. In pinguedine terræ, & in rore cœli desuper erit benedictio tua. Nā illorum qui sunt semē Iacob, vel reputantur in semine, suntq; Israelitæ, pars dominus est, sicut protinus verbis sequētibus exprimitur. Ego autem dominus deus tuus ex terra Aegypti, & deum absq; me nescies, & saluator non est præter me. Ecce cognoui te in deserto in terra solitudinis. Qui enim hæc loquitur dominus deus, dicens, & saluator non est præter me, Christus est Dei filius, fructus benedictionis illius, quā non meruit Esau. Iacob aūt adeptus est secundū verba hæc. Et seruiant tibi populi, & adorent te tribus. Esto dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ. Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus. & qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur. Hoc nimirū in spiritu sancto agebatur, vt quando diuidendi erāt Iacob & Esau, iuxta illud diuinum oraculum, Duæ gentes in vtero tuo sunt, & duo populi ex ventre tuo diuidentur. non de Esau, sed de Iacob semen Abrahæ, quod est Christus, nasceretur. Hic ergo cum dicit, ego aūt dominus deus tuus. Notādū quod addit, ex terra Aegypti. In hoc nāq; breuiter astruit, quòd non sit deus recēs, quamuis in nouissimis diebus de virgine natus sit. Poterat aūt dicere sic, ego aūt dominus deus tuus ex Abraham, quemadmodum & Iudæis dicentibus, quadraginta annos nondum habes, & Abraham vidisti? Respondens, Amen amen (inquit) dico vobis, antequā Abraham fieret, ego sum. Cur ergo dicere maluit, ex terra Aegypti? Videlicet quia tunc magis innotuit, & potentiam suam ostendit in signis & prodigijs, qualia Abrahæ nō ostendit, propter quod & Mosi tunc ait. Ego dominus qui apparui Abrahā, & Isaac, & Iacob in deo omnipotente, & nomen meū Adonay nō indicaui eis. Tunc etenim fœdus pepigit cum illis in mōte Synai, vt esset deus eorū. Qui dixerunt ad Moysen, Omnia quæ locutus est dominus, faciemus, & erimus obedientes. Ille verò sumptum sanguinē respersit in populum, & ait. Hic est sanguis fœderis, quod pepigit dominus vobiscum super cunctis sermonibus his. Sermonem eorundem initium erat hoc. Non habebis deos alienos coram me. Rectè ergo & hic ait. Et deum absq; me nescies. Continuò quoq; addit, Et saluator non est præter me. Iste deus & saluator Christus est Deus quia creauit, saluator quia factus homo saluauit. Vnde & Iesus, quod interpretatur salua tor, nuncupari voluit. Verè præter hūc saluator nō est, quia nō est in alio aliquo salus. nec enim nomen aliud sub cælo datū hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Gratiosa valde cōmemoratio est, qua tandem dicit. Ego cognoui te in deserto in terra solitudinis. Neq; enim exiguū quid est ei, qui omnia scit, & omnes per scientiam nouit, notū esse per gratiā illa notitia, iuxta quam vni illorum vero Israelitæ, scilicet Mosi dicit, Inuenisti enim gratiam coram me, & te ipsum noui ex nomine. Et quod tunc vni illi dictū hoc esse legimus, sed quod vni dicit, omnibus dicit, quos tunc temporis, imò & ante & post tempus illud præsciuit, atq; prædestinatos eligit, quia cunctorū nomina in libro vitæ scripsit. Proinde & hoc sciendū, quia quicq; electi, in deserto cognoscuntur, maximè & in terra solitudinis, in deserto huius sæculi, vbi deū nemo vnquam vidit, in solitudine cordis & occulto conscientiæ latentis, vbi solus deus animam tentationibus circumuentam prospiciens, exercet, & probat, & legitimè currentem cognitione sua dignam ducens, profitetur quia cognoscit. Talibus & ita cognitis siue nominatis ipse in euangelio dicit. Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælis.

FINIS LIBRI QVINTI.

Margin notes: Gene.27. — Christ. deus filiorum Iacob, non recens. — Gene.25. — Ioann.8. — Exod.6. — Exod.24. — Matt.1.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN OSEE PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER SEXTVS.

SEXTA nunc repetitione peccata gentis eiusdē dominus depromēs ad audi
torem sese cōuertit & dicit. [Iuxta pascua sua adimpleti sunt, & saturati sunt. „
Et eleuauerunt cor suum & obliti sunt mei.] Dictū hoc, Dei quidem benefaci- „
entis commendat bonitatem, sed nihilominus eorū quibus benefactū est vehe
Psal.77. mēter condēnat ingratitudinē. Simile nanq; illi est quod de eisdē Psalmista di-
cit. Et manducauerunt & saturati sunt nimis, & desideriū eorū attulit eis, non
sunt fraudati à desideriis suis. Et subinde, In omnibus his peccauerunt adhuc,
& non conuertentur inimici mei retrorsum. Nunc ipsorū proprietatē dictorū consideremus. Iu
Iudæi seque xta pascua sua (inquit) adimpleti sunt, & saturati sunt. Quendā non bonū siue laudabilē adim
bantur deū pletionis & saturitatis modū insinuat, ita determinando, adimpleti sunt & saturati sunt iuxta
propter pa- pascua sua. Quænā vel qualia fuerunt pascua sua? Nimirū ea quæ desiderauerunt, propter quæ
scua sua, nō murmurauerunt, & de deo malè loquuti sunt. Exēpli gratia, quādo dixerunt, Quis dabit nobis
propter ip- carnes ad vescendū? Recordamur pisciū, quos comedebamus in Aegypto gratis. In mentē no-
sum. bis veniunt cucumeres, & pepones, porriq;, & cepe, & allia. Anima nostra arida est, nihil aliud
Nume.11. respiciunt oculi nostri, nisi man. Quia taliter & talia desiderauerunt, & desiderantes vsque ad
nauseam impleti sunt, rectè pascua sua hæc dicta sunt. Neque enim deum propter ipsum, sed
propter ista sequuti sunt. Cæterùm qui deū sequuntur propter ipsum, non hæc talia dicuntur
Deute.8. pascua ipsorū, sed sermo dei cibus vel pascua ipsorum est, iuxta illud Deuteronomii. Quia non
in solo pane viuit homo; sed in omni verbo quod procedit de ore dei. Cū ergo dicit, iuxta pa-
scua sua adimpleti sunt, & saturati sunt, vehementer illos reprehendit. Idē enim est ac si dicat,
Manducando & bibendo totā receperunt mercedem suam, pro eo quòd exierunt de terra Ae
gypti & ad tempus susceperūt legem Dei. Omnino delictū est, propter talia pascua deū sequi.
Idcirco tales vituperans in euangelio dicit, Amen Amen dico vobis, quæritis me, non quia vi
Ioann.6. distis signa, sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis. Operamini non cibum qui pe-
rit, sed qui permanet in vitam æternam. Similiter & omnes sese existiment vituperari, quicun-
que altari Christi præsto sunt non propter dilectionem sacramentorū quæ concelebrant, sed
propter hoc solū, vt de altaris sumptibus viuant. Igitur quod ait, iuxta pascua sua, adimpleti
sunt & saturati sunt, illi simile est (vt iam diximus) quod psalmista dicit, Et desiderium eorum
Psal.77. attulit eis dominus, Nimirum talis plenitudo ventris, mentis elationem, talis saturitas obliuio-
nem dei generat. Notum & manifestum est, quia taliter illis accidit. Vndè & continuò dicit, Et
eleuauerunt cor suum, & obliti sunt mei. Nam qui terram optimam in possessionem accepe-
runt, cuius fructibus adimpleti, & diuites facti sunt, elati in superbiam, regem sibi petierunt, no
1.Reg.8. lentes audire vocem domini & Samuelis, sed dicentes: Nequaquam. Rex enim erit super nos,
& erimus nos quoque sicut omnes gentes, & iudicabit nos rex noster. Eadē mentis elatione re-
pulerunt domum Dauid, vt fecerunt sibi regem Hieroboam, qui pro deo vitulos illis fecit, quę
3.Reg.12. nimirum res magna fuit obliuio dei. Idcirco nunc dicit, & obliti sunt mei. Subaudiendum ve-
rò est, sed non licuit aut licebit eis penitus obliuisci. Sequitur enim. [Et ego ero eis quasi leæna, „
sicut pardus in via Assyriorum. Occurram eis quasi vrsa raptis catulis, & dirumpam interiora „
Quatuor iecoris eorum, & consumam eos ibi quasi leo, bestia agri scindet eos.] Sensus iste est. Tradam „
regna. illos regnis quatuor, quæ intelligūtur per leænam & pardum & vrsam & bestiam agri, quam
sine nomine posuit, vt ab illis oppressi atque conscissi, magnitudine miseriarum cogantur remi
nisci mei, cuius sunt obliti. Per istas nanque quatuor bestias regna quatuor, scilicet Babylonicū,
Dane.7. Persicum, Macedonicum, atque Romanū, illa maximè Danielis visio dat intelligi, qua dicit. Vi
debam in visione mea nocte, & ecce quatuor venti cæli pugnabant in mari magno, & quatuor
bestiæ grandes ascendebant de mari diuersæ inter se. Prima, quasi leæna, & alas habebat quasi
aquilæ. Alia similis vrso. Alia quasi pardus. Quarta terribilis atq; mirabilis, & fortis nimis. Si-
cut ille, ita & hic bestiā quartā sine nomine posuit, dicendo, bestia agri scindet eos. Igitur ero (in
quit) eis quasi leæna, & sicut pardus, id est, tradā eos Babyloniis atque Macedoniis in via Assy
riorū, id est, pro eo quòd superbè incedēdo contra me direxerūt. Assyrij nanq; dirigentes inter-
pretantur, Occurram eis quasi vrsa raptis catulis. Aiūt, qui de bestiarum scripsere naturis, inter
omnes feras nihil esse sæuius vrsa, cum perdiderit catulos vel indiguerit cibis. Cum ergo per vr
sum apud Danielē regnū Persarū atq; Medorū significetur, nō incongruè per huiusmodi vrsæ fe
Hester.3. rocitatē illius Aman Agagitæ crudelitas pessima intelligitur, qui indignãs, q; Mardochęus nō

se ado-

se adoraret nec sibi genu flecteret, pro nihilo duxit in vnum Mardochæũ mittere manus suas,
audierat enim quod esset gentis Iudææ, magisq; voluit omnẽ Iudæorũ, qui erant in regno As-
sueri, perdere nationẽ. Et quia mala hæc sub regnis iam dictis propter peccata sua erãt passuri.
Et dirumpam (ait) interiora iecoris eorum. In iecore nanque, iuxta physicos, voluptatis & cõcu
piscentiæ consistit vis. Itaq; per interiora iecoris, omnem concupiscentiã, quę peccatũ parit, bre *Interiora*
uiter innuit, quæ videlicet interiora quasi per eiusmodi feras dirupta sunt, quia peccata illorũ *iecoris.*
regnis illis opprimentibus punita sunt. Et quia peccata ipsa in tribulatione confitentibus, tan-
dem parcere habebat, subiungit atq; ait, Et consumam eos ibi quasi leo. Tradũt nanq; physici,
leonem prostrato parcere homini. Ergo ibi, id est, sub regnis illis, non vtcunq; siue absque vlla
discretione, sed quasi leo consumam eos, ait, quia videlicet ira mea terribilis quidem super eos
erit, sed prostratis & peccata sua in tribulatione confitentibus parcam illis. Qui tandem fiet?
Bestia agri scindet eos, bestia quarta terribilis (vt ait Daniel) atque mirabilis & fortis nimis, dẽ- *Danie. 7.*
tes ferreos habens magnos, comedens atque comminuens, & reliqua pedibus suis conculcãs,
& omnino dissimilis cæteris bestijs. Quomodo scindet eos? Nimirum exscindendo miserabili
excidio, & in omnes gentes ducendo captiuos. Nunc ad ipsum populum taliter scindendum
" conuertitur, & dicit. [Perditio tua Israel, tantummodo, in me auxilium tuum.] Ac si dicat, Tu
ipse perditionis tuæ causa es, tu tibi perditionẽ thezaurisasti, recedendo à me. qui solus tibi po-
teram & consueueram auxiliari, & nusquam tibi auxilium est, nisi apud me, si pœnitentiã ege-
ris. Et quòd verè tantummodo in ipso auxilium sit, increpando confirmat sequentibus verbis
" [Vbi est rex tuus? Maximè nunc saluet te in omnibus vrbibus tuis, & iudices tuos, de quibus
" dixisti, Da mihi regem & principem. Dabo tibi regem in furore meo, & auferã in indignatione
" mea] Vehementer vanam populi percutit æstimationem, qui regem sibi petiuit, cum regem
deum haberet & ab hoc percunctatur, vt ad considerandum excitet & scire faciat, quia tantũ
modo in deo auxilium est. Similis huic percunctationi illa est. Vbi sunt dii eorũ in quibus habe
bant fiduciã, de quorum victimis comedebant adipes, & bibebant vinũ libaminũ? Nam quem *Deut. 32.*
admodũ illic deficiente responsione, competenter subiungit. Videte quòd ego sim solus, & nõ
sit alius deus præter me. Ita & hic, cum dicit, vbi est rex tuus & iudices tui, de quibus dixisti, da
mihi regem & principem, subiunxit atque ait. Dabo tibi regem in furore meo, & auferam in in-
dignatione mea. Factum nanque hoc fuerat in primo rege Saul, quẽ petenti populo dederat. *1. Reg. 8.*
Denique in furore suo regem illũ dedit, sicut ipsa eius verba indicãt, cum dicit. Hoc erit ius re-
gis, qui imperaturus est vobis. Filios vestros tollet & ponet in curribus suis, facietq; sibi equi-
tes & præcursores quadrigarum suarũ, & cætera, quæ hoc modo cõcludit, Greges quoq; vestros
addecimabit, vosq; eritis serui & clamabitis in die illa à facie regis vestri, quem elegistis vobis,
& non exaudiet vos dominus in die illa, quia petistis vobis regem. Ita in furore suo datũ, abstu-
lit in indignatione sua, dicens ad Samuel. Pœnitet me, quòd constituerim Saul regẽ. Et subinde
dicit scriptura. Spiritus autem domini recessit à Saul, & exagitabat eum spiritus nequã à domi- *Ibidem. 15.*
no. Itidem de Hieroboam cæterisq; regibus decem tribuũ sentiendum, quia volentibus illis &
scindẽtibus sese à domo Dauid, in furore suo dedit illos & in indignatione sua abstulit. Alios in
vita sua, alios percutiens in posteritate sua. Porrò Dauid neq; populus prior petiuit neq; domi
nus in furore suo dedit, sed dominus prior in misericordia elegit, in gratia dedit, in summa di-
gnatione firmauit & custodiuit. Itaq; cum dicit, de quibus dixisti, da mihi regem & principem,
subaudiendum est, & ego respondi tibi in occulto iudicio, dicens, Dabo tibi regẽ in furore meo,
" & auferam in indignatione mea. Sequitur. [Colligata est iniquitas Ephraim, absconditũ pec-
" catum eius. Dolores parturientis venient ei. Ipse filius non sapiens. Nunc enim non stabit in cõ
" tritione filiorum.] Iam sæpe dictum est, Ephraim, id est, reges decem tribuum, ita pariter viam
Hieroboam sequutos fuisse, qui peccare fecit Israel, vt nullus eorum, scriptura testante, à pecca *Absconditũ peccatũ.*
tis eius recederet. Ergo quasi quæreres, quænã furoris aut indignationis causa fuerit, colligata
est (ait) Iniquitas Ephraim, id est, soluta non est, neq; solui poterat iniquitas regum illorum, eo
quòd incorrigibiles, & impœnitentes fuerint, semperq; iniquitatẽ quisq; illorũ defenderit. Nam
hoc est quod sequitur. Abscõditum peccatum eius. Absconditum nanque peccatum dicit, vbi
nulla voce confessionis aperitur, imò & superbiæ defensionis scuto contegitur. Ibi iniquitas ita
colligata est, vt solui aut dimitti non possit. Econtra sanctus dicit. Delictum meum cognitum *Psal. 31.*
tibi feci, dixi confitebor aduersum me iustitiam meam domino, & tu remisisti impietatem pec
cati mei. Ille talis filius est sapiens, de isto autem dicitur, ipse filius non sapiens. Quomodo enim *Exod. 4.*
sapiens filius, qui à patre recessit à quo fuerat adoptatus, dicente ad Pharaonem, filius meus pri
mogenitus Israel? Et quidem nunc coram hominibus peccatũ suum abscondit, & corã deo cum
abscondere nõ possit, impœnitenti corde defendit. sed dolores (inquit) parturientis venient ei.
Sicut enim mulier conceptum suum ad tempus quidem dissimulare potest, sed tãdem parturi
endo doloribus attestantibus, occulta prodit. sic quisquis eiusmodi est, peccatũ suum vtcunque
dissimulare ad tẽpus & abscondere potest, sed in tẽpore suo cũcta cordis eius occulta cũ dolore
manife-

manifestabuntur, iuxta illud. Nihil opertũ quod non reueletur, neq; occultũ quod non sciatur.
Mat. 10. Tunc vtiq; parebit sibi, quia ipse filius non sapiens. Et vndè hoc probatur quod sit filius nõ sa-
piens? Ait, Nunc enim non stabit in contritione filiorũ. Et est sensus, Qui enim verè filii sunt,
Contritio filiorum. ipsorum est contritio, & ipsi in tribulatione stant, id est, pœnitentiam agunt, habentes cor con-
tritum & humiliatum. Deniq; ita conteri siue confringi, hoc verè stare est, sicut de quodã eius-
modi filiorum scriptum est. Et dixit vt disperderet eos, si non Moses electus eius stetisset in cõ-
fractione in conspectu eius. Nam confractionem nimiam & vehementem dicit humilitatem, in
Psal. 105. qua is stetit, vt deum teneret homo fortis dicentem, dimitte me. In huiusmodi contritione qui
Exod. 32. stant, & filij sapientes sunt. Ita enim se conterendo per pœnitentiã sapientes filii fiunt. Is autem
qui (vt iam dictum est) corde impœnitenti suam iniquitatem colligauit, filius quidẽ dici potest,
dum iactat se & dicit, vnum patrem habemus deũ, sed non sapiens filius dicitur aut est. Restat
Ioann. 8. igitur, vt quemadmodum illi furorem debitum adiudicauit atq; indignationẽ, sic ecõtra filijs
illis, quorũ est cõtritio, id est, cor contritum & humiliatum, dignam & gratiosam repromittat
cõsolationem. Audiamus illam verè magna & sonora declamatione deprõptã. [De manu
mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Ero mors tua ò mors, morsus tuus ero inferne.]
Christus dei filius, victor mortis & author vitæ, Hoc in persona sua magna voce, magna veri-
tatis eloquitur authoritate, Liberabo eos (inquit) de manu mortis, redimã eos de morte. Quos
Abel primus pœnitentium. eos, nisi filios, quorum (vt iam diximus) contritio est, quorũ cor contritum in pœnitentiæ stu-
dio est? Horũ in catalogo primus est Abel, cuius ipsum nomen pœnitentiæ significat lamentũ,
transfertur enim in luctum. Ab illo vsque ad vltimum electũ cuncti pœnitentiã agentes, & pec
Rom. 3. 5. catores se esse confitentes (Omnes enim in Adam peccauerunt) consolationem istam accipiũt,
de manu mortis liberati, de morte redempti. Nec verò ab re ita semel & iterum depromitur
miserationis dignatio, de manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. sed pro duplici
Duplex mors. morte, qua omnes mortui sumus in Adã, alia corporis, alia verò animæ. Itaq; de manu mortis
scilicet eius, qua mortuus est Adam, in qua die præceptũ transgressus est, quæ mors est animæ,
Gene. 3. liberabo eos. De morte quam indixit deus his verbis, Quia puluis es & in puluerem reuerteris,
quæ mors est corporis, redimam eos. Quomodo liberabo? Quali redimã precio? Ait, Ero mors
tuo ò mors, morsus tuus ero inferne. Nõ auro neque argento, sed morte mea mortem ipsorum
interficiendo. Moriar, vt ipsi viuant, & ad infernũ descendã. Nam hoc est quod dicit ad ipsam
mortem, ad ipsum infernũ apostrophã faciens, mortis & inferni potens debellator, vitæ & mor
Morsus tuus ero inferne. tis dominator, Ero mors tua ò mors, morsus tuus ero inferne. Qualiter deberet vel posset mors
mortis esse, breuiter innuit dicendo, morsus tuus ero inferne. Et est sensus, Tu deceptus morde-
bis me, quemadmodum innuitur per id quod de te ipso dicitur ad Iob. In oculis eius quasi ha-
mo capies eum. Item, An extrahere poteris Leuiathã hamo? Ego factus homo tibi hamus ero,
Iob. 40. quia quemadmodum in hamo carnis teneritudo ostenditur, & acumen ferri occultatur, sic hu-
manitatis infirmitas te humani generis inimice inuitabit, vt mordeas & diuinitatis interior for
titudo transfiget, vt captiuus pendeas. Quia taliter morsus tuus efficiar, mors mortis ero, quia
viscera mortis interiora tua in inferno non sustinebunt, cum vitã momorderis, & dirupto vẽ-
tre vitam remittes, morte mortua euadentibus viuis quicunque vita ista sunt digni. Aliter in-
fernũ Christus momordit, quando partem, suos videlicet electos liberauit. partẽ aũt, id est, re-
probos reliquit. Nam ex eo quod mordemus, partem cõsumimus, partem relinquimus. Sequi-
tur. [Consolatio abscondita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres diuidit] Vbi audiuit pro
pheta de gratia liberatoris & redemptoris quod gauderet. vidit etiam quod carne sua de gente
Rom. 9. sua vel fratribus suis Israelitis, quòd merito doleret. Illud videlicet quod & Apostolus penè in
consolabiliter gemit his verbis, Veritatem dico in Christo, non mentior, testimoniũ mihi per-
hibente conscientia mea in spiritu sancto, quoniam tristitia mihi est magna, & continuus dolor
cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cogna
ti mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ, quorũ adoptio est filiorũ, & gloria, & testamentum,
& legislatio, & obsequium, & promissa, quorũ patres, & ex quibus Christus secũdũ carnẽ, qui est
Diuisio inter fratres luctuosa. super omnia deus benedictus in secula amen. Diuisionem inter fratres, quã illic Apostolus con
tinuo dolore gemit, hic futurã luget, dicens. Consolatio abscondita est ab oculis meis. Quis ita
inter fratres diuisit, nisi infernus, cuius morsum se fore liberator & redemptor dixit? diabolus
nanq;, qui designatur nomine Inferni, Iudæos excæcando à fratribus ipsorũ, & apostolis eius di
uisit vt eiicerent eos, & oporteret illos euangelizare potius gentibus extraneis. Propter hoc (in-
quit) abscondita est consolatio ab oculis meis. Non dicit perijt consolatio, sed abscondita est, id
est, non citò potest inueniri, non leuiter possum consolari. Inuenitur aũt in illa spe, qua & Apo-
stolus seipsum cõsolatus est, qui cum dixisset, Cæcitas ex parte contigit in Israel, subiunxit: do
nec plenitudo gentiũ subintraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Ad hunc sensum pertinet id
quod continuò hic propheta subiungit. [Adducet ventũ vrentẽ dominus de deserto ascẽden
tem, & siccabit venas eius, & desolabit fontem eius, & ipse diripiet thesaurũ omnis vasis deside
rabilis]

rabilis.] Ventum vrentem hoc loco spiritum sanctum dicit, quemadmodũ & illic iuxta mysticum sensum gratiæ, quæ nos in babtismo Christi saluauit. Cumq; extendisset Moses manũ super mare, abstulit illud dominus vento flante vehemẽti & vrente tota nocte, & vertit in siccũ. Ventum ergo vrentem, id est, spiritum sanctum vehementer ardentẽ adducet dominus, subauditur, cum plenitudo gentium introierit, & siccabit venas eius, subauditur inferni. & desolabit fontem eius, auferendo scilicet omnes causas & abundantiam incredulitatis, vt reliquiæ Israel saluæ sint. Interim & ipse (inquit) diripiet thesaurũ omnis vasis desiderabilis, quia videlicet ipse est ille qui fortior superuenit, cum fortis armatus custodiret atrium suum, & vniuersa arma illius distribuit. Vas desiderabile & thesaurus pretiosus vtique est omnis electus. Et quia neminẽ relinquit, siue gentilis siue Iudæus sit, quicunq; inuocat nomen domini, rectè vniuersali enunciatione dictum est, & ipse diripiet thesaurum omnis vasis desiderabilis. Hoc fit & fieri nõ desinit per ventum de deserto ascendentem, scilicet per spiritũ sanctum de humilitate Christi procedentem, qui à suis desertus fuerat. Ventum vrentem, id est, carnis petulantiã & humores vitiorum suo calore desiccantem. Tandem & huius sextæ repetitionis fine in Christum, qui iustitia nostra est, reducto. Septimo, quæ & vltima, sic inchoatur peccatorũ & eiusdem iustitiæ cõ-
" memoratio. [Pereat Samaria, quoniam ad amaritudinẽ concitauit deum suum. In gladio pe-
" reat, paruuli eorũ elidantur, & fœtę eius discindantur.] Dissimile hoc initiũ est cæteris omnibus Cap. xiiii
quia videlicet illa talia sunt, vt peccata replicent, & præ oculis ostendant. hic aũt tanquam desperata correctione statim in primo sermone, non tam peccata quàm idolorum vindicem depromit sentẽtiam. Pereat (inquit) Samaria. Quare? Quoniam ad amaritudinẽ concitauit deum suũ. Magna hęc & terribilis causa siue accusatio est. Deus enim naturaliter dulcis est, nec parua potest esse causa, per quam ad amaritudinem concitatus esse videatur. Cor impœnitẽs hoc effecit, & huius criminis rea fuit Samaria, cuius de regibus nullus omnino recessit à peccatis Hieroboam, qui peccare fecit Israel. Pereat ergo (inquit) quia iustitiæ concedendũ est, nullã quippe cor impœnitens consequitur veniam. Nec verò solummodo secundũ animam, verumetiam secundũ corpus vt pereat concedendũ est. Idcirco cum dixisset, pereat Samaria, corporalẽ quoq; concessit perditionem, dicendo, in gladio pereat, &c. Hic à nomine vel condemnatione Samariæ synagoga illa nõ excipitur, quæ peccatum Samariæ supergressa est, dum non tantũmodo vt illa scidit se à domo Dauid, verumetiã (vt sæpe iam dictũ est) crucifixit Christũ filiũ Dauid filiũ dei, & idcirco periit, quoniam ad amaritudinem concitauit deũ suũ, in tantum vt sitiẽtem in cruce potaret aceto, siue (vt alius euangelista scribit) vinũ daret ei bibere cũ felle mixtũ. Proinde vt periret illa, dominus ipse concessit, & ore proprio prædixit. Et quia iustitię ratio postulabat, vt periret, per humanitatis quidem affectum fleuit super illam, & flendo prædixit. sed per diuinitatis virtutem impassibilem, super ipsam quam flebat, fixam & immobilẽ sentẽtiam
Cor impœnitens Samariæ.
Ioann. 19.
Matt. 27.
Lucæ 19.

" tenuit. Dixit Samariæ vt pereat, dicat nunc Israel quid faciat, ait. [Conuertere Israel ad domi-
" num deũ tuũ, quoniam corruisti in iniquitate tua.] Qui hæc loquitur in calce voluminis, ipse est
Christus, finis omnis consummationis, qui missus ad oues quæ perierunt domus Israel, sic prædicare exorsus est. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum. Secundũ eundem sensum hic dicit. Conuertere Israel ad dominum deum tuum. Causam confestim, cur cõuerti oporteat, vel vndè pœnitentia sit agenda, subiungit, quoniam corruisti in iniquitate tua. Cum dicit, in iniquitate tua, breuiter insinuat, quod omni peccanti iniquitas, quamcunque perpetrauit, sibimet à seipso sit imputãda, ne vllo modo se excuset aut defendat, sicut fecit Adam, in quo omnes peccauimus & corruimus, tam gentes quàm Iudæi, quemadmodum Apostolus dicit. Eramus enim aliquando, & nos filii iræ, sicut & cæteri. Illi originali peccato actuali iungendo peccata, non minus Israel quàm gens aliqua corruit, sicut hactenus sermo propheticus peccata eius toties commemorando comprobauit. Conuertere igitur ò Israel tu primus, conuersione quippe opus est, quia corruisti. & hoc ipsum confitere, quia in iniquitate tua corruisti, nam confessio hæc initium est confessionis. Dicant fortè aliqui, quemadmodũ & illi, qui compuncti corde dixerunt ad Petrum & ad reliquos apostolos. Quid faciemus viri fratres? Ad hæc vel huiusmodi quæcunque perterriti dicere possunt, cõpuncti, & iniquitatem suam cognoscen-
Matt. 15.
Ibidem. 4.
Ephes. 2.
Act. 2.

" tes protinus occurrit & dicit. [Tollite vobiscum verba, & conuertimini ad dominum, & dicite
" ei. Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonum, & redemus vitulos labiorum nostrorum.]
Qui conuertimini ad dominum, verba (inquit) tollite vobiscũ. Quare verba & non potius munera? Videlicet, vt sciatis, quia non est difficultas apud deum, non exigit à vobis illa quæ fortè non possetis consequi pro redemptione animarum vestrarum. Non ergo dico, tollite aurũ, tollite vobiscum argentum, seu multitudinem hircorum aut vitulorum, & cætera talia, quæ non omnibus pręsto sunt, sed verba quæ consequi potestis absque dispendio rerum, verba confessionis & precum tollite vobiscum. & hæc vobis in promptu adesse possunt, deo autẽ pro salute vestra sufficiunt, & pro iniquitatibus vestris satisfaciunt. Cum istis subsidiis conuertimini ad dominum deum, qui vestrorum non eget bonorum. & sicut iam dixi, nõ sollicitemini, quasi mu-

nera non habentes grandia præcioſi auri & argẽti, quibus honoretis propiciandã faciem tam
magni, tamq; potentis domini, ſed dicite illi, Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonũ. Non
dicatis, non habemus iniquitatẽ, quia tunc mentimini & voſipſos ſeducitis, ſed dicite ei, Omnẽ
1.Ioann.1 aufer iniquitatem, quia iniquitates noſtræ multæ ſunt. Confidenter dicite, & accipite bonum,
Pſal.49. ſcientes quale requirat bonum, & hoc ſciendo ſubiungite, & reddemus vitulos non armento-
rum, ſed labiorum noſtrorum. Sufficiens nanq; es, plenus es. Atq; idcirco non opus hãbes mã-
ducare carnes taurorum, aut potare ſanguinem hircorum, ſed tantummodo vt immolentur
Vituli labio tibi vituli labiorum, id eſt ſacrificium laudis. Et hoc melius placebit tibi, quia teſtimonium eſt
rum. bonæ voluntatis. Proinde Pſalmiſta cum dixiſſet, Laudabo nomẽ dei cum cantico, & magni-
Pſal.68. ficabo eum in laude, quod nimirum eſt vitulos labiorum reddere, ſubiunxit, atq; ait. Et place
bit deo ſuper vitulum nouellum, cornua producentem & vngulas. Hoc interea prouidẽdum
eſt, ne poſt redditos labiorum vitulos, id eſt, poſt verba confeſſionis & laudis iterentur opera
iniquitatis. Itaq; ſequitur, & ſuper hac re inſtruit eos quid dicant, quid promittant, dum ex per
ſona ipſorum verba infert huiuſcemodi. [Aſſur non ſaluabit nos, ſuper equos non aſcendemus »
hæc dicemus vltra, dij noſtri opera manuum noſtrarum, quia eius qui in te eſt miſereberis po- »
puli.] Subaudiendum nanq; eſt, & hoc dicite ei. Et quid eſt hoc dicere ei? Aſſur non ſaluabit »
nos, niſi ac ſi dicant. Non ſicut hactenus fecimus, confidemus in homine, neque ponemus car-
nem brachium noſtrum? Sæpe nanq; Iſrael (ſicut ſacræ teſtantur hiſtoriæ) confuſus eſt in prin-
cipibus, & in filijs hominum, & auxilia quæſiuit ipſorum, quorum Aſſyrij potentiſſimi fuerunt.
Pſal.19. Item, quid eſt dicere ei, ſuper equos nõ aſcendemus, niſi ac ſi dicant, Hi in curribus, & hi in equis
nos autem in nomine domini dei noſtri inuocabimus? Deniq; & in hoc Iſrael peccauit, quod ſu
per equos aſcendere nimium affectauit. malè æmulando curruus, & æquitatum Pharaonis, cum
filij Iſrael de Aegypto pedites exierunt, & glorioſè ſaluati fuerint. Pharao verò cum curribus
& equitibus ſuis in mari demerſus perierit. Propterea redarguit eos alio loco ſcriptura, dicens,
Aegyptus enim homo & non deus & equi eorum caro, & non ſpiritus. Idcirco rex Iſrael, quan
do venit benedictus in nomine domini, non ſuper equum aut ſuper currum aſcendit, ſed ſuper
pullum aſinę filium ſubiugalis, in contemptum ſuperbiæ ſeculi maximè gloriantis in curribus
& in equis. De tertio quod dicunt, nec dicemus vltra, dij noſtri opera manuum noſtrarum, no
tum eſt ex quo cœperint vt dicerent, iſti ſunt dij tui Iſrael, qui te eduxerunt de terra Aegypti,
cum formaſſent vitulum in ipſo exitu de terra Aegypti, quomodo extunc peccauerunt in ido
Pſal.105. lis, ſicut ſcriptum eſt. Et commixti ſunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & ſeruierunt
Tria ſcele- ſculptilibus eorum. Super tribus itaque ſceleribus emendationem promitte, inquit, de qui-
ra Iſrael. bus omnia pendent peccata, quorum vnum eſt confidere in filijs hominum, aliud magnificari
in multitudine equorum & curruum. Tertium cõtaminari in ſordibus idolorum. Et iſtis enim
omnia generantur peccata, quæcunque populum Iſraeliticum non minus quàm cæteras gen-
tes admiſiſſe, ſcriptura tam hiſtorica quàm prophetica narrat aut reprehendit. Qua verò fidu-
cia, qua virtutis vel poſſibilitatis conſcientia tantam tantorum criminũ emendationem pro-
mittere debetis? Nunquid confidere poteſtis, quod viribus veſtris excutere poſſitis iugum cu
Rom.9. iuſcunq; peccati, cui vos ſemel tradidiſtis. Non vtiq; quia non volentis, neque currentis, ſed mi
ſerentis eſt dei. Cum ergo dixeritis, Aſſur non ſaluabit nos, ſuper equos nõ aſcendemus, nec di-
cemus vltra dij noſtri opera manuũ noſtrarum, quod eſt omnimodam ſpondere peccatorum
emendationem, etiam dicite ei, quia eius qui in te eſt, miſereberis populi, vt ſit ſenſus. In tuę mi-
ſerationis auxilio ſperantes hæc promittimus, quia tuũ eſt, & honorem tuũ condecet, vt illius
populi, qui in te eſt, qui in te credit, miſerearis, manumq; porrigas, vt mala conſueta relinque-
re, priſtinamq; conuerſationem poſſint in melius mutare. Quicunq; hæc verba vobiſcum tol-
litis, quicunq; huiuſmodi labiorum vitulos redditis, pœnitentiæ ſtudio deditis, audite quid ipſe
qui ad pœnitentiam inuitat, conſilio ſalutis veſtræ iamdudum elocutus ſit. [Sanabo contritio- »
nes eorum, diligam eos ſpontaneè, quia auerſus eſt furor meus ab eis. Ero quaſi ros, Iſrael ger- »
minabat quaſi lilium. Erumpet radix eius vt Libani. Ibunt rami eius, & erit quaſi oliua gloria »
eius, & odor eius, vt Libani. Cõuertentur ſedentes in vmbra eius, viuent tritico, & germinabũt »
quaſi vinea, Memoriale eius ſicut vinum Libani.] Manifeſtius hic ipſa loquitur perſona ſalua »
toris, ſuum ad ſalutem pœnitentium repromittens aduentũ, promiſſione dulciſona, dulcedine
gratioſa. Sanabo (inquit) contritiones eorum, id eſt, in gaudium conuertam triſtitiam illorum,
quicunq; ad pœnitentiam contriſtati ſunt, habentes cor contritum & humiliatum. Tales nãq;
contritiones eorum ſanatione dignæ ſunt, tales contritiones paracletum, id eſt, conſolatorem
Rom.11. merentur habere ſpiritum ſanctũ. Non pro muneribus, quæ ipſi priores mihi dederunt. Quis
enim prior dedit mihi, & retribuetur ei? Sed gratis ſanabo eos, gratuita peccatorum remiſſio
ne curabo eos. Et hoc eſt quod ait, diligam eos ſpontaneè. Sponte veniã, & homo factus ſpon-
taneum ſubitò ſanandi officium. Quia auerſus eſt (inquit) furor meus ab eis, iuxta quod alibi
Pſal.89. ſcriptum eſt ſuper hac eadem re. Benedixiſti domine terram tuam, auertiſti captiuitatẽ Iacob.

Remisisti iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum. Mitigasti omnem irã tuam, auertisti ab ira indignationis tuæ. Iratus quippe fuerat deus humano generi in Adam, & iram illã omnes portauimus. Vndè & alibi dicit, Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus. Meus ille furor auersus est ab eis, in plenitudine temporis, quãdo completum est, quod prędictum fuerat. Benedixisti domine terram tuam, vt videlicet dę sacra virgine nascerer ego nouus Adam. Nam eandem intẽdens benedictionem, ero (inquit) quasi ros, Israel germinabit quasi lilium. Etenim quasi ros extitit, quando per spiritus sancti gratiam, virginem obumbrans, in vterum eius descendit. Tunc veraciter germinauit Israel quasi liliũ, quia veri Israelitæ, scilicet Apostoli, nõ in carne, sed in spiritu fructificauerunt, noua conuersatione imitantes lilium, id est, magistrũ & præceptorẽ suũ Christũ, virgineæ pulchritudinis filiũ. In illa pulchritudine fortitudo nihilominus aderit, vt constantissimæ sint fidei, propter quod cõtinuò dicit. Erumpet radix eius vt Libani. Libanus quippe mons est, cuius ligna excellentissima, quantũ ad auras extendunr verticem, tãtum radicem in ima demergunt, vt stabili mole consistanr, & nulla tempestate quatiantur. Libanus quoq; nomine suo eandem, quam & liliũ, mundiciæ pulchritudinem significant, interpretatur enim candidatio. Ergo erumpet radix eius vt Libani, id est, Apostoli, cæteriq; prædicatores de radice Israel, quæ Christus est, tales consurgent, vt sint fide fortes, conuersatione mundi. Ibunt rami eius, id est, proficient de virtute in virtutem auditores eius. Et erit quasi oliua gloria eius, id est, loquetur (sicut alibi scriptum est) pacem gentibus. Oliua nanq; pacem significat, & apud gentiles quoque in medio bellorum furore pacis insigne esse cõsueuit. Erit ergo gloria eius, quasi oliua, inquit, id est, pacem euangelizabit, pacẽ inter deũ & homines confirmabit, sicut & tunc significari voluit, quando veniens ad passionẽ, per quam nos deo reconciliauit, cum ramis palmarum & oliuarũ susceptus est à turbis. Et odor eius vt Libani, subauditur erit, id est, bonam vbiq; opinionẽ habebit, dicente Apostolo, Christi enim bonus odor sumus in omni loco. Iste odor, ista pacis & misericordiæ gloria, gentes ad credendum inuitabit. Sequitur ergo, Conuertentur sedentes in vmbra eius. Cõuertentur sedentes, id est, conuersi sedebunt in vmbra eius, & propter hoc ipsum quòd sedentes erunr, protegẽtur sub vmbra eius. Sessio nanq; humilitatem significat, iuxta illud quod Psalmista cum dixisset. Vanum est vobis ante lucem surgere, subiunxit atq; ait, surgite postquam sederitis, id est, tunc demum sperate exaltari, postquam vosmetipsos humiliaueritis. Taliter sedentibus vitalis alimonia cælitus administratur, & de bono semper proficiunt in melius. Dicit itaq; continuò. Viuent tritico, & germinabunt quasi vinea. Triticũ nanq; quo interior homo viuit, est sermo dei, cuius nimirum intelligentia, non erectis, sed sedentibus, id est, non superbis sed humilibus dari consueuit. Sanè vinea, cuius secundũ similitudinẽ germinare dicuntur, à mala vinea distinguẽda est. Est enim mala vinea, de qua dicitur in cãtico Deuteronomij. De vinea Sodomorũ vinea eorũ, & de suburbanis Gomorrhæ. Ait ego, Memoriale eius sicut vinũ Libani. Multũ nanq; vinea hæc per hoc ipsum, quod dicitur, memoriale eius sicut vinũ Libani, ab illa discernitur vinea Sodomorũ, cuius vua dicitur & est vua fellis, cuius botrus dicitur & est amarissimus. Deniq; vinũ Libani, imò & ipsum Libanũ serpẽtes fugere dicũtur, maximè propter odorẽ cedri, quem non possunt ferre. Illic aũt dictũ est, Fel draconũ vinũ eorũ, & venenũ aspidũ insanabile. Potest tamen vinũ Libani, vinũ mixtũ dici & diuersis pigmentis conditum, vt odorẽ habeat suauissimum, quorũ videlicet pigmentorũ thus maximè odoriferũ est, Libanus nanq; apud Græcos &
« Hebræos, & mons dicitur & thus. Sequitur. [Ephraim quid mihi vltra idola. Ego exaudiam
« & dirigam eum, ego vt abietem virentem, ex me fructus eius inuentus est.] Triumphaliter in vltimis aduersarium percutit, consummatã prospiciẽs victoriam in proposito suo, gratia dei. Siquidem Ephraim iste est omnis aduersarius veritatis, quisquis vsquam scandalũ vel offendiculum animabus posuit, aut ponere non desinit, ne pertingat ad notitiam veritatis, secundum exemplũ illius Ephraim, id est, Hieroboam de tribu Ephraim, qui aureos fecit vitulos, hoc intendens ne filii Israel ascendendo frequenter ad orandũ in Hierusalẽ, aliquando reuerterentur ad domum Dauid. Et quidem tunc ille secundum intentionem suam præualuit, & in peccato idololatriæ populum detinuit. At verò eum modo supradicto factus fuero quasi ros, & Israel germinauerit quasi lilium, ò tu Ephraim, quid mihi vltra idola: Nunquid in via prædicationis euangelicæ mihi ostendere poterunt? Nunquid spiritualem Israel ab oriente & occidente venientem ad fidem euangelij, vt credat in me filiũ Dauid, auertere poterunt simulachra vel figmenta mendacii tui, sicut carnalem in Israel, ne ascẽderet in Hierusalem, & reuerteretur ad regem suum Dauid, auerterũt aurei vituli? Nõ, Sed quid? Ego exaudiam & dirigam eum, ego vt abietem virentem, subauditur, dirigam eum. Via recta conscender ille spiritualis Israel in cælestem Hierusalem secundum similitudinem abietis virentis, & recta statura sursum tendentis, vt perueniat ad regem suum Dauid, ad me deum & saluatorem suum filium Dauid. Eo tẽdentem ego exaudiam, & dirigam eum, & hic fructus eius, vt scilicet perueniat eo quo tendit, ex me inuentus est, quia videlicet sine me nihil facere potest. & hoc ipse confitens, multum carnali

Psal. 84. *Christus quasi ros in vtero virginis.* *Libanus.* *Zacha. 6.* *2. Cor. 2.* *Sedere humilium est.* *Psal. 126.* *Deut. 32.* *Vinum Libani.* *Ephraim omnis aduersarius veritatis.* *Spiritualis Israel.* *Ioann. 15.*

Israeli dissimilis est, qui suam iustitiam statuere volens, iustitiæ dei subiectus non est. [Quis sa- »
Rom. 10. piens, & intelligit ista, intelligens, & sciet hæc?] Hunc versiculũ ab exordio voluminis semper »
præ oculis habuimus, & idcirco semper scripturam hanc, tanquam verè cælestis thesauri clau-
Humilis cõfessio autho ris. iam venerantes thecam, nihil condignum nos effari posse perspeximus, siue aliquem quicũq;
ille sit, nisi cui aperire dignatus sit sanctus & verus qui habet clauem Dauid, qui aperit & nemo
claudit, claudit & nemo aperit. Si enim ipse qui scripsit, vel difficile, vel impossibile cõfitetur,
intelligere & scire hæc. quid nos facere possumus, qui lippientibus oculis & peccatorum sordi-
bus obscuratis, clarissimum iubar solis non possumus intueri? Verũtamẽ quęcunq; illa sunt,
quæ adhuc clausa nos latent, quantulacunq; illa sint, quæ exinde nos intelligere vel scire po-
tuimus, dicamus cum ipso in conclusione id quod verũ est. [Quia rectę viæ domini, & iusti am »
Rom. 10. bulabunt in eis. Præuaricatores verò corruent in eis.] Viæ domini de quibus maximè in hoc »
pophera tractatur, illa sunt iudicia domini verè incomprehensibilia, quibus à Iudæis recessit,
& ad gentes transiuit. In istis viis iusti ambulant. Exempli gratia, Paulus Apostolus vas ele-
Ibidem. 11. ctionis, qui quamuis dolore continuo doleat pro eisdem fratribus suis, nihilominus tamen re-
ctas conitetur vias domini, & dicit. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quàm in-
comprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Præuaricatores verò maximè Iu
dæi corruunt in eis, dum se iustificant, & veritati resultant, inuidentes gentiũ saluti. Animad-
uertimus quippe, maximè ex hoc propheta (sicut suo iam loco diximus) conuinci, non minus
Rom. 2. illos, quàm gentes peccasse, & indiguisse gratia dei, quod Apostolus ad Romanos scribens ve
hementer affirmat, dicendo: Eadem enim agis, quæ iudicas. Deniq; super hoc septies (sicut nos
Deut. 23. distinximus) in isto conuincuntur propheta, quia videlicet septies peccata illius populi repli-
cans, per singulas vices in gratiam vel aduentum Christi recurrit, cuius solius omnẽ hominem,
tam Iudæum, quàm Gentilem iustificat. Proinde illud quod populo præuaricatori Moses im-
precatur, cum dicit. Tradat te dominus corruentem ante hostes tuos, per vnam viam egredi-
aris contra eos, & per septem fugias. In ista quoq;, quamuis habili scriptura delectabiliter spe-
ctari potest, viri præuaricatores iam dicti, seipsos iustificantes, conuincuntur repetitione septẽ-
plici, atq; ita corruunt septies.

FINIS LIBRI SEXTI ET VLTIMI IN OSEE PROPHETAM.

PROLOGVS RVPERTI IN *IOHELEM PROPHETAM.*

QVI operantur in me (ait Sapientia) non peccabunt, & qui elucidant me, vitã
Eccles. 14. æternam habebunt. Sapientia quæ hæc loquitur, Christus est, quem & Apo-
1. Cor. 1. stolus prædicat dei virtutem & dei sapientiam, quę & alibi protestatur. Ego
(inquiens) ex ore altissimi prodiui primogenita ante omnẽ creaturã. Hæc sa-
pientia maximè in prophetis latet, & idcirco elucidari postulat. magnã eluci-
dantibus sese remunerationem, id est, vitam æternam repromittens. Tantæ
remunerationis spe, studiũ nostrũ nos exigui sanctorũ patrũ cõiungimus stu-
Meditatio in scripturis dijs, qui summopere desudauerũt, tã in propheticis quàm in cæteris sanctis scripturis, hoc stu-
dentes, vt sapientia Dei Christus, quę latebat in illis, posset agnosci, & faciẽ eius expositio clara
legentibus insigniter ostendere, quam sub literæ grosso velamine prouidentia sancti spiritus
indignis occultã esse voluit. Hanc vitæ æternæ spem, prima iam & præparatoria merces corro
borat atq; lætificat, si fiat nobis quod promisit, dicens: Et qui operantur in me, non peccabunt.
Sicut enim multam malitiã docuit ociositas, sic econtra occupatio bona, & meditatio scriptura
rum sæpe cogitationes nequam, & grandia quæ subintrare poterant, excludit peccata. Ferè de
omnibus quæ scriptitare audemus, vel hactenus ausi fuimus, hæc apud omnes nostra respõsio
vera esse potest, vt nequaquam præsumptioni seu vanæ temeritati deputent, quod nos postre-
mi homines, post magna sanctorum patrum opera in scripturis sapiẽtiæ quicquam operamur,
quia videlicet idcirco taliter exercemur, vt secundum promissiones eius, & in præsenti non vs
quequaq; peccemus, & in futuro vitam æternam habeamus. Igitur oculo simplici, id est, inten-
tione fideli te requirentes, teq; elucidare cupientes, nos aspirando præueni, & adiuuando pro-
sequere sapientia dei, quæ in te operantibus, teq; elucidantibus, tantam remunerationem repro
mittis, & post Osee secundum Iohel, qui illum in ordine duodecim prophetarum sequitur, reue
lata facie nobis annue contemplari.

FINIS PROLOGI.

RVPERTI

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN IOHELEM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

Verbũ domini Christus est.

" VERBVM domini, quod factũ est ad Iohel filium Phatuel.] De eo quod ad propheras dicitur, vel scribitur esse, factum est verbum domini, in initio prophetæ præcedenti, scilicet Osee diximus, secundum patrũ sanctorũ sententiã, fideiq; catholicę regulam, quia videlicet ad prophetas quidem factũ est, id est, in tempore vel ex tẽpore accessit hoc verbũ. Ad deũ aũt nequaquã factum est, neq; enim factura est, sicut Arriani garriũt, sed in principio erat apud ipsum. Hoc nanq; verbũ est Christus filius dei, quẽ & hic Iohel filius Phatuel, tã proprio quàm paterno nomine significat non minus quàm præcessor eius Osee filius Beheri. Iohel nanq; est deus. Phatuel latitudo dei interpretatur. Porrò de verbo domini, de Christo filio dei, iamdudũ longo victrix certamine fides obtinuit, & prædicat quia est deus. Et quæ est latitudo dei, nisi dilectio vel charitas dei. Etenim Psalmista cum dixisset. Omnis consummationis vidi finem, charitatẽ intelligi volẽs, de qua & Apostolus. Finis (inquit) præcepti est charitas, continuò subiunxit, latũ mandatũ tuũ nimis. Huius nimirũ latitudinis dei Christum esse filium, apostolus idem confirmat his verbis. Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnũ filij dilectionis suæ. Igitur & huius tam propriũ, quàm paternũ vocabulũ, hoc innuit, quia hi ad quos factus est sermo dei, per gratiam sunt dij & filij dilectionis dei, sicut & ipse vnicus dilectionis filius scriptum esse meminit, dicens Iudæis. Nonne scriptũ est in lege vestra, ego dixi dij estis, & filii excelsi omnes? Non pauca vel parua esse existimanda sunt, ea quæ dicturus est

Psal. 118.
1. Tim. 1.
Coloss. 1.
Ioan. 10.

" propheta tãti nominis, licet sermone breui, præsertim quia sic incipit. [Audite hæc senes, & au-
" ribus percipite omnes habitatores terræ. Si factũ est in diebus vestris, aut in diebus patrum ve
" strorum super hoc filiis vestris narrate, & filij vestri filijs suis, & filii eorum generationi alterę.
" Residuum erucæ comedit locusta, & residuũ locustæ comedit bruchus, & residuũ bruchi come
" dit rubigo. Expergiscimini ebrij, & flete, & vlulate omnes, qui bibitis vinũ in dulcedinẽ, quo-
" niam periit ab ore vestro.] Hæc & cætera quę sequuntur, verè multa & magna sunt, talisq; modus ipse dicendi quo enunciãtur, imò fortiter auribus nostris illiduntur, vt verè nõ solũ dormientes, verumetiã præ ebrietate absorpti & sepulti reputentur, quicũq; ad clamores istos tã terrificos non excitantur. Prędicit enim, tam primum quàm secundum domini nostri Iesu Christi aduentum, diem magnum & horribilem, hoc vehementer intendens, vt homines ad eius aduentum per pœnitentiam sese præparent. Summa hæc prophetæ intentio est. Etenim quæcũq; alia prius vel citius ventura prædicit, idcircò & à deo fieri, & per prophetas prænunciari oportuit, vt citius adimpleta, fidem mortalibus facerent de maioribus longè post futuris. Notanda igitur mira discretio prophetæ, imò spiritus sancti per prophetam loquentis, qui apud multitudinem non vnius moris sese verba facere persentiens, ita in exordio quo attentos facere intendit cunctos auditores, bifariam discernit ac distinguit. Audite (inquit) hæc senes, & auribus percipite omnes habitatores terræ. Senes & habitatores terræ, hoc differunt, quo cæli & terra apud Esaiam dicentem. Audite cæli & auribus percipite terra. Senũ quippe talium tam venerabilis senectus est, vt etiam cæli merito vocentur. Senes videlicet, propter mentis caniciem vel sensuum maturitatẽ, iuxta illud Sapientis. Senectus enim venerabilis est, nõ diuturna, neq; annorum numero computata. cani enim sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata. Cæli aũt pro eo quod dicere possunt, nostra aũt conuersatio in cælis est. Porrò, habitatores terræ cum reprehensione hic dicuntur omnes illi, qui tam terrena corda gerũt, & adeo terrena sapiunt, vt terra quoque vocari mereantur, de qualibus & ad serpentem dictum est, terrã comedes cunctis diebus. In duas partes istas omne hominum genus diuiditur, & vtraque pars hic in isto propheta inuenit vel audit vndè excitetur siue terreatur. Nam alij sunt quorum ita incanuit fides, exemplo senis Abrahæ patris ipsorum, vt de actibus hominum curam esse deo non dubitent, & audientes promissionem de Christo venturo, minasq; de iudicio futuro, quamuis temporalibus prosperis abundent, nihilominus tamen ventura credant atq; formident. Alij vero & istis multum dissimiles sunt, qui dummodo præsentibus bonis affluant, de futuris bonis aut malis nullũ habent respectum. Illos nimirum temporalibus oportet aduersis excitari, vt saltem vexatio sola intellectum det auditui. Itaque iam in exordio postulata attentione, vt omnes habeant aures audiendi, cõfestim dicit. Si factum est istud in diebus vestris, aut in diebus patrum vestrorum, super hoc filiis vestris narrate, & filij vestri filijs suis, & filij eorũ generationi alteræ. Ac si dicat. Nulla hæc meminit ætas, quæ dicturus sum, nec vestro, nec patrum vestro-

Vehemens annunciandi modus.

Esaiæ 1.
Senes verè venerabiles.
Sapien. 4.
Philip. 3.
Gene. 3.
Duo hominũ genera.
Esaiæ. 28.

rum atq; maiorum facta sunt tempore. Quæ sunt illa? Residuũ (inquit) erucæ comedit locusta,
& residuum locustæ comedit bruchus, & residuum bruchi comedit rubigo. Mala de proximo
ventura præmisit habitatoribus terræ, postea dicturus de Christo iudicioq; futuro, qualia de-
beant expectare, vt dubitare illis non liceat de rebus maioribus procul venturis, cũ ista de re-
bus minoribus prophetiæ pars citò cõpleta fuerit. Deniq; per erucã Assyrios, Babylonios, atq;
Chaldæos intelligimus, qui de vno orbis climate procedentes, iam decem tribuum, quas Hie-
roboam separauit à domo Dauid, quàm duarum, hoc est Iuda & Beniamin, cuncta vastarunt.
Per locustã, Medos, Persas, qui subuerso imperio Chaldæorum, Iudæos habuere captiuos. Per
bruchum Macedones & omnes Alexãdri successores, maximeq; regẽ Antiochum cognomẽto
Epiphanem, qui instar bruci sedit in Iudæa & omnes priorum regum reliquias deuorauit, sub
quo Machabæorum bella narrantur. Per rubiginem imperium Romanorũ, qui quarti & vlti- »
mi in tantum oppressere Iudæos, vt de suis eos finibus protrahentes ducerent vel trãsmitterẽt »
captiuos. cuius rei mirabilem atq; miserabilem tragœdiã plenius scribit Iosephus septem volu »
minibus Vespasiani & Titi denarrans triumphos. Hæc quatuor regna subuerterunt Iudæam, »

Quid eruca locusta, bruchus, & rubigo significant.

Nec mirum, quod hic ipsa eadem regna sub nominibus eiusmodi vermiũ prænunciantur,
quæ apud Danielem per feras terribiles, Leænam, vrsum, pardũ, & aliam quæ sine nomine mi
rabilis & fortis dicitur, dentes ferreos habens magnos, significantur. Etenim contra hominum
quidẽ, maximè Iudæorũ, imbecillitatẽ, regna illa quasi bestiæ fortes atq; feroces extiterũt. sed co
rã omnipotentia diuinitatis infirma & fragilia, siue etiam exigua tanquã locusta, velut eruca,
quasi bruchus, & seu rubigo reputata sunt, & vana fuit omnis pulchritudo eorum. Salsẽ hæc au
ribus percipite omnes habitatores terræ. Si iã dicerẽ vobis illud, quod post aliqua dicturus sum
senibus, de aduentu domini, & de die eius venturo magno & horribili, nihilq; mali siue aduersi
cõtingeret vestris diebus, dormitaretis lasciuiẽtes in stratis vestris, & conuersi in latus aliud di
ceretis, mihi in tempore longo fieri istud, sed nec fidem adhiberetis meis sermonibus. Aliter au
diunt senes. Neq; enim afflictionibus excitari, sed pro sola dilectione, ad custodiã euigilant mã-
datorum dei. Abrahã senex bonæ senectutis & plenus dierũ, sicut scriptura testatur, nullã adhuc
tubã audierat futuri per ignẽ iudicij, & pro sola dilectione creatoris, de terra & cognatione sua
dicto obaudiens exiuit. Similiter cæteri senes quicunq; secundũ exemplũ illius senectute bona
seruierunt, nequaquã præsentibus malis indigent, vt excitentur, sed futura spõte credũt, quæcũ
que bona probis, quæcũq; mala reprobis, promittit, vel cõminatur Deus. Vos habitatores terræ
quia nõ spõte auditis, eruca, locusta, brucho, & rubigine (de quibus iã dictũ est) oportet circũcin
gi, vt non dormiatis. Expergiscimini ebrij & flete, & vlulare omnes qui bibitis vinũ in dulcedi »
ne, quoniã perijt ab ore vestro. Notandũ, quo sensu dicat, qui bibitis vinũ, addendo, in dulcedi
ne. Nõ enim vini creaturã, sed bibentium tali sermone condẽnat luxuriã, eo q̃d nõ tantũ ad ne-
cessitatẽ implendã, sed ad voluptatẽ cõcitãdã, vinũ, quia dulce est, immoderate hauriãt. Nunq̃
aũt sine doloris amaritudine amittitur, quod cũ dulcedine possidetur aut bibitur. Quoniã ergo
perijt ab ore vestro, expergiscimini (inq̃t) ò ebrij qui (sicut alius propheta dicit) potẽtes estis ad
bibendũ vinũ, & viri fortes ad miscendã ebrietatẽ. Expergiscimini. i. hoc argumento sinite vos
perdoceri, q̃d cura sit deo de hominũ factis, & quòd in nouissimo die suo magno & horribili (si
cut prædiximus vobis) cũcta in iudiciũ adducturus sit, quia iam partim iudicat, & partim pu-
nit, dum ab ore vestro dulce vinũ perit. Sic expergefacti, tũc demũ flete & vlulare. i. pœnitentiã
agite, vt mala ventura, mala his multo maiora possitis euadere. Quomodo perijt vinum? Ait.
[Gens enim ascendit super terrã meã fortis & innumerabilis. Dentes eius vt dẽtes leonis, & mo »
lares eius vt catuli leonũ. Posuit vineã meã in desertũ, ficũ meã decorticauit. Nudãs spoliauit eã, »
& proiecit, albi facti sunt rami eius.] Sub metaphora locustarũ hostiũ describitur aduentus, hoc »
loco magis Assyriorũ & Babyloniorũ, qui tunc imminebant. Nã de regno Mœdorũ atq; Persa
rum, qui post futuri erant, & Macedonũ, quos multo post fuisse cognouimus. Romanorũ quoq;
qui vltimi cuncta deleuerunt, posterius per ordinẽ agere videtur. singulariũq; superuentura Iu-
dæis prænũciare mala per declamationes singulas. Sicut enim quatuor præmisit, erucã, locustã,
bruchũ, & rubiginẽ, quatuor illa significãs regna, sic etiã quatuor inclamat mala, cõsiderans sub
eisdẽ regnis euẽtura. Primò nanq; sic dicit, Expergiscimini ebrij, & flete, & vlulare omnes qui bi
bitis vinũ in dulcedine, quoniã perijt ab ore vestro. Deinde secundò, Plange quasi virgo accin-
cta sacco super virũ pubertatis tuæ. Perijt sacrificiũ & libatio de domo domini, &c. Deinde ter-
tiò, Accingite vos & plangite sacerdotes, vlulate ministri altaris, ingredimini, cubate in sacco
ministri dei mei, quoniã interijt de domo dei vestri sacrificiũ & libatio, &c. Deinde quartò, Cani
te tuba in Siõ, vlulare in mõte sancto meo. Cõturbentur omnes habitatores terræ, &c. Quatuor
istas inclamationes secundũ regnorũ quatuor fieri pressuras arbitramur, de quibus iã dictũ, &
adhuc plenius per ordinẽ dicendũ est. Nã q̃d deinde sequitur. Nũc ergo dicit dñs, Cõuertimini
ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & plãctu, euangelicã pœnitẽtiæ prædicationẽ p̃ci
nit ac personat, quæ primò Hierosolimis incepta, deinde in omnes gentes prædicata est. Nunc
iam

Quatuor præcipua regna. Danie. 7.

Ezechi. 12. Gene. 12.

Bibere vinũ in dulcedine. Esaiæ 5.

Quatuor mala à quatuor regnis contra Iudæos.

iam ad ordinē reuertamus. Gēs enim (inqt) ascendebat super terrā meā fortis & innumerabilis. *Gēs fortis.*
Quomodo fortis, quæ erucę cōparat̃ siue locustis? Sed verè (vt iā dictū est) gēs vel regnū Assyri
orū siue Babyloniorū verè fortitudinis dei respectu, iure exiguis & segnibus cōparat̃ vermicu
lis, attamē cōtra Iudæorū imbecillitatē veraciter gēs fortis prædicat̃ & innumerabilis. Proinde
& locustā & bruchum & rubiginē & erucā in hoc eodē propheta dn̄s fortitudinē suā nuncupat
his verbis. & reddā vobis annos quos comedet locusta, bruchus, & rubigo, & eruca, fortitudo *Infra.2.*
mea magna, quam misi in vos. Est ergo in his quædam fortitudo dei, sed nō illa fortitudo, quæ
nō possit infirmari. infirma est fortitudo; sed tamen sufficiēs cōtra infirmitatē hominis, qui ne *Infirmitas*
pulici quidē resistere valet, vt dormire possit. Itaq; non minus locustarum siue erucarum mul- *hominis.*
titudine, q̄ ipsum qui per illas figuratur exercitū Chaldęorū fortē dicas & innumerabilē. Quid
enim locustis innumerabilius & fortius, quibus humana resistere nō potest industria. Protinus
fortitudinē gentis eiusdem exprimit iuxta cœptā metaphorā locusticæ multitudinis. Dentes *Dētes locu-*
(inquit) eius vt dentes leonis, & molares eius vt catuli leonū. Nā quia locusta dente exiguo no- *stæ nociui*
cere consueuit, pulchrè genti, quam per locustā figurauit, non arma ferrea, sed dentes nociuos
ascribit. Miro aūt modo dētes locustæ hic dicunt̃ esse, vt dētes leonis. Sic & in Apocalypsi simi *Apoc.9.*
litudines locustarū similes dicuntur equis paratis in prælīū, & dentes eorū sicut leonū. Quàm
parua corpuscula, q̄ magnos, q̄ valentes in ore suo dentes habere dicuntur. Imò q̄ infirmi, q̄
breuis actus homines; quantā potestatē irato deo contra populū peccatorē habere permittūtur.
Narratur quippe impietas hostiū sub figura locustarū. & rursus sic de ipsis locustis dicitur, quasi
si hostibus cōparentur cū locustas legeris, hostes cogites, cum hostes cogitaueris, redeas ad locu
stas. Dentes ergo eius videlicet gentis locustarum (quæ omnia tropicè intelligenda sunt) quasi
dentes leonū, & molares illius vt catuli leonum, vt qui multitudine, & breuis vitæ iuuenili sal-
tu locustis coæquantur, in ferocitate & crudelitate leonibus cōparātur. Hæc (inquit) gēs posuit
vineam meā in desertū, videlicet illā, de qua Psalmista: Vineā (inquit) de Aegypto trāstulisti, e- *Psal.77.*
iecisti gētes, & plantasti eam. Et ficum meā decorticauit, scilicet eundē populū Iudæorū, ad quē
& ego, tandē veni, vt ex ea comederē fructus, & nō inueni, maledixiq; ei & aruit, propter perse-
uerāntē eandē sterilitatē, ob quā & illud contigit, q̄d eandē ficū olim taliū multitudo locustarū
decorticauit. Nudans (inquit) spoliauit eam, & proiecit, albi facti sunt rami eius. Omnia sub *Matt.21.*
metaphora locustarū dicta noscamus; quæ in tantum cuncta populantur, vt derodant arbo-
rum cortices, exutasq; proiiciant, & omni virore cōsumpto albos ramos aridosq; derelinquāt.
Sic factum est, & sic perijt ab ore vestro vinū, ô vos habitatores terræ qui bibitis vinum in dul
cedine, vt expergiscamini vos ebrij, diutina ebrietate sepulti, id est, vt recogitet vnusquisq; ve
" strū, & dicat, quid feci, & pœnitentiæ ad fletū atq; vlulatū cōfortamini. Sequitur. [Plange quasi
" virgo accincta sacco super virū pubertatis * tuę; perijt sacrificiū, & libatio de domo domini, lu *Alias, suæ.*
" xerunt sacerdotes ministri domini.] Post regnum Assyriorum atq; Chaldæorū, siue Babylo-
niorū, regnū Mœdorū atq; Persarū Iudæos captiuos tenuit. Sub illo regno Neemias plāxit,
& fleuit, quēadmodum ipse inter cætera refert his verbis. Ego enim (inquit) erā pincerna regis,
factū autem in mense Nisan anno vicesimo Artaxerxis regis, & vinum erat ante eum. Et leuaui
vinum, & dedi regi, & eram quasi languidus ante faciem eius. Hæc & cætera quæ sequuntur le
gentes, planè aduertimus illi tempori & rei cōgruere, quod hic propheta declamans, Plange (in
quit) quasi virgo, accincta sacco, super virum pubertatis tuæ. Quam ob causam? Perijt sacrifi-
cium (ait) & libatio de domo domini, luxerunt sacerdotes ministri domini. Deniq; & istam cau-
sam suæ mœstitiæ Neemias, idem præmiserat, dicens. Et venit Aman vnus de fratribus meis
ipse & viri Iuda, & interrogaui eos de Iudęis qui remanserant & supererant de captiuitate,
& de Hierusalem, & dixerunt mihi. Qui remanserunt & derelicti sunt de captiuitate ibi in pro-
uincia, in afflictione magna sunt & in opprobrio, & murus Hierusalem dissipatus est, & portæ
eius combustæ sunt igni. Cumq; audissem verba huiuscemodi, sedi, & fleui, & luxi dies multos,
& ieiunabam & orabam ante faciem Dei cæli. Rectè igitur & hic & quicunq; talem ob causam
plangebant, assimilari iubentur virgini plangenti super virum pubertatis suæ, flebant enim nō
vt illi supradicti, pro eo quod perisset ab ore ipsorū vinū, & non iā biberent illud in dulcedine,
sed pro eo quod perisset, & sacrificiū, & libatio de domo domini in Hierusalē. Porro, Deū qui in
Abraham, Isaac, & Iacob despondit sibi virginē sponsam, nulla idololatriæ sorde maculatam,
viro pubertatis assimilat, dicendo: super virū pubertatis tuę. Vir nāq; pubertatis siue vir vir- *Hier.3.*
ginis dici quilibet consueuit, qui virginē sponsam siue vxorem duxit. Secundum hanc similitu-
dinem, & per Hieremiā redarguendo loquitur Deus. Non vt dominum me vocasti & patrē,
& principem virginitatis tuæ. Nec verò prætereundum, quod cum dixisset, plange quasi vir- *Luctus sub*
go, addidit amicta sacco. Deniq; sub eodem regno Persarum, scilicet & Medorum, cum vellet *Assuero.*
Aman omnem Iudæorum, qui erant in regno Assueri, perdere nationē, eo quod Mardochæus
non sibi flecteret genu, nec se adoraret. Mardochæus hoc audiens, scidit vestimenta sua, & in-
dutus est sacco, spargens cinerem capiti, & in platea mediæ ciuitatis voce magna clamabat, *Hester.4.*

I iiij ostendens

ostendens amaritudinem animi sui. Similiter & cæteri Iudæi flebant, & ieiunabant, regina He-
ster præ cæteris id agente, quæ & Mardochæo verba hæc mandauit. Vade & congrega om-
nes Iudæos, quos in Susis repereris, & orate pro me. Non comedatis, & non bibatis tribus die-
bus ac noctibus, & ego cũ ancillulis meis similiter ieiunabo, & tunc ingrediar ad regem. Tunc
profectò gens ipsa, cui nunc dicitur, plange quasi virgo, erat amicto sacco, & plangebat super
virum pubertatis suæ, id est, super deum patrum suorum, quod offendisset eum. Hester ipsa sic
inter cætera confitente, ac dicente. Peccauimus enim in conspectu tuo, & idcirco tradidisti nos
in manibus inimicorum nostrorum, coluimus enim deos eorum. Iustus es domine. Hæc & hu-
iusmodi dicentes, nimirum reminiscebantur etiam terræ optimę quam dederat eis deus, & con
dolebant sibimet, quod ipsis in captiuitatem ductis, terra ipsa vastitatem diutinam pateretur.
Rectè ergo subiungitur. [Depopulata est regio, luxit humus, quoniam vastatum est triticum, »
confusum est vinum, elanguit oleum. Confusi sunt agricolæ, vlulauerunt vinitores super fru- »
mento & hordeo, quia perijt messis agri. Vinea confusa est, & ficus elanguit. Malogranatum, & »
palma, & malum, & omnia ligna agri aruerunt, quia confusum est gaudium à filijs hominum.] »
Neem. 2. Hæc omnia secundum prophetiam hanc accidisse sub iam dicto Babyloniorũ regno, & per-
seuerasse vsque ad Persarum & Medorum imperiũ, illa præmemorati Neemiæ cõquestio ma-
nifestat, cum dicit. Et timui valde ac nimis, & dixi regi. Rex in æternum viue. Quare non mœ-
ret vultus meus, qui ciuitas domus sepulchrorum patris mei deserta est, & portæ eius combu-
stæ sunt igni: Vbi ergo quasi virgini super viro pubertatis suæ commemoratio facta est quem
offendit, quamobrem & plangere iubetur. congruè cuncta hæc vtilia, quæ gignit humus opti-
Dos gentis Iudaicæ terra Chanaã. ma, depopulata siue deuastata & confusa esse, elanguisse atque perijsse commemorantur, vt ex
istis quoq; causa planctus illi dignè augeatur. Pertinent enim ista quoq; ad dotem, quam illa de
tali viro consequuta est, quando egressa de Aegypto & illum sequuta, legitimas matrimo-
Psal. 105. nij tabulas suscepit in monte Sinai. Terram enim Chanaan pro hoc ipso talis ille vir dedit illi,
vt seruaret fidem coniugij, sicut Psalmista testatur his verbis, Et dedit illis regiones gentium, &
labores populorum possederunt, vt custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant.
Et vide in hac commemoratione, quàm valida reprehensio est, licet breuis. Nam & si quæreres,
quare depopulata est regio, & luxit humus, quam ob causam vastatum est triticum, confu-
Rectus ordo gaudij. sum est vinum, elanguit oleum, & cætera perierunt siue aruerunt, confestim causam reddens,
quia confusum est (inquit) gaudium à filiis hominum, id est, quia confuderunt gaudiũ, siue non
seruauerunt ordinem gaudij filij hominum. Primum enim & principaliter gaudere debuerant
in domino. secundariè verò non in bonis, sed de bonis domini, super frumento, vino, & oleo, &
cæteris quæ dantur à domino. Hic erat rectus ordo gaudii. Hunc ordinem ita confuderunt filij
hominum, vt in domino gaudere negligerent, in bonis autem domini gaudere cuperent. Hoc
fecerunt filij hominum, & idcirco plãge quasi virgo, quia tales tecum vel apud te fuerunt, qui
virum pubertatis tuæ tibi offensum, & illi domum suam quasi extraneum fecerunt. Sequitur.
[Accingite vos & plangite sacerdotes, vlulate ministri altaris, ingredimini, cubate in sacco »
ministri dei mei, quoniam interijt de domo dei vestri sacrificium & libatio. Sacrificate ieiuniũ, »
vocate cœtum, congregate senes, omnes habitatores terræ in domum dei vestri, & clamate ad »
Luctus Iudæorum sub regno Græcorum. dominum, a, a, a diei, quia prope est dies domini, & quasi vastitas à potente veniet.] Post re- »
gnum Persarum atq; Medorum, de quo iam dictum est, talia nimirum Iudæis acciderunt sub
regno Græcorum, propter quæ sic inclamare debuerit spiritus propheticus, nõ minus, imò &
Danie. 8. plus quàm inclamauerat propter mala quæ futura erant sub duobus regnis præcedentibus.
Tunc enim secundum prophetiam Danielis, de vno ex quatuor cornibus hirci magni, qui arie
tem misit in terram & conculcauit, egressum est cornu vnum modicum, & factũ est magnum
contra meridiem, & contra orientem, & contra fortitudinem, & magnificatũ est vsq; ad forti-
tudinem cœli, & deiecit de fortitudine & de stellis, & conculcauit eas, & vsq; ad principem for
titudinis magnificatus est, & ab eo tulit iuge sacrificiũ, & deiecit locũ sanctificationis eius. Hic
fuit Antiochus illustris, filius Antiochi regis, vt testatur liber Machabæorum, radix peccati,
qui & ædificauit abominandũ idolũ desolationis super altare dei, & tãta fecit quãta legẽtes hoc
1. Mach. 1. remus, tam in primo q̃ in secundo Machabæorũ libris. Tũc vtiq; interijt de domo dei sacrificiũ
& libatio, & propter hoc accinxerũt se & planxerũt sacerdotes, & vlulauerũt ministri altaris,
& ingressi sunt & cubauerunt in sacco ministri domini. Exempli gratia, & congregati sunt (in-
quit) & venerunt in Masphat, & ieiunauerũt, & induerunt se ciliciis & cinere in capite suo, & de
1. Mach. 3. stituerunt vestimenta sua, & expanderunt libros legis, & attulerunt ornamenta sacerdotalia, &
primitias & decimas, & suscitauerunt Nazareos, qui impleuerunt dies, & clamauerũt voce ma
Sanctificare ieiuniũ. gna in cœlũ, dicentes, Quid faciemus istis, & quo eos ducemus? &c. Hos propheta prospiciens
ieiunantes, & ieiunandi necessitatem habentes, sanctificate (inquit) ieiunium, vocate cœtũ. Ni-
Esaia. 58. mirum quod ait, sanctificate ieiuniũ, tale est quale illud apud Esaiam. Nolite ieiunare sicut vsq;
in hanc diem. Et subinde: Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi? Dissolue colligationes
impietatis,

impleratis, solue fasciculos deprimentes. Dimitte eos qui confracti sunt liberos, & omne onus dirumpe, Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosq; indue in domum tuam. Ita sanctificantes, id est, sanctum facientes ieiunium, vocate (inquit) cœtum, congregate senes, omnes habitatores terræ. Cœtum conuocatum in duos greges dispares diuidit, scilicet senum & habitatorum terræ, dicendo: congregate senes, omnes habitatores terræ, de quorũ distantia supra diximus, vbi ait. Audite hæc senes, & auribus percipite omnes habitatores terræ. Cum ergo congregati fuerint, clamate (inquit) ad dominum & dicite: a, a, a diei, quia prope est dies domini; & quasi vastitas à potente veniet. Malis præsentibus commoniti, & senibus attestantibus certificati, credant & clament omnes habitatores terræ, quia prope est dies domini, quia veniet dies iudicii, quia veniet dies domini magnus & horribilis. Nã sicut longè posterius propheta testatur, hæc omnia fient anteq̃ veniet dies domini magnus & horribilis, & idcirco scitẽ antequã veniat, vt sine dubio credatur venturus, cũ fuerint facta ista quæ per eosdẽ prophetas sunt prænunciata. Si quis enim de illa parte prophetiæ, id est, de die domini magno & horribili dubitare voluerit, ostendatur illi pro argumento completa hæc prophetiæ pars, scilicet eruca & locusta & bruchus, de quibus iam diximus, vt compellatur scire, quòd ille quoq; dies quasi vastitas à potente veniet, quasi vastitas inquam, vt videlicet (sicut Esaias ait) ponat vniuersum orbem desertum, & peccatores perdat ex eo. Dicaturq; eis qui eiusmodi sunt. Nunquid non corã oculis vestris alimenta perierunt, de domo Dei vestri lætitia & exultatio? Et est sensus, Quid adhuc increduli permanetis? Quid adhuc aduentũ diei domini magni & horribilis dubitalem esse vultis? Nunquid non vidistis, aut videtis oculis vestris prophetiæ partem completam esse quam prophetauimus vobis? Nunquid non iam venerunt eruca, locusta, & bruchus, atque illis deuastantibus perierunt alimenta, periit de domo Dei vestri lætitia & exultatio? Adhuc aliquibus in impœnitentia permanentibus, conuersus idem prophetiæ spiritus cõuersus ad suos. [Computruerunt iumenta in stercore suo.] Iumenta namq; in stercore suo putrescere est, carnales quosq; & luxuriosos in fœtore luxuriæ vitam finire, quales vtiq; fuerũt illi, tempore iam dicti Antiochi, sicut idem liber Machab. testatur. Exempli gratia, cum dicit Etenim ausus est Iason sub ipsa arce gymnasium constituere, & optimos quosq; Epheborum in lupanaribus ponere. Item, Pessima autẽ & vniuersis grauis malorum erat incursio. Nam templum luxuria & comessationibus erat plenum, & scortantiũ cum meretricibus, sacratisq; ædibus mulieres se vltro ingerebant, introferentes ea quæ non licebant. Itaq; secundũ illud tẽpus congruè sic exclamat, computruerunt iumenta in stercore suo; luxuriantibus illis mira cordis impœnitentia, cũ periissent coram oculis ipsorum alimenta, & de domo Dei lætitia & exultatio. Deniq; iam Antiochus ciuitatẽ armis ceperat; erantq; toto triduo octoginta milia interfecti, quadraginta milia vincti. Desolationem eiusmodi adhuc declamans. Sequitur & dicit. [Demolita sunt horrea, dissipatæ sunt apothecæ, quoniam confusum est triticum, quid ingemuit animal, mugierunt greges armenti? Quia non est pascua eis, sed & greges pecorum disperierunt. Ad te domine clamabo, quia ignis comedit speciosa deserti, & flamma succendit omnia ligna regionis. Sed & bestiæ agri, quasi area sitiens imbrem, suspexerunt ad te, quoniã exiccati sunt fontes aquarum, & ignis comedit speciosa deserti.] Quoniam (inquit) confusum est triticum, idcirco horrea demolita sunt, & quia vinum periit, apothecæ dissipatæ sunt, quia nimirum si frumenta & vina non fuerint, frustra horrea & torcularia præparantur. Sed quid sibi vult, quod percunctatur & dicit, quid ingemuit animal, mugierunt greges armenti, statimq; causam illorum respondet dicens: quia non est pascua eis? Nimirum brutis animalibus & gregibus armenti similes eos vult haberi, quãuis homines sint, qui ingemiscere nesciunt, nisi pro penuria cibi, nullum habentes dolorem de peccatis suis, & hoc solũ esse miserũ siue dolendum reputantes, si ventri quippiam desit. Huiusmodi animalia siue greges non solum ingemiscũt quando non est pascua eis, sed & greges (inquit) pecorum disperierunt, id est, eiusmodi homines, qui multi sunt, quasi greges pecorum in tempore tentationis recedunt, murmurantes si nõ fuerint saturati, & blasphemantes Deum. Quod si aliquis quærat, dicens. Tu autem quid agis ò propheta, vt exemplum tuum sequatur homo rationalis, quem non vis aut censes brutum esse animal? Ad te (inquit) domine clamabo, quia ignis comedit speciosa deserti, & flamma succendit omnia ligna regionis. Et est sensus, Tibi domine peccata mea confitebor, ego vel omnis rationalis & sensatus homo, quia propter peccata nostra traditi sumus in manu hostili, qui terram nostram vastauerunt & succenderunt igni. Non solum autem hoc, sed & bestiæ agri (inquit) quasi area sitiens imbrem suspexerunt ad te, quoniam exiccati sunt fontes aquarum, id est, tanta siccitas est & defectus imbrium, vt exiccatis fontibus, bestiæ quoq; agri siti pereant. pœnam sustinentes propter peccata hominum. Et ignis (inquit) deuorat speciosa deserti, id est, loca prius speciosa comburendo, in desertum redegit. Hoc non semel dixisse contentus est, sed secundo repetiuit. Nam ante iam dixerat, quia ignis comedit speciosa deserti, & flamma succendit omnia ligna regionis. Postmodum idem tertio dicturus

Dies domini ex præcedentibus malis credi debet.

Esaiæ. 13.

In stercore suo computrescere.

2. Mach. 4.

2. Mach. 6.

2. Mach. 5.

Alias, aricum.

Infra 2.

dicturus est his verbis. Populus multus & fortis, similis ei non fuit à principio, & post eum non
erit vsq; in annos generationis & generationis. Ante faciem eius ignis vorans, & post eum ex-
urens flamma. Quasi hortus voluptatis terra corā eo, & post eum solitudo deserti. Quòd enim
semel & iterum ac tertio ciuitas illa Hierusalem incendio conflagrauit. Primùm, succedētibus
Babyloniis, secundo rege Antiocho, sicut scriptū est de illo, & irruit super ciuitatem repentè,
& percussit eam plaga magna, & perdidit populum multū ex Israel, & accepit spolia ciuitatis,
& succendit eam igni. Tertio, concremata est instantibus Romanis, quod excidium nimis hor
CAP. II. ribile perspiciens, quarta iam vice vehemētissimè clamat, & dicit. [Canite tuba in Sion, vlu- »
late in monte sancto meo. Conturbētur omnes habitatores terræ, quia venit dies domini, quia »
prope est dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis, quasi mare expansum, super mō- »
tes populus multus & fortis, similis ei non fuit à principio, & post eum non erit vsq; in annos »
generationis & generationis. Ante faciem eius ignis vorans, & post eū exurens flamma. Quasi »
hortus voluptatis terra coram eo, & post eum solitudo deserti, neq; est qui effugiat eum.] Po- »
pulus hic multus & fortis, non incongruè populus intelligitur Romanus. De quo enim alio po
pulo rectius, quàm de isto dicitur, similis ei non fuit à principio? Deniq; neq; populus fuit Ba-
bylonius, neq; Assyrius, neq; populus secundi regni Persicus aut Medus, neq; populus tertii re-
gni Macedo siue Græcus similis ei fuit, sicut & Daniel de quarta bestia, quæ quartum hoc re-
Daniel. 7. gnum significabat, asserit his verbis, Et ecce bestia quarta terribilis atq; mirabilis & fortis ni-
mis, dentes ferreos habens magnos, comedens atq; comminuens, & reliqua pedibus suis con-
culcans. Dissimilis autem erat cæteris bestiis quas videram. Canite ergo (inquit) tuba in Sion,
vlulate in monte sancto meo, & cætera vt supra. Tribus exclamationibus quæ præcesserant,
acrior hæc quarta, multoq; vehementior est, videlicet secundum dissimilitudinem quartæ be-
stiæ, de qua testatur Daniel, vt iam dictum est. Nam terribile quidem est, quod dixerat, exper-
giscimini & flete, prospiciens Assyrios siue Babylonios, & quòd dixerat, plange quasi virgo
amicta sacco, intuens Persas & Medos, & quòd clamauerat, accingite vos & plangite sacer-
dotes, præuidens regnū Græcorum, sub quo Iudæos attriuit Antiochus Epiphanes, sed multo
terribilius est quod nunc ait, Romanorū aduentū prænuncians, Canite tuba in Sion, vlulate
in monte sancto meo. Conturbentur omnes habitatores terræ, quia veniet dies domini, quia
prope est dies tenebrarū & caliginis, dies nubis & turbinis. Vndè simul attendendū, quia tria
quidem exterminia, quæ tria regna fuerunt, prophetæ prædixerunt, quod autem à quarto
Romanorum regno factum est excidium, prophetæ simul & euangelium. Exempli gratia,
Cum ducerent dominū Iesum ad crucifigendū, & sequeretur illū turba multa populi & muli-
Matt. 24. erum, quæ plangebant & lamentabantur eum, conuersus ad illas, dixit: Filiæ Hierusalē nolite
Marci. 13. flere super me, sed super vosipsas flete, & super filios vestros, quoniam ecce venient dies, in qui-
bus dicent. Beatæ steriles ventres quæ non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt. Tunc
incipient dicere montibus, cadite super nos, & collibus operite nos. Item quibusdam dicētibus
de templo, quod lapidibus bonis & donis esset ornatum, dixit: Hæc quæ videtis, venient dies,
in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur. Pulchrè igitur nō ipse pro-
pheta ex persona sua nunc edicit, siue edixerat de cæteris malis quæ ventura erant sub tribus
anterioribus regnis, expergiscimini & flete, plange quasi virgo, accingite vos & plangite sacer
dotes, sed aliis committit hoc annunciandum, Christo videlicet & Apostolis eius, dicendo, ca-
Acto. 6. nite tuba in Sion. Stephanus prothomartyr, dum tuba caneret euangelica, super cantu isto si-
ue nuncio accusatus est à dicentibus: Homo iste non cessat loqui verba aduersus locum sanctū
& legem. Audiuimus enim eum dicentem, quoniam Iesus Nazarenus hic destruet locū istum,
& mutabit traditiones quas tradidit nobis Moyses. Ibidem quoq; scriptum est. Tunc submise-
runt viros, qui dicerent se audisse eum dicentem verba blasphemiæ in Moysen & Deum. At
ille subsequenti oratione, de verbo quidem blasphemiæ in Moysen & Deum siue legem sese
insigniter expurgauit, de verbo autem hoc, quomodo Iesus Nazarenus hic destruet locū istum,
nullam excusationem protulit, sed hæc tantum dixit. Salomon autem ædificauit illi domum,
sed non excelsus in manufactis habitat. Verum quippe erat, destruendum esse locum illum,
& hæc euangelica tuba canere in Sion, magnumque exinde vlulatum veraciter prædicare po
terat in illo monte Dei sancto. Quòd autem tempora eiusmodi dicuntur domini, quem-
Dies domi- admodum hic, cum dicitur, quia venit dies domini, aduersus dormientes & ebrios dictum val-
ni cōtra dor de congruit, qualibus supra dixit, expergiscimini ebrii. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt,
mientes. & qui ebrii sunt nocte ebrii sunt, videlicet suimet obliti, & immemores Dei, atque ita in pecca-
tis mala securitate circundati, vt clausis oculis non videant, quòd de actibus hominum Deo
cura sit. Nimirum quando coguntur per aduersitatis pœnam, malorum actuum suorum remi-
1. Thess. 7. nisci, & videre quid fecerint. tunc illis dies fit, veruntamen non simpliciter dies aut dies solis si-
ue splendoris & claritatis, sed dies (inquit) tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis,
qualis vtique Iudæis futurus erat dies ille, siue tempus illud, quo circundarentur ab hostibus
Roma-

Romanis. ¶ Tunc (inquit) conturbentur omnes habitatores terræ, & hæc vtiq; per concessionem
dicit, quia sic oportet euenire. Et rectè hic illos appellat habitatores terræ, qui Christum occi-
derunt, quasi propter habitationem terræ, sicut dixerat ipse per Psalmistã. Et in iracundia ter-
ræ loquentes dolos cogitabant, videlicet cum dicerent, si dimittimus eum sic, omnes credent in *Psal 34.*
eum, & venient Romani & tollent nostrum & locũ & gentẽ. Et illud quidẽ tempus (sicut iam *Ioan. 11.*
dictũ est) dies domini dicitur, veruntamẽ nondũ magnus, quod tantũ de vltimo die iudicii solet
dici, quemadmodũ & hic propheta postmodum, anteq̃ (inquit) veniat dies domini magnus &
horribilis. Tenebras & caliginẽ, nubẽ & turbinẽ illius diei, cuius cũctis vocibus magnitudo grã-
diter declamatur, venturæ calamitatis magnæ rei cõparat, dicendo, quasi mare expansum su-
per montes. Quid enim maius siue formidabilius in hoc mundo ante finẽ eius euenire potest, q̃
si expandatur mare super montes, sicut in diluuio factum est? Est ergo sensus, sicut in diluuio nõ
magis montes sese fluctibus eximere potuerunt q̃ valles, ita in illa Romanæ multitudinis vel *Pop. Ro. si-*
fortitudinis inundatione, non magis superbi principes sacerdotũ sibimet consulere quiuerunt *cut mare ex*
quàm exigui quiq; siue populares. Et vide q̃ cõgrua cõparatio vel similitudo sit. Sequitur enim *pansum su-*
Populus multus & fortis, similis ei non fuit à principio, & post eũ nõ erit vsq; in annos generati- *per montes.*
onis & generationis. Congrua namq; similitudo est maris & populi Romani tã multi & tam for-
tis, qui vniuersas ferè orbis terræ nationes multitudine operuit, fortitudine conuulsit, more flu
ctuum iens & rediens, & contra mõtes vniuersos intumescens, eosq; operiens, id est, cũctos reges
vel regna gentiũ suis viribus opprimẽs. Huic nimirũ populo similis non fuit ab initio, & post eũ
nõ erit vsq; in annos generationis & generationis. Daniele quoq; (vt supra dictũ est) attestante
de bestia quarta, qua Romanũ figurabatur imperiũ, quia dissimilis erat cæteris bestiis, videlicet
leænæ, vrso, & pardo, quibus regna præcedẽtia significabãtur. Ante faciẽ eius (inquit) ignis vo
rans, & post eũ exurẽs flãma. Hoc vt dicitur, ita factũ esse legentibus excidiũ illud Hierosolymo
rum, Iosepho narrãte, luce clarius est. Nã & antequã ciuitatẽ Romanus circũdaret exercitus, ip
si qui quasi pro defensione fuerãt introducti, triplici discordia debacchãtes intus, & ædificia ci-
uitatis, & plurimos sumptus, qui diuturno poterant sufficere bello, multis cõsumpserũt incẽdiis,
& postquã hostes ingressi sunt victores victi, vsq; ad consummatũ exitũ rebelles, donec & tem
plum & quicquid supererat intra mœnia miseræ ciuitatis cõcremaretur, furore incredibili per
stiterũt, miserãtibus & parcere volẽtibus aduersariis. Qualis ante aduentũ populi tã fortis regi-
onis facies extiterit, & qualis per aduentũ eius affecta sit, breuiter exprimit, cũ subiũgit: Quasi
hortus voluptatis terra coram eo, & post eũ solitudo deserti, neq; est qui effugiat eũ. Et est sen-
sus, Cũ veniret exercitus hostilis, talis erat regio corã illo, siue illa terra promissionis, quasi hor
tus voluptatis, videlicet vinetis, palmetis, atq; oliuetis, cæterisq; cõsita arboribus diuersi gene
ris, & præterea tẽplo augustissimo insignita, quo nihil pulchrius aut gloriosius in mũdo esse po
tuit. Cũ autẽ victor discederet, id est, exercitus talis post eũ remansit, vt solitudo deserti, secundũ
verba domini flentis super Hierusalem, & dicentis: Quia si cognouisses & tu. Et quidem in hac
die, quæ ad pacem tibi. Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te & *Lucæ. 9.*
circundabunt te, & coangustabunt te vndiq;, & ad terram prosternẽt te, & filios qui in te sunt,
& non relinquent in te lapidem super lapidẽ, eo quòd non cognouisti tempus visitationis tuæ.
Et filios tuos (ait) prosternẽt qui in te sunt, videlicet ita, vt nõ sit qui effugiat, quemadmodũ hic
cũ dixisset, & post eũ solitudo deserti, subiunxit, neque est qui effugiat eũ. Nullus quippe ex tã
ta multitudine, quæ dinumerari non poterat effugisse legitur, quin fame & gladio perirent fo
ris & intus, & qui reliqui esse potuerunt, in captiuitatẽ ducerentur. Adhuc de fortitudine po
„ puli tam multi grandissimo eius amore loquitur. [Quasi aspectus equorum aspectus eorum,
„ & quasi equites sic current. Sicut sonitus quadrigarũ super capita montium exilient, sicut so-
„ nitus flammę ignis deuorantis stipulam, velut populus fortis præparatus ad prælium. A facie
„ eius cruciabuntur populi, omnes vultus redigentur in ollam. Sicut fortes currẽt, & quasi viri
„ bellatores ascendent murũ. Viri in viis suis gradientur, & nõ declinabunt à semitis suis. Vnus
„ quisq; fratrem suum nõ coarctabit, singuli in calle suo ambulabũt. Sed & per fenestras cadẽt,
„ & non demolientur. Vrbem ingredientur, in muro corruent. Domos conscendent, per fene-
„ stras intrabunt quasi fur.] Fortitudinẽ atque velocitatem tã multi populi breuibus & cele-
riter currentibus declamauit sentẽtiis. O ergo senes & habitatores terræ, quibus in exordio di-
xerat, audite hæc, & auribus percipite omnes, quamuis erucam, locustam, bruchum, & rubigi-
nem nominauerit, ne subsannetis quasi ad viles & paruas res orator iste ineptè vos attentos
fecerit, quia nimirum erucæ istæ siue locustæ, bruchus hic siue rubigo ista, vobis non paruæ res
aut vermiculi sunt viles, quamlibet apud cælestem fortitudinem regnorum omnium vani ho
mines propter suam vanitatem sint contemptibiles. Vobis enim homines, de quibus agitur,
imò contra vos viri fortes, viri veloces sunt. Nominauit quidem locustas & cætera huiusmodi,
sed nihilominus fortes atq; veloces sunt. Hoc est quod ait, Quasi aspectus equorum, aspectus
eorum, & quasi equites sic current. Nam in equis & in equitibus fortitudo simul & velocitas
vsu re-

vsu requiruntur. Et hic quidem cum dicitur, quasi aspectus equorum aspectus eorum, dictiuncula quasi, similitudinem significat: hic autem, & quasi equites sic currunt, veritatem siue rei proprietatem. Non enim quasi vel sicut semper tantummodo significat similitudinē, sed interdum quoque rei veritatē. Exempli gratia, Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre, id est, vere gnigeniti à patre. Item in Psalmo, In conuertendo dominus captiuitatē Sion, facti sumus sicut consolati, id est verè consolati. Itaq; & quasi equites sic current, id est, non sicut erucæ aut locustæ vulgares, segnes erunt, aut breuiter fallent, sed viri bellatores erūt, & equis currentibus ibunt. Quòd autem equis similes pronunciantur, dicendo: quasi aspectus equorū, superbiam atque fortitudinem, simulq; præliandi auiditatem illos habere innuit, secundū gestus eiusmodi animalis, naturaliter ferocis & superbi, dicente domino ad beatum Iob. Gloria narium eius terror. Terram vngula fodit, exultat audacter, In occursum pergit armatus, contemnit pauorem, nec cedit gladio. Super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta & clypeus, feruens & fremens sorbet terram, nec reputat tuba sonare clangorem. Vbi audierat buccinam, dicet* Vua. Procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & vlulatum exercitus. Hæc dicta sint de quolibet equo domini, de qualibus scriptū est. Qui ascēdis super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio. sed mysticè intelliguntur, vt nihilominus de equo quadrupede secundū literā cōgruè vel veraciter enunciari non dubitentur. Quod si de quolibet sancto & forti prædicatore, cuius sessor est dominus, & idcirco pericula mundi non timet, spiritualiter ista rectè intelliguntur, cur non etiam superbia regnorum supradictorum, maximeq; Romana potentia carnaliter similis esse dicatur? Itaq; quasi aspectus equorum aspectus eorū, quia quemadmodū dicit idem dominus. Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circundabis collo eius hinnitum? solis ipse regnis iam dictis, & maximè Romano imperio præbere potuit fortitudinem, & collo circūdate hinnitum, vt præ sola superbia vel cupiditate, quasi hinniendo consurgeret aduersus omne regnum, donec sibi faceret esse subditum, vt gloria nariū eius esset terror, id est, gloriaretur quoties terrifici belli sibi daretur occasio, vt terram vngula foderet, regum orbis terrarum nimis cupidè conquirendo thesauros, vt exultans audacter armatis in occursum pergeret, vt cōtemneret pauorem, & gladio non cederet. Quod deinde sequitur, sicut sonitus quadrigarum super capita montiū exilient, certam designat illorum gloriā triumphalē, quòd sine dubio victoriam perficiant, & cum quadrigis victricibus more suo ducant triumphi pompam nobilē & quodammodo superbiam siue temeritatem subsannat Iudaicam, dicendo: super capita mōtium exilient, quòd Deo sibimet irato ausi sunt contra semetipsos prouocare ad bellū victores omnium gentiū, quasi ipsi montes intransmeabiles essent. Deinde quod ait, sicut sonitus flāmæ ignis deuorantis stipulam, igni procul dubio consummandā esse declamat eandem victoriam. Vltima declamationis clausula qualitatem pulchrè eximit erucæ siue locustarū, dicendo, velut populus fortis præparatus ad præliū, inculcans & replicans, quia non realiter locustæ existimandæ sunt, sed sub nomine illo multitudo hominū. Et vide in ipsa superficie sermonis prophetici, quantus eloquentiæ decor sit. Quinq; etenim similitudines positæ sunt, & semper sequens præcedente vehementius sonat, & plus terroris exhibet, quasi aspectus equorū aspectus eorū. Hoc iam terribile est, sed amplius id quod sequitur, & quasi equites, sic current. Plus enim equitem constat esse, quàm equum. Quod deinde sequitur multo plus est, sicut sonitus quadrigarum super capita montiū exilient. Itemq; multo amplius ac terribilius, sicut sonitus flammę ignis deuorantis stipulam. Ac deinde quod sequitur, manifestius atq; abundantius est, velut populus fortis præparatus ad præliū. Ita quasi ascendendo atq; crescendo in maius per singulos gradus, vis perficit atq; acrimonia grandisona plus quàm rethoricæ declamationis, & post excursum, quasi resumpto spiritu, breuiori processu prosequitur & dicit: A facie eius cruciabuntur populi, omnes vultus redigentur in ollā. Quod quomodo, vel quàm ferè factū sit legentibus palā est ex iam dicti narratione historiographi. Dira namq; obsidione cruciati, fame incredibili denigrati & tumefacti, vultus recacti sunt in ollā, qui viuidi & pulchri fuerant. Hæc & cætera quæ sequuntur intellectui plana sunt, quia videlicet Romani, sicut viri fortes cucurrerunt, & sicut viri bellatorēs ascenderunt murū, & in viis suis gradientes, id est, ab incepto non deficiētes, à semitis suis non declinauerunt, neq; enim propter difficultatē aliquā victoriæ spem deposuerunt, & vnusquisque fratrem suum non coarctabit, quod facere solent fugientes erumpendo qua possunt, inordinati atque confusi (sed in suo calle ambulabant singuli, quod maximè in illo populo laudabile fuit, tenendo videlicet ordines suos, semperq; procedēdo cū disciplina militari. Hoc tantū paruula quæstione indiget, quod deinceps ait, per fenestras cadēt, & non demolientur, & deinde subsequutus vrbē ingredientur, in muro currēt, domos conscendent, tandē subiūgit, per fenestras intrabunt quasi fur. Quomodo enim equitibus siue quadrigis Romani imperii congruit, vt per fenestras cadere, per fenestras intrare, in modū furis dicantur. Tā forti quippe imperio similitudo furis vel ascēsus per fenestras incōgruè ascribi videt. Sed secundū Rom. imperiū sicut fortitudinis laudē, sic ecōtra profūdę auaritię meruisse vituperationē, & hoc

Ioan. 1.
Psal. 125.
Quales sūt equi domini
Iob. 39.
Alias, Vah
Abacuc. 3.
Rom. imperium equus fortis.
Iob. 39.
Eloquentiæ propheticæ decor.
Vultus redacti in ollam nimia fame.

& hoc vitium in illo denotari, dum dicitur, per fenestras ascendent siue intrabunt quasi fur. Et
reuera de fenestris eiusmodi in illo excidio non omnino tacetur, Iosepho inter cætera narrāte
ac dicente. Hic itaq; tunc militum quidē non expectato cuiusquam edicto, neq; tantum facinus *Verba Iose-*
veritus, sed diuino quodam motus impetu, à contubernali suo sustollitur, & ex ardente mate- *phi.*
ria raptum ignē in fenestrā infert aureā, vndè ad mœnia circum templum ædificata de septen-
trionali regione aditus erat, & post pauca, Plerosq; autem prædarum spes incitabat, suspicātes
intus omnia pecunijs esse referta, quoniam fores auro factas conspicerent: Propter huiusmodi
causam illos non meritò sic denotatos dubitauerim, vt per fenestras ascendere dicātur in mo
dum furis. Sed & vt de isto, si parū videtur, taceā, quam furis nequitiā vel cupiditatē nō excedit *Scissi ven-*
illud quod idem scribit. Quidā enim (inquit) apud Syros ex trāsfugis deprehenditur è fimo vē *tres & au-*
tris aureos colligens, transglutientes autem eos veniebāt, quia cunctos seditiosi scrutabantur, *rum inde*
& maxima vis auri erat in ciuitate. Verùm hac arte per vnū detecta, totis castris fama percre- *quæsitum.*
buit, quòd auro transfugæ pleni venirent. Arabū ergo multitudo & Syri scissos ventres sup-
plicū rimabātur. Et hac ego (inquit) clade nullam credo sæuiorē contigisse Iudæis. Vna deniq;
nocte duorū miliū patefacta sunt viscera. Hæc nimirū considerando, non ineptè quisquā dicat,
hostes illos pro fortitudine quidē viros bellatores, sed pro cupiditate nimia crudelissimis furi-
« bus fuisse cōparabiles. Sequitur. [A facie eius cōtremuit terra, moti sunt cæli, sol & luna ob-
« tenebrati sunt, & stellæ retraxerūt splendorē suum. Et dominus dedit vocē suā ante faciē exer
« citus sui, qui multa sunt nimis castra eius, quia fortia & facientia verbum eius. Magnus enim
« dies domini, & terribilis valde, & quis sustinebit eū?] A facie (inquit) eius. Cuius eius? Nimirū
populi multi, & fortis, populi Romani, cui similis à principio nō fuit. A facie talis populi, id est,
in signum venturi, & hæc omnia quæ dicta sunt facturi, terra contremuit, & tremore suo ma-
gnam irā Iudæis venturā significauit, videlicet quando scelere illorū pendēs in cruce dominus,
spiritū tradidit. Nec verò solummodo terra tremuit, sed & cæli (inquit) moti sunt, sol & luna *Matth. 27.*
obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorē suū. Tunc enim à sexta hora tenebræ factæ sunt
super vniuersam terrā vsq; ad horam nonā, & sicut iam dictum est, vbi clamans voce magna,
emisit spiritū, terra mota est, & petræ scissæ sunt. Hoc factū est à facie, id est, in signum eiusdem
populi venturi, ad vlciscendum sanguinē domini, sicut tunc quoq; ibidē ipse dixit. Filiæ Hie- *Lucæ. 23.*
rusalem nolite flere super me, sed & super vosipsas flete, & super filios vestros, quoniā ecce ve-
nient dies, in quibus dicēnt: Beatæ steriles & ventres quæ non genuerunt, & vbera quæ nō la-
ctauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos, & collibus, operite nos. Vndè no-
dum, quod cum dixisset hic, terra contremuit, sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerūt
splendorem suum, continuò per coniunctionē celerrimam, & dominus (inquit) dedit vocē suā.
ante faciē exercitus sui. Per hoc namq; animaduertere licet, quòd cum illo terræ motu & tene-
bris illis dominus noster, dum tradens spiritū, voce magna clamauit hæc significauit, quòd iu
stitia eius illum exercitum suum exercitum Romani Imperij vocaret ad vindictā sanguinis sui,
& quod sanguis eius de terra non ante clamare desineret, donec idē exercitus adueniret. Et vi- *Castra Chri*
de quàm magnificè dictū sit vel dici conueniat de homine crucifixo, & quasi derelicto atq; dicē- *sti morien-*
te. Deus meus vt quid dereliquisti me, quod haberet exercitū, cuius ante faciē talē vocē suā da- *tis magna*
ret. Quòd si miraris, quod dicatur de paupere tale quid, subiunxit amplius & copiosius verbis *& fortia.*
huiuscemodi, quia multa sunt nimis castra eius, quia fortia & facietia verbū eius. Nā verè in illa *Matth. 26.*
quoq; hora, qua sic videbatur derelictus, multa nimis erant & fortia castra eius, non solū castra
angelorum, de quibus ait Petro. Conuerte gladiū tuum in locum suum, an putas quia non pos-
sum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modò plus quàm duodecim legiones angelorū.
Veruntamen castra Romanorum quæ venirent & facerent verbum eius, circundando ciuita-
tem, vallo circundando illam, & coangustando vndiq;, & prosternendo illam ad terrā, & filios
eius qui erant in ea, & non relinquendo lapidem super lapidem secundum verbum eius. Non
mireris quia maius his videbis. Magnus enim (inquit) dies domini, & terribilis valde, & quis
sustinebit eum? Nimirum & hoc ibidem ipse testatus est. Dixit enim. Veruntamen dico vobis,
amodo videbitis filium hominis sedentē à dextris virtutis, & venientem in nubibus cæli, subau- *Ibidem 25.*
ditur, cum potestate magna, & maiestate, quemadmodū alibi dixit. Nā virtutes (inquit) cælo-
rum mouebuntur, & tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna,
& maiestate, Itaq; non mirum, quod dictum est, quia multa sunt nimis castra eius, quia fortia & *Actor. 10.*
facientia verbum eius, non (inquā) mirum cōparatione maiorum. Magnus enim dies domini, &
terribilis valde, & quis sustinebit eum? Quod idē est, ac si dicat. Ipse enim constitutus est à Deo
iudex viuorum & mortuorum, & magnus erit ille dies eiusdē domini, quando ad iudicandum
viuos & mortuos veniet cum nubibus cæli. His clamoribus præmissis de malis imminentibus,
quæ propter peccata fieri oportebat sub illis quatuor principalibus regnis, cōuertitur ad reli-
« quos, & dicit. ¶ Nunc ergo dicit dominus, conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio,
« & fletu, & planctū, & scindite corda vestra, & nō vestimenta vestra, & conuertimini ad dominū

Deum vestrum, quia benignus & misericors est, patiens & multus misericordia, & præstabilis »
super malitia. Quis scit, si conuertatur & ignoscat, & relinquat post se benedictionem? Sacri- »
ficium & libamẽ domino Deo nostro.] Ergo (inquit) quoniã perit vinũ ab ore bibentiũ in dul »
cedinem, quoniam periit sacrificium, & libatio de domo domini, quoniam item interiit de do
mo Dei nostri sacrificium & libatio, quoniã itidem ascẽdit populus multus & fortis, cui similis
à principio non fuit, atq; ita secundum verbum domini, quod locutus est per os nostrũ, contri-
uerunt vos regna, Babylonicũ, Persicũ, siue Medicũ, Macedonicũ atq; Romanum, nunc vos,
qui hæc videtis fieri, conuertimini, non dubitantes de illo die iudicii, siue die domini magno &
horribili, quoniã futurus sit secundũ testimoniũ eiusdẽ propheticæ veritatis, cuius pars magna
impletur sub illis regnis, videntibus oculis vestris. Conuertimini (inquã) ad me dicit dominus
Vera ad deum conuersio. in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & planctu. Nã hæc est vera conuersio, primùm cor per
pœnitentiam mutare interius. Cæterum ieiunare, flere, & plangere. & hoc habitu foris incedere,
corde interius pristinã peccandi intentionẽ retinente, non est veraciter conuerti ad me. Prius
itaq; in toto corde vestro conuertimini ad me, & tunc demũ animi pœnitentiã, ieiunio, & fletu,
& planctibus indicate, vt nunc ieiunantes, postea saturemini, nunc flentes, postea rideatis, nũc
plangentes, postea consolemini. Et quia consuetudinis est, vt in tristibus atq; aduersis scindatis
Matth. 26. vestes, quod & pontifex ad domini saluatoris crimẽ augendũ in Euangelio fecisse memoratur,
Actor. 14. & Paulũ & Barnabã audientes verba blasphemiæ, legimus perpetrasse, idcirco ego præcipio
vobis, vt nequaquam scindatis vestimenta, sed corda, quæ plena sunt peccatorũ, quæ instar vtriũ,
nisi scissa fuerint, sponte rumpuntur. Cum hoc feceritis, redite ad dominũ Deũ vestrũ, quẽ vo-
bis priora peccata alienũ fecerãt, nec desperetis veniã scelerũ magnitudine, quia magna peccata
magna delebit misericordia. Est enim benignus & misericors, malens pœnitentiã peccatorũ, quàm
mortẽ. Patiens & multus misericordia, qui nõ humanã imitetur impatientiã, sed longo tẽpore
nostrã pœnitentiã præstoletur, & præstabilis, siue pœnitens super malitiis, vt si nos egerimus
Sperandũ non præsumendũ in pœnitentia. super peccatis pœnitẽtiã, & ipsum pœniteat cõminationis suæ, & mala, quæ cõminatus est nobis,
nõ inferat, nostræq; mutatione sentẽtiæ, & ipse mutetur. Et notandũ, quàm diligenter in ipsa
pœnitentia cautos esse cupit, & securitatẽ tollit, cũ dicit. Quis scit, si cõuertatur & ignoscat, &
relinquat post se benedictionẽ. Ac si dicat. Ego quidẽ hortor (quod meũ est) ad pœnitentiam, &
Psal. 50. Deũ ineffabiliter noui esse clementẽ, dicẽte Dauid. Miserere mei Deus secundũ magnã miseri-
cordiam tuã. Et secundũ multitudinẽ miserationũ tuarũ, dele iniquitatẽ meã. Sed quia profundum
diuitiarũ sapientiæ & scientiæ Dei nosse nõ possumus, sententiã tẽperet, & opto potius quàm præ-
Esaiæ. 40. sumo. Tantum interim sacrificiũ & libamẽ Deo nostro, subaudis, offeratur, sacrificiũ contriti
cordis & libamẽ piæ cõfessionis ac boni operis. & quod nescimus, videlicet si conuertatur, & ig
noscat, & relinquat post se benedictionẽ, in eius arbitrio relinquamus, pendentes in spe mise-
rationis. Quomodo nũc Deus cõuerti, & post se benedictionẽ relinquere dicatur, vel speretur,
Exod. 12. illud pro exemplo est, quod ipse in Exodo loquitur. Erit autẽ sanguis vobis in signũ in ædibus,
in quibus eritis, & videbo sanguinẽ, & transibo vos, nec erit in vobis plaga disperdẽs, quando
percussero terrã Aegypti. Deniq; verbis istis sese ad sanguinis signũ cõuerti, & videre sanguinẽ,
ac transire, atq; benedictionẽ & vitã post se relinquere, sese profitetur. Secundũ hãc similitudinẽ
post passionẽ domini nostri Iesu Christi, sanguine eius postes suos, id est, frontes suas signantes
cuncti, qui pœnitentiã in nomine eius prædicatã susceperũt, spẽ habẽt nõ vanã, quòd cõuertatur
Deus ad signũ istud, & relinquat post se benedictionẽ, transiẽs, & Aegyptios, id est, cunctos su-
perbos atq; impœnitentes æterni iudicii sententia percutiens. Hanc pœnitentiam & remissionẽ
peccatorum prædicandã in omnes gentes, incipi oportebat ab Hierusalem, sicut & ipse testatus
Lucæ. 24. est, postquàm resurrexit loquẽs apostolis suis. Quoniã sicut scriptũ est, & sic oportebat Chri-
stum pati, & resurgere à mortuis die tertia, & prædicari in nomine eius, pœnitentiã & remissionẽ
peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierusalẽ. Sequitur ergo. [Canite tuba in Siõ »
sanctificate ieiunium, vocate cœtum, congregate populum, sanctificate ecclesiã, coadunate se- »
nes, congregate paruulos, & sugentes vbera. Egrediatur sponsus de cubili suo, & sponsa de tha »
lamo suo.] Hoc totũ sic futurũ esse prophetat, vt simul hortetur, quatenus intentè & studiose »
Tuba euãgelica in pœnitentiam. fiat. Sion nãq; hæc est Hierusalẽ, vndè oportebat (vt iam dictũ est) incipi pœnitentiæ prædi-
cationem, quam prædicare vtiq; tuba canere est, quia rem valde magnã euangelica prædica-
tio personat, scilicet, irã venturam, vt eam quisq; pœnitendo effugiat. Petrus apostolus ista pri-
mus tuba cecinit in illa Sion, ab istius prophetæ testimonio, quod postmodum sequitur, inci-
Actor. 2. piens, & post tandem dicens. Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in remis-
sionem peccatorum, aliis etiam verbis plurimis testificans, & exhortãs eos, & dicẽs. Saluamini à
generatione ista praua. Quid nisi tuba canebat, dicendo: Saluamini à generatione ista praua?
Venturos quippe Romanos, futurũq; illius prauæ generationis excidium significabat, vt agẽ-
tes pœnitentiam, non solum remissionem peccatorum & vitam futuram, sed etiam saluatio-
nem præsentem sibi adquirerent, vt præsentia quoq; mala mererẽtur euadere venientia super
generati-

generationem illam, quod & factum est. Imminente nanque excidio, diuinitus admoniti sunt fideles, vt exirent, atq; ita saluati sunt à generatione illa, sicut saluatus est Loth ab incẽdio Sodomorum. nullusq; cũ illis conclusus vel obsessus est Christianorũ. Notandũ quod ita canentibus tuba in Siõ, Sanctificate (inquit) ieiuniũ. Multo nãq; plus est sanctificare, quàm prædicare ieiuniũ, quia videlicet ieiunare vel ieiuniũ prædicare, impii quoq; possunt, qui non remissionem peccatorũ, sed tantũmodo malorũ præsentiũ ieiunãdo quærũt remediũ. Tale fuit ieiuniũ Achab, qui occidit Naboth, vt vineã eius possideret. Cũ enim audisset sermones Heliæ, scidit vestẽ suã, & operuit cilicio carnẽ suã, ieiunauitq; & dormiuit in sacco, & ambulabat demisso capite. Quã ob causam? Nunquid vt peccatorũ remissionẽ acciperet, & salutẽ æternã obtineret. Non vtiq;, sed ne temporali regno viuens careret. Ergo ieiunauit quidẽ, sed nõ sanctificauit ieiunium, atq; idcirco non mercedẽ recepit sanctorũ, sed mercedẽ suã, mercedẽ transitoriã, dicente domino ad Heliam. Nonne vidisti Achab humiliatum corã me? Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius, sed in diebus filij sui inferã malũ domui eius. Igitur sanctificate ieiuniũ, id est, idcirco vt sancti sitis, celebrate ieiuniũ, & ad illud vocate cœtũ, congregate populum, sanctificate Ecclesiã, id est, sanctificando per baptismũ nouã Christianitatis constituite Ecclesiã, atq; in sinu eius pariter & coadunate senes, & congregate paruulos ac sugentes vbera, vt videlicet senum, id est, sapientium maturitas, paruulos quibus ad huc lacte opus est, erudiat, & ad solidum vsq; cibum perducat. Quod deinde subiungit. Egrediatur sponsus de cubili suo, & sponsa de thalamo suo, idẽ est quod & Apostolus dicit. Hoc itaq; dico fratres, tẽpus breue est. Reliquũ est, vt qui habẽt vxores, tanq̃ nõ habentes sint. Itẽ, Volo vos sine solicitudine esse. Qui sine vxore est, cogitat quæ domini sunt, quomodo placeat Deo. Mulier innupta & virgo cogitat quæ domini sunt, vt sit sancta, & corpore & spiritu. Nimirũ secundũ huiusmodi prædicationem euangelicã siue apostolicã viuere, hoc est sponsum de cubili suo, & sponsam de thalamo suo exire. Sequitur.

Margin: Gene. 19. — Plus est sanctificare quã prædicare ieiuniũ. — 3. Reg. 21. — Sãctificare Ecclesiam. — 1. Cor. 7.

« [Inter vestibulũ & altare plorabunt sacerdotes ministri domini & dicent.
« Parce domine, parce populo tuo, & ne des hæreditatẽ tuã in opprobriũ, vt nõ dominẽtur eis na-
« tiones. Quare dicunt in populis, vbi est Deus eorũ?]

Copiosior ad pœnitentiã & conuersionẽ hæc admonitio est, post illa grandia populi multi & fortis, cui similis à principio nõ fuit, bella siue incendia, quẽ populũ Romanũ intelligimus, quàm in cæteris superioribus locis, vbi regna priora Babylonicũ, Persicũ atq; Macedonicũ, significari animaduertimus. Et rectè, quia videlicet vbi quartũ hoc regnũ, quarta hæc bestia terribilis atq; mirabilis, & fortis nimis, dentes ferreos habens magnos, gentes cæteras, & maximè Iudæos comedit atq; cõminuit, & reliqua pedibus suis conculcauit, multo maior, multoq; celebrior pœnitentiæ prædicatio siue pœnitentialis religio per mundũ vniuersum audita & suscepta est. Nõ desijt eadẽ bestia, quæ impios punierat Iudæos, persequi & cõterere martyres pios, & quãto magis illos afflixit tãto magis fideles omnes ad orationẽ & pœnitẽtiæ fletum excitauit. Hoc ergo futurum prævidẽs. Inter vestibulũ (inquit) & altare plorabunt sacerdotes ministri Dei, & dicẽt. Parce domine, parce populo tuo, & ne des hæreditatẽ tuã in opprobriũ vt dominẽtur eis nationes. Quod dicit inter vestibulum, quod nos ante fores porticum possumus dicere, & altare, assiduitatẽ significat religionis & continentiæ sacerdotũ, & leuitarum cæterorũq; ministrorũ domini, qui vt parati sint semper ad orationes & hostias Deo iugiter offerẽdas, circa tẽplum vel ecclesias Deo dicatas in sacris, castisq; domibus, hodieq; regulari cũ disciplina cõmanent, quẽadmodũ hic propheta, cũ hæc diceret, futurũ esse prævidebat. Qui eiusmodi sunt, & sui nõ obliuiscũtur propositi, quo ꝓposuerũt esse sacerdotes vel ministri domini, plorãt & orãt die ac nocte, crebris noctiũ vigiliis dierũq; ieiuniis, pro peccatis populi Christiani, maximeq; tunc illis hoc egisse nõ dubiũ est, quãdo iã dicto Romano Imperio sæuiente, nimius perurgebat feruor persecutionis. Parce (inquit) domine, parce populo. In quo? In eo videlicet vt nõ des hæreditatẽ tuã in opprobriũ. Quod si quæras, quale metuẽt opprobriũ? vt dominẽtur (ait) eis nationes, id est, vt vincãt eos & animis eorum imperẽt impij gẽtiles, te Deũ viuũ & verum Christũq; filium tuum blasphemãtes. Hoc idẽ in psalmo metuentes ipsi dicunt. Adiuua nos Deus salutaris noster, & propter gloriã nominis tui domine libera nos, & ꝓpitius esto peccatis nostris ꝓpter nomẽ sanctũ tuũ. Deniq; & q̃d illos sequũtur, & dicunt, ne fortè dicãt in gẽtibus, vbi est Deus eorũ. Hoc ipsum hic cõquerendo & percunctãdo loquunt. Quare dicunt in populis, vbi est Deus eorũ. Et est sensus. Quare ita propter te mortificamur tota die & æstimamur vt oues occisionis, vt vacet hostibus atq; persecutoribus Christianorũ insultare & dicere, vbi est Deus eorũ. Intendũt digitũ suũ in solẽ aut lunã, aut in aliquod simulachrũ aureũ vel argenteũ, aut certe lapideũ, & dicũt. Ecce dij nostri isti sunt, Deus autẽ ipsorum vbi est? Nusquã cõparet, neq; enim videre illũ, aut ostendere possunt, & nullũ de illo habẽtes adiutorium, toto die inter manus nostras mortificantur, & pereunt. Hæc opprobria inter innumera mortium tormenta sustinentes, & peccatis suis humiles sancti reputantes, Parce (inquiunt) domine, parce populo tuo, subauditur in eo, vt (sicut alibi scriptum est) nõ relinquas, id est, nõ nimis diu manere permittas, virgã peccatorũ super sortẽ iustorũ, vt nõ extendãt iusti ad

Margin: Daniel. 7. — Assiduitas religiõis & continentiæ in ministris domini. — Psal. 79. — Opprobria gentiliũ cõtra nos. — Psal. 124.

 iniquita-

iniquitatem manus suas. Huiusmodi gemitus compeditorū, vt verius aduertamus, piorū passiones martyrum recolamus, quarū in aliquibus scriptū est, qa latētes in cryptis & in speluncis fideles, corpora sepeliebāt, plorantes & multum tristes, & per multos dies non cessabāt mugitus lachrymarū dātes. His ira conquerentibus, consolatorio protinus oraculo respōdetur. [Zelatus est dominus terrā suam, & pepercit populo suo. Et respōdit dominus, & dixit populo suo. Ecce ego mittā vobis frumentum, & vinum, & oleū, & replebimini in eis, & non dabo vos vltra in opprobrium in gentibus. Et eum qui ab aquilone est, procul faciam à vobis, & expellā eū in terram inuiam & desertam, faciem eius contra mare orientale, & extremum eius ad mare nouissimum. Et ascendet foetor eius, & ascendet putredo eius, quasi superbè egit.] Insipientem erat ò sacerdotes & ministri domini, insipientium erat dicere in populis, vbi est deus eorū, pro eo quòd videbant virgam peccatorum admissam, super sortem iustorum, & cædi corpora eorum visibiliter, deo non apparente ad defendendum, & putare illos non habere deū, aut certè non posse adiuuare deum ipsorum. Non ita est. Sed quid? Zelatus est dominus terrā suā zelo bono, zelo paterno, & sicut pater percutiens miseretur filiorum suorū, & parcit eis, ita percussit, & percutiendo pepercit populo suo tanquā filijs. Notandū, quòd cū diceret. Zelatus est dominus terram, addidit suam. Terrā nanq; suam dicit, literaliter quidem terram Chanaan à semetipso filijs Israel datam. vndè & quodam loco dicit. Terra enim mea est, & vos coloni mei estis, spiritualiter autem ecclesiam, quam suo sanguine adquirendo fecit suam. Sicut terrā illam zelatus est dominus super filios Israel, eo quòd ingressi contaminassent eam, & tradidit eos in manus gentium, & tamen pepercit populo suo, dando illos in misericordias in conspectu omnium qui cœperant eos. sic ecclesiam suam sæpe zelatus est, ne sacramenta eius indignę indignè tractarent, & permisit fieri persecutiones, vt electi cribrarentur sicut triticum, discedente palea, qualis in initio fuit proditor Iudas, oportere iudicans hæreses quoq; esse, vt qui probati essent, fierent manifesti. & tamen inter ipsas tribulationes fierent clariores, glorificati virtutibus & signis. Hanc disciplinam patris ignorantes dicebant in populis, videntes corpora martyrum discrutiari. Vbi est deus eorum? Et illi quidem, qui foris erant, verum nescientes deum, dicebant: vbi est deus eorū. Qui autem intus esse videbantur, quasi eundem profitēdo deum, dicebant, vbi est sanctitas, vel perfectio viarum illorum. Malæ huius coniecturæ magnum & euidens est in amicis B. Iob iudicium. Illi nanq; est eo quòd percussus erat malè cōlicientes, quòd coram oculis domini impius extitisset, qui coram hominibus pij vel iusti opinionem obtinuerat, dicebant, Vbi est timor tuus, fortitudo tua, & perfectio viarum tuarum? Recordare, obsecro te quis vnquam innocens perijt, aut quando recti deleti sunt? Quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatē & seminant dolores, & metunt eos, flante deo perisse, & spiritu iræ eius esse consumptos, subauditur, vt tu nunc consumptus es. Sic insipientes longa concertatiōe contendebant, vt cogerent eum sibi cedere ad constituendum sibi, quod de vita illius nullatenus bene ęstimandum sit, quemcunque aduersis opprimi, vel flagellis diuinitus cingi contigerit. & quod neminem cōtingat secundum corpus consumi, nisi pro merito propriæ iniquitatis. At ille plus aliquid sentiens quā quod hic dictum est, zelatus est dominus terram suam, & pepercit populo suo, videlicet quod neq; vt existimare volūt qui eiusmodi sunt, semper peccatores aut impii reputandi sint, quos deus afflixerit. neq; omnes quos deus percutit, aut percuti permittit, percuti zelo corripientis ad purgationem, verum nōnullos ad probationem, vt coronæ illis multiplicentur, dicit inter cætera. Saltem nunc intelligite, quod deus non æquo iudicio afflixerit me, & flagellis suis cinxerit me. Nam quod ait, non æquo iudicio, idem est ac si dicat, non sicut vos putatis pro malitia vel impietatis meæ recōpensatione. Vbi nanq; pro impietate sua percutitur impius, æquum iudicium est. Vbi autem peccātem filium pater zelatur & parcit, iudicium ad æquitatem non peruenit, quia misericordia iudicium superexaltat. vbi verò vir simplex, & rectus, ac timens deum, & recedēs à malo, percussionibus probatur, vt coronetur, iam non iudicium æquum, aut iudicium misericordia superexaltatum, sed gratia & gloria est. Quapropter sciendū, vbi erat, qd deus non æquo iudicio afflixerit me, æquū nō pro iustitia, vt rectitudine, sed pro æqualitate. Deus nanq; siue impium superbientē puniat, siue excedentē filiū corripiat, siue sanctū & perfectum per patientiā probare intēdat, semper iustus & rectus est. Sed iā ad cœpta prophetiæ verba reuertamur. cū dixisset, zelatus est dñs terrā suā, & pepercit populo suo, vt ostenderet in quo pepercerit, subiūxit atq; ait. Et respōdit dñs, & dixit populo suo. Ecce ego mittā vobis frumentū, & vinū, & oleū, & replebimini in eis, & non dabo vos vltra opprobium in gentibus. Sicut & in cæteris, ita & in isto quoq; auditu senes & habitatores terræ, qui in exordio sunt inuitati ad audiendum, discernuntur, & diuersè audiunt. Denīq; habitatores terræ frumentum hic tantummodo illud intelligunt, quo venter impletur. & vinū illud, quo carneū cor lætificatur. & oleum illud quo carnea facies exhilarat. Senes aūt cōsiderantes maiestatē eius, qui hæc pro magno repromittit, digniora vt illū decet, sentiūt, videlicet frumentū illud, & oleū illud, quo edētes & bibentes, & quo delibuti, omnes æternitatem gloriæ

Iniquū iudiciū de flagellis piorū Iob. 4.

Triplex modus flagellandi.

Carnales & spirituales auditores.

Frumentū, & vinum, oleūq́, duplex.

gloriæ consequantur, præsertim, quia sic habes postmodum in istorum promissione bonorū, &
non confunderur populus meus in æternum. Et istud quidē frumentum corporale, vinumq́; &
oleum dona Dei sunt, & nonnunq̄ timentibus Deum pro quadā consolatione dantur, & data
sunt, sed frustra dantur, & frustra sumuntur, nisi vtentes istis operemur, vel quæramus frumen-
tum illud, quod est verbū Dei, scilicet Christus qui de semetipso dicit, Nisi granū frumēti cadēs *Iohan. 12.*
in terrā mortuum fuerit, ipsum solum manet, si autē mortuū fuerit, multū fructū affert. Et vinū,
& oleum illud quod Samaritanus vulneribus eius, qui in latrones inciderat, infundit. Quia ni-
mirum de talibus veraciter dicat maiestas promittentis, & replebimini in eis. Sola namq; hæc *Luc. 10.*
sunt, quibus repleri possit vsq; ad sufficientiam vacuitas nostræ mortalitatis. Huiusmodi sensu
præeunte, sequentia quoq; dignè intelliguntur. Et nō dabo vos vltra opprobriū in gētibus, &
eum qui ab aquilone est, procul faciā à vobis, & expellā eum in terrā inuiam & desertā, faciem
eius contra mare orientale, & extremū eius ad mare nouissimū. Et ascendet fœtor eius, & ascē-
det putredo eius, quia superbè egit. [Noli timere terra, exulta & lætare, quoniā magnificauit
" dominus vt faceret. Nolite timere animalia regionis, quia germinauerunt speciosa deserti, quia
" lignum attulit fructū suum, ficus & vinea dederunt virtutē suam. Et filii Sion exultate & læ-
" tamini in domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiæ, & descendere faciet ad vos
" imbrem matutinum, & serotinum in principio, & implebuntur areæ frumēto, & redundabunt
" torcularia vino, & oleo, & reddam vobis annos quos comedit locusta, bruchus, & rubigo, &
" eruca, fortitudo mea, quā misi in vos, & comedetis vescentes, & saturabimini, & laudabitis no-
" men domini Dei vestri, qui fecit vobis mirabilia. Et nō confundetur populus meus in æternū,
" & scietis, quia in medio Israel ego sum, ego dominus Deus vester, & nō est amplius, & nō con-
" fundetur populus meus in æternum.] Nulli dubium esse debet, doctorē iustitiæ, quē hic pro- *Doctor iu-*
phetica gratulatio commemorat, dicendo: & lætamini in domino Deo vestro, quia dedit vobis *stitiæ Chri-*
doctorem iustitiæ Christum Dei filium esse, pro quo nimirum, quia datus est, in domino Deo *stus.*
patre eius, qui illum dedit exultandum & lætandum est. Nunc ergo literæ ordinem repetētes
propheticum, qui in illo est spiritum, quocunq; nos ducit, quoad possumus sequi desideremus.
Propter eos qui dicunt in populis, vbi est Deus eorum. propheta, vt corrigat sensum illorum
peruersum, zelatus est (inquit) dominus terrā suā, & pepercit populo suo, id est, non sicut illi ar-
bitrari volunt, nullus est, aut dereliquit eos Deus eorum, sed more patrisfamilias zelo paterno
filios suos castigans castigauit, & deinde pepercit, non eos tradendo morti, imo promissiones
vitæ dando illis. Nā hoc est quod sequitur, & respondit dominus, & dixit populo suo. Nō præ-
miserat, quod dominū consuluisset populus suus, & tamen ait, & respondit dominus, & in ipsa
responsione repromissionē habemus doctoris iustitiæ, qui est Christus, & spiritus sancti, sicut in
sequentibus cōtinetur luce clarius. Cū itaq; talē literæ ordinē legimus, zelatus est dn̄s terrā suā,
& pepercit populo suo, & respōdit dn̄s, rectè subintelligimus, quia zelāte dn̄o excitatus popu-
lus, & paterno verbere cōmonitus, clamauit ad dominū, & tū demū pariter & pepercit, respō-
dit dominus, vt Christū suū liberatorē, & æternæ salutis authorē vigilantibus opportunè pro- *Saluatores*
mitteret auribus, quosdā etiā tēporales interim dādo saluatores, qui saluarēt eos in typū venturi *quidam tē-*
eius, quē erat missurus. Exempli gratia. Quando in Aegypto seruiebant filij Israel dijs alienis, *porales.*
immemores Dei patrū suorū, zelatus excitādo Pharaonē, vt esset rex qui ignorabat Ioseph, & *Exod. 9.*
qui opprimeret eos operibus duris, sicut ipse testatur cū dicit: Idcirco autē posui te, vt ostendā *Roma. 9.*
in te fortitudinē meā, & narretur nomē meū in omni terra. Ita zelante domino excitati sunt, in
gemiscentes enim propter opera vociferati sunt, ascenditq; clamor eorū ad dominū, & audiuit
gemitū eorū, & respondit eis, videlicet per Moysen, secundū hæc ipsa verba prophetæ huius di-
centis, & respondit dominus, & dixit populo suo. Ecce ego mittam vobis frumentū, & vinū, &
oleū, verbi gratia, dicēdo. Audi Israel præcepta mea, & in corde tuo quasi in libro scribe, & da- *Daniel. 6.*
bo tibi terrā fluentē lac & mel. Et manifestius promisit eis istum doctorē iustitiæ, dicēte Moyse.
Prophetā de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me &c. quēadmodum ad ipsum Moysen do-
minus ipse dixerat. Prophetā suscitabo eis de medio fratrū suorū similē tui, & ponā verba mea *Deut. 18.*
in ore eius, loqueturq; ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autē verba eius, quæ loquitur in
nomine meo, audire noluerit, ego vltor existā. Itē, quando zelatus est dominus, & tradidit eos
in manus regis Babylonis, eodē zelo excitati, clamauerunt ad dominū, maximeq; Daniel cum *Dan. 9*
sociis suis, & respondit ei dominus, multa & manifesta de hoc eodē doctore iustitiæ, maximeq;
illud quod taliter narrat ipse. Adhuc me loquente in oratione, ecce Gabriel cito volās tetigit
me in tēpore sacrificii vespertini, & docuit me, & locutus est mihi, dixitq;: Daniel nunc egressus
sum, vt docerē te, & subinde septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populū tuum, &
super vrbē sanctā tuā, vt cōsumatur præuaricatio, & finē accipiat peccatū, & deleat iniquitas,
& adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & vngatur sanctus sanctorū.
Paucisq; interiectis: Et post hebdomadas (inquit) sexaginta duas occidetur Christus, & non e-
rit eius populus, qui eum negaturus est. Non multis opus est exemplis, sed hoc indubitanter

notandum, quia quoties ſiue ante ſiue poſt aduentum ſuum zelatus eſt dominus terram ſiue
Eccleſiam ſuam, zelando excitauit electos ſuos ad inuocationis ſuæ maiorem inſtantiā, & in
ipſa ira miſericordiæ recordatus, ſic reſpondit eis, & taliter egit cum eis, vt nō vacaret dicere
Princeps opprobrij noſtri diabolus eſt. in populis, vbi eſt Deus eorum. Replebimini ergo (inquit) & non dabo vos vltra opprobrium
in gentibus. Cum hęc dicit, ſubintelligendū eſt, quinimò ceſſare faciā principē opprobrij veſtri.
Sequitur enim. Et eum qui ab aquilone eſt, repellā à vobis. Etenim quis ab aquilone eſt, niſi di-
abolus princeps opprobrij, qui dixit in corde ſuo, ſedebo in mōte teſtamēti in lateribus aqlonis?
Eſaiæ. 14. Et quidē regnorū ſupradictorū princeps Nabuchodonoſor rex Babylonis, Aman de ſtirpe
Agag, qui vniuerſum Iudæorū genus delere voluit, Antiochus Epiphanes, & Nero Romani
macula Imperij, ſuo quiq; tēpore princeps fuere opprobrij, quē vtiq; tūc Deus ceſſare fecit quā-
do per paſſionē Ieſu Chriſti filij ſui, doctoris ſui, cuius clara hic commemoratio fit, foras miſit
Iohan. 12. dicente illo. Nunc iudicium eſt mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras. In typum
Daniel. 4. eius, Et Nabuchodonoſor de regno ſuo eiectus, fœnū vt bos comedit, & Amā in patibulo, q̄d
Heſter. 7. Mardochæo parauerat ſuſpenſus, & Antiochus ſine manu cōtritus eſt, qui ita ab aqlone fuerūt,
1. Mach. 6. vt aquilonis, id eſt, diaboli typū in ſemetipſis exprimerēt manifeſtū. Cū ergo dicit, & eū qui ab
aqlone eſt, pcul faciā à vobis, ſubintelligēdū eſt, quēadmodū illos ſimilitudinis eius baiulos ſuo
quēq; in tēpore pcul feci. Iſtius aquilonaris. i. perfida & frigida malitia cōgelati diaboli, maxi-
mè Babylonius Nabuchodonoſor, typū geſſit, pro eo qa locoq; aquilonarius extitit. i. ſecūdū
ſitū terræ Iudææ venit à parte aquilonari. Porrò, quòd cū dixiſſet, & expellā eū in terrā inuiam
& deſertā, cōtinuo ſubiunxit, faciē eius cōtra mare oriētale, & extremum eius ad mare nouiſſi-
mum, ſecundū literalē ſenſum nō valet intelligi de vllo ex ſæpedictis quatuor regnis. Nuſquā
enim ſacræ referunt literæ, quòd Iudææ ſiue Iſraelis hoſtes ita dominus repulerit, vt exercitū
Mare orientale. illorū inter duo maria cōcluderet, quorū alterū oriētale ſiue primū (vt in alia trāſlatione ſcriptū
eſt) mare illud dicitur quod iuxta ſolitudinē eſt, & vergit ad orientē, in quo fuit quondā Sodo-
Mare nouiſſimum. ma & Gomorra, Adama & Seboim, quod nunc mortuū nominatur, eo quòd nulla ibi viuant
animantia. Nouiſſimū autē illud quod ad occidentē eſt, & quod ducit in Aegyptū, in cuius lit-
tore Gaza & Aſcolon Azotuſq; & Ioppe & Cæſarea, & cæteræ vrbes maritimæ ſitæ ſunt. In-
ter hæc maria (ſicut iā dictū eſt) hoſtes Iſrael domino repellente cōcluſos fuiſſe, nulla ſcriptura
Diabolus à Chriſto expulſus. refert. Quòd ſi aliquādo factum fuiſſet, delectabiliter (vt in cæteris vel in plæriſq; ſcripturarū
locis fieri ſolet) ſuper literæ vel hiſtoriæ fundamentū allegorici ſenſus ædificium collocandum
eſſet. Nunc ergo ſpiritualiter dicta, & ſpiritualiter intelligenda vel exponenda ſunt, ſcilicet nō
de corporali occiſione vel cruore inimicorum, ſed tantummodo de ſpirituali captiuitate nu-
dati inimicorum capitis, id eſt, diaboli, quem dominus Ieſus expulit, & miſit foras in terrā in-
uiam & deſertam, vt in illis tantummodo commaneret vel poteſtatem haberet, qui fidē illius,
qui illum expulit, foraſq; miſit, & euangelicæ prædicationis non reciperent gratiam, deſerto-
res & deſerti, & idcirco deſerti, quia deſertores Dei. Facies (inquit) eius, ſubauditur, expulſi, vel
foras miſſi, contra mare orientale, & extremum eius ad mare nouiſſimum, Primum ſiue orien-
Duplex regeneratio. tale mare, & mare nouiſſimum. Prima & ſecunda eſt regeneratio vel reſurrectio mortuorum,
Prima namq; regeneratio gratia baptiſmi eſt, qua renaſcimur ex aqua & ſpiritu ſancto. Secūda
verò vel nouiſſima regeneratio mortuorum eſt corporalis reſurrectio, domino atteſtante. In
regeneratione cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ. Prima regeneratio, quæ eſt bap
Matth. 19. tiſmi gratia, de pateſacto Chriſti latere profluens, ſiue originem ducens, idcirco mare dicitur,
quia in ſimilitudinem maris, per quod filii Iſrael merſo Pharaone cū curribus & equitibus trā-
ſierunt omnes filios Dei de morte ad vitam regeneratos, ſuffocato diabolo & omnibus popu-
lis eius tranſmittit ad ſalutis portum, ſpem beatam reſtituens conſequendi vitam, regnumq;
aperiens immortalitatis, ſine dubio percipiendum poſt huius vitæ temporalis exitum. Secūda
regeneratio, quæ eſt reſurrectio mortuorum, idcirco mare dicitur, & mare nouiſſimum, quia
ſine dubio & angelis eius & omnibus qui à ſiniſtris erunt, mare profundū erit, imò (ſicut in Apo
calypſi legimus) ſtagnum ignis ardentis & ſulphuris, in quod iſte aquilonaris, id eſt, diabolus
Apoca. 19. (ſicut ad beatum Iob dicit dominus) videntibus cunctis præcipitabitur, Igitur facies expulſi
Iob. 40. ſiue foras miſſi huius contra me orientale ſiue primum, & extremum eius ad mare nouiſſimū.
Notanda proprietas dictionum, quia facies eius non ad mare, ſed contra mare primum, & ex-
tremum eius, non contra, ſed ad mare nouiſſimum. Etenim facies eius, id eſt, nequiſſima intē-
tio eius, non ad iſtud, ſed contra illud mare tendit (quod ſalutaris baptiſmi gratiam dicimus) o-
mnibus baptizatis in Chriſto Ieſu inſidians, vt eos iterum inquinet, & de illis quoq; præſumit,
Vbi ſupra. ſicut ad beatum Iob dicitur. Et habet fiduciam quòd influat Iordanis in os eius. Extremum
autē ſiue finis eius ad illud mare nouiſſimum, ad illud ignis ardentis ſtagnū ſulphureum, ſub-
audis per iudicium adducetur, & in illud (ſicut iā dictum eſt) videntibus cunctis pręcipitabitur.
Et aſcendet (inquit) fœtor eius quia ſuperbè egit. Quo aſcendet, vel quomodo aſcendet fœ-
tor eius & putredo eius? Nimirum ad viſum ſiue noticiam ſanctorum vel electorum omnium
ſicut

ſicut in Eſaia tam de ipſo, quàm de cunctis ſequacibus eius angelis & hominibus ſcriptum eſt.
Et egredientur, ſubauditur, ſancti & electi, & videbunt cadauera virorū, qui præuaricati ſunt *Eſaiæ vlt.*
in me, & vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt vſq; ad ſatie-
tatem viſionis omni carni Hoc idcirco, quia ſuperbe egit, id eſt, quia contra creatorē ſeſe tumi
dus erexit. De vtrobique, id eſt, & de culpa ſuperbiæ eius, & de pœna fœtoris vel putredinis
eius. Item per Eſaiam cōtra iſtum ſub nomine regis Babylonis dicitur. Detracta eſt ad inferos
ſuperbia tua, concidit cadauer tuum. Subter te ſternetur tinea, & operimentum tuum erunt
vermes. Quomodo excidiſti de cælo Lucifer, qui mane oriebaris? Corruiſti in terram, qui vul
nerabas gentes, qui dicebas in corde tuo, In cælum conſcendam, ſupra aſtra dei exaltabo ſoliū
meum, ſedebo in monte teſtamenti, in lateribus aquilonis, aſcēdam ſuper altitudinem nubiū,
ſimilis ero altiſſimo, &c. Et rectè cadauer eius propter ſuperbiam concidiſſe, & fœtor, imò ipſe
cadauer & putredo eſſe dicitur. Vitam nanq;, id eſt, deum, perdidit, & mortuus per malitiam, *Diabolus*
licet viuat per eſſentiam. Sicut enim corpus ab anima relictum mortuum eſt, ſic rationalis cre *deo mortu-*
atura à deo ſeparata veraciter mortua eſt. Vndè quia cadauerum receptoria ſepulchra dicū- *us, viuit in*
tur, ipſe autem diabolus deo (vt iam dictum eſt) mortuus in impiorum mentibus cubat, rectè *impijs.*
per prophetam dicitur. Ibi Aſſur & omnis multitudo eius, & in circuitu eius ſepulchra illius.
Quod idem eſt, ac ſi apertè dicatur. Ibi diabolus cuius per ſuperbiā typum geſſit Aſſur & om-
nes angeli eius, & ibi ſociabuntur ei cuncti reprobi qui illum ſecuti ſunt, dicente iudice his qui *Ezech.32.*
à ſiniſtris eius erunt, Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus eſt diabolo & angelis e-
ius. Magna ſunt hæc, & idcirco ad credendum magna nimirum fide opus eſt. Idcirco ſequi- *Matt.25.*
tur & dicit. Noli timere terra, exulta & lætare, quoniam magnificauit dominus vt faceret.
Quod dicit, noli timere, idem eſt ac ſi dicat, noli diffidere. Timiditas nanq; pro infidelitate po-
nitur, vt in Apocalypſi cum præmiſiſſet. Qui vicerit poſſidebit hæc, & ero illi deus, & ille erit *Apoc.21.*
mihi filius. Continuò ſubiunxit, Timidis autem & incredulis & execrabilibus & homicidis &
fornicatoribus & veneficis & idololatris, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in ſtāgno
ignis ardentis & ſulphuris. Nam quia timidi ſociātur incredulis, ſine dubio timiditas mala in- *Iaco.1.*
telligitur & contraria fidei, quæ & hæſitatio vel dubietas rectè poteſt dici, iuxta illud Iaco-
bi Apoſtoli. Poſtulet autem in fide nihil hæſitās. Qui enim hæſitat, ſimilis eſt fluctui maris, qui
à vento mouetur & circumfertur. Non ergo æſtimet homo ille, quòd accipiat quicquā à Deo.
Vir duplex animo, inconſtans eſt in omnibus vijs ſuis. Rurſus exultatio, ſiue lætitia pro hi-
laritate fidei ponitur, iuxta quod ad Iudæos dominus dicit. Abrahā pater veſter exultauit, vt
videret diem meum, vidit & gauiſſus eſt. Nam exultauit, id eſt exultanter credidit, hilarem fi- *Ioann.8.*
dem habuit. Igitur cum dicit, Noli timere terra, exulta & lætare, idem eſt ac ſi dicat. de omni-
bus quæ tibi dicuntur ò homo noli hæſitare, vel diffidere, noli terra eſſe graui corde, ſed alacri
ter crede, ac ſpei lætitiam habe. Qoniam magnificauit dominus vt faceret, id eſt, magnificus
eſt, qui tanta propoſuit & perficere poteſt. iuxta quod & Pſalmiſta teſtatur, cum dicit, exultans *Pſal.125.*
& lætabundus de futuro, ac ſi iam factum ſit. In conuertendo dominus captiuitatē Sion, facti
ſumus ſicut conſolati. Tunc repletum eſt gaudio os noſtrū, & lingua noſtra exultatione. Tunc
dicent inter gentes, magnificauit dominus facere cum eis. Magnificauit dominus facere nobiſ-
cum, facti ſumus lætantes. Sed fortè adhuc ſupereſſe videtur, quod timeant quicunq; modicæ
ſunt fidei, dicentes. Quid manducabimus, aut quid bibemus interim, dū in iſto corpore ſumus,
antequam ad illa venturi ſeculi bona perueniamus. quoniā eruca & locuſta, bruchus & rubigo
vniuerſa conſumunt, & ignis comedit ſpecioſa deſerti. Sequitur ergo. Nolite timere animalia
regionis, quia germinauerunt ſpecioſa deſerti, quia lignum attulit fructum ſuum, ficus, & vi- *Animalia*
nea dederunt virtutem ſuam. Ac ſi dicat, Pars iſta, de qua vos ò animalia ſolicita eſtis, & pro *regionis.*
pter hoc ipſum animalia potius quàm homines rectè dicimini. quia vos anguſtat ſolitudo eiuſ
modi. Pars (inquam) iſta recuperabilis eſt, quia cum exuſta fuerint, rurſus germinabunt ſpeci- *Matt.6.*
oſa deſerti, iterumq; ficus & vinea cæteraq; ligna fructum & virtutem ſuam dabunt. Quærite
ergo primum regnum dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis. Et in hoc ſolum-
modo gaudete, quòd regnū dei primū quæritis, & inuenire ſperatis, non in omnibus his quæ ad
iiciuntur vobis. Hoc eſt quod continuò dicit. Et filii Sion exultate & lætamini in domino
deo veſtro, quia dedit vobis doctorem iuſtitiæ, & deſcēdere faciet ad vos imbrem matutinum,
& ſerotinum à principio. Ac ſi dicat: Animalibus dixi, vt non timeant, conſolationem hanc
illis oſtendens, quia germinauerunt ſpecioſa deſerti, quia lignum attulit fructum ſuum, tamdiu
illos eſſe animalia iudicans, qui homines eſſe deberent, quàm diu pro ventre ſuo nimium
ſunt ſoliciti, vobis autem o filij Sion, id eſt, homines rationales, & ſpe lucrandis cœleſtibus in-
tenti. Hoc dico, vt exultetis & lætemini, non in ficu vel vinea. ſiue in quibuſlibet germinibus
deſerti, quantumcunq; ſpecioſis, ſed in domino Deo veſtro, & hæc ſumma ſit cauſa exultatio-
nis & lætitiæ, quia dedit vobis doctorem iuſtitiæ, videlicet Chriſtum, quem fecit vobis naſ-
ci ex virgine, qui iuſtificet & iuſtificari vos doceat non ex operibus legis, ſed ex fide, & huius

doctrinæ gratiam descendere faciet ad vos in principio velut imbrem matutinum & seroti-
Rom. 2. num. In principio(inquam)id est, primum Iudæo, deinde Græco. Filij nanq; Sion rectè intelli-
Imber matutinus & serotinus. guntur Iudæi, primitiuæ ecclesiæ filii quicunq; receperunt verbū salutis, quia prius oportuit
illis prædicari verbum dei, Propterea prædicationem siue doctrinam eandem matutinum im-
brem nuncupauit. Et quia cum plenitudo gentium subintrauerit, tunc iterū prædicabitur il-
Area & torcular pressuræ sanctorum. lis, & reliquiæ saluæ fient ex eis, rectè imbrem illum & matutinum dixit & serotinum. Et im-
plebuntur, ait, areæ fumento, & redundabunt torcularia vino & oleo. in area frumentū quæri
tur, in torcularibus verò vinū ab acino, & oleū ab amurca præmendo separatur. Significat
autem vtrūq;, scilicet area & torcular, pressuras siue tribulationes sanctorum, quas exemplo
iam dicti doctoris iustitiæ Christi, propter prædicationem doctrinæ eius, sustinere habebant.
Implebuntur igitur(ait)areæ frumento, & redundabunt torcularia vino & oleo, id est, quanto
magis turbulati fuerint, quanto grauiores pressuras sustinuerint, tanto maiorem verbi abun-
dantiam, & copiosiorem spiritus sancti gratiam desuper accipient atq; effundent, à prædica-
tione non cessando. Et reddam vobis annos, quos comedit locusta, bruchus & rubigo & eruca,
Reddam vobis annos. fortitudo mea magna quā misi in vos. Hæc iuxta literam, quia à domino repromissa sunt, ita
creduntur accidisse, vt sterilitas præterita nouis frugibus cōpensaretur, & quicquid locusta,
bruchus, rubigo & eruca consumpserant, annis sequentibus impleretur. Sed vt de regnis qua
tuor sæpe dictis, quæ sub nomiminibus istis figurantur, ista redditio intelligatur, difficile aut e-
tiā impossibile est. Quomodo enim illis qui in Babylonica captiuitate, vel sub cęterorū iugo re
gnorum vita excesserunt, redditio temporalis fieri potuit annorum, id est, messiū vel fructuū
annualium, quos ignis vel manus hostilis eisdem viuentibus abstulit? Spiritualem ergo & æter
nam redditionē oportet intelligamus, quæ in aduentu saluatoris, qui hic doctor iustitiæ dici
tur, reddita est omnibus qui expectantes regnum dei, sub eisdem regnis iniustè fuerūt oppressi.
Omnes enim illos in passione sua saluator liberauit, descendens ad inferos, & educens eos in il-
las æternas delitias paradisi. Ibi Daniel & socii eius, cæteriq; temporis illius electi, quibus Ba-
bylonia captiuitas annos suos abstulit. Ibi Hester & cæteri quos Persici vel Medici regni su-
perbia nequaquam à cultu dei separare potuit. Ibi Machabei, quos auertere non potuit An-
tiochus opprobrium regni Macedonici. ibi apostoli & martyres sancti, quos Romani impe-
rij bestialis sæuitia vincere nō potuit. Reddam igitur vobis annos(ait)quos commedit locusta,
bruchus, rubigo & eruca, id est, consolabor vos super omnibus malis quæcunq; intulerunt vo
Regna mundi & fortia & exilia. bis regna illa regno dei contraria. Interea valde notandum est, quòd regna illa tam fortia, tā-
que potentissima, tam mirabiliter & magnificat & deprimit. vt & minimis vermiculis, locu-
stæ, brucho, erucæ, & rubigini comparet, & tamen fortitudinem suam nuncupet dicendo. for-
titudo mea magna quam misi in vos. Nec verò istud adeò mirum videbitur, si vt longe supe
rius perstrinximus ita distinguamus, vt æternæ maiestati comparata hæc regna mundi, quan-
tūuis fortia nequaquam dubitemus nimis esse exilia. Humanæ autē infirmitatis respectu, quo-
ties vanitatē hominū flagellari oportet, sufficere manu dei locustas paruissimas. & flagella esse
Exo. 8. 9. fortissima, non minus quàm regna ipsa, quæ hic significantur per illas. Nonne potentia dei cō-
tra superbiā Aegyptiorum plagis ostensa est per muscas & locustas, & præcipuè per sciniphes
qui tam parui sunt culices, vt vix cernantur oculis? Nonne multitudo talium tanta fuit forti-
Aliter Christus est fortitudo dei, quàm bruchus aut locusta. tudo dei, vt non posset resistere exercitus Pharaonis. Si ergo locustæ ipsæ tātæ potuere esse for-
titudinis, quid mirum, regna quæ per istas significantur dici fortitudinem dei? Porrò aliter
vel alia dicitur & est fortitudo dei Christus, virtus & sapientia dei. Quod malè intelligentes,
imò prauè intelligere laborantes hæretici Arriani, cū in Nicæna synodo requirerentur ab epi
scopis catholicis(vt ecclesiastica narrat historia)si dicerent filium dei nō esse creaturam, sed dei
virtutem & dei sapientiā secundū verba Apostoli, innuebāt alterutris dicentes: quia hęc etiam
1. Cor. 1. veniunt ad nos. Nam eruca & locusta dicitur virtus dei magna. Sed nos eorum mentē corrup-
tam detestantes, locustam quidem & cætera huiusmodi, quibus maximè Aegyptus attrita fuit,
magnam dei fortitudinem esse fatemur. Magnam(inquam) & valentem vsq; ad euincendā su-
perbiam Pharaonis duntaxat carnei. Christum autem dei virtutē siue fortitudinē solā sufficien
tem ad destruendam tyrannidem Pharaonis spiritualis. Pharaonis, id est, diaboli. Non enim lo
custa siue eruca, sed sola hæc virtus dei, Christus, illū foras mittere potuit. Illud quoq; notandū
quod cum dixisset: fortitudo mea magna, addidit, quam misi in vos. Veraciter nanq; & regna
iam dicta & cæteros hostes misit in eos, & venire permisit dominus in populū suū, ꝓpter mul-
tas præceptorum suorū transgressiones. sed nihilominus væ illis, quos propter eiusmodi causas
cōtra electos suos ad tempus præualere permisit, sicut exempli gratia, testatur ipse quodā loco
cum de vno talium dicitur. Vę Assur. virga furoris mei, & baculus ipse in manu eius dignatio
Esaia. 10. mea. Tali modo, vt iam dictum est, redditis annis, quos locusta & bruchus & rubigo & eruca
comederunt, comedetis(ait) vescentes & saturabimini, & laudabitis nomen domini dei vestri,
qui fecit vobiscum mirabilia, & non cōfundetur populus meus in æternū. Manifestè hic ęternę
gloriæ

gloriæ promittitur saturitas, de qua & Dauid. Satiabor(inquit) cum apparuerit gloria tua. E- *Psal. 16.*
dent pauperes & saturabuntur, & laudabunt dominum qui requirunt eum, viuent corda eo *Psal. 21.*
rum in seculum seculi. Vbi enim altiùs est vel esse potest saturitas electorũ dei, quibus dicit, &
comedetis vescentes & saturabimini, nisi in delitijs paradisi? Ibi nanq; ex quo parientē inimi- *Ephe. 2.*
citiarum Christus per passionem suam soluit, saturabuntur beati perfruētes visione dei, & ibi
laudāt nomen domini. nam cibus ipsorũ est ipsa laus dei, qui ipsos mirabiliter reformabit, &
non cōfundentur in æternũ. quia liberati à cōfusione peccati, & æterna gloria glorificati sunt.
Et scietis, inquit, quia in medio Israel ego sum, & ego dominus deus vester, & non est amplius, *1. Cor. 13.*
& non confundetur populus meus in æternum. Videlicet quod hic sciebatis ex parte, & vide-
batis per speculum & in ænigmate, ambulantes per fidem. tunc scietis & videbitis facie ad fa-
ciem ambulantes per speciem. Delectabile nimirum sanctis patribus, & cæteris gentis illius
electis fuit & est, scire hoc quomodo dominus deus esset in medio eorum. Quomodo enim est *Deus in me*
in medio eorum, vel quid est esse in medio eorum? Profectò in medio eorum esse, est in veritate *dio eorum.*
naturæ humanæ carnem de carne illorum assumpsisse. Hoc scire & videre, quia hic est domi-
nus deus ipsorum, & non est amplius. neq; enim extra illũ est deus, cum pater & filius nō duo
sunt dij, sed filius in patre deus vnus. Hoc inquam, scire & videre, deum filium, deo patri æqua
lem secundum diuinitatem, sibi consimilem secundum veram humanitatem, ineffabilis felici-
tatis & gloriæ est. Idcirco quod paulo ante dixerat, repetiuit, & nō cōfundetur populus meus
in æternum. Repetitio nanq; confirmatio est. Non confundetur, imò gloriosus erit, magnificus *Gloria pa-*
& honorificatus erit populus, cui promissus & ex cuius carne natus est talis filius, gloriosumq; *trũ ex car-*
erit eis illud Apostoli, nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit, & *ne Christi.*
gloria hæc æterna erit. Remota omni confusione, quæ per peccatum Adæ humano generi ac- *Hebr. 2.*
cessit. Gloriosa hæc dicta sunt hactenus filiis Sion, quos in aduentu suo iste doctor iustitiæ Chri-
stus requisiuit, & per passionem suam eduxit de tenebris, secundum fidem patrum qui illũ ex- *Hebr. 11.*
pectauerant, Sicut testatur Paulus Apostolus defuncti omnes non acceptis promissionibus, de
scendens quippe ad inferos, & resurgens ex mortuis, omnes introduxit in veram terram repro
missionis. Constat autē, quia post expletam suæ glorificationis dispensationem, maiorem atq; *Gene. 22.*
abundantiorē gratiæ vel spiritus sancti dedit effusionem, scilicet non vni genti, vt prius, sed
vniuersis gentibus secundum veritatem repromissionis, qua Abraham dictũ est, atq; in semine
" tuo benedicentur omnes gentes. Sequitur ergo. [Et erit post hæc effundam spiritum meum su
" per omnem carnem, & prophetabunt filij vestri & filiæ vestræ. Senes vestri somnia somniabũt
" & iuuenes vestri visiones videbunt. Sed & super seruos & ancillas meas in diebus illis effundā
" spiritum meum.] Quod enim dicit, super omnem carnem, nullam sinit fieri gentis vel persona
rum exceptionem. Priusquam glorificatus esset Iesus, super filios tantum Sion effunderat spiri
tum suũ, & de illa solummodo gente prophetæ & sapiētes erāt. Postquam autē glorificatus est
resurgendo, & in cælum ascendendo, cum tanto fructu seculorum præteritorum, nullam fecit
Iudæorum & Gentilium distinctionem, sed omnibus communiter euangelizari voluit pecca-
torum remissionem. Hoc est quod nunc dicit, Et erit post hæc, Effundam spiritum meum super
omnem carnem. Veruntamen hoc loco meminisse libet, quòd Apostolus cum dixisset. Glo- *Iudæo pri-*
ria aũt & honor & pax omni operanti bonũ, confestim ita subordinauit, vt diceret. Iudæo pri *mũ & Græ*
mum & Græco, videlicet Iudęo credenti vel bonum operanti gloriæ honoris & pacis gradum *co.*
concedens primum, vtpote cuius est adoptio filiorũ & gloria & testamētum, & legis latio & *Rom. 2.*
obsequium & promissa, cuius patres ex quibus Christus secundũ carnem, qui est super omnia
deus benedictus in secula, amen. Græco autem, id est, gentili, gradum ferè secundum, quamuis *Rom. 9.*
nulla distinctio sit in largitate remissionis peccatorum. Hāc subordinationem & hic propheta
videtur innuere, cum præmisso: Effundam spiritum meum super omnem carnem, protinus ita
subiungit. Et prophetabunt filij vestri & filiæ vestræ, senes vestri somnia somniabunt, & iuue
nes vestri visiones videbunt, sed & super seruos & ancillas meas in diebus illis effundā spiritum
meum. Loquebatur nanq; filiis Sion, quorum vtiq; filii Apostoli erant, & filiæ mater domi-
ni nostri Iesu Christi, & cæterę mulieres eodem tempore commanentes & orantes cum eisdem *Acto. 1.*
Apostolis, Sicut Lucas meminit, Hi omnes (inquit) erant perseuerantes vnanimes in oratione
cum mulieribus & Maria matre Iesu & fratribus eius, Isti filii & filiæ filiorum Sion, accepto spi
ritu sancto prophetauerunt, id est, de cælestibus mysteriis variis linguis loquuti sunt. Et isti se-
nes, quales erat inter eos prior Petrus, vel deinde Paulus, somnia somniauerunt. & iuuenes,
qualis erat Ioannes, visiones viderunt. Nec verò contentus eo hanc filiis vestris dedisse gra-
tiam, sed & super seruos meos (inquit) quacũq; ex gente sint, effundā spiritũ meũ. Laxior nimirũ *Serui dei*
hęc appellatio est seruorũ atq; ancillarũ dei, q̃ filiorũ Siō. Filii nanq; Siō vnius. i. Iudaicę sunt gē *etiā filij dei*
tis. serui aũt & ancillæ dei, omniũ gentiũ sunt electi. qui etiā nō tantum serui, sed filii quoq; ap- *vocantur.*
pellantur dei, quēadmodũ Ioannes cum dixisset. quia Iesus moriturus erat pro gente, subiunxit *Ioann. 11.*
atq; ait. Et nō tantùm pro gente, sed vt filios dei, qui erāt dispersi, congregaret in vnũ. Profectò
causa

causa ista effusionis spiritus sancti dignior & locupletior est, quòd sint serui & ancillæ dei, quã illa quòd sint filii Sion, id est, Iudæi. Non enim Iudæo tantũ, sed omnibus seruis & ancillis suis bonus dominus gratiam debet. Primum tamen (vt iam dictum est) Iudæo, deinde Græco. Notandum præterea quòd cum dixisset, sed & super seruos & ancillas meas effundã spiritũ meũ, non addidit, & prophetabunt. neq; ait, senes eorũ somnia somniabunt, & iuuenes eorũ visiones videbunt, sicut dixerat de filijs filiorũ Sion. Sciendum quippe, quia licet multi de Ecclesia gẽtium prophetiæ spiritum habuerint, somnia memorabilia somniauerint, & visiones memoria dignas viderint, soli tamen filii Sion & filii filiorum, scilicet prophetæ priores, & apostoli succedentes, soli (inquam) hi sunt, quorum prophetiæ & somnia seu visiones canonicæ authoritatis tenent apicem summum, tamq; probatæ veritatis atq; certitudinis sunt, quàm lex & euangelium. Rectè igitur sic dictum est, sed & super seruos & ancillas, meas in diebus illis, effundam spiritum meum, & non additum est, & prophetabunt siue somniabunt aut visiones videbunt. quia videlicet cum sanctis doctoribus & omnibus qui in ecclesia Christi post ꝓphetas & Apostolos sanctum intelligentiæ spiritum accipere meruerunt, satis bene actũ est, quòd somnia seu visiones prophetieas atq; apostolicas, sciẽter & fideliter interpretari siue explanare potuerũt.

Libri canonici solum ex filiis Siõ, non ex gentilibus.

Effusionis huius rem simul & signũ in die pentecostes, quando super discipulos Christi spiritus sanctus descendit, contigisse dubium non est. Rem videlicet, quia tunc apostolis, qui erãt filij filiorum Sion (sicut iam dictum est) quiq; eatenus homines erãt sine literis & idiotę, prophetica imò plus q̃ prophetica gratia data est, & extunc somnia somniare (de qualibus nonnulla in Actibus apostolorum legimus) & visiones videre cœperunt, quales maximè in Apocalypsi Ioannis admiramur. Signum autem in eo fuit, quòd omnium gentium loquebãtur linguis. Per hoc nanq; significabatur, quòd super omnem carnẽ, siue super seruos & super ancillas domini in omni gente & natione oporteret eandem spiritus sancti effusionẽ deriuari. Quod iam tunc sciens Apostolus Petrus, dixit. Viri Iudæ & qui habitatis Hierusalem vniuersi. Hoc vobis notum sit, & auribus percipite verba mea. Non enim sicut vos æstimatis, hi ebrij sunt, cum sit hora diei tertia, sed hoc est quod dictum est per prophetam Iohel. Et erit in nouissimis diebus dicit dominus, effundam de spiritu meo super omnem carnem, &c. Sequitur. [Et dabo prodigia in cœlo & in terra, sanginem & ignem & vaporẽ fumi. Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies domini magnus & horribilis.] Quod hic de solis videtur dixisse prodigijs, scilicet danda fore illa in cælo & in terra, antequam veniat dies domini magnus & horribilis, qui est dies vniuersalis iudicii. de cęteris quoq; omnibus, quę hactenus hic idem propheta prædixit, sentiendum pariterq; subaudiendum est. Nam & eruca & locusta & bruchus & rubigo, scilicet quatuor regna erant vẽtura. & deinde effusio spiritus sancti, & hæc iam venerũt antequam veniat ille dies magnus & horribilis. Vndè sicut iam superius dictum est, & illi quibus Petrus Apostolus præsens prophetæ huius apposuit testimonium, & quicũq; extunc vsq; ad nos audierunt, & extunc audituri sunt, nimirum magnum esse illum & horribilem diem domini, certi esse debent, imò dubitare non sinuntur, quin ita sit quia veniet. quia iam tanta pars eorum completa est, quæ vno eodemq; ore iste propheta loquutus est. Denique magnum super hac re certamen est deo & verbo eius Iesu Christo, qui est testis fidelis. magnũ (inquam) & acre certamen in exigendo vt credatur sibi, quia veniet talis & tantus ille dies tremendi iudicii, post quem iam nullum pœnitentiæ tempus erit, iuxta quod & in Apocalypsi Ioannes dicit. Et angelus quem vidi stantem supra mare & supra terram, leuauit manum suam in cœlum, & iurauit per viuentem in sæcula sæculorum, quia tẽpus amplius non erit, sed in diebus vocis septimi angeli, cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium dei. Super hac re concertans, vt scilicet credatur sibi, quia reuera grande nimis negotium est, & nimium expedit hoc scire miseris, vt tantam irã effugere possint. Nunc dicit: Et dabo prodigia in cælo & in terra sanguinem & ignem & vaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras & luna in sanguinem, antequam veniat dies domini magnus & horribilis. Ac si dicat. Non credent homines, curam esse deo de actibus suis, & quòd statutus sit ad iudicandum de illis dies ille magnus & horribilis. non (inquam) credent, non audient, non animaduertent, nisi magna & multa viderint prodigia fieri. Effundam igitur spiritum meum (sicut iam dixi) & per virtutem eius dabo prodigia in cælo & in terra, & quod prædicatio iudicii confirmetur vbique sequentibus signis. Dabo sanguinem, dabo ignem, subauditur in testimonium illis, vt videlicet non solummodo miraculorum prodigiis, sed etiam magnitudine perseuerantiæ commoti, cum tot milia testium vsque ad sanguinem perseuerare viderint, & ignem charitatis dei nullis persecutionum aquis, nullis fluminibus, quamuis multa sint, posse in illis extingui. vt credant eorum testimonio, aut inexcusabiles sint. Dabo & vaporem fumi, similiter in testimonium illis. Fumum hic, aut cæcitatem, quæ in Israel contigit, aut certe quoniam fumus lachrymas excitare solet, compunctionem pœnitentium licet intelligi. Etenim vtraque hæc vim prodigiorum obtinent, & euidenter astipulantur, futurum esse iudicium. Hæc prodigia

Acto. 2.

De die domini magno dubitandum nõ est.

Apoc. 10.

Ibidem.

Dabo sanguinem in ignem.

Dabo vaporem fumi.

dantur

dantur in terra. Quæ verò sequuntur? Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem. pro
digia sunt, quæ dantur in cælo. His quoq; versiculis nos reminisci facit eorũ, quæ dominus di-
xit. Et erũt (inquiẽs) signa in sole & luna & stellis, &c. vsq; ad id, & tũc videbũt filium hominis
venientẽ in nube cũ potestate magna & maiestate. Idem nanq; est quod hic nunc dicitur. Sol *Lucæ 21.*
conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies domini magnus & hor-
ribilis. Iam quemadmodũ illic dicitur, & tunc videbunt venientem filium hominis, ita & hic
eodem modo dici poterat, & tunc veniet dies domini magnus & horribilis. Quicũq; prodigijs
talibus excitati, pœnitentiam egerint siue conuersi fuerint, salui erunt. Nam & ipsa prodigia
(sicut iam dictum est) idcirco fient, vt conuertantur & salui sint. Hoc est quod sequitur. [Et erit,
omnis quicunq; inuocauerit nomen domini, saluus erit.] Cùm dicit omnis, subaudiendum est
absq; distinctione Iudæi & Græci. Etenim Apostolus cum hoc intẽderet, ac diceret, nõ est enim *Roma. 10.*
distinctio Iudæi & Græci. nã idem dominus omnium, diues in omnes qui inuocauerit illum,
testimonio præsenti vsus est: omnis enim (inquiens) quicunq; inuocauerit nomẽ domini, saluus
erit. Eandem distinctionẽ Iudæi & Græci iste quoq; aufert pariterq; confirmat, quod rectè vni-
uersaliter dixerit, omnis vno eodemq; versiculo, quẽ protinus subiungit. [Quia in monte Siõ
& in Hierusalẽ erit saluatio, sicut dixit dominus, & in residuis quos dominus vocauerit.] Nam
in monte Sion & in Hierusalẽ, id est, in Iudæis, & residuis, id est, in Græcis, saluatio erit quoscũ-
que inuenerit dominus, id est, vocante gratia præuenerit, vt inuocent nomen domini. Interea
sciendum est, certũ esse ordinem siue tenorem inuocationis nominis domini, vt scilicet ad hoc
inuocetur primum, vt largiatur spiritum cogitandi & agendi quæ recta sunt. deinde vt in illo *Ad quid in-*
die suo magno & horribili non intret Deus cum homine in iudicium, sed superexaltet miseri- *uocandus est*
cordia iudicium. Subtiliter atq; fideliter adhuc intuendum est, quomodo cum dixisset, & erit *Deus.*
omnis quicunq; inuocauerit nomen domini saluus erit, quia in monte Sion & in Hierusalẽ erit *Psal. 142.*
saluatio, sicut dixit dominus. & in residuis, ita clausit vt diceret, quos dominus vocauerit. Nẽ- *Salus ex*
pe hoc ipsum, quòd inuocatur nomen domini, non inuocantibus, sed gratiæ vocantis (vt di- *gratia vo-*
gnum est) attribuit. Quod Apostolus confirmans, cum hoc exemplo vsus fuisset. omnis enim *cãtis & mi-*
quicũq; inuocauerit nomen domini, saluus erit, pulchram nimis gradationem continuò fecit: *serentis dei.*
Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei quẽ non audie- *Rom. 10.*
runt? Quomodo autem audient sine prædicante? quomodo verò prædicabunt nisi mittãtur?
Sic nimirum ascendendo, vsq; ad Deum recurrit, comprobans totum esse ascribendum gratiæ
vocantis, quod inuocatur nomen domini. quia videlicet nisi ille misisset, nõ venissent neq; præ
dicassent. si non prædicaretur, non audiretur. si non audirent, non crederent, si nõ crederẽt, nõ
inuocarent. Vbi porrò dixit hoc dominus, quòd in monte Sion siue in Hierusalem, & in resi- *Prædesti-*
duis, id est, in Iudæis & in Græcis à domino vocandis deberet esse saluatio? Nimirum in præ- *natio dei.*
scientia sua, in prædestinatione sua, ante tempora sæcularia. Etenim quos in tempore vocauit,
eos ante omnia tẽpora præsciuit & prædestinauit, vt idem apostolus ait: conformes fieri imagi *Rom. 8.*
nis filii sui. Nunc superest causam reddere, vnde vel in quo ille dies domini magnus sit & hor-
ribilis. Sequitur ergo. [Quia ecce in diebus illis & in tempore illo, cum conuertero captiuitatẽ **CAP. III.**
Iuda & Hierusalem, congregabo omnes gẽtes, & educam illas in vallem Iosaphat. & discepta
bo cum eis ibi super populo meo & hæreditate mea Israel, quas dispersserunt in nationibus, &
terram meam diuiserunt, & super populum meum miserũt sortẽ, & posuerunt puerum in pro-
stibulo, & puellam vendiderunt pro vino vt biberent.] Magna verò & horribilia sunt hæc, vt
meritò pro ipsis dicatur ille dies domini magnus & horribilis. Dies ille pro sui magnitudine, *Dies domi-*
& dies multi multorũ dierũ siue annorum dicitur tẽpus, vtpote cui nulla lucis & tenebrarum *ni prope est.*
vicissitudo siue alternatio successura est. Dicitq; quia ecce contestãs in proximo adesse, quanuis
cuilibet stulto longè esse videatur, qui dicit in tempora longa fiet istud. Mentitur sibi, quia ni- *Ezechi. 12.*
mirum (sicut & alius propheta dicit) iuxta dies domini magnus, iuxta est & velox nimis. Et re- *Deut. 32.*
uera iuxta esse & velociter venire diem illum sentit, qui æternitatem attendit, cuius compa-
ratione velut momentum & inane reputatur omne tempus prætereuntis sæculi, cuius finis ille
dies erit. Cum conuertero (inquit) captiuitatem Iuda & Hierusalem. Hoc loco Iuda & Hieru-
salem vna est, sola est generatio electorum siue confessorum dei, vnica est ciuitas Hierusalem *Captiuitas*
cœlestis, cuius captiuitas tunc cœpit, quando inuidia diaboli decepti primi homines expulsi *nostra quan-*
sunt à paradisi delicijs, in anima mortui, corpore morituri. Eorum captiuitas conuersa tũc erit, *do cœpit.*
quia resurgent incorrupti, liberati tam à iugo peccati, quàm à debito mortis, anima & corpore *Gene. 3.*
viui, & in neutro iam morituri. Tunc congregabo (ait) omnes gentes. Hoc ipsum est quod in
euangelio dominus idem dicit, Cum autem venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes
angeli cum eo, tũc sedebit super sedem maiestatis suæ, & congregabuntur ante eũ omnes gen- *Matt. 25.*
tes. Sed quid sibi vult quod ait, & educam eas in vallem Iosaphat? Nimirum tam propter
nominis interpretationem loci huius nunc meminit, quàm propter rem quæ recenti memoria
fuerat gesta, quando iste prophetauit, Tempora nanq; quibus prophetauit hic, eadẽ debemus

accipere

accipere quæ in Osee legimus, ipso dicente, in diebus Oziæ, Ioathan, & Achas, & Ezechiæ re-
Osee. 1. gum Iuda, & in diebus Hieroboã filii Ioas regis Israel. Porrò ante annos plus minus octogin-
ta regnante Iosaphat, congregati sunt filii Moab & filii Ammon, & cum eis de Moabitis ad
Iosaphat, vt pugnarent contra eum, & de his locis quæ trans mare sunt, & mons Seyr, sicut ip-
2. Paral. 2. se Iozaphat in oratione sua dicit. Nunc igitur ecce filii Ammõ & Moab, & mons Seyr, per quos
non concessisti filiis Israel vt transirent quando egrediebantur de Aegypto, sed declinauerũt
ab eis, & non interfecerunt illos, econtrario agunt, & nituntur eiicere nos de possessione, quam
tradidisti nobis domine Deus noster, Ergo nõ iudicabis eos? Cum hæc & cætera peroraret, om-
nisque Iuda staret coram domino cum paruulis & vxoribus & liberis suis, factus est sermo domi
ni super Ihazihel filium Zachariæ in medio turbæ & ait. Attendite omnis Iuda & qui habita-
tis in Hierusalem, & tu rex Iozaphat. Hæc dicit dominus vobis. Nolite timere, non est enim ve
stra pugna, sed Dei. Cras ascendetis contra eos, tantummodo confidenter state, & videbitis au
xilium domini super vos. O Iuda & Hierusalẽ nolite timere, ne paueatis, cras egrediemini cõ-
tra eos & dominus erit vobiscum, factumque est vt dominus loquutus est. Nam filii Ammon &
Moab consurrexerunt aduersus habitatores montis Seyr, vt interficerẽt & delerent eos. Cũque
hoc opere perpetrassent, etiam in semetipsos versi, mutuis concidere vulneribus, nec superfuit
quisquam, qui necem posset euadere. Idcirco vallis illa dicitur vallis Iozaphat, siue secundũ
interpretationem nominis Iosaphat, vallis iudicii domini, quia videlicet miro modo secundũ
nomen suum, quod interpretatur domini iudicium, dixerat idẽ Iozaphat, ergo domine Deus
non iudicabis eos? & ita iudicauit eos dominus, vt versi in semetipsos mutuis conciderent vul
neribus, nec superesset quisquam (sicut iam dictum est) qui necem potuisset euadere. Dicitur etiã
vallis benedictionis pro eo quòd liberati filii Iuda ibi benedixerunt dominũ, sicut ibidẽ scri-
ptum est. Per tres (inquit) dies spolia non potuerunt auferre pro prædæ magnitudine. Die autẽ
quarta congregati sunt in valle benedictionis. Etenim quoniam ibi benedixerunt dominũ, vo
cauerunt locum illũ vallis benedictionis vsque in præsentẽ diẽ. Igitur cum dicit congregabo oẽs
gentes, & educã illas in vallẽ Iozaphat, rem gestam magni miraculi nobis ad memoriam re-
ducit, pulchréque innuit, quòd secundum similitudinẽ futurũ sit in die iudicii, vt nullus eorum
sententiam damnationis euadere possit, qui mala inferunt seruis Dei propter hoc ipsum, quòd
sunt serui Dei, sicut nullus eorũ necẽ euadere potuit, qui contra Iudam & Hierusalem illic fue-
rant congregati, propriisque fiunt ex conscientiis iudicandi, sicut illi armis suis & mutuis vulne-
ribus conciderunt. Illud quoque non prætereundũ, quia sicut vnus idemque locus propter causas
memoratas, & vallis Iozaphat, id est, iudicii domini, & vallis dicitur benedictionis, ita & illa ses
sio maiestatis domini ad iudicandum congregatis gentibus, erit sinistris quidem ad damnatio-
nem, dicendo: Ite maledicti: dextris autẽ ad benedictionẽ, dicendo: Venite benedicti patris mei.
Disceptatio Cætera prosequamur. Et disceptabo (inquit) cum eis super populo meo & hæreditate mea Is-
Dei cum ho rael. Mira & grauissimi sensus plena dictio, cum dicit fortissimus Deus, disceptabo: Qui habet
minibus aures audiendi ipse audit & intelligit, quia horribile est hoc, propter quod & ille dies domini
horribilis. magnus dicitur & horribilis. Quid enim horribilius, quàm tali in tempore disceptatio Dei cum
hominibus? Signanter namque dicit ibi, ac si nunquàm aliàs cum hominibus disceptauerit, licet
multa terribilia post illud aquæ iudicium, id est, diluuium, cum hominibus vel contra homines
fecerit. Post illud namque & super Sodomam & Gomorram ignem & sulphurem pluit, & Phara
Genes. 29. onem cum curribus & equitibus suis in mari rubro demersit, & filios Israel omnes à viginti an-
Exod. 14. nis & supra qui egressi fuerãt ex Aegypto, præter paucissimos, in deserto prostrauit, tam ter-
Nu. 14. 16. ribiliter vt quosdam ex illis viuentes terra deglutiret, & ipsos, quos introduxerat in terram re-
Iudi. 3. promissionis, filios Israel quinquies in seruitutem propter transgressiones tradidit, primo vi-
delicet in manus Cusanrasathaim regis Mesopotamiæ. Deinde in manus Eglon regis Moab,
tertiò in manus Iabin regis Chanaan, quartò in manus Madian, quintò in manus Philistijm. &
post hæc tradidit eos in manus regnorum quatuor, scilicet Babylonii, Persici siue Medici, Ma-
Matt. 24. cedonici, atque Romani. futurũ autẽ est, vt Antichristum quoque in suo tẽpore permittat prospe-
rari tantãque fieri tribulationẽ, qualis non fuit ab initio sæculi. Nimirũ vniuersa hæc parua sunt,
comparatione illius diei magni & terribilis, idcirco signanter nũc dicit de illo die. Disceptabo
ibi, ac si illa priora facere, nondum fuerit disceptare. Super qua re tandem erit illa disceptatio?
Hæreditas Super populo meo (inquit) & hæreditate mea Israel. Verus profectò Israel est, de quo tantam
mea Israel. curam habet Deus, vt super illo disceptet, & propterea non contentus est dixisse, super populo
meo, sed addidit, & hæreditate mea Israel. Et quidem omnis electorũ multitudo, quotquot ad
vitam æternã præordinati sunt, populus Dei & hæreditas eius & vnus ac verus Israel, sed nũc
interim peculiarẽ illum populum attendamus, ex quo Christus secundum carnẽ, vt ea quę hic
commemorãtur mala intulisse gentes, certis ex scripturarum locis ostendamus. Primùm quòd
cum dixisset, & disceptabo cum eis super populo meo & hæreditate mea Israel, subiunxit atque
ait, quos disperserunt in nationibus, & terrã meã diuiserunt. Assirii & Chaldęi fecisse leguntur,
quia

quia tranalatis filiis Iſrael & ſiliis Iuda, gentes alienigenas in ciuitatibus corū pro illis colloca-
uerunt. Etenim de populo ipſo vix vllas reliquias dimiſerunt, excepto quod de plebe paupe-
rumq́, qui penitus nihil habebant, dimiſit Nabuzardan magiſter militū regis Babylonis in ter-
ra Iuda, & dedit eis vineas & ciſternas. Quod deinde ſequitur, & ſuper populū meū miſerunt
ſortem, ſcilicet Perſarum & Medorum regnum feciſſe legitur. Sic enim ſcriptum eſt. mēſe pri- *Heſter. 3.*
mo, cuius vocabulum eſt Niſan, anno duodecimo regni Aſſueri, miſſa eſt ſora in vrnam, quæ
Hebraicè dicitur Phur, coram Aman, quo die & quo menſe gens Iudæorum deberet interfici,
& exiuit menſis duodecimus qui vocatur Adar. Quod deinde ſubiungitur, & poſuerunt pu-
erum in proſtibulū, tertium reſpicit regnum ſcilicet Græcorum, ſub quo ita corrupti ſunt Iu-
dæi quoq; ex imitatione illorum, vt puerum ponerent in proſtibulum. Sic enim in libro Ma-
chabæorum legimus. Super hæc promittebat Iaſon frater Oniæ, & alia talenta centum quin- *2. Mach. 4.*
quaginta, ſi poteſtati eius concederetur, gymnaſium & ephœbian ibi conſtituere. Et ſubinde,
Etenim auſus eſt ſub ipſa arce gymnaſium conſtituere, & optimos quoſq; ephœborum in lu-
panaribus ponere. Hoc (vt manifeſtius dicamus) illud eſt quod Apoſtolus horribiliter deteſtās
in gentibus, maſculi (inquit) eorum relicto naturali vſu fœminæ, exarſerunt in deſideriis ſuis in *Rom. 1.*
inuicem, maſculi in maſculos turpitudinem operantes, & mercedē quam oportuit erroris ſui,
in ſemetipſis recipientes. Quod adhuc ſequitur, dicens: Et puellam vendiderunt pro vino vt
biberent, hoc lenonum eſt facere, qui puellas meretricari cogentes, luxuriā de luxuria mercā-
tur, dum de corporum illarum turpi & infami mercimonio, fœda, & (vt ita dicam) canina ſibi
conuiuia faciunt, & exinde bibentes vinum, alienæ luxuriæ pretium propriæ faciunt libidinis
incendium. Hoc ibidem ſub eodem Græcorum regno non omnino tacetur factum. Sic enim
ſcriptum eſt illic. Nam templum luxuria & comeſſationibus erat plenum, & ſcortantium cū
meretricibus, ſacratiſq; ædibus mulieres ſe vltro ingerebant, introferentes ea quę non licebāt. *2. Mach. 6.*
Quartum regnum Romanorum grauius quidem Iudaicum populum attriuit, magiſq; in na-
tionibus diſperſit, ſed merito in diſceptatione ſua de preſſura illa, quam tunc populus ille per
tulit, nullam deus mentionem facit, quia videlicet nullum electorum dei, qui ad gratiam eius
pertineret, vel ad vitam eius prædeſtinatus eſſet, illa calamitas inuoluit. Prius enim quàm Ro
manus veniret exercitus, præmoniti ſunt ab angelo fideles, vt loco hoc cederent, ſicut Egeſip *Tmeſis.*
pus refert. His dictis contra gentes omnes vniuerſaliter, eiuſdem iudicij comminationē ſpeci-
" aliter intorquet, & dicit. [Quid mihi & vobis Tyrus & Sydon, & omnis terminus Palæſtino-
" rum? Nunquid vltionem vos reddetis mihi? Etſi vlciſcimini vos contra me, cito velociter red
" dam viciſſitudinem vobis ſuper caput veſtrum. Argentum enim meum & aurum tuliſtis, &
" deſiderabilia mea, & pulcherrima intuliſtis in delubra veſtra, & filios Iuda, & filios Hieruſalē
" vendidiſtis filiis Græcorum, vt longè faceretis eos de finibus ſuis. Ecce ergo ſuſcitabo eos de lo
" co, in quo vendidiſtis eos, & cōuertam retributionem veſtram in caput veſtrum, & vendā filios
" veſtros, & filias veſtras in manibus filiorum Iuda, & venundabunt eos Sabæis genti longin-
" quæ, quia dominus loquutus eſt.] Niſi poſt Tyrum & Sydonem ſermo diuinus omnē quoq;
terminum Palæſtinorum nominaſſet, non inueniremus vbi vel quādo factum ſit ſecundū lite-
ram id quod nunc ait, argentum enim meū & aurū tuliſtis, & deſiderabilia mea & pulcherrima
intuliſtis in delubra veſtra. Nuſquam enim Tyrus & Sydon, ſed tantum Palæſtini, id eſt, Phili
ſtijm hoc feciſſe leguntur in primo libro Regum. Pugnauerunt (inquit) Philiſtijm & cæſus eſt Iſ *1. Reg. 4.*
rael, & arca Dei capta eſt. Et ſubinde. Philiſtijm autem tulerunt arcam Dei, & intulerunt eam in *Hebr. 9.*
templum Dagon, & ſtatuerunt eā iuxta Dagon. Arca ipſa & tabulæ teſtamenti in ea ſimulq;
vrna aurea habens manna, & virga Aaron, quæ fronduerat, & propitiatoriū, duo quoq; Che
rubin obumbrantia propitiatorium, argentum & aurum erant, quæ quodammodo & deſide-
rabilia eius dici poterant. Hæc Palæſtini tunc in delubra ſua intulerunt, quando (vt iā dictum
eſt) inferentes arcam in templū Dagon, ſtatuerūt eam iuxta Dagon. Porrò hic iam nō prętere-
undū, quia Iudæi de hoc ſermone, quo hic dicitur. Ecce ego ſuſcitabo eos, videlicet filios Iuda *Iudęorū va*
& Hieruſalem, quos vendidiſtis filiis Græcorum, de loco in quo vendidiſtis eos, & conuertam *na ſpes de*
retributionem veſtram in caput veſtrum, & vendam filios veſtros in manibus filiorum Iuda, *futuro ipſo*
& venundabunt eos Sabæis genti longinquæ, quia dominus locutus eſt. Ex hoc (inquam) ſer- *rū imperio*
mone vanam ſibi, imò miſerabilem conſolationem aſſumunt. Illa nanq; de Romanis ſub no-
minibus Tyri & Sydonis atq; Palæſtinorum hæc intelligi volunt, eo quòd Veſpaſianus & Ti-
tus Romæ templo pacis ædificato vaſa templi & vniuerſa donaria in delubro illius conſecra-
uerit. Promittitur ergo ſibi, imo ſomniant, quòd in vltimo tempore congregētur à domino,
vt reducantur in Hieruſalem, neq; hac fœlicitate contenti, ipſum Deum manibus ſuis Roma-
norum filios & filias aſſerunt traditurum, vt vendant eos Iudæi non Perſis & Aethiopibus &
cæteris nationibus, quæ vicinæ ſunt, ſed Sabæis genti longinquiſſimæ, quia dominus loquutus
eſt, vt populi ſui vlciſcatur iniuriam. Nos econtra non Romanos, ſed ipſos qui ſe dicūt eſſe Iu-
dæos & non ſunt, ſed ſunt ſynagoga ſatanæ, dicimus deſignari, ac percuti ſub nominibus Tyri

 & Sydonis,

Apocal. 2. & Sydonis,& intra omnem terminum Palęstinorum concludi eandem ob causam,quam & in
alio propheta Deus considerans,cum eundẽ populum redargueret,pater tuus(inquit) Amor-
Ezech. 16. ræus, & mater tua Cæthea. Etenim sicut Amorræi & Cæthei, ita Tirii quoq; & Sydonii atque
Palęstini, non de Sem aut de Iaphet, sed de Cham, qui reprobus extitit, posteritate generati
sunt. Et quia Deus non stirpem carnis, sed mores attendit animi. Iudæi quoq;, quãuis secũdum
Iudæi nunc carnem de stirpe Sem per Abraham processerint, nihilominus tamen inter posteros Cham re-
Tyrij dici putantur, illi duntaxat, qui veri patris Noe, quod interpretatur requies, scilicet Christi, qui est
possunt. requies omnibus sanctis, humanam propter eos assumptam despiciunt infirmitatem, sicut ille
Cham derisit, & foris nunciauit patris nuditatem. Causam dicimus, cur præsenti loco Iudæi in
synagoga Satanæ remanentes(vt iam dictum est)sub nominibus Tyri & Sydonis rectè intel-
ligantur. Tyrus & Sydon, sicut & cæteræ regiones terræ Chanaan, populo Israel fortè distri-
Actor. 13. butæ siue designatæ fuerunt. sed quia in corde maris sitæ, non facile ab hostibus obsiderentur,
minimè capi vel possideri ad eis potuerunt. Sic nimirum Iudæi prædicationis euangelicę ar-
mis capi debuerunt, imò & illis prius verbum Dei prædicari oportuit, sed quia profunditate
malitiæ semetipsos circundantes, & quasi in abysso scientię nequã se abscondentes, repulerunt
Possunt & Palęstini vocari. illud, & expugnari veritatis & iustitię armis non potuerũt, idcirco relictis illis Apostoli ad gen
tes conuersi sunt. Item causam dicimus, cur iidem Iudæi in Palęstinorum terminum concludã-
tur. Palæstini, id est, Philistiim, ascendentibus ex Aegypto, & transeuntibus mare rubrum filiis
Israel, Primi inuiderunt, & deinde cæteri, sicut Moyses in cantico suo cum dixisset. Dux fuisti
in misericordia tua populo quem redemisti. Et portasti eum in fortitudine tua, ad habitaculũ
Deuter. 32. sanctum tuum. Ascenderunt populi & irati sunt, dolores obtinuerunt habitatores Philistiim.
Deinde de cęteris. Tunc(ait)conturbati sunt principes Edõ, robustos Moab obtinuit tremor,
obriguerunt omnes habitatores Chanaan. Ita nimirum credentibus in Christum & mare bap
Actor. 14. tismi transeuntibus, primùmq; Iudęi(sicut in Actibus legimus)inuiderunt, deinde gentes cęterę
quę & exemplo crebrisq; seditionibus illorum in hoc ipsum excitatę sunt. Et illi quidem Pa-
læstini siue Philistiim, quod interpetatur potione cadentes, argentum & aurum domini in sua
delubra, id est, in templum Dagon detulerunt, scilicet arcam vndiq; auro circuntectam, & cę-
tera desiderabilia siue pulcherrima, vt erant propitiatorium & duo Cherubin. Isti autem au-
ream siue argenteam dominicæ incarnationis veritatem in mendacio, quantum in ipsis est, de
tinent, atq; hoc faciendo desiderabilia domini reposuerunt in templo Dagon, quod interpre-
tatur piscis tristitiæ, qui videlicet piscis est Leuiathã serpẽs, vectis tortuosus, & hic in templo
suo cubat habitando in incredulis illorum cordibus. Igitur quod hic dicit Tyro & Sydoni atq;
Palæstinis, & filios Iuda, & filios Hierusalem vendidistis filiis Græcorum, vt longè faceretis eos
de finibus suis. Istud quoq; contra se Iudæi dictum sciant. Filii namq; Iuda, & filii Hierusalem
Roman. 10. Apostoli, cæteriq; discipuli Christi extiterunt, quos illi vendiderunt filiis Græcorum, id est, re-
pellendo verbum Dei, seq; indignos vitæ æternæ iudicantes ad gentes expulerunt, quę omnes
Expulsio Apostolorum ad gentes. sub vno intelligendæ sunt nomine Græcorum, testante Apostolo, cum dicit. Non est enim di-
stinctio Iudæi & Græci. Item, Ira & indignatio, tribulatio, & angustia in omnem animam homi
nis operantis malum Iudæi primùm & Græci. Gloria autem & honor & pax omni operanti bo
Matth. 21. num, Iudæo primum & Græco. Per Græcum vtiq; omnem gentilem vult intelligi. Illa verò
expulsio Apostolorum ad gentes, rectè venditio dicitur, quia videlicet pro eadẽ spe tempo-
ralis commodi illos expulerunt, pro qua etiam occiderant dominum ipsorum. Quænam erat
illa spes? Nimirum ipsa quam innuit euangelica parabola, dicentibus colonis vineæ ad inui-
cem, cum vidissent filium patrisfamilias, Hic est hæres. Venite occidamus eum, & nostra erit
hæreditas. Hæc fuit spes illorum, quòd si Christum Dei filium occidissent, & discipulos eius ex
pulissent, terrę & templi illius commoda liberius obtinerent. Itaq; vendidistis(ait) illos filiis
Græcorum, vt longè faceretis eos de finibus suis, id est, terrena tantùm sperantes & amantes,
cœlestium prædicatores longè in nationes expulistis, ne prædicarẽt suæ genti, id est, vobis qui
bus primùm oportebat prædicari verbum Dei. Hoc autem facientes, dicebant & dicere non
cessant, Deum ad se pertinere, suumq; Deum esse, seq; persecutionem cunctã pro eius obsequio
facere. Idcirco sic exorsus est. Quid mihi & vobis? Nunquid vltionem vos reddetis mihi? Ac si
Matt. 15. dicat. Quid me Deum vestrum esse dicitis, cum constet, quia me non cognouistis? Quid me
Iohan. 8. labiis honoratis, cum cor vestrum longè à me sit? Dicitis vnũ patrẽ habemus Deum, sed quid
Galat. 1. mihi & vobis? Arbitramini vos obsequiũ præstare, & vltionem reddere, quãdo veritatis euan-
1. Timot. 1. gelicæ prædicatores persequimini? Faciebat hoc vnus ex vobis quondã Saulus, simpliciter er
Iohan. 15. rans, & abundantius æmulator existebat paternarum suarum traditionum, sed ideo miseri-
cordiam consecutus est, quia ignorans fecit in incredulitate. Vos autem per malitiã hoc facitis,
excusationem non habentes de peccato vestro, quia vidistis & odistis filium, & me patrẽ eius.
Nunquid ergo vltionem vos reddetis mihi, sicut vultis arbitrari? Non vtiq;, sed crudele odiũ
exercetis, & vos ipsos contra me vlciscimini. Dico ergo, Et si vlciscimini vos contra me, citò

velociter

velociter reddam vicissitudinem vobis super caput vestrum, vlciscendo me contra vos, quo-
niam vlciscimini vos contra me. Non enim per ignorantiã delinquitis, sed argentum meum *Argentum*
& aurum, & qualibus scriptum est, Eloquia domini, eloquia casta, argentum igne examinatũ. *& aurũ do*
itemq; alibi, Desiderabilia super aurum & lapidẽ preciosum multum, siue super aurũ & topa- *mini sacra*
zion. Hæc (inquam) desiderabilia mea & pulcherrima tulistis cum violentia, & incidistis in de *scriptura*
lubra vestra, id est, deprauastis doctrina peruersa in cordibus vestris, quæ iam non sunt dei tẽ- *est.*
pla, sed dæmonum delubra, & eos qui non aliter docebant, quàm sicut ex me docti sunt, quia *Psal. 11.*
ratione superare non potuistis, furore persecuti estis, & longe fecistis eos de finibus suis. Sed qd? *Psal. 18.*
Sicut iam dixi, vicissitudinem ego reddam vobis. Nam ecce ego suscitabo eos de loco, in quo
vendidistis eos. Quomodo vel quando suscitabo eos? in nouissimo die, de quo ante iam dictũ
est, suscitabo illos, vt resurgant mortui, & venient singuli apostolorum siue prædicatorũ de lo
cis ad quæ illos eiecistis, & iam dicta venditione vendidistis. Venient (inquã) nõ soli vel pauci,
sed adducentes gentium multitudinem, copiosos exercitus, tenentes arma salutis, quos acqui- *Ephesi. 6.*
sierũt per verbum Dei, quod reppulistis vos, & indignos æternæ vitæ vosipsos iudicastis: Tũc *Acto. 13.*
conuertam retributionem vestram in caput vestrum, & vendam filios vestros & filias vestras
in manibus filiorum Iuda. Digna & iusta retributionis conuersio in caput vestrum. Vos enim
sicut pro Barraba Christum commutastis, & sanguinem eius vendidistis, atq; pro pseudoapo-
stolis veros Apostolos tradidistis, & ad gentes eiecistis, ita fiet vobis in illa die resuscitationis.
Vos nanq; iuxta illud, quod scriptũ est, Iustus de angustia liberatus est, & tradetur impius pro *Prou. 11.*
eo, trademini in sententiam damnationis, & illis in sinum Abrahæ, Isaac, & Iacob receptis, vos
foras expellemini. Talis vẽditio, talis commutatio fiet de vobis in manibus filiorum Iuda, id
est, in manibus apostolorum, quia ipsi iudices vestri erunt, sedentes super sedes duodecim iu- *Mat. 12. 16.*
dicantes duodecim tribus Israel. Nec verò vendemini genti propinquę, sed ab eis genti lon-
ginquissimæ, id est, malignis spiritibus, quæ gens longinquissima est communione naturæ
vestræ, ab omni fœdere conditionis humanæ. Per Sabæos nanq;, quod interpretatur captiuã- *Sabæi my-*
tes, malignos spiritus intelligi licet. sicut illic, iuxta sensum mysticum accipiendum est in libro *sticæ malig*
Iob. Boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta, & irruerunt Sabæi, tuleruntq; omnia, & pue- *ni sunt spi-*
ros percusserunt gladio. Moraliter nanq; per Sabæos maligni spiritus intelligũtur, qui vbi illis *ritus.*
potestas diuinitus data est, labores animæ cunctosq; sensus vtiles auferunt, & percutiunt gla- *Iob 1.*
diis inuisibilibus. Itaq; vendent eos (ait) Sabæis, id est, cruciandos sociabunt eos spiritibus ma-
" lignis, quia dominus loquutus est, cuius loquutio vera, cuius sermo veritas est. [Clamate hoc
" in gentibus, sanctificate bellum, suscitate robustos, ascendant omnes viri bellatores. Cõcidite
" aratra vestra in gladios, & ligones vestros in lanceas. Infirmus dicat, q̃a fortis ego sum. Erum-
" pite & venite omnes gentes de circuitu, & congregamini, ibi occumbere faciet dominus robu
" stos tuos. Consurgant & ascendant gentes in vallem Iosaphat. quia ibi sedebo, vt iudicẽ omnes
" gentes in circuitu.] Grãdis & fortis hic rhetoricæ, imò plus quàm rethoricæ, declamationis im
petus. quia videlicet grandis est res, & dicenda nequaquam exiliter. Hoc (inquit) quod prędixi,
congregaturum me esse omnes gentes, & deducturum eas in valle Iosaphat, & cætera quæ se-
quuntur vsque ad illud, venundabũt eos Sabæis genti longinquæ, quia dominus loquutus est.
clamate, id est, prædicate in gentibus, iuxta illud. Euntes in mundũ vniuersum prædicate euã- *Mar. vlt.*
gelium omni creaturæ. Item, Euntes docete omnes gentes. Et sanctificate (inquit) bellum, vide *Mat. vlt.*
licet baptizando eos in nomine patris & filii & spiritus sancti, quatenus ad illud bellum, vni- *Sanctifica-*
uersalis iudicii, sanctitatis & iustitiæ sint armis induti & præparati. Et quia ad cõcursum illius *te bellum.*
belli sola baptismatis sanctificatio non sufficit, suscitate robustos, ascẽdant omnes viri bellato
res, id est, docete eos seruare omnia quæ mandaui vobis, vt tunc demum fiduciam habeant in
die iudicii, tanquam robusti, & ascendant tanquam viri bellatores, tanquam iudices terribiles
gladios ancipites in manibus suis habentes ad faciendam vindictam in nationibus, increpatio
nes in populis. Ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorũ in manicis ferreis,
vt faciant in eis iudicium conscriptum. Et quia rex belli huius nimium grandis est, eumq; neg- *Psal. 149.*
ligi nimis damnosum est. Concidite (inquit) aratra vestra in gladios, & ligones vestros in lan-
ceas, id est, labores seculi, & vsum huius mũdi, cuius figura præterit, postponite euãgelio Chri *1. Cor. 7*
sti & verbo dei, vt in illo studentes arma vobis optima circũponatis, quibus in illo bello opus
erit. Infirmus dicat, quia fortis ego sum, id est, quisquis ad illud bellum sese præparatũ esse cu- *Virtus in*
pit, tunc demum fortem sese speret in domino inueniri, cum humiliter cognouerit, quàm in se- *infirmitate*
metipso infirmus sit. Nam virtus in infirmitate, hoc est, infirmitatis propriæ cognitione per- *perficitur.*
ficitur. Taliter erumpite (inquit) & venite omnes gentes in circuitu, id est, ab oriente & ab oc- *2. Cor. 12.*
cidente, & à septentrione & meridie. omnes, inquam, gentes, quia videlicet apud deũ nulla per-
sonarum acceptio, vel distinctio est, sed omnes pro meritis discernens, probos remunerabit, im
probos puniet. Itaq; venite & congregamini, alii ad dexteram, alii ad sinistram separandi. *Acto. 10.*

Hæc proloquens spiritus propheticus, cum hactenus de multis vel ad multos pluraliter

loquutus fuerit, miro modo ad quendam singulariter, repẽte apostropham facit, dicendo. Ibi
occumbere faciet dominus robustos tuos. Quis est iste robustorũ possessor, quos ibi dominus
Iob. 41. faciet occumbere, nisi is qui apud beatũ Iob dictus est esse rex super omnes filios superbiæ? Nẽ
pe ibi robustos eius omnes, id est, superbos, cum eodem rege ipsorum vel principe faciet domi
nus occumbere, dicendo sicut in Euangelio legimus, Ite maledicti in ignẽ æternum, qui præ-
Matt. 25. paratus est diabolo & angelis eius. Nec plura cũ illo robusto robustorũ loqui dignatus, prio-
rem repetit sermonem, & dicit idem dominus. Consurgant & ascendant gentes in valle Iosa-
phat, quia ibi sedebo vt iudicem omnes gentes in circuitu. De valle Iosaphat iam superius di
ctum est. Notandum verò, quòd cum ille dixerit, congregabo omnes gentes, & educã eas in
vallem Iosaphat, & disceptabo cum eis ibi. nunc aliter hic pronunciat. Consurgant & ascen-
dãt omnes in vallẽ Iosaphat, quando incredulos quosq; vel aduersarias potestates dominus
ad iudiciũ prouocat, & disceptat cũ eis pro populo suo. Deducam eos (inquit) in vallem Iosa-
phat, quando autem credentes ad præliũ cohortatur. Ascendent (ait) omnes viri bellatores,
Consurgant & ascendant gentes in vallem Iosaphat. Qui enim iudicatur, in valle positus est,
qui autem viri bellatoris nomen obtinebit illic stando à dextris, amplius autẽ quicunq; sede-
bit in ordine sedium duodecim, nimirum in alto erit. Quod tandem ita subinfert, quia ibi sede
bo vt iudicẽ omnes gẽtes in circuitu, verbis euangelicis satis aperitur. Cum autẽ venerit filius
hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ, &
Expositio per verba Christi. congregabuntur ante eum omnes gentes, & cæt. Sequitur. [Mittite falces, quoniam maturu- »
it messis. Venite & ascendite, quia plenum est torcular, & exuberant torcularia, quia multipli »
cata est malitia eorum.] Quis dicat, quibus dicat, & quid significet quod dicit. Mittite falces, »
Matt. 13. & quoniam maturuit messis, illa satis indicat. Euangelica parabola seminantis, vel boni semi
nis & zizaniorũ agri. De quibus cum dixissent serui patrisfamilias, vis imus & colligimus ea,
sinite, inquit, ille vtraq; crescere ad messem, & in tempore messis dicam messoribus. Colligite
primùm zizania, & alligate ea in fasciculos ad cõburendum, triticum autem congregate in
horreũ meum. Messis (inquit dominus) cõsummatio seculi. Mittet filius hominis angelos suos,
& colligent de regno eius omnia scandala. Igitur qui hæc dicit, mittite falces quoniã maturuit
messis, filius hominis est, qui & anteq̃ fieret filius hominis, erat vt nunc est filius dei, & hæc &
cætera loquebatur in prophetis. Et quibus hæc dicit, messores eius angeli sunt, & ipsa maturi-
tas messis finis est seculi, quando secundum præscriptam disceptationem iudicii facienda est
separatio tritici & zizaniorum agri. Quod autem sequitur & dicit, Venite & descendite, quia »
plenum est torcular, & exuberant torcularia, rem eandem per aliam similitudinem nihilomi »
nus congruè significat. quia videlicet tunc vniuersaliter fiet, quod nunc interdũ particulariter »
fit, vt à reprobis omnino separentur electi, sicut in torcularibus vinum in apothecis reponen »
dum, separatur ab acinis foras proiiciendis. Vndè quod ait, quia multiplicata est malitia eo-
Mat. 24. rũ, sic intelligendũ est, ac si diceret. Quia sic abundãte malitia, multorum charitas refriguit, vt
amplius differri nõ debeat expressio iudicii, quia electi à reprobis, simplices sequestrẽtur à ma
litiosis. His dictis terribiliter inclamat & dicit. [Populi in valle concisionis, quia iuxta est di- »
es domini in valle cõcisionis. Sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerũt splendorẽ suũ.] »
Idcirco populi vel gentes, de quibus supra dictum est, in valle iudicii siue cõcisionis congre-
gantur, vt à dextris atq; à sinistris dispertiti, à domino iudicentur. Cuius mœrorẽ diei & tormẽ
ta pereuntium ne sol quidem & luna, astraq; cætera poterunt intueri, sed retrahent fulgorem
suum, & seueritatem iudicantis, reddentisq; vniuscuiusq; opus in caput suum, aspicere non au
debunt, non quò clementiora sint Dei iudicia, sed quò omnis creatura tormentis aliorũ perti-
mescat. Eodem sensu quo hic ait, sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt lumẽ suũ,
Amos. 5. Alius propheta dicit, Dies domini ista, tenebræ & non lux. Nunquid nõ tenebræ dies domini,
Sopho. 1. & non lux? Et caligo, & non splendor in ea? Item q; alius, Dies iræ dies illa, dies tribulationis &
angustiæ, dies calamitatis & miseriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis.
Vallis cõcisionis. Porrò, quod semel & iterum dicit, in valle cõcisionis, idẽ intelligi volens, quod supra, vbi
dixit, in valle Iosaphat, meminisse nos facit historiæ supra memoratæ, quia in valle Iosaphat
congregati filii Ammon & Moab, & montis Seir, vt pugnarent cõtra Iudã, versi cõtra semet
ipsos mutuis cõcidere vulneribus. vnde & propter hoc ipsum, q̃ propriis gladiis concisi sunt,
rectè vallis cõcisionis. sicut econtra pro eo, quòd illic filii Iuda benedixerunt dominum, dicta
est vallis benedictionis. Sicut illi mutuis vulneribus semetipsos conciderunt, sic in illa die re-
probi omnes propriis ex conscientiis condemnandi sunt. Sequitur. [Et dominus de Siõ rugiet, »
Ioan. 5. & de Hierusalem dabit vocem suam. Et mouebuntur cœli & terra, & dominus spes populi sui, »
& fortitudo filiorũ Israel.] Quoniam de illo die domini magno & horribili hactenus sermo »
est, rectè rugitus iste & vox ista domini illa intelligitur, de qua ipse in euãgelio dicit. Nolite mi
rari hoc, quia venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocẽ filii Dei, & pro-
cedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt, in resurrectionem
iudicii,

iudicii. Nam vox illa, de qua præmiserat dicens. Amen amen dico vobis, quia venit hora &
nunc est, quando mortui audient vocem filii Dei, & qui audierint, viuēt. Ille rugitus, & illa vox
est, qua infernum moriendo ac resurgendo terruit ac vicit, prædamque ex eo tulit, secundum
prophetiam Iacob, dicentis. Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti, &c. Ab illo ru- *Gene. 49.*
gitu Amos propheta incipit, dicendo. Dominus de Sion rugiet, & de Hierusalem dabit vocē
suam. Quod idem est, ac si dicat, De Sion egredietur lex, & verbum domini de Hierusalem.
Nam quod illic sequitur, & luxerunt speciosa pastorū, & exiccatus est vertex Carmeli, quod
interpretatur scientia circuncisionis, intelligitur de superbia scribarum & pharisæorum, qui se *Esaia. 1.*
profitebantur pastores populi, qui propter suas traditiones reliquerant traditiones Dei, vide-
licet quod illa quasi speciosa doctrina illorum, coruscante Christi euangelio, lugere deberet
& exiccari. Igitur dominus de Sion rugiet, & de Hierusalē dabit vocem suam, videlicet quan-
do de medio sanctorum, quorum cum millibus veniet, & de medio angelorū, qui cum eo ve-
nient, quorum nimirum vna societas rectè Sion dicitur & Hierusalem, sedens in sede maiesta-
tis suæ, dicet his qui à dextris erunt. Venite benedicti patris mei, possidete regnum. His autem *Matth. 25.*
qui à sinistris. Ite maledicti in ignem æternum. Tunc vtiq; mouebuntur cœli & terra, sicut ait
ipse dominus. Nam virtutes cœli mouebuntur. Nec verò paruus erit terræmotus in occursum
eius, sed tantus, vt mortui omnes impulsi tanquam dormientes excitentur. Et electi quidē ipsi *Matth. 24.*
quoque timebunt & trement, sed in ipso timore vel tremore fortem & firmam retinebunt spē.
Hoc est quod protinus ait, & dominus spes populi sui, & fortitudo filiorum Israel. Omnis nāq;
populus electorū Dei rectè dicitur & est, quos omnes tunc eadem maiestate sua miro modo &
terrebit & confortabit, quia videlicet nunquam in semetipsis, sed in domino sperauerunt,
nunquam de sua, sed de domini fortitudine præsumpserunt. Quo contra falsi Israelitæ in se- *Rom. 10.*
metipsis sperant, & de semetipsis fortes videri volunt, dum quærentes suam statuere iustitiam,
iustitiæ Dei subiecti non sunt. Hæc omnia gentibus prædicata sunt secundum præceptum di-
centis superius, clamate hoc in gentibus, & quæcunq; ab eo loco dicta sunt, propheta de per-
« sona Dei loquebatur. Nunc tandem ipse Deus in persona sua loquitur & dicit. [Et scietis quia
« ego dominus Deus vester, habitans in Sion, in monte sancto meo, & erit Hierusalem sancta, &
« alieni non transibunt per eam amplius. Et erit in die illa stillabunt montes dulcedinē, & col-
« les fluent lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ. Et fons de domo domini egredietur, & ir-
« rigabit torrentem spinarum. Aegyptus in desolationem erit, & Idumæa in desertum perditi-
« onis, pro eo quòd iniquè egerunt in filios Iuda, & effuderunt sanguinē innocentē in terra sua.
« Et Iudæa in æternum habitabitur, & Hierusalem in generationem & generationē, & mūdabo
« sanguinem eorum quem non mundaueram, & dominus commorabitur in Sion.] Miro mo-
do verba suæ personæ verbis prophetæ dominus subiungit per coniunctionem, &. Ac si di-
cat: Ista omnia, quæ iussi clamari in gentibus, fient, & tunc vos qui estis populus meus, qui
dicimini & veri estis filii Israel, quia ego dominus Deus vester. scietis, inquam, quia vide-
bitis. videbitis autem, non adhuc per speculum in ænigmate, sed ad faciem. Ego ille domi-
nus Deus vester, tunc cognoscar à vobis habitans in Sion, in monte sancto meo, & quemadmo
dum alius propheta testatur, tunc loquar ad inimicos meos in terra mea, & in furore meo con- *Ephes. 5.*
turbabo eos, ego (inquiens) constitutus sum rex ab eo super Sion montē sanctum eius. Et tunc *Apoca. 21.*
erit Hierusalem sancta, videlicet quam (vt Apostolus ait) exhibui mihi spōsam gloriosam nō *Alieni à cœlesti Hierusalem.*
habentem maculam aut rugam, & de qua Iohannes in Apocalypsi. Vidi ciuitatē Hierusalem
nouam descendentem de cœlo, à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. Et alieni
(inquit) non transibunt per eam amplius. Alieni, inquam, scilicet timidi & increduli, & execra-
biles & homicidæ, & fornicatores & venefici, & idololatræ & omnes mēdaces, qui ante hac per
eam transibant, eāq; fatigabant, amplius per eam transire non poterunt, quia foras missi erunt,
& sicut illic scriptum est, pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors *Apoca. 22.*
secunda. Item, Illic scriptū est, Foris canes & malefici, & impudici, & homicidæ, & idolis serui-
entes, & omnis qui amat & facit mendacium. Igitur alieni non transibunt per eam amplius, &
neq; mors vltra erit, neq; luctus, neq; clamor, neq; dolor, quæ prima abierunt. Et erit in die illa
(inquit) stillabunt mōtes dulcedinē, & colles fluent lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ.

Montes illius ciuitatis prophetæ & Apostoli, colles autem cæteri sancti sunt, quorum quia *Montes & colles illius Hierusalē.*
doctrinā subiectæ plebes hic susceperunt, idcirco illic gloriæ quoq; communicabunt, & insi-
tam illis dulcedinem diuinæ charitatis videndo bibent, & cōuiuendo haurient, quia nimirum
plenius in illis gloriam Dei videbunt, per quorum doctrinam gloriā Dei cognouerunt. Hoc
breui versiculo Psalmista significat dicens: Inebriabuntur ab vbertate vultus tui, & torrente *Psal. 35.*
voluptatis tuæ potabis eos, quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbunt lumen.
& quidem de montibus dulcedo, & de collibus fluet lac, & per omnes riuos Iuda, id est, per o-
mnium fidelium siue confessorum corda ibunt aquæ salientes in vitam æternam, sed eiusdem
dulcedinis, eiusdem lactis, earundēq; aquarum fons & in montes & in colles, & in omnes riuos

Prouerb.9. illos, de domo domini(inquit) egredietur, quæ videlicet domus rectè intelligitur fabrica cor-
poris Christi, etenim ipsa est domus quam sapientia sibi ædificauit. Ait ergo, Et fons de domo
domini egrediebatur, & irrigabit torrentem spinarū, fons vitæ, & torrens voluptatis de illa do
mo domini egrediens, irrigabit torrentem spinarum, id est, vniuersitatem electorum, vt tā non
sit quod erat, decurrendo ab ortu ad occasum, Inter spinas tribulationum atq; peccatorū, sed
Apoca. 22. torrens deliciarum, abundans vbertate bonorum sempiternorum. De hoc item in Apocalyp.
legitur. Et ostendit mihi flumen aquæ viuæ, lympidum sicut crystallum, procedens à sede Dei
Flumen pacis spiritus sanctus. & agni, in medio plateæ ciuitatis. Et ex vtraq; parte fluminis lignum vitæ afferēs fructus duo-
decim, per menses singulos reddens fructum suum. Breuiter hic dicendū, quia fons ille, siue flu-
men spiritus sanctus est, qui & in propheta dicit. Ecce ego declino in eos vt flumen pacis, & vt
Esaiæ.66. torrens inundans gloriæ gentium. Hoc (inquam) flumen pacis, hic torrens gloriæ, hoc flumen
lætitiæ, hic torrens voluptatis, hæc vbertas domus Dei, spiritus sanctus est. Ipse naq; amor est
sponsi & sponsæ, quo nimirum inundatus & sanatus, qui erat torrens spinarum, torrens erit
deliciarum, id est, conditio nostra, quæ mortalis erat & misera, immortalis erit & beata. Ciui-
tati huic Aegyptus & Idumæa spiritualiter secundum nouam interpretationem, & secundū
rem contrariæ sunt, & idcirco contrariè recipient. Aegyptus naq; tenebræ, Idumæa terrenitas
interpretatur, omnesq; illos significant, quos execæcauit malitia ipsorū, & qui propter cupidi-
Filij Iuda spiritualiter. tatem corda terrena gerunt. Ait ergo, Aegyptus in desolationem erit, & Idumæa in desertū
perditionis. Quare? Pro eo(inquit) quòd iniquè egerunt in filios Iuda, & effuderunt sanguinē
innocentem in terra sua. filios Iuda. sicut Hierusalem & Syon, nō carnaliter, sed spiritualiter
intelligimus, scilicet omnes qui vnum & verum Deum confitentur, secundū nomē Iuda, quod
interpretatur confessio, & propter eandem confessionē iniqua patiuntur ab Aegypto & à fi-
liis Edom. Qui dicunt, exinanite, exinanite vsq; ad fundamentum in ea, subauditur Hierusalē.
Psal.136. Vellent naq; exinanire ciuitatem, id est, Ecclesiam Dei, nullāq; ex ea penitus audiri vocē. Iuda,
id est, confessionis, ac proinde domino habitante in illa cum abundantia dulcedinis, fluuioq;
lactis, ac per omnes riuos Iuda euntibus aquis, ipsi econtra erunt in desolationē, & in desertū
perditionis. Vnde adhuc sequitur. Et Iudæa in æternum habitabitur, & Hierusalem in gene-
rationem & generationem, & mundabo sanguinem eorum quē non mundaueră, & dominus
commorabitur in Sion. Cuncta hęc spiritualiter dicta, miro modo carnali Iudęę, siue Israeli in
Carnalis sensus Iudeorū de mille annorū regno carne glorianti blandiuntur. Cum enim contra ipsos maximè hęc dicantur, vtpote qui terreni
sunt, & terrena diligunt, & sanguinem sanctorum prophetarum in terra sua effuderunt, & pro
inde excæcati meritò, redacti sunt in Aegyptum, ipsi pro semetipsis dicta esse gloriantur. Hęc
enim ad opinionem illorum multum accedere videntur, qua mille annorū regnum in Iudęę
sibi finibus pollicentur. & auream Hierusalem, & victimarum sanguinem, & filios ac nepotes,
& delitias incredibiles, & portas gemmarum varietate distinctas. In illa pulchra annorū lon-
gitudine habitaturos se putant secundum hanc prophetiā, de montibus stillas carneę dulce-
dinis, & de collibus candidi fluuios lactis, & per omnes riuos Iuda salientes aquas purissimas,
tanta vbertate, vt torrentes quoq; spinarum ita cōmutentur, quatenus circum circa non spinę,
Iudæi gaudent in superficie literæ. sed ligna pulcherrima atq; fructifera nascantur, velut in paradiso deliciarum. Iuxta literam
hæc omnia somniant, & errant, sed hic error propheticis profuit semper & prodest literis, vt à
suis conseruentur inimicis. Deniq; tanta sunt quæ contra illos dicuntur, vt odio nimis impati-
enti illos sine dubio concitarent, si manifestis expressa fuissent vocibus. Itaq; sicut in Esaia lo-
Esaiæ.8. quitur dominus: Liga testimonium, signa legem in discipulis meis, ita & hic necessario factum
credamus, vt ligaretur testimonium hoc mysticum, discipulis Christi repositum, ab inimicis
Christi conseruandum, propter ligaturæ pulchritudinem, propter blandientē illis literæ su-
perficiem. Ligaturę eiusdem summa clausura hæc est. Et mundabo sanguinē eorum, quem nō
mundauerunt, Et dominus commorabitur in Sion. Quorum eorum mundabo sanguinem?
Aegyptiorum videlicet & Idumæorū, quos semetipsos esse Iudæi non sentiunt, cum sint maxi-
mi homicidarum, qui sanguinem innocentem effuderunt. Eorum(inquit) sanguinem munda-
bo, quem non mundauerunt, id est, homicidia cæteraq; peccata illorum vindicabo, de quibus
pœnitentiam non egerunt. Nam si mundauissent ipsi per temporalem pœnitentiam, ego non
mundarem aut punirem per æterni iudicij sententiam. Succinit propheta personæ loquentis
domini, conuersus ad nos ac dicens: Et dominus commorabitur in Sion, in illa videlicet, cuius
Psal.86. fundamenta sunt in montibus sanctis, cuius portas diligit dominus super omnia tabernacula
Iacob, de qua tā mirabiliter, quàm veraciter loquitur spiritus sanctus, & homo
natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. Ibi commorabitur, ibi
moram faciet æternam, ibi semper videbitur Deus deorum,
semperq; desiderabilis erit ad videndum.

FINIS LIBRI IN IOHELEM PROPHETAM.

PROLOGVS RVPERTI IN *AMOS PROPHETAM.*

TERTIVS in ordine duodecim prophetarum, sanctus Amos, magnā do- *Magisteriū*
ctoris & eruditoris sui spiritu sancti gratiam commendat, ad gloriā ipsius re *sancti spūs*
ferendo, quis & vndè in prophetam fuerit assumptus. Ait enim ipse in titulo *in Amos.*
prophetiæ suę. Verba Amos, qui fuit in pastoralibus de Thecue. Et alibi. Nō
eram propheta, nec filius prophetæ, sed armentarius vellicās sycômoros, & *Amos 7.*
tulit me dominus, cum sequerer gregem, & dixit ad me. Vade propheta po
pulo meo Israel. Magnum quippe est præconium gratiæ & gloriæ domini,
in eo quod pastorem implendo, prophetam facere & dignanter voluit, & efficaciter potuit.
Porro nos temeritatis argui veremur, qui verba non hominis, sed dei verba. non ab humo ꝓ-
lata, sed cœlesti magisterio deprompta, tractare nitimur, quorum sub maiestate magni & an- *Difficultas*
tiqui, multoq; maiores q̃ nos, intellectus ꝓprii vires succūbere fatentur. Quis enim (inquiūt) di *in hoc pro-*
gnè exprimat tria & quatuor scelera Damasci, Gazæ, Tyri, Edō, filiorū Ammon & Moab, in se *pheta.*
primo octauoq; gradu Iudæ & Israel? Quid igitur? Remittemus laxas manus, & verborum dig
nitatē atq; difficultatem, dormitionis ac somnij nobis vt pigri occasionem faciemus? Si hoc a-
gimus, contra nos est illud dictum sapiētis, vt excusari nō possimus. Vade ad formicā ò piger,
& considera vias eius, & disce sapientiā. quæ cū non habeat ducē vel præceptorē, nec principē,
parat æstate cibum sibi, & congregat in messe quod comedat. Vsquequo piger dormis? Quā-
do consurges ex somno tuo? Paululum dormies, paululū dormitabis: Paululum conseres ma-
nus vt dormias, & veniet tibi quasi viator egestas, & pauperies quasi vir armatus. Si verò im- *Prov. 6.*
piger fueris, veniet tibi vt fons messis tua, & egestas longè fugiet à te. Quo nā hæc dicta tendūt,
nisi vt spem suggerant inopi animæ, quatenus de adiutorio dei cōfidens ꝓperet, exēplo for-
micæ, maiora humeris suis onera subire, cibūq; sibi parare? Ventura nanq; est fames pigris &
somnolentis, in hoc tēpore dormitantibus, & occurret illis quasi vir armatus. quā & Psalmista
prospiciens, cum dixisset. Nouit dominus dies immaculatorū, & hæreditas eorū in æternū erit, *Psal. 36.*
subiunxit atq; ait. Non confundentur in tēpore malo, & in diebus famis saturabuntur. Tēpus
malum & dies famis nimirum appellat diem iudicii, quando mali & pigri, qui hic neglexerūt *Deut. 8.*
omnem sermonem procedentē ex ore dei, in quo viuit, & sine quo non viuit homo, esurient &
sitient in æternum. Exurgamus igitur etiam ad hanc partē sermonis dei, & quisquis hæc opus-
cula nostra legerit, exoratum se nouerit, vt cum beneuolis arridens oculis dicat de nobis illud *Prouer. 30.*
eiusdem sapientis, Formicæ, populus infirmus, qui pręparat in messe cibum sibi.

FINIS PROLOGI.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN AMOS PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

VErba Amos qui fuit in pastoralibus de Thecue, quę vidit super Israel in die- *Verbū domi*
" bus Oziç regis Iuda, & in diebus Hieroboā, filij Ioas regis Israel, ante duos an- *ni factum*
" nos terręmotus.] Amos q̃d interpretat̃ populus auulsus, ex ipsa sui nominis *ad Amos*
" interpretatione durū pręfert præsagiū Israeli ad quē mittitur, quod videlicet *durū Israeli*
proxima captiuitate de terra sua foret auellēdus, quin aureos colēdo vitulos, *præsagium.*
à domo & stirpe Dauid, quē elegerat dominus, fuerat auulsus. Huius v̄ba sunt
hęc, de viuo nimirū fōte (quod est vnicū verbū dei) ꝓlata, & idcirco omni ve
ritati rerū sequentiū necessario adimplenda. Qui videlicet Amos fuit in pastoralibus Thecue.
Est aūt Thecue vocabulū oppidi, distantis à Bethleē sex milibus ad meridianā plagā, & vltra
nullus est viculus, ne agrestes quidē casæ, quales Aphri appellant Mapalia, furnis potius q̃
domibus similes. Tāta est heremi vastitas, quę vsq; ad mare rubrū, Persarumq; & Aetiopū atq;
Medorū terminos dilatatur. Et q̃a humo arida atq; arenosa nihil omnino frugū gignitur, cūcta
sunt plena pastoralibus, vt sterilitatē terræ cōpensent pecorū multitudine. Ex hoc numero pa
storū & Amos propheta fuit, imperitus sermone, sed nō scientia. Idē enim qui per oēs prophetas
spūs sanctus, per istū quoq; locutus est. Porrò Thecue tuba interpretat̃. Vndè & hoc ipsum no-
mē viculi multū cōgruit rei, scilicet huic ꝓphetię, quæ nimirū si bene audit̃, si aures audiendi ha
bemus, tanta & tā fortis est, vt meritò vocetur tuba dei. Hęc verba vidit super Israel, subaudit̃

 veni-

uenientia velut grande pondus. Cæterùm nisi Israel præuaricatus fuisset, & idcirco nõ aduer-
2. Par. 26. sa, sed prospera nunciaret, rectius diceretur ad Israel siue pro Israel. Vidit aũt visione illa qua
possunt verba videri, scilicet visione mentis, quę vera visio est, ob cuius excellentiã & prophe
ex dicuntur vidẽtes. Ozias cuius in diebus hæc vidit cognominẽto Azarias dictus est, rex Iuda,
qui indebitũ sibi sacerdotiũ vendicare conatus, lepra in fronte percussus est, quando irã domi-
ni non solum pœna eius, sed & terrę motus ostendit, quem Hebræi tunc accidisse cõmemorãt.
Ante duos annos illius terrę motus hæc verba se vidisse testatur. Cur aũt terręmotus eiusdem
nunc fecerit mentionẽ, si ratio quæritur, opportunius in proximo dicetur, quando pro necessi
tate mystici sensus inueniendi, scrutabimur verticẽ Carmeli, cur præmisso, dominus de Siõ ru
giet, & de Hierusalem dabit vocem suã, & luxerunt speciosa pastorũ, subiunxit atq; ait, & exic
Hieroboam hic, pronepos Iehu. catus est vertex Carmeli. Porrò Hieroboam iste non est filius Naboth, qui peccare fecit Israel,
sed filius Ioas, filij Ioathan, filii Iehu, pronepos eiusdẽ Iehu, sub quo prophetauerunt, Osee, &
Iohel, & Amos, Verba ipsa iam nunc aggrediamur. [Dominus de Sion rugiet, & Hierusalẽ
dabit vocem suã, & luxerunt speciosa pastorũ, & exiccatus est vertex Carmeli.] Ab eo quo
summa sanctorũ prophetarũ intentio tendit, verborũ suorũ initiũ facie, scilicet ab aduentu, qui
tunc expectabatur, & euangelio Christi filii Dei, & quid propter eius reiectionem siue repulsi-
onem infelicibus euenturum foret Iudæis, mirabiliter atq; terribiliter propheta de pastore as-
sumptus edicit. Nam dominus de Sion rugiet, hoc est, Christus dei filius, deus & dñs, homo fa-
ctus, & mortẽ passus, infernum cõfringet, & mortẽ euincet, tanq̃ leo fortissimus, tanq̃ catulus
Gene. 49. leonis. i. fortissimus, filius fortissimi dei, secundum prophetiã Iacob dicentis. Catulus leonis Iu
da, ad prædã fili mi ascendisti, Requiescens accubuisti vt leo, & quasi leæna. Quis suscitabit e-
um? Tanto rugitu emisso de Siõ, deinde de Hierusalẽ (quæ vna eademq; ciuitas est) dabit vocẽ
suam. i. emittet prædicationem euangelicã. quod & fieri oportere secundum scripturas ipse te
status est. Quoniã sic scriptũ est, & sic oportebat Christũ pati, & resurgere à mortuis tertia die,
Luca. 24. & prædicari in nomine eius pœnitentiã & remissionem peccatorũ in omnes gentes, incipienti-
bus ab Hierusalem. Quid deinde miseris euenturum erat Iudæis? Nimirũ geminum malũ, du-
plex contritio, alia tẽporalis, alia æterna, siue alia corporalis, alia spiritualis. De temporali si-
ue corporali, & luxerunt speciosa pastorũ, inquit. De æterna siue spirituali, & exiccatus est (in-
Speciosa pastorũ Hierusalem. quit) vertex Carmeli. Quæ enim vel quorũ speciosa pastorum luxerunt, & quomodo luxe
runt? Vtiq; speciosa ciuitas illa Hierusalẽ, quæ & prophetas & ipsum dominũ prophetarũ oc-
cidit, & augustũ in ea templum, quo nihil in orbe fuit augustius, & cætera quæcunq; speciosa
siue delectabilia potuerant habere pastores illi falsi, scilicet scribæ & pharisæi, qui se profite-
bãtur esse pastores, cũ essent lupi rapaces, Luxerũt luctu incõsolabili, circundãtibus & vastãti
bus cuncta Romanis, qbus vincẽtibus, quicũq; ex Iudæis gladio, fami, & igni superesse potue-
rũt, in oẽs gẽtes captiui ducti sunt. Hæc fuit & est cõtritio tẽporalis, cõtritio corporalis. Quis
Vertex Carmeli, scribę et pharisęi porrò erat Carmelus, & quis Carmeli vertex, & quomodo exiccatus est? Interpretatio nois
Carmelẽtẽ cito aperit. interpretatur enim Carmelus, sciẽtia circuncisionis. Ergo Carmelus se
cundum suum nomen significat circuncisionem, id est, Iudaismũ carnalẽ, multũ in sua sciencia
glorLantem. Vertex eiusdem Carmeli, illa fuit generatio, quæ saluatorẽ crucifixit, generatio
Prouer. 30. cuius (vt sapientia dicit) excelsi erant oculi, & palpebræ in altũ resurrectæ. Illa nãq; generatio
circuncisionis, summũ sibi visa est esse vel habere culmen scientiæ, ita vt & claues sciẽtiæ dixe
rit eã dominus tulisse. Væ, inquit, vobis, quia tulistis clauim sciẽtiæ. Ipsi nõ introistis, & eos qui
Luca. 11. introibant, prohibuistis. Talis est vertex Carmeli, post rugitũ domini de Siõ, & vocem eius de
Hierusalem. exiccatus est, quia videlicet extunc ab illis recessit omnis ros supernæ gratiæ, &
nubibus suis mandauit dominus, ne pluerent super eos imbrem, quia repulerunt verbum dei,
& indignos se iudicauerunt æternæ vitæ. Super illũ verticẽ, id est, super illã generationẽ om-
niũ cæterarũ nationũ omnia peccata venerunt, secundũ sententiã ipsius domini, qui cum di-
Matt. 23. xisset. Ecce ego mitto ad vos prophetas & sapientes & scribas, & ex illis occidetis & crucifige
tis, &c. subiunxit atq; ait: Vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terrã,
à sanguine Abel iusti, vsq; ad sanguinẽ Zachariæ filii Barachiæ, quẽ occidistis inter templũ &
altare. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationẽ istã. Sequitur ergo. [Hæc di-
cit dominus. Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor nõ conuertã eũ, eo q̃ trituraue
Nõ conuertam eum. rit in plaustris ferreis Galaad.] Hæc est contritio æterna, contritio spiritualis, in eo q̃ dicit, nõ
conuertã eum. Quem enim dicit eũ, nisi verticem Carmeli. i. sicut iam diximus, superbiam sciẽ
tię circuncisionis, cuius illa generatio vertex quidã extitit, nẽpe cum dicit, nõ conuertam eum,
nõ licet subaudire Damascũ, cum Damascus sit fœminini generis, sicut & cũ dicitur, super tri
bus sceleribus Gazæ, & super quatuor nõ conuertã eum, non licet referri ad Gazã, cum Gaza
nomẽ ciuitatis & fœminei sit generis. Et sicut cũ dicitur, super tribus sceleribus filiorũ Ammõ,
& super quatuor nõ conuertã eũ, non cõuenit singulariter eũ referri ad pluralitatẽ filiorũ Am-
mon. Igitur nõ conuertã eum cũ dicit, subaudiri necesse est Carmelũ, siue verticem Carmeli. i.
populum

populum Iudaicum circuncisum, maximeq; illam, quæ dominum crucifixit, generationem e-
iusdem populi, cuius sententia denotatur reprehensibilis ex interpretatione (vt iā dictū est) no-
minis Carmeli. Neq; enim leuiter ac sine magnæ indignationis pondere illa generatio hic di-
cit vertex Carmeli, sed eodē spiritu, & eadē ira, qua & diabolus sub nomine principis Tyri, in
propheta propter præsumptionē scientiæ dicitur Cherub; q̄d interpretatur plenitudo scientiæ.
Tu (inquit) signaculū similitudinis, plenus sapientia, & perfectus decore, in delicijs paradisi dei *Ezechi. 28.*
fuisti, Tu Cherub extentus & protegens, & posui te in monte sancto dei. &c. & eieci te de mōte
dei, & perdidit te ô Cherub protegens de medio lapidum ignitorū. Homo quoq; cui persuasit
in præcium transgressionis scientiam plenariam, dicendo, & eritis sicut dij scientes bonū & ma- *Gene. 3.*
lum, super eodem vitio denotatur in ligno præuaricationis, dum pro eo quod accidit, nomen
ironicè scriptum est illi, vt diceretur lignū scientiæ boni & mali. Ita nimirū per verticem Car-
meli, secūdum iam dictā interpretationem, terribiliter hic denotari arbitramur superbiā illius
generationis siue circuncisionis, nimium de scientia præsumentis. cuius tanta præsumptio, vt
Christum virtutem & sapientiam dei speraret se circumuenire posse dolis, & ita exinanire cō
silium dei, vt illū qui venisset benedictus in nomine domini, faceret haberi maledictū in manu
legis domini, pro eo quòd dixerat lex; quia maledictus est à deo: qui pendet in ligno. Proinde *Terribilis dei sententia contra occisores Christi.*
terribiliter dictū, & cum metu ac reuerentia cogitandū, quod propter scelera Damasci, pp̄ter
scelera Gazæ, propter scelera Tyri, propter scelera Edom, propter scelera filiorū Ammō, pro-
pter scelera Moab, propter scelera Iuda, & propter scelera Israel, sustinuerit dominus, & dam-
net illum verticē Carmeli, vt nō conuertat eum, id est, omnino repellat & cæcitati tradat eum
secundum alterius prophetiæ testimoniū, qua idem dominus dicit. Excæca cor populi huius, &
aures eius aggraua, ne fortè videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & *Esaiæ 6.*
conuertatur, & sanē eum. Quis hoc animaduertere posset, nisi dominus ipse in luce euangelij
consonanter & manifestius dixisset, illud quod iā præmisimus; vt veniat super vos omnis san
guis iustus, qui effusus est super terram à sanguine Abel iusti. Itēq; Amē dico vobis, veniēt hæc *Math. 23.*
omnia super generationē istā. Deniq; si omnia, ergo & Damasci & Gazæ, & Philistijm & Tyri,
& Edō, & Moab, patrū suorū Iuda, atq; Hierusalē scelera venire debuerunt super generatio- *Infœlicissima generatio.*
nem illam secundum prophetiam hanc. Porrò quamuis dicantur venire super illius genera-
tionis verticē, nō tamen remoueri dicuntur ab eisdem, quorum priorum scelera fuerunt, vel à
quibus incœpta sunt. Nam & illi onus suū singuli portare debuerunt, illa aūt infœlicissima ge-
neratio, & onera omniū illorum, & suū debuit portare onus proprium. Verè generatio infelix,
malum tēpus separata, quemadmodū hic idē propheta quodā loco, cū exclamasset, væ qui opu *Infra. 6.*
lenti estis in Sion: inter cætera subiunxit, Qui separati estis in diē malū, & appropinquatis so-
lio iniquitatis. Nempe sicut dominus noster apostolos suos beatificans & dicens. Ego misi vos
metere quod non laborastis, alij laborauerūt & vos in labores eorum introistis. mercedē illorū *Ioann. 4.*
non excludit qui laborauerūt & non messuerūt, videlicet sanctorū patriarcharū, qui expecta- *Hebr. 11.*
uerunt, & non acceptis promissionibus, oēs defuncti sunt, sed istorū præfert qui sine labore ex-
pectationis ipsum præsentē beatis oculis videre meruerunt, ita nimirū meum dictū. Veniēt hæc
omnia super generationem istā, pœnā Damasci & cæterorū nō aufert, sed generationis eiusdē,
quæ mensuram illorum impleuit, maiorē fore censet. Iā literæ ordinē prosequamur. Super tri-
bus sceleribus Damasci, & super quatuor nō conuertā eū. Rectè in initio scelera ponit Damasci,
quia videlicet à Damasco initiū fuit sanguinis, de quo dominus ait, vt veniat super vos omnis
sanguis iustus; qui effusus est super terrā à sanguine Abel iusti. Is nanq; locus esse dicit, vbi Ca-
in eundē Abel occidit, & ex eo traxisse causam nominis sui. Damascus nanq; bibēs sanguinē *In Damasco primū fusus est sanguis, scilicet Abel.*
interpretatur. Computanda iam hic sunt scelera tria, & quatuor, & designanda qualitatibus
proprijs. Primum scelus est voluntas peruersa, quę & si opere cōplere nequeat, tamē scelus vtiq;
est. Vndè & propter odiū, quoniā & occidendi voluntas est, iam quisq; dicitur & est homicida.
Omnis enim qui odit fratrem suū, homicida est. Iam ergo mortuus est qui odit, sed mors eius
intrinsecus latet, & rursus ad vitam conuerti potest, sicut illam puellā dominus suscitauit, quæ *1. Ioan. 3.*
nondum erat elata, sed in domo iacebat. Secundum scelus est, voluntatē opere compleuisse, *Matt. 9.*
& hoc facto mortuus est peccator, & foras elatus. Sed adhuc suscitari potest, sicut illū iuuenem *Luce 7.*
dominus suscitauit, qui per portam ciuitatis mortuus efferebatur. Tertium scelus est, opus ma
lum in consuetudinem vertisse, & tunc peccator mortuus & sepultus est. Sed adhuc ad vitam
suscitari potest, sicut Lazarum sepultum iam quatriduanum & fœtentem dominus suscitauit. *Ioan. 11.*
Quartum scelus est, in suo sibi peccato cōplacere, deniq; ad pœnitentiā reuocanti, & legi eius re-
darguenti, superbiæ spiritu resistere. Hoc scelus diabolicū est, q̄d & in psalmo breui versiculo
designantur. Qui dixerunt, linguā nostrā magnificabimus, labia nostra à nobis sunt, quis noster *Psal. 11.*
dominus est? Hoc scelus perpetrare & sic loqui, est dicere verbum contra spiritū sanctum, & *Ioan. 12.*
non remittetur neque in hoc seculo neque in futuro. Non placet sancto spiritui, vt conuer-
tat illum qui sese in hoc scelus erexit. Nunc iam literæ huius distinctionem, siue tenorem
diligenter

diligenter attendamus. Super tribus(inquit)sceleribus Damasci,& super quatuor. Non dicit,
Tria scelera aliorũ, verticis carmeli quatuor. super tribus sceleribus & super quatuor Damasci, sed nomẽ Damasci tribus & quatuor interponit,& tria & quatuor scelera subiũxit. Hic tenor in oĩbus vigilãter cõsiderandus est. Ita enim
super tribus sceleribus Gazę dicit, demũq; & super quatuor, adiũgit. Super tribus sceleribus Edom(inquit)ac deinde ac super quatuor ait. Sic omnino & in cæteris. Nusq̃ tria & quatuor scelera cõiungit. Quod si faceret & tria & quatuor viderent esse scelera Damasci,& Gazę,& Tyri,
& Edõ,& filiorũ Ammõ,& Moab,& Iudæ,& Israelis. Nunc aũt hoc perpẽdere operępretiũ est,
q̃ singulorũ illorũ, Damasci videlicet & cęterorũ, tria tantũ scelera sint, quatuor verò verticis Carmeli.i.sæpedictę generationis, cuius tẽpore dñs venit. Deniq; nec illa quartũ scelus ha-
Ioann.15. buisset, nisi dñs ad eã venisset, sicut & ipse testatus est. Si nõ venissem & locutus fuissem eis, peccatũ nõ haberẽt. Nunc aũt excusationẽ nõ habẽt de peccato suo. Itẽ, si opera nõ fecissem in eis,
quæ nemo alius fecit, peccatũ nõ haberent. Nũc aũt & viderunt & oderũt & me & patrẽ meũ.
Igitur quoniã dominus ad Damascũ, ad Gazã, ad Tyrũ, ad Edõ, ad filios Ammõ, & ad Moab
nõ venit. sed neq; ad Iudã, neq; ad Israel prioribus temporibus venerat, sicut venit in tempore
illius generationis, tria tamẽ sunt scelera Damasci & cæterorũ, quatuor aũt verticis Carmeli.i.
illius malæ & adulteræ generationis Iudæorũ siue scribarũ & pharisæorũ, q̃a filiũ Dei & opera
eius viderunt, ipsumq; & patrẽ ipsius oderunt. Deniq; & Damascus, & Gaza, & Tyrus, & Edõ,
& filij Ammõ, & Moab, tria hæc scelera, malã voluntatẽ, & malũ opus, & mali operis cõsuetudinẽ habuerunt, sed de quatuor.i.de superba defensione scelerũ aliquã habere defensionẽ sibi videri possunt, quia neq; Christũ viderũt, neq; patrẽ eius bonũ cognouerũt, sed neq; legẽ eius, vel
redarguentẽ audierunt. Iuda quidẽ & Israel ante generationẽ istã legẽ habuerunt, & transgressi
sunt, atq; in transgressionis suæ defensionẽ prophetas occiderunt. veruntamen nõ ita, sed in cõparatione illius sæpedictę generatiõis, multò magis excusabiles sunt. Etenim & de Iuda, & de
3.Reg.21. Israel, qualiacũq; exẽpla sunt, q̃ pęnitentiã egissent, si factæ fuissent virtutes in illis, quæ in illa
generatione factæ sunt. Deniq; & Achab rex Israel, cum audisset sermones domini per Heliã
Thesbitẽ, pro sanguine Naboth quẽ occiderat, pœnitentiã egit, ieiunauitq; & dormiuit in sacco,
& ambulabat demisso capite. Et idcirco nõ inducã(ait dñs) malũ domui eius in diebus eius eius.
Et Manasses rex Iuda, cũ impie gessisset, multũq; sanguinẽ innoxiũ fudisset, postq̃ coangustatus
est, orauit dominũ, & egit pœnitentiã valde coram Deo patrũ suorũ. Illa aũt generatio(de qua
nunc sermo est) neq; sicut Achab rex Israel de futuris malis prædicenti domino credidit, neq;
sicut Manasses rex Iuda, postq̃ mala ipsa venerũt, ꝑpter tantas angustias pœnitentiã egit, q̃uis
perirent fame, gladio, & igni, q̃uis qui erãt residui, ducerẽt in oẽs gentes captiui. Cæteris qui in
hoc loco præscribunt, Damasco, Gazę, Tyro, Idumęę, filijs Ammõ, quòd si annunciatũ illis fu-
Mat.15. isset, testis est ipse dominus, q̃a pœnitentiã egissent. Cũ enim exprobraret ciuitatibus, in quibus
factę sunt plurimæ virtutes, nec egissent pęnitentiã. Væ tibi(inquiẽs)Corozai, væ tibi Bethsaida, subiũxit, atq; ait: Quia si in Tyro & Sydone factæ essent virtutes, quę factę in vobis, olim in
cinere & cilicio pœnitentiã egissent. Quod de Tyro testatus est, hoc idem de cęteris ciuitatibus
siue gentibus, inter quas Tyrus tertio loco hic nominatur, licet intelligi. Quòd si quęras, cur ergo nõ fuit annunciatũ, quare virtutes non sunt factæ in illis, quoniã crederẽt & pœnitentiã agerent. Breuiter hic ꝑ tẽpore respõdendũ est, quia deus de tali illorũ pęnitẽtia nõ curauit, aut curare debuit, quæ nõ ageret pro æterna salute futuri seculi, sed pro vitãda aduersitate, pro retinenda prosperitate vitæ præsentis. In hoc dũtaxat cũctis illis generatio sæpedicta magis inexcusabilis extitit, & sceleratior cunctis illis, quia neq; tẽporalis miserię cõminationibus, quã illaturi erãt Romani, neq; æterni iudicij vel gehennæ ignis auditui domino prænũciante credidit,
semper incredula, semper dura ceruice rebellis. Igitur tria tantũ Damasci & cæterorũ, verticis
aũt Carmeli quatuor scelera sunt, quia quartũ est cor impęnitẽs, siue rebellio atq; defensio scele-
Mysterium in numeris. rũ. Porrò tria & quatuor, septẽ sunt, quia numerus impar insolubilis, neq; enim in partes æquas
potest resolui, sicut plerunq; vniuersitatẽ significat, ita in Cain, qui typus fuit illius generationis, insolubilẽ siue interminabilẽ vindictã designat, dicendo Lamech. Septies vltio dabitur de
7.& 77. Gene.41. Cain, de Lamech verò septuagies septies. Et quidẽ vindicta videt̃ excẽdi, cũ dicit. de Lamech,
septuagies septies, quia numerus prolixor est, sed ecõtra, solubilẽ significat vltionẽ de Lamech,
qui numerus solubilis est, septies verò insolubilẽ vltionẽ de Cain, quia numerus insolubilis est.
Deniq; septẽ nullus alius metitur numerus præter vnitatẽ, septuagintaseptẽ alij quoq; metiuntur numeri, videlicet septẽ & vndecim. Nã septies vndecim, siue vndecies septẽ, septuaginta
septẽ sunt. Itaq; cũ dicitur, septies vltio dabitur de Cain insolubilis, & idcirco maior vltio denũ-
Lamech. tiatur. dicendo aũt, de Lamech verò septuagies septies, solubilis, & idcirco minor vindictę mo-
Gene.4. dus appenditur. Proinde cũ dicit dominus, sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur,
Cain. subaudiendũ est, nisi pęnitentiã egerit. Et in lege quoties dicitur, qui hoc vel illud fecerit, mor-
Mat.26. te moriatur, & in Euangelio, omnes enim qui acceperint gladiũ, gladio peribũt, necessario subaudiendũ est, nisi pœnitentiam egerint. Iste cor non pœnitens se habuisse ostendit, qui nemine

vocante

vocante in ius, reum ſe eſſe confeſſus eſt, quoniam(inquiens)occidi virum in vulnus meum,&
adoleſcentulum in liuore meo. Ille autem & requiſitus domino, negauit, proterue dicẽs, neſcio,
nunqd cuſtos fratris mei ſum,& conuictus deſperauit. Maior eſt(inquiens)iniquitas mea, q̃ vt
veniam merear. Igitur & generationis illius vltionẽ interminabilẽ ſignificat hic numerus ſep-
tenarius, cum dicitur, ſuper tribus ſceleribus gentiũ iſtarũ,& ſuper quatuor nõ conuertã, q̃d idẽ
eſt, ac ſi diceretur. Propter omnẽ ſanguinẽ iuſtũ qui effuſus eſt ſuper terrã, proijciam generati-
onem illã, quoniã tribus ſceleribus alienis addendo ſua quatuor, ſicut patrũ ſuorũ, ita & om-
nium gentiũ menſurã impleuerunt. Scelera Damaſci in hoc vno facto comprehendit, eo quod *Tria ſcelera*
triturauerit in plauſtris ferreis Galaad. Hoc Damaſcũ feciſſe conſtat, regnãte Azahel ſecundũ *Damaſci.*
prophetiam Heliſæi. Scriptũ eſt enim. Stetitq; cũ eo, & cõturbatus eſt vſq; ad cõfuſionẽ vultus,
fleuitq; vir Dei, Cui Azahel ait. Quare dñs meus flet? At ille reſpondit. Quia ſcio quæ facturus *4.Reg.8.*
ſis filiis Iſrael mala. Ciuitates eorũ munitas igni ſuccendes,& iuuenes eorũ interficies gladio,&
paruulos elides,& prægnantes diuites. Dixitq; Azahel. Quid enim ſum ſeruus tuus canis, vt fa
ciam rem iſtam tã magnam? Et ait Heliſæus. Oſtendit mihi dñs, te regẽ Syriæ fore. Factũ eſt vt
propheta prædixerat,& in facto eius tria ſcelera, de quibus ſupra dictum eſt, hoc modo diſtin
guuntur. Primum ſcelus vltroneũ eius odiũ fuit, quo aduerſus populũ dei cor ſuũ indurauit, *Primum.*
nihil ab eo læſus, imò & deo & prophetis eius ingratus, Heliæ ſcilicet & Heliſæo, per quos fue-
rat rex præſignatus. Nã ad Heliã dñs. Vade(inquit)reuertere in viam tuam per deſertũ in Da *3.Reg.19.*
maſcũ, cunq; perueneris illuc, vnges Azahel regẽ ſuper Syriã. Ad Heliſæũ aũt idẽ reuelatũ fue-
rat, cùm diceret ad eũ(vt iã præmiſſum eſt)oſtendit mihi dñs, te regẽ Syriæ fore. Secundũ ſce
lus fuit, quod odiũ illud opere expleuit, dum cõtra regẽ Iſrael Achab ad præliandũ in Ramoth *Secundum.*
Galaad aſcendit, mala vtiq; reddẽs pro bonis, ſicut & præceſſor eius Benadab. Quid enim bo
ni fecerat cum illo rex Iſrael? Victi Syri cũ dixerũt. Ecce audiuimus quod reges domus Iſrael *3.Reg.20.*
clemẽtes ſint. Ponamus itaq; ſaccos in lumbis noſtris,& funiculos in capitibus noſtris, & ingre
diamur ad regẽ Iſrael, forſitan ſaluabit animas noſtras. Egreſſus eſt ad eum Benadab,& leua-
uit eum in currũ ſuũ. Qui dixit ei. Ciuitates quas tulit pater meus à patre tuo, reddã,& plateas
fac tibi in Damaſco, ſicut fecit pater meus in Samaria,& ego fœderatus recedam à te. Pepigit
ergo fœdus,& dimiſit eum. Hoc fœdus vterq; irrupit, quia ꝓpter Ramoth Galaad, quæ ciuitas
erat Iſrael, vterq;, Benadab ſcilicet & Azahel, ſuo quiſq; tẽpore ad præliandũ cõtra Iſrael aſcẽ-
dit. Tertiũ ſcelus eiuſdẽ Azahel regis Syriæ ſiue Damaſci illud fuit, quòd nõ vna victoria cõtẽ *Tertium.*
tus in Ramoth Galaad, quotieſcunq; & quãtũcunq; potuit, percuſſit Iſrael,& cõcidit in vniuer *4.Reg.10.*
ſis finibus eius, ſicut poſtmodũ eadẽ ſacra hiſtoria teſtatur. Et percuſſit eos(inqt)Azahel in vni
uerſis finibus Iſrael, à Iordane cõtra orientalẽ plagã, omnẽ plagã Galaad & Gad, & Ruben,&
Manaſſe, ab Azoer quæ eſt ſuper torrentẽ Arnon,& Galaad, & Baſan. Porrò, Galaad inter-
pretatur aceruus teſtimonij, ſignificatq; hoc nomẽ martyres, id eſt, teſtes Chriſti, quorũ in per-
ſecutione ille ſæpedictus vertex Carmeli ſuperauit crudelitatẽm huius Damaſci ſiue regis Da
maſceni, & tria eius ſcelera quatuor ſuis ſceleribus abundãtius impleuit. Proinde ſicut omnis
ſanguis iuſtus, ita ille, quem tunc Damaſcus fudit, ſuper illum verticem venire debuit. Sed iã
hic quæri poteſt, quomodo inter ſanguinem iuſtũ ſanguis ille poſſit reputari, quẽ tunc Dama-
ſcus effudit. Certum eſt enim, quia tunc temporis miſerabilis Iſrael, nimirũ idololatriæ culti-
bus ſordebat, quam ob cauſam tradebatur in manus hoſtium, iuſtam domini ſuſtinens iram.
Ad hoc breuiter reſpondendum, quia tunc quoq; in Iſrael nõ nihil iuſti ſanguinis erat, teſtãte
domino, cum dicit ad Heliam. Et derelinquam mihi in Iſrael ſeptem milia virorum, quorũ ge- *3.Reg.19.*
nua non ſunt incuruata Baal. Septenario numero milium vniuerſitas ſignificabatur illorum,
qui etiam in illo tempore malo, regnantibus Achab & Iezabel, impietati non conſenſerunt,
latentes apud ſemetipſos,& colentes Deũ verũ patrũ ſuorũ. Ex illis nõnullos ille Damaſci be-
luinus furor triturauit. Cæterùm & in omnibus, quos peruagando diſſecuit, non merita vitæ, *Gene. 4.*
ſed veri Dei mentionem tam illi q̃ & cæteri perſecuti ſunt inimici, hoc maximè inuidentes, q̃d
dicerentur habere Deum verũ, ſecundũ inuidiã Cain, qui fratrẽ ſuum odio habuit, ob illã ſo-
lũmodo cauſam, quòd viſus eſt illi dignior eſſe cultor Dei. Ergò nec illorũ ſanguinẽ ab omni
ſanguine iuſto, qui effuſus eſt ſuper terrã, ratio excipit, ſentitq; iudicio domini veniſſe ſuper illũ
Carmeli verticem, vt exiccaretur,& non contereret eum dominus, id eſt, ſuper illius temporis
populum Iudaicũ, ſub quo,& à quo domini & prophetarũ, ſapientũq; & ſcribarũ, quos ipſe mi-
ſit, ſanguis eſt effuſus, occidendo, crucifigendo, flagellando,& de ciuitate in ciuitatẽ perſequen
do. Sequitur. [Et mittam ignem in domum Azahel,& deuorabit domos Benadab,& conte-
« ram verticem Damaſci, & diſperdam habitatorem de domo idoli, & tenentem ſceptrũ de do
« mo voluptatis,& transferetur populus Syriæ Cyrenen, dicit dominus.] Sicut iam ſupra di-
ctum eſt, cum dicit dominus omnia venire ſuper generationem illã à ſanguine Abel iuſti, quã
intelligimus per exiccatũ verticem Carmeli, nequaq̃ tamen à pœna liberi, vel immunes ſunt
quicunque ſanguinem iuſtum fuderunt, ſed in proprijs perſonis pœnam quoque receperunt,
cuius

cuius videlicet pœnæ sicut & culpæ, nonnullam hæreditatem generationi illi transmiserunt.
Itaq; quod nunc ait, & mittam ignem in domum Azahel, &c. sic de illa Damasco, & de illa Sy
ria facta intelligamus super tribus sceleribus suis, id est, propter tria scelera sua, quę iam supra
diximus, vt ignem illum & dispersionē, qua illa generatio disperiit super eis tribus sceleribus
Damasci, & quatuor, quæ suo tempore adiecit, pariter respiciamus. Legimus quippe, quod Te
glath Falassar rex Assyrius, interfecto Rasin rege Damasci, omnē Syriæ populū in Syrenē trā-
stulerit. Ob hoc nunc ait, & conteram vectē Damasci, & disperdā habitantem de domo idoli,
omnem videlicet Syrorum fortitudinem, qua veluti quodā vecte aduersariorum impetus sub
mouebat, & vt ostenderet vana idolorum auxilia, cum populus Damasci, Assyrio veniēte ca-
peretur, signanter ait, & disperdam habitatorem de campo idoli. Simulq; luxuriæ populū ar-
Benadab re guit, dicendo & tenentem sceptrum de domo voluptatis, quem intelligimus Rasin. Quòd au
gnante scri tem præmissum est, & mittam ignem in domum Azahel, & deuorabit domos Benadab, dat
psit Amos. intelligi, quòd Azabel regnantibus Ozia & Hieroboam, iam in Syria mortuus erat, & ei in re
gnum successerat filius suus Benadab, à quo postea omnes reges Syriæ & Damasci Benadab
vocabulum possederunt. Quapropter nō dixit, mittam ignem in Azahel, sed in domum Aza
hel, id est, in domum eius regiam, cui Benadab filius eo tempore præerat. Veruntamen hoc a-
pertè scriptura non dicit, quòd ignis materialis domū eius conflagrauit, siue quando regnante
4. Reg. 4. iam dicto Benadab filio Azahel, Ioas filius Ioahaz Syriam percussit, siue quando rex Assyrio
rum Rasin interfecit. Sic enim scriptum est. Mortuus est autem Azahel rex Syriæ, & regnauit
Benedab filius eius pro eo. Porrò, Ioas filius Ioahaz tulit vrbes de manu Benadab filii Azahel,
4. Reg. 16. quas tulerat de manu Ioahas patris sui iure prælii, tribus vicibus percussit eum Ioas, & reddi-
dit ciuitates Israeli. Ascendit enim rex Assyriorum in Damascum, & vastauit eam, & trāstulit
habitatores eius Cyrenen. Rasin autem interfecit. Nusquā hic vel illic mentio fit ignis, vt possi
mus ostendere materialis incendii magnitudinem secūdum altitudinem prophetici præconii.
Septem hic Simulq; notandum, quòd contra omnes istas scelerum declamationes (excepto loco octauo
vindictæ vbi dicitur, super tribus sceleribus Israel) eadem pœna ignis eodem modo subscripta est, & mit
ignis. tam ignem in domum Azahel, & deuorabit domos Benadab, & mittam ignem in murum Ga
zæ, & deuorabit ædes eius, & mittam ignem in Theban, & deuorabit ædes Bosræ, & succēdam
ignem in muro Rabath, & deuorabit ædes eius, & mittam ignem in Moab, & deuorabit ædes
Carioth. & mittam ignem in Iudam, & deuorabit ædes Hierusalem. Istæ sunt septem vindictæ
ignis, secundum tria & quatuor scelera, quibus omnis iusti sanguinis mensuram Iuda siue Hie
rusalem illa sæpedicta generatione impleuit, cuius materialem ignem siue incendium totus or
bis audiuit. Quapropter si historia deficit, qua materialis ignis secundum prophetiam hanc,
illis & illis ædibus atq; muris immissus possit ostendi, nihilominus, imò & multo magis, veri-
tatem prophetiæ miremur, atq; veneremur adimpletam, iuxta subtilitatem suæ intentionis,
quia nimirum quarum scelera gentium impleuit, earundem vindictas igneas illa infœlix gene
ratio super semetipsam transtulit, ignēq; commeruit, qui hic incipiens, nullum haberet finem,
Deut. 32. secundum illam in Deuteronomio domini sententiam, qua dixerat: Ignis succēsus est in furore
meo, & ardebit vsq; ad inferni nouissima. Sequitur. [Hæc dicit dominus. Super tribus scele-
ribus Gazæ, & super quatuor non conuertā eum, eo quòd trāstulerit captiuitatem perfectā, vt "
concluderet eam in Idumæa, & mittam ignem in murum Gazæ, & deuorabit ædes eius, & di- "
Quinq; ci- sperdam habitatorem de Azoto, & tenentem sceptrum de Ascalone, & cōuertam manū meā "
uitates Phi super Accaron, & peribunt reliqui Philisthinorum, dicit dominus Deus.] Quinq; ciuitates Phi "
listijm. listinorum plerisq; locis nominatæ sunt. Exempli gratia, vt illic. Hi sunt autē anus aurei, quos "
1. Reg. 6. reddiderunt Philistijm pro delibo suo, Azotus vnum, Gaza vnum, Ascalon vnum, Geth vnū,
Accaron vnum. Istas hic omnes præter vnam Geth sermo propheticus nominatim comme-
morat, sed eandem videlicet Geth non omnino præterit, dum cæteris nominatis tandem ait,
& peribunt reliqui Philistinorum. De ista gente, id est, de Philistiim, hoc sciendum, quia filiis Is-
rael ascendentibus de Aegypto per mare rubrum prima inuidit. Primam enim hanc inter cę-
Deute. 32. teras gentes tunc temporis nominatam audimus in illo dolore inuidiæ ex cantico Moysi.
Ascenderunt (inquit) populi, & irati sunt, dolores obtinuerunt habitatores Philistiim. Tunc
conturbati sunt principes Edom, &c. Inter dolentes dolorem inuidiæ, primos posuit habita-
tores Philistiim. Videretur ergo in ordine gentiū sceleratarū prius debere posuisse scelera Phi-
listiim, q̃ scelera Damasci, siue Syriæ. Sed ad hoc sciendum, quia etiā ante exitū de Aegypto,
imò & ante discessum Israel in Aegyptum, Syriam in persecutione sanctorum proprius liuor
Deute. 26. excitauit, testante eodem Moyse, cum in Deuteronomio dicit: Suscipiensq; sacerdos cartal-
lum, ponet ante altare domini Dei tui, & loqueris in conspectu domini Dei tui. Syrus perseque
Gene. 31. batur patrem meum, qui descendit in Aegyptum, & ibi peregrinatus est in paucissimo nume-
ro, creuitq; in gentem magnam & robustam, &c. Syrus (inquit) id est, Laban de Mesopotamia
Syriæ, assumptis fratribus suis persecutus est patrem meum Iacob, quem & comprehendit in
monte

monte Galaad, sed vidit in somnis dicentem Deū. Caue nequicquā asperè loquaris contra Ia-
cob. Illa persecutio Syri iam tunc, & periculosa fuit, & magnam persecutionē significauit, quā
iam humiles persequi incipiebant superbi secundū interpretationē ipsius nominis Syri. Syrus
interpretatur sublimis. Rectè igitur, non ante, sed post Syriā, siue Damascū hic ponitur Phili-
stiim, nō ob istam solūmodo causam, verumetiā quia sic iā superius dictū est, vbi initiū effusum
est iusti sanguinis, quando fratrem suum Abel iustū Cain funestus occidit. Item, rectè quæritur, *Iudi. 16.*
cur in capite condēnationis Philistiim, Gaza potius quàm Azotus, siue Ascalon, aut certè Acca
ron posita sit, dicēdo, super tribus sceleribus Gazæ? Ad quod dicendū, quia Gazę potius Iudaici
sceleris simul & damnationis triste præsagium prætulit, videlicet in eo quod apud illā Sanson for
tissimus & occubuit, & plures quàm viuus occiderat, moriens occidit. Quo tandē in facto Gazæ, si-
ue Philistiim scelera, quorū de numero iam dictum est, denotatur? Eo quòd (inquit) trāstulerit
captiuitatē perfectam, vt cōcluderet eā in Idumæa. hoc videtur dicere, quòd Gazæ captiuitatē
ex populo Idumæorum duxerit, & quod Idumæis vendiderit quos ceperat ex Iudæis. Verùm
hoc etsi factum est, tamen non tam clarè factum est, nec tanta captiuorū, siue venditorū multi
tudine, vt sacris historijs traditū sit, atque idcirco res minor videtur, quàm vt prophetica declamatio-
ne, siue conquestione digna sit. Altius ergo quærendū, quid Gazæ siue Philistiim conspiratiōe,
habita cum Idumæis, contra populū dei fecerit. Iā ante dictū, quia filiis Israel ascendentibus de
Aegypto per mare rubrū, genti Philistiim prima inuidit. Sciendum autē, nec dubium est, quòd *Cōspiratio*
ti Idumæi, filii videlicet Esau, filijs Israel tanquam fratribus suis, vt iure debuissent, auxilium ferre *Philistiim,*
voluissent, & Philistiim & Chananæi, de quibus postmodum dicēdum erit, nō tā facile illis ob- *et Edō con-*
sistere tentauissent. Proinde itē & illud non dubiū est, quin prima illis cura fuerit, antiquam in *tra filios Is*
uidiæ flammā, quā habuit Esau contra fratrem suū Iacob, resuscitare in gente eiusdē Esau, id est *rael.*
in Idumæis, imo & augere malis persuasionum flatibus, vt sibi cæteris gentibus potius quàm Is
raelitis Idumæi consentirent, secumque contra illos cōmunes inimicitias susciperent. Hoc primi
fecisse Philistiim vigilanter attendentibus scriptura indice probantur. Scriptū est enim. Igitur *Exod. 13.*
cum emisisset Pharao populū, nō eos duxit dominus per viā terræ Philistiim, quæ vicina est, reputās, *Deut. 32.*
ne fortè pœniteret eum, si vidisset aduersum se bella cōsurgere, & reuerteretur in Aegyptum.
Si vidisset (inquit) aduersum se bella consurgere, quòd vtique fieret, nā iā tunc (vt supra dictū est)
dolores obtinuerunt habitatores Philistijm. Nec verò absque consensu fratrū Israelis, id est, Idu-
mæorum, hoc facere leuiter ausi fuissent, imò & communē cum illis conspirationem eandem per *Nume. 20.*
præparauerant voluntatē. Hoc ex eo satis liquet, quod filiis Israel declinantibus Philistiim, pri
mi ex cunctis gentibus armati occurrerunt eisdem sui fratres Idumęi, sicut scriptū est. Misit nū-
cios Moses de Cades ad regē Edom, qui dicerent. Hæc mandat frater tuus Israel. Obsecramus,
vt nobis transire liceat per terram tuam. Ad hæc respondens Edom, non transibis (inquit) per *Ibidem.*
me, alioquin armatus occurram tibi. Rursus supplicantibus respondens, ait. Non transibitis.
Statimque egressus est obuius cum infinita multitudine & manu forti, nec voluit acquiescere de
precanti, vt concederet transitum per fines suos. Quamobrem diuertit ab eo Israel. Igitur du
bitare opus non est, quin illuc propheta respexit, vt diceret, eo quòd transtulerit captiuitatem
perfectam, vt concluderet eam in Idumæa. Perfectam nanque captiuitatem, id est, filios Israel
consummata atque transacta captiuitate siue peregrinatione de Aegypto ascendentes transtu-
lit, id est, declinare, & per viā deserti circuire fecit. Quod nisi dominus præuidisset, & si Israelem
per terram Philistiim duxisset, vtique conclusissent eos Philistiim in Idumæa, id est, armatis oc-
currentibus Idumæis (sicut iam dictum est) ipsi à tergo insecuti fuissent, & ita conclusos oppres
sissent, ac proinde pœniteret Israelem de Aegypto exisse, cū videret vndique aduersum se bel-
la consurgere. Horum scelerum, quæ in hoc facto numerantur, mensuram illa generatio Iu- *Actu. 15.*
daici populi, de qua sæpe dictum est, taliter impleuit. Credentibus in Christum plurimis, & ad
prædicationem euangelij transeuntibus rubrum mare baptismi, dolores obtinuerunt Iudæos
cum scribis & pharisæis, & transferre conati sunt illos, vt concluderent in Idumæam. nimirum
quando institerunt, summittendo pseudoapostolos, vt inducerent eos in suas terrenas & car- [illegible]
nales cæremonias, sicut in actibus Apostolorum scriptum est, & quidā descendentes de Iudæa [illegible]
docebant fratres, quia nisi circuncidamini secundum legem Moysi, non potestis salui fieri. Itē;
surrexerunt autē quidā de hæresi pharisæorū qui crediderunt, dicentes quia oporteret circūcidi
eos, præcipere quoque seruare legem Mosi. Hęc & similia dicētes & faciētes, nō minimas euāgelio
Christi seditiones excitauerunt. Itaque super tribus sceleribus Gazę, & super quatuor non con- [illegible]
uertam eum, inquit, subaudit verticē Carmeli, id est, illā generationē Iudaici populi, super quā,
sicut cętera omnia, ita & ista tria scelera Gazæ cū suis quatuor iustè venerunt. Quia sicut Gaza
siue Philistiim, & mala voluntate inuiderunt, & facto persecuti sunt, & quoad potuerūt, aduer
sari non destiterunt. Ita ipsi quoque euangelio Christi, & mala voluntate inuiderunt, & facto ad
uersati sunt, & nunc vsque blasphemare non desinunt, quartū habentes scelus in eo, quòd legē &
prophetas econtra testificantes audire contemnunt. Et mittam (ait) ignem in murum Gazę, &

M deuo-

deuorabit ædes eius,& disperdam habitatorem de Azoto, & tenentē sceptrū de Ascalone,&
conuertā manum meā super Accaron,& peribunt reliqui Palæstinorū dicit dominus. Hæc iu
xta literā vbi vel quando insigniter facta sint, sacra non narrat historia. Cæterùm in illā gene
rationē ita factū est. Misit nanq; dominus ignē in murū eius per Romanorū manus,& deuora
uit ædes eius,& dispersit habitatores de Hierusalē,& tenentē sceptrū, vt iā non habeant regē si
ue regnū,qui regē suū Christū negauerunt. Et conuertit manū suā super eos,quicunq; igni iā di
Interpretatio quinque vrbiū Philistinum. cto superfuerunt,ita vt dispergerētur,& in oēs gentes captiui ducerētur. Nomina ipsa,Gaza,
Azotus,Ascalon,& Accarō,& Philistijm generationi tali cōgruunt. Gaza quippe sonat forti
tudinē,& Iudæorū designat rebellionē aduersus veritatē. Azotus interpretatur ignis vberis si
ue patrui,& ardentē in illis significat inuidiā patris eorū diaboli,quæ exuberat in eis. Ascalon
interpretatur ignis homicida,& homicidialē illorū furorē designat. Accaron sterilitas,& ino-
piā illorū,quia fructū spiritus fugiunt,& paleā literæ sectātur, significat. Philistijm potione cadē
Psal.68. tes,& illorū verè ebriosum hoc noīe intelligimus scandalū,iuxta illud quod in psalmo scriptū
est. Fiat mēsa eorū corā ipsis in laqueū,& in retributionē,& in scandalū. Obscurētur oculi eorū
ne videāt,& dorsum eorū semper incurua. Sequitur. [Hæc dicit dominus, Super tribus scele »
ribus Tyri,& super quatuor non cōuertam eū,eo q̄ cōcluserit captiuitatē perfectā in Idumæa, »
& non fuit recordata fœderis fratrū,& immittam ignē in murū Tyri,& deuorabit ædes eius.] »
Num.20. Eandem impietatē quam imputauerat Gazæ, imputat & Tyro dicēs, eo q̄ cōcluserat capti
uitatē in Idumæa. Quod vt idē clarescat ex authoritate scripturæ,quando vel quomodo fa-
ctū sit supra memoratæ sequētia historiæ respiciamus. Præmisso q̄ rex Edō postulanti Israeli
transitū per terrā suā negauit, statimq; egressus est obuiā eū infinita multitudine & manu forti,
protinus subiungitur. Quod cū audisset Chananæus rex Arath,qui habitabat ad meridiē, ve
nisse scilicet Israel per exploratorū viam,pugnauit contra illū,& victor existens duxit ex illo
prædā. Pro Chananæo Tyrū hic positā arbitramur, dictumq; esse super tribus sceleribus Ty-
ri,pro eo vt diceret super tribus sceleribus Chananęi, Tyrii namq; & Sidonij de Chananęis sunt.
Gentes quę oderūt Israel gratis. Quid si quæritur,cur nomen Tyri potius q̄ Chananæorū vocabulū hic scribere placuit, sci-
re debemus,quia solas gentes illas propheticus spiritus in hoc ordine condemnare proposuit,
quæ nihil ab Israel læsæ sunt,& gratuitas contra illū inimicitias susceperunt,cū ille non quæ-
reret terras eorū. Porrò terrā Chanaā obtinere quærebat,& ad possidendā illam ex Aegypto
ascenderat, & idcirco Chananęus vniuersus non ita gratuitas cōtra Israel inimicitias exerce-
bat. Tyrū & Sidonem,quamuis & ipse (vt iam dictū est) de Chananæis essent, Israel, vt possi-
deret,intendisse vel cōtra eas pugnasse nō legitur. Itaq; suppresso vniuersali noīe Chananæi,
nomen ponitur Tyri,eo q̄ Israelē gratis oderit,sicut Syria & Philistijm,& Edō,& filii Ammō,
& Moab,quorū terras dominus neq; promiserat,neq; dare volebat illi. Nunc demum vide-
amus vtriusq; loci nonnullā in eodem scelere distantiā. Dixerat de Gaza,eo q̄ transtulerit ca-
ptiuitatem perfectā, vt concluderet eā in Idumæa. de Chananæo, id est, de Tyro, nunc dicit,
eo q̄ concluserit captiuitatē perfectam in Idumæa. Deniq; transtulisse intentione concludēdi
minus est,q̄ conclusisse. Sic in memoratis rebus euenisse manifestū est. Illic enim Philistijm per
fectam captiuitatem illam de Aegypto ascendentem in Idumæa non conclusit, sed tantum-
modo concludere parata fuit,quamobrem & dominus Israelem circumduxit per viam deser
ti, vndè & imputatur Philistijm, q̄ captiuitatem transtulerit,& deinde Idumęa illi armata oc
currit. Porrò,de Chananæo,pro quo intelligimus hic positū nomen Tyri,scriptū est,quia con
clusum inter se & Idumæam Israel oppugnauit. Tunc nanq; venerat in monte Hor,qui est in
finibus terræ Edom. Præmissoq; quamobrem diuertit ab eo Israel, cumq; castra mouissent de
Cades,venerunt in montem Hor,qui est in finibus terræ Edom, ita subsequitur. Quod cū au-
disset Chananæus rex Arath,qui habitabat ad meridiem, venisse scilicet Israel per explorato
rum viam,pugnauit contra illū. Hoc nimirum conclusisse fuit. illud autem tantūmodo in vo
Crudelitas earum contra Israel. luntate fuit Philistijm, & idcirco de Gaza dictū est,quia transtulit, vt concluderet. Hic autē de
Tyro dicitur,quia conclusit. Notandum quoq;,quàm congruè tali in loco,tali in tēpore,vel
re mentionem faciat captiuitatis. Deniq; hoc verbo crudelitatē viscerum illorū valde percu-
tit,qui captiuitatem perfectā, vel consummatam longo tempore protractā inuidebant solui,
nihil læsi à captiuis illis, quorū captiuitas talis fuerat, vt omnes homines deberent saltem pro
communi humanitate commisceri,& dicere tale quid vt ille Iethro de Madian,cognatus,id est,
Exod.18. socer Mosi. Benedictus dominus qui liberauit vos de manu Aegyptiorū, & de manu Pharao
nis. Nunc cognoui quia magnus dominus super omnes Deos, eo q̄ superbe egerit cōtra illos.
Item & illud notandū,q̄ cū dixisset, eo quod concluserit captiuitatem perfectam in Idumęa,
addidit pluraliter,& non sunt recordati fœderis fratrum. Quinam erant qui non sunt recorda
ti fœderis fratrum? Nimirum Tyrus siue Chananæus & Idumæa. Ambo nanq; consilium in-
euntes,vnam eandemq; voluntatem habuerunt Idumæa siue Edom, vt contra fratrem de ca
ptiuitate reuertentem armatus exiret, Chananæus, vt Idumeæ malitiam aduersus fratrem
approba-

approbaret, paritercp accurrendo cum armis fraternum odium sibi placere ostenderet. Ita fœ-
dus fraternum, fœdus naturale, alter istorum impugnauit, alter vt impugnaretur adiuuit. Præ- *Tyrij quasi fratres erant Israel.*
terea, fratres quodam modo Iudæorum Tyrij fuerunt, eo quòd Hyram princeps Tyri cū Dauid
atq; Salomone habuerit amicitias, in tantum, vt & ille in ędificationem templi atq; palatij li-
na cedrina ratibus Ioppen vsq; perduceret, & hi frumentum & oleum Tyrijs largirētur, & vi- *3.Reg.5.6.*
ginti vrbes in Basan ei dono daret, quas ille, quia graminibus plenæ erant, suscipere noluit.
Verùm quid post illam societatem, ante tempora prophetiæ huius fecerit Tyrus contra Israel, *Ezech.26.*
siue contra Iudam, & quomodo vel quando concluserit captiuitatem perfectam, sacra nō nar-
rat historia. Item, quod dicit deinde. Et immittam ignem in murū Tyri, & deuorabit ædes eius,
sacris literis apertè traditū non inuenitur. Et quidē Nabuchodonosor Chaldæorum rex Ty-
rum expugnauit & cæpit, secundum prophetiam Ezechielis dicentis: Circundabit te muniti-
onibus, & comportabit aggerem in Aegypto. Et rursus. Nabuchodonosor rex Babylonis ser-
uire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus Tyrū, &c. sed cuncta hæc absq; ignis con-
flagratione fieri vel perfici potuerunt. Itaque quoquo modo in illam Tyrum vindicatum sit,
illud dubium non est, quin super generationem illam sæpe dictam scelera eiusdem Tyri, sicut
& cætera omnia, venerint, quia quod Tyrus fecisse arguitur, illa spiritualiter impleuit perse-
quendo (vt superius iam dictum est) fidē euangelij Christi. Proinde cum dicit, super tribus sce-
leribus Tyri, & super quatuor non conuertam eum, subaudiendum est (vt in cęteris) verticem
Carmeli. Neq; enim, quòd dicit eū, referri potest ad Tyrū, cum Tyrus sit fęminini generis. Cur
autem vertex Carmeli illam, quæ dominum crucifixit, generationem significet Iudaici po-
" puli, sæpe dictum est, & in hac serie lectionis memoriter tenendum est. Sequitur. [Hæc dicit
" dominus, super tribus sceleribus Edom, & super quatuor non conuertam eum, eo quod per-
" sequutus sit in gladio fratrem suum, & violauerit misericordiam eius, & tenuerit vltra furo-
" rem suum, & indignationem suam seruauerit vsq; in finem. Et mittam ignem in Themā, & de-
" uorabit ædes Bosræ.] Ecce iā tertiò culpatur Edom, primò cum Gaza siue Philistiim, deinde
" cum Tyro sceleribus arguebatur, nunc in sua tantum persona dicitur, quid fecerit, & quid re- *Edom ter arguitur.*
" ciperere mereatur. & meritò, cū singulæ gentes singulis vicibus coarguantur, iste Israelis frater
impius, tertiò in iudiciū sermonis diuini protrahitur, eo quòd fratrē suū in gladio persecutus
sit, & misericordiam eius violauerit. Leuemus oculos nostros superius, & statum illius conside-
remus temporis, quando Edom transitū (sicut iam dictū est) fratri suo Israeli per terrā suam non
concedens, etiam armatus contra illum exiuit cum infinita multitudine & manu forti, & tūc
intelligemus, quanta misericordia violatio fuerit. Israel de captiuitate demissus egrediebatur;
ipse autem Edom in suo monte habitabat diues, & robustus. Cumq; esset illius frater vterinus,
ex eodem patre, & vno (vt Apostolus ait) concubitu pariter generatus, sic vniuersos germani-
tatis naturales occlusos tenuit affectus, vt crudelior contra illum nulla esset ex cunctis genti- *Crudelitas Edom contra Israel.*
bus, & cæterarum gentiū roboraret manus, persecutionis & odij primus author & præuius.
Nec verò contra hominem fratrem, sed contra deum erat odium eius. Quā enim ob causam
tali vel tanto contra Israelem odio ferebatur? Nimirum propter benedictionem, qua sibi frater
ita domino disponente fuerat prælatus, idcirco cum dixisset propheta, eo quòd persecutus sit
in gladio fratrem suum, & violauerit misericordiā eius, addidit, & tenuerit vltra furorē suum,
& indignationem suam seruauerit vsq; in finem. Furorē & indignationem illam dicit, qua fu-
rens & indignans Edom, id est, Esau, semper odio habens Iacob, dixit in corde suo. Veniēt dies
luctus patris mei, vt occidam Iacob fratrē meū. Hoc propositum odij paterni, posteritas de qua *Genes.27.*
nunc sermo est, vsq; in finem seruauit, agendo pro posse quicquid furor & indignatio suggessit.
Et quidem quādiu filij Israel in Aegypto seruierunt, & tam duræ seruitutis pensum Pharaoni
& Aegyptijs illudentibus in luto & latere soluerunt, consolabatur se nequiter in illo fratre ma-
ligno Edom, paululumq; requiescebat odij spiritus, non dubiū sibi fore existimans, quòd cassa
semper deberet esse benedictio, qua iunior Iacob sibi priori fuerat prælatus, cum ipse iam re-
gnaret, ille autem misere peregrinaretur. At vbi magnalia Dei facta sunt in Aegypto pro il-
lo fratre suo. Vbi illū egressum esse audiuit in manu potenti & brachio excelso, vtiq; nō dubiū
quin renouatus sit liuor, exarserit furor, efferbuerit indignatio, quippe qui primus in gladio, per-
petuus in odio, frequēs contra illū fuit in bello, donec vincente Dauid persensit, quod benedictio-
nibus domini inualidior, Iacob infirmior, Israel esset indignior, facta est nanq; vniuersa Idumæa *2.Reg.8.*
seruiens Dauid sub tributo, & ipse posuit in Idumæa custodes, statuitq; præsidium. Idcirco ma-
lam vbiq; nimisq; acerbā passim in scripturis sanctis habet memoriam. Omnes homicidæ, vni-
uersi persequutores piorum, nomen eius hæreditauerunt vt vocetur Edom, quia videlicet cū-
ctorum ipse fuit exemplum. Exempli gratia, Memento domine (inquit Psalmista) filiorū Edō
in die Hierusalem, qui dicunt, exinanite exinanite vsq; ad fundamentum in ea. Idem enim est *Psal.136.*
ac si dicat, omnes ciues regni Dei, exultantes super flumina Babylonis, id est, super decursum
confusionis huius sæculi. Memento domine tribulationum, quas sustinemus illatas à filijs

Edom,id est,ab imitatoribus Esau,qui propter seuitiæ magnitudinem dictus est Edom, quod
interpretatur terrenus,siue sanguinolentus,quia ipsi cupiunt exinanire Hierusalē,vsq; ad fun-
damentum,vt totum funditus destruatur fidei & veritatis ædificium.Cunctorum talium ho-
micidarum maximi & notissimi carnales Iudæi sunt,Abrahę siue Israel filii sunt.Illi etiam se-
cundum exemplum prioris Esau, primogenita sua perdiderunt, scilicet adoptionem filiorum
Roma. 9. & gloriam,& testamentum, & legislationem,& promissa, quæ illorum (vt Apostolus ait) esse
debuerunt.gentes autem,secundum exemplum iunioris Iacob,eadem hæreditauerunt. Et si-
cut ille ascendenti ex Aegypto Israeli,quanto per carnem propinquior, tanto per odium fuit
cęteris gentibus nequior.sic Iudæi,quanto per carnem Christo propinquiores,tanto per inui-
diam Christiano populo,ex quo cœpit prædicari fides euangelica, fuerunt perniciosiores,pri-
miq; ante omnes gentes, & maximi inter omnes gentes inimici ac persecutores. Itaq; & quod
nunc dicit,super tribus sceleribus Edom,& super quatuor non conuertam eum,ad vtrūq; qui-
dem est referendum, maximè autem ad illum,qui non carne,sed spiritu est Edom, scilicet Iu-
daicum populum,qui per verticem Carmeli sæpedictum,& adhuc dicendum,est significatus.
Deut. c. 32. Huius Edom pœna ignis est, de quo iam sæpe diximus, qui illi generationi, quæ saluatorem
crucifixit,taliter immissus est, vt succensus à Romanis, in furore domini ardeat vsq; ad inferni
nouissima, sicut ipse in Moyse prædixit. Mittam ergo ignem in Theman,quę Idumęorū regio
est,nominis autem interpretatione vertitur in austrum.& luminosam quondam ciuitatis Hie-
rosolymę templi significat gloriam.Quodq; dicit,deuorabit ædes Bosræ,non alteram ciuita-
tem,sed ipsam Idumęam secundum literam significat.secundum sensum verò mysticum can-
dem significat Hierosolymam,dei quondam & angelorum præsidio munitam. Bosra namq;
Esaiæ. 63. interpretatur munita, vnde & in Esaia vox admirantiū illa est. Quis est iste,qui venit de Edō,
tinctis vestibus de Bosra? Iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ.
Admiratio namq; est,quòd de Idumęis,id est,de Iudæis,& de ciuitate Hierosolyma,quam suo
præsidio munierat, talis passus,& suo sanguine aspersus veniat. Sequitur. [Hæc dicit do- »
minus. Super tribus sceleribus filiorum Ammon,& super quatuor non conuertā eum,eo quòd »
dissecuerit prægnantes Galaad,ad dilatandum terminum suum. Et succendam ignem in mu- »
ro Raboth, & deuorabit ædes eius in vlulatu, in die belli, & in turbine, in die belli commo- »
Ammō & Moab cognati Israel. tionis,& ibit Melchon in captiuitatem,ipse & princeps eius simul,dicit dominus.] Ammon »
iste & Moab,cuius scelera protinus dicturus est,ex propinquitate Abrahæ fuerunt,scilicet filij
Loth,qui filius fuit fratris Abrahæ. Debuerant ergo & ipsi filius Israel clementiores cæteris gē-
tibus esse,præsertim cum illi nihil eos læsissent,neq; terras eorū quæsissent. Nam isti sunt quo-
rum terras Israeli dominus nominatim interdixit, iam dictus Edom & hic Ammon, & sequēs
Deut. 2. Moab. Sic enim Moyses in Deuteronomio cōmemorat. Dixit dominus ad me, Transibitis per
terminos fratrū vestrorum filiorum Esau. Videte ergo diligenter, ne moueamini contra eos.
Neq; enim dabo vobis de terra eorum, quantum potest vnius pedis calcare vestigium, quia in
possessione Esau dedi montem Seir. Et rursum. Venimus (inquit) ad iter quod ducit in desertū
Moab, dixitq; dominus ad me. Non pugnes contra Moabitas.nec ineas aduersus eos præliū.
Non enim dabo tibi quicquam de terra eorū, quia filiis Loth tradidi eam in possessionem. Ac
deinceps. Locutus est (ait) dominus ad me dicens: Tu transibis hodie terminos Moab, vrbem
nomine Ar, & accedes in vicinam filiorū Ammon, Caue ne pugnes contra eos, nec mouearis
ad præliū. Non enim dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filijs Loth dedi eam in possessi
onem. Cum ergo propinqui essent Israeli filij Ammon & Moab (vt iam dictum est) & nihil ab
Israel siue à Deo Israel læsi fuissent, clementiorem erga illum cęteris gentibus gerere affectum
debuissent. At illi, sicut Edom, inclementiores econtra & impietatis principes extiterunt, te-
Psal. 82. stante Psalmista, qui cum dixisset. Simul aduersus testamentum tuum disposuerunt taberna-
cula Idumæorum, & Ismaelitæ, Moab & Agareni, Gebal & Ammon & Amalech, alienigenę
cum habitantibus Tyrum. Etenim Assur venit cum illis, subiunxit atq; ait, facti sunt in adiu-
torium filijs Loth. Iam inter cęteras gentes nominauerat filios Loth, dicendo Moab & Agare-
ni, Gebal & Ammon, sed non dixerat, quęnam gentes in illa conspiratione magis fuissent ve-
hementes. Vt ergo illud quoq; non lateret nos, facti sunt (inquit) in adiutorium filijs Loth. No-
tandum quippe, quòd non dixerit, cęteris factos esse in adiutorium filios Loth, sed cæteros in
adiutorium filijs Loth. Non ergo tam cæteri filios Loth, quàm filij Loth, cęteros ad inimicitias
Dissecuerunt prægnātes ob cupiditatē. pertrahebant contra Israel exercendas. Rectè igitur sceleris arguitur Ammon in hoc facto,
eo quòd dissecuerit prægnantes Galaad ad dilatandum terminum suum. Non dicit ad vindi-
candum iniuriam suam, siue ad recuperandum incommodum suum, sed ad dilatandum ter-
minum suum, quod cupiditatis est indicium, iniuriæ intemperamentum, crudelitatis argumē-
tum. Quid enim cupidius, quid iniuriosius, quid crudelius, quàm pro sola eiusmodi intentione
prægnantes dissecuisse? Propterea non crudelitatis Dauid arguendus, sed de iustitia ac fortitu-
dine est collaudandus in eo, quod & ipse similia vel maiora fecit eis, sicut scriptū est, Congregauit

itaq;

itaq; Dauid omnem populum, & profectus est aduersus Rabbath. Cũq; dimicasset, cepit eam,
populum quoq; eius adducens serrauit, & circũegit super eos carpenta ferrata, diuisitq; cultris, 2.Reg.12
& transduxit in typum laterum. Sic fecit vniuersis ciuitatibus filiorum Ammon. Nõ, inquam,
crudele hoc, sed iustum fuit, quia sicut fecerunt, ita reddidit eis. Porrò filii Ammon hoc fecisse
videntur, regnante Saul, quando ascendit Naasammonites & pugnare cœpit aduersum Ia- 1.Reg.11.
bes Galaad, supplicantibusq; ac dicentibus, habeto nos fœderatos & seruiemus tibi. In hoc (in-
quit) feriam vobiscum fœdus, vt eruam omnium vestrũ oculos dextros. At illos percussit Saul
& dispersi sunt, ita vt non relinquerentur ex eis duo pariter, & nihil tale tũc fecisse leguntur
filii Ammon, quod tanta prophetici spiritus conquestione sit dignum. Arbitramur ergo, pro
phetam superiorem magis respexisse historiam, scilicet ad tempora Iudicum, quando Iepthe *Iudi.11.*
expetitus est, vt filios Israel iudicaret, eo quòd vir fortissimus atq; pugnator esset, natus de Ga-
laad. Tunc siquidem iratus dominus contra filios Israel, tradiderat eos in manus Philistiim &
filiorum Ammon, afflictiq; sunt & vehementer oppressi per annos octodecim. Pugnabant (in
quit scriptura) filii Ammon contra Israel, afflictusq; est Israel nimis. Quibus acriter instantibus,
perrexerunt maiores natu de Galaad, vt tollerent in auxilium Iepthe. Cætera legentibus, &
disceptationem Iepthe contra filios Ammon vehementẽ perspicientibus claret, quod afflictio-
nem illam fecerint filii Ammon, maximè in Galaad, & inter cętera prægnantes quoq; dissecu
erunt, licet hoc ipsum verbum non ibi scriptum sit. & quòd ita fecerint, ad dilatandum termi-
num suum. Mandãti nanq; Iepthe regi filiorũ Ammon ac dicenti, quid mihi & tibi est, quia ve
nisti contra me, ille respondit, & falsum locutus est, quia tulit Israel terrã meã, quando ascen-
dit de Aegypto à finibus Arnon vsq; ad Iaboc atq; Iordanẽ, propterea comminatur dominus
succensurum se ignem in muros Raboth, quæ fuit metropolis Ammonitarum, vt deuorentur
ædes illius in clamore & vlulatu vincentis exercitus, in die commotionis & turbinis, quando
captiui eius Nabuchodonosor vincente ducentur, & idolum Ammonitarum, quod vocatur
Melchon, id est, rex eorum feretur in Assyrios, & principes eius pariter abducentur. Eodẽ mo-
do quo cætera super generationem illam sæpedictã, ista quoq; venire habebant quæ fecerunt
filij Ammon. & idcirco q̃d ait dominus, super tribus sceleribus filiorũ Ammõ, & super quatuor
non conuertam eũ, referendum est ad verticem Carmeli (de quo iam dictũ est) & propter fasti
dium vitandum, non toties oporteret replicari, nisi memoriæ videretur expedire legentis. Se-
« quitur. [Hæc dicit dominus. Super tribus sceleribus Moab, & super quatuor non conuertam CAP.II.
« eum, eo quòd incenderit ossa regis Idumææ vsque ad cinerem. Et mittã ignem in Moab, & de-
« uorabit ædes Carioth, & morietur in sonitu Moab, & clangore tubæ, & disperdã iudicẽ de me-
« dio eius, & omnes principes eius cũ eo, dicit dominus.] De Moab & Ammon, maximeq; de E-
dom iam dictũ est, quanti rectè arguantur sceleris, ꝓ eo quod contra Israel de Aegypto ascen-
dentem inimicitias exercuerunt, cũ essent carne propinqui. De isto quærentibus, quid sit dictũ
eo quòd incenderit ossa regis Idumææ iam sepulti (qui cum Ioram rege Israel & Iosaphat rege
Iuda ascenderat aduersum Moab) in vltionẽ doloris à Moabitis postea fuisse conuulsa atq; suc
censa. Hæc Hebræorũ traditio est. Ob hãc ergo, inquiunt, causam deus missurum dicit se ignẽ 4.Reg.3.
in Moab, quo nomine vel metropolis Moabitarũ, vel vniuersa significatur prouincia, vt deuo
ret ædes Carioth, q̃d nomẽ est ciuitatis. Verũ hoc parũ videt ad magnitudinẽ propheticæ di
gnitatis, vt quod spiritus sanctus loquitur in eis, ex opinione tantũ Iudaica, & nõ ex sanctis cõ-
probetur scripturis. Aliud ergo quærimus incendiũ quod fecit Moab, sacra referente scriptu- *Num.22.*
ra, legimus in libro Numeri, quia Balach filius Sepphor rex Moab misit & accersiuit Bala- *Num.25.*
am filiũ Beor ariolũ, vt veniret & malediceret Israel. Quod cũ ille, deo prohibente, facere nõ
posset, tandem dixit. Veruntamen pergens ad populũ meũ dabo consiliũ, quid populus tuus
huic populo faciet. Postmodũ scriptũ est, & fornicatus est populus cum filiabus Moab, quæ vo
cauerunt eos ad sacrificia sua. At illi comederũt & adorauerũt deos earũ, imitatusq; est Israel Be
elphegor. Magnũ illud fuit incẽdiũ, magna libidinis flãma, quę cõcremauit populũ. Et quid illi *Rex Idu-*
homines siue illæ filiæ Moab, nisi regis Idumææ ossa fuerunt? Quis enim est rex Idumææ, nisi *mææ spũs*
spiritus superbiæ, qui dicãtur super omnes terrenos, id est, deditos cupiditati terrenæ, secundũ *superbiæ.*
nomen Idumææ? Nã q̃d per spiritum superbiæ peruenerint ad illud incendiũ carnis suę, vnus
pro exemplo est, de quo scriptura refert. Et ecce vnus de filiis Israel intrauit corã fratribus suis
ad scortũ Madianitẽ, vidẽte Mose & omni turba filiorũ Israel, qui flebant ante fores tabernacu
li. Magnæ nimirum erat procacitatis & superbiæ, tali in tempore, cum iam dixisset dominus
• ad Mosen. Tolle cunctos principes populi, & suspende eos contra solem in patibulum, item-
que Moses ad iudices Israel, occidat vnusquisq; proximos suos, qui initiati sunt Beelphegor &
ob istam causam flerent filij Israel ante fores tabernaculi, magnæ (inquam) erat procacitis, &
intolerabilis superbiæ, virũ ad scortũ ingredi in contemptũ iræ cœlestis, videntibus cunctis.

Quo ergo melius nomine dignitas prophetici spiritus fornicatores eiusmodi nuncuparet, q̃
ossa regis Idumææ. Nunquid filios Israel debuit nuncupare? Et quidem ambobus, scilicet

Balaam & Balac cõmune consilium, & vna fuit intentio, incendere filios Israel, sicut in Apocalypsi commemoratur, dicendo, quia habes illic tenentes doctrinã Balaam, qui docebat Balac mittere scandalũ coram filiis Israel, edere & fornicari. sed non ita scãdalizare ipsos potuit filios Israel, sicut scandalũ mittere corã filijs Israel. Aliud nanq; est scãdalum videre coram se, aliud scandalizari, & ardentis scandalo libidinis inflammari. Vnde sicut hi qui eiusmodi scandalo non vtuntur, rectè mẽbra dicuntur & sunt Christi regis gloriæ, sicut econtra illi qui taliter scandalizati vel succensi sunt, mẽbra dicuntur & sunt principis huius mundi, regis Idumeę. Conuenientius autẽ hic dicuntur ossa, q̃ membra, licet & membra sint vel habeant ossa, quia videlicet ignis genuinus ossibus ac medullis insitus est, qui tunc adhibita foris palea, scilicet filiabus Moab & Madian, illicito flammauit incendio. Tale nimirum fecisse incendium scelus est, ea præsertim intentione, vt offensus recederet deus ab Israel, & pro hoc rectè redarguitur, vt sceleratus Moab. At verò vt iuxta supradictam Hebræorũ opinionẽ, ossa mortui hominis igne materiali vsq; ad cinerem incenderet, nescio vtrũ pro magno haberi potuerit scelerẽ, cũ fere apud omnes gentes solenne fuerit, corpora mortuorum vsq; ad cinerem comburere, cineresq; ipsos sepelire. Hinc & sepulchra dicuntur busta, videlicet à cõbustione, vt combustorum cadauerum continerent reliquias. Rursus ad illã generationẽ quæ dominũ crucifixit, propter quod & omnia mala prçteritarũ generationum venire debuerunt super eã, istud quoq; scelus incendii pertinere non dubiũ est. Ipsi enim & Moab & Idumæi rectè dicuntur & sunt. Moab quippe interpretatur ex patre, quo autẽ ipsi ex patre sint vel fuerint, dominus ostendit dicens. Vos ex patre diabolo estis. Ipsi incenderunt ossa regis Idumææ, imò & ossa ipsi regis fuerunt Idumææ, regis omnium filiorũ terrenitatis & superbiæ, ossa incensa libidinis igne, testãte Esaia, qui generationẽ illã prospiciens. Audite (inquit) verbũ domini principes Sodomorũ, percipite legẽ dei mei populus Gomorrhæ. Idcirco sicut peccati Moab plenitudo, ita & pœnæ eiusdem super generationem illam venit adimpletio. Nam quod dicit, & mittam ignẽ in Moab, & deuorabit ædes Carioth, quod nomen erat ciuitatis in Moab, & morietur in sonitu Moab, & clangore tubæ, & disperdã iudicẽ de medio eius, & oẽs principes eius interficiam cũ eo. Quis nesciat totũ Romano peractum esse excidio? De tribus sceleribus & de quatuor, & de eo quod dicit nõ conuertã eum, & sæpe dictũ & semper repetere fastidiosum est. Sequitur. [Hæc dicit dominus. Super tribus sceleribus Iuda, & super quatuor nõ conuertam eũ, eo quòd abiecerit legem domini, & mandata eius non custodierit. Deceperunt enim eos idola sua, post quæ abierunt patres eorum. Et mittam ignem in Iuda, & deuorabit ædes Hierusalem.] Ecce & in isto nulla est distinctio gentilis & Iudæi. Sermo diuinus, iudex æquus, nulli personæ parcit, dũ Iudam æquè vt Syrum, vt Allophylum, vt Tyrium, vt Idumæum, vt Ammonitem, & Moabitem, librata erit sententia iudicii, nec in pœna disiũgit, quos culpa cõiunxit. Quòd si subtilitas quæritur rationis, quis dignius debet puniri, q̃ illi, qui non tantùm naturalem, vt cæteræ gentes, sed scriptam quoq; legem accepit. Vnde notandũ, quòd prædictis gentibus nõ exprobrat abiectionem legis dei, & contemptum mandatorũ illius, sed violationẽ propriorum viscerũ, & quòd sine affectione, absq; misericordia cuncta crudelia fecerint, nullum habẽtes respectũ cõmunis humanitatis, nullũ saltem attendentes affectum notæ propinquitatis. Iudæ autem exprobrat, quòd abiecerit legem domini, & mandata eius non custodierit. Quę quia abiecit, atq; contempsit ordinẽ & viam, deceperunt eum idola sua. Quamuis enim dicit, deceperunt eum idola sua, nihilominus & illud constat, quia nõ poterat ante ab idolis decipi, nisi legẽ domini repulisset, & mandata eius non fecisset. Hæc sunt idola, post quę abierunt patres eorũ in Aegypto, bouis Aegyptij simulachra fugientes, & adorantes Beelphegor, & colẽtes Astaroth & Baalim. Nec verò leuiter decepti fuerunt, sed adeo pro idolis suis insanierunt, vt prophetas occiderent reges eorũ, & sanguine innoxio replerent Hierusalẽ vsq; ad os. Vndè & comminatur dominus, in Iudam se ignem fore missurum, qui deuoraret ædes & fundamenta Hierusalem, quod & factum est. Quòd si omnia venire debuerunt super generationem illam à sanguine Abel iusti (sicut iam sæpe diximus) quanto magis ista, quæ hic Iuda fecisse culpatur? Nempe ita diximus & dicimus, omnia venire super generationem illam, quæ passi sunt sancti, à sanguine Abel iusti, quibuscunque gentibus vel hominibus sanguinem iustum effundentibus. Vt illum maximè sanguinem, quem Iuda effudit, illuc redundare non ignoremus. Vtrunq; namq; dixit dominus. Væ (inquit) vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulchra prophetarum, & ornatis monumenta iustorum, & dicitis. Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filii estis eorum qui prophetas occiderunt. Et vos implete mensuram patrum vestrorũ, serpentes, genimina viperarum. Hoc nimirum generationi illi dixit de patribus illis, quorum & secundum carnem & secundum iniquitatem posteri siue hæredes homicidæ Iudæi fuerunt, qui ipsum, qui hæc loquebatur, postea Christum occiderunt. Iterum vt veniat (inquit) super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti, & cætera.

Apoc. 2. — *Iudæi carnales, dicũtur Moab.* — *Ioan. 8.* — *Esaiæ 1.* — *4. Reg. 21.* — *Matt. 23.*

Prius

Prius nimirum fusus fuit sanguis Abel iusti, quàm fierent patres, quorum de carne genitos se esse gloriantur Iudæi. Ergo & cæterarum gentium, de quibus iam supra dictum est, & Iudę, de quo nūc sermo est, scelera vel mala super generationem illam venire debuerunt. Igitur super tribus sceleribus Iuda, & super quatuor non conuertam eum, id est, Iniquum filiorum cœtum, qui per verticem Carmeli designatur, derelinquam propter scelera patrum, quorum ipsi mensuram impleuerunt. factum est & quod hic in propheta dicit dominus. Mittā ignem in Iudam, & deuorabit ignem in Hierusalē, & quod per semetipsum ait idem dominus. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. & ferè nemo est qui hoc factū esse nesciat. Sequitur. [Hæc dicit dominus. Super tribus sceleribus Israel, & super quatuor non conuertam eùm, pro eo quòd vendiderit argento iustum, & pauperem pro calciamētis, qui conterunt super puluerē terræ capita pauperum, & viam humilem declinant, & filius ac pater eius introierunt ad puellam vt violarent nomen sanctum meū, & super vestimentis pigneratis accubuerunt iuxta omne altare, & vinum damnatorum bibebant in domo dei sui.] Circa montem Carmeli arduā quasi ascensus viam terimus, toties eundo & redeundo illuc, quoties dicit dominus, non conuertam eū super tribus & quatuor sceleribus. Deniq; vbicunq; vel quotiescunq; in hoc ordine scelerum siue sceleratorum, non conuertā eum, audiuimus siue lêgimus, montē Carmeli, qui in exordio pręscriptus est, subintelligimus. per quē & superbiā significari diximus Iudaismi carnalis, secundū nomen ipsum Carmeli, quod interpretatur sciētia circūcisionis, maximeq; illā generationē, quę saluatorem crucifixit. Sequentem nos lectorem (si quis est qui legendo sequi, vel sequendo hæc legere velit) fatigatum esse arbitramur, dum toties ad eundē Carmeli verticem vertit, velut si alte subrectum & nubibus imminens castrum, in montis vertice, toties adire cogatur anhelo spiritu. Verùm quisquis ille est, æquanimis vt sit rogamus, iam finis est, circunductione hac vel recursu non fatigabitur vlterius. Super tribus (inquit) sceleribus Israel & super quatuor nō conuertam eum. Memores propositi iam nos esse cōuenit, quod initio ꝓphetæ huius præmisimus, tunc dicturos esse nos, cur terræmotus fecerit mentionē, quando pro necessitate mystici sensus inueniendi scrutaremur Carmeli verticē, videlicet vbi præmisso, verba Amos, qui fuit in pastoralibus de Thecue, quæ vidit super Israel in diebus Ozię regis Iuda, & in diebus Hieroboā filii Ioas regis Israel, subiunxit atq; ait, ante duos annos terræmotus. Tūc Hebræi terręmotū accidisse memorant, quando Ozias rex Iuda indebitū vendicās sibi sacerdotiū lepra in fronte percussus est. In commemoratione ergo terræmotus, mentionē quoq; fecit lepræ illius. Cur hoc? Id circo videlicet, quia frons Oziæ regis, quæ sublimior atq; erectior est pars corporis, idē significat quod hic vertex Carmeli. & lepra frontis .i. quod siccatio verticis Carmeli, scilicet abiectionē superbientis & elatæ generationis, quę dominū crucifixit. Sicut in Maria sorore Mosi, quādo contra Mosen superbiēdo murmurauit, & ob hoc plaga lepræ percussa est. Ita & in rege Ozia, qui sacerdotiū superbiēdo vsurpauit, & ob hoc lepra in frōte percussus est. vna eadēq; significatione superbiæ illius generationis. Differt tamē in eisdē significatio pestis eiusdē. Maria nāq; ꝓpter lepræ immunditiā separata septē diebus extra castra, & postea reuocata, recipiendā nouissimè significat sinagogā ab infidelitatis lepra curatā, cū plenitudo gentiū intrauerit, sicut Apostolus ait. Ozias aūt leprosus permanens vsq; ad diē mortis, incurabile significat peccatū eiusdem synagogæ pro parte illius sæpedictæ generationis & omniū Iudæorū, qui nunc interim vita excedunt, leprā habentes perpetuā, nec in hoc seculo nec in futuro curandā. Et Ozias quidem fortitudo domini interpretatur, sed hoc nomē generationi illi non nisi per antiphrasim siue per ironiā cōgruit, quia fallit quasi fortiter agēs, dū blasphemādo Christū, deo sese obsequū præstare profitetur. Filius enim Ioathā, q̄d interpretatur dñi cōsummatio siue perfectio, regēs domū regis leprosi, iuniorē significat ex gentibus populū consummatæ & perfectæ fidei, cui datū est regnū dei, sicut ꝑdixerat dominus, Auferet à vobis regnū dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Nec illud à mysterio vacat, ꝙ illa plaga lepræ in summitate regiæ frōtis cū terræmotu accidit. Sic etenim quādo infęlix generatio tali sese lepra dānauit, dicēdo, Sāguis eius super nos & super filios nostros, domino postmodū spiritū tradēte, terra mota est. & deinde ad excidium gentis eiusdē Romanus orbis cōmotus est. Interim cōstat, prophetā synagogæ vnā eandēq; abiectionē ꝓpter superbiā paucis in vbis, & per leprā regiæ frontis, & per siccitatē denotasse verticis Carmeli. Sunt aūt duo mōtes, qui vocātur hoc nomine, alter in quo fuit Nabal Carmelus maritus Abigail, ad australem plagā, alter iuxta Ptolemaidē mari imminens, in quo Helias ꝓpheta flexis genibus pluuias impetrauit. Carmelū hunc vbi post siccitatē triū annorū & semissis pluuia data est, hic placet intelligi. Nec enim dubitandū est, spiritū sanctū in propheta loquētem, rem gestā respexisse illius miraculi, quod ante annos nō valde multos acciderat filiis Israel, nimirū in figura, sicut & cætera ferè omnia. Quid enim fuit, ꝙ Helias cœlū clausit, nisi quia Christus apostolorū ora synagogæ peccatrici occlusit & populo, qui illū reiecit, & recessit relicta illis siccitate & fame audiendi, siue intelligendi verbū dei. Item quid est, quod rursum orāte Helia in vertice Carmeli, facta est pluuia grādis, nisi quòd rursus recipiet Israel rorem fidei,

Terræmotus tēpore Amos. — *2. Para. 26* — *Num. 12.* — *Rom. 11.* — *Matt. 12.* — *Matt. 21.* — *Matt. 27.* — *Carmelus duplex.* — *1. Reg. 25.* — *1. Reg. 18.*

M iiij pluui-

pluuiamq; salutis, cum plenitudo gentium venerit? Tanta nunc interim est infidelitatis sicci-
Matt.12. tas quantā merentur, scelera tria & 4. toties hic repetita, quæ cum 7. sint, illos arbitramur esse
Septem vindictæ ignis iuxta septē gentes hic positas. spiritus, de quibus in euangelio dominus, præmisso, cum immundus spiritus exierit ab homi-
ne, ita conclusit. Et tunc vadit & assumit septē alios spiritus nequiores se, & ingressi habitant
ibi. Item pœna propter eandē infidelitatis siccitatem tanta est, quantā intelligi oportet per se-
ptē ignis vindictas in hac lectione ordinatas, pœna vniuersalis, pœna interminabilis, secundū
significationem numeri septenarii, numeri insolubilis. Quia videlicet, sicut scelera omniū gen
tium, sic & vindictæ super illam generationem venerunt omnium gentium, quæcunq; sangui
nem iustum fuderunt. Notandum quippe, quòd tantùm hic in octauo loco, cum dicitur, super
tribus sceleribus Israel, nō repetitur vindicta ignis, vt (sicut iā dictum est) tantummodo septē
sint, quo numero solet vniuersitas significari. Simulq; sciendum, septem tantummodo gentes
hic esse nominatas, quia videlicet Iuda & Israel gens vna est natura, sed scismate diuisa, ex quo
scidit Hieroboam decem tribus à domo Dauid, & à regia tribu Iuda. Ad illam maiorem scissi
onis partem. i. ad decem tribus quæ vocantur Israel, hic propheta remissus erat, & idcirco vl
timum posuit Israel, quia de illo vel contra illum plura dicturus est. Septem igitur gentes, se-
ptem gentium scelera, septemque scelerum vindictas igneas hactenus pro posse transegimus.
Scelera Israel. nunc tandē causas Israel in iudicio domini audiamus. Præmisso, vt in cæteris, super tribus
sceleribus Israel, & super quatuor non conuertam eum, protinus ait. Pro eo quòd vendiderit
pro argento iustum, & pauperem pro calciamentis, qui contriuit super puluerem terræ capita
gentium, & viā humilium declināt, & filius ac pater eius introierunt ad puellam, vt violarent
Vendidit pro argento iustum. nomen sanctum meum, & super vestimentis pigneratis accubuerunt iuxta omne altare, & vi
num damnatorum bibebant in domo dei sui. Mirum fortasse cuiuis videatur, quòd in exor-
dio scelerum Israel, aliud ponere maluit, q illum (quo sordebat tunc temporis Israel) idolola
Gene.37. triæ cultum, præsertim, cum præter cætera nimis graue atq; irremediabile esset scandalum in
vitulis, quos fecit Hieroboam, à quo peccato post illum nullus recessit regum Israel. At verò
pulchrum & valde ordinatum est, hoc primùm poni, quòd vendiderit argento iustum, quia
videlicet primum in illa domo peccatum hoc admissum est, quòd filii Iacob (qui & Israel) vē
diderunt Ioseph fratrem suum. Tunc vtiq; vendiderunt argento iustum. Et in illa nimirū ven
ditione duplex fuit culpa, quia & frater eorum, & iustus erat. Vendiderunt autē eum viginti
argenteis. quantum erat hoc tot fratribus pro precio fratris iusti? Cum enim decem essēt ipsi
venditores vndecimi (Beniamin quippe duodecimus, idemq; paruulus, nō erat illic) non nisi
duo argentei potuerunt obtingere singulis. Bene ergo, cum dixisset, quia vendiderunt iustum
argēto, addidit, & pauperē pro calciamentis, quia videlicet vix calceos, qui valerēt, cōparare
sibi potuerunt singuli de precio tantæ venditionis. Hoc scelus sic inceptū in illa gente, in tantū
processit, vt Christū summè iustum, & sanctū sanctorū, Iudæi & venundari persuaderēt, & ipsi
emerēt 30. argenteis, quo videlicet precio cū referente Iuda recepissent eos, nō potuisset saltē
Caiphas, pōtifex illius anni, satis insigniter calciari. At verò potuerunt omnes exinde discalci
ari, perdēdo locum & gentē & gloriā templi, qua incedebant nimis superbè calciati. Prosequēs
propheta. Qui conterunt ait super puluerē terræ capita pauperū, & viā humilium declinant.
Exod.1. Hoc facere nimirum superborum est, præsertim cum manifestè prohibeat lex, pauperē oppri
mi. Lex (inq;) primùm data illis, qui maximè pauperes fuerant, & per misericordiā dei de Ae-
gypto paupertatis camino exierant. Hoc fecerant ipsis Aegyptii, subigendo eos operibus du
ris luti & lateris, & contriuerāt capita ipsorū super puluerem terræ, id est, plus q̄ puluerē ter-
Gene.46. ræ. Illorū videlicet Aegyptiorum fuerat viā humiliū declinare, quod pulchrè & breuiter scri-
ptura innuit, dicēte Ioseph. Cū (inquit) vocauerit vos Pharao, & dixerit, q̄d est opus vestrū, re
spondebitis. Viri pastores sumus serui tui, ab infantia nostra vsq; ad præsens, & nos, & patres
nostri. Hæc autem dicetis, vt habitare possitis in terra Gessen. quia detestātur Aegyptii omnes
pastores ouiū. Nonne ergo ipsi in Aegyptios cōuersi sunt, cōterendo capita pauperum, & de-
clinando viā humilium? Nempe & illud scelus apud eos in tantum processit, vt Christi pau-
peris, & singulariter humilis caput & frontem lingua iniuriosissima, nimis contumeliosa ver
Matt.13. berarent & contererent. Exēpli gratia, cum dicerent. Vnde huic sapiētia hæc, & virtutes. Nōne
hic est fabri filius? Nōne mater eius dicitur Maria? & fratres eius Iacobus & Ioseph, & Simō, &
Iudas? & sorores eius apud nos sunt? & his similia. Et filius (inquit) ac pater eius introierunt ad
puellā, vt violarent nomen sanctum meum, & hoc nimirum scelus est, & abominatio detesta-
Leuit.20. bilis, dānata per iustā sententiam legis dicentis. Qui dormierit cum nouerca sua, & reuelauerit
Gene.35. ignominiam patris sui, morte moriantur ambo, sanguis eorum sit super eos. Hoc primus in il
Gene.49. la gente fecisse legitur Rubē, qui abiit, & dormiuit cum Bala concubina patris sui. Verùm hoc
patri quoq; imputari non potest, cum dicatur, & filius ac pater eius introierunt ad puellā, vt vi
olarent nomen sanctum meum, quia solus filius hoc scelus perpetrauit, pater autem iniuriam
passus est, & ipse vindicauit. Effusus es (inquit) sicut aqua, non crescas, quia ascendisti cubile
patris

patris tui, & maculasti stratum eius. Porro, scelus hoc ipsum in posteris non dubium est excreuisse, cum præuidens Esaias dixerit illos principes Sodomorum & populum Gomorrhæ. Nempe nihil eorum quæ fecerant Chananæi, præterierũt Iudæi, Alioquin nõ eos euomuisset terra illa, sicut & Chananæos euomuerat, deo iudice. qui vbi hoc scelus vt cætera, interdixit, tandẽ ait. Custodite leges meas atq; iudicia, & facite ea, ne vos euomat terra, ad quam intraturi estis & habitaturi. Nolite ambulare in legitimis nationum, quas ego expulsurus sum ante vos. Omnia enim hæc fecerunt, & abominatus sum eas. In hoc scelere violationẽ asserit esse sancti nominis sui, quia videlicet fœdare patrem fœditate eiusmodi, sicut Absalon quoq; fœdauit patrẽ suum Dauid, violare est nomen sanctum eius, ex quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur. Et super vestimentis (inquit) pigneratis accubuerunt, iuxta omne altare. Nimirum pignus pauperis saltem retinere, contra legem est. Nam in lege dominus dicit. Sin autem pauper est, non pernoctabit apud te pignus, sed statim reddes ei ante solis occasum, vt dormiens in vestimento suo benedicat tibi, & habeas iustitiam corã domino deo tuo. Quanto magis scelus super vestimentis pigneratis accubare, & hoc iuxta omne altare? Duplex nanq; crimen in hoc denotatur, scilicet turpitudo libidinis, & seruitus idololatriæ, intelligitur nanq; quòd passim habentes altaria, fingentes vitulorum simulachra, & adorantes Beelphegor, & colentes Ascaroth & Balim, cæteraq; deorum & dearum portenta, funibus tenderent vestimenta pignerata iuxta omnium illorum altaria, & facerent parapetalmata, id est, velamina, quo fornicantes in templo nullus posset aspicere, & inebriati ac libidini feruientes, etiam ipsum vinum quod bibebant, non de proprio labore, sed de calumniis emerent. Vndè & protinus ait, & vinum damnatorum bibebant in domo dei sui. Hoc faciebant in phano dei sui, vt quos putabant deos, turpitudine ac stupris polluerunt. Huius quoq; sceleris mensuram in vestimentis pauperũ detinendis Iudæi sic impleuerunt, vt saluatorem tradentes, scripturam pariter implerent, dicentẽ. Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Tunc vinum quoque damnationis eius biberunt, iuxta quod ipse in psalmo conqueritur, dicens. Et in me psallebant qui bibebant vinum. Neque enim dubium est, seniores illos & pontifices ebriosos, maximeque illa nocte paschali ebrios, cum dominum nostrum cepissent, quasi pro victoria lætos, fœcundiores sibiinuicem propinasse calices, & eo cuiq; alacrius vinum porrexisse, quo visus fuisset properantior atq; promptior minister illorum, pro sacrilega illorum voluntate, ad comprehendendum illum, ad tenendum, ad cohortandum socios, vt caute ducerent illum, ad insultãdum illi, ad congratulandum principibus super hoc, quasi victoribus magnis. Sequitur.

Leuit. 18. — *2. Reg. 16.* — *Ephes. 3.* — *Deut. 24.* — *Duplex scelus in veste pignerata.* — *Psal. 21.* — *Psal. 68.*

[Ego autem exterminaui Amorræum à facie eorum, cuius altitudo cedrorum altitudo eius, & fortis ipse quasi quercus, & contriui fructũ eius desuper, & radices eius subter, Ego sum qui ascendere vos feci de terra Aegypti, & eduxi vos in desertum quadraginta annis, vt possideretis terram Amorræi, & suscitaui de filijs vestris in prophetas, & de iuuenibus vestris Nazaræos. Nunquid non ita est filii Israel, dicit dominus? Et propinabitis Nazaræis vinum, & prophetis mandabitis, dicentes, ne prophetetis.] Mira & terribilis oppositio. Quorsum enim tendit hęc per oppositionem facta exterminationis Amorræi, & altitudinis eius commemoratio, nisi vt ostendat deus sese ex aduerso stare, & repugnantem esse declinantibus viam humilium, & per superbiam conterentibus capita pauperum, quo pro scelere arguit Israelem factum de paupere superbum? Ego autem (inquit) exterminaui Amorræum. Vtique poterat dicere, ego autem propter superbiam de cælo deieci diabolum. Amorræus nanq; amaricans interpretatur, & diabolũ significat. qui totus fel est odii, & omnis nequitiæ semper & incurabiliter est amarus omnique dulcedini diuinitatis omnino contrarius. Hunc talẽ Amorræum nimirum Deus exterminauit, de terminis suis eiecit, & exterminationis eius immutabilem tenet sententiam, dicens in Psalmo. Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam. Nam ne dubites, quem dicat Amorræum illum, inquit, cuius altitudo cedrorũ altitudo eius. Profecto illum esse diabolum alius propheta testatur, dicens Pharaoni in sermone domini. Cui similis factus es in magnitudine tua? Ecce Assur quasi cedrus in Libano pulcher ramis & frondibus nemorosus, excelsusq; altitudine, & inter condensas frondes eleuatum est cacumen eius. Et subinde cedri non fuerunt altiores illo in paradiso dei, abietes non adęquarunt summitatem eius, & platani non fuerunt ęquales frondibus illius. Omne lignum paradisi nõ est assimilatũ illi. Ergo hic Amorręus diabolus est, cuius erat typus ille Amorręus quẽ occidit Israel viuente adhuc Mose, cuius & Psalmista meminit, dicendo. Et occidit reges fortes, Seon regẽ Amorræorũ, & Og regẽ Basan. Isti duo reges fuerunt Amorræorũ, quorũ Moses in Deuteronomio reminiscens. Solus (inquit) Og rex Basan restiterat de stirpe gygantũ. Monstratur lectus eius ferreus, qui est in Rabath filiorũ Ammon, nouẽ cubitos habens longitudinis, & quatuor latitudinis, ad mensurã cubiti virilis manus. Vtrorũq; reminisci cõuenit hic in vno Amorræi nomine, scilicet & hominis regis superbi, & diaboli omniũ regis ac principis, cuius nimirũ altitudo quasi cedrorũ fuit, imò & cedrus oĩbus in paradiso dei. i. cũctis angelicis potestatibus altiorẽ se esse voluit, & fortis ipse

Amorręus diabolus. — *Psal. 100.* — *Ezec. 31.* — *Psal. 134.* — *Deut. 3.*

quasi

quasi quercus, quia videlicet sub deo flecti, & creatori suo contempsit esse subditus. Mira igi
Fortes quasi quercus. tur (vt iam dictum est) & terribilis oppositio, cũ præmisso peccato superbiæ Israel declinantis
viã humilitũ. Ego (inquit) exterminaui Amorræũ, &c. Per hoc enim terribiliter innuit, quòd ela
ti in superbiã infelices Iudæi, in iudiciũ inciderent diaboli, sicut & Amorrꝑus homo qui (vt iam
dictũ est) typus erat diaboli, quòd scilicet auferretur illis regnum dei, de quo Amorrꝑus diabo
lus excidit, & tolleretur eis locus siue terra, vndè Amorræus homo deo exterminante dispe-
riit. Cum itaq; dicit, ego exterminaui Amorræum, subintelligendũ est, & mutabilis non sum,
& ea quæ destruxi, nõ reædificabo, ita vt qui superbos exterminare consueui, vobis superbien
tibus, & viã humilitũ declinantibus, nunc fauere incipiã, pro eo q secundũ carnẽ filij Abrahæ
estis. Non erit ita, sed sicut Amorræo, id est, amaricante diabolo, propter superbiã deiecto, mul
tas mansiones in domo patris mei suscitandis de terra humilibus reseruaui, & sicut percusso
Matt. 21. homine Amorræo & gygante superbo, patribus vestris, cũ essent pauperes & humiles, terrã
eis dedi. ita vobis, quoniã viã humilitũ declinatis, regnum dei auferetur, & dabitur gẽti humili
facienti fructus eius, & locus quoq; vester terrenus, & gẽs simul auferetur. Nomẽ quoq; Amor
ræi. i. amaricantis, nonne Iudꝑo cõgruit, qui totus in felle positus amaritudinis, sicut ipse Chri
Ioan. 15. stus ait, & Christũ cuius opera vidit & audiuit, & deũ patrem eius odit? Vtranq; vindictam, vn
dè iam præfati sumus, breuibus verbis per similitudinẽ altitudinis cedri, siue quercus sese inten
tare significat, cum subiungit. Et contriui fructus eius desuper, & radices eius subter. Fructus
enim Iudaici populi desuper, cœlestia fuere dona dei, & radices eius subter, terrena fuere bona.
quibus cordis radicẽ fixit, quod facere nõ debuit, & hunc vtrunq; fructũ dominus cõtriuit, qa
(sicut iam dictum est) vtraq; bona perdidit in illo Amorræo, cuius terrã ad tẽpus possedit, ita
& fructus contritus est pariter, & radix, vt nõ solùm terra eius tolleretur, sed & ipse ferro suc-
cideretur, & omnis posteritas eius deleri iussa est. Porrò, & Amorræi diaboli tunc fructus desu
per cõtritus est, quando de cœlo in hunc aerẽ deiectus est. tunc aũt radices eius cõterentur sub
Israel et cœlestia & terrena dona amiserunt. ter, quando de isto quoq; aere siue mundo, vbi mane fructificat, in perfidorum cordibus peni
tus euelletur, & in infernũ præcipitabitur. Vtraq; bona, quæ Israheli cõtulerat, quæq; ꝓpter su
perbiã ablaturus erat, hoc modo ingratis cõmemorat. Ego sum (inquit) qui ascendere vos feci
de terra Aegypti, & eduxi in desertũ quadraginta annis, vt possideretis terrã Amorræi. Hoc
nanq; beneficium terrenum est. Et suscitaui de filiis vestris prophetas, & de iuuenibus vestris
Nazaræenos. Hoc beneficium cœleste est, Nazaræos, id est, sanctos & prophetas de illa gentẽ
dominus q̃ multos suscitauit, qui fecerunt fructum regni dei. quis hoc negare possit? Vtiq; ne
mo. Idcirco fidenter interrogat. Nunquid nõ ita est filij Israel, dicit dominus? Sciens q illi respõ
derenõ possunt aliud, nisi quia ita est. Vtrũq; (sicut supra iã dictum est) perdiderunt, scilicet &
cœleste dei regnũ, de quo est multiplicitas prophetarũ & Nazaræorũ, id est, sanctorũ, & eum,
qui fuit Amorrꝑi, locum terrenũ. Verùm illa dona regni dei, sicut nemo inuitus, nemo nisi vo-
lens amittit, ita nec illi. Volẽtes nanq; amiserũt, volẽtes repulerunt. Hoc est q̃d continuò sequi
tur, & propinabatis Nazarꝑis vinũ, & prophetis mandabatis dicentes, ne prophetetis. Nazarꝑ
is nanq;, habẽtibus super se cõtinentiæ votũ, propinare vinũ, & voti reos facere, satis pro argu
mento est, nullũ velle habere sanctũ. & prophetis mandare, vt nõ prophetarẽt, hoc nimirum
erat, nõ solùm loqui, sed etiam agere contra spiritũ sanctũ, qui loquebatur per os prophetarũ.
Cum autem ita spernerẽt cœleste dei regnũ, nihilominus tamen semper possidere voluissent
locum Amorræi terrenum. Profectò supernꝑ iustitiꝑ non sic erat cõplacitum. Sed quid? Conti
nuò sequitur. [Ecce ego stridebo super vos, sicut stridet plaustrum onustum fœno, & peribit
fuga à veloce, & fortis nõ obtinebit virtutẽ suam, & robustus non saluabit animam suam, &
tenens arcũ non stabit, & velox pedibus suis non saluabitur, & ascensor equi non saluabit ani
mam suam, & robustus corde inter fortes nudus fugiet in die illa, dicit dominus.] Breuiter cũ
dicit. Ecce ego stridebo super vos, sicut stridet plaustrum onustũ fœno, illud innuit quòd reti-
nere non queant illum iam sæpedictum Amorrꝑi locum, sed transmigrare debeant ad alium,
quoniam contẽpserunt illud quod melius est dei regnũ, sicut fœnum succisum, plaustroq; im-
positum ad comburendũ, eo q sit aridum, & nullum eũ rore cæli iam possit cõcipere, vel red
dere florem aut fructum. Porrò, plaustrum stridens, eo ipso quòd stridet, & longè exululat, se
metipsum onere prægrauatũ esse indicat. Illud ergo per hanc similitudinẽ significare videtur,
q quandocunq; Israel succidatur, & de terra sua transferatur, taliter fiat, vt sciant gẽtes lõgè
2. Par. 7. per circuitũ, quia sic eius promeruit iniquitas. Vndè ad Salomonem de huiusmodi loquens do
minus, Omnis (inqt) qui transierit, stupebit, & sibilabit, & dicet: Quare sic fecit dominus terræ
huic, & domui huic? Et respõdebũt. Quia dereliquerũt dominũ deũ suũ, qui eduxit patres eorũ
de terra Aegypti, & secuti sunt deos alienos, & adorauerũt eos & coluerũt, idcirco induxit su
per eos dominus omne malũ hoc. Nimirũ hoc est dominũ, quasi plaustrũ onustũ fœno, stride-
re, & causas excidii vel captiuitatis illorũ latere non sinere. Et quia plaustrum tardius proce
dit, atq; idcirco citius ab insequentibus potest comprehendi, fœnumq; comprehensum facile est

dispergi,

dispergi, aut etiam igne succendi, peribit (ait) fuga à veloce, & fortis nõ obtinebit virtutẽ suam. Hæc & cætera, si ad decem tribuum, quæ tunc imminebat, captiuitatem respicimus, singula de singulis taliter intelligenda traduntur. Peribit fuga à veloce, quem Hebræi Hieroboam filiũ Naboth intelligunt, qui prius in Aegyptum fugerat. Hic autẽ nõ ipsos principes, sed domos eorum & sobolem accipiamus. Et fortis non obtinebit virtutẽ suam. Fortem Baasa interpretatur, qui fuit ad bella promptissimus, & robustus non saluabit animã suã, hũc Amri sentiunt. Et tenens arcum, non stabit, de Iehu filio Namsi, qui Ioram regem Israel sagitta percussit, dictum putant. Et velox pedibus suis non saluabitur, Manahen intelligunt, qui frustra festiuans regi Assyriorũ dona direxit. Et ascensor equi non saluabit animã suam. Hunc Phaceæ filium Romeliæ interpretantur, qui iuncto sibi Syro, sub rege Achaz Iudæ, multa vastauit. Et robustus corde inter fortes nudus fugiet in illa die, dicit dominus, solus Osee, qui vltimus rex decẽ tribuum fuit, & errantem populũ ad Dei cultum reuocare conatus est, quasi nudus egredietur de incendio. Nudum autem vocat, quia sub ipso decem tribus captæ sunt. Hoc Hebræi autumant, ait beatus Hieronymus. Cæterùm si ista quoq; referre cupimus ad tempus illud, quod propheta prospiciens in initio dixit: dominus de Syon rugiet & de Hierusalẽ dabit vocẽ suã, scilicet ad tempus euangelicæ prædicationis, quod extrema subsecuta est captiuitas illius populi, cœtus ille pharisaicus siue Iudaicus rectè cunctis denoratur nominibus istis. Ille nãq; veraciter & pro vera similitudine, peccatis exigentibus meretur fœnũ dici; falso autẽ & pro vana sui met æstimatione velox, fortis, robustus, tenens arcũ, velox pedibus suis, ascensor equi, & robustus corde, ad tempus potuit videri. Vnde notandum, & consideratione dignũ est, quia quoties hic malum eis intentat per enuntiatiua verba hæc, stridebo subter vos, peribit fuga, non obtinebit fortis virtutem, non saluabit robustus, non stabit tenens arcum, nõ saluabitur velox non saluabit ascensor equi, fugiet robustus corde: totidem vicibus, id est, octies, Væ generationi illi, inclamat dominus noster. Væ (inquit) vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui clauditis regnum cœlorũ ante homines. Væ vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui comeditis domos viduarũ, oratione longa orantes. væ vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui circuitis mare & aridam, vt faciatis vnũ proselytũ. væ vobis duces cæci, qui dicitis, quicunq; iurauerit per templum, nihil est. qui autẽ iurauerit in auro templi, debet. væ vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui mundatis quod deforis est calicis & paraspidis, intus aũt pleni estis rapina & immunditia. Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui similes estis sepulchris dealbatis, quæ à foris apparent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorũ, & omni spurcitia. Væ vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulchra prophetarũ, & ornatis monumenta iustorum. Econtra respiciendum, quia totidem, id est, octo vicibus sanctos suos beatificat idem dominus. Beati (inquit) pauperes spiritu. Beati mites. Beati qui lugẽt. Beati qui esuriũt & sitiũt iustitiam. Beati misericordes. Beati mundo corde. Beati pacifici. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Itẽ, damnationis infelicium quot verba sunt superius digesta, stridebo subter vos, &c. totidẽ, id est, octo beatitudinis sanctorũ prædicationes sunt, quoniã ipsorum est regnũ cœlorũ, quoniã ipsi possidebunt terrã, quoniã ipsi consolabuntur, quoniã ipsi saturabuntur, quoniam ipsi misericordiam consequentur, quoniã ipsi deũ videbunt, quoniã filii dei vocabuntur, quoniã ipsorũ est regnũ cœlorum. Nec frustra & hic numerus octonarius in remuneratione piorum, & illic in dãnatione consideratur ipsorũ, quia videlicet vtraq; pars octaua mundi ætate consummabitur, & tunc manifestè scietur, quia iudicia domini iusta & vera sunt. nec ex parte, vt nunc, sed integrè cognoscet, quàm vero iudicio fiat, vel factũ sit illud, q̃d hactenus iã idem octo vicibus ait, nõ conuertã eum, quæ summa triũ & quatuor scelerũ vindicta est.

Expositio Hebræorũ. — *4. Reg. 17.* — *Melior expositio.* — *Octo væ tra scribas & Pharisæos. Matt. 23.* — *Octo beatitudines. Matt. 5.* — *Octonarij numeri mysterium*

FINIS LIBRI PRIMI IN AMOS.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN AMOS PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

MAgna valde, & nihilominus iusta iudicia domini maximã circa gentẽ Israeliticã admiranda sunt, quia videlicet gẽs illa, sicut pro parte electorũ cũctis insignior, ita pro parte reproborũ, cunctis corã deo & corã hominibus facta est vilior, dãnata tã in præsenti, quàm in futuro seculo. & hæc iudicia sunt quidẽ dignè admiranda, sed nõ nimis importunè scrutanda. Scriptũ est enim Et qui nimius scrutator est maiestatis, opprimet ab ea. quis porrò nimi⁹ scrutator ma- *Prouer. 25.*

istatis

iestatis est iudicandus, nisi qui extra q̄ debet, maiestatē scrutatur? Certus quippe est locus, in quo tantummodo illam scrutari nobis conceduur, qui videlicet locus sancta scriptura est. In illa & per illā tantummodo licere nobis iudicia domini scrutari, Psalmista testatur, cum dicit.

Psal. 108. In labiis meis pronunciaui omnia iudicia oris tui, addendo nanq; oris tui, contētum se esse indicat authoritate vel testimonio scripturæ sacræ, quā vtiq; locutum est os domini. & quis extra illam iudicia domini scrutatur, nisi qui proprij cordis suspitionē testatur? Talis vtiq; scrutator maiestatis nimius est, vndè & oppressus ab ea, diuersas & contrarias incurrit hæreses. Cōtenti igitur competenti loco, mentem beneuolam, auremq; attentam diuinæ authoritatis vocibus accommodemus. Quæ profectò de oraculo sancti spiritus cum admirāda subtilitate taliter proferuntur.

CAP. III [Audite verbum quod locutus est dominus super vos filii Israel, super omnem cognationem, quam eduxi de terra Aegypti, dicens. Tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ, idcirco visitando super vos omnes iniquitates vestras. Nunquid ambulabant duo pariter, nisi conuenerit eis? Nunquid rugiet leo in saltu, nisi habuerit prędā? Nunquid dabit catulus leonis vocē suā de cubili suo, nisi aliquid apprehenderit? Nunquid cadet auis in laqueū terræ absq; aucupe? Nunquid auferetur laqueus de terra, anteq̄ quid ceperit? Si clanget tuba in ciuitate, & populus nō expauescet? Si erit malum in ciuitate, quod dominus nō fecit? Quia non faciet dominus deus verbum, nisi reuelauerit dominus secretum suū ad seruos suos prophetas. Leo rugiet, quis non timebit? Dominus deus locutus est, quis non prophetabit?] Dicta hæc verè clarissima & valde splēdida sunt, sed splendor & claritas eorū propterea minus lucet, quia nostram caliginem patimur, & à nimia claritate lippientes oculi reuerberantur. Quòd si sensum eorū, ipso aspirante cuius dicta sunt, aliquatenus consequi meruimus, profectò iudicia domini non solum humiliter, verumetiā scienter laudare poterimus. Audite (inquit) verbum quod locutus est dominus super vos filii Israel. Magna dicturus iste, paulo antè Thecuites pastor, & statim cœlestis rhetor, competenter attentum postulat auditorem, & hoc agit cum commemoratione magni & noti beneficij, dum præmisso audire verbū quod locutus est dominus, subiungit, super omnem congregationem quā eduxit de terra Aegypti. Scit namque, quia maximè commemorando beneficium hoc debet effici, vt auditores, qui iam poterant esse attenti, sint etiam beneuoli. Locutus est autem dominus, dicens, tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ, idcirco visitabo super vos omnes ini-

Procax defensio Iudæorum in plagis. quitates vestras. Iam ad istam domini locutionem Israel impœnitens, non tamen impunitus sese in sua pœna erigit, & de ipsa pœna, quam dissimulare vel abscondere non potest, culpam adhuc defendit, & gloriabundus dicit. Idcirco nos tantùm præ cæteris gentibus à deo corripimur, ducti in omnes gentes captiui, quia nos præ cæteris gentibus diligit, sicut ipse in propheta dicit. Tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ, idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras. Non enim sicut in aliis nationibus dominus patienter expectat, vt eas, cum iudicii dies venerit, in plenitudine peccatorū puniat. ita & in nobis statuit,

Intētio dei corripiētis vt peccatis nostris in finem deuolutis, tunc demū nos vindicet. Hoc modo semetipsos corpore & anima captiui cōsolantur adhuc, sed verè frustra, quamdiu impœnitentes sunt, neq; peccato abrenunciant pro quo puniuntur. Quo enim corripiendo deus, quo visitando iniquitates tendit dominus, nisi vt flagellis cōmonitus peccator, peccatū agnoscat, veniamq; precetur ad meliora conuersus? Illic omtino intendit, vt peccator in quo displicuit deo, displiceat etiam sibi. Quòd si adeo rebellis est & duræ ceruicis, vt flagellando id effici non possit, tunc demum non iam vt pater pius, sed vt iudex iratus contumacem foras mittit & abijcit, nullo modo cōuenientem vel consentientem sibi. Hanc intentionem suam deus notam esse volens, post ali-

Infra 4. qua in eodem propheta dicit. Vndè & ego dedi vobis stuporem dentium in cunctis vrbibus vestris, & indigentiam panum in omnibus locis vestris, & non estis reuersi ad me, &c. Igitur tantis oppressus malis est populus, non est vndè se consoletur, dum de pœna nequaquam ad

Israel durius puniri debet quàm cęterę gētes correctionem eruditur. Et quia sibimet in hoc blanditur, quod dicit dominus, tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus, seueriori sensu hoc idem in ipsum taliter retorquendum est. Ita vos cognoui (ait dominus) ex omnibus cognationibus, vt cognitionē mei vos habere facerem, dando vobis legem scriptam, quam cæteris non dederam nationibus. Est autem dignum, vt seruus sciens voluntatem domini sui, & non faciens dignè plagis vapulabit mul-

Lucę 12. tis, nesciens autem, plagis vapulet paucis. Igitur visitabo super vos omnes iniquitates vestras instante iudicio, remota misericordia, tanta cum seueritate, vt ne saltem commonitorium vobiscum sermonem conferre libeat. Quòd si adhuc quæritis, ecce hoc ipsum quàm rationabile sit, per hoc simile intimo cuilibet auri audienti. Nunquid ambulabunt duo pariter, nisi conuenerit eis? Vtiq; dicetis mihi, Non. Ad hęc, inquam, Nos duo sumus, ego qui arguo vel corripio deus, & Israel qui corripitur, Nimirum non conuenit nobis, quia me corripientem deum correptus Israel non audit. In hoc nobis nimium disconuenit, quia ego arguo, ille se defendit. Ecce tot anni sunt, & tot reges fuerunt, ex quo Hieroboam vitulos aureos fecit, misi prophetas, & nullus

nullus consensit, nullus enim regum à peccatis Hieroboam recessit. Item, & per memetipsum
veni arguens & corripiens deus homo factus. Vos autem iustificatis vos coram hominibus, &
cum sitis infirmi, dicitis medico, non es tu nobis necessarius. Igitur non pariter ambulabimus,
sed & Israel in Assyrios, & Iuda in omnes gẽtes ductus captiuus, nulla per prophetas aut prę-
dicatores aliquos mei confabulatione dignus iudicabitur, quia scriptum est. Ne effundas ser-
monem vbi non est auditus. Quod si & adhuc simile vel exemplum quęritur. Ecce aliud, Nũ-
quid rugiet leo in saltu, nisi habuerit prædam? Leonis quippe natura est, quãdiu prædã nõ in- *Eccle. 32.*
uenerit, silere. inuenta autẽ præda, rugire. vt quodcũq; illud sit animal, rugitu tremefactum & *Leo Deus,*
attonitũ concidat, & in prædam fortiori non tam patienter quàm impatienter cædat. Porrò, *Pręda ele-*
leo per similitudinem Deus fortissimus est, cuius iræ resistere nemo potest. Præda verò eius est, *cti.*
omnis electus, qui vbicũq; sit, quoniam ad vitã est prædestinatus, ab ipso Deo requiritur, vt ad
vocem eius, siue per angelũ, siue per prophetã, siue per scripturas, auditã ille contremiscat, dieq;
iudicij vel poenam gehennalem pauescens, totus humiliter succumbat, poenitentiam appre-
hendat. sicq; in partẽ eius cædat, vt vnus cum eo spiritus fiat, bene deuoratus, iuxta illud. Ma-
cta & manduca. Igitur quod ait, Nunquid rugiet leo in saltu nisi habuerit prædam? idẽ est ac si *Actor. 10.*
dicat, Nunquid dignum deo est, illic verba facere, vel illuc prophetam mittere, vbi scit nõ esse
quenquam dignũ vitæ æternæ? Ad quod cum ratione exigente responderis, Non. cõsequenter,
vt iustũ est, concedas esse dei iudiciũ, in eo quòd clausit Israeli ora prophetarum, nullũq; super
eum suę prædicationis emittit rugitum. Hoc ipsum & in suo aduentu attendit dei filius. Vndè *Catulus le-*
& sequitur, Nunquid dabit catulus leonis vocẽ de cubili suo, nisi aliquid apprehenderit? Ca- *onis Chri-*
tulus leonis Christus est filius fortissimus dei fortissimi, secundũ illud patriarchę Iacob. Catulus *stus.*
leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti. Cubile eius sepulchrum eius extitit, de quo idẽ con-
tinuò subiungit. Requiescens accubuisti vt leo, & quasi leæna. Quis suscitabit eum? Vox quam
dedit iste catulus leonis de illo cubili, euangelij prædicatio est, quã cunctis gentibus auditam
fecit, postq̃ de illo cubili, id est, de sepulchro exiliuit, resurgendo ex mortuis. Ait ergo. Nun-
quid dabit catulus leonis vocem de cubili suo, nisi aliquid apprehenderit? Ac si dicat, Nũquid
euangeliũ suum illis gentibus vel illis in locis prædicabit, aut prædicari iubebit, vbi nullũ sciat
esse qui ad se pertineat, & suscipere debeat gratiã prædicationis? Nõ vtiq;, imò tacebit, & prę-
dicatores suos illic vocem dare prohibebit. Hinc enim de ipsis prædicatoribus scriptũ est, Trã- *Actor. 16.*
seuntes autem Phrygiã & Galatiæ regionẽ, vetiti sunt à spiritu sancto loqui verbum in Asia.
Cum venissent autẽ Mysiam, tentabant ire Bythiniã, & non permisit eos spiritus Iesu. Ibi ergo
vel eo tempore vocem dat iste catulus leonis, vbi vel quando nouit inueniendũ esse quod ap-
prehendat, id est, aliquem qui credendo saluus fiat. Vndè iterum ibidẽ scriptũ est. Cum autem
pertransissent Mysiam, ascenderunt Troadem, & visio per noctem Paulo ostensa est. Vir Ma-
cedo quidã erat stans, & deprecans eum dicens. Transiens in Macedoniam adiuua nos. Vt autẽ *Saltus su-*
visum vidit, statim quæsiuimus proficisci in Macedoniã, certi facti, quia vocasset nos deus euã- *per excres-*
gelizare eis. Interea notandum est, quod præcedenti versiculo cum dicit. Nunquid rugiet leo, *cens nume-*
signanter addit, in saltu, & tunc demũ subiungit, nisi habuerit prædam. Quod idem subaudi- *rus hoim.*
endum est, in hoc sequenti versiculo cum dicit. Nunquid dabit catulus leonis vocẽ suam, vi-
delicet in saltu? Quid enim per saltum intelligi oportet, nisi multiplicitatem generis humani,
quæ super numerum creuit, cuius abundantia tota syluestris & sterilis est? Leo quippe siue ca-
tulus leonis non saltũ, sed in saltu aliquid apprendere quærit, id est, deus siue Christus dei filius
non illos, quorum vt nascerentur causa peccatum fuit, sed tantùm filios benedictionis per legẽ
siue per euangelium suum requisiuit, & requirit, & vbi vel quando requirere debeat, vel quinã *Filij benedi-*
illi sint, ipse nouit. Quos autẽ dicimus filios benedictionis? Nimirũ illos, quos creatis primis ho- *ctionis.*
minibus benedicendo iussit nasci, sicut scriptum est. Et creauit deus hominem ad imaginẽ suã, *Genes. 1.*
ad imaginem dei creauit illum, masculum & foeminã creauit eos. Benedixitq; illis deus, & ait:
Crescite & multiplicamini, & replete terram, & subiicite eam. Solos nimirum electos suos tũc
iussit nasci, & nisi peccatum incidisset, soli nati fuissent vel nascerentur electi. Quicunq; nasci-
tur super numerum electorum, vt nascantur, propter peccatũ fit, & peccatum causa est multi-
plicitatis eorũ, siue multitudinis, quia videlicet propter peccatũ mulieri dominus dixit. Mul- *Genes. 3.*
tiplicabo erumnas tuas, & conceptus tuos. Ista multiplicitas coram leone isto, siue catulo leo-
nis quidam saltus est, in quo deuoluti sunt, & dispersi errauerunt omnes electi Dei, vt non po-
tuissent inueniri vel discerni, nisi magna vigilantia requisisset eos deus, vel filius Dei, tanquam
famelicus leo, vel vt esuriens catulus leonis. Igitur tribus his versiculis, Nunquid ambulabũt
duo pariter, nisi conuenerit eis. Nunquid rugiet leo in saltu, nisi habuerit prædã. Nunquid da-
bit catulus leonis vocem de cubili suo, nisi aliquid apprehenderit. tribus (inquam) istis versicu-
lis, si rectè intelliguntur, satis excusatum arbitramur deum, quòd nõ sine pręiudicio dixerit to-
ties superius, non conuertam eum. & quòd perditionis aliquorum hominum causa nõ sit eius
silentiũ. Non enim propterea, quia siluit ipse, aliqui perierũt. sed propterea, quia conuerti non

Sapien. 12. poterant, continuit ab illis vocem suam, non ignorans (vt ait Sapientia) quoniã iniqua est natio eorum, & naturalis malitia ipsorum, & quoniam nõ poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum, Semen enim erat maledictum ab initio. Sed fortè dicit aliquis. Isie idem catulus leonis suo ore dixit. Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida. quia si in Tyro & Sydone factę fuissent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiã egissent. Itẽ, Quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, fortè mansissent vsq; ad hanc diem. Cur ergo saltem illic leo non rugiit, quandoquidẽ erat ibi, quod apprehẽdere potuit? Verùm de hoc iam alibi diximus. Et idcirco nõ diu immorandũ est, breuiter tamen repetimus, quia deus de tali illorũ pœnitentia nõ curauit aut curare debuit, quæ non ageretur pro æterna salute futuri sæculi, sed pro vitanda aduersitate, pro retinenda prosperitate vitę præsentis. Vt ergo verba prophetica prosequamur, sciendũ prius est, quia sicut ad spiritum propheticũ pertinuit, iustificare deum & excusare de his qui pereunt, ita nihilominus ad eundem pertinuit, gratiam Dei commendare in his qui salui fiunt. Hoc animaduerso videamus quid sequitur. Nũquid cadet auis in laqueũ terræ absq; aucupe? O quàm vilium similitudines rerũ, quàm prætiosum prædicant sacramentũ. Propheta hic de pastoralibus assumptus, qualia videre vel agere solitus erat in pascuis, talibus contentus est ad cõmendanda per aliquas similitudines diuina mysteria, sic incipiendo. Et luxerunt speciosa pastorũ, & deinde dicendo dominus de Syõ rugiet, & nunquid rugiet leo in saltu, & nunquid cadet auis in laqueũ, & cętera his similia, quæ cuncta ferè pastoralia sunt. Sufficiunt cœlesti magisterio res siue instrumentum nõ solùm piscatorum, verumetiã pastorum, vt per eorum similitudines docti sint & doceant conuenienter gloriam rerum cœlestiũ. Nunquid cadet (ait) auis in laqueũ terræ absq; aucupe? Videlicet respõdebitis, non. Nisi enim anceps arte sua laqueum diligenter tendat, & omni satagat industria quatenus aut capiat, auis fugitiua semper & vaga prius fauces incurrit accipitris, siue colũba, siue turtur illa sit, aut certè turdus pinguis. prius (inquam) accipitri cedet in prædã, quàm sua sponte ad regis inclyti deuolet mensam, quam ergo gratiam prouidus auceps habeat illi cum suo illam laqueo cœperit? Vtiq; nullam, sed eiusdem potius industriæ res omnis attribuẽda est. Sic profectò dum animam errantem & per vanitates & insanias falsas volitantem, veritas Dei suo laqueo comprehenderit, ita vt consentiat veritati, bene illaqueata verbo salutis, cui contradicere nõ possit, & idcirco nec etiam velit, totum gratiæ Dei attribuendũ est, qui boni verbi sui laqueum tendit, vt auicula vaga, scilicet anima prius deueniat in manũ domini Dei, quàm fauces incurrat diaboli. Ergo per hanc similitudinem versiculus iste Dei gratiã, sequẽs aũt Dei potentię efficaciam, efficacem Dei commendat potentiã. Ait enim: Nunquid auferetur laqueus de terra, antequam quid ceperit? Hoc enim idem est, ac si dicat, Deus intendens opus bonũ, opus perfectum. Nunquid verbũ meũ redibit ad me vacuũ? Non vtiq; nam etiam in alio propheta dicit ipse, Et quomodo descendit imber & nix de cælo, & illuc vltra non reuertitur, sed inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat semen serenti, & panẽ comedẽti. sic erit verbum meum quod egredietur de ore meo. Non reuertetur ad me vacuũ, sed faciet quæcũq; volui, & prosperabitur in his ad quæ misi illud. Secundũ sensum eundẽ dictũ hoc accipiamus, ac si dicat propheta. Sic laqueus nõ auferetur de terra, antequam quid capiat. sic verbũ meum in vacuũ non ibit, sed in eo prosperabitur, vt omnẽ electorum numerũ ad me reducat. Sed nunquid in collectione electorum, quæ per laquei captionem rectè intelligitur, sicut & per laxationem retium piscantiũ sola operata est, vel operatur sapientiæ ratio, & non etiã fortissimus iudicij terror auditus in omni mundo. Sequitur ergo, Si clanget tuba in ciuitate, & populus non expauescet? Tuba nãq; belli signum, reuelationem iræ Dei significat venturæ super omnẽ impium, quæ tunc temporis quidem nunciabatur vocibus legis & prophetarũ, tandem autem reuelatur per Christi euangelium. Iustitia enim dei (inquit Apostolus) in eo reuelatur. Item, Reuelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatẽ & iniustitiã hominũ eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent. Ergo quod ait, si clanget tuba in ciuitate, & populus non expauescet, idem esse videtur, ac si dicat. Quamuis verbum vel sapientiã dei comprehendentẽ simplices in simplicitate eorũ, & sapientes in astutia eorũ, per similitudinẽ laquei significauerũt, nequaquã tamẽ existimes, quòd semper suppressẽ resonare, vel in angulis susurrare, & de humo audiri debeat verbũ Dei. Sic enim terribiliter in toto audietur orbe, sicut tuba clangens in ciuitate, quam cum populus audierit, sine dubio expauescit. Porrò ciuitas diaboli cõtraria ciuitati Dei, neq; per subtilitatem laquei, neq; per terrorem tubę clangentis conuertitur, vt resipiscat & effugiat iram Dei, & propter hoc neq; in hoc sæculo, neq; in futuro, malum deest illi, faciente iudicio Dei. Sequitur ergo, Si erit malũ in ciuitate, quod dominus nõ fecit? Et quidẽ in ciuitate illa, id est, in hoc mũdo qui in maligno positus est, malũ esse nõ potest negari, sed quod dominus malũ ipsum faciat, negare cõtendunt ciues eiusdẽ ciuitatis, deo rebelles & increduli, Exempli gratia, Malum venit in ciuitatem Samarię propter vitulos aureos, quos fecit Hieroboam, cuius à peccatis nullus regum Israel recessit, illud videlicet malũ, quòd Israel ab Assirijs captiuus

Margin notes: Obiectio. Matt. 11. — Solutio. Supra in Osee lib. 2. — Anima vt auis, verbũ Dei vt laqueus. — Esaia. 55. — Roma. 1.

captiuus ductus est. Malum itidem venit in ciuitate Hierusalem, vt primùm à Babylonis, &
deinde excinderetur à Romanis. Nonne huiusmodi malum dominus fecit? Etenim malum
quidē, quod est iniquitas, dominus nō fecit. sed malū, quod est affectio propter iniquitatē, domi- *Quod malū*
nus induxit. Vnde hoc comprobari poterit? Ait. quia non faciet dominus deus verbū, nisi *facit domi-*
reuelarit dominus secretum suū ad seruos suos prophetas. Nimirum ad cōprobandum, quòd do- *nus.*
minus fecerit eiusmodi malū, magnum & euidens est argumentū, quòd priusq̄ faciat illud, pri
usq̄; veniat ipsum malū, dum adhuc in dispositione domini latet secretū, reuelat illud seruis su
is prophetis, vt illi prænuncient futurum, vt audiētes aliqui metuant, sibiq; caueant, & fugiāt,
iuxta illud. Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus. Sic non fecit domi *Psal. 59.*
nus deus diluuiū, nisi prius reuelaret secretū suum ad Noe seruū suum. Sic non pluit ignem & *Gen. 6.*
sulphurem super Sodomā & Gomorrhā, nisi prius reuelaret secretū suum ad Abraham ami- *Ibidem. 18*
cum suum. Sic non percussit Aegyptū, neq; submersit Pharaonem in mari rubro, totūq; eius *Exo. 3. 4.*
exercitum, nisi prius reuelaret secretum suum ad Mosen seruum. Sic & de cæteris omnibus sen
tiendum, quæcunq; acta vel agenda sunt vsq; ad nouissimam tubam, qua personante, vltimū
celebrabitur iudicium. quia nihil actum vel agendū est, ita vt non sit ante reuelatum. Itaq; nō
erit malum in ciuitate, quod dominus non fecit, quod exinde cōprobari potest, quia non facit
quicquam dominus deus, nisi prius ad seruos suos prophetas secretum suū reuelauerit. Hæc i-
sto dicente qui pastor fuit, subaudiendum est, ac si dicat, quia malum in Israel faciet dominus,
& anteq̄ hoc faciat, ad me seruū & prophetā suum secretum suū reuelauit. Item & illud me- *Supra. 2.*
moriter tenendum est, quia rebellis & contemptor Israel cum regibus suis, silentium indicebat
prophetis, sicut superius in persona sua dominus dixit. Et propinabatis Nazaræis vinum, &
prophetis mandabatis, dicentes. ne prophetis. Et cui ex omnibus prophetis proteruius manda
ret, q̄ isti qui pastor fuit. Itaq; pecorum quidem pastor, sed regum imperator forti authoritate
sese accingit, & dicit. Leo rugiet, quis non timebit? Quam similitudinem vt quid arripuerit,
sequenti protinus percunctatione aperit, cum dicit. Dominus deus loquutus est, quis non pro-
phetabit? Est enim hic sensus, Vos reges & principes, & superbi diuites, assueti estis mandare
prophetis, & dicere. ne prophetetis. Quis est hic? Ego autem dico vobis, quia loquente domi
no & dicente, vade & propheta, ego ita quasi ad rugitum leonis timeo, & tacere non audeo,
& prophetandi necessitatem habeo, quamuis vos reges, & ego sum pastor. Et quid vultis? Si
iustum est in conspectu dei vos potius audire q̄ deum, iudicate. Sed nunquid spectandū erat
illi ad arbitrium siue iudicium illorū, quibus consuetudo erat mandare & dicere prophetis, ne
prophetetis? Nonne secundum velle illorum, non deo potius quàm hominibus, sed homini- *Acto. 5.*
bus potius q̄ deo putaret esse obediendum? Nempe deum præferre homini regi, rebellionem
esse censerent. Hinc enim longè inferius scriptū est, & misit Amasias sacerdotes Bethel ad Hie *Infra. 7.*
roboam regē Israel dicēs. Rebellauit contra te Amos in medio domus Israel, non poterit terra
sustinere vniuersos sermones eius. Rectè igitur non expectata respōsione, cum dixisset, Leo ru-
giet, quis non timebit? Dominus deus locutus est, quis non prophetabit? confestim ipsum do-
mini rugitum, ipsam domini dei loquutionem constanter adiecit. [Auditum facite in ædi-
" bus Azoti, & in ædibus terræ Aegypti, & dicite. Congregamini super omnem montem Sama
" riæ, & videte insanias multas in medio eius, & calumniam patientes in penetralibus eius, &
" nescierunt facere rectum, dicit dominus, thesaurizantes iniquitatem, & rapinas in ædibus suis.
" Propterea hæc dicit dominus deus. Tribulabitur & circuietur terra, & detrahetur ex te forti-
" tudo tua, & diripientur ædes tuæ.] Hic est rugitus leonis, hæc est loquutio domini terrentis
" prophetam, ne tacere audeat, prophetare ne differat, iubetur vt annūciet Azoto & terræ Ae-
gypti quæ sequūtur. Dicite (inquit) vt cōgregentur quæ in vicino sunt, & videāt scelera Israel,
ne iniquum putent esse iudiciū. Ac si dicat, Prius videte quæ faciunt, & tunc meam sententiam
comprobate. Propter huiusmodi solicitudinem Moses sese habere ostendebat, quando irato
domino propter vitulum quem fecit Aaron, & dicente. Dimitte me, vt irascatur furor meus
contra eos, & deleam eos, faciamq; te in gentem magnam, stans in confractione, id est, in nimia
cordis humilitate in conspectu eius orabat, dicens. Ne quæso dicant Aegyptii, callidè eduxit *Exod. 32.*
eos vt interficeret in montibus, & deleret è terra, quiescat ira tua, & esto placabilis super nequi
tia populi tui. Igitur quoniam tūc, vt videbatur amico meo Mosi, nō expediebat honori meo
delere illos. ne tale quid dicerent Aegyptii. quia nondum innotuerāt illis causæ, propter quas
iustè deberē contra populum meū irasci. nunc insaniæ, quas faciunt, innotescant & Aegyptiis
& Azoto, id est, Philisthijm, qui Israelis inimici sunt perpetui. & videant magnitudinē insaniæ,
imò multas insanias in medio Samariæ, vt pro deo adorent vitulos, & immolent filios suos, & *Nescire per*
præterea calumniam faciant in penetralibus suis, ita calumniosi, ita iniusti, vt rectū facere ne- *contēptum.*
sciāt, id est, nullo modo approbent rectitudinē siue iustitiam. Deniq; hoc nescire, contēnere *Exod. 5.*
est. Secundū hunc modū Pharao nō intelligens. Nescio (inquit) deū, & Israel nō dimittā. Iudæi *Ioann. 9.*
quoq; vidētes dominū & opera eius, qualia nemo alius fecit. nos scimus (aiūt) q̄a Mosi locutus

N ij est do-

Exod.23.

est dominus, hunc autē nescimus vndè sit. Porrò nescire istorum præsenti loco maximè cupiditas, quæ excæcat oculos etiam sapientium, fecisse innuitur, cum protinus subditur, Thesaurizantes iniquitatem, & rapinas in ædibus suis. Quantæ hoc damnationis sit, videlicet thesauros congerere de iniquitate & de rapinis, præsertim in illo populo, qui pauper in Aegypto fuit, quē misericordia liberatoris dei de illo camino paupertatis eduxit, non satis dignè potest edici. Superbia hæc maximè detestabilis est in seruis illis de paupertate & seruitio redēptis. Idcirco pulchrè congregamini (inquit) super omnem montem Samariæ, & videte. montium nomine magnitudinem volens intelligi superbiæ. Nam prouincia quidē Samariæ in montuosis sita est, sed ad cognoscendam die iudicij dei iustitiam, plus valet considerare altitudinem Samaritanæ superbiæ, quàm terrenos siue locales montes Samariæ. Propterea tribulabitur, ait, & circuietur

Iudic.3.

terra, & detrahetur ex te fortitudo Iudæ, & diripientur ædes tuæ. Parum esset dixisse, tribulabitur & circuietur terra, nisi addidisset, & detrahetur ex te fortitudo tua. Deniq; & ante tempora illa tribulata fuerat terra, tunc videlicet, quando (sicut in libro Iudicum legimus) tradidit dominus Israel in manu Chusanrasathaim regis Mesopotamiæ, seruieruntq; ei octo annis. & tunc quando confortauit aduersus eos Eglon regem Moab, seruierūtq; ei octodecim annis. & tunc quando tradidit illos in manus Iabin regis Chanaan, & per viginti annos vehementer oppressit eos. & tunc quando tradidit eos in manus Madian septem annis, & oppressi sunt valdè ab eis. & tunc quando tradidit eos in manus Philistiim & filiorum Ammon, afflictiq; sunt & vehementer oppressi per annos octodecim. Tot siquidem vicibus, id est quinquies, tribulata fuerat terra. sed nondum ex te o Israel detracta fuerat fortitudo tua, nondum enim captiuus migraueras de terra tua. Nunc detrahetur ex te fortitudo tua, & diripientur ædes tuæ. quia captiuus migrabis omni tua suppellectili captiuantibus Assyriis in prædā cedente. Nam ac si quæreret aliquis; ergo ne nullæ supererunt reliquiæ, continuò subiungit. [Hæc dicit dominus, quo modo si eruat de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ, sic eruentur filij Israel, qui habitant in Samaria in plaga lectuli & in grabato Damasci.] Reliquiæ istæ, videlicet duo crura

Reliquiæ Israel miseræ.

Psal.58.

& extremū auriculæ cuiuscūq; pecoris paruæ sunt. sed hoc prosunt erutæ de ore leonis, quòd ex eis potest agnosci quale fuerit pecus quod leo deuorauit, vtrum ouis an vitulus, vtrū asellus an pullus equinus. Quāuis quatuor sunt crura transeuntiū sub virga pastoris, duo tamē crura pro iudicio sufficiunt, alterū de anterioribus, alterū de posterioribus. Sic, inquit, eruentur filij Israel, id est, magnæ deuorationi, multisq; mortibus supererunt aliqui, quorū calamitas memorari faciet quid olim fuerint, qualem gratiā pro peccatis suis amiserint. Recordamur nūc illius in psalmo versiculi. Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, ne quando obliuiscantur populi mei, disperge illos in virtute tua. Neq; enim dictum illud arbitramur tantūmodo de illa dispersione Iudæorum, quæ facta est imperio Vespasiani & Titi, verùm etiam de illa captiuitate decem tribuum, quæ tunc instabat & facta est captiuantibus Assyriis. Spiritus prophetiæ captiuitatem vtrāq; præuidit, quæ idcirco facta, vt non tantùm vno in loco, sed in omni terra fidem gentium confirmaret, & idcirco pars eorum tanq; duo crura aut extremum auriculæ de ore leonis, id est, de cæde vastantium eruta est, & viuere permissi sunt, vt etiā eorū testimonio, siue monimento Dei iustitia propagetur, & scripturarū veritas vbiq; sit, illis circūferentibus, ex quibus Christus Dei filius testimonium habens, ex lege & prophetis cognoscitur. Miseræ ergo reliquiæ, quæ sic erutæ sunt, quæque aliis & non sibi vtiles sunt. Causam tātæ deuorationis continuò subiungit dicendo. Qui habitant in Samaria, in plaga lectuli, & in grabato Damasci. Causa magna est, & magni reatus criminis, quam significat verbis huiuscemodi. Illo nanq; tempore, quo prophetante isto decem tribuum captiuitas imminebat, fœderati erant filius Romeliæ rex Israel, & Rasin rex Syriæ, & pariter ascenderunt ad præliandum in Hierusalē. Cumq; obsiderent Achaz, non valuerunt superare eū. Arguuntur ergo filii Israel siue habitatores Samariæ, quòd requiescerent in plaga lectuli, & in grabato Damasci, id est, quòd fiderent in homine, derelicto auxilio dei, cum scriptum sit, maledictus qui confidit in homine, & ponit carnē brachium suum, vt à domino recedat cor eius. Et quis vim sensuū verbis valeat dignè consequi, dum dicitur, in plaga lectuli, & in grabato Damasci? Damascum vult esse in grabatū, imò in grabato iacentē ægrotum, vt verè erat, cum esset rex eius homo mortalis & obnoxius peccato atq; corruptioni, quod mirabiliter significatur per plagam lectuli. Hominis nāq; sine Deo quæ videtur esse firmitas, tanta est infirmitas, vt plaga lectuli, id est, sicut plaga vehementissima propter quam plagatus, in lectulo necessario decumbit, & neq; sibi subuenire potest neq; alij. Nam si nullū in corpore vulnus recepisset Damascus, id est, Damasci rex Rasin, tamen nihilominus ad increpandam stultitiam Israel, qui posuerat carnē brachium suum, vt à domino recederet cor eius, pulchrè & veraciter auxiliū illud dici poterat grabatus, qui est lectulus ægroti. Poterat (inquam) dici plaga lectuli, siue lectulus plagati. At verò Rasin etiam corporaliter plagatus fuit. Mittente nanq; Achaz nuncios ad regem Assyriorum, & dicente, ascende & saluum me fac de manu regis Syriæ, & de manu regis Israel, qui cōsurrexerūt

4.Reg.16. *Esaia.7.* *Hiere.17.* *Plaga lectuli.* *4.Reg.16.* *Exitus Rasin regis Damasci.*

aduersum

aduersum me, ascẽdit rex Assyriorum in Damascum, & vastauit eam, & trãstulit habitatores
eius Cyrenen. Rasin autem interfecit. Itaq; per plagam lectuli plagatum, imo & interfectũ in-
telligimus Rasin. per grabatum autem Damasci vastationem atq; translationem habitatorũ
eiusdem Damasci, quæ nimirum magna fuit ægritudo, velut in grabaro decumbentis. Stulti
tiæ igitur Israel redarguitur, qui in tali & tanta infirmitate fiduciã habuit, qua (vt dignũ erat)
frustratus, ipse quoq; postmodũ captiuus discessit, tanq̃ in deuorationẽ leonis, ita vt quicquid
extunc de illo superiuit, totũ pro duobus cruribus & ꝑ extremo auriculæ reputetur, ad com
" parationẽ priscæ integritatis. Sequitur. [Audite & contestamini in domo Iacob, dicit domi-
" nus deus exercituũ, quia in die cum visitare cœpero præuaricationes Israel super eũ, visitabo
" & super altaria Bethel, & amputabuntur cornua altaris, & cadent in terram, & percutiam do-
" mum hyemalem cũ domo æstiua, & peribunt domus eburneæ, & dissipabuntur ædes multæ,
" dicit dominus.] Mira & iusta verba domini & spiritus sancti authoritas, quomodo de ore pa-
storis non minus quàm de ore imperatoris pertonat. Supra dixerat, auditum facite in ædibus
Azoti, & in ædibus terræ Aegypti, nunc audite (inquit) & contestamini in domo Iacob dicit
dominus deus exercituum. & deinde tertiò dicturus est, audite hoc verbũ vaccæ pingues, quæ
estis in monte Samariæ. Si de pastore iam in regem fuisset assumptus, vt Dauid, quid vellemus
addi ad tantam maiestatem elocutionis? Et vide quàm pulchrè, quàm congruè nunc interpo-
nit, dicit dominus deus exercituum, dum visitationem prænunciat super altaria Bethel, vide
licet vbi colebat Israel similitudinem vituli comedentis fœnum. Nonne opportuna comme-
moratione suum declamat patronum dominũ deum exercituũ. contra illum tunc temporis
patronũ Israelis, non dominũ aut deum exercituũ, sed vitulum cornutũ. non solùm brutum,
verùm etiam sensu carentem. nec solum sensu carentẽ, verum etiã inanimatum. Audite ergo
(inquit) & contestamini in domo Iacob, ne quis de ignorantia se excuset, & hoc, non quia dico
ego pastor armentarius, vel pastor vitulorũ, sed quia hoc dicit dominus deus exercituum, con *Quàm ridi*
tra vestrum deum, non saltem vitulũ succo vel sanguine plenum, sed inane vituli simulachrũ. *culus Deus*
Et quid dicit, Quia in die, cum visitare cœpero præuaricationes Israel, in die (inquam) id est, in *in Bethel.*
manifesto, ita vt causæ visitationis, scilicet præuaricationes Israel, luce vel die clariores sint,
etiã in ædibus Azoti, & in ædibus terrę Aegypti, vt nõ sit opus dicere, quare sic fecit dominus
terræ huic & populo huic. tunc visitabo etiã super altaria Bethel, vt videlicet memoria vitulo
rũ pereat, quorũ vnus est in Bethel, quæ debuit esse domus dei, secundũ hoc ipsum nomẽ, quod
dicitur Bethel. Et vide, quàm magnifice talem deum, quàm eleganter vitulũ cornutũ percutit,
dicendo. & amputabuntur cornua altaris, videlicet propter cornutũ, quẽ colebat Israel, formã
vituli, fœnũ comedẽtis. Amputata ergo cornua altaris. i. desolati cultores simulachri cornuti,
cadent (inquit) in terrã, subauditur, non suam, quia captiui ducentur in terram alienam. Quod
deinde subiungit, & percutiã domũ hyemalem cum domo æstiua, simpliciter iuxta literam ac
cipere possumus, tantarũ videlicet eos fuisse opum, vt duplices haberent domos, hyemales & *3. Reg. 22.*
æstiuales, quarum aliæ versæ essent ad aquilonẽ, aliæ ad austrum, vt pro varietate tẽporum fri
goris & caloris, cœliq; temperiẽ prouiderẽt. Itidẽ quod ait, & peribunt domus eburneæ, iuxta
historiã stare potest. Legimus enim Achab regem Israel tantis fluxisse delicijs, vt domum ebur *Psal. 105.*
neam sibi fecerit. Meritò contra tales cœlestis iræ seueritas, quibus cum idcirco dedisset domi-
nus regiones gentium & labores populorum in possessionẽ, vt custodirent iustificationes eius,
& legẽ eius requirerẽt. ecõtrariò cõtra iustificationes eius, & legẽ eius modis omnibus inceden *Deut. 32.*
tes, vitulis quoq; aureis nefario cultu applaudebãt, iuxta illud, Incrassatus est dilectus, & recal
citrauit. incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit deũ factorẽ suũ. Propter eiusmodi crassi
tudinem, siue incrassationem, impinguationem, dilatationẽ, atq; recalcitrationẽ tam pulchrè, CA. IIII.
quàm veraciter, tam iustè quàm fortiter, inuectione mirabili consurgens sermo diuinus clamat
" & dicit. [Audite hoc verbũ vaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ, quæ calumniã facitis
" egenis, & confringitis pauperes, quæ dicitis dominis vestris, afferte & bibemus.] Hoc ipsum &
quod dicit, audite iam tertio fragore infeliciũ auribus illidit. Primò nanq; dixerat, auditũ faci *Roma. 11.*
te in ædibus Azoti. Deinde quasi propius accedens, audite (inquit) & contestamini in domo Ia
cob. nunc velut ad summum perueniẽs. i. ad ipsos sacerdotes, audite (inquit) hoc verbum vac
cæ pingues. Nẽpe acrius atq; animosius dignũ erat percuti tales dæmonũ sacerdotes, rerum & *3. Reg. 32.*
animarũ hominum vorarores, qui assumpti de extremis populi, veritatẽ in mendacio detine-
bant, tanq̃ in hoc ipsum precio conducti. Fecit enim Hieroboã sacerdotes de extremis popu-
li, callidè nimirũ agens, & sciẽs q̃ libenter cum suo fauore repentinas homines extremi diuitias *Vaccæ pin-*
exciperent. Ecce vaccæ pingues rectè dicuntur eiusmodi sacerdotes. Poterant autem dici *gues, sacer-*
vituli pingues, satis congruũ hoc illis esset, vt vituli dicerentur vitulorũ cultores, & in vitulo- *dotes vitu-*
rum simulachris confidentes, atq; ex eorum cõmercio pingues. Quare ergo cum essent sexu vi *lorum.*
rili, vaccas fœminas, quàm vitulos masculos eos dicere maluit? Videlicet ob augmẽtum cõfu
sionis, quia vitulis erant subacti miro genere fornicationis, vaccę debuerunt dici, quia sicut vi

sibiliter adorando substernebant se talibus vitulis, ita & inuisibiliter animæ illorum erãt pro-
stitutæ tauris, id est, spiritibus malignis. Itaq; non parui ponderis habet, quod dicit, audite hoc
verbum vaccæ pingues. Simul nanq; tria hæc vehementer astruit. & similitudinẽ, de qua Psal-
mista, Similes (inquit) illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. & fornicationem,
qua deserto creatore fornicabantur cum vitulorũ simulachris. & turpẽ ventris impensionẽ, quã
in otio fouebant, affluentibus de cũcto populo diuitiis, veraciter incrassati, impinguati, dilatati,
& exinde recalcitrantes, vtpote pingues vaccæ, nõ tantùm pingues, verùm etiam cornupetæ.
Nam & superbia pinguium designatur in eo quod ait, quæ estis in monte Samariæ, & cornu-
petarum feritas vaccarũ in eo quod protinus subiungit. Qui calumniam facitis egenis, & con-
fringitis pauperes. Deinde quod ait, quæ dicitis dominis vestris, afferte & bibemus, quis satis di
gnẽ admiretur? Quis alius, nisi spiritus sanctus taliter per os pastoris loqueretur? Vaccæ pin-
gues & nimiũ delicatæ, longius à præsepibus, saltem ad adaquandũ, non patiuntur educi, sed
ad ipsa præsepia iubent sibi lympidas de puro fonte aquas deportari. Et quibus hoc iubent?
Dominis suis. Quibus verbis vel qua similitudine magnificẽtius indignitas rei potuit explicari.
Sacerdotes illi de extremis populi (vt iam dictũ est) assumpti, & per illam assumptionẽ supremi
ac diuites effecti, atq; velut vaccæ pingues ocioso ventre dilatati, accumbebãt, plenis epularũ
mensis, satisq; agebant pro imperio dicẽtes dominis suis, regibus suis, afferte vt bibamus, & de
cætero securos vos faciemus. Etenim dummodo sumptus nobis & pocula nõ desint statuta iu-
giter regalibus edictis, nostri studij, nostræ erit prouidentiæ, præoccupatos tenere animos hu-
ius populi, ne velit ascendere vt faciat sacrificia in domo domini in Hierusalem, quod si fieret,
interficerent regem suum, & reuerteretur regnum ad domum Dauid. De hoc periculo securos
vos faciemus, tantummodo videre ne desit quod bibamus. Pocula disertos facient nos, vt sub-
ornatis vitulis aureolis, pulchrè & elegãter dicamus in auribus populi. Ecce dij tui o Israel, qui
eduxerunt te de terra Aegypti, & nõ erit, qui nobis assertoribus aliud scire possit. Audite igitur,
inquit. [Iurauit dominus deus in sancto suo, quia ecce dies venient super vos, & leuabunt vos
in contis, & reliquias vestras in ollis feruentibus, & per aperturas exibitis altera cõtra alteram,
Iurauit dominus ĩ sancto suo. & proiiciemini in Armon dicit dominus.] Quis est iste sanctus, in quo iurauit dominus deus?
Vtiq; non debet esse minor aut inferior, quàm ipse dominus Deus. Homines enim (inquit Apo
stolus) per maiorem sui iurant, & omnes controuersiæ eorum finis ad confirmationem est iu-
Hebr. 6. ramentum. Abrahæ promittens deus quoniam neminem habuit per quem iuraret maiorem,
Lucæ 4. iurauit per semetipsum. Ergo hic sanctus suus, in quo iurat deus, suus est filius, quem vtiq; san-
ctum Dei etiam malignus quoq; spiritus cum suo tormento euangelista testante cõfitetur. Erat
(inquit) in synagoga homo habens dæmonium immundum, & exclamauit voce magna dicẽs,
Sine, quid nobis & tibi Iesu Nazarene? Venisti perdere nos? Scio te quis sis, sanctus Dei. Igitur
in sancto suo, non in minore aut in maiore, sed in coæquali suo iurauit dominus deus? Quo au-
tem pertinuit, vt tali pro causa iuraret dominus in illo sancto suo. Videlicet quia certamẽ erat
domino deo contra Israel pro illo sancto suo à domo Dauid, ad quem sancti illius facta fuerat
repromissio, & illius promissionis veritatem detinere valebant illæ pingues vaccæ in illo quod
3. Reg. 12. colebant mendacio, nec erat pars illis in eadem promissione dei dicentium, non est nobis pars
in Dauid, neq; hæreditas in filio Isai. Quid iurauit dominus deus in illo sancto suo? Quia ecce
dies (inquit) venient super vos, & leuabunt vos contis, & reliquias vestras in ollis feruentibus,
& per aperturas exibitis altera contra alteram, & proiiciemini in Armon. Sensus iste est, Ad-
uentura est non longè & post multa sæcula, sed iam imminens dies captiuitatis & angustiæ, in
quo capiemini prælio, & portabimini atq; auferemini iure victoriæ, iamq; viæ captiuitatis vo
bis apertæ sunt, & exibitis alter contra alterum, vt vestrã vicissim & mutuis vultibus conspi-
ciatis miseriam, & proiiciemini in locis Armeniæ, quæ vocatur Armon, & in ciuitatibus Me-
dorum. Mirari autem magis possumus quàm eloqui, quantum plus habeat decoris, in eo quòd
metaphoram vaccarũ cœptã seruauit. vt quas pingues dixerat esse vaccas, earum carnes dicat
in contis & in feruentibus ollis esse portandas. Hoc ipsi nonnunquã fieri vidimus, vt præcoctis
carnibus feruens & fumans caccabus in contis leuaretur, & de loco ad locum, id est, de culina
longius deferretur ad domũ conuiuantiũ. Hoc ergo mirabiliter declamat sermo propheticus,
quò feruenti captiuitatis angustia decocti transferantur illuc, vbi sub dominis hominibus ca-
ptiui, à malignis quoq; spiritibus (quoniã sunt impœnitentes) deuorẽtur. Sequitur. [Venite ad
Bethel, & impiè agite ad Galgala, & multiplicate præuaricationẽ, & offerte victimas vestras, tri
bus diebus decimas vestras, & sacrificate de fermentato laudẽ, & vocate voluntarias oblatio-
Iudic. 3. nes, & annunciate. Sic enim voluistis filij Israel.] Grauissimus est hic modus loquutionis, quo
nunc dicit. Venite & facite sic & sic, & eadẽ illorũ facta ipse oderit qui hęc dicit. Nõ est volentis
& relinquẽtis. nõ inuitãtis, sed expellẽtis. nõ adhortãtis, sed indignãtis. Idcirco rectè subiunxit &
subiũgere debuit, sic enim voluistis filij Israel, Ac si dicat, Propterea dico, venite ad Bethel vbi
est deus vester, vitulus vester, quia sic voluistis, & hactenus venistis. propterea dico, impiè agite
quia im-

quia impiè agitis, & impiè agere vultis.dico, venire ad Galgala .vbi etiam longe ante vitulos Hieroboam erant idola, quia venitis & venire vultis.dico, multiplicate præuaricationem, quia multiplicatis & multiplicare vultis. dico, offerte mane victimas vestras tribus diebus decimas vestras, qua offertis & offerre vultis eis, quibus non debetis. Trium namq; dierum solennitates adulterastis, de quibus lex dicit.imò de quibus ego in lege dixi. Tribus vicibus per singulos annos mihi festa celebrabitis, scilicet azymorum, solennitatem mensis primitiuorum, & solennitatem in exitu anni. Solennitates istas ita vos adulterastis, vt non mihi sed vestris eas vitulis celebraretis. ne quid vulgo deesse videretur diuinæ iucunditatis. Siquidem & in mense octauo, quintadecima die mensis, constituit rex vester Hieroboam diem solennem planis suis & vitulis in excelsis, in similitudinem solennitatis quæ celebrabatur in Iuda. Item dico, sacrificate de fermento laudem, quia sic facitis & facere vultis fermentati fermento veteri, fermento malitiæ & nequitiæ, contra omnem sanctæ & spiritualis legis authoritatem, quæ fermētatum quid in sacrificio prohibet offerre. Diis vestris ita placet, vt sitis fermentati, & sine azymis synceritatis & veritatis. Illis ergo de fermentato sacrificate laudem, quia mihi speciosam de ore vestro, cum sitis peccatores, non potestis sacrificare laudationem. Hæc omnia facientes, vocate voluntarias oblationes & annunciatio: quia sic facitis, & sic facere vultis vt sacrificia quæ vestris offertis vitulis, eisdem nominibus honoretis, quibus ea quæ mihi offeruntur, nuncupat authoritas legis. Holocaustum, & pro peccato, & pacifica, & hæc annunciate in sono tubæ, cytharæ, in tympano & choro, in chordis & organo, & cymbalis clarè sonantibus, in cymbalis iubilationis, ita vt fortius & altius cātasse iudicemini, quàm tribus Iuda vel domus Dauid in templo domini, quia plures estis. Hæc omnia (sicut iam dictum est) non intentione volentis, sed indignatione dicta sunt derelinquentis, sicut & alia multa quæ reperiuntur. Exempli gratia, vt illud, quod traditori suo dixit idem dominus. Quod facis, fac citius. Item: Amice, ad quid venisti? Et in Apocalypsi legimus. Et qui nocet, noceat adhuc. & qui in sordibus est, sordescat adhuc. Denique hæc & cætera huiusmodi non sunt dicta iubentis siue voluntatiè concedentis, sed permittentis, & derelinquentis, eo quod non ignoret (sicut Sapiētia dicit) quoniam iniqua est natio eorum, & naturalis malitia ipsorum, & quoniā non potest immutari cogitatio illorum in perpetuum. Quid longius petitis dei iustitiam, excusate oportet respō sis? Semetipsum præsenti loco cautius excusat ipse subiunctis. Ait enim. [Vnde & ego dedi vobis stuporem dentium in cunctis vrbibus vestris, & indigentiam panum in omnibus locis vestris, & non estis reuersi ad me dicit dominus.] Nimirum cum dicit, & non estis reuersi ad me, conuincit eos incorrigibiles fuisse, seipsum autem curam competentem vt corrigerentur per flagellum famis adhibuisse, Magnitudinem flagelli, magnitudinem famis, qua illos corripuit, mirabiliter exprimit, dicendo. Et ego dedi vobis stuporem dentium in cunctis vrbibus vestris. subiungendo, & indigentiam panum in omnibus locis vestris. Idem enim est, ac si dicat. quia fames non tam diutina, cibus tam rarus extitit, vt cum quippiam reperiretur qualiscunque cibi, dentes obstupescerent, velut re insolita offensi. Legimus quippe, regnante Ioram filio Achab super Israel, famem tam magnam factam esse in Samaria, vt venderetur caput asini octoginta argenteis, quarta pars cadi stercoris columbarum quinque argenteis. Subsequuta est e uestigio fames annorum septem, quam & Helisæus prædixit, loquens ad mulierem, cuius viuere fecerat filium, dicens: Surge & vade tu, & domus tua, & peregrinare vbicunque reperéris. Vocabit enim dominus famem, & veniet super terram septem annis. Cum tanta esset seueritas disciplinæ corripientis, mirum quòd nullus regum Israel recessit à peccatis Hieroboam, id est, ab aureis vitulis, quòd Israel tam pertinaciter rebellis samq; duræ ceruicis extitit, vt ad dominum deum suum nequaquam reuerteretur. Vndè & dignè improperans, & non estis reuersi ad me, dicit dominus. Sequitur. [Ego quoque prohibui à vobis imbrem, cum adhuc tres menses superessent ad messem, & plui super vnam ciuitatem, & super ciuitatem alteram non plui. Pars vna compluta est, & pars super quam non plui, aruit, & venerunt duæ & tres ciuitates ad vnam ciuitatem, vt biberent aquā, & non sunt satiatæ, & non redistis ad me dicit dominus.] Non solum stuporem dedi dentiū in cunctis vrbibus vestris, & indigentiam panū in omnibus locis vestris, sed & prohibui à vobis imbrem cum adhuc superessent tres menses vsq; ad messem, quæ appellatur pluuia serotina, & agris Palæstinæ aruisq; sitientibus, vel maximè necessaria est, vt quando herba turgebat in messem, & triticum parturiebat, nimia siccitate marcesceret, & ita pereunte frumento & fame vrgente, sitis quoq; ardorem, & bibendi penuriam sustinerent. In illis namq; locis, præter paruos fontes omnes cisternarum aquæ sunt. Et si imbres diuina ira suspenderit, maius sitis, q̃ famis periculum est. Et ne forsitan putarent, hoc lege naturæ, & astrorum cursu ac varietate temporum vrbibus ac populis accidisse, super vnam vrbem, & super agros eius pluere se dicit & ab altera imbrē suspendere, vt duæ & tres ciuitates pergant ad aliam ciuitatē, & tamen non satientur aquarum potibus. Talis dispensatio imbrium satis pro argumēto esse poterat ad

Exod.23.

3.Reg.12.

Lucæ 2.

Ioann.13.
Matt.26.
Apoc.22.
Sapien.12.

4.Reg 6.

4.Reg.18.

comprobandum, quod non casu, sed cœlestis iudicij ratione illa siccitas euenisset. Habebãt autem firmiorem propheticum sermonem, qui non attenderunt. Propter quod & magis inexcusabiles sunt. *Inexcusabiles filij Isrl.* Deniq; & famem illam siue stuporem dentium. de quo supra dictũ est, Helisęus propheta prædixit, loquens ad mulierem, cuius viuere fecerat filiũ, & dicẽs: Surge, vade tu & domus, & peregrinare vbicũq; repereris. Vocabit enim dominus famem, & veniet super terram septem annis. *3.Reg.17.* Et siccitatẽ siue prohibitionem imbrium Helias prædixit, & quodammodo fecit, dicens ad Achab. Viuit dominus deus Israel, in cuius conspectu sto, si erit annis his ros & pluuia, nisi iuxta oris mei verba. Cui vacabat interea saltem suspicari, quod casu mala illa contingerent, vel dubitare an cælesti iudicio prouenirent. Adde quod ijdem prophetæ tanti nominis, tantarumq; virtutum, simul cum sermone prophetico cælestia signa dederunt, per quæ miserabilis Israel, nisi rationem omnino perdidisset, instrui poterat, quod neq; vituli Hieroboam, neq; Baal, neq; portenta quæ pro dijs colebãt, quicq̃ essent aut valerent, sed solus esset deus qui eduxerat illos de Aegypto per Mosen & Aaron. *Helias octo Helisęus sedecim miracula edidit.* Siquidem Helias, qui oratione orauit vt nõ plueret, si numeres, octo præclara signa fecit, Helisæus verò sedecim, dupla videlicet quantitate, secundum postulationẽ qua postulauit, dicente Helia. Postula quod vis vt faciã tibi anteq̃ tollar à te, & dixit. Obsecro vt fiat duplex spiritus tuus in me. Quoniam intendebat Helisæus hoc postulans, nisi illo, vt per miraculorũ efficaciam erranti populo veri dei declararet gloriã. *4.Reg.2.* Et tamen non redistis ad me dicit dominus, quia videlicet per hæc omnia non potuit effici, vt illorum vitulorũ miserabilis cultus saltem vnius regis tempore relinqueretur. Sequitur. [Percussi vos in vento vrente, & aurugine multitudinẽ hortorũ vestrorũ, & vinearum vestrarum, oliueta vestra, & ficeta vestra comedit eruca, & non redistis ad me dicit dominus.] *4.Reg. 21.* Intemperantis erat luxuriæ hortos multiplicare, maximè cũ peccato siue ex iniqtate, sicut fecit Achab, qui locutus est Naboth, & dixit. Da mihi vineam tuam, vt faciã mihi hortum holerum. & quia ille dare noluit, occidit, & possedit. Bene igitur in talibus percussit eos vento vrente, & aurugine & eruca comedente, quia non sine magno dolore perire viderent quæcunq; tali vel tanta sibi instantia multiplicauerant, sed non profuit eis adhibita correptio, non enim redistis ad me dicit dominus. [Misi in vos mortem in via Aegypti, percussi in gladio iuuenes vestros vsque ad captiuitatem equorum vestrorũ, & ascendere feci putredinẽ castrorum vestrorum in nares vestras, & non redistis ad me dicit dominus.] Per omnia flagella, & tormenta eruditur Israel. *Via Aegypti, euagatio mentis.* Vndè & eo tempore, quo ab Aegyptiis auxilia postulabant, mittitur in eos mors, & percutiuntur gladio iuuenes eorum, & equos quos sibi contra præceptum dei multiplicauerant, captiuitas sæua concludit, vt putredo castrorum viuentiũ nares impleat. Veruntamen hæc via Aegypti potest & altius intelligi, videlicet quæ non sit excursus corporis, sed mentis, iuxta quod & in alio propheta dominus dicit. *Hier.2.* Et nunc quid tibi vis in via Aegypti, vt bibas aquam turbidam. Eiusmodi viam Aegypti, quę videlicet (vt iam dictum est) nõ corporis est, sed mentis, dominus per Mosen interdixit, his verbis. Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus. Cumq; fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos, neq; reducet populum in Aegyptum equitatus numero subleuatus, *Deute.17.* præsertim cum dominus præceperit vobis, vt nequaquam amplius per eandem viam reuertamini. Nimirum statim vt constituerunt super se regem Hieroboam filium Naboth, ille equitatus numero subleuatus (super plures enim q̃ domus Dauid, id est, super decem tribus regnauit) populũ reduxit in Aegyptũ, nõ pedibus eundo in Aegyptum, sed faciendo vitulos aureos secundum morem Aegyptium.

Igitur & vbi dixit primo, ego dedi vobis stuporem dentiũ, & deinde vbi dixit. ego quoque prohibui à vobis imbrem. & cũ dicit, percussi vos in vento vrente, non incongruè subauditur, in via Aegypti, quam hic tandem expressit, dicendo, misi in vos mortem in via Aegypti, id est, propter viam Aegypti, propter peccata Hieroboam, qui peccare fecit Israel, vt eũ similem faceret Aegyptiis in colendis vitulis, sicut iam dictũ secundũ morẽ Aegypti, Etenim propter causam illam mala omnia venerunt super eos, quæ hic se fecisse dominus cõmemorat, intentione corrigendi. *Subuerti, id est, subuertam.* Et nõ redistis (inquit) ad me, nunquã enim vitulos eosdem reliquerũt cuiuslibet mali siue afflictionis oppressi magnitudine, Sequitur. [Subuerti vos sicut subuertit deus Sodomam & Gomortham, & facti estis quasi torris raptus de incendio, & non redistis ad me dicit dominus. Quapropter hoc tibi faciam Israel.] Ante illa prophetæ huius tẽpora nihil tale illo populo euenerat, quale fuit illud quod Sodomã & Gomorrhã subuertit deus. Ergo quũuis præterito tempore dicat, subuerti vos, de futuro intelligendũ est, ac si dicat, subuertã vos. Hoc enim prophetis non inusitatũ est, vt præteriti tẽporis verba annunciẽt venturas res. *Infra.6.* Nec verò dubiũ, quin decẽ tribuum præuidẽs captiuitatẽ, Iudæ quoq; siue Hierosolymæ præuiderit subuersionem, præsertim cum postmodũ dicat ipse, Væ qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samarię, cũ ergo dicat, subuerti vos sicut subuertit deus Sodomã & Gomorrham, simul & decẽ tribuum captiuitatẽ & Iudæorũ prænunciat subuersionẽ, quæ nimirũ magis, q̃ decem tribuum captiuitas subuersioni Sodomæ & Gomorrhæ similis extitit, quia incendio ciuitas

Hierusa-

Hierusalem,tam à Babyloniis q̃ à Romanis conflagrata est. Et quoniã subiungit. Et facti estis quasi torris raptus de incẽdio,& nõ rediistis ad me,magis de vltima quã fecerũt Romani,q̃ de prima per Babylonios facta placet intelligi subuersione. Nam in illa Babylonica subuersione non adeò cordis duri fuerunt,sed redierũt mente ad dominũ,ita vt per annos septuaginta corpore mererentur redire in locũ suũ, post istã verò quæ à Romanis facta est, in incredulitate & duritia cordis persistunt. Et quis non miretur, q̃ congrua similitudine deuorati sunt. Facti estis(inquit)quasi torris raptus de incendio. Etenim sicut torris de incendio raptus,manifesto signo demonstrat id quod est,scilicet de incendio se esse raptum,neq; dubitari aut dissimulari potest quin arserit,ita Iudæi ducti in omnes gentes captiui non sinit eos obliuisci,qualiter vel quã ob causam deus illos subuerterit. nec mirum aut iniustum, quod sicut Sodoma & Gomorrha sunt subuersi, quia videlicet iniquitas eorum peccato Sodomæ & Gomorrhæ maior extitit,teste Hieremia,cũ dicit. Et maior effecta est iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorũ quę subuersa est in momento. Nã quod verè maior effecta sit iniquitas Iudæorũ q̃ Sodomæ peccatum,probat subiungendo,& non cœperunt in ea manus. Quid enim est quod dicit,& nõ cœperunt in ea manus? Legimus,quod in ea, dum apud Loth iustum hospitaretur dominus, vallauerunt domũ à puero vsq; ad senem omnis populus simul,& dixerunt. Educ huc viros,vt cognoscamus eos. Magna iniquitas,sed non cœperunt in ea manus,id est,nõ vsq; ad effectũ operis progressum est. Iniquitas autẽ Iudæorum quousq; ꝓgressa est? Cũ hospitaretur in Hierusalẽ,& pascha scelebrasset dominus,vallauerunt eũ exeuntes, cũ gladiis & fustibus, & cœperunt in ea manus, videlicet eum quẽ in Sodoma non ceperunt manus,ceperunt(inquã) cõprehenderunt illuserunt,flagellauerunt,occiderunt. Igitur iure sicut & Sodoma subuersi sunt, nisi quod pars eorũ,quasi torris raptus de incendio,superfuit,quod in eo valet vt celebrior per totum orbem sit memoria Christi,maximè ex monimento cõbustionis eiusmodi, cunctis cõmendata populis,iuxta illum iã superius memoratum versiculum psalmi. Deus ostendit mihi super inimicos meos,ne occidas eos,ne quãdo obliuiscant populi mei. Disperge illos in virtute tua. Quod deinde subiungit,qua ꝓpter hoc faciã tibi Israel, eiusdẽ tantæ subuersionis arbitramur esse cõminationem, & idcirco vtroq; illã tempore videlicet præterito & futuro denunciari, quia nimirum iam tunc quidẽ factum vel fixũ erat in proposito dei. in re autẽ nondum factũ, sed longè post erat futurum,eo quòd perseuerarẽt in malis,sicut toties iam imꝓperauit,scilicet per vices quinq; dicendo, & non rediistis ad me. Sequitur. [Postq̃ autẽ hæc fecero tibi,præparare in occursum dei tui Israel,quia ecce formans montes, & creãs vẽtum, & annunciãs homini eloquiũ suum. faciens matutinã nebulã, & gradiẽs super excelsa terræ,dominus deus exercituũ nomen eius.] Notandum in primis,& vigilanter intuendum, quòd cũ hactenus ad pluralẽ numerum sermo factus sit,dicendo. Et ego dedi vobis stuporẽ dentiũ, & non estis reuersi ad me,ego quoq; prohibui à vobis imbrem,& nõ rediistis ad me,misi in vos mortẽ in via Aegypti,& non rediistis ad me. subuerti vos sicut subuertit deus Sodomam & Gomorrham,& nõ rediistis ad me. Nunc vbi magnæ gratiæ magnã consolationẽ promittit, vocem suã quodammodo mutat, ita vt omisso plurali numero,ad singularem sermo fiat,dicẽdo. Quapropter hæc faciã tibi,postq̃ hæc fecero tibi,præparare in occursum dei tui Israel. Ostium nobis aperiente illo. qui habet clauẽ Dauid,primum illud sentimus,quod præsenti loco per singularẽ numerum Israel,ab illis pluralis numeri filiis suis toties percussis, & taliter subuersis, & non reuersis ad dominũ tantũ differt quantum bonæ oliuæ radix à ramis suis,ramis reprobis,ramis per incredulitatem fractis, sicut Apostolus dicit. Oportebat autẽ fractis naturalibus ramis,ramos oleastri sanctæ & bonæ radici eiusdẽ oliuæ inseri,vsq; ad plenitudinẽ numeri electorũ,id est, eorũ qui ad vitã sunt præordinati,q̃d & factum est & fit. Vndè idẽ Apostolus vnicuiq; nostrũ qui ex gẽtilitate venimus, dicit. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu aũt cũ oleaster esses,insertus es in illis,& socius radicis,& pinguedinis oliuæ factus es,noli gloriari aduersus ramos. Quod si gloriaris,non te radicem p.f.r.te.& cætera. Igitur quod ait, quapropter hæc faciam tibi Israel, sæueritatis est dei prædicentis,quod ramos naturales propter incredulitatem frangere debeat. quod verò subiungit,Postq̃ aũt hæc fecero tibi, præparare in occursum dei tui Israel, bonitatis est eiusdẽ dei,ꝓmittentis illi bonæ oliuæ,scilicet Israeli,qui per fidẽ meruit, vt esset hęres mundi, ꝙ oleastrum inserere debeat eius radici,tanto bonorum ꝓuentu ramorũ qui inserunt,vt nullũ sentiat damnum de naturalibus ramis suis,qui fracti sunt. Pręparare ergo(inquit)in occursum dei tui,id est, in tua fide suscipe aduentum Christi filii dei, dei tui, saluatoris tui. Et quasi quæreret Israel,ad quid sibi dictum sit,in occursum dei tui. subiungit, & dicit. Quia ecce formans mõtes,& creans ventum,& annunciãs homini elogum suum,faciens matutinã nebulam, & gradiẽs super excelsa terræ, dominus deus exercituum nomen eius. Idcirco dixi,præparare in occursum dei tui, quia ecce subauditur,venit. quia in proximo est talis ac tantus,qualem ac quantum ista descriptio mirabilis postulat intelligi, quem cum susceperis præparatus in paucis, occurrens in Apostolis radicem tuam aperiet ferro vel sarculo verbi euangelici, de qua, quia fracti sunt tot

natura-

Sicut torris raptus de incendio.

Maior Iudæa quàm Sodomæ iniquitas.

Tren. 4.

Gene. 19.

Psal. 58.

Apoc. 3.

Rom. 11.

Aduentus Christi.

naturales rami, & damna tua restituet secundum admirandam elocutionem eius, quæ ex ver bis præsentibus intelligenda est propheticæ veritatis. Primò illud clarè videndū, & cū amore suscipiendū, firmiterq; tenendū est, qa cum persona altera de altera loquitur, & ipse qui loqui-
Christus verè deus. tur est dominus, & illum de quo loquit, cōmendans dicit, dominus exercituū nomē eius. Quid aliud optaremus, nisi vt dei filiū Iesum Christū æquè vt patrē eius deū esse dūm deū exercituū, spiritus sanctus per os propherarū testificaretur. Res nimirū quæ prædicantur, congruunt tāto nomini eius. nec enim alius potest eas facere, nisi qui sit dominus deus. Formās (inquit) montes.
Formans montes. Poterat dicere, formans lucē, & extēdens cælos, siue fondans terrā, & effundens maria. nam de filio prædicari hæc æquè vt de parte, verum est. sed magis ad rē præsentem pertinuit vt diceret, formans montes. Quare? Videlicet quia de Sodoma sermo cœptus est, dicēdo. subuerti vos sicut subuertit deus Sodomā & Gomorrham. Legimus autem, vbi Sodoma subuersa est, di-
Gene. 19. xisse dominum ad Loth. Salua animam tuam, noli respicere post tergum, ne stes in omni circa regione, sed in monte saluū te fac, ne & tu simul pereas. Dixit quoq; Loth. Quæso domine mi, quia inuenit seruus tuus gratiam coram te, & magnificasti misericordiam tuā, quam fecisti me cum vt saluares animam meā, nec possum in monte saluari, ne apprehendat me malū & moriar. Est ciuitas hæc iuxta, ad quam possum fugere, parua, & saluabor in ea. Igitur ad illā scripturam nos mitti arbitramur, dum in ista postqaum dictū est, subuerti vos sicut subuertit deus Sodomam & Gomorrham, subiungitur. Præparare in occursum dei tui Israel, quia ecce formans montes. Nimirum qui illic dixit, in monte saluum te fac, ipse hic dicitur formans mōtes, cum dicit de illo pater. Ecce formans montes. Subuertens nanq; gentem illā Iudaicā sicut subuertit deus Sodomam & Gomorrham, formauit euangelicæ perfectionis mōtes, & dixit Loth, id est, homini declinanti à malo (Loth enim interpretatur declinatio) & dixit (inquam) homini volenti declinare à malo Sodomæ & Gomorrhæ, in montē saluū te fac, idest, fruere perfectione euangelica, ita vt ne saltem vxorē quæras. Et ille quidē in illorū persōna qui infirmi sunt, mystica nobis verba formauit dicēs, nec possum in monte saluari, quod est à nobis dici, nō possumus euangelica perfectione frui, ne fortè vramur, & melius est nubere q̄ vri. Verūtamē mul
1. Cor. 7. ti ascenderunt in mōtes illos, quos iste dominus formauit, id est, apprehenderunt ꝓpositū euāgelicæ & apostolicæ perfectionis, videlicet neq; nubentes, neq; vsti, sed in proposito virginali,
Mōtes quos Christus format. ita viuentes sicut angeli dei. Mōs primus & maximus omniū montiū, quos in aduētu suo formauit iste dn̄s deus exercituū, beata est virgo Maria, de cuius carne carnē assumpsit Christus dei filius absq; opere coniugali, secundū visionē propheticā qua visum est, quod abcissus esset lapis de mōte sine manibus, & cōminueret omne regnū mūdi. Et quidē mirabile est, quòd for-
Danie. 2. mauerit montē, de quo ipse tanq̄ lapis abcinderet. sed nihilominus mirandū est, q̄d de illa sancta ciuitate Siō cælesti alia scriptura dicit. Et homo natus est in ea, & ipse fūdauit eā altissimus.
Psal. 86. Post istū montē & alios mōtes in aduētu suo formauit idē dn̄s deus exercituū, scilicet Apostolos suos, quorum ad perfectionē quicūq; efficaciter tendit, subuersionis, qua illā Sodomā, id est, perfidiā Iudaicā subuersam esse cōstat, periculū magnificè euadit, simulq; & securus est à tribulatione carnis, magnū habēs refrigeriū; quod præsenti loco significat, dū præmisso, ecce formās mōtes, subiūgitur, & creans ventū. Quid enim per ventū loco præsenti delectabilius placet in-
Heresis contra spiritū sanctum. telligi, quàm bonā tēperiem carnis cōtinentis, velut aurā dulciter spirantē in illis mōtibus sanctis. Hæretici ex hoc loco creaturā esse argumentati sunt spiritū sanctū, videlicet ꝓpterea quia verbum Hebraicum, latinè interpretatur spiritus. At verò & ventus & spiritus eodem verbo appellatur, ait beatus Hieronymus. Cum ergo essent peruersæ intentionis, neq; ventū, neq; saltem spiritum hominis, sed spiritū sanctū voluerunt intelligi, tā paruo tāq; fragili instrumēto tā magnā roborare volentes impietatē, quòd spiritus sanctus creatura sit. Quapꝓpter placet magis castæ fidei talis translatio vbi prædicti, & creans ventū, quàm & creās spiritū. Licet legēdo
Psal. 148. spiritū possemus & deberemus nequaq; spiritū sanctum, sed spiritū intelligere, vel hominis, vel quorūlibet animantiū, aut certè nihilominus ventū, iuxta illud. Ignis, & grando, nix, glacies,
Ventus refrigeriū cōtra tētationes. spiritus ꝓcellarū. Pulchè igitur post Sodomorū subuersionē atq; incendiū, quod euadere cupit, dicitur illi, in monte saluū te fac. Et creans ventū, id est, instruens summos euangelicæ prædicationis viros, & casto illorū proposito dulce præstans refrigeriū, vt ne saltem molestè incalescant aliquando carnis ardore, vsq; ad tentationis impatientiam. Montes isti nimirū sancti &
Psal 120. pulchri sunt, & possunt suis meritis his qui tentantur auxiliari. Quapropter & Psalmista dicit. Leuaui oculos meos in montes, vndè veniet auxiliū mihi. Et quia posse hæc non à semetipsis habent, sed à domino, cōtinuò subiungit. Auxiliū meū à domino. Montibus istis, id est, sanctis apostolis & cuilibet homini, qui secundū illorū exemplū tendens ad perfectionē. Dignū est, ac-
Danie. 3. cipere ventum roris flantem, siue contra Babylonicam fornacem, siue contra ardentē Sodo-
Luca. 24. miticum sulphurem, familiarius reuelari solet illud, quod est in sanctis scripturis occultum, sicut de illis euangelista narrat, quia tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas.

Bene ergo cū dixisset, formans montes, & creans ventos, subiunxit. Et annuncians homini eloquium

eloquium suum. Idem enim est, ac si dicat. Et ipse est sanctus & verus, qui habet clauē Dauid, *Apoc.3.*
qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit, & cui vult aperit sensum vt intelligat arca *Annūciās*
na scripturarū. Cui aūt angelorum vel hominum, cui (inquam) præter solū & verū deū, præ- *eloquium*
dicatio ista conuenit, annuncians homini eloquiū suū? Denique & angelus sanctus & homo san *suum.*
ctus eloquiū sæpe annunciauit, nunquā aūt eloquium suum, sed tantū eloquiū Dei annunciauit
aut annunciare debuit. Nam omnes quotquot venerunt annunciādo eloquium suū, fures sunt
& latrones. Et idcirco non audierunt eos oues, neque audire debuerunt, vtpote à semetipsis loquē
tes & cordibus suis prophetantes. Illum qui eiusmodi est, contēni, & non timeri, imò & interfici *Ioan.10.*
sacra lex iubet. Propheta (inquit) qui arrogātia deprauatus, voluerit loqui in nomine meo, quæ
ego non præcepi illi vt diceret, aut in nomine deorū alienorū, interficietur. Item, quod in no- *Deut.18.*
mine domini propheta ille prædixerit, & non euenerit, hæc dominus non locutus est, sed per tu
morem animi sui propheta confinxit, & idcirco non timebis eū. De tali modo suum eloquium
annunciandi, vel sermonē suum faciendi, dominus ipse apud calumniatores suos excusat se, cū
" dicit. Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. Quid est enim mea doctrina nō est mea,
" nisi ac si diceret, non est sicut vos existimare vultis à meipso conficta, & nulla rerū veritate sub
" nixa? Subiungit enim, & dicit. Si quis voluerit voluntatē eius facere, cognoscet de doctrina, *Ioann.7.*
vtrū ex deo sit, an ego à meipso loquar. Item discipulis suis dicit. Et sermonē, quem audistis nō
est meus, sed eius qui misit me patris. Igitur cū dicit. Et annuncians homini eloquiū suū, magnā
paucis syllabis authoritatē diuinitatis eius astruit, quia solus est deus qui suū eloquium annun- *Ioann.14.*
ciando verax sit. Cum autem annunciaturus est, magnā plerunque præire sinit ignorantiam, vt
postquam annunciauerit, sciat quicunque ille cui annūciauit, quia nihil habet quod nō acceperit. Vndè
cum dixisset. Et annuncians homini eloquiū suū, pulchrè subiunxit, faciēs matutinā nebulā. Ex
empli gratia. Huic Amos priusquam annunciaret eloquium suum, matutinā fecerat nebulā, id est,
prius pastorē rusticū quam illustrē fecit prophetā. Itē, & Apostolos prius permisit obcæcatum cor *Mat.13.*
habere, ita vt diceret illis. Adhuc & vos sine intellectu estis, quomodo nondū intelligitis, quem
sensum aperiret eis vt intelligerēt scripturas. Hoc verè magnū est, & in laudē sapientiæ eius, hic
decuit cōmemorari, quòd illis, quibus annunciādo eloquium suum, proposuit ostendere clarum
scientiæ solem, prius obducit vel obduci permittit hebetudinem cordis vel ignorantiam quasi
matutinam nebulam, vt cum depulsa nebula solem viderint, non glorientur quasi non acce-
perint. Quod deinde subiungit. Et gradiens super excelsa terræ, licet in bonā partem possit in-
telligi, quòd scilicet ista excelsa sint montes, quos ipse (sicut iam dictū est) formauit, tamē quia
non dixit. Et habitās in excelsis, sed gradiens super excelsa terræ, & excelsa sæpius in malo in
telligūtur (solus enim deus verè dicitur, & est excelsus) possumus hic intelligere irā, quæ con-
secuta est Hierusalem terrenam generationem excelsam, pro eo quòd annunciatum sibi iā di
ctum domini non recepit, sed repulit eloquium. Denique & alius propheta dicit. quod scelus Ia-
cob? nonne Samaria? & quæ excelsa Iudæ? nonne Hierusalem? Super hæc excelsa gradiens di *Michea.1.*
citur dominus, siue ascendens, scilicet ad delendū ea, sicut dixit ad Mosen. Loquere filijs Israel,
populus duræ ceruicis es, semel ascendam in medio tui, & delebo te. Hoc denique tunc factum *Exodi.33.*
est, quando venit desolatio eiusdem populi circumuallantibus Romanis, quam & ipse domi-
nus præuidens. Erit enim (inquit) pressura magna super terram, & ira populo huic. Vndè cum *Luca.21.*
dixisset, & gradiens super excelsa terræ, miro modo subiunxit, dominus deus exercituum no
men eius. Nam verè iste est dominus deus exercituum, cui non solum in cœlo scientes famu-
lantur legiones angelorum, sed etiam in terra nescientes eum seruierunt exercitus Romano-
rum, & vindicauerunt sanguinem ipsius, & sanguinem prophetarum eius, omnemque sangui-
nem iustum qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti, sicut prædixerat ipse domi-
" nus. Sequitur. [Audite verbum istud quod ego leuo super vos planctum domus Israel.
" Cecidit, non adiiciet vt resurgat, virgo Israel proiecta est in terra sua, non est qui suscitet eam.]
Miro modo, vbi præmiserat, & gradiens super excelsa terræ, dominus deus exercituum
nomen eius. verba ipsius annunciantis homini eloquium suum, cum grandi exclamatione
pronunciat. Audite (inquiens) verbum illud quod leuo ego super vos planctū domus Israel. *Plāctus do*
Nonne sic habemus in euangelio, quòd iste dominus annuncians eloquium suum, & non *mini super*
auditus, leuauit planctum, prædicendo futurum, vt ad subuersionem illorum mitteret Ro *Hierusalē.*
manum exercitum, leuauit (inquam) planctum Hierusalem. Hierusalem (inquiens) quæ oc- *Mat.23.*
cidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te sunt missi, subiungens. Ecce relinquetur domus ve-
stra deserta. Nonnè planctus erat super eos in altum eleuatus, cum toties diceret ibidem. Væ
vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui clauditis regnum cœlorum ante homines. væ vobis
qui comeditis domos viduarum. væ vobis qui circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum prose
lytum, & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quàm vos. væ vobis qui dicitis,
quicunque iurauerit per templū nihil est, qui autē iurauerit in auro templi, debet. væ vobis qui
decimatis mentā & anethū & cyminū. væ vobis qui mūdatis quod de foris est calicis, & parapsidis.

væ vo-

væ vobis qui ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis. væ vobis qui ædificatis ſepulchra propheta[rum],
& ornatis monumenta iuſtorum. Verè planctus eſt magnus, & quod maius eſt, nō ſine lachry
Lucæ 19. mis. Nam ſicut alius Euangeliſta narrat. Videns ciuitatem fleuit ſuper illam, dicens. Quia ſi
cognouiſſes, & tu. Igitur quod nunc dicit. Audite verbum iſtud, quod ego leuo ſuper vos plā
ctū domus Iſrael. Verba eſſe domini rectè intelligimus formantis montes (vt ſupra dictū eſt)
& creantis ventum, & annunciantis homini eloquium ſuum, facientes matutinam nebulam,
& gradientis ſuper excelſa terræ, quia cauſam, cur leuet planctum ſuper domum Iſrael. Plan
gendo ipſe in euangelio declamans. Ecce (inquiens) relinquetur vobis domus veſtra deſerta.
Matt. 23. Etenim quod ait. Cecidit, non adiiciet vt reſurgat virgo Iſrael. Proiecta eſt in terram ſuam,
non eſt qui ſuſcitet eam, De naturalibus ramis oliuæ intelligendum eſt, qui, vt ſupra memini-
mus ex Apoſtolo, propter incredulitatem fracti ſunt, nec inſeri poſſunt. nec enim eſt qui proie
Lucæ 11. ctos in terram ſuſcitare poſſit, ſicut Apoſtoli experti ſunt, hic iam ſubaudiendū eſt illud, quod
radici bonæ dictum eſſe ſupra tractauimus. Tu tamen præparate in occurſum Dei tui Iſrael,
vt ſecundū ſenſum cōtinuetur litera, quæ protinus ſequitur. [Quia hæc dicit dominus deus. »
Vrbs de qua egrediebantur mille, relinquentur in ea centū, & de qua egrediebantur centum, »
relinquentur in ea decem in domo Iſrael.] Magna iſta conſolatio eſt fideli bonæ radici, »
quæ in fractura vel exciſione ramorū naturalium grande damnū pertulit, ne propter hæc tri-
ſtitia magna, & continuus dolor ſit cordi eius, quia inferentur alii, domino dicente. ſic vrbs
de qua egrediebantur mille, relinquentur in ea centum. & de qua egrediebantur centū, relin-
In Sodomis quentur in ea decē in domo Iſrael. Quod vt poſſit vtiliter intelligi, meminiſſe oportet, quod
nō decē qui ſupra dixit, ſubuerti vos ſicut ſubuertit deus Sodomam & Gomorrham, & ſcire, quia ſicut car
dem boni nalis domus Iſrael ſimilis Sodomæ in damnatione facta eſt, ſic econtrariò plenitudo gentium
ſunt inuēti (quæ Sodoma erat) ſpiritualiter domus Iſrael effecta eſt. Simulq; memoriter recolendū, quia
Gen. 18. in Sodomis non ſunt relicti ſaltem decem iuſti, propter quos dimiſiſſet dominus oī loco, & nō
deleuiſſet eos. Sic enim Abraham loquens ad dominum, & incipiens à quinquaginta, nume-
rumq; paulatim decerpens atq; diminuens, tandem finiuit, Obſecro (inquit) ne iraſcaris domi-
ne, ſi loquar adhuc ſemel. Quid ſi inuenti fuerint decem? Ait. Non delebo propter decem.
Hoc animaduerſo, iam nunc dixit, ſubuerti vos, ſicut ſubuertit deus Sodomā & Gomorrham,
Myſteriū in ſimul illum intendiſſe non dubitemus, vt diceret illam quæ Sodoma fuerat, ſcilicet eccleſiam
numeris mil de gentibus, non ſubuertam. quam ob cauſam? Videlicet propter antiquā ſententiā. Debeo
le & decē. enim fidelis eſſe amico meo fideli Abrahæ, vt vbicunq; inuenero decem iuſtos, non deleā ciui
Ephe. 2. tatē propter eos. Ecce autem non ſolùm decem in eccleſia gentium iſtos inueniam, verumeti-
Pſal. 104. am centum, vnde prius egrediebantur mille, id eſt, vndè nullus ante relinquebatur, ſed abi-
Matt. 19. bant omnes in vias ſuas, ſine deo, alieni à ſalute, qui videlicet oēs intelliguntur per mille. Mille
1. Mac. 5. nario namq; numero vniuerſitas ſignificari ſolet, vt illic, Memor fuit in ſeculum teſtamēti ſui,
verbi quod mandauit in mille generationes. Porrò centenario & denario numero perfectio ſig
nificari ſolet, vt illic. Centuplum accipiet. Et in libro Machabæorum legimus. Iudas autem
Machabæus, qui decimus fuerat, ſeceſſerat in deſertū locum. Decimus nanq; i. in paterna decē
præceptorum lege perfectus. Tales vtiq;, ſcilicet centeſimi & decimi, id eſt, perfecti, in vrbe
vel eccleſia gentium relinquentur, vnde prius mille egrediebantur, id eſt, vniuerſi condemna
bantur, & propter eos qui perfecti erunt, cæteri peccatores quidem, ſed pœnitentes, in die iudi
cij ſeruabuntur, & relinquentur in domo Iſrael, velut oleaſtri in bonam oliuam inſerti pro na
turalibus ramis, qui fracti ſunt. Quantitate quidē plus eſt centū de mille, quàm in decem relin
Decima quendis de centum. ſed ratione æqualitas in vtroq; eſt, quia videlicet ſicut cētenus milleni, ita
pars domi- decenus centeni, decima pars eſt. Bene autem per decimam ſanctificatio iuſtitiæ ſiue iuſtorū
ni. intelligitur, quia nimirum ex decreto legis, rerum omnium decimatio, pars domini eſt. Eadem
Leui. 27. quæ præſenti loco dicimus ſiue intelligimus, ex alterius prophetæ, ſcilicet Eſaia, lectione com
Eſai. 6. probantur. Cum enim dixiſſet, excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius
claude, ne forte videat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat, & cōuertatur,
& ſanem eum. vſquequo domine, donec deſolētur ciuitates abſq; habitatore, & domus ſine ho
mine, & terra derelinquetur deſerta. Quibus vtiq; verbis frangendos eſſe ramos naturales (de
quibus iam diximus) ſignificabat, continuò ſubiunxit. Et multiplicabitur quæ derelicta fuerat
Iacob dto in medio terræ, & adhuc erit in ea decimatio, & conuertetur, & erit in oſtenſionē ſicut There-
primus de- binthus, & ſicut quercus, quæ extendit ramos ſuos. Semen ſanctū erit id quod ſteterit in ea. Ni
cimas vouit mirum eadem in iſto & in illo iuſtorū ſanctificatio ſiue multiplicatio ſub ſacramento decima
Gene. 28. tionis (quæ pars domini ſiue altaris eius legitima eſt) rectè intelligitur. Et pulchrè Iſraeli bonæ
radici inſerendorum multiplicitas ramorū de cunctis gentibus, tanq; ex oleaſtro, ſub nomine
decimationis repromittitur, quia videlicet ille primus decimas rerum ſuarum deo vouiſſe le-
gitur. Si fuerit dominus mecū (ait) & cuſtodierit me in via per quam ambulo, & dederit mihi
panem ad veſcendū, & veſtimentū ad induendum, reuerſuſq; fuero proſperè in domū patris
mei,

mei,eritq; mihi dominus in deum ; & lapis iste quem erexi in titulū , vocabitur domus dei.cun-
ctorumq;,quæ dederis mihi decimas offeram tibi.Pulchra vicissitudo,pulchra recompensatio.
« Israel in domo dei decimas gentiū se relicturū promittit.Cum enim dixisset, vrbs de qua egre
« diebantur mille,relinquentur in ea decem,addidit,in domo Israel . Profecto qui tātas illi salu-
tis siue saluandorū copias destinabat, non vane sic præmisit & sic prælocutus est,præpara te in
« occursum dei sui Israel. Sequitur. [Quia hæc dicit dominus domui Israel,quærite me,& vi-
« uetis,& nolite quærere Bethel,& in Galgala nolite intrare,& in Bersabee non transibitis,quia
« Galgala captiua ducetur, & Bethel erit inutilis. Quærite dominū & viuite,ne forte cōburatur
« vt ignis domus Ioseph, & deuorabit , & non erit qui extinguat Bethel.] Locus iste per con-
iunctionem,qua sic incipit,quia hæc dicit dominus domui Israel,ad superiora nos remittit,vbi
sic dictū est ex persona domini. Venite ad Bethel & impie agite, ad Galgala & multiplicate
præuaricationem,etc.quæ ita finiuit.Sic enim voluistis filii Israel . Et est sensus. Dixi vobis su-
perius,quasi verbo abhortantis.Venite ad Bethel , & impie agite.sed non est hoc adhortantis *Supra.4.*
siue volentis, imo indignantis & odientis. quia si voluntas quæritur domini,hæc potius vult,
& hæc pro voluntate sua dicit . Nolite quærere in Bethel,& in Galgala nolite intrare.Ibi quæ-
rentes non vtiq; viuetis,sed potius moriemini.quia videlicet nō ibi sum ego deus viuus & vi-
uificans, sed ibi est aureus vitulus,non dico mortuus,nec enim aliquando fuit viuus, siue ani-
matus.sed dico vbi est vitulus vester deus vester neq; mortuus neq; viuus, sed tamen mortifi-
cans,quia qui quærunt illū,moriuntur.Nolite ergo quærere Bethel,& in Galgala nolite intra-
re, qui est locus idololatriæ, & in Bersabee non transibitis,vbi pertinaci errore idola adorare
consueuistis. Notandum deinde, quod cum dicit,quia Galgala captiua ducetur,& Bethel erit
inutilis.de Bersabee tacet , quia videlicet victis decē tribubus vrbs nomine Bersabee quæ erat
in tribu Iuda,illo tempore neq; capta neq; destructa est.Hæc domino dicente , statim suā pro-
pheta per propriam personā,pro bona voluntate adhortationem subiungit, quærite (inquiēs)
dominum & viuite,ne fortè succendantur vt ignis domus Ioseph. quam propter Hieroboā,qui *Domus Io-*
de tribu Ephraim,& de domo fuit Ioseph , decem tribus sentire debemus , quæ appellaban- *seph.*
tur Israel,& ex maiore populi parte nomen pristinū possidebant.Duæ autem tribus,quæ rege-
bantur à stirpe Dauid.qui de tribu Iuda fuit,vocatæ sunt Iudas.& possidebant Hierusalem,in
qua erat templū dei.Cumq; succensa fuerit domus Ioseph, deuorabit,atq; consumet Bethel,&
non erit qui extinguat,cum à regibus suis fuerit succensa. Hæc omnia sic dicta sunt , vt cū in
superficie literæ vel vocis propheticæ, temporis tunc instantis captiuitatem denuncient , qua
decem tribus in Assyrios postmodum transferendæ erant, nihilominus subtiliter inspecta Iu-
dæorum captiuitate,quæ nunc vsq; dispersa manet, conueniant. Quod vt intellectui planius
fiat,prius dicendū , quia Bethel domus dei,Galgala volutabrum, Bersabee puteus iuramenti *Hiere.7.*
interpretatur . Quis autem illam nesciat quondam domū dei,de qua vane gloriabantur Iudæi
confidentes verbis mendacii & dicentes,templū domini,templū domini,templum domini est.
Porro volutabrum illorū , cæremoniæ carnales erant,imo sunt,ex quo Christū crucifixerunt.
volutabrum,inquam,ita vt Apostolus pro detrimento illos habeat, & arbitretur vt stercora, *Philip.3.*
non sine authoritate prophetica.Nam in Malachia , Ecce ego (inquit dominus) proiiciā vobis *Malach.2.*
brachium,& dispergam super vultum vestrū stercus solennitatū vestrarum.Puteus autē iura-
menti erat illis profunda cupiditas auri & argenti,& in tantū puteus iuramenti, vt iuramentū
in auro nimis præferrent iuramento quod iuratū esset in altari,siue in templo. vnde dominus.
Væ vobis(inqt)duces cæci qui dicitis, quicunq; iurauerit per templū,nihil est,qui autē iraue- *Matth.23.*
rit in domo quod est super illud,debet.Igitur quærite me & viuetis (ait Christus qui vere vita *Iohan.2.*
est)& nolite quærere in Bethel, id est,in illa domo dei,quæ cū debuisset esse domus orationis,
facta est spelunca latronū.quia sicut per prophetam prædixerā. Reliqui domū meam , dimisi *Hiere.12.*
hæreditatem meā,facta est mihi hæreditatio mea quasi spelunca hyenæ.Nolite me quærere il- *Iohan.8.*
lic,quia sum ibi,ex quo volentibus illis me lapidare, abscondi me & exiui de tēplo.Et in Gal-
gala nolite intrare , id est,volubrum veterū cærimoniarū contemnite,& habete iam pro ster-
core,vt ne saltē circuncidamini illa carnis circumcisione,qua Iosue populū circuncidit in Gal-
galis.quia si circūcidamini, Christus vobis nihil prodest . Et in Bersabee nō transibitis,id est, *Galat.5.*
auaritiæ pharisaicæ profunditatem,quam periuria cōsequuntur,non sectabimini.Talia præ-
dicantibus Apostolis Christi post passionem eius , quem illi audire noluerūt,futurū erat quod
sequitur. quia Galgala captiua ducetur,& Bethel erit inutilis.simulq; & quod subiūgitur,quæ-
rite dominū & viuite,ne fortè comburatur vt ignis domus Ioseph,& deuorabit,& non erit qui
extinguat Bethel.Illa nanq; Bethel , quæ debuit esse domus dei siue Christi , cuius typum te-
nuit Ioseph,non solū inutilis facta, verum etiam propter inutilitatem igni combusta est,& de-
uorauit eam ignis , & non fuit qui extingueret,quin etiam inuisibiliter quoq; nunc ardet vsq;
ad inferni nouissima , ignis qui in furore domini succensus est , & illa iam non verè Iudæa,sed *Deute.31.*
Galgala supradicto modo dicēda,in omnes gentes captiua ducta est.Sequitur. [Qui cōuertitis

O In ab-

in absynthium iudicium, & iustitiam relinquitis in terra, & facientē Arcturum & Orionem, & »
conuertentem in mane tenebras, & diem nocte mutantem, qui vocat aquas maris, & effundit »
eas super faciem terrę, dominus nomen est eius. Qui subridet vastitatem super robustum, & va »
stitatem super potentem affert.] Hic subaudiendū est, vobis dico, loquor, qui conuertitis in »

Peruertere iudiciū grādis culpa est. *Esaiæ 5.*

absynthium iudiciū. Grandis culpa, magna damnationis causa, conuertere dulcedinem iudicij in absynthium siue amaritudinem iniquitatis, & pulchritudinem siue suauitatē iustitiæ in horrorem clamoris. Hoc ipsum apud Esaiam verbis alijs per figuram vineæ conqueritur dicens. Et expectaui vt faceret vuas, & fecit labruscas. & exponens quid diceret, & expectaui (inquit) » vt faceret iudicium, & ecce iniquitas, & iustitiam, & ecce clamor. Verè infelices, qui tam longū iniquitatis & clamoris traxerunt funiculū, vt vsq; ad ipsum peruenirent Christum, iniquo iudicio & clamore condemnandum, clamando; reus est mortis. clamando, crucifige crucifige. clamādo, sanguis eius super nos, & super filios nostros.

Cur pphetiæ sunt obscuræ.

Debemus enim sic illa, quæ præsentia vel instantia tunc erant tempora respicere, vt non dubitemus spiritū propheticum potius futurū tempus prospexisse, quo filij pessimi occidendo Christum, impleturi erāt mensuram patrū suorum. Nam & si illa potissima prophetiæ pars in isto & in cæteris prophetis & abscondita siue operta est, propterea nimirum operta est, quia crudeles atq; rebelles illi patres, nō solummodo prophetantes aut scribentes, occiderent, quod fecerunt. verum etiam scripturas incenderēt & perderent, si tale sacramentum in obscura litera non fuisset absconditū. Proinde quod sequitur. Et facientem Arcturū & Orionem, & conuertentem in mane tenebras, & diem nocte mutantem, qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciē terrę, dominus est nomen eius. Opportunum de eodem Christo testimonium esse non dubitemus, quia videlicet persona hæc magis q̃ persona patris, opus habebat propter nos defendi scripturarū testimonijs, q sit factor syderū noctisq; & diei, imo & omnium quæ facta sunt, quia sine ipso factū est nihil. Quare autem cū omnium factor sit, præsenti loco tantummodo dicitur factor Arcturi & Orionis diei & noctis, & pluuiæ super terram effundendæ? videlicet vt cum potentia creatoris, gratiam quoq; mysticē commendet eiusdem saluatoris.

Arcturus & Orion.

Arcturus nanq; qui in cœli axe constitutus, septem stellarum radiis fulget, semper versatur, & nunquam mergitur, imo & dū versatur, erigitur. Orion autem ipso pondere temporis hyemalis oritur, suoque ortu tempestates excitat, & maria terrasq; perturbat. Vnde apud beatum Iob, vbi dicit, qui facit Arcturum & Oriona & Hyadas & interiora austri. per Arcturum qui (vt iam dictum est) semper versatur, & nunquam mergitur (exponente beato Gregorio) sanctam intelligimus ecclesiam, quæ septiformi spiritu stabilita, persecutiones iniquorum sine cessatione tolerat. sed tamen vsq; ad mūdi terminū sine defectu perdurat. Per Orionem vero sanctos martyres, qui pondus persequentiū, molestiamq; passuri, ad cœli faciem quasi in hyeme venerunt. At vero quoniam antiquam noui hominis Christi diuinitatem istis vel his similibus testimonijs confirmare & confirmatam esse cupimus, dulcius & delectabilius esse arbitramur, si intra vniuersitatē eiusdē sanctæ ecclesię personas illas quasi digito demonstremus, quarū propter similitudinem competenter hic Arcturum & Orionē fecisse dicantur, qui personis illis posterior est homo natus. Itaq; per Arcturum, qui (vt iam dictū est) septē stellis fulget, pristinos intelligimus patres, ex quibus Christus secundū carnē, scilicet Abraham Isaac & Iacob, eorumq; coniuges Saram & Rebeccam, Rachel & Liam. Iste nanq; septē personæ, veluti Arcturus septē stellis fulgidus, semper versabantur, & nunq̃ mergebantur, id est, per omnē vitam suā propter fidē dei peregrinando de loco ad locū proficiscebantur,

Genes. 24.

neq; diffidentes vnq̃ in terram pristinæ natiuitatis suæ reuertebantur. Nunq̃ Abraham in Chaldæa reuersus est, cum tot in locis & interdū fame vrgente peregrinaretur, quin etiā ad seruū suum, caue (inquit) ne quādo filiū meū reducas illuc, cū de Mesopotamia loqueretur, vbi habitabat cognatio eius, ex quo tēpore Thare pater eius de Chaldæa fuerat egressus. Quanto magis hæc vetuisset, ne in Chaldæam filius suus reduceretur? Igitur cū dicit, facientē Arcturū, perpulchrū est intelligi de deo & homine Christo, quod anteq̃ nasceret, & in cælo factor stellarum, & in terra factor extitit patrum & matrum suarū, velut septē stellarū fulgentiū Abraham & Saræ, Isaac & Rebeccæ, Iacob & Rachelis atq; Liæ.

Moses velut Orion.

Per Orionem verò Mosen intelligimus, qui nimirum sicut Orion in ortu suo (vt iam dictum est) tempestates excitat, & maria terrasque perturbat, ita vt in aduētu suo decem plagarum tempestatibus Aegyptum quassauit, maria diuisit, & Pharaonem cū curribus & equitibus eius submersit. Hoc vero multū ad cōmēdandam maiestatem diuinitatis hominis Iesu Christi, q talem Orionem fecerit, quē tantopere

Iohan. 9.

aduersarij eius præferebant ei, dicentes. Nos scimus, quia Mosi loquutus est deus, hunc autem nescimus vnde sit. Hoc ipsum q videlicet illū Orionem fecerit, pulchrè & sapienter ipse innuit quando illis dicentibus, in lege autem Moses mandauit nobis huiusmodi lapidari, inclinās se

Ibidem. 8.

deorsum digito scribebat in terra, significans seipsum esse, cuius digito scriptæ fuissent tabulæ quas Moses accepit, cuius sibi insidiose obijciebatur authoritas. Post illum Arcturum & Orionem fecit & illud quod mirabiliter significatur dicendo, & conuertentē in mane tenebras,

& diem

& diem nocte mutantem. Etenim quando fecit talem Arcturum & talē Orionem, id est, quādo condidit patres supradictos, & Moysi dedit legem, gentes tenebræ fuerunt, quia dei notitiā nō habuerunt. sed quando factus est homo, tenebras illas in mane conuertit, quia gentes euangelica prædicatione illuminauit. Econtra, diē nocte mutauit, quia Iudæā, in qua prius notus erat Deus, cuius notitia deus est, propter perfidiā in cæcitate reliquit. Post hæc etiam & illud mirabile fecit, quod doctores ex gentilitate assumpsit, quorū doctrina mundū omnem repleuit. Hoc significat subiungendo, qui vocat aquas maris & effundit eas super faciem terræ. Secundū literam istud ferè quotidie est. Aquas enim maris amarissimas, æthereo calore suspensas excolat & eliquat in dulcem pluuiarū saporem, instar medicinalis cucurbitæ, quæ caloris superioris gyti humorem & sanguinem sursum trahit, Ex quo discimus vndè sunt pluuiæ. Nimirum iuxta hanc similitudinem q̄ multos de profunditate sæculi, de salsis & amaris gurgitibus gentilitatis literalibus & philosophicis redundantes studijs, superna gratia vocauit, eorūq; aquaticā scientiam in dulcedinem cælestis sapientiæ conuertit, eisq; & ore loquentibus, & calamo scribentibus, faciem terræ, fidem ecclesiæ, plurimis libris, tractatibus copiosis, quasi compluendo sufficienter inebriauit. Hinc Psalmista dicit. Visitasti terram & inebriasti eam. Item pluuiam voluntariam segregabis deus hæreditati tuæ. Quod dicit voluntariā, hoc est, voluntariè, nullisq; præcedentibus meritis datam. Dominus inquit nomen est eius. Constanter, verè, & fiducialiter confitendum est coram hominibus, coram regibus & coram ducibus, siue iudicibus, corā cūctis gentibus, & contra Iudæos inimicos eius, quia talis & tantus talia & tanta faciens dominus est, & hoc est nomen eius, quamuis ad tempus fuerit despectus, quamuis ad horā fuerit crucifixus, & in sepulchro iacuerit mortuus. Sed perseuerauerunt negare illum inimici eius, dicētes. Nolumus hunc dominū esse, nolumus hunc regnare super nos. Quid ergo sequitur? Qui subridet vastitatem super robustum & depopulationem super potentem affert. Quis vastitatem & depopulationem non audiuit illius populi robusti & potentis? Robustus namq; & potens prælenti loco mirabiliter dicitur, videlicet pro eo quòd cum robusto superbia, cum potēte audacia contra istum, cuius (vt iam dictū est) nomen est dominus, populus infœlix consurrexit, non vt verè fortis contra infirmū, sed vt verè freneticus contra medicū. & malè robustus eiecit, malè potens occidit, malè robustus & malè potens post resurrectionē eius. Apostolos eius persequutus est, & eiecit & reppulit ipsum quòd volebant illis loqui verbū dei. Idcirco vastitatem super talem robustum, & depopulationem super talem potentem attulit, hoc ipsum seruientibus Romanis, multo plusquam fecerat famulantibus Assyrijs, obsequentibus iudicio eius Babylonijs, vt & decem tribus in Assyrios irreuocabiliter, & Iuda, & Babyloniam tempore statuto reuocandus transmigraret. Hoc maximè, quòd quasi per Romanos passus est, ille robustus & potens fecit, hic dominus non parcendo aut compatiendo, sed quasi subridendo, propter illud quod dixerant tanquam cauti & prouidi, ne fortè veniant Romani & tollant nostrum & locum & gentem, subridendo inquam, iuxta quod in persona eius sapientia dicit. Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo cum vobis quod timebatis aduenerit. Propriè subrisionem possumus appellare, quando quis irascitur, & apertis paululum labijs ridere se simulat, vt iræ magnitudinem ostendat. Talibus verbis circa dominum, qui nullos motus patitur, idcirco scriptura vtitur, vt satis quantum potest affirmet, quòd dominus, quamuis natura sit clemens, nullatenus tamen robusto & potenti, id est, in peccato superbienti misereatur, Sed sicut item dicit scriptura, Potentes potenter tormenta patientur, exiguo autem concedetur misericordia. Eum qui talis & tantus est, qui talia & tanta potest, conuertitis (ait) in absynthium, vt cum sit natura dulcissimus, cunctam suæ naturæ contineat dulcedinē, & totius iræ quasi subridendo super vos effundat amaritudinem. Nunc quasi quæreret aliquis, quomodo vel quid agendo tam dulcem in absinthium sibi conuertere potuerint, conuertitur ad interrogantem & dicit. [Oderunt corripientem in porta, & loquentem perfectè abominati sunt.] Vigilanter hic animaduertendum est, vt non in incertum vel per coniecturam diffiniamus robustum illum & potentem, cuius vastitatem siue depopulationem iustè subrideat dulcis dominus, conuersus in absinthium. Non dicit peccauerunt, siue admiserunt quippiam quod in porta, id est in iudicijs, quę in porta ciuitatis agi solebant, esset corripiēdum. neq; dixit imperfectè locuti sunt, sed corripientem (inquit) oderunt, loquentem perfectè abominati sunt. Hoc est irremissibile peccatum. hoc robustiorum est atq; potentum, non per ignorantiam siue per infirmitatem peccare, sed peccatum superbiæ defendendo, corde impœnitenti corripientem quoque odisse, & abominari illum, qui audiat loqui perfectè, id est, non sibi placentia, sed malis actibus repugnantia. Quis autem in porta corripuit, vel quis perfectè locutus est. Corripuit quidem eos Dauid, & pleraq; perfectè locutus est, atq; idcirco oderunt illum & abominati sunt, dicentes: quæ nobis pars in Dauid, vel quæ hæreditas in filio Isai. & istum quoq;, qui hæc ipsa loquitur, & cæteros prophetas oderunt & abominati sunt. Veruntamen sicut cætera, ita & istud in vno Christo iustè corripiente, & perfectè loquente veraciter & indubitanter est adimpletum.

Doctores ex gentibus velut pluuia ex mari.

Psal. 64.

Psal. 67.

Luc. 19.

Male robusti Iud. ci.

Ioann. 11.

Prouer. 1.

Subrisio.

Sapien. 9.

Peccatū irremissibile.

3. Reg. 12.

Christū prædicatores oderūt gratis.

patres eorum, verumetiam vt sibi traderetur iustus, munus, id est, triginta argenteis spopon-
derunt & dederunt. Ideo (inquit) quia taliter fortes sunt & hostes iusti, prudens in tempore illo
tacebit, quia tempus malum est. Reuera & in isto sermone valde veracem istū prophetā suum *Matt.26.*
iustus ac prudens ille fecit, quando coram iudicibus iniquis, quia tempus malum erat, tacuit,
sicut euangelica narrat historia. Cum enim dixisset Euangelista, quia surgens princeps sacer-
dotum ait illi, nihil respondes ad ea quæ isti aduersum te testificantur. Iesus autem (inquit) ta-
cebat, & verè tanq̃ prudens tacebat, sciens, quia quicquid responderet insidiantibus, in calum-
niam sibi verteretur. Vnde & secundum alium Euangelistam dixit. Si vobis dixero, non cre-
detis mihi. Si autem & interrogauero, non respondebitis mihi, neq; dimittetis. Porro illa taci- *Luca.22.*
turnitas aliam vtiq; significabat, qua nunc tacet illis, mandando nubibus suis, ne pluāt super
vineam illam imbrem, id est, prohibendo suos, vt ab illis contineant euangelij prædicationem,
quia tempus malum, iuxta quod sapientia loquitur: Ne effundas sermonem, vbi non est audi-
tus. Nam inde malum est ibi tempus, quia non est ibi auditus. his dictis de certa condemnati- *Eccle.32.*
one hostium iusti, quia possunt esse inter eos aliqui, licet paucissimi, qui errore peccant & non
« odio iusti, conuertitur ad eos sermo propheticus & dicit. [Quærite bonum & non malum vt
« viuatis, & erit dominus deus exercituum vobiscum, sicut dixistis. Odite malum & diligite bo-
« num, & constituite in porta iudicium, si fortè misereatur dominus Deus reliquiis Ioseph.]

Huius nimirum adhortationis fructus non omnino periit, quia videlicet & tunc temporis ali-
qui bonum quæsierunt, ita vt diceret dominus ad Heliam, Reliqui mihi septem milia virorum,
qui non curuauerunt genua coram Baal, & in tempore euangelicæ gratiæ similiter factum est. *3 Reg.19.*
Sic enim inquit Apostolus. Et in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ fa- *Roma.11.*
ctæ sunt. Pulchrè nimirum nunc meminit Ioseph, dicendo: si fortè misereatur dominus Deus
reliquiis Ioseph. Hieroboam nanq;, qui peccare fecit Israel, de tribu fuit Ephraim, qui filius fuit *Ioseph ty-*
Ioseph. cuius vita, sicut in semetipsa laudabilis extitit, sic in his quæ gessit vel pertulit typū do- *pus Christi*
mini nostri Iesu Christi prætulit, in quo reliquiæ saluæ factæ sunt. Verùm ista pars quam dicit,
& constituite in porta iudicium, non habuit effectum. Nunquam enim vel tunc ex quo vitulos
fecit Hieroboam, publicum celebrauerunt iudiciū, vt vitulos desererent, & vt redirent ad Da-
uid regem suum. nunquam hoc tempore, quo Christū crucifixerunt, ita constituerunt in por-
ta iudicium, vt paterentur sibi publica prædicatione demonstrari de scripturis quodlibet ve-
« ritatis Christi testimonium. Sequitur. [Propterea hæc dicit dominus deus exercituum domi-
« nator. In omnibus plateis planctus, & in cunctis quæ foris sunt, dicetur: væ, væ, & vocabunt a-
« gricolam ad luctum, & ad planctum eos qui sciunt plangere, & in omnibus viis erit planctus,
« quia pertransibo in medio tui dicit dominus.] Hoc expositione non indiget, quia res nota &
manifesta est. Nam vt de captiuitate decem tribuum in Assyrios, de transmigratione Iuda ta-
ceamus in Babylonios, quibus in plateis planctus, quibus in viis non fuit luctus, & in quibus nō
fuit dictum, væ, væ, quando illi hostes iusti scilicet Christi, Romana circundati sunt obsidione?
Mirum & illud fuit, & hoc loco non prætereundum videtur, quòd priusquam pro re ab omni-
bus diceretur, væ, væ, mirabili prodigio quidam (vt refert Iosephus) in cunctis plateis, & in o- *Verba Iose-*
mnibus viis clamauit, væ væ. Iesus (inquit) filius Anai plebeius & rusticus, quadriennium pri- *phi.*
usquam bellum gereretur, in summa ciuitatis pace atq; opulētia, cum ad festum diem venisset,
repentè exclamare cœpit. Vox ab oriente, vox ab occidente, vox à quatuor ventis, vox in Hie-
rusalem & templum, vox in maritos, nouasq; nuptas, vox in omnem hunc populum. Atque
hæc interdiu noctuq; per omnes ciuitatis vicos clamitans circuibat. Propter hoc plagis ad ossa
vsq; laceratus, ad singulos ictus respondebat. Væ væ Hierosolymis. Interroganti præfecto tūc
temporis Albino, quis esset vel vndè ortus, aut cur ista diceret, nihil aliud retulit, sed velut o-
rationem quandam meditatus, væ væ Hierosolymis querebatur. Id per annos septē & quinq;
menses continuè fecit, donec obsidionis tempore paululum requiescens, & deinde supra murū *Transitus*
circuiens, iterum, væ væ ciuitati, magna voce clamauit. Cum autem ad extremum addidisset, *domini ab*
væ etiam mihi, lapis tormento emissus statim peremit. Quod tandē subiungitur, quia pertran- *Hierusalē.*
sibo in medio tui dicit dominus, iram sonat magnam & desertionem illam, quam in euangelio
significatam esse animaduertimus, vbi cum duxissent illum vsq; ad supercilium montis, supra
quem ciuitas illorum erat ædificata, vt præcipitarent eum, ipse autē (inquit Euangelista) trāf- *Luca.4.*
iens per medium illorum ibat. Sic namq; transeundo & eundo, significabat facto, illud sine du-
bio futurum, quod paulo ante in mysterio comminatus fuerat illis dicendo. In veritate dico vo
bis, multæ viduæ erant in diebus Heliæ in Israel, quando clausum est cœlum annis tribus &
mensibus sex, cum facta esset fames magna in omni terra, & ad nullam illarum missus est He-
lias, nisi in Sarepthо Sydoniæ ad mulierem viduam. Et multi leprosi erant in Israel sub Heli-
sæo propheta, & nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus. Terribiliter namq; quasi cum
interpositione iuramenti, in veritate innuebat illis, quòd nimiam famem verbi Dei forent pas-
suri, quam pertranseundo relinqueret eis. Hydria farinæ & lechito olei (quod est euangelica

doctrina & gratia spiritus sancti) apud gentilitatem quandam viduam non deficientem. Helia, id est, deo domino scilicet Iesu Christo præsente. & quod in lepra peccati sui mortui essent, curato Syro Naaman, id est, gentili populo per Helisæi, id est, Iesu Christi lauachrum. Helisæus nanque dei mei salus interpretatur, quæ videlicet salus nobis est dominus Iesus Christus.

Vocate agricolā ad luctum.

Illud tandem non prætereundum, quod in tali pertransitione domini dicuntur vocare agricolam ad luctum. Arbitramur nanque hoc mira cum reprehensione esse dictū. Quid enim? Nunquid agricolæ veraciter sicut oportet, sciunt lugere? Aut quem æstimare debemus esse agricolam, nisi illū qui ita rusticus est, vt lugendi non habeat scientiam. Verè nanque scientia lugentes facit. Et idcirco sicut in ordine spirituum, à spiritu timoris domini sursum tertius est, spiritus scientiæ. in ordine beatitudinum, tertio loco beatitudinem lugentium ponit dominus. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Stulti igitur, qui pertranseunte domino agricolam vocāt ad luctum, & non potius vrbanum siue ecclesiasticum in sancta scientia bene exercitatū, id est, qui temporalium tantummodo & non spiritualium damna bonorum, qui corporum tantummodo, & non potius mortuorū funera lugent animarum. Denique quod cum dixisset & vocabunt agricolam ad luctum, subiunxit, & ad planctum eos qui sciunt plangere, non pro suo iudicio, sed pro vana illorum dixit æstimatione.

Esaia. 11. *Matt. 5.*

FINIS LIBRI SECVNDI IN AMOS.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN AMOS PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER TERTIVS.

Cant. 4. *Exod. 34.*

TOTA pulchra es amica mea, dicit spōsus in Canticis. Et notū est, quod sponsus ille Christus, & amica eius sancta prophetica atque apostolica ecclesia sit. Quæ autem illius amicæ pulchritudo maior esse potest, quam sensus veritatis & scientiæ dei, quæ in sacris literis latet? Sicut enim ex collocutione dei splendida facta est exterior facies Moysi, sic & Moysi & prophetarū & Apostolorū fideles animæ interiori facie sancto scientiæ spiritu illustratæ splenduerunt, pulchrum & fulgidum habentes sensum veritatis. Item sicut oportuit Moysen velare faciem suam, quādo loquebatur ad populū, vidētes enim Aaron & filij eius claritatē vultus eius, timuerūt prope accedere, sic & Moysen & prophetas oportuit grossiori subtegere sensus intimi claritatē, quia videlicet illius tēporis homines Iudæi siue filij Israel nullatenus sustinerēt, si sacramenta Christi & ecclesiæ, quæ nouerant, planis & apertis vocibus prædicarēt. Quomodo enim tūc sustinerēt, quomodo scripturas saluas esse vellēt rebelles & increduli, cū nūc quoque ad vidēdum vel audiendū quippiā spirituale nimis impatientes sint? Hæc idcirco dicimus, ne nobis mirum videatur, quod hic Amos & prophetæ cæteri tā obscurè locuti sunt, iuxta illud Psalmi. Tenebrosa aqua in nubibus aeris, id est, occulta scientia in prophetis. Nā hoc ipsum quod quasi tenebrosè locuti sunt, oculo fecerunt simplici, & nullā habēte partē tenebrarum, id est, nō propter inuidentiā, sed propter cautelā, nō inuidēdo legētibus intelligentiā, sed præcauendo legentiū malitiam, quibus nō omnia credēda sunt, sicut margaritæ ante porcū mittendæ nō sunt. Igitur cū audimus dilectū dicentē. Tota pulchra es amica mea, & macula nō est in te, & deinde, surge propera amica mea, veni de Libano, veni coronaberis. arbitremur Christū desiderare, vt appareat pulchritudo sanctę scripturę, pulchritudo veritatis propheticę, pulchritudo columbæ, cuius (vt Psalmista dicit) pennæ deargentatę, & posteriora dorsi eius in pallore auri. Et quia nō decet, adducatur siue veniat illa per alios, nisi per illos qui diligunt munditiā cordis. Veni (inquit) de Libano, veni, quod idem est ac si dicat. Illi eā tractent, qui secundū nomē Libani, quod interpretatur candidatio, id est, mundi essent. Huiusce laboris, si dignè fiat, primum breuiter exprimit, dicēdo coronaberis. Hoc satis debet esse amatori sapientiæ, quæ pulchritudo est sanctæ ecclesię, quod ipsa videlicet in sapientia coronetur. In quo enim sapientia, nisi in sapiente coronabitur? Proinde sicut in psalmo dominus. Non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriā. ita & nūc inclamantes, non nobis domine nō nobis, sed verbo tuo, sapientiæ tuæ, scripturis veritatis tuæ, præpara coronā. Cœptū peragamus studij cursum. Postquam totiens dixit propheta, siue in propheta dominus. Quærite me & viuetis, quærite dñm & viuite, quærite bonū & nō malū, vt viuatis, &c. repentè terribiliter inclamat & dicit. [Væ desiderantibus diē domini. Ad quid eā vobis? Dies domini ista tenebræ & lux. Quomodo si fugiat vir à facie leonis, & vrsus occurrat ei, ingrediatur domum & innitatur manu super parietem, & mordeat eum coluber. Nunquid non tenebræ dies do-

Cur prophetæ loquuti sunt tā obscurè. *Psal. 17.* *Matt. 7.* *Cant. 4.* *Psal. 57.* *Psal. 113.*

" dies domini,& non lux? & caligo,& nõ splendor in ea?] Magna exclamatio,mira inuectio di-
centis. Væ desiderantibus diem domini. Non adeo mirum videretur,si ita diceretur. Vę nõ ti-
mentibus diem domini. Nam nõ timere, est omnino malorũ siue impiorum hominum. deside- *Prouer.20.*
rare aũt potest esse bonorum,adeo vt Apostolus dicat. Cupio dissolui & cum Christo esse. De- *Philip.1.*
niq; talium quoq; desiderium nõ sine quodam timore est. Quis enim gloriabitur,castum se ha-
bere cor? Verum timor ille non seruilis,sed filialis est. non pœnam habet,quia magna illi in spe
consolatio est. Cum ergo dicit, væ desiderantibus diem domini. quid nisi audaciam illorũ per-
cutit,qui in se confidunt tanquam iusti? Non dubium,quin valde fatigatus illorum insania,qui
erant eiusmodi,taliter inclamauerit. Quid enim prophetis resistendo & contradicendo dicere
soliti fuerint,qualiter subsannare & irridere, suamq; confidẽtiã ostentare consueuerint,ex aliis
colligimus scripturæ locis. Exempli gratia. Cum dixisset Esaias. Væ qui trahitis iniquitatem in
funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustri peccatum,subiunxit atq; ait. Qui dicitis,festinet, *Subsannã-*
cito veniat opus eius,vt videamus & appropiet,& veniat consiliũ sancti israel,& sciemus illud. *tio Iudæorũ*
Nimirum hæc dicere est malè & proteruè desiderantiũ, male & stultè audientiũ. Et quis habitũ *contra pro-*
malè confidentis, & audacis animi satis in talibus mirari possit. qualiũ vnus Sedechias,percussit *phetas.*
Micheam in maxillam,& dixit. Me ne ergo dimisit spiritus domini,& loquutus est tibi? Sed & *3.Reg.vlt.*
illud meminisse nunc ad rem pertinet; quod prophetis insultabant,iuxta illud,quod cantantes
& ludentes dicunt apud Esaiã. Manda remanda, manda remanda, expecta reexpecta, expecta *Esaiæ.28.*
reexpecta, modicum ibi, modicum ibi. Sic nanq; cantabant quasi desiderantes,& velut moræ
impatientes, tanquam non concedentes veracem debere prophetam videri, eo quòd non cito
res consequerentur verba prophetantis, siue domini mandantis,& post verba nimiũ expectan
tis. Sentire ergo possumus, qualiter vel à qualibus defatigatus,siue exasperatus iste sic excla-
mauerit. Væ desiderantibus diem domini. Ad quid eam vobis? Dies domini ista tenebræ & nõ
lux. Laborat clamans,clamat laborans,vt illius diei domini,antequã veniat,sentire & effugere
possimus angustiam. Nam ibi angustię peccatoribus erũt vndiq;,quomodo si fugiat(inquit) vir
à facie leonis, & vrsus occurrat ei,ingrediatur domũ & innitatur manu super parietem, & mor
deat eum coluber. Multa sunt quæ ex istis similitudinibus coniici possunt. Nam iuxta historiã,
& secundũ Iudæorũ opinionẽ iste sensus videtur, Fugientibus à facie Nabuchodonosor leonis, *Sensus lite-*
occurret Assuerus,sub quo Hester narratur historia, siue destructo Assyriorum & Chaldæorũ *ralis de leo-*
imperio, Medi, Persiq; consurgent. Cumq; regnante Syro fueritis reuersi,& præcipiente Dario *ne & vrso.*
cœperitis ædificare domum domini,& omnem fiduciã habueritis in templo, ita vt requiescatis
in eo,& lassas manus super parietes inclinetis,tunc veniet Alexander rex Macedonũ,siue An-
tiochus cognomento Epyphanes,qui moretur in tẽplo, & vos instar colubri mordeat, nequa-
quam foris in Babylone & in Susis,sed intra terminos terræ sanctæ. Hæc Hebræorum opinio
nimis angusta est & tenuis, nec altitudinem attingit diei domini,sed neq; ad tempora Romani
pertingit imperij,sub quo multo magis væ illis fuit,quàm sub Assyriorum,siue Chaldæorum
Persarum & Mœdorum atq; Macedonum regnis. Referamus ergo cuncta hæc ad diẽ domini,
ad aduentum domini. Nam terror maiestatis eius leoni & vrso,nõ incongruè potest assimilari, *Thren.3.*
præsertim cum Hieremias in lamentationibus præmittẽs,sed & cum clamauero & rogauero,
exclusit orationem meam,cõclusit vias meas lapidibus quadris, semitã meam subuertit,con-
tinuò subiunxerat. Vrsus insidians factus est mihi,leo in absconditis. Itaq; cum dicit,quomodo
si fugiat vir à facie leonis,& vrsus occurrat ei,in vtraq; similitudine diem intelligimus domini,
primum & secundum aduentum domini. Nam in primo aduentu suo tanquam leo super illos
venit. Deniq; occisus quidem est velut agnus, & non aperuit os suum,sed tanquam leo resur-
rexit, & in omnem terram rugitũ dedit,vnde & in exordio hic idem propheta dixit. Dominus
de Sion rugiet, & de Hierusalem dabit vocem suam. A facie leonis huius tunc quidem fuge-
runt,sed non effugerunt. nam fugere volentibus occurrit, siue occurret vrsus, id est, ineuita-
bilis terror secundi aduentus,& merito talis vrsus illis occurrit,quoniam fugerũt à facie leonis.
Debuerant nanq; potius coram illo leone prosterni, id est,agere pœnitentiam ad prædicatio-
nem euangelij Christi. Sicut enim leo prostrato parcere dicitur homini,sic parcit Christus pec- *Leo prostra*
catori pœnitentiam agenti. Fugerunt ab eo tanquam rebelles & increduli,& fugiendo exierũt *to homini*
de domo domini, de ecclesia sanctorum dei,illo insequente,& vindictam exigẽte eius,qui effu- *parcit.*
sus est super terram,omnis sanguinis iusti. sicut significauit eis, quando facto flagello de funicu- *Iohan.7.*
lis,videntes & ementes omnes de templo eiecit. Ita fugientes ille leo insequutus est, & vrsus
occurrit, dum & sicut prænunciauerat dicens. Erit enim pressura magna super terram, & ira *Lucæ.21.*
populo huic,venientibus Romanis ceciderunt in ore gladij,& in omnes gentes ducti sunt cap- *Zacha.12.*
tiui. & quod futurum est, videbunt in quem transfixerunt, & de angustia auolare nõ poterũt. *Esaiæ.8.*
Interea dum ita in leonem & vrsum,id est, inter iram primi & iram secundi coartantur aduen-
tus,siue diei domini,ingrediuntur domum, & innituntur manu super parietem, confidendo in
cærimonijs carnalibus, & patronum se putantes habere Mosen. Nam super illum,quasi super

parietem manu innituntur, dum circuncidendo & sabbatizando in Mose gloriantur, sicut auribus nostris eos iactitantes frequenter audimus. Hoc sciens dominus, est qui accuset vos (ait) *Iohan. 5.* Moses, in quo vos speratis. Nimirũ spes illa non vera spes, sed diaboli deceptio est. idcirco cum dixisset, ingrediatur domum & innitatur manu super parietem, addidit, & mordeat eũ coluber. Ita nanque præsumentes & Antichristus hoc seculo seducet, & in futuro diabolus cruciare non desinet. His dictis protinus inclamando percunctatur & dicit. Nunquid non tenebrę dies domini & non lux, & caligo & non splendor in ea? Acriter interrogat, districtè percunctatur, sciens quia negari non potest quod prædixerat, dies domini ista tenebræ & nõ lux. Sciens (inquam) confusionem esse tenebrosam, caliginemq; confusam, nullamq; splendore consilij lucẽ, *Duo aduentus domini, Iudæis reprobis vterque in damnationem.* vbi dum leo fugitur, vrsus occurrit. & dum vterque declinatur, adest mordens coluber. Et bene percunctationis acrimoniam vimq; geminauit verbis paululum diuersis, dicendo, Tenebræ, & non lux, caligo & non splendor. Nunc (sicut iam ante diximus) dies domini nõ vnus, sed duo. siue aduentus domini, non vnus tantum sunt, sed duo. alter quo iam venit, alter sine dubio quo venturus est. Vterque Iudæis incredulis prouenit in iudicium damnationis, in damnationem cæcitatis. Nam de primo, in iudicium (inquit) ego veni in hunc mundum, vt qui *Iohan. 9.* non vident, videant, & qui vident, cæci fiant. Et Apostolus, Cæcitas (ait) contigit in Israel, & *Roma. 11.* dedit illis spiritum compunctionis, oculos vt non videant, & aures vt non audiant. Et in Esaia, *Esaiæ. 6.* Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude. Item, Miscuit vobis do- *Ibidem 29.* minus spiritum saporis, & claudet oculos vestros, prophetas & principes vestros, qui vident *Ibidem 8.* visiones, operiet. Et multa his similia. Porro de secundo aduentu post multa dicit. Et suspiciet sursum, & ad terram intuebitur, & ecce tribulatio & tenebræ, dissolutio, angustię, & caligo persequens, & non poterit auolare de angustia sua. Recte igitur non contentus fuit semel dixisse. Nunquid non tenebræ dies domini & non lux. sed repetiuit, & caligo & non splendor in ea, quia videlicet in vtroque die, siue aduentu domini, cum exteriori angustia tribulationis, intus habent tenebras confusionis, & in vtroque obscurantur oculi eorum ne videant, in vtroque sit via illorum tenebræ & lubricum. Sequitur [Odi & proieci festiuitates vestras, & non capiam » odorem cœtuum vestrorum. Quod si attuleritis holocaustomata & munera vestra, non suscipiam, » & vota pinguium vestrorum non respiciam. Aufer à me tumultum carminum tuorum, » & cantica lyræ tuæ non audiam. Et reuelabitur quasi aqua iudicium & iustitia quasi torrens » fortis.] » Secundum sensum quem à pariete paulo ante habuimus. Vbi dixit, quod innitentem manu mordeat eum coluber, ista satis congruè subiunguntur. Nam sicut illic diximus, paries cui innituntur, carnales cærimoniæ sunt. Quomodo autem staret, siue innitentem super se portaret paries festiuitatum, quas Deus odisset? Odi enim (inquit) & non solum odi, verume- *Sacerdotiũ Iudæorum proiectũ.* tiam proieci festiuitates vestras. Recte ergo & non sine magno mysterio Paulus, cum staret in concilio Iudæorum pro se rationem reddens, & princeps sacerdotum Ananias præciperet astantibus sibi, percutere os eius. tunc dixit ad eum. Percutiat te deus paries dealbate. *Acto. 23.* Cumq; qui astabant dicerent, summum sacerdotem Dei maledicis? Nesciebam (inquit) fratres quia princeps sacerdotum est. Vere enim nesciebat, neque scire volebat aut debebat, quod princeps ille sacerdotum esset, cuius sacerdotium secundum prophetiam hanc odisset & pro- *Paries dealbatus.* iecisset, eo quod esset paries, super quem qui inniteretur manu, morderet eum coluber. Necdum vero percussus erat, stabatque adhuc paries illius sacerdotij dealbatus, vtpote stante templo pulcherrimo, solitaq; religione turbis locum frequentantibus atque concelebrantibus, sed postmodum futurum erat, vt per arma Romanorum percuteret atque deleret eum deus. Ita paries ille percussus ex tunc neque dealbatus, neque superinductus est, vt gloriam pristinam *Infra. 7.* recuperaret. Vnde postmodum hic idem propheta dicit. Hæc ostendit mihi, & ecce dominus stabat super murum litum, & in manu eius trulla cementarij. Et dixit dominus ad me. Quid tu vides Amos? Et dixi, trullam cementarij. Et dixit dominus ad me. Ecce ponam trullam in medio populi mei Israel, non adijciam vltra superinducere eum. Cuncta hæc quæ nunc reprobat dicens. Odi & proieci festiuitates vestras, & non capiam odorem cœtuum vestrorum. holocaustomata & munera vestra non suscipiam, & vota pinguium vestrorum non respiciam, aufer à me tumultum carminum tuorum, & cantica lyræ tuæ non audiam. cuncta (inquam) hæc, dum adhuc starent & celebrarentur, paries superinductus erat & dealbatus. nunc autem palam est, quia proiecit ea deus. Odisse autem, & proijcere, & non odorari, humana dicitur similitudine, vt nos effectum dei nostris sermonibus cognoscamus.

Proiectio Iudaicarum cærimoniarum. Notandum interea qualiter dixit, quod si attuleritis mihi holocaustomata vestra & munera vestra, non suscipiam. Mihi dixit. Non vitulis, quibus sacrificabant in Bethel & in Dan. Hoc aduersus Iudaicam dicimus defensionem, quoniam illi dicunt, idcirco sic deum loqui & dicere, odi & proieci festiuitates vestras, & cætera, quia tunc temporis sacrificabant vitulis quos fecerat Hieroboam. Et pulchrè dicit, Aufer à me tumultum carminum tuorum, & cantica lyræ tuæ non audiam, videlicet cantica Leuitarum, quibus laudabant domi-

num,

num, tumultum vocans, sonitūq; confusum, quia non est pulchra laudatio in ore peccatoris.
His dictis, quibus reprobationem manifestè denunciat illius populi siue carnalis Iudaismi,
non ab re continuò subiungit, reuelabitur quasi aqua iudicium, & iustitia quasi torrens fortis.
Veraciter nanq; reuelatione indiget, nec ab alio intelligi potest profunditas huius iudicij, quo *Eccle.15.*
sic iudicatum & sic factum est, vt fractis (sicut iam supra diximus) naturalibus ramis, insereren-
tur alij bonæ radici. non (inquam) ab alio potest intelligi, nisi ab illo cui deus per spiritū suum
reuelare dignatus sit. Vndè Apostolus, cum de hac re diu disputasset, tandem sic exclamauit.
O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & *Rom.11.*
inuestigabiles viæ eius. Non ab re ergo (vt iam dictum est) Et reuelabitur, inquit, quasi aqua iu-
dicium, & iustitia quasi torrens fortis, quia videlicet sicut aqua latentem quidem habet origi-
nem, sed cursum manifestum & conspicabilem, sic profunditas iudiciorum dei incomprehensi-
bilis quidem est, sed ex multis rebus apparentibus cognoscitur, quia iudicium eius omne iustū
est. Et bene cum dixisset, reuelabitur quasi aqua iudicium, addidit, & iustitia quasi torrens for-
tis. hæc videlicet innuēs, quòd iustitiæ, siue iusto iudicio dei nullus resistere, nullus saltem respō-
dere possit. quemadmodum idem Apostolus de hac ipsa re concertans; cum præmisisset. Di- *Rom.9.*
citis itaq; mihi, quid ergo adhuc quæritur, voluntati enim eius quis resistit? repentè iusta cum
indignatione inclamauit. O homo tu quis es, qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei
qui se finxit, quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere
aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? Rectè igitur vtrunq; dixit. Et reue-
labitur quasi aqua iudicium, & iustitia quasi torrens fortis. quia videlicet sanctæ scripturæ au-
thoritas, quæ vbiq; iustitiam dei defendit, & procacem inquisitorem proteruè respondentē for-
titer repellit, & humilem auditorem aliquātula reuelatione suauiter instruit, quemadmodum
idem apostolus, vbi repulit hominem proteruum, dicendo. O homo, tu quis es qui respondes
deo, conuersus ad humilem auditorem, blandius loquitur illi dicens. Quod si volens deus o-
stendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in
interitum, & cætera. Nimirum ad eandem iudicij vel iustitiæ reuelationem pertinet id quod se-
" quitur in isto propheta, cum deus ipse percunctatur & dicit. [Nunquid hostias & sacrificium
" obtulistis mihi in deserto quadraginta annis domus Israel?] Statimq; subiūgit. [Et portastis ta-
" bernaculum Moloch vestro & imaginem idolorum vestrorum, sidus dei vestri, quę fecistis vo-
" bis. Et migrare vos faciam trans Damascum, dixit dominus deus exercituum nomen eius.]
Hoc (inquam) ad reuelationem pertinet iudicij vel iustitiæ dei. Per hæc nanq; multum excusa-
tur deus, quòd non iniustè populū illum proiecerit, vel quod non mutabilitate animi vsus sit; *Exod.19.*
& nouo consilio in eo quod taliter gentem reliquerit, quam olim bonis exigētibus meritis sibi
peculiarem elegerit. Nunquam enim cor illorum cum eo rectū fuit (ait psalmus) nec fideles ha- *Psal.77.*
biti sunt in testamento eius. Inde illos conuincit sub interrogatione dicendo. Nunquid hostias
& sacrificium obtulistis mihi in deserto quadraginta annis, & cætera. Ergo nobis quoq; iudi- *Vetus Iudæ-*
cium & iustitiam dei in hac seueritate, qua naturalibus (vt superius iam dictum est) ramis non *orum idolo-*
pepercit, recurramus apertis oculis ad illa tempora, ad quæ nos per præsentia dicta remittit. *latria in de-*
Egressi de terra Aegypti, transito mari rubro; statim fecerunt caput vituli cōflatilis, & ei prius *serto.*
altare fecerunt, quàm deo. prius holocausta & hostias pacificas illi obtulerunt, quàm domino.
Adhuc enim Moses in monte cum deo loquens; de tabernaculi constructione, & constituendo *Exod.32.*
sacrificiorum ritu instruebatur, & inter moras illas fecerunt hoc scelus. & tunc quidem Moses,
quasi vindictam aliquam fecit, dicendo, ponat vir gladium in fœmur suum, cecideruntque in
die illa quasi viginti tria milia hominū. sed illa nō fuit vindicta vel sententia domini; neq; enim
dominus hæc fieri iussit, sed Moses bono zelo districtè pius, piè districtus, iram dei præuenire ac-
celerauit, vindictam dei penitus auertere conatus est. At ille sciens, quod nō cessarent ab huius-
modi peccatis, illa quàm fecit Moses vindicta contentus esse noluit, sed dixit. Ego autē in die *Exod.33.*
vltionis visitabo & hoc peccatum eorum. Item. Populus duræ ceruicis es, semel ascendam in
medio tui, & delebo te. Cum ergo præmisso, & reuelabitur quasi aqua iudicium, & iustitia qua-
si torrens fortis, subiungit. Nunquid hostias & sacrificium obtulistis mihi in deserto quadragin-
ta annis? Satis excusatum se esse vult, quòd non nouis pro causis mutato animo nouam senten-
tiam quæsierit vel dederit in reiectione illius populi. Et vt competenter sermo sequens coniū-
gatur cum dicit. Nunquid hostias & sacrificia obtulistis mihi, subaudiendum est, non, sed vitu-
lo quem fecistis. ac fortè legendum, Sed portastis tabernaculum Moloch vestro; & imaginem
idolorum vestrorum, sydus dei vestri, quem fecistis vobis. Et est sensus, Moyses quidem arripi-
ens vitulum quem fecistis, combussit & contriuit vsque ad puluerem, sed vos in cultu idolola-
triæ perseuerastis, & illas vobis figuras proposuistis, quas confringere, vel cælestes esse negare
non posset, id est, sydera cęli. Hoc respiciens Stephanus prothomartyr, cum dixisset, & vitu- *Acto.7.*
lum fecerunt in illis diebus, & obtulerunt hostiam simulachro, & lętabantur in operibus ma-
nuum suarum, continuò subiungit. Conuertit autem deus, & tradidit eos seruire militiæ cæli,
sicut

sicut scriptum est in libro prophetarũ. Nunquid victimas & hostias obtulistis mihi,& cætera. Qualis autẽ illa conuersio fuit,qua deus illos ita cõuertit? Nunquid hæc tota fuit intentio dei vel Mosi vitulum confringentis,vt non formam vituli, sed potius militiam adorarent vel sydera cæli? Nam cum dixisset hic,& portastis tabernaculum Moloch vestro, & imaginẽ idolorum vestrorum,quæ sit ipsa imago vel idolum, sequenti sermone demonstrauit, dicendo, sydus dei vestri,id est luciferi,quẽ huc vsq; venerantur Sarracæni. Qualis ergo illa cõuersio fuit? Nimirũ dolenda & longè diuersa ab eo quod deus intendebat. Idem enim est ac si dicat. Deus quidem vel Moses, confringendo vitulum, hoc intendit, vt potius conuerterentur ad adorãdum sydera cæli,ad portandum non tabernaculum dei,quod Moses fecit ex præcepto dei,sed tabernaculum Moloch,id est,regis sui,scilicet luciferi, quem honorabant vt deum, nuncupãtes eum regem suum. Ex eo tempore omnia quæ fecerunt,non deo,sed idolis fecisse mõstratur. Nam quod, postquam vitulum fecerunt, quædam domino legimus eos obtulisse,non voluntate, sed pœnarum metu fecerunt.& eorum interfectione, qui propter idola corruerunt. Reuelatum est ergo iudicium, videlicet illi, qui attendunt in scripturis merita rerum præcedentium,& idcirco migrare(inquit) vos faciam trãs Damascum, id est, in Babylonem ducemini, quæ vtiq; vobis secundum situm terræ est trans Damascum. Hoc dicit dominus. hæc facere proposuit ac præfiniuit dominus. Quis vel qualis dominus, Vultis scire nomen eius? Deus exercituum nomen eius. Et quam ob causam præsenti loco tali nomine illum nuncupari decuit? Videlicet quia multos iudicio vel iustitiæ suæ famulantes habet exercitus, vt suus contra vos sermo compleatur. Habet exercitus Assyriorum atq; Chaldæorum, habet exercitus Medorum atq; Persarum, habebit exercitus Macedonum & Græcorum, habebit exercitus Romanorum, per quos vtique manifestum omni mundo de vobis agetur iudicium, & tunc vobis væ. Sequitur enim.

Deus exercituum.

CA.VI.

[Væ vobis, qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ, optimates capita populorum ingredientes pompaticè domum Israel. Transite in Calamne & videte,& ite inde in Emath magnam,& descendite in Geth Palęstinorum,& ad optima quæq; regna horum,si latior terminus eorum termino vestro est. Qui separati estis in diem malum,& appropinquatis solio iniquitatis. Qui dormitis in lectis eburneis,& lasciuitis in stratis vestris. Qui comeditis agnum de grege,& vitulos de medio armẽti. Qui canitis ad vocem psalterii,sicut Dauid putauerunt se habere vasa cantici, bibentes in phialis vinũ,& optimo vnguento delibuti,& nihil patiebantur super contritione Ioseph.] Manifestè istud væ contra sacerdotes impios declamatur. Illud autem væ superius, Væ desiderantibus diem domini, communiter omnibus contemptoribus iudicii dei declamatum est, cuiuscunq; ordinis sint. Non prætereire libet hoc loco magnum esse miraculũ eloquentiæ præpollentis in scripturis sanctis, quia videlicet cum intellectu interno magna sit maiestas mysteriorum cælestium, nihilominus in superficie pulcherrimum nitet eloquium, tanquam si pretiosam inuenias thecã,quæ extrinsecus argentea,prætiosum intus aurum reniteat,iuxta illud Psalmi. Pennę columbæ deargentatæ,& posteriora dorsi eius in pallore auri. Quod idem est ac si dicat. Sanctæ scripturę litera pulchra extrinsecus est & lucida, intrinsecus autem multo pulchriora, multò pretiosiora continet spiritualis intelligentiæ mysteria. Sed nũquid ista res assertione nostra indiget? A sanctis patribus magnificè perspectum atq; animaduersum est, quod nec in isto propheta, qui de pastore assumptus est,defuerit aut desit illa, qua seculares multum tument, eloquentia, sapientiæ cælestis comes. Beatus pater Augustinus, diuini sermonis ponderator fidissimus, inter cætera locum hunc pro exemplo tractandum suscipiens. Dicendum (inquit) mihi aliquid esse video & de eloquentia prophetarum, vbi per tropologiam multa obteguntur, quæ quanto magis translatis verbis videntur operiri, tanto magis, cum fuerint aperta, dulcescunt. Et ex illius prophetæ libro potissimum hoc faciam, qui pastorem vel armentarium fuisse dicit, atque inde diuinitus ablatum, missumq; vt dei populo prophetaret, cum igitur argueret impios, superbos, luxuriosos, & ideo fraternæ intelligentissimos charitatis, rusticus vel ex rustico iste propheta exclamauit dicens. Væ qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ, & cætera. Nunquid nam isti qui prophetas nostros, tanquam ineruditos & locutionis ignaros, velut docti disertiq; contemnunt, si aliquid eis tale vel in tales dicendum fuisset, aliter se voluissent dicere, qui tamen eorum insanire noluissent? Quid enim est, quod isto eloquio aures sobriæ plus desiderent? Primo ipsa inuectio quasi sopitis auribus vt euigilarent, quo fremitu illisa est? Væ vobis, qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ, optimates, capita populorum ingredientes pompaticè domum Israel. Deinde vt beneficiis dei, qui eis ampla spacia regni dedit, ostenderet ingratos, quoniam confidebant in monte Samariæ, vbique vtique idola colebantur. Transite (inquit) in Calamne & videte, & ite inde in Emath magnam, & descendite in Geth Palæstinorum, & ad optima quęq; regna horum, si latior terminus eorum, termino vestro est. Simul etiã cum ista dicuntur, locorũ nominibus tanq̃ luminibus ornat eloquiũ, quæ sunt Siõ, Samarię, Calamne, Emath magna, & Geth Palęstinorum. Deinde verba, quę his ad-

Mira in sacris literis eloquẽtia.

Psal. 67.

August. de doct. Christiana, libro. 4. cap. 7.

Artificium eloquentiæ in hoc propheta.

his adiunguntur locis, decentissimè variantur. Opulenti estis, confiditis, trãsite, ite, descendite. Consequenter denuntiatur futura sub iniquo rege appropinquare captiuitas, cum adiungitur qui separati estis in diem malum, & appropinquatis solio iniquitatis. Tũc subijciuntur merita luxuriæ. Qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris. Qui comeditis agnũ de grege, & vitulos de medio armenti. Ista septem membra tres bimembres circuitus ediderunt. Non enim ait, qui separati estis in diem malum, qui appropinquatis solio iniquitatis, qui dormitis in lectis eburneis, qui lasciuitis in stratis vestris, qui comeditis agnum de grege, qui vitulos de medio armenti. Quod si ita diceretur, esse quidem & hoc pulchrũ, vt ab vno pronomine repetito omnia sex membra decurrerent, & pronũciantis voce singula finirentur. sed pulchrius factum est, vt idem pronomini essent bina subnexa, quæ tres sententias explicarunt. vnam, ad captiuitatis prænunciationem, qui separati estis in diem malũ, & appropinquatis solio iniquitatis. alteram, ad libidinem, qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris. ad voracitatem verò tertiam pertinentem, qui comeditis agnum de grge, & vitulos de medio armenti. vt in potestate sit pronũciantis, vtrum singula finiat, & membra sint sex, an primum & tertium & quintum voce suspendat, & secundum primo, quartum tertio, sextum quinto cõnectendo, tres bimembres circuitus decentissimè faciat, vnum quo calamitas imminens, alterũ quo lectus impurus, tertium quo prodiga mensa monstratur. Deinde luxuriosam remordet aurium voluptatem, vbi cum dixisset. qui canitis ad vocem psalterii (quoniã potest exerceri sapienter à sapientibus musica) mirabili decore dicendi, Inuectionis impetu relaxato, & non ad illos, sed de illis loquens, Vt nos musicam sapiẽtis à musica luxuriantis distinguere cõmoneret, non ait, cui canitis ad vocem Psalterij, & sicut Dauid putatis vos habere vasa cantici, sed cum ad illos dixisset illud quod luxuriosi audire deberent, qui canitis ad vocem psalterij, imperitiã eorum alijs quoque quodammodo indicauit, adiungens, sicut Dauid putauerunt se habere vasa cantici. Bibentes in phialis vinum, & optimo vnguento delibuti. Tria hæc melius pronunciantur, si suspensis duobus prioribus membris, circuitus tertiò finiatur. Iam verò quod his omnibus adijcitur, Et nihil patiebantur super contritione Ioseph, miro decore dictum est. Non dixit, nihil patiebantur super contritione fratris, sed positus est pro fratre Ioseph, vt quicunque frater proprio significaretur eius nomine, cuius ex fratribus fama præclara est, vel in malis quæ pendit, vel in bonis quæ repẽdit. Hæc de pulchritudine literæ præsenti loco dicta sint, cum oportuna commemoratione sancti doctoris, qui sanctæ scripturæ venustatem cognoscens, & cognitam esse volens, capitulum hoc proximo exemplo assumpsit, & quodammodo digitis suis lippientes oculos tersit, vt clarè videamus, quàm splendida comitetur eloquia sapientiam dei loquentem in prophetis, non intenta in eloquentiam sapientia, sed à sapientia non recedẽte eloquentia. Nunc ad sensuum mysteria recurramus. Væ (inquit) qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ. Vtrunque excidium, siue vtranque captiuitatem denunciat, Id est, & duarum tribuum, quarum regia ciuitas erat Sion. & decem, quarum metropolis erat Samaria. Cum autem dicit, Væ qui opulenti estis in Sion, non illam arbitremur solummodo denũciari captiuitatem, qua transmigrauerunt duæ tribus in Babylonem, rediture post septuaginta annos, sed multo magis illam, qua nunc dispersi sunt in toto mundo destructa ciuitate & tẽplo, quo stante sacerdotes impij nimis opulenti erant in Sion, qui & de opulentia superbientes pauperem Christum crucifixerunt propter hoc solum, quia disputabat contra opulentã auaritiam illorum. Illius nanque temporis optimates & capita populorum, Annas & Caiphas, cæterique principes & seniores, reuera separati fuerunt in diem malum, & appropinquauerunt solio iniquitatis, qui malo tempore mali nati (melius enim illis erat si non fuissent nati) adiudicauerunt morti filium dei, quod veraciter fuit appropinquasse se solio iniquitatis. De illo iniquitatis solio furor præcipitem dedit pontificem, quando dicenti, adiuro te per deum viuũ, vt dicas nobis, si tu es filius dei, respondit Iesus, tu dixisti, & ille scidit vestimenta sua, dicens, blasphemauit, iãque extunc nec soliũ illud iniquitatis subsistere, nec pontifex in eo sedere potuit. Nõ dubitamus, quin illi iam præsentes fuerint prophetico spiritu, ita vt videret eos miro modo appropinquantes, imò irruentes, & impetũ clamoris inordinati facientes, solio iniquitatis, quãdo sedente Pilato pro tribunali, & dicente. Ecce rex vester, tolle tolle clamabant, crucifige eũ, nõ habemus regem nisi cæsarem, si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Illius ergo tẽporis optimates reuera (vt iam dictum est) separati fuerunt in diẽ malum, & appropinquauerunt solio iniquitatis, & illis nihilominus sequẽtia liquet ascribi, qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris, qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti. Nã & Iacobus apostolus secundũ hunc ipsum sensum, cum præmisisset, agite nunc diuites, plorate vlulãtes in miseriis, quæ aduenient vobis, postmodũ subiũxit, Epulati estis super terrã, & in luxurijs enutristis corda vestra. In die occisionis adduxistis, occidistis iustum, & nõ restitit vobis. Cætera quæ sequuntur, qui canitis ad vocem psalterij, sicut Dauid putauerunt se habere vasa cantici, bibẽtes in phialis vinũ, & optimo vnguento delibuti, & nihil patiebantur super cõtritione Ioseph, tã grauiter

Iudæorum duplex captiuitas.

Matt. 14.

Matt. 26.

Iohan. 16.

Iacobi. 5.

grauiter, quàm veraciter eisdem congruit, quippe de quibus (vt ipse dominus testatus est) bene
Matth. 15. prophetauit Esaias. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Et idcirco
Esaia. 29. falso putauerunt se habere vasa cantici, sicut habuit Dauid, quamlibet clarè vel altè canerent ad vocem psalterii labiis suis. Et quis illos dubitet illa nocte, qua dominum comprehenderũt, bibisse vinum vsq; ad vomitum, cum esset paschalis vespera illorũ? Idcirco rectè & hic redarguuntur dicendo, bibentes in phialis vinum. Et in psalmo, cum ex persona ipsius propheta loquens, Aduersum me (inquit) loquebantur qui sedebant in porta, & in me psallebant qui bibe
Psal. 68. bant vinum. Quàm maximè autem & illud verum est, quod tandem infert, & nihil patie-
Ioseph typus Christi in cruce. bantur super contritione Ioseph, siquidem ritè perpendas, quòd ipse pulcherrime cẽseatur nomine Ioseph, cuius typum prætulit, in seruum venundatus est Ioseph, & humiliatus in compedibus & afflicti, ita vt ferrũ pertransiret animam eius. Et deinde princeps Aegypti factus. Ete-
Psal. 104. nim dum contritus in cruce penderet dominus, nihil patiebãtur super contritione eius. Deniq; vt taceam, quòd vendentem irridebant, quòd prætereuntes blasphemabant eum, insultantes
Matt. 27. & mouentes capita sua, & dicẽtes. Vach, qui destruit templum dei, & in triduo illud reædificat, salua temetipsum. Vt (inquam) hæc taceã. Illud satis indicat, quàm verè nihil paterentur super
Ioann. 19. contritione eius, quod cum diceret, sitio, spongiam plenã aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori eius. Quis enim non miretur, quàm longè à compassione eius fuerint, qui tali in hora, tanta in angustia, tali in siti, dicentem sitio, potauerunt aceto? Magna igitur & subtilli statera ponderandum est, quod dicit, & nihil patiebantur super contritione Ioseph. Dicat itaq; istis impiis dormientibus & lasciuientibus, comedentibus & bibentibus, comedendo & bibendo canentibus, & nihil super contritione Ioseph patientibus, Transite in Calamne & videte, & ite in Emat magnam, & descendit in Getht Palestinorum, & ad optima quęq; regna horum, si latior terminus eorum termino vestro est. Et quidem satis scitis, quod regnorum omniũ vniuersitas termino vestro, id est, terra repromissionis, latior sit, sed aliter scire habetis, sed oculis vestris videbitis inuiti & longa ad videndum captiuitate detenti. Hæc irrisio talis est, ac si cum quis proiicitur in caminum ignis, dicatur ei, Vade & vide vtrum caleat. Aut si illi, qui in mare proiiciendus est, dicatur. Vade & vide vtrum profundũ sit. Calamne ciuitatẽ Persidis, Et Emath magnam, quæ nunc Antiochia nominatur, magnam videlicet ad distinctionem minoris Emath, quæ appellatur Epiphania, & Geth Palæstinorum & optima quæq; regna horũ, satis est dixisse pro cunctis gentibus, ad quas ducendi erant captiui, de qua videlicet captiuitate & protinus subiungit. [Quapropter nunc migrabunt in capite transmigrantium, & auferetur factio lasci- ,,
Transmigrantiũ caput, Iudæi. uientium.] Quid enim est dicere, in capite transmigrantium nunc transmigrabunt, nisi ac si di ,,
ceret. mirabilius, imò miserabilius, & maiori cum spectaculo totius orbis migrabũt, quàm migrauerunt vnquã homines alij siue populi, quicunq; transmigrauerũt siue transmigraturi sunt? Siquidem multi victi, aliis vincentibus, de suis sedibus migrauerũt, & captiui ducti sunt, sed isti ita caput fuere & sunt omnium transmigrãtium, vt nullius vnquam transmigrationis tale fuerit vel esse potuerit miraculum. Quod ipse Iosephus perpendens, cum excidium illorum miserabile, meritasq; illorum miserias describeret, sigillatim quidem (ait) iniquitates eorũ narrare nõ potero, vt autem breuiter dicam, neq; aliam ciuitatem vnquam talia perpessam esse puto, neq; vllam nationem post memoriam hominũ malitiæ ferociorem fuisse. Itaq; (inquit) in capite transmigrantiũ nunc migrabunt, id est, pro qualitate & quantitate trãsmigrationis, omnium trãsmigrantium siue captiuorum eminentissimi & notissimi erunt. Et quidem, quoniam dicit, nunc migrabunt, de captiuitate quæ tunc instabat decem tribuum rectè intelligitur dictũ, sed nihilominus, imò multo amplius de ista postrema captiuitate est sentiendum, qua Iudæi ducẽtibus Romanis captiuati & dispersi sunt. Neq; enim ista latebat spiritum propheticũ, cum tota
Factio lasciuientium. sine dubio propheticæ speculationis intentio maximè spectaret in Christi aduentum. Et auferetur (ait) factio lasciuientium. Factio, coniuratio vel consensus est malorum. Coniurasse autem vel consensisse illos in Christi necem, notum est, agentibus pontificibus & senioribus, qui turbis persuaserunt, & hoc cum nimia nimisq; crudeli lascíuia, siue lasciua crudelitate, qua illũ nocte illa illuserunt, colaphizantes, alapis cædentes, conspuentes, genas illius vellentes, spinis coronantes, & ad vltimum crucifigentes. Ergo quod ait, auferetur factio lasciuientium, magnam denunciat futuram imbecillitatem illorum, qui fecerunt ea quæ iam dicta sunt: Videlicet in eo quòd (sicut nunc videmus) factiosi esse nequeant, cõspirare siue coniurare nõ voleant, vt quenquam illorum, qui inuocant Christum, interficiant. Et quidem tempore, quo Christum interfecerunt, iam ita diminuti capitis erant, vt de semetipsis iudices non haberent. Vndè & Pilato
Ioann. 18. dicente, Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate. Responderunt, Nobis non licet interficere quenquam. verum tamen adhuc ita factiosi erant & esse poterant, vt concilium
Matt. 23. colligerent, & coram Romanæ potestatis præside petendo illum crucifigi, tumultũ facere auderent. & deinde quosdam ex illis sapientibus & prophetis, quos post resurrectionem suã misit ad illos, occidere, crucifigere, in synagogis suis flagellare, & de ciuitate in ciuitatem persequi

auderent. At vero post annos quadraginta duos migrauerunt(sicut iam dictum est)in capite transmigrantium, & extunc sic eorum ablata est factio, vt iam fremere, siue aduersus dominũ & aduersus Christũ eius palam assistere nõ audeant, videntes publicè contra se, & circa se adorari Christum, & esse dominum, iuxta illud. Dominare in medio inimicorum tuorum. Sequi- *Psal. 109.*
« tur. [Iurauit dominus Deus in anima sua, dicit dominus deus exercituum. Detestor ego super-
« biam Iacob, & domum eius odi, & tradam ciuitatem cum habitatoribus suis.] Mirum dictu est, quod iurauit dominus, & hoc in anima sua. non quod deus animam habeat, sed quo humanis loquitur affectibus, qđ iurauit dominus deus in anima sua? Videlicet quod detestor superbiam Iacob, & domum eius odio habeat, sicut & in Esaia dicit. Neomenias & sabbata vestra, & dies festos odiuit anima mea. & quòd tradat ciuitatem cum habitatoribus suis. Quod dixerat, detestor ego superbiam Iacob, repetiuit, & quæ fuerit superbia Iacob exposuit dicendo, & domũ eius odi. domũ eius, id est, templum quod singulare tunc erat, superbiam eius fuisse dicit. Hoc ita esse ex alijs eiusdem domini dei verbis apud Ezechielem comprobatur. Ecce ego (inquit) polluã sanctuarium meum, superbiam imperij vestri. Nimirum hoc vel illud nõ diceret dominus deus, nisi superbiam intolerabilem deprehendisset illos habere propter templũ illud. *Esaiæ 1.* *Superbia Iudæorum erat tẽplum quod habebant.* *Ezech. 24.*
Gloriabantur enim in templo dei gloriatione peruersa, dum non quærerent, aut curarẽt, vt in templo suo glorificaretur deus, & in despectũ omniũ gentiũ spiritus illorũ erigebatur propter templum illud, propter nomen illud, quod apud illos deus verus nominaretur, licet nõ honoraretur. Hanc superbiam detestari se & odisse iurauit dominus deus in anima sua, id est, in semetipso, quoniam neminem (vt ait Apostolus) habuit, per quem iuraret, maiorem. Homines enim per maiorem se iurant, & omnes controuersiæ eorũ finis ad confirmationem est iuramentum. Poterat autem credi verbo eius, etiã si non iurasset. At ipse abundantius voluit ostendere immutabilitatem consilij sui, & idcirco interposuit iusiurandũ, vt per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri deum, fortissimũ solatium habeamus. Firmissimam igitur fidem teneamus de reprobatione (vt ait Apostolus) præcedentis mandati, siue sacerdotij, vel tẽpli veteris, & de introductione melioris spei, quod videlicet illud deus cum odio reprobauerit. fidem autem euangelicam cum dilectione approbarit. Sub eodem iuramẽto confirmatur id quod subiungit, & tradã ciuitatem cum habitatoribus suis. Nec vtiq; leuis, aut parua debuit esse traditio, quam ita commitatus est non sine interpositione iuramenti. Sed & cętera quæ sequũtur, sub eodem iuramento denunciantur. *Iuramentũ Dei.* *Hebr. 6.* *Hebr. 7.*
« [Quod si reliqui fuerint decem viri in domo vna, & ipsi
« morientur. Et tollet eum propinquus suus, & comburet eum, vt efferat ossa de domo, & dicet ei
« qui in penetralibus domus est. Nunquid adhuc est apud te? Et respõdebit, Finis est. Et dicet ei, *Supra 4.*
« Tace, & nõ recorderis nominis domini. Quia ecce dominus mandauit, & percutiet domũ ma-
« iorem ruinis, & domũ minorẽ scissionibus.] Memoriter tenẽdũ est quod supra dixit, Subuerti *Gene. 18.*
vos sicut subuertit deus Sodomam & Gomorram, & nõ redistis ad me. Ecce hic in subuersione aliquid est seueritatis plus quàm illic. Vbi enim de facienda subuersione Sodomorum sermo erat, cum ad vltimũ dixisset Abraham, Quid si inuenti fuerint decem iusti? non delebo (ait dominus) propter decem. Nunc autem hic dicit, quia si reliqui fuerint decem viri in domo vna, & ipsi morientur. Reliquos hic intelligimus iustos, sicut & superius vbi dictum est, Vrbs de qua egrediebantur mille, relinquentur in ea centum, & de qua egrediebantur centũ, relinquentur in ea decem. Nimirũ verbis istis, cum dicit. si reliqui fuerint decẽ viri in domo vna, & ipsi morientur. Hoc denunciat, quod nullam iustorum & iniustorũ discretionem in ira sua foret habiturus. sed iustos pariter & iniustos Iudæos vna mortis sententia dãnaturus. Hoc ipsum in Ezechiele verbis manifestioribus comprobatur, vbi dicit dominus deus. Ecce ego ad te, & eiiã gladium meũ de vagina sua, & occidam in te iustum & impium. Quid igitur? Num suæ deus oblitus est iustitiæ, cuius illum memorem esse volens Abraham, stetit coram domino & appropinquans, Nunquid (ait) perdes iustum cum impio? Itemq; ait, Si fuerint quinquaginta iusti in ciuitate, peribunt simul, & non parces loco illi propter quinquaginta iustos si fuerint in eo? Absit à te, vt rem hanc facias & occidas iustũ cum impio, fiatq; iustus sicut impius. Non est hoc tuũ, qui iudicas omnem terram. Annuit dominus, & dimittam (inquit) omni in loco propter quinquaginta, non delebo si inuenero ibi quadragintaquinq;, nõ percutiam propter quadraginta, non faciam si inuenero ibi triginta, non interficiam propter viginti, non delebo propter decem. Num (inquã) tantæ suæ propitiationis oblitus est, cum dicit, quòd si reliqui fuerint decem viri, & ipsi morientur, non in ciuitate, sed in domo vna? Non vtique, sed iusti illi nimium sunt iniusti. Reliqui illius iuste sunt relicti, quia taliter iusti sunt, vt suam iustitiam statuere volentes, iustitiæ dei non sint subiecti, sicut Apostolus dicit. Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem dei habent, sed non secundũ scientiam. Ignorantes enim dei iustitiã, & suam quærentes statuere, iustitiæ dei non sunt subiecti. Quænam sit illa iustitia dei, manifestans continuo subiungit, Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti. Iustitiam hanc quàm rebelli, quamq; pertinaci odio forent concepturi, scilicet Christum, cuius ex fide iustifi- *Ezech. 21.* *Quæstio.* *Gene. 18.* *Responsio.* *Rom. 10.*

Implacabile Iudæorũ odium contra Christũ.

cati sunt omnes sancti & iusti, miro modo insinuat, cum dicit. Et tollet eũ propinquus suus & comburet eum, vt efferat ossa de domo, & dicet ei qui in penetralibus domus est, Nunquid adhuc est apud te? & respondebit, finis est. Et dicet ei, Tace, & non recorderis nominis domini.

Legat qui vult historiam Ioseph, vbi excidium Hierosolymorum describit, & sciet, quàm veraciter pro re prædictũ fuerit malum illud sermonibus huiuscemodi. Tollet eum propinquus suus, & comburet, & dicet. Nunquid adhuc est apud te? Et respondebit, Finis est. Neque enim modus, aut numerus erat intus morientium, & fame pereuntium, nec sufficere poterant viui mortuis efferendis. Cum autẽ scire possint, nec dissimulare valeant, hoc illis accidisse propter sanguinem Iesu Christi, mirum valde est, quod indomabili corde & tunc dixerunt, & nũc vsq; dicunt, singuli ad alterum, tace & non recorderis nominis domini, nominis eiusdem Iesu Christi, quem deum & dominũ esse publica confessione confitentur Christiani. Malunt damnati esse, & damnationem æternam expectare, quàm confiteri, vel audire nomen huius domini, suffusi mirabiliter felle amaritudinis. odiumq; spirantes implacabile contra nomen domini nostri Iesu Christi, gentiumq; inuidentes saluti.

Iustitiæ carnis.

Attamen iusti sibi esse videntur nonnulli ex eis, obseruando iustitias carnis, & profitendo præcepta decalogi, quæ sunt, nõ habere deos alienos, non facere sculptile, nõ assumere nomen domini in vanũ, sabbata custodire, patrẽ & matrem honorare, non occidere, non mœchari, non furtum facere, nõ loqui falsum testimonium, non concupiscere. Sed qualis est hęc iustitia illorum, cum illum oderint, per quem vnum & solũ iustificantur omnes quicunq; veraciter iusti sunt? Illum vnum quærit deus vbi sit, vel apud quos commoretur, vt parcat illis, & quia non est apud illos, idcirco super eos indignationem suam effudit, quemadmodum apud Ezechielem ipse dicit,

Ezech. 22.

Et quæsiui de eis virum, qui interponeret sepem, & staret oppositus cõtra me, propterea ne dissiparem eos, & nõ inueni, & effudi super eos indignationem meam, & in igne iræ meæ cõsumpsi eos. Igitur morientur (ait) etiam iusti, siue (vt apud eundem Ezechielem) & occidam, inquit, in te iustum & impiũ, etiam si in domo vna reliqui fuerint viri decem. Morietur (inquam) quia ecce dominus mandauit, id est, per

Ibidem 21.

Domus maior & domus minor.

prophetas locutus est, & sermonem suum complens, percutiet domum maiorem ruinis, & domum minorem scissionibus. Maiorem domum decem tribus, quę appellabantur tribus Israel, domum minorem duas tribus dicit, quæ regebantur à stirpe Dauid. Et hoc in percussione domus vtriusq; notandũ, quòd maiorem ruinis, minorem verò scissionibus percutiendã fore dicit. Nam Israel, quia maiora peccauerat, feritur ruinis. domus aũt Iuda, in qua erat templum, & quę minora peccauerat, non ruinis percutitur, sed scissionibus, dum septuaginta annorũ captiuitate retinetur.

Sed econtra potest dici, quia domus Iuda maiora peccauit. Nam & apud

Ezech. 16.

Ezechielem cum præmisisset dominus. Fili hominis notas fac Hierusalem abominationes suas, Deinde inter cætera dicit, Et Samaria dimidiũ peccatorũ tuorum nõ peccauit, sed vicisti eam sceleribus tuis, & iustificasti sorores tuas, Sodomam videlicet & Samariam, in omnibus abominationibus tuis, quas operata es. Ergo & scissiones domus Iuda maiores intelligi conuenit ruinis domus Israel. Quod vt liquido clarescat, nõ illam tantùm captiuitatem septuaginta annorum, sed illam potius attendamus, qua nunc in omnes gentes Iudæi Romano excidio dispersi

Hierusalem à scissionibus & minis percussa.

sunt. Tunc nanq; domus Iuda, nec scissionibus tantùm, nec solummodo ruinis, sed & scissionibus & ruinis percussa est, quia ciuitas Hierusalem vt ruerer, primum in semetipsa scissionibus percussa est. Tito nanq;, vt refert Iosephus, adhuc apud Alexandriam imperiũ disponẽte, contigit etiam seditionem, quæ apud Hierosolymam erat, auctam trifariam diuidi, ducibus Eleazaro, Iohanne, & Simone, quorũ Elezarus superiora, Simon aũt inferiora ciuitatis loca, Iohannes verò media tenebat. His ducibus à seditione nunquam quiescentibus, quàm miserabilibus domus Iuda scissionibus percussa fuerit, qui plenius nosse cupit, narrationem iam dicti legat historiographi. Porro iustitiam quoq; iudicij dei, quæ domum illam tantis scissionibus percussit, scire desideranti prius animaduertendum est, in quo domus hæc minor, id est, domus Iuda, domum maiorem, scilicet domum Israel, peccãdo superauit, sicut supra diximus cum testimonio prophetæ dicentis ad Hierusalem, Et Samaria dimidium peccatorũ tuorum non peccauit, sed vicisti eam sceleribus tuis.

Grauius peccauit Hierusalẽ, q̃ Samaria.

3. Reg. 12.

Peccata, siue scelera vtriusq; confitenda, & comparanda sunt, vt appareat quàm veraciter dictum sit. Et Samaria dimidium peccatorũ tuorũ non peccauit. Nimirum peccata Samariæ fuerunt, quòd decem tribus, quorum Samaria metropolis extitit, sciderunt sese à domo Dauid, & negauerunt eum dicentes. quæ pars nobis in Dauid, vel quæ hæreditas in filio Isai, & sicut Dauid negauerunt, ita deum quoque relinquentes, vitulos aureos pro deo coluerunt. At verò peccata Hierusalem ista fuerunt, quod Christum filium dei verum Dauid, & secundum carnem filium Dauid, & secundũ diuinitatem dominũ Dauid, Christũ (inquam) deum & hominem, regem & saluatorem, non solummodo dixerunt, non est nobis pars in isto filio dei, filio Dauid, siue non habemus regem nisi Cęsarem, verumetiam pro illo dimitti sibi petierunt Barrabam seditionis authorem. Ista si ritè considerẽtur, reuera dimidiũ Samaria non peccauit, quia videlicet quanto iste deus & homo filius Dauid maior eodem patre Dauid,

tanto

tantò peccatum quod in eum admissum est maius debet æstimari, præsertim cum Hierusalem,
non solummodo negauerit hunc, sicut Samaria negauit, verumetiã occiderunt, & pro eo Bar-
rabam (sicut iam dictum est) seditionis authorem dimitti sibi petierit. Idcirco quoniam taliter se
scidit à regno Iesu Christi filii Dauid, nimirũ valde iusto iudicio scissionibus percussa est, ita vt
in malũ suũ sese à regno Romanorũ scindendo victores orbis terrarũ cõtra se cõcitaret. & quod
« valde mirũ fuit, foris obsessa, intus trifariã (vt iã dictũ est) scissa magis seditionibus, q̃ obsidione
« deperiret. Sequitur. [Nunquid currere queũt in petris equi, aut arari potest in bubalis. Quo-
« niam conuertistis in amaritudinẽ iudiciũ, & fructũ iustitiæ in absinthiũ. Qui lætamini in nihili,
qui dicitis, Nunquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua?] Ad quid istas
similitudines equorũ & bubalorũ induxerit, ipse penè exposuit, dicendo: qui lętamini in nihili,
qui dicitis: Nunquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? Vanitatẽ atq; su-
berbiam miro hic modo percutit, interrogando de equis & bubalis. Irridet nos sapientia dei,
qui confidunt in curribus & in equis, sicut tempore confidebat Ephraim, & qui superbiæ cor-
nubus arrectis steterũt contra fortitudinẽ cœli, sicut in psalmo testatur iste Christus per os pro- *Psal. 21.*
phetæ. Circundederũt me vituli multi, tauri pingues obsederũt me. Irrisio grauissima sonat in
verbis huiuscemodi. Idem enim est, ac si dicat sapientia spiritus prophetici. Vos quidem, præ-
dicente me, quòd maior domus ruinis, & minor scissionibus, percutiẽda sit, nihilominus equi-
tando cõtenditis esse similes Aegyptijs atq; Assyrijs, sed vos bene scitis quòd equi currere pos-
sunt in petris. Hoc dixisse satis est, subaudiri enim potest id, quod longè superius dixit, q̃a fuga *Supra 5.*
à veloce peribit, & non poteritis effugere. Multis aduersitatũ præpediti offendiculis, sicut equi
vestri nõ queũt currere in petris. Habetq; talis dictio mixtũ cũ seueritate iocũ, cũ dicitur: Lætã-
tibus in equis, vos reuera lætamini in nihili, quia vestri equi nõ queunt currere in petris, id est,
fallaces ad salutẽ erunt vobis in tẽpore angustię, quando ruinis & scissionibus feriemini. Item *Bubali, su-*
quod dicit, aut nunquid arari potest in bubalis, si respicias quod subsequitur, qui dicitis. Nũquid *perbi Iudęi.*
non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua, nihilominus iocũ in verbis habet amarũ,
& ad illũ pertinentẽ risum, de quo sapientia. Ego quoq; (inquit) in interitu vestro ridebo, idem *Prouer. 1.*
est ac si dicat. Quoniã estis superbi, quapropter (sicut supra dictũ est) iuraui in anima mea, dicẽs.
Detestor ego superbiam Iacob, & domũ eius odi. quoniã (inquã) in fortitudine vestra cornua
vos assumpsisse dicitis, eritis ergo mihi sicut bubali, qui tã indomiti sunt, vt iugũ ceruicibus nõ
recipiant, & cũ syluestres boues sint, nolint propter feritatem vomere scindere terram. Ita vos *Matt. 11.*
mihi eritis vtiq; inutiles operi vel regno dei, vobisq; euagantibus atq; dispersis, adhibebo mihi *Ibidem. 21.*
boues alios, boues domitos, dicãq; illis, tollite iugum meum super vos, & regno dei fructũ ope- *Rom. 10.*
rabuntur, iuxta illud. Amen dico vobis. quia auferetur à vobis regnum dei, & dabitur gẽti fa-
cienti fructus eius. Reuera dicunt isti bubali, Nunquid nõ in fortitudine nostra assũpsimus no-
bis cornua, dum quærentes suam statuere iustitiam, iustitiæ dei non sunt subiecti, & pro hac feri
tate conuertunt sibi in amaritudinem iudiciũ, & fructum iustitiæ in absinthiũ. quæ herba ama-
rissima est. Nam quia suam (vt iam dictum est) statuere volentes iustitiam, proiiciunt à semet-
ipsis Christi iugum. meritò amarum, id est, sine misericordia ferunt iudicium. & quia dulcedinẽ
iustitiæ dei non quærunt, iustititæ suæ metuunt absinthium, vt nec saltẽ in isto sæculo requiem
« habeant, vel in terra sua commanere valeant. Vndè & sequitur. [Ecce ego suscitabo super
« vos domus Israel, dicit dominus deus exercituũ, gentem, & conteret vos ab introitu Emath,
« vsq; ad torrentem deserti.] Hæc est amaritudo iudicii quam biberunt, quòd in isto quoq; sę-
culo contriti atq; subuersi sunt, à principio vsq; ad finem, à capite vsq; ad caudã, à terminis ter-
ræ suæ, qui solẽ respiciunt, vsq; ad torrentem deserti, quod occidentẽ respicit, id est, ab Emath
(quæ & ab Epiphania dicitur ab Antiocho cognomentũ Epiphanes nomen sortita est) vsq; ad
Rinocruram, inter quã & Pelusium, riuus Nili, siue torrens de heremo veniens, mare ingredit.
Sicut dictũ, ita & factum est, quia de cunctis terminis suis contritus atq; subuersus est Israel. Pri-
mum decem tribus ab Assyriis. Deinde Iudam & Beniamin à Chaldęis atq; Romanis. Illa cor-
nutorum siue iugum ferre recusantiũ bubalorum contritio siue subuersio, qualiter futura, qua-
libus vel quantis incrementis ad consummationem peruentura foret, sequentia prophetæ di- **CA. VII.**
« cta præsignant. Ait enim. [Hæc ostẽdit mihi dominus deus. Et ecce fictor locustę in principio
« germinantium serotini imbris, & ecce serotinus post tonsionem gregis. Et factum est, cum con-
« summasset comedere herbam terræ, & dixi. Domine deus propitius esto obsecro. Quis suscita-
« bit Iacob quia paruulus est? Misertus est autem dominus super hoc, sed & istud non erit dixit
« dominus deus. Hæc ostendit mihi dominus deus, & ecce vocabat iudicium ad ignem domi-
« nus deus, & deuorabit abyssum multam, & comedit sicut partem, & dixi. Domine Deus qui-
« esce obsecro. Quis suscitabit Iacob, q̃a paruulus est? misertus est dominus super hoc, sed & istud
« non erit, dixit dominus deus. Hæc ostendit mihi, & ecce dominus stans super murum litum, &
« in manu eius trulla cementarij, & dixit dominus ad me. Quid tu vides Amos? Et dixi. Trullam
« cementarij. Et dixit dominus ad me. Ecce ego ponam trullam in medio populi mei Israel. Nõ

 adijciam

adiiciam vltra superinducere eum,& demolietur excelsa idoli, & sanctificationes Israel desola „
Tria incrementa mali Iudæorum. buntur.] Tres istæ ostensiones,siue visiones agnoscendæ sunt, & idcirco totum præsens capi- „
tulum posuimus,vt præsentior sit intellectus rerum,quæ futuræ præmonstrabantur,id est,triũ
incrementorum mali, siue contritionis atq; subuersionis iam dictæ, quæ de sacris historijs nota
4. Reg. 17. habentur.Illa nunc incrementa prius commemoranda sunt,& tunc demũ præsentis literæ cal-
18.19. canda vestigia. Primum fuit, quòd ascendit rex Assyriorum,& transtulit Israel in Assyrios,
4.Reg. vlt. nec multo interiecto tempore ascendit ad vniuersas ciuitates Iuda munitas, & vsq; Hierusalẽ
peruenit,sed non præualuit, dicente domino ad Esaiam. Ponam circulum in manibus tuis,&
hamum in labiis tuis,& reducam te in viam per quam venisti. Venit enim angelus domini in
Hiere. vlti. nocte illa & percussit castra Assyriorum centum octoginta quinq; millia. Secundum fuit,quã-
do venit Nabuchodonosor rex Babylonis ipse,& omnis exercitus eius in Hierusalem & cepit
eam,& succendit Nabuzardan princeps exercitus domum domini,& domũ regis,& murum in
Matth.24. circuitu destruxit omnis exercitus Chaldæorum. Tertium fuit, quum venerũt Romani,& tu-
Lucæ.19. lerunt locum & gentem, templum & ciuitatem, ita vt non relinqueretur lapis super lapidem.
Horum futurorum miræ imagines huic prophetæ tribus istis ostensionibus præmonstratę sunt.
Cum enim dicit: Hæc ostendit mihi dominus deus. Et ecce fictor locustæ, venturum intelligit,
Fictor locustæ. & intelligi vult exercitum Assyriorum pro multitudine simul & vanitate breuis & transili-
entis vitæ locustis comparabilem, nihilominus & pro depopulatione cunctorum nascentium
quam facturi erant in morem locustarum. Huius nimirum locustæ fictor est dominus, fictor,
inquam,id est,creator est idem qui magnorum,id est,sanctorum siue electorum hominum con-
ditor & deus. Nec vero indignè fictor præsenti loco dicitur,quia videlicet talium exiguitas ho-
minum,qui æternam gloriam non quærentes vanitatem huius sęculi breui saltu pertransierũt,
talium (inquam) paruitas siue exilitas hoc meretur, vt eorum non conditor, sed fictor dicatur
Esaiæ.40. deus. Hinc apud Esaiam legimus, Qui sedet super gyrum terræ, & habitatores eius sunt quasi
locustæ.Et cur vel quàm rectè hoc dixerit,post aliqua breuiter aperit dicens Israeli,cui prælo-
cutus fuerat, & tu Israel serue meus Iacob quem elegi, semen Abrahamamici mei, in quo
Exodi. 10. apprehendi te ab extremis terræ. Ventilabis eos,& ventus tollet,& turbo disperget eos. Nam
qui leui euentu, & in breui multitudo hominum vanitatem sequentium tollitur, & perit me-
moria eorum,sicut nonnunquam flante vento locustam arreptam,& in mare,iubente domino,
proiectam legimus.rectè & Assyrii,& quilibet eiusmodi homines locustarũ nomine designan-
tur. Quod autem cum dixisset,ecce fictor locustæ,in principio germinantium serotini imbris,
Tonsor Israel, rex Sennacherib. tempus indicat, quo illa locusta venerit,id est, quando cuncta virent, & parturit omnis ager,
& diuersarum arborum flores in sui generis poma rumpuntur, cunctarũq; abundantiã rerum
flores arborum, atq; herbæ segetum pollicentur. Nimirum illo tempore deuastari quasi ton-
4.Reg. 19. deri est, vt ablata pulchritudine rerũ, nuda inopia velut manifestum in fronte pareat caluitiũ.
Esaiæ. 37. Idcirco quia post eandem depopulationem sufficiens vbertas reddita est,siue tunc tẽporis do-
minus Ezechiæ per Esaiam loquens. tibi autem(inquit)erit hoc signum,comede hoc anno,quæ
sponte nascuntur, & in anno secundo pomis vescere,in anno autẽ tertio seminate,& metite,&
plantate vineas,& comedite fructum eorum.Idcirco(inquam)cum dixisset in principio germi-
nantium serotini imbris,subiunxit,Et ecce serotinus post tonsorem gregis,subauditur Senna-
Esaiæ. 7. cherib. Nam quod dictum est, in anno autẽ tertio seminate & metite, supplementum quidem
sed serotinũ fuit,& hoc post tonsurã gregis,id est,post deuastationẽ Sennacherib. Hunc tonsorẽ
siue tonsuram Esaias acutam nouaculam vocat,quæ pilos omnes & capillos Israelitici corpo-
ris raserit.In die illa(inquit) radet dominus in nouacula conducta, in his qui trans flumen sunt
in rege Assyriorum caput,& pilos pedũ,& barbã vniuersam.Iam cuncta vastauerat,iam vni-
uersas ciuitates Iuda munitas ceperat, & Hierusalem quæ sola erat residua tonsor ille obside-
bat, vt post tonsuram siue rasuram caput quoq; præcideret,cum(sicut scriptura refert)oraue-
4.Reg. 19. runt Ezechias rex & Esaias filius Amos propheta aduersus blasphemias eius,ac vociferati sunt
Esaiæ. 37. vsq; ad cælum,Hoc est quod protinus ait. Et factũ est,cum cõsummasset comedere herbã ter-
ræ,& dixi: Domine deus propitius esto obsecro.Iuxta metaphoram locustæ dixit,cum cõsum-
masset comedere herbam terræ, id est, cum iam omnia deuastasset, & terrã operiens exercitus
multitudine.Quod se dixisse narrat: Domine deus propitius esto obsecro.Futurum erat vt di-
Vbi supra. cerent Ezechias rex & Esaias filius propheta,orantes(vt iam dictum est)& vociferantes vsq; ad
cœlum.Item,quòd hic ait: Misertus est dominus super hoc,sed & istud non erit,dixit dominus,
futurũ erat vt fieret, scilicet vt misereretur,& sic loqueretur dominus.Illic etenim ita scriptum
est.Quamobrem hæc dicit dominus de rege Assyriorũ.Non ingredietur vrbẽ hanc,nec mit-
tet in eam sagittã,nec occupabit eã clypeus,nec circundabit eam munitio.Per viam qua venit,
reuertetur,& ciuitatem hanc non egredietur,dicit dominus,protegãq; vrbem hanc,& saluabo
eam propter me,& propter Dauid seruum meũ. Itaq; cum dicit,sed & istud non erit,sensus hic
est,Erit quidem vt cæteras ciuitates Iuda capiat,& cuncta in circuitu Hierusalem deuastet ille
tonsor

tonsor siue tonsura gregis,id est,exercitus Sennacherib, sed nõn istud etiam erit, vt vrbẽ hanc
ingrediatur. Porrò,quod cum dixisset propheta, Domine deus propitius esto obsecro, sub-
iunxit atq; ait. Quis suscitabit Iacob quia paruulus est, quis dignè possit exprimere quali dis- *Iacob par-*
cussione dominũ excitet atq; percellat, vt memor sit misericordiæ suæ? Cum enim dicit,Quis *uulus,id est*
suscitabit, quodãmodo consurgere videtur atq; percellere deum, percuntando ipsum,quisnã *humilis.*
ille fuerit,qui toties Iacob de angustiis,& de cęde vastantiũ liberauit,& vtrum ipse à semetipso
demutatus sit oblitusq; naturæ suæ,cui propriũ fuerat misereri. Subiungit etiam causam,pro-
pter quã toties Iacob suscitasset,& adhuc suscitare de periculo deberet,dicendo,quia paruulus
est.Paruulus(inquam)id est,humilis. Quòd si humilitas & cõtritio cordis causa extitit,propter
quã deus toties illũ suscitauit,nimirũ & tunc suscitare illũ dignum fuit,quia semetipsum & suos *Vbi supra*
Ezechias rex coram domino humiliauit,sicut scriptum est. Et factũ est cum audisset Ezechias
verba Rapsacis,scidit vestimenta sua,& obuolutus est sacco,& intrauit in domũ domini,& mi
sit Heliachim qui erat super domũ, & Sennam scribã,& seniores de sacerdotibus opertos sac-
cis ad Esaiam.Nec verò solummodo habitu tunc Iacob paruulum seseostendit,verum etiam
verbis testatus est, secundũ hæc verba regis eiusdẽ dicentis ad Esaiam, Leua ergo orationẽ pro
reliquiis quæ repertę sunt.Iam.n.decẽ tribus in Assyrios translatæ fueranr,& idcirco paruulus
Iacob non tam gentẽ,q̃ reliquias gentis se esse memorauit. Cũ deinde dicit. Hæc ostendit mi
hi dominus deus,Et ecce vocabat iudicium ad ignẽ dominus deus,& deuorauit Abyssum mul
tam,& comedit,simul partẽ intelligit vel intelligi vult,quòd Nabugodonosor regẽ Babylo-
nis vocaturus foret dominus,vt veniret cõtra Iudã & Hierusalẽ, templũq; & Hierusalem igne
succenderet,quod erat vocare iudiciũ ad ignem.i.iudicare vsq; ad ignem. Non enim sic dicen
dũ erat de Nabuchodonosor,sicut dictũ fuerat de Sennacherib,& vrbem hanc nõ ingredietur.
Iusto nanq; iudicio tradẽda erat ciuitas in manus regis Babylonis & seruorum eius, vt igni suc
cenderetur,Multa Abyssus,id est,vniuersitas Iudęæ,siue ipsa ciuitas,quæ propter profundam
auaritiam,abyssus multa dici merebatur, in tantũ vt domũ quoq; domini speluncã latronũ fe *Abyssus*
cissent,sicut in Hieremia cõquestus est dominus deus. Cumq; subiũgit,Et comedit simul par- *multa,aua*
tem, subaudiendũ est dei, quia videlicet templũ ipsum pars dei esse debuerat, quod propter *ritia scili-*
profunditatẽ auaritiæ abyssus multa, siue spelunca latronũ esse poterat. Quod deinde seqtur. *cet.*
Et dixi,domine deus,quiesce obsecro, quis suscitabit Iacob,quia paruulus est.futurũ erat vt di *Hier.7.12.*
cerent Daniel & socij eius post illud iudiciũ ignis in Babylone captiui.Exempli gratia,In anno
primo Darij filij Assueri, ego Daniel(inquit)intellexi in libris numerũ annorum,de quo factus
est sermo domini ad Hieremiã prophetã, vt cõplerentur desolationis Hierusalem septuaginta *Dani.9.*
anni,& posui faciẽ meã & dominũ deũ meũ,rogare & deprecari in ieiunijs,sacco, & cinere, &c.
Orare nanq; vt solueretur captiuitas post pręnunciatos septuaginta annos,hoc erat dicere,do
mine deus quiesce obsecro.Non hic ita dictũ est,vt supra, Domine deus propicius esto,sed di-
ctum est,domine deus quiesce obsecro. Futurum nanq; erat, non vt propitio domino repelle
retur Nabuchodonosor,sicut repulsus fuerat Sennacherib,sed vt saltẽ post vindictã quiesceret
cælestis iræ commotio. De eo quod iterum ait,Quis suscitabit Iacob,quia paruulus est,itidem *Humilitas*
sentiendum (vt supra diximus)quia videlicet qui præcipitare, & de angustijs liberare consue- *Iudæorum*
uerat Iacob propter humilitatẽ eius,qua dicitur paruulus,ipse consequenter de Babylonia cap *in captiui-*
tiuitate illũ suscitare debuit,quoniã captiui humiliter deprecabantur,exempli gratia, cum in o *tate Babylo*
ratione supra memorata diceret Daniel,Propter peccata enim nostra, & iniquitates patrũ no *nica.*
strorum Hierusalẽ,& populus tuus in opprobriũ sunt omnibus per circuitũ nostrum. Itẽ, Quia
imminuti sumus plus quã omnes gentes, sumusq; humiles in vniuersa terra hodie propter pec-
cata nostra, & non est in tempore hoc princeps,& propheta, & dux, neque holocaustum,neq;
sacrificium, neq; oblatio, neque incensum, neq; locus primitiarũ corã te, vt possimus inuenire
misericordiã,sed in animo contrito,& spiritu humilitatis suscipiamur.Sic paruulus Iacob sæpe
suscitatus,adhuc suscitandus erat,& idcirco nũc dicit. Quis suscitabit Iacob pro eo quia est par
uulus,vt respondẽte domino,ego sum qui illũ sępe suscitaui,pro causa huiusmodi quodãmodo
cõcludantur à dicẽte.Ergo tu idẽ de Babylonica captiuitate nunc illũ suscita, quia paruulus est
adhuc,id est, humilis. Quamdiu paruulus & non impœnitens fuerit, tam diu illũ suscitare de-
bebis. Cum deinde dicit,hæc ostendit mihi, & ecce dominus super murum litũ,& in manu e-
ius trulla cementarij,valde notandum est, quia percunctationẽ domini subinfert,dicẽtis:Quid
tu vides Amos?Hoc in præmissis ostensionibus dictũ,vel factũ nõ est.Nam vbi dixit,hæc ostẽ-
dit mihi dominus deus,Et ecce fictor locustæ. non dictũ est,Et dixit dominus ad me,q͞d tu vi-
des Amos?Item,vbi dixit,Hęc ostendit mihi dominus deus,& ecce vocabit iudiciũ ad ignem,
nõ dictũ est,& dixit dominus ad me,Quid tu vides Amos?Grauissima res denũciatur per trul-
lam cementarij ponendam in medio populi. Et idcirco vt attentus sit inspector propheta, di-
citur ei,Quid tu vides Amos? Item & illud vigilanter animaduertendum, quia cum dixisset
dominus, ecce ponam trullam in medio populi mei Israel, non adijciam superinducere eum,

 & de-

& demolientur excelsa idoli, & sanctificationes Israel desolabuntur, nõ fuit vltra spiritus in ꝓ-
pheta, vt diceret, vel sicut primò dixerat, domine deus propitius esto obsecro, vel sicut secũ-
dò dixerat, domine deus quiesce obsecro. Hoc (inquã) valde notandũ & diligenter animaduer
tendum est, quia nimirum non ab re taliter demonstratũ, & taliter depositũ est. Extrema nanq;
& irrecuperabilis destructio hac offensione tertia prophetæ ostensa est, quæ accidit ad vltionẽ
sanguinis Iesu Christi, quæ per manus Romanorum facta est. Quo ex tẽpore iam non est pro-
pheta, qui pro gente illa intercedat, quatenus propitius sit, & quiescat, quemadmodum Esaias
Esai. 64. deplorans. Non est (ait) qui inuocet nomen tuũ, qui consurgat & teneat te. Siquidem & quando
Sennacherib rex Assyriorum vsq; ad Hierusalẽ venit, tunc & Ezechias rex & Esaias propheta
dixerat, Domine deus propitius esto obsecro. Et quando in Babyloniã transmigrauerãt filij Iu
da, Daniel & socii eius dixerunt, Domine deus quiesce obsecro. Nunc aũt pro templo illo vt re
stituatur, siue pro sacrificijs illis vt iterum celebrẽtur, nõ est qui intercedat, aut intercedere de-
beat. Hac igitur obseruata diuersitate tam literæ quàm intelligentiæ, nunc demum cœpta scri
pturæ vestigia diligentius percurramus. Et ecce (inquit) dominus super murum litum, & in ma
Murus litus seu paries dealbatus nu eius trulla cementarii. Murum litum ita dixit, ac si diceret parietẽ dealbatum. Quid autem
paries dealbatus, siue murus litus significare existimãdus sit, Paulus apostolus mirabiliter in-
nuit dum stans in consilio, principe sacerdotum Anania præcipiente astãtibus sibi, percutere
Acto. 23. os eius, dixit, Percutiet te deus paries dealbate. Igitur murus siue paries dealbatus sacerdotium
illud extitit, quem videlicet murum siue parietẽ tam diu dominus induxit siue dealbauit, Ha-
bens in manu trullam cementarii, quàm diu carnalẽ Iudaismum permisit gloriosum videri,
stante templo & florente religione in carnalibus cæremonijs. Sed ecce ponam (inquit) trullã in
medio populi mei Israel, non adiiciã vltra superinducere eum. Nudus erat Israel, nudus & in
decorus atq; infirmus, qui solebat à me superinduci & solidari, sicut superinducitur, & cõfirma
tur paries cum trulla cementarii, & nõ solum pulchritudine, sed & contra iniuriam imbriũ &
creberrimas tempestates fortitudinem accepit. Et quidem semetipsos arbitrantur esse cemen-
Ezec. 13. tarios, suumq; parietem proprio superinducere gestiũt ingenio, sed neq; superinductio pulchra
est, quæ ex deo non est, neq; paries stare potest. Vndè & apud Ezechielẽ, cum de hac ipsa re lo-
queretur, ait Idem dominus, Dic ad eos qui liniũt parietẽ absq; temperatura, quòd casurus sit.
Erit enim imber inundans, & dabo lapides prægrandes desuper irruentes, & ventum procellę
dissipantem. Siquidem ecce cecidit paries. Nunquid non dicetur vobis, vbi est litura quam li-
uistis? &c. Verè vt ait illic, Ecce cecidit paries, nec adiiciet dominus superinducere eum. Quod
illic dicit, Ecce cecidit paries, hoc idem in isto loquitur, Et demolientur excelsa idoli, & sanctifi
cationes Israel desolabuntur. Et quidem cum in Ezechiele loqueretur, iam non solum in decẽ
tribubus ceciderat paries, verumetiam Iuda partem in Babyloniam transmigrauerat, & ipse
Ezechiel vnus de captiuis erat, sed adhuc futurum erat, vt iterum in Iuda caderet paries irre-
cuperabiliter, quod post passionem domini factum est. Idcirco cum prçterito tempore dixisset,
illic siquidem ecce cecidit paries. subinde futuri temporis verbis subiunxit. Propterea erumpere
faciam spiritum tempestatum & in indignatione mea, & imber inundans in furore meo erit, &
lapides grandes iræ in consummationem, & destruam parietem quem leuistis absq; tempera-
mento, & adæquabo eum terræ, & reuelabitur fundamẽtum eius. Ruinam hanc siue destructio
Danie. 9. nem parietis, & desolationem sanctificationum Iudaicarum, Danieli loquẽs angelus Gabriel,
luce clarius exprimit his verbis, Et post hebdomadas sexagintaduas, occidetur Christus, & nõ
erit eius populus, qui eum negaturus est, & ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum
duce vẽturo, & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Et deficiet hostia, & sacri
ficium, & in templo erit desolationis abominatio, & vsq; ad consummationem & finem perse
uerabit desolatio. His dictis, quibus vtique cõmunia totius gentis mala prænunciata sunt, con
festim propria quarundam personarum mala terribiliter subiungit, scilicet, Hieroboã regis, &
Amasiæ sacerdotis illius temporis. Sequitur: [Et consurgam super domum Hieroboam in gla „
dio. Et misit Amasias sacerdos Bethel ad Hieroboam regem Israel, dicens: Rebellauit contra „
te Amos in medio domus Israel, nõ poterit sustinere terra vniuersos sermones eius. Hæc enim „
dicit Amos, In gladio morietur Hieroboam, & Israel captiuus migrabit de terra sua. Et dixit „
Amasias ad Amos, Qui vides gradere, fuge in terram Iuda, & comede ibi panẽ, & ibi prophe- „
tabis, & in Bethel non adiicies vltra vt prophetes, quia significatio regis & domus regni est. „
Et respondit Amos, & dixit ad Amasiam, Non sum propheta, & nõ sum filius prophetæ, sed „
armentarius ego sum, vellicans sycomoros. Et tulit me dominus deus, cum sequerer gregem, „
& dixit ad me dominus, Vade & propheta ad populum meum Israel. Et nunc audi verbũ do- „
Esaia. 64. mini, Tu dicis, non prophetabis super Israel, & non stillabis super domum idoli, propter hoc „
hæc dicit dominus, Vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filii tui & filiæ tuæ in gladio cadẽt, & „
humus tua funiculo metietur. Et tu in terra polluta morieris, & Israel captiuus migrabit de „
terra sua.] Sicut iam dictum est, regis illius temporis, qui erat Hieroboam, & sacerdotis Ama- „

siæ mala

siæ mala propria vaticinatur hæc prophetiæ pars. Et hoc ad laudem iudicij dei cōsiderandum est, quia quisquis eorum tanto maior in crimine, tanto amplius percutitur districtione vindicis sententiæ. Consurgam (inquit) super domum Hieroboam in gladio. Zacharias filius Hieroboam filij Ioas, filij Iohan, filii Iehu gladio percutiendus additur, quod & factum est. Coniurauit enim contra illum, videlicet Zachariam, Sellum filius Iabes, percussitq; eum palam & interfecit, regnauitq; pro eo iuxta verbum, quod locutus fuerat dominus ad Iehu, Quia studiosè fecisti omnia, quæ erant in corde meo contra domum Achab, filii tui vsq; ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel. Vndè notandum, quòd non dixerit, consurgam super Hieroboam, sed super domum Hieroboam in gladio. Porrò, Amasias dum prophetæ rebellionis crimen impingere nititur, accusando illum, noluit purum eius referre sermonem, sed auxit de suo quippiam adiiciens, in quo maius videretur crimen. Videlicet parum illi videbatur ad excitandum regis furorem, quòd dixerat ex ore domini, & consurgam super domum Hieroboam in gladio. Posset enim hoc intelligi, quòd non diceret Hieroboam esse feriendum gladio, sed post mortem eius posteros (quod & factum est) & idcirco deprauauit dictum testis mendax & falsus accusator, dicendo, rebellauit contra te Amos. Hæc cum dicit, in gladio morietur Hieroboam. Hoc agendo satis indicat, quàm nequissima intentione ori eius catenus insidiatus fuerit, vt inueniret vnde accusaret eum sacerdos aurei vituli, & exinde diues, imo vacca pinguis, sicut superius hic idem propheta dixit, Audite hoc verbum vaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ. Sacerdotes intelligi volunt, quorum vnus vel maximus erat iste. Tandem inuenit vndè accusaret eum vbi regem nominauit, & (sicut iam dictum est) ne paruum videretur crimen, quod de domo regis propheta dixerat, in ipsam regis personam detorsit, corrumpens puritatem sermonis. Idcirco miranda retributio sæueritatis vel iustitiæ dei, dum fornicario sacerdoti cum vitulis aureis fornicanti, & in eadem fornicatione populum detinenti dicitur, propter diuini vel prophetici sermonis corruptionem, vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filii tui & filiæ tuæ in gladio cadent, & humus tua funiculo metietur, & tu in terra polluta morieris. Nimirum quia rege ipso maior erat in scelere, maior etiam esse debuit in vltione, vt videlicet rex Hieroboam non in seipso, sed in domo vindictam corporalem reciperet, id est, in succedente filio, quatenus percuteretur gladio. Hic autem & in semetipso mortem, & in vxore propria fornicationis cladem, & in filiis ac filiabus suis gladii reciperet vltionem. Hæc de prope ventura citoq; complenda erant, vt in præsentiarum completa, fidem cæteris facerent, quæ longius erant differenda. vt propheta, quem ille falsum efficere nitebatur, fidelis, & verax haberetur ex ipsis aduersarii sui malis, quæ prophetasset, citò comprobatus, quòd non ex corde proprio, sed ex ore domini cuncta esset locutus. Quomodo autem dicit, vel dicere audet, Qui vides gradere, fuge in terram Iuda, & comede ibi panem, & ibi prophetabis, & in Bethel non adiicies vltra vt prophetes, quia sanctificatio regis est, & domus regni? Non enim parcè loquitur, non leniter se aduersus deum erigit cornutus bubalus, vibrans superbiæ cornu, nec recipiens iugum domini, iuxta veritatem eiusdem supra dicentis. Nunquid arari potest in bubalis. Videntem, id est, prophetam illum appellat, dicendo, qui vides. & tamen se potius & regem suum audiri imperat quàm deum, cuius voluntatem videt, & à quo iussus est vt prophetaret. Quid hic econtra? Non sum, inquit, propheta, nec filius prophetæ, sed armentarius ego sum, vellicans sycomoros, & tulit me dominus deus, cum sequerer gregem, & dixit ad me, Vade & propheta populo meo Israel. Quid aliud iste loquitur? nisi illud idem quod apostoli dicentes, Obedire oportet deo magis quàm hominibus. Quantam putas in corde suo sæueritatem gerebat iustè indignatus homo propheticæ authoritatis. Et sancto nobilitatus spiritu, dum cœlo tonante & imperante vt prophetaret, ranam econtra in limo coaxantem audiret, & dicentem, non adiicies vltra vt prophetes? Dignam igitur vilissimi hominis superbiæ pœnam de oraculo pectoris huius, spiritus sanctus protulit, dicendo illi. Et nunc audi verbum domini. Tu dicis, non prophetabis super Israel, & non stillabis super domum idoli, ego autem non solummodo non desinam prophetare super Israel, & stillare super domum idoli, verùm etiam prophetabo tibi, Propriam prophetiæ tuam partem nunc audi. Vxor tua in ciuitate fornicabitur, & cætera, vt supra. Quod vero hæc dicturus in spiritu fortitudinis præmittit, dicēs, Non sum propheta, & non sum filius prophetæ, sed armentarius ego sum, vellicās sycomoros, & tulit me dominus deus cum sequerer gregem. Et dixit ad me, Vade & propheta populo meo Israel. Magnum est testimoniū sanctę humilitatis, & bene compositæ mentis, quod videlicet non turbato animo, vel cum rancore talia prolaturus sit, vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui & filiæ tuæ in gladio cadent, & cętera. Præmittit humiliter quid fuerit, & quid factus sit gratia, non meritis, quod videlicet non hæreditario iure propheticum ministerium assumpserit, vel de corde proprio prophetare cœperit, sed necessitatem habens obediendi, gratiam aspirantis, imperiumq; mittentis domini executus sit. Reuera qui beneuolis hunc cæterosque prophetas aspicit oculis, intelligit, quàm sine præsumptione,

Amasias falsus accusator.

Supra 4.

Supra 6.

Acto. 5.

Humilitas & timor prophetarum. quāto in timore prophetauerint, sicut dicit vnus ex illis. Si occidetur in sanctuario domini propheta & sacerdos, formido & laqueus facta est nobis vaticinatio & contritio. Quod idem est, ac *Thren. 3.* si dicat, Pro eo quòd occiduntur prophetæ & sacerdotes corripientes peccata populi, nec saltē in sanctuario domini queunt esse tuti, nō absq; formidine vaticinamus, siue prophetamus, sed ipsam formidinem mortis siue contritionis superat terror, & imperiū domini, & angustiæ nobis vndiq; sunt, quia si prophetauerimus, occidimur. si nō prophetauerimus væ nobis est, quia dispensatio nobis à deo credita est. Cum igitur dicenti sibi adololatræ sacerdoti, nō adiicies vltra vt prophetes in Bethel, quia sanctificatio regis est, & domus regni, respōdet. Et nūc audi verbum domini, propter hoc vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filii tui & filiæ tuæ in gladio cadent, & humus tua funiculo metietur, & tu in terra polluta morieris, & Israel captiuus migrabit de terra sua, concedendum veritati & compatiendum est necessitati, quia videlicet nō impatientis motus animi, sed iudicantis est verbū domini, cuius authoritas necessitatem prophetæ facit, licet voluntas non desit obsequendi. Et in hac seueritate quanta iustitia sit, vt rite perpendas, considera quis prior ista dixerit, & Israel captiuus migrabit de terra sua. Si superiora cuncta respicias, nusquam istud prophetam dixisse reperies ad verbum, licet verba eius eundē habeant sensum. Calumniator eius iste sacerdos, vt cōtra illum augeret inuidiam, prorupīdo detulit accusationem tota intentione libratam. Hæc (inquiens) dicit Amos, in gladio morietur Hieroboam, & Israel captiuus migrabit de terra sua. De primæ partis falsitate qua dixit, in gla*Ars calumniatoris.* dio morietur Hieroboam, iam superius diximus. Porro de hac parte, & Israel captiuus migrabit de terra sua, dicendum est, quia verum quidem erat, licet nō eadem verba dixisset propheta. nam de verbis eius animaduerti poterat, sed in eodē verbo valde notabilis atq; damnabilis est accusatoris calumnia. Quid enim? Nunquid nō & illud de verbis eius animaduertere potuisset, quòd eandem captiuitatē condolens prædiceret, prædicendo condoleret? Nonne de proximo & illud prophetam dicentē audierat. Et factū est, cum consummasset comedere herbam terræ, Dixi, Domine deus propitius esto obsecro. Itemq;, Domine deus quiesce obsecro. Vere ergo calumniosus accusator & testis, qui tantum illa, de quibus poterat inuidia conflari detulit, & amaris vocibus expressit. quæ aūt digne possent mereri gratiā, omnino reticuit. Proinde & in sententia condemnati sacerdotis laudabilis est iustitia dei, & in propheta prædicanda *Non omnia enarrat scriptura.* est fortitudo veritatis, qui loquente in se deo confortatus, & quod senserat confessus est, & non negauit, & quod nondum dixerat superadiecit, meritā dictando iram impio sacerdoti. In quē quando vel quomodo præscriptæ sententiæ completæ sint, scriptura non refert, sed in conge*3.Reg.vlti.* rie malorum latet. Non enim sanctæ scripturæ vacauit cuncta denarrare, quæ singulis acciderūt personis vilioribus & obscuris. Sic & illud quod Michæas Sedechiæ percutiēti se in maxillam, & dicēti. Me ne ergo dimisit spiritus domini, & locutus est tibi? Confestim respondit, Visurus es in die illa, quando ingrederis cubiculum, intra cubiculum vt abscōdaris, singulari relatione dignum nō fuit referre, qualiter completū sit, quia (sicut iam dictum est) nō ita se deprimit sanctę scripturæ maiestas, vt cuncta denarret, vilibus ab re immorando personis.

FINIS LIBRI TERTII IN AMOS.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN AMOS PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER QVARTVS.

Epilogus ostensionū. MEmoriter tenendum est, quas vel quales sibi factas ostēsiones propheta iā narrauerit. Prima est hæc, Ostēdit mihi dn̄s deus, & ecce fictor locustę in principio germinātiū serotini imbris, & ecce serotinus post tonsurā gregis, & cætera, per quē intelligimus Assyrios qui trāslatis decē tribubus vsq; Hierusalē aduersus Iudā erant venturi, & cuncta vastaturi in modū tonsoris, siue nonaculæ caput *Esaię.7.* & pilos pedū barbamq; vniuersam radentis, sicut Isaias quoque prædixit. Secunda est hæc, ostēdit mihi dn̄s, & ecce vocabat iudicium ad ignem dominus deus, etc. per quæ intelligimus Babylonios, qui erāt venturi, & ciuitatem Hierusalem pariterq; domum domini igne cōflagraturi. Tertia est hæc, Ostendit mihi dominus, & ecce dominus stās super murū litū, & in manu eius trulla cemētarii, etc. per quæ intelligimus desolationē vltimam, quam fecerūt Romani, quæ nunquam recuperanda sit secundum verba dicentis domini, Ecce ego ponā trullam in medio populi mei Israel, non adiiciam vltra superinducere eum. Post istas malorum *Auarima ximi Iudei* ostensiones principalem quoque malorum eorundem causam ostendi dignum, erat ostensione

siue ima

ſiue imagine propria. Hæc autem cauſa auaritia eſt, radix omnium malorū, qua infecti maxi-
mè Iudæi ad omne ſcelus prouentus tandem ad hoc peruenerunt, vt dominum gloriæ crucifi
gerent, ob iſtam maximè cauſam, qui diſputabat contra auaritiam ipſorum, cōprobans illius
generationis eſſe homines, qui domum patris, quæ debuerat eſſe domus orationis, feciſſent ſpe
« luncam latronum, iuxta Hierimiæ vaticiniū. Sequitur ergo. [Hæc oſtendit mihi dominus, & CA.VIII
« ecce vncinus pomorum. Et dixit. Quid tu vides Amos? Et dixi. Vncinū pomorū. Et dixit do-
« minus ad me, venit finis ſuper populum meum Iſrael, non adijciam vltra, vt pertranſeā eum.
« Et ſtridebunt cardines templi in die illa dicit dominus deus, multi morientur, omni loco pro
« ijcietur ſilentium.] Nimirum dū oſtenſo vncino pomorū dicit dominus, venit finis ſuper po
pulum meum Iſrael, ſubaudiendū eſt, propter vncinū iſtum, ſiue propter illud quod ſignificat
vncinus iſte pomorum. Hanc autē eſſe auaritiam (ſicut iam dictū eſt) ſequentia declarant. Se-
« quitur enim. [Audite hoc qui conteritis pauperes, & deſitere facitis egenos terræ, dicentes,
« quando tranſibit meſſis, & venundabimus merces & ſabbatū, & aperiemus frumentū, vt immi
« nuamus menſuram, & augeamus ſyclū, & ſupponamus ſtateras doloſas, vt poſſideamus in ar
« gento egenos, & pauperes pro calciamentis, & quiſquilias frumenti vænundemus?] Itemque
poſt aliqua. Vidi (inquit) dominū ſtantē ſuper altare, & dixit. Percute cardinē, & cōmoueantur
ſuperliminaria. Auaritia enim in capite omnium. Igitur dū cauſam malorū, quę ventura erāt, *Infra 9.*
eſſe aſſerit auaritię crimen. mira & mirabiliter congrua ſimilitudine illā denotat, præoſtendēs *Vncinus po*
vncinum pomorū. Vncinū, quo arboris rami attrahi ſolent ad carpenda poma, quæ manu at *morū auari*
tingi non poſſunt. Vnca profectò eſt auaritiæ manus, nec vnquā niſi ad accipiendū extenditur. *tiā deſignat*
Porrò homines aliquid habētes, veluti rami ſunt, poma candida ſiue rubicūda, viſuque pulchra
& ad veſcendum delectabilia gerentes. Talibus auaritia callidè inſidiatur, cuiuſlibet artis vnci
num innectens, crebroque cōuoluens ſilenter dū timet audiri, vt & damnū fiet pomo detracto,
& tamen poſſeſſor non percipiat, donec iam ſaturato fure, damnū ſuū tardè reperiens gemat.
Vera & conueniens in hac oſtenſione ſimilitudo, dū & auaritiæ dolus vncino, & bona tēpora- *Bona tēpo-*
lia, circa quæ laborat auaritia, pomis aſſimulantur. Pomum quippe res leuis eſt, maximeque pu *ralia ſicut*
eros mulcet. viris autem, & maximè ſanis pro minimo eſt. Sic nimirū bona pręſentis ſeculi le- *pomum.*
uia ſunt, & eos quidē qui ſenſu paruuli ſunt, nimis oblectant. ſapientibus autem, qui cęleſtia ſa
piunt, contemptibilia ſunt. Quoties autem eccleſiaſtici viri animam, terreni homines attētaue
rint, vt ſibi conformem faciant, rectè conquerendo, de illo dicas Dauidicū. Poſuerunt Hieru- *Pſal. 78.*
ſalem in pomorum cuſtodiam. Et alibi. Sanctus vir, reſpiciens, & enumerans vacuos menſes *Iob. 9.*
ſuos. Dies mei (inquit) velociores fuerunt curſore, fugerunt, & non viderunt bonū, pertrāſierūt
quaſi naues poma portantes. Ad ſummum vt perpendas bona omnia tēporalia, quæ ſibi vn-
cus auaritiæ ſitienter attrahit, rectè ob vilitatem nomine pomorum denotari, ſciendū eſt. quia *Gene. 3.*
primus homo cupiditatis crimen, per quod periit, non per aurū neque per argentū, ſed per exi-
guum pomū admiſit. Nunc cœptam perſequamur literam. Quid (inquit) tu vides Amos? Vn
cinum pomorum. Paruam vtique rem, ſed magni vides mali ſignū. Significat nanque (vt iā dictū *Finis malus*
eſt) auaritiæ malū, propter quod venturus erat finis ſuper illū populū. Hoc enim protinus ait, *populi Iſ-*
Venit finis ſuper populum meum Iſrael. Quis vel qualis finis? Profectò malus finis, & quàm malus *rael,*
vel quali nomine ſit cenſendus, apud Danielē reperimus his verbis, & poſt hebdomodas ſexa- *Danie. 9.*
ginta duas occiditur Chriſtus, & non erit eius populus, qui eum negaturus eſt. Et ciuitatem &
ſanctuarium diſſipabit populus cum duce venturo, & finis eius vaſtitas, & poſt finem belli ſta
tuta deſolatio, & deficiet hoſtia & ſacrificium, & in tēplo erit abominatio deſolationis, & vſque
ad conſummationem & finem perſeuerabit deſolatio. Rectè ergo cū dixiſſet, venit finis ſuper
populum meum Iſrael, non adiiciam vltra vt pertranſeam eum, continuò ſubiunxit. Et ſtride
bunt cardines templi in die illa dicit dominus deus. Quis enim non audiuit ſtridorem cardinū
illius templi, id eſt, ſubuerſionem ciuitatis & ſanctuarii factā vincētibus Romanis? Porrò quòd
pro illo auditu ſiue fama tāti excidii ſtridorem poſuit cardinum tēpli, quid decoris, quantum
habet grauitatis? Quod verò addit, multi morientur, quòd verum ſit, teſtis eſt Ioſephus, qui tra-
gœdiam illam deſcribens, mortuorū multitudinem refert penè incredibilem. Deinde quòd ait, in
omni loco proiicietur ſilentium, idē eſt ac ſi dicat. Et qui ſuperfuerint ex eis, ducti in omnes gen
tes captiui, abiecti & ſilentes erunt, authoritatem loquendi non habebunt. Chriſtum, quem cō
fiteri nolunt, palam blaſphemare non audebunt. At verò quod interpoſuit, non adijciam vl
tra vt pertrāſeam eum, videlicet populum meum, breuiter ſatis innuit, nihil iam prodeſſe illis
ritum paſchæ ſui, ſiue immolationem paſchalis agni, cuius ſanguine poſtes ſuos ſignare conſue
uerant. Olim hic idem dominus ita dixit. Erit autē ſanguis vobis in ſignum in ædibus, in qui- *Vetus paſ-*
bus eritis, & videbo ſanguinem, ac tranſībo vos, nec erit in vobis plaga diſperdens, quādo per *cha inutile*
cuſſero terram Aegypti. Nunc aūt dicit, ſuper eundē populum, non adiiciam, vt pertranſeam *Exod. 12.*
eū. Etenim ex quo fuſus eſt ab eis ſanguis agni dei, ſanguis Chriſti filij dei, iā nō recipitur apud
deum ſanguis agni illorū bruti pecoris, ſed quę ſignatæ ſunt ſigno ſanguinis Chriſti, ſignaculo
crucis

crucis filij dei, illi sunt domus Israel. Ille autem populus, qui prius dicebatur Israel, inter Aegyptios reputatur, quia nō habet hoc signum, & propterea nō adijciā (inqt) vt pertransseam eū, &
Roman. 2. subaudiendum est, sed percutiam sicut olim terram Aegypti, ita & nunc omnē animā hominis increduli & malum operantis tam Iudaei, q̄ Graeci, imò prius & durius Iudaei q̄ Graeci. Hęc
Auaritia Iudaeorum diuitū cōtra pauperes. intelligens propheta in illo quem viderat vncino pomorum, & in his audierat verbis dicentis, venit finis super populum meum, annunciat protinus & dicit. Audite haec qui conteritis pauperem, & deficere facitis egenos terrae, dicentes, Quando transibit messis, & venundabimus merces. & sabbatū, & aperiemus frumentū, vt imminuamus mensurā, & augeamus syclū & supponamus stateras dolosas, vt possideamus in argento egenos, & pauperes pro calciamentis, & quisquilias frumenti vendamus? Hoc (inquit) audite quod locutus est dominus ad me, ostendēs
Leuit. 25. mihi vncinū pomorum. De vobis enim sermo est qui estis auari, qui haec talia facitis, qui pauperes diripitis in dolo, sicut vncinus ob carpenda poma ramusculos attrahit. Dū enim inhianter desideratis, vt transeunte, id est, consumpta messe, quae pauperibus paruula est, possitis merces carius vendere, dum desideratis sabbatū adesse, id est, septimum annum, quo secundum legem sabbatizat, nec licet seminare aut metere, vt tunc demum repositū aperientes frumentū pro libitu vestro vendatis, minuentes mensurā, & augentes syclū, id est, precium, compulso paupere per inopiam, vt ipsas quoque frumenti vestri emat quisquilias, & in mercimonio tam in felici stateras quoq; supponatis dolosas, dum inquam taliter efficitis, vt in argento possideatis egenos fratres vestros, vendunt enim sese vobis necessitate compulsi. & pauperes factos possidetis pro calciamentis, id est, pro precio modico & leui, quanto vix calciamenta possint com-
Danie. 9. parari, nimirum vncino doloso poma carpitis, & idcirco venit super vos finis, qui dicitur vastitas, sicut Daniel ait. Haec enim agendo, non cessabitis donec Christum occidatis propter auaritiam vestram, quia contra illam ipse disputabit, & extunc erit super vos finis, extunc inquam vsq; ad consummationem & finem desolatio perseuerabit. Vos, inquam, qui tales estis & talia facitis, audite haec. Quid audiemus? Nimirū & illud quod iam dixi, quia mihi vncinum pomorum dominus ostendit, in quo sermo est de vobis, & hoc quod protinus dicturus sum. Quid est illud? [Iurauit dominus in superbia Iacob. Si oblitus fuero vsq; in finem omnia opera eorum. Nunquid super isto non commouebitur terra & lugebit omnis habitator eius? Et ascender quasi fluuius vniuersus, & eijciet, & defluet quasi riuus Aegypti. Et erit in die illa dicit dominus, occidet sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis. Et conuertam festiuitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctum, & inducam super omne dorsum vestrum saccum, & super omne caput caluitium, & ponam eam quasi luctum vnigeniti, & nouissima eius quasi diem amarum. Ecce dies veniunt dicit dominus, & emittam famem in
Supra. 4. terram, non famem panis neq; sitim aquae, sed audiendi verbum domini. Et commouebuntur
Supra. 6. à mari vsq; ad mare, & ab aquilone vsq; ad orientem circuibunt, quaerentes verbum domini, & non inuenient.] Hoc totum audite vos auari & rapaces, non in attractione pomorum, de qualibus iam dictum est, vobismetipsis complacentes. Iurauit dominus. Hoc iam tertiò di-
Quid est iurare in superbia Iacob. xi, quia iurauit dominus. Primò dixi, quia iurauit dominus deus in sancto suo. Secundò dixi, quia iurauit dominus deus in anima sua. Et ecce nunc tertiò dico, quia iurauit dominus in superbia Iacob. Trina iuramenti repetitio, valida vestrae cōdemnationis est confirmatio. Quale autem est hoc iuramentum, iurare dominum in superbia Iacob? Siquidem iurauit dominus in sancto suo, idem est ac si dicat, iurauit per animā suam, id est, per semetipsum. Porrò, quòd nūc ait, iurauit dominus in superbia Iacob, nō rectè sic intelligitur, ac si dicat, iurauit per superbiā Iacob. Quale est enim iurare deum per cuiusquam superbiā? Deniq; nec hominē iurare decet, imò nec licet, per causam siue rem indignam & sanctitati cōtrariam. Est ergo sic intelligendū,
Psalm. 94. iurauit dominus in superbia Iacob, ac si diceret, iurauit propter superbiam Iacob. Sic & in psalmo cū dicit, Quadraginta annis offensus fui generationi illi, & dixi, semper hi errant corde, & isti non cognouerunt vias meas, quibus iuraui in ira mea. Intelligendū est ac si diceret, iuraui propter iram meam, propterea quia me prouocauerunt ad iracundiam, non intrabunt in requiē meam. Sic (inquam) praesenti loco cum dicit, iurauit dominus in superbia Iacob, si oblitus fuero vsq; in finem omnia opera eorum, intelligendum est ac si dicat, iurauit dominus propter
Superbia deū exacerbat, nō infirmitas. superbiam Iacob, non obliuiscar vsq; in finem omnia opera eorum. Reuera nanq; superbia causa est cur dominus iuret, cur sententiam super peccatorem iuramēto firmet, cuius simplex sermo veritas est. Exacerbat enim superbiendo peccator dominū vt iuret, iuxta illud in psalmo. Exacerbauit dominum peccator, secundum multitudinē irae suae non quaeret. Quamdiu
Psalm. 9. per ignorantiam quis peccat, quamdiu per iuuentutem siue per infirmitatem quis delinquit, in gemiscens, eo quòd videat aliam legem in membris suis, repugnantem legi mentis suae, & ca-
Roman. 7. ptiuum se ducentem in lege peccati, quae est in membris suis. nondum dominum exacerbauit, nondum dominus sententiam super illum iuramento firmauit. Idcirco Psalmista spem habēs,
Psalm. 24. dicit. Delicta iuuentutis meae, & ignorantias meas ne memineris domine. Sola superbia est,

cuius

cuius delicta dominus non vult obliuisci, propter quam exacerbatus non quærit secundum
multitudinem iræ suæ, id est, non requiret peccatorem, quia multum iratus est illi. Notandum *Gene.32.*
verò qualiter dicat, iurauit dominus in superbia Iacob. Scimus nanque quia Iacob ille patriarcha, *Osee.12.*
cuius secundum carnem erant vel sunt isti filij, magnæ fuit humilitatis, superbiam verò nõ ha- *Exod.32.*
buit. Alioquin, quomodo putamus illum potuisse cum deo luctari, & inualuisse cũ angelo, nisi
per magnæ humilitatis virtutem, quæ vera est fortitudo? Moses quoque quomodo deum tenere
potuisset, dicentem, Dimitte me: nisi quia virtute humilitatis confortabatur, stans (sicut Psal-
mista dicit) in confractione, id est, in nimia mentis humilitate in conspectu eius? Iacob ergo nõ *Psal.105.*
superbus, sed humilis fuit, & inde cum deo valde luctari potuit. Notandus igitur (vt iam *Detestabilis*
dictum est) modus dictionis, dum non dicit, iurauit dominus in superbia populi, de quo dixe- *in filiis Ia-*
rat. Venit finis super populum meum, sed iurauit dominus (inquit) in superbia Iacob. Breuiter *cob super-*
nanque innuit, valde esse incongruam, magnaque animaduersione dignam superbiam in filijs *bia.*
hominis pauperis, qui tota vita sua fuit humilis, qui suo fratri Esau longè dissimilis, cum ille fo-
ris venaretur, simplex domi habitauit, qui ad imperium patris & matris vt vxorem acciperet, *Ge.27.28.*
peregrè profectus in baculo suo Iordanem transiuit, qui non in lecto eburneo, sed nuda humo
decubans, lapidemque habens suppositum capiti, visionem magnam, scilicet scalam coelos tan-
gentem, & dominum scalæ innixum vidit, qui pro vxore semel & iterum seruiuit annis septe-
nis, & pro mercede de ouibus sumenda, sex annis soceri gregem pauit, quique deinde cum dua-
bus turmis regrediens, ciuitatemque hic manentem non habens, sed futuram inquirens, peregri-
nus & aduena super terram de loco in locum iuit, fixis ac refixis tentorijs, tandemque in Aegy- *Gene.46.*
ptum cum omni domo sua deueniẽs, stansque in conspectu Pharaonis, peregrinationẽ suã con-
fiteri non erubuit, dies (inquiens) peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorũ sunt parui
& mali, & pastores ouium sumus serui tui, & nos & patres nostri. In filijs, inquam, patres eiusmo
di, qui tam humiliter vixit, superbia est valde reprehensibilis, imò & execrabilis. Et idcirco sa-
tis congruè iurauit dominus (inquit) in superbia Iacob. breuiter innuens, quod grauiter dominus
tulerit, quòd à patre tam humili, tam longè superbiendo degenerassent filij. Et quid iurauit? Si
oblitus fuero (inquit) id est, nullo modo obliuiscar omnia opera eorum, subauditur, quæcunque
fecerunt ex quo egressi ex Aegyppto vitulũ formauerunt, & adorauerunt. Nam licet tunc Mo *Exod.32.*
ses tenuerit dominũ, & placatus fuerit, ne faceret malum, quod locutus fuerat aduersus popu *Matt.23.*
lum suum, tamen postmodum dixit, Ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eo-
rum. Extunc omnia quæcunque fecerunt non obliuiscar opera eorum. imò & à sanguine Abel
iusti, omnia venient super impiam generationem eorum. Ita iuramento præmisso, quasi quæ-
reres qualiter operum illorũ memor eris, quæ iurasti te non debere obliuisci, adhuc in ipso fer-
uore quo iurauit, interrogat, & dicit. Nunquid super isto non commouebitur terra, & lugebit
omnis habitator eius? Ac si dicat, Nunquid operum illorum recordatio leuis est adhibenda?
Nunquid huic populo talia facienti parua debetur ira? Nõne merito reuelabunt cæli iniquita
tem eius, & terra aduersus eum consurget? Vtique sic fiet, quia sic fieri iustum est. Iuraui & im-
mutabilis est sententia, vt super isto, vel pro causa ista, quòd superbus factus est Iacob, commo
ueatur terra, commoueatur caput terræ Romanum imperium & aduersos eum consurgat, &
ita commota terra, vbi mouebitur tãti imperij terrena potestas, lugebit omnis habitator eius,
videlicet, quia finxit sibi timorem, quòd non posset habitare terram, nisi vnus homo morere-
tur. Dixerunt enim, si dimittimus eum sic, venient Romani, & tollent nostrum & locũ & gen
tem. Idcirco lugebit omnis habitator eius, subauditur terræ, quod & factum est in illa obsidi-
one, vbi cõfluxerant multitudine increduli, diuino illos ad pœnam iudicio trahente. Vndè & *Ioan.11.*
congruè mox subditur, & ascẽdit quasi fluuius vniuersus, & adijcietur & defluet quasi riuus Ae
gypti. Mirum nanque hoc fuit, quod venturis Romanis ad obsidendum Hierusalem, instante iam
solennitate paschali, tanta in illam multitudo confluxit, fiduciam habens in magna firmitate
amplæ ciuitatis, vt rectè dicat, & ascendit quasi fluuius vniuersus, subauditur habitator eius.
Abundanter enim quasi fluuius venit, & muros ciuitatis confluendo impleuit. Quia verò futu
rum erat, vt post innumerabilem mortuorum congeriem, ruptis & patefactis muris, reliqui ca
perentur, & in omnes gentes ducerentur captiui. Rectè subiungit, Et eijcietur & defluet quasi *Iudæi nunc*
riuus Aegypti. eiecti sunt enim residui (sicut iam dictum est) & per totum orbem defluxerunt, *vt Aegy-*
qui quasi fluuius confluxerant, putantes se intus posse tutos contineri. Et quomodo defluxe- *ptij sunt.*
runt? Quasi riuus Aegypti inquit. Miro modo dictum, mirumque innuit mysterium. Noluit di-
cere, quasi Iordanis, qui fluuius erat terræ illius populi, & obsessis indeque in captiuitatem du-
cendis multo vicinior, quàm aliquis riuus terræ Aegypti. Quare? Videlicet quia noluit ille popu-
lus esse sicut Iordanis, noluit suscipere sacramentũ baptismi Christi, qui baptizatus est in flucto
Iordanis. Idcirco defluxit sicut riuus Aegypti, nam ecce reuera Iudæi & apud deum & apud ho
mines reputantur & sunt sicut Aegyptij, imò & verè Aegyptij, id est, tenebrosi, quia cor
de sunt excæcati. Vndè & protinus subiungit, Et erit in die illa dicit dominus, occidet sol in
[illegible] meridie,

Sol Christus in die luminis.

meridie, & tenebrescere faciam terrã in die luminis. Quis enim est iste sol, nisi sol iusticiæ Christus, sol verus & æternus, qui in ista die, in isto tempore mundũ vniuersum illuminauit. Et quãdo cœpit iste dies luminis, nisi quando visitauit nos oriens ex alto sol iste, quẽ miro modo Maria, id est, maris stella peperit? Nox erat & stella consurgens de spiritu creatoris sui concepit, cum paruula esset, magnum solem peperit, & exinde est dies luminis. meridies autem, ex quo idem sol exaltatus est à terra, & resurgens à mortuis in cœlum ascendit. In isto meridie siue die luminis, dominus terram, id est, Iudæam tenebrescere fecit, vt iam non dicantur aut sint Iudæi, sed Aegyptij, id est, tenebrosi & cæci; quia sol Christus illis occidit, eo quòd non credant quod mortuus resurrexerit. Huius obscurationis & cæcitatis cordiũ illorũ signũ illud fuit; quòd meridie, id est, hora sexta, dum crucifixissent illũ, iste diurnus siue quotidianus sol obscuratus est, & tenebræ super terrã factæ sunt. Tantum scelus in festiuitate sua, quæ dicit' phase, id est, pascha commiserunt. Sequitur ergo, & dicit firmiter sub eodem firmamento secundũ iustũ iudicium.

Festa Iudæorũ in luctũ conuersa.

Et conuertam festiuitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctũ, & inducam super omne dorsum vestrum saccum, & super omne caput caluitiũ. Hoc ita planũ & notum est, vt expositione non indigeat. quia festiuitates illorũ in luctũ conuersæ sunt, eo quòd in paschali festiuitate sua Christum occidendo, Christi discipulos & matrem eius (iuxta quod prædixerat Simeon, Et tuam ipsius animam pertransibit gladius) lugere fecerunt. Idcirco imminente (vt iam dictum est) paschali festiuitate, obsessi lugere cœperunt, cunctasq; festiuitates annuas lugubres habuerunt, & omnia cantica illorum in planctum conuersa sunt. tanta vtiq; tunc miseria fuit, vt nunquam meliorem causam habuerint induendi saccũ super dorsum suũ, & decaluãdi caput suum, quod facere consuetum erat in luctu, ob magni doloris indicium.

Luca 2.

Planctus vnigeniti inconsolabilis.

Quod deinde subiungit, Et ponam eam quasi luctum vnigeniti, & nouissima eius quasi diem amarũ, insanabilem fore denunciat dolorem, irrecuperabilem desolationem. Qualis est enim planctus vnigeniti? Vtiq; inconsolabilis. quia consolatio non est alterius filij, illi cuius vnigenitus mortuus fuerit. Vnigenitus autem Christus est, non solum deo patri, verùm etiam synagogæ, cuius de carne carnem assumpsit. Mortuus est illi, ipsa nãq; mater crudelis eum occidit, nec vult audire q resurrexerit, imò nec vult scire q ille Christus sit vnigenitus dei. Porrò deus aliũ vnigenitum non habet, nec aliũ mittet, quia ipse vnigenitus est. Idcirco luctus synagogæ, quæ vnigenitũ occidit, in æternũ inconsolabilis erit, quemadmodum in Zacharia ipse dixit. Et aspiciẽt ad me quem confixerunt, & plangent eum quasi vnigenitũ, & dolebũt sicut doleri solet in morte primogeniti. Et nunc quidem super eum lugere nolunt, sed futurum est in nouissimo vt lugeant.

Zacha. 12.

Nouissima quasi dies amarus.

Sopho. 1.

Idcirco cũ dixisset, & ponã quasi luctũ vnigeniti, continuò subiunxit, & nouissima eius quasi diem amarum. Nouissima nanq; sunt ea quæ sequuntur præsens sæculum. In illis nouissimis promittit illis luctum, & ea fore quasi diem amarum, id est, verè diẽ amarũ, quemadmodũ econtra, cum dicant sancti, facti sumus sicut consolati, id est, esse constat, ac si dicant verè consolati. Etenim ille dies in quo (vt iam dictum est) videbunt in quem confixerunt, siue aspicient ad eum quem confixerunt, verè illis amarus erit, sicut alius propheta dicit. Vox diei domini amara, & tribulabitur ibi fortis. Tunc dissimulare non poterunt luctum vnigeniti, quẽ nunc dissimulant dicentes ad alterutrũ in malis suis. Tace & non recorderis nominis domini. Interim miseri sunt vbiq; terrarum, neq; vllũ merentur reperire consolationis verbũ, sicut olim in Aegypto & in Babylonia, vel quoties afflicti sunt, consolationem inueniebant clamantes ad dominum. Hoc est quod continuò dicit, Ecce dies venient dicit dominus. Et mittã famem in terram, non famem panis, neq; sitim aquæ, sed audiendi verbũ domini. Et cõmouebuntur à mari vsq; ad mare, & ab aquilone vsque ad orientẽ circuibunt, quærentes verbũ domini, & nõ inuenient. Hoc mirum est, & miserabile, quòd ipsi, quorũ de terra panẽ scripturarũ, nos aduenæ messuimus & comedimus, famem patiuntur & siti pereunt, esuriunt & non comedunt, sitiunt & non bibunt. Etenim quod amplius mirandũ est, ipsi panẽ hunc nobis deferunt, & circũferunt, & tamen nõ inueniunt, sicut in euangelio mysticè significatũ est, vbi maxima multitudine veniente ad dominum, cũ vellet illis dare ad manducandũ, erat ibi puer vnus habens quinq; panes ordeaceos, & duos pisces. Habebat & nõ manducabat, portabat & nõ esuriebat, sed accepit ab illo Iesus & fregit, deditq; illis quos reficere volebat. Sic deniq; Iudæi, quoniã sunt sensu puerili, nescientes quid ferant, panẽ ferunt verbũ dei, mente ieiuni, & secundum animã aridi, quia dñs immisit eis famẽ audiendi verbũ domini. Hoc inquã mirũ & miserũ est, quòd onusti verbo domini circueũt à mari athlanto vsq; ad mare Britannicum, id est, à meridie ad occidentẽ, & ab aquilone vsq; ad orientẽ (quæ orbis terrarũ quatuor plagæ sunt) quærentes verbũ domini & nõ inueniunt. Videlicet quia cæci sunt, idcirco idipsum quod portant videre nõ possunt. Excæcauit enim illos malitia ipsorum. Quomodo autem contingit eis, vt quærant & non inueniant, cum dominus dicat, quærite & inuenietis, itemq; & qui quærit, inuenit? Quomodo istud conuenit, nisi quia nõ quærũt sicut est quærendũ; quia nõ in illo quærũt in quo est quærendũ. In Christo qui quærit, inuenit quod comedat vt nõ esuriat, inuenit quod bibat vt nõ sitiat. Ideo dicit. Qui

Iohan. 6.

Matth. 7.

venit

venit ad me non esuriet.& qui credit in me,non sitiet vnquam. Item,Si quis sitit,veniat ad me & bibat. At illi Christum oderunt,consortiũ nullũ cũ Christo habere volunt. Quomodo ergo inuenirent,qui miro modo sine verbo dei(quod Christus est)verbũ dei quærunt?Mira quærentium dementia,dum ita quærunt verbũ domini,vt velint exurgere sibi aliquẽ prophetam, dolentes,q; non aliquam habeant in homine gloriam, qui signa faciat, & ventura prædicet,ad satisfaciendum cupiditati ipsorũ,vt iterũ congregentur, & in illam terrenã Hierusalem redeãt non iam lapideã,sed aureolam atq; gemmatã,secundũ vnam nimisq; auaram spem suam. Taliter esurientes nunq; comedent, taliter sitientes nunq; bibent, taliter quærentes verbũ domini nunq; inuenient, sed pro verbo domini spiritũ recipiunt erroris, pro Christo Antichristũ sunt recepturi.Sequitur. [In die illa deficient virgines pulchræ & adolescentes in siti,qui iurant in
« delicto Samariæ,& dicunt viuit deus tuus Dan,& viuit via Bersabee.& cadent,& non surgẽt
« vltra.] Quamuis paulò ante præmisso, & emittam famem in terram, statim subiunxerit,nõ famem panis neq; sitim aquæ,sed audiendi verbũ domini.tamẽ cũ dicit,in illa die deficient virgines pulchræ & adolescentes in siti.rectè vtrunq; intelligitur, scilicet tam fames panis & sitis aquę,q̃ fames & sitis audiendi verbum domini.Nam etsi nunc Iudæi quamuis captiui,panem habent & aquam,tunc vtiq; non habuerunt, quando(sicut iam supra dictũ est)ab hostibus circundati sunt in vindictam sanguinis Christi. Tunc(inquam)corporaliter quoq; defecerũt virgines adolescentes in siti,tanta ramq; mira defectione,vt mirum sit si quisq̃ calamitatem illam absq; horrore animi perlegere possit. Verùm quia fames & sitis corporalis comparatione famis & sitis audiendi verbũ domini,quæ fames vel sitis animæ est,pro leui reputari debet,idcirco cum dixisset: Et emittam famem in terrã, ne putaretur hanc paruam vindictam famis corporeæ rependere illorũ auaritiæ.Non famem(inquit)panis, neq; sitim aquæ, sed audiendi verbũ domini,vt sit sensus. Non primùm famẽ panis & sitim aquę immitto illis,sed prima erit vindicta fames audiẽdi verbũ domini.fames autẽ panis & sitis aquæ superadiicietur eis. Narrat autẽ vetus historia, tam Latina q̃ Græca, & omniũ gentiũ Barbararũ, nihil fame durius, quæ sæpe compellit obsessos humanis vesci carnibus, & in suam sæuire naturã, ita vt nec parentes parcant paruulis liberis, sicut nec illa infelix Maria pepercit, quæ in illa obsidione paruulum suũ coxit & comedit.Quid igitur de fame dicendũ est animarum,quæ post vitam præsentem procul dubio sentitur,it hoc facit fames corporũ? Vtraq; tũnc oppressit populum Iudęorũ,& nunc vsq; opprimit illa quæ deterior est fames & sitis verbi domini. Quæ vel quales sunt virgines,& qui adolescentes ita deficientes? Ait. Qui iurant in delicto Samariæ,& dicunt,viuit deus tuus Dan,& viuit via Bersabee. In illo tempore,quando hæc prophetabantur, vitulus aureus colebatur in Dan,qui terminus est terræ Iudaicæ, & ibant illuc per viam Bersabee, longo videlicet itinere propter reges Iudæ, declinantes eos.quin & idcirco vitulos illos fecerat Hieroboam,ne ascenderent decẽ tribus ad orandũ in Hierusalẽ, reputans, ne conuerteretur cor populi ad dñm suum regem Iuda. In tantam aurẽ venerationem venerat illis talis factura, scilicet facies vitulina,vt quomodo solitum fuerat iurari, viuit dominus deus. Verbi gratia, veluti cũ Ionathas dixit: Viuit dominus,& viuit anima tua rex si noui.Siue Helias, viuit dominus deus in cuius conspectu sto ita vulgo iurantes iam dicerent: Viuit dominus deus Dan,& viuit Bersabee,per quam itur in Dan. Aureus erat ille vitulus,& inde facile persuaderi poterat populo quòd esset deus. Quare? Nimirũ quia mentes eorum obtinuerat auaritiæ spiritus,& idcirco apud cogitationes eorum non parua res erat aurũ, multoq; plus placebat aspectibus eorũ tale metallum,q̃ mentibus deus eorũ. Ergo deus illorum erat aurũ, deus illorũ erat Mammon. Nunquid à tali scelere queunt immunes existimari scribæ & pharisæi temporis illius, quo passus est dominus noster, in quẽ sanctorũ prophetarũ tota intentio tendit? Nonne illorũ mentes maximè obtinuerat Mammon,& per eundem deum iurabant, per quẽ & illi, dicentes: Viuit deus tuus Dan? Væ vobis(ait ipse dominus)duces cæci, qui dicitis: Quicunq; iurauerit per templũ, nihil est. qui autem iurauerit in auro templi, debet. Nonne isti deo pręferebant aurum? Qui enim iurat in tẽplo(inquit)iurat in illo & in eo qui habitat in ipso. Ergo sicut tẽplo,ita & illi qui habitat in tẽplo,præferebant aurum, dicendo: quicunq; iurauerit per templum nihil est, qui autem iurauerit in auro templi, debet. Igitur cũ dicit, qui iurant in delicto Samariæ,& dicunt: Viuit deus tuus Dan, non omittamus illos, qui in auro iurare docebant, quia videlicet multò cupidius isti aurum coluerunt,q̃ illi patres eorum. Illi nanq; idcirco colebant aurum, ne ascendendo adorare in Hierusalẽ dicerent reuerti ad Dauid regẽ suũ. isti autẽ,vt licentius possiderẽt aurũ, per quod docebant esse iurandum magis q̃ per deũ vel per dei templũ, occiderunt verum Dauid, filiũq; Dauid, filium dei regem suum. Talis eorum deus est deus Dan, quod interpretatur iudicium. traxit enim illos ad iudicium æternum. Item talis illorum via est via Bersabee, quod interpretatur puteus iuramenti siue puteus satietatis, quia iurabant in auro, quo volebant quidem, sed non poterant saciari. Proinde cadent(inquit) & non surgent vltra, consumpti fame supradicta, fame audiendi verbum dei, sicut comperimus ex his qui supersunt ex illis. Denique

Fames corporalis grauis quidem est, sed leuior tamen,q̃ est fames animæ.

Iurare in deo Dan.

3.Reg.12.

1.Reg.17.

3.Reg.17.

Iudæorum deus, aurũ.

Matt.23.

Q maximè

maximè his conuenit, quod sanctus Iob dicit. Egestate & fame sterilis, qui rodebant in solitu-
Iob.30. dine squalentes calamitate & miseria, & mandebant herbas & arborum cortices, & radix iu-
niperorum erat cibus eorum. Qui de cõuallibus ista rapientes, cum singula repperissent, ad ea
Fabulæ & genealogiæ Iudæorum. cum clamore currebant. Nimirum herbis & arboribus & radici iuniperorum cõparare possu-
mus fabulas & genealogias eorum. Quoties cum illis sermonem conferimus, si qua de fabulis
ac genealogiis occasio incidit, ibi clamosi atq; diserti sunt, & veluti quippiã herbarũ siue corticũ
aut radicum iuniperi de conuallibus rapientes, ad singula cum clamore currunt, dum aliquid
nugarum retexentes declamant, suoq; arbitratu magistri sunt. Porrò ad enucleandũ scripturæ
CAP.IX sensum, ita egestate & fame steriles, ita squalentes & miseri sunt, & non solum dolere, verum-
etiam admirari possimus imbecillitatem puerilis sensus eorum. Sequitur. [Vidi dominum »
stantem super altare, & dixit. Percute cardinem & commoueantur superliminaria. Auaritia »
Eccle.10. enim in capite omnium, & nouissimum eorũ in gladio interficiam. Non erit fuga eius. Fugiet »
& non saluabitur ex eis qui fugerit.] Adhuc depromitur, & magis ac magis declaratur sen- »
1.Tim.6. tentia vindex contra supradictam superbiam Iacob, cũ dicit. Auaritia enim in capite omnium.
Nam cum auaritia de superbia quoq; tractaret, testis est sapiens vir, qui cũ dixisset, Auaro nihil
est scelestius, continuò subiunxit, Quid superbis terra & cinis? Diuitiarum nãq; comes superbia
Dominus stans super altare, Christus est stãs in cruce. est. Idcirco Apostolus. Diuitibus (inquit) huius mundi præcipe, non superbè sapere. Sed iam ad
mirandæ huius visionis sacramentum ingredientes, literæ ordinem prosequamur. Vidi (inqt)
dominum stantem super altare. Magna verè visio, & magnæ rei significatio extitit. Prophe-
tico spiritu vidit, & reuera futurum erat, quod illi talis visio præostendit. Quærimus ergo, vbi
vel quando factum sit tale quid, cuius in lignum stans dominus super altare videri debuerit.
Quærentibus autem in toto Christi euangelio, vel in omni euangelicæ gratiæ sacramento,
nihil tam magnum, nihil tam euidens secundum huius visionis proprietatem nobis occurrit, quàm
schæma vel habitus domini nostri Iesu Christi crucifixi. Crucifixus namq; & sacrificiũ pro no-
bis factus, super altare crucis stetit, statione difficili, statione laboriosa sibi. Diligẽter animad-
uertendũ, nec vnquam oculis mentis nostræ debet abesse stationis illius spectaculũ. Pendebat
& stabat manibus ad crucis cornua confixis, pedibus ligno suppedaneo per clauorũ fixurã co-
Matt.27. hærentibus in modum stantis. Taliter stans ipse hostia, crux verò altare erat. Propter talem
eius stationem futurum erat, vt destrueretur illud Iudaicæ superbiæ templum, iustè profectò,
quia taliter stanti crudeles insultantes dicebant, Vah qui destruis templum, & in triduo illud
reædificas. Dixit ergo ita stans. Percute cardinem & commoueantur superliminaria. Cuicunq;
dixerit, siue videnti hæc prophetæ, siue angelo, nimirũ illa in visione percussio cardinis & cõ-
motio superliminarium certissimè affuturum significabat templi exterminium tanta percussi-
Auaritia in capite omnium. one, tanta commotione, vt hodieq; admiretur orbis terrarum. Quam ob causam? Auaritia e-
nim (inquit) in capite omnium, cui videlicet auaritiæ crudelissimæ fructus fuit auaris & impijs
scelus istud, quòd taliter dominum super altare crucis stare fecerunt. Nam cum quotidie disputa-
ret contra auaritiam illorum, illud maximè concitauerat eos, quòd diutius non ferens pertina
ciam auaritiæ, propter quam domum patris domum orationis, speluncam fecerunt latronum,
scripturam impleuit dicentem: Zelus domus tuæ comedit me, mensas nummulariorum, cathe
Psal.68. drasq; vendentium columbas cõuertens, factoq; de resticulis quasi flagello cunctos eijciẽs. Aua
Matt.21. ritia ergo in capite, id est, in summa intentione omniũ, & idcirco percusso cardine & motis su-
perliminaribus, id est, destructo summo sacerdotio, summis scribarum pharisæorũq; ordinibus,
nouissimum quoq; eorũ, id est, plebeium in gladio interficiam. Non erit fuga eis. Circundati
nanq; erunt & coangustati vndiq;. Quod etsi fugerit, non saluabitur qui fugiet ex eis, [Si de- »
scenderint vsq; ad infernum, inde manus mea educet eos, Et si ascenderint vsq; ad cœlum, inde »
detraham eos. Et si absconditi fuerint in vertice Carmeli, inde scrutans auferam eos. Et si cœla- »
uerint se ab oculis meis in profundo maris, ibi mandabo serpenti, & mordebit eos. Et si abie- »
rint in captiuitatem coram inimicis suis, ibi mandabo gladio, & occidet eos. Et ponam oculos »
meos super eos in malum.] Mirabiliter dominus, qui super altare crucis stare habebat (vt »
iam dictum est) simul cum præostensione stationis illius omnipotentiam suam depromit, mira
Iohan.12. declamatione asserit, quòd manus suas nullus inimicorum eius effugere possit. Nunc vt verba
Omnia traham ad me. hæc melius perpendere queamus, simul recordemur illud quod idem homo factus, iamq; passu
rus, siue super aram crucis staturus dixit. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia trahã ad me.
Hoc illis dixit, qui iam illum in crucem leuare cogitauerant. Et quidem si solius gratiæ attra-
ctionem cogites, cum dicit: omnia traham ad me, subaudiendum est vtiq; electa. Si autem hoc
attendas, quod per illam in cruce exaltationem filij hominis iudiciariam super viuos & mor-
tuos accepit potestatem. accepit enim secundum humanitatem, cui nihil deerat secundum diui-
nitatem, cum dicat, omnia traham ad me, subintelligendum est actione potentiæ, vt manus
meas nullus vestrum possit effugere. Habens enim potestatem iudicium facere, sedebo su-
per sedem maiestatis meæ, atque omnes gentes congregabuntur ante me, & omnia electa
statuam

statuam ad dexteram, reproba verò ad sinistram meam. Nimirum quod illic idipsum intelligendum est, & hic, videlicet quod nullus effugere possit manus huius domini, qui super altare crucis taliter tamq; dolendo habitu, pendendo stetit, stando pependit. Si descenderint (inquit) vsque ad infernũ, etc. Ista quinq; dixit, quorũ tria quidem impossibilia erant fieri, vnũ impossibile non fieri, itemq; vnum possibile fieri. Etenim vt angustiam fugiens homo viuens, ad infernũ descendat, ibiq; viuat vita incolumi, impossibile est. Attamẽ dicit. Si descenderint vsq; ad infernum, inde manus mea educet eos. Item, impossibile est, vt homo pennas volucres assumat, & in coelum volet. Attamen dicit, Et si ascenderint vsque ad coelum, inde detraham eos. Item, impossibile est, vt homo in piscem mutetur, & profundũ maris subintret. Attamen dicit, Et si celauerint se oculis meis in profundo maris, ibi mãdabo serpenti, & mordebit eos. Quid igitur per ista quæ impossibilia sunt, contendit, nisi quòd manus suas homo nusquam effugere possit, cum inde quoq; detrahere, vel illuc vsque persequi posset, quo nullus viuens profugere potest? Vnum eorũ quæ dixit, possibile est (vt iam diximus) fieri, scilicet ascendere in verticem Carmeli. Sed vide quanta cum irrisione dicat, si absconditi fuerint in vertice Carmeli. Valles *Matth.5.* enim & defossa terrarum potius, quàm vertices montiũ captare solet qui cupit abscondi, ciuitas aũt vel aliudquid in monte positum non potest abscondi. Est tamen modus quidam in infernum descẽdendi, quo possit homo descendere, in fuga vultus domini, scilicet cum desperans à deo, diabolo sese maligno fœdere tradit. Nonnullos eiusmodi fuisse in populo Esaias in- *Esaiæ.23.* sinuat, cum dicit, dixistis enim, percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactũ, Flagellum inundans, cum transierit, non veniet super nos, quia posuimus mendaciũ spem nostram, & mendacio pertracti sumus. Item modo quodam quasi in cælũ ascenditur, cum quis superbiæ pennis vltra semetipsum eleuatur. Et modo quodam in profundum maris intratur videlicet sectando curiosa, nimiasq; subeundo curas seculi huius. Quocunque modo siue illum ad inferna descensum, siue illum ascensum ad cœlũ, siue demersionem illam in profundũ maris intelligas, illud Dauidicum semper decantandũ est. Quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fu- *Psalm.138.* giã? Si ascendero in cælũ tu illic es, si descendero ad infernũ ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris. Etenim illic manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Est etiam quidam abscondendi modus in vertice Carmeli, videlicet secundum nomen ipsum Carmeli, quod interpretatur scientia circuncisionis. Cum enim inimici Christi quasi scienter disputant & contendunt de circuncisione carnis, vt videantur rationabiliter repellere à se fidem euangelij, ecce absconditi sunt in vertice Carmeli, sed inde scrutãs aufert eos Christus, dum scrutando scripturas nos Christiani falsos illos esse cõuincimus. Vltimum eo- *Duplex* rum quæ dicta sunt, Et si abierint in captiuitatem coram inimicis suis, impossibile erat nõ fieri, *mors Iudæo* nec enim ipsi dimittere poterant, quin abierint ducti in omnes gentes captiui. Ibi (inquit) man- *rum in cap.* dabo gladio, & occidet eos. Hoc sæpe factũ est, vt ex his, qui dispersi sunt Iudæis cædes plurima *tiuitate.* fieret, domino vtiq; mandante gladio, cuius in arbitrio gladius omnis est. quia non est potestas, nisi à deo. Quod deinde subiungit, & ponam oculos meos super eos in malum, & non in bonũ, *Roman.13.* modis duobus iam dictis perficit, dum mandat serpẽti & mordet eos inuisibiliter morsu malo, qui æterna mors animę est. dum mandat gladio, & occidit eos occisione visibili, quę corporalis mors est. Vtrunq; hoc intelligimus, & in psalmo, cum dicit, Tradentur in manus gladij Roma- *Psalm.62.* norum, & secundum animam partes vulpum, id est, malignorum spirituum sunt. Et secũdum animam quidem omnes, quoniã impœnitentes sunt, morsu serpentis moriuntur, & partes vulpium sunt, secundũ corpus vero non in omnibus gladio mandatũ est vt occidat eos, quia præter hoc, quod reliquiæ saluandæ sunt, etiam memorię & honori Christi prodest vita & dispersio *Roman.11.* illorum, quemadmodum ipse dicit id psalmo: Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne oc- *Psalm.58.* cidas eos, ne quando obliuiscantur populi mei. Disperge illos in virtute tua. Multũ enim Christum colentibus confert hoc, quod Christi inimici Iudæi inter eos viuunt. Secum nanq; libros baiulant, in quibus inueniuntur cuncta, de quibus confirmamus fidem Christianam, nec dicere potest quis, quod noua doctrina sit, dum antiquam proferimus authoritatem ex libris quos ha-
" bent illi. Sequitur, [Et dominus deus exercituũ, qui tangit terrã, & tabescit, & lugebunt omnes
" habitantes in ea. Et ascendet sicut riuus omnis, & defluet sicut fluuius Aegypti. Qui ædificat in
" cælo ascensionem suam, & fasciculum suum super terram fundauit. Qui vocat aquas maris, &
" effundet eas super faciem terræ, dominus nomen eius.] Quia dixerat ibi, mandabo gladio, & *Dominus* occidet eos, valde conuenienter de illo propheta subiunxit, & dominus deus exercituũ, subau- *exercituũ,* ditur, ipse est, qui hoc se facturũ dicit, quia profectò mandare potest gladio, qui dominus exerci- *Christus.*
" tuum est, qui non vnum tantùm, sed multos exercitus habet, quia videlicet Assyriorum, atque
" Chaldæorum, præsertim & Medorum, Græcorum, atq; Romanorũ, & omnium gentiũ exerci-
" tus seruierunt & seruiunt ei, quamuis nescientes, vt videlicet regnũ aliud alio superueniente de-
" struatur, iusto eius iudicio, sicut postmodũ dicturus est, ecce oculi domini dei super regnum peccãs, & conterã illud à facie terræ. Cũ ergo dicit, & dominus deus exercituũ, subauditur, ipse est,

mirari te non vult, quod dixerit se gladio mandare, qui quando stetit (vt iam dictum est) super
Matth. 26. altare, id est, patibulũ crucis, gladium nullum ostēdit, nec saltem patrē rogare voluit, vt quod
facere poterat, plus quàm duodecim legiones angelorũ exhiberet sibi. Quod protinus sub-
Alii benè tungit, qui tangit terram & tabescit, in vtranq; partem, scilicet in bonã & in malã intelligi po-
alii malè ta test, quia postquam à terra exaltatus est, alii tangentes illũ salui facti sunt, alii perierũt. Siquidē
bescunt. tangentes illi pauci ex Iudæis, multi ex gentibus tabescentes, & compũcti corde, pœnitentiã
egerint. itemq; multi, tam Iudæi quàm gentiles, malè tabescētes & inuidētes, euangelio Christi
tangente, id est, percutiēte illo, tam in anima quàm in corpore perierunt & pereũt. Etenim ta-
bescere tam in bona quàm in mala significatione poni, nõ est dubiũ. In bona vt illic, tabescere
me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei. In mala vt alibi, Peccator videbit,
Psalm. 118. & irascetur, dentibus suis fremet & tabescet. Item quod sequitur, & lugebunt omnes habi-
Psalm. 111. tantes in ea, similiter in vtranq; partē rectè intelligitur. Nam qui compuncti corde pœnitentiã
Matth. 5. egerunt, bonũ luctũ habuerunt, iuxta illud, Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Qui
vero pœnitentiã nõ egerunt, maximè Iudæi, malũ luctũ habuerũt, videlicet de quo superius di-
Supra. 8. ctum est. Et conuertam festiuitates vestras in luctũ, & omnia cantica vestra in planctũ. Item
quod sequitur, & ascēdet sicut riuus omnis, & defluet sicut fluuius Aegypti, in vtranq; partem
diuidendũ est. Nam ascendere bonũ, defluere malũ est. In his qui pœnitentiã egerũt, fides euan-
gelii, gratia spiritus sancti de fonte Christo procurrēs, sicut riuus ascendit in his, qui impœniten
tes fuerunt vel sunt, maximè in Iudæis, cuncta carnaliũ cærimoniarum vanitas & inutilitas de-
Defluũt cæ- fluit, & est vbiq; contemptibilis, nullusq; iam verus dei cultor illas suscipit. Defluit (inquam) si-
rimoniæ. cut fluuius Aegypti, quia videlicet nõ vtcunq; contemnũtur cærimoniæ carnalis Iudaismi, sed
ita, vt quicunq; illas exercent, reputentur, & sint velut Aegyptii, id est, tenebrosi, & omnino ru
bri maris, quod est baptisma Christi, transitu indigni. In his quoq; qui ex gentibus crediderunt
Matth. 22. iste propheticus versiculus sic impletur, vt quod valde timendũ est, multi vocati pauci verò sint
electi. Nam quia pauci electi sunt, rectè dicitur, & ascēdet sicut riuus omnis, qui videlicet riuus
minor est quam fluuius. & quia multi sunt vocati, qui nõ pertingũt ad electionis ascensum re-
ctè subiungitur, & defluet sicut fluuius Aegypti. Ex ipsis qui ascendũt sicut riuus (vt iam di-
Ephes. 1. ctum est) completũ propositum dei in ædificationem ecclesiæ Christi, quod est corpus eius, ple-
Coloss. 1. nitudo eius, cuius ipse caput est, sicut Apostolus dicit. Rectè ergo subiũgitur, qui ædificat in
cœlo ascensionem suã. Ascensio nanq; riui omnis, id est, electi omnis, spiritualē ex ipso gratiã ha
bētis, ascensio ipsius est. Quod enim illuc ascenderũt tribus tribus dñi, nõ ascendentiũ facultas,
Psalm. 121. sed gratia vocātis agit. Et nemo ascēdit in cœlũ, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est
Iohan. 3. in cœlis. Et Apostolus cum dixisset, qui descendit ipse est, & qui ascendit super omnes cælos, vt
Ephes. 4. impleret omnia, & ipse dedit quidē quosdã apostolos, quosdã aũt prophetas, alios vero euãgeli
stas, alios aũt pastores & doctores, ita sententiã compleuit ad consummationē sanctorũ in opus
ministerii, in ædificationē corporis Christi. Pulchrè ergo dictũ est, qui ædificat ascensionē suã in
cœlo. quia videlicet ascensus sanctorũ, corporis Christi ædificatio est. & quod mēbra sequũtur
ascēdendo, gratia capitis est præeuntis, quod solum propria virtute ascendit. Et fasciculũ suum
(inquit) super terrã fundauit. Nimirũ quãdo Christus in cœlũ ascēdit, paruũ apostolorũ nume-
rum in terra reliquit, & eosdē misso sancto dilectionis spiritu, quasi in fasciculũ ligauit vinculo
charitatis, & vnitate fidei, & eiusmodi fasciculũ fundauit, id est, in fundamēto posuit, & super il
lum ecclesiã suam ædificauit. Deinde & de gentibus nonnullos tanta impleuit vbertate cœ-
lestis gratiæ & verbo doctrinæ, vt secundum apostolorũ imitationē possent ecclesiã Christi in-
struere. Hinc protinus subiungit, Qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciē terræ. Maris
nanq; nomine interdũ gentilitas significatur, vt illic. Propterea nõ timebimus, dum turbabitur
Psalm. 45. terra, & transferētur mōtes in cor maris. Hoc enim hunc habet sensum, Non timebimus tribu-
lationes futuras, quæ tunc erũt, quando turbatis & repellentibus verbũ domini Iudæis, quibus
primum oportebat prædicari euãgeliũ, transferentur apostoli in mediũ gentiũ. Itaq; qui vocat
aquas maris, & effundit eas super faciē terræ, idē est ac si dicat, qui homines gentiles salsas & in-
sipidas habētes aquas secularis sciētiæ, sursum vocat & cœlestia facit sapere, constituitq; docto-
res, vt tam loquendo, quàm scribēdo cõpluant terrã ecclesiæ. Quis hæc tanta & talia facit? Do
minus (inquit) nomē eius, quia reuera nõ posset talia facere, nõ posset de mortuis resurgēs in cœ
lo ascensionē suam ædificare, nisi esset dominus. Idcirco & Dauid cum dixisset, Iter facite ei, qui
Psalm. 67. ascēdit super occasum, cõtinuò subiũxit, dominus nomē illi. Hoc Iudæi multũ grauiter tulerũt
quòd gētiles vocati & recepti sunt, inuidētes saluti illorũ. Exempli gratia, ita vt Petro dicerēt,
Acto. 11. Quare introisti ad viros præputiũ habētes? Et multa his similia. Rectè ergo sequitur, [Nũquid »
non vt filii Aethiopũ vos estis mihi filii Israel, ait dominus? Nũquid nõ Israel ascendere feci de »
terra Aegypti, & Palæstinos in Cappadocia, & Syros de Cyrene. Ecce oculi domini dei super »
regnũ peccãs, & conterã illud à facie terræ.] Ac si dicas, Quid gloriamini vos Iudæi de proprie- »
Roman. 3. tate dei, & gentibus derogatis? An Iudæorũ deus tãtùm? nonne & gentiũ? Imo & gentiũ, sicut

Aethyo-

Aethyopes,ita & vos mihi estis nec magis aut minus propinqui,quia sicut Iudęos,ita & Aethy
opes ego creaui.Quòd si in hoc gloriamini,& propter hoc vos potius quàm alias gentes ad me
pertinere iactatis,quia feci vos ascendere de terra Aegypti.Nunquid propter hoc alterius na-
turæ siue conditionis quàm cæteri homines estis? Nempe & Palæstinos de Cappadocia,& Sy-
ros ascendere feci de Cyrene. Non ergo erigamini in superbiam, quod vos de Aegypto edu-
xerim, & quasi peculiarem populum meum, Pharaoni seruire nō passus sim,neq; arbitremini,
quod propter hoc solis vobis debeatur regnum dei,quia videlicet & in hoc seculo Aethyopes,
Palæstinos,Syros,atq; Iudęos,distantes locis atq; corporibus, mortalitatis lege sociaui,& pro
arbitrio meo seruos meos huc illucque committo,& in vniuersas prouincias transfero,& in illa
cælesti Sion,cuius fundamenta sunt in montibus sanctis,similiter omnes,siue ex omnibus gen
tibus,quoscunq; fides cōmendauerit, congruis mansionibus collocet, sicut per psalmistā dicit,
Memor ero Raab & Babylonis,scientiū me.Ecce alienigenæ,& Tyrus,& populus Aethyopū, *Psal.86.*
hi fuerunt illic.Econtra,sicut æquali cōditione omnes sunt facti,ita quicunq; peccauerint,ęqua
li iudicij mei sentētia puniētur, & omnia absq; discretione personarū impia regna subuertam.
Nam ecce(inquit)oculi domini super regnum peccans, & conteram illud à facie terræ. Quod
autem vel cuius gentis regnum tantum peccauit, quàm illius quæ prophetas occidit,& ipsum
prophetarum dominum crucifixit?Ne ergo in superbiam erecti,peccatores ex gentibus ad si- *Rom.8.*
dem venientes,repellendos esse censeatis,quia Iudæi non minus quàm Græci,imò primum,si-
ue magis quàm Græci,iram & indignationem,tribulationem,& angustiam sunt recepturi, qui
" cunq; non acquiescunt veritati, ita vt regnum quoq; illorum temporale destruatur, etenim à
" facie terræ conteram illud. [Veruntamen conterens non conteram domum Iacob,dicit domi
" nus,Ecce enim mandabo,& concutiam in omnibus gentibus domū Israel,sicut concutiuntur
" in cribro,& non cadet lapillus super terrā.In gladio morientur omnes peccatores populi mei,
qui dicunt,nō appropinquabit, & non veniet super nos malum.] Certam,& quæ falli nō possit
suam deus commendat prouidentiam,dum præmisso,ecce oculi domini dei super regnum pec
cans,& conteram illud à facie terræ,subiungit,verum cōterens non conteram domum Iacob.
Idem enim est ac si dicat, Conteram quidem domum Iacob in reprobis, sed non conteram in
electis.Impossibile nanq; est,dum conteritur regnum Iudaicum contritione Romanæ virtutis,
dum occiduntur,dum dispergūtur in omnes gentes captiui,perire deo quenquam ex illis quos *Rom.11.*
pręsciuit & prędestinauit. Non enim regnum vel gentem illam sic contriuit,vt nullum ex illa
saluum esse velit. Hinc Apostolus dicit, Nunquid reppulit deus populum suum? Absit.Nam
& ego Israelita sum ex semine Abrahę de tribu Beniamin. Non reppulit deus plebē suam quā *Vbi supra.*
pręsciuit,&c.Pulchra valde similitudine ipsum mysteriū innuit,de quo Apostolus.Nolo enim
(inquit)vos ignorare fratres mysteriū hoc,vt nō sitis vobis ipsis sapientes,quia cæcitas ex par-
te cōtigit in Israel,donec plenitudo gentiū intraret,Pulchra(inq;)similitudine idipsum prophe
tatur hic dicendo,Ecce enim mandabo,& concutiam in omnibus gentibus domum Israel, si-
cut concutitur in cribro, & non cadit lapillus super terram. Cuncta tribulatio siue angustia,
qua coangustati & contribulati Iudæi,in omnes gentes sunt euentilati ac dispersi,velut cōcus-
sio cribri extitit,quomodo si puluerulenta collapsi muri cribro congesta concutiantur,vt pul
uere in terram cadente soli remaneant lapilli, in opus restaurationis conferendi. Vnde præ-
misso, in gladio morientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt,nō appropinquabit, &
" nō veniet super eos malū,continuò subiungit. [In die illo suscitabo tabernaculū Dauid quod
" cecidit,& reædificabo aperturas murorū eius,& ea quæ corruerant instaurabo,& reædificabo
" eum sicut in diebus antiquis, vt possideant reliquias Idumææ, & omnes nationes, eo q͞ inuo- *Acto.15.*
" catum sit super eos nomen meum,dicit dominus faciens hæc.] Quem enim sensum hæc habe
ant,apostoli probant, vbi quæstione suscitata,cur homines ex gentibus Paulus ac Barnabas
absq; circuncisione & obseruantia sabbati suscepissent.Petrus respondit vt debuit, Cuius sen
tentiam probans Iacobus hæc locutus est, Viri fratres audite me,Symon narrauit,quemadmo
dum primum deus visitabit sumere ex gentibus populum nomine suo,& huic cōcordant ver-
ba prophetarū,sicut scriptum est,Post hæc reuertar,& reędificabo tabernaculum Dauid,quod
cecidit,& diruta eius reædificabo,& erigā illud,vt requirant cæteri hominū dominū,& omnes
gentes super quas inuocatū est nomen meū,dicit dominus,faciens hæc,Notum à seculo est do-
mino opus suum. Igitur domus Israel, quæ cōcutitur in cribro,ruinosa domus, & collapsum
tabernaculum est,quia dominus stans super altare, id est,in ara crucis appēsus, ab illis(sicut iā *Domus Is-*
superius dictum est)percuti iussit cardinē,vt commouerentur superliminaria,& lapilli residui, *rael nunc*
quorū nullus cecidit super terram. reliquiæ sunt,de quibus Apost.cū præmisisset,sed quid di- *ruinosa est.*
cit Heliæ responsum diuinum. Reliqui mihi sept̄ milia virorum,qui non curuauerunt genua *3.Reg.19.*
ante Baal,sic ergo(inquit)& in hoc tēpore reliquiæ secundū electionem gratiæ saluę factæ sunt. *Rom.11.*
Porrò,peccatores eiusdē populi omnes in eo sunt peccatores,quòd dicūt,non appropinquabit
& nō veniet super nos malū,& idcirco in gladio morientur,inquit.Ergo non parui criminis est

dicere non appropinquabit, & non veniet super nos malum. cum deus vel spiritus sanctus di-
cat per os prophetarum, appropinquabit & veniet super vos malũ. Veraciter crimen hoc esse
Genes. 3. magnum antiquo & nimis dolendo exemplo est comprobatũ. Nam deus dixit: In quocũq; die
comederis ex eo, morte morieris. Econtra serpens, Nequaquã (inquit) morte moriemini. Itaq;
qui per serpentem dixit, nequaquã moriemini, cum deus dixisset, moriemini. idem spiritus ma
lignus per os pseudoprophetarũ dicebat, non appropinquabit & non veniet, cum spiritus san
ctus per prophetas suos diceret, appropinquabit & veniet super vos malum. Proinde ipsi qui-
dem pseudoprophetæ serpenti similes, & maledictione digni sunt. peccatores autẽ, qui magis
credunt pseudoprophetis quàm prophetis domini, tam iustè in gladio moriuntur, quàm iustè
Adam siue mulier eius, pro eo quòd serpenti magis quàm deo credidit, sententiam excepit, vt
Duplex gladius. de paradiso expelleretur. Gladiũ autẽ hic nõ solùm Romanorum intelligimus, quia videlicet
eo non omnes peccatores illius populi mortui sunt, sed potius gladiũ inuisibilem, qui percutit
interiora omnis impœnitentis animæ, quẽ Psalmista metuens. De gladio (inquit) maligno erue
Esaiæ. 143. me. Ecce in die isto, qui dies salutis est, & tempus acceptabile, suscitatur illud tabernaculũ Ia-
cob quod cecidit, quia pro Iudæis incredulis ponuntur gentiles creduli tanquam lapides viui
1. Petri. 2. super fundamentum viuorum apostolorũ & prophetarũ, & hoc modo reędificatur verus Da
uid, lapis angularis, sicut in diebus antiquis, id est, non ex operibus legis, siue cęremonijs carnis,
Ephes. 2. sed ex fide, per quam Abrahã iustificatus est, per quam Noe cõplacuit, per quam Abel pluri-
Hebr. 11. mam deo hostiam obtulit, & possident nunc posteri huius Dauid reliquias Idumeæ & omnes
nationes, sine acceptione personarum, eo quòd inuocetur nomen domini super eos, Vbi enim
inuocatio nominis domini, nulla est distinctio Iudæi & Gręci. Et vt scias, quia quicquid audisti
stabile & ratum est, nec infectum remanere potest, non alius, sed ipse, dicit dominus, faciẽs hęc.
Quæ sunt hæc? Quænam nobis ostendis, dicendo: faciens hæc? Nimirũ stans super altare, &
percutiens cardinem, & superliminaria commouens, in gladio interficiens omnes, quorum in
capite auaritia est, tangens terram vt tabescat, & lugere faciens omnes habitantes in ea, ædi-
ficans in cœlo ascensionem suam, & fasciculum suum super terram fundans, vocans aquas ma
ris, & effundens eas super faciem terræ, & conterens regnum peccans, & concutiẽs in omnibus
gentibus domum Israel, suscitans tabernaculũ Dauid, id est, ecclesiã suam (ipse est enim verus
Dauid) & reliquias Idumææ possidens, id est, de terrenis, & terrena sapientibus hominibus cœ-
lestes faciens, cuius dixisse fecisse est. Sequitur [Ecce dies veniunt, dicit dominus, & compræhẽ- „
det arator messorem, & calcator vuæ mittentem semen. Et stillabunt montes dulcedinem, & „
omnes colles culti erunt. Et conuertam captiuitatem populi mei Israel, & ædificabunt ciuita- „
tes desertas, & habitabunt in eis, & plantabunt vineas & bibent vinum earum. Et faciẽt hor- „
tos, & comedent fructus eorum. Et plantabo eos super humum suam, & non euellam eos vltra „
de terra sua, quam dedi eis, dicit dominus deus tuus.] Ecce finis loquendi in hoc propheta vi-
de qualis sit. Si solum respicias literæ corticem, vile est & exiguum, quod à glorioso & magno
1. Corin. 6. deo promittitur, quia bonis & malis commune est, & bonis quidem non magnopere curandũ,
non magna solicitudine quærendum. malis aũt concupiscibile, quorũ deus venter est, de qua-
Esaiæ. 64. libus Apostolus, Esca (inquit) ventri, & venter escis, deus aũt & hunc & illã destruet. Si aũt cor-
ticem discutias, quemadmodum hic idem propheta sycomoros vellicabat, & sub vtilitate lite-
ræ preciosum, id est, spiritualem sensum requiras, gloriosum est, & præclarum quod deus glo-
riæ promittit in hac sermonis consummatione sperantibus in se, quod oculus non vidit, quod
auris nõ audiuit, quod in cor hominis nõ ascendit. Dicit aliquis, Quę fuit necessitas, vt maximè
Duplex seductio, bona. s. et mala. in calce sermonis talis promeret litera, quæ maximè carnales mulceat? Videlicet quia sic ex-
pediebat, vt pueros illos, apud quos seruãda erat sancta scriptura, seduceret seductione bona,
propter eos quibus proficere habebant mysteria, quæ continentur in prophetis suo tempore
reuelanda. Est enim seductio bona, qua non solum reprobus, verumetiam probus aliquis, ne-
Hiere. 20. sciens diuinis consiliis obsequium præstat, in tantum, vt Hieremias dicat, Seduxisti me domine
& seductus sum, fortior me fuisti, & inualuisti. Idem enim est ac si dicat, proposueram ego tacere
de huiusmodi, tu aũt, vt tacere non possem, motum quasi impatientis animi, id est, zelũ bonum
Iudęi volebãt sibi prophetari bona carnalia & fortem impegisti. Sequitur nanq; postmodum & dicit, Et dixi, Non recordabor eius, neq; lo-
quar in nomine illius. Et factus est in corde meo quasi ignis exæstuãs, claususq; in ossibus meis,
& defeci, ferre non sustinens. Econtra pueris & carnalibus istis dicemus, qui scripturas sanctas
nunquam custodissent, si vim illarũ intellexissent. Seduxit vos dominus & seducti estis, fortior
vobis fuit & inualuit, Si enim ita locutus fuisset in prophetis, vt nihil boni sonare videretur li-
tera vobis pessimis, irasceremini contra spiritum propheticum, quemadmodum iratus est rex
3. Reg. vlt. vester Achab contra Michæam prophetam, dicens ad Iosaphat regẽ Iuda, Nunquid non dixi
Hiere. 36. tibi, quia non prophetat mihi bonum, sed semper malum? Ita irati sanctam scripturam succen
deretis, sicut fecit rex Sedechias, qui cum legerentur sibi verba Hieremiæ, lectis iam tribus pa-
gellis aut quatuor, scidit volumen scalpello scribæ, & proiecit in ignem qui erat super arulam,

donec

donec conſumeretur omne volumen igni qui erat in Arula. Bonum ergo fuit vos ſeduci tan-
quã pueros,& ſic repromitti ſpiritualibus ſpiritualia, vt putaretis vobis carnalibus promitti
carnalia,qualia ſunt hæc, vt arator meſſorem,& calcator vuæ mittentem ſemen comprehen-
dat,ſicut per bonam tẽperiem fieri ſolet, dum ſtatim poſt meſſem impletis horreis ad ſufficiẽ-
tiam præſentis anni,ſubſequens arator ſemen iaciat in ſpem futuri, nec mora vlla intercedẽte
vindemiæ tempus ſit, quam non ſinit vuarum maturitas vltra differri. Hæc enim carnaliter
intelligentes, vobiſmetipſis blandimini, dicentes, Vobiſipſis poſt aduerſa rurſus proſpera
promitti cum impœnitentes ſitis. Et per hanc quidem occaſionem ſcriptura ſancta penes vos
hactenus ſeruata eſt,& ſeruatur. Vos autẽ interea captiui,& diſperſi eſtis, & in peccato veſtro
moriemini. Nunc tandem literam hanc diſcutientes ſenſum quæramus, qui intrinſecus latet.
Ecce(inquit)dies veniunt dicit dominus, & comprehendet arator meſſorem, & calcator vuæ *Iaan. 4.*
mittentem ſemen.Iſti dies iam venerunt, ſicut teſtatus eſt ipſe dominus ad diſcipulos ſuos lo- *Aratores*
quens & dicens,Ecce dico vobis, leuate oculos veſtros, & videte regiones, quia albæ ſunt iam *patriarchæ,*
ad meſſem,qui metit,mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam. Vt & qui *meſſores apo*
ſeminat ſimul gaudeat & qui metit.In hoc enim eſt verbum verum, quia alius eſt qui ſeminat, *ſtoli.*
& alius qui metit. Ego miſi vos metere, quod nõ ſeminaſtis. Alij laborauerũt, & vos in labo-
res eorũ introiſtis.Breuiter dicendum,qa qui laborauerunt & ſeminauerunt patriarchæ & pro-
phetæ,qui autem in labores illorum introierunt,apoſtoli ſunt. Patriarchæ nanq; laborãdo,id
eſt,peregrinando,& de gente in gentem,& de regno ad populum alterum pertranſiendo,ſemi-
nauerunt,id eſt,promiſſiones beati ſeminis futuri (quod eſt Chriſtus)accipere meruerũt,ipſum
autem oculis ſuis non viderunt,tantummodo ſpe inhiantes, & per hoc ſeruientes in modũ arã- *Pſal.104.*
tium & ſeminantium. Apoſtoli autem præſentem Chriſtum eundem beatis oculis viderũt, &
receperunt eum in modum metentiũ. Propterea dixit illis, beati oculi qui vident, quæ vos vi-
detis.Dico enim vobis, quòd multi ꝓphetæ & reges voluerunt videre quæ vos videtis,& nõ *Luc.10.*
viderunt,& audire quæ auditis,& non audierunt.Igitur quod nunc ait, & comprehendet ara-
tor meſſorem, idem eſt, ac ſi dicat, patriarchæ ſimul & apoſtoli gaudebunt in ſemine Abrahæ
quod eſt Chriſtus,in quo promiſſam pariter accipiant benedictionem, vt quemadmodum di-
cit & qui ſeminat ſimul gaudeat & qui metit. Neq; enim ſic apoſtoli in labores eorum introie-
runt,vt eos excluderent,ſed ecce ſimul gaudent,& alii qui ante aduentũ eius ſeminauerunt,&
iſti qui in aduentu eius meſſuerunt. Porrò, calcator vuæ, qui comprehendit mittentem ſe- *Calcator*
men,idem eſt qui & meſſor.& mittens ſemen, idem eſt qui & arator. Nam(ſicut dictum eſt) *vuæ.*
anteriores patres ſancti,& arantes & mittentes ſemen fuerunt.Apoſtoli verò & meſſores & cal
catores vuæ ſunt,meſſores quia præſens Chriſtus maturum fuit illis frumentũ,calcatores vuæ
quia muſtum ſancti ſpiritus de illo ſumpſerunt,vel quia paſſioni eius præſentialiter communi
cantes,calicem eius biberunt.Et ſtillabunt (inquit) montes dulcedinem, & omnes colles culti
erunt.Montes iidem apoſtoli ſunt,propter excellentiam meritorum,qui per totũ mundũ dul-
cedinẽ pacis, & remiſſionis peccatorum ſtillauerunt, prædicando in nomine Ieſu Chriſti pœ-
nitentiam & remiſſionem peccatorum. Iſti autem audientes, & audiendo iuſtificati,tanquã col
les bene culti, fructum bonum reddiderunt. Et conuertam(ait)captiuitatẽ populi mei Iſrael,
id eſt,ſoluam vincula peccatorum,& diruam erroris & ignorantiæ carcerem, quæ vera capti-
uitas erat,in qua detinebamur nos,qui nunc dicimur & ſumus Iſrael. Quod deinde ſubiungit, *Eccleſiæ*
Et ædificabunt ciuitates deſertas,& habitabunt in eis, & plantabunt vineas, & bibent vinum *Chriſti di-*
earum,expoſitione iam non indiget, cum videamus vbiq; terrarum per deſertum gẽtilitatis, *cuntur,ciui*
quæ prius à deo deſerta fuerat,ſurrexiſſe Chriſti eccleſias, quæ & ciuitates propter fidei firmita *tates,vineę*
tem,& vineæ propter ſpei quæ non confundit hilaritatem,& horti propter charitatis delicias *& horti.*
rectè dicuntur,in quibus habitant qui verbo illas ædificauerunt, vndè bibunt vinum lætitiæ,
qui præceptis illas informauerunt,vndè comedunt fructus,qui cõſiliis prouexerunt,quia ſicut
qui metit, ita & qui ædificat huiuſmodi ciuitates, & qui plantat huiuſmodi vineas, & qui facit
eiuſmodi hortos,mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam. Vndè & ſequit̃,
Et plantabo eos ſuper humum ſuam,& non euellam eos vltra de terra ſua quam dedi eis.Hu-
mus nanq; quam dedit ſanctis ſuis paradiſus deliciarum eſt, in quo primum hominem poſuit,
Quia ergo in Adam omnes humum ſiue terram illam perdiderunt, & exortes facti ſunt regni
cælorum,per aduentum autem Chriſti ita recuperauerunt,vt amplius non perdant,rectè cum
dixiſſet,& plantabo eos ſuper humum ſuam,protinus addidit, non euellam eos vltra
de terra ſua quam dedi eis, vertitq; ſe ad aurem cuiuſlibet noſtrum gratula-
bundus dicendo, dicit dominus deus tuus.

FINIS LIBRI QVARTI ET VLTIMI IN
Amos prophetam.

PROLOGVS RVPERTI IN
ABDIAM PROPHETAM.

Abdias fuit tẽpore Heliæ. *3.Reg.18.* QVartus in ordine duodecim propherarum Abdias eſt. Hic ille eſſe perhibetur, qui in libro Regũ loquitur ad Heliã, Et nunc dicis mihi, Vade, dic domino tuo, adeſt Helias. Cũq; receſſero à te, ſpiritus domini aſportabit te in locũ quẽ ignoro, & ingreſſus nũciabo Achab, & nõ inueniẽs te, interficiet me. Seruus aũt tuus timet dominũ ab infantia ſua. Nũquid nõ indicatũ eſt tibi domino meo, quid fecerim cũ interficeret Iezabel propheras dñi, ꝙ abſcõderim de ꝓphetis dñi centũ viros, quinquagenos & quinquagenos in ſpeluncis, & pauerim eos pane & aqua? *4.Reg.1.* Dicitur etiã hic fuiſſe tertius ille princeps quinquagenarius, cui pepercit Helias dicẽti, Homo dei, noli deſpicere animã meã, & animã ſeruorũ tuorũ, qui mecũ ſunt. Ecce deſcendit ignis de cælo, & deuorabit duos principes quinquagenarios primos, & quinquagenos, qui cũ eis erãt, Sed nũc obſecro, vt miſerearis animæ meæ. Poſtmodũ relicto Ochoziæ regis miniſterio, factus Heliæ diſcipulus prophetauit, qui etiã morte ꝓpria obijt, ſepultus cũ patribus ſuis in Sebaſte ciuitate, vbi & Heliſæus ꝓphera, & Ioannes Bapriſta venerabiliter requieſcũt. Igitur quia centũ ꝓphetas aluerat, accepit gratiã prophetalẽ, & de duce exercitus dux ec*Matt.10.* cleſiæ factus eſt. Vndè & rectè & probabiliter in euãgelio ſuo loquitur dñs noſter, Et qui recipit prophetã in nomine ꝓphetæ, mercedẽ prophetæ accipiet. Etenim quàm verè dicat, præcedens in iſto exẽplũ probat, qui pro eo ꝙ paruulũ propherarũ gregẽ tunc pauerat in Samaria, factus & ipſe ꝓpheta nũc in toto orbe Chriſti paſcit eccleſias. Et hoc notandũ, ꝙ ſicut in actibus apo*Abdias ſeruus domini* ſtolorũ, qui primus martyrio coronãdus erat, diuino quodam præſagio vocatus eſt Stephanus, quod interpretatꝰ coronatus, ita iſte, qui taliter dño ſeruire, talẽq; ſeruitutis mercedẽ recipere habebat, vocatus eſt Abdias, quod interpretatꝰ ſeruus dñi. Accedamus ad hũc ſeruũ dñi, & audiamus quid per eũ dicat ipſe, qui per ſanctos ꝓpheras locutus eſt ſpũs dñi, nõ dubitãtes, ꝙ quãuis verſuũ ſupputatione paruulus ꝓpheta ſit, ſenſibus tamen ſit magnus, .i. totus ſpiritualis.

RVPERTI ABBATIS
TVITIENSIS, IN ABDIAM PROPHETAM
COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

VISIO Abdiæ] Quæ viſio dicitur Abdiæ, viſio eſt dei, id eſt, quã deus Abdiæ
Ezech.1. oſtendit. Vndè & Ezechiel, aperti ſunt (inqt) cæli, & vidi viſiones dei. Propte- »
rea qui nunc prophetæ dicuntur, olim dicebantur videnres, eo ꝙ viderẽt dei
1.Reg.9. viſiones. Nã in libro Reg. ita legimus, Olim in Iſrael ſic loquebatꝰ, vnuſquiſq;
vadẽs cõſulere deũ. Venite & eamus ad videntẽ. Qui enim ꝓpheta dicitꝰ ho-
Duplices viſiones. die, vocabatꝰ olim videns. Viſiones aũt hæc differunt, ꝙ alibi mõſtrante deo,
ſignificatiuæ vidẽtur imagines, quales maximè viderũt iã dictus Ezechiel &
Daniel. alibi ſine imaginibus diuinæ ſuo modo vidẽtur & percipiuntꝰ locutiones, quẽadmodũ
hic de ſemetipſo dicit, Viſio Abdiæ, & tamẽ nullã ſe ſimilitudinẽ ſiue imaginẽ narrat vidiſſe.
Er de iſta quidẽ viſionis qualitate nõ dubiũ eſt ſanctos ꝓpheras certũ habuiſſe viſum ſiue intel-
lectũ, ſpiritu ſancto in ipſis loquẽte. De illa verò qualitate vidẽdi, qua præmonſtrabãtur imagi
nes, illud ſciendũ, qa non ſtatim intellectus ſequebatur viſum, ſicut de ſemetipſo teſtatꝰ Daniel.
Danie.7.8. Cũ enim vidiſſet quatuor beſtias grandes de mari aſcendẽtes, acceſſi (inquit) ad vnũ de aſſiſtẽ-
tibus, & veritatẽ quærebã ab eo de omnibus his. Itẽ, cum vidiſſet arietẽ cornibus ventilanrem
contra occidentẽ, & cõtra aquilonẽ, & cõtra meridiẽ, & aduerſus eum currentem hircũ, qui ha
bebat cornu inſigne inter oculos ſuos, poſtmodũ ſubiũxit, Cum viderẽ ego Daniel viſionẽ &
Edõ, Eſau, et Seir, tria nomina, res vna. quærerem intelligentiam, ecce ſtetit in conſpectu meo quaſi ſpecies viri, & audiui vocem viri
inter Vlai & clamauit, & ait, Gabriel fac intelligere iſtã viſionẽ. [Hæc dicit dominus deus ad E- »
dõ. Auditũ audiuimus à domino, & legatũ ad gentes miſit. Surgite & conſurgamus aduerſus »
eum in prælium.] Edom ipſe eſt Eſau, qui & alio nomine dicitur Seir. Cur aũt vocatus ſit Edõ, »
Gene.25. hiſtoria prodit dicẽs, Coxit aũt Iacob pulmẽtum. Ad quẽ cum veniſſet Eſau de agro laſſus, ait,
Da mihi de coctione hac rufa, quam ob cauſam vocatum eſt nomen eius Edom. Edom quip-
1.Reg.16. pe interpretatur rufus, & eſt nomen hoc gulæ eius monimẽtum, eo quòd pro coctione rufa vẽ
diderit primogenita ſua. Attamen idem colore quoq; rufus erat, ſicut ſcriptum eſt, Qui pri-
mus egreſſus eſt, rufus erat, & totus in morem pellis hiſpidus. Vndè notandum, quòd non
naturæ accidens color reprehenſibilis iudicatus eſt, vt propter hoc tali vocabulo denotaretur

& dicere-

& diceretur Edom, præsertim cum & sanctus Dauid rufus fuerit, sed animi vitiū & immoderatus rufæ coctionis appetitus meruit, vt nominis eiusmodi hæreditatē sortiretur. Quid autē genus illius Edom tunc temporis agebat, vel in quo merebatur, vt contra illum visio tam dura prophetæ, siue sermo domini demonstraretur? Valde nanq; dura est, sicut ex tota serie lectionis huius manifestum est. Si temporum illorū gesta reuoluimus, constat quia fœderatus erat Israeli Edom, in tantum vt cum Iorā filio Achab, sub quo iste Abdias pauerat prophetas domini, pergeret ad prælium contra Moab. Quid igitur super hoc animaduertendum, nisi quia verba visionis huius, cū non hominis, sed spiritus sancti verba sint, spiritualiter pensanda sunt? Edom quippe (quod interpretatē rufus, siue sanguinolentus) nō solus iste homo fuit Isaac & Rebeccæ filius, sed omnis quicunq; vitium eius imitatur, sectando gulā, & fraternū gerendo odiū, sicut ille fecisse non ignoratur. Si hoc ita nō esset, Apostolus nequaq̄ diceret, his qui vtiq; secūdum carnem, qui ex Esau qui & Edom, sed ex Iacob geniti fuerant. Contemplantes ne quis desit gratiæ dei, ne qua radix amaritudinis rursum germinans impediat & per illam inquinētur multi, ne quis fornicator, aut profanus vt Esau, qui propter vnā escā vendidit primogenita sua. Itaq; si verba visionis rite perpendas, quæ nulla testatur historia dignè, & sit ut propheticam condecet tubam, completa esse in illo Edom. Itemq; recolas, qualis fuerit rerum status in Israel, quo tempore prophetauit hic Abdias, dubitare non debes, quin sub nomine Edō visio sit contra carnalem Israel. Tunc enim regnante Achab & impia Iezabel cœperūt occidi prophetæ domini, ita vt diceret Helias: Domine dereliquerunt pactū tuum filij Israel. Altaria tua destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & relictus sum ego solus, & quærunt animā meam. Nimirum qui occidebantur, & ipse Helias qui fugiebat, cæteriq; de quibus ait dominus: Reliqui mihi septem milia virorum, quorum genua non sunt curuata ante Baal, ipsi sunt Iacob & Israelitæ. qui autem occidebant eos, ipsi erant Edom, vtpote opere perpetrantes odiū quod mente conceperat ille, cuius propter imitationē filij sunt, dicens in corde suo. Venient dies luctus patris mei, vt occidam Iacob fratrē meū. Alioquin quomodo stabit illud, quod in hoc, ꝓpheta, cum præmissum esset, vt intereat vir de monte Esau, subiunctum est, propter interfectionē, & propter iniquitatem in fratrem tuū Iacob? Nam ille Esau siue Edom quem Rebecca peperit, oderat quidem semper Iacob pro benedictione qua benedixerat ei pater, sed nō interfecit eū. Hi autē qui ex Iacob secundum carnem geniti, odiū imitati sunt Esau, fratres suos interfecerūt, nec destiterunt interficiendo, donec ipsum interficerent Christum. Quòd si quæras, quæ fuerit necessitas vt significarentur nomine Edom, cum possent manifestius exprimi nominibus alijs quæ propria viderentur Iudaicæ siue Israeliticæ gentis. Nos ad hæc dicimus, quia nimis incauti & indiscreti fuisset hominis, nudo sermone proprijsq; vocabulis declamare perditionē gentis, apud quam solam oportebat interim propheticas visiones, & in omnes sanctas scripturas cōseruari, donec glorificato Iesu, & dato spiritu, per totū mundū diffunderētur per linguas omniū gentium, & clarescerent aperto credentiū sensu ad intelligendū. Nunc iam textū visionis huius ingrediamur. Præmisso, hæc dicit dominus ad Edom, statim subiungit: Auditum audiuimus à domino, & legatum ad gentes misit. Hæc ex sua cæterorūq; prophetarū persona interloquitur, priusquā narrare incipiat, quænam sint ea quæ dicit dominus ad Edom. Sic Lucas in actibus apostolorū præmisso, exurgens Petrus in medio fratrum dixit. priusquā ea narrare inciperet, quæ Petrus dixit, ipse ex sua persona interposuit. Erat autē turba hominū simul ferè centū viginti. Itaq; quasi quæreret, quis tu, quomodo vel vndè scis, quid dicat dominus ad Edom? A domino (inquit) audiuimus auditū nos prophetæ, qui ferè omnes loquimur contra Edō. Et ipse misit, id est, certissimè missurus est legatū ad gentes, qui dicat. Surgite, & consurgamus aduersus eum in prælū, legatus iste Christus est, missus ad gentes & desideratus gentibus, sicut in Aggæo scriptum est: Mouebo omnes gentes & veniet desideratus cunctis gentibus. Legatus iste nō sic ad gentes missus dicitur, vt per suam ipse personā ad gentes venerit, aut venire debuerit, quippe qui in Iudæa consummatus est, & peragendū ad gentes suæ legationis officiū, suis apostolis imposuit, sicut vnus ex eis Paulus dicit. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquā deo exorāte per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini deo. Legati huius verba sunt hæc, O vos gentes, surgite & consurgamus aduersus Edom in prælium. Nimirū hoc & corporaliter factū est, quando ex Romano imperio consurrexerunt gentes ad excidiū Iudæorum, & nunc vsq; fit, dum credentes ex gentibus contra illos verbo veritatis dimicant, tela sumentes ex armario scripturarū sanctarum. Hunc auditum nos à domino audiuimus; qui legatū illum expectamus & recipimus, Edō autē, qui illū non recipit, imò qui illum occidit, sicut & ante & post illū prophetas & sapientes & scribas interfecit, quos ille misit, audiat alia quæ dominus ad eum dicit. Quæ sunt illa? [Ecce paruulū dedi te in gentibus, contemptibilis tu es valde.] Quale initium eorum, qui dicuntur ad istum Edom. Paruulum (inquit) dedi te in gentibus. Potest quidem paruulus in bono interdum accipi, sed non hic. Sequitur enim, Contemptibilis tu es valde. Ergo paruulum dedi te, id est, inuidum esse ostendi te, de quo rectè dixerit alia scriptura

Quæstio.

3. Reg. vlti.

Responsio.

Hebr. 12.

Carnalis Israel dicitur Edom.

3. Reg. 19.

Genes. 27.

Cur obscurè scripsit propheta.

Acto. 1.

Legatus missus ad gentes, Christus est.

Aggæi. 2.

2. Cor. 5.

Paruulus hic, id est, inuidus.

paruulum,

Iob.5. paruulum occidit inuidia. Inuides enim gentibus, quia videlicet comparatione tui magnæ effectæ sunt gentes Christum suscipientes,& ob hoc in fide patris Abrahæ rectè gloriantes. Hinc est illud, Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem, in iram vos mittam. Aemularis enim & inuides gentibus, videns impletũ esse in eis illud propheticũ, Inuentus sum à non quærentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant. Cum ita sis paruulus, consequenter & rectè contemptibilis tu es valde, subauditur, propter interfectionem & propter iniquitatem & fratrem tuum Iacob, quam postmodum dicturus sum, quia vide licet inuidisti vt paruulus, occidisti vt inuidus. Ideirco nanque ita contemptibilis es, vt sis veluti

Gene.4. Cain vagus & profugus super terram, eiectus à facie domini, quia sicut ille fratrẽ suũ Abel, sic & tu Christum & prophetas eius per inuidiam occidisti. Idcirco (inquã) tu cõtẽptibilis es valde, non solum deo, verum etiã hominibus, inter quos captiuus & dispersus teneris, notam habens cui sceleris ipsam captiuitatem ac dispersionem, quæ tuam iniquitatẽ latere non sinit. Nimirũ vt ita contemptibilis fieres, præcedens culpa superbiæ causa extitit. Dico ergo, [Superbia cordis tui extulit te, habitantem in scissuris petræ, exaltantẽ soliũ suũ, qui dicis in corde tuo, quis detrahet me in terram. Si exaltatus fueris vt aquila, & si inter sydera posueris nidum tuũ, inde te detraham dicit dominus.] Et quidem ille alter Edom, cuius odiũ tu imitaris, qui secundũ carnem diceris Iacob, ita vt litera sonat, in petris habitat. Nam omnis australis regio Idumæorũ de Eleutheropoli vsque ad petram & Zailam (hæc est enim possessio Esau) in specubus habitat, sed tu qui omnia quæ de Esau dicuntur, in peius imitaris, in alia petra gloriaris, in alterius pe-

Petra Iudæorum, caro Abrahæ. træ habitas scissuris. Quæ est illa petra? Tuus secundũ carnẽ pater Abrahã. Hinc nanque Esaias, Attendite (inquit) ad petram vndè excisi estis, & ad cauernam laci de qua præcisi estis. Abraham & Saram volens intelligi. Subiungit enim protinus & dicit. Attendite ad Abraham pa

Ioan.8. trem vestrum, & ad Saram, quæ peperit vos. In scissuris illius petræ tu habitas, & inde superbia te extulit. Verbi gratia dum dicis, Semen Abrahæ sumus, pater noster Abrahã est, Hæc & huiusmodi, superbia te extollente, dicis, scilicet superbiẽdo contra petrã illam, quæ in fundamẽto posita & Abraham & cæteros omnes sanctos, qui petræ siue lapides viui, ꝓpter fidẽ dici me-

Scissura illius petra. rentur, portat. Nec verò dixi, aut dico, te in petra, sed in scissuris petræ habitantem extolli. Scidisti nanque petram illam, id est, carnem Abrahæ scissuris irreparabilibus, & tũc quando de-

Gene.25. cem tribus scindente Hieroboam scissæ sunt à domo Dauid, qui possidebat hæreditatem benedictionis, quo post Abraham & Isaac, simplex Iacob benedici meruit, vt de semine eius Christus nasceretur, & hinc quando negasti filium Dauid, filium dei dicens, nõ habemus regem nisi

Ioann.19. Cæsarem. Sic habitans in scissuris petræ, exaltasti solium tuum, magis eligens nominari super te regnum Romanum, siue nomen Cæsareum, quàm regnum siue nomẽ pauperis Christi, cuius regnum non de hoc mundo, sed de cælo est. Nimirum frustra deciperis, dicens in corde tuo, quis detrahet me in terram. Denique si exaltatus fueris vt aquila, & si inter sydera posueris nidum tuum, inde te detraham dicit dominus. Exaltare nũc vt aquila, & inter sydera pone ni-

Ioann.8. dum tuum, Verbi gratia, dicendo, Nos ex fornicatione non sumus nati, vnũ patrem habemus deum, qui volatus animi superbientis nimis est altus, ego verò inde te detraham, falsum cõprobando & conuincendo, quòd nõ deus pater tuus sit, sed ex patre diabolo tu sis, cuius desideria facere voluisti. Sequitur: [Si fures introissent ad te, si latrones per noctẽ, quomodo conticuisses? Nonne furati essent sufficientia sibi? Si vindemiatores introissent ad te, Nunquid nõ saltẽ racemos reliquissent tibi? Quomodo scrutati sunt Esau, inuestigauerũt abscõdita eius?] Grauissima

Irrisio. irrisio, dicere illi, cuius omnia fures scrutati sunt, & abscondita quoque inuestigauerũt, si fures introissent ad te, quomodo cõticuisses? Quisnã ita debet irrideri, nisi is qui valde est cõtẽptibilis, ita vanus, vt cum à furibus dormiẽs omnino spoliatus sit, hoc ipsum adhuc nesciens quia dormiuit, iactitet quòd prouidus sit, & furis aduentũ toto prius mense olfacere possit? Vt manifestior sit huiusce irrisionis modus, exemplũ vndecunque sumamus. Ethnicus in fabula Terẽtiana, dũ

In Adelph. cõtra fratrẽ stomachat, eo quòd filiũ perdat, sinẽdo illũ amoribus vacare, taliter à seruo irridet. Tu (inquit) quantus quãtus, nihil nisi sapientia es. Ille futilis omniũ. Sineres verò illũ tuum facere hæc? ille respondens ait: Sinerem illum? An nõ sex totis mensibus prius olfecissem, quã ille quicquid inciperet? Et seruus pertinaciter deludens, vigilantiã (inquit) tuã tu mihi narras? Tanquã di ceret. Nõ opus est vt mihi narres, noui enim quia filius à te vigilãter custoditus est hactenus ne amaret. At ille videlicet filius, quẽ pater vanus tãtopere se custodisse iactitabat, amori cuiusdã psaltriæ totus deditus erat, sed amoris famã alius in se transtulerat. Sed omissis iã nugacibus exemplis, veniamus ad rẽ, ac demõstremus, qui fures qui ve latrones ad istũ Edõ introierũt. In psal

Psal.46. mo. gentes oẽs iussæ plaudere manibus, & iubilare deo in voce exultatiõis. elegit nobis (aiũt) hæreditatẽ suã, speciẽ Iacob quẽ dilexit. Hæc dicẽdo Spũs sanctus ad historiã mittit nos. Sicut enim

Iacob et gẽtes quo dicuntur fures Esau siue Edõ, qui prior natus erat, à deo reꝓbatus est, & Iacob dilectus, sic Israeliticus populus, qui prius quadã familiaritate deo acceptus erat, postmodũ reiectus est, Gentes verò, quæ nullã eius cognitionẽ pri⁹ habuerãt, eius benedictionẽ receperũt. Nimirũ illic Iacob, & hic gẽtes rectè fures dicuntur,

dicuntur, non pro suo vitio, sed pro illius, siue illorum improperio, quibus in mortifera negli-
gentia dormientibus primitiua sublata sunt. Quis enim, vt interim secundum historiam dica- *Genes.27.*
mus, Rebeccam & Iacob fures in illo facto dicere dubitet, presertim cum dicat ipse Isaac pater,
venit germanus tuus fraudulenter, & accepit benedictionem tuam? Eadem ratione Iacob di-
catur fur, qua dicitur fraudulentus. Amplius dicimus, quia dominus ipse furi sese assimilat, di-
cendo, Si ergo non vigilaueris, veniam ad te cito tanquam fur, & nescies qua hora veniam ad *Apoca.3.*
te. Notum vtiq; est, quia sic dicitur, non in reprehensionem venientis, sed in subsannationē dor
mientis. Itaq; & quando (sicut iam dictum est) venit germanus fraudulenter, & accepit benedi-
ctionē, conscia & cooperante matre Rebecca, tunc fures introierunt ad Edom, & quando con- *Roman.11.*
tingente in Israel cæcitate, subintrans plenitudo gentium tulit neglectam à Iudęis benedictio-
nem, id est, Christum, nihilominus, imo per amplius fures introierunt, imò introire nō desinunt
ad Edom. Diximus de furibus, de latronibus quid dicemus? Siquidem vtrunque dixit, si fu-
res introissent ad te, et si latrones, per noctem. Nomen latronis nusquā in scripturis recolimus
similitudinem gerere alicuius boni. Nam furi quidem (vt iam dictū est) dominus sese assimila
uit, latroni autem nunquam, vel ipse, vel pius aliquis assimilari debuit, cum sit nomen crudeli-
tatis. Ergo gentes in Christum credentes, & credendo incredulum & crudelem Edom, scilicet *Latrones,*
Iudaicum populum supplantantes, fures fuerunt, sicut Iacob, qui vt benedictionem acciperet, *scribæ, &*
fraudulenter venit. latrones autem scribæ & pharisæi, qui latrocinando suam exercentes aua- *pharisæi.*
ritiam, animas trucidauerūt eiusdem populi. Nam reuera si latrones non fuissent, nequaquam
dominus pręmisso, quia scriptū est, Domus mea domus orationis vocabitur, diceret in eos. vos
autem fecistis eam speluncam latronū. Nonne illic pro latrocinādo in templo & agendo præ-
dam de populo, ad hoc peruenerūt, vt animas illorum trucidarent, suadendo, vt Christum in- *Matth.21.*
terficerent? Nonne hoc suadendo, introierunt latrones per noctem? Obduxerunt enim miseris
nimiam deceptionis caliginem, ita vt cum essent latrones, viderentur esse consultores. Dixerūt
etenim, Si dimittimus eum sic, omnes credēt in eum. Et venient Romani, & tollent nostrū lo- *Iohan.11.*
cum & gentem. Ad hæc vnus ex ipsis, Caiphas, pontifex illius anni. Vos, inquit, nescitis quic-
quam, nec cogitatis, quia expedit vobis, vt vnus moriatur homo, & non tota gens pereat. O
suauissimum consultorem, crudelissimum latronem. Ad hęc conticuit ille Edom, id est, acquie
uit sequens crudele consilium. Nam ab illo die cogitauerunt vt interficerent dominum Iesum.
Rectè igitur cum irrisione, & ioco amarissimo dicetur in eum. Si fures introissent ad te, si latro-
nes per noctem, quomodo conticuisses? Hoc enim amarius dicitur, & acerbius sonat, quàm si
diceretur admirando, dum fures introirent ad te, dum latrones per noctem, quomodo conti-
cuisti? Item quod sequitur, nonne furati essent sufficientia sibi, multo vehementius eundem
Edom percutit, quàm si ita diceretur, furati sunt sufficientia sibi. Hoc de gentibus supradictis
Iudæos supplantantibus, secundum typum qui in Iacob præcessit, Rectè dicat spiritus prophe- *Furati sunt*
ticus, quia furati sunt sufficientia sibi, id est, ea tantum tulerunt Iudæis, quę ad salutem sufficiant *sufficientia*
sibi. Neque enim holocaustomata arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum & *sibi.*
agnorum & hircorum, neque neomeniam & sabbatum, & festiuitates alias, & Kalendas, cæte- *Philip.3.*
rasq; carnales cærimonias fures isti furari dignati sunt, imo respuerunt & arbitrati sunt vt ster-
cora, sufficere sibi credentes fidem & iustitiam, secundum quod sancti apostoli scripserunt eis:
Visum est enim spiritui sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc necessa- *Acto.15.*
ria, vt ab immolatis simulachrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione, & ea quæ vobis
fieri non vultis, alij ne feceritis. A quibus custodientes vos bene agetis. Nimirum tale hoc est
quale est, vineam introire, & racemos diligenter colligendo, sola folia relinquere. Idcirco
conuenienter adhuc proloquens, si vindemiatores (inquit) introissent ad te, nunquid nū saltem
racemum reliquissent tibi? Denique vineam domini fuisse Israeliticam gentem, passim scriptu
ra concinit, Exempli gratia illud in Esaia, Cantabo dilecto meo canticum patruelis mei vineæ *Esaiæ.5.*
suæ. Vinea facta est dilecto in cornu, filio olei, & sepiuit eam, & lapides elegit ex ea, & planta-
uit eam electam, & cætera vsque, vinea enim domini exercituum domus Israel est. Nunquam
sic à vindemiatoribus demessa fuit alicuius hominis vinea insensibilis, quomodo ista domini
vinea viuens & sensibilis despoliata est à furibus istis. Vindemiatores quippe quamuis diligē- *Iudęis in vi*
tes sint, nonnunquam saltem racemum inter folia latentem relinquunt. At verò fures isti sępe- *nea solum*
dicti, scilicet gentiles ad fidem vocati, & vineam legis & prophetarum ingressi, totum rapue- *folia relicta*
runt, nihilq; præter folia literæ occidenti requerunt illi tacenti & dormienti Edom. Nullum *sunt.*
omnino iam habent reliquum viuificantis spiritus racemum. Inde admirando percunctans, &
percunctando admirās dicit. Quomodo perscrutati sunt Esau, inuestigauerūt abscondita eius,
subauditur, fures isti, qui ad eum introierunt? Quæ autem erant obscondita illius, videlicet *Abscōdita*
Iudaici populi, qui (vt sæpe iam dictū est) nomine & operibus pręfiguratus est Edom siue Esau? *Esau.*
Quæ (inquam) erant illius abscondita, nisi spiritualia legis & prophetarum sacramenta, qualia
congruè significari poterūt vestibus Esau valde bonis, quas apud se Rebecca domi habebat?

Multum scrutati sunt, miro modo adscondita Esau fures isti inuestigauerunt, quando legem & prophetas spiritualiter intelligentes, pelliculis quoq; hœdorum manus & colli nuda protexerunt, id est, priorum operum veterisq; superbiæ manifestam confessionem facientes, pœnitentiã egerunt. Ista sunt abscondita Esau, ista sunt valde bona vestimenta eius, quæ Apostolus commemorãs, quorũ (inquit) adoptio est filiorũ, & gloria, & testamentũ, & legislatio, & obsequium, & promissa, quorũ patres ex quibus Christus secundũ carnẽ, qui est super omnia deus benedictus in secula. Hæc omnia scrutati sunt, & inuestigauerunt. & ad semetipsos transtulerunt. Sequitur. [Vsque ad terminũ emiserunt te omnes viri fœderis tui, illuserunt tibi, inualuerunt aduersum te viri pacis tuę. qui comedunt tecum, ponent insidias super te.] Grandis reatus extitit huic Edom, quòd multos fœderatos habuit, grandis offensio carnalis Israeli, quod toties cũ prosanis gentibus fœdus pepigit, prohibente domino in lege, ac dicẽte: Non inibis fœdus cum eis neq; sociabis cum eis coniugia, quia seducent filium tuum ne sequatur me, & vt magis seruiat dijs alienis, irasceturq; furor meus, & delebit te cito, ita factũ est. Commixti sunt inter gentes & didicerunt opera eorum, & seruierũt sculptilibus eorum, & factum est illis in scandalum. Hoc faciendo & perseuerando, ad hoc vsque peruenerunt, vt Romanæ gentis imperio nimis vltronei se ingererent atq; dicentes. non habemus regem, nisi Cæsarem, Christũ dei filium regẽ suum crucifigerẽt. Multi per diuersa temporum curricula taliter fœderati fuerũt huius Edom, quibus dum similis esse contendit, prophetas & ipsum dominũ prophetarũ occidit. Porrò illusores veraciter, falso autem viri pacis, de quibus nunc ait, illuserunt tibi, inualuerunt aduersum te viri pacis tuæ, qui comedunt tecum ponent insidias super te, sacerdotes fuerunt, maximeq; Annas & Caiphas, qui multo perniciosius illi populo illuserunt, suadendo, vt peterẽt dimitti sibi Barrabam, & crucifigi Christũ, quàm olim illuserant Hieroboam & sacerdotes eius, faciendo vitulos aureos vt illos colerent, & regem suum Dauid derelinquerent, ostendentes vitulorum pulchras effigies, ac dicentes, isti sunt dij tui Israel. Comedebant enim cum illo infelici Edom, & suam de illo explebãt auaritiam, & vt liceret eis comedere prædamq; de populo facere, idcirco sic illuserunt, idcirco insidias super eum posuerunt. Illusorum maximus iam dictus extitit illusor Caiphas. Expedit (inquiens) vobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Notanda interim diligenter dictionis huiusce qualitas, quia non dixit: insidias ponent sub te vel contra te, sed insidias (inquit) ponent super te. Nimirum satis edici nõ potest, quàm nequissima sit illusio, quàm pertinaces in illudendo insidiæ, quando is qui suadet vt decipiatur, cum calliditate suasionis magnitudinem quoq; habet potestatis, sicut habuit idẽ Caiphas & principes alij, qui suaserunt turbis. Superbia etenim plebe superiores, scelerato populo erant sceleratiores, ad suadendum callidi, & ad prouocandum factiosi. Idcirco contra illos spiritus propheticus per Esaiam dicit, Propter hoc audite verbum domini viri illusores, qui dominamini super populum meum, qui est in Hierusalem. Dixistis enim, Percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum, etc. Huiusmodi fœderati, siue viri pacis vsq; ad terminum emiserunt te. Cuius vsq; ad rei terminũ illũ emiserũt? Nimirum vsq; ad terminum benedictionis, extra terminos promissionis, quæ ad Abraham facta est secundum hæc verba. In semine tuo benedicentur omnes gentes, & in Isaac vocabitur tibi semen. Extra terminos illius rantæ hæreditatis viri fœderati, viri illusores illum emiserunt, quia videlicet iniqua confœderatio illorum causa extitit, vt emitteretur extra tantum videlicet bonum, nec reputaretur in semine, quia non erat ex fide. Nonne illum priorem Edom, siue Esau tali causa emisit vsque ad terminum, vt non sequeretur benedictionem, vt non remaneret intra terminos hæreditas, quam illi tanquam primogenito pater Isaac præscribere deliberat? Nam quia fœderatos habere voluit homines seculi, idcirco exterminatus est extra fines supernę benedictionis. Sic enim scriptum est, Esau verò quadragenarius duxit vxores Iudith filiã Beheri Aethei, & Besamath filiam Elom eiusdem loci, quæ ambæ offenderant animũ Rebeccę. Nõne offensus animus Rebeccæ indignum iudicauit filium benedictione, qui sicut prius primogenita sua propter escam vendiderat, sic & postmodũ vxores ducens alienigenas concupiscentiæ seruiuit, quia benedictionem seminis Abrahæ contẽpsit? Nominatus quippe esse, & in terra roborari appetẽs, peccatorum se affinitatibus immersit, super quibus præcauens Abrahã, seruum fidelẽ astrinxerat iuramento, vt non accipias (inquiens) vxorem filio meo de filiabus Chananæorum, inter quos habito. Sed nec illud prætereundum, quod videns idem Esau, quod pater suus benedixisset Iacob, probãs quoq; quod non libenter aspiceret filias Chanaan pater suus, fugit ad Ismahelem & duxit vxorem absq; his quas prius habebat Malalehel filiam Ismahel filij Abraham sororẽ Nabioth. Nimirum hoc erat illi magis ac magis vsq; ad terminũ emitti & foras eijci, quod electo Ismaheli taliter se consociauit. Sic enim Sara locuta fuerat, Eiice ancillam & filium eius. Non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac, & sic factum fuerat. Secundum hanc similitudinem (vt iam diximus) propter fœderatos suos accidisse carnali Israeli Apostolus testis est, qui ad Galatas scribens, Sed quomodo (inquit) tunc is, qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur

Roman. 9.
Exodi 32.
Daniel. 7.
Psal. 105.
Viri pacis tuę Annas et Cayphas.
3. Reg. 12.
Iohan. 11.
Esaia. 28.
Genes. 22.
Vxores Esau.
Genes. 26.
Genes. 24.
Genes. 36.
Genes. 21.
Galat. 4.

persequebatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc. Sed quid dicit scriptura? Ejice ancillã
& filium eius, Non enim erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ. Nimirum & Ismahel & Esau,
qui secundũ carnem nati, persecuti sunt Isaac & Iacob, qui nati sunt secundũ spiritum, typum
prætulerunt carnalium Iudæorum, qui spiritualem Ismahelem persequi & occidere non desti-
« terunt, donec ipsi emitterentur, vt iam dictum est, vsq; ad terminum. Sequitur. [Non est prudẽ
« tia in eo, Nunquid non in die illa, dicit dominus, perdam sapientes ex Idumæa, & prudentiam
« de monte Esau? Et timebunt fortes tui à meridie, vt intereat vir de monte Esau. Propter inter-
« fectionem, & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob operiet te confusio, & peribis in æter
« num.] Cum ad ipsum Edom fieret sermo propheticus vsq; ad hunc locum, qui comedunt te- *Esaiæ 5.*
cum, ponent insidias super te, auditorem quoq; attentũ esse, & in admirationem excitari volẽs *Hier. 4.*
super his quæ dicebantur, repente conuersus dicit de eodem Edom. Non est prudentia in eo.
Verè non est in eo prudentia, qui iam dictas super se positas non cauit insidias, sed sauit insidiã-
tibus, sicut imprudens, sicut improuidus, bona ergo non est in eo prudentia. Cæterùm iam di-
cti insidiatores eius malè prudentes fuerunt, sicut in eosdem per alium prophetam dictum est,
Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & corã vobismetipsis prudentes. Item, Sapientes sunt vt
faciant mala, bene autem facere nesciunt. Cum igitur dixisset, non est prudentia in eo, quoniam
est prudentia siue sapientia quædam non bona, quæ rectius dicitur malitia, continuò subiun- *Duplex prudentia.*
xit, Nunquid non in die illa, dicit dominus, perdam sapientes ex Idumæa de monte Esau? De-
niq; sapientia siue prudentia, quæ meritò perdenda iudicatur, malitia siue stultitia est. Scriptũ
est enim, Perdam sapientiam sapientum, & prudentiã prudentũ reprobabo. Hoc apud beatũ *Esaiæ 29.*
Iob scriptum est, Cujus scripturæ cum meminisset Apostolus, continuo dixit, Nonne stultam *1. Cor. 1.*
tam fecit deus sapientiã huius mundi? & in alio loco dicit, Nam prudẽtia carnis mors est, item, *Iac. 5.*
Quoniam sapientia carnis inimica est deo. Hæc idcirco dicta sunt, quoniam alia prudentia est, *Rom. 8.*
quam conqueritur non esse in illo Edom scilicet bona, & alia quam se proditurum esse dicit de
monte, id est, de superbia eius, scilicet mala, quæ verò nomine dicitur malitia. Simul notan- *Historia de Iudæis plus q̃ tragica.*
dum, quòd cum dicit, nunquid non in illa die perdam sapientes ex Idumæa, de futuro tempore
sese vaticinari satis indicat, quamuis hactenus verbis præteriti temporis vsus fuerit. Ecce vide
mus, ecce mirantes legimus, legentes miramur in historijs plus quàm tragicis, quàm terribiliter *Mat. 22.*
semetipsos iudicio domini perdiderunt sapientes & prudentes illi, id est, malitiosi, qui secundũ
exemplum Esau fratrem suum simplicem Iacob odientes illos, qui verè sapientes erant & pro *Deut. 2.*
phetæ, persecuti sunt & occiderunt, tandemq; ipsum dominum, fratrem suum secundum car-
nem effectum, diu tentantes, vt eum caperent in sermone, ad vltimum tale consilium sapiẽtiæ
suæ repperrerunt, vt eum suspenderent in ligno, maledictũ illum esse volentes propter hoc. Sci
ebant enim prauè sapientes, & peruersè prudentes, scriptum esse in lege, quia maledictus à deo
est qui pendet in ligno. Veruntamen vbi scriptum hoc est, si verè saperent, si verè prudentes *Lex de pendente in ligno.*
essent, illud quoq; sapuissent, quia maledictum non facit pœna, sed culpa. Proinde ipsam legis
sententiã ponere non pigeat. Quando peccauerit homo, quod morte plectendum est, & adiudi
catus morti, appensus fuerit in patibulo, non permanebit cadauer eius in ligno, sed in eadẽ die
sepelietur, quia maledictus à deo est qui pendet in ligno, & nequaquam contaminabis terram,
quam dominus deus tuus dederit tibi in possessionẽ. Non tantum dixit, quando appensus fue-
rit homo in patibulo, quod pœna est, sed etiam præmisit culpã, quando peccauerit homo quod
morte plectendum est. Hoc illi sapientes & prudentes non viderunt, aut videre voluerũt, quia *Sapiẽ. 2.*
nimirum nõ erat illorum sapientia quæ illuminat, sed malitia, quæ excæcat, sicut scriptum est.
Hæc cogitauerunt & errauerunt, excæcauit enim illos malitia eorum, & nescierunt sacramẽta
dei. Perdam igitur (inquit) in illa die sapientes & prudentiam de monte Esau, id est, Iudæos ter-
rena sapientes, & secundum similitudinem Esau superbientes condemnabo sicut Esau; vt com *Meridies tẽpus gratiæ.*
probentur insipientes, non vtcunq;, sed ita vt ferre non possint lumen sapientiæ. Nam hoc
est, quod rursus ad ipsum conuersus sermo propheticus, & timebunt fortes tui à meridie, vt in-
tereat vir de monte Esau. Meridies hoc tempus gratiæ est, ex quo sol iustitiæ Christus in altum
ascendit, suæq; diuinitatis radios, id est, spiritus sancti dona diffundẽs, mundum illuminauit, & *Psal. 18.*
calefecit. Vndè Psalmista, In sole inquit posuit tabernaculum suum, & ipse tanq̃ sponsus proce
dens de thalamo suo. Exultauit vt gigas ad currendã viam, à summo cœlo egressio eius. Et oc- *Exod. 34.*
cursus eius vsq; ad summum eius, nec est qui se abscõdat à calore eius. Ab isto meridie sic timẽt
fortes huius Esau, vt præfiguratũ est, quando splendida facta facie Moysi ex consortio sermo- *Psal. 58.*
nis dei, videntes Aaron & filij eius, timuerunt prope accedere. Sic (inquam) timent isti fortes, id
est, luminis rebelles, de qualibus in psalmo scriptum est, Et irruerunt in me fortes. Timor eorũ
malignus est, vtpote qui ex inuidentia procedit. Inuident enim claritati solis huius æterni, &
quicquid de gloria eius audiuit, contra se putant dictum, qui talem extinguere voluerũt. Inde
« fit, vt intereat vir de monte huius Esau, qui dum lumen refugiunt, eunt in interitum viri in suis
« viribus confidentes, In monte superbiæ caput attollentes, nec iam dici merentur viri, sed potius

mulieres, iuxta quod in Esaia dicit idem dominus, populum meum exactores sui spoliauerũt, & mulieres dominatæ sunt eius. Peccatum huius Esau manifestius sermo propheticus exprimit, cum protinus dicit, propter interfectionem & iniquitatẽ in fratrem suum Iacob, & peribis in æternum. Si ad illas tantummodo duas respicimus personas, quæ propriis nominibus istis
Esaie 3. priores nuncupatæ sunt Iacob & Esau, litera non stabit, quia videlicet Esau fratrem suũ Iacob
Iudæi imitati sunt Esau. odio quidem habuit, sed non etiam interfecit. At verò de carnalibus filiis Israel, siue Iudæis notum nimis est, quia fratres suos prophetas domini, & ipsum dominum secundũ carnem fratrem suum interfecerunt, & propter hoc confusio operuit eos, & peremit in æternum. Non tantùm quia interfecerunt, sed quia insurgentem credere noluerunt. Valdè quippe notandum est, quod non dixit hoc solum propter interfectionem, sed addidit, & propter iniquitatẽ in fratrẽ suum. Nulli deniq; nocuisset scelus interfectionis, si nõ perseuerasset & iniquitas incredulitatis. Igitur
Psal. 136. (vt sæpe dictum est) hoc nomen Esau, siue Edõ cunctos significat imitatores illius primi, & nomen Iacob cunctos illius sequaces, quem ille odio habuit. Cuncta quæ in istum crudelem Edõ hæc prophetia declamat ventura, concedit Psalmista vt fiant, quia iustũ est, dum voce imprecantis dicit, Memor esto domine filiorum Edõ in die Hierusalem, qui dicunt, exinanite exinanite, vsq; ad fundamentum in ea, id est, qui semetipsos inuicem cohortantes atq; inflammantes in odium eorum, quia cælestia sapiunt, dicunt, Euacuate & auferte illa quæ sunt nobis, vel moribus nostris contraria, & hoc vsq; ad fundamentum, id est, vsq; ad finem, vt omnes cedant in morem nostrũ. Hoc est, quod illi improperat sermo præsens, cum protinus subditur. [In die
3. Reg. 18. cum stares aduersum eum, quãdo capiebant alieni exercitum eius, & extranei ingrediebantur portas eius, & super Hierusalem mittebant sortem, tu quoq; eras quasi vnus ex eis.] Regnantibus Achab in Samaria, & Iosaphat in Hierusalem, quo tempore hic Abdias abscõditus pro-
2. Para. 20 phetas domini pauerat, tale quid fecisse legimus hunc Edõ, Congregati nanq; sunt filii Edom cum filiis Moab, & filiis Ammon, vt pugnarent contra Iosaphat. Veruntamen tunc neq; ceperunt exercitum eius vt voluerũt, neq; ingressi sunt portas Hierusalem. Nanq; orante Iosaphat, ac dicente, Nunc igitur domine ecce filii Ammon & Moab, & Mons Seyr nituntur eiicere nos de possessione, quam tradidisti nobis, factoq; sermone domini super Ihazihel filium Zachariæ leuitã dicentem, O Iuda & Hierusalem nolite timere, cras egrediemini, & dominus erit vobiscũ, filii Amon & Moab consurrexerunt aduersum habitatores montis Seyr, vt interficerent, & delerent eos. Cumq; hoc opere perpetrassent etiã in semetipsos versi, mutuis concidere vulneribus. Itaq; veraciter quidem, quando capiebant alieni exercitum Hierusalem, siue capere volebant, alieni (inquam) & extranei, scilicet filii Moab & Ammon. Edom qui & Seyr erat, quasi v-
Carnalis Israel spirituale semper vt extraneus persecutus est. nus ex eis, sed (sicut iam dictũ est) neq; ceperunt, neque ingressi sunt portas Hierusalem.
Proinde totam visionem hanc propheticam quoniam spiritualis est, spiritualiter (vt cœptũ est) persequamur, quia (sicut sæpe iam dictũ est) carnalis Israel spiritualem persequens fratrem suum Israelem, & prophetas domini occidens, ipse est Edom. Et reuera quandocunq; ceperunt alieni exercitum eorum qui veraciter Israelitæ fuerunt vel sunt, quandocunq; extranei ingressi portam super Hierusalem mittebãt sortem, ipse Israel carnalis erat quasi vnus ex eis, imò peior atq; infestior quàm vnus quilibet ex eis. Primùm circa ipsa tempora, quibus iste prophetauit, alieni, id est, Syri præliabantur aduersus Israel, regibus Benadab & Azahel, sed multò scelera
2. Reg. 19. tius agebãt intra ipsum Israel ipsi qui spiritualiter dici merentur filij Edõ. Domine (inquit Helias) prophetas tuos occiderunt, & altaria tua destruxerũt, & relictus sum ego solus, & quærũt animam meã. Deinde vsq; ad euangelica tempora, quotiescunq; alieni siue extranei ceperunt,
Hie. 38. 39. siue ingressi sunt portas Hierusalem, videlicet quãdo venerunt Babylonii, & post illos Antiochus, & portas eius non solum ingressi sunt, verumetiam propter testamentum dei perseuerãtes, multos occiderũt, viri iniqui ex ipso Israel extiterunt, qui amplius quàm gẽtiles perniciosi fratribus fuerunt. Testis est tribulatio Hieremiæ, quem Babylonij seruauerunt, & suæ gẽtis homines tribulauerunt, testis Machabæorum afflictio, quibus viri iniqui ex Israel, maximeq; im-
1. Mach. 7. pius Alchimus, amplius quàm Græcorũ aliquis nocuerunt. Post hæc tam sacra euãgelia, quàm
2. Mach. 14 apostolorum actus testantur, quàm verissime dictum sit contra istum Edom, id est, carnalẽ Iudæum, tu quoq; eras quasi vnus ex eis, scilicet alienis siue extraneis gentibus, quibus & Chri-
Acto. 13. stum tradidit ad illudendum & flagellandum & crucifigendum, & Christi discipulos vbique odiosos facere contendit, seditiones concitando, & turbas inflammando quocunq; ibant prædicantes Christi euangelium. Fecerunt etenim hoc Iudæi tamdiu, quàm diu licuit eis, quàm diu gens & locus eorum stetit. At verò diuinitas prouida (sicut alibi scriptum est) præcauens in futurum, deleuit eos, & exterminauit per excidium Romanorum, & desolatæ sunt ciuitates eorũ absq; habitatore, & domus sine homine, & terra derelicta est deserta, vt auferretur eis vocandi & sæuiendi facultas, quibus esset pertinax & insatiabilis voluntas. Hoc certissimum habens in isto propheta spiritus veritatis, protinus constantissimè dicit. [Et non despicies in die fratris tui, in die peregrinationis eius. Et non lætaberis super filios Iuda, in die perditionis eorũ, & non

magni

magnificabis os tuum, in die angustiæ, neq; ingredieris portam populi mei, in die ruinæ eorũ, neq; despicies, & tu in malis eius, in die vastitatis illius, & non emitteris aduersum exercitum eius in die vastitatis illius, neq; stabis in exitibus vt interficias eos qui fugerint, & non claudes reliquos eius in die tribulationis.] Ad illud quod paulo ante dixerat, propter interfectionẽ, & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob, operiet te confusio, & peribis in æternũ, coniungitur, & non despicies in die fratris tui. Miro autem modo hæc omnia, quę nequissima sunt, iste Edom fecisse affirmatur, cum facturus esse negatur. Quid enim nequius, peregrinum, nõ qualemcunq;, sed peregrinum fratrem suum despicere in die peregrinationis eius. Lætari in perditione eius, magnificare omnes in angustia eius, ingredi portas eius subsiliendo in ruinas eius, despicere eum in malis eius, stare in exitibus vt fugientẽ interficiat, siue claudat reliquos eius. Cum sapientiæ sit edictum, super inimici sine odientis ruina non esse gaudendũ, quis non videat, quàm veraciter supra sit dictum, nõ est prudentia in eo, qui talẽ contra fratrem gerit animum? Igitur versa vice insultet illi is, qui in prophetis loquitur spiritus sanctus, irrideat eũ, & subsannet qui habitat in cœlis dominus, dicens: Et non despicies, non lætaberis, non magnificabis os tuũ, &c. Quẽ enim despicere potest hic Edom, id est terrenus, scilicet Iudæus, qui tã despicabilis est in toto orbe, sicut eidem supra dictum est, ecce paruulum te dedi in gentibus, contemptibilis tu es valde. Perdidit locum & gentẽ, quem si nõ perdidisset despicere, & os suũ magnificare, imò & interficere non desisteret, sed vtiq; captiuus est. Nunc diligenter animaduertendum, quot vel quantis nominibus, cum dixisset in die fratris tui, diem eundẽ descripsit & illustrauit. Septem quippe dies vni diei subordinauit, dum præmisso, nõ despicies in die fratris tui, subiungit, in die peregrinationis eius, in die perditionis, in die angustiæ, in die ruinæ, in die vastitatis, itẽq; in die vastitatis, in die tribulationis. Nimirum septenario numero multitudinem cunctarum significat miseriarum siue tribulationum, quas sustinet frater ille simplex & lenis, siue mitis, & humilis corde, quicunq; viuit secundum exemplum Christi, quicũq; viuit in hoc die vel tempore peregrinus in præsenti sæculo, quod septẽ diebus voluitur. Hunc eundem numerum tribulationum apud beatum Iob legimus: In sex (inquit) tribulationibus liberabit te, & in septima tanget te malum. Septenario quippe (vt iam dictum est) numero, tribulationum significatur vniuersitas, quas in hoc sæculo sancti patiuntur, quarum septima, id est, vltima cuiusq; electi tribulatio certam consolationẽ habet, sicut in cõditione sæculi septimus dies vesperam non habet. Diem igitur fratris quẽ Edom persequitur, septiformiter distinctum legentes, non frustra factum arbitremur, qui ciuitatem hic manentem nõ habens peregrinatur, quia animam suam perdit propter deum, siue propter Christum, vt inueniat eam qui angustiatur, spem habens, quia stabit in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerũt, qui ruinam patiens præsentium bonorũ, patienter sustinet, propter spem futurorum, qui despicabilis videtur, in vastitate sua, errando in solitudinibus, in montibus, & in speluncis, & in cauernis terræ, vt testimonio fidei probatus inueniatur, qui item vastitate quadã desertus videtur, dum occiditur, & respiciens ad dexteram siue ad sinistram, & non inuenit à quo defendat, qui fugit, & non inuenit qui occurrat, vel apud quem possit latere securus. Poterat dicere, sed & talis dies fratris tui, dies peregrinationis eius, dies perditionis, quę vera tibi videtur perditio; dum perdit animam suam, vt inueniat eam, nõ diu permanebis. Hoc (inquam) dicere poterat, & quamuis nõ dixerit, tamen subaudiendum est. Sequitur enim. [Quoniã iuxta est dies domini super omnes gentes.] Hic quoq; cum dicit, super omnes gentes, subaudiendũ est, & primùm super te. Nã protinus sequitur: Sicut fecisti, sic fiet tibi, retributionem tuam conuertet in caput tuum.] Ac si dicat: Interim antequam finiatur dies peregrinationis fratris tui, antequam veniat super omnes gentes ille magnus dies domini, scilicet dies iudicij, tu hic in isto sæculo vindictam recipies publicam, audientibus, videntibus, atq; admirantibus gentibus cunctis, vt despicere iam nõ possis, imò despicabilis sis, & omni populo Christiano peregrinante, & angustiam patiente, licet claudatur & interficiatur, valdè cõtemptibilior sis. Post hanc priuatam atq; propriam portionem tuam, communem sortieris vindictã cum gentibus cæteris in illa (quæ iuxta est) die domini, die iudicij, die amara, die tribulationis & angustiæ, die calamitatis & miseriæ, die tenebrarum & caliginis, die nebulæ & turbinis, die tubæ & clangoris, sicut propheta Sophonias dicit: Quibus ex enunciationibus illius diei tam terrificis, præcedẽtem coniungas, qua dicit, vox diei domini amara, tribulabitur ibi fortis, ecce totidem vicibus, id est, septies declamatam habes diem vindictæ domini in consolationem huius fratris, cuius diem, in quo tribulatur, septies ille declamauit. Quapropter quoniã iste, de quo loquimur, Edõ & primum singularem, siue priuatam perpessurus erat vltionẽ à gentibus Romanis, & deinde vniuersalem cũ cæteris gentibus in die iudicij, pulchrè sic dictum est, sicut fecisti, sic fiet tibi, & deinde repetitum, tribulationem tuam conuertet in caput tuum. Quid enim est dicere, sicut fecisti sic fiet tibi, nisi secundum merita tua retribuetur tibi? Attamen addidit retributionẽ tuã, conuertet in caput tuum, quia videlicet huius Edom terreni & sanguinolenti, qui Christum &

Nequissima Edom, contra fratrem suum.

Prouer. 24.

Septem nomina vnius diei.

Iob. 5.

Hebr. 11.

Ioan. 12.

Sapient. 5.

Sophon. 1.

Duplex retributio & contritio Iudæis debetur.

Hiere. 17.

Christi prophetas occidit, duplex est retributio, duplex contritio, secundum & alium prophe-
tam, qui cum dixisset, Induc super eos formidinem, subauditur, qua formidauerunt dicentes, ne
fortè veniant Romani, & tollant nostrum & locum & gentem, vt fiat eis sicut formidauerunt,
non contentus hac sola retributione, & æternam adhuc intendens eisdem incredulis, atq; im-
pœnitentibus, & duplici (inquit) contritione contere eos domine deus meus. Hoc dicto ad istũ
Edom, cõuertitur ad eos, de quibus & propter quos loquebatur, qui primùm ab isto, & deinde
à cæteris gentibus tribulantur, & dicit eis, confirmando quod dixerat in consolatione eorum,
quoniam iuxta est dies domini super omnes gentes. [Quomodo enim bibisti super mõtem san »
ctum meum, bibent omnes gentes iugiter, & bibent, & absorbebunt, & erunt quasi non sint.] »
Esaię 51. Hæc si adhuc ad ipsum Edom dicuntur, hunc sensum habent. Sicut enim super montẽ sanctũ
meum Syon bibisti, atq; in perditione, siue ruina filiorũ Iuda lætatus es. sic omnes gentes versæ
contra te bibent, & de malis tuis satiabuntur. Si autem ad ipsos, qui vt (vt supra dictũ est) tribu
lantur ab impijs in hoc sæculo, in consolationem ipsorum dicta intelligere malumus. sensui no
stro succurrit illud ex Esaia, Eleuare (inquit) eleuare, consurge Hierusalem, quæ bibisti de manu
domini calicem iræ eius, & vsq; ad fundum calicem soporis bibisti, & potasti vsq; ad feces.
Et subinde, Ecce tuli de manu tua calicem soporis, fundum calicis indignationis meæ. Nõ adij
ciet, vt bibas illum vltra, & non ponam illum in manu eorum, qui te humiliauerunt. Igitur
quomodo bibisti vos omnes, quorũ de perditione inimici lætati sunt, siue tu frater qui despi-
ceris, qui & diceris Hierusalem. Hæc est vniuersa generatio quærentium dominum, quomodo
(inquam) bibisti, permittente deo affligi, sic bibent omnes gentes persecutrices, æquã, imò du-
Apoc.18. plam computationis vicissitudinem recipientes, sicut in Apocalypsi prænunciatur contra Ba
bylonem, quæ istarũ gentium vniuersitas est. Reddite illi, sicut ipse reddidit vobis. & duplica
te duplicia secundum opera eius. in poculo quo miscuit vobis, miscete illi duplum. Bene ergo
cum dixisset hic, quomodo bibistis super montem sanctum meum, id est, persequutionem passi
estis propter nomen meum, bibent omnes gentes, addidit iugiter, quia videlicet non tam de
retributione temporali, quàm de æterna sermo est, & hoc ipsum repetitur atq; amplificatur, di
cendo, bibent, & absorbebunt, & erunt quasi non sint. Duplum enim (vt iam dictum est) misce
bitur illis, quia videlicet durum & amarum sanctis poculum miscuerunt, veruntamẽ tantùm
corpus occiderunt. Ipsis autem ita miscebitur, vt & corpus & anima mittantur in gehennam.
Ita non quomodocunq; bibent, sed totum damnationis iudicium (quod est in calice iræ domi
ni) ore patulo & grandi absorbebunt vsq; ad fundũ. Cum hoc euenerit, tũc erunt quasi nõ sint.
Erunt enim per substantiam quidem, sed non erunt per vllam possibilitatẽ. Nam persequi vl-
tra non poterunt, regno dei nullum facient scandalum. Econtra, sanctorum vera & felix erit es
sentia. Vndè protinus sequitur, [Et in monte Syon erit saluatio, & erit sanctus.] Mõs Syon illa
Psal.86. gloriosa est ciuitas Hierusalẽ cælestis, de qua Dauid. Fundamẽta eius (inquit) in montibus san-
ctis, gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei. In illa Syon erit saluatio, & erit sanctus, ipse videlicet
Christus, quia est salus & saluator eius. Quomodo erit in ea iste sanctus? Multũ bene, multum
Psal.121. feliciter, quia permanebit in sempiternũ particeps naturę eius, qui est conditor siue fundator e-
Exod.3. ius, sicut in psalmo memorato scriptum est, Et homo natus est in ea. Et ipse fundauit eã altissi-
mus. Illud est saluatoris Syon eius incommutabilitas erit, quia videlicet & de ipsa ciuitate Syõ,
siue Hierusalem alibi scriptum est, Cuius participatio eius in idipsum. & ipse sanctus dicit, Ego
sum qui sum. Aduersa nimirum hæc est oppositio, quia gẽtes sic erunt quasi nõ sint. Sanctus aũt
erit, & saluatio ciuitas eius erit, tali essentia quæ nullis casibus subiacebit, nullũ finem habebit.
[Et possidebit domus Iacob eos, qui se possiderant. Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioseph »
flamma, & domus Esau stipula, & succendentur in eis, & deuorabunt eos, & non erũt reliquiæ »
Edom nomen pessimum habet in scripturis. domus Esau, quia dominus locutus est.] Mira inuectione sermo propheticus nomen Esau, qui »
& Edom, persequitur, Prius contra illũ loquebatur, & paulisper cęterarum quoq; pronunciata
damnatione gentium, rursus nunc in illũ inuehitur. Malæ nimis memoriæ & in scripturis san-
ctis hoc nomen Edom, plus quàm alicuius cęterarum gentium. Exempli gratia, in psalmo cum
dicit Dauid, super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, per Babylonem gentes omnes
Psal.136. volens intelligi, quarum in medio omnes sancti ciues regni dei, dum in corpore viuunt, tenen-
tur captiui, quid tibi acerbius sonare videtur, vtrum illud quod vniuersaliter de Babylone, an
id quod singulariter de Edom conqueruntur? Deniq; de Babylone, siue ad ipsam Babylonem
mitior sermo est, Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus. Itemque, Filia Babylonis
misera, beatus qui retribuet tibi retributionem tuam quam retribuisti nobis. At verò de isto
Edom non ita parcè aut suauiter conquestio deprompta est. Saucius animus dolorẽ suũ acer-
rimum nõ ferens, spiritũ de profundo suscitat, vocemq; altius in cælũ subleuat ad eũ, qui solus
Gen.27.37 laborem & dolorem considerat. Memor esto (inquiens) domine filiorũ Edom in die Hierusalẽ.
Acerbius nanq; fertur vulnus, quod à fratre (vndè consolatio contra cęteros sperari debuerat)
infligitur. Sic Iacob, quando illũ in persona sua persequebatur germanus suus Edom. sic Ioseph
quando

quando à fratribus suis venditus est. sic sancti prophetæ & apostoli quãdo à cõtribulibus suis
Iudæis persecutionẽ passi, & occisi sunt, sic Christiani catholici, quando ab hæreticis, falsis vtiq; *Heretici falsi fratres.*
fratribus, tribulantur amarius atq; acerbius patiuntur, q̃ cum ab exteris gentibus, cum qui-
bus nullam generis aut professionis habent communionem, infestãtur. Hinc est illud, Quoniã
si inimicus maledixisset mihi, sustinuissem vtiq;. Et si is qui oderat me, super me magna locutus
fuisset, abscondissem me forsitan ab eo, Tu verò homo vnanimis, &c. Nunc ordinem prose-
quamur. Et possidebit (inquit) domus Iacob eos, qui se possederant. Ista possessio non in bonũ *Psal. 54.*
intelligitur eorum qui possidentur. Sequitur enim, Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioseph
flamma, & domus Esau stipula, & succendetur in eis, & deuorabit eos. Maio ergo suo posside-
buntur, videlicet quomodo stipulam possident ignis & flamma. Talis possidentium eminentia
potestas iudiciaria est. Deniq; in iudicio persecutores suos fratres falsos cõsument sancti omnes,
quorum exemplaria prima fuerunt patriarcha Iacob, & filius eius Ioseph, in eo quod alter eo-
rum persecutionẽ passus est ab ipso fratre, qui nomine & re fuit Esau, alter verò à fratribus suis,
qui non est quidem nomine, sed & re & imitatione fuerunt Esau. Quomodo isti possederũt Ia-
cob, id est, dei seruos, isti (inquam) scilicet persecutores, falsi fratres, quorũ prima (vt iã dictum
est) exemplaria fuerunt, ille Rebeccę primogenitus Esau & illi fratres Ioseph? Videlicet crudeli
inuasione possederunt eos, suo tempore Iudæi, & suo tempore hæretici. Habendo potestatem *Domus Iacob.*
occidendi, & de ciuitate in ciuitatem persequendi eos. Possidebit ergo eos domus Iacob, id est,
seruorum dei vniuersitas, possessione condigna. non vt eis vtantur, sed vt illi confundantur, &
ad iudicium oris eorũ igni perpepetuo tradantur. Hoc est enim quod ait: Et erit domus Iacob
ignis, & domus Ioseph flãma, & domus Esau stipula, quæ nimirũ valde cõgrua cõfirmatio est.
Nam quia ignis flammam generat, Iacob qui generauit ignis. & Ioseph, qui ab illo generatus
est, flamma dicitur. ipse autem Esau, qui in terra radicatus est, secundũ infimã partem benedi- *Genes. 27.*
ctionis, dicente patre, in pinguedine terræ, & in rore cœli desuper erit benedictio tua, stipulæ
comparatur, cuius viror omnis pertransiit, & species emarcuit, & ad nihil vtilis est, nisi vt trada-
tur igni. Sicut omnes sancti veteris testamenti rectè dicantur ignis, & omnes sancti noui testa-
menti, ex quo venit Christus, cuius figuram Ioseph tenuit, rectè vocentur flamma. nam per-
secutores eorum, similes Esau erunt stipula, & succendentur in eis, & deuorabũt eos, & nõ erũt
reliquiæ domus Esau, quia dominus locutus est. Ob magnum sententię firmamentum ita con-
clusit, quia dominus locutus est, vt subaudias, cuius locutio vel sermo veritas est, & quod lo-
quitur, infectum esse non potest, quemadmodũ ait ipse, futurum prænuncians iudiciũ. Cœlum
« & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Sequitur. [Et hæreditabunt hi qui ad *Matth. 24.*
« austrum montem Esau, & qui in campestribus Philistiim, & possidebunt regionẽ Ephraim, &
« regionẽ Samarię, & Beniamin possidebit Galaad, & transmigratio exercitus huius filiorũ Israel
« omnia Chananæorum vsq; ad Sarepcham, & transmigratio exercitus huius Hierusalem, quæ
« in Bosphoro est, & possidebit ciuitates Austri. Et ascendent saluatores in montẽ Sion, iudicare
« montem Esau, & erit domino regnum.] Cuncta hæc iuxta literã adimpleta esse, nulla testat
historia, videlicet quòd carnalis Israël, siue Iudæus post hanc prophetiã possederit montẽ Esau,
sed nec vel istud vel cætera quæ sequuntur tanta esse potuerunt (si tamẽ vnquã acciderunt) vt
dignatus fuerit spiritus sanctus ea prænunciando, propheticam implere tubam toto orbe au-
diendam. Maximè de eo quod ait, & transmigratio exercitus huius filiorũ Israel possidebit o-
mnia Chananæorũ vsq; Sarepthã, si simplicem sequamur literam, stare non potest, quia vide-
licet certum est quòd nunquã acciderit, neq; accidere debuerit, vt captiuitas decẽ tribuũ, quæ
tunc imminebat, qua in Assyrios transmigrauerunt, reuocaretur, & omnia Chananæorũ possi
deret. Neq; enim contrarius sibi esse poterat spiritus propheticus, vt in isto promitteret, quod
in alio denegasset, scilicet in Osee dicendo, voca nomen eius absq; misericordia, quia nõ addã *Osee. 1.*
vltra misereri domui Israel, sed obliuione obliuiscar eorũ, & domui Iuda miserebor, id est, filios
Iuda de Babylónia captiuitate post annos septuaginta reuocabo. Sed nec transmigrationem
Hierusalem in Bosphoro vsquam fuisse legimus, quæ regio est maris septentrionalis, vt secun
dum literam, & transmigratio Hierusalem, quæ in Bosphoro est, possidebit ciuitates Austri.
Cuncta ergo, quia spiritualia sunt, spiritualiter examinãtes, promissionũ istarũ primò numerũ *Septem promissiones*
consideremus, quia septem sunt. Prima est, & hæreditabunt hi qui ad austrũ montẽ Esau. Se-
cunda, & qui in campestribus Philistiim. Tertia, & possidebunt regionẽ Ephraim, & regionẽ Sa
marię. Quarta, & Beniamin possidebit Galaad. Quinta, & transmigratio exercitus huius filiorũ
Israel omnia Chananæorũ vsq; ad Sarepthã. Sexta, & trãsmigratio Hierusalẽ, quę in Bosphoro
est, possidebit ciuitates Austri. Septima, & ascendẽt saluatores in montẽ Syon, iudicare montẽ
Esau. Istæ septẽ salutares, atq; cõsolatoriæ ꝓmissiones laudẽ domini cõplent, dicendo: & erit do
mino regnũ. Erant autẽ superius totidẽ, id est, septẽ dies miseriarũ, cõscriptæ aduersus hũc sæpe
dictum persecutorẽ fratris Edom, vbi præmisso, & non despicies in die fratris tui, subiuncta est
septiformis descriptio diei eius, dicendo: in die peregrinationis eius, in die perditionis, in die

 angustiæ,

angustiæ, in die ruinæ, in die vastitatis, in die tribulationis eius, quia videlicet descriptio diei taliter complera est, quoniã iuxta est dies domini. Igitur quemadmodũ illic in septenaria repetitione diei, id est, temporis. quo sancti in hoc mundo peregrinantur, vniuersitatẽ intelligimus malorũ quæ patiuntur. ita & hic in septem istis promissionibus vniuersitatẽ perpendimus consolationũ, quibus à domino inter omnes vel post omnes pressuras cõsolãtur. Et istæ promissiones fiunt aduersus eundem Edom, id est, Iudaicũ populum, interfectorẽ fratris, scilicet domini & sanctorũ prophetarũ. Ille nanq; propter caussas multiplices, quamuis consimiles, dicitur hic, & Esau, & Philistijm, & Ephraim, siue Samaria, & Galaad, & Chanaan. Ipsi aũt sancti similiter, propter causas multiplices, id est, gratiarum diuisiones, & habitare ad austrum dicũtur, & esse in cãpestribus, & nominãt Beniamin, & exercitus filiorũ Israel, & Hierusalẽ, cuius transmigratio sit Bosporo, & saluatores, quibus pro re nomen suũ cõmunicet Iesus Christus, summus & vnicus saluator. Dicamus ergo, & hæredirabit (inquit) qui ad austrũ montem Esau verus Iacob, id est, supplanrator Iudaici populi, qui dicitur Edom, siue Esau, ad austrũ, quem sancti spi-
Roman.10. ritus gratiã intelligimus, habitat. Ille aũt in mõte se subrigit, dum iustitiam suam volẽs statuere iustitiæ dei non est subiectus, secundũ similitudinem germanorũ illorum, quorũ alter videlicet
Genes.27. Iacob, domi cum Rebecca matre habitabat, quæ sancti spiritus gratiam significat. alter verò, scilicet Esau, in montibus & saltibus se exercebat, vir gnarus venandi, & homo agricola. Quomodo ille cum matre habitans, benedictionem hæreditauit & primogenia fratris. ita Christi
Matth.21. discipuli sancti spiritus securi gratiam, hæreditauerunt ablatũ Iudæis regnũ dei, vt facerent fru-
Ad austrũ habitare. ctus eius, sicut in euangelio prædixit eis ipse dominus. Proinde ad austrũ habitare dicunrur, id est, ad meridiem, per quem sapientiæ clara lux intelligitur. Sequitur, Et qui in campestribus Philistijm, subauditur, hæreditabunt. Ipsi qui in nomine Esau denotantur, & in monte superbię sunt, volẽdo iustitiam suam statuere, sicut iam diximus, rectè & Philistijm dicũtur pro eo, quod à gratia exciderũt, dũ ex operibus legis & sine fide Christi sese iustificari arbitrantur. Philistijm nanq; potione cadẽtes interpretãtur, Dominus enim miscuit illis, videlicet Iudęis, spiritum ver-
Esaiæ.19. tiginis. Dando illis (vt Apostolus meminit) spiritũ cõpunctionis, oculos vt nõ videant, & aures
Roman.11. vt non audiant, & facta est mensa eorũ corã ipsis in laqueũ, & in retributionẽ, & in scandalum.
Psam.68. Porro in campestribus habitantes hi sunt humiles, quibus pro humilitatis gratia datus est intellectus vt intelligãt scripturas, & spiritualiter intelligendo nõ de sua, sed de dei confidãt iu-
1.Reg.17. stitia. Isti ex fide iustificati obtinẽt Philistijm secundũ mysticã victoriam Dauid, qui Philistæum percussit, mittendo vnũ de quinq; lapidibus in frontem eius, per quem videlicet vnũ lapidem, vna fides Iesu Christi figuratur, in qua sola iustificamur, quæ & in quinq; libris Mosi mysticè, &
Per Ephraĩ scribæ, & Pharisęi denotantur. figuratiue prædicatur. Et possidebũt ait, regionem Ephraim & regionem Samariæ. Ephraim ex qua tribu Hieroboam scidit Israel a domo Dauid, & vitulos aureos pro deo colendos instituit. Hoc etiã loco scribarũ & pharisæorũ cætus rectè intelligatur, qui populũ aduersus verum Dauid Christũ filium dei concitauerũt, & mendacium suum contra veritatem euangelicę fidei excogitare non destiterunt. Similiter Samaria, quoniã ab eodem Hieroboam in peccatũ illud seducta regnum habuit diuisum, cõtra regnũ Dauidicũ, Diuisum significat à Christo populum Iudaicum, sic à senioribus & principibus sacerdotum seductũ, quomodo seduxit Samariam ille de tribu Ephraim rex Hieroboam. Regionem igitur Ephraim & regionẽ Samariæ possidebũt, id est, malitiã tam principũ, quãm populi superabunt habentes sanctũ consilij spiritũ, ad destruenda consilia quæ contra dominũ cogitauerũt, & eosdẽ in die iudicij condemnabunt. Et Be-
Genes.31. niamin possidebit Galaad. Galaad mons ad quẽ septimo die profectionis ẽ Charris Iacob profu-
Oseę.6. gus venit, à quo monte & ciuitas in ea condita vocabulũ sortita est. In illa maximè idololatria regnabat. Vnde & in Osee scriptum est. Galaad ciuitas operantium idolũ supplãtata sanguine, & quasi fauces virorum latronũ. Porrò Beniamin interpretatur filius dextræ. Igitur Beniamin possidebit Galaad, id est, habẽtes spiritũ fortitudinis non solũ Iudaicã perfidiã, sed & cũctos idololatras iustè iudicabũt, cõtra quos fortiter vsq; ad mortẽ certauerũt. Et trãsmigratio exercitus huius filiorũ Israel omnia Chananęorũ vsq; ad Sareptã. Filij Israel filij promissiõis, omnes electi
Filij Israel, filij promissionis, Chananæi. sunt illius prioris populi, quorũ Israel patriarcha, qui & Iacob secundũ carnẽ pater extitit, quorum Apostoli fuerũt optimi. Chananæi verò secundũ hoc ipsum nomen quod est Chanaan, & interpretatur motus eorũ, hi sunt qui moto pede per superbiã ceciderũt, etiã si ex eadem carne orti sunt, testante domino cum dicit in propheta, Pater tuus Amorræus & mater tua Cæthea.
Ezech.16. Amorręus nanq; & Cætheus filij Chanaan fuerũt, Iudæi aũt secundũ carnem filij Israel sunt, &
3.Reg.17. tamẽ Iudæo per prophetã illud improperatur. Porrò Sarepta oppidũ est Sydoniorũ, qui & ipsi Chananæi sunt in via publica sitũ, vbi quõdã vidua pauit Heliã. Cuius videlicet viduę mysterium in schola ecclesiæ Christi notũ est, in eo quod ait, En colligo duo ligna, vt ingrediar & faciam panẽ mihi, & filio meo. Itaq; trãsmigratio (inquit) exercitus huius filiorũ Israel, id est, Apostoli Christi veraciter filij Israel, populũ suũ, populũ Iudaicũ se repellentẽ relinquẽtes, & ad gentes transmigrãtes, Chananæos, qui se dicũt Iudæos cõdemnabũt, & eorũ iudices erũt, gentibus

autem

autem salutem administrabunt, ita vt impleatur per eos illud quod in illa vidua Sarepthana fuit præfiguratum, sicut & dominus terribiliter innuens, ore proprio locutus est. In veritate di co vobis, multæ viduæ erant in diebus Heliæ in Israel, quãdo clausum est cœlum annis tribus & mensibus sex, & ad nullam illarum missus est Helias, nisi in Sareptã Sydoniæ ad mulierẽ viduã. Ecce & nunc & vsq; ad finem sæculi Helias, quod interpretatur deus meus, scilicet dominus Iesus Christus, apud istã viduã pascitur, & pascit hydriã farinæ eius, id est, modicũ scientiæ quod per naturã habere poterat gentilitas, multiplicando per spiritũ scientiæ spũalis, & coquẽ do per mysteriũ crucis, cuius sacramentũ meditat, profectò duo ligna colligit, & vitalẽ de scripturis panem facit. Et transmigratio Hierusalẽ, quæ in Bosphoro est, possidebit ciuitates austri. Hierusalẽ in scripturis non ignotũ est significare ecclesiam, quę est ciuitas cœlestis. Huius ni mirũ maxima portio fuit à vero sole remota in errore gentilitatis ante aduentũ saluatoris, & idcirco rectè intelligitur per transmigrationem quæ in Bosphoro est. Bosphorus enim (sicut iã superius dictũ est) regio est maris septentrionalis, quo transmigrationẽ terrenæ Hierusalẽ fuisse abductã nulla scriptura meminit. Possidebit ergo ciuitates austri, id est, meridiei, quod nunc vi demus fieri, dũ plenitudinẽ veri luminis & caloris possident, qui prius erant absque notitia dei, obscuri & frigidi. quod tale est, ac si de septentrione transferantur homines ad meridiẽ, ciuitates lucidas habitaturi propitio deo, qui sola gratia, & pietate sua gentes visitauit. Et ascendẽt saluatores in montẽ Syõ, iudicare montẽ Esau. Saluatores rectè dicunt hi, per quorũ ministeriũ conuersi peccatores saluãtur, iuxta q Apostolus Iacobus dicit, Quoniã qui cõuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animã eius à morte, Hoc maximẽ post Christũ Apostoli fecerunt, per quorũ prædicationem gẽtes ab errore viæ suæ cõuersæ sunt. Saluatores igit sunt & ipsi ascendẽt in montẽ Siõ, iudicare montẽ Esau, id est, sedebunt super sedes duodecim, iudicãtes duodecim tribus Israel, qui videlicet carnalis Israel (vt sępe diximus), ppter hoc ipsum q infidelis & persecutor est fratris, dicitur & est Esau. Illorũ mõs, in quẽ ascendẽt, Sion dicitur, & eminentia virtutũ est. Huius aũt Esau mõs superbiæ tumor est. Illius expectatio iudicii plena timoris est. Et erit domino regnũ, domino (inquã) cuius hæc omnia dona sunt, quod sancti sic hæreditabunt, sic possidebunt, sic iudicabũt, & post iudicabũt, & post iudiciũ in regno æternæ mensæ eius participes erũt, iuxta illud fidele eius promissum, Et ego dispono vobis, sicut dispo suit mihi pater meus, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo.

Luca. 4.
Hierusalẽ in Bosphoro
Saluatores Apostoli.
Iacob. 5.
Matth. 19.
Luca 22.

ABDIAE LIBRI FINIS.

PROLOGVS RVPERTI IN
IONAM PROPHETAM.

ANima quæ Christum quærit, intentionem suam cur illũ quęrat hac voce depromit. Quis mihi det te fratrem meũ, sugentem vbera matris meæ, vt inueniã te foris & deosculer, & iã me nemo despiciat? Magnæ enim despectionis sibi cõscia, suoq; iudicio multũ despicabilis ac despecta per hunc solũ se nobilem & inclytã fieri cõfidit, si talẽ dilectũ inuenire, apprehendere, & deosculari meruerit, nõ tãtùm intus in secreto cõscientiæ cubiculo, verũetiam foris, id est, ita vt ad amicos quoq; dilecti illius perueniat, q illũ viderit, q agnouerit, quòd in eum crediderit, quòd eũ dilexerit. Denique iã tunc despicabilis esse non poterit in oculis dei patris, in cõspectu amicorũ, videlicet angelorũ & hominũ sanctorũ. Vbi aũt vel illa quęrit, aut quęrere debet, vbi ille inuenitur aut inuenire potest, nisi in scripturis maximeq; pphetica, quæ vtiq; verbum dñi est? Ibi quæritur & inuenitur, quia profectò, qualis sit ille dilectus, Prophetæ testantur. Et in aliis quidem citius, in aliis difficilius inuenitur. In Iona verò quẽ nũc ingredi cupimus manifestissimè claret, quòd miraculũ in illo celebratũ fuerit præconiũ eius. Ipse enim ore proprio dixit, & totus orbis audiuit. Sicut fuit Ionas in vẽtre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Igitur & hũc prophetam tanto alacrius ingrediamur, quanto clarius atq; pulchrius in eo Christi testimoniũ nouimus, quẽ in scripturis legis & prophetarũ quærere propositũ habemus. Obsecrantes, vt qui typus est saluatoris, & tribus diebus & noctibus in ventre ceti moratus præfigurauit domini resurrectionem, nobis quoq; feruorem obtineat, sanctiq; spiritus gratiã secundũ hoc ipsum nomen suũ, quod est Ionas. interpretatur enim colũba. Et quis nesciat sæpe in scripturis per columbã sancti spiritus gratiã significari? maximè quia super dominum nostrũ idẽ spiritus sanctus in specie columbæ apparuit. Cæterùm totum hunc prophetam ad intelligentiam referre saluatoris, quòd fugerit, quòd nauim ascendens naulũ dederit, quòd dormierit, laboriosum, & vt ante nos dictũ est, sudoris est maximi. Veruntamen quanto difficilius, tanto & pulchrius fieri posse speramus, cooperante secundum beneplacitum suo digito dei. Labor attentus splendida de obscuris mysteria Christi proferre tentabit.

Canti. 8.
In scripturis & prophetis deus inuenitur.
Ionas typus saluatoris
Matt. 12.
Luca. 3.
Intentio authoris.

RVPERTI ABBATIS
TVITIENSIS, IN IONAM PROPHETAM
COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

Cur à coniunctione incipiat.

» ET factum est verbum domini ad Ionam filium Amathi, dicens, Surge & va
» de in Niniuen ciuitatē magnam, & prædica in ea, quia ascendit clamor ma
» litiæ eius coram me.] Mirentur fortasse grammatici, quod per coniunctionē
sic incipit. & factū est verbum dñi, cum de litera nihil præcesserit, Nos aūt si
causam attendimus, cur Ionas ad gētes missus sit prędicare illis, nō miramur.
Nam non solum bene, verumetiam mirabiliter & grauissimè sonat auribus
nostris initium huiusmodi. Quæ enim causa extitit? Illa nimirum, quia filij Is-

Propter duritiā Israelis Ionas ad gentes missus.

rael prophetas domini non audierunt. Tot prophetæ missi sunt, tot mirabilia facta sunt, toties
prænunciata est illis captiuitas ꝑpter multitudinē peccatorum, nec vnquam pœnitentiā egerunt. Neq; enim saltē vnius regis tēpore vitulos aureos colere cessauerunt, & ne vnus quidē ex
omnibus regibus decem tribuū recessit à peccatis Hieroboā, qui peccare fecit Israel. Vt de cæteris taceam, Helias missus in sermone, & spiritu domini mira multa fecit, & nequaquā effecit,
vt relinquerentur vituli illi, licet propter signa tandem hoc obtinuerit, vt sciret populus quòd
3.Reg.12. Baal nō esset deus, clamaretq;, Dominus ipse est deus, dominus ipse est deus. Successit illi disci-
3.Re.17.18 pulus Helisæus, qui & pro hac intentione vt populum reuocaret, plura quàm ille fecerat vo-
4.Reg.2. lens signa facere, Obsecro (inquit) vt fiat spiritus tuus duplex in me, factumq; est quod petiuit.
Nam si ritè numeres, Helias quidem octo, Helisæus verò sedecim signa fecit, & hoc duplum
fuit. Post hęc mortuus est, & sicut ante mortem, ita & post mortē eius vitulorū cultus in Israel
perseuerauit. Mirabatur aūt dñs, & tędebat eum super Israel, sciens quòd si ad gentes mitteret,
multo faciliores ad credendum eas inueniret. Vndè ad quendam illorum taliter loquutus est,
Ezech.3. Fili hominis vade ad domum Israel, & loqueris verba mea ad eos. Non enim ad populū profundi sermonis & difficilis linguæ tu mitteris ad domum Israel, neque ad populos multos, &
profundi sermonis, & ignotæ linguæ, quorum non possis audire sermones, & si ad illos mitterem te, ipsi audirent te. Domus autem Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me. Experimento illud comprobari decebat, quod taliter dominus in vituperationem Israelis gentes de
facilitate audiendi & credendi præferebat. Ad huius experimenti ministerium electus est hic
4.Reg.14. Ionas, cuius post mortem Helisæi, taliter scriptura libri regum mentionem fecit. Ipse videlicet
Hieroboam filius Ioas filij Iehu regis Israel restituit terminos Israel ab introitu Hemath vsq;
ad mare solitudinis, iuxta sermonem domini dei Israel, quem loquutus est per seruum suum
Ionam filium Amathi prophetam. Igitur dum per coniunctionem incipit, dicendo, Et factum
est verbum domini ad Ionam, ad ea nos mittit quæ iam diximus, vt sit sensus, Filij Israel non
audierunt quæ præceperat dominus, mittens ad eos in manu seruorum suorum prophetarum,
sed indurauerunt ceruicem suam, & tradiderunt se vt facerent malum coram domino, & irritarent eum, & idcirco factum est verbum domini ad Ionam. Surge (inquiens) & vade in Niniuen ciuitatem magnam, & prædica in ea, quatenus in comparatione gentium damnabilis Israel amplius ostenderetur. Et idcirco iudicium domini tradentis vel tradituri illos in captiuitatem irreprehensibile comprobaretur, Niniuitis pœnitentiam agentibus, filijs autem Israel in
3.Reg.17. impœnitentia præsistentibus. Hic Ionas dicitur filius Amathi, id est, veritatis. Tradunt enim
Hebræi, hunc esse filium viduæ Sarepthanæ, quem Helias propheta mortuum suscitauit, matre postea dicente ad eum. Nunc cognoui, quoniam vir dei es tu, & verbum domini in ore tuo
verum est. Et ob hanc causam etiam ipsum puerum sic vocatum filium Amathi. Amathi enim in nostram linguam veritatem sonat. Et ex eo quòd verum Helias loquutus est, ille qui
suscitatus est, filius esse dicitur veritatis. Porrò, quod ait dominus, Quia ascendit clamor malitiæ eius coram me, hoc ipsum est quod in Genesi dicitur, Clamor Sodomæ & Gomorrhæ
multiplicatus est. Et ad Cain, Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.

Verbū quomodo ad Christū factum sit.

Nunc iam, quoniam Ionas iste missus ad Niniuem typus est saluatoris mittendi ad gentes,
dicendum est, quando vbi vel quomodo factum sit ad eum verbum domini, qui vtique ipse secundum diuinitatem vocatur, & est verbum domini, Si quæris vbi. nimirum ad fluenta Iordanis. Si quæris quando. videlicet prædicante Ioanne, & baptizante baptismum pœnitentiæ. Si quæris quomodo. vtique apertis cælis, & descendente in eum spiritu sancto in specie
columbæ, simulq; personante voce patris, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Tunc (inquam) & taliter factum est ad eum verbum domini, quemadmodum & ipse
Luca 4. ore proprio confirmauit. Veniens quippe Nazareth, vbi erat nutritus, intrauit secundum consuetudinem suam die sabbathi in synagogam, & surrexit legere, & traditus est illi liber Esaiæ
prophetæ,

prophetæ. Et vt reuoluit librum, inuenit locum vbi erat scriptum. Spiritus domini super me
propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis remissionem,
prædicare annum domini acceptum. & hæc scriptura (inquit) hodie impleta est in auribus ve-
stris. Vnde quod spiritus sanctus super eum in specie columbæ descendit, pulchrè ipso quoque
nomine figurauit eum Ionas. Interpretatur enim columba (vt iam dictũ est) interpretatur etiam
dolens. Quæ nimirum interpretatio & ipsa nihilominus ad mysterium pertinet, quia ipse est, *Esaiæ.53.*
quem Esaias virum dolorum prænunciauit, & scientem infirmitatem, subiungens, Verè lan- *Matth.4.*
guores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Ab ipso baptismo pœnitentiæ, quem
susceperat, ieiunium ingrediens, deinde prædicando, & persecutiones sustinendo pœnitentiam
continuans, & pro nobis dolens, & dolores nostros vsque ad patibulum crucis portans. Nun-
quid autem nesciebat, quibus pauperibus euangelizare, quibus captiuis remissionem mitte-
retur prædicare? Nunquid nescire poterat, quod ad gentes pertineret suæ prædicationis offi-
cium, quod scire & prænunciare prophetæ potuerint? & nouissimus ille Symeon, qui dixit eum
salutare domini paratum ante faciem omnium populorum, Lumen ad reuelationem gẽtium.
Attamen ad gentes tunc ire noluit, imò & discipulos ne irent prohibuit dicens, In viam gen- *Lucæ.2.*
tium ne abieritis. Et mulieri Chananeæ clamanti post se non cito respondit, sed tantummodo *Matth.10.*
" Iudæis prædicauit, excepto quod in Samaria duos dies mansit. Sequitur ergo, [Et surrexit Io- *Matth.15*
" nas vt fugeret in Tharsis à facie domini,] Durè quidem sonat, neq; saluatori conuenire videtur *Iohan.4.*
quod dicitur, vt fugeret Ionas à facie domini. Sed si fugiẽtis intentionem consideres, nec in ipso *Fuga Ionæ*
propheta valde est fuga reprehensibilis, quia non eam infidelitas sed pietas fecit, Condolebat *pia & fla-*
enim pio affectu, suæ, id est, Hebrææ genti, eo quòd in condemnationẽ eius mitteretur ad præ- *cens Deo.*
dicandũ Niniuitis, vt in comparatione Israelis iustificarentur Assyrij, & in comparatione Assy
riorum condemnatus Israel perpetuæ traderetur captiuitati. Non gentium salutẽ oderat, sed
suæ gentis damnationem timebat, atq; idcirco fugiens non multum deo displicebat. Imo pro-
pter pietatis magnitudinem valdè complacebat. Magis displicere potuisset, si nõ doleret, sicut
Moses non displicuit dicendo, Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro
quem scripsisti. Nec Apostolus optando esse anathema à Christo pro fratribus suis, sic & iste ta- *Exod.32.*
liter fugiendo non displicuit, quod maximè rerum exitus comprobauit. Quis enim omnium *Roman.9.*
prophetarum tanto glorificatus est miraculo, tam mirabili Christi mortem atque resurrectio-
nem præsignauit exẽplo? Igitur quod illis non valde vituperabiliter fecit fugiendo à facie do-
mini, Christum dominum laudabiliter fecisse, aliquo modo res manifesta innuit. Nam hic non
quidem per inobedientiam vnquam fugit, sed pietatis affectu condemnationem suæ gentis ad
tempus refugit. Testes sunt illæ lachrymæ quas fudit, videns ciuitatem & flens super illam, at-
que dicens, Quia si cognouisses & tu, & cætera. Testis (inquam) ille est fletus, quam veraciter iu-
dicium diuinitatis quod suæ genti imminebat, refugere voluisset humanitatis affectu. No-
uit enim & nosse debet Christiana fides, quod in vno eodemq; Christo sicut duæ sunt naturæ, *Lucæ.9.*
altera diuinitatis, altera humanitatis, ita & duæ erant voluntates siue operationes. Voluntas *Christus ex*
diuinitatis erat relinquere Iudæam, & tradere Hierusalem in manus hostiũ. Voluntas erat hu- *duabus na-*
manitatis, vt liberaretur sua gens vel ciuitas Hierusalem, & tam miserabile non pateretur ex- *turis duas*
cidium. Illa iusta, hæc voluntas erat pia. Porro diuinitatis voluntatem præcedere, humanitatis *etiã habuit*
autem subsequi cõueniebat. Obedienter ergo concedens, cum dixisset, Mi pater si possibile est, *volũtates.*
trãseat à me calix iste, nolens gentem suam propter mortis suæ scelus interire, subiunxit pro- *Matth.27.*
tinus. Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Et iterum, Pater mi, si non potest hic calix
transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Igitur Ionas iussus prędicare in Neniue, fugit in *Tharsis ma*
Tharsis, id est, in Mare. Tharsis nanque generaliter mare dicitur, vt illic, In spiritu vehementi *re dicitur*
conteres naues Tharsis. Christus autem ad hoc natus, & cum deus esset homo factus, vt esset *generaliter.*
ipse expectatio gentium, & saluator eorum, Iudæorũ fluctibus se tradidit, qui propter crebras *Psalm.47.*
seditionũ tempestates, amplius quàm vlla gens mari similes poterãt reputari. Neuter eorũ, sci-
licet neq; Ionas, neq; Christus salutẽ gentibus inuidit, sed vterq; gentis suę condemnationẽ im-
" minere condoluit. [Et descendit in Ioppen, & inuenit nauim euntem in Tharsis, & dedit naulũ
" eius, & descendit in eam, vt iret cum eis in Tharsis à facie domini.] Ioppen portum esse Iudææ
in Regum quoq; & Paralypomenon libris legimus, ad quem Hyram rex Tyri ligna de Liba- *Ioppe.*
no ratibus transferebat, quæ Hierusalẽ terrestri itinere perueherẽtur. Iuxta regionis naturã, de *3.Reg.2.*
montanis & arduis ad Ioppen & campestria veniens, rectè descendisse dicitur, & notanda fugi- *2.Paral.2.*
tiui & timidi festinatio. Non locum fugæ otiosè elegit, neq; enim ad certum fugere cubiebat lo-
cum; sed primam arripit occasionem nauigandi quolibet ire festinans. Secundum hanc similitu-
dinem dominus noster synagogã introiens quondã speciosam. Hoc enim nomen Ioppe inter-
pretatur speciosa, nauim sibi, id est, euangelicæ prædicationis scholam instituit. Illius nauiculæ
remiges dodecim Apostoli fuerunt, quibus & dedit naulũ, id est, dona gratiarũ, scilicet virtu- *Lucæ.9.*
tem & potestatem super omnia dæmonia, & vt languores curarẽt, promisitq; regnum cœlorũ,
vt in-

vt ingressi mare, id est, inquietum populum Iudæorum, per ciuitates & castella circueundo, & euangelizãdo fortiter remigrarẽt. Illud quoq; ad hoc mysterium pulchrè alludit, quod petroſq; illorum, quibus eiuſmodi naulũ dedit, de puppibus vocauit. Erant enim piſcatores, & ad hoc vocauit eos, vt mutato remigio de piſcatoribus piſcium faceret piſcatores hominũ. Igitur paſſibilis adhuc & infirma caro nondum fortiter obediebat, quia voluntatem diuinitatis de repellenda Iudæa gentibuſq; aſſumendis exequi tardabat, & ſicut iam dictũ eſt, ſuper ciuitatẽ ruituram flebat. Sed didicit (ait Apoſtolus) ex his quæ paſſus eſt obedientiam. Nam per paſsionem cõſummatus, talis effectus eſt, vt fortiter obediret, nullumq; iam dolorem ſiue compaſsionem extunc, niſi ſolis pœnitentibus impendere poteſt, quippe cum ante paſsionem ſuam ſuper impœnitentes fleuerit, nunc impios in inferno ardentes ſiccis oculis videt. Qualia pati, vel qualiter ex his quę pateretur obedientiã diſcere haberet, præſens myſticè pręſignauit hiſtoria. [Dominus autem miſit ventũ magnũ in mare, & facta eſt tempeſtas magna in mari, & nauis periclitabatur conteri. Et timuerunt nautæ & clamauerunt ad deum, & miſerunt vaſa quę erant in naui in mare, vt alleuiaretur ab eis. Et Ionas deſcendit ad interiora nauis, & dormiebat ſopore graui.] Quantum ad hiſtoriam, & omnipotentia domini, quo aduerſante nihil ſecurum eſt, & nautarum timidias, & prophetæ magnanimitas deſcribitur, qui non tempeſtate, non periculis conturbatur, eundem & in tranquillo & imminente naufragio animum gerens. Deniq; alij clamant ad deos ſuos, vaſa proijciunt, nititur vnuſquiſq; quod poteſt, iſte tam quietus eſt & ſecurus animiq; tranquilli, vt ad nauis interiora deſcendẽs, ſomno placido perfruatur. Verũtamẽ q dormit, nõ ſecuritatis eſt, ſed mœroris. Nam & Apoſtolos legimus in paſsione domini pręſtitiæ magnitudine ſomno fuiſſe depreſſos. Porrò, iuxta cœptum myſterium turbatio maris, ſiue magnitudo tempeſtatis, & periclitatio maris, Iudaicæ ſunt ſeditiones & perſecutiones, & vniuerſæ domini paſsiones. Timor nautarũ, timor eſt Apoſtolorũ. & dormitio Ionę, magna eſt tranquillitas diuinæ in Chriſto patientiæ, qua ſemetipſam continens fortitudo maieſtatis, humanitatem ſuam ſuoſq; diſcipulos periculis eximere diſtulit. Quod vt amplius perpendere delectet, ſimul ad memoriã reuocandũ eſt, quia ipſe dominus deus noſter in ſua perſona quodã tempore naucula aſcendit, & ſecuti ſunt eum diſcipuli eius, & motus magnus factus eſt in mari, & timuerũt diſcipuli, ipſe vero dormiebat. Et hic & illic motus maris vim perſecutionis, et dormitio taciturnitatem patientiæ eius ſignificauit, quam non ferentes, in noſtra tribulatione dicimus, Exurge, quare obdormis domine. Alibi quoq;, cum itidem naucula iactaretur fluctibus, legimus eum ad diſcipulos veniſſe ambulãdo ſupra mare, quo miraculo ſignificabat, quod potenter ſuperaret eaſdem paſsiones ſuas. Nunc rem ſecundum ordinem literæ perſequamur.

Luca. 19. *Hebr. 5.* *Somnus Ionæ ex magno mœrore obrepſit.* *Matth. 26.* *Matth. 8.* *Pſal. 43.* *Matth. 14.*

Dominus (inquit) miſit ventum magnũ in mare, & facta eſt tempeſtas magna in mari. Quis ille ventus fuit, qui turbas Iudæorum quaſi mare turbauit, niſi ſpiritus ſeductionis, qui illos in odiũ domini noſtri concitauit? Ille intus eos perflauit, vt aduerſus eum fremerẽt, & ſemetipſos ſeditionibus turbarent. Sed quomodo eiuſmodi vẽtum dominus miſit? Iuſto videlicet iudicio, quia ſuo illos ſancto ſpiritui ſemper reſtitiſſe cognouit. Nonne propter eãdem cauſam ad decipiendum Achab regem Iſrael miſit ſpiritum mendacij? Dixit enim, Quis decipiet Achab regem Iſrael, vt aſcendat in Ramoth Galaad? Et dixit vnus verba eiuſcemodi, & aliter alius. Egreſſus eſt igitur ſpiritus, & ſtetit coram domino, & ait, Ego decipiam illum. Cui loquutus eſt dominus. In quo? & ille ait, Egrediar & ero ſpiritus mendax in ore omnium prophetarũ eius. Et dixit dominus, Decipies & præualebis, Egredere & fac ita. Quomodo tunc miſit ſpiritum mendacij ad decipiendum illũ, qui cum vxore ſua Iezabel occiderat prophetas domini, ſic ſpiritum malũ miſit quo concitarentur Iudæi, Sicut mare vẽto ſolet moueri, vt aduerſus dominũ fremerẽt, & menſuram patrum ſuorum implerent. Dicit aliquis: Ergo ne Iudæos dominus tam malos eſſe fecit, aut tam malos eſſe voluit, vt occiderent Chriſtum filium dei? Non vtique malos illos fecit, aut malos eſſe voluit, ſed cum mali eſſent, facultatẽ malitiæ complendæ illis permiſit. Sic & de Pharaone oportet intelligi. Non enim illum deus malum eſſe fecit, ſed cum malus eſſet, in regem illũ excitauit, vt in ipſo oſtenderet fortitudinẽ ſuã, id eſt, vt de noxa perſona daret exemplũ, quàm bene poſſet deijcere hominum ſuperbiã. Itaq; ſicut quærenti, Cur deus Pharaonẽ cum eſſet malus excitauerit in regẽ, rectè reſpondetur, Idcirco, vt in ipſo oſtenderet fortitudinem ſuam. Ita quærenti, Cur Iudæos cum eſſent mali permiſerit habere poteſtatẽ occidendi Chriſtũ, rectè reſpondetur vt in illorũ ſcelere terminaret iram ſuã, vlciſcẽdo ſuper genus humanũ in Chriſto, in quo poſuerat iniquitates omniũ noſtrũ. Igitur ventus magnus, quẽ miſit dominus in illud mare, id eſt, in illũ populum amarum & profundæ malitiæ, ille immundus ſpiritus eſt, de quo ait Chriſtus eodem loco, vbi tentantibus & ſignũ quærẽtibus, reſpondẽrat nõ eſſe ſignum illis dandum niſi ſignum huius Ionæ, hęc interlocutus eſt, Cum immundus ſpiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquoſa, quærens requiem & nõ inueniens dicit. Reuertar in domum meam vndẽ exiui. Exierat enim de populo illo, quando in monte Synai legẽ accepit, reuerſus eſt in eum, quando videns filium dei dæmonia eijcientem blaſphemauit, dicens.

Ventus in mari. *3. Reg. 22.* *Quæſtio.* *Solutio.* *Exodi. 7.* *Eſaia. 53.* *Luca. 11.*

In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia, Idcirco tunc dixit: Cum immundus spi- *Exodi. 19.*
ritus exierit ab homine, &c. Illa reuersio dicentis, Reuertar in domum meam vndè exiui. Talis *Matth. 12.*
missio fuit domini, qualis loco vel tempore supra memorato, quando spiritui mendacij dicẽti, *3. Reg. 22.*
Ego decipiam Achab sic, & sic ipse respondit. Decipies & prævalebis. Egredere & fac ita. Eo-
dem inquã modo dicenti. Reuertar in domũ meã vndè exiui, & faciam nouissima illius peiora
prioribus. Dixerit iustus iudex dominus. Reuerteris & prævalebis, siue, Reuertere & fac ita.
Nam eo quòd veritatem carnis non receperunt vt salui fierent, idcirco misit in mare illud ve- *Roman. 1.*
tum eiusmodi, idcirco misit & mittet illis deus operationem erroris (vt Apostolus ait) vt cre- *Tempestas*
dant mendacio, & iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. *magna in*
Et facta est, inquit, tempestas magna in mari, & nauis periclitabatur conteri. Propter naui- *mari.*
gationem Ionæ facta est in mari tempestas magna. Propter prædicationem Christi facta est in
populo Iudæorum commotio magna. Hinc est accusatio illa tumultuantium atq; dicentium.
Commouit populum docens per vniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa vsq; huc. Nauis pe- *Luc. 23.*
riclitabatur conteri, & nautæ timuerunt. Euangelica doctrina à contradicentibus & blasphe-
mantibus sæpe impetita est, & apostoli in timore fuerunt. Et illi quidem deum verum adhuc
nescientes, ad deum suum clamauerunt, Apostoli autem in ipsa periclitatione inter blasphe-
mias Iudæorum Christum filium dei confessi sunt. Et interim ijdem nautę mittebant vasa quæ
erant in naui in mare, vt alleuiaretur ab eis, id est, omnia quæ in hoc sæculo haberi possunt vel
concupiscibilia sunt, negligebant, contemnebant, atq; abijciebant, vt magis essent liberi atq;
expediti secundũ consiliũ dicentis: Nolite portare sacculum, neq; perã, neq; calciamenta, neq; *Luca. 10.*
duas tunicas habeatis. At ipse dormiebat, quia cum esset omnipotens, suã omnipotentiã conti-
nebat, neq; Iudaicæ tempestatis vlciscebatur iniurias. Sequitur ergo. Et Ionas descendit ad in- *Dormire so*
teriora nauis, & dormiebat sopore graui. Quomodo enim in tanta inquietudine quietus dor- *pore graui.*
mire potuisset, nisi quia in figura contingebat illi, & Dei nutu agebatur vt dormiret? Deniq;
futurum erat (vt sicut iam dictum est) inter tempestates Iudaicas dominus noster cum esset for
tissimus deus valdè patienter sese haberet, quod dormire quodammodo est. Ille sopor rectè di
citur grauis, quia nimirum graue fuit Apostolis, graue est & nobis, illum qui custos Israel est
dormire in aduersis, dũ tam blasphemias illatas nomini suo, quàm pressuras, quas in hoc mũ-
“ do habent eius, non citius compescit. [Et accessit ad eum gubernator, & dixit ei: Quid tu so-
“ pore deprimeris? Surge, inuoca deum tuum, si fortè recogitet deus de nobis & non pereamus.]
Gubernator vt naturale est vnumquemq; in suo periculo de alio plus sperare, cum deberet, ve- *Guberna*
ctores timidos consolari, cernens discriminis magnitudinem excitat dormientem, & arguit im *tor Petri ti*
prouidę securitatis, commonetq; vt ipse quoq; pro virili portione deprecetur deum suum. Hic *pum gerit.*
Petri Apostoli typus est. Ille enim dicente domino, Quem dicunt homines esse filium hominis? *Matth. 10.*
Itemq;, Vos autẽ quem me esse dicitis? Respondens ante cæteros, vel primus inter cæteros, Tu
es (inquit) Christus filius dei viui. Et pro hoc meritò sic inter cęteros Apostolos in ecclesia quo- *Matth. 10.*
modo inter cæteros nautas gubernator, siue proreta præeminet in nauicula. At ille talis desi-
gnatus à domino dicente, Beatus es Simon Bar Iona, etc. Cum protinus idem dominus cœpis-
set ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Hierosolymam, & multa pati à senioribus
& scribis, & principibus sacerdotum, & occidi, & die tertia resurgere, assumens eum cœpit in-
crepare illum, dicens. Absit à te domine, propitius esto tibi, non erit tibi hoc. Hęc nimirum di-
cens, quasi gubernator Ionam cur dormiret, increpabat, quia dominum pati prohibebat, sua-
dens vt sua potius virtute tanquam vigilans verteretur, vtpote dei filius potẽs & fortissimus.
“ Sequitur. [Et dixit vir ad Collegam suum, Venite, & mittamus sortes, vt sciamus, quare hoc
“ malum sit nobis, & miserunt sortes, & cecidit sors super Ionam.] Nouerant illi naturam maris,
& tanto tempore nauigantes, sciebant tempestatem ventorumq; rationes. Et vtiq; si solitos, &
quos aliquando experti fuerant, fluctus vidissent consurgere, non cum sorte auctorem naufra-
gij quærerent, & per rem incertam certum cuperent deuitare discrimen. Nec statim debe- *Sordibus*
mus sub hoc exemplo sortibus credere, vel illud de actibus Apostolorum huic testimonio co- *nõ credẽdũ.*
pulare, vbi sorte Mathias in Apostolatum eligitur, cum priuilegia singulorum non possint le- *Actor. 1.*
gem facere communem. At verò iuxta cœptam tropologiam, quotiens aduersus Christi *Sors quãdo*
nauiculam Christiq; discipulos mundanorum consurgit tempestas fluctuum, talis sors & ta- *& qualiter*
liter mittenda est, vt sciat vnusquisque cuius causa malum illud sit, vel quæ sibi causa sit pa- *mittenda*
tiendi. Potest enim esse vt in persecutione Christiani nominis non tam ipse Christus, quàm *Christianis.*
aliud quid in intentione vel conscientia repositum sit. Propter quod patiatur homo qui Chri-
stianus dicitur, & vndantibus fluctuet aduersis. Quod si ita non esset, nequaquam Paulus di- *1. Cor. 13.*
ceret. Et si tradidero corpus meum vt ardeat, charitatem autem non habuero, nihil mihi pro-
dest. Potest etiam euenire vt in Christum credens, quis pro suo malefacto patiatur quid ab in-
fideli. Hinc Petrus ait, Melius est benefacientes si velit voluntas dei pati, quàm malefacientes. *1. Petri. 3.*
Item, Nemo vestrum patiatur quasi homicida, aut fur, aut maledicus aut alienorum appetitor. *1. Petri. 4.*

Beata illa conscientia, in qua testimonium habet quis, quod patiatur vt Christianus, quòd pa-
tiendi vel passionis causa sit ei Christus. Tunc reuera cadit sors super Christum, sicut cecidit su-
Luc.11. per Ionam, quòd ipse seuientium esset causa fluctuum. Talem conscientiã sancti habent Apo-
stoli inter Iudæos procellosos. Exempli causa. Quando dixit Thomas ad cõdiscipulos, Eamus
& nos moriemur cum illo. [Et dixerunt ad eum, indica nobis, cuius causa malũ istud nobis
sit: Quod est opus tuũ? quæ terra tua? & quo vadis? vel ex quo populo es tu?] Notanda bre-
uitas, quæ apud insignem poëtam placere solet verbis istis, Iuuenes quæ causa subegit, ignotas
tentare vias? quo tenditis? inquit, Qui genus? vnde domo, pacem ne huc fertis, an arma? Inter-
rogatur persona, regio, iter, ciuitas, vt ex his cognosceret & causa discriminis. Indica (inquiunt)
Christus de nobis, cuius causa malum istud sit? quid operis agis? De qua terra? de quo populo proficiscaris?
õibus illis, quo abire festines? Porrò dominum nostrum non solum sui nautæ, id est, Apostoli sui secre-
de quibus tis percunctationibus sciscitabantur, vt scirent, verumetiam publicis tumultibus aduersarii e-
& Ionas ius eadem percunctati sunt, vt viderent quis esset, quid operis ageret, vnde esset, quo tenderet.
interroga Cum enim diceret eis, Si non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro. Dicebãt
tus est. ei, Tu quis es? Item cum diceret. Adhuc modicũ tempus vobiscum sum, & vado ad eum qui mi
Ioan.8. sit me. Quæretis me & non inuenietis, & vbi sum ego vos non potestis venire. Dixerunt ad se
Ioan.7. metipsos. Quo hic iturus est, quia non inueniemus eum. Nunquid in dispersionem gentium itu
rus est, & docturus gentes? Sed & genus eius proteruè quæsierunt, cum, eo dicente & testimo-
Ibidem. nium perhibet de me qui misit me pater, dixerunt, Vbi est pater tuus? Nihilominus quæsierũt,
Quod esset opus eius, cum eo dicente, Hoc est opus dei, vt credatis in eum quẽ misit ille, dixe-
Ioan.6. runt, Quod ergo tu facis signum, vt videamus & credamus tibi? quid operaris? Sed & Pilatus
Ioan.19. audito sermone dicentium, Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filiũ dei
se fecit, Ingressus prætorium, iterum dixit ad eum, Vndè es tu? Attamen ante interrogauerat
& audierat, quod de Herodis potestate, id est, homo Galilæus esset. Si ergo illi, quos mysticè per
Marc.4. tumentes maris fluctus intelligimus, interrogauerunt eum quis esset, quod opus eius, quæ terra
Hebræi ap- eius, quò iret, vel quo iturus esset. quanto magis hæc interrogasse constat Apostolos familiares
tius nomĩ- & collaborantes illi in remigio siue nauigatione euangelii, quibus, vt euangeliũ refert, seorsum
bir, quàm loquebatur de regno dei. Sequitur ergo. [Et dixit ad eos, Hebræus ego sum, & dominum deũ
Iudæi, aut ego timeo, qui fecit mare & aridam.] Multum quippe ad mysterium pertinet, quod non dixit,
Israelis. Iudæus aut Israelita sum ego, quę nomina scilicet Iudæi & Israelitæ discordia diuiserat, quę per
3.Reg.12. Hieroboam scindentem decem tribus à domo Dauid acciderat, sed dixit, Hebræus ego sum.
Hebræus non transitor interpretatur. Et hoc nomen valdè Christo congruit, qui non venit in
Ioan.6. hunc mundum ad manendum siue ad regnandum, sed ad pertranseundum tanquam viator, non
Ioan.18. habens hic manentem ciuitatem aut regnum, vt transiret, & transeundo salutis opus ministra-
Esaiæ.31. ret, quemadmodum de semetipso tanquam de alio dicit, & transiens ministrabit illis. Et Euan-
Luc.12. gelista, Sciens (inquit) quia venit hora eius, vt transeat ex hoc mundo ad patrem. Et deinde di
cit, Et dominum deum cœli timeo, nihilominus humanitati eius congruit, quia ipse est de quo
Ioan.13. propheta prædixit, Et replebit eum spũs timoris domini. Verè timore sancto timoratus & re-
uerentissimus extitit, timore qui & verè humilitas debet dici & æstimari. Huius timoris, id est,
Esai.11. humilitatis magisteriũ profitetur ipse dicendo, Discite à me, quia mitis sum & humilis corde.
Matt.11. Simul notandum in propheta, quod non dixerit, Et dominũ deum cœli ego fugio, sed ego
Fugere timeo. Licet enim fugere à facie domini, nequaquã tamen deum fugit aut fugere voluit. Aliud
dominum, nanque est fugere dominum, aut fugere à facie domini. Semper malum est velle fugere dominũ,
& à facie & eorum est maximè, qui illum oderunt, licet effugere non possint, sicut scriptum est, Dextera
domini, tua inueniat omnes qui te oderunt. Fugere autem à facie domini, id est, refugere sententiã, vel
differũt. tremendum propositum dei potest interdum qui deum diligit, quemadmodum iste, qui refu-
Psal.20. giebat administrare prophetale officium ad condemnationem suæ gentis. Quo autem perti-
nuit, tali in articulo dicere, qui fecit mare & aridam, præsertim illum qui à facie domini fugiẽs,
ierat in mare. relinquens aridam? nisi vt ostenderet, se certam secundum rationem de omnipo
tentia creatoris habere fidem vel scientiam, quamuis secundum carnis affectum fugitans decli
nare tentasset impendentem suæ genti pro meritis iram? Sic & dominus noster sine dubio rati-
onalem habens animam, secundum ipsam rationem sciebat, insitæ sibi diuinitatis iustam esse
sententiam, quę saluari gentes & derelinqui censebat Iudæam, quamuis per humanitatis affectũ
gentes differens æmularetur Iudæam, ita vt fleret super eam. Et ille quidem fluctibus circunda-
tus, & illa tempestate correptus, dominum deũ (inquit) ego timeo. Ipse autem Christus ex his quæ
Hebr.5. patiebatur, discens obedientiam, sicut mandatũ dedit mihi pater (inquit) ita facio, subiungens
Ioan.14. protinus, surgite eamus, quod idem erat ac si diceret (vtpote cælestibus semper mysteriis inten
tus) quoniam sic est voluntas patris, Iudæa relicta ad gẽtes transeamus.] Et timuerunt viri ti-
more magno, & dixerunt ad eum. Quid hoc fecisti. cognouerant enim, quod à facie domini fu-
geret, quia indicauerat eis Ionas.] Historiæ ordo præposterus est, Quia enim poterat dici, nulla
causa

causa timoris fuit, ex eo quod eis confessus est, dicens: Hebræus ego sum, & dominũ deum cœli ego timeo, qui fecit mare & aridam, statim quòd idcirco timuerunt, quia indicauerat eis, se domini fugere conspectũ, & eius non fecisse præcepta, causantur & dicunt. Quid hoc fecisti? id est, si times dominum, cur fugis? Si tantæ prædicas potentiæ quem colis, quomodo putas te eum posse euadere? Sic & Apostoli Christi nõ ex hoc timere habebant, quia dicebat: Quis nam ipse esset, nisi etiam dixisset eis, quòd venisset dare animam suam redemptionem pro multis, quasi qui fugisset à facie domini, quod ipse quidem in sua persona, nunquam (vt superius iam dictum est) inobedienter fecit, sed fecerunt illi, quorum ipse super se peccata tulit, propter quos oportebat eum pati vel mori. Cum enim audissent Adam & vxor eius vocem domini dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiẽ, absconderunt se à facie domini dei in medio ligni paradisi. In Adam (inquit) Apostolus omnes peccauerunt, & idcirco rectè dicas, quia omnes in eodem à facie domini se absconderunt. Christus autem non quidem in anima peccauit, aut sese abscondit, sed eorũ qui in illo peccauerũt, & in illo sese absconderunt à facie domini, super se (vt iam dictũ est) peccata tulit. Hoc Apostolis suis indicauit, quod oporteret ipsum mori, & animã suam dare redemptionem pro illis, & idcirco timuerunt, tam propter semetipsos, quàm propter eum, quia cum essent adhuc infirmi, non erant ad moriendum pro illo parati. Sequitur ergo. [Et dixerunt ad eum: Quid faciemus tibi & cessabit mare à nobis? Quia mare ibat & intumescebat. Et dixit ad eos: Tollite me, & mittite me in mare, & cessabit mare à vobis. Scio enim, quia propter me tempestas hæc grandis est super vos. Et remigabant viri, vt reuerterẽtur ad aridam & non valebant, quia mare ibat & intumescebat super eos.] Secundũ hanc enim similitudinem nautarum, sic timentium & talia dicentium, quis non videat, pios egisse aut dixisse Apostolos, quando mare ibat & intumescebat super eos, id est, quando turba impacabiliter seditiosa dominum quærens circundabat illos? Videntes enim ait Lucas, quod futurum erat, domine inquiunt, si percutimus in gladio? Et percussit vnus ex illis seruum pontificis, & amputauit auriculam eius dextram, videlicet Petrus, cuius in nauclero similitudinem intelligimus. Respondens autem Iesus ait, Sinite huc vsq;. Et apud alium euangelistam: Conuerte (inquit) gladium tuum in locum suum, An putas, quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi plus quàm duodecim legiones angelorum? Quomodo ergo implebũtur scripturæ? Sed & paulo ante dixerat: Ecce veniet hora, & iam venit, vt dispergamini vnusquisq; in propria, & me solum relinquatis. Nimirum hæc & cætera huiusmodi similia sunt sermoni, quem hic Ionas mira magnitudine dixit: Tollite me, & mittite me in mare, & cessabit mare à vobis. At illi remigabant, vt reuerterentur ad aridam. nam etiam in gladio (sicut iam dictũ est) percutere cœperant, vt cum ipso domino simul euaderent turbam illam, & non valebant, quia mare ibat, & intumescebat super eos. Paucis enim fortiores erant qui persequebãtur eos, præsertim ipso propter quem tempestas grandis erat, sponte patientiam exhibente, quia necessaria mundo erat eius passio vel mors. [Et clamauerunt ad dominum, & dixerunt: Quæsumus domine, ne pereamus in anima viri istius, & ne des super nos sanguinem innocentem, quia tu domine quemadmodum voluisti, fecisti. Et tulerunt Ionam, & miserunt in mare, & stetit mare à feruore suo. Et timuerunt viri timore magno, & immolauerunt hostias domino, & vota vouerunt.] Clamor iste nautarum, dolor siue luctus & fletus est discipulorum, quãdo necessariò tulerunt Ionam, & in mare miserunt, tunc clamauerunt, quia quando cõsummata sunt omnia, & corpus eius permissum suscipientes sepelierunt, doloris sui voces emiserunt, primò centurione (sicut Euangelium refert) dicente: Verè hic homo iustus erat, & verè homo hic filius dei erat, omnesq; noti eius qui stabant à longè, & mulieres quæ secutæ eũ erant à Galilæa, omnisq; turba eorum, qui percutientes pectora sua reuertebantur, hæc quodammodo dicebant: Quæsumus domine, ne pereamus in anima viri istius, & cætera. Sed & in eo, quòd relicto eo, discipuli omnes fugerunt, dominum in mare miserunt, quia dimiserunt, quia solum reliquerunt. Quòd ita dimiserunt infirmitatis, quòd autem sepelierunt, fuit officij. Vero libet modo completum intelligis. congrua similitudo istorum, videlicet Apostolorum, in illis nauigantibus præcessit, qui laborauerunt quantum potuerunt, remigauerunt, quantum valuerunt. Et quia nihil proficiebant, tandem tristes & gementes, prophetam in mare miserunt. Et mare quidem stetit à feruore suo, sed viri timuerunt timore magno, id est, satiati Iudæi, scelere suo, cessauerunt persequi discipulos. At illi propter magistrum & dominum suum, fuerunt in dolore maximo. Et immolauerunt (inquit) hostias domino, & votum vouerunt. Hostias immolauerunt Apostoli, hostias pœnitentiæ, & confessionis cum luctu & lachrymis, & ipsi hostiæ sunt facti viuentes, præcipueq; Petrus, qui illum negauerat, deflendo ipsam negationem. Hostiam immolauit in Euangelio (quod scribitur secundum Hebræos) Iacobus frater ipsius domini, quando deuouisse fertur, se non manducaturum panem, nisi prius videret eum à mortuis resurgentem. [Et præparauit dominus piscem grandem, vt deglutiret Ionam. Et erat Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus.]

Marginal notes: Matth. 20. — Gen 3. — Roman. 5. — Luc. 22. — Matth. 26. — Ibidem 27. — Luca. 23. — Euangeliũ secundum Hebræos. — CAP. II.

Piscis iste siue venter piscis huius, authore domino, cor terræ, id est, sepulchrũ significat. Dixit
Matth. 12. enim: Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita erit filius hominis in
corde terræ, tribus diebus & tribus noctibus. Quamuis ergo dicat ipse Ionas in oratione sua,
Venter inferi De ventre inferi clamaui, & exaudisti vocem meam. Sic inde intelligimus, & sic intelli-
cor terræ. gendum est, quod non infernum quo anima descendit, sed sepulchrum quo corpus conditum
est, venter piscis significet. Quod si per cor terræ infernum quis intelligendum esse conten-
Nume. 16. dat, eo quod profunda, siue inferiora terræ credantur inferius esse, iuxta quod de Dathan &
Abyron, quos terra sorbuit, ibidem scriptum est. Descenderuntq; viui in infernum, operti
humo, respondeat: Quomodo anima domini, tribus diebus & tribus noctibus in inferno fu-
isse credenda sit, cum protinus eadem die, qua de corpore emissa est, confracto inferno, pa-
radisum introierit, iuxta quod ipse latroni confitenti dixit: Amen dico tibi, hodie mecum e-
Lucæ. 23. ris in paradiso. Igitur præparauit dominus piscem grandem, vt deglutiret Ionã, id est, pro-
uidit, vt dominicum corpus in terra, quæ grandi ventre morientes cunctos suscipit homines,
paratam haberet sepulturam. Quomodo vel quando præparauit? Equidem inspirando Io-
seph iustum, quatenus eum sepeliret, hoc præparauit. Sed est aliud præclarius, in quo huius
rei præparationem admireris, videlicet decretum, siue authoritas sanctæ ac mysticæ legis.
Lex de pen- Quando (inquit) peccauerit homo, quod morte plectendum est, & adiudicatus morti appē-
dente in li- sus fuerit in patibulo, non permanebit cadauer eius in ligno, sed in eadem die sepelietur, quia
gno. maledictus à deo est, qui pendet in ligno, & nequaquam contaminabis terram tuam, quam
dominus deus tuus dederit tibi in possessionem. Prouidentiam dei taliter decernentis, sa-
tis dignè non possumus admirari. Per hoc enim legis decretum scribæ & pharisæi miro modo
decepti sunt in sua malitia, vt dominum nostrum verè & singulariter benedictum, putarent
maledictum fieri pro tali genere mortis, & capti sunt; vt vellent nollent, sepultura non ca-
reret ipse quem insatiabili odio sunt persequuti. Decepti, inquam, sunt, quia legentes male-
dictus à deo qui pendet in ligno, non attenderunt quod præmissum est, quando peccauerit ho-
mo, quod morte plectendum est. Hoc enim præmittendo sacra & iusta lex maledictum a-
struit, non ex pœna esse, sed ex causa siue culpa. Ipsi autem æstimari voluerunt, quod male-
Vtilitas se- dictum faceret talis pœna. Quæ autem poscebat causa siue vtilitas, vt taliter deus filio suo
pulturæ Iesu Christo sepulturam prouideret? Illa nimirum, vt sicut anima eius ad inferos descendẽdo,
Christi. animas omnium electorum eriperet, ita corpus eius in terra sepultum, corporibusq; per sepul-
turam sociatum, resurrectionis gratiam illis afferret, resurgendo in primis, vt cætera corpora
sequerentur, quod futurum est. Magno itaque & venerando consilio de sepeliendis omnibus
Maledictus crucifixis data est lex, dicendo hæc quæ prædicta sunt, vt dum omnes sepelirentur, vnus cru-
à deo solus cifixus sepultura nõ careret. Sed in eadem (inquit) die sepelietur. Quam ob causam? Quia ma-
Christus est. ledictus (inquit) à deo est, qui pendet in ligno. Durè quidem sonat, enunciatio maledicti, vt ipse
qui venit benedictus in nomine domini, maledictus dicatur cum præscripto legis, sed si ritè per-
pendas quod additum est à deo, magna suauitas latet in verbo aspero. Longè enim aliud est
esse maledictum à deo, & aliud est maledictum à suo peccato. Nam quicunque damnatione
maledicti sunt, non à deo maledicti sunt, licet eos deus ipse aliquando maledictos esse prænun-
Gene. 4. ciauerit, sicut Cain, cui dixit quidem: Nunc igitur maledictus eris super terram, sed non dixit,
maledictus es à me, sicut ego maledico te. Talium namque maledictio, peccatum ipsorum est.
Peccatum autem non est à deo. Vnus ergo & solus dominus noster Iesus Christus maledictus
Esaiæ. 53. à deo fuit, quia maledicta, id est, peccata omnium nostrum super se tulit, & hoc à deo. Domi-
Quæstio. nus enim (inquit Esaias) posuit in eo iniquitates omnium nostrum. Quare ergo (inquit) in le-
Galat. 3. ctione Apostoli sic habemus: Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis male-
dictum, quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno? Vbi scriptum hoc esse me-
minit, non habetur omnis, & econtrariò quod illic habetur à deo est, in Apostolo non inuenis.
Respõsio. Sed est sciendum, quia non secundum Hebraicam veritatem, sed secundum vulgatã tunc apud
Græcos septuaginta interpretum translationem testimonium posuit, & hoc necessariò, quia
videlicet nimis importunum fuisset demonstrare, tunc aliquid corrigendum esse scripturis,
quando veritatem dei Græcis incipiebat commendare de scripturis, & gratiam Christi, qui
vt in gentibus benedictionem daret, maledicti opinionem sustinuit apud Iudæos, malè intel-
ligentes decreta bonæ & sanctæ legis. Igitur (inquit) in eadem die sepelies eum, & non conta-
minabis terram tuam, quam dominus deus tuus dederit tibi in possessionem. Quæ est illa ter-
ra, quam dominus deus nobis in possessionem dedit, nisi caro Christi, quam (vt iam dictum est)
sepeliri sanctæ legis author spiritus curauit. Nam terra quam calcamus, quomodo magis se-
pulto, & in suo sinu suscepto, quàm in sepulchro crucifixi cadauere cõtaminaretur. Illud potius
Hiere. 22. corpus contaminatur, id est, pro contaminatione & immunditia sua abijcitur, cui meritò con-
tingit, vt non sepeliatur, sicut de quodam pro parte vindictæ dictum est, sepultura asini sepeli-
etur. Hæc ideirco prolixius dicta sunt, vt præparatam legis authoritate sepulturam Domino
nostro

nostro monstraremus, secundum illam præparationem mysticam, siue figuratiuam, de qua sic dictum est: Et præparauit dominus piscem grandē, vt deuoraret Ionam. Illa præparatio, id est, decretū legis, viam fecit alteri præparationi, cuius Ioseph vir iustus minister esse meruit, de qua videlicet præparatione sic Euangelia referūt. Erat autē in loco, vbi crucifixus est, hortus, & in horto monumentū nouū, in quo nondū quisquam positus fuerat. *Iohan. 19.* Et erat Ionas in ventre piscis tribus diebus, & tribus noctibus. *Quæstio de tribus diebus Christi in sepulchro* Hoc quæritur, quomodo secundum hunc typum tres dies & tres noctes dominus in corde terræ fuerit, cum hora nona diei parasceues emisso spiritu sepultus, prima sabbati media nocte surrexerit. Ad quod dicendū idem est quod à sanctis patribus est iam dictū, quia totum à parte intelligimus, ita vt ex eo quod in parasceue mortuus est vnam diem supputemus & noctem, & sabbati alteram, tertiam verò noctem, quę diei dominicæ mancipatur, ad alterius diei referamus exordium. Nec verò incongruè secundū tropum qui dicitur synecdoche, in tali re totū à parte intelligimus. Dixit enim adhuc viuēs mortalis cum mortalibus. *Iohan 17.* Et iam non sum in mundo, & hi in mundo sunt, & ego ad te venio. Cum essem cum eis, ego seruabam eos in nomine tuo. Quamcunq; causam dicas, siue intelligas propter quam veraciter dixerit, quia iam in mundo non erat, propter eandē causam consequenter intelligis, quia iam in ventre ceti erat. Erat autem iam vespera, siue nox illum diem præcedens, qua crucifixus, mortuus & sepultus est. Rectè ergo totus ille dies parasceues cum præeunte nocte sepulturæ deputatur, quia videlicet ab illa vesperā, siue hora qua factus in agonia, siue cum morte agonizans, traditus & comprehensus est, quicquid de illo vel circa illū actum est, quicquid passus est, descendere fuit in ventre ceti, ire in cor terræ, & quippe cum secundū cor suū de illo facerent, illi qui intendebant nō cœlo sed terræ, nō cessaturi donec occisus traderetur terræ. De sabbato & præeunte ipsius nocte, nulla est quæstio quin toto die illo quieuerit in sepulchro. *Ibidem. 20.* Tertij diei media nocte surrexit, sed non fuit creditū quod resurrexisset vsq; ad vesperam eiusdē tertij diei, quando stans in medio discipulorū suorum dixit eis, pax vobis. Proinde & ille dies connumeratur duobus cæteris, vt tres dies sint, & verum est, quod de semetipsa veritas dixit. Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, ita erit filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus. *Mysterium numeri, scilicet triginta tres.* Hic illud quoque non præterire libet, quia si ab hora qua spiritum tradidit computes vsq; ad horam qua surrexit, id est, vsq; ad medium noctis, inuenies quia tam in quantitate horarum, quàm in quantitate dierum, ternarius fulget numerus sacer & venerabilis. Nona quippe hora spiritum tradidit, & restabant horæ tres eiusdem diei. Quæ coniunctæ noctis & diei sequentis horis viginti quatuor & illius qua surrexit, noctis medio, id est, horis sex, nimirum faciunt triginta tres, qui in numero ambo sunt ternarij, alter decenus, alter verò singularis. Item in annis eodem modo, item numerus considerādus est, quia videlicet in eo quo passus est, annus eius tricesimustertius erat, anno ętatis suæ tricesimo baptizatus est, anno prædicationis suæ tertio passus est. Quid sibi vult talis vel tanta obseruatio numeri ternarij, in dispensatione sanctæ eius humanitatis? Triginta nanq; annis, qui numerus (vt iam dictū est) ternarius decenus est, secretus vixit, & tertio suæ prædicationis anno passus est, triginta tribus horis exanimis iacuit, & tertia die resurrexit. Veneramur temporum obseruationem, inesse non dubitantes mysterij dignitatē, quod & si totū, vt est comprehendere non possumus, illud tamen occurrit, quo nō minime delectamur, quia videlicet sanctæ trinitati, patri, & filio, & spiritui sancto, quem offendit Adā primus, semetipsum ad satisfaciendū pro nobis offerebat iste Adam secundus. *Peccatum Adæ.* Ille nanq; factus coöperante simulq; quodammodo studium venerabiliter adhibente omnipotentia totius trinitatis ad gloriam suam, secundum hæc verba, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, sic offendit, vt propositam dei contemneret similitudinem, perdendō fidē, amittendō spem, non habendo charitatem. Fidem quippe perdidit, qui serpenti magis quàm deo credidit, serpenti dicenti, nequaquam morte moriemini, magis attendit quàm deo dicenti, in quocunq; die comederitis ex eo morte moriemini. *Genes. 3.* Spem amisit qui peccati conscius ad latebras confugit, vt absconderet se à facie domini. Charitatem nō habuit, qui requirentem se, & arguentē deum à se superba defensione reppulit. Sic ille offendit sanctam trinitatem, & dei perdidit similitudinem hic autem ad hoc venerat, ad hoc homo natus erat, vt suscepta à deo humanitas, homini sanctam placaret trinitatem, & in hominibus reformaret similitudinem. Delectet ergo, quod satisfaciens diuinitati in omnibus supradictis ternarium numerum obseruauit.

Adde quod adhuc pulcherrimum est, quia tribus idem dominus noster passionibus est consummatus, & flagellis cæsus, crucifixus, lancea transfixus, inter duos latrones ipse tertius pro latrone Barraba commutatus. Meritò ergo placata trinitas suam confestim generi humano faciem cœpit ostendere, eductis omnibus de regione tenebrarum qui venturi huius fidem habentes ex hac vita migrauerant, & prædicari voluit nobis residuis vt baptizaremur in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Nunc cætera persequamur. [Et orauit Ionas de vētre piscis ad dominū deū suū, & dixit: Clamaui, de tribulatione mea ad dominū & exaudiuit me.]

Quod dixit & orauit Ionas ad dominum deum suũ de vtero piscis, & dixit: Intelligimus eum postquam in vtero piscis sospitem se esse senserit, non desperasse de domini misericordia, & to-
Psal. 90. tum ad obsecrationem esse cõuersum. Deus enim qui dixerat de iusto, cum ipso sum in tribu-
Esaie 38. latione, & cum inuocauerit me dicam ad eum, adsum, adfuit ei. Et dicere potest, quia exaudi-
Oratio Ionae. tus est, in tribulatione dilatasti me, & orauit (inquit) Ionas. Si Ionas domini typus est, & ex eo, quód tribus diebus & tribus noctibus in vtero ceti fuit, passionem eius indicat, debet & oratio illius typus esse dominicæ orationis. Proinde primò secundum ipsius Ionæ, deinde secundũ personam saluatoris hanc orationẽ pertractemus. Clamaui de tribulatione mea ad dominũ, & exaudiuit me. [De ventre inferi clamaui & exaudisti vocẽ meam.] Non dixit, clamo, sed clamaui, nec de futuro precatur, sed de præterito gratias agit, indicans quòd eo tempore quo præcipitatus in mare vidit cetũ, & tantã corporis molem, & immanes rictus aperto ore se sorbere, domini recordatus sit, & clamauerit vel cedentibus aquis, & clamore inueniẽte locũ, vel toto cordis affectu, qui vtiq; in auribus dei clamor est magnus, clamauerit ei, qui solus nouit corda hominum, qui loquitur ad Moysen, quid clamas ad me, cum vtiq; nil ante hãc vocem
Exod. 4. clamasse Moysen scriptura commemoret. De huius mundi clamore & Apostolus, clamantes
Roma 8. (inquit) in cordibus vestris abba pater. Ventrem inferi, aluũ ceti prę magnitudine eius dicit. [Et proiecisti me in profundũ, in cor maris, & flumen circũdedit me.] Coniunctionis per quã sic dicit, & proiecisti me, hic est sensus. Me clamante exaudisti vocem meam, & cum exaudires, nihilominus proiecisti me in profundum, subauditur, vt ad maiorem virtutis tuæ gloriã eriperes me, quia rursus videbo templum sanctum tuum. Proiecisti me in profundum, & non solùm in profundum, quod potuisset fieri, vel esse prope littora, vel nõ longè ab arida, sed in cor
Cor maris. maris, id est, in medio maris. Nam cor animalis in medio est. Et idcirco per metaphorã cor maris intelligimus medium maris. Et flumen (ait) circundedit me, id est, inundatio maris fluens ac refluens vndiq; vallauit me. Hoc ipsum repetens dicit. [Omnes gurgites tui, & fluctus tui super me transierunt.] Tuos autem gurgites, & tuos fluctus dico non solum quia tu fecisti eos, sicut supra dixeram, & dominum deum ego timeo, qui fecit mare & aridam, verumetiam qui nec eos mouisti propter me, nec intumescere iussisti super me. [Et ego dixi: Abiectus sum à conspectu oculorum tuorũ, veruntamẽ rursus videbo templum sanctum tuum.] Notandũ, quòd non tunc primùm dicere, sed dixisse se asserit, abiectus sum à conspectu oculorũ tuorum, veruntamen rursus videbo templum sanctum tuum. Constat ergo, quód quãdo in mare mittebatur, in illa tribulatione secundum multitudinem dolorum eius, & consolationes domini lætificauerunt animam eius, prophetica illi gratia sese infundente abundantius atq; clemẽtius, vt sciret quoniã de tam profunda abiectione adhuc mirabiliter subleuaretur, & adhuc viuens inter viuentes veniret ad templum dominicum hostiis & muneribus, cõpetentes gratias mirabili deo relaturus. Quod in ilia se dixisse asserit confirmat in ventre ceti his verbis. [Circundederunt me aquæ vsq; ad animã meam, abyssus vallauit me, pelagus cooperuit caput meũ. Ad extrema montium descendi, terræ vectes concluserunt me in æternum. Et subleuabis de corruptione vitam meã, domine deus meus.] Cunctis istis declamationibus, quibus rem verissimam veraciter astruit. Circundederunt me aquæ vsq; ad animam meam, abyssus vallauit me, pelagus operuit caput meum, Ad extrema montium descendi, terræ vectes concluserunt me. Cunctis, inquã, istis declamationibus subiungendo: Et subleuabis de corruptione vitam meam, competenter altissimo deo dat gloriã, plenissimè sciens, & fideliter astruens, quia quæcunq; vult ille, potens est & facere, & quia possibile est apud eũ, quod apud homines impossibile erat in æternũ. Nam propter impossibilitatẽ hominũ, cum dixisset, & terræ vectes circũdederunt me, addidit, in æternũ, & propter impossibilitatẽ dei subiũxit. Et subleuabis de corruptione vitam meã, pariterq; addens cum blandientis affectu, domine deus meus. Corruptionem, de qua subleuari sperat animã suã, vterum ceti dicit, in quo naufragia dirigebãtur, inter
Daniel. 3. quæ potuisse hominẽ seruare, magna est gloria diuinæ omnipotentiæ. Quemadmodũ & illud, quòd tres pueri missi in caminum æstuantis incendii, in tantum illæsi fuerunt, vt ne vestimẽta quidem eorum odor ignis attingeret, & multa alia quæ supra naturam, à domino naturę facta sunt. Quàm dulce, quàm salubre est homini qui post continentis vitæ tranquillitatem, tentationum fluctus incidit, & fortassis pudicitiæ naufragium passus, opus peccati tanquam rictus vel in vtrem ceti incidit, propheticæ huius orationis reminisci, vt eadem fide, simili cordis cõtritione, tam humili pietatis affectu, domino deo suo blanditur, qui solus aquas considerat circundantes, & vsque ad animam intrantes, aquas passionum carnalium & humani cordis abyssum, pelagus concupiscentiæ, vimque sæuientis & bullientis naturæ, & angustias animæ siue conscientiæ, quæ cum infirma sit, per semetipsam non potest euadere vt respiret & resumat auras salubres castitatis & pudicitiæ, cupiditatibus vel prauis amoribus conclusa, velut quibusdam vectibus terræ. Sequitur. [Cum angustiaretur in me anima mea, domini recordatus sum, vt veniat ad te oratio mea ad templum sanctum tuum.]

Hoc

Hoc quod iam suppra diximus planè hic astruit, quia videlicet hora vel momēto, quo mitteba tur in mare, dixerit, aspiratus gratia spiritus prophetici, abiectus sum ab oculis tuis, verunta men rursus videbo templum sanctum tuum. Hoc namq; est, quod nunc ait, cum angustiaretur in me anima mea, domini recordatus sum, vt veniat ad te oratio mea, ad templū sanctum tuū. *Fidei firmitas in Iona.* Et considerandum, quòd nouo genere oratio fiat pro oratione, dum precatur vt oratio sua cō scendat ad tēplum dei. Et in hoc magnæ fidei firmitas animaduertenda est. Circūdatus aquis, vallatus abysso, coopertus pelago, conclusus vectibus terræ, non dubitat aut interrogat vtrū orationem suam possit deus audire, vtrum auris eius hic possit adesse, & de ventre ceti, quid si bi dicatur auditu percipere, sed certum habens apud se, quia dum nihil vsquam latere potest, orat fideliter, vt orationi deum tantis tamq; profundis angustiis ad se erumpere gestienti, viam ipse faciat, venientem ipse suscipiat. Magna hæc fides magnum meritum habet, coram deo ho norabilis est, quia docta siue erudita est, sanctamq; scientiam habet. Quid enim? Nonne oratio fidelis de boni verbi radice procedit? Vbi autem verbum radicatum, siue vnde natum est, nisi de corde Dei patris, qui, vt fides catholica firmiter tenet, verbi boni genitor est, verbi æterni, *Verbum fidei, verbum bonum.* quod & ipsum deus est? Vbicunq; ergo conclusus homo siue hominis spiritus, vbicunq; fue rit coangustatus, siue inferni, siue terræ vectibus, si apud se habet verbum fidei, dum orat, non potest nesciri, quinimo ipso fidei verbo viscera dei, cor patris altissimi fortiter tangit, vnde est origo verbi boni. Nos ergo ex eo quod ait, cum angustiaretur in me anima mea, domini recor datus sum, hanc eruditionem capiamus, vt nouerimus eo tempore, quo deficit anima nostra, & à corporis cōpage diuellitur, nos non debere aliò cogitationem vertere, nisi ad eū, qui & in corpore, & iuxta corpus noster est dominus. quia sic nostra oratio perueniet ad templum sanctum eius, ad ipsam altitudinem cœli, cuius immensitas magna domus, & sanctum est templū eius. Hoc facere possunt, hanc fidem penes se in illo mortis articulo illi habere vel retinere que unt, qui in corpore viuentes veritatem dilexerunt. Econtra qui mendaciū diligunt, in illa hora magnitudine horroris præfocati, verbum bonū inuenire non possunt. Vndè & protinus sequi tur. [Qui custodiunt vanitates, frustra misericordiam suam derelinquunt.] Non dixit, qui faci unt vanitates. vanitas quippe vanitatum, & omnia vanitas. ne damnare videretur vniuersos, & cuncto generi humano denegare misericordiam, sed qui custodiunt vanitates siue menda cium, qui transierunt in affectum cordis, qui vanitates non solum faciunt, sed ita custodiunt, *Ecclesiast. ij. Custodire vanitates.* quasi diligant, & putent se inuenisse thesaurum. Misericordiam (inquit) suam derelinquunt. Li cet offensa sit misericordia, quam nos ipsum possumus intelligere deum, Deus enim meus mi sericordia mea, inquit Psalmista, tamen eos qui custodiunt vanitates non derelinquit, non de testatur, sed expectat vt redeant. Illi verò stantem misericordiam, & vltrò se offerentem spō te propria derelinquunt. [Ego autem cum doce laudis immolabo tibi, quæcunque voui, red dam pro salute mea domino.] Sensus iste est, Ego autem & si vanitatem feci, non custodio il lā, sed potius votum voueo tibi, votum corrigendi, votum obediendi & pergendi quocūq; iusseris, & hanc obedientiā immolando tibi in voce laudis, hęc vota pro salute mea domino. Va *Correctio & confessio Ionæ.* nitas quippe fuit, quod te præcipiente, vt irem in Niniuen ciuitatem magnam, & prædicarem in ea, præoccupaui vt fugerem à facie tua in Tharsis, metuens ne condemnaretur Israel impœ nitens, pœnitentiam agente Niniue, & affectum gentis meæ præferens voluntati tuæ. sed hanc ipsam vanitatem non custodiam, id est, in hac intentione non persistam, præsenti vexatione cō monitus, quod tua voluntas sequenda sit magis, quàm carnis affectus. Infelix Israel tantis tāq; crebris malis flagellatus, adhuc vanitates custodit pertinaciter, colendo vitulos aureos, quos Hieroboā fecit artifex vanitatis. nullius quippe regis sui, tēpore aliquo à peccatis suis accessit, & hoc agendo, misericordiam suam dereliquit. Ego autem adhuc illi condolēs, vanum habui consilium, vt à facie tua fugerem, sed nunc in tribulatione hac, vanitatem illam non custodio, intentionem huiusmodi abiicio. Quod si non facerem, misericordiā meam frustra derelinquerē, frustra, inquam, quia nullum exinde fructum consequerer. neq; is, propter quē fugi à facie tua, refuga dei sui Israel. Igitur misericordia mea consequenter me non derelinquat, quam ego mi sericordiam non derelinquo, quæ non nisi derelinquentes se derelinquere consueuit, & non, nisi impœnitentibus vnquam se abscondit. [Et dixit dominus pisci, & euomuit Ionam in aridā.] Magnum hoc opus, & testimoniū euidens bonitatis, & omnipotentiæ dei, qui aurem suā illuc vsq; inclinauit, & quid in ventre ceti ageretur, quid fides loqueretur, quid oratio moliretur, au diuit & appendit, dixitq; & dicere potuit pisci vt euomeret Ionam, & hoc vtiq; non in aquam, vbi periclitaretur, sed in aridā, vbi seruaretur. Dixit hoc plane non motis labiis, quæ nō habu it, neq; voce elemētari, sed illo verbo, per quod & cetū, & ipsum mare fecit. Illius verbi virtute pressus venter beluæ, p... phetā reddidit, quomodo & vbi ipsum verbum voluit. Nunc iam *Oratio Christi, oratione Ionæ præfigurata.* ad domini nostri Iesu Christi personā, iuxta propositū, reuertētes, hanc ipsam orationē, secundū ipsum reuoluamus, quia (sicut iam diximus) hæc oratio prophetæ, orationis eius typus est. Cla maui de tribulatiōe mea ad dominū, & exaudiuit me. Apostolū inprimis loquentē audiamus, *Hebr. 5.*

Qui in diebus (inquit) carnis suæ preces supplicationesq; ad eũ qui possit saluũ facere à morte, clamore valido & lachrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia. Dicat ergo Christus, clamaui, quia reuera clamore valido cum lachrymis clamauit. Vndè clamauit? De tribulatione mea (inquit) de vẽtre inferi. Duo dixit, de tribulatione, & de ventre inferi. Tribulatio fuit illi angustia passionis, & de qua clamauit, ita vt euangelista refert, quia positis genibus, factus in agonia, prulixius orauit, & factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram, ab illa hora, vsq; dum clamans voce magna spiritũ traderet, clamore valido clamauit. Venter inferi, descensus eius ad inferos fuit, totaque absconsio siue depressio corporis eius, quamdiu in sepulchro iacuit. Equidem de tribulatione quid clamauerit, ab hominibus præsentialiter auditũ est. Dixit enim inter alia quæ audita sunt ex ore clamantis, Heli, heli, lamazabathani, hoc est, Deus meus, deus meus, vt quid dereliquisti me? Et in consummatione tribulationis clamans dixit, Pater, in manus tuas commendo spiritum meũ. Porrò de ventre inferi quid clamauerit, audiri non potuit à quoquam mortali, sed antequam ipse in hunc mundum veniret, spiritus eius sanctus in sancta scriptura prædixit, quid clamaturus esset, sicut & illa quæ (sicut iam diximus) clamans auditus est, deus meus, deus meus, vt quid dereliquisti me, &, pater, in manus tuas cõmendo spiritum meũ. Deniq; psalmus ille, Domine deus salutis meæ, in die clamaui & nocte corã te, Intret in conspectu tuo oratio mea, &c. vsq; ad finem eiusdem psalmi, verba sunt clamoris eius de ventre inferi, postulantia celebrem glorificationem resurrectionis, quod sine dubio prudens lector aduertit. Igitur de tribulatione mea (inquit) clamaui ad dominum, subauditur, pro transgressoribus exorans, vt nõ perirent, & exaudiuit me, vt videlicet propter passionẽ meam, solueretur peccatum præuaricationis Adæ, & omnia delerentur peccata credentiũ in me. De ventre inferi clamaui, & exaudisti vocem meam, subauditur, vt non derelinqueres in inferno animam meam, nec dares sanctũ tuum videre corruptionẽ. Et proiecisti me in profundum in cor maris, & flumen circundedit me. Omnes gurgites tui, & fluctus tui super me transierunt. Sensus iste est, Secundum rei veritatem exaudisti me, & secundum æstimationem hominũ proiecisti me, iuxta psalmum præmemoratũ, æstimatus sum cum descendentibus in lacum, & iuxta alterius psalmi versiculum, Tu verò repulisti, & despexisti, distulisti Christũ tuum. Hoc enim videbatur illis, qui insultantes & capita sua mouentes dicebant, Confidit in deo, liberet eum nunc si vult. Itaque secundum æstimationem illorum proiecisti me in profundum, in cor maris, id est, in omne quod voluerunt de me facere seditiosi Iudæi similes mari, & flumen circũdedit me, videlicet affluens tribulatio, qua non patientes afflixerunt me. Illi omnes gurgites tui, illi omnes fluctus tui, quos passus sum, super me transierunt, id est, sine dubio transibũt, neq; enim permanebunt, sed celerem finem habebunt. Tui nanq; fuerunt gurgites, tui fluctus, quia videlicet non in ipsorum qui me afflixerunt, sed in tua potestate erat, quousq; inundaret super me fluctuantes insaniæ illorum. Et ego dixi, Abiectus sum à conspectu oculorum tuorum, verũ tamen rursus videbo templum sanctum tuum. Sicut iam dixi, quia proiecisti me in profundũ, ita nunc repetens, & ego dixi (inquit) Abiectus sum à conspectu oculorum tuorum, subauditur, secundum æstimationem illorum, vel secundũ rei veritatem, rursus videbo templum sanctum tuum, id est, ego anima quæ descendi ad inferos, rursus ingrediar & resumã corpus meũ, quod est templum sanctum tuum, iuxta illud: Soluite templum hoc, & tribus diebus excitabo illud. Hoc autem, inquit euãgelista, dicebat de templo corporis sui. Videmus factũ, credimus, propter quod & loquimur, adimpletũ, quia gurgites tui deus, gurgites mortalitatis, & omniũ fluctus miseriarum, quascunq; induxisti super nos, propter præuaricatoris Adæ gentiũ, super eum transierunt, & finem habent, & ipse rursus vidit templum sanctum tuum, id est, resumpsit corpus, quod principaliter est templum sanctum tuum, & nunc in medio ecclesiæ est, quæ & ipsa secundariè dicitur, & est templum sanctum tuum, & nunc in gaudio videt illud templum sanctum tuum. Quemadmodũ dixerat, Iterum autẽ videbo vos, & gaudebit cor vestrũ. Vbi autem vel in quo dixerit, quod nunc se dixisse memorat his verbis, & ego dixi: Abiectus sum à conspectu oculorum tuorũ. Psalmista iã ante hũc Ionam, in quo idem Christus loquitur, prædixerat in persona ipsius, Ego autem dixi in excessu mentis meæ, proiectus sum à facie oculorum tuorum. Nam quod ait, ego dixi in excessu mentis meæ, idem est ac si dicat, ego præuidi in profunditate intellectus, qui excedit intelligentiam omnis creaturæ, subiungens, ideo exaudisti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te, quod & in isto præmissum est, de ventre inferi clamaui, & exaudisti vocem meam, siue clamaui de tribulatione mea ad dominũ, & exaudiuit me. Interea considerare perpulchrum est, quomodo item in alio dicat ipse. In die tribulationis meæ clamaui ad te quia exaudisti me. Maiorem quippe habet vim in sensu talis dictio, clamaui ad te quia exaudisti me, quàm si ita dictum esset, exaudisti me, quia clamaui ad te. Denique omnes sancti idcirco exauditi sunt, quia clamauerunt. Iste autem sanctus sanctorum solus est qui veraciter dicat, clamaui quia exaudisti me. Ipse est enim electus ex millibus, qui solus idcirco venit in hunc mundum clamare pro omnibus, quia sciuit quòd pro sua reuerentia

Marginalia: *Luce.22.* — *Matt.27.* — *Luce.23.* — *Psal.87.* — *Psal.15.* — *Exod.87.* — *Psal.88.* — *Matt.27.* — *Corpus Christi, templum sanctũ Dei.* — *Iohan.2.* — *Iohan.16.* — *Psal.30.* — *Psal.85.* — *Solus Christus verè dicit.*

rentia foret exaudiendus. Hoc ipſe in pſalmo innuens, per os prophetæ loquitur, Holocauſtũ
& pro peccato non poſtulaſti, tunc dixi, ecce venio. Et eſt ſenſus. Cum ergo intelligerem, quòd *Pſalm. 39.*
illa de brutis animãlibus ſacrificia nolles, quòd nullus ex omnibus iuſtis de peccato ad plenũ
ſatisfaceret, tunc dixi, ecce venio, ſciens ſine dubio futurum eſſe, quòd ſatisfacientem pro om-
nibus & clamantem exaudires me. Hinc eſt quòd clamas magna voce ad monumentum La- *Iohan. 11.*
zari, non orat exaudiri ſe. ſed, pater, inquit, gratias ago tibi quoniam exaudiſti me, ego autem
ſciebam quia ſemper me amaſti, me audis. Breuiter autem concludendum eſt, quia ſolus iſte eſt
qui dicat, clamaui ad te, quia exaudiſti me, ſanctus autem quilibet dicat, quia clamaui ad te,
exaudiſti me. Sequitur. Circundederunt me aquæ vſq; ad animam meam, abyſſus vallauit
me, & pelagus cooperuit caput meum, ad extrema montium deſcendi, terræ vectes concluſe-
runt me in æternum, & ſubleuabis de corruptione vitam meam domine deus meus. Quo-
niam in typo Chriſti propheta eius & paſſus eſt & precem fudit, perpulchrum eſt ſingulas vo-
ces iſtas oſtendere prolatas, ſecundum ordinem paſſionis Chriſti, ſicut actuum paſſionis eiuſdẽ *Ibidem.*
ordo proceſſit. Circundederunt me, inquit, aquæ vſq; ad animam meam. Nimirum quando
collegerunt pontifices & phariſæi conſilium dicentes: Quid facimus, quia hic homo multa ſi-
gna facit, &c. atq; ab illo die cogitauerunt vt interficerent eum, tunc circundederunt eũ aquę *Iohan. 18.*
vſque ad animam, quia mortis eius, quaſi iudiciariam præfinierunt ſententiã. Abyſſus (inquit)
vallauit me. Iudas enim qui tradebat eum cum accepiſſet cohortẽ, & à pontificibus & phari-
ſæis miniſtros, venit cum laternis & facibus & armis, tunc vtique dominum noſtrum abyſſus
vallauit, abyſſus videlicet iniquitatis, tenebroſum machinans ſecretũ, ſecundum quod & ipſe
iudicans dicit: Sed hæc eſt hora veſtra & poteſtas tenebrarũ. Et pelagus cooperuit caput meũ. *Matth. 26.*
Profectò quando principe ſacerdotum dicẽte: Adiuro te per deum viuuũ, vt dicas nobis, ſi tu
es Chriſtus filius dei. Reſpondit, tu dixiſti. Et propter hoc conclamauerunt dicentes: Reus eſt
mortis, & expuerunt in faciem eius, & colaphis eum ceciderunt, & palmas ei in faciẽ dederunt,
tunc pelagus caput eius operuit. Ad extrema montium deſcendi, Veraciter quando ad peti-
tionem dicentium: Tolle tolle, crucifige eum, & non hunc dimittas nobis, ſed Barrabam, & in
ter ſceleratos reputatus eſt, & medius duorum latronũ crucifixus eſt, tunc ad extrema ſiue no-
uiſſima montiũ deſcendit, ita vt veraciter de illo propheta prædixerit. Non eſt ſpecies ei neq; *Eſaia. 53.*
decor, & vidimus eum, & non erat aſpectus, & deſiderauimus eũ deſpectũ & nouiſſimũ virorũ.
Terrę vectes concluſerunt me in æternum. Reuera quando conuenerunt principes ſacerdotũ,
& phariſæi ad Pilatum dicentes. Iube ergo cuſtodiri ſepulchrum eius vſq; ad diem tertium, ne
fortè veniant diſcipuli eius & furentur eum, & illo dicente. Habetis cuſtodiã, ite cuſtodite ſicut *Matt. 27.*
ſcitis, illi abeuntes munierunt ſepulchrum, ſignantes lapidẽ cum cuſtodibus, tunc terrę vectes
concluſerunt in æternum ſecundum æſtimationem morum, qui gauiſi ſunt ſuper eo, non pu-
tantes quòd reſurgeret, ſed quòd periret nomen eius in æternum. Hoc erat falſum gaudium, &
vana ſpes illorum. Porrò ſecundum rei veritatẽ futurum erat, vt non videret caro eius cor-
ruptionem. Ait ergo, Et ſubleuabis de corruptione vitam meam domine deus meus, id eſt, cõ-
cluſum vectibus terræ, oppreſſum ſignato lapide reſurgere facies me tu, qui es dominus & de
us meus, cuius ego ſeruus & creatura ſum ſecundũ formã ſerui, ſecundũ humanitatem, cuius
exanime corpus vectibus terrę concludi potuit. Sequitur. Cum anguſtiaret in me anima mea, *Matt. 26.*
domini recordatus ſum, vt veniat ad te oratio mea, ad templũ ſanctum tuũ. Anguſtiã animæ *Luca. 22.*
ſuæ verbis patentibus ipſe indicauit dicens: Triſtis eſt anima mea vſq; ad mortem. Amplius
autẽ ſudor eius anguſtiã animæ eius patefecit, qui (iuxta alium euangeliſtã) factus in agonia,
dum prolixius oraret, ſudorẽ emiſit, & factus eſt ſudor eius ſicut guttæ ſanguinis decurrentis
in terram. Tunc, inquit, domini recordatus ſum, in eo videlicet, vt conſilio, ſiue propoſito di-
uinitatis poſtponerem ſenſum, vel effectũ carnis dicẽdo, veruntamẽ nõ mea voluntas, ſed tua
fiat. Quænam illa voluntas erat? Vt veniat, inquit, ad te oratio mea, ad templũ ſanctũ tuum.
Hoc volebas tu, vt per paſſionem meã gentes ſaluarem, quemadmodum in perſona mea ſpi-
ritus ſanctus per os Dauid prælocutus eſt dicens: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego *Pſalm. 2.*
hadie genui te, Poſtula à me, & dabo tibi gentes hęreditatẽ tuã, & poſſeſſionem tuam terminos
terræ. Hoc erat beneplacitũ coram te, vt taliter poſtularem, imò ego ipſe & ſacrificiũ, & oratio
pro gentibus moriendo fierem. Iudæos autẽ quãuis cognatos, ſiue contribules meos pro huma
nitatis affectu illis non præferrem, imò relinquerem. Quare? Nimirum quia gentibus pœni-
tentiam agentibus, iſti impœnitentes permanent, & hoc eſt quod continuo ſequitur. Qui cu-
ſtodiunt vanitates fruſtra miſericordiam ſuam derelinquũt. Quomodo Iudæi vanitates cuſto
dierunt? Verè multo labore, & mira obſtinatione, cuius cum indicia multa ſint, hęc duo tan-
tùm pro teſtimonio cõmemore, ad præſentem pertinet locũ. Poſtquam illũ occiderunt, ſoliciti
fuerunt munire ſepulchrũ, ſignantes lapidem cum cuſtodibus, cauſam iſtã fingentes, ne fortè
veniant diſcipuli eius & furentur eum. Veraciter autẽ hoc intendẽtes, quod etſi poſt tres dies re *Matt. 28.*
uiuiſceret, ſicut recordabantur eũ prædixiſſe, non poſſet prodire lapide oppreſſus, & ſicut hic

ha bemus, vectibus terræ conclusus. Deinde cum quidã de custodibus venissent in ciuitatem,
& nunciassent principibus sacerdotum, omnia quæ facta fuerant, illi congregati cum seniori-
bus consilio accepto, pecuniã copiosam dederunt militibus, dicentes: Dicite quia discipuli eius
venerunt nocte, & furati sunt eum nobis dormientibus. Ita laborauerunt custodire vanitatem
suam, vt etiam pecuniam darent copiosam, propter vanitatẽ custodiendam, vt in mendacio
detinere possent veritatẽ dei. Quæ vanitas magna est, & maior, quàm vt verbis eam quis pos-
sit consequi. Hoc ergo facientes, misericordiam suam reliquerunt, id est, gratiã remissionis pec-
catorum sperauerunt. Vndè notandum, quia non dixi, qui faciunt vanitates, frustra miseri-
cordiam suam derelinquent. Neq; enim aditum misericordiæ perdidissent, pro eo quod occi-
dendo Christum, vanitatem fecerunt, nisi etiam permanendo in incredulitate, suamq; perfi-
diam ponendo contra fidem euangelij vanitates custodissent. Proinde multo melius dictũ est,
misericordiam suam dereliquerunt, quàm si dicas, misericordia sua illos dereliquit, quia vide-
licet misericordia nullum derelinquit, sed eam derelinquunt omnes custodes vanitatis, omnes
defensores perpetratæ iniquitatis. Illud quoq; non prætereundum, quòd dicendo: derelin-
quent misericordiam, addit suam, quia videlicet propheticus (vt iam tractauimus de Iudæis)
sermo est, quorum Christus primùm misericordia est. Eorum enim adoptio est filiorum, vt ait
Apostolus, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa, quorum patres
Roma. 9. & ex quibus Christus secundũ carnẽ, qui est super omnia deus benedictus in sæcula, amen. Igi-
tur Iudæi vanitates custodiendo, idem verbum dei repellendo, & indignos vitæ æternæ se-
metipsos iudicando, misericordiam suam dereliquerunt. & misericordiã nõ derelinquentẽ imò
visitantem eos repulerunt, tempus visitationis suæ cognoscere nolentes, non misericordiam
sempiternam, sed gloriam temporalem quærentes. Sed vide adhuc, quia dicturus, misericor-
diam suam derelinquent, præmisit frustra. Neq; enim saltẽ hoc seruare potuerunt, quòd occi-
dendo Christũ, sibimet reseruare putauerũt, scilicet locũ & gentẽ, imò & lucrosum templi vel
sacerdotii sui priuilegiũ, pro quo contra omnes gentes spiritu superbiæ nimis elati nomẽ ma-
gnum & grande emolumentũ, tanquã peculiaris vnius dei populus, capiebant de toto orbe
terrarum. Non est factũ secundũ spem illorũ, sed sicut ipsi verbũ dei repellẽdo, vt iam dictum
est, indignos vitæ æternæ semetipsos iudicauerunt, ita etiã felicitate præsentis vitæ indigni iu-
dicati sunt, vt caderent in ore gladii, & amisso loco captiui ducerentur in oẽs gentes captiui.
Ego autẽ in voce laudis immolabo tibi, quæcũq; voui reddã pro salute mea domino. Illi autẽ
misericordiã suã derelinquunt, sed propter eos misericordiæ laus & gloria minor nõ erit. Nã
ego in voce laudis immolabo tibi, linguas alias pro linguis eorũ acquirã, vt cantent tibi, sicut
Psalm. 56. alibi scriptũ est: Propterea cõfitebor tibi in populis, & psalmũ dicã tibi in gentibus. Quæcunq;
voui reddam pro salute mea domino, id est, ita gentes notitia tui nominis instruã, ita tuæ di-
lectionis igne accendã, vt vota multo plura, quàm vnq; Iudæi vouerũt, pro salute sua voueãt
& reddãt. Hæc ita dicit vt obediẽs, quippe vt Apostolus ait: didicit ex his quæ passus est obe-
Hebr. 5. dientiam. Siquidẽ passionibus & ipsa morte eruditus est ad impassibilitatẽ, qui eatenus passi-
bilis pro carnis affectu fleuerat super gentẽ suã, sicq; immutatus est cunctis affectibus eiusmodi
depositis, vt paratam voluntatẽ haberet, relinqueret illis domũ suã desertam, & cõuerti ad gẽ
tes. Eius taliter eruditi vox illa per Psalmistam deprompta est. Paratum cor meum deus, pa-
Psal. 107. ratum cor meum, cantabo & psallã in gloria mea. Nam quod protinus sequitur. Exurge glo-
ria mea, exurge psalteriũ & cithara, vox est patris siue diuinitatis, carnẽ de sepulcho suscitans.
Vndè & in hoc ꝓpheta in typũ eius cõtinuo subiunctũ est: Et dixit dominus pisci, & euomuit
Actor. 2. Ionã in aridã. Dixit enim dominus terræ & morti, & hũc dñm nostrũ Iesum Christum qui erat
mortuus, reddidit ad vitã, solutis inferni doloribus, iuxta q; impossibile erat, teneri illũ ab illo.

FINIS LIBRI PRIMI IN IONAM PROPHETAM.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN IONAM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

IAM in typum domini nostri Iesu Christi, qui (vt supra memorauimus) secun-
dum Apostolũ didicit ex his quæ passus est obedientiã, Ionas quoq; doctus
erat per tribulationis magnitudinẽ obediendũ esse imperio cœlesti, & ad hoc
promptã gerebat voluntatẽ, voto astrictus in vẽtre ceti, sicut & ipse indicat,
dicẽdo: Quæcũq; voui, reddã pro salute mea dño: Hoc votũ ꝓspiciens dixe-
rat dñs pisci, & euomuit Ionã in aridã. His enarratis, sequitur scriptura & dicit.

[Et factum

" (Et factum est verbum domini ad Ionam secundò dicens. Surge & vade in Niniuen ciuitatem CAP. III.
" magnam, & prædica in ea prædicationem quam ego loquar ad te.) Magna instantia clemens
deus Niniuitarum quærebat pœnitentiam, quam vtique sciebat, tanquam deus omnia sciens, au *Quæstio.*
dita prædicatione non defuturam. Sed dicit aliquis, Quare dominus non solum Niniuita-
rum, sed omnium gentium deus, magis de Niniuitis, quàm de cæteris gẽtibus curauit. Poterat
enim fieri, vt aliæ quoque gentes conuerrerẽtur ad pœnitentiã, si prædicatores misisset illis deus,
sicut per semetipsum testatur ipse dei filius. Væ tibi, inquit, Corozaim, væ tibi Bethsaida, quia
si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœ *Matth. 11.*
nitentiam egissent. Item, quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in Capharna
um, permansissent forsitan vsque in hanc diẽ. Quare ergo Tyro & Sidoni, Sodomis quoque prædi-
catorem aut prophetã nullum misit, sicut hunc Ionam tantopere ad Niniuitas ire cogit, cum
& illas gentes, sicut & Niniuitas ad pœnitentiam conuerti posse præscierit? Nunquid illos sal
uos fieri noluit, & idcirco nullum ad eos misit? Videtur nanque hoc consequi, quòd eos saluos
esse noluerit, quoniã testimoniũ perhibet illis, quòd pœnitentiã fuissent acturi, si prædicatores *1. Timot. 2.*
misisset eis, quod non fecit. Sed econtra dicit Apostolus, quia vult omnes homines saluos fieri.
Formosa quæstio, quæ & nostris quoque temporibus sollicitauit quàm plurimos. Proinde præ-
senti loco paulisper immorandum est. Primo dicendum, quia cum dicit dominus de illis, quia *Responsio.*
si factæ fuissent virtutes in eis, olim in cinere & cilicio pœnitentiam egissent, quibus vtique non
procurauit, vt fierẽt virtutes eiusmodi, nõ est consequens; vt dicas, quia noluit illos saluos fieri,
sed hoc tantum, quia de pœnitentia illorum non curauit. Esset quidem consequẽs, si omnis pœ
nitentia ad salutem sufficiens esset. nunc autem non ita est, ille nanque solummodo pœnitentiæ te *Quæ pœni-*
nor ad salutem perducit, cum idcirco quis pœnitentiam agit, quia iudicium vniuersale & cœ- *tentia ad sa*
lorum regnum futurum esse credit, à quo excludendi sunt, & in gehennam mittendi peccato- *lutem suffi*
res. Cum ergo quis idcirco pœnitentiam agit, vt mala æterna euadat, & bona cõsequatur sem *cit.*
piterna, fidelis iudicatur, & per fidem agendo pœnitentiam, saluatur. Nulli ex omnibus, quos
ad talem pœnitentiam conuerti posse præsciuit, deus vnquam prædicatores mittere seu notiti
am veritatis ostendere neglexit. Est alia pœnitentia siue pœnitendi intentio, cũ quis idcirco pœ
nitentiã agit, vt præsentia tantum siue præsentis seculi mala effugiat, bona retineat, fidem aut
curam non habens futurorum atque æternorum bonorum siue malorum. Si exempla requires,
talis pœnitentia fuit Achab, qui solummodo de sanguine Naboth, quem interfecerat ipse & Ie *3. Reg. 21.*
sabel vxor sua, pœnitentiam egit, quia pro illo comminatus fuerat illi dominus per Heliam
dicens, Ecce ego superinducam super te malũ, & demetam posteriora tua, & dabo domũ tuam
sicut domum Hieroboam filij Naboth filij Achia. Propter hoc scidit vestem suã, & operuit ci
licio carnẽ suam, ieiunauitque & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite. Idcirco sic egit,
ne regno priuaretur temporali: Huius intentionis pœnitentia si multũ studiosa sit, adipisci me
retur quod intendit, sicut prædictus Achab, de quo nunc dominus ad Heliã dixit, Nonne vi- *1. Reg. 15.*
disti Achab humiliatũ coram me? Quia ergo humiliatus est mei causa, non inducam malum
in diebus eius, sed in diebus filij sui inferam malũ domui eius. Quòd si segnior sit, & à summis
(vt ita dixerim) labijs proferat, peccaui, nil proficit, quemadmodum Saul dixit quidem ad Sa
muelem, peccaui, quia præuaricatus sum sermonem domini, sed nunc porta quæso peccatum
meum, & reuertere mecũ vt adorem dominũ, sed non obtinuit. Ait enim Samuel, Non reuer-
tar tecũ, quia proiecisti sermonẽ domini, & proiecit te dominus, ne sis rex super Israel. Porrò
prior ille & melior pœnitentiæ modus, quo non propter temporalia bona, sed propter ipsum
deum, & futuri seculi fidẽ de peccato quis compungitur, interdũ absque magno opere siue labo- *2. Reg. 12.*
re, in prima confessione suscipitur, Exempli gratia, vt Dauid; qui cũ dixisset ad Nathan, pecca
" ui domino, statim audiuit, Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris. Igitur *Resolutio*
" cum de Tyro & Sidone, Sodomis quoque dicit dominus, quia si factæ fuissent virtutes in illis, o- *huius quæ-*
" lim pœnitentiam egissent in cilicio & cinere, siue pertransissent forsitan vsque hodie, ne aliquem *stionis.*
suspicio perturbet, quòd eos saluari noluerit, & idcirco virtutes in eis non fecerit, sciendũ est,
duplicem esse modum, siue intentionem pœnitendi, id est, aliud esse cum pro metu mali tem-
poralis siue præsentis, aliud cum pro fide regni dei pœnitentiam quis agat. Et iniusti quidem *Iudæi omni*
sunt vel fuerunt, qui pœnitentiam egissent non nisi pro emolumento temporali, sicut egissent *um iniustis*
(vt ait dominus) Tyrij & Sidonij. Iniustissimi autem, qui neque propter tẽporalia, neque propter *simi.*
æterna mala euitanda pœnitentiam egerunt, quales erãt Iudæi, quibus & gehennã ignis æterni,
& excidium quod facturi erant Romani comminabatur dominus, & pro neutro ad pœnitenti
am conuertebantur. Idcirco Tyrij atque Sidonij, Sodomisque quoque, veraciter quidem iniusti,
sed comparatione illorum iustificantur, ita duntaxat, vt non saluentur, sed vt sit eis remissius.
Quid tandem de istis, id est, de Niniuitis dicemus, quibus hunc prophetam dominus ad præ- *Niniuitæ.*
dicandum tantopere mittere curauit? Nunquid pro fide regni dei pœnitentiam erant acturi?
non vtique, sed pro metu temporalis excidij. Vnde & in primo tempore ad hanc prædicationẽ
pœnitentiam

pœnitentiam egerunt,& veniam consecuti sunt. Postea verò mala securitate recepta,in pri-
stinis vitiis perseuerantes dei in se prouocauerunt sententiã,& Astiaxa rege Medorũ regnãte,
Tobiæ. 14. apud Iudæos Iosia,subuersi sunt. Quod sciens Tobias ait ad filium suum. Prope erit interitus
Niniue,non enim excidet verbũ domini,quod locutus est Ionas propheta. Et subinde, Video
enim, quia iniquitas eius finẽ dabit ei. Proinde excepto mysterio, quo in pœnitentia Niniui-
tarum rectè plurimum delectamur: Signum quippe fuit pœnitentiæ gentium secundũ deum,
valentis ad consequendũ regnum cœlorum. Excepto (inquã) hoc mysterio,nihil est in quo cę-
teris gentibus Niniuitas pœnitentes præferamus,aut præferre debeamus. Nam cæteræ quoq;
gentes similiter,id est,pro temporalium rerum intentione, pœnitentiã agere potuissent, testãte
Niniuitæ domino, qui de Tyro & Sydone prædictam sententiam locutus est. Quòd si quæritur adhuc
iustiores q̃ cur eiusmodi experimentum contra impœnitentẽ Israel,de Niniuitis potius,quàm de cæteris
Israel car- gentibus dare complacitum est deo, & ostendere,quod in comparatione Israelis iustificati es-
nalis. sent, quippe qui neque pro temporalium, neq; pro æternorum metu malorum pœnitentiam
ageret, vituloſq; aureos desereret, breuiter dicendũ est: Niniue ciuitas magna metropolis As-
syriorum erat. Intendebat autem dei iustitia tradere Israelem in manus Assyriorum,quod &
4. Reg. 17. factũ est anno nono Oseæ. Cepit enim Samanassar rex Assyriorum Samariam, & transtulit
Israel in Assyrios. Translatusq; est Israel (ait scriptura) de terra sua in Assyrios,vsq; in diẽ hãc.
Præmonstratum ergò erat comparatione Israelis iustificatos esse Assyrios, ne videretur deus
supplantare iudicium, tradendo in manus eorũ Israelem, qui se profitebatur peculiarem esse
dei populum. Iniustum namq; calumniatoribus videretur, vt Assyriis in terra sua potenter
consistentibus,Israel dei populus de terra sua transferretur,& in ciuitatibus Assyriorũ perpe
tua captiuitate detineretur. Causa rationabilis data est,quòd scilicet Assyrij,saltẽ pro amore
Mysterium terræ ad pœnitentiam conuerti possent,quod de Israele diu frustra tentatum fuerat, & huius
resurrecti- causæ experimentum, per ministerium Ionæ quæsitum, & inuentũ est. Porrò, ad fidem futuri
onis Christi regni dei suscipiendam,tam isti,quàm illi nimis erant imparati,& idcirco neq; manifestè Israeli
siue Iudæis,neq; vllo modo Assyriis cæterisve gentibus tunc illud oportebat prędicari. Nunc
ad ordinem prophetiæ reuertamur, sacramentum dominicæ resurrectionis in sequẽtibus præ
oculis habentes, cuius in antecedentibus passionis mysterium spectabamus; Et factũ est ver-
bum domini ad Ionam secundo, dicens: Surge,& vade in Niniuen ciuitatem magnã, & præ-
dica in ea prędicationem,quã ego loquar ad te. Non dicitur prophetæ,quare non fecisti quod
Verbum do- tibi fuerat imperatum,sed sufficit ei naufragij & deuorationis sola correptio, vt qui imperan-
mini ad tem nõ senserat deũ,intelligeret liberantẽ. De domino nostro homine Iesu Christo in quo cum
Christum. sit deus,humanitas laborauit,illud notum esse debet,quia cum post mortis laborem in sepul
chro quiesceret,secundò, verbum domini ad eum factum est; vt ad prædicandũ surgeret. Pri-
mò nãq; (vt superius tractauimus) verbum domini ad eum factum fuerat,dum baptizaretur
Matth. 3. à Iohanne, quando visus est super eum spiritus sanctus in specie columbæ, & impletũ est illud
Esaiæ. 61. Esaiæ,Spiritus domini super me,eò quòd vnxerit me dominus,ad euangelizandũ pauperibus
Lucæ. 4. misit me, &c. Et illud quidem ipse de semetipso testatus est,dicendo: quia hodie impleta est hęc
Psal. 107. scriptura in auribus vestris. Illud autem, quod ad eum in sepulchro quiescentem, factum vel
dictum est verbum, non ipse eodem modo recitauit, sed nihilominus notum est ex psalmo iã
supra memorato, vbi vox patris taliter dicit: Exurge gloria mea, exurge psalteriũ & cithara,
subauditur ad confitendum mihi in populis,ad psallendũ mihi in nationibus. Nam protinus
persona filii secundum corpus in sepulchro iacentis respondens,exurgã (inquit) diluculo,sub-
iungitq;,confitebor tibi in populis,& psallam tibi in nationibus,quod nimirum est prædicare
in Niniue ciuitate magna. Prędicationem quam loquitur diuinitas,antiquũ habens cõsilium „
de saluandis populis,iure rationibus sanctæ scripturæ testantur. [Et surrexit Ionas,& abiit ad „
Niniuen ciuitatem magnam,iuxta verbum domini. Et Niniue erat ciuitas magna,itinere triũ „
dierũ. Et cœpit Ionas introire in ciuitatẽ itinere diei vnius, & clamauit & dixit: Adhuc quadra „
ginta dies, & Niniue subuertetur.] Iuxta literam, Niniue ciuitas magna erat, & tanti ambi-
tus,vt vix trium dierum posset itinere circumiri. At ille præcepti & superioris naufragii me-
mor, viam triũ dierum vnius diei festinatione compleuit, quanquã & ita possit intelligi,quod
in tertia tantùm parte vrbis prædicauerit, & ad reliquos confestim prædicationis sermo per-
uenerit. Quod ex eo maximè perpendi potest,quod protinus subiungitur. [Et crediderũt viri „
Niniuitæ in domino,& prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis, à maiore vsq; ad mino „
rem peruenit verbum ad regem Niniue.] Non dixit, & peruenit Ionas,sed peruenit verbum „
ad regem Niniue. Et quis super hoc dubitet quod fama tantæ rei pedibus prophetæ velocior
fuerit,præsertim cum ille toto die ingrediens clamaret,& clamando vtiq; paucis in ipso pri-
mo introitu innotesceret? Videtur ergo facilitas Niniuitarum ad pœnitentiam in eo cõmen-
Niniue ty- dari,quod antequã Ionas perueniret ad regẽ Niniue præueniente fama verbi domini,ille cre-
pus mundi. diderit. In mysterio quoq; amplius sensus iste placebit. Niniue quoq; ciuitas magna itinere
trium

trium dierum, mundus iste est, siue orbis nouissimarum trium partium, scilicet Asiæ, Europæ,
& Aphricæ. Hunc orbem terrarum trifidum Christus Iesus post passionem & resurrectionem
suam, introiuit itinere diei vnius, id est, illustrauit illustratione dei vnius, vt gentes quæ multa
falsarum portenta deorum sectabantur, vnum deum cognoscentes, ab errore suo liberarentur.
Non quidem in persona sua ad gentes profectus est, sed in apostolis suis in quibus ipse vtique *Matth. vlt.*
loquitur, quos cum mitteret dicens: Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine
patris, & filij, & spiritus sancti, hoc quoque dixit: Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque *Dies qua-*
ad consummationem sæculi. Igitur ipse ad Niniue, id est, ad gentes venit, quia veraciter cum *draginta di*
illis est, & in ipsis loquitur, quos ipse misit. Adhuc (inquit) quadraginta dies, & Niniue sub- *es pœnitētię*
uertetur, Et est sensus. Adhuc tempus pœnitentiæ vobis gentibus datum est, & hoc tempus in
sua potestate posuit deus, quod cū impletū fuerit, consummabitur mundus, & per ignē iudi-
cabitur. Numerus quippe quadragenarius pœnitentialis est. Nam & Moyses quadraginta di- *Exod. 24.*
ebus in monte Syna, & Helias fugiens Iezabel, quadraginta diebus ieiunauit, & ipse dominus *4.*
verus Ionas, missus ad prædicationem mundi quadraginta diebus ieiunans, hæreditatem no- *.Reg. 19.*
bis ieiunij quadragenarij reliquit, vt per singulos annos sacramentū eius paschale celebraturi, *Luc. 5.*
ad esum corporis & potū sanguinis eius per tot dies præparemur. Itaque adhuc quadraginta
dies & Niniue subuertetur, id est, adhuc tempus pœnitētiæ breue datum est gentibus, post quod
iam non erit tempus, sicut & Apocalypsi sua Iohannes angelum fortem de cœlo descenden- *Apoc. 10.*
tem, qui est Christus, ipse dei filius, cum iuramento firmasse testatur, & angelus (inquit) quem
vidi stantem super mare, & super terram, leuauit manum suam ad cęlū, & iurauit per viuentē
in sæcula sæculorum, quia tempus amplius non erit, sed in diebus vocis septimi angeli cū cœ-
perit tuba canere, consummabitur mysterium dei, sicut euangelizauit per seruos suos prophe-
tas. Mysterium dei consummabitur, Niniue subuertetur, mundus per ignem iudicabitur, ho-
mines impij cum diabolo & angelis eius in ignem æternum mittentur, tempus pœnitentiæ nō
erit amplius. Talis vel tantæ rei prædicatio clamor vtique est, & fragor omni aures habenti
terribilis, ita vt nihil sit terribilius hoc auditu, quemadmodum & ille senserat, qui ita loquitur.
Reuelatur enim ira dei de cælo super omnē impietatē, & in iustitia hominum eorū qui veri- *Terror ex-*
tatem dei in iniustitia detinent. Bene ergo & hoc ad mysteriū pertinet, quod Ionas introiens *tremi iudi-*
ciuitatem clamasse dicitur, quia Niniue subuertetur. Et crediderunt viri Niniuitæ in dominū, *cij.*
& prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis à maiore vsque ad minimum. Et peruenit ver- *Roman. 1.*
« bum vsque ad regem Niniue. [Et surrexit de solio suo, & abiecit vestimentum suū à se, & in-
« dutus est sacco, & sedit in cinere, & clamauit, & dixit: In Niniue ex ore regis & principum eius,
« dicens: Homines, & iumenta, & boues, & pecora non gustent quicquam, nec pascantur, & aquā
« non bibant, & operiantur saccis homines, & clament ad dominum in fortitudine, & conuerta-
« tur vir à sua via mala, & ab iniquitate, quæ est in manibus eorum. Quis scit si conuertatur, &
« ignoscat deus, & reuertatur à furore iræ suæ, & non pereamus?] Res gesta valde memorabilis
expositione non indiget, sed hoc semper memoriter tenendū est, quia in condemnationē Isra-
elis hoc prouenit, quod Niniuitæ pœnitentiam tam cito tamque studiosè egerunt pro metu ma-
lorum temporaliū, Israel autē toties correptus, per prophetas commonitus, neque pro tempora-
lium, neque pro æternorum timore malorum pœnitentiā egit, vt recederet à peccatis Hiero-
boam, & aureorum cultum desereret vitulorum. Porrò, in mysterio multo delectabilius est, *Mysteriū*
quòd crediderunt viri Niniuitæ in dominum, id est, quod Iudæis contradicentibus & blasphe- *rei gestæ,*
mantibus, gentes Christi receperunt euangelium, & gauisæ sunt, & glorificauerunt deū. Nam
prædicauerunt quidem ieiunium, & saccis vestiti sunt, id est, omnimoda humilitatis compoli-
one ad tantam gratiam sese comparauerunt, sed hoc cum gaudio fecerunt, præ oculis haben-
« tes iucundum præsentis tristitiæ fructum, scilicet remissionem, & apertum sibi regnū cœlorum.
« Et peruenit (inquit) verbum ad regem Niniue. Si totus mundus Niniue, quid nisi Romanū im-
« perium intelligimus per regem Niniue? Denique Romanum imperium sic terrore & potentia
cunctis regnis præeminebat, quomodo ducibus siue satrapis in quolibet regno præeminet re-
gia potestas. Ad huiusmodi regem Niniue verbum priusquam ipse Ionas peruenit, quia vide-
licet Roma caput mundi, priusquam videret apostolos Christi, euangelium eius audiuit, & sa-
pienter appendens, fidelem, & acceptione dignum sermonē iudicauit, magnūque cæteris genti-
bus fuit exemplum credendi. Neque enim contemnendum putarent quod sapientia Romana
rationabile esse sua credulitate comprobasset. Vndè gratulatus Apostolus, Primùm quidem *Roma. 1.*
ait, gratias ago deo meo semper per Iesum Christū pro omnibus vobis, quia fides vestra annū-
ciatur in vniuerso mundo, obsecrans, si quomodo tandem aliquando prosperum iter habeam
in voluntate dei, veniendi ad vos. Nondum ergo ad eos venerat, sicut adhuc amplius subiun-
gendo manifestat. Nolo enim vos ignorare fratres, quia sæpe proposui venire ad vos, & prohi-
bitus sum vsque adhuc, &c. Præueniente igitur verbo ad eiusmodi regē Niniue, ille surrexit de
solio suo, &c. vt supra. Vsque adeo profecit auditus verbi, & paulatim inualuit, vt de altitudine
gloriæ

Constantinus magnus

gloriæ fecularis demitteret, & fubtus fe curuaret genu verticẽq; inclinaret tanti imperii baptizato Imperatore Conftantino per beatum Syluestrum pontificem apoftolicę fedis. Nam in illo, quantum euangelio Chrifti terrena poteftas affurrexerit, licet fatis notum fit, paulifper tamen commemorandum eft ex priuilegio fanctæ Romanæ ecclefiæ, quod idem Conftantinus

Decretũ donationis eu-

imperator conftituit. In quo inter cætera fic dicit. Decreuimus quidem & hoc, vt idem venerabilis pater nofter Syluefter fummus pontifex, vel eius fucceffores omnes pōtifices diademate, videlicet corona quã ex capite noftro illi cōceffimus ex auro puriffimo, & gẽmis preciofis vti debeant, & eorũ caput ad laudẽ dei & domini noftri pro honore B. Petri apoftoli geftare. Ipfe verò beatiffimus papa fuper coronam clericatus, quã gerit ad gloriã B. Petri apoftoli, omnino ipfa ex auro non eft paffus vti corona. Frigium verò candidi nitoris, fplendidam refurrectionẽ dominicam defignans, eius facratiffimo vertici manibus noftris impofuimus, & tenentes frenũ equi ipfius pro reuerentia B. Petri apoftoli, ftratoris officiũ illi exhibuimus, ftatuentes, eodem Frigio omnes fucceffores eius fingulariter vti in proceffionibus, ad mirationem imperij noftri. Vndè vt non pontificalis apex vilefcat, fed magis amplius q̃ terreni imperii dignitas & gloria potentiæ decoretur. Ecce tam palatium noftrum, vt prælatum eft, quamq; Romanę vrbis, & omnes Italiæ feu occidentalium regionum prouincias, loca, & ciuitates, præfato beatiffimo pontifici patri noftro Syluestro vniuerfali papæ tradentes atq; relinquentes ei, & fucceforibus ipfius pontificatus, à quorum poteftate & ditione per hanc noftram diualem & facrã pragmaticam conftitutionẽ decernimus difponenda, atq; iuri fanctæ Romanæ ecclefiæ concedimus, permanenda. Vndè congruum profpeximus noftrum imperium & regni poteftatem orientalibus trãsferri ac trãfmutari regionibus, & in Byzantij prouincia, in optimo loco, nomini noftro ciuitatem ædificari, & noftrum illic conftitui imperium, quoniam vbi principatus facerdotum, & Chriftianæ religionis caput, ab imperatore cœleftium conftitutum eft, iuftum nō eft, vt illic Imperator terrenus habeat poteftatem. Nimirum cum hæc iam dictus Conftantinus dixit, & fecit, nunc rex Niniue de folio fuo furrexit, tunc Romanum imperium verbo domini affurrexit, & abiecit veftimentum fuum à fe, id eft, illas quibus inuolutus fuerat, religiones phanaticas reliquit, fufcepta Chriftiana religione, & induit faccum, & fedit in cinere, vt videlicet ordinare poft afperitatem pœnitentiæ, circundaretur delectamento iuftitiæ, dicens cum Pfalmifta: Concidifti faccum meum, & circundedifti me lætitia. Religiofus namq; mos & ordinata eft traditio profeffionis euangelicę, vt prius de priftinis erroribus pœnitentia fufcepta catechizetur quifq; facramento paffionis dominicæ, & deinde Chrifto confurgat in facro baptifmate, gaudens de prima refurrectione, id eft, peccatorum remiffione. Huius facramenti, & omnis ecclefiæ religionis lex & ordo multimodis iam antedictæ Romæ munitur ac roboratur decretis, eo quòd beati principis apoftolorum Petri fedes facta fit, eiufdem & confortis eius Pauli, ficut prædicatione illuftrata, ita & martyrio coronata, cunctis ecclefiis caput altius extulerit, latiufq; denominetur per omnes gentes facra pontificii eius lingua, quàm dominata fuerit Cæfarum fiue Auguftorum purpura. Bene ergo & hoc myfterio congruit, quod rex Niniue clamauit, & dixit in Niniue ex ore regis & principum eius dicens, Homines & iumenta & boues & pecora non guftent quicquam, &c. Sicut enim tunc fecundũ edictum regis Niniue fieri oportuit, ita fecundum fidem & traditionem beatorum Petri & Pauli, qui funt vel effe debent os & lingua Romanæ fedis, ordinem ecclefiafticum oportet obferuari. Sanè homines & iumenta faccis operta, & clamantia ad deum rationabiles & irrationabiles, fiue prudentes ac fimplices intelligere debemus ad prædicationem euangelii pœnitentiam agentes, iuxta quod alibi dicitur: homines & iumenta faluos facies domine. Dicendo autẽ, quis fcit fi cōuertatur, & ignofcat deus, ambiguum ponitur & incertum, vt dum homines dubii funt de falute, non tamen defperent, imo fortius agãt pœnitentiam, & magis deum prouocent ad mifericordiam. [Et vidit deus opera eorum, quia conuerfi funt de via fua mala, & mifertus eft deus fuper malitia quam locutus fuerat, vt faceret eis, & nō fecit.] Non tunc primùm vidit, quando fic operti funt, nō (inquam) tunc primùm vidit faccos eorũ, quando fe illis veftierunt, fed iamdudũ viderat priufquam mitteret illuc prophetam, quando prophetas occidebat Ifrael prædicentes inftantem fibi captiuitatem, & non incertus præfcierat, quòd fi longè ad gentes mitteret prophetas, tale quid nunciando, illi audirent, & pœnitentiã agerent. Vidit ergo, id eft, videre fecit per hoc experimentum, quàm damnabilis effet Ifrael, in comparatione gentiũ, vt nō folùm prophetę, fed & totus orbis terrarum audiens, iuftum comprobaret effe iudicium in eo, quod gentibus deus mifereretur, Ifraeli non mifereretur, eo q̃ conuerterentur de via fua mala, Ifrael autem perfeueraret abfq; pœnitentia. Malitiam hic pro afflictione accipimus, id eft, pro fubuerfione Niniue, quam fuerat locutus, quam per prophetam fuerat comminatus. Nec verò mutabilitatis eft, quod quafi pœnitens deus fæpe dimittit, quod fuerat comminatus, imo maximè ftabilitatis & animi eft incommutabilis quia videlicet illa intentione, vt pœnitentiam agant, folet comminari peccatoribus. Proinde & hic cum dicit, adhuc quadraginta dies, & Niniue fubuertetur. Et in lege

Pfal. 12. — *Romana ecclefia caput omnium ecclefiarum Chrifti.* — *Pfalm. 35.* — *Malitia pro fubuerfione.*

in lege dicit, qui fecerit hoc vel hoc, morte morietur. Sed & in euangelio cum loquitur, omnes eum qui acceperint gladium, gladio peribunt, prudens lector subaudire debet, nisi conuersus *Matth. 26.* fuerit, nisi pœnitentiam egerit, iuxta illud. Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrauit, id est, *Psal. 7.* qualis pœna vel sententia peccatum consequatur, iam præscripsit, quam profectò tunc adim- " plebit, nisi conuersi fueritis. [Et afflictus est Ionas afflictione magna, & iratus est, & orauit ad *CA. IIII.* " dominum, & dixit, Obsecro domine, nunquid non hoc est verbum, cum adhuc essem in terra " mea? Propter hoc præoccupaui vt fugerem in Tharsis. Scio enim quia tu deus meus clemens, " & misericors, patiens & multæ miserationis, ignoscens super malitia. Et nunc domine, quæso, " tolle animam meam, quia melior est mihi mors quàm vita.] Afflictionem & iram prophetæ, sed & verba eius dicentis, & nunc domine, tolle quæso animam meam à me, &c. vt ritè perpēdamus, afflictionem quoque Mosi & iram eius, & verba eius præ oculis habere debemus, quia *Afflictio & ira Mosi.* videlicet & ille afflictione magna afflictus est, & iratus fuit, & dolenter locutus est, quando peccauit populus. Nam afflictionem suam ipse denarrans. Cumque vidissem (ait) nos peccasse domino deo nostro, & fecisse vobis vitulum conflatilē, procidi ante dominū sicut prius, quadraginta diebus & noctibus panem non comedens, & aquam non bibens, &c. Iram in eadē *Deut. 9.* causa foris patefecit, dum stans in porta castrorum ait, Si quis est domini, iungatur mihi, congregatisque ad eum omnibus filijs Leui, ponat (inquit) vir gladium super fœmur suum. Ite & redite de porta vsque ad portam per medium castrorū, & occidat vnusquisque fratrem & amicum, *Exod. 32.* & proximum suum. Feceruntque ita, cecideruntque in illo die quasi viginti tria milia hominum. Porrò, verba eius nimium dolentis & afflicti ista sunt. Obsecro autem, dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti. Itaque & huius afflictionem & iram, & verba dicentis, Tolle quæso animam meā, eodem sensu ponderemus, quia videlicet inde afflictus *Afflictio & ira Ionę* est afflictione magna, quòd Israel iudicio diuino cadebat, & in cōparatione eius iustificabatur Niniue Assyriorum ciuitas, credendo & pœnitentiam agēdo. nec refragari poterat, quin rectā esset sententia, ac iusta incumberet suæ genti captiuitas. Afflixit se Moyses pro populo, vt exaudiretur. afflictus est ille afflictione magna, eo quòd non exaudiretur. Iratus est Moses ira iusta & zelo bono dicēdo, Ponat vir gladiū super fœmur suū, cecideruntque viginti tria milia, iste autem iratus quidem est, sed non potuit irā suam actu adimplere, vt auerteret iram domini à populo puniendo, id est, autores siue sacerdotes vitulorum, sicut Helias quoque occiderat sacer *3. Reg. 18.* dotes Baal quadringentos quinquaginta viros. Tædio ergo habens vitā suam, nō dilexit cum conditione vt Moses, aut dimitte eis hanc noxā, aut si nō facis, dele me de libro tuo quē scripsisti, sed absolutè. Tolle (inquit) quæso animam meam, quia melior est mihi mors quàm vita, subauditur, quia timor, quem timebā, euenit mihi, & quod verebar, accidit. hoc timebā, & hoc verebar, quia tu deus clemens & misericors, patiens, & multæ miserationis, parares ignoscere, & veniā dare pœnitētibus Niniuitis, & in illorū pœnitētia demonstrare quàm dānabilis esset impœnitens Israel, & quòd damnationē eius nō tua inclementia, sed ipsius faceret impœnitentia. Propter hoc præoccupaui vt fugerem in Tharsis, videlicet non quòd veniam Niniuitis, vel pœnitentiam inuiderē, sed quòd gentē meam quondam præ cæteris gentibus electam, nunc cæteris peiorē, & plus duræ ceruicis inueniri timerem. Porrò, cum Ionas typus Christi sit, quomodo *Afflictio & ira Christi.* Christo cōuenit affligi & irasci? postquam resurrexit à mortuis, sicut Ionas cū sic affligeretur, & sic irasceretur, exierat de ventre ceti? Nam ante resurrectionē suam, afflictus quidē fuisse, & iratus de suæ gentis perditione legitur, quando videns ciuitatē, fleuit super illam, & ingressus tēplū, vendentes & ementes in illo terribiliter eiecit. Sed postquam resurrexit a mortuis, sicut iam nō moritur, ita etiam non affligitur. Ergo sicut nō per suam personā ad gentes venit, & tamen re- *Lucæ 19.* ctè venisse dicitur, videlicet per Apostolos suos, in quibus ipse loquitur, sic nihilominus in eisdē affligi rectè dicitur, qui afflicti & contristati sunt, licet in sua persona iam non affligatur. Afflictorum vnus, in quo sine dubio Christus loquitur, ita dicit Paulus apostolus. Veritatem di- *Roma. 9.* co in Christo, non mentior, testimoniū mihi perhibente conscientia mea in spiritu sancto, quoniam tristitia est mihi magna, & continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathe- " ma esse à Christo pro fratribus meis, &c. [Et dixit dominus ad Ionā, Putasne bene irasceris tu?] Quod ad vnū Ionam dicit dominus, hoc ad omnes dicit, qui pro officio suo de hominibus curantes irascuntur. In ipsa nanque ira sua reuocandi sunt intus, vt causam siue intentionē suā respiciant & attēta discretione perpendant, vtrū bene irascantur an non. Nam si nō hominibus, sed hominū peccatis irascuntur, si non homines sed hominū vitia oderūt, & persequūtur, bene irascūtur, & bonus est in eis zelus. Si aūt non peccatis, sed hominibus irascuntur, si non vitia, sed homines oderūt, & persequūtur, malè irascūtur, & malus est in ipsis zelus. Hoc igitur vigilāter *Quæ est ira bona.* " attendendū & discernendū est omnibus, dū vni dicitur, Putasne bene irasceris tu? [Et egressus " est Ionas de ciuitate, & sedit contra orientē ciuitatis, & fecit sibimet ibi vmbraculū, & sedebat " subter illud in vmbra, donec videret quid accideret ciuitati, & præparauit dñs deus hederā, & " ascēdit super caput Ionæ, vt esset vmbra super caput eius, & protegeret eū, laborauerat enim.

Et lætatus est Ionas super hedera, lætitia magna. Et præparauit deus vermem ascensione dilu »
culi in crastinum, & percussit hederam, & exaruit. Et cum ortus fuisset sol, præcepit dominus »
vento calido & vrenti, & percussit sol super caput Ionæ, & æstuabat, & petiuit animæ suæ vt »
moreretur, et dixit, melius est mihi mori quàm viuere.] Afflicto & irato prophetæ amplius im »
penditur, vnde magis ac magis affligatur & irascatur, quia videlicet per hanc similitudinem
hederæ, tam cito exortæ, & tam cito aresactæ prophetico spiritu intelligere poterat antequam
fieret, id quod intelligimus nos quia factum est. videlicet, quòd non solum tunc instanti tem-
pore decem tribus, Assyriis tanquam iustioribus, vtpote impœnitentes ad pœnitentiam pro-
nis. Verùm & ipsa Hierusalem, & tota gente relicta, quandoq; ad gentes transitura foret salus.
Et secundum historiam quidem hæc quæ nunc dicuntur, Et egressus est Ionas de ciuitate, &c.
posteriora sunt præcedentibus, secundum mysterium autem anteriora siue priora sunt. Nam

Mysterium huius facti Ionæ.

quòd egressus est Ionas de ciuitate, & sedit contra orientem ciuitatis, illud mysticè nobis insinu
at, quòd dominus siue verbum domini, totius mundi gentes in initio reliquit, vt Apostolus
ait, Vias suas ingredi permisit. Feciтq; sibimet vmbraculum, scilicet patres Abraham, Isaac &
Iacob assumendo, & genus illorum eligendo, quia requiem sibimet inuenit in fide illorum. Hoc
est nanq; quod ait: Et sedebat subter illud in vmbra, donec videret quid accideret ciuitati. Sic
enim intra generationem eorum sese continuit, donec veniret tempus reconciliationis gentiũ

Hedera legis litera.

quod ipse præsciuit. Quod subinde subiungitur, & præparauit dominus deus hederam, & ascẽ
dit super caput Ionæ, vt esset vmbra super caput eius, & protegeret eum, laborauerat enim, il
lud mysticè intelligimus, quòd post suaue vmbraculum fidei patrũ legem dedit, & religionẽ sa
cerdotalem per Mosen instituit, vt sub illa cõtegeretur verbum domini, siue spiritus veritatis,
adopertus figuris, & vilitate literæ, quæ congruè significatur per viriditatem leuis hederæ, si-
ue, vt quidam volunt, cucurbitæ. Denіq; cucurbita & hedera huius naturæ sunt, vt per terrã re
ptẽt, lata habẽtes folia, in modũ pampini, & absq; furcis vel adminiculis, quibus innitãtur, altio
ra non appetant. Sic nimirum litera legis cunctarumq; cerimoniarum lata est, & vmbra dẽsissi

2. Reg. 6.

ma, semetipsam obscurat. Et nisi spiritualis intelligẽtiæ adminiculis subleuetur, neq; alta, neq;
preciosa est. Et lætatus est (ait) Ionas super hederã lætitia magna, quia videlicet verbũ domini,
quod est Christus, in prophetis & sanctis hominibus habitans, priusquam incarnaretur, sub illa
interim seruabatur, & honorabatur etiam ab ignorantibus, quibus pro ratione temporis cela
batur & celari oportebat quod sub vmbraculo literæ contineretur. Nec verò incõgruè læti-
tia magna in eiusmodi lætatus post laborem fuisse dicitur, quia nimirum pro parte illorũ, qui
inter illas cærimonias cõplacuerunt, lætabatur, qui per fidem suam illum lætificauerunt, imò
& ipsius lætitia fuit lætitia ipsorũ, quãdo illi lætabãtur in ipso, exempli gratia, vt Dauid, quan-
do reducẽs arcam domini, ludebat coram domino in omnibus lignis fabrefactis, & citharis, &
lyris, & tympanis, & sistris, & cymbalis, & subsiliebat, atq; saltabat, & ludam (inquiens) & vili-
or fiã plus quàm factus sum, & ero humilis in oculis meis. In eiusmodi noster Ionas, id est, Chri-
stus siue verbũ domini, necdũ incarnatũ, reuera tunc lætitia magna lætabatur, & requiescebat.
laborauerunt enim, videlicet mores populi illius in deserto sustinendo, nec lætari desijt, donec
inde carnem assumeret, & deus homo fieret. At verò vbi Christus passus est, & resurrexit, præ
dicari cœpit Niniuitis, id est, cunctis gentibus pœnitentia, & remissio omnium peccatorũ in no
mine eius, Tunc omne illud vmbraculũ legis, & cærimoniarũ dissipatũ est, ita vt & ciuitas Hie
rusalẽ, & ipsum templum omnino destrueretur, sicut toto orbi notũ est. Exaruit ergo hedera à
verme percussa in ascensu diluculi .i. in reuelatione resurrectionis domini nostri, qui diluculo
resurrexit. vermis hic rectè Romanũ imperiũ intelligitur, sicut & in Iohel per erucam, locustã,
bruchũ atq; rubiginẽ, quatuor principalia regna intelligũtur, quorũ vltimũ Romanũ fuit. Nam

Vermis Romæ imper.

primũ Babylonicũ fuit, secundũ Persicũ, tertiũ Macedonicum extitit, à qbus locus & gens illa
diuersis tẽporibus lacerata, tandẽ à Ro. imperio irrecuperabiliter est destructa, quod ad hoc ip
sum vtiq; dominus præparauerat, iuxta quod hic dicitur, quia vermem parauit dominus. Itaq;
sicut per pœnitentiã Niniuitarũ cõuersio gentiũ, sic per aridiratẽ hederæ significata est desertio
Iudæorum. Quod deinde sequitur, Et cũ ortus fuisset sol, præcepit dñs vento calido & vrẽti, &
percussit sol caput Ionæ, & æstuabat, illã significat tribulationẽ, quã in discipulis suis Christus
pertulit, ab ipsis Iudæis, interim dum parabatur vermis ad percutiendã hederam, id est, dũ dif-
ferretur Romanorũ aduẽtus, ad subuertendã Iudæam, etiam priusquam ab hominibus subuer
teretur, iã coram deo subuersam, & ex quo Christi sanguinẽ fudit omnino aresactã. Inde fuit il
la grandis afflictio & ira Ionæ, de qua supra dictũ est, quia afflictione magna afflictus & iratus
est. Tristitia nãq; magna fuit Apostolis, cæterisq; discipulis, ex ea gente, tam ex spiritu charita-
tis, quàm ex affectu consanguinitatis, ita vt illis tanquam fratribus afflicto corde cõdolerẽt, &

Act. 6.

tanq; ore sæuero increparent. Exẽpli gratia, vt prothomartyr Stephanus, qui magna charitate
cõpatiens clamauit dicens: Domine ne statuas illis hoc peccatũ, & magna seueritate redarguẽs,
Dura (inquit) ceruice, & incircuncisi corde & auribus, vos semper spiritui sancto restitistis, si-
cut patres

cut patres vestri,&c. [Et dixit dominus ad Ionam, Putasne bene irasceris tu super hederam? Et dixit, Bene irascor ego vsque ad mortem. Et dixit dominus, Tu doles super hederã, in qua non laborasti, neq; fecisti vt cresceret, quæ sub vna nocte nata est, & sub vna nocte perit. Et ego non parcam Niniue ciuitati magnæ, in qua sunt plus quàm centum viginti milia hominũ, qui nesciunt quid sit inter dextram & sinistram suam, & iumenta multa.] Manifestè hic tanq; argumentum à maiore factum est, ad constringendum prophetam, vt consentiat, & consentiendum esse censeat misericordiæ circa pœnitentiam Niniuitarum. Nam sine vlla contradictione maius est homo vnus, imo & iumentum vnum anima & sensu vigens, quàm centum viginti milia hederarum siue cucurbitarum, quæ & si aliqua qualicunq; vita viuunt, nullius tamen habent sensûs officium. At ille super ariditate vnius hederæ siue cucurbitæ magis irascebatur, quàm super euersionem doleret, si euenisset secundum suam prophetiam, centum viginti miliũ hominum, multorumq; iumentorum, & qui irascebatur nõ seruari sibi hederam in qua ipse non laborauerat, æquanimiter tulisset, vt subuerteret deus tot homines, totq; iumẽta quæ creauerat. Sed obijci potest, quia tanquam propheta spiritu præsago præuidebat, quid illa præsignaret cucurbitæ ariditas Niniue seruata, scilicet quòd sua gens Israelitica in comparatione gentium, multo damnabilior esset iumento, & ob hoc irascebatur, & humano affectu propinquitati suæ condolebat. Ad hoc itaq; scienter dicendum, quia tota illa propinquitas, omnis illa multitudo Israelitica, quæ verbum domini non recipiebat, imò prophetas verbi domini precones occidebat, & ob hoc in captiuitatem ducenda erat, iustè coram oculis domini reputabatur tanquam hedera siue cucurbita. Nam in alio propheta vocem audiuimus dicentis, Clama. Et illo dicente, quid clamabo? Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni, & exiccatum est fœnum, & cecidit flos, verbũ autem domini manet in æternũ. Ergo & Israel quoniam non recipiebat verbum domini manens in æternum, fœnum erat, & idcirco cõgrua similitudine monstratum est Ionæ, quanti æstimari deberet illa carnalis propinquitas sua, pro qua æmulabatur contra Niniuitas, tanquam si diceret illi dominus, Israel sic mihi est tanquam hedera siue fœnũ, quia non manet in eo verbum domini. Niniuitæ autem qui audierunt & crediderunt, homines sunt, iumenta sunt. i. tantò superant Israelem incredulum, quantò hederam sensu carentem superant iumenta, quæ viuunt & sentiunt, siue homines qui viuunt, sentiunt, atq; discernunt. Adde & hoc, quòd tot homines viuentes nesciunt quid sit inter dextram & sinistram suam, Israel autẽ habens legem & prophetas, excusationẽ habere de ignorantia nõ potest. Si ergo dolor admittat rationẽ, correptus propheta sine dubio fatetur, zelo hominis iustiorem esse dei clementiam. Vt tandem & hoc ipsum ad Christi personam in mysterio referamus, primùm illud reminiscamur, quòd agonizãs in passione sua, Tristis est, inquit, anima mea vsque ad mortem. Deinde subiungens, Spiritus quidẽ promptus est, caro autem infirma. Contristabatur enim pro futura euersione Hierosolymorum in sanguinis sui vindictã, vnde & antea videns ciuitatem, fleuerat super illam. & illa tristitia siue fletus erat ex carne infirma. nam spiritus promptus erat, sciens non esse curandum de carnalitate, sed de sola iustitia diuina. Dicat ergo spiritus promptus carni infirmæ, Tu doles super hederã in qua nõ laborasti, neq; fecisti vt cresceret, &c. Deniq; tota pulchritudo ciuitatis, & cultus templi speciosi, quasi hedera pro paruo haberi debuit in conspectu diuinitatis, pro qua vtiq; noster Ionas. i. columba siue dolens Christus non laborauit. Neq; enim idcirco deus homo factus est, laboremq; subijt passionis, vt in tali templo, siue in illis gloriaretur aut requiesceret carnalibus templi cærimonijs, sed idcirco vt saluaret Niniue, vt passione sua redimeret mundum secundum illam dei patris propheticam vocem, Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Sed nec fecisti, inquit, vt cresceret herba, id est, nec exegisti vt tibi offerrentur eiusmodi victimę & holocausta, iuxta illud Hieremię: Non sum locutus, ait, cum patribus vestris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocaustomatum & victimarum, sed hoc præcepi eis dicens, Audite vocem meam, & ero vobis deus, &c. Eiusmodi hedera sub nocte vna nata est, & sub vna nocte perijt, quia videlicet citò legem populus ille recepit, dicendo, omnia quæ locutus est dominus faciemus, & erimus obedientes. Cito deseruit, primùm sequendo Hieroboam, & dicendo, Non est pars nobis in Dauid, atq; seruiendo aureis vitulis, & deinde secundum persuasionem pontificum denegando & crucifigendo Christum filium dei. Dicat ergo (vt iam præfati sumus) spiritus promptus infirmæ carni, Tu doles super hederam, id est, super propinqua tua gẽte Iudæa, & ego non parcam Niniue ciuitati magnæ, non prouidebo saluti gentium in toto orbe, quæ ignorant & errant? Multa nanq; sunt in gentibus milia hominũ, qui ad simulachra muta prout ducũtur, eũt, non per malitiã, sed per ignorantiã, & sine dubio vias suas corrigerent, si haberent veritatis notitiã, si ostensum fuerit illis, quid sit inter dextram & sinistrã suam. i. inter dei veritatẽ & hominũ mendaciũ. Quod quia nondũ sciunt, similes sunt puerulis, qui præ imbecillitate infantiæ nesciunt quid sit inter dextram & sinistrã suam, id est, quę manus, verũ dextra an sinistra valẽtior, & vsui cuilibet aptior sit, quia nondũ

Israel vt hedera & fœnum.

Esaia. 40.

Mysterium doloris super hedera.

Math. 26.

Psalm. 2.

Hiere. 7.

Exodi. 24.

3. Reg. 12.

Qui nesciũt quid sit inter dext. & sinist.

ſunt experti, æqualiter enim adhuc pro tempore, quia nuper de vulua prodierunt, vtrūq; bra-
chiolum, vtraq; manus omnino imbecillis eſt. Talium pluſquam centū viginti millia erant in
illa Niniue, vtpote ciuitate magna. Nam cum eſſet ampla trium dierum itinere, non incredi-
bile eſt, tantam in ea fuiſſe multitudinem, ſolummodo paruulorū & lactantiū, qui (ſicut iā dictū
eſt) nullum dexteræ & ſiniſtræ ſuæ, quænam amplius valerent, ceperant experimentum.

FINIS LIBRI SECVNDI ET VLTIMI
in Ionam prophetam.

PROLOGVS RVPERTI IN
MICHEAM PROPHETAM.

MICHEAS ſextus in ordine duodecim prophetarū ſecundū nomen ſuum,
quod interpretatur humilitas, in oculis ſuis fuiſſe humilis credendus eſt. My-
ſterium nāq; venturi Chriſti filii dei, quod non ſuperbis, ſed humilibus ab in-
itio reuelatum fuit, iuxta quod ipſemet ore proprio pronunciãs: Confi-
Matt. 11. teor, inquit, tibi pater domine cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapienti-
bus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. ita huic reuelatum eſt, vt non ſo-
lùm quòd venturus vel naſciturus eſſet, verumetiam locum natiuitatis eius
Michea. 5. præſciret & prædicaret. Ait enim: Et tu Bethlehem Ephrata, paruula es in millibus Iuda, ex
te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſrael, & egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis. Hoc
de dominatore Chriſto, & de natiuitatis eius loco dictum eſſe per hunc humilem, nec ſuperbi
dubitare potuerunt, qui Herodi ſciſcitanti ab ipſis vbi Chriſtus naſceretur, reſpondentes, in
Bethleem Iudæ debere naſci, teſtimonio præſenti vſi ſunt. Hoc plus cæteris prophetis hic ac-
Soli Dauid cepiſſe videtur, vt locū quoq; deſignaret natiuitatis eius, præter ſanctum Dauid, qui magna cū
& Michea afflictione & vigiliis atque oratione ſe hoc ipſum quæſiſſe & inueniſſe commemorat, cum dicit:
reuelatus eſt Memento domine Dauid, & omnis manſuetudinis eius, Sicut iurauit domino, votū vouit deo
locus natiui- Iacob, Si introiero in tabernaculum domus meæ, ſi aſcendero in lectum ſtrati mei. Si dedero
tatis Chriſti ſomnum ocu.. ..eis, & palpebris meis dormitationē, Et requiem temporibus meis, donec in-
Pſal. 131. ueniam locum domino, tabernaculum deo Iacob. His namq; verbis iuxta literalē ſenſum
declarat ſe cum accepiſſet promiſſiones Chriſti de ſemine ſuo naſcituri, locum quoq; ſcire vo-
luiſſe vbi naſceretur, & pro hoc deſiderio vouiſſe quòd nullā ſuo corpori requiem indulgeret,
niſi prius deſideratæ rei notitiam conſequeretur. Etenim dum protinus ſubiungit, ecce audiui-
Geneſ. 25. mus eam in Ephrata, oranti ſibi reuelatum eſſe clara voce pronunciat, natiuitatem eius futurā
in Bethleem ciuitate ſua, quia videlicet Ephrata ipſe eſt Bethleem. Quod ergo Dauid tanta cū
inſtantia ſupplicanti reuelatum eſt, non parua gratia percepit & hic ſecundum nomē ſuū hu-
milis natus de Moraſthi, quod interpretatur hæreditas, & erat viculus haud grandis. Cuius vi-
Pſal. 118. delicet vocabuli myſterium eidem nihilominus congruit, quemadmodū & cæteris omnibus,
quorum hæreditas eſt verbum domini, & dicere poſſunt cum Dauid. Hæreditate acquiſiui te-
ſtimonia tua in æternū, quia exultatio cordis mei ſunt. Hic (vt iam dictū eſt) ſextus ſit in ordine
Ruperti hu- duodecim prophetarum, nimirū quaſi in corde voluminis poſitus, profunda myſteria cōtinet,
militas in & in perſcrutando difficultas eſt. Cum ergo & difficile ſit, & temerarium poſſit iudicari, poſt
ſtudio. magnorū ſtudia patrū, nos extremos ſubſequentes aliquid in huiuſmodi profunditatibus ſcru-
tari, iam ceſſandum putaremus ab intentione ſcribendi, ſed talis interim mentis noſtræ debi-
litas ſeſe aperit, vt ex ipſius cōſideratione commoniti, illius recordaremur verſiculi, Dormi-
Ibidem. tauit anima mea præ tædio, confirma me in verbis tuis. Tædium nāq; in ocio patimur vitæ
præſentis, & quaſi dormitando viam facimus vanis cogitationū phantaſiis, nec eſt aliud præ-
ter huiuſmodi ſtudium, quod animi noſtri ſtatum confirmare poſſit, vtpote inopis atq; inertis
ſecundum ſimilitudinem ſerui, qui neq; quinque talenta neq; duo, ſed vnum tantùm accepit.
Vnum talentum eſt intellectus, quo noſtra prauitas, ſeſe ſentit eſſe muneratam, & propterea
Matt. 25. fugiendum eſt ſibi exemplum ſerui nequam, qui fodiendo in terram talentum abſcondit, &
Luca, 19. nullam ſaltem alicuius boni ſermonis reportauit vſuram. Qualitercunq; autem alii de noſtra
intentione iudicent, hoc intendere nos profitemur, vt meditado atq; ſcribendo præſentis vitæ
releuemus tædium, conſolemur exilium, & hæreditate acquiramus teſtimonia Chriſti filii dei
in æternum. Illum ergo attendentes, qui omnibus ſeruis ſuis dicit: Negociamini dum venio, lu-
crum conquiramus etiam de propheta iſto.

FINIS PROLOGI.

RVPERTI

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN MICHEAM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

VERBVM domini quod factum est ad Micheam prophetam Morasthiten, in diebus Ioatham, Achaz, Ezechiæ, regum Iuda, quod vidit super Samariā & Hierusalem.] Verbum domini quod descendere consueuit ad prophetas, descendit ad Micheam quoq;, quod (vt iam dictum est) interpretatur humilieas, qui de Norasthi loco, videlicet humili & viculo non grandi ortus erat, quod nomen in nostra lingua hæredem sonat, vndè etiam supra dictum est. *Ruinæ Israel duplices.*
Huius verbi domini, verbi prophetici, summa intentio est, sicut & in cæteris prophetis declamare ruinas immittētes Israelitico populo, quas de multitudine gentiū instaurari oporteat per aduentū Christi. Ruinæ autē eiusdem Israel duplices sunt, dum & interius à gratia dei, vel vita æterna cadunt, & exercitus de terra, quam dominus dederat possidendam, *Diuisio huius prophetiæ in partes suas.* captiui ducuntur per manus hostium. Vtraq; hæc mala, tam iste, quàm cæteri prophetę prænunciantes ingemiscunt, & in Christo venturo, quem annunciant, consolationē recipiunt. Libet ergo in primis prophetiā hanc per partes suas distinguere, quia si ritè animaduertimus, tertiò repetita sunt in hoc propheta ea quæ diximus, scilicet cōquestio siue deploratio caden- *Roma. 11.* tium Israelitarū, qui tanq; naturales rami de bona radice producti, per infidelitatē fracti sunt, & consolatio de aduentu Christi, per cuius gratiā de gentibus, tanquā de oleastro rami nō naturales inserti sunt. Primùm in exordio, intētione ad audiendū excitata, quod sic se habet, Audite omnes populi, & attendat terra & plenitudo eius, Reiectionē illius gentis, & causas reiectionis sic incipit. In scelere Iacob omne istud, & in peccatis domus Israel. Quod scelus Iacob? Nō- *Infra. 2.* ne Hierusalem? Ita incipiens & declamans vsq; ad id, Vtinam essem vir non habens spiritum, & mendacium potius loquerer, stillabo tibi vinum & ebrietatem, & erit super quem stillatur populus iste, continuò fidem patrum super carnalium filiorum amissione cōsolatur in Christo, per quem damna illorum de gentibus recuperātur. Ait enim: Congregatione congregabo Iacob, totum in vnum conducam reliquias Israel, partē ponā illū quasi gregem in ouili, quasi pecus in medio caularū tumultuabuntur à multitudine hominum. Ascendet enim pandens iter ante eos, diuidet, & transient portam, & egredientur per eam, & transibit rex eorum coram eis, *Infra. 3.* & dominus in capite eorum. Deinde secundò repetens ac dicens: Audite principes Iacob, & duces domus Israel, nunquid non vestrum est scire iudicium, qui odio habetis dominum, & diligitis malum, & cætera vsq; ad id, propter hoc causa vestri. Sion quasi ager arabitur, & Hie- *Infra. 4.* rusalem quasi aceruus lapidum erit, & mons templi excelsa syluarum, continuò consolationē iam dictam in Christo repromittens dicit: Et erit in nouissimo dierum præparatus mons domus domini in vertice montium, & sublimis erit super colles, & fluent ad eum populi, & pro- *Infra 5.* phetabunt gentes multæ, & cætera, inter quæ locum quoque natiuitatis eiusdem Christi prænunciat his verbis: Et tu Bethlehē Ephrata, paruula es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel. Deinde tertiò repetens ac dicens: Audite quæ dominus loquitur, *Infra. 6.* surge contende iudicio aduersum montes, & audiant colles vocem tuam, & cætera vsque ad id, quia filius contumeliam facit patri, filia consurgit aduersus matrem suam, nurus contra socrum suam, inimici hominis domestici eius, quibus vtique verbis condemnatio Iudaicæ siue Israeliticæ gentis propter incredulitatem declamatur protinus per os eiusdem prophetæ taliter electio gentium semetipsam in Christo consolatur. Ego autē ad dominū aspiciā, & expe- *Infra. 7.* ctabo deum saluatorem meum, & cætera vsq; in hunc finem. Reuertetur & miserebitur nostri. Deponet iniquitates nostras, & proiiciet in profundū maris omnia peccata nostra. Dabis veritatem Iacob, misericordiam Abrahā, quæ iurasti patribus nostris à diebus antiquis. His ani- *Psal. 17.* maduersis, tenebras, de quibus in psalmo scriptum est. Tenebrosa aqua in nubibus aeris, id est, occulta scientia in prophetis, illuminatas esse arbitramur, quia à candelabro isto, quod est Christus, illuminatur propheta, dum ruinas seminis Abrahæ siue gentis Israeliticæ, quæ diuersis temporibus variisq; casibus acciderunt, & prædicit & deplorat, & restaurationē ex gētibus per Christū futurā prouidens spiritualiter exultat. Igitur verbū domini scriptura hæc, id est, prophetica est testificatio de aduentu Christi, qui est verbū domini. Quod videlicet verbū factum est ad Micheā Morasthiten in diebus Ioathan, Achaz, Ezechiæ regū Iuda, eisdē nimirū tempo- *Super Samariam & Hierusalē.* ribus, vel sub eisdem regibus, sub quibus ꝓphetauerūt, Oseę, Esaias, excepto vno Ozia, sub quo iste non prophetauit. Quod vidit super Samariā & Hierusalem, plus hic habet in titulo, quàm aliquis cæterorū. De nullo nāq; scriptum est vtrūq; hoc super Samariam & Hierusalē, sed aut

 supee

super Iudam & Hierusalem, aut super Israel, id est, super decem tribus quæ à diebus Hieroboã
scissæ fuerãt à domo Dauid, & à Iuda, cuius metropolis erat Hierusalẽ. Hic vnus Micheas Mo
rasthites secundum nomẽ suum humilis, & paruo de viculo natus, hæres verbi illius, quod nõ
in vrbe regia, neq; in aureo principum lectulo, sed in paruula Bethlehem, & in præsepi collo-
candum erat, de paupercula virgine incarnatum, magnam de spiritu fortitudinis sortitur au-
thoritatem, vt videat & sententias detonet super vtrũq; regnũ, imò super vtranq; vnius regni
siue gentis diuisionem, id est, super Samariam & Hierusalẽ. Hoc ex subsequentibus manifestũ
est. Exempli gratia, cum dicit: Et ponam Samariam quasi aceruũ lapidum in agro, cum plan-
tatur vinea, &c. Item, Propter hoc causa vestri, Syon quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi
aceruus lapidum erit. Nunc iam ordinem prophetici sermonis ingrediamur. [Audite populi »
omnes, & attendat terra & plenitudo eius, & sit dominus deus vobis in testẽ, dominus de tẽ- »
plo sancto suo, quia ecce dominus egredietur de loco sancto suo, & descendet & calcabit super »
excelsa terræ, & consumentur montes subter eum, & colles scindentur sicut cæra à facie ignis, »
Quæ est solicitudo huius prophetæ. sicut aquæ quæ decurrunt in præceps.] Quid sibi vult tale exordium? Cur omnes populos »
excitat ad audiendũ? Cuius rei testẽ illis optat esse dñm deũ? Quærimus & scire desideramus
prophetæ solicitudinẽ, pro qua re solicitus sit, vndè maxima cura sit illi. Iam profectò persen-
tiscere nos arbitramur, pro qua re angatur fidelis & pius, ac diuini nominis amator animus.
Nouit deniq; leuitatẽ populorũ, ignorantiã dei habentium, & hoc veretur ne hoc apud illos in
opprobrium diuini nominis redundet, quod deum facturũ esse præuidit in gente Israelitica, in
gente cum qua fœdus pepigerat, cuius deus erat, in qua notus fuerat. Hoc, inquam, veretur,
nequando dicant gentes, vbi est deus eorũ, aut certè vbi est fidelitas, siue potentia dei eorum?
Huiusmodi solicitudo veraciter hominem deo fidelem comprobat, qualem & sanctũ Moysen
primùm habuisse legimus, qui in omni domo eius fidelis erat. Cum enim iratus dominus pro-
pter vitulum quem fecerant, diceret: Cerno quòd populus iste duræ ceruicis sit, dimitte me,
Exodi. 32. vt irascatur furor meus contra eos & deleam eos, faciãq; te in gentem magnam, ille orans do-
minum deum suũ, ne quæso, inquit, dicant Aegyptij, callidè eduxit eos, vt interficeret in mõ-
tibus, & deleret è terra, quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui. Item & alibi,
cum detraxissent terræ, quam exploratores inspexerant, dicente domino: Feriam igitur eos
Nume. 14. pestilentia atq; consumam. Ille econtra, vt audiant, inquit, Aegyptij, de quorũ medio eduxisti
populum istum, quòd occideris tantã multitudinem quasi vnum hominem, & dicant, nõ po-
tuit introducere populum istum in terram pro qua iurauerat, idcirco occidit eos in solitudine.
Iosue. 7 Iosue quoq; dum protinus coram arca domini cadens clamaret: Mi domine deus, quid dicam
videns Israelem hostibus suis terga vertentem, istud quoq; quasi maximum post cætera sub-
Pia solicitudo pro nomine domini. iunxit, Et quid facies magno nomini tuo? Itaq; & istũ hac solicitudine taliter proclamare sen-
timus, vt quoniam reuocari iam sententia non potest, neq; placari ira domini, quin Israel de
terra sua migret, & in captiuitatem ducatur. Sciant saltem populi causas, & non blasphement
nomen domini. Quia quòd Israel relinquitur, non mutabilitatis, sed veritatis dei est. non in-
fidelitatis, sed iudicij. non potentiæ, sed iustitiæ. & cognoscant omnes, quia quãuis populũ illũ
reliquerit, cui vel pro quo patribus iurauit, nihilominus tamen fidelis dominus est in omnibus
Psal. 144. verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Maximè autem propter Philistæos solicitus
erat, quæ gens & ante omnes inimica extitit Israel, ab ipso exitu de terra Aegypti, & plus illi
molesta fuit iam habitanti in terra promissionis. Et de ipsa gente Philistiim acerbiores inimici
1. Reg. 17. erant Gethæi propter Goliam, cęterósq; filios Arapha siue Orpha, qui ceciderãt in manu Da-
2. Reg. 21. uid & seruorum eius, sicut in libro Regum legimus. Propterea postmodũ dicit, In Geth nolite
nunciare, lachrymis ne ploretis, subauditur, quia sine dubio non condolebunt, sed insultabũt
Deus Iudæis in hostem conuersus. vobis & subsannabunt nomen domini. Igitur, inquit, audite populi omnes & attendat terra
& plenitudo eius, videlicet vt sciatis iudicium domini, propter quas causas in hostem sit con-
uersus illis, super quos inuocatum nomen eius fuit, quorum patres in amicitiam recepit, quibus
& iurauit dare terram, de qua nunc filios eorũ migrare facit. Malorum istorum causas audite,
& sit dominus deus vobis in testem, videlicet pro semetipso testificans & semetipsum defendẽs
quòd non ex parte sui, sed ex parte populi irritum factũ sit pactum, quod cum eis pepigit. Si-
quidem malũ hoc antequam super eos induceret, ipse per prophetas suos nõ prædiceret, cau-
sasve præscriberet, non mirũ ò populi, ꝙ videretur vobis deus reprehensibilis. nec enim esset
vndè apud vos iudicium vel iustitia eius adeo posset defendi. Cumq; aliquando vobis dice-
Psal. 75. retur, conuertimini ad hunc viuum & verũ deum, qui deus scribitur Hebræorũ, & de quo psal-
mus loquitur: Notus in Iudæa deus, in Israel magnum nomen eius, fortè esset vobis suspectus
Prophetæ sunt templũ domini. tanquam deus non fidelis, qui nõ fuerit cognitus, & nunc absconderet faciem suam, fieretq; in-
cognitus, relinquendo illos quos aliquando suscepit, sine causa & fortuita mutabilitate animi,
& idcirco nõ apponeretis cor ad illũ, neq; vosmetipsos crederetis illi. Sit ergo vobis in testem
ipse dominus deus, dominus de templo sancto suo, scilicet de habitaculo pectorum fidelium

prophe-

prophetarum ſuorum,qui templum eius ſunt,quos per fidem inhabitat,& per os noſtrũ pro ſe
metipſo loquatur,& de ſemetipſo teſtificetur, quòd non ſit ſuæ voluntatis, quòd Hieruſalẽ re
linquit,quodq; illam non relinqueret,niſi ab illo prior ipſe relictus fuiſſet,& dicat ipſe quòd cõ
tra ſe populus fecerit,quomodo receſſerit, quomodo reuocantẽ audire contẽpſerit, vt neceſſa-
riò facere debuerit ipſi deus id quod protinus ſequitur. Quid eſt illud?quia ecce dominus egre
dietur de loco ſuo,& deſcendet,& calcabit ſuper excelſa terrę,& conſumentur montes ſubter
eum,& colles ſcindentur ſicut cera à facie ignis,ſicut aquæ quæ decurrunt in præceps. Senſus
iſte eſt.Quia ecce dominus recedet, & omne auxilium auferet à populo quondam ſuo,vbi vel
in quo ita notus erat,ſicut quilibet in loco ſuo, inde egredietur,& palam fiet ex ipſo malorum
euentu ac perpetuæ captiuitatis , quòd de illo tali loco ſuo veraciter egreſſus ſit & receſſerit.
Quod autẽ dicitur,& deſcendet, ſic accipiendũ eſt , vt illud, clamor Sodomorũ & Gomor- *Geneſ.18.*
ræ multus eſt,& peccatum eorum aggrauatum eſt nimis, deſcendam & videbo vtrum clamo
rem qui venit ad me opere compleuerint,an non eſt ita,vt ſciam.Deſcendet itaq;,ſubauditur,
nõ bono illorum,ſed ſicut deſcendit viſitare ſiue vlciſci peccata Sodomorum, quoniam & iſti
teſtante alio propheta,peccatum ſuum ſicut Sodoma prædicauerũt,nec abſconderunt,& cal- *Eſaiæ.3.*
cabit ſuper excelſa terræ,propter hoc ipſum quod excelſi ſunt .i. quòd ſuperbiendo peccant,
& peccãdo ſuperbiunt,& quod valde damnabile eſt, æſtimatione ſua extollũtur, cũ conditio-
ne terra ſint.Quid enim ſuperbit terra & cinis?Calcabit ergo & conculcabit eos propter ſuper *3.Reg.12.*
biam ipſorum,& conſumẽtur montes,id eſt,ipſi peccatores ſuperbi apud ſemetipſos alti, quo
rum ſuperbia primum in eo manifeſtum fuit,quòd Hieroboam ſibi proponentes contempſe-
runt humilem Dauid dicendo . Quæ nobis pars in Dauid,vel quæ hæreditas in filio Iſai? Iſti
montes,id eſt,ſummi principes, & colles,id eſt, mediocres,conſumentur & ſcindentur ſicut ce
ra à facie ignis ſubter eũ,cuius ira non poteſt portari,& ſicut aquæ quæ decurrunt in præceps,
ſurſum non reuertuntur, ſic ipſi per captiuitatẽ in Aſſyrios ſemel delapſi non reuocabuntur.
Etenim Iudæ tranſmigratio in Babylonios ad tempus quidem reuocanda ſed poſtmodũ ſub
Romanis omnino erat diſpergenda.decem autem tribuum captiuitas in Aſſyrios facta,nunq̃
erat vel eſt reducenda.Cũ taliter de loco illo ſuo dominus deus egreſſus fuerit,nolite exiſtima
" re o populi,quòd mutabilitate vſus ſit,vel quod in eo culpa ſit.Sed quid?[In ſcelere Iacob oẽ
" iſtud,& in peccatis domus Iſrael.] Omnis culpa ex Iacob eſt, omnis cauſa ex Iſrael eſt . Iacob
per omne ſcelus præuaricatus eſt,Iſrael per multa peccata fœdus domini trãſgreſſus eſt. Deus
autem fidelis ait Moſes,& abſq; vlla iniquitate iuſtus & rectus, vt Pſalmiſta dicit . Quoniã re- *Deut.32.*
" ctus dominus deus noſter,& non eſt iniquitas in eo. [Quod ſcelus Iacob,nonne Samaria? quæ *Pſal.91.*
" excelſa Iudæ?nonne Hieruſalem?] Ac ſi dicat,Nõ indiget oſtenſione ſcelus Iacob.i.decem tri-
buum,quia videlicet notum & publicum eſt.Ipſa Samaria ſcelus eſt,quia in omni regno,cuius
Samaria Metropolis eſt, vituli aurei publicè pro deo colũtur, & Baal cæteraq; portenta deo-
rum,& ibi prophetæ domini interfecti ſunt,quorũ plurimos Ieſabel interfecit. Similiter Hieru
ſalem metropolis Iudæ,& templum illud quondam domini , quoddam excelſum idolum fa-
ctum eſt, maximè ex quo Otholia filia Ieſabel regnauit illic, & idololatriæ fluxum illic intro-
" duxit vel auxit. [Et ponam Samariam quaſi aceruum lapidum in agro cũ plantatur vinea,& *2.Para.21.*
" detraham in vallem lapides eius,& fundamenta eius reuelabo, & omnia ſculptilia eius conci-
" dent,& omnes mercedes eius comburentur igni , & omnia idola eius ponam in perditionem,
" quia de mercedibus meretricis congregata ſunt,& vſq; ad mercedem meretricis reuertentur.]
Per coniunctionem,& ponam Samariã,paulo ante ſcriptis continuatur,vbi dixerat,Et valles
ſcindentur ſicut cera à facie ignis,ſicut aquæ quę decurrunt in præceps.Congrua valde aſſimi *Samaria*
latio eſt,Samariam poni quaſi aceruum lapidum in agro, cũ plantatur vinea,quæ videlicet cõ *quaſi acer-*
geſtio lapidum,nimis eſt infirma ſtructura,eo quòd ſine cemento ſit, & lapis lapidi nõ hęreat. *uus lapidũ*
Samaria naq; ſemper diſſenſiones habuit, maximè in regibus ſuis,toties demutatis,alijs percuſ *in vinea.*
ſis,& ſuccedentibus,imo irruentibus alijs, atq; ita factum eſt, vt vſq; ad diem extremæ capti-
uitatis nunquam ſibi cohærerent, aduerſus ſemetipſos ſciſſi, qui ſemetipſos ſciderant tã à deo,
quàm à domo Dauid.Porro illa quæ dicitur vinea,tunc plantabatur,videlicet tot palmitibus, *Pſal.79.*
quot fuerunt electi homines gentis illius,ex quo de Aegypto trãſlata,& eiectis gentibus plan-
tata eſt,erantq; palmites eius qui dicit, ego ſum vitis,videlicet habentes fidem eius adhuc futu
ri,ſicut & nos credendo, quia venit, & manendo in eo palmites ſumus eiuſdem vitis. Tantum *Iohan.15.*
Samaria,tantũq; omnis multitudo carnis Iſraeliticæ ſciſſa & nõ permanens in ea fide vel pro-
miſſione , quodãmodo differebat iam dicta electione , quantum differt lapidũ aceruus à vinea
quæ plantatur,qui videlicet aceruus non eſt vinea, quamuis propter plantatã vineam congre
gatur.Conueniens ergo ſimilitudo eſt,cum dicit:Et ponam Samariam quaſi aceruũ lapidum
in agro cum plantatur vinea, ſubiungens,& detraham in vallem lapides eius, & fundamenta
eius reuelabo,quod idem eſt ac ſi dicat . Tradam decem tribus in captiuitatem, & captiuitatis
eiuſdem cauſas manifeſtabo . Quod deinceps ſubiungit, Et omnia ſculptilia eius concident,&

omnes mercedes eius comburentur igni, & omnia idola eius ponam in perditionẽ, ad eandem
fundamentorum eius pertinet reuelationem, quia videlicet sculptilia siue idola penes se habu-
isse tale est, ac si domum vitiosis constat innixam fuisse fundamentis, & idcirco stare non po-
tuisse. Quia de mercedibus (ait) meretricis congregata sunt, & vsq; ad mercedem meretricis re-
uertentur. Et est sensus, Quia Samaria tanquã meretrix, quę de turpi mercimonio corporis sui
plurima congerit, ita aurum & argentum sibi congregauit, testante domino, cum in alio pro-
Osee.2. pheta dicit. Quia fornicata est mater eorum, confusa est quæ concepit eos, quia dixit. Vadam
post amatores meos, qui dant panes mihi & aquas meas, lanam meam & linum meum, oleum
meum & potum meum, & nesciuit quia ego dedi ei frumentum & vinum & oleum & argentũ
multiplicaui ei, & aurũ, quæ fecerunt Baal & cætera, quæ ita concludit. De quibus dixit. Mer-
cedes hæ meæ sunt, quas dederunt mihi amatores mei. Quamuis ergo dominus ipse aurum &
argentum multiplicauerit illi, de quibus sibi idola fabricata est, tamen quoniam hoc illa nesci-
uit, magisq; amatoribus suis reputauit, & eorum mercedes esse dixit, rectè nunc dicit, quia de
Vsq; ad mercedem meretricis. mercedibus meretricis congregata sunt, statimq; subiungit, & vsq; ad mercedem meretricis
reuertentur, Vsq; ad mercedem meretricis, idem est ac si dicat, vsq; ad nihilũ, quia merces me-
retricis pro nihilo æstimatur, testante scriptura quę dicit, quia preciũ scorti vix vnius panis est,
Prouer.6. Et falso quidem illa mercedes amatorũ suorũ esse dixit, ea quę deus dederat illi, sed reuera me-
retrix fuit, quia sicut historia libri Regum testatur, metropolis eadem Samaria quasi per for-
nicationem nata, id est, condita fuerat, & statim vt condita fuit, prostituta est Baal. Siquidem
3.Reg.16. ita scriptum est. Emitq; Amri montem Samariæ à Somer duobus talentis argenti, & ædifica-
uit eam, & vocauit nomẽ ciuitatis quam extruxerat nomine Somer domini montis Samarię.
Quo post sex annos mortuo, rursus scriptũ est. Et regnauit Achab filius Amri super Israel in
Samaria viginti & duobus annis. Et fecit Achab filius Amri malum in conspectu domini su-
per omnes qui fuerunt ante eũ, nec suffecit ei vt ambularet in peccatis Hieroboã filij Naboth,
insuper duxit vxorẽ Iezabel filiam Ethbaal regis Sydoniorum, Et abiit & seruiuit Baal, & ado
rauit eum, & posuit aram in templo Baal, quod ædificauerat in Samaria, & plantauit lucum.

Verè meretrix Samaria. Profectò enim & anima conditoris Amri meretrix fuit, vt cæterorum regum fornicantium
cum vitulis aureis, & Iezabel meretrix dæmonum fuit, cum qua & anima viri eius Achab, &
vniuersa nouę ciuitatis plebs statim cępit meretricari cum Baal. Verè ergo Samaria meretrix.
Hęc omnia sic vaticinatur propheta, vt doleat verum esse & imperfectum remanere nõ posse
quod loquitur. Vndè protinus sequitur. [Super hoc plangam & vlulabo, vadam spoliatus "
& nudus, faciam planctum velut draconum, & luctũ quasi strutionum, quia desperata est pla- "
ga eius, quia venit vsq; ad Iudam, tetigit portã populi mei vsq; Hierusalem.] Hoc sicut litera "
sonat, rectè intelligitur, quòd videlicet plangens, & vlulans propter instantem populi sui ca-
ptiuitatem, vestimentis quoq; spoliatus & nudus incesserit, internum animi dolorem, habitu
quoq; corporis indicans, siue captiuandorum miseriam, quod ad Esaiã quoq; fecisse legimus
Esaia.20. ex præcepto domini dicentis. Vade & solue saccum de lumbis tuis, & calciamentum tuũ tolle
de pedibus tuis, ac deinceps, sicut ambulauit seruus meus Esaias, nudus & discalciatus triũ an
norum signum & portentum erit super Aegyptum, & super Aethiopiam, sic minabit rex As-
syriorum captiuitatem Aegypti, & transmigrationem Aethiopiæ. Quod deinde subiungit, fa
ciam planctum velut draconum, & luctũ quasi strutionum, valde dolenter pronunciat, quòd
luctus & planctus suus pro populo illo nequaquam sit profuturus siue exaudiendus. Quis enim
draconibus terribili sibilo personantibus, quando vincuntur, aliqua miseratione compatitur?
Quis strutionibus oua sua in puluere derelinquentibus misereatur, cum ipse sibimet, vel na-
turæ suæ non misereatur? Quòd autem populus ille dignus fuerit huiusmodi similitudine, alię
Threno.4. quoq; scripturæ testantur. Nã Hieremias in lamentationibus. Filia (inquit) populi mei crudelis
Luca.3. quasi strutio in deserto. Et Ioannes Baptista. Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere
à ventura ira. Igitur faciam planctum velut draconũ, & luctum quasi strutionũ, id est, planctũ
nulla commiseratione dignum, & luctum nulla consolatione deliniendum. Nam & ii dolens
dracones, non pium habent gemitum qui compassionem prouocet, sed iræ ardentis tumultũ,
& quem caueri oportet. Similiter & si moerent strutiones, crudelitas innata permanet, nec ad
naturalem curam siue diligentiã posteritatis inanis stultitia flecti potest. Quare hoc dicis. Quia
desperata (ait) plaga eius, quia venit vsq; ad Iudam, tetigit portam populi mei vsq; ad Hieru-
salem. Idcirco sic loquor, quia spes misericordiæ à domino, siue soluendæ captiuitatis decem
tribuum nulla est, dicente ipso per alium prophetam. Quia non addam vltra misereri domui
Osea.1. Israel. Vsq; ad Iudam venit, & tetigit portam populi mei vsq; ad Hierusalẽ, quod factum esse
& Regum & Esaię libri testantur. Assyrius quippe vastata Samaria, venit etiã in Hierusalem,
eo tempore quo Rapsaces missus est insultans. Et tunc quidem non desperata fuit plaga Iuda,
siue Hierusalẽ, sicut plaga Israel, siue Samariæ. Nam egressus angelus domini, percussit in ca-
stris Sennacherib centum octoginta quinque milia, sed postmodum à Chaldæis & Hierusalem

subuersa,

subuersa,& populus eius in Babylonem ductus est. Amplius autem posterius in manibus Ro- 4. Reg. 18.
manorū plaga eiusdem Hierusalem desperata est, & magis plagati sunt Iudæi, ducti in omnes Esai. 36.
« gentes captiui,quoniam decem tribus tunc Assyrius subduxit. Sequitur, [In Geth nolite nunci 4. Reg. 19.
« are, lachrymis,ne ploretis. In domo pulueris puluere vos conspergite.] Ac si dicat, Hoc ad cu
mulum miseriarum vobis accidit,quòd patientibus nullus compatitur,cum offenso deo cun-
ctis quoq; gentibus sitis odiosi. Propterea dixi, Faciam planctum quasi draconum, quia sicut
quando dracones siue ab elephantis,siue ab hominibus vincuntur,& ob hoc ingenti sibilo per
sonant,nullus hominum accurrit ad hoc, vt de nece illorum doleat. Habent etenim dracones
& homines naturales inter se inimicitias: Ita dum vos ab hostibus capiemini, nulla ex vicinis
gentibus erit quæ condoleat,nulla quin de malis vestris gaudeat. Amplius aūt gaudebit Geth
Palæstinæ vrbs,vnde fuit Goliath & fratres eius, qui ceciderūt in manu Dauid & seruorū eius, 2. Reg. 21.
« & idcirco plus cæteris in miseria vestra gaudendo semetipsam consolabitur. Nolite ergo nun
« ciare in Geth, imò optate,quod impossibile est,ne audiat illa vestras clades,neq; lachrymis plo
« retis,quia vester fletus gaudium & risus eius erit. Dissimulate fletum,nec en singultus dolor erū
« pat,ne aduersarii gratulentur. Nolite foras exire,sed in domo pulueris puluere vos aspergite.
In domo ruente, cinere ruinarum vosmet aspersos tantùm vosipsi conspicite. Hæc quidem
tanquam consulendo dicit, veruntamen verba hæc non rationis sunt,sed doloris,qui sæpe ra-
tionem non admittit. Nam quantumcunq; dissimulent,lachrymasq; teneant captiui,impossi-
bile est vt calamitas eorū aduersariis maximè vicinis,vt erant Philistijm,ignota sit. Nec mora
tur iudex,scilicet diuinitas,certam de pectore & ore prophetæ dare sententiam,quæ hoc mo-
« do denotat. [Transite vobis habitatio pulchra,confusa ignominia.] Habitationem pulchram Habitatio
Samariam appellat, quippe quæ in pulcherrimo atq; vberrimo Iudææ loco sita est. Dixit er- pulchra Samaria.
go ad eam,O tu quæ habitas in regione vberrima, quæ confusa es ignominia, transi,& in ca-
ptiuitatem ducere, iudicium portans ignominiæ tuæ, confestimq; ad nos conuertitur,& dicit,
« [Non est egressa quæ habitat in exitu.] Quod verum de eadem habitatione pulchra, id est, de
Samaria,an certè de Hierusalem dicat,de qua versu sequenti manifestè loquitur,incertum est.
Sed si de Samaria dicitur,hic sensus est,Non est egressa quæ habitat in exitu, id est, ipsis Assy-
riæ captiuitatis foribus sita est. Et statim vt mora fuerit de finibus suis,hostilem terram ingre-
ditur,verum quantumcunq; vicina sit,non satis liquet, quomodo ipsa quæ transire iubetur,&
transit,congruè dicitur,quòd nō egressa sit. Si autem de Hierusalem hoc dictū placet intelligi,
sensus iste erit. Vos transite iam habitatores habitationis pulchræ, scilicet Samariæ, Hierusalē 4. Reg. 19.
autem hac vice non egreditur, quæ tamen habitat in exitu, id est, cuius egressio siue transmi- Esaiæ. 37.
gratio iam pridē paratur,sed paululū differtur, videlicet Ezechia, simulq; Esaia propheta deo
supplicantibus, suisq; precibus eam retinentibus, dictumq; est hoc secundū similitudinem ali-
cuius egressuri,iamq; in ostio stantis,cuius egressio certa quidem est,sed retardatur aliquibus ex
causis. Clarum hoc est respicienti,quòd tunc quidē Hierusalem liberata est de manu Assyrio-
rum,qui decem tribus captiuauerant, sed postmodū Chaldæis tradita, & in Babylonem du-
« cta est. De qua videlicet Hierusalem protinus sequitur, [Planctum vicina domus accipiet à vo
« bis quæ stetit sibimet,quia infirmata est in bonum,quæ habitat in amaritudinibus,quia descē-
« dit malum à domino in portam Hierusalem,tumultus quadrigæ stuporis habitantis Lachis.] Hierusalē
Nam illa quæ interim stetit sibimet Hierusalē est,quæ(vt iam diximus)tunc egressa non est,do infirmata in bonum.
mus autem vicina, imo cognata eius Israel erat, id est, decem tribus, cuius planctum accepit 4. Reg. 18.
à vobis o habitatio pulchra,cui dictū est. Transite vobis,id est,abite captiui. Accepit(inquam) Esai. 36.
planctum, & ad suum traxit instrumentum vt infirmaretur, id est, coram deo humiliaretur,
& idcirco stetit,quia infirmata est in bonum,quæ habitat in amaritudinibus. Quam infirmita-
tem bono ipsius habitam,& has amaritudines eius scriptura libri Regum, siue Esaiæ prophetę
manifestè testantur. Cum enim translatis decem tribubus,Sennacherib rex Assyriorum ascen
disset super omnes ciuitates Iuda munitas,& cepisset eas,misissetque Rapsacen de Lachis in Hi
erusalem,ad blasphemandum deum viuentem, & exprobrandum clamosis vocibus. Audi-
ens Ezechias per nuncios ingredientes ad se scissis vestibus,scidit & ipse vestimenta sua,& ob-
uolutus est sacco,& intrauit in domum domini. Et misit Eliachim, qui erat super domum, &
Sobnam scribam,& seniores de sacerdotibus opertos saccis ad Esaiam filium Amos prophetā,
& dixerunt ad eum,Hæc dicit Ezechias, Dies tribulationis & correptionis & blasphemiæ dies
hæc,quia venerunt filii vsq; ad partum,& virtus non est parturienti,&c. Taliter infirmata est
& adeo habitauit in amaritudinibus, vt assimilaretur parienti virtutem in partu non habenti,
pro eo quia ascēdit malum à domino in portam ipsius Hierusalem. Et tumultus quadrigæ stu
poris habitanti Lachis, quæ ciuitas erat in tribu Iuda,quam & ceperat Sennacherib, vnde & Lachis.
seruos suos misit ad Ezechiam, cuius quadrigæ tā multæ erant, vt rectè dicantur,quadrigæ stu
poris. Malum illud à domino descendisse dicit,quia videlicet non venisset Sennacherib,nisi iu
dicio vel permissione domini. Quod ipse quoq; scire gestiens, eademq; scientia nimiū abutens,
non pa-

nō parum de suo mendaciter adiecit. Dixit enim: Nunquid sine domini voluntate ascendi ad *Vbi supra.* locum istum, vt demolirer eum. Dominus dixit mihi, Ascende ad terrā hanc, & demolire eam. Descendisse autem illud malum in portā Hierusalem congruè dicit, quia nuncij Sennacherib, per quos talia mandauerat, venientes Hierusalem steterunt iuxta aquæ ductum piscinæ superioris, quæ est in via agri fullonis, vocaueruntq; regem. Egressus est autē ad eos Eliachim filius Helchiæ præpositus domus, & Sobnas scriba, & Ioæ filius Asaph à commentariis. Sed non est egressa (inquit hic propheta) quæ habitat in exitu, subauditur, quamuis clamaret Rapsaces. Hæc dicit rex magnus rex Assyriorum, facite mecum quod vobis est vtile, facite mecū benedictionem, & egredimini ad me, &c. Habitat quidem in exitu (vt iam dictum est) quia vicina erat Babylonia captiuitas, sed tunc egressa non est, nec ipse ingredi permissus est, dicente dn̄o per Esaiam: Non ingredietur vrbem hanc, nec mittet in eam sagittam, nec occupabit eā clypeus, non circundabit eam munitio, &c. Sequitur. [Principium peccati est filiæ Syon, quia in- *Vbi supra.* uenta sunt in te scelera Israel. Propterea dabit emissarios super hæreditatem Geth, domū mēdacij in deceptionem regibus Israel. Adhuc hæredem adducam tibi, quæ habitas in Maresa, vsq; Adollā veniet gloria Israel.] Nomina hæc sunt ciuitatū in tribu Iuda, Lachis, Maresa, & Adolla. Porrò, Geth Palæstinæ (vt iam dictum est) vrbis vocabulum est. Veruntamē totus hic locus obscurus est, propterea, quia nihil rerum gestarum ex eis scriptura refert in illo aduentu Assyriorum, nisi quod cum cæteris vrbibus commune est, quia ascendit rex Assyriorū ad vniuersas ciuitates Iuda munitas, & cepit eas, excepto quòd de Lachis Rapsacen misisse legitur in Hierusalem ad regem Ezechiam, cum manu graui. Itaque quia nihil suffragatur de scripturis, quòd locum hunc splendidiorē reddere possit, nihil est amplius quod lector exigere possit, quàm ipsa beati Hieronymi dicta dubiè pertractantis & quasi nauicula, vt fatetur ipse, inter saxa & acutissimos scopulos pro posse regentis. Venient igitur (inquit) ò Lachis vrbs idolis dedita, & ad te quadrigæ & equites Assyriorum, quia & in te inuenta sunt scelera Israel, & tu fuisti principium Idololatriæ in Iuda. Per te enim quasi per portam impietas decē tribuum migrauit Hierusalem. Non solùm autem per Lachis tumultus veniet quadrigæ, sed & super Geth metropolim Palæstinæ (de qua supra dixeram) in Geth nolite annunciare. Mittet enim Assyrios latrunculos suos quos vocat emissarios, & possidebit domum idololatriæ vrbemq; mendacij, quæ in supplantationem fuit regibus Israel. Quod autem sequitur: Adhuc hæredem adducam tibi, quæ habitas in Maresa, pulchrè allusit ad nomen. Quia enim Maresa hæreditas dicitur, aduentum in eam hostiū pro hæredibus appellauit, & vsque Adollam vrbem Iudę veniet Maresa, id est, hæreditas, quę gloriosa est in vrbibus Israel, vt vbi dicitur, glorię, genitiuus casus sit numeri singularis huius gloriæ, & non nominatiuus pluralis hæ gloriæ. Vel certè ita intelligamus. Captiuitas Israel quæ euenit Lachis, & Geth, & Maresa, vsque Adollam quoq; veniet, expressiusq; legendū est gloria Israel, vt per antiphrasin ignominia, vel vastitas sentiatur. Nunc idem quod paulo ante dixerat, transite vobis, habitatio pulchra confusa ignomia verbis aliis rursus edicit. [Declauare & tondere super filios deliciarum tuarū, dilata caluitiū tuum sicut aquila, quoniā captiui ducti sunt ex te.] Et illic transite, cū dicit, hoc est sine dubio transibitis, & hic, decaluate & tondere, & dilata caluitiū tuū, idem est ac si dicat: Decaluaberis & tondeberis, & caluitiū tuū dilatabis. Veruntamen cum dicit, sicut aquila, breuiter alios pro aliis filiis restituendos significat, vt vel ipse propheta, vel quilibet alius spiritualiter intelligēs, in ipsa pro qua dolere poterat decaluatione & tonsione Israelis consolatione nō careat. *Caluitium aquilæ.* Quomodo enim vel ad quid decaluatur, siue caluitium dilatat aquila? Nimirū certo tempore cum *Psal. 102.* senuerit, veteres pennas amittit, & remanet implumis, sed nouis renascentibus, ipsa iuuenescit. Vndè & Psalmista. Renouabitur (ait) sicut aquilę iuuentus tua. Ergo spiritus illud propheticus mysticè innuit, quod pro filiis deliciarum, id est, pro filiis carnalis Israel, qui & à fide exciderūt, & de terra sua captiui mox traducendi erāt, alij nō filij carnis, sed filij promissionis, & fidei subrogandi forent, atque ita rursus iuuenescens Israel tanquam aquila renouata plumis ac pēnis floridis ornata in cœlum volaret, quod nunc fit, & vsq; in finem sæculi fieri non desinit, renascentibus ex omnibus gentibus fidelibus, tanquam nouis plumis, & carnalibus filijs, tanquam

CAP. II.

veteribus plumis in omnes gentes perpetua captiuitate dispersis. Sequitur. [Væ qui cogitatis inutile, & operamini malum in cubilibus vestris. In luce matutina faciunt illud, quoniam contra dominum est manus eorum. Et concupierunt agros, & violenter tulerūt, domosq; rapuerunt, & calumniabantur virum & domū eius, virum & hęreditatem eius. Idcirco hęc dicit dominus: Ecce ego cogito super familiam istam malum, vndè nō auferetis colla vestra, & non ambulabitis superbi, quoniam tempus pessimum est.] Hactenus dixerat, quòd propter scelus Iacob, & propter peccata domus Israel tradenda esset Samaria, malūq; descēsurum à domino in portam Hierusalem, & omnes populos terrāq; & plenitudinem eius scire optauerat iustitiam domini, sic in populum quondam suum vindicantis, sed nō dixerit modum sceleris siue peccatorum, id est, vtrum taliter peccassent, vt iram tantā meritò sustinere deberent. Vt ergo amplius

amplius iustitia dei manifestetur, & ipsi inexcusabiles cognoscantur. Væ(inquit)qui cogita-
tis inutile, & operamini malum in cubilibus vestris, statimq; ad auditores conuersus, in luce
(ait)matutina faciunt illud, quoniam contra dominum est manus eorum,&c. Modũ peccati
illorum in eo maximè exprimit quod ait. In luce matutina faciunt illud, quoniam contra do- *Psal.72.*
minum est manus eorũ. Quid enim est in luce matutina, nisi ac si dicat, non in ignorantia? Et
quid est, quoniam contra dominum manus eorum, nisi ac si dicat, nõ ex infirmitate, sed ex su-
perbia, vel(sicut Psalmista dicit)quasi ex adipe prodiit iniquitas eorum. Hic nãq; modus pec- *Psal.24.*
cati est deterrimus, cum quis non per ignorantiam, non per infirmitatem, sed scienter per su-
perbiam peccare cognoscitur. Deniq; si per ignorantiã quis peccat, si per infirmitatẽ delinquit,
adhuc venia proxima est illi. Vndè psalmista firmiter tenens anchorã spei. Delicta(inquit)iu-
uentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. Iuuentutem pro infirmitate posuit, quia vi- *Psal.9.*
delicet iuuẽtus ipsa magna carnis infirmitas est. Porrò, peccator superbus dominũ exacerbat, *Væ tibi Hie*
& dominus(sicut ait idem) secundum multitudinẽ iræ suæ non quæret, id est, pereuntẽ nõ re- *roboam.*
quiret, veniam illi non offert, quia multum iratus est. Væ igitur tibi ô Hieroboã, de cuius pec
catis nunc maximè agitur, vbi præmissum est, in scelere Iacob omne istud & in peccatis do-
mus Israel. Tu enim peccare fecisti Israel, & idcirco tu solus sufficis, vt(exempli gratia)venias
ad medium pro omnibus, quibus væ minatur, quia cogitant inutile, & operantur malũ in cu-
bilibus suis, in luce matutina, id est, scienter, vel cũ cõsilio & quasi sapienter faciunt illud, quo-
niam contra dominũ est manus eorũ. De te nãq; sic manifeste scriptura testatur. Dixitq; Hie- *3.Reg.12.*
roboam in corde suo. Nunc reuertetur regnũ ad domũ Dauid, si ascenderit populus iste, vt fa
ciat sacrificia in domo domini in Hierusalẽ, & cõuertetur cor populi huius ad dominum suum
Roboam regem Iuda, interficientq; me, & reuertentur ad eũ. Et excogitato consilio fecit duos
vitulos aureos, & dixit eis. Nolite vltra ascendere in Hierusalem. Ecce dij tui Israel, qui eduxe
runt te de terra Aegypti. Hoc inutile cogitasti. Inutile(inquam)quia nõ profuit tibi, imò per- *3.Reg.11.*
noxium, quia plurimum nocuit tibi. Nisi enim istud cogitasses, melius & diutius regnare po-
tuisses, quia sic per prophetã dixerat dominus ad te. Si igitur audieris omnia quæ præcepero
tibi, & ambulaueris in vijs meis, & ero tecum, & ædificabo tibi domum fidelẽ, quam ædificaui
Dauid, & tradam tibi Israel. Quia verò cogitasti hoc, non solùm cogitando & faciendo, nõ cõ *3.Reg.14.*
firmasti regnum tibi, verumetiam nimis infeliciter te & thronum tuum deturbasti, secundum
verba eiusdem domini per eundem prophetã dicentis: Quia sic fecisti, ecce ego inducam mala
super domum Hieroboam, & percutiam de Hieroboam mingentem ad parietem, & clausum,
& nouissimum in Israel, & mundabo reliquias domus Hieroboam, sicut mundari solet fimus
vsque ad purum. Qui mortui fuerint de Hieroboam in ciuitate, comedent eos canes, qui autẽ
mortui fuerint in agro vorabunt eos aues cœli, quia dominus locutus est. Ergo nimis inutile
fuit, quod cogitasti, & idcirco omnium illorum exemplum meritò fieri debuisti, qui similiter in
utile cogitant, & operantur malum in cubilibus suis. Quinam sunt illi? Nimirum omnes qui e-
iusmodi sunt, vt non ab aliquo inducantur, sed proprio de corde malum confingunt, & adin-
ueniunt de semetipsis, vtpote maliciosi, quod te fecisse scriptura manifestè redarguit, dũ dicit: *Maliciosi.*
Dixitq; Hieroboam in corde suo, &c. Vndè & alius propheta cum de vitulo tuo loqueret, Ex *Osea.8.*
Israel(inquit)ipse est, artifex fecit illũ. Tu es ille artifex notissimus inter omnes artifices, qui ma
lum operantur, vel operati sunt in cubilibus suis, id est, adinuenerunt de cordibus suis, qui in
luce matutina, id est, cũ deliberatione, nõ ignoranter, sed scienter(vt iam dictũ est)faciunt illud,
quod ex eo maximè probatur, quoniam contra dominum est manus eorum, id est, quoniam
peccatum suum, dum redarguuntur, fortiter defendũt, quod fecisti tu, qui redargutus per pro- *3.Reg.13.*
phetam extendisti manum tuam contra dominũ, sicut scriptum est. Cũq; audisset rex sermo- *Violentia re*
nem hominis dei, quem inclamauerat contra altare Bethel, extendit manum suam de altari, *gum Israel*
dicens: Apprehendite eum, & exaruit manus eius quam extenderat cõtra eum, nec valuit re- *contra pro-*
trahere eam ad se. Huiusmodi vt contra dominum, ita cõtra fratres & proximos, quibus præ- *ximos suos.*
ualent impiè fortes, & fortiter impij sunt. Vndè & protinus subiungit. Et concupierunt agros,
& violenter tulerunt, domosq; rapuerunt, & calumniabantur virum & domum eius, virũ &
hæreditatem eius. Talium quoq; quod væ illis sit, vnus pro exemplo satis est, videlicet Achab
rex Israel, qui concupiuit vineam Naboth, & quia noluit eam dare, calumniatus est cũ vxore *3.Reg.21.*
sua virum eundem & hæreditatem eius. Calumnia fuit eiusmodi, Sumite(inquit)duos viros fi
lios Belial contra eum, & falsum testimoniũ dicant. Benedixit Naboth deum & regem, & du
cite eum, & lapidate, sicq; moriatur, & ita factum est. Talia fuerunt scelera Iacob, & talia pec-
cata domus Israel, cuius inter reges isti duo Hieroboam & Achab, cum vxore sua Iezabel no
tissimi in sceleribus sunt, quorũ à peccatis, neq; reges neq; populares recesserunt, imò vsq; adeò *Matth.21.*
tandem in peius progressi sunt, vt contra ipsum dominũ Christum cogitarent inutile, & ope-
rarentur malum, ita virum eiusmodi calumniarentur & hæreditatem eius, dicentes cum vidis
sent eum, Hic est hæres, occidamus eum, & nostra erit hæreditas. Væ igitur illis. Nam idcirco
hæc

hæc didit dominus, Ecce cogito super familiam istam malum, vndè nõ auferetis colla vestra, & non ambulabitis superbi, quorum tempus pessimum est. Videmus ita factum, quia videlicet decem tribus iugum Assyriæ potestatis subierunt, de quo auferre colla sua, nec potuerunt, nec possunt. tribus autem Iuda in Babylonem ducta, rursus quidem de illa captiuitate collũ suum abstulit, sed rursum captiuantibus Romanis collum suum iam erigere, vel superbi ambulare non possunt, sunt enim contemptibiles coram omnibus hominibus, tempusq; passionũ est illis, maximè pro ciuitate qua sunt excæcati. Sequitur. [In die illa sumetur super vos pa- »

Exempla à canibus venaticis. rabola, & cantabitur canticum cum suauitate dicentium: Depopulatione vastati sumus pars » populi mei commutata est. Quomodo recedit à me, cum reuertatur, qui regiones nostras di- » uidat? Propter hoc non erit tibi mittens funiculũ sortis in cœtu domini.] Sensum scripturarũ » sensum verũ quærere, & indagare cupientes, syluaticarum venationum recordamur, quarum in vsu quinam canes veraciter venatici sint, comprobantur. Nam qui eius naturæ, vel sagacitatis non sunt, vt venationis infatigabili dilectione trahantur, mox vt spinetis, aut paludibus, aut scopulis, vel rupibus offensi fuerint, fugientem capream, aut hinnulum ceruorũ segnes obliuiscuntur, & ad domestica cubicula vacui reuertũtur. Qui autem canes ingenui vel naturaliter sunt venatici, nullius difficultatis offensione superãtur, sed eunt perniciter per aspera, per inuia, quo semel aspectæ venationis delectabili odore trahuntur, quasi morituri nisi capiant, miserabiliter gemebundi, nisi apprehendant. Si canes domini sumus, sensus veritatis in san-

Difficultas huius capituli. ctarum scripturarũ sylua densissima venatio nobis est. Currimus vt comprehendamus, & tũc læti sumus, tunc coram illo lætari gestimus, si inter omnes literæ difficultates perseueranter intenti, sensum bonum & vtilem, qui lectorẽ ædificet, & velut conuiuã oblectet, reportamus. Capitulum præsens secundum saltuũ iam dictã similitudinẽ, difficile est adeò, vt propter difficultatem eius dicat B. Hieronymus, & studiosus sensuum tractator, & fidelis literæ interpres. Si quis autem in lege domini die ac nocte meditatus, maius habuit studium, maius ingenium, ocium, gratiamq;, & potest de præsenti capitulo probabilius aliquid dicere, non sperno, nõ inuideo, quin potius cupio ab eo discere, quod ignoro, & libenter me discipulũ profitebor dummodo doceat, & non detrahat. Nihil enim tam facile quàm ociosum & dormientem de aliorũ labore, & vigilijs disputare. Hæc ille pro difficultate dixit præsentis capituli, quo sic per hunc prophetam, dictum est. In die illa sumetur super vos parabola, & cantabitur canticũ cũ sua-

Cantica Iudæorum in luctũ versa uitate dicentiũ: Depopulatione vastati sumus, &c. vt supra. Reddiderat autem hũc sensum. Sicut enim mala operati sunt contra dominum, sic mala captiuitatis perpetua sustinebunt, & in tantam venient angustiam, vt omnia eorum cantica, & psalmi vertãtur in luctũ, nihilq; aliud nouerit loqui populus, nisi hoc, depopulatione vastati sumus, siue miseria miseri facti sumus. Terram quippe repromissionis, quę prius duabus & semis tribubus forte diuisa fuerat trãs Ior-

Nume. 32. danem Moysen mittente funiculum, & postea ab Iesu naue tribubus reliquis dispertita. Hæc

Iosue. 14. gentibus Romano mensore diuisa est, Et nemo fuit qui prohiberet, quin potius cum vniuersas obtineant nationes, nullus est in Iudęis qui antiquum pristina libertate possideat statum. Hæc ergo cum dicit, & cum plura similia diuersis in locis, hiantem atque latrantem canem auditorem reddit, vt sicut in plerisque sic & in præsenti loco seipsum adhuc subesse sentiens quantumus fugientem velut capream aut ceruorum hinnulum non cesset insequi. Dicimus itaq; quia dies illa siue tempus pessimum, in quo parabolam super illos sumendam, canticumq; cum suauitate cantandum prædixit, tempus præsens est. Nunc enim super illo parabolam sumpsi-

1. Cor. 10. mus, videlicet, ex quo Apostolus sic præscripsit, vt diceret: Hæc autem omnia in figura contingebant illis. Nimirum quod & corpora illorum in deserto prostrata sunt, qui rubrũ mare transierant, & in Moyse baptizati fuerant in nube & in mari, & illud quòd decem tribus à domo Dauid scissæ sunt, & in Assyrios captiuitate abierunt, & illud quòd Hierusalẽ ciuitas sancta Chaldaicó igne conflagrata est, & Iuda in Babylonem trãsmigrauit, parabola magna, parabola super omnes illos sumpta nobis est. Deniq; secundũ horũ similitudinẽ damna ecclesiæ, quæ de multitudine credentiũ, siue nomine tenus Christianorũ frequenter acciderũt mater ecclesia considerat, & ad correctionem siue ad consolationẽ filiorum parabolas eiusmodi

Vituli aurei hæreticorũ. sæpius recitat, siue cum falsi fratres qui eandẽ profiteri fidem videntur, propter malos mores æternæ promissionis terra digni æstimantur, quasi in deserto prosternuntur, siue cum manifestè hæretici fidei veritatẽ abdicantes, veraciter sese scindunt à domo Dauid, & impiorũ dogmatum vitulos fabricantur, quasi aureo fulgore nitidi sermonis, ad simplices decipiendos semper intenti. Quid de Babylonica captiuitate dicam? Nunquid solummodo parabola nobis est, &

Psal. 136. non etiam suaue canticũ? Deniq; quoties cantamus, Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Syon, &c. canticum cantatur, super illos sumptum, & nobis congruum, qui reuelatos in Christo habentes oculos in illa captiuitate, quæ tunc per Nabuchodonosor vni populo accidit, vniuersalem intelligimus captiuitatem humani generis, quæ per diabolũ euenit in transgressione primi hominis. Et taliter cantare, est dicere, depopulatione

vastati

vastati sumus, quod verum est, ita vt etiam veraciter dicamus, morte mortui sumus. Nam in
Adam omnes moriuntur. Quod autẽ subiungitur, pars populi mei commutata est, propius *Pars populi*
ad quempiam de gẽte illa electum & sanctũ, verbi gratia, ad Apostolũ pertinet, cuius populus *mei cõmu-*
secundum carnem Iudaicus populus est. Nam illius populi sui quæ pars fuerit exprimit his *tata est.*
verbis, Quorum adoptio est filiorum, & gloria & testamentum, & legislatio & obsequium, & *Roma.9.*
promissa, quorum patres & ex quibus Christus secundum carnẽ, qui est super omnia deus be-
nedictus in sæcula, Amen. Dicat ergo siue idem Apostolus, siue quilibet alius ex illo populo
sanctus & verus, pars populi mei cõmutata, id est, tota dignitas Iudæis ablata, & gẽtibus data
est. Quod dum dicitur, & fit, sumitur super eos etiã in illa parabola, de duobus fratribus, Iacob *Gene.25.*
& Esau, quia videlicet secundũ rem illorum corporaliter gestã, fit hoc spirituale mysteriũ, dum
spiritualia primogenita Iudæorum commutata, id est, supplantatori populo gentiũ data sunt.
Nimirum talis assumptio parabolæ vel cantici, digna est præsenti præconio spiritus prophe-
tici, quia magna est, & ad illam pertinet assumptionem, de qua cum loqueretur Apostolus,
Quæ (inquit) assumptio, nisi vita ex mortuis? Dicitur autẽ huiusmodi parabola cum suauitate *Roma.11.*
dicentiũ: Verẽ nãq; suaue est huiusmodi canticũ, eis duntaxat qui dicunt, & dicere sciunt. Nam
econtra illis super quos dicitur, secundũ eiusmodi parabolam, nimis amarũ est tormentũ. Vbi
autẽ dicitur, cõmutata est pars populi mei, vt sequens versiculus cohæreat, subaudiendum est
eiulantis, atq; dicentis: Quomodo recedet à me, cum reuertatur qui regiones nostras diuidat?
Sicut enim prædictus Esau, magno clamore irrugiens, & eiulatu magno flens, iustè (inquit) vo *Gen.27.*
catum est nomẽ eius Iacob, supplantauit enim me in altera vice. primogenita mea ante tulit,
& nunc secundo subripuit benedictionẽ meã. Sic populus Iudaicus credentẽ ex gentibus po-
pulũ, iã altera vice contra se reuersum esse, & nõ desistere vidẽs, dolet & torquetur, dicitq;: Quo
modo recedet à me cum reuertatur, qui regiones nostras diuidat? Regiones nãq; Iudæorũ in eo
reuertentes diuidimus, quòd gustata dulcedine primogenitorũ quæ ante tulimus. i. prædica-
tione euangelij, quã suscepimus, iterũ succingimur, & omnes scripturas eorũ, legẽ & ꝓphetas
& psalmos inuadimus, Christo regiones istas metiente ac diuidente. i. sensum nobis aperiente,
vt intelligamus. optaret nos Iudæus recedere saltẽ cõtentos primogenitis. i. verbo euangelij,
quod oportebat illũ primũ loqui, sed nõ desistimus, nisi oẽs (vt iã dictũ est) scripturas rapiẽtes,
spoliatos illos, & ab omni veritate nudos esse ostendamus. Cum igitur secundum eiusmodi pa-
rabolã populus iste sit Esau, qui & ante primogenita, & secundò vniuersas æternæ benedicti-
onis regiones perdidit, rectè mox dicitur illi. Propter hoc nõ erit tibi mittens funiculũ sortis
in cœtu domini. Et est sensus, Quoniã tu o popule carnalis, qui te semẽ Iacob existimas, talis ef-
fectus es, vt rectè de te talis parabola sumpta sit, & canticũ quo decantaris, quòd sis Esau, quòd
sis multitudo incredula, quę quãuis mare trãsierit, prostrata est in deserto, nec terrã ꝓmissionis
intrauit, quòd sis illa turba, quæ scidit se à domo Dauid, & vitulos aureos fecit, ꝓpter hoc nul
lus de tuo cœtu cõputabitur inter eos, qui vocati sunt à domino, vt ꝓmissionẽ accipiãt æternæ
« hæreditatis. Sequitur. [Ne loquamini loquentes, nõ stillabit super istos, nõ cõprehendet con-
« fusio, dicit dominus domus Iacob, Nunquid abbreuiatus est spiritus domini, aut tales sunt co- *Responsiões*
« gitationes eius?] Ordo verborũ est, O domus Iacob, dominus dicit: Ne loquamini loquẽtes, *Iudæorũ cõ-*
non stillabit super istos, nõ cõprehendet eos cõfusio. Ne loquamini loquentes, nũquid abbre- *tra nos.*
uiatus est spiritus domini, aut tales sunt cogitationes. Porro qui sensus sit quotidiano expe- *Iohan.3.*
rimento ferẽ perdoceri possumus. Quoties nãq; illis loquimur dicentes: cõdemnari omnẽ ho-
minem in Christũ nõ credentẽ, nec Iudęũ pertinere ad salutẽ Christo incredulũ, iuxta illud, qui
aũt incredulus est filio, nõ videbit vitã, sed ira dei manet in eo, quãto magis qꝫ de scripturis an
tiquioribus istud cõprobari nitimur. Tanto bellicosius scutũ cõtra arripiũt, scutũ cordis sibi fa
ciunt magnitudinẽ patrũ suorũ, dicẽtes, impossibile esse, vt cõdẽnet genus illorũ, & istud quoq;
dicũt. Nunquid mendax est deus, aut mutabilis est deus? Nunquid sicut homo diuersis volun-
tatibus variatur, vt olim circuncisionem, nunc aũt baptismũ subire debeamus, vt olim firma-
uerit nobiscũ pactũ & cum patribus nostris, & nunc ad inimicitias cõuersus sit? Nimirum sicut
nunc de iudicio futuro, ita & tunc quando prænunciabant ꝓphetæ aduentũ Assyriorum, siue
Chaldæorum, & in captiuitatem iturũ esse propter peccata populũ illũ, totum quod dicebat
repellebant, & incredibile esse volebant. impossibile esse decertabãt, taliter derelinqui sanctũ
populum, & sanctam progeniem patrum sanctorũ, locũ sanctum, tẽplum pulchrum & glori-
osum. Dicebant ergo secundum verba hæc. non stillabit super istos, & non comprehendet eos
confusio. Nunquid abbreuiatus est spiritus domini, aut tales sunt cogitationes eius? dicebant
(inquam) mendaces & blasphemos esse prophetas, imo nec prophetas sed audaces dici debere
sycophantas, qui auderẽt dicere, ꝙ stillare deberet ira de cœlo super Abrahæ filios, super ge-
nus Isaac, ac super stirpẽ Iacob, ꝙ gentem sic magnificatã & honoratã cõprehenderet confusio.
quod tam breuis diceret esse spiritus dñi, vt tam cito pœniteret eum super bonis quæ promi-
serat illis, & ꝙ tales. i. tam mutabiles diceret habere cogitationes deus, qui est incommutabilis.

Siquidem aiebant, homines isti non quæsierunt pacem populi huius, sed malum. Hæc ergo in-
tuens prophera, imò per prophetam dominus, ne(inquit) loquamini, loquentes verba huius-
cemodi. Quid enim? [Nonne verba mea bona sunt cum eo qui rectè graditur? Et econtrariò,
populus meus in aduersarium consurrexit.] Ac si dicat: Vt quid talia loquimini, & quasi pro
me æmulamini, declamando quòd ego sim deus fidelis, deus patiens & longanimis, quod non
essem, si stillaret à me malum super vos, si comprehenderet vos confusio? Nonne & cum istud
vobis fecero, nihilominus verba mea, cum quo esse debent, cum eo sunt bona & prospera. Et
quis ille est, nisi is qui rectè graditur? Nimirum econtrariò debent esse dura & aduersa cum eo
Deut. 7. qui non rectè graditur, qui in contrarium consurrexit, quod fecit populus meus. Consulite
ipsam, quam suscepistis legem, & ipsa respondebit vobis quales inter me & vos cōditiones fu-
erint. Exempli gratia: Custodi ergo præcepta, & cæremonias, atq; iudicia, quę ego mando tibi
Ibidem. 11. hodie vt facias. Si custodieritis & feceritis ea, custodiet dominus deus tibi pactū & misericordiā
quam iurauit patribus tuis. En(inquit) propono in conspectu vestro hodie benedictionem, &
maledictionem. benedictionem, si obedieritis mandatis domini dei vestri. maledictionem, si nō
audieritis mandata domini dei vestri. Ecce autem populus meus mandata mea nō custodiuit,
sed in contrarium consurrexit. Nunc ergo exigere potest aut debet, vt cum eo verba mea bo
na sint, vt esse debent cum eo qui rectè graditur, & non potius maledictionem subire, sicut in
conditionalis legis decreto continetur? Ad hæc tanquam si quæreret populus in quo manda-
tis domini non obedirrit, sed potius in aduersarium consurrexit, protinus subsequitur, & dicit.
[Desuper tunicam pallium subtulistis, & eos qui transibant simplicitur, conuertistis in bellū. „
Mulieres populi mei eiecistis de domo deliciarum suarum, à paruulis earum tulistis laudē meā „
in perpetuum. Surgite & ite, quia non habetis hic requiem. Propter immunditiam eius corrum „
petur putredine pessima.] Causas reddidit, ex quibus conuincitur populus, quòd in aduersa- „
rium consurrexerit. Oportebat autem causas esse vniuersales, id est, ad vniuersum populum
pertinentes, quoniam non de vno homine, quod in aduersarium cōsurrexerit, sed de vniuerso
populo dictum est per apostrophen ad vniuersum populum, desuper tunicam pallium sustu-
listis, & cætera omnia verbis præteriti temporis, quod non videretur adeò esse conueniens, si
tantummodo de quotidianis loqueretur iniurijs siue rapinis. Igitur vbi, quando, & quomodo
populus domini ita in aduersarium consurrexerit, vt desuper tunicam pallium sustulerit, &
cætera hæc faceret, de sanctę scripturę rationibus proferendū est, & nihilominus quis ille fuerit
3. Reg. 11. cuius desuper tunicam pallium sustulerunt. Hoc facere cupientes, primùm quærimus, quid ra
tionis fuerit, quòd Achias prophera loquens cum Hieroboam in sermone domini de regno,
pallio nouo quo indutus erat, rē ipsam taliter significauit, vt scinderet illud in duodecim par-
tes, tolle (inquit) tibi decem scissuras. Hæc enim dicit dominus deus Israel, Ecce ego scindā re-
Tunica reg gnum Salomonis de manu eius, & dabo tibi decem tribus. Profectò per pallium suum regnū
num Iuda, Israel satis manifestè significauit, atque idcirco factum illud hic in præsenti loco cum dicitur,
pallium reg desuper tunicam pallium sustulistis, nos animaduertere facit, quia cœlestis gratia puero suo
nū Israel. Dauid, quasi pallium super tunicam dederat Israel & Iudam, vt super vtrumq; regnaret. Prius
2. Reg. 5. quasi tunica induerat illum, quando regnum dedit ei primum super Iudam solum. Septē quip
pe annis regnauit in Hebron super domum Iuda, priusquā regnaret super omnē Israel. Quan-
do verò venerunt vniuersæ tribus ad Dauid in Hebron & vnxerunt eum regem super se, cū
iam septem annis (vt diximus) regnasset super domum Iuda, tunc dominus eidē Dauid, super
tunicam pallium quoq; addidit. Et congruè sicut per Israelem pallium, sic & per tunicam do-
mus Iuda intelligitur, quia videlicet sicut tunica propius hæret corpori, quàm pallium, sic tri-
bus Iuda propinquior quàm cæteræ tribus fuit ipsi Dauid. nam ipse ex illa tribu extitit. Igitur
ò popule meus si quæritis cur dixerim, & econtrariò populus meus in aduersariū cōsurrexit,
ecce dico vobis, quia desuper tunicam palliū sustulistis i. vosmetipsos semini Dauid ademistis,
vos ipsæ decem tribus ab ipso recessistis, vt à me quoq; recederetis, sicut & fecistis. Nam relicto
2. Reg. 15. altari & templo meo, spretis ꝓmissionibus seminis, quod est Christus, quę dictę sunt ad Dauid,
Ibidem 20. vitulos aureos, quos fecit Hieroboam, coluistis, & colere nō destitistis. Hoc agentes siue agere
iam dudum intendentes, eos qui transibant simpliciter conuertistis in bellū. Quinā erant illi?
Nimirum ipse Dauid & viri eius, viri fortes, imò fortissimi, & quantū fortes, tantū simplices,
id est, bona fide & simplici corde cum deo & hominibus ambulantes. Illos (inquā) cōuertistis in
bellum, constituentes super vos regē Absalon aduersus patrē suū, & illo mortuo, rursus sequē-
Scissio re- tes Seba filium Bochri. Iam tunc penè desuper tunicā palliū modo iam dicto sustulistis, quia vi
gni propter delicet buccinante Seba & dicente: Non est nobis pars in Dauid, neq; hęreditas in filio Isai, se-
peccatū Da paratus est omnis Israel à Dauid, & ita sine pallio parumper remansit in sola tunica, quia soli
uid & Sa- adhæserunt ei contribules sui viri Iuda. Peccauerat nāq; in Vriam, & iccirco laborabat, subtra
lomonis, hente dño ad breue tempus pacē vestrā, non tamen auxilij sui gratiā, quia citius illo propitio,
ita recepit palliū sicut & tunicā, id est, Israelē sicut & Iudā. At vbi peccauit filius eius Salomon,

non in

non in vnum hominem,ficut ipse Dauid in Vriã,sed in ipsum deũ, colendo deos alienos propter mulierum concupiscentiam,tunc infirmata est domus Dauid,& vos præualuistis tollere illi pallium,nec enim vobis resistere potuit.Quare? Ante enim(inquit dominus)factũ est verbum hoc, id est,iudicium hoc, videlicet vt non posset resistere domus Dauid exigentibus peccatis,vt dimitterem vos secundum desideria cordis vestri.Notanda proprietas dictionis,quia sic est dictum,vt eos qui transibant simpliciter,conuertistis in bellum. Transire nãq; sanctorũ & electorum est,qui manentem hic ciuitatem non habent,sed futuram inquirunt, secundũ nomen Hebræorum, de quibus Dauid tam fide quàm carne ortus est. Hebræi nanq; Latinè dicuntur transitores.Eiusmodi fuerunt Dauid & Ezechias, & Iosias,& cætera domus Dauid fidelis,intra quam & domum Hieroboam, sicut scriptura refert,semper bellũ fuit. Iuxta quam similitudinem nunc vsq; semper bellũ est, & erit vsq; in finem sæculi, inter eos qui in præsenti sæculo animum figunt,& eos qui ad æterna futuri sęculi bona transire satagunt.Igitur & eos, inquit,qui transibant simpliciter conuertistis in bellum, & in illo bello malũ obtinuistis triũphum. Quomodo? Mulieres, inquit,populi mei eiecistis de domo deliciarũ suarum,& à paruulis earum tulistis laudem meam in perpetuum.Quænam erant mulieres populi mei,nisi homines infirmiores in vobis,qui populus meus esse debuistis?Quæ autem erat domus deliciarũ eiusmodi mulierum, nisi domus mea in Hierusalem,domus orationis in qua inuocabatur nomen meum.De illa domo vos mulieres illas eiecistis,id est,infirmiores & pauperes,quibus pręualuistis,sicut mulieribus solent viri pręualere. Eiecistis,inquam,videlicet tenẽdo & teneri cogendo illud edictum Hieroboam. Nolite vltra ascendere in Hierusalem,sed ite ad adorandũ vitulum vsq; in Dan.Ita eijciendo mulieres à paruulis earum,tulistis laudem meam in perpetuum,id est,ignorantem & errantem multitudinem fecistis in malo perseuerare, vt nunquam recederent à peccatis Hieroboam. Notanda hic trina distinctio peccantium,quam in sanctis scripturis animaduertere solemus,ita vt eorum qui per ignorantiam,& eorum qui per infirmitatem,& eorum qui per superbiam peccant. Nam qui per superbiam peccant, ipsi sunt cõtra quos maximè inuehitur,sic incipiendo,& econtrario,populus meus in aduersarium cõsurrexit. Qui autem per infirmitatem peccatis consentiunt,ipsi sequenti loco denotant,dicendo: Mulieres populi mei eiecistis de domo deliciarum suarum.Porrò qui per ignorantiam delinquũt, ipsi sunt de quibus ait,A paruulis earum tulistis laudem meam in perpetuum . Omnes pariter inexcusabiles sunt,& illi fortes viri simplicium debellatores,qui fortiter despoliauerunt,& illę mulieres quæ cum viri esse deberent, effœminatos tali in periculo animos habuerunt,timẽdo homines plus quàm deum.& illi paruuli sensu qui scientiam dei nõ habuerunt, & omnes pariter vna sententia feriuntur,quam protinus depromit,dicens:Surgite,& ite,quia non habetis hic requiem. Quod cum dicit,subaudiendum est illud quod notissimum est & esse debet,propter peccata Hieroboam,vel quia non recessistis à peccatis Hieroboã,qui peccare fecit Israel, vt sequens versiculus propter immunditiam eius. neque præsens est nominatiuus casus quem requirit hoc tertię personæ verbum corrumpetur.Non vtique accidit hoc per imperitiã siue incuriam eloquentis,sed per naturam & seueram indignationem ꝓpheticí spiritus infame nomen execrantis,& superfluum esse iudicantis,in libro suo scribere vocabulũ,quod toties historia sacra denotauit, dicendo de singulis regibus Israel, non recessit à peccatis Hieroboam,qui peccare fecit Israel.Itaque propter immunditiam eius, subauditur Hieroboã,quem tu o lector quomodo ignorare potes.eius,inquam,qui peccare fecit Israel,putredine pessima corrũpetur, ipse qui in immunditiam eius suscepit Israel? Vide ergo,vt sanctę scripturę sis familiaris ac domesticus,& tunc animaduertis, quàm familiariter ad te cõuersus spiritus propheticus qui dixerat, fugite & ite,quia non habetis hic requiem, dicit tibi, propter immunditiã Hieroboã corrumpetur Israel putredine pessima. Quam propter immunditiam? Nimirum propter vitulorum cultum,qui magna est immunditia eius qui fecit eos.Si enim de vno vitulo quẽ fecerãt in deserto veraciter dictũ est. Videns ergo Moyses populum quòd esset nudatus,spoliauerat enim eum Aaron propter ignominiam sordis,quanto magis de duobus rectè dicitur propter immunditiã eius qui illos fecit? Igitur propter immunditiam eius,propter non dominos,sed vitulos eius,quia factus est immundus, Israel corrumpetur, non qualicũq;,sed pessima putredine, id est,non sola corporũ quę nunc imminet captiuitate, sed animarũ quoq; abiectione,& irrecuperabili dãnatione,quia pœnitentiã noluerũt agere.His dictis ex imperio domini,statim ex affectu ꝓprio subiungit. [Vtinã nõ essem vir habẽs spiritũ,& mendaciũ potius loquerer.] Non enim absq; dolore,sine misericordia,sine cõpassione circa genus suũ esse poterat homo dei,quã uis cõtra eos inueheretur in sermone dñi zelo tã vehemẽti,sicut nec Apostolus cũ aduersus id ipsum genus suũ vehemẽt inueheret, declamãdo cęcitatẽ eius, ita prælocutus est. Veritatẽ dico in Christo,nõ mẽtior,testimoniũ mihi perhibẽte cõſcientia mea in spũ sctõ, quoniã tristitia est mihi magna,& cõtinuus dolor cordi meo. Nã quo pôdere statim ibidẽ subiũgit, optabã enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis,qui sunt cognati mei secundũ carnẽ meam,qui

Hebr. 13.

3. Reg. 14.

3. Reg. 12.

Trina distinctio peccãtium.

Immũditiã Israel, vitulorũ cultus.

Exodi. 32.

Roma. 9.

ſunt Iſraelitæ. Eodem & iſte, vtinam(inquit)non eſſem vir habens ſpiritum,& mendaciũ po-
tius loquerer. Nempe qui facit hoc, anathema eſto à Deo, vtpote pſeudopropheta loquẽs de
corde ſuo, non quod deus inſpirat, ſed quod mendacij pater diabolus ſerpens antiquus inſibi-
lat, Ad hæc dominus reſpondet. [Stillabo tibi vinũ in ebrietatẽ, & erit, ſuper quẽ ſtillatur po-
pulus iſte.] Ac ſi dicat, Non erit ita, vt tu nunc optabas, ſed tibi ſtillabo vt nunc vſq; ſtillaui,
nõ aquã mendacij, ſicut pſeudoprophetis, ſed vinum veritatis, ſicut vatibus ſanctis, & hoc vſq;
in ebrietatem, & vſq; quo tu inebrieris, & tacere non poſſis, ſed loquaris ex abundantia cor-
dis, & ſuper quem ſtillatur veræ prophetiæ pluuia, populus eſt iſte pro quo tu doles, & quan-
tumuis doleas iſte eſt, iſte(inquam)putredine peſſima, ſicut prophetaſti, corrumpi habet. Hu-
iuſmodi dolor conſolatione domini dignus eſt. Sequitur ergo, dicitq; & ipſi & per ipſum cæte
ris humilium ſeruorum ſuorum conſolator dominus. [Congregatione congregabo Iacob, to-
tum te in vnum conducam, reliquias Iſrael pariter ponam illũ quaſi gregẽ in ouili, quaſi pecus
in medio caularum tumultuabuntur à multitudine hominum. Aſcendet enim pandens iter an
te eos, diuident & tranſibunt portam, & egredientur per eam, & tranſibit rex eorum coram e-
is, at dominus in capite eorum.] Profectò liquet verba conſolatoria hæc eſſe, vt non doleat Ia
cob ſiue Iſrael, id eſt, quicunq; de illo patriarcha ſancto ſecundum carnem natus, ſecundum fi
dem quoq; filius eius, quemadmodum iſte propheta dolens dixerat, vtinam mendacium lo-
querer, id eſt, vtinam nequaquam ſecundum prophetiam meam tanta Iſraeliticæ multitudi-
nis amiſſio fieret. Vtinam cæcitas in Iſrael non contingeret. In eodem iſtũ ſpiritus cõſolatur,
Roma.11. in quo & Apoſtolus, qui dum loco ſupra memorato dixiſſet, quia cæcitas ex parte contigit in
Iſrael, ſubiũxit, donec plenitudo gentiũ intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret. Illa plenitudo
gentiũ hic dicitur Iacob .i. ſupplantator, dicendo, congregatione congregabo Iacob, totum
eſt. Nam reliquiæ Iſrael, quæ vt idem Apoſtolus ait, ſecundum electionem gratiæ ſaluæ fa-
ctæ ſunt, manifeſtè hic ſequentibus verbis exprimuntur, in vnum conducã reliquias Iſrael. Et
eſt ſenſus, Iacob, id eſt, ſupplantatorem ex gentibus populũ congregans, & reliquias Iſrael cõ-
ducens, vnum efficiam cœtũ, vt in vnitate ſint habendo vnam fidẽ, & vnum ſpiritum, vt nulla
ſit diſtinctio pro carnis origine, ſed omnes tam Iudæi, quàm Græci filij ſint Iſrael, & filii Abra
hæ, & indifferenter reputentur in ſemine. Hoc eſt, quod adhuc repetens pulchra exornat ſimi-
litudine. Pariter(inquit)ponam illum quaſi gregem in ouili, & quaſi pecus in medio caularum.
Idem videtur eſſe quaſi gregẽ in ouili, & quaſi pecus in medio caularũ, ſed non ſine cauſa repe
tiuit, quia videlicet nunc quidem eſt vnus grex & vnũ ouile, ſed aliunde grex Iudaici, & aliũ-
dè venit grex gentilis populi. Nam ille paſtor omniũ dixit, Et alias oues habeo, quæ non ſunt
Iohan.10. ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meã audient, & fiet vnum ouile & vnus
paſtor. Igitur & reliquias Iſrael quaſi gregem in ouili, & plenitudinem gentium, quaſi pecus in
medio caularum pariter ponam. & pariter(inquam)id eſt, habentes vnam fidem, & vnum ſpi
ritum, ita ſimpliciter obedientes vnicæ regulæ veritatis, ſicut manſuetæ oues ſubditæ ſunt pa-
ſtori. Nec verò parua multitudo erit, ſed tumultuabũtur ait à multitudine hominum, quia vi-
delicet oues iſtæ homines ſunt, & homines hi tam multi erunt, vt magnum & publicum per
orbem terrarum faciant diuinæ laudis tumultum, cum magno tumultu cœlum, herbidumq;
paſcendo compleant paradiſum. Quod cum factum fuerit, nec tu Michea, nec aliquis prophe
tarum ſiue apoſtolorum dolorem aut triſtitiam habebit de amiſſione filiorum Iſrael carnaliũ.
Pandẽs iter Chriſtus eſt Talis vel tanta congregatio, quomodo vel per quem facienda foret exponens: aſcendit enim
(inquit)pandens iter ante eos, diuident, tranſibunt portã, & egredientur per eam, tranſibit rex
eorum coram eis, & dominus in capite eorũ. Iſte pandens iter, iſte rex & dominus tranſiens co-
Iohan.10. ram eis, ipſe eſt, qui loco iã prælibato in euangelio dicit, Ego ſum paſtor bonus. Quomodo iſte
aſcendit, pandens iter ante eos? Cum, inquit, proprias oues emiſerit, ante eas vadit, & oues illũ
ſequuntur, quia ſciũt vocẽ eius. Quomodo ante eas, niſi patiẽdo pro illis, relinquens exemplũ
patiendi, & aperiens aditum paradiſi? Aſcendet ergo, inquit, ſubauditur in crucẽ & exaltabit à
terra bonus paſtor, ponendo animã ſuam pro ouibus ſuis, aſcendet ſuper occaſum, id eſt, ſuper
mortẽ, reſurgendo mortẽ quippe calcabit, & aſcendet ſuper cœlos cœlorũ, & ſedebit ad dex-
teram patris, pandens iter ante eos, videlicet vt eo perueniat humilitas gregis, quo præceſſit
celſitudo paſtoris. Sic illo pandẽte iter extũc diuident & tranſibũt portã, & egredient per eã,
Pſal.117. illã videlicet portã, de qua Pſalmiſta. Hæc, inquit, porta domini, iuſti intrabunt per eã. Quænã
hæc eſt porta, niſi ipſa eadẽ paſſio Chriſti, extra quã nulla eſt porta, nulla eſt via, qua in vitam
quis poſſit ingredi? Portã illã quã fecit in latere crucifixi lancea militis inundationẽ illã ſangui-
Exodi. 14. nis & aquæ, quæ inde profluxit, diuidẽt, ait, & tranſibunt & egredient per eã, nimirũ ſecundum
diuiſionẽ maris rubri, per quã tranſierũt filij Iſrael, merſo Pharaone cũ curribus & equitib⁹ ſuis.
Hanc ita diuidere oportet, vt vnũ eundẽq; Chriſtũ, cuius in morte baptizati ſumus, deũ & ho-
minẽ credẽtes, & naturã vtrãq; certa diſcretione dinoſcentes, impaſſibilẽq; deũ ex diuinitate paſ
ſum aũt ſemel ex humanitate cõfiteamur, firmiterq; teneamus. Ita diuidentibus & trãſeuntibus
tranſibit,

transibit, inquit, rex eorum corā eis, quod iam factum est, transiuit enim ex hoc mundo ad pa-
trem, & dominus in capite eorum, quia videlicet dominus nomen est illi, & ipse caput, ipsi au-
tem membra sunt, ille rex & isti populus, ille pastor, & isti oues pascuæ eius. De isto transitu
atq; egressu per portam hanc, ipse loco iamdicto loquitur, Per me si quis introierit, saluabitur *Iohan. 10.*
& ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. Ingreditur enim quis, dum fidē suscipiendo fit
ouis huius pastoris. & egreditur dum vitam præsentē finit, & tunc pascua inuenit vitæ æternæ
immarcessibilis. Sed & hoc ibidē dicit: Omnes quotquot venerunt, fures sunt & latrones. Item,
fur non venit nisi vt furetur, & mactet, & perdat. Hoc est quod propheta dicturū illū certissi-
" mè esse sentiens, quasi iam dixerit, protinus ait. [Et dixit, audite principes Iacob & duces do **CAP. III.**
" mus Israel, Nunquid non vestrum est scire iudicium, & odio habetis bonū, & diligitis malum?
" Qui violenter tulistis pelles eorum desuper eis, & carnem eorum desuper ossibus eorū. Qui co
" mederunt carnem populi mei, & pellem eorum desuper excoriauerunt, & ossa eorū confre-
" gerunt & conciderūt, sicut in lebete, & quasi carnem in medio ollæ.] Postquā decem tribuum
peccata declamauit, & detrimentum carnis Iacob, quod contingit in illis tam anima perditis,
quàm corpore in captiuitatem irreuocabilem abductis, consolatus est ex promissione regis &
domini nostri, de quo nobis nunc sermo fuit, rursus ab altero exordio incipiens, peccata Iudæ
& Hierusalem depromit, & pœnam prædicit, quam simili fine cōcludit, sicut sequens scripturæ *Principes*
series ostendit. Præmisso nanq; propter hoc causa vestri, Syon quasi ager arabitur, & Hieru- *& duces Iu*
salem quasi aceruus lapidum erit, protinus de Christo subiungit, Et erit in nouissimo dierum *dæ, fures*
erit mons domus domini præparatus in vertice montium, &c. Igitur dum præmisso, pariter *& latrones*
ponam illum quasi gregem in ouili, & quasi pecus in medio caularum, dominū ascendentem
& iter pandentem dixisse, & subiungit: Audite principes Iacob, & duces domus Israel, subin-
telligendum est, falso principes, & falso duces, nam veraciter fures, & latrones. Nam & illud
quod sequitur, nunquid non vestrum est scire iudicium, qui odio habetis bonū & diligitis ma-
lum, melius daret quanti vel quàm grauissimi sit ponderis, si ad eiusdem sermonis dispiciamus
initium, quod tale est. In iudicium ego veni in hunc mundum, vt qui non vident, videāt, & qui *Iohan. 9.*
vident, cæci fiant. Sic incepti sermonis causa erat, quòd pharisæi, quos ipse interdum duces cæ *Mat. 15. 23.*
cos appellauit, illum à natiuitate cæcum, quem ipse illuminauerat, propter testimonium veri
tatis, foras eiecerant, & extra synagogam esse fecerant. Cum ergo sic incepisset, in iudiciū ego
veni in hunc mundum, vt qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant, illis contradicen-
tibus, Nunquid & nos cæci sumus, verbis subsequentibus dignos esse illos cæcitate compro- *Iohan. 9.*
bauit, & nondū quidem videri sibimetipsis quòd essent cæci, sed mox futurum esse, vt eorum
tanquam furum & latronum eruerentur oculi. Sequitur enim. Amen amen dico vobis, qui nō
intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliundè, ille fur est & latro, &c. Igitur o falsi prin *Ibidem. 10.*
cipes, & falsi duces domus Israel, veri fures & veri latrones, qui non intrastis per ostiū in ouile
ouium, sed ascendistis aliundè, neque enim intrastis per verum verbum dei, sed vestrum men-
dacium, sectantes turpe lucrum, qui odio habetis bonum & diligitis malū, eijcitis enim viden-
tem & illuminatum, & omne pecus vultis esse cæcum, audite hoc, Nunquid vestrum est scire
iudicium, subauditur, & non misericordiam? Misericordia nanq; longè facta est à vobis, iudi-
cium autem scietis, iudicantis sæueritatem experiemini, vt videlicet efficiamini, quemadmo-
dum dixi, quia in iudicium veni, vt qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant. Hoc ve-
strum est, hæc pars vestra vobisq; reposita est. Quare? Quia facitis quod furis est, qui non venit
nisi vt furetur, & mactet & perdat. Vos, inquam, hoc facitis quod furis est, nec ad aliud veni-
stis, nisi ad hoc, vt furemini & mactetis & perdatis, quippe qui violenter tulistis pelles eorum
desuper eis, & carnem eorum desuper ossibus eorum. Hæc dicendo, cœptam seruat metapho-
ram ouium, quas fur idcirco furatur vt mactet, & pellibus detractis, carnes earū deuoret. Sic
enim illi fures & latrones qui sibi videbantur principes & duces, prędam de populo faciebāt,
& substantias eorum deuorabant. Sed parum erat res eorum corrosisse vel sorbuisse auaritia
profunda, & insatiabili cupiditate, nisi seductas quoque animas eorum perpetuæ traderēt ge-
hennæ. Itaque quod minus dixerat sequenti versiculo supplet. Conuersus ad auditores, vt de-
clamationis atque conquestionis vis acrius sonet. Qui comederunt (inquit) carnem populi
mei, & pellem eorum desuper excoriauerunt, & ossa eorum confregerunt, & conciderunt in
lebete, & quasi carnem in medio ollæ. Verè ergo fures, verè latrones. Verè, inquam, fures, qui
& furati sunt & mactauerunt & perdiderunt. Mactauerunt enim corporaliter eos, qui non
consenserunt, nolentes audire vocem alienorū, & perdiderunt eos qui sibi consenserunt, occi- *Osee. 4.*
dentibus pastorem & episcopum animarum suarum. Vtrobique fures, vtrobique latrones.
Comederunt (ait) carnem, id est, peccata populi mei, sicut per prophetam alium dictū est, pec-
cata populi mei comedent. Nam per carnem & sanguinē peccata designari solent, vt illic, Ca *1. Cor. 15.*
ro & sanguis regnum dei non possidebunt. Comederunt autem substantias eorum quibus fa-
uebant ad peccandū, nō tantùm vltrò oblatas, verùm & per dolū, & per vim detractas. Hoc

pulchrè per ordinem eiusdem metaphoræ cœlestis eloquentia figurauit, dicendo: Et pellẽ eo-
rum desuper excoriauerunt, & ossa eorum confregerunt, videlicet vt fieri solet in mactatione
& deuoratione ouium. Primùm quippe pelles arte lanistarũ desuper excoriantur, deinde ossa,
quia pro sua duritia dentibus & cultro resistunt, confringuntur, vt ad medullæ pinguedinem
perueniatur. de eo quod medium est, id est, de carnibus, illæ naq; inter pellem & ossa sitæ sunt,
nouissimè dicit: Et conciderunt sicut in lebete, vel hoc solùm, quasi carnem in medio ollæ. Ve-
rùm, quia non frustra putandus est vtrunq; dixisse, quærimus vtranq; concisionem, vtrunq;
Lebes & olla in quo differunt. pœnalis officinæ instrumentum, lebetem & ollam. Primum hoc animaduertendum, quia le-
bes & olla hoc differunt, quòd lebes os latum habet superius, olla oris angustias habẽs, ventre
dilatatur. Et de lebete quidem bulliente difficile quid manu educitur, de olla verò difficilius.
Vtranq; ergo angustiam infelicium hic intelligimus, quarum causa illis, id est, principes & du-
ces extiterunt, scilicet & eam quam à Romanis feruentissima obsidione, & eam quã à malignis
Hier. 17. spiritibus perpessuri erant gehennali igne. Duplici namq; (iuxta prophetiam) contritione con-
Psal. 62. terendi erant, quod & Psalmista clarius distinguens, Tradentur in manus gladij, partes vulpiũ
erunt. Et de Romana quidem obsidione quasi de lebete nonnulli, quãuis difficile superfuerũt,
de gehennæ autem angustiis quasi de ollæ interioribus, vt euadant difficilius, imò omnino im-
possibile est. Multum dissimilia, quinimo & valde contraria sunt. Hæc suprascriptis illis, quæ
à bono pastore dicta sunt, pariter ponam illum quasi gregẽ in ouili, quasi pecus in medio cau
larum. Qui illa dixit, ipse pascit, qui ista faciunt, ipsi occidunt. De quibus adhuc subiungitur.
[Tunc clamabunt ad dominum, & non exaudiet eos, & abscondet faciem suam ab eis in illo
tempore, sicut nequiter egerunt in adinuentionibus suis.] Tunc, inquit, quãdo ponã illos quasi
gregem in ouili, & quasi pecus in medio caularũ, quando alias oues, quas habeo, quę non sunt
ex hoc ouili, adducam, quia vocem meã audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor, nulla di-
stinctione habita Iudæi & Græci, tunc & illis fures & latrones, & isti oues insipientes, imò hœdi
magis quàm oues, siue oues errantes, quę audierunt vocem alienorum, clamabunt ad dominũ,
& non exaudiet eos. Et non solum non exaudiet eos, verumetiã abscondet faciem suam ab eis
in tempore illo, sicut nequiter egerunt in adinuentionibus suis, id est, sicut meruerunt nõ igno
ranter, sed nequiter malum operati, non casu vel imprudenter in peccatũ lapsi, sed ad malum
intenti, non ad deuitandum, sed ad concionandum omne quod iniquum est toto animo dediti
Psal 13. & malè studiosi, sicut Psalmista cũ dixisset: Corrupti sunt & abominabiles facti sunt, addidit,
in studiis suis. Et ista profectò superioribus ex aduerso respõdent, vbicum dixisset, ponã illos
quasi gregem in ouili, quasi pecus in medio caularũ, secutus est, & ait: Tumultuabuntur à mul-
titudine hominum, ascendet enim pandens iter ante eos, & transibit rex eorum coram eis, &
dominus in capite eorum. Illi tumultuabunrur à multitudine hominum, & dominus ascendet,
pandens iter ante eos. Isti clamabunt ad dominum, & non exaudiet eos. Coram illis transibit
2. Cor. 3. rex eorum, & dominus in capite eorum. Coram istis non solum non transibit dominus, & non
solum in capite eorum non erit, verumetiam abscondet faciem suam ab eis, quod procul du-
bio nunc factum est, & fit, posito insuper velamine super cor eorum, vt videre non possint.
Sequitur. [Hæc dicit dominus super prophetas, qui seducunt populum meũ, qui mordent den
tibus suis, & prædicant pacem, & si quis non dederit in ore eorum quippiã, sanctificant super
eum prælium. Propterea nox vobis pro visione erit, & tenebræ vobis pro diuinatione. Et oc-
cumbet sol super prophetas, & obtenebrabitur super eos dies. Et confundentur qui vident vi-
siones, & confundentur diuini, & operiẽt vultus suos, quia nõ est responsum dei.] Inter omnes
principes ac duces, de qualibus hactenus dictũ est, nõ prætereundi erant prophetæ illius tem-
poris, prophetæ mordaces, & populi seductores, videlicet Annas & Cayphas, quorum vnus
Prophetæ Iudæorum Annas & Caiphas. qui erat pontifex anni illius prophetauit, quia moriturus erat Iesus pro gente, & non tantũ pro
gente, sed vt filios dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum. Dixit enim, Vos nescitis quic-
quam, nec cogitatis, quia expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo, & nõ tota gens
pereat. Equidem cum hoc diceret, falsum erat, quod animo sentiebat, sed verũ erat, quod voce
Iohan. 11. sonabat. Sentiebat quippe, vel alios sentire volebat, quod nisi moreretur Iesus, qui rex & Chri
stus dicebatur, causa fieret Romanis, quorum imperio subditi erant, vt venirent locũq; & gen
tem tollerent. Et hoc falsum erat, neque enim Christus regna Romanorum siue aliarum gen-
tium tollere venerat, siue occasionẽ dare inimicitiarum, vendicata sibi vlla potestate terrena.
Verba autem illius hoc sonabant, quod Iesus pro omnium filiorum dei redemptione moritu-
rus esset, & hoc verum erat, & veraciter ita factum est. Igitur prophetæ illi, id est, pontifices,
quorum vnus taliter prophetauit, nõ erant prætereundi, quin aliquid audirẽt plusquã princi-
pes ac duces cæteri. Hæc ergo dicit dominus super prophetas qui seducunt populum meum,
qui mordent dentibus suis, & prædicant pacem. Non dubium, quin prophetæ illi seduxerint
populum plus quàm seduxerant vnquã prophetæ Baal, quales temporibus Achab & Iezabel
extiterunt. Nam illi seduxerunt populum in tantum, vt derelinquerẽt dominum, & colerent
Baal.

Baal. Isti in tantum seduxerunt, vt crucifigerent dominum, & eligerent Barrabam. Quod
autem subiungit, qui mordent dentibus suis, adeò verum est, & iuxta Psalmistam, Dentes eorũ *Psal. 56.*
arma fuerint & sagittæ, & lingua eorũ gladius acutus. Itaq; cum tã mordaces fuerint homici- *Dentes eo-*
dæ, qui mi sictam prædicauerunt pacem, cum multa indicia sint, illud admirationem facit, q *rum.*
dominus noster per pacis osculum traditus est illis. Et si quis (ait) nõ dederit in ore eorũ quippi-
am, sanctificant super eum prælium. Breuis quidem sed alta nimis & vehemens declamatio a-
uaritiæ illorum. Et quidem de multitudine valet intelligi, quia de multis verum est, quòd eos
sibi hostes reputauerint, quando non dederunt, & amicos quando dederunt in ore eorum. Sed *Auaritia*
de domino nostró præ omnibus intelligendum est, quòd idcirco sanctificauerint super eũ præ- *eorum.*
lium, quia nõ dedit quippiam in ore eorum, imò disputabat contra auaritiam illorum. Deniq;
si talis venisset iste Messias, id est, Christus, qui per prophetas promissus erat, vt terreno suf-
fultus regno ampliaret domos, & augeret diuitias eorum, tunc placuisset eis, tunc pacem suã
obtulissent ei. Quia verò pauper & contemptor diuitiarum venit, quia non diuites, sed paupe
res beatos fore prædicauit, & sicut iam dictum est, contra illorum auaritiam disputauit, sancti
ficauerunt super eum prælium, id est, quoad potuerunt sanctum videri, & pertinens ad obse-
quium dei benedicti, elaborauerunt si interficerent illũ. Hoc adeo verum est de prophetis eius-
modi, vt de pluribus quoq; certo experimento compertum sit. Quando enim quippiam de-
dit in ore eorum, quando de quinq; panibus hordeaceis, & duobus piscibus saturauit quinque
millia hominum, tunc voluerunt eum rapere, & facere regem, sicut scriptum est. Iesus ergo cũ *Iohan. 6.*
cognouisset, quia venturi essent vt caperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum in mon
tem ipse solus. Vbi autẽ persenserunt, quòd nollet amplius quippiã, vel quomodo vellet dare
in ore eorum, dicente illo, Amen amen dico vobis, quæretis me, quia nõ vidistis signa, sed quia
manducastis ex panibus, & saturati estis. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in
vitam æternam, &c. Cœperunt super eum sanctificare prœliũ murmurando & dicendo, Nonne
hic est Iesus filius Ioseph, cuius nouimus patrem & matrem? Quomodo ergo dicit hic, quia de
cœlo descendi? Si de popularibus ita est, quid putas de prophetis illis cupidis & profundis ama
toribus diuitiarum, quando is qui prædicabatur Christus nõ solum non promittebat eis, sicut
vellent, thesauros orbis terrarum, sed etiam disputabat cõtra auaritiam eorum? Nimirum de
sperauerunt de illo, dicentes, Quòd non daret quippiam in ore eorum, & idcirco sanctificaue-
runt super eum prælium, sanctum esse iudicantes, si crucifigerent eum, tanquam seductorẽ &
magum. Quid dicit dominus super huiuscemodi prophetas? Propterea nox vobis pro visione
erit, & tenebræ vobis pro diuinatione. Et occumbet sol super prophetas, & obtenebrabitur su
per eos dies. Visio & diuinatio hoc differunt, quòd diuinatio nunquam in scripturis in bonam *Visio & di*
partem accipitur. Non erit (ait) augurium in Iacob, neque diuinatio in Israel. Cumq; hoc vt- *natio in*
cunq; tollitur, siue effectum non habere denunciatur, dicendo: Nox vobis pro visione erit, & *quo differũt*
tenebræ pro diuinatione, sic intelligendũ est. Vos nescientes siue scire nolentes, aliud esse pro- *Deut. 18.*
phetiam, aliud esse diuinationem, videmini vobis esse prophetæ vt vultis, vt æstimemini
visiones dei videre, cũ sitis potius quasi augures & diuini siue arioli, pro eo quòd vbi quid ad
mordendum accipitis, ibi pacem prædicatis, & si quis non dederit in ore vestro quippiam, su-
per eum prælium sanctificatis. Sed siue visionem velitis nuncupare, quod loquimini, vestra vi
sio nox erit, siue diuinationẽ dicatis, nõ ibi lux, sed tenebræ sunt, tenebræ falsitatis, & nox mẽ-
dacij, quia videlicet super nos sol occubuit, & dies obtenebratus est. Quis ille sol, nisi de quo scri *Malach. 4.*
ptum est: Vobis autem timentibus nomen meum, orietur sol iustitiæ. Et quis ille dies, nisi ipse *Iohan. 8.*
qui dicit: Ego sum lux mundi, qui sequitur me, nõ ambulat in tenebris, sed habebit lumẽ vitę? *Sanguinea*
Videmus ita factum, quia ex quo iam dictus Cayphas sanguineam prophetauit prophetiã *prophetia*
propheta crudelis, & tendens ad sanginem, Nihil est ibi visionis aut veritatis. Et sicut regalis *Caiphæ.*
dignitas interijt, & authoritas sacerdotij decidit, sic omnis quoq; ab illis prophetica gratia de-
cessit. Diuinauerunt aliquoties, & adhuc diuinare nituntur infelices, prospera sibi promittendo
post finem malorum quæ nunc patiuntur, dispersi, & captiuitatis iugum portantes quasi ipsos
quoq; Romanos versa vice possessuri sint in seruos, iuxta illud, Et possidebit domus Iacob eos *Abdiæ. 1.*
qui se possederãt. Sed huiusmodi diuinationes tenebræ sunt, & non lux, nox & non veræ visio-
nis dies. Contigit enim eis illud quod per Psalmistam iuxta concessionem dictum est, Fiat mẽ-
sa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones, & in scandalum, obscurentur oculi eorũ *Psal. 68.*
ne videant. Siquidẽ occubuit super eos, & obtenebratus est ille sol, & in ipso occubitu suo no-
ctem & tenebras, de quibus hic sermo est, per tenebras illas significauit, quę tunc factæ sunt su-
per terram vniuersam ab hora sexta vsq; in horam nonam. Et reuera quãuis ille resurrexerit, *Matt. 27.*
rectè dicitur, quia super eos occubuit. non enim credunt eum resurrexisse à mortuis, & perinde
iugiter in nocte sunt & in tenebris. In eo gloriantur illuminati omnes qui credunt, illi autẽ non
credentes confusi sunt, claritatem solis huius sese ingerentem non ferentes, sicut quondã ferre *Exo. 34.*
non poterant claritatẽ vultus Moysi, sed fugiebant vultibus auersis & cordibus. Hoc innuens *2. Cor. 3.*

hic, & confundentur ait qui vident visiones, & confundentur diuini, & operient vultus suos
omnes, quia non est responsum dei. Rebus enim apparētibus conuincūtur mendaces, qui vide-
bant, id est, qui se vidisse fingebant visiones, quia quicquid loquuntur aut loquuti sunt, nō erat
responsum dei, sed prophetauerunt de cordibus suis, & nunc vsq; operient vultus suos, vela-
men malitiæ positum habentes super cor. His dictis super prophetas seductores atq; morda-
ces, quorum deterrimi fuerunt Annas & Caiphas (vt iam dictū est) continuò de semetipso di-
cit [Veruntamen ego repletus sum fortitudine spiritus domini, iudicio & veritate, vt annun »
ciem Iacob scelus suum, & Israel peccatum suum.] Hoc planè non frustra, nec absq; rationis »
pondere opposuit. Poterant enim obuiare illi, quibus moris erat prophetas domini contēnere,
siue etiam irridere, & fortassis iam rapuerant verbum de ore eius, vt dicerent, Quoniam nox,
(vt tu dicis) pro visione, & tenebræ pro diuinatione sunt prophetis, iam nec de tua visione cu-
Hier. 43. ramus, quia non est responsum dei, sed diuinatio quā finxisti. Sic nanq; ad Hieremiā dixerunt,
Mendacium tu loqueris, Non misit te dominus deus noster dicēs, Ne ingrediamini Aegyptū,
vt habitetis illic, sed Baruch filius Neriæ incitat te aduersum nos. Amplius aūt eiusmodi pro-
phetæ, de qualibus iste dicebat. Propterea nox vobis pro visione erit, & tenebræ pro diuina-
tione, non dubium quin aduersus istum insanierint, quemadmodum insanierunt aduersus aliū
prophetā eius nominis, videlicet Micheam filium Iembla. Nam cum ille diceret ad Achab,
Nunc igitur ecce dedit dominus spiritum mendacii in ore omnium prophetarum tuorum qui
hic sunt, & dominus locutus est contra te malum, accessit Sedechias filius Chanaā, & percus-
2. Reg. vlti. sit Micheā in maxillam, & dixit, Me ne ergo dimisit spiritus domini, & locutus est tibi? Itaq;
Verax propheta Micheas. hic cum dixisset, super prophetas ea quæ præmissa sunt, non ab re de semetipso taliter edixit.
Veruntamen ego repletus sum fortitudine spiritus domini, iudicio & veritate, &c. ac si dice-
ret. Prophetæ qui prædicant pacem & dicunt, Pax pax, ipsi confundentur, quia responsum eo
rū non est responsum dei, sed ego repletus sum fortitudine spiritus domini, qui annūcio quod
verū est, & facio quod iudicātis est. In eo quod annuncio Iacob scelus suum, & Israel peccatū
suum. Nec vllus mihi certior post deum testis est, q̄ ipsa conscientia Iacob, siue Israel, vtrum
verum dicam an non. Suum enim scelus & suum peccatum est, neq; conscientiam eius latet, &
inde cognoscit vtrum de corde meo loquor, an fortitudo iudicii, & veritatis in meo sermone
consistat. [Audite hæc principes domus Iacob, & iudices domus Israel, qui abominamini iu- »
dicium, & omnia recta peruertitis, qui ædificatis Sion in sanguinibus, & Hierusalem in iniqui »
tate. Principes eius in muneribus iudicabant, & sacerdotes eius in mercede docebant, & pro- »
phetæ eius in pecunia diuinabant, & super dominum requiescebant, dicentes. Nunquid nō do »
minus est in medio vestrū? Non veniēt super vos mala. Propter hoc causa vestri Sion quasi »
ager arabitur, & Hierusalē quasi aceruus lapidū erit, & mons tēpli in excelsa syluarum.] Hoc »
verè tanquam fortis, velut iudex, sicut verax declamauit iste, repletus fortitudine spiritus do
mini, principibus & iudicibus, sacerdotibus & prophetis. Singulis nanq; scelus peccatū suum
annunciauit, principibus quòd in muneribus iudicarent, sacerdotibus, quòd in mercede doce-
rent. Prophetis, quòd in pecunia diuinarent, quodq; muneribus incrassati, mercedibus impin-
guati, pecunia dilatati, super dominum tanq; crassæ boues, super præsepe suum requiescerent
dicentes, In medio sui euidenter esse dominum, quoniam nihil deesset ventribus eorum, ac si
ipsos confortarent aduersus prophetas domini, dicendo, non venient super vos mala, domi-
nus bonus est, prophetæ loquuntur falsa. Iam supra dixerat super principes & duces, tunc cla
mabunt ad dominum, & non exaudiet. dixerat super prophetas, propterea nox vobis pro vi-
Matth. 23. sione erit. & licet grandis vindicta sit in vtrisq; sententiis, nondum tetigerat aures eorum iste
Lucæ. 19. fragor vltimus, quem dissimulare non possunt. Propter hoc causa vestri, Sion quasi ager ara-
Hier. 26. bitur, Hierusalem quasi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelsa syluarum. Hoc ita fa-
Prophetia ctum est, sicut totus orbis audiuit, quia postquam talium principum ac iudicum, talium sacer-
Micheæ quo dotum & prophetarum filii mensuram patrum suorum impleuerunt, crucifigendo Christum
modo intelli filium dei, Sion siue Hierusalem deserta facta est, nec remansit ciuitas, aut templi lapis super la
gi debet. pidem qui non destrueretur. De hac prophetia taliter in Hieremia mentio facta est. Surrexe-
runt ergo viri de senioribus terræ, & dixerūt ad omnem coetum populi loquentes. Micheas de
morasthi fuit propheta in diebus Ezechiæ regis Iuda, & ait ad omnem populum dicens, Hæc di
cit dominus exercituum, Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem in aceruum lapidum erit, &
mons domus in excelsa syluarum. Nunquid morte condemnabit eum Ezechias rex Iuda, &
omnis Iuda? Nunquid non timuerunt dominum, & deprecati sunt faciem domini, & pœnitu
it dominum mali, quod locutus fuerat aduersus eos? Horum idcirco meminerim, quia visum
est illis pœnituisse dominum, eo quòd non cito in diebus eorum euenisset, quod fuerat prophe
tatum. At ille propheta siue spiritus domini, cuius in fortitudine prophetabat, cuius iudicio &
veritate replerū se esse sciebat, non præsentia regis Ezechiæ tempora, sed nec Babyloniā capti
uitatem attendebat, quia Sion siue Hierusalem capta quidem, sed non ita funditus euersa, vt
non re-

non remaneret lapis super lapidem. Tempus illud aspiciebat, quo ille prophetarum dominus
crucifigendus erat à principibus in muneribus iudicantibus, à sacerdotibus in mercede docẽ- *Matt.12.*
tibus, à prophetis in pecunia diuinantibus, qui iudicium abominati sunt, & omnia recta per- *Ibidem.26.*
uerterunt, intantum vt dicerent, In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia, & hoc
dixit, Possum destruere templum dei, & in tribus diebus reædificare illud. qui ita ædificauerũt
Syon in sanguinibus & Hierusalẽ in iniquitate, vt meritò deberet venire super eos omnis san-
guis iustus, qui effusus est super terrã à sanguine Abel iusti. Non igitur, vt putauerunt illi, pœ- *1.Reg.15.*
nituit dominum mali, quod locutus fuerat aduersum eos, quia videlicet sermo domini vindex
sine pœnitentia in veritate fundatus est, sicut alibi scriptũ est. Porrò, triumphator in Israel non
parcet, & pœnitudine nõ flectetur, neq; enim homo est, vt agat pœnitentiã. Non pepercit, neq; *Lucæ.19.*
pœnitudine flexus est, quia videlicet principes in muneribus iudicare, sacerdotes in mercede
docere, prophetæ in pecunia diuinare non cessauerunt, intantum vt domum patris, quæ do-
mus orationis erat, vel esse debebat, facerent speluncam latronum. Vndè animaduertendum *Matt.21.*
quòd qui taliter per istum prædixit, propter hoc Syon causa vestri quasi ager arabitur, & Hie-
rusalem quasi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelsa syluarum, ipse cum fleuisset su-
per eandem ciuitatẽ, dicens: quia dies venient in te, & circundabunt te inimici tui vallo, & ad *Lucæ.19.*
terram prosternent te, & non relinquent in te lapidem super lapidem, protinus ingressus tem-
plum, cœpit eijcere vendentes & ementes in illo, per hoc indicans euersionem ciuitatis & tem-
pli, maximè pro culpa sacerdotum futuram, qui in templo illo facti erant principes latronum.

FINIS LIBRI PRIMI IN MICHEAM PROPHETAM.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN MICHEAM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

MEMORITER tenendum quod iam diximus, summã intentionis prophe-
tarum in hoc esse, vt detrimentũ Israeliticæ gentis, quod per infidelitatẽ con
tigit, ita declament, quatenus supplementũ electionis de plenitudine gentiũ,
per fidem in Christo futurã annũcient. In hoc isto, iam secundo insistens, cum
præmisisset audite principes Iacob & duces domus Israel, qui odio habetis bo
num, & diligitis malum, & cætera quæ ita compleuit, ꝑpter hoc causa vestri,
Syon quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi aceruus lapidũ erit, & mõs tẽ-
« pli in excelsa syluarũ, confestim ita subiunxit. [Et erit in nouissimo dierũ, & mõs domus do- **CA.IIII.**
« mini præparatus in vertice montium, & sublimis erit super colles, & fluẽt ad eum populi, &
« ibunt gentes multæ, & dicent: Venite, ascendamus ad montem domini, & ad domum
« dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ibimus in semitis eius, quia de Syon egredietur lex, & ver
« bum domini de Hierusalẽ. Et iudicabit inter populos multos, & corripiet gentes fortes vsq; in
« longinquũ. Et concidẽt gladios suos in vomeres, & hastas suas in ligones, nõ sumet gens ad-
« uersus gentẽ gladiũ, & nõ discent vltra belligerari, & sedebit vir subtus vineã suam, & subtus
« ficum suam, & nõ erit qui deterreat eum, quia os domini exercituũ locutũ est, quia oẽs populi
« ambulabũt, vnusquisq; in nomine dei sui, nos autẽ ambulabimus in nomine dei nostri in æter-
« num & vltra.] Manifesta hæc de plenitudine gentiũ prophetia, quæ nunc intrat, dum cæcitas
contigit in Israel, dum sicut in isto supra scriptũ est, nox illis pro visione est, & tenebræ pro diui- *Supra.3.*
natione. Et occubuit sol super prophetas, & obtenebratus est super eos dies, & præterea Hieru-
salem redacta in aceruũ lapidũ. qui ex eis gladio superfuerunt captiui ducti sunt in omnes gen
tes, & ipsæ quidem gentes, quarum salus prænunciatur, manifesti nominibus exprimuntur, di- *Christus*
cendo, & fluent ad eum populi, & properabunt gentes multæ, & cætera. Christus autẽ ad quem *mõs domus*
fluunt populi, & properant gentes, nõ manifesto vel proprio, sed mystico significatur vocabu *domini.*
lo, dum dicitur, mons domus domini præparatur in vertice montium. Nam quòd Christus
nomine montis dignè debeat intelligi, cum ex multis scripturarum locis, tum maximè ex illa
claret visione apud Danielem, vbi sic scriptum est: Lapis autem qui percusserat statuã, factus *Daniel.2.*
est mons magnus, & impleuit vniuersam terram. Miranda ergo & veneranda diligentia spi-
ritus prophetici, quæ tali in loco Christum nuncupauit montem domus domini, vbi dixerat,
& erit mons templi in excelsa syluarum. Quid enim? Nunquid parũ offenderat, aut offendere
poterat rebellionẽ aurium populatiũ, id quod dixerat, & erit mõs templi in excelsa syluarũ?

Quos

Quos ergo exasperauit triste nuncium de monte templi, mitiget eosdem dulce oraculum de monte domus domini, salubriter errantes in æquiuocatione montis, vt putent sermonē vtrun que esse de re vnius eiusdemq; montis, qui error illorum multū profuit, in hoc quòd non pro perauerunt eum percutere tanquam durum medicū fortes phrenetici, & in hoc quòd scriptu ram propheticam seruauerunt, nec igni tradiderunt, multis deinde profuturam sęculis. Nunc diligenter istas animaduertamus, quas libenter audimus promissiones spiritus sancti de nobis gentibus. Et erit (inquit) in nouissimo dierum. Quid hic dicit nouissimo dierū? Esaias dicit in nouissimis diebus. Nouissimos autem dies siue nouissima tempora illius populi, contra quem sermo hactenus fuerat, illa rectè intelligimus, de quibus saluator in euāgelio, cū dixisset: Cum immundus spiritus exierit ab homine, &c. ita conclusit. Et fiunt nouissima hominis illius peio ra prioribus. Ergo non aliud, sed ipsum tempus quo implenda erant illa, quæ ante hæc dixit, & sic finiunt, & Hierusalem quasi aceruus lapidum erit, & mons templi excelsa syluarum, no uissimus est dierum. nouissimi dies, & nouissima tempora peiora prioribus in populo sunt. Cæ terum eis qui Christum recipiunt plenitudo temporis est, quemadmodū Apostolus dicit: At vbi venit plenitudo temporis, misit deus filium suum, factum ex muliere, factū sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret. Igitur in nouissimo dierum, id est, eodē tempore, quo Hierusalē quasi aceruus lapidum, & mons templi erit in excelsa syluarū, erit mons domus domini, prę paratus in vertice montiū, & sublimis super colles. Quod idem est, ac si diceret: Christus tunc in omni mundo innotescet, qui omnium sanctorum altitudo & dignitas est. Nam domus do mini, ecclesia domini. mons autem eiusdē domus Christus est. Psalmista vtrunq; prævidēs, sci licet, & domū & montem, cum præmisisset rex virtutum, dilecti dilecti, protinus ait, & speciei domus diuidere spolia, dum discernit cœlestis reges super eam niue dealbabuntur in Selmon mons dei, mons pinguis, mons coagulatus. Alta nanq; & sublimis persona est, quippe qui deus & homo est, rex & pontifex, rex regum, & pontifex manens in æternum. Mons ergo est præ paratus in vertice montium, & sublimis super colles, quia patriarchis & prophetis, regibus, & sacerdotibus cunctis, & sanctis omnibus præcelsior est, qui & super illam domū domini, reges vt in scripto Psalmi versiculo dictū est. Reges (inquam) & prophetas discernit & ordinat quē admodum & ipsi fatentur, dicendo, de plenitudine eius nos omnes accepimus. Quousq; verò sublimitas eius pertingit? Nimirum vsque ad dexteram patris, quam nullus montium, id est, angelorum, nullus collium, id est, hominum sanctorum attingit. Ad quem enim angelorū (ait Apostolus) dixit aliquando, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellū pedum tuorum. Verè ergo præparatus super verticem montium, & sublimis super colles, dum sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit, dicente deo: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Dicitur etiam, vt iā prę misimus, rex virtutum dilecti dilecti, id est, rex virtutum suarum, qui singulariter est dilectus dei patris dicentis: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. & rex diuidere, id est, ad diuidendum spolia, speciei domus ad dandum dona hominibus, de illa sede maiestatis, quę vi delicet dona sic rectè dici possunt spolia, sicut & illæ vestes Esau bonæ, quibus iuniorē filium suum Iacob induit Rebecca. Nam secundum typum illum spoliati sunt, qui priores erāt Iudæi cœlestibus donis, quæ collata sunt speciei domus domini, id est, pulchritudini ecclesiæ de gen tibus per diuinam gratiam spiritus sancti, ex quo (sicut iam dictum est) præparatus in vertice montium, & sublimis super colles factus est sedendo ad dexteram patris, iste mons domus do mini, mons pinguis, mons coagulatus, id est, deus homo factus, homo in deum assumptus, in quo omnes niue dealbabuntur, dum remissionem peccatorum accepimus, eo quòd ipse sit o mnimoda sanctitate candidus, quod per nomen ipsius montis Selmō illic intelligitur. Ad istā gloriam, ad istam sublimitatem, præparatus dicitur, id est, ante omnia sæcula paratus, quod & ipse innuens, si ergo (inquit) videritis filium hominis ascendentem vbi erat prius. Nam licet secundum humanitatem & omnibus angelis & multis hominibus siue sæculi ætatibus iunior sit Christus, profectò secundū diuinitatē omnibus & angelis & hominibus, cœloq; & terra lō gè antiquior esse non dubitatur. Cum igitur tantæ sit altitudinis iste mons domus domini, vt supra illum nihil sit, quomodo fundamentum est domus domini? Nam in propheta, Ecce ego mittam, dicit dominus, in fundamentis Syon lapidem, lapidem probatum, angularem, pre tiosum, in fundamento fundatum, qui videlicet lapis absq; dubio Christus est. Et in Apostolo, Fundamentum (inquit) aliud nemo potest ponere præter id quod positū est, quod est Christus Iesus. Si ad ædificationem vulgarem siue terrenam respicimus, palam est, quia fundamentum totius ædificationis imum atq; infimum est. Ergo in hoc maximè similitudo deficit, quia terre næ quidem ædificationis fundamentum in imo positum, structuram supra se subrigit, huius autem spiritualis domus domini, fundamentū sursum est, vbi Christus in dextera dei sedens, structura verò sic suspensa est eidem fundamento inhærens, vt dicant adhuc in isto sæculo siue mortali corpore cōmorantes, nostra autem conuersatio in cœlis est. Quod deinde sequitur, &

fluent

Marginalia: *Esaia. 2.* — *Nouissimi dies Iudęorum plenitudo tēporis est nobis* — *Matth. 12.* — *Galat. 4.* — *Christus mōs in vertice montiū* — *Iohan. 1.* — *Hebr. 2.* — *Rex virtutum dilecti dilecti.* — *Matt. 3. 17.* — *Genes. 27.* — *Iohan. 6.* — *Quæstio de fundamēto quod in supremo est.* — *Esaia. 28* — *1. Cor. 3.* — *Responsio.* — *Philip. 3.*

fluent ad eum populi,& properabunt gentes multæ,& dicent. Venite ascendamus ad mõtem
domini,& ad domum dei Iacob,& docebit nos de vijs suis,& ibimus in semitis eius,extunc fa-
ctum est,& fit,& vsq; ad finem seculi fieri non desinit. Fluxerunt nanq; ad illum montem Chri
stum,& fluere non desinunt gentes & populi cum sacro flumine baptismi,ex quo dando regu *Matt. vlti.*
lam baptizandi. Euntes(inquit)docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris,& filij,
& spiritus sancti. Illi quibus hoc præsentialiter dixit, videlicet apostoli,& qui per eos inuitati
atque instructi sunt,vel post illos in euangelica fide succreuere,prædicare,& mutuò cohortari
non desinunt,& vniuersæ prædicationis siue exhortationis eorum summa hæc est. Venite as- *Fides sine o-*
cendamus ad montem domini, & ad domũ dei Iacob, subauditur, vt ipsius & vnicæ ecclesiæ *peribus non*
eius vnicam fidem teneamus, & docebit nos de vijs suis, & ibimus in semitis eius. quia videli- *sufficit.*
cet non sufficit credere,nisi etiam secundum præcepta eius operemur,& per semitas eius,id est,
per arctam & angustam viam quæ ducit ad vitam,intrare contendamus. Idcirco ipse cum di-
xisset, Docete omnes gentes,baptizantes eos,in nomine patris,& filij,& spiritus sancti,addidit, *Lucæ.24.*
docentes eos seruare omnia quæcunq; mandaui vobis. Quodq; hic adiungit, quia de Sion e-
gredietur lex,& verbũ domini de Hierusalẽ. Item, ipse in euangelio confirmat,dicens,Quoni-
am sic scriptum est,& sic oportebat Christum pati,& resurgere à mortuis die tertia, & prædi-
cari in nomine eius, pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus *Hebr.4.*
" ab Hierusalem, [Et iudicabit inter populos multos, & corriget gentes fortes vsq; ad longin- *Quomodo*
" quum.] Iudicabit,subauditur,verbum domini,quia videlicet, in hoc quoq; seculo sermo dei *verbum do-*
verus iudex est. Vndè Apostolus, Viuus est enim(inquit)sermo dei,& efficax,& penetrabilior *mini iudi-*
omni gladio ancipiti,& pertingens vsq; ad diuisionem animæ ac spiritus,compagum quoque *cat.*
& medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis, & non est vlla creatura
inuisibilis in conspectu eius. Mira efficacia,mira viuacitas sermonis domini iudicantis popu-
los, & gentes corripientis, qui cogitationes & intentiones cordis latere non sinit. Quocunque
accedit,vbicunq; prædicatur,tale iudicium fit,talisq; discretio populorum siue gentium,vt do
mestici quoq;,id est,qui in vna domo cõmorantur,contra semetipsos diuidantur,fiantq; ma-
nifesti,qui probati & qui improbi sunt,id est,qui pertineant,& non pertineãt ad deum. Quod *Matt.10.*
intuens ipsum verbum incarnatum,nolite(inquit)arbitrari, quia venerim pacẽ mittere in ter-
ram. Non veni pacem mittere,sed gladiũ. Statimq; testimonium subiungit fortasse de isto pro
pheta sumptum. Veni enim separare hominem aduersus patrem suum,& nurum aduersus so-
crum suam,& inimici hominis domestici eius. Hoc modo iam iudicauit, & iudicat verbum do
mini inter populos multos,& hoc modo gentes fortes corripit,dum & pater filium,& filius pa
trem,mater filiam,& filia matrem,socrus nurũ,& nurus socrum suam redarguendo in fide vel
euangelio Christi,excusatum siue excusabilem esse non sinit,ne forte quis in futuro vniuersali
iudicio dicat,nesciui,non audiui,non fuit nunciatũ mihi. Gentes autẽ(inquit)non qualescunq;,
sed fortes,scilicet Græcos & Romanos quoq; corripit,addens adhuc vsque in longinquum,id *Psal.18.*
est,à solis ortu vsque ad occasum; sicut de huiusmodi in Psalmo scriptum est. In omnem terrã
exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Item, A summo cœlo egressio eius,&
occursus eius vsq; ad summum eius,nec est qui se abscondat à calore eius. Quod nimirum idẽ
est,ac si diceret,quia de ignorãtia nemo satis erit excusatus. His dictis protinus de illis quos nõ *Sacerdoti-*
contradicturos præuidet iudicanti & corripienti verbo domini, sed acturos pœnitentiam, ac *bus nũc pu*
quiescẽdo vetitari,ita subiũgit, [Et cõcident gladios suos in vomeres,& hastas suas in ligones. *gnare nõ li*
" Non sumet gens aduersus gentem gladium, & non discent vltra belligerare.] Nonne istud *cet, vt an-*
" choruscante Christi euangelio passim per populos & gentes factum esse legimus,& fieri vide- *tea.*
mus, dum viri prius inquieti & bellicosi, depositis armis bellicis, & ipso schemate, vel habitu
immutato, insignia ferunt euangelicæ pacis, alij ad cœnobialẽ,alij ad heremiticam vitam cõ-
urrit? Veruntamen de cæteris quomodocunq; sit, nonne sacerdotalis,cũctusq; sacri altaris mi
ministerialis ordo,sic & gladios & lanceas concidit,vt ne saltem manibus attrectare licitũ sit?
Non sic erat antequam innotuisset iste mons domus domini. Deniq; ante aduentũ Christi sa-
cerdotibus æquè vt cætero populo licitum erat armis accingi, & ad prelium exerceri. Quin i-
mo & propter hoc maximè tribus Leuitica sacerdotium meruit,quia gladijs vtens,nec fratri-
bus suis pepercit,sicut scriptum est. Si quis est domini, iungatur mihi,ait Moyses, Congrega- *Exod.32.*
tique sunt ad eum omnes filij Leui. quibus ait, Ponat vir gladium super fœmur suum. Ite & re
dite de porta vsq; ad portam per medium castrorum,& occidat vnusquisque fratrem suum,&
amicum & proximum suum. Feceruntq; ita,cecideruntq; quasi viginti tria milia hominum. Et
ait Moyses, Consecrastis manus vestras domino hodie vnusquisque in filio & fratre suo, vt de *Numer.25.*
tur vobis benedictio. Item, Phinees Eleazari filius,filij Aarõ sacerdotis, pro eo quòd ingressus
est post virum Israelitem in lupanar, & perfodit ambos simul, virũ scilicet & mulierẽ, idcirco
sic de illo dominus locutus est, Ecce do ei pacẽ fœderis mei, & erit tam ipsi quàm semini illius
pactum sacerdotij sempiternum. Nunc ita non est,neq; enim sacerdotibus occidere,aut de illis

 qui occi-

qui occiderunt sacerdotes, fieri licitum est, ex quo euangelici sacerdotii princeps hic ipse Christus dixit Petro gladium educenti, cum percussisset seruum principis sacerdotũ, & amputasset
Matt.26. auriculam eius. Conuerte gladium tuum in vaginam, omnes enim qui acceperint gladiũ gladio peribunt. Igitur quicquid de aliis fit, qui cum sint laici, voluntario proposito arma deponunt, sacerdotibus cunctisq; altaris Christi ministris decretum est necessario seruandum, vt cõcidant gladios suos in vomeres, & hastas suas in ligones, & nõ discant vltra belligerare, quod licitum erat prius (vt iam dictum.) Quod deinde sequitur. [Et sedebit vir subtus vineam suã, "
1.Timot.9. & non erit qui deterreat eum.] Sic adimpletur vt Apostolus ait: Habentes victum & vestitũ, "
his contenti sitis. Is enim rectè dicitur, sedere subtus vineam suã, & subtus ficum suam, qui propriis vel concessis contentus, rem non cõcupiscit aut inuadit alienã. Profectò nec in hac parte antiquus ille populus iustificari potest, quia videlicet, nisi dominus vineas & ficus alienas promisisset ac dedisset, nequaquam legem eius tam facile suscepisset. At verò septẽ mulieres quæ virum vnum apprehenderunt, panẽ, inquiunt, nostrũ comedemus, & vestimentis nostris ope-
Esaia.4. riemur, tantummodo inuocetur nomen tuum super nos, aufer opprobrium nostrũ, id est, vniuersæ gentes, de quibus hic sermo est, per septiformem spiritum ad Christum conuersæ, nequaquam pro susceptæ fidei mercede hoc expetunt, vt det illis regiones aliorũ, & labores alienos possideant, sed suis cõtentæ, quæ ante Christi euangelium possederant, Hoc tantùm expetunt vt inuocetur nomen eius super eas, & remissione percepta, careant opprobrio peccatorum. Et quia non sufficit ad perfectionem quod dixerat, & sedebit vir subter vineam suam, & subter ficum suam, iungit quod perfectum est, & nõ erit qui deterreat eum. Quod quã verum sit, innumera probant milia martyrum, quos persecutores deterrere non potuerunt, tollendo non solùm ficus & vineas, verumetiam & animas, tradentibus illis corpora sua propter deum ad "
supplicia. Hæc prophetia vera est. [Quia os domini exercituum loquutum est, quia omnes po "
puli ambulabunt in nomine domini vnusquisq;, nos autem ambulabimus in nomine domini "
nostri in æternum & vltra.] Bona & firma ratio, confirmans quòd nõ sit qui deterreat eiusmodi, quia videlicet omnes populi, subauditur, illi duntaxat, qui nõ confluxerunt ad illũ mõtem domini, quorum Christus deus nõ est, ambulabunt in nomine dei sui, id est, in cura vẽtris
1.Cor.6. sui, qui videlicet venter eorum deus est, & idcirco potuerunt deterreri. nos autem nõ sic. Nos enim deum alium habemus, sicut scriptum est: Non enim est deus noster vt deus eorum, quia videlicet transitorius eorum deus venter est, secundum quem ambulant temporaliter, noster autem deus iste mons domus domini Christus est, cuius in nomine ambulabimus in æternum & vltra, quia nobiscum est, & erit vsq; ad cõsummationem sęculi & vltra. Sequitur. [In die illa "
dicit dominus, cõgregabo claudicantem, & eã quã eiecerã colligam, & quam afflixerã, & po- "
nam claudicantem in reliquias, & eam quę laborauerat in gentem robustam, & regnabit do- "
minus super eos in monte Syon, ex hoc nunc vsq; in sęculum.] Quæ hactenus dicta sunt ab eo "
quod ait, & fluent ad eum populi, & properabunt gentes multæ, vsq; ad præsentem versiculũ promissio & tantùm de electione gentium, præsens autem versiculus electionem & societatẽ
Israel claudicans, gẽtilitas eiecta dicitur. prædicat vtrorũq;, Iudæorum scilicet & gentium. Nam congregabo, inquit, claudicantem, subauditur Israeliticam gentem, & eam quam eieceram & afflixeram, colligam scilicet aliam gentem, imò gentilitatem. Et rectẽ gens Israelitica claudicans, & gentilitas eiecta dicitur & afflicta, quia videlicet Israel nõ penitus eiectus à deo fuerat, neque omnino cum deo ambulabat, sed in duas partes claudicabat, partim dominum deum, partim Baal colendo, & cætera
Genes.32. deorum portenta, gentilitas autem penitus eiecta, continuò per omnes generationes, errore fuerat afflicta. Amplius autem & deterius gens Iudaica, in illa die, de qua nunc sermo est, claudicans apparuit, secundum typum vel figuram quæ in parte eius Iacob præcessit, quando cũ angelo luctatus est, & vicit, & ille tetigit neruum fœmoris eius. Cuius rei mysterium paulisper nunc attingere libet. Iacob cum deo luctatus est, & victor benedictionem extorsit, quasi inuito & nolenti ac dicenti: dimitte me, iam enim ascendit aurora, quia videlicet sic futurum erat, vt comminaretur deus, sese à semine eius recedere, propter peccata gentis eiusdem rebellis & incredulæ. Quod vt primùm loquutus est ad Moysen his verbis propter vitulum quem fecerãt,
Exod.32. Dimitte me vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciamq; te in gentem magnã, ille consurrexit in confractione, id est, in nimia mentis humilitate, stans in conspectu eius, deũq; reluctantem, homo colluctans tenuit ne hoc faceret. Ex hoc longo reluctamine detentus est deus, quoties ab illa gente propter peccata est auersus, quia nullo tempore defuerunt fideles in populo illo, in quibus tam secundũ fidem, quàm secundum carnem esset pater Iacob, quorum meritis & precibus vehementissimis fuit obstrictus, nec ante dimissus donec benediceret Iacob,
Gene.22. donec impleret benedictiones suas legislator, dando benedictionem illam in qua benedicerent omnes gentes, sicut ad Abraham loquutus est, quæ videlicet benedictio in semine eius, gratia sancti spiritus est per passionem Christi effusa in omnes nationes. Tunc enim reuera deus Iacob benedixit in sanctis Apostolis omni benedictione spirituali, neruus autem fœmoris eius

emarcuit,quia quicquid carnaliter agere vel sacrificare solebant, reprobatum est.Omnes etiã genealogię pro fabulis ex tunc reputatæ sunt,quoniam velut hic qui solus texendarum causa fuerat generationum.Sola fides prædicatur, & de carne eius siletur. Et quia in Apostolis, & aliis quamlibet paucis fides comprobata est,tanquã firmus pes,in multis autem carnis sola gloriatio est,vtique tanquam pes infirmus,rectè nunc Iacob in posteritate sua claudicare dicitur. Igitur in die illa dixit dominus,congregabo claudicãtem,& eam quam eiecerã colligã, & quam afflixeram, id est,sic vtrunq; assumam,vt nullam Iudæi & Gręci distinctionẽ faciam.

Et quasi quæreres,quomodo congregare se dicat claudicantem,& quomodo colligere electam siue afflictam ponam, inquit,claudicantem in reliquias,& eam quæ laborauerat, in gẽtẽ robustam. Vt dictum,ita & factum est,quia claudicantẽ Israel,euangelica gratia non plenariè collegit,sed in reliquias posuit,id est, de illo reliquias assumpsit,de quibus & Apostolus seipsum esse contestatur his verbis.Nunquid repulit deus populũ suum? Absit Nam & ego Israelita sum,ex semine Abraham,de tribu Beniamin.Et subinde,Quid dicit Heliæ diuinũ responsum? Reliqui mihi septem milia virorum qui non curuauerunt genua ante Baal Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ secundũ electionem gratiæ saluæ factæ sunt.Item,Esaias autem,inquit, clamat pro Israel.Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris,reliquiæ saluæ fient. *Roma. 12.*

Itaque claudicantem quãuis ex maxima parte claudicando offenderit,in reliquias ponam ait,illam autem quæ laborauerat non vtcunque refocillabo,sed ponam in gentem robustam, id est,collectã de gentibus ecclesiam,sic spiritu fortitudinis induã,vt sicut multitudine fœcũda,sic & victoriis sit gloriosa, fiat res admiratione digna,vt dicatur de illa.Quæ est ista,quę ascẽdit sicut aurora consurgens,pulchra vt luna,electa vt sol,terribilis vt castrorũ acies ordinata? Verè robusta,verè vt castrorum acies ordinata.Nam(vt de cæteris taceam)quorum tota spiritualis est pugna contra hostes inuisibiles,& contra carnis vitia.Quis milites eius,eos duntaxat quos martyres suos vel Christi nuncupat, dinumerare queat? Nouimus reliquias illas,scimus istam gentem robustam, totum quod sunt, esse gratiæ non debiti,vnde & gratias agentes dicunt in Apocalypsi, Quoniam occisus es, & redemisti nos deo in sanguine tuo ex omni tribu,& lingua,& populo,& natione,& fecisti nos deo nostro regnum & sacerdotes,& regnabunt super terram.Ergo dominus, de quo hic tandẽ dicitur,& regnabit dominus super eos in monte Sion,ex hoc nunc & vsque in æternum. Veraciter nominatur rex regũ & dominus dominantium,quia quorum est rex, ipsi omnes reges & sacerdotes sunt, & in æternũ regnabunt. Quod aũt hic dominus regnãs super eos in monte Sion,propria sit filii persona,ipse in psalmo testis est,dicens.Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius,prędicans præceptum eius. dominus dixit ad me filius meus es tu. Mons autem Sion non dubium, quin sit cælestis ecclesia, iuxta dicta Apostoli.Et accessistis,inquit,ad Sion mõtẽ & ciuitatẽ dei viuentis,Hierusalem cælestem,& multorum millium angelorum frequentiam, & ecclesiã primitiuorum qui inscripti sunt in cœlis.Nec vero repetere opus est, quàm vtiliter nũc Christus, nunc Christi ecclesia cælestis montis Sion,siue montis domus domini appellatione in pręsenti prophetia significetur,videlicet propter illud quod pręmissum fuerat,Sion causa vestri,quasi ager arabitur,& mons templi erit in excelsa syluarum,vt offensio,vel odiũ,quod contra prophetas his auditis magis efferuescere poterat,sapiẽter mitigetur,dum de rebus aliis sub eisdem nominibus gloriosa dicuntur. Si tanta & tam gloriosa meritò dicuntur de gentibus ad istum montẽ domini confluentibus,& de reliquiis claudicantis,id est, Iudaici populi,quæ in idipsum congregandæ prævidebantur,Quid de primitiis eiusdem populi,id est, de primitiua ecclesia, vel ad primitiuam ecclesiam patriarcharũ & prophetarum, & omnium electorũ dici debuit, qui Christi aduentum præcesserunt & expectauerunt, & non acceptis promissionibus omnes defuncti sunt, ex quibus ipse Christus secundũ carnem? Nam de illa parte,siue ad illã partem tam bonam,nihil propriè conueniens præsentis prophetię textus hactenus est elocutus,sed nimirum ad illam dicuntur ea quæ cõtinuò sequuntur. *Esaiæ. 10.* *Eiecta in gentem robustam ponitur.* *Contic.6.* *Apoc. 5.* *Dominus rex regum.* *Psalm.2.* *Supra 3.*

" [Et tu turris gregis nebulosa filia Sion,
" vsq; ad te veniet, & veniet potestas prima regũ filiæ Hierusalem. Nunc quare mœrore cõtra-
" heris? Nunquid rex nõ est tibi, aut conciliarius tuus periit,quia cõprehendit te dolor sicut par-
" turiẽtem?] Filia nanq; Sion,siue filia Hierusalem præsenti loco ipsa est primitiua ecclesia,patriarcharũ & prophetarũ,cæterorumq; sanctorũ,quæ mœrore cõtrahebatur,dum ab ea Christus expectaret,quasi regem nõ habens,aut consiliariũ,cum in promissione & spe teneret eum. Dicitur aũt nunc idcirco filia Sion,siue filia Hierusalẽ, quia videlicet dum in hoc seculo peregrinaretur,mente pendebat ad illam Sion ciuitatem dei viuentis Hierusalem cœlestẽ,& multorum milium angelorum frequentiam, vt Apostolus ait,quorũ ministerio fruens,supernis visionibus,& crebris promissionibus, quasi materno lacte filia dulcis lactabatur,nutriebatur,& beata spe cõsolata cõfortabatur. Tali filiæ tũc dicitur, Et tu turris gregis nebulosa,subauditur consolare,& habeto claritatẽ lætitiæ,quia veniet potestas prima vsq; ad te. Turris idcirco nũc vocat,quia & visibiliter & inuisibiliter tanq̃ forte pręsidiũ firmauerat illã deus.visibiliter tẽplo *Filia Sion primitiua ecclesia dicitur.* *Hebræo. 12.* *Turris gregis.*

Esaia 5. & altari,de quo Esaias, & ædificauit,inquit,turrim in medio eius,inuisibiliter autem angelorū
Cant. 4. agminibus.Sed & in Cantico canticorum ad eam dicitur.Sicut turris Dauid collum tuū,quæ ędificata est cum propugnaculis.Mille clypei pendēt ex ea omnis armatura fortiū.Hoc enim, si ritè perpendimus, tam puchrè quàm verè ad illam dicitur,de qua omnem armaturā, id est, omnem canonicam scripturam accepimus, qua armati sumus, sine qua inermes essemus nos omnes,quicunq; de gentibus ad Christi militiam vocati quippiam fortiter loquimur aut agimus.Totum quippe vetus,totum nouū testamentū ex illa est. Rectè ergo dicitur turris,& turris gregis. quia videlicet nos, qui grex domini sumus,nos populus eius,& oues pascuæ eius, in illa protegimur,& defendimur.Et hęc quidē turris nebulosa dicitur,nimirū propter crebras aduersitates, & propter mœrorem quo cōtrahebatur,eo quòd nondū venisset suus qui sederat in eadē turri rex, & propter despectionem,qua sæpe ab inimicis insultantibus despecta est,sed
Infra. 7. nihilominus lucida erat & est.Nam alibi,cū sedero,inquit,in tenebris,dominus lux mea est. Iram domini portabo, quoniā peccaui ei, donec iudicet causam meā,& faciat iudiciū.Educet me in lucem, videbo iustitias eius.Siue etiam idcirco nebulosa,quia incredulorum multitudo semper inuenta est in illa,sicut præfiguratū est & in templo,quod à Salomone ædificatum est,
3. Reg. 8. & in monte Sina,quando lex data est. Nam & illic montē nubes densissima operuit,& illic ne
Exodi. 20. bula impleuit domum domini,& non poterant sacerdotes stare,& ministrare propter nebulā. Quid tibi dicā ô talis filia Sion? Vsque ad te veniet,& veniet potestas prima regnū filiæ Hierusalem.Quia parum videbatur esse quod dixerat, vsque ad te veniet,subauditur ipse qui regnabit dominus, meliorauit bonum nuncium repetendo ac dicendo.Et veniet potestas prima,veniet regnū tibi primū filiæ Hierusalem. Sic nanq; futurū erat,& sic factum est.Venit enim po-
Iohan. 1. testas in aduentu regis & domini,videlicet illa magna & miranda potestas, quam tam breui-
Matth. 4. bus verbis Euangelista pulchrè exprimit dicendo, Quotquot autem receperunt eum,dedit eis potestatem filios dei fieri,Et illud regnum,de quo ait,pœnitentiā agite,appropinquabit enim
Rom. 3. 10. regnū cœlorū. Hoc regnū tibi filia Hierusalē,hæc potestas ô filia Sion vsq; ad te veniet prima, id est,primum tibi danda.Nam licet Apostolus dicat, distinctionē non esse Iudæi & Græci,& non esse personarū acceptionē apud deum,tamē idem dicit, primum Iudæo & deinde Græco. Item,Quid ergo,inquit,amplius est Iudæo,aut quæ vtilitas circuncisionis? Multū per omnem modum.Primum quidem,quia credita sunt illis eloquia dei. Quid enim si quidam illorū non crediderunt? Nunquid incredulitas illorū fidem dei euacuauit? Absit.Est aūt deus verax,&c. Igitur tibi potestas prima venier,ô filia Sion,& primū regnū,quia videlicet vos sancti patriarchæ & prophetæ, vos sancti apostoli & cæteri de illo populo sancti,rectè primum in regno & potestate filiorū dei,possidetis locum.Cum ita sit ô filia Sion,siue filia Hierusalem. nunc quare
Mœror filię Sion. mœrore contraheris? Nunquid rex non est tibi,aut consiliarius tuus periit,quia comprehendit te dolor,sicut parturientem? Deniq; tūc temporis,& ex eo quo ad Abraham seminis,quod est Christus,repromissio facta est,ita Sion siue Hierusalē,id est,multorū animæ sanctorum patriarcharum & prophetarum,regum & omnium iustorum mœrore contrahebantur,cupientes videre promissionis effectum,& comprehendit eos dolor velut parturientiū,sicut mirabili signo
Apocal. 12. significatur in Apocal. cum dicit,Et signum magnum apparuit in cœlo,mulier amicta sole,& luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim,& in vtero habens,& clamabat parturiēs, & cruciabatur vt pariat.Illa Sion,hæc ipsa Hierusalē erat,illa mulier amicta sole,& luna sub pedibus,id est, Christū habēs in promissione,& abundās atque præeminēs bonis temporalibus, & in capite eius corona stellarum duodecim,id est,in initio gētis filiū Iacob, patres tribuum duodecim,& in vtero habens scilicet promissionis fidē,& spem in corde retinens clamabat parturiēs, & cruciabatur vt pareret,quia videlicet magno desiderio videre desiderabat rem, cuius habebat spē,sicut mulier desiderat videre natū,quē portat conceptū Hūc dolorem miro modo spiritus sanctus, sanctorum omniū cōsolator & arguit & excitat. Arguit enim dicendo. nunc quare mœrore contraheris? Nunquid rex nō est tibi,aut consiliarius tuus periit,quia comprehendit te dolor sicut parturientē,Excitat subiungendo confestim, [Dole & satage filia Sion, quasi parturiens.] Sciendum ergo,quia dolentium in partu magna distantia
1. Reg. 4. est.Alicuius enim anima in partu pre dolore egreditur, & si dicatur ei:ne timeas quia filium pe
Gene. 35. peristi,siue vt alibi legimus:noli timere,quia & hunc habebis filiū,nō respondet neque animad uertet.Secundum huiusmodi similitudinē, Spiritus sanctus ecclesiā venturi Christi matrē dolere noluit.Quamuis enim prius morerentur sancti,quā viderent illum Christū domini,tamen habere debebant & habebant fidem resurrectionis et futuri seculi,quod videlicet quanuis expectantes morerētur, nihilominus tamē illū & extra carnē,& in carne sua postmodū visuri essent.Igitur cū dicit, Nunquid rex nō est tibi,aut cōsiliarius tuus periit,quia cōprehendit dolor sicut parturientē, ab eodē hortatur sanctos omnes,vt nō contristētur sicut & cęteri qui spē nō habēt. Cū autē protinus subiūgit,dole & satage quasi parturiēs. Ad hoc hortatur,vt cōtristētur
2. Cor. 7. secūdum deum, id est,vt in tristitia siue dolore nō amittāt spei fiduciā,& fidei rationem. Vnde notandum,

notandum, quòd non dicit hic tantummodo quasi parturiens, sed dole, inquit, & satage, id
est, in dolore spem firmam tene, additq; quasi parturiẽs, quia videlicet sicut parturiẽs tandem
doloris sui videt fructum, & iam non meminit pressuræ propter gaudiũ, quia natus est homo *Iohan.16.*
in mundũ, ita tu videbis liberanrem & redimentem te dominum, & dolor tuus conuertetur
" in gaudium. Hoc intelligentem est per id quod sequitur. [Quia nunc egredieris de ciuitate, &
" habitabis in regione, & venies vsque ad Babylonem, & ibi liberaberis, ibi redimet te dominus
" de manu inimicorum tuorum.] Quantum ad exteriorem literæ textum, istam intelligimus Iu
dęorũ captiuitatẽ notissimam, qua in Babylonem ducendi, & de qua post annos septuaginta
erant reducẽdi. At verò spiritualiter aliam nouimus Babylonem, sicut Sion istam scimus siue
Hierusalem, de qua nunc loquitur, viuentis dei ciuitatem, id est, vniuersalem sanctorũ & ele-
ctorum omniũ societatẽ, cuius rex & conciliarius Christus est, qui in præsenti loco per prophe-
tam prænunciatur. Vniuersalem ergo huius Sion captiuitatem, quæ in Adam accidit, prę ocu
lis habentes, dignius ac locupletius verba hæc intelligimus, dum pręmisso, Dole ac satage filia
Sion quasi parturiens, subiungit: quia nunc egredieris de ciuitate, & habitabis in regione, & ve-
nies vsque ad Babylonem, ibi liberaberis, ibi redimet te dominus de manu inimicorum tuorũ.
Nunc, inquit, id est, ante illud nouissimũ dierũ, in quo fiunt illa quæ prædixi, manifestato mõte
domus domini, qui Christus est, interim dum morã facit, & nondũ venit qui venturus est, tu e-
gredieris de ciuitate, & habitabis in regione, & venies vsque ad Babylonẽ, id est, præiudicata
in Adam, nasceris extra paradisum, vndè ille expulsus est, & tu pariter cum illo, cuius in lum-
bis eras, & manebis in præsentis seculi captiuitate, & post habitationẽm huiusce regionis ve- *Genes.37.*
nies, vsque in Babylonem, scilicet moriendo, et per mortem descendendo ad tenebrarum infer
nalium confusionem, quo & sancti descenderunt patres tui, sicut vnus ex maximis illorũ dicit,
Descendam ad filium meum lugens in infernum. Ibi liberaberis, ibi redimet te dominus de ma *Actor. 2.*
nu inimicorũ tuorum. Descendet enim illuc deus & dominus dei filius, liberator & redemptor
tuus ꝓpter te homo fact', & passus, crucifixus, mortuus, & sepultus, & deinde suscitatus à mor
tuis solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. Hoc modo redi-
met te de manu inimicorũ tuorum, scilicet malignorũ spirituũ, pretiũ dando pro te sanguinẽ
suum, vt nihil iuris habeãt in te propter originale peccatũ. Hoc de illa spirituali Babylone, &
de inuisibilibus inimicis tuis dominus dixit. Nunc demũ de visibilibus inimicis tuis audi quid
" idẽ ipse dicat. [Et nunc congregatæ sunt gentes multæ, quæ dicũt, lapidetur, & aspiciat in Siõ
" oculus noster. Ipsi verò nõ cognouerũt cogitationes domini, & non intellexerũt consiliũ eius,
" quia congregauit eos quasi fœnum areæ. Surge & tritura filia Sion, quia cornu tuum ponam
" ferreum, & vngulas tuas ponam æreas, & comminues populos multos, & interficies domino
" rapinas eorũ & fortitudinem eorũ domino vniuersæ terræ.] Quis hoc nesciat, quòd super istã *Genes.4.*
Sion gentes multæ congregatæ sunt ab initio seculi, ex quo Cain funestus primum ciuem ci-
uitatis huius fratrem suum Abel interfecit? Pleni sunt sacri libri lachrymabilibua historiis, &
passim per omnem ferè paginam diuinam gemitus huius Sion audiuntur, dum veniũt gentes *Psalm.78.*
& ponãt morticina seruorum tuorum deus escas volatilibus cœli, carnes sanctorũ tuorũ be-
stiis terrę, dum effundunt sanguinem ipsorum tanquam aquam in circuitu Hierusalem, & nõ
est qui sepeliat. At illi nulla miseratione gementi Sion compatiũtur, sed pertinaci crudelitate
semetipsos cohortãtur dicentes, Lapidetur ista Sion, id est, nullus ei parcat. Et optando dicũt,
Aspiciat in Sion oculus noster. Quo dicto vehemens innuitur odiũ & inuidia, quæ non leuiter
exaturari possit, nisi multarum aspectu miseriarum. Quo cum potiti fuerint, maligno risu sol
uuntur, & crudeli plausu tripudiant dilatantes os suum, sicut scriptũ est, atque dicentes, Eu- *Psal.34.*
ge euge viderunt oculi nostri, subauditur mala huius quæ desiderauimus, & hoc bene conti-
git nobis. Ipsi autem, inquit, non cognouerunt cogitationes domini, & non intellexerunt con-
silium eius, quia congregauit eos quasi fœnum areæ. Et est sensus. Cõgregatæ sunt gentes su-
per te, & in sua gloriantes multitudine, præsentia tantùm & manifesta potuerunt videre, scili-
cet & tuam calamitatẽ, & suam in hoc mundo prosperitatem, sed hoc non cognouerunt ne-
que intellexerunt, quid in futurum dominus cogitauerit, & quale super te & super illos consi-
lium inierit. Sed ecce consilium, & cogitationes eius dico tibi, quia congregauit eos quasi fœnũ
areæ, subauditur, vt congregatis illis dicat tibi. Surge & tritura filia Sion, quia cornu tuum po *Esaiæ 40.*
nam ferreũ, & vngulas tuas ponam æreas, & comminues populos multos, & interficies domi
no rapinas eorũ, & fortitudinẽ domino deo vniuersæ terrę. Et est sensus, Quanuis fortes & ro-
bustos esse arbitrentur, nimirũ cum sint caro, sic sunt quasi fœnum, quia omnis caro vt fœnum,
et omnis gloria eius tanquam flos agri. Et verè fœnum est populus. Itaq; sicut fœnũ in agro ad
tempus viret, et in tempore suo aridũ deportatur ad aream, ibiq; ferris dentatis siue plaustris
ferreis trituratur, at tritico recondito, stipula et paleæ proiectæ igni tradũtur. Sic tu ô Siõ o-
mnes gentes quæ cõgregatæ sunt, super te superbientes atq; luxuriantes, velut viride fœnum
in iudiciũ domini triturabis atq; cõminues, ita duntaxat, vt quicunq; ex illis sese in humilitate

Christus vt cornu ferreum, apostoli vt vngulæ æreæ.

deposuerint, eos tanquam triticum domino, vniuersæ terræ consecres, interficiendo quicquid in eis vitiosum erat, quicunque autem pertinaci superbiæ vento sese subleuauerint, eos velut stipulam & paleam perpetuo igni trades. Neque enim resistere tibi poterunt cornu ferreum, & æreas vngulas habenti, quod videlicet cornu tuum insuperabilis rex & magnificus triumphator Christus est, quæ vngulæ tuæ Apostoli de tua carne geniti sunt, fide solidi, verbo tinnuli velut æs, quod metallum valde sonorum est. Nam in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum, & non sunt loquelæ neque sermones, quorū non audiantur voces eorum. Hactenus ad illam quæ vera est Sion & vera Hierusalem sermo est sic incipiens, & tu turris gregis nebulosa filia Sion.

Hierusalem terrena, dicitur filia latronis.

Nam de illa Hierusalē terrena quæ occidit prophetas, & lapidauit eos qui ad se missi fuerūt, audi quid dicatur, [Nunc vastaberis filia latronis. Obsidionem posuerunt super nos, in virga percutient maxillam iudicis Israel.] Cuius vel quanti iudicis? Nimirum eius qui & magnus deus est, & humilis apparuit, quod multū cautè sicut eo tempore opus erat, sequentibus verbis prædicatur.

CAP. V.

[Et tu Bethleē Ephrata, paruulus es in milibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, & egressus eius ab initio à diebus æternitatis. Propter hoc dabit eos vsque ad tempus in quo parturiēs pariet, reliquiæ fratrum eius conuertētur ad filios Israel.]

Matth. 28. Lucæ 19.

Sicut iam dictum est ad illam, & de illa Hierusalem quæ prophetas occidit, sermo est. Nunc (inquit) vastaberis ò tu, nō verè filia Sion, sed verè filia latronis, videlicet quæ virum homicidam & latronem Barrabam tibi dimitti petisti, autorem verò vitæ interfecisti.

Mat. 23.

Nunc inquā vastaberis, nunc circundabunt te inimici tui vallo, & circundabunt te & coangustabunt te vndique, & ad terram prosternent te & filios tuos qui in te sunt. Quam ob causam sic vastaberis, & cur prosternentur filij tui? Obsidionem (inquit) posuerunt super nos, in virga percutient maxillam iudicis Israel, Super nos prophetas & sapientes & scribas obsidionem posuerunt, id est, ex nobis occiderunt & crucifixerūt, & ex nobis flagellauerunt in synagogis suis, & de ciuitate in ciuitatem persecuti sunt. Nam hoc totum fuit obsidionem ponere super nos, quia sic voluerunt claudere ora nostra, ne doceremus in nomine iudicis Israel, cuius maxillā in virga percusserunt, in virga inquam, id est, in arundine qua percutiebāt eum spinis coronatum, sibi potestate concessa, quemadmodū ait, sed hæc est hora vestra & potestas tenebrarum. Per partem totā, id est, per maxillæ percussionē, totam eius significabat passionem. Pulchre nimirum, quia passionis eius hoc fuit initium, quod vnus assistens ministrorum, dedit illi alapā dicēs. Sic respōdes pontifici? Proterua crudelitas, crudelis proteruia lictoris, & scurræ, qui dum adulatur domino suo pontifici, & ei placere vult, assiliens coram percutit in maxillā iudicem Israel, nec solius Israel, sed et omnium hominum, quia ipse est qui constitutus est à deo iudex viuorum & mortuorum. Et vt amplius perhorrescas temeritatem nebulonis, qui percussit, ille iudex non tantum homo, sed & deus est. Hoc enim verbis sequētibus testatur, Et tu Bethleem Ephrata, paruulus es in milibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, & egressus eius ab initio à diebus æternitatis.

Iohan. 18.

Actor. 10.

Duplex Christi egressus.

Quid enim est quod & egredietur ex te ò Bethleē, & nihilominus egressus eius ab initio à diebus æternitatis, nisi quia duæ sunt eius egressiones, id est, natiuitates, altera secundum carnem, qua egredietur ex te ò Bethleem ex semine Dauid, altera secundum diuinitatem, qua non egredietur, sed egressus eius, inquit, iamdudum exactus est, non ex mundo, sed ab initio; nō in diebus temporalitatis, sed à diebus æternitatis. Nam in principio erat verbum, & verbum erat apud deum, et deus erat verbum. hoc erat in principio apud deū. Igitur et Deum & hominem testatur hic esse illum iudicem Israel, sed hoc taliter edici, vt vulgo intelligeretur, tunc temporis nō expediebat. Quomodo enim audire paterentur, quod qui deus Israel erat homo futurus, & in maxilla percutiendus esset? Cautè ergo et prudenter propheticus sermo dispensatur, dum à facie filiæ latronis, cui loquebatur dicens, nunc vastaberis filia latronis, etc. sese repētè auertit, & ad aliam, id est, Bethleem sese cōuertit, & eidem sic loquitur, vt & veritatē vtriusque naturæ, scilicet diuinæ & humanæ in Christo testificetur, & eandem testificationem, talibus verbis enunciet, vt non ab illis qui surdi sunt vel erant, & aures audiendi non habebant, tunc temporis facile perciperetur.

Iohan. 1.

Bethleem et Ephrata vnius oppidi vocabula.

Genes. 35.

Quod autem Bethleē & Ephrata vnius eiusdēque ciuitatis Dauid, siue castelli, vbi erat Dauid, vocabula sint, habemus ex scriptura dicente. Mortua est ergo Rachel, & sepulta in via, quæ ducit Ephratā, hæc est Bethleem. Porro cum dicit, Et tu Bethleē Ephrata, paruula es in milibus Iuda, subaudiendum est apud homines, quorum in oculis vix paruus viculus es, qui non cælestem, sed terrenā quantitatem attendunt, sed profectò apud deum non minima es. Alioquin nisi cum eadē affirmatione qua dicit paruula es, & ex opposito ista negatio in prophetæ sensu intelligatur, sed nō apud deum minima es, tanquam si dicat, Paruula siue minima videris, sed nō minima es, dissonanter testimoniū hic in Euangelio sumptū videbitur, vbi principes sacerdotū & scribæ sciscitanti Herodi sic respondisse narrantur. Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda. Cum enim hic dicat paruula es, & illic scriptū sit, nequaquā minima es, perspicue litera dissonat, sed in sensu clara consonāta est, vt cū propheta dicit, paruula es, subaudias in

Matth. 2.

oculis

oculis omnium hominum,& cum Euangelium dicit, nequaq̃ minima es, subintelligas apud
deum. Quod deinde subiungitur, propter hoc dabit eos vsque ad tẽpus in quo parturiens *Psalm. 62.*
pariet,& reliquiæ fratrum eius conuertentur ad filios Israel, manifeste completũ,atque adhuc
complendum est. Nam quia tantiiudicis Israel maxillam percusserunt,qui secundum carnem
de Bethleem ex semine Dauid egressus est, & cuius egressus secundum diuinitatem,à diebus
æternitatis est, idcirco dedit eos idem iudex,subauditur,in manus gladii,& in captiuitatem in
omnes gentes,& in partes vulpium,id est,malignorũ spirituum. Vsquequo sic dabit eos? Vsq; *Esaię.10.*
ad tempus(inquit)in quo parturiens pariet.Parturiens dicitur,non ista filia latronis,id est,ter-
rena Hierusalem,quæ deo sterilis est, sed illa spiritualis Hierusalẽ,siue Sion,cui supra dixerat.
Dole & satage filia Sion quasi parturiens. Illa nanq; mater pariet,subauditur Iudæorũ,siue Is-
raelis reliquias,iuxta illud.Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris,reliquiæ conuer
tentur ex eis.Nam hoc est,quod hic protinus iudiungit. Reliquiæ fratrum eius conuertentur
ad filios israel.Cuius eius? Nimirum ipsius iudicis Israel, quia fratres eius secundum carnẽ ip-
si Iudæi sunt, qui maxillam eius pecusserũt.Tempus quo istud fiat tunc erit,cum plenitudo gẽ
« tium intrauerit.Sequitur, [Et stabit & pascet in fortitudine domini,in sublimitate nominis do
« mini dei sui, & conuertentur, quia nunc magnificabitur vsque ad terminos orbis terræ.] Iu-
dex Israel sicut iam dictum est propter hoc dabit eos,quia percusserunt maxillam eius, & ipse
surgens à mortuis stabit,subauditur à dextris dei fortis & sublimis, iuxta quod in Actibus apo *Act.7.*
stolorum scriptum est.Cum autem esset Stephanus plenus spiritu sancto intendens in cœlum,
vidit gloriam dei, & Iesum stantem à dextris dei,& ait.Ecce video cœlos apertos,& filium ho-
minis stantem à dextris virtutis dei. Stabit ergo,id est,pro suis morientibus pugnabit ipse vi-
ctor mortis,& pascet,subauditur populum suum,vtpote diues & prępotens rex in fortitudinẽ
domini, in sublimitate nominis domini dei sui,id est,sicut fortis deus habens nomen sublime,
quod est super omne nomen, videlicet quale nomen habet pater,qui propter assumptam hu-
manitatem dicitur & est dominus deus eius. Nam & ipse loquitur,ascendo ad patrem meum,
& patrem vestrum,deum meum,& deum vestrum.Et conuertentur ait, quia nunc magnifica
bitur vsque ad terminos terræ.Hoc ipsum quod hic dicit.& pascet,& conuertentur,etc. mani *Iohan. 29.*
festius in psalmo expressum habemus.Ait enim,Edent pauperes & saturabuntur,& laudabũt *Psalm. 21.*
dominum,qui requirunt eum,viuent corda eorum in seculum seculi.Reminiscentur & cõuer-
tentur ad dominum vniuersi fines terræ.Pascet ergo scilicet terminos terræ, quoadusq; magni
ficabitur,non qualicunq; edulio,sed corporis & sanguinis sui sacramento,quod edentes & bi-
bentes,pauperes saturabuntur,nam corda eorum,id est,animæ viuent in seculũ seculi,quem-
admodum ipse dicit,Si quis manducauerit ex hoc pane,viuet in æternum,& panis quem ego *Iohan.6.*
« dabo,caro mea est pro mundi vita. Sequitur.[Et erit iste pax Assyrius cum venerit in terram
« nostram,& quando calcauerit in domibus nostris.] In nonnullis codicibus legitur Assyriis,&
ordinatior litera videtur,Si enim legendum est Assyrius,cur præpostere & dicere maluit,As-
syrius cum venerit,quàm dicere cum Assyrius venerit? Itaque secundum vtranq; literã expo- *Assyrius,*
nendum est,& primum secundum hanc literaturã, & erit iste pax,Assyrius cum venerit in ter *diabolus.*
ram nostram.Quando venerit diabolus,ait beatus Hieronymus,qui dicitur Assur super terrã
regionemq; credẽtium, & eorũ quos pascet dominus in fortitudine & in sublimitate nominis
domini dei sui,& calcauerit eos tribulationibus variis,& domos animarum nostrarum, id est,
corpora quasi superbus ascenderit atque depresserit, & tamẽ nos nihil separauerit à charitate
Christi,tunc Christi pax siue ipse Christus erit in nobis,& dicetur de sancto,nihil proficiet ini- *Psalm.88.*
micus in eo. Nunc vt secundum aliam literæ structurã dicamus,scilicet ita legendo,& erit *Pax Assy-*
iste pax Assyriis,cum venerit in terram nostram, primo sciendum,quia quod dicitur, cum ve *riis, id est,*
nerit in terram nostrã, & quando calcauerit in domibus nostris, siue vt rursus post pauca ha- *cunctis gen*
bemus,& cum calcauerit in monte nostro, rectè de ipso domino intelligitur,præsertim cũ in *tibus.*
exordio sermonis hic idẽ propheta dixerit,Quia ecce dominus egredietur de loco suo,& descẽ
det & de calcabit super excelsa terræ,etc.vsque ad id quod ait,Quæ excelsa Iudæ,nõne Hieru
salem? Eritq; hic sensus,Et erit iste,videlicet dominus magnificus vsque ad terminos terrę,pax *Supra.1.*
Assyriis, id est,cunctis gentibus,quarũ eo tempore potentissimi erant Assyrii,vndè & pro cun
ctis gentibus rectè possunt hic accipi.Erit inquam,iste pax Assyriis,id est, loquetur pacẽ gen- *Luca.19.*
tibus, euangelizabit pacem eis,qui prius erant inimici,cum venerit in terram nostram, id est,
cũ nos visitauerit,& cũ calcauerit in domibus nostris, subauditur,eo quòd nõ cognouisti tẽpus
visitationis tuę, ô supra dicta filia latronis.Nã idcirco calcabit in domibus nostris,idcirco cõ- *Esaia.63.*
culcabit templũ & ciuitatem, ita vt non remaneat lapis super lapidem.Nam quod dominus
calcet & conculcet,testatur ipse dicens in alio propheta, Calcaui eos in furore meo,& concul-
caui eos in ira mea. Væ ergo tibi, quæ tibi Barrabã latronẽ donari petisti,& proinde rectè di- *Iona 3.*
ceris filia latronis,& cuius seditiones hęreditate possedisti, væ tibi,quia tu conculcaris quę dice
tis Israel,pax aũt tua Assyriis,id est,gentibus pœnitentiã agentibus,sicut significatũ est,vbi ad

prædicationem Ionæ Niniue magna ciuitas Assyriorum pœnitentiā egit. Sequitur. [Et suscitabimus super eum septem pastores, & octo primates hominem, & pascent terrā Assur in gladio, & terram Nemroth in lanceis eius, & liberabit ab Assur, cum venerit in terram nostram, & cum calcauerit in monte nostro.] Quorum in persona supra dixerat, obsidionem posuerūt super nos, eorundem vox ista est, & suscitabimus super eum septem pastores & octo primates homines, vox scilicet prophetarum, sapientium, & scribarum, quos ecce ego mitto ad vos, ait ille iudex Israel ad eos, qui maxillam ipsius percusserunt. Ipsi loquuntur etiam hæc, & suscitabimus super eum septem pastores & octo primates homines. Super quem dicūt, suscitabimus eum. Nimirum super eundem sæpe dictum iudicem Israel. Profectò non vile obsequium, non paruam honorificentiæ portionem de studio suo promittunt, ad clarificandum illum tantum

Septem pastores &c. 8. Primates homines. iudicē, quem filij illius filiæ latronis sic inhonorauerunt, vt maxillā eius percuterent. Quærendum est diligenter, qui nam sint septem pastores & octo primates homines, & deinde quid sic suscitari illos super hunc iudicem Israel, & tunc patebit, quia non leuis aut incerta hæc pollicitatio est. Septem fide claros & meritis insignes de sanctis scripturis nouimus, similiter & octo primates homines, quos licet hactenus nouerimus, necdum tamen numerum, & proprias eorum causas animus adeò perpenderat, priusquam loci præsentis diligentia nos excitasset.

Septem pastores. Primum ergo septem pastores, deinde per ordinem recolamus octo primates homines. Primus pastor fuit, Abel, de quo scriptum est. Fuit autem Abel pastor ouium, & obtulit domino

Genes. 4. munera de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum, & respexit dominus ad Abel & ad

Ibidem 47. munera eius. Secundus pastor fuit Abraham. Tertius Isaac. Quartus Iacob, qui stans coram Pharaone cum filijs suis, interrogante illo, quid habetis operis, pastores ouium sumus, inquit, serui tui, & nos & patres nostri. Erant autem patres eius Abraham & Isaac, qui profectò curā habuerunt aliendorum gregum, ita vt non possent eos capere terra præ multitudine gregum,

Ibidem. 13. vnde & facta est rixa inter pastores gregū Abraham & Loth, & fuit iurgium pastorum Gerare

Ibidem 26. aduersus pastores Isaac. Veruntamen nō pro multitudine vel cura gregum, sed pro eo quod circa res horum pastorales, diuina sese commendauit authoritas, septem istos pastores excel-

Abel. lentissimos numeramus. Igitur (vt dicere iam cœpimus) horum primus fuit Abel, qui de pri-

Abraham. mogenitus gregum domino munera obtulit, quæ suo respectu dominus digna duxit. Secun-

Ibidem. 18. dus Abraham qui de armento suo vitulum tenerrimum tollens, & optimum inclytis hospiti-

Isaac. bus, scilicet tribus angelis, venientibus in figura sanctæ trinitatis, memorabile cōuiuium fecit.

Ibidem. 22 Tertius Isaac, qui velut aries ad immolandum ductus est, & pro quo arietem Abraham inter

Iacob. vepres hærentem cornibus holocaustum obtulit. Quartus Iacob, qui de grege duos afferens

Ibidem. 27. hœdos in cibum patri benedictionem accepit, & deinde soceri greges pascens, auctus est be-

Ioseph. nedictiōe domini. Quintus fuit Ioseph, qui cum sedecim esset annorum, pascebat gregem cum

Ibidem 37. fratribus suis, & inde venditus fuerat, factusq; princeps Aegypti, professionem istā non erubuit, quamuis detestarentur Aegyptij omnes pastores ouium, dicens ad patrem & ad fratres

Ibidem 46 suos, Cum vocauerit vos Pharao, & dixerit, quod opus est vestrum: respondebitis. Viri pasto-

Moses. res sumus serui tui ab infantia nostra vsq; in præsens, & nos, & patres nostri. Sextus fuit Mo-

Exodi. 3. ses, qui pascebat oues Ietro soceri sui sacerdotis Madian, & inter pascendū, cum minasset gre-

Dauid. gem ad interiora deserti, venit ad montem dei Oreb, apparuitq; ei dominus in flamma ignis de medio rubi. Septimus fuit Dauid, qui de semetipso proloquēs ad Saul, pascebat (inquit) ser-

1. Reg. 17. uus tuus patris sui gregem, & veniebat leo & vrsus, tollebatq; arietem de medio, & sequebar eos, & percutiebam eruebamq; de ore eorum. Et illi consurgebant aduersum me, & apprehendebam mentum eorum, & suffocabam, interficiebamq; eos. Nam & leonē & vrsum interfeci, ego seruus tuus. Erit ergo & Philistæus hic incircuncisus, quasi vnus ex eis, qui ausus est maledicere exercitui dei viuentis. Ecce isti sunt septē pastores inclyti, quos, scriptura teste, authoritas diuina commendauit. Porrò octo primates homines hi sunt. Primus Iosue filius Nun.

Octo primates. Secundus Caleph filius Iephone. Tertius Othoniel filius Cænez. Quartus Aoth filius Gera filij Gemini. Quintus Barach filius Abinoem de Cades Neptalim. Sextus Gedeon. Septimus Iepte Galaadites. Octauus Samson. Isti octo idcirco dici merētur primates homines, quia authoritate diuina præeunte, & induente illos spiritu domini, constituti iudices liberauerunt populum suum, vndè & meruerunt appellari saluatores Israel. Primus horum Iosue & secundus

Iosue. Caleph introduxerunt populum in terram promissionis, dicente domino ad Mosen, Tolle Io

Numer. 27 sue filium Nun, virum in quo est spiritus domini, & pone manū tuam super eum, etc. De Ca-

Caleph. leph verò ait, Seruum meum Caleph, qui plenus alio spiritu, secutus est me, inducam in terrā

Ibidem. 14. hanc quam circuiuit, & semen eius possidebit eam. Primatum eius hoc diuinum testimonium commendat, & præter hoc alia, quæ præsenti loco inserere longum est. Tertius Othoniel filius

Othoniel. Cænez liberauit Israel de manu Cusamrasathaim regis Mesopotamiæ, cui seruierunt octo an-

Iudic. 3. nis, scriptura dicente, Et clamauerunt ad dominum, qui suscitauit eis saluatorē, & liberauit eos Othoniel, videlicet filius Cænez, fuitque in eo spiritus domini, & iudicauit Israel, etc. Quartus

Aoth

Aoth liberauit Israel de manu Eglon regis Moab, cui seruierunt decẽ & octo annis, scriptura *Aoth.*
dicente, Et clamauerunt filij Israel ad dominũ, & suscitauit eis saluatorẽ Aoth filiũ Gera, &c. *Ibidem.*
Quintus Barach filius Abinoem liberauit Israel de manu Iabin regis Canaan, qui per viginti *Barach.*
annos vehementer oppresserat eos, & ipse authoritate diuina suscitatus per Debboram pro- *Ibidem. 4.*
pheten vxorẽ Lapidoth. Sextus Gedeon liberauit Israel de manu Madian, cui seruierant septẽ *Gedeon.*
annis, præcipiente angelo, qui apparuit ei. Septimus Iepthe Galaadites liberauit Israel de ma- *Ibidem 6. 7.*
nu filiorum Ammon, qui cum Philistijm vehementer oppresserant eos per decẽ annos & octo. *Iepthe.*
De isto scriptum est, factus est super Iepthe spiritus domini, transiuitq; ad filios Ammon, vt pu *Ibidem. 11.*
gnaret contra eos. Quos tradidit dominus in manus eius, percussitq; eos plaga magna nimis,
humiliatiq; sunt filii Ammon à filijs Israel. Octauus Sampson per angelum domini prænunci
atus est matri sterili. & hic erit (inquit) Nazaræus ab infantia sua, & ex matris vtero, & ipse in- *Samson.*
cipiet liberare Israel de manu Philistinorum. Isti sunt octo primates homines, qui miro modo *Ibidem 13.*
septem pastoribus ita inseruntur, & ita inter sextum pastorem, qui est Moses, & septimum, qui
est Dauid, surrexerunt, vt filios Israel, quos Moses sextus pastor (vt iam dictum est) de Aegy-
pto eduxit, primus hominum primatum Iosue cum Caleph introduceret in terram repromissi
onis, & liberationẽ de manu Philistijm, quam octauus primas Sampson incepit, perficeret septi
mus pastor Dauid. Habemus igitur & septem pastores, & octo primates homines ex pro-
prijs causis notos & insignes, quos suscitabimus (inquit propheta) super eum, videlicet sæpe di
ctum iudicem Israel, cuius maxilla percussa est. Quomodo illos suscitabimus super eum? Vi-
delicet eo modo, vt quæ per illos corporaliter gesta sunt, doceamus spiritualiter fieri vel im-
pleri per ipsum. Doceamus (inquam) quia quarum rerum in illis præcessit figura, in isto succes-
sit veritas. Hoc facientes suscitabimus illos super eum, nos prophetæ & sapientes & scribæ, ex
quibus ego sum. Nam & si secundum tempus corpore absens, spiritu cum illis præsens sum,
quorum spirituali studio fit, vt in lectione talium pastorum, & primatuum nihil mortuum re-
maneat aut otiosum, dum omnia referuntur ad Christum. Itaque & isti cum illo viuent, & illi,
qui tũc erunt, ex istis proficient. Vndè cum dixisset. Et suscitabimus super eum septẽ pastores,
& octo primates homines, confestim subiunxit. Et pascent terram Assur in gladio, & terram *Gene. 11.*
Nemroth in lanceis eius. Quod est dicere, & omnes gentes quæ nunc sine deo sunt, neque ver-
bi dei pabulum habent vllum, tunc ex mysticis istorũ exemplis, legendo proficient, quarum *4. Reg. 17.*
videlicet gentium Assur & Nemroth, id est, Assyrij & Babylonij maximi deoq; magis aduersi *Ibidem 25.*
tunc erant. Principiũ nanq; regni Nemroth Babylon fuit in terra Sennaar, & de illa terra egres
sus est Assur, & ædificauit Niniuen. Nec verò dubium vel incognitũ est, quin Assyrij postmo-
dum decem tribus transtulerint, Babylonij verò, pro quibus hic ponitur Nemroth, duas reli-
quas, Iudam & Beniamin. Magnificè ergo reconciliatio gentium promittitur, dum de illis, qui
tunc erant infestissimi, talis prophetia texitur, & pascent terram Assur & terram Nemroth, & *Hebr. 4.*
hoc non sine armis, sed in gladio & in lanceis eius, id est, in sermone dei, qui est viuus, & efficax,
& penetrabilior omni gladio ancipiti. Et in sententijs veritatis, quæ sunt lanceæ siue sagittæ e-
ius, suo gladio & illis lanceis diabolum, qui prius terram obtinuerat, debellabit, & liberabit
humanum genus. Hoc est quod ait, Et liberabit ab Assur cum venerit in terram nostram, &
cum calcauerit in monte nostro. Ac si dicat, eodem tempore quando venit in terram secundũ
præsentem prophetiam, & conculcabit Iudæos subuersa ciuitate & templo, liberabit à diabo- *Gene. 11.*
lo gentes, quæ hactenus erant terra Assur, & terra Nemroth, quod interpretatur tentatio, qui *Lucæ 11.*
per hoc ipsum quod de illo scriptum est, erat robustus venator coram domino, significat dia-
" bolum, qui possidebat gentes tanquam fortis armatus custodiens atrium suum. Sequitur. [Et
" erunt reliquiæ Iacob in medio populorum multorum, quasi ros à domino, & quasi stillæ super
" herbam, quæ non expectant virum, & non præstolantur filios hominum.] Reliquiæ Iacob cre
dentes ex Iudæis sunt, quorũ vnus ex optimis Apostolus cum dixisset, Nunquid repulit deus *Roma. 11.*
populum suum? subiunxit atque ait, Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Abraham, de
tribu Beniamin. Etenim, licet illi, qui in futuro tempore credituri sunt, cum plenitudo gentiũ
intrauerit, reliquiæ dicantur, nihilominus tamen & hi rectè dicuntur reliquiæ, quæ tunc credi-
derunt pauci, multitudine in incredulitate permanente, testante eodem, cũ præmisso exem-
plo de Helia, cui dixit responsum diuinum, Reliqui mihi septem milia virorum, qui non cur-
uauerunt genua ante Baal, sic ergo (inquit) & in hoc tempore reliquiæ secundum electionem
gratiæ saluæ factę sunt. Ergo reliquiæ Iacob erunt (inquit) in medio populorum multorũ quasi *Reliquiæ Ia-*
ros à domino, quasi stillæ super herbã, id est, apostoli Christi, siue ministeriales iudicis eiusdem, *cob apostoli.*
de quo hactenus sermo fuit, sanctam & diuinam de cælesti conuersatione sua sumptam, stilla-
bunt vel depluent gentibus sententiam. Ros enim suauiter cadens, & stillæ sensim decidentes su
per herbam, euangelicam vel apostolicam significant doctrinam à domino datam, & pro ca-
pacitate audientium discretè annunciatã, & dupliciter valentem nobis, scilicet ad refrigerandũ
& sanctificandum. Terra quippe nostra calore vitiorum erat exusta, & à maligno spiritu quasi

vento vrente percussa, ita vt cor hominis Babyloniæ fornaci non incongruè posset simile dici.
Tunc autem cœpit dominus mittere quasi ventum roris flantem, quando ad amorem cœle-
Dan.3. stium nos excitauit per Apostolorum prædicationem. Item manus nostræ vacantes ab operi
bus bonis, sic erant quasi herba macra & sterilis, sed nunc quasi stillæ à domino super herbam
ceciderunt, quando eadem doctrina nos ad dilectionem proximi reflorescere fecit, & in porri
gendo eleemosynam facies nostras exhilarauit. Et bene de isto rore & de huiusmod stillis ait,
Act.4. quia non expectant virum, & non præstolantur filios hominum, sed signanter cum dixisset,
Ibidem 7. quasi ros, addidit à domino, quia videlicet Euangelium siue doctrina, quæ per apostolos ad-
ministrata est, nō per instructionem vel magisterium hominum venit aliquando, sed cœlitus
data est, docente illos inuisibiliter spiritu sancto, absque mora & momento, ita vt qui fuerant
homines sine literis & idiotæ, repente fierent literarum periti, & potentes in omni sermone.

Hoc idem de prophetis sentiendum est, & primum de Mose. Nam ille quidē humanā scien-
tiam per homines didicit, & erat (vt Stephanus protomartyr) eruditus omni sapientia Aegy-
ptiorum, & potens in verbis, sed scientiam rerum diuinarum vt pentateucū suum conscriberet,
non per hominem, sed per solum deum didicit, qui illi in rubo apparuit. Sed & de Dauid cæ-
2.Pet.1. terisq; prophetis, & de Christi apostolis omnino sciendū est, quos omnes & solos ecclesia Chri-
sti in canonico apice suscipit, Vnde & Petrus in Epistola sua dicit. Hoc primùm intelligen-
Act.2. tes, quod prophetica scriptura propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana
allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. Et de
cæteris quidē apostolis, qui fuerunt illic, vbi spiritus sanctus in igneis linguis apparuit, seditq;
supra singulos eorum, certum est, quia non ab homine, neque per hominem, sed per reuelati-
onem Iesu Christi didicerunt. De Paulo autem, qui tunc non erat illic, sed postea vocatus est,
dubium volunt esse quidam aduersarij eius pseudoapostoli, dum vellent corrumpere verita-
tem euangelij, quam ex ore eius multi suscipiebant populi, ob hoc derogantes illi, & authori-
tatem eius diminuere volentes, quia domini nostri Iesu Christi, dum adhuc cum hominibus cō
uersaretur, discipulus non fuit. hac pro necessitate plerisq; in locis apostolatum suum defēdit,
Gala.1. maximè autem in epistola ad Galatas cum dicit, Notum enim vobis facio euangelium fratres
quod euangelizatum est à me, quia non secundum hominem, neque enim ego ab homine ac-
cepi illud neq; didici, sed per reuelationem Iesu Christi. Bene ergo cum dixisset de reliquijs Ia-
cob. Et erunt in medio populorum multorum quasi ros à domino, & quasi stillæ super herbā,
addidit, quæ non expectant virum, & non præstolantur filios hominum. Ac si dicat. Et erūt
Reliqui doctores ecclesiæ. apostoli Iesu Christi sapientes, & eloquentes, totum salutari doctrina imbuentes mundum,
quam videlicet doctrinam non à magistris hominibus accipient, non studij vel ingenij proprij
labore acquirent, sed occulta gratiæ cœlestis aspiratione percipient. De reliquijs (inquam)
Iacob, id est, de apostolis, ita duntaxat atq; vt de prophetis, qui & carne & fide sunt filij Iacob,
hoc dicere verū est. Cæterùm de alijs magistris ecclesiarum, quicunq; ex gentilitate surrexe-
runt, non eadem sententia est vel esse potest, quia videlicet sunt quidem & ipsi quasi ros à do-
mino, & quasi stillæ super herbam, scripturas propheticas atque apostolicas tractando dulci-
ter, & exponendo vtiliter, sed singuli horum, vt hoc facere possent, expectauerunt virum, &
præstolati sunt filios hominum. Multos enim post deum cathygetas vel magistros subierunt.
Diuersæ similitudines Vndè quicquid dixerunt, non idcirco ratū habet ecclesia Christi, quia sic ipsi dixerunt vel sen-
runt, sed quia dicta vel sensus suos propheticis atq; apostolicis testimonijs, vel aliqua proba-
bili ratione confirmare potuerunt. Sequitur. [Et erunt reliquiæ Iacob in gentibus, in medio po »
pulorum multorum, quasi leo in iumentis syluarum, & quasi catulus leonis rugiens in gregi- »
bus pecorum, qui dum transierit & conculcauerit & ceperit, non est qui eruat.] Quàm diuer- »
sarum, quàm longè dissimilium rerum similitudines eisdem reliquijs Iacob hic ascriptæ sunt.
Dixerat, & erunt reliquiæ Iacob quasi ros à domino, & quasi stillæ super Herbam, & continuò
nunc dicit, & erunt reliquiæ Iacob quasi leo in iumentis syluarum, & quasi catulus leonis rugi
ens in gregibus pecorū. Quid magis dissimile, quàm suauitas roris à feritate leonis? Quid ma-
gis diuersum, quàm lenitas stillarum stillantium super herbam, sæuitia vel impetu catuli leo-
nis rugientis in gregibus pecorum? Attamen eisdem reliquijs Iacob, & suauitas roris, siue le-
Apostoli lenes & seueri. nitas stillarum, & feritas leonis, siue impetus catuli leonis æquè per similitudinem ascribit hic.
Quare? Videlicet, quia magistri populorum, siue gentium Apostoli Christi, & lenes & seueri
sunt, lenes in docendo, siue exhortando, sæueri in corripiendo & vlciscēdo. Exēpli gratia,
Paulus vbi docet inter cætera, sic loquitur. Quoniam quidē Deus erat in Christo mundū recō-
2.Cor.5. cilians sibi, & posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur,
tanquam deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini deo. Quid isto rore
dilectionis suauius, quid hac stilla veræ & germanæ pietatis lenius? Cætera quoq; vsque ad id,
Ibi.6.13. os nostrum patet ad vos ò Corinthij cor nostrū dilatatum est, talia sunt stillicidia, vel talis ros,
vt nemo qui dubitet quin sit à domino patre misericordiarum & totius consolationis deo. At
verò

verò idē post plurima dicit, Ecce tertiò hoc venio ad vos. In ore duorum vel trium testium
stabit omne verbū. Prædixi enim & prædico vt præsens vobis & nunc absens ijs, qui ante pec-
cauerunt, & cæteris omnibus, quoniam si venero iterum non parcam. An experimentū quæ-
ritis eius, qui in me loquitur Christus? Ecce seueritas magistri tanquam leonis rugitus super iu- *Quasi iu-*
menta syluarum, & tanquam catuli leonis super gregem pecorum. Nam iumenta syluarum *menta syl-*
rectè illos æstimamus, quos redarguebat super immunditia & fornicatione, & impudicitia quā *uarum.*
gesserunt. Nonne super huiusmodi, quasi leo fuit? Ait enim, Et vos inflati estis, & non magis *1.Cor.5.*
luctum habuistis, vt tollatur de medio vestrum, qui hoc opus fecit, id est, qui vxorem pa-
tris habuit. Ego quidē absens corpore, præsens autem spiritu iam iudicaui vt præsens eum, qui
sic operatus est, in nomine domini nostri Iesu Christi, congregatis vobis & meo spiritu cum vir
tute domini Iesu, tradere huiusmodi satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus fit in die do-
mini. Porrò quasi greges pecorum eiusmodi fuerunt, qualibus veluti conterritis ad rugitum *Quasi gre-*
catuli leonis gratulatur & dicit, Quoniam & si contristaui vos in epistola, non me pœnitet. *ges pecorū.*
Et si ad horam vos contristaui, nunc gaudeo, non quia cōtristati estis, sed quia contristati estis
ad pœnitentiam, contristati enim estis secundum deum, &c. Hæc verò quasi de austeriori Pau *2.Cor.7.*
lo exempla posuisse putemus, quasi cæteris Apostolis hunc amplius sæuitiam leonis exercuis-
se dicamus. Nam vt plura sermo prætereat, nonne Petrus quoque quasi leo siue catulus leonis
in gregibus pecorum rugit, quando in cōuentu discipulorum Ananiam primum, & deinde Sa *Act.5.*
phiram vxorem eius increpauit, & illi ceciderunt & expirauerunt, quia spiritu sancto fuerant
mentiti. Verè igitur quasi reliquiæ Iacob, quasi catulus leonis, qui cum transierit, subauditur
ad nullius pauens occursum, & conculcauerit videlicet rebellantes, & ceperit subauditur mē
daces, vt capti & deprehensi sunt iam dicti Ananias & Saphira, spiritu sancto mentientes, non
est qui eruat. His dictis de reliquiis Iacob, protinus ad illum conuertitur sermo propheticus
iudicem Israel, de quo supra dixerat, in virga percutient maxillam iudicis Israel, & dicit.
" [Exaltabitur manus tua super hostes tuos, & omnes inimici tui interibunt.] Hostes publici si-
ue inimici domini illi maiestatis adiudicantur, qui non solum peccatores, verumetiam impij
sunt odiendo nomen eius, quales maximè illi fuerunt, de quibus ipse in Euangelio loquitur.
Nunc autem & viderunt & oderunt & me & patrem meum, Sed vt impleatur sermo, qui in *Ioann.15.*
lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis. Super eiusmodi hostes exaltabitur (in
quit) manus mea, subauditur, vt non videant gloriam tuam, imò vt videant & confundantur *Esaiæ 16,*
quemadmodum alius propheta, cum sub interrogatione dixisset & non videbit impius gloriā
domini, protinus duplicem responsionem hoc modo ipse reddidit. Domine exaltetur manus
tua vt non videant, videāt & confundantur zelantes populi, & ignis hostes tuos deuoret. De
nique & per iustam imprecationem dixit, domine exaltetur manus tua, & non videant gloriā
tuam, & subaudiendum est, ita vt in gloria tua partem habeant vllam, & per seuerā nimisq;
acerbam concessionem, ait protinus, videant & confundantur. Quodq; hic dicit, & omnes ini-
mici tui interibunt, illic similiter conceditur, vt fiat dicendo; & ignis hostes tuos deuoret. Nam *Matt.25.*
vbi exaltabitur manus tua domine, quando apparebis sedens in sede maiestatis tuæ rex & iu-
dex Israel statutis ouibus ad dexteram, hœdis autem ad sinistram tuam, tunc omnes inimici
tui interibunt, diabolus videlicet & angeli eius, tunc hostes tuos videlicet tam diabolum &
angelos eius, quàm & homines impios sequaces eius, ignis deuorabit te dicēte. Ite maledicti in *Hostes eccle*
ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Hoc nihilominus ad ecclesiā vni *siæ, Christi*
uersam referri potest, cuius caput est ille iudex. exaltabitur manus tua super hostes tuos, & o- *quoque ho-*
mnes inimici tui interibunt, quia videlicet qui capitis, id est, hostes vel inimici sunt corporis, *stes sunt.*
quod est ecclesia eius, & vbi caput, ibi nimicum exaltabitur & corpus. Rectè ergo & ad ipsam
dictum hoc rectè intelligitur, præsertim quia & supra illi dicebat, Surge & tritura filia Siō, &c.
" & protinus eidem dicitur. [Et erit in die illa dicit dominus, auferam equos tuos de medio tui,
" & dispergam quadrigas tuas, & perdam ciuitates terræ tuæ, & destruam omnes munitiones, &
" auferam maleficia de manu tua, & diuinationes nō erunt in te. Et perire faciam sculptilia tua,
" & statuas de medio tui, & conteram ciuitates tuas, & faciam in furore & indignatione vltionē
" in omnibus gentibus, quæ non audierunt.] Magnificè in verbis istis consoletur se ecclesia dei,
considerando vitæ æternæ statum, qualis futurus sit ex die illa, qua omnes sui interibunt ini-
mici. Siquidem hoc promittitur in his verbis, quod non solum mala omnia, verumetiam ipsa
quoq; quæ in hoc sæculo videntur, & sunt quædam bona, quamuis non vera vel sufficientia,
penitus non erunt illic. Quis enim nescit maleficia, diuinationes, sculptilia, & statuas atque a- *Qualia bo-*
dorationes manuum operum, & lucos ad sacrificandum dæmoniis electos siue sacratos, vera *na equi &*
esse mala? Quis item neget equos, quadrigas, ciuitates atq; munitiones, falsa esse bona? Fallax *quadrigæ.*
equus ad salutem, ait Psalmista, & hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine domini *Psal.32.*
dei nostri inuocabimus. Possunt quidem prodesse equi & quadrigæ, imò & necessaria sunt ad *Psal.19.*
subuectionem tardis & infirmis corporibus, vel etiam sanctis ad fugiendum de ciuitate in
ciuitatem,

ciuitatem. si vrgente persecutore fugiendum est citius, sed cuiusmodi vsus, non tam verũ bo-
num, quàm veræ infirmitatis est solatium, sæpe nimium habens fallax experimentũ, quia (sicut
iam dictum est) fallax equus ad salutẽ, ad quod succinere possis, sed non fallax ad fatigationẽ.
O quanto melius est, grauia vt nũc sunt corpora immutari, & velocitate angelorum perfrui,
quàm grauedinem corporũ equis vel quadrigis vectitando fallaciter consolari. Igitur magnæ
Psal. 24. beatitudinis est promissio in verbis istis cum dicit, & erit in die illa, dicit dominus, auferã equos
tuos de medio tui, & dispergam quadigas tuas, &c. Præmiseras enim, & omnes inimici tui in-
Luca 20. teribunt. Ergo idem est ac si dicat, In die illa faciam illud, pro quo nunc clamas ad me dicens,
de necessitatibus meis erue me. Primum est, quòd equos tuos auferam, & quadrigas tuas dis-
pergam, id est, quòd terreni corporis tantam velocitatem efficiam, vt sit quocunq; velit, quod
Requies Sion in perditione ciuitatum terræ. fieri non posset cum equis & quadrigis. Tunc enim homines æquales erunt angelis, ait ipse do
minus, & filii sunt dei, cum sint filii resurrectionis. Quòd si æquales, nimirum & æque veloces,
æque vt angeli erunt, equis & quadrigis non indigentes. Quid porrò de ciuitatibus & mu-
nitionibus dicam, cum dicit, & perdam ciuitates terræ tuæ, & destruã omnes munitiones? No
Gene. 4. tum est, quia Cain fratrem suum Abel per inuidiam occidit, & hic primus ędificauit ciuitatem,
Hebr. 13. vocauitq; eam ex nomine filij sui Enoch. Porrò & Abel & cæteri sancti omnes hic manentem
ciuitatem non habent, sed futuram inquirunt. Perdam igitur (ait) ciuitates terræ tuæ, & destruã
omnes munitiones, non solũ spirituales, Verumetiã manufactas & materiales. sine dubio sub-
intelligendũ, & omnes ciuitatũ atq; munitionũ seditiones atque cupiditates, & vniuersas, quas
eisdem Cain mortalibus intulit clades, & malas solicitudines, quarũ vniuersitas dicitur & est
Apoca. 17. Babylon, cum qua, vt audimus in Apocalypsi vocem de cęlo dicentem, fornicati sunt reges
Ibidem 18. terræ, & in deliciis vixerunt. Et de qua ibidẽ ita scriptum est. Et sustulit vnus angelus fortis la-
pidem molarem magnum, & misit in mare dicens. Hoc impetu mittetur Babylon magna ciui
tas illa, & vltra non inuenietur. Magna igitur requies sanctæ Sion, id est, ecclesiæ in perditione
ciuitatũ, vel munitionum terræ promittitur, qui videlicet cũ perditione illarũ, perditio quoque
consequenter subintelligitur rerum omniũ concupiscibilium, quæ in ciuitatibus sunt (quarum
ex intuitu sancti ciues regni dei peregrinantes in hoc mundo, tentati & fatigati sunt) videlicet
auri, & argenti, & lapidis præciosi, & margaritarũ, & byssi, & purpuræ, & serici, & marmoris, &
cynamomi, & amomi, & odoramentorum, & vnguenti, & thuris, & vini, & olei, & similæ, & tri
tici, & iumentorũ, & ouium, & equorum, & redarum, & mancipiorum, & cæterorum omnium,
Ecele. 1. de quibus recte Sapiens dicat, Vanitas vanitarum & omnia vanitas, quarum cupidi mercato
res, nunc diuites facti, pauperibus insultant filiis tuis ò sancta Sion. Sed tunc illis flentibus atq;
lugentibus & dicentibus. Væ væ, isti exultabunt & libẽter videbunt, pariter perire suas quoq;
munitiones, & quas hic pro necessitate habuerunt, non vt alios impugnarent, sed vt impugnã
tibus aliis aliquod refrigerium haberẽt. Et auferã (inquit) maleficia de manu tua. Et hic sub-
intelligendum est, vt amplius mali quicquam non facias. Impossibile nanq; erit ex die illa, vt
sancta electorum societas mali quiequam faciat vel admittat, & erit firma & incorruptibilis in
nocentia. Neq; enim erit vltra serpenti antiquo facultas siue licentia, vt sibilet quicq̃, vel mali
Gene. 3. aliquid alicui sanctorum suadeat, sicut fecit quãdo mulieri suasit, vt vetitũ comederet, & viro
suo porrigeret, quo maleficio totum exinde genus humanum venenatum est. Vt breuiter dicã,
sic auferet dominus de manu electorum suorũ maleficia, vt quibus dedit nũc malefacere nolle,
Diuinatio prophetia mendax. tunc det quod amplius & perfectius est, scilicet malefacere non posse. Et diuinationes nõ erunt
in te. Diuinatio prophetia mendax est. Hæc sine dubio feliciter tunc deerit, quando præsentia
vel plena cognitio dei, pręsensq; facies veritatis cunctos illustrabit, & nihil incertũ vel incogni
1. Cor. 13. tum sit. Hanc perfectionem in hac vita sancti non valent consequi, sed ex parte (inquiunt) co-
gnoscimus, & ex parte prophetamus. Cum aũt venerit quod perfectum est, euacuabitur quod
ex parte est. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Et perire
faciam sculptilia tua, & statuas de medio tui, & non adorabis vltra opera manuum tuarũ. Hoc
etiam ante diẽ illã prouidendum est, vt opera manuum suarum, scilicet sculptilia & statuas a-
doret, quęcunq; anima deum verum colit, vel nomen eius inuocat, veruntamen magna pars
populi dei, populi electi vnũ deum colentis, perfectionem huius rei non adiungit, dum corpore
viuit. Nam & si manus exterius vacat, vt visibilem sibi statuam non faciat, nonne animus ce-
lerrimus artifex formam sibi aliquam persæpe singit, dum recordatur creatoris sui, & eum cõ
Imaginatio simplicium de deo. tẽplari cupit, cui dicit in oratione, Pater noster qui es in cælis. Velociter nanq; sibi proponit,
aut velociter sibi occurrente delectabiliter excipit, quasi aliquem venerabilis formæ senẽ spe-
ciosum & magnum, magno consilio residentẽ, & fortassis ita putat esse in re, sicut legit vel au-
Danie. 7. dit in illa Danielis visione, Quia throni positi sunt, & antiquus dierum sedit, vestimentũ eius
quasi nix candidum, & capilli eius quasi lana munda, & cætera, quæ quasi localẽ loquũtur de-
um, cum ipse localis non sit. Equidem sic simpliciter errare veniale est, sed errorẽ eundem per-
tinaciter defendere damnabile, quia hæreticũ est. Vndè & Humaniformij dicuntur hæretici,
quid

qui deum forma humana membrisq; distinctum asserere conati sunt. Quod igitur nunc dicit, Et perire faciam sculptilia tua, & statuas de medio tui, & non adorabis vltra opera manuum tuarum, sic in illa die perfici credendum est, vt circa diuinam substantiã nemo taliter erret, vi dentibus cunctis qualis sit. Vndè Ioannes, Scimus (inquit) quia cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. Quod deinde sequitur, & euellam lucos tuos de medio tui, & conteram ciuitates tuas, itidem in die illa perfectè implebitur, quòd nunc ex parte impletum est, vel implendum est. Non enim iam in hoc perfectio est, quòd verũ colentes Deum, non lucos frequentant, nec latebras vel tenebras quærunt ad sacrificandum principibus tenebrarũ, neq; ciuitates suas claudunt, id est, conscientias non occultant, sed opportunè peccata sua confitendo aperiunt, non (inquam) perfectio iam in hoc, sed inchoatio beatitudinis est, quia multa sunt adhuc non solum malè erubescenda, verumetiã bona reuelanda quæ abscondunt & abscõdere volunt, in his quæ reprehẽsibilia sunt, metuẽtes verecundiã. In his quæ laudabilia sunt, fugientes inanem gloriã. At verò tunc nihil erit, quod velint esse occultum, neq; inuitis illis fiet illud quod Apostolus ait, quia veniet dominus & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Nam de malis vbi certa remissio erit, nõ habebũt cur erubescant, imò multum habebunt quod gaudeant, scilicet magnam, & fine fine magnificandam remissoris gratiã & gloriam. Porrò de bonis vt abscondant illa, nequaquã inanem opus erit fugere gloriã. quia talis ventus illic flare non poterit, vbi vera & stabilis gloria dei super omnes abũdans cũcta superabit, vniuersosq; angelorum & hominum ordines in fundamento suæ visionis cum dulci tremore continebit. Igitur & lucorum euulsio, & ciuitatum cõtritio tunc ad plenum perfecta erit, quia nullus erit, qui occultè quicquam gerere, vel cõscientiam suam ne videatur, aliquo modo circunceptam esse velit. Tunc econtra ibunt impij in supplicium & in opprobrium sempiternũ, & hoc est, quod hic in calce sermonis enunciãs, & faciã, inquit, in furore & indignatione vltionem in omnibus gentibus quæ non audierunt.

Margin: 1. Ioan. 3. — 1. Cor. 4.

LIBRI SECVNDI IN MICHEAM FINIS.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN MICHEAM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER TERTIVS.

HOrum quæ hactenus in hoc propheta, vel propter hunc prophetã dicta sunt, duo principia vehemẽter nostris aurib⁹ illisa sũt, dicẽdo videlicet in primo, Audite populi omnes, & attendat terra & plenitudo eius. In secũdo aũt, audite principes Iacob, & duces domus Israel. Et prima quidẽ ꝓphetici sermonis inuectione Samaria, id est, decẽ tribus condẽnantur, eorumq; detrimentũ recuperandũ ex gẽtibus, per Christũ his verbis ꝓmittitur. Ascẽdet enim pandẽs iter ante eos, diuidẽt & trãsibunt portã, & egredient per eã, & transibit rex eorũ corã eis. In secunda Hierusalẽ, vel tribus Iuda seuerius arguit, dicẽdo ad principes eius, ad sacerdotes eius, & ad ꝓphetas eius, ꝓpter hoc causa vestri, Siõ quasi ager arabit, & Hierusalẽ quasi aceruus lapidũ erit, quibus verbis illa manifestè desolatio prænũciatur, quæ factã à Romanis eandẽ filiã latronibus vastãtibus, eoq; percusserit maxillã iudicis Israel, sicut manifestè sermonis eiusdẽ sequentia vaticinant, itẽq; detrimentũ Iudęorũ, de salute gentiũ restaurãdum, secundum hæc verba promittitur. Et fluent ad montem domini populi & properabunt gentes multæ. Et rursus, & erunt reliquiæ Iacob in medio populorum multorũ, quasi ros à domino, & quasi stillæ super herbam, &c. Ecce nunc tertiò sermo propheticus quasi tubam vocem suam exaltans, neq; solam Samariam, vt prima, neq; solam Hierusalem, vt secunda inue-

Margin: Supra 1. — Supra 3. — Supra 4.

" ctione conuenerat, sed ambas partes simul conueniens sic inchoat. [Audite quæ dominus lo- CAP.VI
" quitur. Surge, contende iudicio aduersum montes, & audiant colles vocẽ tuam. Audiant mõ
" tes iudicium domini, & fortia fundamenta terræ, quia iudicium domini cum populo suo, &
" cum Israel diiudicabitur. Populus meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? Responde mi
" hi. Quia eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruitutis liberaui te, & misi ante faciẽ tuã Mo
" sen & Aaron & Mariam. Populus meus memẽto quæso, quid cogitauerit Balach rex Moab,
" & quid responderit ei Balaam filius Beor de Sethin vsque ad Galgala, vt cognosceret iustitias
" domini.] Huiusmodi verbis iudicium domini de magnis rebus agi incipit, & sicut iam dictum est, ambæ partes, scilicet Samaria & Hierusalem pariter conueniunt, & quodammodo assistũt,

tanquam

tanquam duo rei, diuersitas secundum merita iudicii atque misericordiæ sententias excepturi.
Sunt enim isti dissimiles sibi veluti alter etiam sub iudicio rebellans, alter coram iudice pro-
Samaria. stratus, & veniā postulans. Etenim Samaria, quæ se in perpetuo schismate detinuit à domo Da
uid & templo domini, cuius ex regibus nullus recessit à peccatis Hieroboam, id est, à colendis
vitulis, quos ille fecit, nec saltem comminā te deo iudice captiuitatem instantem, pœnitentiam
egit, reus ille est, qui etiam in iudicio per contumaciam magis ac magis prouocat iram iudi-
Hierusalē. cis. Hierusalem verò, quæ tunc temporis nonnunquam pœnitentiā egit, cuius reges aliqui ad
pœnitentiam conuersi sunt, vt Manasses. aliqui iusti fuerunt & sancti, vt Dauid & Ezechias &
2.Para.33. Iosias. Nam præter istos, omnes in idolis peccauerunt. Reus ille est, qui corā iudice prostratus,
fatetur culpam, poscit & meretur veniam. Neque enim de decem tribubus trāslatis in Assy-
rios aliquem pœnitentem, & deo satisfacientem legimus, sed de filiis Iuda ductis in Babyloniā
Dani.3.6. multum est quod miremur & compatiamur, Dum & Daniel in lacu leonum, & socii eius in for
nace Babylonica prostrati, misericordem iudicem deum deprecantur. Igitur dum proposito
iudicio ex persona domini, dicentis, Popule meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi, re-
sponde mihi, &c. repente sese persona offert, dicēs. Quid dignū offeram domino, curuare Deo
genua excelso. Hanc arbitremur esse Hierusalem, quæ (vt iam dictum est) illo tempore pęni-
tentiam erat actura. Cætera verò quæ repetito clamore subsequuntur, inter quæ iudex prolo
quens, & custodisti, inquit, præcepta Amri, & omne opus Achab, contra Samariam dicta esse
non dubitemus, quæ veluti reus rebellis veniam à iudice, nec postulat, nec meretur. Nunc per
ordinem dicta sequamur. Audite, inquit, quæ dominus loquitur. Hoc in persona sua prophe
ta clamat, videlicet tanquam preco iudici sedenti obsequens, vt paret silentium, & ad audien
Montes & colles qui sunt. dum attentam faciat multitudinem. Hoc ergo præmisso, sequuntur ea quæ dominus loquitur.
Surge contende iudicio aduersum montes & audient colles vocem tuam. De montibus & col
libus istis, aduersum quos iudicio contendere iubetur, diuersi expositores diuersa senserunt.
Hebr.1. Nam alii angelos intelligunt, quibus rerum humanarū commissa est procuratio, quiq; (vt a-
postolus ait) administratorij sunt spiritus, missi in ministerium propter eos qui hæreditatem ca
piunt, & inde aduersus eos iudicio contendi volunt, si non egerint cuncta quæ ad suum perti-
nebant officium. Alii verò Abraham, Isaac, & Iacob, & patriarchas reliquos interpretantur,
quibus quasi auditoribus, & ad iudicium conuocatis, populi Israel negotium vētilandum est.
Verum neutra sententia liberum habet cursum, aut manifestis scripturæ vocibus comproba-
tur, præsertim cum Abraham, & Isaac, & Iacob sancti atque amici dei sunt, & sancti angeli
præterito iam iudicio diuisi à malis angelis de salute sua securi, & in beatitudine sint firmati.
Quomodo ergo vel aduersus istos, vel aduersus illos mōtes & colles liberè affirmarim, q fiat
cōtentio iudicii diuini? Vt igitur expeditior sit sensus, illud sequamur, quo manifestè nos præ-
sens litera ducit, dum in initio contentionis statim dicitur. Populus meus quid feci tibi? Deniq;
populus Israel cuius ambas partes, videlicet Samariam & Hierusalē, paulò ante diximus ad
iudicium conuocari, sub nominibus montium & collium corripitur in his verbis. Nec verò in
congruè per montes figuratur, quia pars vtraque in mōtibus regnabat & superbiebat, decem
tribus in monte Samariæ, & duæ reliquæ Iuda & Beniamin in monte Sion. Vndè & per alium
prophetam idem dominus. Væ igitur qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Sama-
Amos 6. riæ. Igitur aduersus montes, id est, aduersus Samariam & Hierusalem in montibus habitanti-
bus, & in montibus confidentes. surge (inquit) & contende iudicio, & colles, id est, vrbes mino-
res, illarum subappendices audiant vocem tuam. Ad hoc edictum domini iudicium propo-
nentis, idem præco, id est, propheta, qui prælocutus fuerat, dicēs. Audite quæ dominus loqui-
tur. rursus pro officio suo magis ac magis attentam volens esse plebis multitudinem, siue mō-
tium, id est, principum altitudinem, clamat, & dicit. Audiant montes iudicium, & fortia funda
menta terræ, quia iudicium domini cum populo suo, & cum Israel diiudicabitur. Montes (vt
Fortia fundamēta terra, regia potestas est. iam dictum est) Samaria & Hierusalē dicuntur, quæ vtraq; metropolis in monte sita est. Porrò
fortia fundamenta terræ, non incongruè partis vtriusq; reges intelligimus. Regia nanque pote
stas quodammodo terræ, id est, populi fundamētum est. Vndè & Græco sermone rex Basileis,
id est, basis populi dicitur, eò quòd regibus suis populi vel cæterę dignitates innitantur, velu-
ti columnæ basibus. Igitur & fortia fundamenta terræ tumidæ, terrę montuosę, id est, reges
male fortes, reges in vestris viribus & opibus confidentes, qui subuehitis Samariam & Hieru-
salem, quę in montibus sitę sunt, & quod peius est, in montibus confidunt. audite, inquit, iudi-
cium domini, quia quod valde timendum est, iudicium domini cum populo suo, & cum Israel
Ioann.9. diiudicabitur. Verè enim sensato homini hoc valde timendum est, ne cū illo deus diiudicetur.
Psal.142. scit enim, quia nō poterit illi respondere vnū pro mille, ideoq; prostratus postulat, dicēs. Nō
intres in iudiciū cum seruo tuo domine, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuēs.
Hęc interlocuto propheta, protinus non ipse propheta, cui dictū esse videbatur, surge & con-
tende iudicio, sed ipse dominus in sua persona, hoc modo iudicio contendere incipit. Po-
pulus

pulus meus quid feci tibi , aut quid molestus fui tibi? Responde mihi , Quia eduxi te de terra *Deus pater*
Aegypri,de domo seruiẽtium liberaui te, & misi ante faciem tuam Mosen & Aaron & Mariã. *& deus fi-*
Quis hic loquitur iudicio contendens,nisi dominus?Quis aũt dixerat,surge & iudicio conten- *lius hic in-*
de,nisi dominus?Ergóne & iubet & obedit vna eademq; persona,aut vnus idemq; est, & ille *troducũtur*
qui dicit,& ille cui dicitur?Hęc idcirco subtiliter percũctamur & quærimus,quia valde nobis *loquentes.*
optabile est,vt etiam hic appareat,qui persæpe in scripturis deus deo,dominus domino,pater
filio loquitur, & multa sunt quę inter has personas dicta inuenimus,quorũ dulcissimũ atq; cla-
rissimũ est illud , quod Dauid in spiritu audiuit, nobisq; retulit dicens.Dixit dominus domino *Psalm.109*
meo,sede à dextris meis.Sit igitur persona patris quæ dicit:surge contende iudicio,sit persona
filij,quæ dicto obaudiens,iudicio contendit & dicit.Populus meus quid feci tibi,aut quid mo-
lestus fui tibi?Responde mihi.Quid enim?Nunquid quia de virgine Maria nõdum natus erat,
idcirco de iudicio contendere nesciebat?Imò & prædari & spolia detrahere iam poterat.Hinc *Esaiæ.8.*
est enim quod de illo ad alium prophetã dicitur.Voca nomen eius,accelera spolia detrahere,
festina prædari. Quam ob causam?Quia antequã,inquit,sciat puer vocare patrem suũ & ma-
trem suã,auferetur fortitudo Damasci,& spolia Samarię, quę videlicet Damascus & Samaria *Ibidem.7.*
tunc cunctis viribus Iudã oppugnabant. Quod est dicere,Idcirco voca nomẽ pueri,quẽ supra
vocandũ esse prædixi Emanuel,accelera spolia detrahere,festina prædari, quia priusquã nasca
tur in mundo patremq; habeat & matrem . patrẽ quidem optatiuum,videlicet Ioseph,matrẽ
aũt naturalem,scilicet Mariam. liberat & hactenus liberauit ab hostibus suis Iudã & Hierusa
lem.Mira acceleratio & inaudita festinatio.Nunquã fuit aliquis ita festinus,vt quippiã faceret
antequã nasceretur vel conciperetur,præter istum solum qui prius erat deus,de deo patre ge-
nitus,quàm fieret homo ipse de muliere natus.Igitur sicut vocari iussus est,accelera spolia de-
trahere,festina prædicari,ita & secundũ præsentẽ causam vocari poterat. accelera iudicio cõ-
tendere festina cum Israhel dijudicari.quia videlicet , in quo & toties iudicatus est, vt traderet
hostibus, & toties liberatus est ab hostibus Israel,vnum idemq; est verbũ domini,vnus idemq;
filius dei, verus deus iudicans iustè , antequã fieret homo iudicandus iniustè. Nunc itaq; iu-
dicio cõtendẽtis,quæstiones & rationes audiamus.Populus meus,quid feci tibi aut quid mole-
stus fui? Responde mihi.Hac percũctatione præmissa,ne vacet populo molestias referre, quas
passus est in eo quòd toties tradidit eum in manus gentium, & dominati sunt eius,qui oderunt
eum.Causam quoque suam istam proponit,per quam ostẽdat,sese priorẽ fuisse in beneficijs, &
mala recepisse pro bonis,dum dicit.Quia eduxi te de terra Aegypti,& de domo seruientiũ li- *Nume.22.*
beraui te,& misi ante faciẽ tuam Mosen & Aaron & Mariam.Nec verò illos tantum qui erant
fratres tui,verum etiam alienigenam videlicet Balam filium Beor,qui non erat de gente tua,
misi ante faciem tuam ad benedicendum tibi.Hoc est quod cõtinuò subiungit,Populus meus
memento quęso,quid cogitauerit Balach rex Moab,& quid responderit ei Balaam filius Beor
de Sethim vsque ad Galgalã,vt cognosceres iustitias domini.Et est sensus,Num in eo molestus
fui tibi,quod hæc beneficia præstiti tibi?Quod dicit , de Sethim vsq; ad Galgalam,sic intelligi
tur,ac si dicat, de loco ad locũ pergens,mutansq; loca , vt totum exercitũ Israel lustrarẽt ocu-
lis,quasi ego non possem cum pergente pergere,& cum transeunte transire.Et hoc feci,vt mi-
sericordiæ meæ & iustitiæ notę essent tibi.Cum itaq; præmisso quid feci tibi, aut quid molesta
fui,statim subiungit,quia eduxi te de terra Aegypti per Mosen & Aaron,& deinde meminisse
rogat, quomodo Balaam filiũ Beor à maledicendo cohibuerit,quę vtraq; populo nõ molesta,
sed valde fuere iucunda : simul meminisse oportet,qualia populus econtra fecerit,vt caussis cõ
paratis appareat in iudicio opposito , quàm iustus deus, & quàm iniustus Israel sit.Quid enim *Causa dei*
deo populus fecit?Nõne ipse potius molestus fuit?Vbi illum deus de Aegypto eduxit,ille vi- *iusta,homi*
tulum conflatilẽ fecit,eiq; hostias immolauit,Mosen & Aaron ante faciem populi deus misit, *nis iniusta*
populus eosdẽ acerbè affligens,pene lapidauit.Vbi Balaam deus cohibuit,ne malediceret po- *Exodi.32.*
pulo,populus cõtinuò fornicatus est cum filiabus Madian,& initiatus est Beelphegor.Cætera *Numer.11.*
percurramus,quãuis in præsenti iudicio nõ cõmemorauerat dominus, pauca cõmemorasse cõ- *Ibidem.25.*
tentus, & in omnibus inquã ex populo vicissitudinẽ reperiemus.Vbi deus populũ in terrã quã *Iudic.2.*
promiserat,introduxit, populus terrę eisdẽ gentibus peiora fecit,inter quas cõmixtus,deos eo- *3.Regũ.12.*
rũ coluit.Dedit deus populo Dauid regẽ secundũ cor suum,populus à domo Dauid sese rescin
dẽs,& à templo dei,vitulos aureos coluit.Tandẽ quod maximũ est,deus homo factus de semi-
ne Abrahę promissiones quas promiserat illi, impleuit,& populo se pręsentauit,populus illũ *Iohan.19.*
negãs,crucẽ ei parauit,& lancea latus eius perforauit.Nõn vanè ergo iudiciũ domini,cum po-
pulo suo, & cum Israel vult dijudicari,quia magna sunt & multa quæ veniunt in quæstionem
ex iniqua parte populi,quorũ quædã prophetiã hanc præcesserant,quędã sequutura erant.Nec
verò quisquam nostrũ ab eiusmodi dijudicatione liberũ se putet,quia nos quoq; sumus Israel,
quos dominus eduxit de Aegypto huius seculi,id est,de ignorãtiæ tenebris,& misit ante faciẽ
nostram Mosen & Aaron & Mariã,faciendo nos reuelata facie cõtemplari quæ per illos facta

 sunt,

sunt, quia in figura contigerunt, & qualem vicissitudinẽ quisq; nostrũ deo reddiderit, conscien
tia cuiusq; nouit. Cum igitur audimus deum dicẽtem homini, quid feci tibi, aut quid molestus
fui tibi, non sit in nobis cor durũ & indomabile, & ferrea ceruix, quia ad hoc se taliter apponit,
& taliter loquitur altissimus deus misero homini, vt saltem propter humilitatem dei compun
ctus, dicat homo, peccaui domino, secundum exemplum Dauid, cum quo deus taliter digna-
3. Regul. 12. tus est diiudicari, cum ille peccasset in Bethsabee. Ego (inquit) vnxi te in regem super Israel, &
ego erui te de manu Saul, & dedi tibi domũ Israel & Iuda, & si parua sunt ista, adiciã tibi multa
maiora. Taliter præloquendo mollire studuit, & per pietatem efficere tenerũ cor, vt melius &
profundius vulnerare posset, protinus inferẽdo. Quare ergo contempsisti verbũ domini, vt fa
ceres malũ in conspectu meo? etc. Quisquis ille similiter cõpunctus & in iudicio salubriter vi-
ctus, loquitur ea quæ protinus hic in propheta sequũtur. [Quid dignum offerã domino? Cur- »
uem genua deo excelso? Nunquid offeram ei holocaustomata & vitulos anniculos? Nunquid »
placari potest dominus in millibus arietum aut in multis millibus hircorũ pinguiũ? Nunquid »
dabo primogenitum meum pro scelere meo, fructum ventris mei pro peccato animæ meæ?] »
Ad singula horum præter illud quod ait, curuem genua deo excelso, subaudiendũ est, nõ, quia
videlicet deus holocaustomatibus, vitulis anniculis, arietib⁹ & hircis pinguibus nõ delectatur,
& etiam si talibus delectaretur, non esset condignũ preciũ, vel ęqua redemptio, vt pro peccato
Iudic. 11. rationalis animæ brutum pecus tanto iudici offerretur. Multo magis offerre primogenitũ vel
fructũ ventris sui pro scelere suo, longè à ratione dissentit, pręsertim cum hoc ipsum facere sce-
lus sit crudelissimę gentilitatis, licet Iepthe vir fortis immolatione filiæ temerarium votũ sol-
uerit. In singulis quidem & eorum qui ante nos ad pœnitentiã compuncti fuerũt, vnus idemque
Roma. 8. spiritus talia tractat, quid dignum offeram domino, etc. iuxta quod apostolus loquitur. Nam
quid oremus sicut oportet, nescimus, sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabi
libus. Veruntamen vt certum ordinem retineamus, & à superioribus nõ deuiemus, Vbi Sama
riam & Hierusalem tanquam duos discreuimus reos, quorum alter etiã sub iudicio perseuerat
in culpa, alter satagit pro venia. Nimirũ persona hæc quę audito iudicio dicit, quid dignum
offerã domino, etc. Hierusalẽ est. In illa nãq; taliter peccata sua cõfitẽdo emeruit, vt captiuitas
sua post annos septuaginta solueretur, detentis in perpetua captiuitate decẽ tribubus, iudice deo
Osee. 1. per aliũ quoq; prophetã, sic prælocuto, Quia nõ addã vltra misereri domui Israel, sed obliuione
obliuiscar eorũ, & domui Iuda miserebor, saluabo eos in domino deo suo. Vbi captiuã Iudam
siue vapulantem Hierusalem piam de suo scelere habuisse legimus solicitudinem, secũdũ ver
ba hęc, nunquid placari potest dominus in millibus arietũ, aut in multis millibus hircorũ pin-
Daniel. 6. guium? Nimirũ in illa oratione apud Danielẽ. Peccauimus domine, iniquè fecimus, impiè egi
mus, & recessimus, & declinauimus à mandatis tuis & iudicijs. Et alibi. Et non est in tẽpore hoc
Ibidem. 3. princeps & propheta, & dux, neq; holocaustũ, neq; sacrificiũ, neq; oblatio, neq; incensum, neq;
locus primitiarũ corã te, vt possimus inuenire misericordiã, sed in anima contrita & spiritu hu-
militatis suscipiamur sicut in holocaustum arietum, & taurorũ, & sicut in millibus agnorũ pin
guiũ. Quid tãdẽ dicit huic diuinũ respõsum? [Indicabo tibi ô homo quid sit bonũ, & quid do- »
minus quærat à te. Vtiq; facere iudicium, diligere misericordiã, & solicitũ ambulare cum deo »
tuo.] Ne ergo sis anxius de holocaustomatibus, & vitulis anniculis, de milibus agnorũ & hir- »
corum pinguiũ, neq; de vllis omnino rebus quęcunq; extra te sunt, quia nõ quærit tua deus, sed
teipsum, nõ rem tuam sed spiritũ tuum, nõ arietem vel hircũ tuũ, sed cor tuum. Illud offer, nam
Iudicium hoc est bonũ. offer (inquã) iudicium faciendo, misericordiam diligendo, & ambulando solicitè
facere quid cum deo tuo. Quid est iudicium facere, nisi iudicium dei præuenire: Præuenis autẽ iudiciũ
est. dei, si temetipsum prior iudicas in conspectu dei, ne à deo iudiceris. Nã si nosipsos iudicaremus
1. Corin. 11. ait Apostolus, non vtiq; iudicaremur. Iam quidem hoc interest inter duos reos istos, quorũ al-
Osee. 1. ter Samaria, alter dicitur Hierusalem, quòd Samaria iudicio resistit, nunquã recedendo à vitu-
lis suis, & idcirco nõ addam illi (ait dominus) vltra misereri, Hierusalem aũt iudicio concedit,
veniamq; poscit, & idcirco, sed domui (inq̃t) Iuda miserebor, & saluabo eos in domino deo suo.
Diligere mi Bonum ergo quidẽ est sequi iudiciũ, optimũ aũt facere iudiciũ, scilicet priusquã iudicet deus iu-
sericordiã. dicando semetipsum. Et deinde diligere, id est, diligẽter quęrere misericordiã, quod est esse mi-
sericordẽ, vt ipse misericordiã consequatur. Exempli gratia, sicut eo tempore fuerũt, maximè Da
Daniel. 9. niel & Neemias, quorũ alter, videlicet Daniel, cõpletis annis septuaginta desolationis Hieru-
salẽ, multũ compatiens desolatæ suæ gẽti, & posui (inquit) faciẽ meam ad dominũ deũ meum,
2. Esdra. 1. rogare & deprecari, in ieiunijs, & sacco, & cinere. Alter videlicet Neemias, cumq; audisset, ait
verba dicentis, & murus Hierusalẽ dissipatus est, & portę eius combustæ sunt igni, sedi & fleui,
& luxi dies multos, & ieiunabam, & orabã ante faciẽ dei cœli, etc. Quod deinde dicitur hic
in propheta, & solicitum ambulare cum deo tuo, idem est ac si dicat. & deinceps cauere à pec-
cato. Eiusmodi solicitudo tanta Danieli & socijs eius in eadẽ captiuitate extitit, vt ne quidem
de mensa regis, & de vino potus eius pollui paterentur. His dictis ad personam quæ percun-

ctata fue-

ſtata fuerat, dicendo. Quid dignum offeram domino, & cætera, confeſtim quaſi quæreret, cum
« igitur fecero hæc vt indicaſti mihi, quid conſequetur, ſubiunxit atque ait. [Vox domini ad ci-
« uitatem clamat, erit ſalus timētibus nomen meum.] Perſonam expreſsit manifeſtius, quam ſu-
pra diximus eſſe Hieruſalem, veluti reum ſub iudicio cōſitentem atque pœnitentem, altero in
malis perſeuerante, ſcilicet Samaria, id eſt, decem tribubus, contra quas protinus nequaquam
« remiſſo clamore taliter inuehitur. [Audite tribus. Et quis approbabit illud? Adhuc ignis in dò
« mo impij, theſauri iniquitatis, & menſura minor iræ plena. Num iuſtificabo ſtateram impiam,
« & ſacculi pondera doloſa, in quibus diuites eius repleti ſunt iniquitate, & habitantes in ea lo-
« quebantur mendacium, & linguæ eorum fraudulenta in ore ipſorum? Et ego ergo cœpi per-
« cutere te, perditione ſuper peccatis tuis. Tu comedes & non ſaturaberis, & humiliatio tua in
« medio tui. Apprehendes, & non ſaluabis. & quos ſaluaueris, in gladium dabo. Tu ſeminabis, et
« non metes. tu calcabis oliuam, & non vngeris oleo. & muſtum, & non bibes vinum. Et cuſto-
« diſti præcepta Amri, & omne opus domus Achab, & ambulaſti in voluntatibus eorum, vt da-
« rem te in perditionem, & habitātes in ea in ſibilum, & opprobrium populi portabitis.] Mani-
feſtè diuiſus eſt clamor domini, verba conſolatoria denuncians ciuitati ſcilicet Hieruſalē, quòd
ſit ſalus temētibus nomē domini, filijs eius de captiuitate reuerſuris. Decē verò tribubus qualia
merentur? Audite (inquit) tribus, ſubauditur opus veſtrum, quod nunc in iudicio domini ar-
guitur, Et quis approbabit illud? Videlicet nemo probus, nemo niſi improbus, cuius & ſi cupi-
ditas approbat, ratio tamen improbat. Veruntamen in iudicio, dum res oſtenditur nuda, mi-
rum eſt ſi vel improbus approbare audeat pertinaci impudentia. Quid eſt illud? Adhuc ignis *1. Timot. 6.*
in domo impij, theſauri iniquitatis, menſura minor irę plena. Quaſi vnum crimen decem tribuū *Auaritia ſi-*
in iudiciū adducit, ſed per illud vnum, cætera quoq; ſimul omnia comprehendit. Et rectè, nam *cut ignis.*
radix omnium malorū auaritia. Ipſam auaritiam conuenienter nomine ignis denotat. Sunt *Prouer. 36.*
enim hæc ſimilia. Denique ignis nunquam dicit, ſufficit, ait Sapientia. & auarus non implebitur *Eccleſiaſt. 5.*
pecunia, igitur adhuc ignis in domo impij, id eſt, adhuc auaritia, quæ eſt ſimulachrorum ſerui- *Coloſſ. 3.*
tus, adeo regnat in Samaria, vt aurum colat tanquam deum. colit enim aurea ſimulachra vi-
tulorum. Quod dicit, adhuc, longiturnitatem, perſeuerantiam peccati ſignificat, quia videlicet
ex quo Hieroboam illos fecit vitulos, per tot annos vel tempora, tot ſuccedentibus vel de-
mutatis regibus, tot ſignis & prodigijs per Heliſeum & Heliam exhibitis, cultus eorundem vi-
tulorum perſeuerauerat, & nullus omnino regum à peccatis Hieroboam receſſerat, vſque ad
vltimum Oſee filium Hela, qui regnare cœpit in Samaria anno duodecimo regis Iuda Achaz, *4. Reg. 15.*
ſub quo ipſe prophetabat. Igitur adhuc ignis in domo impii, nimis diu perſeuerauit ſatiabi-
lis auaritia in vobis ò decem tribus, quæ eſtis domus impii, ſcilicet Hieroboā, qui vos peccare
fecit, cui vos tanquam domino domus ad malum deſeruiſtis, cum deberetis eſſe domus domini
dei. Quòd nomine ignis (vt iam dictum eſt) auaritia debeat intelligi, ſequēs litera ſatis innuit.
Cum enim dixiſſet, adhuc ignis in domo impii, ſtatim ſubiūxit, theſauri iniquitatis, & menſura
minor iræ plena. Num iuſtificabo ſtateram impiam & ſacculi pondera doloſa, in quibus diui-
tes eius repleti ſunt iniquitate, & habitantes in ea loquebantur mendacium. & linguæ eorum
fraudulenta in ore ipſorum. Menſura minor, quam lex domini interdicit, & doloſa, id eſt, non
æqua pondera, dum in alio pondere venduntur, in alio emuntur. Mercimonia profectò auari-
tiæ inſtrumenta ſunt. Et hic eſt verè ignis, qui et cuncta bona deſtruit, & nunquam dicit, ſufficit.
Num (inquit) hæc ego iuſtificabo? Non vtiq;, ſed condemnabo. Minor menſura, minorem ca-
piens venalem ſubſtantiam, maiorem capit iram in ſinum veſtrum refundendum. Siquidē pau
peres hoc facerent, poterat inopia ſcelus neceſsitate defendere, nunc verò diuites (ait) in eis re-
pleti ſunt iniquitate, id eſt, diuitiis iniquis, quæ congregantur ex iniquitate, & habitantes in ea,
ſubauditur, domo impii loquantur (ait) mendacium, & lingua eorum fraudulenta in ore eo-
rum, quia videlicet congregationem diuitiarum ſequitur mendacium, & manu aſſueta the-
ſauros condere fraudulentam linguam poſſidet. Veritas paupertatem parit. Et ego ergo (in-
quit) cœpi percutere te perditione ſuper peccatis tuis, ſubauditur, & percutere non deſinam
vſque ad conſummatam perditionem, quoniam perſeueras in peccatis. Ac ſi dicat. Propterea
iam ſæpe miſi contra regem Aſſyriorum, & quia tu in peccatis perſeueras, mittam illum ite-
rum. Nam quia iſte in diebus Ioathan, Achaz, & Ezechiæ prophetauit, opportunè nunc hiſto-
riæ ſeries ad memoriam redit, pro eo quod ait. Et ego ergo cœpi percutere te perditione ſuper
peccatis tuis. Denique anno duodecimo Achaz regnauit Ozee in Samaria ſuper Iſrael, *Hiſtoria*
aſcenditq; contra eum Salmanaſar rex Aſſyriorum, & factus eſt ei Ozee ſeruus, reddebatque *tranſmigra-*
tributa. Hæc fuit inceptio percuſſionis, de qua nūc dicit. Et ego ergo cœpi percutere te perdi- *tionis decem*
tione. Sequitur autem. Cum autem deprehendiſſet rex Aſſyriorum Ozee, quòd rebellare ni- *tribuum*
tens, miſiſſet nuncios ad Sua regem Aegypti, ne præſtaret tributa regi Aſſyriorum, ſicut ſin- *Iſrael.*
gulis annis ſolitus erat, obſedit eum, & vinctum eum miſit in carcerem, peruagatuſque eſt o-
mnem terram, & aſcendens Samariam, obſedit eam tribus annis. Anno aūt nono Ozee cœpit

rex Aſſyriorum Samariam, & tranſtulit in Aſſyrios, poſuitque eos in Ayla, & in Abor, iuxta fluuium Gozam in ciuitatibus Medorum. Hic annus erat ſextus Ezechiæ, nonus autē eiuſdem Ozee, qui regnare cœperat anno duodecimo Achas. Nam vt illic infra rurſus ſcriptum eſt, poſt annos tres anno ſexto Ezechiæ, id eſt, nono anno Ozee regis Iſrael, capta eſt Samaria, & tranſtulit rex Aſſyriorum Iſrael in Aſſyrios. Igitur cum dicit, Et ego ergo cœpi percutere te perditione ſuper peccatis tuis, ſtatimque ſubiungit: Tu comedes & non ſaturaberis, & humiliatio tua in medio tui, apprehendes & non ſaluabis, & quos ſaluaueris in gladium dabo. tu ſeminabis
2.Reg.11. & non metes, tu calcabis oliuam, & non vngeris oleo. & muſtum, & non dibes vinum. Cum
Oſee.13. (inquam) & illa de præterito, & iſta de futuro tempore dicit, hoc datur intelligi, quòd inter vtrunque aſcenſum Aſſyriorum iſte prophetauerit hunc ſermonem, qui ſic incipit. Populus meus quid feci tibi, aut quid moleſtus fui tibi. & de primo quidem illorum aſcenſu dixerit dominus, & ego cœpi percutere te, ſcilicet in eo quòd hoſtibus tributarius es factus. de ſecundo autē, tu comedes & non ſaturaberis, & humiliatio tua in medio tui, &c. videlicet quia & tu Iſrael captiuus migrabis, & rex tuus Ozee vinctus mittetur in carcerē. Quod dicit, & humiliatio tua in medio tui, quæ videlicet humiliatio tam carcer Ozee regis, quàm captiuitas totius populi valet intelligi, talis dictio eſt, qualis & illa, ſanguis tuus ſuper caput tuum erit, id eſt, perditio tua de temetipſo erit, nec imputabic alij rectius quàm tibi, dum recipis quod mereris, nec ignorare potes quin iuſtum ſit. Quod deinde ſubiungit, apprehendes & non ſaluabis. & quod ſaluaueris, in gladiū dabo, hoc improperare videtur Ozee regi, quòd nō potius ad deū conuerſus eſt, ſed miſit nuncios (vt iam ſupra dictū eſt) ad regem Aegypti, vt apprehēderet eum, quaſi paxillū ſiue ba-
4.Reg.17. culum cui poſſet inniti. Hoc facto vtique nec ſuos, nec ſemetipſum ſaluabit, ſubauditur, à tributis regis Aſſyriorum ſoluendis, imò quos ita ſaluare putauit, eos dominus in gladiū dedit, quia maximè propter hoc rex Aſſyriorum iratus aſcendit, & cepit eos non ſine volūtate & iudicio domini. Dum tandem dicit, tu ſeminabis, & non metes. tu calcabis oliuam, & non vngeris oleo. & muſtum, & non bibes vinum. Per ſingula dicta magnum illis facit tormentum, quorū cor omnino rebus eiuſmodi erat deditum. Tanta cupiditate vel auaritia, quanta præcedentia verba denotauerunt. Nam quanto quiſque maiore laborat morbo auaritiæ, tanto magis cruciatur audiendo vel videndo, aliū metere quod ipſe ſeminault, vngi oleo, & bibere vinū, quod
Præcepta Amri regn ipſe vſque ad calcatorium elaborauit, & in apothecam recondidit. Quod verò per coniunctionem apponit, dicendo. Et cuſtodiſti pręcepta Amri, illi priori verſiculo copulatur. Adhuc
3.Reg.16. ignis in domo impij, theſauri iniquitatis, & menſura minor iræ plena. Fuit autem Amri pater Achab, & hic Samariam ædificauit, ſicut ſcriptum eſt. Et regnauit Amri ſuper Iſrael duodecim annis. In Cherſa regnauit ſex annis, emitque montem Samariæ a Somer duobus talentis argenti & ædificauit eam, & vocauit nomen ciuitatis quā extruxerat ex nomine Somer domini montis Samariæ. Fecit autem Amri malū in conſpectu domini, & operatus eſt nequiter ſuper omnes qui fuerunt ante eum. In hoc denotantur præcepta eiuſdem Amri, quæ cuſtodiſti (inquit) quia videlicet præcepta Hieroboam, quæ dederat formatis vitulis, dicens. Nolite vltra deſcendere in Hieruſalem. Ecce dij tui Iſrael, qui te eduxerunt de terra Aegypti, iſte confirmauit ædificando aliam metropolim, ſcilicet Samariam, aduerſus antiquā & legitimā metropolim Hieruſalem ciuitatem Dauid. Et iſte quidem præcepta Hieroboā taliter confirmando, ſua præcepta eſſe fecit, Achab autem filius eius ampliauit. Idcirco cum dixiſſet & cuſtodiſti præcepta Amri, addidit, & omne opus domus Achab. Quod enim fuit opus domus Achab? Regnauit in Samaria viginti & duobus annis, & fecit malum in conſpectu domini, ſuper omnes qui fuerunt ante eum. Nec ſuffecit ei vt ambularet in peccatis Hieroboam, inſuper duxit vxorem Iezabel filiam Ethbaal regis Sydoniorū, & abiit, & ſeruiuit Baal in templo, quod ędificauerat in Samaria, et plantauit lucum. Deinde hoc, domus eius, id eſt, ipſius et vxoris eius Iezabel opus fuit quòd occiderunt prophetas domini, intantum vt diceret Helias, putans ſolum ſe eſſe relictum, Domine, altaria tua deſtruxerūt, et prophetas tuos occiderunt gladio, derelictus ſum ego ſo-
Ibidem.19. lus, et quærunt animam meam vt auferant eam. Illorum talia præcepta et opera tu cuſtodiſti. Nunquam enim à peccatis eorū receſſiſti tu Iſrael, ſiue tu Ozee rex Iſrael, cuius in diebus tecum punitur Iſrael, et ambulaſti in vanitatibus eorū, prouocans me iratum, vt darē te in perditionem, quòd iuſtū eſt, et habitantes in ea, ſubauditur domo Achab, quæ eſt Samaria. In ſibilum, id eſt, in deriſum, et opprobriū populi portabitis, videlicet vos reges impij, quia veſtrū ſcelus, veſtrumque deliramentū eſt, quicquid patitur Iſrael. Siue vt econuerſo dictū ſit, totū patitur Iſrael quicquid vos deliraſtis. Sequitur. [Væ mihi, quia factus ſum ſicut qui colligit in autumno race- „
CA.VII. mos vindemię. Non eſt botrus ad comedendum, pręmaturas ficus deſiderauit anima mea. Pe- „
rijt ſanctus de terra, et rectus in hominibus nō eſt. Omnes in ſanguine inſidiātur, vir fratrē ſuum „
venatur ad mortem, malū manuū ſuarū dicūt bonum. Princeps poſtulat, et iudex in reddendo „
eſt. Et magnus locutus eſt deſiderū animę ſuę, et conturbauerunt eum. Qui optimus eſt in eis „
quaſi paliur⁹, et qui rectus quaſi ſpina de ſepe.] Dicta hęc de fonte pietatis manāt, quia profecto „
zelus

zelus bonus quo sancti sæuire videntur, nunquam sine pietate est. Irascuntur peccatis, peccatoribus compatiuntur. Sic Moyses contra peccata sæuiens, & forti zelo accinctus. Ponat (inquit) vir gladium super foemur suum, & ceciderũt in illa die, quasi vigintitria milia, & peccatoribus compatiens, ait ad dominum, Aut dimitte eis hanc noxã, aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti. Sic & cæteri sancti fecisse noscuntur quàm plures, quorum exempla percurrere nimis longũ est. Vt de isto non prætereamus, quid fortius, quid vehementius inuectione, quam longè superius ita finierat, & omnia idola Samariæ ponam in perditionem, quia de mercedibus meretricis congregata sunt, & vsque ad mercedes meretricis reuertentur. Quid verò clementius dici potest, quàm id quod protinus subiungit. Super hoc plangam & vlulabo, vadam spoliatus & nudus. Sic & in præsenti loco cum thesauros iniquitatis, & mensuram minorem, stateram impiam & pondera dolosa fortiter coarguisset, & velut aduersarius vindicem sententiam ex iudicio domini protulisset, continuò vulneratus vera compassione, Væ mihi (inquit) quia factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ, etc. Nimirum quid optaret, vera & competenti similitudine melius expressit, quàm si nudis ipsam rem eloqueretur verbis. Vinea enim domini exercituum, ait ipse dominus in Esaia, domus Israel est. Et Psalmista, Vineam (inquit) de Aegypto transtulisti, eiecisti gentes, & plantasti eam. At illa, cum expectaretur vt faceret vuas, fecit labruscas. Hoc iste expertus est, neq; enim eo prophetante vel cæteris, quos dominus misit, quisquam ex regibus Israhel pœnitentiam egit. Congrua ergo similitudine vtens, factus sum, ait, sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. Statimq; subiungit, Non est botrus ad comedendum, id est, qui facit pœnitentiæ fructum. Omnes enim impœnitentes deũ offendunt, sicut vuæ acerbæ, quæ comedi nõ possunt. Pœnitentes verò quasi vuæ vel ficus maturæ, dulces & suaues sunt, quas desiderauit anima mea, inquit, sed non inueni. Nã hoc est quod sequitur, Perijt sanctus de terra, & rectus in hominibus non est. De terra, id est, de Samaria, perijt sanctus, qui esset mihi quasi botrus ad comedendum, & in hominibus, id est, decẽ tribubus non est rectus, qui esset mihi quasi præmatura ficus. Quis enim fuit de cunctis regibus Samariæ vel decem tribuum, de quo scriptum non sit, fecitq; malum in conspectu domini? Ac verò de regibus Hierusalem non est ita, quæ & supra dixit, quid dignum offeram domino, & postmodũ dictura est, ego autẽ ad dominum aspiciam, & expectabo deum saluatorem meum. Nam & Dauid & Ezechias, & Iosias botri ad comedendum boni, id est, homines sancti fuerũt, & de cæteris nonnulli quamuis in primis acerbi fuerint, postea per pœnitentiam commutati, dulces & recti facti sunt. Audite nunc, reges Samariæ vel decem tribuum, quàm acerbi & insuaues fuerint. Omnes (inquit) in sanguine insidiantur, vir fratrem suum venatur ad mortem. Profectò dira & longa tragœdia regũ Israel breuibus verbis insinuatur. Nam fere omnes post illum vel ab illo, qui primus erat Hieroboam, in sanguine insidiati, & alterutros ad mortẽ venati sunt. Iam dicto Hieroboam, filius suus Nadab successerat, & insidiatus ei Baasa, percussitq; eum, & regnauit pro eo, & percussit omnem domũ Hieroboam. Eidem Baasa successerat filius suus Hela, rebellauitq; cõtra eum seruus suus Zambri, & occidit eum, regnauitq; pro eo, & percussit omnem domum Baasa. Regnauit idem Zambri septem diebus, & ascendit contra eum Amri, & ille videns quòd expugnaretur ciuitas, succendit secum domum regiam, & mortuus est. Tunc media pars populi sequebatur Tegni, & media pars Amri. Præualuit autẽ & regnauit Amri, mortuusq; est Tegni. Post hunc videlicet Amri regnauit filius eius Achab, cuius filiũ Iorã interfecit Iehu filius Mansi, & regnauit pro eo, percussit omnes qui erãt de domo Achab, & notos eius vniuersos, & * Aaziam regem Iuda, & fratres eius, erant enim de genere Achab, Regnauitque Hieu & filii eius vsque ad quartam generationem. Factumq; est post hæc, Sellum filius Iabes percussit Zachariam filiũ Hieroboam, filij Ioas, filij Ioachas, filij Hieu, & regnauit pro eo mense vno. Et hunc percussit Manaen de Thersa, & interfecit eum, regnauitq; pro eo. Huius filium Phaceæ iam percussit Phaceæ filius Romelię, & regnauit pro eo. Coniurauit contra hunc, & insidias tetendit iste Ozee filius Hela, & percussit eum, & interfecit, regnauitq; pro eo, cuius nono anno Israel captiuus ductus est, vbi tanta fuit, tamq; cruenta regum diuisio, quanta potuit esse regni desolatio, & eorum qui partibus fauebant, conturbatio? Non ergo abs re dixit, omnes in sanguine insidiantur, vir fratrem suum ad mortem venatur. Porrò, cum omnes ita reprobi fuerint reges Israel, vt rectè dixerit hic. Perijt sanctus de terra, & rectus in hominibus non est, tres ex illis magis infames scriptura denotauit, videlicet priorem Hieroboam qui vitulos fecit, & Amri, qui Samariam condidit. & Achab, qui Baal coluit, & cum vxore sua Iezabel prophetas domini interfecit, quorum & hic propheta paulo ante meminit, dicendo, & custodisti præcepta Amri, & omne opus domus Achab. Horum trium malam memoriam hic rursus tangere videtur tribus sententiis, quas hoc ordine subnectit. Malum manuum suarum dicunt bonum, & princeps postulat, & iudex in reddendo est, & magnus locutus est desiderium animæ suæ, & conturbauerunt eum. Namqui malum manuum suarum dixit bonũ, Hieroboam fuit simulq; sacerdotes, quos ipse sibi de extremis populi instituit,

Qualis ira sanctorum
Exodi. 32.
Supra. 1.
Esaia. 5.
Psalm. 79.
Reges Israhel insidiati sunt in sanguine.
3. Reg. 15.
Ibidem 16.
4. Reg. 9.
aliàs, Ochoziam.
Ibidem. 15.
Ibidem 16.
Tres reges pessimi in Israel.
2. Reg. 12.

 quia for-

Ibidem.16. quia formatis vitulis dixerunt. Ecce dij tui Israel, Principē qui postulauit, & iudex in reddendo
fuit intelligimus Amri, qui vt contra Hierusalem metropolim Iuda, in qua erat templum do-
mini, faceret suam metropolim, emit montem Samariæ à Somer, qui erat dominus montis,
quanto pretio voluit, scilicet duobus talentis argenti, pro arbitrio suo iudicans de pretio, quia
princeps fuit. Magnum qui locutus est desiderium animæ suæ, Achab licet intelligi, quia pro-
Ibidem.21. ijciēs se in lectum suum, & auertens faciem suam ad parietem, & interrogatus ab Iezabel, quare
non comedis panem, locutus sum (ait) Naboth, Iezrahelitæ, et dixi ei. Da mihi vineam tuam
accepta pecunia, aut si tibi placet, dabo tibi vineam aliam pro ea, & ille ait, Non dabo tibi vi-
neam meam. Sic locutus est magnus ille desiderium animæ suæ, nimietatem cupiditatis suæ.
Vt autem magnus vocetur tali in re, mira & iracunda facit irrisio vxoris suæ, quæ ad hæc ta-
liter cum ironia respondit. Grandis authoritatis es, & bene regis regnū Israel. Surge, & comede,
ego tibi dabo vineam Naboth Iezrahelitæ. Et conturbauerunt eum, inquit. Qui conturbaue-
runt, & quem conturbauerunt? Nimirum ipse Achab & vxor sua Iezabel conturbauerunt Na
both, submittendo contra illum falsum testimonium dicentium, Benedixit deum & regem, &
lapidauerunt eum, sicq; mortuus est. Bene ergo cum dixisset, magnus locutus est desideriū ani-
mæ suæ, subiunxit, & conturbauerunt eum, ponens pronomen relatiuum ad illum, cuius non
posuerat nomen proprium, videlicet volens iustum Naboth optimè esse notum, ita vt quo-
dammodo necessarium non sit nominatim exprimi illum, qui semper debeat esse in memoria
omnium, cum sanguis eius semper clamet, & semper accuset impiorum sacrilegium. Vis
adhuc audire, quàm reprobi reges illi omnes fuerunt? Ait. Qui optimus in eis est, quasi paliu-
rus. & qui rectus, quasi spina de sepe. Optimus in regibus Israhel fuit Hieu, quippe qui solus ex
omnibus illis vnctus fuisse legitur in regem per manum Helisæi, fundentis oleum super caput
eius, atque dicentis. Vnxi te in regem super populū domini Israel, & percuties domū Achab
Optimus regū Israel fuit Iehu. domini tui, etc. quæ ille strennuè impleuit. Deleuit enim domum Achab, & præcipitauit Ieza-
bel, quam & comederunt canes, & percussit in ore gladii cunctos sacerdotes Baal, & destruxit
ædem Baal, & fecit pro eo latrinas, & ita deleuit Baal de Israel. Optimus itaque in eis Iehu, vi-
Ibid.9.10. delicet pro hac parte quam diximus. At idem à peccatis Hieroboam non recessit, sicut de illo
Iehu quasi Paliurus. quoque scriptum est. Veruntamen à peccatis Hieroboam filij Nabath, qui peccare fecit Israel,
nō recessit, nec dereliquit vitulos aureos, qui erant in Bethel & in Dan. Igitur optimus iste te-
uera quasi paliurus, videlicet herba spinis armata, pungens ac retinens & vulnerans appro-
pinquantem, & adunco dente comprehendens. Nam in hoc ipso quòd deleuit domum Achab
& Iesabel, iubente domino in vltionem sanguinis prophetarum, & sanguinis omnium seruo-
rum eius, nō tam dilectioni dei, quàm propriæ satisfacere curauit ambitioni, vnica cupiditate
Rectus Ozee quasi spina de sepe. regnum sibi attrahens, & ob hoc sagittis pungēs, gladio vulnerans. Porrò, rectus in eis Ozee
rex vltimus intelligitur, de quo sic scriptum est. Fecitq; malum coram domino, sed nō sicut re
ges, qui ante eum fuerant. Dicitur enim licentiam dedisse volentibus ascendere, vt facerent sa
crificia in domo domini in Hierusalem, quod anteriores reges non fecerāt, perseuerātes in pec-
4.Reg.16. catis Hieroboam, qui prohibuerat, dicens. Nolite ascendere in Hierusalem. Fortassis vt hanc li
Esaia.7. centiam daret Ozee, deliniabat aliqua gratia regis Iuda, cui nimirum nō insuaue esse poterat
illud, quòd idem Ozee Phacee filium Romeliæ interfecerat, & pro eo regnabat. Siquidem ho-
stis fuerat Iudæ Phacee filius Romeliæ, quippe qui cum Rasin rege Syriæ ascendit in Hierusa-
lem ad præliandū. Vndè & necessitate compulsus Achas misit nūcios ad Teglatfallasar regē
Assyriorū, dicens. Ascende & saluum me fac de manu regis Syriæ, & de manu regis Israel, qui
consurrexerunt aduersum me. Veruntamen quomodocunq;, qualicunq; pro causa minus fe-
cerit malum, quàm reges qui ante eum fuerunt, cōstat, quia fecit malum coram domino, quia
scriptura testis est. Igitur & qui rectus est, subauditur Ozee, quasi spina de sepe. Nā sicut in spi-
nola sepe dum putatur auxilium, dolor inuehitur, sic Ozee dum mittit ad regem Aegypti, &
eius auxilio vult sepire Hierusalem, per hoc ipsum parat Israeli captiuitatis occasionē. Idcirco
non mirum, quod quæsiuit racemos vindemiæ, & non est botrus ad comedendum, quòd præ-
maturas ficus desiderauit anima mea, & non inueni. Neq; enim de spinis colligunt ficus, neq;
Matth.7. de rubo, siue de paliuro vindemiant vuam. Sequitur, [Dies speculationis tuæ, visitatio tua ve »
nit, non erit vastitas eorum. Nolite credere amico, nolite confidere in duce, ab ea quæ dormit »
in sinu tuo, custodi claustra oris tui, quia filius contumeliam facit patri, filia consurgit ad- »
uersus matrem suam, nurus contra socrum suam, inimici hominis domestici eius. Ego autē ad »
dominum aspiciam, & expectabo deum saluatorem meum. Audiet me dominus deus meus.] »
Siue ad Samariam, cui supra dixerat, custodisti præcepta Amri, & omne opus domus Achab,
Dies speculatiōis, dies captiuitatis. & ambulasti in voluntatibus eorum, siue ad Hierusalem dicta hæc intelligas, secundū vtrūq;
intellectum res manifesta est. Nam vtriusque, scilicet & Samariæ & Hierusalē captiuitas, quæ
hic visitatio siue dies speculationis dicitur, tunc veniebat & prope erat. Melius tamen ad Hie-
rusalem dicta intelligi placet, quoniam ipsa est quæ respondet, & cui respondere cōuenit, ego

autem

autem ad dominum aspiciam, & expectabo deum saluatorem meum, nimirum eadem & humilitate, qua superius dixit. Quod dignum est offeram domino, etc. De ipsis quoque cōtra quos dixerat, qui optimus in eis est quasi paliurus, & qui rectus quasi spina de sepe, scilicet de regibus vel principibus Samariæ, sermo ad Hierusalem fieri per hoc maximè intelligitur, quod cū præmisisset, dies speculationis tuæ visitatio tua venit, statim subiunxit. Et hæc nunc erit vastitas eorum. Quorum enim eorum, nisi hominum, in quibus (vt supra conquestus est) rectus non erat, intantum, vt qui optimus in eis erat esset quasi paliurus, & qui rectus quasi spina de sepe? Eorum nimirum tunc instabat vastitas, id est, irreuocabilis decem tribuum captiuitas. Iudæ autem vel Hierusalem non ita. Nam venturus quidem erit rex Assyriorum vsque ad ipsam, vndè & postmodum hic dicitur ei, & vsque ad te non veniet Assur, sed non vastaturus eam, dicēte domino per Esaiam prophetam. Nō ingredietur vrbem hanc, neque occupabit eam. Item tradenda quidem erat Babyloniis eadem ciuitas, sed præfinito tempore restituenda, id est, post annos septuaginta. Vndè & postmodum dicit ei. Dies vt ædificentur maceriæ tuæ, subauditur, statuta est. Igitur quod deinde sequitur. Nolite credere amico, & nolite confidere in duce, ab ea quæ dormit in sinu tuo custodi claustra oris tui, quia filius contumeliam facit patri, filia cōsurgit aduersus matrem suam, nurus contra socrum suam, inimici hominis domestici eius. Magnitudinem calamitatis eorum exprimit, de quibus dixerat, & nunc erit vastitas eorum, vt recogitet auditor, & perpendat, quanta fuerit vel esse poterit inordinatio rerum, & cōfusio hominum popularium, siue mediocrium, vbi regnum decem tribuum scissum à domo Dauid, tā tis & tam crebris scissuris diuidebatur in seipsum, sicut supra perstrinximus, regibus interfectis, & succedentibus eorum interfectoribus. Ibi fictus amicus non defuisse credendus, quem tempo ris opportunitas, & occasio iniuriæ manifestum faceret, quales ante tempora illa regni Dauid fuit Achitophel. Nam quia insidiis vtitur maximè amicus fraudulentus, non immeritò pro eiusmodi computentur, & Baasa filius Achia de domo Isachar, & Ozee filius Hela rēgū Israel vltimus, quorum alter insidiatus est Nadab filio Hieroboam, & percussit eum, regnauitque pro eo. Item inter eos propter quorum exemplum ait: & nolite confidere in duce, rectè computetur Zambri, qui cum esset dux mediæ partis equitum, & seruus Ela filii Baasa rebellauit contra eum, percussitque & occidit eū, & regnauit pro eo. Sunt itaque isti in exemplū omni mundo, quòd non sit omni amico credendum, neque in omni duce confidendum, Propheta dicente, Nolite credere amico, nolite confidere in duce, id est, nolite spem vestram ponere in hominibus, ea consideratione, quia sunt duces, quia dicuntur amici. multi enim duces infidi, multi amici insidiosi, sicut experimento claruit temporibus istis. Ab ea quę dormit in sinu tuo custodi (inquit) claustra oris tui. Ante tempora illa grande exemplum cauendum, in huiusmodi præcessit in Dalila, quę Sampson decepit, sed multò magis tēporibus eisdem in Iezabel, quæ virum suū Achab perdidit, dicendo illi iacenti in lectulo, surge & comede panem, & æquo esto animo, ego dabo tibi vineā Naboth Iezrahelitę. Aperuerat enim illi claustra oris sui, narrādo pro qua causa esset tristis, & omnino commiserat ei claues vniuersas animi sui, tam in illa re quàm in cęteris, te stante scriptura, cum postmodum dicit. Igitur non fuit talis alter vt Achab qui venundatus est vt faceret malū in conspectu domini, concitauit enim eum Iezabel vxor sua, & abominabilis factus est, intantum vt sequeretur idola quę fecerant Amorręi, quos consumpserat dominus à facie filiorum Israel. Quamuis autem pauca taliū exempla certis ex personis scripta sint, multa tamen tunc euenisse talia nemo est qui ambigat. Similiter & de eo quod protinus sequitur, quia filius contumeliam facit patri, quanuis duo tantum exempla scripta sint, Alterū vbi Ruben cubile patris ascendit, alterum vbi Absalon lędauit patrem suū Dauid, qui ante tempora illa fuerunt. Multa tamen eisdem temporibus similia gessisse non dubitandum est (testante alio prophetа) cum dicit inter cætera scelera Israel, id est, decem tribuum: & filius ac pater eius introierunt ad puellam, vt violarent nomen sanctum meum. Fœminarum res gestæ conscriptæ in sacris codicibus non sunt, exceptis illis, quę tanta fecerunt, vt absque illarum commemoratione non potuerint conscribi memorabilia gesta virorum. Nam idcirco quæ Iezabel & Athalia filia eius gesserunt mala in Israel & in Iuda, conscripta sunt, quia maximè fuerunt causę tempestatum fœminę illæ, in quibus viri naufragauerunt. Itaque de eo quod sequitur, filia consurgit aduersus matrem suam, & nurus contra socrum suam. Superfluum est quęrere historiam temporum, cum constet omni tempore fœminas esse vel fuisse proniores & ardentiores viris ad omne flagitium. Et quis dubitet in illa tempestate filiam aduersus matrem, & nurum contra socrum suam consurrexisse, cum & nunc tanta sint exempla vitę quotidianę, vt magis lugere quòd tanta sint, quàm quęrere debeamus? Similiter quod ait, Inimici hominis domestici eius, ita certum est, vt & eisdem temporibus nonnulli quoque regum Iuda à coniurantibus seruis in terfecti esse leguntur, & nunc plura sunt exempla quàm vt testimoniis indigeamus. Hæc vltima sententia, inimici hominis domestici eius, cæteras omnes affinitates comprehendit quæ longinquiores sunt, & idcirco in inimicitiis minus habent miraculi, licet non minus periculi, vt

Esaiæ.37. *4.Reg.16.* *Ficti amici* *3.Reg.15.* *Ibidem 16.* *Iudic.6.* *3.Reg.21.* *Gene.35.* *2.Reg.16.* *Amos 2.* *Fœminarū res gestæ raro scribuntur.*

Quæſtio. ſunt nepotes, vel conſobrini. Quare autem generum prætermiſit, qui de nuru non tacuit, dicens, Et nurus contra ſocrum ſuam, cum gener & nurus in eodem affinitatis gradu ſint? Similiter & dominus noſter in euangelio cum eaſdem affinitates ita vt hic aduerſum ſe diuidendas
Matt.10. propter euangelium prædicens, etiam reciprocauerit hoc modo. Erunt enim ex hoc quinque in
Luca.12. domo vna diuiſi, tres in duos, & duo in tres diuidētur, pater in filium, & filius in patrem ſuum, mater in filiam, & filia in matrem ſuam, ſocrus in nurum, & nurus in ſocrum ſuam. Notandū, quòd de genero tacuit. Quod ſi dixiſſet, ſocer in generum, & gener in ſocerum ſuum, non iam tres tantū in duos, & duos in tres, ſed quatuor in duos, & duos in quatuor ſeparaſſet, & nihilominus verum dixiſſet. Nam ſæpe quidem factum eſt, vt contra duos, ſcilicet contra patrem & matrem tres diuiderētur, videlicet, filius & filia & nurus. Sæpius autem accidit, & pene in vſu eſt, vt gener contra ſocerum, & ſocer contra generum ſeparetur. Cum ergo de genero tacuit, ſi
Reſponſio. quia non adeò mirum vel rarum eſt, idcirco de genero tacuit. cur de nuro nō tacuit, cum etiam nurum ſocrui eſſe inuiſam ferè vſitatum ſit in tantū, vt dicat Comicus, quid eſt hoc, omnes ſocrus oderunt nurus? Ad hæc ſciendum, quia ſuperbia vel controuerſia generi nō tantum facit,
Gene.3. vel habet inordinationis, quia videlicet nurus, ne contra ſocrum conſurgeret, viri ſui, cui ſecun
Ephe.5. dum legem ſubiecta eſt, metu & reuerentia debuit coerceri, Gener autem, & ſi vxori affectū debet, tamen ſubiectionem non debet, & idcirco, ſi contra ſocerum & ſocrum tuam coniugis pa
Matt.10. rentes ſeſe erigit, non adeò mirum vel turpe eſt. Apud Matthæum dominus ipſis propheta huius verbis, ſententiam magis edicit. Nolite (inquiens) arbitrari, quia venerim pacē mittere in terram. Non veni pacem mittere, ſed gladium. Veni enim ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem ſuam, & nurum aduerſus ſocrum ſuam, & inimici hominis domeſtici eius. Quid igitur? Nunquid ſaluator hoc in hominibus facere venit, quod ante
Duplex odium. aduentum ſuum per prophetam in hominibus reprehendit? Abſit hoc. Aliud eſt homines odio peccati, atque aliud odio hominum ſeparari. Illud odiū, quo odimus peccata hominū, bonum,
Pſal.138. imò perfectū eſt, quod prædicatur in illo pſalmi verſiculo. Nonne qui oderunt te domine oderam, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam? Profectò odio oderam illos. Illius odii gladiū & ſeparationem ſaluator mittere vel facere venit, vt qui diſcipulus eius eſſe cupit, neminem aſpiciat, quamlibet propinquum aduerſantem ſibi in via dei. Porrò, illud odium quo ſanguis quæritur
Iudi.9. hominum, vel bonis inuidetur, homicidarum eſt. Illius odii ſeparationem per hūc prophetam idem dominus reprehendit. quia videlicet pro eo, quod ſeparauerant ſe à domo Dauid, traditi fuerant ſpiritu diſcordiæ & ſeditionis, ſicut & ante illa tempora contigit, quando conſtituerunt ſuper ſe ducem Abimelech filium Hieroboal, qui omnes fratres ſuos ſeptuaginta viros interfecit. Vnde ſcriptum eſt, Miſitque dominus ſpiritum peſſimum inter Abimelech & habitatores Sichem, qui cœperunt eum deteſtari. Sequitur, [Ego autem ad dominum aſpiciā, & expectabo deum ſaluatorem meum. Audiet me deus meus, Ne læteris inimica mea ſuper me, quia cecidi, »
conſurgam. Cum ſedero in tenebris, dominus lux mea eſt. Iram domini portabo, quoniam pec »
caui ei, donec iudicet cauſam meam, & faciet iudicium. Educet me in lucem, videbo iuſtitias »
eius, & aſpiciat inimica mea, & operietur confuſione quæ dicit ad me, Vbi eſt dominus deus »
tuus? Oculi mei videbunt in eam, nunc erit in conculcationem vt lutum platearum.] Mani- »
feſtè hæc verba ſunt confitentis & ſperantis, & prolata ſunt per prophetam in perſona tribus
Supra.6. Iudæ, ſiue Hieruſalem, quæ in Babylonem ducenda erat captiua, trāſlatis prius in Aſſyrios decem tribubus, contra quas præcedens deprompta eſt ſententia. Meminiſſe nanque oportet iudicium eſſe domini, & Samariam & Hieruſalē diiudicari ab eo loco, quo ait. Audiant montes iudicium domini, & fortia fundamenta terræ, quia iudicium domini cum populo ſuo, & cum Iſrael diiudicabitur. Populus meus quid feci tibi, aut quid moleſtus fui tibi? reſponde mihi, etc. Sub hoc iudicio tanquam duos reos adductos eſſe diximus, Iſraelem & Iudā, ſiue Samariam impœnitentem, & Hieruſalem pœnitentiæ voces emittentem, & ſupra vbi ſic incepit. Quid dignum offeram. & hic rurſus, ego autem ad dominum (inquit) aſpiciam, etc. Sic omnino futurū
Pœnitēs Iuda in captiuitate Babylonica. erat, & ſic factum eſt, vt hæc verba prophetica futurum eſſe prænunciabant. Datis nanque ſententiis & decem tribubus in Aſſyrios, filiis autem Iuda in Babylonem ductis, illa captiuitas ad dominum per pœnitentiam non aſpexit, hæc autem ad dominum aſpexit, & expectauit dominum ſaluatorem ſuum, & audiuit eam deus ſuus, & dicere potuit contra Babylonem, quæ eam captiuauerat. Ne læteris inimica mea ſuper me, quia cecidi, conſurgam. Et quid verius eo quod ait. Cum ſedero in tenebris, dominus lux mea eſt? Vbi nanque filii Iuda captiuitatis & mœroris tenebras ſubierunt, humiles & contemptibiles facti in conſpectu Babyloniorū, ecce dominus lux eorum fuit, lux illuminans lucernam per gratiam propheticam, quam poneret ſuper candelabrum, vt luceret omnibus, & regis Nabuchodonoſor, & omnibus qui in regno ipſius erant, aduerſariis quidem eorum ad confuſionem & opprobrium, ipſis autem ad conſolationem & gaudium. Danielem loquimur & ſocios eius, quorum illuminationis hoc initium fuit, quod ſomnium regis & interpretationē eius ipſis orantibus, Danieli reuelauit, quæ prima
cauſa

causa illis extitit consolationis & honoris, in tantum vt rex Nabuchodonosor caderet in faciē suam, & Danielem adoraret, qui & hostias & incensum præcepit afferri, vt sacrificaret ei. Tūc in sublime illum extulit, & munera magna & multa dedit ei, & constituit eum principē super omnes prouincias Babylonis, & præfectum magistratuū super cunctos sapientes Babylonis. Daniel autē postulauit à rege, & constituit super opera prouinciæ Babylonis, Sidrach, Misach, & Abdenago, qui postmodum missi in fornacem ignis ardentis, & illæsi ambulantes in medio ignis, Nabuchodonosor dicente, Ecce ego video viros quatuor solutos ambulantes in medio ignis, & nihil in eis corruptionis est, & species quarti similis est filio dei, Profectò altam diuinæ claritatis lucem profuderunt ad consolationem suimet, & concaptiuorum fratrum suorum Iudæorum. Cætera quoq; deinde circa illos maximè per Danielē celebrata mirabilia, tanta tāq; præclara fuerunt, & visiones quas vidit, tam magnæ tamq; splendidæ extiterunt, vt dubitare non oporteat illuc pertinere quod ait. Cum sedero in tenebris, dominus lux mea. Quod deinde sequitur. Iram domini portabo, quoniam peccaui ei, donec iudicet causam meam, & faciat iudicium, confessio est, & magna laus iustitiæ dei, quia reuera multum ipsa, cuius hæc verba sunt, Hierusalem peccauit, & multis peccatis irā domini meruit, non minus quàm Samaria, tamen hoc excepto, quod de regibus quoq; Hierusalem nonnulli fuere iusti, & pœnitentes aliqui. Debuit ergo portare iram domini, maximè propter peccata Manasse, licet ille tādem pœnitentiā egerit. Nam de peccatis illius, quòd maximè propter illum ira venerit, scriptura dicit. Factum est autē hoc per verbū domini cōtra Iudā, vt auferret eum coram se propter peccata Manasse vniuersa quæ fecit, & propter innoxium sanguinē, quem effudit, & impleuit Hierusalem cruore innocentium, & ob hanc rem noluit dominus propitiari. Portabo igit (inquit) iram domini, consentiens iustitiæ, quoniam peccaui ei, donec iudicet causam meam, & faciat iudicium. Quomodo? Educet me (ait) in lucem, videbo iustitias eius, & aspiciet inimica mea, & operietur confusione, quæ dicit ad me: vbi est deus tuus. Hoc iā fieri tunc cœptum est, quando & pueri tres educti sunt de camino ignis, & Daniel de lacu leonum, videntibus gloriam eorum, imò dei per eos, Babylonijs, & confusione opertis qui illos accusauerunt. Peractum est aūt quando Babylon à Persis & Mœdis subuersa vidit per alios solui captiuitatē & reædificari Hierusalem, quam succenderat igni. Nam subuersionē inimicæ illius, scilicet Babylonis præuidens subiungit adhuc in propheta in persona Hierusalem. Oculi mei videbunt in eā, nunc erit in cōculcationem vt lutū plateatū. Conculcata enim est à Mœdis & Persis, videntibus oculis Danielis, qui vnus erat ex captiuis illis, qui de Hierusalem adducti, nondum clauserant oculos suos morte præuenti. Nam idem Daniel scripturam quoq; vidit oculis suis, quam & interpretatus est Balthasar regi. Mane, Tezel, Phares, id est, numerauit & compleuit & diuisit regnū tuū, & dedit illud Mędis & Persis, & eadem nocte interfectus est Balthasar rex Chaldæus, & successit in regem Darius Mœdus. His dictis protinus subiungitur. [Dies vt ædificentur maceriæ tuæ.] Nimirum ea quę ex persona Hierusalem spem habentis in domino dixerat prophetæ persona, imò per prophetam dominus confirmat, dicendo eidem Hierusalem. Dies, vt ædificentur maceriæ tuæ, subauditur, apud deum præfiniti sunt. Et per aliū prophetam, scilicet per Hieremiā, præscribentē hoc modo. Et seruiēt omnes gentes istæ regi Babylonis septuaginta annis. Cūque impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babylonis, & super gentem illam dicit dominus, omnem iniquitatem eorum, etc. Etenim post finem annorum illorum suscitauit dominus spiritum Cyri regis Persarum, & transduxit vocem in vniuerso regno suo, etiam per scripturam dicens. Quis est in vobis de vniuerso populo domini dei cæli? Sit deus illius cum ipso. Ascendat in Hierusalem, quæ est in Iudæa, & ædificet domum dei Israel. Ipse est deus qui est in Hierusalem. Tunc post aduersitatis noctem dies illuxit, quia videlicet ędificatio maceriarum ciuitatis vel templi, quod destructū fuerat, pro die computari potuit. die (inquā) tam diutina, quādiu reparationis illius lux perdurauit. At illi qui deinde suborti sunt Iudæi, illa die sua malè cœperunt vti, derelinquendo legem domini, donec iterum fieret desolatio irreparabilis. Sequitur ergo. [In die illa longè fiet lex, in die illa vsq; ad te veniet Assur, & vsque ad ciuitates munitas, & à ciuitatibus munitis vsque ad flumen, & ad mare de mari, & ad montem de mōte. Erit terra in desolationem propter habitatores suos, & propter fructum cogitationū eorum.] Hoc deniq; historiæ temporum testantur, & maximè libri Machabæorum, quòd lōgè facta sit lex in die illa, id est, in tempore illo, de quo nunc sermo est. Exierunt enim de Israel filij iniqui, & suaserunt multis, dicentes, Eamus & disponamus testamentum cum gentibus, quæ circa nos sunt, Et ædificauerunt gymnasium in Hierosolymis secundum leges nationum, & fecerunt sibi præputia, & decesserunt à testamento sancto, & iuncti sunt nationibus. Hoc deniq; erat longè fieri legem decertantibus, & eam retentare volentibus, Machabæis fratribus, Iuda & Ionatha & Simeone Matathiæ filijs, & post eos Ioanne filio Simonis, qui cognominatus est Hircanus. Omnes decesserunt prosperati quidem aliquoties ad retinendam legem, sed nihilominus de die in diem longius atq; longius fiebat lex, & non erat rex, Iam dicti Ioannis posteri de regno & sacerdotio

Danie. 2.
Danie. 3.
2. Para. 33.
4. Reg. 21.
Dani. 3. 6.
2. Par. vlt.
Dane. 5.
Hiere. 25.
1. Esdra 1.
1. Mach. 1.

ſacerdotio nimis cruentè & impiè contenderunt, donec ſe interpoſuit Romana poteſtas, re-
gemq; impoſuit, non de gente illa, videlicet Herode natũ patre Idumæo & matre & Arabica.
Facta ſunt igitur, & longè lex, & contra legẽ alienigena rex, & deinde deſolatio ſucceſſit gen-
tis quæ nunc vſque permanet, de qua hic ſubiũgit. In die illa & vſq; ad te veniet Aſſur, vide-
Aſſur pro licet nomine Aſſur vniuerſas conſignificans nationes, per quas illa & gentis eiuſdem metro-
cunctis na- polis Hieruſalem deſtructa eſt. Primus itaq; Aſſur ante Babylonios contra Hieruſalem aſcen
tionib⁹ hic dit regnante Ezechia, ſub quo iſte prophetauit, ſed repulſus eſt, percuſſis in caſtris eius ab an-
ponitur. gelo domini centũ octogintaquinque millibus. Rectè ergo pro omnibus Aſſyrijs, Babylonijs,
4.Reg.19. Græcis, atque Romanis ponitur Aſſur, quia cõtra Hieruſalem fuit omnium primus. Cum dici
tur, In die illa & vſque ad te veniet Aſſur, Quid autem eſt, vſque ad te veniet, niſi ac ſi dicatur,
nunc quidem repelletur à te Aſſur ſiue rex Aſſyriorum Sennacherib, ſed non ſemper ita repel
Deſolatio lentur hoſtes tui. Quod deinde dicit, & veniet vſque ad ciuitates munitas, & à ciuitatibus
totius terræ munitis vſq; ad flumen, & ad mare de mari, & ad montem de monte, plenariam atque vni-
Iudæ. uerſalem vehementer exprimit commotionem totius orbis, ad deſtructionem & deſolationẽ
terræ vnius, de qua & protinus dicit. Et erit terra in deſolationem propter habitatores ſuos, &
propter fructum cogitationũ eorum. Nec mirũ in iuſto propheta tam citò poſt cõſolationem,
qua dictum erat, dies vt ædificentur maceriæ tuæ, tam repentè, tam magnam prophetari de-
Danie.9. ſolationem eiuſdem terræ, cum & apud Danielem ſimiliter cum oraret ille, intelligens in libris
numerum annorum, de quo factus eſt ſermo domini ad Hieremiam prophetam, vt complerent
rur deſolationes Hieruſalem ſeptuaginta anni, taliter ibidem concludatur viſio. Et ciuitatem
& ſanctuarium diſſipabit populus cum duce venturo, & finis eius vaſtitas, & poſt finem belli
ſtatuta deſolatio, & deficiet hoſtia & ſacrificium, & vſque ad conſummationem & finem perſe
uerabit deſolatio. Quod extunc factum eſt & fit, iſte ſequentibus verbis orando prophetat, & „
prophetando orat. [Paſce populum tuum in virga tua, gregem hæreditatis tuæ, habitantes ſo „
los in ſaltu. In medio Carmeli paſcentur Baſan & Galaad, iuxta dies antiquos ſecundum dies „
Paſtor omniũ egreſſionis tuę de terra Aegypti.] Cui enim hoc dicitur, paſce populum tuum, gregem hęre-
Chriſtus. ditatis tuę, niſi illi qui hoc ipſum ſe facere, & huius officii miniſterium ſe eſſe teſtatur, dicẽs. Ego
Ioan.10. ſum paſtor bonus, ego ſum oſtiũ ouium, per me ſi quis introierit, ſaluabitur, & ingredietur &
1.Pet.2. egredietur, & paſcua inueniet. Eratis enim (inquit Petrus) aliquando ſicut oues errantes. Nam
& quod dicit, Habitantes ſolos in ſaltu, hoc eſt, errantes & paſtorem non habentes, & luporum
faucibus expoſitæ, quia non erat qui requireret, quippe cum & lex longè facta eſſet, vt ſupra
iam dictum eſt, eſſentq; praui paſtores, paſcendo legem non cuſtodientes. Vndè & per alium
prophetam loquitur contra eos, id ipſe cui dicitur in iſto, paſce populum tuũ in virga tua, gre-
Ezech.34. gem hæreditatis tuæ, habitantes ſolos in ſaltu. Væ paſtoribus Iſrael qui paſcebant ſemetipſos.
Diſperſæ ſunt oues meæ, eo quod non eſſet paſtor, & factæ ſunt in deuorationem omnium be
ſtiarum agri, & diſperſæ ſunt. Errauerunt greges mei, & diſperſi ſunt, & nõ erat qui requireret,
non erat (inquit) qui requireret. Ecce ego ipſe requiram oues meas, & viſitabo eas, ſicut viſitat
paſtor gregem ſuum, quando fuerit in medio ouium ſuarum diſſipatarum. Ego paſcam oues
meas, & ego accubare eas faciam, dicit dominus. Huic ergo, quem tale propoſitum habere ſpi
ritus propheticus non ignorabat, rectè & conſtanter dicitur, vt paſcat in virga ſua, id eſt, in iu-
ſtitia ſua. Reſpondet ille & dicit. [In medio Carmeli paſcentur Baſan & Galaad, iuxta dies an „
Tria loca tiquos, ſecundum dies egreſſionis tuæ de Aegypto. Oſtendam ei mirabilia.] Magnum eſt quod „
valdè paſ- in verbis iſtis paſtor bonus promittit, in medio Carmeli paſcentur Baſan & Galaad, nimirum
cuoſa. eodem ſenſu quo in alio propheta iam prælibato, & paſcam eas (inquit) in montibus Iſrael, in
Ibidem. riuis, & in cunctis ſedibus terrę, in paſcuis vberrimis paſcam eas, & in montibus excelſis erunt
paſcuę earum. Ibi requieſcent in herbis virentibus, & in paſcuis pinguibus paſcentur. Car-
melum quippe & Baſan & Galaad regiones aptas fuiſſe alendis gregibus ſcriptura teſtatur. De
1.Reg 25. Carmelo vndè fuerit Nabal conſtat illud, quod ibi oues pauerit inſignis paſtor Dauid, typum
Num.32. gerens boni paſtoris Chriſti. Scriptum eſt enim: Cum ergo audiſſet Dauid quòd tõderet Na-
bal gregem ſuum, aſcendite ait pueris ſuis in Carmelum, & venietis ad Nabal. Et poſt pauca.
Nunquam eis moleſti fuimus, nec aliquando defuit eis quicquã de grege omni tempore, quo
fuerunt nobiſcum in Carmelo. Porrò Baſan & Galaad regiones quàm paſcuoſę fuerint, illud ſa
tis innuit, quod eas petierunt à Moſe prece inſtantiſsima filii Ruben & Gad, eo quòd haberent
pecora multa, eſſetq; illis infinita ſubſtantia. Interpretatur autem Carmelus ſcientia circunci-
ſionis, Baſan confuſio, Galaad trãſmigratio teſtimonij. Igitur tam rebus quàm vocabulis ſuis
Carmelus & Baſan, & Galaad, illas ſignificauit paſcuas ouium Chriſti vberrimas, vbi paſcun-
tur & impinguantur, in ſacris nunc epulando ſcripturis, & poſtmodum paradiſi delitijs haben
tes primum ſcientiam verę & ſpiritualis circuncisionis, & deinde ſalubrem facientes confeſſio-
nem de peccatis priſtinis, & deinde conſequens perfectionem fidei taliter, vt eandem fidem cõ
firmare & defendrre valeant legis & prophetarum teſtimoniis. Quod deinde ſubiungitur,
iuxta

iuxta dies antiquos, secundum dies egressionis tuæ de Aegypto, ostendam ei mirabilia, tunc
demum rectè intelligimus, sed non obliuiscimur, quòd apostolus respiciens & commemorans 1.Cor.10.
illos dies antiquos, illos dies egressionis tuæ, ò antiqua ecclesia de Aegypto, & mirabilia quæ
in illis diebus ostendit dominus, hæc autem (inquit) omnia in figura facta sunt nostri. Nonne
omnis ecclesiasticus ordo legendo & scribendo prædicat atq; concinit, quod nos populus domini & oues pascuæ siue grex hæreditatis eius, secundum illorum similitudinem dictum à spirituali Pharaone, id est, à diabolo liberati, & à peccatis in quibus seruiuimus ei, de Aegypto huius sæculi, id est, de ignorantiæ tenebris exiuimus, signatis frõtibus nostris signo passionis Christi, qui & agnus verus & pastor bonus est, & transiuimus mare baptismi, & ecce spiritualem escam manducauimus & spiritualem potum bibimus, scilicet corpus & sanguinem eiusdẽ pastoris & agni? Hęc & cętera mirabilia ostendam ei, inquit, subauditur omni credenti, siue populo meo gregi hęreditatis meę, quem pascere proposui in virga mea, id est, in iustitia mea, vel
« potestate mea, quam tunc significabat illa virga Mosi, in qua signa fecit. Sequitur. [Videbunt
« gentes & confundentur super omni fortitudine sua. Ponent manus super os, aures eorum sur- Exodi.15.
« dæ erunt, lingent puluerem sicut serpens. Velut reptilia terræ perturbentur de ædibus suis. Do-
« minum deum nostrum formidabunt, & timebunt te.] Et hoc iuxta dies antiquos, secundũ dies
egressionis de Aegypto futurum erat, & factum est. Sicut enim illis diebus viderunt gentes, vel confusæ vel conturbatæ sunt, ascenderuntq; populi & irati sunt, dolores obtinuerunt habitatores Philistijm, & tunc conturbati sunt principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor, obriguerunt omnes habitatores Chanaan, ita pastore isto pascente populum suum, gregem hæreditatis suæ, pro quo mori dignatus est, & quem acquisiuit sanguine suo, dum ostenderet mirabilia quæ per apostolos & martyres eius facta sunt innumerabilia, viderunt gentes, & gentiũ imperatores, viderunt Iudæi atque gentiles, & confusi sunt super omni fortitudine sua, quia videlicet fortitudo illorum, quæ putabatur magna, legibus & armis suffulta, non poterat euincere virtutes quas faciebat in populo vel grege suo pastor bonus in virga sua, in potentia sua, per infirmos & contemptibiles homines, non solum per grãdæuas personas, sed sæpe per pueros atq; puellas. Confundebantur ergo super omni fortitudine sua, quæ solummodo poterat
tangere vasa fictilia, thesaurum non valens tollere qui in illis erat. Quid autem dicam de gẽ- Ponent manus super os.
tium earundem sapientia. Nihilominus & super ea confusæ sunt. Hoc est quod protinus ait, Ponent manus super os. Nã in cõparatione cœlestis sapientiæ, quæ per illos locuta est, & linguas eorum fecit disertas, muta fuit & est omnis secularis eloquentia, ponitq; manum super os suum conuictam & confusam se esse suomet testans silentio. Et hoc nimirum factum est secundum il-
los dies antiquos, dies egressionis de Aegypto. Tunc enim dicenti Mosi: Obsecro domine, non Exodi.4.
sum eloquens, ab heri & nudiustertius impeditioris & tardioris linguæ sum, quis (inquit dominus) fecit os hominis, aut quis fabricatus est os surdum & mutum, nonne ego? Et rursum cum diceret ille, en incircuncisus labijs ego sum, quomodo audiet me Pharao. ecce, inquit, constitui te deum Pharaonis, & Aaron frater tuus erit propheta tuus. Quod deinde sequitur, aures eorum surdæ erunt, tam de Iudæis intelligitur, quàm de gentibus incredulis, maximè autẽ de Iudæis, quorum aures detestabilius surdæ dicuntur & sunt, quia prius illis est annunciatum, & legem & prophetas acceperũt. Spoliauerunt enim aures suas auditu bono, & hoc secundũ eosdẽ dies antiquos, dies egressionis de Aegypto, quando tulerunt inaures aureas de vxorum filiorumq; & filiarum suarum auribus, & attulerunt eas ad Aaron, feceruntq; ex eis vitulum conflatilem, & adorauerunt. Nam & propter cætera peccata, & maximè propter illud, nunc aures
eorum surdæ sunt, dicente domino. Ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorũ. Exodi.32.
Tunc aures suas spoliauerunt auro ad iniuriam dei, nunc aures eorum spoliatæ sunt obedientia filij dei. Deinde lingent (ait) puluerem sicut serpens, id est, terrena tantùm cupient, secun-
dum illam similitudinem serpentis, qua dictum est illi. Terrã comedes cunctis diebus vitę tuę. Gene.3.
Per verbum, quod est lingent, nimiam nimisq; pronam pulchrè exprimit terrenorum cupidi-
tatem, iuxta Psalmistam quoq; dicentem. Et inimici eius terram lingẽt. Verùm nec saltẽ illud, Psal.71.
securè facere potuerunt. Sequitur enim, Velut reptilia terræ perturbabunt de ædibus suis, subauditur, tam gentiles quàm Iudæi. Nam & Iudæi de ciuitate & templo perturbati, quod erat in Hierosolymis, per omnes terras sunt dispersi, & gentiles de phanis suis ac delubris, in quibus sacrificabant dæmonijs. Nimirum & hoc iuxta illos dies antiquos factũ est, quando ad ingressum filiorum Israel gentes Chananæorum gentes immũdæ velut reptilia de terra illa, proturbatæ sunt. Nouissimum quod dictum est, dominum deum nostrum formidabunt & timebunt te, subauditur, ò Christe. Repentè nanq; ad illum conuersionem fecit cum gratiarũ actione, tã
de incredulis, quàm de credẽtibus Iudæis, atq; gentibus, rectè potest intelligi, videlicet secun- Duplex timor.
dum magnam distantiam formidinis, siue timoris. Nam & increduli accusante conscientia formidant quidem, sed inutiliter, quemadmodum dæmones, sicut scriptum est. Et dæmones cre- Iacob.2.
dunt & contremiscunt. creduli autẽ & pij timent vtili timore, qui est initiũ sapientię. Sequitur.

[Quis

[Quis deus similis tui, qui aufers iniquitatem, & transis peccatum reliquiarũ hæreditatis tuę?] "
Hoc in laudem & admirationem dicitur, & dicendũ est, inexhaustæ gratiæ quæ nunquam fa-
Rom. 11. tigatur, suscipiendo ad se cõuersos quamlibet multum peccauerint, quamlibet in peccatis diu
perseuerarint. Futurum enim est, vt omnis Israel, in quo nunc cæcitas contigit, saluus sit, cum
plenitudo gentium introierit. De hoc gratulabũdus, quis, inquit, deus similis tui? Nõ enim sub-
iunxit, qui fecit cælum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, vel qui eduxisti filios Israel
de terra Aegypti, quod iam factum est, sed qui aufers (inquit) iniquitatem, & transis peccatum
reliquiarum hæreditatis tuæ, quod futurum est. Nec hoc taliter dixisse contentus, quasi quęre- "
res, ad quid dixerit. Sequitur adhuc & dicit. [Non mittet vltra furorem suum, quoniam volẽs "
misericordiam est. Reuertetur & miserebitur nostri. Deponet iniquitates nostras, & proiiciet in "
profundum maris omnia peccata nostra.] Hæc quoq; vt superiora dicuntur, & fiũt iuxta dies
antiquos, secũdum dies egressionis de Aegypto. Nam in illis diebus antiquis, in illa egressione
Exo. 12. de Aegypto, videbo sanguinem ait, & trãsibo vos, nec erit in vobis plaga disperdens, quando
percusseram terram Aegypti. Secundum illam similitudinem iudicaturus dominus hunc mũ
dum præmittit signa sua, vt reliquiæ Israel saluæ fiant, & transibit peccatum eorum, ne simul
cum mundo damnentur. Volens enim est misericordiam, & idcirco prædicare nõ desinit pœ-
Esaiæ 6. nitentiam. Quam cum susceperint, non immittet (ait) vltra furorem suum, subauditur vt hacte
nus fecit, excęcando cor populi huius, & aggrauando aures eius, & claudendo oculos eius, ne
fortè videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur. Itẽ in illis
diebus egressionis de Aegypto, percussit omne primogenitum in terra Aegypti, & omnem ex
ercitum Pharaonis cum curribus & equitibus eius in mari rubro demersit. Secundum illam si-
militudinem deponet (inquit) iniquitates nostras, & præiiciet in profundum maris, id est, dele-
bit in baptismo Christi omnia peccata nostra. Iam finem loquendi faciens, rursus ad ipsum fa-
miliariter conuertitur & dicit. [Dabis veritatem Iacob, misericordiam Abraham, quæ iurasti "
Psal. 24. patribus nostris à diebus antiquis.] Istę sunt vniuersę vię domini, misericordia & veritas, in "
Psal. 84. quibus iste venerabiliter sermonem suum consummauit, loquens ad ipsum, in quo miseri cor-
Psal. 61. dia & veritas obuiauerunt sibi, iustitia & pax osculatę sunt. Iustitia ipsa est veritas, quam da-
bis (inquit) Iacob, videlicet reddendo vnicuiq; secundum opera sua, pax ipsa est misericordia,
quam dabis (ait) Abraham, benedicẽdo videlicet in semine eius omnes gentes, vt accipiant re
missionem peccatorum per te eundem Christum dei filium, qui es ipsa veritas, cuius donũ mi-
sericordia est, quę iurasti (ait) patribus nostris à diebus antiquis, vt videlicet quenquam dubita
re de adimplendis misericordia, & veritate nefariũ sit. Porrò illud animaduertere pulchrum
est, quòd in plures misericordia, in pauciores autem danda pronunciatur veritas, dum non di
Gene. 17. cit, dabis misericordiam Iacob, veritatem Abraham, sed veritatem Iacob, misericordiam A-
braham. Iacob quippe vnius tãtum, id est, Israeliticę gentis, Abraham autem pater multarum
gentium pr̨ędicatur, dicente deo. Ego sum & pactum meum tecum, erisq; pater multarũ gen-
Rom. 4. tium, nec vltra vocabitur nomen tuum Abram, sed appellaberis Abraham, quia patrem mul
tarum gentium posui te. Sed & illud non omittendum, qui prius complacuit deo, quàm esset
circuncisus. Vndè Apostolus: Quomodo (inquit) reputata est Abrahæ fides ad iustitiam? In
circuncisione, an in pręputio? Non in circuncisione, sed in præputio. Et signum accepit circun
cisionis, signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio, vt sit pater omnium credentium per præ
Rom. 18. putium, & sit pater circuncisionis. Itaq; dum dicitur, dabis veritatem Iacob, misericordiam A-
braham, in multos quidem veritas, sed in multo plures misericordia redundat, quod nimirum
Psal 131. nobis expedire spiritus propheticus bene perpenderat. Nam vt saluemur, non tam veritatem
iudicis, quàm misericordiam quærimus creatoris. Deniq; & si fuerint ex circũcisione sancti per
fecti, quibus ad coronam veritatis dei abundauit, nobis tamẽ gentibus misericordiæ est quod
idem deus impendit. Vndè idem Apostolus. Dico enim (ait) Christum Iesum ministrũ fuisse
circunsionis propter veritatem dei, ad confirmandas promissiones patrum, gentes autem su-
Gent. 22. per misericordia honorare deum. Quibus autem patribus iurauerit hæc dominus, vt iste me
minit dicens. quæ iurasti patribus nostris, à diebus antiquis, scire debemus, quia isti sunt præci-
puè pater Abrahã & patriarcha Dauid. Iurauit enim dominus Dauid veritatẽ, de fructu ven-
tris tui ponam super sedem tuam, iurauit misericordiam Abraham super miseris gentibus, ita
vt diceret: Per memetipsum iuraui, quia fecisti rem hanc, & non pepercisti filio tuo vnigenito,
benedicam tibi, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terrę. Et hæc quidem, scilicet ve-
Supra 6. ritatem & misericordiam, iam dedit, sed datum hoc in iudicio futuro palam cũctis apparebit.
Extremũ Debemus enim sermonem hunc propheticum ita terminare, vt memores simus initij quo ita
domini iu cœpit. Audiant montes iudicium domini & fortia fundamenta terræ, quia iudicium domini
dicium. cum populo suo & cum Israel dijudicabitur. Planè quod de vna gente Israelitica diximus,
quæ tunc diuisa erat in duas partes, id est, in Samariam & Hierusalem, idem de vniuerso ge-
nere humano sentimus & dicimus. Sicut enim tunc dominus iudicium proponens, sese inter

vtranq;

vtranq; partem exhibuit, Samariam tanquam reum impœnitentem perpetuæ captiuitati ad-
iudicans, Hierusalem verò tanquam reum pœnitentem de Babylonica captiuitate soluendam
esse decernẽs, sic ab initio seculi fecit, & facit, & facturus est in fine seculi. Nam vt de iudicio bre
uiter dicam, inter Cain & Abel, qui ambo, sicut & nos omnes, in Adam peccauerant, taliter se *Genes. 4.*
exhibuit, vt impœnitentem Cain omnino abiiceret, pœnitentẽ verò & dignos pœnitentię fru-
ctus offerentem Abel susciperet. Porro de fine seculi euangelium nõ tacuit, quia gentes omnes *Matth. 25.*
in duas diuisiones tanquam in duos reos diuidens, alteram partem positam à sinistris veluti
reum impœnitentem perpetuo tradet igni, pronuncians quòd pœnitentiæ fructum non fece-
rit: alteram verò partem constitutam à dextris, veluti reum, qui dignos pœnitentiæ fructus fe-
cit, ad regnum vocabit. Et vt sciamus, quam cõstans in tali discretione iudex iste sit, in ipso suę *Lucæ. 23.*
mortis articulo, dum inter duos latrones penderet, alterum impœnitentem & blasphemantem
reliquit, alteri pœnitenti & cõfitenti paradisi ianuam aperuit. & continuò Iudaicum populum
impœnitentem derelinquens, gentium pœnitentiam suscepit.

FINIS.

PROLOGVS RVPERTI IN
SEX POSTERIORES PROPHETAS.

REFRIGVERAT in me feruor studii laudabilis, quod est vacare in prophe *Eccli. 39.*
tis, quẽadmodũ Iesus filius Sirach dicit. Sapientiã omniũ antiquorũ exquiret *Sapiẽtia ꝓ*
sapiens, & in prophetis vacabit. Hoc feruenti studio facere inceperam, & ante *phetarum*
hoc biennium duodecim prophetarum volumen ingressus, & ex ipsis sex an- *Christus est*
teriores, sicut in ordine sunt, quantũ potui perscrutatus, quantum se exquirẽtẽ
admisit sapientia ipsorũ, quę Christus est, quia reuera sapiẽtia dei Christus, sa-
pientia ipsorũ est, & in ipsum tendit omnis eorũ prophetia, & omnis scriptura
diuinitus inspirata. Cũ ad Naum peruenissẽ, qui in ordine septimus est, substiti, & velut offensus
toto refrigescente studio nõ vlterius procedere cupiui. Quæ causa properãtem animũ offende-
rit, iam nunc dicam tibi ò Ekkenberte abba venerabilis, qui cœnobio Corbiensi præsidens, eã-
dẽ quam prædixi sapientiã antiquorũ studiose legendo exquiris. Tu quippe mihi scribere digna
tus es, & scripto tuo commonere me, vt eodem studio, quo (vt tibi visum est) tractaueram sex
prophetas anteriores, tractarem & posteriores, vtique per hoc significans simplicem te habere
oculum, & partem nullam habentem tenebrarum, quales patiuntur nonnulli, qui nullam lu-
cernam, quamuis clarè lucentem, videre possunt, inuidendo aliis quod ipsi assequuti non sunt.

Causa hæc est, cur opus illud intermisi, quia videlicet difficultas quasi de pręsumptione re- *Cur opus*
darguẽs, animũ defessum reddidit, & interim Cuno reuerendus pater cœnobii Sygebergensis, *biennio in*
putans me opus illud vsque ad finẽ perduxisse, idcirco ociari, occasione de mutua collatione *termissum.*
accepta. Scribe, ait, mihi librum De victoria verbi dei. Hæc dicens & sæpius repetens non de-
stitit, donec animum quo volebat intendi, & ecce. XIII. libellos deo adiuuante consummaui,
illud opusculum De victoria verbi dei vix euaginaueram, vix ad portũ consummationis per-
ueneram, & ecce admonitionis tuæ memor diligens animus iam dictus sex posteriores prophe-
tas, quos omiseram, respexit, & amore illorum incaluit, & sciẽs vel sperans quòd meditatio sa-
pientiæ illorum mercede non carebit. Ipsi nanq; fundamentũ posuerũt, & quicũq; super hoc
fundamentum aurum, argentum, lapides preciosos super ædificauerit, mercedem propriam ac-
cipiet, Apostolus ait. Dicet aliquis, Ergo ne sensus tui aurei sunt, & sermones tui, tua ęstima- *1. Corint. 3.*
tione, argentei sunt? Non ego dico, sed tuum facit iudicium & multorum, qui, vt tu, beneuoli *Quid pẽnę*
sunt, quibus etiã vix credo, quod sensus nostri, sermones nostri, sensibus atq; sermonibus illorũ *colũbę dear*
similes sint, quibus in psalmo spiritus sanctus dicit. Si dormiatis inter medios cleros pennæ co- *gentatæ.*
lũbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri. Et est sensus. Si fueritis studẽtes in li- *Psal. 67.*
bris veteris ac noui testamẽti, qui medii sunt, qui cõmuniter de vtroq; testamẽto à fidelibus eli-
gũtur & in autoritate habẽtur, & si (inquã) fueritis studẽtes in illis, si perseuerau eritis in illis vsq;
ad dormitionẽ mortis, tunc apparebit vobis, & per vos innotescet aliis, quòd pennæ columbę
deargentatæ sint, & posteriora dorsi eius in pallore auri, id est, quòd sanctæ scripturæ sermo ex
terior, qui nesciẽtibus videtur vilis, ipsæ super omnẽ eloquentiã secularẽ præclarus sit, velut ar-
gentũ igne examinatũ, & mysticus qui sub verbis latet sensus, sicut sub pennis dorsum, ipse prę
clarior sit velut aurũ. Igitur quoniã & tu cõmones, et spes mercedis in deo est, iste quoq; vnus *Nehe. 4.*
de filiis captiuitatis super fundamentũ hoc, vt cœpit, superædificet quod potest. Olim sic fuit di
ctum, subsannãdo filiis trãsmigrationis ædificãtibus muros Hierusalẽ. Aedificẽt, si ascẽderit vul
pes, trãsiliet murũ eorũ lapideũ, et illi ecõtra. Audi deus noster, quia facti sumus despectui. Con-
uerte opprobriũ super caput eorũ. Nunquid iuxta opprobriũ illorũ ascendit vulpes, et transili-
uit murũ, et quod sperãtes in dño ędificauerunt? Imo cõuersum est opprobriũ in caput eorũ, et *Aggæi. 1.*

magna erit gloria ciuitatis vel domus istius nouissimæ, plus quã primæ, dicit dñs exercituũ. Et in loco isto dabo pacẽ, dicit dñs exercituum, Vnde nobis suo loco plenius erit dicendũ. Ferè similia contigerũt eis, quicunq; fideli studio superædificauerunt quod potuerunt, super fundamentũ Apostolorũ & prophetarũ, quia dum viuerent, dum ædificarẽt, opprobria de nonnullis sustinuerunt, sed de his qui exprobrabãt decedẽtibus, ipsorum permanet ędificium. Quæ hactenus dicta sunt, iã calamus scriptoris vsq; ad vltimã ferè dictiunculã perscripserat, & cũ ecce duo fratres Helmuuardes, Busensis cœnobij superuenictes, breuẽ porrexerunt epistolã, quæ vel sola mihi suffragari possit, ne quis scripta mea legens, magis in me accuset pręsumptionem nimis vltroneam, q̃ circa verbum dei, per quod facti & refecti sumus, studiosam cõsideret beneuolẽtiã. At enim inter cætera scriptor epistolæ, prior ipsorum scriba doctus, & sacrarum scripturarũ fidelis alumnus, nomine Reginhardus, de quo non dubito, q́ priorum sex prophetarum exẽplar à te, cui transmiserã, fuerit consecutus. Sed debes (inquit) adhuc amori, debes honori & obsequio dilecti, per ipsum autẽ & propter ipsum nostro desiderio, vt verba oris eius sicut cœpisti vsq; ad finẽ aperias, ne si propter difficultatẽ eorũ tepidius forte secuti nõ fortiter cucurremus in odore vnguentorũ eius, tibi imputetur, qui introductus in cellaria regis, occultasti diuitias sponsi, quas ibi conspexisti. Explanationẽ dico X I I. prophetarũ, cuius partẽ iã dudum tãta perscripsi auiditate, vt viderer nunc primum tali me studio mancipasse. Quãto magis autẽ in parte delector, tãto vehemẽtius in expectationẽ totius exæstuo. Hæc ille quẽ prędixi. Taceo de illo monitore, & penè præceptore meo Sygebergensi, qui me cunctantẽ, de solita admonitione parũ proficit, grauius quasi ludibundus impulit. Imperio (ait) spiritus sancti præcipio tibi. Itaq; quoniã & ipse dilectus dicit. Quę habitas in hortis, amici auscultãt te, fac me audire vocẽ tuã, tibi & cæteris monitoribus tanquam amicis dilecti auscultantibus obtemperans ingrediar, & hanc partem profundi totius nauigationis, cursum sancto committens spiritui.

Superædificare in scripturis. — *Verba Reginhardi.* — *Cant.1.* — *Cuncte exactor operis.* — *Cant.8.*

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN NAVM PROPHETAM

COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

ONVS Niniue, liber visionis Naum Helchesæi,] Irã & indignationẽ, tribulationẽ, & angustiã, quã & Apostolus declamat in omnẽ animã hõis operantis malũ, denunciat onus à superna maiestate superpositũ Niniue. Quã ob causam? quibus culpis præcedẽtibus cõmeruit Niniue, vt iram declamaret super illã spiritus propheticus absq; vlla cõmiseratione? Nã si totũ onus ritè perpendas, si totũ textũ prophetiæ diligenter cõsideres, nõ cõmiserescens, aut de pœnitentia cõsulens, imo consultabundũs, & quasi de certissima vindicta plaudẽs ferè cuncta loquitur, exceptis paucis quæ interserit in consolationẽ populi dei, secundũ nomen suũ, quod est Naũ. Interpretatur enim consolator. Exempli gratia. Vox flagelli & vox impetus rotę, & equi frementis, & quadrigæ feruentis & equitis ascendentis, & micantis gladij, & fulgurantis hastæ, & multitudinis interfectæ, & grauis ruinæ, & finis non est cadauerum, item. Custodes tui quasi locustæ, & paruuli tui quasi locustæ locustarũ, quæ consident in sępibus in die frigoris. Sol ortus est, & auolauerunt, & non cognitus locus earum vbi fuerint. Pauca hæc pro exẽplo posita sunt, quia talis est totus ferè prophetię textus, vt misericors irridere videtur ipse, qui natura misericors est, loquens in prophetis spiritus sanctus. Quam ergo ob causam, vel pro quibus eorũ meritis sic in eos inuehitur. Agnoscenda est causa vt agnoscatur & dei iustitia, ac proinde magis ipsa pulchritudo prophetię præsentis illucescat. Quòd enim obscura videtur, & clausa, hoc maximè facit causa nondum intellecta. Dicamus ergo, Niniue ciuitas magna, metropolis erat Assyriorũ. Porrò Assyrii tunc præ cęteris gentibus regnabant, easq; dominatione premebant, quod primus facere cœpit Ninus rex Assyriorum, à quo & ciuitas Niniue condita vel denominata est. Propterea per Esaiam sic loquitur dominus. Væ Assur virga furoris mei & baculus ipse in manu eius indignatio mea. Nam sicut virga furoris, velut baculus indignationis domini, gentes cæcidit, & regna confregit, & iugo suo pressit annis fermè mille trecentis. Super cætera mala illud summum fuit sacrilegium superbiæ, & cordis eius magnifici, quòd captiuatis decem tribubus, super Iudam quoq; & Hierusalem inundauit, vbi erat verbũ promissionis, vndè oportebat salutem venire, id est, Christũ nasci iuxta veritatẽ dei, de semine Dauid, inde est ille prophetæ dolor, illa dolentis exclamatio. Et erit extensio alarum eius implẽs latitudinem terræ tuæ ô Emanuel. Et est sensus, ad hoc tendet superbia eius, & ista erit intẽtio diaboli, cui militat superbia eius, vt nõ fiat quod iurauit deus, tuũ nobis aduentũ promittẽs, audite inquiens

Roma.2. — *Quæstio super asperitate huius prophetiæ.* — *Responsio.* — *Esaia.10.* — *4.Reg.18.*

inquiens domus Dauid. Ecce virgo concipiet, & vocabitur nomen eius Emanuel. Num parua *Esaia.8.*
ista causa est? Reuocetur ad memoriã signũ illud, magnũ & mirabile de Apocalypsi, quod ap- *Ibidem.7.*
paruit in cœlo. Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum *Apoca.17.*
XII. & in vtero (inquiens) habẽs, & clamabat parturiẽs, & cruciatur vt pariat, & draco magnus
rufus habẽs capita septẽ, & cornua decẽ, stetit ante mulierẽ, quæ erat paritura, vt cũ peperisset,
filiũ eius deuoraret. Mysteriũ hoc rectè perspectũ palã facit, quòd reuera grãde onus super se le-
uauerit, magnũ super se iudiciũ sumpserit Niniue, id est, regnũ Assyriorũ, & cætera regna singu
la suis tẽporibus locũ & gentẽ impugnãtia, quæ videlicet gẽs per illã mulierẽ in vtero habentẽ
figurat, quia de ipsa Christus erat nasciturus, sicut econtra regna ipsa per septẽ draconis capita
rectè intelligũtur. Nam ex quo mulier in vtero habere cœpit, id est, ex quo ad Abrahã factum *Septem re-*
est verbũ pmissionis de semine eius quod est Christus, vt in ipso omnes gentes benedicerentur, *gna contra*
extũc septẽ regna numerantur per quę instãter agere cognatus est diabolus, vt eadẽ promissio nõ *semẽ Abra*
impleretur, vt salus nõ veniret, vt Christus nõ nasceret. Scilicet regnũ Aegyptiorũ, quod pue- *hæ.*
ros Hebræorũ masculos necari iussit. & regnũ decẽ tribuũ carnaliumque Iudæorũ, quod Achab *Genes.27.*
& Iezabel incipientibus, prophetas domini occidit. regnũ Assyriorũ atq; Babyloniorũ, qui pro *Exodi.1.*
vno capite computãtur, quia veniẽtes ab eodẽ clymate, isti decẽ tribus, isti Iudã captiuauerũt. *3.Reg.18.*
& deinde regnũ Persarũ & Mœdorũ, sub quo voluit Aman delere vniuersum genus Iudæorũ. *4.Reg.17.*
deinde regnũ Macedonũ siue Græcorũ, sub quo Machabæi laborauerũt. deinde regnũ Roma- *Hester.3.*
norũ, sub quo ipse Christus & martyres eius passi sunt. Caput septimũ erit Antichristi regnum.
Quomodo iniqui omnes membra diaboli dicũtur, & sunt, sic eadẽ regna draconis iam dicti ca-
pita fuerũt, quorũ singula suis temporibus cõtra mulierẽ in vtero habentẽ, id est, contra ecclesiã
in verbo promissionis sperantẽ, diabolico spiritu exagitata steterũt, plurimumq; sanguinẽ fude
runt. Hinc illud nostrũ opusculũ est, cuius supra in prologo mentionẽ feci, quod intitulatur De
victoria verbi dei. Nunc igitur velut ostio sermonis aperto, in altissimã prophetiæ huius se-
riem ingrediendũ est. [Onus Niniue, liber visionis Naũ Helchesæi.] Naum sicut iam dictũ est, *Niniue prò*
consolator interpretatur. Porrò Niniue hoc loco totus mundus est, mundus dãnatus, id est, re- *mundo po-*
proborũ omniũ totũ corpus, & mundus qui electos dei persequitur, non solũ propter interpre- *nitur.*
tationẽ nominis, quia Niniue speciosa interpretatur, & mundus Græcè kosmos, id est, speciosus
siue ornatus dicitur, verum & quia tũc Niniue mundi erat caput, & regnũ Assyriorũ super cæ-
tera regna principatũ obtinẽs, cõtra dominũ, sicut apud Esaiã legimus, gloriabatur. Nonne *Esaię.10.*
iste igitur, cuius nomẽ, quod est Naũ, ita de Hebraico, sicut paracletus de Gręco, vertitur in cõ-
solatorẽ, & nũc inquã, iste consolator sub nomine Niniue arguẽs mundũ, illius & nomẽ gerit, &
officiũ agit, de quo saluator in Euangelio. Cum (inquit) venerit paracletus, ille arguet mundũ *Naũ, typus*
de peccato, & de iustitia, & de iudicio? Et quod de peccato iam tunc arguebat mundum, nisi de *spiritus san*
eo quòd nõ solùm nõ sperauerũt in te Assyrij, quorũ (vt iam dictũ est) metropolis erat Niniue, *cti.*
verumetiã impugnauerũt te, fuitq; extẽsio alarũ eorũ implens latitudinẽ terræ tuæ ò Emanuel? *Iohan.16.*
Cuius de iustitia mundũ arguebat, nisi de illa qua exoptabat Dauid Iustitiã dei, dicẽs. Miserere *Psalm.50.*
mei, vt iustificeris in sermonibus tuis? De illa nimirũ iustitia iam tunc arguebat spiritus sanctus,
tam in isto, quàm in cæteris prophetis singula capita draconis hiantia crudeliter, ad perniciẽ su
pradictæ mulieris in vtero habentis, ne illi nasceretur filius masculus, qui perueniret ad deũ &
ad thronũ eius, quemadmodũ dicit ipse. Quia ad patrẽ vado, & iã non videbitis me. In hoc de- *Iohan.16.*
niq; est iustitia dei, in hoc iustificatus est deus in sermonibus suis, quia sicut promisit, sic iurauit *Psalm.131.*
Dauid, ita de fructu ventris eius super sedẽ suã posuit, & de hac iustitia redarguebatur in pro-
phetis, redarguit in euangelio mundus. quia laborabat, ne ita deus in sermonibus suis iustifica-
retur. quia laborauit amplius catuscãte euangelio, ne ita deus in sermonib9 suis esse iustificatus
predicaret. Porrò, de iudicio quomodo iã tũc mundus arguebat? Nondum enim princeps huius
mundi erat iudicatus nondũ erat illud iudiciũ mũdi, de quo saluator dicebat. Nunc princeps hu *Iohan.12.*
ius mũdi eiicit foras. Quomodo ergo de iudicio mundũ arguebat, nisi q̃a mũdo vidẽte & admi
rãte singula draconis capita, ita condẽnabat, vt in quandã similitudinẽ iudicãdi principis mũdi
Pharaonẽ obrueret mare, canes comederẽt Iezabel, Nabuchodonosor quasi bos fieret, Aman
in patibulo quod alteri parauerat ipse penderet, Antiochus Epiphanes sine manu intrinsus in-
teriret. Ita nimirũ de iudicio mundus iam tũc arguebat, quia vidẽs prodigiosas impiorũ vindi-
ctas, tamen ab impietate nõ recedẽs, secundũ exẽplum eorũ, locũ & gentẽ infestare nõ desinebat
vnde salus ventura erat. Tandẽ & illud nõ prætereundum, quia sicut alij sunt, in quibus spiri-
tus veritatis arguit mundũ, & alij quibus ipse est paracletus, ita titulus iste in aliud atq; aliud
diuiditur Onus Niniue, liber visiõis Naum, quia profectò alij sunt quibus prophetia hæc onus *Duplex ti-*
est dãnationis, & alii quibus liber est consolatoriæ visionis, nõ ab re quod in negotio vel officio *tulus huius*
tam grandi Helchesęũ se dicit, à viculo Helchesę admodũ paruo, suã nimirũ paruitatẽ humiliter *prophetiæ.*
agnoscẽs, vt in magna gratia perseueraret mentis humilitas, quia dñs deus noster qui in altis
habitat, ipse humilia respicit in cœlo & in terra. Oneris pondus huc pressura iam ex initio libri

sentiri potest cũ dicit. [Deus æmulator,& vlcisceñs dñs,& habẽs furorẽ, Vlciscẽs dominus in ad- »
2. Cor. 11. uersarios suos, & irascẽs ipse inimicis suis.] Quòd deus ęmulator sit, quoq; eius ęmulatio sanctis »
Aemulatio Dei. imitanda sit, nouerat ille qui dicit. Aemulor enim vos dei æmulatione, despondi enim vos vni
viro virginẽ castã exhibere Christo. Cum multa sint in scripturis exempla siue documẽta æmu
lationis dei, magis hoc testimonio libuit vti, quia magis ad nostrã intentionẽ accedit, dum intẽ-
dimus, quoad possibile est, demonstrare in quo vel circa quid & cõtra quem æmulatio dei sit vel
fuerit. Intelligimus quippe circa ecclesiã ęmulationẽ dei semper fuisse vel esse, et maximè ex quo
ecclesia verbo promissionis ex ipso impregnata est, credẽte Abrahã sibi promittenti, & hãc fi-
dẽ genti suæ relinquẽte, ꝙ in semine eius quod est Christus vniuersę gẽtes benediceretur. In quo
circa dilectã eiusmodi extũc fuit æmulatio dei: In eo videlicet vt eam virginẽ castã exhiberet si-
bi, vt nõ fornicaretur cum diis alienis, paritura filiũ sibi, paritura mũdo authorẽ salutis, cõtra quẽ
erat hæc talis æmulatio dei. Nimirũ cõtra hũc supradictũ draconẽ, qui habens capita septẽ, stetit
ante illã mulierẽ, verbũ promissionis in vtero habentẽ, vt eam aut corrũperet aut interficeret, id
est, habẽs regna septẽ, quæ supra iam memorata sunt, stetit & egit cõtra Iudaicã gentẽ, aduersus
Dauidicã stirpẽ, vt eam aut in anima per cultũ idololatriæ adulteraret, aut in corpore funditus
Vlciscẽs dominus. occideret atq; deleret. Igitur ęmulator, id est, vehemẽs amator deus, & vlciscẽs dominus, quia
videlicet in ipsa æmulatione peccata gentis ipsius sæpius est vltus. Exempli gratia. Quãdo gen
tem illam æmulatus est, in Aegyptiaca seruitute diis alienis seruientem, & descendit libera-
Nume. 14. re eã in manu potẽti & brachio excelso, protinus eorũ murmurationes sic vltus est, vt omnes
qui numerati fuerant à viginti annis & supra, prostraret in deserto. Deinceps ergo, per succedẽ-
Psal. 105. tia tẽpora, quoties peccauerũt, tradidit eos in manus gẽtiũ, & dominati eorũ qui oderũt eos. Sed
& in quibusdam eorũ corporali vel tẽporali vltione nõ cõtentus in anima quoq; est vltus. Vn-
Hiere. 16. de & repetit vlciscẽs dominus, additq; & habens furorẽ. De talibus alius prophetia diuinæ con-
Deuter. 32. cedẽs iustitiæ dicit. Indue super eos diẽ afflictionis, & duplici cõtritione cõtere eos domine deus
meus. Et in Deutero. dñs dicit. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsq; ad inferni nouis
sima. Quæ hactenus dicta fuit, de illo populo constat, qui se amicũ dei & populũ cõfitebatur. Se
quitur de illis, qui manifestè inimici sunt, vel hostes eius, quos ipse nõ ęmulatur, sciẽs ꝙ cõtra ip-
sum sint, ita vt ne ore quidẽ ipsum cõfiteantur, imò & nomẽ ipsius in cõfessoribus eius persequã-
tur. Vlciscens dominus in hostes suos & irascens ipse inimicis suis. Hoc nẽpe iste versiculus à præ
cedẽte differt, quòd in illo & æmulator & vlciscens dominus dicitur, & in eos qui ex illo popu-
lo eius reprobi fuerũt vel sunt, & vlciscens esse, & furorẽ habere asseritur, quẽ Psalmista paues-
Psalm. 6. cẽs. Domine (inquit) ne in furore tuo arguas me, in isto autem, de æmulatione siue æmulatoris
nomine omnino tacetur, tantumq; vlciscẽs, & irascẽs dicitur dominus, & in quos vlciscitur, qui
Hostes Dei. bus irascitur, hostes & inimici manifeste pronunciantur, qualis erat Pharao, qualis fuit Iezabel,
Daniel. 3. qualis extitit Nabuchodonosor, quãdo dixit. & qs est deus qui eripiat vos de manu mea, quales
sunt vel fuerũt oẽs qui tetẽderunt aduersus deũ manũ suã, & cõtra omnipotentiã roborati sunt,
Zelus dei à Iudæis recessit. qui cucurrerũt aduersus eũ erecto collo, & pingui ceruicę armati sunt. Non eos æmulatus, imò
contra eos ęmulatus est æmulator deus semẽ Abrahæ quod erat apprehensurus, ęmulatus in-
quã & vltus est vlciscẽs dominus. Aemulatus defendẽdo & liberando, vltus virga iniquitates
Ezech. 16. eorũ, & in verberibus peccata eorũ visitando. Nec ante desijt pro gente illa æmulari & peccata
Auferetur zelus meus abs te, & quiescã, nec irascar amplius. misericorditer vlcisci, donec ex ipsa carnem assumpsit. Quo facto, desijt æmulari, quia gens ea-
dẽ in contrarũ surrexit, futurum hic quasi præteritum in Ezechiele edixit. Zelus meus recessit à
te, & vltra non irascar tibi. Veruntamẽ in deũ nulla passio cadit, nec more hominis irascitur,
aut furorẽ habet, nec vllo modo passibilis est, sed quicquid his vocibus significatur, agit impassi-
biliter. Vnde cũ dixisset, dñs habẽs furorẽ, et irascẽs ipse inimicis suis, statim subiũxit. [Dominus »
patiẽs & magnus fortitudine, & mundans nõ faciet innocentem.] Cum dicit dominus patiens, »
talem asserit dominũ, qui furoris vel iræ suæ impatientiæ nullã vnquã habet passionẽ. Similiter
cum dicit, magnus fortitudine, talẽ illũ prædicat, qui nulla frangatur doloris infirmitate. Sed
dicet aliquis. Quomodo ergo misericors est, aut quomodo, qui in ipso vel ex ipso est spiritus pie
tatis, secũdus in ordine septẽ spirituũ, à spiritu timoris domini? Ad hæc inquã. Nos illã pietatem
Nulla in Deo passio animi. nõ dicimus esse passionẽ, imò virtutẽ, vt veram charitatem. Passim legimus quatuor passiones
animi humani, gaudium & dolorẽ, timorem & spem. Sed profectò quatuor sunt eorundẽ nomi-
num nõ passiones, sed magnæ virtutes in diuinis scripturis, quas breuibus discernimus vel de-
terminamus differẽtiis. Etenim gaudiũ seculi passio est. Gaudiũ in spiritu sancto, vel gaudere in
domino virtus est. Dolor vel tristitia seculi passio est. Quæ secundũ deũ tristitia est, & salutem
operatur, virt' est. Timor seculi, timor qui pœnã habet, iuxta quẽ timidus qs dicitur, passio est.
Timor dñi sanctus permanẽs in seculũ seculi, iuxta quem timoratus reuerẽs aut religiosus quis
dicitur, virtus est. Similiter spes seculi, dum sperat quis in seculo siue in principibus seculi, pas-
sio est. Spes quæ in deo est, æque vt fides & charitas, virtus est. Hęc idcirco dicta sunt, vt dum in
deo negamus quatuor passiones, non negemus in eo quatuor eorundẽ nominũ virtutes, quas
nil ex

nisi ex deo, nisi ex spiritu dei nullus habere potest. Igitur dominus patiens, inquit, id est, cum
tranquillitate iudicās & magnus fortitudine & mundās nō faciet innocentem, & magnus forti- *Psalm. 7.*
tudine & patiens, idem est ordo sensuum, qui & in illo psalmi versiculo. Deus iudex iustus for- *Deus iustus*
tis, & patiens. Nam mundando non facere innocentem, hoc est, iustum esse iudicem, & magnus *Iudex.*
fortitudine, & patiens, idē est quod fortis & patiens. Hæc tria illi cōueniunt sedenti super thro-
num, qui iudicat æquitatem, vt sit iustus, & fortis, & patiens. Iustus in eo vt mundans non faciat
innocentem, id est, vt quæcunq; mala, vel nociua sunt, auferens, nullam accipiat personam, sed
solam respiciat causam, & eum, quem culpa facit nocentem. & si ille sit, qui simul secum dulces
capiebat cibos, homo vnanimis, dux suus, & notus suus, non per propriū fauorem dimitat im
punitum velut innocentē. Hæc consideratio velut in multis eiusmodi, quale illud fuit, quòd do- *Psalm. 54.*
minus videns ciuitatem Hierusalem, fleuit super illam, & tamen nō liberauit eam, vt non cir-
cundarent eam inimici eius vallo, vt nō coangustarēt eam vndiq; & filios eius, qui in ipsa erāt, *Luce. 19.*
& ad terrā prosternerent, ita vt nō relinquerent lapidem super lapidem. Impossibile nanq; est
eum iniustè quid agere, iniustè misereri vel parcere, nisi præeunte pœnitentiæ humilitate. Non *Iohan. 5.*
(inquit) possum ego à meipso facere quicquā, videlicet vt faciūt iniusti iudices, qui dicunt bonū
malum, & malum bonum, propriam voluntatem sequentes, nō merita rerū, sed sicut audio, iu-
dico, & proinde iudiciū meū verū est. Porro, in eo fortis est, quòd nocēs quis est, vt causa eius se
habet, pœnę adiudicatus, effugere, vel manui eius resistere non potest, sicut postmodū hic idem
propheta dicit. Ante faciē indignationis eius quis stabit, & quis resistet in ira furoris eius? sub- *2. Theß. 2.*
auditur nullus, neq; homo, neq; angelus, neq; diabolus, neq; Antichristus, quem dominus Iesus
Christus (ait Apostolus) interficiet spiritu oris sui, id est, tam facilè, vt tu sufflando ore tuo pul-
uerē exiguū dispergis. Patiens in eo est, quòd peccantē ad pœnitentiā expectat, & antequā iu-
diciū proferat, ad misericordiā prouocat, interdū etiam illū quem impœnitentē esse nō ignorat,
vt omnis pœnitens id quod saluatur, debere se sciat expectantis patientiæ, & nullus impœnitēs
« in damnatione sua derogare valeat quasi festinātis impatientiæ, sequitur. [Dominus in tempe- *Viæ domini*
« state & turbine viæ eius, & nebulæ puluis pedū eius.] Viæ domini sunt supradictæ æmulationes
& vltiones eius. Vltiones quasi habētes furorē ad tollendos siue puniendos hostes eius, inimicos
eius. Porro tempestas & turbo maris siue aeris solē subtegunt, præsentemq; mortē minantur, &
nebulæ terrā tegētes prospectū oculorū impediūt, vt in die ferè sicut in nocte terra mariq; pro-
gredientibus anceps periçpe fiat periculū. Iuxta horū similitudinē supradictæ viæ domini, ocu-
lis vel sensibus hominū dubiæ fuerunt vel sunt, eo quòd illæ vltiones domini iustos vt iniustos
« inuoluūt, sicut figurata locutione per metaphorā protinus subiunctū est. [Increpās mare, & ex-
« siccās illud, & omnia flumina ad desertū deducēs. Infirmatus est Basan & Carmelus, & flos Liba-
« ni elanguit. Mōtes cōmoti sunt ab eo, & colles desolati sunt, & cōtremuit terra à facie eius, orbis
« & habitantes in eo.] Per tam diuersas res mare & flumina, Basan & Carmelum, atque Libanū,
montes & colles, & terram siue orbē diuersas habitantium in orbe terrarū causas intelligimus,
quia propter diuersas eorū causas penè similibus vltionibus vltus est in eos, vt vlciscens æmu-
lator deus, & vlciscēs dominus. Exempli gratia. Libanus, quo nomine nonnunq̄ templū vnicū
domini quod erat in Hierosolymis intelligitur, vt illic Aperi Libane portas tuas, & comedat
ignis cedros tuas. Libanus, inquā, id est, locus & gens, vbi notus erat deus, vbi magnū erat no- *Zachar. 11.*
men eius, nunquid tūc temporis minus aduersa pertulit minus cōmotus, vel desolatus est cæ-
teris gentibus, quibus nō erat notus, à quibus nō adorabatur viuus & verus deus? Imò & sæue-
rius vltus est in illū locū, vlciscēs & æmulator deus, quia pluribus malis obrutus nō soluto Israel
in Assyrios, id est, decē tribus, sed & Iuda in Babylonē, ciuitate & tēplo ignibus dato, captiuus
est translatus. Ibi sine dubio viæ domini in tempestate & turbine, & nebulæ puluis pedū eius,
ibi sicut cæteræ gētes onera sua, ita & locus ille sanctus, imò & sæuerius coercitus, suū portabat
onus, & cum peccatoribus pariter iusti captiui ducebātur, quorū fuere notissimi Daniel & socij
eius. Multi peccatores & sine deo homines pacē habebāt, & illi flagellabātur. Sicut in nebula, *Nebulæ in*
sicut in tempestate & turbine sol subtegitur, & dies obscurat, ita pulchritudo iustitiæ dei nō vi- *viis domini*
debatur, prouidētia dei ab infirmis nulla esse putabatur, qualiū in persona Psalmista loquitur. *Psalm. 72.*
Mei aūt penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei, quia zelaui super iniquos, pacē pecca
torum vidēs. Ac deinceps. Ergo sine causa iustificaui cor meum, & laui inter innocētes manus
meas, & fui flagellatus tota die, etc. Ad summū, mare pariter increpante domino exiccat, id est,
iuxta sententiā domini propter peccatū Adæ vniuersum genus humanū sub eadē mortis con-
ditione tenetur, iusti & iniusti omnes moriūtur. Multę & hac via domini sunt nebulæ, & multi
penè scandalizantur, quodāmodo irruēte in oculos eorū puluere pedū eius. Moritur doctus, ait
Ecclesiastes, similiter vt indoctus, & idcirco tæduit me vitæ meę. Notandū interea, septem ver- *Ecclesiast. 2*
bis, quo numero plerunque significatur vniuersitas, cunctas præsenti loco æmulatoris dei, siue *Septem vl-*
vlciscētis domini vltiones esse declamatas. Mare increpante illo exiccatur, flumina ad desertū *tiones dei.*
perducūtur, Basan & Carmelus infirmātur, & flos Libani elanguit, montes ab eo sunt cōmoti

 & colles

& colles ſunt deſolati, terra vel orbis contremuit. Et reuera ſi ritè perpendas, ſicut fuerunt ſeptē
capita draconis iam ſupra memorati, id eſt, ſeptē principalia regna mundi in ligno poſiti, quæ
ſteterunt contra mulierem in vtero habentem, ex quo factum eſt ad Abraham verbū promiſ-
Exodi.14. ſionis, ita fuerunt ſeptem vltiones, ſingulæ in ſingula capita eiuſdem draconis. Prima fuit vltio
4.Reg.12. vbi increpante domino, exiccatum eſt medium maris, filiis quidem Iſrael peruium fuit, Pha-
4.Reg.19. raonem autem, & currus exercituum eius operuit. Secunda, vbi decem tribus propter cultum
vitulorum, & neces prophetarum, tanquam flumina defluentia ad captiuitatis deſertum irre-
uocabiliter perducta ſunt, & Aſſyriorum, qui eos captiuauerant, & Iudam captiuare volebāt,
Daniel.4. centum octoginta quinq; milia nocte vna cęſa ſunt. Tertia, vbi ſuccenſa ciuitate, & templo do
Heſter.4. mini, Nabuchodonoſor quaſi in bouē demutatus eſt, & Babylon ſubuerſa eſt à Mœdis & Per-
ſis. Quarta, vbi ille hoſtis ſuperbiſſimus Aman, & cęteri hoſtes Iudæorum in regno Aſſueri, ita
infirmati ſunt, vt ipſe Aman in patibulo appenderetur, & ſeptuagintaquinq; milia occiſorum
1.Mach.6. implerentur. Quinta, vbi Machabæis multa iam paſſis, ſuperbus Antiochus Epiphanes, & cæ-
teri montes, id eſt, Syriæ reges, magna (vt legimus) per auxilium domini cōmonitione in ma-
lum ſuum commoti ſunt. Sexta, vbi poſt paſſionem domini colles maligni, id eſt, homicidæ Iu-
dęi omnino ſunt deſolati, ita vt caderent in ore gladii, & in omnes gentes ducerentur captiui.
Nemini coram deo ſua ſufficit iuſtitia. Septima quæ futura eſt, quando interfecto Antichriſto, & veniēte ad iudicium domino, reuera
contremiſcet orbis, & contremiſcent habitantes in eo, ita vt trepidi reſurgant mortui. Cum
igitur fortitudine tam magnus ſit dominus, & quid reſtat, niſi vt ſub potenti manu eius humi-
liemur? Hoc intendens, continuò percunctatur. [Ante faciem indignationis eius quis ſtabit, & "
Pſal.142. quis reſiſtet in ira furoris eius? Indignatio eius effuſa eſt vt ignis, & petræ diſſolutę ſunt ab eo.] "
Iob.4. Ante faciem indignationis domini ſtare, eſt de iuſtitia ſua quempiā confidere poſſe, & propter
operum abundantiam ſeu virtutum conſcientiam, miſericordia non indigere. Sed quis in hoc
ſufficiens eſt? Ne (inquit Pſalmiſta) in iudicium intres cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in
conſpectu tuo omnis viuens. Et in Iob veraciter dictum eſt. Ecce qui ſeruiunt ei, non ſunt ſta-
Exodi.34. biles, & in angelis ſuis reperit prauitatē. Quanto magis hi qui habitant domos luteas, qui ter-
renum habent fundamentum, conſumentur velut à tinea? Moyſes quoq; inuocans nomen do-
mini. Dominator (inquit) domine deus, miſericors & clemens, patiens & multę miſerationis, ac
verax, qui cuſtodis miſericordiam in milia, qui aufers iniquitatē, & ſcelera, & peccata, nullusq;
Roman.3. apud te per ſe innocēs eſt. Ex abundanti eſt, nunc aſtruere, quòd nulli merita propria ſufficien-
tia ſint, & quod nō ſaluemur, niſi gratia dei, quia iamdudū hoc ex ſanctis declaratū eſt ſcriptu-
ris, & vera ſententia eſt Apoſtoli, quia omnes peccauerunt, & egēt gloria dei. Et rectè in cauſa
huiuſmodi nominatur indignatio dei dicendo. Ante faciē indignationis eius quis ſtabit? quia
Pſalm.11. videlicet ille indignationem meretur, qui de ſuis confidit operibus, & iuſtè accidit ei, vt cadat,
Exodi.5. dum ſe ſtare exiſtimat. Porrò, reſiſtere deo, eſt ipſam iniquitatem ſuam defendere, & in peccato
1.Eſdra.10 ſuo ſuperbire, quales illi ſunt, qui dixerunt (ait Pſalmiſta) linguam noſtram magnificabimus,
Duo ſuperbiæ modi contra deū. labia noſtra à nobis ſunt, quis noſter dominus eſt? Talis erat Pharao, cum diceret, neſcio domi-
num, & Iſrael non dimittā. Cui dominus inter cætera per Moyſen, Vſquequo (ait) non vis ſub-
iici mihi? Dimitte populum meum mihi. Sin autem reſiſtis, & non vis dimittere eum, etc. Con-
trarii ſunt hi duo ſuperbiæ modi, cum alius de iuſtitia ſua præſumit, ſeq; in iudicio ſtare cū deo,
& iuſtificari confidit. alius autem ipſam iniuſtitiam ſuam defendit, & ad ſatisfaciēdum deo nō
vult ſubiici. Et ille quidē iuſtitiæ præſumptor, hominibus quidem ſtare interdum videtur, ſed
deo cecidit, iſte autem iniuſtitiæ defenſor, & ſi reſiſtere ad horam dimittitur, non diu pacē ha-
bere poteſt, ſed mox vbi ira furoris domini ſe exerit, in ſua deſolatione ſentit, quàm inualidus
ad reſiſtendum eſt. Nam indignatio eius effuſa eſt (inquit) vt ignis, ſubauditur in eum, qui prę-
ſumit, quòd ante faciem eius tanquā iuſtus ſtare poſſit. & petrę, id eſt, reſiſtentes dura ceruice, &
rebelles deo mentes diſſolutæ ſunt ab eo, videlicet vt ille Pharao, cuius cor vt petra induratū,
vt cęra fluxit ab igne furoris domini. Reſtat igitur, vt is qui non tam fortem quàm bonum do-
minum experiri deſiderat, in neutram partem ſeſe erigat, id eſt, ſicut defendendo iniquitatem
ſuam non rebellat, ita de iuſtitia ſua non præſumat, ſed ſpem ſuam in deo ponat, & ſi in tribu-
latione eſt, peccata ſua confitens, de dei miſericordia nūquam deſperet. Nam ſequitur. [Bonus "
dominus & confortans in die tribulationis, & ſciens ſperantes in ſe, & in diluuio prætereunte "
conſummationem faciet loci eius, & inimicos eius perſequētur tenebræ.] Hactenus ſecundum "
propoſitionem quam propoſuerat primò dicens, Onus Niniue, multa & grauia locutus eſt de
magna æmulatoris dei fortitudine. nunc ſecundum nomen ſuum, quod eſt Naum, conſolatur
4.Reg.19. eos, qui in hoc mundo ſub preſſura ſunt, & tribulationē patiuntur ab hominibus, qui ſine deo
Daniel.3. ſunt, quales erant nonnulli in illis diebus, rege Ezechia, dum Hieruſalem obſideret rex Aſſyrio
rum, quales erant Daniel & ſocij eius in Babylone, nō obliti domini patrum ſuorum. Nam vel
ab aliorum experimento claret, quàm veraciter dicat iſte bonus dominus, & confortans in die
tribulationis, & ſciens ſperantes in ſe, etc. Nam verè bonus dominus illis extitit, & bene con-

fortauit

fortauit eos in die tribulationis, manifestis & gloriosis probari iudiciis, quòd sciret sperãtes in se, quia misit angelum suum, & rore suo refrigerauit Babylonicæ fornacis incendium, misit angelum suum, & conclusit ora leonum, vt non contingerent Danielem, quem sciebat sperantē in se. Quod deinde sequitur. Et in diluuio prætereunte consummationē faciet loci eius, de eiusdem temporis experimento comprobatur. Nam in diluuio non permanente, sed prætereunte corripiet eos, & deinde consummationem fecit loci eius, subauditur diluuii. Quod fuit diluuiū illius temporis, & quis locus diluuii, & quomodo loci eius dominus consummationē fecit? Diluuium illius temporis multitudo Assyriorū atq; Babyloniorum fuit, quemadmodum Esaias dicit de illis. Ecce dominus adducet aquas fluminis fortes & multas, regē Assyriorum, & omnē gloriam eius, & ascendet super omnes riuos eius, & super vniuersas ripas eius, & ibi per Iudã inundans, & trãsiliēs vsq; ad collum veniet. Ergo quoddam diluuium inundauit, quando tãta multitudine cõgregati sunt populi, sed diluuiū illud præteriuit, quia multitudo illa disperiit. Porrò locus diluuii Niniue extitit, Assyriorū metropolis, locus diluuii Babylonia fuit, vndè super eandem terram inundauerūt Chaldæi, vtriusq; loci consummationem dominus fecit, quia volente domino, & Niniuem Chaldæi, & Babyloniã subuerterunt Persæ & Mœdi. Et notandum, quòd nequaquam vt dixerat in diluuio prætereundum, ita & dixit consummationē loci eius prætereuntem. Nam aduersitas quidem, quam propter disciplinam suis deus electis superinducit, temporalis est, & præterit. Vltima autem, qua vlciscitur in hostes suos idem deus æmulator, non præterit, sed fundata permanet & super eos requiescit, id est, hic incipitur, & in æternū non finitur. A voce enim domini (inquit Esaias) pauebit Assur virga percussus, & transitus virgæ fundatus, quam requiescere faciet dominus super eum. Econtra, Psalmista de iustis dicit. Quia non relinquit dominus virgam peccatorum super sortem iustorum, vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas, id est potestatem, quam permittit peccatoribus super iustos propter eorum correctionem siue probationem, non dimittet diuturniorē esse, quàm possunt ipsi sustinere, & ne afflictionis nimia vis compellat eos, peccatoribus in quo volunt consentire. Summa fundationis virgæ, qua percutitur Assur, consistit in hac breui dictione, quæ protinus in isto subiungitur, & inimicos eius persequentur tenebræ. Hoc sine dubio verum est, de cunctis dei hostibus, qui cum præsentem vitam malè finierint, nequaquam vltiones quibus in eos vlciscitur dominus, in mortis carne finiuntur, sed persequuntur animas eorum, & comprehedunt maligni spiritus, qui tenebræ sunt, & non lux. Econtra, de electis vel pro electis, quos
" illi afflixerunt ad tempus, audi quid continuò dicat consolator spiritus. [Quid cogitatis con-
" tra dominum, quòd consummationem ipse faciat? Non consurget duplex tribulatio.] Ad eos conuersus, de quibus loquebatur, acri inuectione malignam eorum percutit intentionem, dicendo: Quid cogitatis cõtra dominum, quòd consummationem ipse faciet. Respiciamus illius statum temporis, & inuestigemus de scripturis, quàm malignè contra dominum cogitauerint inimici domini. Nec verò solummodo Assyrios siue Chaldæos ante vel circa huius prophetię tempora fuisse putemus inimicos domini, & cogitasse cogitationem eiusmodi, propter quã sic in eos inuehitur spiritus domini, verùm & Syriam & alias gentes, maximeq; decem tribus, quę scissæ fuerant à domo Dauid. Quod vt competentibus cõprobetur testimoniis, iubēte domino loquitur Esaias ad Achaz. Noli timere, & cor tuum ne formidet, à duabus caudis titionum fumigantium istorum in ira furoris Rasin, & Syriæ, & filii Romeliæ, eo quòd consiliū inierit contra te Syria in malum, & Ephraim, & filius Romeliæ, dicentes. Ascendamus ad Iudam. & suscitemus, & euellamus eum ad nos, & ponamus regem in medio eius filium Tabeel. Interea dictis propheticis confirmabaẗ domus Dauid, quod deus promiserat & iurauerat Dauid, Christum de semine eius nasci, vt ibidem cum inter cætera dicit. Audite ergo domus Dauid, dominus ipse dabit vobis signum. Ecce virgo cõcipiet & pariet filiū & vocabitur nomen eius Emanuel. Non dubium esse debet, quin inter cæteros hostes maximè decem tribus inuidentes fuerint tribui Iuda, & domui Dauid, eo quòd spem habentes in verbo promissionis de domo illã vel tribu adimplendę, gloriari interdum soliti fuerint, dicendo aliqua huiusmodi ad reges Samarię, & omnem Israel, vt Abia rex Iuda quondam dixit. Num ignoratis, quod dominus deus Israel regnum dederit Dauid super Israel in sempiternum, ipsi & filiis eius in pactum salis? Ac deinceps. Nunc ergo vos dicitis, quod resistere possitis regno domini, quod possidet per filios Dauid? Hęc idcirco dicta sint, vt non ignotum sit quàm magnam, & vndè magnam inuidiam draco diabolus, ex cęteris gentibus immiserat contra Iudam & domum Dauid, vt ipsorū quoque cognatę decem tribus maximè inuiderint, & communicato consilio, cum Syriis auellere Iudam, & trãsferre ad se, regemq; externum in medio eorum ponere voluerint. Contra eiusmodi consilia vel cogitationes gentibus immissas à diabolo intēndente, vt gens illa nõ subsisteret, ex qua Christus nasciturus esset, grauissima inuectione dictum hoc accipiendū est. Quid cogitas contra dominū, quia consummationem ipse faciet? O quàm mala consummatio, si sublato Iuda, si auulsa domo Dauid, non esse vndè impleretur illa beati seminis promissio. Tunc

Diluuium exercitus Aßyriorū.
Esaa.8.
Duplex vltio, vna trãsiens, altera permanens.
Esai.30.
Psal.124.
Cogitantes contra dominum.
Esai.7.
Inuidia decem tribuū cõtra Iudã.

verè super filios Dauid cōsurrexisset duplex tribulatio. At ille fidelis promissor sic ꝓmiserat,
Psal.88. sic iurauerat. Visitabo in virga iniquitates eorum,& in verberibus peccata eorū,scilicet filiorū
Dauid,misericordiam autem meam non dispergam ab eo. Vt dictum,ita & factum est. Nam
virgam super Hierusalem leuare,& filios Dauid quandoq; verberare potuerunt,ita vt incensa
ciuitate & templo ducerent eos in captiuitatem, quæ fuit vna & simpliciter eademq; tēporalis
tribulatio,sed nō consurrexit alia,quàm intendebat diabolus,vt fieret duplex tribulatio,& sic
omnino exterminaretur gens, quatenus non superesset vndè impleretur illa promissio. Omnes
qui eiusmodi consummationem desiderabant,qui & antequam Christus veniret,& postquam
venit,ad hoc laborauerunt,vt mentio nominis eius nō esset, nusquam ecclesia eius subsisteret,
Psal.136. odit spiritus sanctus,qui in psalmo loquitur. Memento domine filiorum Edom in die Hierusa-
lem,qui dicunt exinanite, exinanite, vsq; ad fundamentum in ea. Hierusalem vniuersitas eo-
rum est,qui venturum Christum expectauerūt, & qui venientē susceperunt & suscipiunt. Filii
Filij Edom. Edom,id est,filij terrenitatis,vniuersi sunt vel fuerūt,qui illos persequūtur vel persequuti sunt,
& exinanitio,quam dicunt. Exinanite,exinanite vsq; ad fundamentum in ea, ista consumma-
tio est,quam vt propheta iste subrogat, dominus nō fecit, neque faciet. Num parua est ista cō
Non consur solatio,quam dicit,Non consurget duplex tribulatio? Omnes qui piè viuere voluerunt & vo-
get duplex lunt in Christo,siue in deo,persecutionē patiuntur & passi sunt. vt suo tempore Ezechias, quan
tribulatio. do Assyrii super Iudam & Hierusalem inundauerunt. vt suo tempore Daniel & socij eius,suo
2.Timo.3. tempore Machabæi, suo tempore omnes Christiani vel catholici, quorum multæ tribulatio-
nes in hac vita fuerunt vel sunt. & hæc est vna & simplex tribulatio, quamlibet longa vel mul
tiplex vnius præsentis vitæ afflictio. Ait autem hic. Non consurget duplex tribulatio. Non igi
tur tribulabuntur in futuro seculo,& subaudiendum est, vbi sine dubio tribulabuntur,qui tri-
bulauerunt,vel tribulant eos. Esto nunc, vt illi qui tribulauerunt iustos, tribulationem nō ha-
buerint,vel habeant in præsenti seculo,quamuis multos, imò innumeros fuisse nouerimus,qui
Hier.17. post perpetrata in sanctos crudelitatis scelera, præsentem vitam cum amara tribulatione finiē
Psal.62. tes,transierunt ad tribulationem æternā,vt Antiochus Ephiphanes,vt impius Herodes,vt Iu-
dæi qui Christum occiderunt, & ob hoc circundati à Romanis duplici iuxta prophetam con-
Tob.3. tritione contriti sunt, quia sicut in Psalmista prædixerat, & secundū corpus traditi sunt in ma
nus gladij,& secundum animam partes vulpium sunt,id est,malignarum spirituum. Quemli-
bet ex impiis eiusmodi, qui vitam præsentem in pace sua finierit, cōfer pio cuilibet, qui vitā
in tribulatione finierit,quamuis peccator fuerit, de qualium peccatis scriptum est. Et omnium
peccata hominū in tribulatione dimittis. Ecce & huius simplex, & illius simplex tribulatio est,
sed in hoc differunt,quòd huius temporalis siue momētanea, illius autē tribulatio sempiterna
Psal.125. est. Num igitur ista consolatio per Naum,id est,consolatorē deprōpta, parua est? imò magna
& lætitiæ plena,vt audientes dicant isti, quicunq; sunt eis beneuoli, audientes inquam, eos di-
cere siue canere. Facti sumus sicut consolati,respondeant atq; succināt, magnificauit dominus
facere cum eis. Adde vt compararentur ista, piorum simplex tribulatio, & multorū impiorū
duplex tribulatio,qualis fuit supradictus Herodes, & omnes qui pœnam sustinentes, & pœni-
tentiæ spiritum non habentes,abierunt in locum suum, & de temporali tormento ad tormē
tum æternum. Qualis ista comparatio est? Res omnino sunt incomparabiles. Dicant ergo isti
suam,ipsi suam consolationem admirantes,& dicere nō desinent. magnificauit dominus facere
nobiscum,facti sumus lætantes. Sequitur. [Quia sicut spinæ sese inuicem complectuntur, sic »
conuiuiū eorum pariter potantium. Consumentur quasi stipula ariditate plena.] Paulo ante »
dixerat de inimicis domini loquens, & inimicos eius persequentur tenebræ. & in medio sermo
nis non contentus de ipsis verba facere,repentè ad eos cōuersus, & iusto vehementis motu ani
mi in eos inuectus,exclamauerat,quid cogitatis contra dominum, quod consummationē ipse
faciet? non consurget duplex tribulatio,subauditur,electis eis,vt vestrum quamplurībus. nūc
rursus quasi sedato motu animi ad nos cōuersus, tranquillius de ipsis, de quibus cœperat,per-
loquitur,causamq; reddit, cur inimicos domini tenebræ persequantur, cur triplex tribulatio,dū
in sanctis denegatur, vt quosdam impiorum principes surrexisse vel surrecturos esse subaudia
Spinæ se in tur. Hæc(inquit)est causa,quia sicut spinæ sese inuicem complectuntur,sic conuiuium eorū pa
uicem com riter potantium. Quale est vbi spinæ sese inuicem complectuntur? Nimirum insuaue & intra-
plectentes ctabile,quia si manibus attractentur,pungunt,lacerant,scindunt, & si iactū intra eas ceciderit
qui sunt. semen,vbi cœperit oriri,suffocatur, vt ipse dominus meminit. Tales fuerunt & sunt inimici do
mini. Insuaues sunt,& intractabiles sunt,& si quis eos attrectare voluerit, si quis incesta eorum
opera,vel rapinas arguerit in sermone domini,non vtcunq; pungunt, non vtcunq; lacerāt aut
scindunt,sed ferreis interdum armati aculeis sanguinem effundunt, corpora occidunt,animas
non possunt. sed vndè viuere debent animæ, verbi dei semē crescere non sinunt. Tales fuerūt
inimici domini,sese inuicem complectentes, id est,in malū semetipsis complacentes. Et no-
tandū,quia non dixit,sicut spinæ sese inuicē cōplectuntur,sic ipsi sunt, sed dixit quod amplius
est,sic

est, sic conuiuium eorum pariter potantium. Nã in conuiuiis & inter potationes abundantiori Matt.14.
loquacitate sese inuicem armare, & incitare consueuerunt ad necem sanctorum. Exempla quæ
sufficere possunt præsto sunt. In conuiuio & inter potãdum Herodes & Herodias verè spinę &
sese inuicem complectentes, male adiuncta saltatrice sua Ioannem pupugerunt, Ioannem de- Psal.68.
collauerunt. In conuiuio & inter potandum Iudæorum pontifices iam temulenti, vtpote nocte
paschali, cohortem & ministros ad comprehendendum dominum nostrum miserunt, vndè &
præscius spiritus eius in psalmo cõquerens inter cætera, & in me (ait) psallebant qui bibebant
vinum. Et ne omnino superiora prophetarum tempora sermo prætereat, In captiuitate Baby Dani.5.
lonica, quæ populo dei tribulatio fuit, iam temulentus Balthasar præcepit afferri vasa aurea &
argentea tẽpli domini, & bibebant in eis rex & optimates eius, vxores eius & concubinæ eius
bibebant vinũ, & laudabant deos suos argenteos & aureos, æreos & ferreos, ligneosq́; & lapi-
deos. In tribulatione qua sub Antiocho Machabæi tribulati sunt, templum luxuria & comes- 1.Macha.1.
sationibus erat plenum, & scortantium cum meretricibus, sacratisq́; ædibus mulieres se vltro 2.Macb.4.
ingerebant, intro ferentes ea quæ non licebant. Rectè igitur, & vt debuit, dictũ, sic conuiuium
eorum pariter potantium. Quomodo tandem digna, & ipsis competens tribulatio consurgere
habebat? Consumentur ait, quasi stipula ariditate plena. Verè digna tribulatio, vt quoniam
sicut spinæ ita suffocauerunt, quantum in ipsis fuit, semen bonum. & oderunt frumẽti granum,
ipsi tales inueniantur, vt stipula omni grano vidua. consumatur igni vt stipula ariditate ple-
na. Mire dictum, ariditate plena. Quid enim est ariditas, nisi vacuitas? ergo stipula dicitur Ariditas
hic esse ariditate plena. Non abs re, non absq́; sensus graui pondere sic dixit, sciens spiritus, qui in diuitijs.
" mũdum arguit, diuitum huius mundi falsam plenitudinem veram esse maciem, & fœni eiusmo
" di virorem (omnis enim caro fœnum) veram esse ariditatem. Sequitur. [Ex te exibit cogitans
contra dominum malitiam, mente pertractans præuaricationem.] Hic familiariter se accom
modat, & loquitur ad cor Hierusalem, quæ non est intractabilis, vt eiusmodi spinę fuerunt vel
sunt, quæ non repellit arguentem, nec in peccatis assumit excusationem, & insinuat illi, vndè
vel in quo sit iusta circa illã seueritas dei, permittens illã tribulari, siue ab Assyriis, siue à Chal-
dæis, siue à quibuscunq́; hostibus & inimicis dei. Ex te, inquit, exibit cogitans contra dominum
malitiam, mente pertractans præuaricationẽ, non vnus quilibet homo tantùm, sed multitudo
hominum præuaricatorum, sicut quodam loco habemus ita scriptum. In diebus illis exierunt 1.Macha.1.
ex Israel viri iniqui, suaserunt multis dicentes, Eamus & disponamus testamentum cum gen-
tibus quæ circa nos sunt, quia ex quo recessimus ab eis, inuenerunt nos multa mala, & bonus Tribulatio
visus est sermo in oculis eorũ, etc. Hoc fuit initiũ dolorum, Nec verò illo tantũ tẽpore, de quo nem præce-
hæc scripta sunt, putemus taliter accidisse initium dolorum, sed in oĩ tribulatione quæ accidit dit malitia
genti illi siue ecclesiæ dei, palam comprobari potest hoc fuisse initium, quod ex ea exiuit cogi- cogitationũ
tans contra dominum malitiam, mente pertractans præuaricationem. Ecce prima tribulatio, cõtra domi
quòd in Aegypto extrema & misera seruitute seruierunt. Nonne præcesserat eiusmodi causa? num.
Nonne ex te ò Iacob siue Israel exierat inimica fraternitas, præuaricãs & transgrediens ius mo-
ralé, ius naturale, & cogitans cõtra dominum malitiam, mente pertractans, quatenus nõ fieret
quod dominus decreuerat, quod dominus significauerat, id est, vt fratri suo Ioseph, nihil pro- Gene.37.
dessent somnia sua? Similiter de omni tribulatione, qua domus Iacob siue domus Israel tribu-
lata est, extunc vsq́; ad Christi aduentum sentiendum est, quia tribulationis hoc fuit initium,
quod inde exiuit cogitans cõtra dominum malitiam, mente pertractans præuaricationem. De
singulis certa possemus proferre testimonia, nisi vitanda esset nimia, quæ fastidium solet parere
prolixitas. De tribulatione, qua tribulata est Hierusalem, siue Iuda, circa prophetiæ huius tem
pora, id est, de eo quòd primò rex Assyriorum superundauit, & deinde Hierusalẽ obsedit, & de
inde rex Babylonis ciuitatem obsedit, & Iudam captiuauit, non prætereundum qualiter vt sic
eueniret, exierit ex ea cogitans contra dominum malitiam, mente pertractans præuaricatio-
nem. Nonne fuit hoc exire de gente, vel radice sancta, quòd reges Iuda susceperunt, & in tem-
plo domini coluerunt Baal, & quòd post mortẽ Ioiadæ pontificis ingressi sunt principes Iuda 4.Reg.21.
& adorauerunt regem Ioas, & ille delinitus obsequiis eorum, acquieuit eis. Et dereliquerũt, ait,
templum domini dei patrum suorum, seruieruntq́; lucis & sculptilibus; & facta est ira cõtra Iu
dam & Hierusalem, propter hoc peccatum. Nam & Zachariam filium Ioiadæ sacerdotis inter 2.Para.24
fecerunt, & nõ est recordatus rex Ioas misericordiæ, quam fecerat Ioiada pater illius secũ, sed
interfecit filiũ eius. Post hæc Amasias allatos deos filiorũ Seyr statuens sibi deos, & adorans eos,
propheta dicente sibi. cur adoras illos? num inquit, consiliarius regis es? Quiesce ne interficiã te. 2.Pa.25.26
Post hũc Osias, qui dũ sacerdotale vsurpat officiũ, lepra in frõte percussus est, & post hũc Ioathã, 4.Reg.18.
& post hũc Achab, qui ambulauit in viis regum Israel, insuper & statuas insudit Baalim, Post
hunc Ezechias, quo regnante venerunt Assyrij in Iudam, & ciuitatem obsederunt, exiuitq́; ad
eos Rapsaces filius Esaiæ prophetæ, vt Hebræi volunt, de illo dictum existimantes, exibit co-
gitãs contra dominum malitiam, mente pertractãs præuaricationem. Sed exile videtur, hoc

seq-

ſentire de vno,de quo manifeſtè nō eſt ex ſcripturis cōprobatum,cum nota ſit malitia ſiue præ
uaricatio regum vel principum ferè cunctorum,quia præter Dauid,& hunc Ezechiā & Ioſiam
omnes peccauerunt.Igitur ad cor Hieruſalem loquitur & conſcientiā eius conuenit , ne neſciat
vel non imputet ſibi cauſam tribulationis quæcunq; ſuper eam conſurrexit , vt tūc quando ſu
per eam inundauerunt Aſſyrii,ſed protinus adiungit conſolator & dicit.[Hæc dicit dominus. »
Si perfecti fuerint,& ita plures,ſic quoq; attōdentur & pertranſibit.] Dictum vtiq; de Aſſyriis »
& de rege eorum Sennacherib quod futurū eſſet, & ita factū eſt, quia q̄ facilè crines forcipe ſuc
ciduntur,tam facilè nocte vna ſuccidente angelo domini,ſucciſa ſunt Aſſyriorum centū octo-
4.Reg.19. gintaquinq; milia , & Sennacherib mane ſurgens tanta multitudine proſtrata , velut attonſus
& abraſus egreſſus eſt & abiit recepto ſicut egerat, quia permittente iuſto iudice deo, Iudā ipſe
Eſaia.7. raſerat,id eſt,aſcenderat ſuper omnes ciuitates Iuda munitas, & ceperat eas.Hinc illud erat di
ctum contra Aeham . In die illa radet dominus nouacula conducta in his qui trās flumen ſunt
in rege Aſſyriorum,caput & pilos pedum & barbam vniuerſam. Quamdiu ſtetit Hieruſalem
& templum,quantacunq; vaſtauerint in circuitu Aſſyrii, velut quædam raſura fuit, vbi autē
ipſa ciuitas exuſta & templum ſuccēſum fuit Chaldaico igni,plus quàm raſura fuit, vt cōgruè
Ezech.23. per Ezech.ita prædictæ ſint ſub nomine Oolibæ meretricis.Naſum tuum & aures præcidēt, &
qui remanſerint gladio concident. Quid autem ſibi vult quod ita præmiſit , ſi perfecti fuerint,
& ita plures,& tunc demum ſubiunxit, ſic quoq; attondentur & petranſibit . Quæ eſt illa per
Qualis perfectio Aſſyriorum. fectio,quæ Aſſyriis cæteris ve hominibus,& ſi adeſſe potuit,prodeſſe nō potuit? Poteſt quidem
ſic intelligi,ac ſi diceret, etiam ſi perfectè robuſti vel in robore perfecti fuerint Aſſyrii, & for-
titudo eorum cunctarum gentium numero aucta fuerit,Veruntamen quoniam ita dixerat ad
Hieruſalem. Et te exibit cogitans contra dominum malitiam, mente pertractans præuarica-
tionem,per quod magna imperfectio iuſtitiæ ſuæ demonſtratur ipſi Hieruſalē,non abſurdè in
telligimus,in eo quod ait,ſi perfecti fuerint, quandam Aſſyriorum putatiuæ iuſtitiæ perfectio
nem.Quod ne mirum dictu,ſiue nouum videatur,ſcire debemus, quòd Aſſyrii ſiue cęterę gē-
tes Iudæis inuidentes bonum deum , & legem ſanctam ſe habere dicentibus, quoties aliquā ex
ipſis audiebant malitiam,multum hoſtiliter inſultabant, ſeq; in comparationem illorum ma-
Eſai.52. gnificè iuſtificabant , inſuper deū ipſorum blaſphemabant . Hinc eſt quod apud Eſaiam legi
2.Reg.21. mus.Dominatores eius,ſubauditur Hieruſalem, ſiue populi mei iniquè agunt,dicit dominus,&
iugiter nomen meum blaſphematur in gentibus.Et ad Dauid, cum dixiſſet,peccaui domino,
quia peccauerat in Vriā Aethæū,dixit Nathan.Dominus quoq; tranſtulit peccatum tuū, non
morieris.Veruntamen blaſphemare feciſti inimicos domini propter verbum hoc, etc. Hęc id-
circo dicimus , vt liquido conſtet,eccleſiam dei tunc ita vt nunc ſpectaculum fuiſſe hominibus
ſeculi,genteſq; ſemper ſuam impietatem, clauſis imò cęcis, cultorum autem dei pręuaricatio-
nes patentibus vidiſſe oculis.Nonne hodieq; videmus,quòd ſi quęlibet ſanctæ profeſſionis per
ſona de præuaricationis cuiuſpiā crimine diffametur,ſtatim à ſecularibus,non illi tantùm per-
ſonæ, ſed toti profeſſioni derogatur.nō tamen volunt, vt ſi quęlibet ex eorum coniugibus in
adulterio deprehenditur, dicamus nos tales eſſe alias omnes,qualis illa vna cōuincitur?Sed ad
noſtra redeamus.Ex te quidem(ait dominus)exibit, & iamdudū exire conſueuit cogitans con-
tra dominum malitiam , mente pertractans præuaricationem, & tanta diffamabitur malitia,
tanta perſæpe pręuaricatio declamabit, vt etiam dicant, nunquā ſic audirum vel viſum fuiſſe
Qualis iuſtitia gentiliū. inter gentes, & vt Sodoma quoq; & Gomorrha putentur fuiſſe iuſtiores . Videbuntur Aſſy
rii iuſti, comparatione tui,vt ſunt vel videntur eſſe multi gentiles, ſecundum quandam iuſti-
tiam ſeculi iuſtiores multis,qui vnius dei cultū ſunt profeſſi, & in domo eius ſub lege eius edu-
cati, parentibus honorem deferendo, non occidendo,non mœchando, non furtum faciēdo,nō
loquendo contra proximum falſum teſtimonium,& multa faciendo quæ apud fideles illius iu-
ſtitię, quæ ex deo eſt, vera inſignia ſunt .Sed hæc dicit dominus, quia etiam ſi fuerint Aſſyrio-
rū aliqui,ſecundū hæc opera perfecti,& ita fuerint ex eis non pauci,ſed plures perfecti,ſic quoq;
attondentur,id eſt,ſimul vna nocte percutientur,& percuſſis centū octogintaquinque milibus,
4.Reg.19. pertranſibit Sennacherib tonſus & abraſus, pertranſibit(inqt) à filiis ſuis in domo dei ſui inter
Duplex tribulatio reprobis. fectus,quod vtiq; pertranſire eſt,ita vt non inueniatur locus eius. Nec verò ſola morte cor-
poris detonſi morientur, ſed & duplici contritione,id eſt,corporis ſimul & animæ morte mo-
rientur, quantumuis perfecti,quantumuis iuſtificati in comparatione ſanctorum,qui peccato
res mei ſunt?Quare? videlicet,quia paſſer non inuenit ſibi domum,& turtur nidum,vbi repo-
Pſal.83. nat pullos ſuos,id eſt,neq; cor eorum multa ſapienter cogitando ſubditum eſt deo, neque caro
illorum bona quælibet operando mercedem ex deo ſperat in futuro, ſed ſibimet vanitatē con
Eccl.42. gregat in præſenti ſeculo.Propterea ſicut à Sapiente dictum eſt,melior eſt iniquitas viri,quàm
Hebr.11. benefaciens mulier, & iuxta ſenſum qui in hoc dicto latet,multò melius, multò vtilius eſt cum
paucis operibus habere fidem,quàm multa facere opera, & non habere fidem.Nā de fide ſcri-
ptum eſt,quod ſine illa impoſſibile eſt placere deo. de operibus aūt quamuis & ipſa neceſſaria
ſint

« sint, nusquam scriptũ est, quòd sine illis impossibile sit placere deo. Sequitur. [Afflixi te, & nõ
« affligam te vltra.] Ac si dicat, Te ô Hierusalem, ex qua exiuit cogitans contra dominũ mali-
tiam, mente pertractans præuaricationem, impunitam non dimisi, sed afflixi, & sicut supra di
ctum est, non consurget duplex tribulatio. ita nunc dico, nõ affligam te vltra. Afflixi te in præ *Duplex af-*
senti vita, non affligã te in futura. Magna in hoc est inter te & gẽtes quæ sine deo sunt, afflictio *flictio.*
nis distantia, quòd & multi ex eis affliguntur in præsenti seculo, omnes autem affligentur in fu
turo, & ibi non tẽporalis, sed æterna erit afflictio. Quid valet, quod nõnulli ex eis receperunt
bona in vita sua, & vsq; ad finẽ vitæ præsentis liceret eis explere voluptates suas? Tunc cru-
ciabuntur, quando tu consolaberis, qui similiter mala recepisti in vita tua. Sic absq; omni scru
pulo rectè intelligitur dictum, afflixi te & non affligam te vltra, ac si diceretur, afflixi te in prę
senti, & non affligam te in futura vita. Sed adhuc parum est consolationis in hoc dicto, ꝓpter
infirmitates illorum, qui adhuc imperfecti, & adhuc nutriendi sunt, & si hæc ipsa vitæ præsen
tis afflictio continua sit, citò deficiunt, & prope in desperationẽ cadunt. Subiungit ergo & sup
plet quod minus erat dictum in vtroq;, & superiori & in præsenti loco, vbi dixerat, nõ consur-
get duplex tribulatio, & vbi dicit, afflixi te & nõ affligã te vltra. Quid subiungit, & quomodò
« quod deerat supplet consolator. [Et nunc conteram virgam eius de dorso tuo, & vincula di-
« rumpam.] Et nũc, inquit, id est, etiam in præsenti, priusquam vitam istam finias, finietur tribu *4.Reg.19.*
latio ista, vt viuens in corpore vltionem de inimico Sennacherib videas, quia ponam circulũ
in naribus eius, & frenũ in labiis eius, & reducam eum in viam per quam venit, & amplius nõ
reuertetur huc. Notandum, quod verba ista, conteram virgam eius de dorso tuo, & vincula di
rumpam, ita solutionem siue liberationem ciuitatis Hierusalem sonant, vt pariter iram in gen
tem, super hostẽ propriis & valde congruis vocibus significent. Non enim cõtentus fuit dicere,
virgam confringam, & vincula soluam, sed virgam (inquit) conteram & vincula dirumpam.
Maioris nanq; indignationis est pedibus cõterere, quàm manibus confringere. maioris itidem
animaduersionis repẽtè, vinculum dirumpere, quàm paulatim vel aliqua mora dissoluere. Ipse
ergo modus locutionis magnitudinem indicat indignationis, in eos qui potestate sibi permis-
sa in seruos dei pro arbitrio vel ratione arcani iudicij pascuntur eorũ suppliciis, & insuper au-
dent contra deum gloriari, vt ille Assur siue Sennacherib, in fortitudine, inquiens, manus meæ
feci, & in sapientia mea intellexi, & cætera huiusmodi. Quid igitur per hæc dicta consolatoris
confectum est, nisi vt dum audis illud supra ductum ex ore arguentis, quid cogitatis cõtra do-
minum, quòd consummationem ipse faciet, non consurget duplex tribulatio, iam scias concla *Duplex con*
mare illi & dicere, imò consurget duplex consolatio. Et reuera sicut verum erat & est, quòd *solatio ele*
super nullum electorum dei consurget duplex tribulatio, ita de multis verum erat dicere, quia *ctis.*
consurget duplex consolatio, qualiũ notissimus nobis est beatus Iob, cuius nouissimis post ten
tationem benedixit dominus, magis quàm principio eius, & addidit ad omnia, quæ erãt illius,
duplicia, in præsenti vita, sine dubio recepturo multo plura, multoq; meliora in futura vita. *Iob 42.*
Veruntamen quæ eiusmodi sunt, ipsi in talibus consolari rennuũt, & si huiusmodi consolatio- *Psal.76.*
nes affluunt, cor apponere nolunt, vt ille qui dicebat, cum diues esse & potens, & gloriosus in
terra. Rennuit consolari anima mea. Et quoniam, si aliquis quæreret, vbi vel in quo rennuit
consolari, & in quo consentit consolari anima mea, imò (inquit) res transitoriæ pro consolati- *Ibidem.*
one mihi sunt, sed memor fui dei, & delectatus sum. De rege illius temporis Ezechia non præ- *Ezechias.*
tereundum, quòd rectè pro consolatione duplici recipere debuit illud, quod ad eũ dictum est *Esai.38.*
à domino per Esaiam prophetam. Audiui orationem tuam, & vidi lachrymam tuã. Ecce ego
adiiciam super dies tuos quindecim annos, & de manu regis eruam te, & ciuitatem istam, &
protegam te. Nam præter illam communem consolationem, quæ illi cum omnibus electis in
futuro reposita erat seculo, magna in præsenti ista quoq; consolatio, quòd adiicit dominus su-
per dies eius quindecim annos, quia videlicet per hoc factũ est illi, vt locum vel nomen habe-
ret in libro generationis Iesu Christi filij Dauid. Nõdum enim filium habuerat, & ad hoc reser
uatus est, vt generaret, & sicut dictum est in serie generationis Christi, pater cum patribus re-
sideret. Econtra nonnullos fuisse vel esse impiorum pessimos, super quos meritò consurgeret
duplex tribulatio, iam supra dictum est, & hic Sennacherib pro exemplo sufficere potest, in
quem continuò conuersus sermo propheticus taliter inuehitur, durus vtiq; duplicis tribulatio
« nis nuncius. [Et præcipiet contra te dominus, non seminabitur ex nomine tuo amplius, de do-
« mo dei tui disperdam sculptile & conflatile, ponam sepulchrum tuum, quia inhonoratus es.] *4.Reg.19.*
Quid enim, vel cui præcipiet dominus contra te, nisi angelo percutienti, vt egressus percutiat
in castris tuis nocte vna centum octoginta quinq; milia, & deinde temetipsum adorantem in *Sepulchrũ*
templo deum tuum Nesrach, percutiant gladio filij tui Adramalech & Sarasar, sicq; fiat quod *in inferno.*
dicitur. non seminabitur ex nomine tuo amplius? De illa tribulatione, quæ magna tibi fuit in
præsenti seculo, translatus es vt tribuleris in alio seculo, sepultus in inferno. Vndè & hic di-
ctum est. ponam sepulchrum tuum, quia inhonoratus es. Quod deus ponit, stat immobiliter,
mutari

Lucæ 10. mutari vel remoueri nõ poteſt, Ponit autem ſepulchrum tuum, ſubauditur in inferno, vbi non
ſolùm ille diues de euangelio poſſidet ſepulchrum, ſed etiã omnes qui ſimiles eius ſunt vel fue-
Ezechi. 32. runt, & maximè tu Aſſur, de quo apud Ezechielem ſcriptum eſt. Ibi Aſſur & omnis multitudo
eius in circuitu illius, ſepulchra eius, & omnes interfecti, & qui ceciderunt gladio, quorum data
ſunt ſepulchra in nouiſſimis laci, & facta eſt multitudo eius per gyrum ſepulchri eius, vniuerſi
interfecti cadenteſq; gladio, qui dederant quondam formidinem in terra viuẽtium. Quam ob
Inhonoratus, id eſt, cauſam ponam illic ſepulchrum tuum? Quia inhonoratus es. Inhonoratus, id eſt, ſuperbus. Su-
perbia nanq; inhonoratio eſt, quantum quiſq; ſuperbus, tãtum eſt inhonoratus. Vndè idẽ domi
ſuperbus. nus cum dixiſſet ad Edom, contemptibilis tu es valdè, ſtatim cauſam hanc ſubiũxit. Superbia
Abdiæ. 1. cordis tui extulit te. Igitur iſte ex illis eſt, ſuper quos meritò cõſurrexit duplex tribulatio, ſicut
econtra Ezechias ex illis, quorum vt ſupra diximus, duplex eſt conſolatio. Quod interpo-
Deuaſtatio ſitum eſt, de domo dei tui diſperdam ſculptile & cõflatile, deuaſtationẽ denunciat ſubſequutu
Niniue. ram totius Niniue à Chaldæis ſubuertendæ. Vbi enim non parcitur ſculptilibus, & conflatili
bus, id eſt, deorum ſimulachris, qualia verebantur & colebant tam Chaldæi quàm Aſſyrii, qualis
eſt caſus domorum communiũ, vel fori, totiuſq; ciuitatis? Vaſtata eſt Niniue, dicturus eſt hic
Infra. 3. idem poſtmodum inſultabundus, & ego, dicit dominus exercituum, reuelabo pudenda tua in
faciem tuam, & oſtendam gentibus nuditatem tuam. Quam eius nuditatem, iam hic breuiter
præſignat dum iudicium intendit magnæ illius ſuperbiæ, de domo (inquit) dei tui diſperdam
ſculptile & conflatile, vbi conſtat hominibus non eſſe parcendum, dum hoſtes nec ipſi parcũt
reuerentiæ deorum, clamando mutua cohortatione. diripite aurum, diripite argentum. Et re-
ctè inſultatur ſuperbiæ, quæ tanta fuit, vt ſuperbiæ diaboli paſſim aſſimiletur in ſanctis ac pro
pheticis ſcripturis. Sane ipſa quidem ciuitas Niniue mundus, rex autem eius diabolus in pro-
phetis intelligitur, propter altitudinem magnifici cordis, & oculorum eius, exempli gratia, vt
Ezech. 31. apud Ezechielem dominus loquitur. Ecce Aſſur quaſi cedrus in Libano pulcher ramis, & frõ
dibus nemoroſus, excelſuſq; altitudine. Cedri non fuerunt altiores illo in paradiſo dei, omne li
gnum paradiſi dei non eſt aſſimilatum illi, etc. Vndè autem hoc memoriale Aſſur meruit, vt
Cur Aſſur nomen eius ita frequentetur in ratione vel iudicio damnationis diaboli? Videlicet ex eo quod
pro diabolo inter cætera ſiue tyrannidis molimina præſumptuoſa, quibus gentes afflixit, adiecit & illud,
ponitur. vt delere conaretur Hieruſalem, vbi repoſitum erat verbũ promiſſionis, & domũ Dauid vn
dè oportebat Chriſtum naſci, ſecundum promiſſionem & iuramentũ domini ad ipſum Dauid.
Pſal. 131. Proinde de anguſtiis Iudæę latius ſermonem extendere cupimus, & ſic deinceps prophetiã per-
ſequi, vt ea potius attendamus, quorum ſimilitudinem ſiue typum fuiſſe non dubium ſit, in o-
mnibus, quæ pro Iuda & Hieruſalem contra Niniuen propheta vaticinatur.

IN NAVM LIBRI PRIMI FINIS.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN NAVM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

HOſtes vos ſentiant Madianitæ, ait dominus ad Moſen, & percutite eos, quia
Num. 25. & ipſi hoſtiliter egerũt cõtra vos, & decepere inſidiis per idolũ Phoge, & Coz
bi filiã ducis Madiã ſororẽ ſuam. Nunquid quia de ſolis Madianitis ſcriptum
eſt, quod contra eos dominus loquutus ſit, & taliter præceperit, de ſolis Ma-
dianitis putandũ eſt, quod iure ſeruos dñi, vt erat Moſes, hoſtes ſentire debue
runt? Imò & de cũctis gẽtibus, quæcũq; vt Madiã hoſtiliter egerũt cõtra Iſra
Nume. 31. el, hoc indubitãter ſciendũ eſt, quod eis & Moſen & cunctos Moſi ſpiritũ haben-
tes, hoſtes eſſe voluerit, & eiuſmodi vltionem optare de illis, quã ipſe imperans Moſi, vlciſcere
prius (ait) filios Iſrael de Madianitis, & ſic colligeris ad populum tuũ. Quã ob cauſam? Nonne
Lucæ 22. omnes ſancti ſiue perfecti qui non alium, quàm illũ habent ſpiritũ, quẽ & illi habebant, iubent
cum Petro recondere gladiũ in vaginã? Quam igitur ob cauſam ita iuſſi tunc gladiis ſæuiebãt,
aut ſæuire debebant? Nimirum propter Chriſtum eundem tunc ſęuire debebant, propter quẽ
nunc ſæuientibus in nos Chriſti hoſtibus, inermem debemus habere patientiam. Tunc enim
in periculo erat res, quia poſſibile erat deleri gentem illam, de qua Chriſtus expectabatur naſci-
turus, niſi modis omnibus defenderetur contra gentes, quibus diabolus ad auferendã ſpem mun
di, quæ Chriſtus eſt, pertinaciter vtebatur. Nunc autem res eadem in tuto eſt, quia Chriſtus
natus eſt,

natus est, & si tota generationis tectorum arbor bona corporaliter succidatur, nullum salutis hominum detrimentum est, quia totus arboris bonæ fructus iam in cælũ assumptus est. Hæc idcirco dicta, & sæpius dicẽda, semperq; memoriter tenẽda sunt, quatenus iustissima cognosca tur melius sanctorum hostilis vehementia, qui & quoad poterãt cũ auxilio dei de hostibus suis, hostibus dei, gentibus impiis, vindictam & à deo quærebant, & manu exercebant, & habita siue aspecta vltione adhuc hostiliter insultabant, vt iste qui contra Assur, imò contra omnem hominem hostiliter (vt supra dictum est) agentem, tam lætam contexit prophetiam, vt quodam
“ modo triumphalem persultare videatur cantilenam, Ita prosequens. [Ecce super montes pe-
“ des euangelizantis & annunciantis pacem. Celebra Iuda festiuitates tuas, & redde vota tua, CAP. II.
“ quia non adijciet vltra, vt pertranseat in te Belial, vniuersus interiit. Ascendit qui dispergat in
“ facie tua, custodiens obsidionẽ. Contemplare viam, cõforta lumbos, robora virtutẽ valde, quo
“ niam sicut reddidit dominus superbię in Iacob, sic reddet superbię in Israel, quia vastatores dis
“ sipauerunt eos, & propagines eorũ corruperunt.] Hæc, & cætera quæ sequuntur vsq; in finem, magnum gaudium, magnum & triumphale resonant tripudiũ, & totius lætitię causa hæc est, quoniam sicut reddidit (inquit) dominus superbiæ in Iacob, sic reddet superbiæ in Israel. Non ergo parua res est, quæ sub verbis istis latet, sicut reddidit dominus superbiæ in Iacob, quoniã totius consolationis vel gaudij causa siue materia in ipsis posita est. Quid igitur est, vel quem sensum habet, quoniam sicut reddidit dominus superbiæ in Iacob, sic reddet superbię in Israel. Vnus nãq; & idem fuit pater Iacob, qui & Israel. vnus & idem populus Iacob, qui & Israel. Siquidem ita dixisset, quoniam sicut reddidit dominus superbiæ in Iudam, sic reddet superbię in Israel, sensus iste absq; impedimento vel scrupulo sese accommodaret, quòd sicut vltus est dominus Iudam & Hierusalem de rege Sennacherib & exercitu eius, sic vlcisceetur decem tribus, quæ appellabantur Israel de Niniue siue Assyriis, quod regnante Salmanassar captiuauerat easdẽ decem tribus. Nunc autem quãuis & iste sensus rationabilis sit, & pro Iuda Iacob conuenienter possit accipi, libet adhuc intuitũ mentis extendere latius, vt sub istis nominibus Iacob & Israel, omnes tam antiqui quàm noui, tam illi qui præcesserunt, quàm illi qui subsequuntur Christi aduentũ, electi intelligantur. Iacob nãq; patrem secundum carnẽ, duodecim filiorum totidemq; tribuum Israel, libenter hic accipimus, Christum patrem secundũ spiritum duodecim 1.Cor.10.
apostolorum, & omnium qui per eos in ipsum crediderunt vel credunt. Erit igitur sensus amplissimus, & omnino planus in istis verbis idem qui in illis apostoli, cum de priore loqueretur, omnia in figura contingebant illis. Nimirum sicut illa, de quibus nominatim mentionem fecerat Apostolus, beneficia dei in figura contingebãt illis, & veraciter implentur in euangelio Christi, sic illa vltio de Assyriis, in figura contingit illis, quorũ temporibus accidit, & veraciter impletur in euangelio Christi. Magna plane causa & digna, propter quam sic exclamet spiritus sanctus in propheta. Ecce super montes pedes euangelizantis & annunciantis pacem, propter quam congratuletur, & dicat. Celebra Iuda festiuitates tuas, & redde vota tua, propter quam excitet in gaudium atq; confidentiam, dicendo. Contemplare viam, conforta lumbos, robora virtutem valde, &c. Vt (inquit) & hoc facias, & non id solum attendas, quòd taliter reddidit dominus superbiæ Assyriorum, quam exercuerunt in Iacob, quòd ciuitatẽ hanc Sennacherib non introiuit, nec eiecit in eam sagittam, nec occupauit eam clypeus, sed occisis ab angelo domini centum octoginta quinq; milibus, reuersus est in viam suam, per quam venerat, & occisus est, & Niniue subuersa est. Non (inquam) hoc solum attendas, sed simul attende, quia sicut dominus reddidit superbiæ in Iacob, vt Assyrij excinderẽtur. sicut reddidit superbię in Iacob, vt Pharao cum curribus & equitibus suis in mari mergeretur. sicut reddidit superbię in Iacob, vt à Persis & Medis Babylonia subuerteretur. sicut reddidit superbiæ in Iacob, vt Aman, hostis Iudæorũ, in patibulo, quod Mardochæo parauerat appenderet. sicut reddidit superbiæ in Iacob, vt Antiochus Epiphanes sine manu cõtereretur. Sic reddet superbiæ in Israel, populum nouellum euangelica fide renatum, cuius generatio secundũ spiritum de Christo est, patre duodecim apostolorũ, cuius in typũ pręcessit ille Iacob pater secundũ carnẽ duodecim filiorũ. Quid reddet superbiæ habitæ contra istũ Israel, secundũ similitudinẽ eorũ, quę reddidit superbię habitę contra illũ Iacob? Nimirum vt princeps huius mundi diabolus, ausus venire ad istũ Israel, in quo non habet quicquam, ita sanguine & aqua de latere eius emanantibus enecetur, sicut ille carneus Pharao cum suis omnibus submersus est in aquis vehementibus. & ita ligno crucis transfigatur, sicut fuit Aman ille transfixus, & sicut contritus est Antiochus, tandẽq; ita & ipse diabolus, & omnis illi consentiens mundus extremo iudicio damnetur, sicut ille veniens contra Iudã & Hierusalẽ superatus est, qui sibi videbatur insuperabilis Assur, & subuersa est Niniue caput superbiæ eius. Ecce ô Iuda, super mõtes, ecce pedes. i. prædicatores, omnẽ sæculi altitudinẽ supergrediẽtes, pedes euangelizantis & annunciãtis pacẽ, prædicatores dantis pœnitentiam & remissionẽ peccatorũ, destructo peccato, consummata iustitia, principe huius mũdi iam iudicato. Secundũ similitudinẽ plagę, quæ facta est in parte, idem in Assyrijs factũ est, idem

Iacob pro Iudæis, Israel pro Christianis hic ponitur.

4.Reg.19.

Exodi.14.

Celebra festiuitates ô Iuda. sine dubio fiet in toto, scilicet hoc mundo, & in principe huius mundi. Celebra igitur ô Iuda, id est, confessor propheticæ & euangelicæ fidei, celebra festiuitates tuas, & redde vota tua, id est, à malis operibus vaca, & in bonis operibus perseuera. Festiuitates quæ dudũ celebrabantur in figura, nunc in veritate celebra. Exempli gratia, vt agnum, quem dudum comedebas in vmbra, quem comedendo transitum maris, & demersionem carnei Pharaonis celebrabas, agni Christi signum fuisse scias, & cætera festa legis, euangelicæ gloriæ noueris extitisse exemplaria. Sed quid prodest qualescunq; festiuitates celebrare deforis, nisi festiuitas contẽplationis in mente fuerit? Proinde cum dicit celebra Iuda festiuitates tuas, & redde vota tua, Psalmistã interroga, & ipse tibi dicet, quomodo facere debeas. Quoniã (inquit) cogitatio hominis cõfite-

Psal.73. bitur tibi, & reliquiæ cogitationis diem festũ agent tibi. Vouete & reddite domino deo vestro omnes qui in circuitu eius affertis munera. Istæ sunt tuæ festiuitates o Iuda, vt cogitatio tua deo confiteatur, & si non omnis cogitatio festiua esse potest & splendida, saltẽ reliquiæ cogitationis diem festum agant, id est, saltem aliquando post infestationes malarum cogitationũ, locũ

Genes.4. mentis obtineant cogitationes bonæ, iuxta illud: peccasti, quiesce. Cum huiuscemodi festo die

Psal.113. redde vota tua, quorum videlicet votorum summum vel optimum est, calicẽ salutaris (iuxta Psalmistam) accipere, id est, imitari mortem saluatoris, qui moriendo pacem inter deũ & homines fecit, ipsaq; euangelizauit & annunciauit pedibus, vt iam dictum est, id est, prædicatoribus siue apostolis per mundum vniuersum missis, & super montes incedentibus, id est, super omnem altitudinem sæculi. Profectò non vana festiuitas ita celebrare, & causam hanc festiuitatis habere, quia non adijciet vltra vt pertranseat in te Belial, vniuersus interijt, videlicet se-

Belial diabolus, quomodo vniuersus interijt. cundum similitudinem Assur siue Sennacherib, qui reuersus in via, per quam venit, iam vltra in te pertransire non poterit. Ita nãq; Belial, quod interpretatur absq; iugo, scilicet diabolus, ab initio rebellis deo, ex quo tibi, ô Iuda, Christus moriendo ac resurgendo festiuitates tuas dedicauit, vltra iam in te pertransire non poterit. Nam extunc vniuersus interijt. Non quòd substantia eius esse desierit, sed quòd mors generis humani, quæ per inuidiã eius in hũc mundum introiuit, mors (inquam) vniuersa, mors gemina, tam animæ quàm corporis, omnino interiit. Vbi vel quando iste Belial interiit? Vbi mortua est mors, quam intulit, vndè & appellatur & ipse mors? Videlicet vbi mortuus est Christus, ibi nostrarum mortua est mors animarũ, & vbi resurrexit Christus, ibi nostrorum interiit mors corporũ. Celebrando ergo festiuitates tuas ò Iuda, memento, quòd ille sit ipsa festiuitas tua, de quo dicis, qui mortẽ nostrã moriendo deuicit, & vitam resurgendo reparauit, & hinc esse quod dicitur. non adiiciet vltra vt pertrãseat in te Belial, vniuersus interiit. Nam si illud solum respicias, quòd Sennacherib nõ reuersurus abiit, & interiit, non est verum proinde dicere. Belial vniuersus interiit, quia videlicet post illũ plurimus Belial, qualis ille fuit, in te pertransiuit, qui multo amplius nocuit. Fortè dicis ô Iuda. Quamdiu stat Niniue, quomodo mihi dicis, quia Belial vniuersus interiit? Quamdiu stat mundus? quomodo cõsolabor de mortis interitu? Ecce enim Nero sæuit, Decius insanit, Maximianus morte armatus vesanit, & præter istos filii Belial multi, quorũ Antichristus deterrimus erit. Quomodo ergo iam dicis, quia Belial vniuersus interiit? Ad hæc inquam. Ascendit qui dispergat in facie tua, custodiens obsidionẽ. Quis est ille qui ascendit? Ad illã quippe Niniuen ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis, & in facie tua ô Iuda, qui tunc tẽporis in mundo eras, id est, te præsente vel sciente, dispersit Niniuẽ illã, circa illã custodiẽs obsidionẽ, donec illã caperet, sed in hac parua, imò ferè nulla cõsolatio est. Peior nãq; tibi Nabuchodonosor postmodum extitit, quàm fuerit Sennacherib. Quis igitur ille est qui ascendit, quiq; in facie tua sic disperget mundũ istũ, magnam vtiq; Niniuen, vt perfectam habeas consolationem? Profectò

Iohan.12. qui descẽdit Christus, ipse ascẽdit, & sicut ascendit, ita veniet Niniuẽ dispersurus, id est, mundũ in facie sua iudicaturus. Quod interim facit Nero siue Diocletianus, imò ipse diabolus, siue Antichristus, nihil veritatẽ diminuit, quin veraciter dicas. Belial vniuersus interiit, foras missus est princeps huius mundi. Non hic agitur nec agi potest, quin mors, vtraq; mors, animæ & corporis absorpta sit in victoria istius ascensoris cœli. Quid enim si adhuc hostis corpus occidit in membris? Deniq; animã nõ potest occidere viuificatam capitis, id est, Christi morte, & de

Draconis intentio. ipsa morte corporis tam certum est, quòd interitura sit in membris, vt veraciter vel securè iã dicas, quia interiit, præsertim quia caput Christus resurrexit, & membra nonnulla, id est, multi

Apoc.12. cum eo sancti. Olim hoc intendebat, hoc sperabat draco diabolus, quod efficere posset, vt de illa muliere, quæ erat gẽs illa, quæ secundũ carnẽ quoq; dicit Iuda siue iudæa, nõ nasceret masculus filius qui recturus esset gẽtes in virga ferrea, & idcirco illã delere conabat septẽ capitibus armatus, sed hoc iã sperare nõ potest, qa iã natus est ille filius, & iã raptus est ad deũ & ad thronũ eius. Hoc tantũ deinceps intendit per Neronẽ & quoscũq; similes illi, vt nõ expectet rediturus, sed tu firmiter tene, qa sicut ascẽdit ita rediturus est, vt in facie tua dispergat Niniuẽ, vt te vidente iudicet mundũ nõ credentẽ, neq; persequentẽ, ita custodiens obsidionẽ, vt neq; ab oriente neq; ab occidẽte, neq; à desertis mõtibus pateat cuiquam locus effugii, quoniã deus ipse iudex

est, qui

est,qui omnia concludit,cuius de manu nemo est qui eruere possit.Hoc futurum sciens,ad hoc
illum rediturũ credens,fac quod nunc dico.Contemplare viam, cõforta lumbos,robora vir- *Psal.74.*
tutem valde.Hæc(inquã)age,sic viue,quia nõ hoc aliud est,quàm quod ipse in euãgelio dixit, *Contẽplari*
antequam ascenderet.Sint lumbi vestri præcincti,& lucernę ardẽtes,& vos similes hominibus *viam.*
expectantibus dominum suum,quando reuertatur à nuptiis.Quidnã aliud est vigilare secun- *Lucæ 12.*
dum similitudinem hominum expectantium dominum suum,quàm contemplari viam , cum
solicitudine expectare illũ,qui & venturus est & ipse via est .Et quid aliud est confortare lum- *Roborare*
bos,quàm succinctos habere lumbos,id est,cõtra libidinẽ siue luxuriam,quæ in lumbis est,ca- *virtutem.*
stigatum habere corpus,& castum cor? Porrò virtutem valdè roborare, id sine dubio est lu-
cernas ardentes habere,id est,cũ honore castitatis opera bona exercere,& in ipsis perseuerare.
Quomodo autem vel vndè virtus eiusmodi valdè roboratur?quod est virtutis huiusce validũ *2.Cor.13.*
robur?Reuera humilitas,id est non fallax,sed omnino verax infirmitatis conscientia. Etenim
in ea virtus omnis roboratur,nam virtus(inquit Apostolus)in infirmitate perficitur. Non hoc
dicimus,quòd infirmitas ipsa sit humilitas,quæ nobis est necessaria,sed quod ad humilitatem
proficiat,velut instrumentum quoddã,considerata,seu propriæ fragilitatis,seu communis cõ *Ibidem.*
ditionis infirmitas.Propriæ fragilitatis,vt in Apostolo,dicente:Ne magnitudo reuelationum
extollat me,datus est mihi stimulus carnis meæ,angelus Satanæ.Communis conditionis,vt in
Iob dicente.Memento quæso,quòd sicut lutũ feceris me,& in puluerẽ reduces me,&c. Quòd si *Iob.10.*
experimentũ quæritur de humilitate, quòd omnis virtus ex ea valde roboretur,ecce & Iacob
cum angulo luctari,& non vinci:& Moyses deum dicentem,dimitte me,tenere potuit.Quòd *Genes. 38.*
vtriusq; tanta virtus ex humilitate roborata fuerit,euidentibus cõprobatur testimoniis.Nam *Exodi.3.*
de Iacob in Ozee vbi præmissum est,& in fortitudine sua directus est cum angelo,& inualuit *Ozee.12.*
ad angelũ,& cõfortatus est,statim subiunctũ est,fleuit & rogauit eũ.De Moyse verò Psalmista
cum diceret,& dixit,subauditur deus vt disperderet eos,statim subiunxit. Si nõ Moses electus
eius stetisset in confractione in cõspectu eius. Quid enim est in cõfractione?nisi in nimia mentis *Psal. 105.*
humilitate?Iam ita perspecto,quod dicit,robora virtutẽ valdè, sensum rationabilẽ habere po
test,id quod sequitur,sicut in plerisq; codicibus habetur,& à LXX.nõ discrepat interpretibus.
Quoniam sicut reddidit dominus superbiæ Iacob,sic reddet superbiæ Israel veteres & nouos,
id est,& illos qui sub lege fuerunt,& eos qui in euangelio credunt,ita intelligimus,vt superius *Superbiã*
iam dictũ est . Quæ fuit superbia Iacob,& quomodo reddidit dominus superbiæ Iacob ? Sine *Iacob.*
dubio superbia Iacob fuit,vbi Chore,Dathan,& Abyron de sacerdotio cõtendentes,cũ omni *Nume. 16.*
cœtu suo cõtra dominũ steterunt ,& ita reddidit dominus illi superbiæ, vt disrũperetur terra
sub pedibus eorum, & aperiens os suũ deuoraret Dathan & Abyron cum tabernaculis suis,&
vniuersa superbia,descenderentq; viui in infernũ operti humo,& perirent de medio multitu-
dinis.Sed & ignis egressus à domino,interfecit ducentos quinquaginta viros,qui offerebãt in- *1.Reg.16.*
censum.Item.Saul,cum esset Christus domini,superbiuit,& dominus superbiæ eius ita reddi-
dit,vt manciparet eum maligno spiritui. Plura sunt exempla huiusmodi , quàm vt cõpendio
cuncta possint ad præsens cõscribi.Cum igitur præmisso,robora virtutẽ valdè,id est,humili-
tatem omnibus habe, statim subiungit,quoniã sicut reddidit dñs superbiæ Iacob,sic reddet su
perbiæ Israel.quæ litera nõ discrepat à LXX.interpretibus (vt iã dictũ est)terrorẽ magnũ incu
ti vniuerso Israel,qui credendo in Christũ meruit Israel nũcupari . Terribilis nãq; est deus in cõ *Roma.11.*
siliis super filios hominũ,atq; idcirco tunc vnicuiq; magis cauendũ,& magis humiliari studen
dum,cum maiora supernæ gratiæ dona percepit,nõ tantùm in eo quod Apostolus pręmonuit
dicens.Noli gloriari aduersus ramos qui confracti sunt, noli altũ sapere,sed time,si enim deus *Superbia*
naturalibus ramis non pepercit, ne fortè nec tibi parcat, verùm & omnibus modis,vt nunquã *Israel hære*
alter contra alterum infletur, nunquã dũ viuit se comprehendisse arbitretur . Superbia Israel, *ses facit.*
id est,credentium inter cætera mala fecit & hæreses, & nõ minus de ipsis qui videbantur intus,
quàm de illis,qui foris erant vel sunt,gentilibus. Verùm quòd sequitur.Quia vastatores dissi-
pauerũt eos, & propagines eorũ corruperunt, tanquã vastatores vinearum domini,cõtra quos *Cant.2.*
ipse dilectus dicit in Canticis . Capite nobis vulpeculas, quæ demoliuntur nobis vineas. nam
vinea nostra floruit.Hoc peius egerunt vastatores isti,quàm vastatores illi,quòd illi palã dissi-
pauerunt,id est,persecuti sunt,isti autẽ & subdole corruperunt, & interdũ aperta vi propagi-
nes vastauerũt.Reddet igitur dñs superbiæ huiusce Israel,sicut reddidit superbiæ illius Iacob, *1.Cor.10.*
videlicet vt apostolico vtamur exemplo,sicut reddidit eidem Iacob in eo quòd omnes qdem
mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari,& omnes eandẽ escam
spiritualẽ manducauerunt,& omnes eundem potũ spiritualẽ biberunt, sed nõ in pluribus eo-
rum beneplacitum est deo,subauditur vt saltem in illã terram ingrederentur,quę vmbra erat
illius terræ viuentiũ, quam in futuro speramus.nã prostrati sunt in deserto . Hæc aũt in figura
" facta sunt nostri,&c.nunc iam sequentia persequamur. [Clypeus fortiũ eius ignitus,viri exerci
" tus eius in coccineis. Igneæ habenæ currus in die præparatiõis eius, & agitatores cõsopiti sunt,

In itineribus conturbati sunt, quadrigæ collisæ sunt in plateis, aspectus eorum quasi lãpades, „
& quasi fulgura discurrentia.] Clypeus(inquit)fortium eius ignitus. Cuius eius? Putasne illius „
Nabuchodonosor, qui ascendit vt disperderet illam localẽ, quamuis magnam Niniuen? fuerit
Mysticus quidẽ fortiũ illius clypeus quomodocunq; ignitus aut splendidus, & viri exercitus eius vesti-
hic sensus ti caligis ac ocreis coccineis, siue alterius cuiuslibet coloris pulchri, verumtamen spiritus san-
requirẽdus ctus, spiritus propheticus, nequaquam ita se demiserit, vt absq; respectu mysterij nugas aut va-
est. nitates eiusmodi, clypeos & currus, aut curruum habenas, & currentes quadrigas, vestitus coc
cineos, & aspectus virorum fulgidos tantopere declamare, & superuenturis seculis, quibus scri
pturam propheticã perseuerare volebat, notificare dignatus sit. Spiritum igitur quocunque
vadit, pro posse sequamur, & quia verba spiritus sancti sunt, spiritualia potius in verbis myste
ria requiramus. Fortiũ eius qui (vt supra dictum est) ascendit in cœlum, Niniuen dispersurus. i.
Dies præpa mundum iudicaturus. fortium inquam eius clypeus ignitus est, & viri exercitus eius in cocci-
rationis. neis, & igneæ habenæ currus in die præparationis eius. Quæ sit præparatio, vel dies præpara-
tionis eius, & quid præparetur, primò quærendum est, & deinde cætera melius clarescẽt, quòd
magnã in se sensuum spiritualium cõtineant maiestatẽ. Quid ergo præparatur, nisi vt mundus
Esaiæ. 49. iudicetur. Et quę est huius rei pręparatio, nisi euãgelij prædicatio? Et quis est dies pręparationis
2. Cor. 6. eius, nisi totũ hoc tẽpus, vsq; ad consummationẽ seculi? Denique quãtacunq; diuturnitas, quãtus
cunq; numerus annorum sit, sicut tempus, ita & dies rectè dicitur, testãte domino ipso, cum in
propheta dicit. Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Apostolus nãq; succi-
nit. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Igitur vnus idemq; dies, qui credenti
Fortes eius mundo est dies salutis, nõ credẽti mundo est dies præparationis, & intra hunc diẽ pręparationis
angeli sunt. inuenire debemus, & igneos fortium eius clypeos, & vestitus virorum eius coccineos, & habe
Actor. 1. nas curruum igneas, & quadrigas in plateis collisas, & aspectus fulgureos, & cætera bellici ap
paratus insignia, quæ declamãdo ita inculcat, vt palã sit vel esse debeat, quia magna agit seria.
Fortes eius illos hic accipimus, quarum de multitudine duo in initio pręparationis huiusce,
Apoc. 12. quãdo ille ascendit, cũ intuerentur euntem illum in cœlum apostoli, steterunt iuxta illos in ve
stibus albis, qui & dixerunt. Viri Galilæi quid statis aspiciẽtes in cœlũ? Hic Iesus qui assumptus
Clypeus ig- est à vobis in cœlũ, sic veniet, quemadmodũ vidistis eũ euntem in cœlũ. Sic (inquam) veniet, dis
nitus sermo persurus Niniuen. i. iudicaturus hunc mundum. Fortium illorum de principibus vnus est Mi-
Dei. chael, de quo in Apocalypsi, vbi ascendit, vbi raptus est filius beatæ mulieris ad deum, & ad
Psal. 118. thronum eius, ita scriptum est. Et factum est prælium magnum in cœlo, Michael & angeli eius
Prouer. 30. præliabantur cum dracone, &c. Horum fortium clypeus verbi dei, verbum deus est, & cly-
Ezech. 28. peus vtiq; ignitus, quia scriptum est. Ignitum eloquiũ tuum vehementer. Itemq; ad Salomonẽ
dictum est. Omnis sermo dei clypeus ignitus est. Contra quos ignitus est talis iste clypeus, nisi
cõtra draconẽ & angelos eius. Intolerabilis est illis iste ignitorũ clypeorũ ignis, vnde & expro
bratur illi apud Ezechielem, vbi sub nominibus nouẽ lapidum dicitur in eũ de nouem ordini-
bus angelorum. Et eieci te de monte dei, & perdidi te ò Cherub protegens de medio lapidum
Apoc. 12. ignitorum. Porro viros de quibus ait, viri exercitus eius in coccineis, illos intelligimus, qui
Habenæ adiuuantibus fortibus siue cooperantibus illis, semper inuisibiliter, aliquãdo autem etiã visibili
currus præ ter, vicerunt illum draconem, sicut ibidem scriptum est, Et ipsi vicerunt eum propter sangui-
lati sunt. nem agni, & lauerunt stolas suas in sanguine agni. Deinde igneas habenas currus, pręlatos si
Psal. 67. ue rectores ecclesiarum intelligimus, quia videlicet sicut habenæ regunt currum, ita regulæ si
ue monita horum, illum regunt currum, de quo in psalmo scriptũ est. Currus dei decẽ milibus
multiplex milia lætãtium. Sunt aũt habenę ignei, quia videlicet dicta vel facta, seu omne reg-
num eorum nõ est vel esse debet sine magno boni zeli feruore. Illi fortes cum ignitis clypeis,
isti viri exercitus eius in coccineis, istę ignei currus habenę in die præparationis eius, subaudi-
tur, nunquam deficiunt, & omnis actio eorum pręparatio est, extunc vsq; in finem seculi, præ-
Iohan. 16. paratio dispersionis, qua dispergenda est Niniue. i. iudicij quo iudicandus est mundus iste. Inte
rim namq; per eos spiritus sanctus arguit mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio, & eo
arguente, fugiunt mundum periturum hi qui credunt, & qui credere non vult, fit inexcusabilis
mundus. Hæc est pręparatio eius. Et agitatores (inquit) consopiti sunt. Agitatores plane nõ
eius, cætera sunt eius. fortes quorum clypeus est ignitus, dicuntur & sunt eius. viri exercitus in
coccineis, dicuntur & sunt eius. currus cum igneis habenis, & tota pręparatio dicitur & est e-
Agitatores ius. agitatores verò, nec dicuntur, nec sunt eius. Agitatores quippe qui sunt, nisi inquieti, infe-
nõ sunt eius sti, iniuriosi, & contumeliosi, siue superbi? Tales iste non habet, tales non ex deo, sed ex malig
no sunt, ex mundo dãnato, ex mundo in maligno posito. Primus eo tempore, quid egit ille sę-
pe dictus Assur, vnde sic notaretur, vndè agitator ipse, & quiq; similes illi agitatores rectè di-
Esaiæ. 10. cantur? Apud Esaiam, vbi aduentus eius prophetica voce denunciatur, inter cætera sic de illo
dictũ est. Transierunt cursum, scilicet Assyrij cõtra Hierusalem properantes, & de perditione
eius quasi iã perpetrata, nimis certi, nimisq; confidentes. & agitabit (inquit) manum suam super
montem

montem filiæ Siō,& collem Hierusalem, Quia sic hostiliter agitauit manum suā ille Assur siue Sennacherib sibi arridens,loco sancto irridens,in se tumidè gliscens,contra deū improuidè ludens.rectè nimirū notauit eum spiritus sanctus, vt agitator ipse, & quiq; similes illi agitatores nominarentur. Similes illi in die præparationis huiusce,de qua secundū hunc prophetā loquimur,dū præparatur, vt Niniue,id est,mundus iudicetur,similes inquā,agitatores fuere Nero, Diocletianus,Maximianus,& cæteri quicunq; cōtra euangeliū præparationis huius,semetipsos agitauerūt,pleni diabolico spiritu,& ecce cōsopiti sunt.Quid est cōsopiti? Mortui sunt.Nonne & illi viri pulchri,viri exercitus ascensoris cœli, qui vicerunt draconē(vt supra dictū est)propter sanguinem agni,& propter verbū testimonij sui, & ideirco sunt in coccineis? nōne inquā, & illi sunt mortui? Sunt quidem mortui,sed non consopiti.Nam & si mundo mortui sunt,deo viuunt,& in castris regis sui,regis viuentium nunc quoq; militāt,non minus quàm viuentes in carne militauerūt. Planè atq; indubitanter miro modo cum(deposita carne)sint in alio seculo, præsentes nobis sunt,& meritis regunt, virtutibus augēt residuū exercitū peregrinantē adhuc in hoc seculo.At illi agitatores,& deo mortui sunt,& huic seculo iam non viuunt,viuētibusq; nec obesse nec prodesse possunt aut poterunt,& idcirco verū est dicere,quia cōsopiti sunt,id est, profundo somno mortis sepulti sunt,vndè(donec cœlū atteratur)nō euigilabunt, nullūq; deinceps fortibus illis,viris illis supradictis,currui vel habenis domini facient obstaculū siue impedimentū. Consopiti,inquam,sunt inter agendū,siue dum agitur id quod sequitur . In itineribus cōturbati sunt,quadrigæ collisæ sunt in plateis, aspectus earū quasi lāpades,& quasi fulgura discurrentia. Fuerit,vt iam dictū est,exercitus ille Chaldaicus, cōtra Niniuē tam velox, tam properans,tāq; pomposus,quadrigis cōcurrentibus tam multis,vt præ multitudine viam inuenire non possent,atq; inter se colliderentur in plateis, & aspectus Babyloniorū ita fulgurei,aut nescio quo lumine luminosi,vt ante visu aduersarios terrerent,quàm mucrone prosternerent,nobis tamen ex abundanti est,vt huic sensui literali immoremur,potius spiritū sequamur,& post ipsum curramus.In hac die præparationis iudicii, quo iudicādus mūdus est, cuius illa Niniue,& pars fuit, & typū gessit,in hac inquā die præparationis cōturbati sunt viri Niniuitæ,diuersa cōturbatione in itineribus & in plateis,quadrigis collisis . Quibus in itineribus, vel quibus in plateis? Nimirum in illis,in quibus euangelica voce sapientia clamauit, sicut habemus in parabolis . Sapientia foris prædicat,in plateis dat vocem suam,in capite turbarum clamitat,in foribus portarū vrbis profert verba sua . Item. Nunquid sapientia nō clamitat,& prudentia dat vocem suam? In summis excelsisq; verticibus super viam in medijs semitis stans iuxta portas ciuitatis in ipsis foribus loquitur, dicens. O viri ad vos clamito ,&c. Ergo non in occulto,sed in itineribus,nō in angulis,sed plateis conturbati sunt,audita sapientiæ voce,audito euangelio,in quo reuelatur,ait Apostolus,ira dei de cœlo,super omnē impietatē,& iniustitiam eorum,qui veritatē dei in iniustitia detinēt. Conturbati & cōmoti sunt, tremor apprehendit eos,audientes aliā & meliorē esse ciuitatē, quàm suam Niniuen, aliud seculū esse,quàm seculum præsens,& hoc iudicandū esse per ignē.Ibi dolores vt parturientis, ibi inquā,id est,in illa conturbatione, in illo tremore, dolor nō sine fructu, sicut nō sine fructu dolor est parturientis.Multi enim audientes,quid præparetur Niniue.i.mundo huic,ita cōturbati sunt,vt contristarentur ad pœnitentiā, & ita tremuerunt, vt citò quærerent , quomodo possent fugere à ventura ira,& euadere illud iudiciū.Alij aūt qui increduli fuerūt,ita cōturbati sunt,& ita commoti sunt,vt irati semetipsos dirigerent & exagitarent, contra hoc magnæ præparationis euangelium,vndè & paulò ante agitatores nominati sunt. Quæ porrò vel cuius quadrigæ collisæ sunt in plateis? Vtiq; quadrigæ Aminadab, quod interpretatur spontaneus populi mei . Iste Aminadab Christus est,& huius quadrigæ collisæ sunt in plateis, occurrētes occurrētibus sibi quadrigis, superbi huius seculi, de qualibus in Zacharia dicit . Ipse pauper, & ascendens super asinā,& pullū filiū asinæ,& dispergā quadrigā ex Ephraim, & equū de Hierusalē,& dissipabit arcus belli.Quadrigæ Aminadab,quatuor sunt Euangelia,de quibus nobis contra Niniuen, quatuor magna prædicantur sacramenta, incarnatio ipsius Aminadab,cuius facies,facies est hominis. passio eiusdē,quæ facies est vituli.resurrectio ipsius,quæ facies est leonis.ascēsio eiusdē, quæ facies est aquilæ volantis.Magna ibi conturbatio, quia magna quadrigarū collisio . Qui bene conturbati sunt, qui ad pœnitentiam contristati sunt , per collisionem quadrigarū confitentur,& satisfaciunt,quòd in illa collisione fuerunt, nō per malitiam,sed per ignorantiam. Dicit enim quilibet illorū,puta Saulus,siue quispiam alius,prius aduersarius, postea correctus & fidelis quadrigarum socius.Nesciui, anima mea cōturbauit me propter quadrigas Aminadab.Nesciui,& ignorans feci,ignorans in incredulitate obstiti, cum repente vidissem quadrigas Aminadab,nunc autem considerata dignitate quadrigarum eius,conturbauit me anima mea,sana contritiones eius ô Aminadab.Quàm pulchræ quadrigæ,quàm splendidæ aurigæ. Aspectus(inquit)eorum quasi lampades,& quasi fulgura discurrentia.Et apud Ezechielem similiter habes,& aspectus eorum quasi carbonum ignis ardentiū,quasi aspectus lampadarum.

Qui mortui dicuntur cōsopiti.

Nota,cōtra errorem de sanctis.

Euangelica prædicatio in plateis.

Prouerb.1.

Ibidem.8.

Roma.1.

Psal.47.

Quadrigæ collisæ.

Zacha.9.

Quadriga Aminadab

Canti.6.

1.Timot.1.

Ezech.1.

Psalm. 67. *Matt. xlii.* Hæc erat visio discurrens in medio animaliũ splendor ignis, & de igne fulgur egrediens. Vbi quadrigæ collisæ sunt, ibi facies siue aspectus eorum, scilicet Euangeliorũ siue euangelizãtium quasi lampades, & quasi fulgura discurrentia. Lampades illuminãt, fulgura terrent. Sic isti habentes virtutes, siue virtutum operationẽ habentes, sicut in psalmo scriptũ est. Dominus dabit verbum euangelizantibus virtutes multas, dum prædicant vbiq; domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis, mentes hominũ & de cognitione veritatis illuminant, *Roma fortium suorũ recordata.* & de miraculis ad audiendum atq; credendum magis excitant, & rectè fulgura dixit discurrentia, quia non in vna tantùm mundi parte, sed per mundum vniuersum visa & audita sunt prædicationis euangelicæ miracula. Sequitur. [Recordabitur fortium suorum.] Quis recordabitur fortium suorum? Recordabitur Niniue, recordabitur mũdus, & verbi gratia, Roma, quæ tunc erat mundi caput, quando primùm quadrigarũ huiuscemodi collisio, siue collisionis fragor in plateis est auditus. Fortes eius multi fuerant, vtputa Torquati, Coruini, Cornelij, Scipiones siue Africani, Cæsares, siue Augusti. Eiusmodi fortiũ recordabitur (inquit) & sic factum est. Nam in detrogationẽ Christianæ pacis, in contemptũ euangelicæ gratię, quoties cõmemorati sunt fortium suorũ multiplices triumphi, de toto mundo, de Europa, Aphrica, atq; Asia concelebrati, propitijs (vt aiebant) diis suis, quorum opitulatione, quoniam florebat religio cultusq; in templis, prouecta & dilatata est magnitudo Romani imperij. Nunc autem aiebant, & in plateis queruli declamabant, pluuia desit, causa Christiani. Irati sunt dij, ꝓpterea insurgunt Britones, siue Dani, repugnant, imo impugnant Germani, iussa cõtemnunt Alani. Eiusmodi recordatione mundus recordabitur (ait) fortium suorum, quòd videlicet fortes fuerunt, non habentes deum Christũ, aut nomen Christianum. & si fuissent hodie fortes illi, non *Quomodo Christus fortiũ suorum recordatus.* auderet quisquam inferre nomen istud auribus eorũ. Sed audi quod sequitur. [Et ruent in itineribus suis.] Vanè recordabitur eo modo fortium suorũ mundus, nam quicũq; sic recordati fuerint, ruent in itineribus suis, ruent vt mendaces, & veritate oppressi. Nam econtra fortium suorum recordabitur, & ipse ascensor cœli, & efficaciter eorũ recordabitur, vt eorũ recordatio multum prosit. Postquam fortes sui præsenti vita excesserint, postquam occisi, & in sepulchro conuecti fuerint. Apostoli siue martyres, vtiq; fortes sui, ita recordabitur eorum, vt faciat eos viuentibus cooperari, & sermonẽ eorum cõfirmare sequẽtibus signis. Eiusmodi recordatio, *Iudic. 15.* vt lectorẽ amplius delectet, fiet secundum mysticum exemplum illius Samson fortissimi. Cum Philistum vociferantes occurrissent ei, irruente in se spiritu domini, inuentã maxillam, id est, mandibulam asini, quæ iacebat, arripiens, interfecit in ea mille viros, & cum sitiret valdè, aperuit dominus molarem dentẽ in maxilla asini, quam de manu proiecerat, & egressę sunt ex eo aquæ, quibus haustis refocillauit spiritum, & vires recepit. Secundum hanc similitudinem recordatus est iste fortium suorum, qui & secundum carnẽ infirmi & ignobiles, at secundum spiritum fortes & nobiles fuerunt, & ita fortes in manu Christi fortissimi, vt cum paucis illis ita comminueret fortitudinẽ seculi, sicut ille Samson deleuit mille viros in mandibula asini. Vbi *Matt. 22.* illos proiecit, aut proiecisse visus est. quia permisit occidi, quasi curã illorum negligeret, tunc valdè sitiuit ipse, id est, ecclesia, quæ est corpus eius, & timuit incidere in manus inimicorum, id est, infidelium, cõtra quos illi dum viuerẽt, verbo & opere magnum erãt firmamentum. Sic aperuit dominus sepulchra eorum, vt crebra prodirẽt fluenta miraculorũ, vndè ecclesia spũm refocillauit, & vires recepit, vt constanter dicere possit, Christum deum suum, deum non esse mortuorum, sed viuorum. & quia fortes sui omnes illi viuunt tunc & melius, quando mundo mortui sunt. Ruent igitur (ait) in itineribus suis illi fortiũ suorũ recordati, quia recordabitur & iste fortium suorum, recordatione bona & efficaci, vt probet quod illorũ vana fuerit, & istorũ vera fortitudo, cum quibus Niniuen, id est mundũ, ipse iudicabit secundum veritatẽ præeuntis huius sæpedictæ præparationis. Ita fiet quod sequitur. [Velociter ascendent muros eius, & præparabitur vmbraculum, Portæ fluuiorum apertæ & templum ad solum dirutum est, & *Niniue à Chaldæis capta.* miles captiuus abductus est, & ancillæ minabantur, gementes vt columbæ, & murmurantes in cordibus suis.] Literalis sensus de subuersione illius Niniue manifestus est, quòd velociter muros eius Chaldæi ascenderint, & propter obsidionem longissimam ad depellendos æstus vmbracula sibi præparauerint, & quòd apertis portis Niniue, quæ instar fluminũ habebat ciuium multitudinem, ingressus hostis, vt forum aut ædes forenses, ita diruerit & templum, & quòd miles captiuus abductus sit in Babylonẽ, & quòd ancillæ, id est, per metaphorã minores vrbes, vel certe captiuæ mulieres minatæ sunt ante ora victorũ, tantusq; terror fuerit, vt ne in singultus quidẽ & vlulatũ erumperet dolor, sed intra se tacitè gemerent, & obscuro murmure dẽuorarent lachrymas in morem mussitantiũ columbarũ. Sed in bello hominum, vt erant *Sensus mysticus huius historiæ.* Babylonii contra Assyrios, postquam velociter ascenderunt muros, Ad quid illis præparari vmbraculum? Nam qui obsiderent, tamdiu necessarium habent ad depellendos æstus vmbraculum sibi comparari, donec muros siue ascendendo, siue irruendo inuadere possunt. Ergo viri siue exercitus ascensores cœli, viri qui (vt supra dictum est) eunt in coccineis, ipsi sunt qui

velociter

velociter muros Niniue ascenderunt,& post eos nobis præpararum est vmbraculum.Manife
stius dicendum,Martyres sancti,apostoli sancti. Martyres(inquam)sancti,sanctorum apostolo
rum filij,ipsi sunt qui velociter ascenderunt muros Niniue,quando nondum erant apertæ flu-
uiorum portæ,quod factum est postmodum,sicut protinus sequitur.Portæ fluuiorum apertæ
sunt.Clausæ erant portæ fluuiorum,portæ populorum, portæ quas posuerant,quas clauserāt
huius mundi principes, reges,& tyranni, Cæsares atq; imperatores,vt fluuijs,id est, populis, *Martyrum*
ad vias euangelij quadrigas, quæ collidebantur in plateis, exire non liceret. Edicta pendebāt, *victoria.*
leges & proscriptiones in tabulis publicis propositæ erant,vt si quis ad euangelicam fidem ex
iret,nomenq; Christianum susciperet,capitalem aut aliam quamlibet subiret mortis sententi-
am . Hæc erat clausura fluuiorum,id est, populorum,hæ portæ non apertæ,& hi ferrei vectes
portarum.Non expectauerunt viri exercitus domini,viri nominati & inclyti, vt portæ fluuio
rum sese aperirent,vt principes populorum confitendi vel annunciandi Christū licentiam da
rent. Velociter muros Niniue ascenderunt,constanter principum seculi leges supergressi sunt,
& Christi nomen vltrò intulerunt,non ignorantes negocium istud corporibus suis fore peri-
culosum,imo præoptantes cum dispendio corporum facere lucrum animarum. Ascendentes
comprehensi sunt,tenti sunt, ante reges & iudices adducti steterunt,accusati nō negauerunt,in
terrogati Christum confessi sunt,diuersis pœnis afflicti,diuersis mortibus addicti,nonnulli etiā
assati gratias egerunt.Magnus ibi solis æstus,sed & præparabitur inquit vmbraculum.Com-
positis nanq;(vt supra iam dictum est)agitatoribus illis, interdum refrigescebat æstus persecu- *1.Cor.10.*
tionis. Exempli gratia,vt contigit Diocletiano,de regno eiecto,& Maximiano mortuo.An-
nuncio vobis(ait moriens martyr insignis) pacem ecclesiæ Christi redditā, Diocletiano de re-
gno eiecto,& Maximiano hodie mortuo.Hoc erat præparari vmbraculum,quod non dimit-
tebat eos tentari supra id quod poterant , vel diutius quàm poterant , sed faciebat etiam cum
tentatione prouentum,vt possent sustinere. Quid multa? Imperante spiritu sancto,ac dicente.
Tollite portas principes vestras,& eleuamini portę æternales, & introibit rex gloriæ,tandem
portę fluuiorum apertę sunt, & templū ad solum dirutum est.Portę,inquam,fluuiorum apertę
sunt,id est,leges principum deletę sunt,mortuis principibus,qui illas contra nomen Christia-
num scripserunt. & eleuatę sunt portę æternales, portę bonę, iustę leges, per quas rex gloriæ *Psal.23.*
Christus introiret,piorum principum leges,Christianorum imperatorum sanctiones.Itaq; tē-
plum ad solum dirutum est,idôlolatrię cultus destructus est.Portis enim apertis,eruperunt flu
uij. malis legibus remotis, melioribusque datis, quę non prohiberent,imo prædicarent Chri-
stum coli,certatimq; ad fidem confluxerunt populi, & ita desertus est adulter Iuppiter cum Iu
none & Venere; & omni sua turpi progenie, & templa destructa aut in Christi ecclesias con- *Roma.6.*
uersa sunt. Tunc miles captiuus abductus est,abductione bona,captiuitate beata,vt qui liber
iustitiæ fuerat,& huic Niniue,id est,huic mundo,imò & diabolo militauerat,seruus iustitiæ fi
eret,& deo creatori suo militaret . Et ancillæ eius minabantur,id est, humiles siue ignobiles se
culi,ante currū supra dictū boni captiuatoris Christi ducebantur.De qualibus Apostolus,Quę *1.Cor.1.*
(inquit)stulta sunt mundi elegit deus,& quæ non sunt,vt ea quæ sunt,destrueret.Non hoc di-
citur,quòd ita elegerit ignobiles, vt nollet eligere nobiles. nā & miles captiuus abductus est,
& ancillæ eius minabantur.i.nobiles pariter atq; ignobiles absq; acceptione personarum vi-
ctoris Christi seruitio subijciebantur.sed hoc dicit Apostolus, quòd in initio euangelij nō prius
nobilia,sed ignobilia deus elegit. Cur hoc? Vt nō glorietur omnis caro in cōspectu eius,quod *Gementes*
vtiq; futurū erat,si nobiles prius vocati,& per eos ignobiles ad Christi fidem fuissent adducti. *vt colūbæ.*
Quod protinus subiungit,gementes vt columbæ,murmurantes in cordibus suis,tam de mi
lite,quàm de ancillis, id est, tam de nobilibus,quàm de ignobilibus debet intelligi . Quid au-
tem gementes, vnde murmurantes? Non vtiq; quòd captiui abducti sunt,vel quòd minentur
ante currum triūphatoris huiusmodi,sed inde gemētes,quòd ab isto domino sibi incognito li- *Murmur.*
beri,& Niniue,hoc eū,mundi huius serui,fuerunt, & super hoc murmurantes in cordibus suis, *bonum.*
id est,semetipsos reprehendentes in conscientijs suis. Murmurare nanq; interdum in bono ac-
cipitur,vt illic. Ipsi dispergentur ad manducandum,si vero non fuerint saturati,& murmura-
bunt.Quod est dicere, ipsi qui conuersi erunt,dispergentur ad manducandum,id est,alios præ
dicatione sua sibi incorporandū. & si non fuerint saturati, hoc est, si prædicatio eorū non fru *Psal.58.*
ctificauerit , conquerentur , & dolebunt . Itaq; & hic cū dicit, gementes vt columbæ,murmu-
rantes in cordibus suis,sic rectè intelligitur,ac si diceret, conquerentes ac dolentes de peccatis
præteritis,& semetipsos,vt dictum est, reprehendentes in conscientijs suis.Nam licet gratia vi-
ctoris, & triumphatoris ducentis eos, non ignorent se esse saluatos, non tamen obliuiscuntur,
quales fuerint,& super hoc dolere & conqueri non desinunt in cordibus suis , Exempli gratia, *1.Cor.15.*
vt ille qui dixit, imò hodieq; confitetur & dicit . Ego sum minimus apostolorum,qui non sum *1.Timot.1.*
dignus vocari apostolus,quoniam persecutus sum ecclesiam dei.Item . Qui prius fui blasphe-
mus,& persecutor,& contumeliosus, sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in

incredulitate. Pro huiusmodi rectè dicuntur gementes, non vtcunque, sed gementes vt colũbæ.
Psal. 67. Columba nanque gemitũ pro cantu habet, & istis ita gemire valde dulce est, ita vt quando ca-
nunt quippiam in laudem captiuatoris sui. Verbi gratia, vt illud. Ascendisti in altum, cepisti
captiuitatem, siue iuxta aliam translationem, ascendens in altũ, captiuã duxit captiuitatẽ, quã-
do (inquam) tale quid canunt, tunc demum se legitimè cecinisse sciant, quando voces canen-
tiũ singultus animę violẽti, nimisque vltronei, crebro intercipiũt, & de oculis lachrymas eliciũt.
Ibi sunt gemitus similes gemitibus columbæ, quæ nescit nisi gemẽdo canere, vel canendo ge-
mere, tanque dulce est hoc & suaue, vt Psalmista testatur. Fuerunt (inquiens) mihi lachrymæ meæ
Psal. 41. panes die ac nocte. Vbi talis vel taliter captiuitas abducta est, qualis remanet Niniue? Ait, [Et »
Niniue quasi piscina aquarum aquæ eius, ipsi verò fugerunt. State, state & non est qui reuer- »
tatur. Diripite aurum, diripite argentum, & non est finis diuitiarũ præ omnibus vasis deside- »
rabilibus.] Hæc & cætera quæ sequuntur, quæ cõtra Niniuẽ dicuntur, talia sunt, vt rectè dictũ »
intelligas in titulo prophetiæ, onus Niniue. Onus quippe est Niniue, id est, condẽnatio multi-
Aquæ Niniue diuitiæ dicuntur. tudinis vniuersæ, multitudinis innumeræ, cuius quantitatis cõparatione pauci sunt, qui supra-
dicto modo de Niniue exierunt vel exeunt, qui mundũ damnatũ, & extremo iudicio dãnandũ
reliquerunt aut relinquunt. Qualis est, qualis remanet, qualis inuenienda & iudicanda est ista
Niniue? Quasi piscina aquarũ, inquit. Aquarum nomine quanquã populi solent intelligi, tamẽ
quoniam sequitur, & non est finis diuitiarũ, cõmodius intelligitur affluentia rerum. Culpatur
Niniue, culpatur mundus, & Niniue cupiditatis arguitur, dum dicitur, quasi piscina aquarum,
id est, insatiabile receptaculũ diuitiarũ, propter quas contẽpsit deũ. Aquæ (inquit) eius. Quid
Psal. 74. aquæ eius? Eclipsim, id est, defectionẽ dictionis fecisse videtur. Eclipsim nanque dicunt grammatici
Iohan. 6. defectũ dictionis, in quo necessaria verba desunt, vt cui pharetra de auro. Deest enim erat. Hæc
in diuinis sermonibus non inusitata est, vt in Psalmo: Quia neque ab oriente, neque ab occidente,
neque à desertis montibus. Deest enim, patet locus effugii. Et in Euãgelio. Si ergo videritis filium
hominis ascendentem, vbi erat prius. Ita & hic, cum dicit, aquæ eius, necessaria verba desunt,
Psal. 48. quæ eiusmodi esse debeãt, colligitur ex eo quod sequitur: Ipsi verò fugerũt, per hoc nanque datur
intelligi, quòd dicere velit, quia aquæ Niniue, id est, diuitiæ impiorũ, & gloria siue voluptates
eorũ, omne quod in mundo est, cõcupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, cuncta quæ
sub sole sunt, hic remanent, & nõ eos morientes sequuntur, iuxta illud. Quoniã cũ interierit di-
Lucæ 12. ues homo, nõ sumet omnia, neque descendet cũ eo gloria eius. Hic, inquã, remanet, ipsi verò fu-
gerunt. Quid est, fugerunt? Cito mortui sunt. Stultè (inquit deus) hac nocte repetunt animã tuã
abs te, quæ autẽ præparasti cuius erũt? Eleganter breuitatẽ vitæ hominis, sanctus scripturę spũs
Iob. 13. fugã nominare consueuit, vt illic. Qui videlicet homo quasi flos egreditur & cõteritur, & fugit
Ibidem. 9. velut vmbra. Item. Dies mei velociores fuerũt cursore, fugerũt & nõ viderũt bonũ. Multũ ergo
Aquę bonę & fideles. aquæ Niniue infideles sunt, quæ nõ sequuntur amatorẽ suũ. Econtra de aquis bonis, quæ non
piscinarũ siue cisternarũ, sed fontiũ viuentes aquę sunt. Nimirũ constat, quia fideles sunt. Siqui-
dem possessorẽ siue amatorẽ suũ nõ relinquunt morientẽ, sed cum eo vadunt, & sequuntur eũ
ad excelsa, & ibi transeuntem. Iste (inquit alius propheta) in excelsa habitabit, munimẽta sax-
Esaiæ 33. orum sublimitas eius, panis ei datus est, aquæ eius fideles sunt. Miro autem modo, quia dixe-
rat, ipsi vero fugerunt, id est, velociter nudi, & nihil secum portantes, de hac vita transierunt.
miro (inquam) modo & cum hostili irrisione inclamat eis dicens. State state, diripite aurũ, diri-
Hostilis irrisio. pite argentum. Quanta enim & quàm hostilis irrisio est taliter fugientibus, quos turbo mortis
nimis inuitos abripit, inclamare? state state. & quanto acerbius est dicere, diripite aurum & diri
pite argentũ, quàm dicere, diripuistis aurũ, diripuistis argentũ. Licet hoc etiã satis acerbum sit di
cere in tali fuga eorum. State state, inquit, statimque subiungit. Et nõ est qui reuertatur. Diripite
(ait) aurũ, diripite argentum, statimque annectit. Et non est finis diuitiarũ pręomnibus vasis de-
siderabilibus, quibus verbis insatiabilis eorũ fuisse auaritia declamatur. Multum vehemens &
omne rhetorũ seculariũ grandiloquiũ excedẽs, est ista redargutio, qua sub nomine Niniue spũs
Mala quæ auaritiã sequuntur. sanctus sanctorũ paracletus in isto sui nominis propheta redarguit mundũ de peccato, adhuc
addens. [Dissipata & scissa & dilacerata, & cor tabescens, & dissolutio genuum, & defectio in »
cũctis renibus, & facies omniũ sicut nigredo ollæ.] Parũ erat arguere de solo auaritiæ peccato, »
nisi & de vniuersitate malorum argueret, quorũ vtique auaritia radix est. Septẽ nanque dictioni-
bus grandisonis, quo videlicet numero vniuersitas designari solet, mala omnis quæ auaritiam
consequuntur, & quorũ ipsa radix est, vehementer declamat. Primo dicit eam dissipatã, secũdo
scissã, tertio dilaceratã, quarto cor tabescens, quinto dissolutionẽ genuũ, sexto defectionem in
cunctis renibus, septimo facies omnium esse sicut nigredinẽ ollæ. Dissipata enim est in cõstanti
actione, scissa tam sectarum quàm odiorũ contrarietate, dilacerata rapinarũ & cædiũ mutuarũ
assiduitate, & cor tabescens mœrore inuidiæ, dissoluta habens genua dissolutione diffidentiæ,
defectionẽ in renibus cũctis, ita vt nulla sit virtus cõtinẽtiæ. Quantũ enim in superbia tumuit,
tãtũ in libidinẽ fluxit. Quod vltimũ posuit, & facies oĩm sicut nigrido ollæ, idẽ est ac si diceret,
omnes

omnes diabolo similes existere. Nam ad Hieremiā loquitur dominus. Quid tu vides? Et dixi, inquit, Ollam succensam ego video, & faciem eius à facie aquilonis. Et dixit dominus ad me. Ab aquilone pandetur malum super omnes habitatores terræ. Olla succensa ab ipso incendio fugem retinet nigredinem, longè nimiumq; dissimilis auro vel argento, quod ex incendio maiorem & magis lucidam reportat puritatem. Ita diabolus & tota ciuitas eius, totus hic mūdus in maligno positus, de ipsis malis suis peior efficitur, multum dissimilis ciuitati dei, quæ tūc pulchrior apparet, quando excoquitur igne tribulationis instar auri vel argenti, quod (vt iam dictum est) probatum per ignē amplius enitescit. Quis dinumerare possit calamitates mundi miseri, quas isti, paucis, id est, septem dictionibus declamauit? Sunt historiæ, libri leguntur diuini & seculares, mala hæc recensentes, malorūq; causas quatuor animi passiones, dolorē siue tristitiam, timorem, gaudium, spem. Ex istis quatuor passionibus, vt ipsi quoq; seculares sentiunt, mala huius mundi oriuntur, quas videlicet passiones congruis hic descriptionibus insinuari, dum præmissis malis dicendo, dissipata & scissa & dilacerata, subiungit quatuor hæc, & cor tabescens, & dissolutio genuum, & defectio in cunctis renibus, & facies omniū sicut nigredo ollæ. Nam cor tabescens quid aliud est, quàm tristitia, siue dolor aut inuidia? Porrò dissolutio genuum, timor huius seculi est, & qui timorē illū habet, sine dubio ad omne opus virtutis genibus dissolutus est. Gaudium seculi maximè in renibus est, & proinde defectionē in cunctis renibus, voluptates inexplebiles intelligimus. Spes mundi nō mundo, sed in dæmonibus fuit, & dæmonū thecis, id est, simulachris, de quibus quia scriptū est. Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnis qui confidet in eis. rectè & hic dictū intelligimus, & facies omnium sicut nigredo ollæ, id est, similes illi sunt in quo sperant, in quo confidunt diabolo denigrato, & tenebrarū principi. Quis illas legens historias, imò tragœdias truces & sanguineas, non exhorrescat, atq; admiretur, quomodo mundus subsistat? Adhuc malum quoddam est huius mundi, quod nondum dixit, malum peius omnibus malis, malum quod reum hunc mundum conuicit, & excusationem tollit de omnibus malis. Quod est illud malum? Nimirum quia venientem ad se saluatorem filiū dei nō recipit. Malum istud enunciaturus spiritus sanctus, miro modo vocem suam mutat, quia malum istud cæteris malis dissimile est, & idcirco voce mutata, tanquam iudiciali actione, cum iudiciaria maiestate exclamando percunctatur, percunctādo exclamat.

Hier. 1. *Olla succensa.* *Quatuor animi passiones, omniū malorum causa.* *Psal. 113.* *Mundi peccatum inexcusabile.*

" [Vbi est habitaculum leonum, & pascua catulorum leonum. Ad quam iuit leo, vt ingrede-
" retur illuc catulus leonis, & non est qui exterreat. Leo cepit sufficienter catulis suis, & necauit
" leænis suis, & impleuit præda speluncas suas, & cubile suum rapina.] Iuxta literam de Niniue dicitur, quòd habitaculum regum fuerit aula nobilium, ad quam perrexit leo rex Babylonis, id est, Nabuchodonosor, & catulus leonis subreguliquiq; eius, & non fuit qui eis resisteret. Secundum anagogen de leone, qui ad istum mundum venit, quod sentimus scrupulosè dicimus, quia videlicet cum leonem hunc diabolum nostri maiores intellexerunt, nos illum leonem, nos illum catulū leonis intelligi præoptamus, de quo patriarcha Iacob. Catulus (inquit) leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti. Requiescens accubuisti leo, & quasi leæna. Quis suscitabit eum? Nam iste solus reuera ille leo est, quem non est qui exterreat, & iste impleuit præda speluncas suas, & cubile suum rapina, quia ad prędam, inquit, fili mi ascendisti. & ipse de semet ipso. Ego, inquit, si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Igitur quoniā hactenus sub nomine Niniue arguatur mundus de peccato, dicendo: & Niniue quasi piscina aquarū, &c. pulchrum nobis est intelligere, quòd nox arguatur de iustitia dicendo: ad quam iuit leo, vt ingrederetur illuc, vbi subaudiendū est, & à Niniue, id est, ab hoc mundo nō est susceptus. Nam in hoc est iustitia dei, quòd iuxta veritatem suæ promissionis, quæ ad patres facta est, Christus in hunc mundū venit, quo facto verax deus iustificatus est in sermonibus suis, & de hac iustitia mundus arguitur, quòd eū non susceperit. Nam per ordinem dicta sequamur. Vbi est, inquit, habitaculum leonum, & pascua catulorum leonū. Cum multa sint vel fuerint habitacula Niniue, id est, multæ ciuitates huius mundi, quæ & leonum, & catulorum leonum, & vrsorum, & pardorum, omniūq; ferarum seu bestiarum habitacula siue pascua meruerint dici, vnum tamen nominatim libenter hic inquiri intelligimus habitaculum leonum, & vnam pascuam catulorum leonum, ita vt & ipsum habitaculum certum sit nominatum, & ipsi leones siue catuli leonum quid egerint, & qui, vel quando fuerint, non sit incognitum. Arbitramur nanq;, quòd ipsa fuerit Hierusalem eandem ob causam rectè dicta vel dicēda Niniue, ob quam dicitur Sodoma & Aegyptus, sicut in Apocalypsi habemus. Et corpora, inquit, eorū ponēt in platea ciuitatis magnę, quę vocatur spiritaliter Sodoma & Aegyptus, vbi & dominus eorū crucifixus est. Eandem, inquam, ob causam vocatur Niniue, & enim ipsa erat mundus, qui crucifixo domino est gauisus, quemadmodum dixit discipulis suis. quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit. Quando iuit ad eam leo siue catulus leonis, vt ingrederetur illuc? Nimirum quando descendit de cœlis, & de gente illa incarnatum est verbum dei, vtiq; leo & catulus leonis, id est, deus fortissimus, & filius dei fortissimi, vt ingrederet illuc, quod videlicet ipsa noluit, vnde &

Leo Christus. *Genes. 49.* *Iohan. 12.* *Quomodo Hierusalē dicitur Niniue.* *Apoc. 11.* *Iohan. 16.*

vndè & ille dicit ei. Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodū gallina cōgregat pul
Matt.23. los suos sub alas, & noluisti. Leonis eiusdē siue catuli leonis quòd verè sit vel fuerit fortitudo
magna, breuiter prædicatur, cum dicitur, & nō est qui exterreat. Solus enim iste dicere potuit.
Venit enim princeps mundi huius, & in me nō habet quicquam. Quomodo iste leo cepit suf-
ficienter catulis suis, & necauit leænis suis? Quomodo impleuit prēda speluncas suas, & cubile
Iohan.12. suum rapina? Ad prædam, inquit, fili mi ascendisti, id est, exaltatus es in cruce, infernū confre
gisti, & expoliasti, atq; atriū illius fortis armati, tu fortior inuadens vniuersa arma eius, in qui-
Luca.11. bus confidebat, diripuisti, & spolia distribuisti. Cepit igitur leo sufficienter catulis suis, id est,
idem Christus apostolis vel prædicatoribus suis, quibus moriendo, & spiritū sanctū tribuendo,
virtutem dedit, & viam fecit, quatenus per mundū vniuersum ministerium explerēt eiusdem
Roma.8. direptionis suæ siue expoliationis. Cepit, inquā, sufficienter, quia nullus eorū defuit aut deerit,
qui secundum propositum vocati sunt sancti, nullus omnino deest, quin eosdē, quos præsciuit
& prædestinauit cōformes fieri sibi, vocet, iustificet, atq; magnificet. Quomodo autem & ne-
cauit leænis suis, vel quibus leænis suis? Nimirum vna leæna, & multæ eius leænæ, vna est eius
Actor.10. ecclesia, & multæ quæ per orbem particulares sunt ecclesię, quibus quicūq; incorporantur, eo
modo necantur, quem significans spiritus Petro dicebat: Surge Petre, occide, & māduca. Hæc
est præda qua speluncas suas impleuit, & hæc rapina quæ cubile suum impleuit. speluncas, in-
quam, suas, id est, mansiones quæ in domo patris eius multæ sunt, & cubile suū, id est, paradisū
Quæstio, deliciarum. Illic prædā suam deposuit, illic rapinā suam collocauit, prædam vtiq; iustā, & ra-
vbi est, du- pinam cum iudicio raptam, quia non aliena prædatus est aut diripuit, sed sua iniustè adēpta,
pliciter fit. rectè sibi restituit. Quis satis vt dignum est, vt sese res habet acrimoniam percunctationis hu-
iusce persentit, cum propter causam huiusmodi proclamamus. Vbi est (inquit) habitaculū leo-
Genes.3. num, & pascua catulorum leonum eius. Qua intentione hic dictum putamus, vbi est? Duobus
Iob.20. autem modis dicitur, vbi est. Aliàs quidem, dum quis requiritur vt arguatur, velut cū Adam
requirens dominus ait, vbi es. Aliàs autem, cum idcirco requiritur, vt iam non esse ostendatur,
quemadmodū in Iob dicitur. Si ascenderit vsq; in cœlum superbia eius, videlicet impii, & ca-
put eius nubes tetigerit, quasi sterquiliniū in fine perdetur, & qui eum viderant dicēt. Vbi est?
Velut somnium auolans nō inuenietur. Vtrolibet horum modo hic dicatur, nunc vbi est ha-
bitaculum leonum? Multum ad causam, quam præmisimus, attinet. Veruntamen quoniam
iam diximus Naum interpretari consolatorem, & paracletum spiritum sanctum in hoc stare,
vt arguat mundum de peccato & de iustitia & de iudicio, & delectat magis hoc sentire, quod
Hierusalē dicendo: vbi est, idcirco requiratur illud habitaculum leonum, & illa pascua catulorū leonū,
habitaculū pro eo quòd leonem iam dictum venientem, vt ingrederetur illuc, leonē de tribu Iuda Chri-
leonum. stum, cum viderent eum quasi agnum, malè susceperunt, tanquā leones & catuli leonū. Susce-
Iohan.16. perunt me (ait) sicut leo paratus ad prædam, & sicut catulus leonis habitans in abditis. Leones
illi pontifices, & catuli leonum pharisæi fuerunt. Habitaculum leonū ciuitas Hierusalē, pascua
leonum templum opulentum. Ibi nàq; prædam de populo faciebant, & ob eandē causam ita
pascua catulorum leonum, sicut rectè dicta est; & erat illa domus spelunca latronū. & reuera
vbi arguitur mundus, rectè ipsa redargutio ab illo tali leonū habitaculo incipitur, quia veniēs
ad hunc mundū leo, de quo iam diximus, leo de tribu Iuda Christus, suam illi habitaculo prę-
Psal.16. sentiam corporalem exhibuit, vt primùm ingrederetur illuc, & deinde in omnes gentes pœni-
tentia & remissio peccatorum prædicaretur in nomine eius. Fatui leones, & stulti catuli leonū,
qui propositum illius auertere putauerunt, occidendo illū. nam ille moriendo cepit sufficiēter
Actor.13. catulis suis, vndè iam dictum est & de ipso quoq; habitaculo leonum tam sufficienter cepit, vt
nullus deesset de omnibus quos habere voluit. Etenim crediderunt, inquit Lucas, quotquot
præordinati erant ad vitam æternam. Igitur primò (vt iam dictū est) arguendum erat illud ha
bitaculū leonū, & ita, vt perditionis mundi siue iudicij, quo mundus iudicandus est per ignem,
fieret exemplum. Hoc est quod confestim requisito, & quasi astāte reo illo leonum habitaculo,
talem edidit sententiam. [Ecce ego ad te dicit dominus exercituū, & succendā vsq; ad fumū "
quadrigas tuas, & catulos tuos comedet gladius. Exterminabo de terra prædam tuam, & non "
Dominus audietur vltra vox nunciorum tuorum.] Sententia hæc iam dudum super illud habitaculum "
exercituū venit, & euentum eius totus orbis audiuit. Ecce, inquit, ad te dicit dominus exercituum. Quis
Christus. ille dominus exercituum hæc dicit, nisi ille leo, qui (vt iam dictum est) iuit ad eam, cui hæc di-
cit? Nam ipse est dominus exercituū, & competenter nunc seipsum nominauit dominū exerci-
tuum, dum dicit. ecce ego ad te, subauditur, venio cum exercitu Romanorū. Mei namq; nō so-
lum exercitus angelorū, verumetiam exercitus hominū, exercitus cunctarū gentiū mihiq; mi-
litant, etiam dum nesciūt, meamq; voluntatem faciūt, dum gens in gentem, & regnū cōsurgit
aduersus regnū, miroq; modo iustis iudiciis meis, non iusta, sed valde iniusta intentione sua, ser
uiunt. Ecce ego, inquam ad te, non iam vt agnus, sicut prius in multitudine misericordiæ, sed
tanquam leo cum exercitibus suis, cum exercitibus Romanis, in ira & iusto furore. Talis ecce
ego ve-

ego veniam ad te, & succendam vsque ad fumũ quadrigas tuas, & catulos tuos comedet gla-
dius. Hoc ego faciam per manus exercituum meorum, per manus Romanorum. Quadrigas
tuas, id est, superbiam tuam, ciuitates tuas, & omnia superbiæ tuæ instrumenta, ipsumq; tem-
plum, elationis tuæ currum præcipuum, succendam vsque ad summum, id est, nõ ita vt extin
guatur, & remaneat semiustum, vt fieri solet, quando concurrentibus auxiliis, antequam cun-
cta deuoret, extinguitur incendiũ, sed ita vt omnibus consumptis, & materia deficiente mori-
entis ignis, reliquiæ conuertantur in fauillam & fumum, videlicet secundũ Sodomorũ exem- *Gene.19.*
plum, de quibus ita scriptum est. Abraham autẽ consurgens mane, vbi steterat prius cum do
mino, intuitus est Sodomam & Gomorram, & vniuersam terrã regionis illius, viditq; ascen-
dentem fauillam de terra, quasi fornacis fumum. Sicut nullus fuit, qui extingueret Sodomam,
vel propter quem deberet deus parcere illi regioni, egresso Loth cum suis, ita nullus erit, qui
me succendente extinguat te, ad quam iui, & à qua recessi, & vsque ad fauillam & fumum ar-
debis, & tunc catulos tuos, id est, filios qui in te sunt, comedet gladius, id est, cadent in ore gla *Nuncij sa-*
dij, & qui superfuerint, captiui ducentur in omnes gentes. Exterminabo de terra prædã tuam. *cerdotes,*
Quam prædam tuam, nisi domum tuam, domum quondam meam, quam cum deberet vo- *qui & an-*
cari vel esse domus orationis, tu speluncam latronum fecisti. Illam talem prædam tuã ita ex- *geli.*
terminabo, vt non sit, vt non remaneat lapis super lapidem, qui nõ destruatur. Et non audie- *Malach. 2.*
tur (ait) vltra vox nunciorum tuorum. Nuncios, quos grecè dicimus angelos, sacerdotes intel-
ligimus, iuxta illud in Malachia. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirunt ex
ore eius, quia angelus domini exercituum est. Eiusmodi nunciorum siue angelorum quondam
vox audiebatur, quia videlicet sacerdotes hostias immolantes pro populo orabant, & exau- *Esaias.*
diebantur, sed vltra (inquit) vox eorum nõ exaudietur, & neq; preces, neq; sacrificia de mani-
bus eorũ suscipientur. Hinc est quod in Esaia loquitur. Et cum extẽderitis manus vestras, auer-
tam oculos meos à vobis, & cum multiplicaueritis orationẽ, nõ exaudiam, manus enim vestræ
plenæ sunt sanguine. Proinde cum dicit, vox nunciorum tuorũ, pariter intelligendum est, &
non iam meorũ. Olim quippe sacerdotes illi tẽpli, sicut & prophetæ, dicebantur & erãt nũcij
domini. De sacerdotibus iam ante dictũ est exemplum, labia sacerdotis, &c. Porrò de prophe-
tis illud exemplum siue testimoniũ est. Et dixit Aggæus nuncius domini de nũciis domini, &c. *Aggæi 1.*
Olim (inquam) erat, vt dicerentur illius templi sacerdotes siue prophetæ, angeli siue nuncij do
mini, sed ex quo ciuitas vel gens illa Christum negauit ante faciem Pilati, iam non sunt nuncij
domini, & idcirco vox nunciorum signãter tuorũ dixit, & non iam meorum, debet subintelligi.

FINIS LIBRI SECVNDI.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN NAVM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER TERTIVS.

EVANGELIO Christi, in quo reuelatur (ait Apostolus) ira dei de cœlo *Roma. 1.*
super omnem impietatẽ & iniustitiã hominum, eorũ qui veritatẽ in iniustitia
detinent, quorum in hoc propheta sub nomine Niniue intelligimus vniuer
sitatẽ, magnum & euidẽs est veritatis testimoniũ, id quod (sicut in antedictis
ostendimus) manifestiũ eiusdẽ iræ primi Iudæi subierunt iudiciũ. Verax Chri *Ibidem 2.*
stus, & veridicus Christi Apostolus, in quo Christus iã dudũ loquebatur. His
(inquiẽs) qui ex contẽtione, & qui nõ acquiescũt veritati, credũt autẽ iniquita
ti, ira & indignatio, tribulatio & angustia in omnẽ animã hominis operantis malũ, statimq; sub
iungẽs, Iudæi primum & Græci. Sicut prædixerat, Sicut præscripserat, Iudæi primum, ita factũ
est. quia cum Iudæus & græcus, siue Iudæus & gentilis malũ operans, ipse sit mundus damna-
tus & damnandus, primus iam damnationis partem subijt Iudæus, ita vt dubiũ iam non sit, vel
esse debeat, quin subditus sit & Græcus, quando pariter in fine seculi ambo iudicabuntur. Plu
rimum hoc valere arbitramur ad elucidationem prophetiæ huius, vt in cæteris quoq; quæ de
inceps sequuntur, sine dubio prædicantia irã & indignationem, tribulationẽ & angustiã, in o-
omnem animã hominis operantis malum, semper illud memoriter teneamus, Iudæi primum *Ciuitas san*
& Græci. Sequitur. [Væ ciuitas sanguinum, vniuersa mendacij dilaceratione plena, non rece- *guinũ, Hie*
det à te rapina.] O ciuitas sanguinum, ciuitas diaboli, contraria ciuitati dei. Omnis anima ho- *rusalem.*
minis operantis malum, Iudæi primùm & Græci. Væ tibi propter hoc ipsum, quòd es ciuitas
sanguinum,

ſanguinum, quia videlicet ſanguinem effudiſti, & in ſanguinibus ædificata es. Tu primum ô
Matth. 23. omnis anima Iudæi malũ operantis, ciuitas ſanguinum es, plus quàm omnis anima Græci, ex
quo Chriſtum occidendo, patrum tuorum, qui prophetas & iuſtos occiderunt, menſuram im-
pleuiſti, vt veniret ſuper te omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt à ſanguine Abel iuſti. Væ tibi,
quia tu es ciuitas ſanguinum (vt iam dictum eſt) non tantùm eo modo quo anima Græci ſiue
gentilis, ſed abundantius, quia Græcus ſiue gentilis, qui martyrum ſanguinem fudit, legem nõ
Roman. 1 habuit, promiſſiones ignorauit. Tu legem habens, promiſſiones audiẽs, & prophetas, & ipſum
dominum prophetarum occidiſti. Et vniuerſa quidem ciuitas mendacij dilaceratione plena,
ſed tu anima Iudæi abundantius q̃ anima Græci, quia Græci quidem anima in pluribus veri-
Mendacij tatem dei in iniuſtitia detinuit, ſiue in mendacium commutauit, & cum cognouiſſet deum, nõ
dilacerati- ſicut deum glorificauit, aut gratias egit. Tu autem ipſam veritatem de carne tua ortã, & vidi-
one plena. ſti & odiſti, & mendacijs circundediſti, & mẽdaci occaſione ad mortẽ tradidiſti. Non dico ciui-
tas mendacio plena, ſed dico quod plus eſt, mendacii dilaceratione plena, quia neque omnis
Græcus vno modo mentitur, ſi ipſum mendacium in plures apud eum ſectas ſcinditur & dila
ceratur, neq; omnis Iudæus vno modo de ſanctis ſcripturis mentitur, ſed nunc aliud, & nũc ali
ud cõfingit, vt effugiat, quoties illum quiſpiã veritatis, quæ Chriſtus eſt, miles ſtrẽnuus inſequi
tur. Væ tibi, quia non recedet à te rapina, id eſt, remittetur tibi rapacitatis vel auaritiæ culpa,
quæ tibi malorum omnium radix extitit, & cauſa homicidarum, propter quæ tu ciuitas ſan-
guinum vocaberis, & verè es. [Vox flagelli, & vox impetus rotæ, & equi fremẽtis, & quadrigæ „
feruentis, equitis aſcendentis & micantis gladij, & fulgurantis haſtæ, & multitudinis interfectę, „
& grauis ruinæ, & finis non eſt cadauerum.] Tam pulchra (inquit beatus Hieronymus) iuxta „
Quãtus ter Hebraicum & picturæ ſimilis, ad prælium ſe præparantis exercitus, deſcriptio eſt, vt omnis ſer
ror in nouiſ mo meus ſit vilior. Qualiſcunq; fuerit, quantumcunq; terribilis extiterit ille exercitus Ba-
ſimo iudicio bylonis, qui Niniuen in tempore illo ſubuertit, nullam poteſt habere comparationem ad ma-
gnitudinem fortitudinis, iræ & indignationis, anguſtiæ & tribulationis, quæ ſuperueniet vni-
uerſo orbi in die iudicij vniuerſalis, quo tendentẽ prophetiæ ſpiritũ, noſtri conantur ſequi præ
ſentis intentio ſermonis. Vox (inquit) flagelli, vox impetus rotæ. Vbi vocem, quam dicit, au-
Matth. 13. dierat iſte? Nimirum intus audiuit, in interiore homine audiuit, vbi ſunt vel eſſe debent aures
Voces ſeptẽ audiendi myſteria regni dei, quales dominus requirebat, clamans ad turbas. Qui habet aures
in parte vi audiendi audiat. Sunt autem de victrici parte voces ſeptẽ. Vox flagelli, & vox impetus rotæ,
ctrici. vox equi frementis, vox quadrigæ feruentis, vox equitis aſcendentis, & vox micãtis gladij, &
vox fulgurantis haſtæ. Nam quod ſequitur. Et multitudinis interfectæ, & grauis ruinæ, & finis
cadauerum non eſt, afflictæ partis miſeriæ ſunt. Per hunc ſeptenarium numerum vocum, vni-
Lucæ 21. uerſitatem intelligimus commotionũ, quæ magnę Niniue, id eſt, mundi huius præcurrent ex-
Hiere. 2. cidium, ſecundũ hæc verba veritatis, quæ tranſire nõ poſſunt. Et erunt ſigna in ſole, & luna,
Ioſephus de & ſtellis, &c. vſque, nam virtutes cœlorum mouebuntur. Et quoniam iam diximus ſecundum
bel. Iuda. li Apoſtolum, venturam eſſe iram, in omnẽ animã operantis malum, Iudæi primum & Græci,
bro. 1. ca. 17 opportunè nunc ad memoriam redit. quia ſicut Ioſephus refert, toties voces Iudæus audiuit,
quando accepturus erat primitias damnationis, id eſt, quando in excidium Hieroſolymorum
venturi erant Romani. Ieſus (inquit) filius Aman plebeius & ruſticus, cum ad feſtum diem ve-
niſſet, quadriennium prius quàm bellum gereretur, repentè exclamare cœpit, vox ab oriente,
vox ab occidente, vox à quatuor ventis, vox in Hieruſalem & templum, vox in maritos no-
uos, nouaſq; nuptas, vox in omnem hunc populum. Septima vox erat magis continua, væ væ
Hieroſolymis. Quocũq; ſpiritu ille attonitus, voces illas declamauerit, nos & illarum & iſtarũ
ſeptenario numero vocum deſignatam intelligimus, illic primum Iudęo, hic Iudæo pariter &
Græco, malorum ſiue miſeriarum vniuerſitatem, quæ tunc vniuerſo orbi ſuperuenient. Non
quidem equis & quadrigis, cæteriſq; rebus bellicis, quæ hic declamantur ad iudicandum hunc
mundum, deus vtetur. ſed ſicut iuſtũ eſt, vt per quas res peccauit hic mundus ſuperbus ac ſan
guineus, earundẽ rerũ nominibus terrores illi prædicentur, cum quibus eſt iudicandus. Iuxta
Matth. 20. hunc ſenſum & illud dictum accipimus. Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribũt.
Similiter nanq; dici conuenit. Omnes, qui abutentes potentia flagellauerint, & imperium rotæ,
& equum frementem, & quadrigam feruentem, & equitem aſcendentem, & micantem gladiũ,
& fulgurantem haſtam agitauerint, ſiue librauerint, maximè ſuper eos qui domini dei ſunt. &
flagello inundante, & rota impetente, & equo fremente, & quadriga feruente, & equite aſcen-
dente, & gladio micante, & haſta fulgurante peribunt, & ipſi interfecti, & graui ruina preſſi ia-
cebunt, nec erit finis cadauerum, quia in ſempiternum cadauera erunt, quia morte ſempiterna
mortui, vera vita, quæ deus eſt, ſine fine carebunt. Sequitur [Et corruent in corporibus ſuis, pro
pter multitudinẽ fornicationũ meretricis ſpecioſæ, & gratæ, & habentis maleficia, quæ vendi- „
dit gentes in fornicationibus ſuis, & familias in maleficijs ſuis.] Corruent (inquit) in corpori- „
bus ſuis, ſcilicet in ara tremendi iudicis, ad cuius aduentum omnes homines reſurgere habent „

cum cor-

cum corporibus suis,& in infernũ corruere,omnes impii cum ipsis,in quibus peccauerunt,cor-
poribus suis.Quam ob causam? Propter multitudinẽ(inquit)fornicationũ meretricis speciosæ,
& gratæ,& habentis maleficia.Quæ est illa meretrix? Cupiditas.Quæ enim alia meretrix dici *Meretrix*
potest,vel cogitari,cum qua mundus iste à creatore suo recedẽs fornicatus sit?Ipsa est, quæ ad- *cupiditas.*
ornata multis & pulchris creaturarum instrumentis,mundum infelicem per concupiscentiam
carnis,& concupiscentiam oculorum multipliciter decepit,ita vt seruire faceret eum creaturę
potius quàm creatori. Speciosa nanq; videtur,et grata est oculis eorũ corruptis,& animis am-
bitiosis, qui attendere nolunt vel perpendere,quanto speciosior esse possit deus,omniũ creator
& dominus. Habet & maleficia meretrix ista,scilicet immixta suæ voluptati malignorũ spiri-
tuum insidias , verbigratia,dum auro vel argento,quæ pulchra sunt, ita sese adhibent spiritus
maligni,vt delitescẽtes in simulachris,dãdo responsa,mundũ opinione repleuerint,quod opera
manuũ hominũ, scilicet aurea vel argentea simulachra,dii sunt.Ita vendidit ista meretrix gen-
tes in fornicationibus suis, & familias in maleficijs suis,quia videlicet per ebrietatẽ cupiditatis
accidit, quòd animæ hominũ,auri & argenti pulchritudine intantũ delectatę sunt, vt se prosti-
tuerent simulachris.Non tantum gentes,verum & familias vendidit,in eiusmodi fornicationi
bus vel maleficiis suis,id est,non tantũ illos qui ignorabãt deũ,neq; per scripturã aliquã nomen
eius audierant,verumetiã eos,qui legẽ acceperant,vndè & deo creatori quodãmodo familiares
" erãt,sæpissimè secum fecit fornicari,sicut passim ferè omnes testãtur libri diuini. [Ecce ego ad te
" dicit dominus exercituũ , & reuelabo pudenda tua in faciẽ tuam , & ostendã gentibus nuditatẽ
" tuã,& reginis ignominiã tuam,& proiiciã super te abominationes tuas,& contumeliis te afficiã,
" & ponã te in exemplũ,& erit omnis qui viderit te,resiliet à te,& dicet. Vastata Niniue.] Supra
dixerat. Ecce ego ad te, dicit dominus exercituũ,& succendam vsque ad fumũ quadrigas tuas.
& nunc dicit dominus. Ecce ego ad te,& reuelabo pudenda tua in faciẽ tuã.Illic superbiam, hic
mundi huius arguit luxuriã , quæ deo mala sunt præcipua in peruersione totius hominis,quia
videlicet superbia spiritũ erigit , luxuria càrnẽ corrũpit.Reuelabo(inquit)pudenda tua in faciẽ *Psalm. 49.*
tuam . Hoc ipsum in Psalmo sic dicitur. Arguam te,& statuã cõtra faciẽ tuam.Nunc enim per
mentis superbiã videre dedignaris vel scire,qualẽ vel quantã habeas turpitudinis maculã. nec
pudet te, quod insatiabilẽ luxuriã & libidinẽ i equaris passiuã.& si vides,nõ tibi est pudori, imò
lætaris,cum malefeceris , & exultas in rebus pessimis.& peccatũ tuum sicut Sodoma prædicas,
nec abscondis. Tum nimirũ,quando tibi præ magnitudine tribulationis & angustiæ sic super- *Prouerb.2.*
bire,sic lætari , & sic exultare non vacabit,nuda turpitudinis cõscientia,melius patebit in facie *Esaiæ.3.*
tua,in oculis tuis, iugi memoria,quasi libro semper aperto,vt semper legere cogaris,quęcunq;
fecisti,dixisti, aut mente tractasti.Nec soli tibi ò quæcunq; anima hominis operãtis malũ,Iudęi
siue Græci,nõ(inquam)soli tibi reuelabo pudenda tua,modo quo iam dixi,sed & ostendã gen-
tibus nuditatẽ tuã, & regnis ignominiã tuam.Quibus gentibus & regnis,vel ad quid ostendam
illis nuditatẽ & ignominiã tuã? Nimirũ omnibus gentibus,quascunq; feci, de quibus Psalmista. *Psalm.85.*
Venient(inquit) & adorabũt coram te, & glorificabunt nomẽ tuũ.ad hoc ostendã, vt videntes
damnationis tuæ causam,sciãt etiã laudẽ iudicii vel iudicãtis iustitiã, & sciẽtes,dicãt. Magna & *Apocal.15.*
mirabilia opera tua domine deus omnipotẽs,iustæ & veræ vię tuę,rex seculorũ.Quis nõ time-
bit te domine,& magnificabit nomen tuũ? Quia tu solus pius,quoniã omnes gentes veniẽt,& *Ibidem.19.*
adorabũt in cõspectu tuo,quoniã iudicia tua manifesta sunt. Itẽ.Salus,& gloria,& virtus deo no
stro, quia vera & iusta iudicia eius sunt, quia iudicauit de meretrice magna,quæ corrupit terrã
in prostitutione magna. Vt hoc dicant, vel dicere sciant ,ostẽdam illis nuditatẽ tuam,& proii-
ciam super te abominationes tuas,& contumeliis,subauditur tuis,te afficiã,& ponam te in exẽ-
plum,vt videlicet de te capiant diuinę laudis materiam siue documentũ,semperq; iustæ sæue-
ritatis vel sæueræ iustitię dei in te sciant experimentũ.Quomodo autẽ omnis qui viderit te,resi-
liet à te, & resiliendo dicet. Vastata es Niniue? Videlicet eo modo,vt magnũ chaos firmatum
sit inter te,& omnẽ qui non tenebitur tecum in tua perditione,& multũ lætus erit,quòd poterit
resilire à te, nec saltem ad horam capiet transire ad te pro vlla consolatione. Nam cum dixerit,
Vastata est Niniue,nihil addet amplius loqui aut adiungere se tibi aliquo verbo vel gestu con-
" solantis.Sequitur enim. [Quis commouebit super te caput? Vndè quæram cõsolatorem tibi.]
" Commotio capitis aliquando pro insultatione,aliquãdo pro consolatione solet intelligi . Pro *Duplex mo-*
insultatione,vt illic. Opprobriũ factus inimicis meis, viderũt me,& mouerunt capita sua.Item. *tio capitis.*
Deriserunt me, locuti sunt labiis,& mouerũt caput.Hæc nanq; prędicta de eo sunt,q crucifixo *Psalm.108*
domino pręterẽtes blasphemabant eum,mouẽtes capita sua.Pro cõsolatione verò, vt in Iob: *Psalm.21.*
Venerunt autem ad eum omnes fratres sui, & vniuersę sorores suę,& cuncti qui nouerunt eum *Iob.42.*
prius, & comedrrunt cum eo, & mouerunt super eum caput,& cõsolati sunt eum. Circunstãtia
discernunt cõmotionem capitis, vtrum consolantiũ , an deridentium sit.Cum dixisset hic,quis
commouebit super te caput suum?statim subiunxit . Vndè quæram consolatorem tibi?Ergo
quis cõmouebit super te caput,idem est,ac si dicat.Quis tibi cõpatietur,quis te consolabitur,&

ſubaudiendum eſt nullus. Item cum dicit. Vndè quæram conſolatorẽ tibi? opportunè ad me-
Luca.19. moriã redit illud, quod Abraham reſpondit ardenti diuiti. Nam quod vni dixit, omnibus di-
ctum debet intelligi. Vndè tibi aditum quæram, vt Lazarum mittam, qui refrigeret linguam
tuam? In omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatum eſt, vt qui volunt hinc trãſire ad
vos, non poſſint, neq; inde huc tranſmeare. Ergo non eſt vndè quæram conſolatorem tibi, tem-
pus tuæ conſolationis omne præteriit. Recepiſti bona, recepiſti conſolationẽ in vita tua. Sequi-
tur. [Nunquid melior es ab Alexandria populorum, qui habitant in fluminibus, aqua in cir- »
cuitu eius, cuius diuitię mare, aquæ muri eius, Aethiopia fortitudo eius & Aegyptus, Aphrica »
& Lybies fortitudo eius, auxilio tibi fuerunt. Sed & in ipſa tranſmigratione ducetur in captiui- »
tatem. Paruuli eius eliſi ſunt in capita omnium viarum, & ſuper inclytos eius mittet ſortem & »
Alexãdria omnes optimates eius affligentur compedibus.] Quo tempore hæc prophetia ſcripta eſt, quæ »
Aegypti, nunc vocatur Alexandria dicebatur No, & longè poſt tempore ab Alexandro magno Mace-
olim No. done nomen accepit, ſemperq; ſub nomine primo, id eſt, No Aegypti metropolis fuit, & abun-
dantiſſima populis. Deniq; & hi qui res geſtas Alexandriæ memoriæ tradiderunt, principem
eam fuiſſe autumãt. Dicitur itaq; ad Niniue, nunquid populoſior es, aut potẽtior Alexandria?
Et deſcribitur ſitus Alexandrię, quòd ſuper Nilum & mare poſita, hinc inde aquis & flumini-
bus ambiat. Quòd aũt Aethiophia, Aegyptus, & Aphrica in præſidio eius ſint. ipſe ſitus pro-
uinciarũ & vrbis oſtendit. Hæc quoq; (inquit) propheta capietur à rege Babylonis, & in capti-
uitatem ducetur. Paruuli eius allidentur in capite omnium viarum, & inclyti eius ſiue nobiles
compedibus diuidentur ſorte victorũ. Nunquid tu melior es illa? Non & tu ergo inebriaberis,
Myſterium & eris deſpecta, & tu quæres auxiliũ ab inimico, ſubauditur, ęquè vt illa iuſto iudicio. Iuxta
huius com- hãc ſimilitudinẽ Niniue atq; Alexandrię collationẽ ſiue comparationẽ fieri ſuggerit prophetię
parationis. ſpiritus, eorũ qui manifeſtè deo cõtrarii ſunt, quales illo tẽpore Aſſyrii fuerunt, & eorũ qui cum
negociis ſeculi ſunt impliciti, quales maximè Alexandrini fuerũt, non tamen profeſſionis voce
blaſphemãt deũ, imò & profitẽtur ſe noſſe deũ. Et cõgruè per Alexandriã populi poſſunt intelli-
gi qui nec tam impii ſunt vt poſſint ab eccleſia iudicari, tanq̃ apud deũ iam cõdemnati, nec ita
religioni quam profitẽtur intenti, vt Iuda ſiue Hieruſalẽ mereãtur nũcupari. Igitur ſi cõqueratur
in extremo iudicio Niniue, id eſt, mundus dãnatus ſuper ſententiã ſuæ damnationis, nunquid
ait, tu melior es ab Alexandria populorum. Et ſit ſenſus. Nunquid tu impiorũ vniuerſitas iuſtè
euaderes impunita, cum etiam multitudo quæ nihil egit tecum contra deum, multitudo ſecu-
lariter quidem viuentium, veruntamen veritatem dei per vim non impugnantium, dignum
pro meritis portauerit, aut portet iudicium, pro eo quòd fluctuoſis ſeculi negociis nimis inten-
dit, ſecundum ſimilitudinem Alexandriæ, quæ tam negotioſa quàm populoſa eſt, habitans in
fluminibus, aquas habens in circuitu, quæ ſunt pro muris ad munimentũ eius, vndè & ab Ae-
thiopia & ab Aegypto, atq; ab Aphrica, multæ diuitiæ commodius ad eam conuehuntur, ita
vt mare dici poſſint diuitiæ eius. Huiuſmodi intra terminos eius, quæ dicitur Hieruſalẽ, quàm
plurimi cõtinentur, & quãuis ibi ſint vel fuerint pro ſuis quiſq; meritis, aliqui tẽporaliter, aliqui
etiã ęternaliter puniũtur ſecundũ ſimilitudinẽ Alexandriæ populorũ, quorũ paruulos in capite
omniũ viarũ eliſos, & inclytos ſiue optimates ait compedibus eſſe afflictos. Hinc illud eſt, & ad
1.Petri.4. hunc ſenſum pertinet, quod Petrus apoſtolus cum dixiſſet. Quoniã tempus eſt vt incipiat iudi-
ciũ de domo dei, cõtinuò ſubiũxit. Si aũt primũ à nobis, quis finis illorũ, qui nõ credũt dei euan-
gelio? Cum illo pariter dicamus, ſecundũ præſentẽ huius prophetiæ locũ. Si iudicio dei perſæpe
violẽtia perſecutionis ſuper domũ dñi incubuit, pro eo quòd cum deberẽt ſpũalibus eſſe intẽti,
magis carnalia ſunt ſecuti, & ſeculares effecti, & ꝓpter nomẽ fidei, per omnia ferè ſimiles Alex-
andrinis quæſtuoſis. quis eorũ finis, qui omnino nõ credũt, & tã verbo quàm opere contradicunt
Luca.16. euãgelio dei, per omnia ſimiles Aſſyriis ſuperbis & impiis? Et quoniã iã ſupra meminimus diui-
tis purpurati, & Lazari mẽdici, qui duo pro exẽplo omni humano generi ſunt appoſiti. Si La-
zarus ex nomine deo notus, impunitus non eſt dimiſſus, ſed recepit mala in vita ſua, quis finis
tuus debet eſſe ò diues, qui & deo per nomẽ ignotus es, & recepiſti bona in vita tua? Nunquid
tu Lazaro melior, aut iuſtior es, vt Lazarus nũc vna & ſimplici conſolatione conſoletur, quia
dum viueret, nõ habuit conſolationem vitæ illius. tu duplici conſolatione cõſolatus ſis, id eſt,
vt & tu purpura indutus & byſſo epulatus fueris quotidie ſplendidè, & nũc de intincto in aqua
digito Lazari capias refrigeriũ linguæ tuæ? Non ſic ſe habet ordo vel ratio iniuſtitiæ iudicii dei.
[Ergo & tu inebriaberis] O Niniue, cuius exemplũ eſt diues ille, & inebriaberis (inquit) abſin- »
thio & felle. [Et eris deſpecta, & tu quæres auxilium tuum ab inimico] Videlicet ſicut quæſiuit »
ille auxilium à Lazaro, quem ſibi fecerat inimicum. Lazarus primum quæſierat auxilium ab
inimico, iacendo ad ianuam diuitis, & cupiendo ſaturari de micis, quæ cadebant de menſa diui-
tis, vtiq; inimici, quia vel micas nolebat largiri, verſa vice poſtmodũ diues auxilium quæſiuit à
Lazaro iuſtè nõ amico, & nõ obtinuit. Iuxta horũ exemplũ ò Niniue, ò mundus, q̃ totus es de-
ditus auaritię atq; ſuperbię, cũ multi q̃ portãdi ſunt in ſinũ Abrahę, perſæpe quærũt, & quæſierũt

auxilium

auxilium abs te in aliqua necessitate, & non solum nõ obtinuerunt auxiliũ, verumetiam inue-
nerunt apud te supplicium. Et planè constat, quia quæsierunt auxiliũ ab inimico, id est, à te qui
odisti eos, & aduersaris deo. Reddetur tibi vicissitudo, vt & tu quæras auxilium ab inimico, id
est, ab omni quem inimicum tibi fecisti iniustè persequendo, & non obtinebis, sed dicetur tibi,
Recordare quia recepisti bona in vita tua, & iste vel ille similiter mala. Nunc ergo hic conso-
“ latur, tu verò cruciaris. [Omnes munitiones tuæ, sicut ficus cum grossis suis, si concussæ fuerint,
“ cadent in os comedentis.] Si ad illam, quam subuertit Nabuchodonosor, Niniuen respicias, lo
cutio est hyperbolica. Neq; enim munitiones, aut muri siue turres, vel oppida Niniue, tam fa-
cile cesserunt Babyloniis, vt in casu suo ficis possint comparari primitiuis, quæ si concussæ fue-
runt leui tactu, in os cadent deuorantis. Porrò, de toto mundo isto, sicut dicitur, vel sicut litera *Psal. 49.*
sonat, ita fiet. Facillimè & sicut eiusmodi fici fructus leui motu decutitur, & nõ in terrã, ne saltẽ
paruus labor sit comedentium, sed statim in os cadit deuorantis, sic in die iudicii, quando ma- *Genes. 4.*
nifestè veniet deus noster, & non silebit, quando ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu
eius tempestas valida, magno terræ motu cadẽt munitiones totius orbis, quantæcunq; vel quã-
lescunq;, tam spirituales quàm materiales, possunt intelligi, & illæ quarum primus structor fuit
Cain, & illæ quas contra veritatem extruxit omnes spiritus erroris, cadent in os deuorantis
“ inferni, glutientis abyssi, gehennalis incendii. Sequitur. [Ecce populus tuus, mulieres in medio
“ tui.] Et hoc vt ipsa sonat litera, veraciter de Assyriis sentiendũ est. Cum enim prius fuerint viri
fortes atq; terribiles, postremo facti sunt quasi mulieres, maximeq; Assyriorũ reges, quos maxi
mè viros esse oportuisset. Postremus apud eos, vt refert Pompeius Trogus regnauit Sardana- *Verba Iusti*
palus vir muliere corruptior. Ad hunc videndum, quòd dum nemini ante eum permissum fue- *ni libr. 1.*
rat, præfectus ipsius, Medis præpositus, nomine Arbactus, cum admitti magna ambitione ęgrè *ex Trogo.*
obtinuisset, inuenit eum inter scortorum greges purpuram colentem. & cum muliebri habitu,
cum mollitia corporis, & oculorum lasciuia, omnes fœminas anteiret, pensa inter virgines par
tientem. Hæc prima tunc temporis destructionis imperio Assyriorum causa fuit. Ecce ergo (in-
“ quit) populus tuus mulieres in medio tui. Statimq; subiungit. [Inimicis tuis ad apertionẽ pan-
“ dentur portæ tuæ, deuorabit ignis vectes tuos.] De mundo hoc probrosè constat edici, ex op-
posito illius laudationis, qua superius ascensoris cœli viros collaudauit. Clypeus (inquit) fortiũ
eius ignitus, viri exercitus eius in coccineis; igneæ habenæ currus eius. Isti viri sunt, & istis ad
apertionem pandentur portæ huius Niniue, domino cum senioribus populi sui ad iudiciũ ve-
niẽte, & populis eius, mulieres in medio eius capientur, & in æternam captiuitatem deuoluen-
tur. Tunc deuorabit ignis vectes tuos ò Niniue, quia iudicabitur seculum per ignem, & nõ po-
“ terit resistere. Sequitur. [Aquam propter obsidionem hauri tibi, extrue munitiones, intra lu-
“ tum, & calca subigẽs, tene laterem, ibi comedet te ignis, peribis gladio, deuorabit te bruchus.
“ Congregare vt bruchus, multiplicare vt locusta. Plures fecisti negociationes tuas quàm stellæ
“ sunt cœli.] Ad illam Niniuen iuxta literam, sic intelligendum est. Prope est obsidio. Hauri igi-
tur aquam, & cura ne potus desit obsessæ. Muni turres, lateres confice, vt interrupta murorum
struas. Et cum hæc omnia feceris, vt à brucho humus, ita gladio deuoraberis. Sed cum multi-
plicata fueris vt bruchus, & vt locusta in vnum pariter cõgregata, & congregaueris sicut astra
cœli diuitias tuas. sicut locustæ & bruchus & parua genimina locustarum, quæ vocantur ate-
lebus, sole incalescente auolant, nec reperiuntur, sic tu dispergeris, & fugies. Natura enim hęc lo *Atelebus par*
custarum est, vt in frigore torpentes, per calorem volitent. Porrò, atelebus parua locusta est, in *ua locusta.*
ter locustam & bruchum, & modicis pennis reptans potius quàm volans, semperq; subsistens,
& ob quam causam, vbicunque orta fuerint, vsque ad puluerem cuncta consumit, quia donec
crescant pennæ, abire non potest. Hæc hactenus. Ego autem præsens capitulum mente pertra-
ctans, & intus prospiciens, primùm fateor, vim dictorum expauesco, sensumq; parumper oc-
currentem præ pondere ipsius ferre vix valeo, ac deinde beatos illos esse dico, qui non gene-
rauerunt, memor pariter ipsius domini dicentis, quoniam ecce venient dies, in quibus dicent,
beatæ steriles & ventres, qui non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt. Tanta est insania *Lucæ. 23.*
mundi quæ præsenti loco arguitur, tanta grauitas eius, qui arguit sanctus spiritus, vt diu ser-
mo cunctetur, nesciens qua erumpet admiratione præuentus. Totum ergo capitulum nunc
rursus recitare libet. Aquam (inquit) propter obsidionem hauri tibi, extrue munitiones, intra
in lutum, & calca subigens, tene laterem, ibi comedet te ignis, peribis gladio, deuorabit te bru-
chus. Congregare vt bruchus, multiplicare vt locusta. Plures fecisti negociationes tuas, quàm *Quid plu-*
stellæ sint cœli. Vnde sermonis erit initium? qua ex parte quæremus explanationis aditũ? Li- *res negocia-*
bet primum ingredi ab hac parte qua dicit. plures fecisti negociationes tuas, quàm stellæ sint *tiones, quã*
cœli. Nam post partis huius ingressum, melius cætera patebunt. Quid ergo est, plures fecisti *sunt stellæ*
negociationes tuas ò Niniue, ò mundus (cuius quasi caput tunc erat Niniue) quàm stellæ cœli, *cœli, nume-*
nisi plures fecisti generationes tuas, quàm destinati vnquã fuerint, qui vocarentur sancti secun- *rus repro-*
dum propositũ dei, qui omnes stellæ sunt cœli. Verè plures fecisti negociationes tuas, negocia- *borum.*

tiones carnis, negociando negociatione infelici, vnde cōgregateris vt bruchus, multiplicareris vt locusta, cuius videlicet bruchi siue locustę exiguitas non minimū à stellarum cœli dignitate distat. Numerus & ordo tantummodo stellarum cœli sunt in proposito creatoris, benedicentis primis masculo & fœminæ, atq; dicentis. Crescite & multiplicamini, & replete terram, & subijcite eam. Congregatio siue multiplicatio, qua cōgregaris vt bruchus, multiplicaris vt locusta,
Genes.3. non de gratia est illius benedictionis, sed de ira & infelicitate peccati, de ira eiusdem creatoris dicentis ad mulierem post effectum peccati, pro reatu præuaricationis. Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos. Et quid est multiplicabo, nisi permittam multiplicari iusto iudicio? Tu enim ò Niniue non mihi generare desiderans, tu (inquam) mundus nō mihi filios facere cupiēs, non mihi de carne tua stellas cœli fabricare intendens, sed tuis voluptatibus incūbens, & tantūm in terra multiplicari ambiens, intras & pertinaciter atq; intemperāter intrabis in lutum, calcas atq; calcabis subigens, & tenebis laterem. Fac quod facis, intra in lutum, & calca subigēs, tene laterem. Dum te impendis ad coitum, veraciter intras in lutum, dum cæcò turbine libidinis desuper ageris, tuimet impotens, nimirum calcas subigens, dum complexu stringis & stringeris, sine dubio tenes laterem. Hæc est pars tua, pars sordida, magna infelicitas. Cui seruis hoc agens? Cui generas, ita faciens? Ibi comedet te ignis, peribis gladio, deuorabit te bruchus. Comedet te ignis, qui non extinguetur. & peribis gladio, quo iam dudum percussus est diabolus. deuorabit te bruchus, id est, vermis qui non moritur. Bruchus nanq; vermis est, volatilis quidem interdum, sed suo pondere prægrauatus, quia pennulis non satis iuuatur, detrahitur, &
Sententiæ concessiuæ. lasso in terra cadit volatu. Sunt igitur istæ eiusmodi sententiæ, intra in lutū, & calca subigēs, tene laterem, quales grammatici siue rhetores, concessas appellant pulchro locutionis modo, ita se habentes, vt & in compulsione prohibeāt, & in prohibitione compellant. Quæ tamen ne non intellectæ persuasiones esse videantur, permixta sunt aliqua verba quæ manifestè repugnant, ne quod dicitur, audientes imperari vel persuaderi putent. Ita hic esse manifestum est. Nam cum
Superna irrisio contra generatiões mundi. dixisset, intra in lutum, & calca subigens, tene laterem, cōtinuò subiunxit. Ibi comedet te ignis, peribis gladio, deuorabit te bruchus. Vbi dixit, congregare, mox apposuit vt bruchus. vbi dixit, multiplicare, statim addidit, vt locusta. Continuò sententiam verè grandinosam intexit, habentem plurimum vituperationis, plures (inquiens) fecisti negociationes tuas, quàm stellæ sint cœli. Nonne huiusmodi in tali re cōcessio, magna de supernis est irrisio. Est enim in cœlis non
Psalm.2. nulla irrisio, dicente Psalmista. Qui habitat in cœlis irridebit eos. Et quis vnquam sensatus rem vidit vel audiuit, quæ superna sit irrisione dignior, quàm fuit vel est mundi huius studium in generando. vel vnum pro exemplo siue experimento istud accipe. Gentes insanæ, & ipsi qui sibi sapientes videbantur Romani, proletarios decreuerunt in vrbibus esse, proletarios ab eo dictos, quod nullam habentes occupationem, tantummodo sufficiendæ proli vacarent, infelices ac miseri, ad quid sufficiendæ proli. Nimirùm ad occidendum, vt non deesset diabolo, vndè quotidianum ferè posset habere sanguinis humani ludibrium, quotidianum spectaculum, quoniam educebantur dietim morituræ legiones in prælium, vbi velut arida stipula cædebantur ne dicam milia hominum, potius miriades legionum. Quis non audiuit, imò quis audire suffecit, cui legere vel audire vacauit, à constitutione mundi continuas mortes hominū ferro, fame,
Genes.3. atq; pestilentia percuntium? Taceo de mortis conditione communi, quam iustitia, imò misericordia cœlestis omni generi humano induxit, dicendo, quia puluis es, & in puluerem reuerteris, ne videlicet in anima mortuus, vita carnis homo in æternum viueret, rapiendus ad iudicium, non interueniente morte, vt dæmones, quibus non morientibus iudicium æternæ mortis repositum est. Inde nunc sermo est, quòd homines mortem naturalem non expectantes, quoties tam multis in præliis, tantis milibus sese collegerunt atque conuenerunt, euntes in ferrū, vt centenaria milium morientium, mirer si quis ex historijs numerare velit, satis admirari possit. Ad hoc negocium inter cæteras insanias, proletarios quoq; (vt iam dictum est) sibi in vrbibus collocauerunt, ne deessent alij qui, occisis alijs, substituerentur ad occidendum. Nonne igitur vel pro hac stultitia dignum se fecit mundus, vt ille qui habitat in cœlis irrideret eum dicens. Intra in lutum, & calca subigens, tene laterem, & cætera, vsque ad id, plures fecisti negociationes tuas, quàm stellæ sunt cœli, id est, sicut iam diximus, plures morti & inferno generasti, quàm sint vel esse debeant omnes electi, propter quos vt nascerentur, deus masculū & fœminā
Stellę cœli, filij benedictionis. fecit, & benedixit eis? At verò ipsæ stellæ cœli, id est, electi dei, filij benedictionis sub hac irrisione plorant, & semetipsos deflent, recolentes illud lutum suæ originis initium, de quo hoc dictum intelligimus, Intra in lutum, & semetipsos confitentur lutum esse, & plorantes dicūt. Et nunc domine pater noster tu es, nos verò lutum. & fictor noster, & opera manuum tuarum o-
Esaiæ.64. mnes nos. Item, & quilibet eorum dicit. Memento (quæso) quod sicut lutū feceris me, & in pul-
Iob.10. uerem reduces me. Nonne sicut lac mulsisti me? Hæc dicendo vtiq; præoccupant, siue præueniunt faciem eius in confessione. Nam quasi oblitus deus sit, de quàm fragili, quàm vili illos ma-
Psalm.94 teria fecerit, de quibus cœlestem fortitudinem exigit, vt fortes sint, & in cœlū fortiter ascendere velit,

velint,& stationes habere,quarũ similitudinem quandam præferũt visibiles stellę cœli,de quibus mentionem præsenti loco fecit,dicẽdo mũdo huic.Plures fecisti negociationes tuas , quàm stellæ sunt cœli.reducũt illi,videlicet creatori,siue plasmatori ad memoriam,vnde eos fecerit, siue psalmauerit.Nunquid ergo his qui eiusmodi sunt, dicere nouit deus tale quiddam,intra in lutum,& non potius operi manuum suarum porrigere dexteram , vt nõ intrent in lutum? Sed & si intrat ordinato introitu,id est,secundum legem,quam ipse posuit,qui masculum & fœminam creauit , & benedixit , non pertinet ad eum irrisio hæc eius,qui habitat in cœlis ? Quare? Videlicet , quia causam non habent eandem, quam hic præmisit scriptura , dicens , propter obsidionem. Quænam causa est , quæ significatur , dicendo. propter obsidionem, nisi illa propter quam reprobantur à deo filii huius seculi , quia volunt habere hic manentem ciuitatem ? Propter istam causam,quasi necessariò,quasi rationabiliter ruebant gentes in libidinem. & vterque sexus quasi aquam fundebat , atque hauriebat immoderatam carnis voluptatem.

Vnde notandum,quòd proprijs partibus cuiq; exprobratur sexui.Fœmineo videlicet, dum dicitur aquam hauri tibi.virili, dum dicitur,intra in lutum.Nam quod aquam haurire , hoc sit mulieri,intemperanter virum subire, de illa sapientis sententia constat , quã dicit. Sicut viator sitiens ad fontẽ os suum aperiet, & ab omni aqua proxima bibet.Itaq; hoc modo extruere munitiones,scilicet muliere hauriente aquam,viro intrante in lutũ, hoc est,propter causam supra memoratam,certatim morituras supplere legiones. Taceo de illa parte extrema turpitudinis, quam Apostolus meritò horrescens terribiliter percutit , quia fœminæ eorum immutauerunt naturalem vsum,in eum vsum qui est contra naturam.similiter & masculi,relicto naturali vsu fœminę,exarserunt in desiderijs suis,inuicem masculi in masculos turpitudinem operantes.Sufficit ad præsentis scripturę intentionem,exprobrare illud quod aliquam habere videbatur rationem,scilicet quod multos facerent filios propter obsidionem , propter vindicandam terræ habitationem, siue quamlibet ciuitatem.Non(inquam)pertinet ad eos irrisio hæc,dicentis.intra in lutum, & cætera , neq; ibi,siue propter illud comedet eos ignis,aut peribunt gladio,aut deuorabit eos bruchus. veruntamen hoc tempore beatiores sunt,qui permanent secundũ Apostoli consilium,vt videlicet,qui solutus est ab vxore, nolit quærere vxorem,& qui habent vxores, tanquam non habentes sint.illud quoque inter cæteras tribulationes carnis reputantes , ne fortè quod generant,veniat ad numerum stellarum cœli,quoniam hic ita dictum est.Plures fecisti negociationes tuas , quàm stellæ sunt cœli . Deniq; & patribus & patriarchis,quorum primò Abrahæ dixerat deus.Suspice cœlum, & numera stellas , si potes. Ac deinceps.Sic(inquit) erit semen tuum.Ipsis(inquam) patribus contigit plures facere negociationes, quàm stellæ sunt cœli,id est,vt non omnes quos ipsi genetauerunt pertinerent ad numerum stellarum eiusmodi. Nonne frater Esau erat Iacob (ait dominus) & dilexi Iacob,Esau autem odio habui? Sequitur,

« [Bruchus expansus est , & auolauit.Custodes tui quasi locustæ,& paruuli tui quasi locustæ lo-
« custarum, quæ considunt in sepibus in die frigoris.Sol ortus est, & auolauerunt, & non est cog-
« nitus locus earum, vbi fuerint.] Quia dixerat,congregare vt bruchus,multiplicare vt locusta, immoderatam atque superfluam volens intelligi generationum atq; conceptuum infelicium abundãtiam, quæ veluti pennati vermiculi de carne huius mundi quotidie nascendo scaturiũt, permanens in metaphora , grande vanitatis eorum ridiculum pandit,sic incipiẽs.Bruchus expansus est,& auolauit.Quanti enim æstimat exaltationem siue dilatationem filiorum huius seculi,comparando illos brucho expanso,& auolãti? Collaudato in omnibus sancto spiritui,quia congruam illis similitudinem inuenit.Exempli gratia, Alexander magnus,cuius regnũ apud prophetam Iohel per bruchum intelligimus,quando ferè vsq; ad fines terræ sese magnificauit, natus(vt fertur)de incestu, ex Olympiade vxore Philippi Macedonis,nonne bruchus vermis expansus fuit? At ille expansus auolauit, id est, velociter decessit,scilicet ætatis suæ anno tricesimoprimo,regni autem duodecimo . Quid si quis alius aliquot mensibus vel annis sese expandendo diutius durauit ? Num diuturna expansio cuiusquam debet æstimari , quantorumlibet annorum fuerit? Nimirum qui pluribus annis viuens in hoc seculo sese dilatauit,breui expansione sese expandit, & cito decessit.Illum decessisse,bruchũ auolasse est.& pulchrè,nõ dictũ est, expansus est & volauit,sed expansus est & auolauit , id est,nõ rediturus recessit.Quàm leue est huius vitæ momentũ,quod adhuc ipse qui habitat in cœlis , irridens.Custodes,inquit,tui quasi locustæ, & paruuli tui quasi locustæ locustarum.Quinam sunt tui ò Niniue custodes, nisi seculi principes,non in deo,sed in seculo potentes? Isti igitur videntur esse gigantes,sed ecce quasi locustæ sunt.Subsiliant in curribus,volitent in equis,& in tibiis suis glorietur iuuenculi. nam interim spectans eos desuper sapientia, ridet & dicit Florebit amigdalus,impinguabitur locusta. Quidnam est impinguabitur locusta,nisi intumescet,& tumore suo grauabũtur,si ad citã senectam peruenerint,quæ nũc saliũt crura iuuenilia? Infelix floritio,misera impinguatio,cum præariditate senectutis canicies florescit,& econtra præ humore inutili,crus aut tibia pinguescit.

Qui porrò sunt paruuli, de qbus dicit,Et paruuli tui sicut locustę locustarũ,nisi vulgus exile,

BB iii siue po

Eccle.26.

Roman.1.

Consilium Apostoli.

1.Cor.7.

Genes.15.

Malach.1.

Alexander mag. æquã bruchus.

Iohel.1.

Eccle.12.

Locustę locustarum.

ſiue populares,aut plebei,quorũ æſtimatione dum adulãtur potentioribus,ipſi pot entes quaſi
gigantes ſunt? Vtiq; quantumlibet adulando non efficiunt, vt ipſi potentes quaſi elephanti,&
qui ſub eis quaſi boues ſint,aut quaſi bubuli,ſed quaſi locuſtæ locuſtarum,id eſt, minimi,por-
tantes imperia paruorum.Quàm verò decenter ſubiungit.Quę conſidunt in ſepibus in die fri-
goris.ſol ortus eſt,& auolauerunt,& non eſt cognitus locus earum,vbi fuerunt,videlicet ſecun
dum naturam locuſtarũ, quæ eiuſmodi eſt,vt in frigore torpentes,per calorem volitent.Quid
per diem frigoris,niſi tempus intelligimus aduerſitatis, quando cauſis exigentibus, iuſtum eſt
gentem quamlibet aut regnum tribulari? Tunc effuſæ multitudines exercituum tanquam lo-
cuſtæ in vrbibus,aut circa vrbes conſidunt, & tam in vicis quàm in agris cuncta conſumunt,
4. Reg. 18. Exempli gratia vt Aſſyrij tunc temporis aſcenderunt ad vniuerſas ciuitates Iuda munitas, &
ceperunt eas, & obſederunt Hieruſalem . Dies frigoris erat, id eſt,afflictionem propter ſua me-
rebantur peccata.Sed ortus eſt ſol,& locuſtę auolauerunt,quia propitius factus eſt dominus, &
vna nocte delata ſunt caſtra Aſſyriorum centum octogintaquinq; millia hominũ.Nonne velo
citer auolauerunt locuſtæ eiuſmodi,& non eſt cognitus locus earũ , vbi fuerint.Sic omnis mul-
tiplicitas ſiue congregatio, quam dixerat,congregare vt bruchus,multiplicare vt locuſta, ve-
lociter tranſit,& pertranſibit,permanebunt autem ſtellæ cœli fixę in altitudine firmamenti,de
quibus dixit.Plures feciſti negociationes tuas, quàm ſtellæ ſunt cœli,quia multi reprobi, pauci
ſunt electi.Sequitur.[Dormitauerunt paſtores tui rex Aſſur,ſepelientur principes tui. Diſper- »
ſus eſt populus tuus ſuper montes,nõ eſt qui congreget,non eſt obſcura contritio tua , peſſima »
eſt plaga tua. Omnes qui audierunt auditionem tuam,compreſſerunt manum ſuper te. Quia »
ſuper quem non tranſiuit malitia tua ſemper?] Ecce in verbis iſtis iudicium illud audimus,de »
Rex Aſſur diabolus. quo mundum arguit ſpiritus ſanctus, quia princeps mundi huius iudicatus eſt.Nam rex Aſſur
ipſe eſt princeps mundi huius . Hactenus ſermo erat contra Niniuen,id eſt,contra hũc mundũ,
& ſub nomine Niniue arguebatur mũdus de peccato,& de iuſtitia,ſicut in initio diximus,nunc
ſub nomine regis Aſſur,& ipſe princeps mundi huius iudicatus eſſe oſtẽditur,ita vt ex hoc loco
manifeſtum fieri poſſit, quòd de iudicio eius rectè arguat mundũ ſpiritus paracletus,qui in iſto
propheta loquitur,ſecundum nomen ipſius, quia Naum ex Hebræo conſolator interpretatur.
Paſtores regis Aſſur. Dormitauerunt(ait)paſtores tui rex Aſſur.Paſtores regis Aſſur hi ſunt,qui(vt ſupra dictum eſt)
intrando in lutũ , calcando & ſubigendo, atq; tenendo laterem,id eſt,opus generationis nimis
intemperanter exercendo,congregati ſunt vt bruchus,multiplicati ſunt vt locuſtę.In quo ſunt
vel fuerunt illi paſtores regis Aſſur? In eo videlicet,quòd pauerũt vel paſcũt oues regis Aſſur,
oues occiſionis, id eſt , hominũ multitudinem ſuperfluam,qui(vt canimus in pſalmo)ſicut oues
in inferno poſiti ſunt,mors depaſcet eos. O paſtores infelices,qui generauerunt quos pauerũt,
pauerunt quos generauerunt regi Aſſur, de quibus infernus impleatur,quos depaſcendo mors
ſaturaretur.Paſtores eiuſmodi dormitauerũt,ait.Quid eſt dormitauerunt? Mortui ſunt, & inde
laus deo,quia ſic dormitando paſcere vel generari regi Aſſur ceſſauerũt.Quid enim eſt,niſi ſic
dormitaſſent,& generare deſiiſſent? Cum adeò congregatus ſit bruchus, & in tantum multipli
cata locuſta,in iſta paſtorum huiuſmodi vita, cum hodieq; moribundæ carnis tanta ſuperbia,
tanta ſit luxuria,vt multitudines naſcentium perſępe peſtilentia,fame,beſtiis,& gladio ſuccidi
oportuerit,& præterea quotidie paſſim demetat eos mors naturalis, & adhuc mundus plenus
Geneſ.3. ſit.quid putas fieri potuiſſet,ſi non dormitaſſent,aut dormitarent iſti paſtores,id eſt,ſi non mo-
Miſericors deus infrendo nobis mortẽ. rerentur homines,ex quo facti ſunt tranſgreſſores regi Aſſur obtemperantes . Laus igitur deo
quia dixi.Nunc ergo ne fortè mittat manũ ſuam,& ſumat etiam de ligno vitæ, & viuat in ęter
num,quia videlicet,ſi vſque ad diem iudicii viuerent homines,vt viuunt dæmones, & genera-
rent,quod non faciunt dæmones.quàm malè fuiſſet,cogitet qui poteſt.Miſericorditer deus ho-
mini mortuo morte animæ,mortem carnis impoſuit,nec vtcunq; mortalẽ,ſed breuiſſimę vitæ
voluit eſſe hominem. Nam dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni.Si autem in po-
Pſalm.89. tentatibus,id eſt,in valentioribus,qui diutius durant, octoginta anni, amplius eorum labor &
dolor.Non ita ante diluuium,ſed viuebant,alii nongentenis,aliĩ octingentenis,vel ſeptingen-
Geneſ.5. tenis annis.Quia vero propter illam vitæ quantulamcunq; diuturnitatem tam ſuperbi,tamque
Geneſ.6. luxurioſi fuerunt homines,vt ſcriptura innuit,dicens.Gigantes autem erant ſuper terrã in die-
bus illis,& videntes filii dei filias hominũ,quòd eſſent pulchræ,etc.rectè et opportunè pro ipſis
experimentum voluit deus notum eſſe,quòd vtiliter hominem anima mortuum, carne volue
rit eſſe mortalem,confirmando ſententiam quam poſuerat, dicens:ne ſumat de ligno vitæ, &
viuat in æternum,confirmando inquam & dicendo. Non permanebit ſpiritus meus in homine
in æternum .Porrò hæc dormitatio,id eſt,carnis per mortem diſſolutio, nõ ſolis paſtoribus re-
gis Aſſur,verum etiam ſupradictis ſtellis cœli,id eſt,his qui ſecundum propoſitum vocati ſunt
ſancti,cõmuniter impoſita eſt.Sed vide quod ſequitur.Sepeliẽtur principes tui. Vbi ſepelientur,
Lucæ.16. niſi in inferno? Mortuus eſt diues(ait dominus) & ſepultus eſt in inferno. Et apud Ezechielẽ ipſe
Ezech.25. loquitur.Ibi Aſſur & omnis multitudo eius,in circuitu illius ſepulchra eius,omnes interfecti,&
qui ce-

qui ceciderunt gladio, quorum data sunt sepulchra in nouissimis laci. Hoc plus habēt pastores
vel principes tui rex Assur, quòd omnes quidē homines, tam boni quàm mali, dormitauerūt
dormitione corporeæ mortis. soli autem mali sepelientur in inferno, propter hoc, quia sunt pa
stores vel principes tui. Et nunquid aliquando inde huc reuocandi erunt? Dispersus est (ait) po
pulus tuus super montes, non est qui congreget. Quod dicit, dispersus est populus tuus, hoc est
quod supra dixerat, bruchus expansus est & auolauit. sol ortus est, & locustæ locustarum auo-
lauerunt. Et quod dicit, non est qui congreget, hoc est quod dixerat, & non est cognitus locus
earum, vbi fuerint. Causa tantæ perditionis & irreuocabilis iudicii, superbia est. ideirco cum
dixisset, Dispersus est populus tuus, addidit super montes. Nam per montes altitudo illa intel
ligenda est, quæ eidem regi Assur apud Esaiam his verbis exprobratur. Et erit cum compleue *Esaiæ.10.*
rit dominus cuncta opera sua in monte Sion & in Hierusalem, visitabo super fructum magni-
fici cordis regis Assur, & super gloriam altitudinis oculorum eius. Igitur super montes, id est,
propter superbiam populus tuus dispersus, quia populus tuus filii sunt superbiæ, quorum tu
es rex Assur, sicut ad beatum Iob dictum est de te. Omne sublime videt, & ipse est rex super o- *Iob.41.*
mnes filios superbiæ. Nō ita dispersus est populus tuus, non ita dispersi sunt pastores, vel prin-
cipes tui, quomodo dispergitur populus dum fugit, sed ita vt fugere non possint, & vt sua qui
dem inuicē sepulchra sulphure & igne ardētia videre queāt, sed alter alteri prodesse vel adesse
non valeant. Sane in dispersione populi huius regis Assur, latere nos non debet dispersio po- *Iudæi quo-*
puli Iudaici. neque obliuisci, aut ignorare debemus, quòd ipse sit populus regis, imò ille po- *que sunt po*
pulus maximè est populus regis Assur. & interpretatione quoq; nominis huius, maximè Iudæi *pulus regis*
denotantur. Assyrii nanq; dirigentes interpretantur. Et qui sunt dirigentes, nisi hi qui semetip- *Assur.*
sos dirigunt? Qui autem homines magis semetipsos dirigunt, quàm Iudæi, qui suam quærentes
statuere iustitiam, iustitiæ dei non sunt subiecti. Igitur inter pastores & principes tuos ò rex As-
sur in medio populi tui, qui super montes, id est, propter altitudinem superbiæ dispersus est ò *Roma.10.*
princeps mundi huius. Maximè isti considerandi sunt, quorum dispersionem ipse cum antiquo
consilio, quia iamdudum antiquus spiritus eius loquebatur. Deus ostendit mihi super inimicos
meos, ne occidas eos, ne quādo obliuiscantur populi mei. Disperge illos in virtute tua. Factum *Psal.85.*
est secundum illius antiquæ ostensionis consiliū. quia videlicet primùm, illi pastores vel prin-
cipes tui, quos ita denotauit, vt diceret, quia ecce ceperunt animam meam, irruerunt in me
fortes, dormitauerunt & sepulti sunt, circundati à Romanis, mortui sunt, & in inferno sepulti
sunt. & qui superfuit infelix populus dispersus, & in omnes gentes ductus est captiuus, & non
est qui congreget, quia qui solus congregat, & congregata restaurat Christus, illis ablatus, &
abiit ad gentes, & stabile fecit esse, quod sibi ostensum est. Nec occidas eos, disperge illos in vir
tute tua, id est, ne penitus eos euellas à terra, sed vbiq; terrarum disperge illos in virtute tua, in
potentia tua. Cur hodie? Ne quando obliuiscantur populi mei. Vndè notandū, Iudæorum dis *Iudæorum*
persionem ideo factam esse, vt nō tantum in vno foco, sed in omni terra fidem gentium confir *dispersio.*
marent, dum eum à parentibus suis crucifixum fuisse assererent, & scripturas in quibus nobis
prædictus est, se habere non denegarent, atq; ita dum viuere permitterentur, eorum etiam te-
stimonio fides gentium certior haberetur. Tandem aduersum te ò rex Assur causam dicit pa- *Rex Assur*
racletus, cur vel quo de iudicio mundum arguere debuerit, quia tu iudicatus es. Non est (ait) *contritus à*
obscura contritio tua, pessima est plaga tua. Contritio qua contritus es, illa est qua contriuit *muliere &*
mulier caput tuum, iuxta domini iudicis edictum, quod eduxit super te in initio, dicens ad ser- *semine eius*
pentem. Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum & semen illius, ipsa conteret *Gene.3.*
caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius. Insidiaberis calcaneo beatæ mulieris, beatę Marię
virginis, imò & calcaneo seminis eius, quod est Christus. Quod ipse non ignorans dicebat. Ve *Ioann.12.*
nit enim princeps mundi huis, & non habet in me quicquam. Propterea hoc ipsum quod tu in
illo quicquam non habuisti, & tamen ad eum venisti, quærens quasi debitum peccati. i. exigēs
pœnam mortis, contritus es calcaneo eius, victus es fine, id est, passione vel morte eius. Quis
istam contritionem tuam non audiuit? In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis
terræ verba eorum, scilicet cælorum, qui istam gloriam filii dei enarrauerunt vel annuncia- *Psal.18.*
uerunt, quòd ipse moriendo contriuisset caput tuum. Non igitur est obscura contritio tua,
quia videlicet clare in omnem terram est enarrata, clarè in fines orbis terræ est annūciata. Pro
inde paracletus rectè arguit mundum de iudicio, quia excusare se nō potest, quin audierit iu-
dicium, quo iudicatus es, siue contritionem qua contritus es. Quis itidē non audiuit, quia pes-
sima est plaga tua? Eodem nanq; euangelio quo enarratur vel enunciatur, iam dicta contritio
tua, pariter enarratur pessima plaga tua, qua in cælo plagatus es, ita vt caderes vidente do-
mino te, ò Satan, sicut fulgur de cælo cadentē. Plaga illa, plaga est gladii, plaga pessima, sed nō *Luca.10.*
pessimè, imò optimè illata. Plaga pessima est, quia insanabilis est, sed optimè illata est, quia tu
iustissimè damnatus siue percussus es. Iustissimè, inquā, quia tu non vtcūq; sed superbè peccasti, *Ioann.8.*
homicida ab initio, qui in veritate nō stetisti, in quo veritas nō est, qui cum loqueris mendaciū,

ex propriis loqueris, quia mendax es, & pater mendacii. Ita malignè peccasti, & ob hoc pessimam, id est, insanabilem excepisti plagam gladii. & mirum, quòd cum plaga tua tam pessima sit, tu adhuc viuis. Non quidem verè viuis, sed viuere te mentiris, & quasi te viuentem defen-
Apoca. 13. dis. Hinc est illa admiratio in Apocalypsi, de bestia, quæ habet plagã gladii, & vixit, vel cuius plaga mortis sanata est, iuxta mendacium tuum plaga mortis tuæ sanata est, & tu habens plagam gladii viuis. sed iuxta veritatem dei, tam pessima est plaga tua, vt in ęternum insatiabilis sit, & tu ita mortuus es, vt nunquam vllo modo ad vitã respirare possis. Super hoc iudicio mũdus arguitur, mundus tibi confœderatus, teq; in templis vel simulachris, vt deũ & quasi viuũ veneratus, quia postquam iudicium tuum in euangelio Christi reuelatum est, iustius arguitur
Joann. 12. quisquis à te non est separatus. Omnes qui audierunt auditionem tuã, compresserunt manum super te. Auditionem audire, plus est quàm simpliciter quippiam audire. sicut aures audiendi habere, plus est quàm simpliciter aures habere. Vbi nanque huiusmodi verba siue vocabula
Cõprimere manus, con gratulari est deo. geminantur, duplex auditus scilicet corporis & cordis exigitur, siue intelligitur. Ergo omnes qui audierunt auditionem tuam, id est, audientes crediderunt contritionem tuam, siue pessimã plagam tuam, compresserunt (ait) manum supra te, id est, quàm deuotas egerũt gratias ei, qui contriuit te, qui plaga pessima plagauit. Solent enim fideles & deuoti homines, cũ primùm audierint bonum nuncium, de operibus siue beneficiis dei, citato pietatis affectu, oculos manusq; compressas subleuare, & cum istis fidei signis sedentem super thronum domini altissimuũ laudare & glorificare. Itaq; hoc dicto compresserunt manum super te, magna significatur abundantia gratulationis & lætitiæ, iuxta considerationem iusti iudicii, iustæ vindictæ. Quia super quẽ non transiuit malitia tua semper? Interrogando super quem non transiuit malitia tua semper, vehementius affirmat, quòd super omnes transierit malitia eius semper, ex quo enim per
Gene. 3. serpentem malignus, & malitiosus mentitus est, dicens. nequaquã morte moriemini, comedite,
Rom. 5. & eritis sicut dii, semper & incessanter, ex vno & per vnũ in omnes homines malitia eius pertransiit, quemadmodum Apostolus. Quia per vnum hominem in hunc mundum peccatum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertrãsiit, in quo omnes pecca-
Psal. 50. uerunt. Super quem ergo malitia eius non pertransiit? Quis non in iniquitatibus cõceptus est? & quẽ non in peccatis concepit mater sua? Igitur causa hæc, causa magna est, cur super te manum compresserint, omnes qui audierunt auditionem tuam, quia te quidem cuius malitia super omnes per vnum pertransiuit, vnus homo qui solus sine peccato exiuit, damnauit atq; contriuit, ipsos autem de malitia liberauit atq; iustificauit, qui audientes gauisi sunt, & gaudentes atq; credentes super te manum compresserunt. Finis.

PROLOGVS RVPERTI. IN

ABACVC PROPHETAM.

CTauum prophetarum Abacuc iamdudũ ingredi ardebat animus, dum adhuc in pręcedẽte, scilicet Naũ, totus teneretur intẽtus. Adhuc enim circa fines illius, videlicet Naũ, meditatione ferè continua versabatur, & iam quasi de propinquo loco aliquo, illa huius vociferatio grãdis audiebat. Vsquequo domine clamabo, & nõ exaudies, vociferabor ad te vim patiens, & nõ saluabis?
Psal. 118. Itẽ. Domine audiui auditionẽ tuã, & timui. Fateor quia vim clamoris huiusce modi, non sine quodã diuino horrore audiebat auris interioris hominis. Nãq; illuc ingredi cupiebat, memor illius versiculi, Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit
Matt. 13. spolia multa. Sentiebã aliquid de cupiditate hominis negotiatoris, bonas margaritas quęrẽtis, qui tũc demũ vnã se inuenisse preciosam margaritã, nõ vanè arbitrat, cũ fidẽ vel iustitiam, quę Christ⁹ est, inuenit in lege & ꝓphetis, per quos sine dubio locutus est spũs sanctus. Nouit ipse Christ⁹ cordis paterni, cordis aurei margarita ꝓciosa quasi scrutãdo scripturas, scrutãdo ꝓphecas, ipsum q̃rit, ista scrutãtis anima sanctũ inuocãs spũm, qui locut⁹ est per ꝓphetas, vt pulchritudinẽ talis margaritę, iã hic per hoc speculũ, in isto ꝓphetici sermonis ænigmate sic pręostẽdit,
2. Cor. 1. quaten⁹ eandẽ in futuro seculo semper possidere, & sicuti est, videre cõcedat. Dicit aũt Apostolus, q͞a gloria nostra hęc est, testimoniũ cõscientię nostrę, ꝙ in simplicitate & synceritate dei, & nõ in sapiẽtia carnali, sed in gratia dei cõuersati sum⁹. Cũ hoc exẽplo, & illud ad cõsolationẽ accedit, ꝙ vos ò viri ecclesiastici & religiosi, beneuoli & spũales amici, quos in proęmio explanatiõis Naũ ꝑnominaui, paruitatẽ meã bona spe cõsolamini fruct⁹ percipiendi, his & huiuscemodi ꝟbis. Insiste igit͛ bone vir & viriliter age, & cõfortet cor tuũ, vt delicijs quas in hac peregrina-
Prouer. 30. tiõe summatim ꝑlibas, tandẽ pleno ore in regno dei super mẽsam eius edẽs & bibẽs perfruaris. Nõ igit͛ quasi supra modũ grauat⁹ detractionẽ cuiusq̃ ita vereat͛ fidelis anim⁹, vt à bono studio decidat, & torpeat remissis manibus. imò stellionis memor sit, q pẽnas nõ habẽs, manibus vtitur, & moratur in ædibus regum, & galli succincti lumbos & arietis, nec est rex qui resistat eis.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS, IN ABACVC PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

« ONus quod vidit Abacuc propheta.] Quo tẽpore fuerit Abacuc, ex Daniele Danie. 14.
docemur, ad quem in lacu leonũ cum prandio missus legitur, ait B. Hierony.
quanquã apud Hebræos illa historia non legatur. Siue quis recipit scripturam
illam, siue non recipit, hic tanquam propheta scribit, quæ ventura cogno-
scit. Et quomodo propheta Naum, quem hic sequitur, vaticinium habuit
contra Niniuen & Assyrios, qui vastauerũt decẽ tribus, quæ vocantur Israel,
ita iste onus vidit, id est, rem grauem & ponderis laborisq; plenã, aduersus Ba-
« bylonẽ & Nabuchodonosor, à quibus Iuda & Hierusalẽ, tẽplumq; subuersa sunt. [Vsquequo
« domine clamabo, & non exaudies, vociferabor ad te vim patiens, & non saluabis? Quare ostẽ-
« disti mihi iniquitatẽ & laborẽ videre, & prædã & iniustitiã contra me.] Rectè hic propheta no-
men Abacuc sortitus, quod interpretatur amplexio, siue luctator, quia videlicet quodãmo- Abacuc lu-
do in certamen & luctantem & (vt ita dicam) in amplexum more luctantis cum deo congre- ctator.
ditur, ausus eum ad disceptationem iustitiæ prouocare, & dicere ei, cur in rebus humanis tanta
versetur iniquitas, & iniustus contra iustũ præualet. Vsquequo domine (inquit) clamabo, & nõ
exaudies; vociferabor ad te vim patiens, & nõ saluabis? Quare ostendisti mihi iniquitatẽ &
laborem videre, prædã & iniustitiam contra me? & factũ est iudiciũ, & contradictio potentior.
Propter hoc lacerata est lex, & non peruenit vsq; ad finẽ iudicium, quia impius præualet ad-
uersus iustum, propterea egreditur iudicium peruersum. De suorum statu temporum loqui
videtur, quia impius Nabuchodonosor præualuit aduersus iustum Iudã, & hanc esse causam,
quòd dixerit iudicium non peruenisse ad finẽ, quia iniquũ sit & peruersum, vt Iosias rex iustus
à rege iniusto trucidetur. vt Daniel, Ananias, Azarias, Misael seruiant, & imperet Babylonius 2. Para. 35.
imperator: & inter scorta & concubinas suas Balthasar potet in phialis dei. Sed nũquid ad pro- Dani. 1.
pheticam perfectionem valet, vidisse illa sui temporis mala, quæ alius quiuis ignorare non po- Ibidem 5.
tuit? Vt quid ergo sic in titulo præmisit, onus quod vidit Abacuc propheta? Simul considerã-
dum, quia quod protinus sequitur, aspicite in gentibus & videte, admiramini & obstupescite,
quia opus factum est in diebus vestris, quod nemo credet, cum enarrabitur, ad euangelica spe-
ctare tempora, Paulus intellexit apostolus, imò qui Paulum assumpserat spiritus sanctus. Nã Acto. 13.
vbi dixit spiritus sanctus, segregate mihi Barnabã & Paulum in opus, quo assumpsi eos, post-
modum ita legimus, quia Paulus & qui cum eo erãt venerunt Antiochiam Pisidiæ. Et ingressi
synagogam Iudæorum die sabbatorum, sederunt. Surgens autem Paulus, sermonem exhorta-
tionis habuit ad plebem, quem ita conclusit. Videte ergo, ne superueniat vobis quod dictũ est
in prophetis. Videte contemptores & respicite, & admiramini & disperdimini, quia opus ope-
ror ego in diebus vestris, opus quod non credetis, si quis enarrauerit vobis. Litera paululũ di-
uersa est, videlicet secundum septuaginta interpretes. Quòd si illud repugnare videtur, ne ad
euangelicæ gratiæ tempora Apostolum sequentes, respiciamus quod protinus sequitur, quia
ecce ego suscitabo Chaldæos gentem amaram & velocem, hoc enim non futurum, sed iamdu-
dum fuerat factum, temporibus apostolorum. nos similiter dicimus; quia quando hæc scripsit
Abacuc, iam fuerat factum, iam suscitauerat dominus Chaldæos, & gentium tabernacula pos-
sidebant, iamq; Iudam in captiuitatem duxerant. Igitur prophetiæ textum ingredientes, quã- Verba pro-
tum possumus mysticorum maiestatem sensuum magnificemus. & eum qui locutus est per pro- phetæ in
phetas ducem sequentem spiritum sanctum, ipsum in isto propheta non dubitemus loqui Chri- persona
stum Iesum crucifixum. Vsquequo domine clamabo, & non exaudies, vociferabor ad te vim Christi.
patiens & non saluabis? Nunquid enim hoc non illi par aut simile est, quod iamdudum apud
Psalmistam dicebat. Deus deus meus respice in me, quare me dereliquisti, deus meus clamabo
per diem, & non exaudies. Si reuera Dauid illud non in sua, sed in Christi dixit persona, cur nõ Psal. 21.
& iste in persona eiusdem dicat hæc similia? Veraciter hoc dignum est, & spiritum sanctum de-
cet, vt verba quæ per prophetas locutus est, illi ascribãtur personæ, de qua iure illi cura est, qui
verè iustus extitit, quia peccatum non fecit, & idcirco dum pateretur tanquam peccator, dum
præualeret aduersus eum iniustus, atq; clamaret, & non exaudiretur ad tempus, iudicium quæ-
rere poterat securus, sicut manifeste in præsentibus dictis habemus. Nã, vt erat fortis luctator,
deũ vocat in ius & dicit. Vsquequo domine clamabo, & non exaudies? Clamabat autem cla-
more valido, & exauditus est, quamuis & hic in psalmo dicat, clamabo & non exaudies. De
hoc apostolus. Qui in diebus carnis suæ preces supplicationesque ad eum, qui posset saluum Hebr. 5.
illum

ſtium facere, à mortuis cum clamore valido & lachrymis offerens, exauditus eſt pro ſua reue-
rentia. Non quaſi ignorans quærit, vt diſcat, vſquequo vel quãdiu illum oporteat clamare &
vociferari, & exauditionem ſiue ſalutem eius differri, quamuis ibidem continuò dicat Apoſto
lus. Et quidem cum eſſet filius, didicit ex his, quæ paſſus eſt, obedientiam. Sciebat nanq;, ſed nõ
dum experimento ſciebat obedientiæ laborem. & ſcientiam eius non latebat, quòd oporteret
illum clamare & vociferari vſq; ad mortem, mortem autem crucis, & ante illam obedientię cõ
Chriſtus clamauit in prophetis. ſummationem non debere audiri, non oportere ſaluari. Delectat valde ita, vt dictum eſt, hu-
ius calamitatis in propheta perſonam intelligere. Nec hoc ita dicimus, quod ipſe propheta cla
moris ſiue vociferationis eiuſdẽ expers fuerit, ſed hoc veraciter dicimus, quia quicquid iſte vel
alius dignum auditu dei clamauit aut vociferatus eſt, clamor & vociferatio fuit eius, cuius ſpi
Eſaiæ.8. ritus in illis, vt loquebatur, ita & clamabat & vociferabatur. Vndè ſicut quodam loco vocari
iuſſus eſt, accelera ſpolia detrahere, feſtina prædari, pro eo quòd antequam vocare ſciret, ante
quam in ſeculo haberet matrem, & adoptiuum patrem, ſæpe Hieruſalem de hoſtibus libera-
uit. ita nihil vetat illũ vocari, accelera clamare, feſtina vociferari, quia videlicet antequã naſce
retur de matre, & aſſumpto homine laboraret, ipſe clamabat, & vociferabatur in ſanctis fidẽ
habentibus promiſſionis & aduentus ſui, ſine cuius fide non decebat quenquam exaudiri. Equi
dem in multis exauditi ſunt propter eum, ſed non ita vt conſummaretur præuaricatio, & finẽ
acciperet peccatum, & deleretur iniquitas, & adduceretur iuſtitia ſempiterna. Nõ ita Chriſtus
habebat exaudiri, donec ipſemet in ſua perſona conſummaret obedientiam vſq; ad mortem,
mortem autem crucis, quæ futura erat conſummatio clamoris & vociferationis. Quod di-
cit vociferabor vim patiens, ſenſum habet venerabilem, ſi recolas quod alibi dicit, quæ non ra
pui, tunc exoluebam, id eſt, quam non merui mortem ſuſtinebam. Vndè confeſtim quodam-
Pſal.68. modo queritur, dicens. Quare oſtendiſti mihi iniquitatem, & laborem videre, prædam & iniu
ſtitiam contra me? Quod dicit, oſtendiſti mihi, hunc ſenſum habet, ac ſi diceret, impoſuiſti. Oſtẽ
diſti mihi (ait) iniquitatem, ſubauditur, non meam. oſtendiſti mihi laborẽ, id eſt, impoſuiſti mihi
vt laborem propter iniquitatem, non meã, ſed alienam. Nam & hinc Eſaias loquitur. Et do-
minus poſuit in eo iniquitatem omnium noſtrum, & dominus voluit conterere eum in infirmi
tate, & pro eo quòd laborauit anima eius videbit & ſaturabitur. Oſtendit etiã prædam, ſicut
protinus apud eundem Eſaiam. Diſperdam ei (inquit) plurimos, & fortium diuidet ſpolia, pro
Eſai.3. eo quòd tradidit in mortem animam ſuam. Audiendum diligenter eſt, quòd cum dixiſſet, præ
dam, addidit, & iniuſtitiam contra me. Nam tu deus prædam illi, prædam iuſtam oſtendiſti, vt
fortem armatũ, id eſt, diabolũ iuſtè prædaretur, qui fuerat iniuſtè prędatus. At ille qui maximè
debuiſſet eum recipere, vt ei cederent in partem prædæ, repulerunt eũ nimis iniuſtè. Hoc rectè
intelligitur, vbi cum dixiſſet, oſtendiſti mihi prædam, addidit, & iniuſtitiam contra me. Quòd
modo iam dicto oſtendit illi iniquitatem, & laborẽ, & prædã, non fuit contra ipſum, quia ſpõte
in omnibus ſubiit obedientiam. Hæc autem iniuſtitia qua repulerunt eum, fuit contra ipſum,
quia non fuit ex deo, licet vt hoc facerent, excæcati & aggrauati fuerint per iuſtum dei iudiciũ.
Non autem quaſi ignorans dicit, quare mihi hæc oſtendiſti, ſicut & illud in pſalmo, Quare me
dereliquiſti, ſed huiuſmodi quæſtionem ideo ponit ita, vt ſoluat ſic, Longè à ſalute mea, verba
delictorum meorum, id eſt, quia te à ſalute mea longè fieri expoſtulant delicta meorũ. Sequitur.
[Et factum eſt iudicium, & contradictio potentior.] Factum eſt iudicium, ſubauditur peruer- „
ſum. Sequitur enim. [Propter hoc lacerata eſt lex, & non peruenit vſq; ad finẽ iudiciũ, quia im- „
pius præualet aduerſus iuſtum, propterea egreditur iudicium peruerſum.] Et quid eſt iudiciũ „
peruerſum, niſi iudicium contradicentium? Præmiſſo nanq;, & factũ eſt iudicium, ſubiunxit,
Iudiciũ peruerſum. & contradictio potentior. & quid eſt contradictio, niſi legis laceratio? ſtatim nanq; intulit, pro
pterea lacerata eſt lex, etc. Iam nunc vt ad ſenſum intimũ expeditior aditus pateat, Primò no
tandum eſt, quòd non ita dixit, propterea impius præualet aduerſus iuſtũ, quia lacerata eſt lex,
& non peruenit vſq; ad finem iudicium, propterea impius præualet aduerſus iuſtũ, quia egre-
ditur iudicium peruerſum, ſed econuerſo, propter hoc (inquit) lacerata eſt lex, & non peruenit
ad finem iudicium, quia impius præualet aduerſus iuſtum. Non enim hic de illo agitur iudicio
peruerſo, quo ſæpe iudices iniuſti pro muneribus iuſtificant impium, condemnantes iuſtũ: ſed
Malach.2. de illo quo homines ipſum præſumunt iudicare deum, veluti iniuſtum, quoties aduerſitatibus
fatigari iuſtũ, & proſperari viderint impium. Talibus Malachias propheta loquitur. Laborare
feciſtis dominum in ſermonibus veſtris, & dixiſtis. In quo eum fecimus laborare? In eo cum di
ceretis, Omnis qui facit malum, bonus eſt in conſpectu domini, & tales ei placent. Aut certè vbi
eſt deus iudicii, hoc prænotato, iam nunc ad prælibata prophetiæ verba recurramus. Et factũ
eſt (inquit) iudicium & contradictio potentior. Vbi tu domine oſtendiſti mihi iniquitatem &
laborem videre prædam & iniuſtitiam contra me. Vbi ego clamabã, & non exaudiebas, vo-
ciferabar ad te vim patiens, & non ſaluabas, ibi & in ſimilibus euentibus, id eſt, propter ſimiles
euentus factum eſt iudiciũ, ſubauditur peruerſum, & contradictio potẽtior, ſubauditur dictione
illorum,

illorum, qui quod verum dicũt, vtputa iustus es domine, & rectum iudicium tuum. Poten-
tior (inquam) eorũ dictione, de quibus itidem scriptum est, quàm bonus Israel deus, ijs qui recto
sunt corde. Contradictio illorum est, qui dicunt, qui facit malum, bonus est in conspectu do-
mini, & tales ei placent, aut certè vbi est deus iudicij? Suam namq; contradictionem roborant
argumentis quasi rerum euidentium, quia videlicet pacem peccatorum vident, quia nõ est re- *Psal. 72.*
spectus morti eorum, & in labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur,
imò & abundantes in seculo diuitias obtinuerunt, & econtra iusti flagellati fuerunt tota die &
castigatio eorũ in matutinis. & ego qui omnium iustissimus eram vel sum, præ omnibus flagel
latus & castigatus, derisus sui, & morti turpissimæ addictus, & omnes qui videbant me, derise
runt me, locuti sunt labiis, & mouerunt caput, me clamante, me vociferante, deus deus meus,
vt quid dereliquisti me? Quia sic impius præualet aduersus iustum, potentior contradictio est;
vtpote præsentibus argumentis muniens se, legem lacerans, legisq; deum ac dominũ blasphe-
mans, aduersus eos qui recto sunt corde, resistens illis potentius, seq; opponẽs, dicẽtibus, quàm
bonus Israel deus. Laceratur hoc modo lex, & non peruenit vsq; ad finem iudicium, id est, nõ
conceditur verum habentibus iudicium, deum esse bonum, deum esse iustũ, deum curare de
rebus hominum. imò egreditur iudicium peruersum, scilicet omnem qui facit malũ, bonũ esse
in conspectu domini, & tales ei placere. Sed nunquid impius semper præualet aduersus iustũ? *Psalm 21.*
Nunquid ille impius, scilicet populus Iudaicus, qui tunc præualens aduersus iustum crucifixit *Matt. 27.*
eum, & lacerauit eum, mouens caput, & dicens: Sperauit in domino, eripiat eum, saluũ faciat
eum, quoniam vult eum. siue illud: Vah qui destruit templũ dei, & in triduo illud reædificat,
salua temetipsum, & his similia. Nunquid (inquam) impius semper validus, & iustus ille semper
" inualidus? Non vtiq;. Sed quod continuò mutata voce loquitur. [Aspicite in gentibus, & vi-
" dete, & admiramini, & obstupescite, quia opus factum est in diebus vestris, quod nemo credet
" cum enarrabitur. Quia ecce ego suscitabo Chaldæos, gentem amaram & velocem, ambulã
" tem super latitudinem terræ, vt possideat tabernacula non sua, horribilis & terribilis est, ex se
" metipsa iudicium, & onus eius egredietur. Leuiores pardis equi eius & velociores lupis vesper
" tinis, & diffundentur equites eius.] Quanta vocis mutatio, non mutata persona. Vnus idemq;
quanta prius loquebatur in infirmitate, & quàm magna nunc loquitur in virtute, iam supra
prælibauimus, huius loci meminisse Paulum in actibus Apostolorum, vbi apud Antiochiam *Act. 13.*
ingressus synagogam Iudæorum, habitum sermonem exhortationis ad plebẽ, ita conclusit.
Videte ergo, ne superueniat vobis, quod dictum est in prophetis. Videte contemptores, & ad *Verba ad*
miramini, & disperdimini, quia opus operor ego in diebus vestris, opus quod non credetis, si *Christum*
quis enarrauerit vobis. Horrendè dixit, terribiliter pronunciauit. videte ergo, ne superueniat *referenda.*
vobis. Horrendum namq; & terribile est, non credere opus, quod ego operor in diebus vestris,
ait dominus, propter illud quod continuò sequitur. Quia ecce ego suscitabo Chaldæos, etc.
Nisi Apostolicum sensum sequamur, & in illis diebus intendamus, de quibus ipse sentit dictũ
hoc esse in prophetis, quomodo stabit, aut verum erit, quia opus operor, quod non credetis, si
quis enarrauerit vobis, quia ecce ego suscitabo Chaldęos? Nunquid illud opus, quod olim su-
scitauit Chaldęos & regem Nabuchodonosor, vt ambularent super latitudinem terræ, non
crediderunt Iudęi, aut non crederent, si narraretur eis? imò quid opus fuit enarrari illis, præser
tim captiuis in Babylonia succensa ciuitate & templo Chaldaico igni? Quis enim illorum hoc
ignorare potuit? Adde, quòd (sicut superius dictum est) temporibus apostolorum, imò & tem-
pore quo prophetauit Abacuc, non futurum, sed iam erat factum, id quod litera sonare vide-
tur præsenti loco, quia ecce ego suscitabo Chaldæos. Igitur aspicite in gentibus, & videte, & ad-
miramini, siue iuxta septuaginta interpretes, videte contemptores, & admiramini, & disperdi
mini, etc. verba sint, vt verè sunt, non iam iudicaturi, sed iã iudicantis iusti, aduersus quem im-
pius Iudaicus populus præualuit, vt diceret. Vsquequo domine clamabo, & non exaudies, vo
ciferabor ad te vim patiens, & non saluabis, siue deus meus, vt quid dereliquisti me? Aspicite
(inquit) videte (ait) & admiramini, ò vos cõtemptores Iudæi, & in omnes gentes disperdimini.
Quam ob causam? Quia opus factum est in diebus vestris, quod nemo credet, cum enarrabi- *Suscitabo*
tur. Quod est illud opus? Quia ecce ego suscitabo Chaldæos, gentem amaram & velocem, etc. *Chaldæos,*
Reuera hoc opus non crediderunt Iudæi, tunc cum enarrarent apostoli. non credũt nunc cum *id est, Ro-*
enarrant successores apostolorum Christiani, quòd ego ipse qui in cruce moriens, tanquam de *manos.*
relictus clamaui, qui mortuus & sepultus sui, ego ipse (inquam) nũc viuam, nunc resurrexerim,
& adhuc ò deus pater tecum sim, & post paucos ex quo mortui fui annos, suscitem Chaldæos,
id est, gentem amaram & velocem, similem Chaldæis, similem inquam, id est, quæ veram ni-
misq; perfectam iteret similitudinem eorum, quæ olim gesserunt in vos illi homines, gẽtili no-
mine Chaldæi, ita vt eodem mense, imo & eodem die anni succensa ciuitate, succendant & tẽ *Iosephus de*
plum vestrum, quo illud olim succenderunt illi Chaldæi. Nam & hoc Iosephus, non negligẽ- *bel. Iud. li.*
dum, imò admirandum arbitratus, ita scripsit. Titus aũt discessit in Antoniã, decreto postridie *7. cap. 14.*
mane

mane cum omni exercitu aggredi, templumq; obsidere. Sed id planè dei sententia iamdudum igne damnauerat, euolutisq; temporibus aderat fatalis dies, qui erat decimus mensis Augusti, quo etiam prius à rege Babyloniorum fuerat concrematum. Item post eiusdem incendii narrationem. Mirabitur autem (ait) quis in eo etiam circumacti temporis fidem. Nam & mensem (vt dictum est) eum, diemq; seruauit, quo primùm à Babylonijs templum erat incensum. Nec verò solummodo propter huiusmodi similitudinem, illud excidium arbitramur cõgruè dictum esse suscitationem Chaldæorum, verumetiam propter inuisibilem impetũ, qui profectò simul aderant, spirituum malignorũ, quibus sine dubio Iudæi secundum animam & corpus traditi sunt, & quos Chaldæi nomine & re significauerunt. Nomine, quia Chaldæi feroces interpretantur. re autem, qui populum dei de terra sua captiuum duxerunt, sicut operatione malignorum spirituum in Adã sub peccato captiuati, omnes electi in huius mundi exilium deuenerũt. Magna res, magnum malum, & tam grande, vt dignum se dixerit spiritus sanctus per os Apostoli, vide re contemptores, ne superueniat. Commonuit eos, sed non profuit eis, quia non viderunt, nõ sibi prouiderunt, ne superuenirer eis. Oportebat ergo ita fieri, necessarium erat impleri veritatem iudicij, & ita factum est. Suscitauit ille, suscitatus à mortuis, alios Chaldæos, alteram Babyloniam, id est, Romam. Nam salutat vos (ait Petrus Apostolus) ecclesia, quæ est in Babylone collecta, Romã tropicè perculiens, id est, ipsam iuxta omnem rerum similitudinem volens intelligi Babylonem. Cur non eadẽ ratione Chaldæos hic intelligimus Romanos? Hoc est opus, quod nemo (inquit) credet, cum enarrabitur. Credunt quidem Iudæi, imò bene sciunt, & nimis bene nouerunt, quòd venerũt Romani, & similia Chaldæis, imò peiora fecerint eis, quàm Chaldæi, sed non credunt narrantibus, non credunt prædicãtibus, quòd ille hoc opus fecerit aut facere potuerit, qui ab ipsis crucifixus est, qui mortuus & sepultus est, quòd resurrexerit, in cælos ascenderit, & omnẽ habens potestatẽ in cælo & in terra, hoc illis facere potuerit. Nemo credit, id est, qui credunt, sunt paurissimi. Nam qui crederent ex Iudæis, fuerunt quidem aliqui, sed in comparatione non credentium, fuerunt & sunt paucissimi, ita vt rectè dicas, nemo credit. sicut apud Esaiam eadem veritas. Iustus (inquit) perit, & nemo recogitat, siue percipit corde, & viri iusti tolluntur, & nemo recogitat. Veruntamen primò spiritus malignos hic intelligimus Chaldæos, secundariè Romanos, hoc solummodo in hoc mysteriò differentes, quò ab equis differũt equites, quoniam hoc dictũ est. Leuiores pardis equi eius, &c. Igitur iam ipsa diligentius verba consulamus. Ecce (inquit) ego suscitabo Chaldæos, gentẽ amaram, & velocem, ambulantẽ super latitudinem terræ, vt possideant tabernacula non sua. Hoc est onus quod vidit Abacuc propheta, hæc est illa, quæ passionem Christi filii dei secuta est, ira & pressura, quemadmodũ ipse dixit. Erit enim pressura magna super terram, & ira populo huic, & cadẽt in ore gladii, & captiui ducentur in omnes gentes. Chaldæos feroces, Chaldæos hostes visibiles pariter & inuisibiles suscitauit, quando Romanos adduxit, simulque malignis spiritibus impium, qui præualuerat aduersus iustum, tradidit, & quis gentem illam, gentem nesciat amaram, gentem velocem? Quàm amari humano generi sunt spiritus maligni, & quàm veloces ad persequendũ & consequendum omnem animã, quæcunq; hyeme vel sabbatho fugit, id est, quæ deprehẽditur in frigore infidelitatis, & tunc primum salutis suæ meminit, quando sicut non est tempus operandi, ita non est licentia fugiendi. Quàm velociter gens ista consecuta est impium illũ sibi traditum ab illo iusto, qui hęc loquitur, quoniam iniustè præualuerat aduersus eum. Quod deinde dicit ambulantem super latitudinem terræ, vt possideat tabernacula non sua, & subinde leuiores pardis equi eius, & velociores lupis vespertinis, admiratione magis quàm expositione indiget, si recolas, quomodo Romana potentia super latitudinem terræ ambulauerit, quanta egerit. Nõ vtique per orbem terrarum tantùm fudisset sanguinis, tã sui quàm alieni, nisi dorso eius tanquam equo gens amara & velox insedisset, gens inuisibilis, de qua iam dictũ est. Quod deinde dicit, vt possideat tabernacula non sua, tam equos quàm equites culpat, quia videlicet & Romani nimis cupidè possederunt aliena, & malignus spiritus, cũ in euangelio dicit, Regna orbis terrę omnia mihi tradita sunt, & cui volo, do illa, profectò possidere præsumit tabernacula nõ sua. Verum nos nunc de illis potissimum agimus tabernaculis, in quibus olim iustitia habitabat (ait Esaias) nunc autẽ homicidæ. Ciuitas Sion, siue Hierusalem & templũ, tabernacula erant, quæ gens ista non possidebat, nec erant sua, quamdiu iustitia in eis habitabat, iustitia fidei & spei, quę illic reposita fuerat, in promissione aduentus Christi, in qua credidit Abraham, & est reputatum illi ad iustitiam. Non (inquam) possidebat, quamuis illa deuastaret ad tempus, vt prius illi fecere Chaldęi, quando Nabuchodonosor, cõcremata ciuitate & templo, duxit habitatores in Babyloniam captiuos. Ex quo de illis tabernaculis mali agricolę eiecerunt & occiderunt filium, dominum vineę, ex eo gens ista possidet eadem tabernacula, quondam non sua, nec enim extunc vlla in cærimoniis illorũ tabernaculorum habitat, vel habitare potest iustitia. Qualis ista gens? Horribilis (ait) & terribilis est, ex semetipsa iudiciũ & onus eius egredietur, Leuiores pardi equi eius, & velociores lupis vespertinis, & diffundent equites eius.

Duo de

Acto.13. — *Roma tropicè Babylonia dicitur.* — *1.Petri.5.* — *Nemo credit, id est, paucissimi.* — *Matt.24.* — *Lucæ21.* — *Demones in Romanis sicut sessores in equis* — *Matt.4.* — *Esaiæ 1.* — *Gene.5.* — *Matt.2.*

Duo de gente ista prædicauit, horribilis & terribilis, eamq; in duo, scilicet in equos, & equites distinxit. Equos homines, equites intellige dæmones, hominū malos agitatores, & tam equos quàm equites, tam homines quàm dæmones, nimirū Chaldæos, id est, feroces, equos inquam, id est, homines terribiles, equites, id est, dæmones horribiles. Igitur gens horribilis atq; terribilis. Nunquid autē deus hoc fecit, quod est horribilis, quod est terribilis? Non vtiq;, ait ipse dóminus, sed ex semetipsa iudiciū, & onus eius egredietur. Quid est iudiciū, nisi damnatio? & quid onus, nisi proprii cordis induratio siue aggrauatio? Nimirū (vt breuiter dicam) cum quis scienter peccat, ita vt de illo veraciter dicas, quia subuersus est & delinquit, cum sit proprio iudicio condemnatus, verùm est de illo dicere, quia ex semetipso iudiciū eius egredietur. Et cum quis gladium accipit, nō vt minister dei, non vt sit vindex in iram ei, qui malè agit, sed vt voluntati vel inuidiæ propriæ morem gerat, aut etiam ad malè agendū compellat, vt fecit Antiochus, & quiq; similes eius, verū est dicere, quia ex semetipso onus eius egredietur. Sic est omnis ista gens Chaldæorum vniuersitas malignorū spirituū & impiorum hominū, quia & proprio iudicio condemnati sunt, extollendo se contra creatorē suum, & in omni ptestura, quam faciunt feroces atq; superbi, inuidię vel voluntati proprię seruiunt. Inde se iustificat & excusat, mali nullius author deus, nullam creaturam malam esse faciens creator bonus, dum de gente ista dicit ex semetipsa iudicium & onus eius egredietur. Quomodo ergo gentem eiusmodi suscitare se dicit. Ait enim, quia certè ego suscitabo Chaldaos gentem amaram, &c. Ad hęc cita responsio patet, quia aliud est gentem amaram facere, aliud gentē amarā suscitare, siue genti amarę potestatem dare, quod interdum poscit ordo iustitię. Exempli gratia. Pharaonem deus malū esse nō fecit, sed cum malus esset, in regiam potestatem suscitauit, quia sic expediebat, & interdū expedit populo dei, vt qui malus est, fiat etiam potens, sitq; in manu dei virga furoris & baculus indignationis, & inde cōmoda illa proueniunt, quæ Salomō loquitur in parabolis. Pestilente flagellato, stultus sapientior erit. si autem corripueris sapientem, intelliget disciplinā. Igitur onus gentis huius amaræ, gētis horribilis atq; terribilis, ex semetipsa (inquit) egredietur, id est, spontanea cor eius impietate grauabitur, & totus in malum erit conatus eius, vndè deus nō erit culpandus, velut author amaritudinis eius. imò laudandus, quod amaritudine eius bene vtetur, vt dum pestilentes flagellantur, aliquis stultus ad sapientiā proficiat, eorū exemplo territus, & qui sapientes fuerint, vt olim Daniel & socii eius, eodē flagello correpti, melius intelligant disciplinam. Qui porrò sunt vel fuerunt pardi, & lupi vespertini, quibus leuiores & velociores dicuntur equi huius gentis? Pardos libet Græcos intelligi, quia videlicet apud Danielem per pardū regnum Græcorū constat in visione significari. Lupos vespertinos arbitramur Persas & Mœdos, videlicet, Aman hostem Iudæorū, & cōplices eius, qui vtiq; Persę & Mœdi per vrsum in eadem visione intelliguntur. Illi nāq; tanquam lupi vespertini, lupi famelici, nihil in mane relinquere volebant, sed totum deuorare, vniuersum genus Iudæorū, vndè Christus nasceretur, delere cogitabant. Lupis illis & pardis iam dictis leuiores atq; velociores fuerūt equi Chaldaici, equi Babylonii, siue illam priorem Babyloniā intelligas, vbi regnauit Nabuchodonosor, siue secundam Babyloniam, id est, Romam, de qua iam superius dictum est, quia salutat vos (ait Petrus Apostolus) ecclesia, quæ est in Babylone collecta, Babyloniā nanq; Romam dicit, propter effusionem multiplicis idololatriæ. Tempore enim Claudii Cæsaris Romæ illam epistolam scripsit, prius quàm Alexandriam mitteret Marcū, cuius ibidem meminit, dicendo. Et Marcus filius meus. In quo tandem equi isti leuiores fuere pardis illis, velociores lupis illis. In eo videlicet, quòd illuc vsq; peruenerunt quo intenderunt, & quod insequebantur assecuti sunt. Nam vtriq; Babylonij ciuitatem & templum succenderunt, & populum captiuum duxerunt. Et priores quidem Babylonij populum intra se captiuum tenuerūt, quia sic voluerunt, posteriores autem vendiderunt, & in omnes gentes captiuos distraxerunt, quia sic voluerunt. At verò pardi illi, lupi illi, non tam veloces fuerunt, vt assequerētur, quod voluerunt. Nam lupos quidam, scilicet Aman & complices eius, regina Hester, & Mardochæus velociores sapienter præuenerunt. parpos autē, id est, Gręcos cum Antiocho Epiphane, Iudas Machabæus & socii eius fortiter ab incepto retraxerunt. Equos iam dictos nullus præuenit, nullus retro egit, sed (sicut iam dictū est) peruenerunt, quo intenderūt, perfecerunt quod voluerunt. vsq; ad ignem, vsq; ad fumū, vsq; ad ciuitatis & templi irrecuperabile exterminiū. Adde quod sequitur. Et diffundentur equites eius. Equites malignos spiritus, equos autē eorū homines iam diximus. Parum erat ad vindictā, quòd ceciderunt in ore gladii corpora hominum, nisi etiā malignis spiritibus in prædā cæderent animæ illorū. Diffundētur ergo (ait) equites eius i. omnia cōplebunt maligni spiritus, nullis obsistentibus bonis spiritibus, quippe qui iam abierant, dicētes (vt refert Iosephus) migremus ex his sedibus. Festo (inquit) die quē Pentecosten vocāt, nocte sacerdotes intimū templū more suo, ad diuinas res celebrādas ingressi, primum quidē motū quendā strepitūq; senserunt, postea verò subitā vocē audierunt, quæ diceret, migremus hinc. Profectò res quæ subsecuta est, satis astruit, migrasse illinc oē præsidiū bonorū

Chaldæi dæmones sunt & Romani

Titum. 3.

Deus nō facit, sed suscitat gentem amaram.

Esaia. 10.

Prouer. 19.

Pardi, Græci. Lupi vespertini, Persę & Mędi. Daniel. 7.

1. Petri. 5.

Hester. 2.

1. Mach. 4.

Iosephus de bel. Iud. lib. 7. cap. 17.

spirituum, & in locum destitutum diffusam fuisse multitudinem spirituum malorum, quos hic dicimus equites inuisibiles equorum visibilium, id est, bellicorum hominum duros agitatores. Vndè adhuc sequitur. [Equites nãq; eius de longè venient. volabunt quasi aquila festinans ad » comedendũ. Omnes ad prædam venient, facies eorũ ventus vrens.] Reuera de longè venerũt » equites eius, quia videlicet natura siue conditione, longè à quocunq; homine sunt maligni spiritus. Proinde gens eiusmodi horribilis supra dicitur, nimirum & ab humano genere natura longè sunt, & contra humanum genus immani odio feruntur. Et quia veloces sunt, vtpote spiritus, parũ fuit dixisse, venient, addiditq; volabunt. Congruè per hoc verbũ volabunt, quod est auium, naturalẽ expressit velocitatem immanium spirituũ. Nec veró quomodocunq; volabunt, sed sicut aquila (inquit) festinans ad comedendum. Aquila rex auium, aues tamen ab auiditate comestionis dictæ sunt, siue ab eo quòd vias certas non habeant, sed per auia quæq; discurrant. Simul sciendum, quòd aquilæ figura signũ erat in vexillo Romanorũ. Cum ergo dicit, quasi aquila festinans ad comedendum, mira similitudinis aptitudine velocitatem atque auiditatem simulq; potestatem, vimq; magnã declamat eiusmodi equitum, id est, malignorũ spirituum, properantium cum illis Chaldæis siue Babyloniis, scilicet hominibus Romanis suis (vt iam dictum est) equis ad permissarũ sibi deuorationẽ animarũ. Omnes (ait) ad prædam venient, facies eorum ventus vrens. Cum dicit omnes, simul equos & equites, id est, homines intelligere pariter & dæmones. De equitibus, id est, dæmonibus ex abundanti est dicere, quàm auidi ad efferendas animas venerint prædones. De hominibus veró, quàm intenti ad prædam fuerint, & cupiditatis quàm odibilis, cum multa in historiis experimenta sint, vnum hic nimis horrendum non præterire libuit. Quidam (ait Iosephus) apud Syrios ex transfugis deprehenditur è fimo ventris aureos colligens. Transglutientes enim eos veniebant, qui cũctos seditiosi scrutabantur, & maxima vis auri fuerat in ciuitate. Hac arte detecta, totis castris fama percrebuit, quòd auro transfugę pleni venirent. Arabũ enim multitudo, & Syri scissos ventres supplicum rimabantur, & hac ego clade (inquit ille) credo sæuiorẽ nõ cõtigisse Iudæis. Vna denicq; nocte duorũ millium patefacta sunt viscera. Veraciter igitur omnes (ait) ad prædam venient, statimq; subiungit. Facies eorum ventus vrens. Et reuera sic accidit, quia completum est, quod ad Moysen prædictum fuerat, ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsq; ad inferni nouissima. Hostes visibiles ignem succenderunt visibiliter vrentẽ, & ille ignis in furore domini succensus est, hostes autem inuisibiles animarũ prædã deuexerunt ad ignem inuisibilẽ, ignem inextinguibiliter vrentem. & hic ardet, & ardebit vsq; ad inferni nouissima, id est, vsq; in finẽ, vel sine fine. quia sicut regni dei nullus erit finis, ita nulla inferni erunt nouissima. Sequit. [Et „ congregabis quasi harenam captiuitatem. De regibus ipse triumphabit, & tyrãni ridiculi eius „ erunt. Ipse super omnem munitionẽ ridebit, & cõportabit aggerem, & capiet eam. Tunc mu- „ tabitur spiritus, & pertransibit, & corruet. Hæc est fortitudo eius dei sui.] In quẽ hæc dicuntur „ dubium esse non debet, quin ipse sit diabolus rex equorum & equitũ, de quibus ante loquebatur, rex Chaldæorũ, id est, ferocium omnium superbiæ filiorũ, tam malignorum spirituum, quàm impiorũ hominũ. Cum de equis & de equitibus eius sermo haberetur, repentè ad ipsum transiit, qui est eorum caput. Nam ne dubites, quin de ipso sermo sit, sic illum deuorauit, & designauit. Hæc est fortitudo eius dei sui. Non dixit, hæc est fortitudo dei eius. diabolus enim nõ habet deum, nec habere vult, sed ita dixit, hæc est fortitudo eius, qui ipse suus est deus, factor suus, quod videlicet ipse dicere fuit ausus, vndè & apud Ezechielẽ illis verbis sub nomine Pharaonis arguitur. Ecce ego ad te Pharao, rex Aegypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorũ & dicis, meus est fluuius, & ego feci memetipsum. Et alibi. Et dixisti (ait) dominus contra ipsum, deus ego sum, & in cathedra dei sedi. Non ergo dubiũ, quin in quẽ hæc dicuntur, ipse diabolus sit, quę ita concluduntur. Hæc est fortitudo eius dei sui. Nunc ipsa verba per ordinem sequamur. Et cõgrebit quasi harenam captiuitatem, & de regibus ipse triumphabit, & cætera. Non ignoro pleraq; horum, quæ hic dicuntur, vel ante dicta sunt, super Nabuchodonosor intelligi posse, sed quia apostolicam semel sequi authoritatem libuit, siquidem Apostolus Paulus (vt supra dictum est) huius prophetię meminit, dicendo Iudæis, videte ne superueniat vobis, quod dictum est in prophetis, & cætera. Fateor, non libenter recurrit animus ad illum carneum Nabuchodonosor, præsertim cum iste Abacuc legatur alicubi fuisse Danielis contemporaneus, quo tempore non futura, sed facta erant, quæ de eodem Nabuchodonosor legimus. Veruntamen siue ante, siue post, quàm Nabuchodonosor ille Iudam in captiuitatem congregauit, hæc prophetia contexta sit, illud nemo est qui nescire debeat illum gessisse typum diaboli, & quod ita sub nomine eius diabolus in sanctis scripturis condemnetur, sicut sub nomine Pharaonis, & sub nomine Assur, suis locis vel temporibus. Igitur & congregabit, inquit, id est, congregare non cessabit, quasi harenam captiuitatem, captiuator generis humani diabolus, quamdiu in hoc seculo subsistit humanum genus. Congregare cœpit in Adam, & ex eo congregare non desinit, aut desinet vsq; in finem seculi, quasi harenã captiuitatem, id est, innumera-

Volabunt quasi aquila

Li. 7. ca. 27

Deut. 32.

Diabolus rex equorũ & equitũ.

Ezechi. 29.

Ibidem. 28.

Actor. 13.

Daniel. 14.

Quomodo congregat diabolus.

innumerabilē captiuitatē. Quis enim dinumerare possit captiuitatē generis humani, quā cōgregauit & cōgregabit etiā nunc liberatis ad Christi fidē his, quos præsciuit deus, & prædestinauit conformes fieri imaginis eiusdem filij sui? *Roma. 8.* Et si de cætera multitudine hominum minus curandū, attamen prophetæ de sua gente pro humano affectu erat dolēdum. Nam & ipse dominus videns ciuitatem, fleuit super illam, videlicet considerans iustè superuenturam illi duplicē mortem, duplicem animarū & corporum captiuitatē. *Luca. 10.* Similiter & de risu eius super omnem munitionem, & de eo quòd tyranni, inquit, ridiculi eius erunt, idem sentiendū si ritè perpendimus, id quod iam ante dictum est, quia Paulus apostolus contra contemptores Iudæos ad præsentem locum respexit, videte ergo, inquiens, ne superueniat vobis, quod dictum est in prophetia, &c. Ita & illū intellexisse, ita Christum qui in eo loquebatur voluisse libenter accipimus, ac si diceret, Videte ne superueniat vobis, vt diabolus per manus Chaldæorum. i. Romanorum, quoniam tunc Roma altera erat Babylonia, congreget de vobis quasi harenam captiuitatē, ne superueniat vobis, vt dum de regibus ipse triumphat, vestri quoq; tyranni, vestri principes seditiosi & nequissimi, ridiculi eius sunt, ne superueniat vobis, vt super omnem munitionem vestram, *Munitiōes Iudaorum* super Antoniā, & super Phaselū, & super Mariamnem, & super Hippidicon, super Macherōta, & super Masadan, & super cæteras omnes munitiones vestras, super templum, & super ciuitatem risu suo, risu fellito, & amaro ioco rideat, & comportet aggerem, & capiat eam, per omnia reddens, vtpote grande & mirum mortis, qua pascitur, spectaculū præ oculis habens, quantum vel quale in nulla gente vel natione habuisse legitur, si cunctas gentium historias siue tragœdias recenseamus. *Iosephus de bel. Iuda. li. 7. cap. 46.* Legamus Iosephū vsq; ad munitionis vltimæ excidiū, quod vocabatur Masada, & manifestum est, quia diabolus ibi habuit vnde rideret. Illud enim fuit vltimū, quo comportato aggere, dum caperetur, sicarij qui intus erant numero nongenti simul & sexaginta cum mulieribus simul & pueris, consiliū secuti sunt principis Eleazari, tanq̄ beatitudinis æternæ præmium assecuturi, si semetipsos trucidarent, potius quàm viuos capi finerent, hoc modó egerunt. Sorte ex numero suo decē lectis omniū percussoribus, cū vniuersi etiam propter coniuges ac liberos prostratos compositi atq; amplexi manibus iacuissent, parato animo se mactādos præbebāt, infelicissimū illud exhibentibus ministeriū. Nouissimi percussores ipsi, cum essent decē, vni nouē se occidendos supposuerunt, isq; nouissimus circunspecta multitudine mortuorū, ne quis forte in multa cæde superesset, qui suæ manus egeret, vbi cognouit omnes perēptos, ignē quidē immittit regiæ, vehementi verò manu toto per se transacto gladio, iuxta suos occubuit. Latuerunt duæ tantùm mulieres, & quinq; pueri per cuniculos, remq; ex his vt gesta fuerat Romani cognoscentes admirati sunt. Nouissima hæc, sed non sola fuit Iudaicæ mortis insania. Quanto putas risu diabolus risit in talibus, & si in cæteris quoq; gentibus habuit, vnde rideret. hoc vnicum fuit ludibrium nulli simile, vbi ipse nimirum in Romanis agens comportauit aggerem, & cepit ciuitatem illam Hierusalem, atq; inde captiuam abduxit animarū multitudinem. Nam (vt Iosephus quoq; testatur) contigit ciuitatem illam ad summū felicitatis gradū prouectā ad vltimos casus deponi. Deniq; omnium post condita secula res aduersas, si cum Iudæorum calamitatibus conferantur, superatum iri non ambigo. Sequitur. Tunc mutabitur spiritus, & pertransibit, & corruet. Hæc est fortitudo eius dei sui. Ne hominē esse putes in quem loquebatur, spiritum appellat eum, sine dubio volens intelligi diabolum. Non enim dixit, tunc mutabitur spiritus eius, quod congruè de homine aliquo loqueretur, sed tunc (ait) mutabitur spiritus, scilicet ille de quo loquor, qui non caro, sed spiritus. Quid est autē dicere, tunc mutabitur spiritus, nisi ac si diceret, tunc non erit deus ille spiritus? *Tunc mutàbitur spiritus, qia non est verè deus.* Hoc nanq; præcipuè differt falsus deus ab eo, qui solus est verus deus, quòd ille mutabilis est, & multis variatur accidentibus. verus autem deus incommutabilis est, & nullis subiacet accidentibus. Pulcherrimè ergo per hoc verbum, tunc mutabitur, deus nō denegatur esse ille spiritus. Et quamobrē, vel in tiruo deus esse denegatur, dicendo tunc. i. illo tempore mutabitur. Nimirum ob rem certam, ob rem magnam, quia videlicet olim ille spiritus deus esse sua præsumptione existimabatur, vnde & hic protinus cum improperio dicitur deus suus, his verbis. Hæc est fortitudo eius dei sui, id est, illius qui ipse suus est deus, dicendo. Ego memetipsum feci, sicut iam supra cum prophetico testimonio memorauimus. Quando hæc prophetia condebatur, tunc iste spiritus & dæmonia eius pro eo colebantur, in simulachris adorabantur, & tunc reuera stultus sibi erat deus, imo & extollitur supra omne quod dicitur deus, aut quod colitur, ait Apostolus. *Ezechi. 29. 2. Thess. 2.* Futurum enim erat, vt statim post risum, quo risit super tēplum illud, super ciuitatem & munitiones eius, super Iudæam, in quā sola natus eatenus fuerat deus, dū ipse in gentibus quasi deus haberetur, statim (inquam) ipse vanitatis arguitur, tātaq; mutatio fieret circa ipsum, vt cognosceretur esse non deus, sed diabolus, susq; amitteret atrium illud maximum. i. Romanum imperium. Et ecōtra deus, siue dei filius, Christus, pro vno templo, super quod ille fecit risum iustè permissus, & pro vna gente Iudæa in qua debuerat esse notus, innumera per orbem terrarum haberet templa, & a cunctis coleretur gentibus expulso illo, tā de templis, q̄ de ipsarum gentium cordibus.

CC ij Tunc

Tunc ergo (inquit) mutabitur spiritus, nimirũ magna mutatione, vt appareat mutabilis diabolus, qui putabatur esse & volebat videri incommutabilis deus. Hæc mutatio continget ei secundũ similitudinem illius Chaldæi, siue regis Chaldaici, qui dum eodem spiritu inflatus, di-
Daniel. 4. ceret. Nonne hæc est Babylon magna, quã ego ædificaui in domum regni, in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei, statim demutatus est in amentiam bouis? Fœnũ (inquit superna vox) quasi bos comedes, & septem tempora mutabuntur super te. Secundum illã, inquam, similitudinem mutabitur (ait) spiritus, vt videlicet, & ipse fœnum vt bos cõmedet, sicut ad B.
Iob. 40. Iob de ipso dictum est. Ecce Behemoth, quem feci tecum, fœnum quasi bos comedet. Nec verò sic solum mutabitur, verumetiam & pertransibit ait & corruet. Ergo non bona mutatio hæc, cuius finis hic est, quod pertransibit & corruet. Peruersa mutatio hæc, quoniã non fecit ille, qui
Duplex mutatio, bona & mala. solus incommutabilis est. Etenim præter ipsum omne quod est, mutabile est, sed aliorũ quidẽ mutationem ille fecit, aliorum autem nõ fecit. Mutationem bonorum fecit in bonũ, vt puta cœlorum, id est, sanctorum, de quibus in psalmo scriptum est. Initio tu domine terram fundasti, &
Psal. 101. opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent. Et sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur, tu autẽ idem ipse es, & anni tui non deficient. Hæc mutatio cœlorum bona est, & hanc facit immutabilis deus, qualẽ & nos
1. Cor. 15. speramus, quando mortui resurgent incorrupti. Ait quidam ex ipsis cœlis, Paulus apostolus. Et nos immutabimur, id est, impassibiles efficiemur. Hinc est illud in titulo psalmi quadragesimiquarti, In finem pro his, qui commutabuntur, subauditur, perfecta commutatione, quæ in futuro erit, quando de tristitia in gaudium, de imperfecto ad perfectum conuertentur, quantumcunq; despicabiles, & contẽptibiles in hoc mundo videantur. Non illis improperatur, aut improperabile est, imò promittitur, & in lætitia prædicatur, quia mutabuntur, quorum dominus deus est. sed huic, qui suus deus est, improperabitur, quia mutabitur, additurq;, & pertrãsibit, & corruet. Quòd si quis obiicit de cœlis iam dictis, quòd & ipsi pertransibunt, quia sic dictum est. Ipsi peribunt, tu autem permanes, scire debet, quoniam perire illorũ, hoc secundum carnẽ ad tẽpus interire est. Simulq; videat ordinẽ dictorũ, quia spiritus iste primùm mutatur, & deinde pertransibit & corruet. cœli autẽ illi primũ peribũt, & deinde tu domine mutabis eos, & mutabuntur. Finis huius corruere est, quia vitio suo mutatus est. finis illorũ mutari est, quia virtus, id est, spes eorũ in cœlis reposita est. Quousq; tandẽ pertransibit, vel quid pertransibit? Nu-
merum suum pertransibit, quousq; expleat suũ numerũ pertransibit. Habet enim numerũ suũ,
Numerus diab. 666. & hic sapientia est, dicitur in Apocalypsi. Qui habet intellectũ, computet numerũ bestiæ. Numerus enim hominis est, & numerus eius sexcenti sexaginta sex. Numerus hominis senarius est,
Apoca. 13. quia sexta die homo factus est. Porrò, numerus septenarius quodãmodo numerus est dei, quia die septimo requieuit. Omnis hominis numerus, qui ad requiem domini nõ peruenit, quibus iuraui, inquit, in ira mea, si introibunt in requiẽ meã, omnium, inq̃, qui creatura dei vel semetipsis abutuntur, & dilectionem creatoris non habent, vel qui creaturę potius q̃ creatori seruiũt, numerus senarius est. At verò ipsi diabolo numerus iste triplicatus, imò ter decuplatus est, quia numerus sexcenti sexaginta sex. Quam ob causam? Nimirũ quia iudiciũ eius est triplex, ter-
tiò iudicatus est, ita vt super illũ loqui deceat maiestatẽ supernã. Ter iuraui in ira mea, si intra-
Esaia. 14. bit in requiem meam. Olim quippe de cœlo proiectus est propter superbiã, quia contra deũ se
Genes. 3. extulit. Deinde iudiciũ maledictionis accepit in serpente, per quẽ hominem decepit. Tertiò iu-
2. Thess. 2. diciũ siue damnationis incremento feriendus est in illo quem ingressurus est homine peccati, fi-
Iob. 40. lio perditionis. illuc vsq; pertransibit, & tunc demum repleto numero suo, corruet ait, videli-
Fortitudo diaboli non vera. cet sicut ad B. Iob loquitur dominus, quia vidẽtibus cunctis præcipitabitur. Hæc est inquit fortitudo dei sui, & hoc exprobrantis elogiũ est, hæc est fortitudo, id est, talis est fortitudo eius, vtiq; fallax fortitudo, vana fortitudo. Nunquid enim vera fortitudo est equitare, captiuitatem quasi hominum congregare, de regibus triumphare, & tyrãnos ei ridiculos esse, super omnem munitionẽ ridere, cõportando aggerẽ, & capiendo eã, & tunc mutari, ac pertransire & corruere. Non est hæc fortitudo vera imò arrogantia cęca. nõ alta omnipotentia, imò tumida
Matth. 25. impotentia. Attamen ille interim, antequã corruat vel præcipitetur (vt iam dictũ est) in ignem
2. Thess. 2. æternũ, qui paratus est ei & angelis eius, fortis sibi videtur, quia quippiam posse putatur. fortis
Ezech. 29. (inquam) & deus, extollẽs se supra omne, quod dicitur deus, aut quod colitur deus (vt iã supra dictũ est) suus, & vt dicit ipse à semetipso factus. Quapropter iudex verbũ dei nouissima illum dictione irridẽdo denotauit. Cum enim dixisset: Hęc est fortitudo eius, subiũxit, dei sui, hoc est, qui semetipsum fecit, sicut sibi arrogare præsumpsit. Sed id iã superius ex ꝓpheta Ezechiele demonstratũ est. Iam ergo his pertractatis, audiamus quid sequatur. [Nunquid nõ tu, à principio "
dñe deus meus, sancte meus, & nõ moriemur? Domine in iudiciũ posuisti eũ, & fortẽ vt corripe- "
res fundasti eũ.] Hæc & cætera vsq; ad id, Super custodiã meã stabo, & figã gradũ super munitionem, & contemplabor, vt videã quid dicatur mihi, & quid respondeam ad arguentẽ me, Propheta in suimet persona loquitur, statim quippe subiungit, & respõdit ad me dñs, & dixit,

Scribe

Scribe visum, & explana eum super tabulas, & percurrat qui legerit eum, quia adhuc visus
procul, & apparebit in finem, non mentietur. Si moram fecerit, expecta eum, quia veniens ve-
niet, & non tardabit. Hæc ergo, nunquid non tu à principio domine deus meus, & non mori-
emur. domine in iudicium posuisti eum, & fortem vt corriperes, fundasti eum. Hæc (inquã) red-
didit ad ea quæ audierat intus, quæ audierat in spiritu. Audierat personã Christi filij hominis,
filii dei, primum ex infirmitate, in qua dereliquit eum deus, dicentẽ: Vsquequo domine cla-
mabo, & non exaudies, &c. vsq; ad id, tunc mutabitur spiritus, & pertransibit, & corruet. Hæc *Vera cõfes-*
est fortitudo eius dei sui. Ad illa duo, quorum alterũ infirmitatis, hæc duo reddidit propheta *sio de Chri-*
fidelis. Nam quod ait: Nunquid non tu à principio domine deus meus, sancte meus, & non *sto.*
moriemur, pulchrè hic intelligitur, vt sit vox fidei & confessionis, vox pietatis & animi com- *Luca. 22.*
patientis, animi inclinati & proni ad agoniam. filius filii hominis in passione agonizantis, vbi
& apparuit illi angelus de cœlo confortans eum, & prolixius orantem. factusq; erat sudor eius,
sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Loquitur ergo ad eum taliter, vti quemq; nostrũ
loqui vult ipse qui per eum loquitur spiritus sanctus, quoties agoniæ siue passionis illius com-
memorationẽ facimus, eũq; propter nos in cruce pendentem memori mente contemplamur.
Est nanq; in his verbis confessio veritatis, non quomodocunq;, sed confessio cum admiratione,
admiratio cum cõfessione. Nũquid (ait) non tu eras à principio domine deus meus, sancte meus?
Nonne tu es verbum, quod eras in principio apud deum, & deus verbum, & verbum caro fa-
ctum, & propter hoc quia tu mortuus es, fiet nobis, quòd non moriemur? Verè à principio, *Psal. 101.*
nam & alia scriptura dicit, cuius quoq; Apostolus ad Hebræos pro tua persona meminit. Et tu *Hebr. 1.*
(inquiens) in principio domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi pe-
ribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent, & velut amictum muta-
bis eos, & mutabuntur. tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Confortare igitur do-
mine meus, sancte meus, quia non ad insipientiam tibi, quòd videtur te dereliquisse deus, imò
ad magnam sapientiam, magnus enim erit mortis tuæ fructus, quia non moriemur, quia & si
peribunt cœli, id est, sancti morte carnis, tu primus resumpta carne permanebis, eosq; vetera-
scentes sicut vestimentũ, pro cõditione mortalitatis, tu velut amictũ mutabis vera resurrectiõe
eiusdẽ carnis, & mutabũtur, ita vt iã ex eo semper in æternũ incorruptibiles & impassibiles sint. *Domine in*
Porrò hoc alterum, quod continuò subiungit, Domine in iudicium posuisti eum, & fortem *iudiciũ po-*
vt corriperes, fundasti eum, viuenti ex virtute dei dignè dicit eidem Christo domino. Cuius *suisti eum.*
infirmitas ex nobis sumpta pertransiit. Nam in iudiciũ posuisti eũ, fortẽ vt corriperes fundasti
eum, quem putamus, nisi illum risorem diabolum, de quo nunc dicentẽ, audiebat eundem do-
minum. De regibus ipse triumphabit & tyranni ridiculi eius erunt, ipse super omnẽ munitionẽ
ridebit, & comportabit aggerem, & capiet eã, tunc mutabitur spiritus, & pertransibit, & cor-
ruet, hæc est fortitudo eius dei sui? Eum (inquit) domine in iudiciũ posuisti, eum vt corriperes, *Exodi 9.*
fortem fundasti, videlicet secundum similitudinẽ Pharaonis, cui dixisti, idcirco autem posui te,
vt ostendam in te fortitudinem meam, & narretur nomẽ meum in omni terra. Ergo nõ solum
eum, sed maximè eum domine posuisti in iudiciũ, vt ostenderes in eum fortitudinẽ tuam, & vt
cognosceretur nomen tuũ, nõ tantùm in omni terra, verùm & in omni cœlo & in omni terra.
Vbi posuisti, vel in quo fundasti eũ? Non enim suspicandũ nobis est, quod tuũ ponere, hoc sit
malũ facere. quòd tuũ fundare, hoc sit velle superbũ esse. Non ita posuisti eum, nõ ita fortẽ fun
dasti eum, sed nec quempiã malorũ siue fortium hominũ. Vtiq; nõ Pharaonem, non Assur, siue
Nabuchodonosor, non Aman superbissimũ, non Antiochũ, siue Herodem fecisti malũ, vel vo
luisti esse superbũ. sed cũ essent mali atq; superbi, posuisti illos in sublimi, & hoc in iudiciũ. fun
dasti eos fortes, & hoc ad corripiendũ. Oportet enim notũ esse, qui ad hoc corripitur, vt eius ex
emplo cæteri corrigantur siue erudiantur. Vbi ergo posuisti eum in iudiciũ, vbi fortẽ fundasti
eum ad corripiendũ? In monte sancto dei, quemadmodũ apud Ezechielẽ ipse dicis. Tu Cherub *Ezech. 28.*
extentus & protegens, & posui te in monte sancto dei. In medio lapidũ ignitorũ ambulasti, per
fectus in viis tuis, à die conditionis tuæ, donec inuenta est iniquitas in te. Sciebas qualis esset, &
quia sciebas quòd corripere volebas, idcirco illic eum ponebas, vt primùm fieret notus, & tunc
demùm corriperetur. nisi enim fuisset notus, nõ tam multi exemplo eius erudirentur, quemad-
modum & de Pharaone dici conuenit, quia nisi in regnũ fuisset eleuatus, nos hodie neq; ipsum,
neq; correptionẽ, qua correptus est, tam bene sciremus. Ibi posuisti eum in suũ ipsius iudicium, *Qualẽ cre-*
ibi fortẽ fundasti eum, fortẽ (inquã) quasi cedrum, validum habentẽ radicis suæ fundamentum. *auit deus di*
Non solummodo fortẽ, verumetiã pulchrũ & magnũ. Nam itidẽ apud Ezechielẽ dicis de illo, *abolum.*
domine deus, ecce Assur quasi cedrus in Libano, pulcher ramis & frondibus nemorosus, excel *Ezechi. 31.*
susq; altitudine, & inter condensas frondes eleuatum est cacumẽ eius. Omne lignũ paradisi dei
nõ est assimilatũ illi, & pulchritudini eius, quoniã speciosum feci eũ. Non igitur reprehendendũ,
imò laude dignũ, quia iustũ est, quod nũc dicis, tũc mutabit spiritus, & pertransibit, & corruet. Sed
nec illud reprehẽdere ausim, quòd inter cætera suę tyrãnidis opera, quæ agendo in hoc mundo

tyrannizat,& super omnem munitionem ridet, maximè super munitionem meam super gen-
tem meam, super templum & ciuitatem Hierosolymam ridebit & comportabit aggerem, &
capiet eam. Nec illud(inquam)reprehendo, imò hoc dico. [Mundi sunt oculi tui, ne videas "
Esaia.5. malum, & respicere ad iniquitatem non poteris.] Econtra, immundi sunt oculi iudicum per- "
uersorum, & idcirco væ illis,quia vident malum,& ad iniquitatem respiciunt,dum dicunt ma
lum bonum, & bonum malum.Ista ratio vel sola sufficiēs est,si quærā ego,si quærat alius quis,
cur illum tu super munitionē, siue ciuitatē illā ridere, & eam capere permiseris, cum gens tua
Luca.19. sit, & locus tibi dicatus fuerit, cūq; tu natura clemens sis, præsertim cum tu videns ciuitatem
illam, & illum diaboli risum perspiciēs imminere,fleueris super illam.Si quis(inquam)quærat,
cur ita sit,ista ratio siue responsio sufficiens est,vel mihi vel cuilibet alij.Exempli gratia,Apo-
Roma.9. stolo Paulo dicenti.Veritatem dico in Christo,non mentior,testimoniū mihi perhibente con-
scientia mea,in spiritu sancto,quoniam tristitia est mihi magna, & continuus dolor cordi meo
pro fratribus meis,qui sunt cognati mei secundum carnem,qui sunt Israelitæ,& cætera.Rati-
onem huiusmodi debet admittere dolor,vt dicat: Mundi sunt oculi tui,ne videas malū,& re-
spicere ad iniquitatem non poteris,quod est dicere, Non poteris fauere facientibus malū,faci-
entibus iniquitatem, quāuis cognati tui sint secundū carnē, sicut & nostri cognati sunt cognati
prophetarum & apostolorum, tristitiam magnam & dolorem continuū pro illis habentium.
Quod dicimus hic respicere ad iniquitatem non poteris, tu confirmas euangelio, cum dicis:
Iohan.5. Non possum ego à meipso facere quicquā, sed sicut audio, iudico. Præmiseras nāq; in iudicio
tuo nullam esse acceptionem personæ,dicendo.Et procedent qui bona fecerunt in resurrecti-
onem vitæ,qui verò mala egerunt,in resurrectionem iudicij.& subaudiēdum est, absq; distin-
ctione Iudæi & Græci.

FINIS LIBRI PRIMI.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN ABACVC PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

Nihil iniustum à deo petendum. LOQVENTEM ad deum hominē, & volentē, vt tanta maiestas volun-
Genes.18. tatem eius faciat,oportet aliquid verę fortitudinis habere.i.iustitiæ,vt scilicet
nihil eorū petat, quæ iusto deo facere nō cōuenit, nec ita velit eū esse miseri-
cordiæ memorē,vt obliuiscatur iudicij. Sic Abrahā cum deo ratiocinari po-
tuit,cū esset ipse, vt fatebat, puluis & cinis. quia videlicet vltra id quod iustū
erat loqui nō addidit,interpellans pro Sodomis.Non enim iustum erat apud
deum,illos reseruari,si in tanta multitudine non inuenirentur saltē decē iusti.
Genes.32. Sic Iacob cum deo luctari potuit,& esse vel dici contra deum fortis,quia luctando nihil iniustū
extorquere voluit,imò esuriens & sitiens iniustitiā,benedictionē flagitabat,qua sperabat iusti-
Exodi.38. ficari.Sic Moyses deum dicentē.Dimitte me,tenere potuit,quia non exigebat ab eo,quod iniu
stum esset, quatenus impunitos dimitteret authores peccati in reatu vituli, sed vt ita iudicaret
vel puniret illos, quatenus ipse nihilominus verax permaneret & iustus, in eo quod Abrahæ
promisit, & repromittendo iurauit. Sic & iste secundū nomē Abacuc, quod interpretatur lu-
ctator,luctari potest cū deo,& loqui velut arguendo,quia nō defendit impios vel iniustos super
quoscūq; videbat risum esse,permissum esse diabolo,sed iustū esse cōcedens super illos iudiciū,
Cur sancti tantopere desiderant secundum Christi aduentum. iuxta quod nouissimè dixit. Mundi sunt oculi tui ne videas malum, & respicere ad iniquitatē
non poteris,id solùm in ratione cum deo ponit,quòd dum in seculo puniuntur iniusti,sicut per
manum Romanorū puniti sunt impij Iudæi,multa etiā patiuntur iusti tanquā iniusti, agitante
potentes huius seculi homines eodem illo spiritu,de quo ipse dominus supra locutus,hoc ita in
cipit. [Quare non respicis super iniqua agentes, & taces deuorante impio iustiorem se.] Hæc "
& cætera quæ sequuntur, ita tractare ingredimur, vt præ oculis habere velimus illud sancto-
rum, quorum hic vnus est desiderium desiderantium eius, qui venturus est, & cui hic loquitur,
Apocal. 6. aduentum secundum,qui cum venerit,iam & iniquo iniqua agere,& impio iustiorem se deuo-
rare non licebit.Quid enim aliud iste dicit & clamat,quàm dicunt & clamāt subtus altare ani
mæ interfectorum, & propter verbum dei, & propter testimonium quod habent, clamantes
voce magna,& dicētes. Vsquequo domine,sanctus & verus nō iudicas & vindicas sanguinem
nostrum,de his, qui habitant in terra? Deniq; id quod dictum est illis,vt requiescerent adhuc
tempus

tempus modicum, donec impleantur conserui eorũ & fratres eorũ. nonne simile est ei, quod responsum est huic. Apparebit in finem, & non mentietur. si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet, & non tardabit? Igitur quoniã propheta est, non dubiũ, quin de regibus longè post futuris proloquitur, ad Christi venturi prospiciens tempora, sic istam querelam, quare nõ respicis super iniqua agentes, &c. perpendere dignum est, tanq̃ ingemiscẽtis, propter illas quas sancti & iusti passi sunt persecutiones siue pressuras, per idem illud bestiale imperium, sub quo & ipse Christus passus est, & in vindictam sanguinis eius accidit famosum illud excidium Hierosolymorum. Quare (inquit) non respicis super iniquè agentes, subauditur impiorum principes, per totum orbem leges impias, & iniquitatis edicta ponentes. & quare taces domine deuorante impio iustiorem se? Quos enim impius quilibet in hoc mundo princeps, diaboli satelles, vt fuit Nero, & post illum quàm plures, quos inquam non potuit pietate nudare, sibiq; confirmare, illos secundũ corpus proposita morte absorbuit, & hoc fuit impio deuorare iustiorẽ se, te tacente, te vindictam differente, cum clamet quotidie eorum sanguis ad te. [Et facies homines quasi pisces maris, & quasi reptile non habens principem.] Subaudiendum hic est, quare ita facies, quare ita fieri permittes? & quasi quis interroget, in quo fecerit homines quasi pisces maris, & quasi reptile non habens principem, continuò subiunxit. [Totum in hamo subleuauit, traxit illum in sagena sua, & congregauit in rete suum.] Et est sensus, Quomodo pisces siue reptilia maris principem non habent, ita videntur homines nullam ex te habere prouisionẽ, nec per tuam regi prouidentiam, quia sicut hamus totum subleuat, sicut sagena, sicut rete totum circundat vel congregat, tam illud quod bonum, quàm illud quod in genere piscium est malum, sic ille impius in suam potestatem totum redigit, & quod bonum, & quod est in humano genere malũ, te tacente, te illum permittente in homines iustos desæuire, ita vt putentur deum non habere. Et hoc mirum, cum te habeant & sciant deum, & quotidie ad te clament, dicẽtes. Et propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum. Ne fortè dicant in gentibus, vbi est deus eorum. Vltio sanguinis seruorũ tuorum qui effusus est, introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum. Tu interim taces, & illi impio totum in hamo subleuare, totum in sagena sua trahere, totum in rete suum contrahere licet, & cum sit impius, super omnes tam iustos quàm iniustos imperium obtinet, & deuorandi siue occidendi potestatem habet. [Super hoc lætabitur & exultabit, & propterea immolabit sagenæ suæ, & sacrificabit reti suo, quia in ipsis incrassata est pars eius, & cibus eius electus.] Non dubium aut ignotũ est, quin impius in magno imperio multum lætatus fuerit, & sperans in multitudine diuitiarum suarum, multum exultauerit, ita vt etiam dedignatus humanam conditionem, deum se appellari maluerit & iusserit, quod exempli gratia de Gaio dicere possumus, vt Iosephus quoq; scribit. Procedente (inquit) tempore magnitudine dignitatis eleuatus, humanũ perdidit intellectum, & sese volebat diuinitati videri consimilem, diuinitatem quæ vera est inhonorans. Nam simulachrum suum iussit erigi Hierosolymis in templo dei, renitentibus Iudæis, eosq; volẽtes pugna superatos cogi. Igitur super hoc (inquit) lætabitur & exultabit. Nimirũ lætitia inepta, exultatione fallaci. Equidem non omnis impius eiusmodi sic lætabitur, aut tantum exultabit vt sibi videatur deus, aut pro deo velit haberi, sed faciet quod sequitur. Propterea immolabit sagenæ suæ, & sacrificabit reti suo. Quid est sagena impij, & quid rete eius? Nimirũ cum & aliud quid possit intelligi, maximè aurũ & argentũ eius sagena est & rete eius. Nam de nulla re magis impius præualet, quàm si aurum vel argentum copiosum habet. Eiusmodi sagena libenter includũtur, & ad huiusmodi rete volentes cupidi homines congregantur, & beatum dicunt impiũ, cuius hęc sunt, & eum vltrò sequuntur, eiusq; imperium subiectis manibus amplectuntur. Hoc sciẽs quidam ex eiusmodi Antonius ex Cleopatra malè famosus, cũ Actium sibi vt classem constituerat, aduenisset, & prope tertiam partẽ remigum fame absumptam offendisset, nihil motus. Remi (inquit) modò salui sint, nam remiges nõ deerunt, quoadusq; Græcia homines habuerit. Ceperat enim Artabanen Armeniæ regem, quem & argentea catena vinctum ad confessionem thesaurorum regiorum coegerat. Quibus ablatis, nimirum quasi sagena grandi & reti magno instructus, orientem pariter & occidentem, totũ deniq; Romanum imperium includere & ad se trahere properauit, captus ipse sagena diaboli, scilicet amoribus iam dictæ Cleopatræ reginæ Aegypti. Itaque quia & vera est sapientis sententia dicentis: Pecuniæ obediũt omnia, rectè dixerim, quia sagena & rete impij aurũ & argentum ipsius est. Porrò de auro & de argento nonne sibi deos fecit, nõne simulachra operatus est, & ipsis sacrificauit? Imò & subditos sibi populos ad sacrificandum inuitauit, adorare coegit, & nolentem hoc facere, solius creatoris adoratorem occidit, atq; ita iuxta querelam huius, iustiorem se impius deuorauit. Igitur reuera sagenæ suæ immolauit, & reti suo sacrificauit. Quam ob causam? Quia in ipso (inquit) incrassata est pars eius, & cibus eius electus. In auro nanq; & in argento (sicut iam dictum est) omnino sperauit, & fecit de hominibus quod voluit, & inter homines gloriam acquisiuit, potentiã obtinuit, honorẽ assecutus est, voluptates suas expleuit, quibus rebus affluere, vtiq; fuit partem eius

Obiectio cõtra dei prouidentiam.

Psal. 78.

Iosephus antiqu. lib. 28 cap. 16.

Exod. 10.

Reti suo sacrificauit.

incrassari. Multos etiam ex eis qui religiosi esse videbantur, eadem sagena sua, vel eodem reti
suo irretiuit, sibiq; conformes fecit, quorum vel qualium respectu nimirũ rectè nunc dicitur, Et
cibus eius electus. [Propter hoc ergo expandit sagenam suam, & semper interficere gentes „
non cessat.] Idem videtur repetendo dixisse, expandit sagenã suam, quod ante dixerat, traxit „
Duę sunt sagenę impij. illud in sagena sua. Veruntamen illud palam constat, quia duas impius habuit vel habet sage-
nas, alteram qua volentes cepit populos & gentes, hæc est aurũ & argentum (sicut iam dictum
est) alteram, qua inuitos quoq; constrinxit, & hæc est omne iniquarum legum eius edictũ, quod
per totum orbẽ expandit, præcipiendo cunctos interfici, qui nollent sacrificare sagenæ, & reti
eius, argento & auro eius, aureis & argenteis simulachris eius, vt iam dictum est. Vndè proti-
nus sequitur. Et semper interficere gentes non cessat. Deniq; hæc summa est querelę huius causa
Primũ idololatrię edictum. quòd iustorum sanguinẽ impius fundendo, iustiorem se deuorat. Primus ita fecisse legitur Na-
buchodonosor. Nam ante illum, & si fuerunt qui auro & argento sacrificarent, nullus tamẽ fu-
isse legitur, qui taliter expanderet sagenam suam, vt de interficiendis gentibus daret legẽ qui
sacrificare nollent. Ille taliter expandit. Vobis dicitur populis, tribubus, & linguis. In hora qua
audieritis sonitum tubæ & fistulæ & citharæ, sambuci, psalterij & symphoniæ, & vniuersi ge-
neris musicorum, cadentes adorate statuam auream, quam constituit Nabuchodonosor rex.
Danie.2. Si quis autem non prostratus adorauerit, eadẽ hora mittatur in fornacem ignis ardentis. Equi-
dem ibi tacere visus est dominus, deuorante impio iustiorem se, sed non vsquequaq;. Nam per-
misit quidem, mitti in ignem tres pueros, vtique iustiores illo impio, sed cum tres fuissent im-
missi, quatuor deambulabant soluti per medium ignis, & species quarti, ait ipse qui vidit, simi-
lis est filio dei, sed quanta extunc futura erat, & facta est pro eadem causa deuoratio iustorum,
interfectio gentium? Proinde non solus iste clamat ad deum, dicens: quare nõ respicis, & cætera
Apoc.6. quæ hactenus dicta sunt, sed & omnes sancti, omnes iusti, taliter deuorati clamant, & dicunt
voce magna. Vsquequo domine sanctus verus non iudicas & vindicas sanguinem nostrum, de
his qui habitant in terra. Nec solæ clamant illorum animæ in illo seculo, verùm & cum illis &
CAP.II. propter illos ad ipsum clamat ecclesia viuentium in præsenti seculo, desiderans iudicis & sal-
uatoris aduentũ, qui iustum de omnibus facturus est iudicium. Sequitur. [Super custodiã meã „
stabo, & figam gradum super munitionem, & contemplabor vt videam quid dicatur mihi, & „
Esaia.21. quid respondeam ad arguentem me.] Tale quid & Esaias loquitur. Super speculã domini ego „
sum, iugiter stans per diem. & super custodiam meam ego sum stans totis noctibus. Et reuera
qui ad deum loquitur, & rationem postulat de iudiciis eius, oportet vt supra custodiam suam
Eccles.5. stet, & gradum figat super munitionẽ, ne fortè labatur in sermone spiritus eius, aut supra quàm
expedit, quippiam loquatur. Ne temerè (inquit Ecclesiastes) quid loquaris, neq; cor tuũ sit ve-
Humilitas est custodia virtutum. lox ad proferendum sermonẽ coram deo. Deus enim in cœlo, & tu super terram, idcirco sint
pauci sermones tui. Stabo ergo (inquit) super custodiam meam, & figam gradum super muni-
tionem. Quæ autem illa custodia, vel quid est illa munitio? Nimirum vera mentis humilitas.
Illa naq; virtus munitio firma, virtutumq; omnium fida est custodia. Nec facilè quis locũ alium
petramve aliam reperire potuerit, de quo Moyses saltem posteriora dei dignus videre fuerit
Exodi.33. dicentis sibi. Ecce est apud me locus, stabis supra petram. Cumq; transibit gloria mea, ponam
te in foramine petræ, &c. Deniq; locum illum non quidem illic nominatum inuenis, sed eiusdẽ
Psal.105. dei spiritus eum apud Psalmistam pulchrè & magnificè nominauit, id est, nimiam mentis hu-
militatem. Ait enim. Et dixit vt disperderet eos, si nõ Moyses electus eius stetisset in confracti-
one in conspectu eius. Nunc talẽ locum, id est, confractionẽ, nimiam (vt iam dictum est) mentis
Matt.11. humilitatem esse, apud se testatur ipse, dum dicit: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde.
Sciens igitur, & iste tutam esse firmitatem eiusmodi loci, & quòd exinde optimum sit cũ deo
luctari, super custodiam (inquit) meam stabo, & figam gradum super munitionem, & contem-
plabor, vt videam quid dicatur mihi, & quid respondeam ad arguentẽ me. Quemadmodum
iam dictus Moyses eodem loco posteriora dei cõtemplatus est, vt videret quid diceretur sibi,
& quid responderet ad arguentẽ se & dicentem, vade, descende, peccauit populus tuus, quem
eduxisti de terra Aegypti, &c. Deniq; & iste cõtemplatus est fortiter fixo gradu, ne veniret sibi
pes superbiæ, & vidit quid diceretur sibi, & quid responderet ad arguentẽ se, id est, timore san-
cto, timore bono & necessario prementem se. Sequitur enim. [Et respondebit ad me dominus „
& dixit. Scribe visum, & explana eum super tabulas, & percurrat qui legerit eum, quia abhuc „
visus procul, & apparebit in finem, & nõ mentietur, si moram fecerit, expecta eum, quia veniẽs „
veniet, & non tardabit.] Hæc, & cætera quæ sequuntur, dicta sunt ei, veluti attendebat, dicẽs.
Et contemplabor, vt videam quid dicatur mihi. Post hæc semet inuenisse ostendit, quid respõ-
deret ad arguentem se. Domine (inquiens) audiui auditionẽ tuã & timui, &c. Igitur quia fortiter
stabat, & in exigendo fortis erat, vidit illud, quod vt videret contemplabatur. Ait enim. Et
respondit ad me dominus, id est, ostendit mihi, & vidi oculo prophetali, quis finis futurus esset
iniqua agentium, & quomodo haberet loqui & iudicare ipse, qui nunc videtur tacere, deuorãte
impio

impio iustiorem se. Et deinde vt alij quoq; sperare scirent, dixit mihi, scribe visum, id est, scribe quod vidisti, scribe quod respondi tibi, scribe (inquam) visum, & nõ in obscuro siue occulto, sed explana eum super tabulas, id est, plano sermone & manifesto, vt percurrat qui legerit eum, nihilo eius offendente intellectum, hoc modo. Quia adhuc visus procul, & apparebit in finem, & non mentietur, si moram fecerit expecta eum, quia veniens veniet, & non tardabit. Quid enim hic nõ planum & apertum ad intelligendum? Adhuc (inquit) procul est visus, id est, non statim veniet ipse in terra visus, & cum hominibus conuersatus, abijt procul, ascendit in cœlũ, dicentibus angelis, sic veniet quemadmodum vidistis eum ascendentem in cœlum. Procul est adhuc, procul abijt, quia acceptus est in cœlum. Apparebit autem in finem, & non mentietur, subauditur de omnibus quæ locutus est, dum cum hominibus conuersaretur. Exempli gratia, Virtutes (ait) cœlorum mouebuntur, & tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate, siue & videbitis filium hominis sedentẽ à dextris virtutis, & venientem in nubibus cœli, & his similia. Ita venientem quisquis eum videre desiderat, & præsentem quoq; vitam fastidit, in qua non potest eum videre, dicitq; cum Apostolo, cupio dissolui & esse cum Christo. Quisquis ille est, & hoc audiat, & hoc sibi dictum esse sciat. Si morã fecerit, expecta eum, quia veniens veniet, id est, certissimè veniet, & cum venerit, non tanquam tardus aderit, sed totum præteritum tempus videbitur fuisse, vt verè est, nimis veritatis. Interim donec appareat in finem, prædicabitur euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, Qui verò nõ crediderit, condemnabitur. Hoc est, quod continuò sequitur.

Baruch. 3. Actor. 1. Luca. 21. Matth. 26. Philip. 1. Marci. vlt.

" [Ecce qui incredulus est, nõ erit recta anima eius in semetipso. Iustus autem in fide sua viuet.] Ecce apparebit, id est, citò apparebit, & qui nõ credit euangelio eius, etiam si multum operetur, non erit recta, id est, condemnabitur anima eius, sicut vera & manifesta ratione testatur Apostolus, hoc breui testimonio taliter. Iustitia enim dei in eo videlicet euangelio reuelatur, ex fide in fidem, sicut scriptum est, iustus autem ex fide viuit. Et alibi: Sine fide, impossibile est placere deo. Et quis est incredulus, nisi superbus? Superbia nãq; incredulitatis causa efficiens est. Vnde & protinus subditur. [Et quomodo vinum potantem decipit, sic erit vir superbus, & nõ decorabitur, qui dilatauit quasi infernus animam suam, & ipse quasi mors non adimplebitur, & congregabit ad se omnes gentes, & coaceruabit ad se omnes populos.] Ergo superbia magna est ebrietas, & ita mentem subuertit, vimq; omnem debilitat sensus atq; rationis, vt quod audit discernere nõ possit. Hoc ipsum dominus in euangelio cõfirmat verbis huiusmodi. Quomodo potestis vos credere, qui gloriã ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à solo deo est non quæritis. Qui gloriam ab inuicem dixit recipitis, pro eo vt diceret, qui superbi estis. Pulcherrimè asperitatem dictionis euitauit, & sensum non præteriuit. Vnde si quis requisitus, quid sit superbire, respondeat, gloriam ab inuicem accipere, nimirum vera & pulchra atq; irrefragabili vsus est diffinitione. Porrò sensus dicti huius, quod est gloriã accipere, verbis amplificatur præsentibus, qui dilatauit quasi infernus animam suam, videlicet semper maiora ambiens, & ipse quasi mors non adimpletur, subauditur pecuniis, & congregabit ad se omnes gentes, & coaceruabit ad se omnes populos, vt fecit suo tẽpore Nabuchodonosor, suo tẽpore magnus Alexander, suo tempore Roma, quæ (vt superius dictum est) altera fuit Babylonia. Omnes regnorum illorum cupidi & ambitiosi homines, nonne gloriam ab inuicẽ accipiebant, & pro acceptione gloriæ, vt alter alteri gloriam raperet, in inuicẽ ruebant? Reuera quomodo vinum potantem decipit, sic eiusmodi homines spiritu superbiæ decepti fuerunt & sunt, nec ornamento fidei decorati sunt, sed nudi sunt, humilitatem crucis abhorrentes, vtpote cõtrariam spiritui superbię, quo inebriati vel decepti sunt. Quid erit de illis, quando iste in finem apparebit? Imò vt singularinumero propositum sequamur capitulũ, quomodo iudicabitur vir superbus, & quomodo non decorabitur? Ait. [Nunquid non omnes isti super eum parabolam sument, & loquelam ænigmatum eius? Et dicetur. Væ ei qui multiplicat non sua vsquequo, & aggrauat cõtra se dẽsum lutum. Nunquid non repentè consurgent qui mordeant te, & suscitabunt te, lacerãtes te, & eris in rapinam eis? Quia tu spoliasti gentes multas, & spoliabũt te omnes qui reliqui fuerint ex populis, propter sanguinem hominis, & iniquitatem terræ ciuitatis & omnium habitantiũ in ea.] Interrogando acrius affirmat dum dicit. Nunquid non omnes isti, subaudic populi siue reliqui de omnibus populis, super eum parabolam sument, &c. Solet autẽ scriptura sacra reliquos siue residuos appellare iustos siue electos, vt illic. Et erit omnis qui relictus fuerit in Siõ, & residuus in Hierusalem, sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita in Hierusalem. Et alibi. Et mittet id quod saluatum fuerit de domo Iuda, & quod reliquum est de Israel, radicem deorsum faciet, & fructum faciet sursum, quia de Hierusalem exibunt reliquiæ, & saluatio de monte Sion. Ergo & hic omnes istos, de quibus dicit, quia tu spoliasti gentes multas, spoliabũt te omnes, qui reliqui fuerint de populis, rectè sanctos vel iustos intelligimus, qui superfuerunt vel superfunt, quos supradictus vir superbus, dilatatã habens animam suam quasi infernum, & quasi mortem deuorare, id est, ad consensum animæ vel voluntatis suæ pertrahere nõ potuie, quamuis

Roma. 1. Hebr. 11. Iohan. 5. Quid est superbus. Reliqui vocatur iusti. Esaia. 40. Ibidem. 37.

quamuis igne, ferro, fame, bestijs, & omnium tormentorum genere ad hoc certauerit, & labo-
Daniel. 3. rauerit, quod (vt superius iam dictum) primus ille Nabuchodonosor inchoauit, quando populis tribubus, & linguis, quas ad se congregauerat, atque coaceruauerat, pœnam edixit. Si quis (inquiens) non prostratus adorauerit statuam, eadem hora mittetur in fornacē ignis ardentis. Quanta similia, imò maiora fecit, maior vtique alterius Babylonis, id est, Romæ potētia? Quomodo gentes omnes ad se congregauit, & populos omnes ad se coaceruauit, & quantis mortibus propositis exterminare voluit hunc visum de memoria hominum, de quo nunc dicitur. Et apparebit in finē, & nō mentietur? Equidē vir superbus, vtputa Nero, siue Decius, aut certē
Psal. 123. ipse diabolus, qui per eos ministerium iniquitatis operabatur, quasi mors, & quasi infernus dilatatus, omnes omnino gentes, quantum in se fuit, deuorauit. sed reliqui sunt, & erunt aliqui, qui & admirantes euentus sui felicitatem, euasionis suæ beatitudinē, & respicientes vndē euaserint, exclamant, & dicunt vniuersi. Nisi quia dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, nisi quia
Sapien. 3. Ibidem. 5. dominus erat in nobis. Cum exurgerent homines in nos, forsitan viuos deglutissent nos, &c. Nunquid non omnes isti super eum, scilicet virum superbum, imò super ipsum diabolū, & super vniuersitatem omnium, quorum caput est superbiæ filiorum parabolam sument, & loquelam ænigmatum eius? Iudicabunt enim sancti nationes, & dominabuntur populis, siue vt alibi scriptum est. Stabunt in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt, & qui abstulerunt labores illorum. Quomodo isti sument parabolā, & dominabuntur populis, siue vt quid est ista parabola, & quid ænigma eius? Parabola sancta prophetica, siue legalis scriptura est, quia videlicet tota ferē, vel maxima parte parabolicis & ænigmaticis locutionibus plena est.
Parabola sancta scriptura dici tur. Parabola namque comparatio est ex rebus dissimilibus. Verbi gratia. Cum sermo dei vel sentē-
Psal. 149. tia iudicialis gladio materiali comparatur, vt in psalmo, cum de istis reliquis, id est, de omni-
Iudic. 14. bus sanctis canimus. Exultationes dei in gutture eorū, & gladii ancipites in manibus eorū, &c. vique. Vt faciant in eis iudicium conscriptum. Porrò, ænigma propositio est obscura, quæ nō facilē intelligitur, nisi aperiatur, vt est illud: De comedente exiuit cibus, & de forti egressa est dulcedo. Et huiusmodi locutiones passim in scripturis inueniuntur, & valent, nō solum ad oc-
Prouer. 2. cultandas porcis margaritas, verùm & ad hoc, vt in eorum difficultatibus bona exerceantur ingenia. Audiens enim Sapiens sapiētior erit, & intelligens gubernacula possidebit. Animaduertet parabolam, & interpretationem, verba sapientium, & ænigmata eorum. Igitur sument super eum (ait) parabolam & loquelam ænigmatum eius, id est, adimplebunt scripturā, & manifestas facient obscuritates eius, quæ difficile & à paucis vix intelliguntur, nisi prius eueniant
Densum lutum multæ diuitiæ. ea, quæ in ipsis significantur, atque ita rerum euentu dicta, quæ obscura erant aperiantur. Ac si quæreres, cuiusmodi sit illa locutio, quam parabolam vocet, statim subiungit: Et dicetur. Væ ei qui multiplicat non sua vsquequo, & aggrauat contra se deorsum lutum. Hoc namque parabolicum est, quod multiplicatas diuitias densum lutum appellauit. Itidem & illud, quod subiungit. Nunquid non repentē consurgēt, qui mordeant te, & suscitabunt lacerantes te, & eris in rapinam eis, parabolica siue ænigmatica sunt, quia videlicet isti reliqui, de quibus nunc sermo, scilicet omnes sancti vel iusti, nequaquam vt litera sonat, dentibus mordere aut lacerare, ac manibus rapere consueuerunt. Sciendum quoque, quia dicetur quidem tunc, sed non incipiet
Roma. 1. Quomodo mordent & lacerant sancti. dici, tunc tale quid, quando apparebit in finem, quando veniens veniet iudicaturus, qui hinc abiit iudicatus. Iam enim dici cœptum est, ex quo ille abiit, iubens euangelium omni creaturæ prædicari. Dici cœptum est. Væ ei, qui multiplicat non sua vsquequo aggrauat contra se densum lutum, ab initio prædicationis euangelii in quo reuelabitur (ait Apostolus) ira dei de cœlo super omnem impietatē & iustitiam hominum, dicetur tunc in finem eidē væ, taliter vt eat
Actor. 10. in ignem æternum. Itidem fieri cœptū est per euangelium, vt repentē isti reliqui consurgerēt,
Psal. 149. & morderent impium, & suscitarentur lacerantes eum, essetque eis in rapinam, taliter vt multos ab illo separarent, quod est mordere & manducare, iuxta quod Petro dictum est. Macta & manduca. Fiet autem in finē taliter, vt gladius exeat de ore illorum, vt sint gladii ancipites in manibus eorum, ad faciendam in eo vindictam, siue iudicium cōscriptum. Nam quod multos ab
Iob. 40. impietate conuertere, hic sit corpus impii mordere & lacerare, ex eo quoque comprobatur, quod ad beatum Iob dominus loquitur. Concident eum amici, diuident illum negociatores, & nunquid implebis sagenas pelle eius, & gurgustium piscium capite illius, subauditur, vt ego. Hoc
Cant. 4. fit nunc in bonum illorum, quos dentes isti, quales demonstrantur in Canticis, dicendo ad amicam, scilicet ecclesiam. Dentes tui, sicut grex tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, quos (inquam) dentes, id est, apostoli, siue prædicatores, qui hic reliqui dicuntur, quasi manducando in
Spoliatio pessima. corpus suum traducunt, tunc autem id quod sequitur, fiet in malum eiusdē impii, qui malo suo repulit appetitum dentium istorum. Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes,
Exodi. 32. qui reliqui fuerint de populis. Cum spoliationes multis fiant, ille modus omnium pessimus est, quo gens aut populus, siue homo quilibet vnius dei creatoris sui honore spoliatur, & tunc verē est nudus. Hinc est illud in Exodo. Videns ergo Moyses populum, quod esset nudatus, spoliauerat

ſpoliauerat enim eum Aaron propter ignominiam ſordis, & inter hoſtes nudum cõſtituerat.
Ignominiam ſordis, reatum dicit vituli, quem fecerãt, & quo facto, auxilio & gratia dei nudati
erãt. Hoc modo quot gentes, quot populos ſpoliauit hic impius, in quē hæc dicuntur? Igitur
quia ſpoliaſti gentes multas, id eſt, tam iniquis perſuaſionibus ſeparaſti à creatoris gratia, ſpo-
liabunt te iſti reliqui ex eis iudicando, vt tu, ſicut tuo creatore ornare noluiſti, ita nec in ipſa,
quam præoptaſti vlterius gloriari poſſis cratura dei. Additurq; adhuc. Propter ſanguinē ho-
minis, & iniquitatem terræ ciuitatis, & omnium habitantium in ea. Sanguis hominis homici-
dium eſt, & hoc ꝑfectò iniquitas eſt. Terra verò, cui poſſit iniquitas imputari, nimirū nō aliud,
quàm homo eſt. Ciuitatis quoq; non aliud eſt, quàm habitantium in ea, quia videlicet nō mu- Ciuitas Dei
rorum, aut ædificiorum, ſiue lapidum ciuitatis, ſed hominum habitantium in ciuitate eſt vel
eſſe poteſt iniquitas. Videtur ergo hic eſſe tropus, qui à grammaticis grecè tautologia, latinè
quoq; eloquiū dicitur, dum res vna plurimis verbis ſignificatur, ad hoc, vt veritas ſiue magni-
tudo rei ſplendidius producatur. Veruntamen & illud ſciendum, quia cum omne homicidiū Pſal.45.
ſit vel fuerit iniquitas huius impii, maximè ſanguis ciuitatis ad dei iniquitatem reputetur ei.
Ciuitas (inquam) dei, quod olim erat illa Hieruſalem, in qua ſola erat templū domini, & nunc
eſt eccleſia catholica per orbē terrarum, de qua Pſalmiſta dicit: Fluminis impetus lætificat ci-
uitatē dei. Illius ciuitatis ſanguinē fudit impius Nabuchodonoſor rex primæ Babylonis. Iſtius 1. Petri.5.
autē fundere cœpit impius Nero Imperator alterius Babylonis, de qua Petrus in epiſtola ſua. Iudęi maxi
Salutat vos (inquit) eccleſia, quę eſt in Babylone electa. Vna ex vtraq; ſecundum fidem & ele- mè ſpoliati
ctionem ciuitatis facta eſt, & ſanguis huius ciuitatis dei, iniquitas eſt terræ Babylonicæ ciui- propter ſan
tatis diaboli. Inter omnem ſanguinē ſumma cauſa eſt ſanguis hominis vnius Ieſu Chriſti, quē guinē Chri
rectè hic intelligimus, dum dicit, propter ſanguinem hominis. & Iudæi, qui fuderunt illū, pars ſti.
fuerunt & ſunt corporis impii, cui dicitur, ſpoliabunt te omnes qui reliqui fuerint de populis.
Deniq; & iſti maximè ſunt ſpoliati & ſpoliandi, maximè (inquam) & in primis, quemadmodū
& apoſtolus dicit. Ira & indignatio, tribulatio & anguſtia in omnem animam hominis ope- Roma.2.
rantis malum. Iudæi primùm & Græci. In quo primùm iſti iam ſpoliati ſunt? Nimirum in eo, Ibidem.9.
quòd perdiderunt nō ſolùm locum & gentem, verumetiam adoptionem filiorum, & gloriam,
& teſtamenta, & legislationem, & obſequium, & promiſſa, quæ ipſorū erant, & ipſum Chriſtū,
qui ex ipſis eſt ſecundū carnem, qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula, Amen. Omni- Gene.27.
bus bonis iam ſpoliauerunt eos, omnes qui reliqui ſunt de populis, ſecundū ſpeciem Iacob, quē
deus dilexit, qui primogenitum Eſau ſpoliatū veſtibus, valde bonis, quas Rebecca apud ſe do
mi habebat, & induit eas. Sic iuſtè ſpoliati ſunt, qui pars (vt iam dictum eſt) fuerunt & ſunt cor
poris impii, qui gentes multas ſpoliauit, maximè cultu vel cognitione creatoris, & iſti quantū
in ipſis fuit, multo nequius ſpoliauerunt, quia Chriſtum, expectationem gentiū, vt periret no- Roma.3.
men eius, & neq; ipſi, neq; gentes eum haberent, interfecerunt. Igitur quoniam & hoc Apoſto-
lus dicit. Scimus quia quæcunq; lex loquitur, his qui in lege ſunt, loquitur. Præmiſerat autem
teſtimoniū nō de Moyſe, ſed de pſalmis. nō dubitemus, & iſta, quæ hic loquitur lex, id eſt, ſcri-
" ptura ſacra, his qui in lege ſunt, eam loqui, & declamare in omnem animam hominis operãtis
" malum, primum Iudæi, deinde Græci, ſiue Gentilis. [Væ qui congregat auaritiã malam do-
mui ſuæ, vt ſit in excelſo nidus eius, & liberari ſe putat de manu mali.] Quiſnã ille eſt, qui cō
gregat, vel congregauit auaritiam malam domui ſuæ, magis quàm populus Iudaicus, cœtus
phariſaicus? Omnes (inquit Apoſtolus) declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, de Pſalmo te-
ſtimonium hoc aſſumēs, ſtatimq; ſubiungit, id quod ante diximus. Scimus autem quoniã quæ-
cunq; lex loquitur, his qui in lege ſunt loquitur. Igitur & iſtud primū ei, qui in lege eſt vel erat, Ibidem.
dictū hoc nō dubitemus. Væ qui congregat auaritiam malã domui ſuæ, vt ſit in excelſo nidus Pſal.13.
eius. Nam verè hoc fecit Iudæus. Equidem omnis impius auaritiam congregauit, & ob hoc vę
ei. & Iudæus autem auaritiam, non qualemcūq;, ſed auaritiam malam congregauit, & ideirco
primum væ ei. Nam quid rogo eſt, quod dicit. auaritiam malam? Quis vnquam audiuit in ſcri
pturis, auaritiam bonam, vt ex illius oppoſiti hic oportuerit dari vel apponi differentiam hu-
iuſcemodi, dicendo, auaritiam malam? Qualis ergo auaritia fuit, vel eſt Iudæi, vt rectè dicatur Auaritia
mala, & adiectio non ſit ſuperflua? Nimirū talis, vt totus orbis audiuit, quia domū dei, quæ do mala quid.
mus erat vel eſſe debebat orationis, fecit ſpeluncã latronū. & ipſum propterea, qa diſputabat Matt.21.
contra auaritiam illorū eandem, interfecit domus dominum. Quàm mala fuit hęc auaritia, prę Iohan.2.
ſertim eorū qui erant filij peregrinorū, qui pauperes ſpiritu patres habuerunt. Equidem auari-
tia nuſquam bona, ſed ibi excellenter & nimis mala. Et cui vel quali domui ſuæ cōgregauit
auaritiam tam malã? Nimirum, quæ fuerat domus domini, quia per congregationem auari-
tiæ malæ, ſuam fecit illam domū, imò ſpeluncam ſuam, ſpeluncã latronum, & ſuperbiæ ſuæ
malum, quam denotauit protinus, ſubiungendo, vt ſit nidus eius in excelſo. Auaritia nãq; ſine Eccleſ.10.
ſuperbia nō eſt. Vndè ſapientia cum dixiſſet. Auaro nihil eſſe ſceleſtius, ſtatim ſubiūxit. Quid
ſuperbis terra & cinis? Bene ergo dixit: vt ſit in excelſo nidus eius, domū ſuperbientis ſublan-

nans,

nans, vt nidum volucris, & liberari(inquit)se putat de manu mali,subauditur, pro altitudine
illius nidi excelsi.Quod propheta alius prospiciens,Nolite ait confidere in verbis mendacij,di
Hiere.7. centes.Templũ domini,templũ domini,templũ est domini,&c. Itemq; alius cum dixisset.Prin
cipes eius,videlicet Sion,siue Hierusalẽ, in muneribus iudicabãt, & sacerdotes eius in mercede
docebant,& prophetæ eius in pecunia diuinabãt,protinus addidit. Et super dominũ requiesce
Mich.3. bant,dicentes.Nunquid non dominus in medio nostrum?Non veniẽt super nos mala.Hoc ni
mirum idem est quod hic ait.Et liberari se putat de manu mali.Mox cõuersus ad eum,de quo
loquebatur,taliter in eum inuehitur.[Cogitasti domui tuę confusionẽ,concidisti populos mul
tos,& peccauit anima tua,quia lapis de pariete clamabit,& lignũ,quod inter iuncturas est ædi
ficiorum respondebit.] Reuera omnis auarus cogitauit,id est,cogitando auaritiam,acquisiuit
Eccles.10. domui suæ confusionem, quæ confusio quanta sit, manifestè supra memorato sapientiæ loco
Duplex confusio domui Iudæorum. datur intelligi,vbi cum dixisset. Auaro nihil esse scelestius,quid superbit terra & cinis,&c.Ita
demum intulit.Cum enim morietur homo,hæreditabit serpentes, & bestias,& vermes. Porrò
Iudæus,qui,vt iam dictum est,auaritiam tam malam congregauit,dupliciter domui suæ con-
Mich.3. fusionem cogitauit,id est,acquisiuit.Primò illam,quam apud Prophetã alium,scilicet Michæã
Iohan.11. audire potuerat.Ille enim cum dixisset id quod ante memorauimus,& super dominũ requiesce
bant,dicentes. Nunquid non dominus in medio nostrum,non venient super nos mala,statim
intulit. Propter hoc causa vestri Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi aceruus lapidũ
erit,& mons templi in excelsa syluarum.Profectò huiusmodi confusionem illi domui maximè
Caiphas ille cogitauit,qui prophetauit,dicẽs. Vos nescitis quicquam, nec cogitatis,quia expe
Psal.13.25. dit,vt vnus moriatur homo pro populo,& non tota gens pereat. Hoc nanq; dicendo, timore
ibi trepidauit, vbi non erat timor, sociorumq; callide adauxit pauorem, imo pauoris fictionẽ
dicentium. Si dimittimus eum sic,venient Romani,& tolient nostrum & locum & gentem. Ita
Li.7.ca.25 cogitando,concidisti ait populos multos,id est,causa fuisti,vt conciderẽtur populi multi. Oc-
cisorum namq;,vt refert Iosephus, per omne tempus occisionis,fuere vndecies centũ milia,&
horũ ait pleriq; gentiles fuerunt,sed non indigenæ. A totis enim regionibus ad azymorũ diem
festum congregati,bello subito circumfusi sunt,vt primò quidem illis pestifera lues ex loci an
gustia nasceretur,deinde citius fames. Concidisti ergo ait populos multos,& peccauit anima
Lapis Christus. tua.i.nequam intentio tua. Nam peccatum tuum nõ ex ignorantia,sed ex cogitationis tuæ ve
nit malitia. Væ tibi,quia lapis de pariete clamabit,& lignũ,& quod inter iuncturas est ædifi-
Matt.21. ciorum,respondebit.Quis enim iste est lapis,nisi ille qui seipsum per parabolam vineæ signifi
Psal.117. cans,extra portam ciuitatis eijciendũ esse, & crucifigendũ, vbi parabolam edixit, & iudicũ à
pharisæis audiuit, de malis agricolis, qui erant ipsi. Nunquam ait legistis in scripturis.Lapidẽ
quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, à domino factũ est istud, & est
Lignum crucis. mirabile in oculis nostris?Et quod est lignum inter iuncturas ędificiorum,nisi lignũ crucis,per
Colloss.1. quod ædificia duo prius coniuncta erant, quamdiu erant inimicitiæ inter homines & deũ, do-
minumq; angelorum,sed per crucem pacificata vel coniũcta sunt? Ita rectè intelligitur dictũ
lignum,quod est inter iuncturas ædificiorũ,Siue hominum,quod in terris vel de terra est ædi-
ficiorum,de duobus parietibus constat, qui sunt antiqua ante Christi aduentũ synagoga,& no
ua post eius aduentũ ecclesia,quos videlicet parietes,quia coniungit in semetipso,lapis angu-
Ephe.2. laris dicitur & est.Hinc alibi idẽ Apostolus. Ipse est enim pax nostra, qui fecit vtraq; vnũ,&c.
Lapis igitur de pariete,inquit,clamabit, subauditur,contra te, & lignum quod inter iũcturas
est ædificiorum,respondebit,nimirũ aduersum te.Quid lapis clamabit,aut quid lignũ respõde
Mich.3. bit?Nimirum id quod sequitur. [Væ qui ædificat ciuitatem in sanguinibus,& præparat vrbẽ
in iniquitate] Ne dubium sit,cui væ istud inclamat lapis ille,aut lignum illud,alius Propheta,
scilicet Michæas dicit. Qui ædificatis Sion in sanguinibus, & Hierusalẽ in iniquitate. Ergo cui
væ qui ædificat ciuitatẽ in sanguinibus, & pręparat vrbem in iniquitate,populus est Iudaicus,
cœtus est pharisaicus,qui impleuit mensuras patrũ suorũ, quia patres quidẽ eius prophetas oc-
Matt.23. ciderunt,ipse autem prophetarum dominũ,vt veniret super eum omnis sanguis iustus, qui ef-
fusus est super terram. Nunquid autẽ reuera taliter ciuitatem ædificauit, aut in tanta iniqui-
tate vrbẽ præparauit?Nequaquã.Sed stultissimus ita putauit.Dixit enim,occidamus eum, &
Ciuitas Dei quomodo ædificatur in sanguinibus. nostra erit hæreditas. Idcirco locum & gentẽ perdidit,quia sanguinẽ fundere, hoc putauit esse
ædificationem ciuitatis, & iniquitatem perpetrare, hoc putauit fore sibi præparationem sem
per possidendæ vrbis. Alias autem & verè ciuitatem ædificauit in sanguinibus, & veraciter
præparauit vrbem in iniquitate,non sibi,sed deo viuenti,non illã vrbem aut ciuitatem terre-
nam Hierusalem,sed ciuitatem dei viuentis cœlestem Hierusalem. Quantos enim prophetas
occidit,quot sapiẽtes & scribas interfecit, crucifixit,flagellauit in synagogis suis,& persecutus
est de ciuitate in ciuitatem,tot lapides viuos quadrauit,de qualibus rectè concinas magno ar-
chitecto sancto spiritui, qui tonsionibus, & pressuris expoliti suis coaptantur locis, per manũ
artificis disponuntur,permansuri sacris ædificiis. Hoc quidam ritè perpendens, vbi martyrem
insignem

insignē pictoris arte, fustibus atq; plumbatis subigi conspexit, huiusmodi distichon expressit. Cuditur æternæ lapis vrbis, gemmaq; Christe Hæc tua splēdidius, pœna famulante politur. In huiusmodi officio siue ædificio populus Iudaicus, & primus est & nouissimus. Lapis (inquit) de pariete clamabit, & lignum quod inter iuncturas est ædificiorum, vndè iam dictum est, respondebit. Væ illi, qui ciuitatem sic ædificat, qui vrbem sic præparat, quia bonus quidem effectus, sed intentio est maligna. Quando vel vbi secūdum veritatem huius prophetiæ lapis ille, lapis angularis, væ istud clamauit? Nimirū quando vel vbi dixit. Ecce ego mitto ad vos prophetas, & sapientes, & scribas, &c. vsque. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam. Statim nanq; grauissimè intulit. Hierusalem, Hierusalē, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt. Quod ibi subaudiendū est, nisi væ tibi? Præmiserat nanq; septies væ, sicut o prudens lector, ibidem, scilicet apud Matthæum, enumerare poteris, væ vobis scribæ & pharisæi, væ vobis scribæ, & pharisæi, væ vobis duces cæci, væ vobis scribæ et pharisæi, væ vobis scribæ & pharisæ, væ vobis scribæ & pharisæi, væ vobis scribæ & pharisæi, ad singulas exclamationes causis subiunctis, quarum nouissima & septima hæc est, qui ædificatis sepulchra prophetarum, vsque, & vos implete mensuram patrū vestrorum, ideo ecce ego mitto ad vos prophetas, & sapientes, & scribas, &c. Nonne iste impius, iste populus, væ septemplici damnatus, ille est Cain, cuius typum dictum est in illum vnum hominem huius nominis septuplum vltio dabitur de Cain, qui numerus, quia insolubilis est, peccatū irremissibile significat? Plura hinc dici poterant, sed legentis fastidium vitantes, cætera persequamur. Ait. [Nunquid non hæc à domino sunt exercituum?] Puta quod dixerit. Nunquid non à domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris? Quid est istud, nisi quod lapis quem reprobauerūt ædificātes, hic factus est in caput anguli, & hic lapis de pariete clamabit, & vt iam dictum est, lignum crucis eius quod inter iuncturas est ædificiorū, respondebit? Nunquid (inquam) non hæc à domino sunt exercituum? Nunquid non à domino factum est istud? Planè à domino exercituum sunt hæc, planè à domino factum est istud. Vnde probabimus. Sequitur. [Laborabūt enim populi in multo igne, & gentes in vacuum vt deficiant] Cum hoc dicto prophetico, recordemur illius in Actibus apostolorum. Et nūc, ait Gamaliel, Dico vobis viri Israelitæ. Discedite ab hominibus istis, & sinite illos, quoniam si est ex hominibus consilium hoc aut opus, dissoluetur, si verò ex deo est, nō poterimus dissoluere eos, ne fortè & deo repugnare inueniamur. Hęc ille sapienter elocutus est. In isto aūt spiritus sanctus prædixerat. Laborabunt enim populi in multo igne, & gentes inuacuum vt deficiant, & sic factum est. In multo igni, subauditur, inuidiæ laborauerunt, id est, Iudæi laborauerunt, gentes, id est, gentiles, vt dissoluerent consilium & opus, quod de isto angulari lapide prædicatur, sed laborauerunt inuacuum, & defecerūt, quia dissoluere non potuerūt, imò & accedentes ad istum lapidem, ad quem accedere bonus casus laboris defectus est, & ipsi tanquam lapides viui superædificati sunt. Nunquid igitur nō hæc à domino sunt exercituum? Nunquid non à domino factum est istud? Si enim non fuisset à domino cōsilium hoc vel opus, profectò iam dissolutū esset, tot gentibus, & populis ad dissoluendū laborātibus, & quæ causa labores illorū euacuauit. Ait. [Quia replebitur terra, vt cognoscat gloriā domini, quasi aquæ operientes mare.] Quid isto dicto verius, constantius, atq; perfectius? Spiritus enim domini repleuit orbem terrarū, & eo replēte repleta est terra, vt cognosceret gloriā domini. vt fierent sapientes atq; eloquentes, qui erāt idiotę, & sine literis. vt fierēt cœlestes qui erant terreni, imò qui terra fuerant, fierent cœli, cognoscentes gloriā domini, enarrantes gloriā dei, non quomodocunq; sed quasi aquæ operiētes mare. Quid est hoc dicere? quam magnæ deberent esse aquæ, quæ multitudinis sui operirent mare, vel quarū ad comparationē mare nihil videretur esse. Mirum illud esset, & nō minus miraculi habet, quod mare, id est, sapientia omniū superauit, data simplicibus abundantia cœlestis sapientiæ. Hęc est illuminatio credentiū euangelio Christi, qui dicunt. A domino factū est istud, & est mirabile in oculis nostris. Ecōtra cęteri excęcati sunt, videlicet illi qui (vt iam dictū est) consiliū hoc vel opus dissoluere cupiebāt, de quibus hic ait. Laborabūt enim populi in multo igni, & gentes inuacuū vt deficiant, quā ob causam excęcati sunt. Sequitur. [Væ qui potum dat amico suo, mittens fel suum, & inebrians, vt respiciat nuditatem eius. Repletus est ignominia pro gloria. Bibe tu quoq;, & cōsopire, circundabit te calix dexteræ domini, & vomitus ignominię super gloriam tuam.] Hunc locum istud de Psalmo manifestiorem facit. Et dederunt in escam meā fel, & in siti mea potauerūt me aceto. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Miro itaq; modo cum dixisset quia replebitur terra, vt cognoscat gloriam domini, quæ gentium illuminatio est, causam cōtra posuit cæcitatis quæ in Israel contigit, dicendo. væ qui potum dat amico suo. Cæcitas ipsa est vę. causa verò quia potum dedit amico suo. Ipse est enim amicus, qui dicit in Psalmo, & dederūt in escam meā fel, & in siti mea potauerūt me aceto. Intantū amicus, vt frater sit effectus, & nostrę naturę cōsanguineus, quippe qui cū deus esset, homo factus est, ac de illo populo incarnatus est.

Matth. 23.

Septies væ scribis & pharisæis.

Genes. 4.

Psalm. 117.

Actor. 5.

Sapient. 8.

Actor. 4.

Psalm. 63.

DD Huic

Huic amico suo potum dedit, mittens fel suum, & inebriauit eum amaritudine, vt aspiceret
nuditatem eius, id est, vt comprobaret, quòd esset à deo derelictus. Dixerunt enim impii. Pro-
Supra.2. mittit se scientiam dei habere, filium dei se nominauit. Videamus si sermones illius veri sint, si
enim est verus filius dei, liberabit eum de manu contrariorum, contumelia & tormento inter-
rogemus eum, & probemus patiẽtiam eius. Morte turpissima condemnemus eum. Hanc eorũ
nequissimã curiositatem, & quasi nuditatis explotationẽ, Psalmus declamat ex persona ipsius.
Et qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in vnum. Dicentes, deus reliquit eum,
persequimini, & comprehendite eum, quia non est qui eripiat eum. Explorauit, inuenit, aut as-
Psal.70. pexisse sibi visus est impius nuditatem eius. audiuit enim eum dicere, Deus meus deus meus
vt quid dereliquisti me, hoc profectò statim, ne quid deesset sui fellis ad inebriãdum illũ, cui to-
Matth.27. tus calix passionis potus erat amaritudinis. obtulit eius ori & acetum. Væ igitur illi, quia tali-
Iohann.19. ter potum dedit amico suo, & fratri consanguineo suo, vt aspiceret nuditatem eius, infirmitatẽ
Iudæi sicut eius, ad faciendum siue capiẽdum experimentũ, quòd non esset dei filius, imò quòd esset à deo
Cham, imo derelictus. Hoc foris annunciat, & blasphemat tanquam maledictus Cham, qui foris annũcia-
peiores, quã uit nuditatem paternam, sed quanto ista ees illa similitudine maior est. Ille nanq; Cham non
Cham. dedit potum patri suo, non (inquam) dedit poculum vini delectabilis, vt eum inebriaret, & nu-
Genes.9. ditatem eius aspiceret, sed iste impius amico suo dedit potum amaritudinis, misit fel suũ & ine-
briauit eum, vt aspiceret nuditatem eius, & sicut per Mosen prædixerat spiritus propheticus.
Deute.32. De vinea Sodomorum vinea eorum, & de suburbanis Gomorrhæ. Vua eorũ vua fellis, & bo-
trus amatissimus, fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile. Repletus (ait)
ignominia pro gloria. Quis repletus est ignominia pro gloria? Ille ne, qui amico suo dedit, an
ipse amicus, cui datus est potus fellis? Nimirum ipse amicus repletus est ignominia, id est, pas-
sus est ignominiam, sustinuit mortem, mortẽ autẽ crucis, quam pro summa ignominia miscuit
Sapient.2. impius illi. morte (inquiẽs) turpissima cõdemnemus eum. Tanta ignominia repletus passus est
pro gloria, videlicet, sciens inde sibi prouẽturũ, vt iam ex eo sederet à dextris virtutis in gloria
Philip.2. dei patris. Nam propter hoc (ait Apostolus) et deus illũ exaltauit, & donauit illi nomẽ quod est
super omne nomen, vt in nomine Iesu, omne genu flectatur, cœlestiũ, terrestrium, & infernorũ,
& omnis lingua cõfiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Quomodo au-
tem & quàm vehementer, conuersus in eum inuehitur, qui potum suũ dedit, qui fel suum mi-
sit, qui inebriauit, & domire fecit amicum suum somno mortis, & eo modo nuditatem eius as-
pexit, id est nudum, & à deo derelictum esse voluit. Bibe (inquit) tu quoq; & consopire, & quid
bibes? Circundabit te calix dexteræ domini, & vomitus ignominiæ super gloriam tuam. Ca-
lix dexteræ domini, id est, ira omnipotentis domini, ita te circundabit, vt sicut in ipso scriptum
Psalm.68. est. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalũ. Quænam est
mensa tua, nisi lex tua, scriptura sacra tibi credita, primum tibi ad edendum & bibendũ pro-
posita? Ibi calix dexteræ domini, idem ipsa mensa tua, ipsa lex vel scriptura tua te circũdabit,
quomodo laqueus circundare consueuit, laqueus enim ipsa tibi erit habẽti spiritũ erroris, sor-
benti siue haurienti retributionem fellis tui, quem amico tuo in potum dedisti. Istud bibe tu, &
consopire, ita & nunc obscurentur oculi tui, ne videas & postmodũ consopiaris, non quomodo
ille amicus tuus, qui euacuato felle tuo, ego dormiui (inquit) & soporatus sum, & exurrexi, sed
Psam.3. ita vt in ęterna morte sepultus iaceas, quod verè est consopiri. Quàm aũt diuersum est, id quod
sequitur, & vomitus ignominię super gloriam tuã, ab eo quòd ante dixerat, repletus est igno-
Aliter Chri minia pro gloria. Ignominia qua ille amicus tuus repletus est, pro gloria & ignominia cuius vo
sti, aliter Iu mitu pollueris super gloriã tuam, non eandem habent rationẽ. Illi nanq; ignominia qua reple-
daeorũ igno tus est de foris, accessit, nec enim ꝓpter sua, sed ꝓpter aliorũ peccata malè tractatus est, & pro
minia. futura gloria sustinuit. vomitus aũt igminiæ tuæ de intus venit, de teipso processit, sicut vomi-
tus eius, qui seipsum cõmouit, quia tu temetipsum de corde tuo mendacia vomenda inhono-
Iohan.5. rasti, & ille vomitus super tuam præteritã gloriam erumpit. In hoc quoq; magna distantia est,
quòd ille prius ignominiã sustinuit, & deinde gloria successit, vt debuit. tu aũt prius gloriatus
es festinãter gloriã accipiendo ab inuicẽ, sicut ille tibi quodã loco exprobrauit, & deinde vomi-
tus ignominiæ successit. Iste ordo notus est supernæ dispositiõis, vt impius quidẽ prius gloriosẽ
exaltetur, & deinde ignominiosẽ humilietur. prius aũt propter hoc ipsum quod piè viuit prius
humilietur, & ignominiã patiatur. ac deinde cornu eius in gloria exaltetur. Sequit. [Quia ini- "
quitas Libani operiet te.] Hoc ad illud coniungitur quod præmisit, væ qui potum dat amico "
suo, &c. Væ tibi (inquit) quia iniquitas Libani operiet te, id est, hypocrisis tua condemnabit te.
Zacha.12. Libanus nanq; candidatio interpretatur, & interdũ sub hoc noie templũ intelligitur, vt in Za-
charia. Aperti Libane portas tuas, comedat ignis cedros tuos. Ergo iniqtas Libani, id est, ini-
quitas tẽpli, ipsa pulchritudo religionis, cuius omnis candor tua est hypochrisis, potissimũ ope-
riet te, maximũ condẽnabit te. Nam ꝙ magna fuerit religiõis illius hypocrisis, ipse dominus sa-
Matth.23. tis accebè innuit, toties sub vno ductu sermonis, dicẽdo. Vę vobis scribæ & pharisęi hypocritę,
loco

loco apud Matthæum, quem supra memorauimus, vbi cum septies væ super illos detonuerit, *Actor.23.*
per singulas vices hypocritæ dixit. excepta vna dũtaxat vice, vbi taliter dixit, væ vobis duces cæci. Paulus quoq; non ignorans iniquitatẽ huiusce dealbationis, cum staret in medio concilii, & princeps sacerdotum Ananias os eius iussisset percuti, dixit ad eum. Percutiet te deus paries dealbate, & quid aliud erat hoc dicere, q̃ iniquitas Libani operiet te? Et reuera quod vni dixit, omnibus dixit, vniuersoilli sacerdotio & populo dixit. Factumque est quod dixit, & percussionem illam totus orbis audiuit. Protinus ab illo (inquam) inuehebatur populo impio,
" cõuersus ad auditores sermo propheticus, ita loquitur. [Et vastitas animalium deterrebit eos,
" de sanguinibus hominũ, & iniquitate terræ, ciuitatum & omnium habitantium in ea.] Vc dictũ, ita & factũ est. Venerunt enim animalia de sylua, de quibus Psalmista. Exterminauit eã *Psalm.79.*
(inquit) scilicet vineam tuam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam, nimirum propter scelus, quo cũ debuit facere vuas & afferre vinũ, supradicto amico suo, domino vel possessori, imo & plantatori suo, misit fel suum, & amaritudine mortis inebriauit eum. Venit aper scilicet Vespasianus, & singularis ferus, videlicet Titus filius eius, de sylua, id est, de vrbe Roma, vbi erat multiplicitas errorum, & feri homines habitabant, sicut feræ in sylua. Horum vastitas animaliũ deterruit eos de sanguinibus hominis & iniquitatẽ terræ, ciuitatis & omnium habitantium in ea. Extunc enim perdiderunt audaciam, qua primi ex omnibus gentibus ausi *Matth.23.*
fuerunt ad se missos prophetas & sapientes & scribas occidere & crucifigere, flagellare in synagogis suis, & de ciuitate in ciuitatẽ persequi. Nonne ab huiusmodi crudelitate audaci, audacia crudeli, ex eo tempore sunt deterriti? Neminem quippe iam audent occidere, aut saltem flagellare in synagogis suis, præsertim vbiq; terrarum captiui, & scabellum pedum domini sedẽtis à dextris domini, & in medio inimicorum suorum dominãtis, qui videlicet inimici eius sunt ipsi. Et si aliis gentibus licuit, ipsis omnino tale quid ipsa captiuitatis eorum lex non concedit.
" Sequitur. [Quid prodest sculptile, quia sculpsit illud fictor suus, conflatile & imaginem falsam
" quia sperauit in figmento fictor eius, vt faceret simulachra muta? Væ qui dicit ligno, expergi-
" scere. surge, lapidi tacenti. Nunquid ipse docere poterit? Ecce ipse coopertus est auro & argẽto
" & omnis spiritus non est in visceribus eius, Dominus autem in templo sancto suo, sileat à facie
" eius omnis terra.] Istud væ iam quintum, licut & præcedentia scire debemus esse iram illam, *Roman.2.*
" quę (vt superius iam meminimus) reuelatur, ait Apostolus, de cœlo in euangelio dei in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primùm & Gręci. Deniq; in animam Iudęi primùm & deinde Græci siue gentilis. Ira hæc pro necessitate temporis dicta est in prophetis obscurius, in euãgelio autem ita reuelatur, vt veraciter dicas, sicut audiuimus, ita & vidimus. Dicto nanq; *Psalm.47.*
vę quater, in animam hominis Iudæi operantis malum, quod ita terminatũ est, & vastitas animalium deterrebit eos de sanguine hominis, dum quinto loco iam dicit. Væ qui dicit ligno expergiscere. surge, lapidi tacenti, etc. Nonne istud est quod ita vidimus, sicut audiuimus? Deterritis nanq; iudęis, vt non audiant euangelij prædicatores occidere, aut persequi, quod factũ est per vastitatem animalium, id est, per excidium vel per manus Romanorum gentiliũ. liberius iam aduersus idololatriam per idem euangelium declamatum est, & prædicatum væ per totum orbem terrarũ, in omnem animam hominis Græci siue gentilis, ligno & lapidi siue auro & argento sese incuruantis. Et notanda series literæ præsentis Non enim in initio dicit, vę qui dicit ligno, expergiscere. surge, lapidi tacenti. Sed prius suauiter alloquitur, & percunctando excitat hominem ad intuitum rationis. Quid prodest (inquit) sculptile? Vult intelligi, & responderi, nihil. & rationem ostẽdit cur prodesse nihil possit. Quia sculpsit (ait) illud fictor suus, nimirum talis, qui figmento suo spiritum vel vitam dare nõ possit. Fecit conflatile & imaginẽ, cuius rei voluit, aut hominis corruptibilis, aut volucrum, aut quadrupedum, aut serpentium, imaginem vtique falsam, id est, omni veritate substantiæ, cuius videtur similitudo fraudatam, & idcirco sculpsit illud, quia sperauit in figmento fictor eius, ita deceptus qui homo rationalis erat, vt faceret simulachra muta, quæ os habent, & non loquentur. oculus habent, & non videbunt. aures habent, & non audient. nares habent, & non odorabũt. neq; enim est spiritus in ore ipsorum. Hoc rationabiliter præmonstrato, qui non credit euangelio verum deũ prædicanti, *Psalm.113.*
profectò est inexcusabilis, quia ratio est irrefragabilis. Itaque nunc demùm inclamat inclamatione terribili. Væ qui dicit ligno, expergiscere surge, lapidi tacenti. æquipollienter ita potest dici: Vę cognoscentibus deum, siue audientibus dei euangelium, & non sicut deum glorificantibus eum, quia sponte mutauerunt gloriã incorruptibilis dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis. Nunquid ipse docere poterit cum dicit, expergiscere, surge, cum lapis aut lignum sit? Ecce ipse, subauditur, deus eius, coopertus est auro & argento, & omnis spiritus nõ est in visceribus eius, omnis (inquam) siue hominis, siue volucris, siue quadrupedis, siue serpentis, cuiuscunque imago in ligno aut lapide, in auro siue argento immutata sit. itaque fictor imaginem falsam sculpsit. Ipse autem, quem prædicamus, deus & dominus in templo sancto suo, in templo corporis sui est, quod solutum ab impiis, ipse post triduum suscitauit *Roman.1.*

Quomodo Sileat à facie eius omnis terra, videlicet in eo, vt blasphemare siue alium extra ipsum nominare
silendum deum nō audeat, & in hoc silentii reuerentiam illi exhibeat, vt ab ipso gratiam, id est, remissio-
est Deo. nem peccatorū suppliciter deposcat. Nam super hac re nunquid vllum ratio aut scriptura ve-
ritatis silentium concedit? Imò dicitur nobis, Qui reminiscimini domini, ne taceatis, & ne detis
Esaiæ.62. silentium ei. Breuiter diffiniendū est, quia à facie domini tacere, hoc est, dominum timere. Quod
& si nondum fit, multi enim contradicunt ei, fiet profectò in die iudicij, sicut Psalmista vehemē-
Psalm.75. ter astruit, cum id quod sine dubio futurum est, quasi iam præteritum taliter edicit, De cœlo
auditum fecisti iudicium, terra tremuit & quieuit.

LIBRI SECVNDI IN ABACVC FINIS

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN ABACVC PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER TERTIVS.

CONSCIVS temeritatis ferè in oībus tanq̄ temerariū redargui me vereor
ab oībus, eo q̀ præclara sanctorū atq; orthodoxorū patrū studia latitudinē in
gredi sum ausus agri pleni, cui benedixit dn̄s, id est, sanctæ scripturæ, in qua
vel ex qua est omnis benedictionis odor suauis & fructus, & quid respondebo
arguentibus? Ruth Moabitidē, Ruth festinantē me in spiritu, pauida intētione
Ruth.2. imitari credāt dicentē ad socrū suā. Vadam in agrū & colligā spicas, quę me-
tentiū fugerint manus, vbicunq; clementis in me patrisfamilias reperero gra
tiam. Sicut mandauit Booz pro illa pueris suis, vt nemo illi esset molestus, ita putent omnes
qui hæc viderint, quod mandet eis Christus ex illa humilitate progenitus, ne mihi quasi pro
Psalm.36. præsumptione indignētur. Quod & si quis indignari voluerit, paupercula nihilominus anima
pro semetipsa solicita, famēq; venturā præcauēs, de qua Psalmista loquitur: Quia immaculati,
Iohann.6. quorū dies nouit dn̄s, non confundentur in tempore malo, & in diebus famis saturabuntur, cor
pto in opere persistet, & ibit ante faciem suam, vt operetur cibū, qui permanet in vitā æternā.

ORATIO PRO IGNORATIONIBVS.

Eccles.12.
Quæstio. Titulus iste aureus est, & magni ponderis verbū, de quo veraciter à sapiente dicitur. Verba
sapientis quasi statera ponderabūtur. Quid est enim oratio prophetæ pro ignorationibus, aut
quid sibi vult quòd orat propheta pro ignorationibus? Si est propheta, imò cum sit propheta,
quomodo se in ignorationibus esse profitetur? Siquidē ante prophetasset, siue antequam quic-
quam propheticum scripsisset, iste titulus pręuenisset, putaremus eum sanctum prophetiæ spi-
Responsio. ritum velle inuocare, & hoc intendere, vt sortiri mereretur vocabulū siue officium prophetale.
Nunc autem non ita est, sed iam prophetauerat, iam prophetica mysteria conscripserat. Ergo
ne prius aut minus est prophetare, propheticamque scientiam habere, posterius autem atque
perfectius pro ignorationibus orare? Planè ita est. Veruntamen non istud quis æstimet, quòd
1.Timoth.1 paria sint hæc, ignorantiam dei habere, & pro ignorationibus orare. Nam (exempli gratia)
Paulus ignorantiam dei habens, blasphemus & persecutor & contumeliosus fuerat, & eccle-
siam dei persequebatur, orans autem pro ignorationibus, magnus iam erat Apostolus, vas
Roman.11. electionis, sapientia plenus, dum exclamans ita loqueretur. O altitudo diuitiarum sapientiæ
& scientiæ dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quid
Exodi.4. multis moror? Omnino perfectorum est, & eorum cum quibus deus loquitur, orare pro igno-
rationibus, siue hoc ipsum videre, quòd sint in ignorationibus. Obsecro domine (ait Moses)
Esaiæ.9. non sum eloquens ab heri & nudiustertius, ex quo locutus es ad seruum tuum, impeditio-
ris & tardioris linguæ sum. Esaias quoque clamat. Væ mihi, quia tacui, quia vir pollutis labiis
Prouer.30 ego sum, & in medio populi polluta labia habentis ego habito, & regem dominum exerci-
tuum vidi oculis meis. Sed quid opus est singularibus exemplis? Denique de vniuersis eius-
modi sapientia dicit. Visio quam locutus est vir, cum quo est dominus, & qui deo secum mo-
rante confortatus ait. Stultissimus sum virorum, & sapientia hominum non est mecum. Non
didici sapientiam, et non noui sanctorū scientiam. Longè hic est ab illo, qui sibi sapiens videtur
Ezech.28. aut visus est, & propterea cum improperio dicitur apud Ezechielem. Cherub extentus & pro-
tegens. Igitur ipse titulus hoc indicat, quòd iste sit vir, cum quo erat dominus, & qui deo secum
morante confortatus est. Proinde quod vidit, quod audiuit iste cōfortatus & luctator fortis A-
bacuc iamdudū Christi ecclesia miratur, & nos admirationē eius audiētes, vtinā intelligere, &
dignè

" dignè cum ipso admirari queamus, & ipsi nos orare pro Ignorationibus. [Domine audiui au- CAP.III.
" ditionem tuam,& timui. Domine opus tuum in medio annorum viuifica illud. In medio anno-
" rum notũ facies, cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis.] Quam vel qualem domini auditionem iste audiuit, & timuit? Illam nimirum, quam ipse postmodum edicit. Deus (inquiens) ab austro veniet, & sanctus de monte Pharan, cornua in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius, &c. Veraciter huiusmodi auditionem audiendo, timere siue expauescere fidelis & sapientis animi est. Quantum enim hoc est, quòd veniens in hunc mundum deus, & dominus omnium maiestas altissima cunctis virtutibus cœlorum timenda & adoranda, carne assumpta manibus confixis ad crucis cornua pependit, & vt hoc pateretur, ve ram malè tractaretur tantus dominus, contumacium culpa seruorum causa extitit? Quisquis eorundem seruorum hanc auditionem audit, id est, sentit vel intelligit. hoc enim est auditionem audire, quod audiuit auris corporis, etiam cordis aure percipere. Quisquis (inquam) eorundem seruorum istud audiuit, & considerauit, quomodo nõ timuit, quomodo nõ expauit? Puta quòd attonitus dixerit, Heu, quid erit de nobis seruis malis, quorum propter scelus, talem tantumq; dominum tam malè tractare oportuit? Noui quendã, deo teste, qui per visum, eleuatis sursum oculis, aspicere se putauit altitudinem summæ & incircunscriptæ magnitudinis, & miro atq; ineffabili modo, vim sentire illius diuinæ virtutis, & quasi in medio eiusdem altitudinis, magnitudinis, immensitatis videre stantem, nimis excelsum & ineffabiliter altissimum illum filium hominis, qui crucifixus est pro nobis. Cumq; visus eiusdem magno quidem, sed suaui, vltra quàm dici potest pondere premeretur. hæc, quam dixi, cogitatio illi in mentem venit. Heu, quid erit de nobis seruis malis, quorũ propter scelus, talem tantumq; dominũ tam malè tractare oportuit? Statimq; cogitationi huic, alia cogitatio, quasi desuper ab ipso filio hominis emissa, suauissimè respõdit. Nec ego tantus nunc dñs existerẽ, nisi propter seruorum causam tam malè tractatus fuissem, & quæ mihi fuit causa passionis, eadẽ est gloriæ & honoris. Qualiacunque sint hæc, illud rectè dixerim, quia opus hoc tam magnum, tamq; incomprehensibile est, vt quisquis dignus fuit audire auditionem eius, rectè timeat, & oret pro ignorationibus. Nam ignorantiam quidem huius rei nullus habere debet, sed ignorantiam in consideratione eius, qui non habeat, nullus est, quia nullus ad plenũ considerare vel æstimare potest. Non tamen timor huiusmodi, timor est seruilis aut pœnalis, sed timor est sanctus, permanens in seculũ seculi, quem charitas non foras mittit, sed intus adducit, in quo maiestatem æterni dei laudant angeli, adorant dominationes, tremũt potestates. Hoc ex ipsa re satis manifestũ est. Nam vbi dixit, audiui auditionem tuam, & timui, non licet subaudiri, ne fieret quod futurũ esse audiui, cum dicat protinus. Domine opus tuũ in medio annorum viuifica illud, hoc ipsum citius fieri optauit, & orauit, quod futurũ esse audiens timuit. Ergo bonus timor, sanctus timor, de quo alibi Psalmista. Adorabo (inquit) ad templũ sanctum tuum in timore tuo. Domine (inquit) opus tuum in medio annorũ viuifica illud. Miro modo iste non timidus, sed timoratus & orat & prophetat. Quid enim est in medio annorum? Qui sunt anni, quorum in medio fieri orat, quod audiẽs futurũ esse timuit? Annos istos libẽter intelligimus, annos vitæ hominis, quos Psalmista computatos habens. Dies, inquit, annorũ nostrorum in ipsis septuaginta anni. Equidem numerũ hunc excesserunt potentiores, magisq; durabiles aliqui, sed si in potentatibus, octoginta anni, & amplius eorũ labor & dolor. Ergo anni vitæ hominis septuaginta sunt. Futurum aũt erat, vt in medio huius numeri annorũ viuificaret dominus opus suum, opus mortificatũ, opus quod est genus humanũ. Equidem cœli & terra & mare & omnia quæ in eis sunt, opera sunt domini, sed homo quoddam opus speciale est domini, opus manuũ domini. Nam dixit deus de cæteris, & facta sunt. vt aũt hominem faceret, assumpsit lutũ & plasmauit & fecit opus manuũ. Hinc Esaias. Et nũc (inquit) domine pater noster es tu, nos verò lutum, & fictor noster, & opera manuũ tuarũ omnes nos. Et sanctus Iob. Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me totũ in circuitu. Ergo & si cætera dominus operatus est, homo tamẽ proprium quoddam opus manuũ domini est, quod diabolus per serpentem mortificauit morte animæ, subsequẽte ex iusta dei sententia corporis morte. Hoc opus ita mortificatum, viuificaturus erat in medio annorũ vitæ hominis annorũ septuaginta. Et ita factũ est. Cũ enim esset ipse dominus homo factus, paulo minus q̃ in medio septuaginta annorum, scilicet ætatẽ habẽs annorũ trigintatriũ, ipse moriendo atq; resurgendo viuificauit opus suũ genus humanũ. Moriendo, mortẽ destruxit animarũ nostrarũ. resurgẽdo, vitã reparauit corporũ nostrorũ. Igitur miro modo iste timuit, qui in isto timore hoc ipsum quod timebat, properãdo orauit vt citius fieret, orando prophetauit, quod citius faciendũ esset. Iterum ait. In medio annorũ notũ facies. Quid notũ facies in altero medio annorũ? Diximus enim, quia in medio annorũ vitæ hominis opus tuũ viuificasti, id est, templũ tuũ, templũ non manufactũ corporis tui, Iudaica impietate solutũ suscitasti, & cum ipso generis humani vitã reparasti. Quid facies notũ in altero dimidio annorũ, nisi hoc ipsum quod teuera viuificaueris ĩã dictũ opus tuũ. Cum enim cõpleti fuerint quadraginta anni, ex quo illud opus tuũ, illud templũ tuũ ędificasti de corpore virginis

Auditio tremenda de verbo incarnato.

Enarratio cuiusdã visionis, de q̃ plenius lib. 12. in Mat.

Duplex timor.

Psal. 5.

In medio annorum.

Psalm. 89.

Homo aliter est opus dei, quàm aliæ creaturæ.

Esaiæ. 64.

Iob 10.

matris, Iam tunc notum factum erit, quid operatus sis venientibus Romanis,& veritatem tuã
Matth.16. implentibus in destructione templi manufacti, super quo calumniam sustinuisti à dicentibus.
Ibidem.27. Hic dixit, Possum destruere templum dei,& post triduum reædificare illud. Item. Vah, qui de
Ibidem.24. struxit templum dei,& post triduum illud reædificat. Non enim remanebit lapis super lapidẽ
qui non destruatur. Mira & pauenda celeritas operis tui domine, quia in medio annorum no-
strorum, annorum quadraginta, qui vitæ nostræ anni sunt, viuificabis illud, sicut iam dictũ est,
& in altero eorundem annorum medio sic notum facies, quid egeris, vt eiusdem operis tui glo
riam æmulatio templi Iudaici, templi manufacti, occultare siue obscurare non possit, quia de-
structum erit, magna ira, magna tunc pressura erat populo huic. Sed quid? Cum iratus fueris,
misericordiæ recordaberis. Non erimus sicut Sodoma, non efficiemur quasi Gomorrha, sed re-
Esaiæ.1. liquiæ saluæ fient ex nobis, Hinc Esaias dicit. Nisi dominus exercituum reliquisset nobis semẽ,
quasi Sodoma fuissemus, & quasi Gomorrha similes essemus,& est sensus, Nisi dominus præor-
Roman.11. dinasset, vt reliquiæ saluę fiant ex nobis,& omnis Israel saluus sit, cum plenitudo gentium sub-
Genes.19. intrauerit, ita tota gens nostra consumpta fuisset absque vllis reliquijs, sicut Sodomitæ omnes
igne & sulphure sunt consumpti, excepto Loth, qui nõ erat ex illis. Quod apud septuaginta
interpretes ita legitur, in medio duûm animaliũ cognosceres, nõ præterire libet, maximè quia
in cœtu siue in cõuentu ecclesiæ vsitatum est. Simplex quidem interpretatio & opinatio vulgi
(ait beatus Hieronymus) de saluatore intelligit, quòd inter duos latrones crucifixus, agnitus
sit. Qui autem melius hoc dicunt, qui in prima ecclesia, quæ de circuncisione fuit, & de præpu-
tio congregata, duobus populis se hinc inde cingẽtibus, intellectus sit saluator, & creditus. Sunt
qui duo animalia, duo intelligant testamenta, nouum & vetus, quæ verè animantia sunt, atque
vitalia, quæ spirent, & in quorum medio dominus cognoscatur. Sequitur. [Deus ab austro ve- „
niet, & sanctus de monte Pharan.] Semper hactenus admirando exclamauerat, nũc rem ipsam „
latius eloqui incipit, super cuius magnitudine attonitus, exclamationem præmiserat. Deus (in-
quit) veniet, & sanctus veniet. Vndè veniet? ab austro de monte Pharan. Quod de Christo dei
filio scimus vel credimus, propter quod & loquimur, libenter in istis prophetæ verbis intelligi
mus, quia à deo exiuit, & in hũc mundum venit, homo factus, secundum operationem spiritus
sancti. Spiritus enim sanctus, sicut in multis scripturarum locis, ita & hic rectè per austrum in-
Mons Pharã, deus pater. telligitur, quia ventus est calidus, & regione calida aquiloni appositus, quo significari solet spi-
ritus malignus, spiritui sancto contrarius. Ipsa autem dei patris persona per montem Pharan,
siue secundum septuaginta interpretes, per montem vmbrosum & condensum congruè signifi
catur, quia videlicet incomprehẽsibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius, & immensa
est altitudo diuitiarũ sapientiæ & scientiæ dei, quod innuit (vt supra diximus) titulus ipse, ora-
Esaiæ.53. tio Abacuc prophetę pro ignorationibus. Porrò deus & sanctus ipse est Christus dei filius, vti
1.Petri.2. que deus verus, homo sanctus, nequaquam in iniquitatibus conceptus, & qui peccatum non fe-
cit, nec inuẽtus est dolus in ore eius. Iste igitur (inquit) ab austro veniet, id est, vt veniat iste, hoc
spiritus sanctus efficiet. Nam propter charitatem suam magnam veniet, propter charitatẽ suã
magnam mittet eum deus pater. Charitas autem patris mittẽtis, & filii qui missus est, quid est
aliud, nisi spiritus sanctus? Ergo à spiritu sancto veniet, id est, vt veniat, sicut iam diximus, spiri-
tus sanctus efficiet, & spiritus sancti erit operatio, quòd cum virgo incorrupta cõcipiet verum
deum, verumq; hominem pariet, Secundum tres istas, vnius verę & summæ deitatis personas,
tribus distinctionibus canticum hoc propheticum subdistinguit. Distinctionum eorundem si-
gnum est semper, quod Hebraicè sela, & à Græcis translatoribus interpretatum est diapsalma,
de quo sciendum, quòd non nisi in Psalterio, & in præsenti loco sit positum, Et puto (ait beatus
Hieronymus) musici cuiusdam soni esse signaculum, aut certè perpetuitatem eorum, quæ prę-
Tres distinctiones huius orationis dicta sunt, indicari, & vbicunq; sela, hoc est, diapsalma siue semper apponitur, ibi sciamus non
tantum ad præsens tempus, verùm ad æternũ, vel quæ sequantur, vel quæ præcesserunt, per-
tinere. Prima distinctio ab hoc versu incipit, operuit cœlos gloria eius. Secunda, fluuios scindẽs
terræ. Tertio, maledixisti sceptris eius. Et prima quidem distinctio spectat ad deum dei filium,
de quo dixerat deus, ab austro veniet, nam cornua (inquit) in manibus eius, ibi abscondita est
fortitudo eius, &c. Secunda distinctiõe manifestũ est, quòd alii personæ loquatur, nam egressus
es (inquit) in salutem populi tui, in salutẽ cum Christo, & illa persona rectè intelligitur spiritus
sanctus, quem per austrũ significari accipimus, qui visibilia præsentiæ suæ signa præbuit, egre-
diens cum Christo suo, in salutem populi sui, quod suo loco planius dicendũ erit. Tertia distin-
ctione alia persona est cui loquitur, maledixisti sceptris eius. Postmodum dicens, Ego autem in
domino gaudebo, & exultabo in deo Iesu meo, & illam personam cui loquens, hoc de domino
Iesu suo confitetur, partem gratanter accipimus. Nunc ipsam dictorum seriem persequamur.
[Operuit cœlos gloria eius, & laudis eius plena est terra.] Sic loquitur. Hæc & cætera quæ se- „
quuntur, tanquam timor plenus, & illo auditu in interiore homine attonitus, quem præ-
misit, domine (inquiens) audiui auditionem tuam & timui. Dixerat, deus ab austro veniet,
& san-

& sanctus de monte Pharan, siue de monte vmbroso & cōdenso. Iam quasi quęreres, qualis vel
quantus deus, quantęque sanctitatis sanctus? operuit (ait) cęlos gloria eius, & laudis eius plena est
terrā. Cum dicit, operuit cœlos gloria eius, quid nisi hoc insinuare vult, quod ęquè vmbrosus &
condensus sit, vt ipse mons, id est, ipse pater, de quo venit idem deus. Denique valde vmbrosum
& cōdensum, valde incomprehensibilē illum esse testatur, cum dicit, operuit cœlos gloria eius, *Gloria & laus Christi*
quod idem est ac si dicat, Incomprehensibilis est diuinitas eius, etiam cœlis, id est, cunctis spi-
ritibus angelicis. Tantus tamque gloriosus est iste deus: Quàm sanctus sit si quæras, & laudis eius
(ait) plena est terra. Pulchrè distinguit gloriā dei, laudem dei. Nam inde gloriosus, quia deus,
inde laudabilis, quia sanctus. Et sicut gloria diuinitatis eius cœlos (vt iam dictū est) operuit, ita
laude sanctitatis, laude sanctę humanitatis eius, terra plena est. Nec cœli, id est, angeli gloriam
diuinæ claritatis eius ad finem perspicere possunt, nec homines in terra sanctitatem, & humili-
tatem humanitatis eius, quantum est dignum, laudare sufficiunt. Non habet finē deus magnus
& excelsus. non habet æstimationem, deus homo factus, sanctus & bonus. Quid ergo, si gloria
" eius cœlos operuit? Vndè cognoscetur, si est vmbrosus atque condensus. Ait. [Splendor eius vt
" lux erit.] Ac si dicat. Non ita est vmbrosus & condensus, vt non possit videri, non ita est incō
prehensibilis, vt non possit agnosci. Splendebit enim, & splendor eius vt lux erit, id est, creatu
ram satis illuminabit. Habet quidem lucem inaccessibilem, sed tolerabilē nouit emittere splen
dorem. In ipsum lucis profundum accedere vel penetrare creatura non potest, sed ad creaturā
lux ipsa temperatiuo splendore procedere potest. Splēduit gloria eius ipsis cœlis, quos operuit,
& terræ splenduit, vbi homo factus, homines latuit, Splendor eius, mirabilium est operum effe
ctus. In cœlo & in terra mirabilia fecit. & quoties mirabilia fecit, toties splendorē emisit. & hu
iusmodi splendor eius, vt lux est, & vt lux erit, quia creaturam suam angelicam siue humanā
ad cognoscendum seipsum sufficienter illuminat, & illuminabit. Quid tandē vmbrosius, quid *Cornua cr-*
" condensius eo quod sequitur. [Cornua in manibus eius. Ibi abscōdita est fortitudo eius.] Cor *ucis brachia*
nua nanque vexilla dicit, & trophea crucis, cuius brachiis confixæ fuerant manus eius. Cū enim *crucis.*
in forma dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit *Phili. 2.*
formam serui accipiens, factus obediens patri vsque ad mortem, mortem autem crucis. In cruce *Matt. 26.*
ergo paulisper abscondita est fortitudo eius, quando dicebat ad patrem. Tristis est anima mea *Lucæ 23.*
vsque ad mortem, & pater si possibile est, transeat à me calix iste. & in ipsa cruce, Pater in manus *1. Cor. 1.*
tuas commendo spiritum meū. Quid tam vmbrosum, tam condensum? Nam nos (Inquit Apo
stolus) prædicamus Iesum Christum crucifixū, Iudæis quidem scandalū, gentibus autem stulti
tiam. Quomodo autem vel ad quid ibi abscondita est fortitudo eius? Nimirum sicut in carne
absconditur hamus, id est, ferri aculeus, ad hoc vt piscis capiatur. Nā hoc est quod de Behemot
siue Leuiathan ad beatū Iob dominus loquitur. An extrahere poteris Leuiathan hamo? Sub *Iob. 40.*
auditur vt ego. Proinde cum dicit, cornua in manibus eius, non id solum nos attendere vult,
quod cornibus siue brachiis patibuli confixæ fuerint manus eius, alioquin magis propriè dixis-
set, manus eius in cornibus. sicut non sic dicere solemus, crux in Christo, sed Christus in cruce
fixus, hoc magis non perpendere vult, quòd propter confixionem qua cruci confixus, vel in *Ioann. 12.*
cruce exaltatus est, omnis potestas siue omne regnum quod per cornu significari solet, datum *Matt. vlt.*
est in manibus siue in manu eius, sicut ipse prædixerat, si exaltatus fuero à terra, omnia trahā
ad meipsum, & sicut ait postea, data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Ipse propheta
protinus enunciat quid euenturum esset inde, quod ibi abscondita est fortitudo eius. Ait enim
" [Ante faciem eius ibit mors, & egredietur diabolus ante pedes eius.] Quid enim est hoc, nisi
ac si diceret, illo quasi hamo Leuiathan capietur. Sicut enim piscis hamo captus, ante pedes ca-
pientis hamumque trahētis, de flumine siue de mari egredietur, ita diabolus egredietur (ait) ante
pedes eius, hoc est, veniet in potestatem eius, & foras idem princeps mundi eiicietur. Duo dixit,
ante faciem eius ibit mors, & egredietur diabolus ante pedes eius, & hæc sunt quæ nos credi-
mus & loquimur, & credentes speramus, quia ante conspectū eius mors fugit. Resurrexit enim,
& nobis resurrectionis gloriam donauit, diabolumque authorem peccati & mortis ad prædicati
onem euangelij sui fecit foras egredi, & ante pedes, id est, ante prædicatores suos conculcari. Se
" quitur. [Stetit & mensus est terram. Aspexit & dissoluit gentes, & contriti sunt montes seculi.
" Incuruati sunt colles mundi, ab itineribus æternitatis eius.] Ipse qui in cruce mortuus fuit, vbi
abscondita erat fortitudo eius, resurgens à mortuis, nimirum iam non abscondita vel abscon- *Act. 7.*
denda, sed deinceps, manifesta fortitudine stetit, subauditur, à dexteris virtutis dei, ad expugnā *Esai. 3.*
das reliquias peccati, ad debellandosque hostes euangelij sui. Nam ecce video cœlos apertos, ait
Stephanus prothomartyr, & filium hominis stantem à dexteris virtutis dei. Et Esaias iamdudū *Quomodo*
fuerat prælocutus. Stat ad iudicandum dominus, & stat ad iudicādos populos. Stetit ergo do *Christus*
minus fortis & potens, dominus potens in prælio, diabolum vinctum habens ante pedes suos. *mensus est*
Et mensus est terram. Quomodo mensus est, nisi tanquam iudex viuorum & mortuorū. Nēpe *terram.*
quod de Dauid scriptū fuerat, quia percussit Philistiim, & percussit Moab, & mēsus est funiculo *2. Reg. 8.*

coæquans terræ, mensus est autem duos, vnum ad occidendum & vnum ad viuificandum. hoc de isto manuforti venerabiliter est sentiendum, quia mensus est terram, mensus duos funiculos, vnum funiculum misericordiæ, & vnum funiculum iudicii. funiculum misericordię ad viuificandum, funiculum iudicii ad occidendum. Ita metiendo terrã aspexit gentes, miseratus est gentes, funiculum misericordiæ ad viuificandum mensus est super gentes. Porrò iudicii funiculum ad occidendum mensus est super Iudæos, vt excæcati caderent in ore gladii, & captiui ducerentur in omnes gentes. Idipsum quod dicimus de aspectu misericordiæ quo aspexit gentes, pulchrè innuit hoc dictum, & dissoluit gentes, & quod subiungit, & contriti sunt montes seculi

Exodi 10. & incuruati sunt colles mundi. Quid enim est dissoluit, nisi ad pœnitentiam emolliuit? E contra de impio dicitur, quia cor eius indurauit. Et quid est, contriti sunt mõtes seculi, & incuruati sunt colles mundi, nisi ad pœnitentiã contristati sunt principes seculi, maiores qui intelliguntur per montes, & minores, qui significantur per colles? Commota est & contremuit terra (ait

Psal. 17. Psalmista) & fundamenta montium conturbata & commota sunt, quoniam iratus est eis. Bona

Psal. 50. contritio, quæ fit ab itineribus æternitatis eius. nam hoc est contritũ & humiliatũ, quod non despicit deus, hoc totum fuit vel est metiri funiculum vnum, funiculum misericordiæ ad viuificandum. Porrò quod continuò sequitur. [Pro iniquitate vidi tentoria Aethiopiæ, turbabuntur pelles terræ Madian.] Mensio est funiculi alterius, funiculi iudicii ad occidendũ. Nam de illo Aethiope hic sermo est, qui non mutabit pellem suam, & de illo Madian, qui semper & per

Hie. 13. tinaciter declinant iudiciũ, secundũ hoc ipsum nomen quod est Madian. Madian quippe interpretatur declinans iudicium, & significat eos, qui non credunt futurum iudiciũ. Igitur ipse qui aspexit & dissoluit gentes aspectu misericordiæ, ipse pro iniquitate vidit, id est, iniquitatẽ iu-

Rom. 2. dicauit omnem incredulum, omnem animam hominis increduli & malum operãtis, Iudęi primùm & Græci. Siquidem tabernaculum Aethiopiæ est omnis anima Iudæi malum operãtis, potius quàm tabernaculum Libani, id est, templum ipsum, de cuius candore siue religione solebat gloriari, & dicere, templum domini, templum domini, templum domini est. Verùm dicere licet, quia ex quo saluatore crucifixo tenebræ circa meridiẽ factæ sunt, & secundum illud præsagiũ, cæcitas cõtigit in Israel, & non obscurati sunt oculi eorũ, & ipsum templũ, & omnia sacra Iudæorũ, tabernacula Aethiopę facta sunt. Sicut enim Aethiopes ex vicino splẽdidi solis calore denigrati sunt, ita Iudæi miro modo de præsentia saluatoris per inuidiam suã deteriores facti sunt, & per odium lucis obscurati sunt oculi eorũ. Igitur pro iniquitate vidit tentoria Aethiopiæ, id est, sicut veram & consummatam iniquitatem iudicauit, atq; damnauit cuncta quę prius sibimet habitacula fuerant, festa vel cærimonias religionis Iudaicæ. Deniq; turbabuntur

Esaiæ. 9. (ait) pelles terræ Madian. Et iste & alius propheta, videlicet Esaias, qui cum dixisset, iugũ enim oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti, statim addidit, sicut in

Iud. 6. 7. die Madian, ad illum nos mittunt sacræ historiæ locũ, vbi Gedeon dux Israel, miro modo turbauit castra Madian. Omnis Madian & Amalech, & orientales populi congregati fuerant simul, & Gedeon quæsierat signũ in vellere, scire volens si saluum faceret dominus per manum eius Israelem, sicut locutus est. Diuisitq; trecentos viros, quos de omni Israel secum retinuerat, in tres partes, & dedit tubas in manibus eorum, lagenasq; vacuas, ac lampadas in medio lagenarum. Cumq; omnes secundum ducis edictum atq; exemplum per gyrum castrorũ in tribus personarent locis, & hydrias confregissent, tenuerunt sinistris manibus lampadas & dextris sonantes tubas, clamauerunt, gladius domini & Gedeonis. Omnia itaq; castra turbata sunt, & fugientes mutua se cæde truncabant. Secundum illius rei gestæ similitudinem turbabuntur (ait)

Gedeon typus Christi fuit. pelles terræ Madian, id est, omnia sacra vel secreta gentilium, declamantium iudicium, nõ credentium futurum esse iudicium. Quod Gedeon Christi pertulerit typum secundũ sui nominis interpretationem, Gedeon namq; interpretatur circuiens vterum, & quòd viri eius trecẽti martyres Christi significauerint, certantes atq; morientes pro fide sanctæ trinitatis, & quòd confractio hydriarum mortes fragilium corporum, fulgur autem lampadarum, gratiarum significauerit miraculorũ, quæ post martyrũ cædes splenduerunt, vndè superata atq; confusa sunt cuncta fanatica gentilium, sancti patres latius tractauerunt, quæ quoniam suis in locis inueniũtur, hic non perscribimus, vitantes legentis fastidium. Igitur turbabuntur (ait) pelles terrę Madian, id est, vanitates & insaniæ falsæ illorum, qui non credent secundum euangelii prædicationẽ, futurum esse iudicium. superabuntur atq; destruentur per mira & inaudita prælia martyrum sua corpora ad supplicia tradentium, & moriendo vincentium. Sequitur. [Nunquid in fluminibus "

Interrogatio per admirationẽ. iratus es domine, aut in fluminibus furor tuus, vel in mari indignatio tua?] Huiusmodi interro " gationes interdum facere potuerunt & cæteri prophetæ, & fecerunt, excepto quòd iste cũ maiori interrogat admiratione. Exempli gratia. Vbi Daniel vidit in visione, quòd quatuor venti

Danie. 7. cæli pugnabant in mari rubro, & quatuor bestiæ grandes ascendebãt de mari diuersæ inter se, & deinde throni positi sunt, & antiquus dierũ sedit, & interfecta est iudicio eius bestia illa magna, aliarum quoque bestiarum potestas ablata, admirari poterat ipse Daniel, & eodem modo

interro-

interrogare. Nunquid in leonibus iratus es domine, aut pardis aut vrsis furor tuus, & in ventis atque in mari indignatio tua? Nunquid de talibus tibi est cura, vt propter hæc in iudicio sedeas? Et ratione ipsa respondente, non consequebatur, vt per illas imagines significarētur quædā alia maiora, quæ scire volens ille, accessi (inquit) ad vnum de assistentibus, & veritatē quærebam ab eo de omnibus his: Simili modo & Zacharias de multis quærit, & dicit. Quid sunt hæc domine mi? Iste autem magis attonitus & maiori admiratione citatus, videbat enim & audiebat aure vel oculo prophetali vndè timeret, sicut præmisit, domine audiui auditionem tuam, & timui, interrogat & dicit. Nunquid in fluminibus iratus es domine, aut in fluminibus furor tuus, vel in mari indignatio tua? Et sine dubio responsum est ei, nonnullā quippe iram elementa inanimata meruerunt, & sicut Danieli, sicut Zachariæ interrogantibus, ita & huic dictum est, quid essent vel quid significarent ea, quæ videbantur. Nulli tamē ita expositū est aliquod eiusmodi mysterium, vt concederetur ei scribere manifestè ad intelligendum, imò sic præcipiebatur. Tu autem claude sermones, & signa librum vsque ad tempus statutū. Quid iste viderit vt diceret, nunquid in fluminibus iratus es domine, etc. Sequentia manifestius sonant, cum dicit, viderunt te aquæ deus, & doluerunt montes, gurges aquarum transiit, dedit abyssus vocem suam, etc. Itaque sicut in legalibus dictis, non alligabis os boui trituranti, cum audimus Apostolum dicētem, nunquid de bobus cura est deo, scimus respondere, non, sed de prædicatoribus hoc dicit lex spiritualis. Ita in his visionibus propheticis, dum dicit, nunquid in fluminibus iratus es domine, ipse videns, siue propheta, & nos videntis sensum habere cupientes, respondere sciamus, non, & sub nominibus montium atque collium, equorum atque quadrigarum, fluminū siue aquarum, sagittarū fulgentium, & fulgurantis hastæ, cæterarumque rerum, de quibus æquè vt de bobus cura deo non est, res illas intelligamus, de quibus deo sine dubio cura est, flumina illa nobis in intellectu sint, illa, quorū voces auditæ sunt, vel audire potuerūt aquæ illæ & mare illud, & flumina, de quibus in Psalmo scriptū est. Eleuauerunt flumina domine, eleuauerunt flumina vocem suam, Eleuauerunt flumina fluctus suos à voce aquarum multarum. Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis dominus. Flumina enim quæ leuauerunt vocem suam, sacra catholicæ fidei dogmata sunt, domino dicente. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Porrò flumina alia flumina contraria, quæ eleuauerunt fluctus suos à vocibus aquarum multarum, illa sunt, de quibus gloriatur draco magnus, vt apud Ezechielem dominus loquitur. Ecce ego ad te Pharao rex Aegypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum, & dicis: Meus est fluuius, Populi mei sunt, inquieti & impetuosi, qui eleuauerunt fluctus suos, fluctus persecutionis atque seditionum à vocibus aquarū multarum, id est, propter voces Christi discipulorum habentium abundantiam cælestiū gratiarum. Illud mare totus mundus est, mundus impiorum & incredulorum, cuius tanquam maris elationes mirabiles fuerunt, mirabilis autem in altis dominus, qui elationes illas compescuit. Qualiacunque vocabula sint, tam in his, quàm in cæteris, quæ sequūtur, illas debemus intelligere res, quibus dominum summè sapientem, & summè iustum irasci vel indignari à ratione non discordet. Sequitur. [Qui ascendis super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio. Suscitans suscitabis arcum tuū, iuramenta tribubus, quæ locutus es.] Quia semel interrogauit, nunquid in fluminibus iratus es domine? & interrogando, interrogationis atque responsionis viā nobis aperuit, interrogemus etiam de his. Nunquid super equos quadrupedes domine ascendisti, aut ascendes, & quadrigis vectaberis, vt reges vel consules? Nunquid arcum intendes, & sagittarius fies, & scapulas hominum transfiges, & percuties inter pulmonem & stomachum, aut egredietur sagitta per carneā cor eorum? Et respondebimus? Non. Nam ascendes quidem equos tuos, sed equi tui homines sunt, sponte subeuntes obedientiæ tuæ frenum. Ascendes quidem quadrigas tuas, sed quadrigæ tuæ quatuor euangelia tua, siue euangelij tui quatuor sunt sacramenta, per totum mundū currentia, scilicet incarnatio tua, passio tua, resurrectio tua, ascēsio tua, quæ sine dubio sunt saluatio nostra, quorū sine fide, nulla est saluatio nostra. Cum istis equis & quadrigis tuis, suscitās (ait) suscitabis arcum tuū, id est, prædicans prædicabis futurum iudiciū tuum, te, ad iudicandū viuos & mortuos, venturum, quemadmodum illi testes resurrectionis & ascensionis tuæ te viderunt euntem in cælum. Illud nanque prædicare iudicium quodammodo tale est, vt si quis intendat arcū suum, quia sicut arcus de longè ferit, ita de longinquo venit dies iudicij, ita vt antequam feriat, præuideri non possit. Suscitabis iuramenta tribubus quæ locutus es. Quæ sunt illa iuramenta? Duobus quidem hominibus iuramenta locutus es, scilicet Abrahæ & Dauid, dicens Abrahæ. Per memetipsum iuraui, quia fecisti rem hanc. Et iurans Dauid, sicut scriptura dicit. Iurauit dominus Dauid veritatem. Veruntamē & omnia dicta tua, propter firmā & infosubilem veritatem dici possunt iuramentā. Tu es enim ille angelus, de quo in Apocalypsi scriptum est. Et angelus quem vidi supra mare stantem, leuauit manum suā in cælo, & iurauit per viuentem in secula seculorū, qui creauit cęlū, & ea quæ in eo sunt, & terrā, & ea quæ in ea sunt, & mare, & ea quæ eo sunt, quia tempus amplius nō erit, etc. Quodcunque locutus es, tam firma, tamque

Zacha 1. Danie. 2. Deut. 25. 1. Cor. 9. Psal. 93. Ioann. 7. Ezechi. 29. Iuramentū dei. Gene. 22. Psal. 131. Apoc. 10. Matt. 24.

tamq; vera sunt, ac si iuraueris per temetipsum, siue per beatam trinitatem, viuétem in secula seculorum. Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Ascendendo super equos & quadrigas tuas, & suscitando arcum tuum implebis omnia, quæ tanquam iuraméta locutus es, quorū finis erit, dare tribubus tuis terram veraciter fluentem lac & mel. [Semper.] Iam supra dictum est, quod à versiculo illo, deus ab austro veniet, & sanctus de monte Pharan, siue vmbroso & cōdenso, quo sanctam intelligimus trinitatem, trina distinctione distinctum sit hoc canticum, & singularum distinctionū signum sit, semper proquo in græco diaplasma, & in Hebraico sela scriptum est, & vbicunq; apponitur ibi, vel quæ sequantur, vel quę præcesserint, non tantùm ad præsens tempus pertinere sciamus. Ea quæ iam dicta sunt, manifestū est, ad personam pertinere dei, & sancti, qui ab austro & de mōte vmbroso, & condenso, id est, à spiritu sancto, & à patre deo venturus erat, & nunc interposito, semper, quæ sequūtur ad personā dicūtur spiritus sancti, quòd maximè ex illo liquet versiculo. Egressus es in salutem populi tui in salutem cum Christo tuo. Ait itaq;. Fluuios scindens terræ, viderunt te aquæ, & doluerunt » montes, gurges aquarum transiit. Ne fluuios & aquas, siue aquarū gurgites hic intelligamus » vulgariter, vetuit nos interrogatio præmissa, dicentis. Nunquid in fluminibus iratus es domine, aut in fluminibus furor tuus, vel in mari indignatio tua? Ergo fluuios terræ, id est, omnes sapientes, siue omnes loquacitates philosophiæ mundanæ, tu auster bone, tu spiritus sapientię scindes, tu qui flumen dei, id est, doctrinam euangelicam, absq; scissura currere facies, sequentibus signis. Ad quid illos fluuios scindes? Nimirum vt minus aut nihil valeant, per scissuras cō minuti atq; attenuati, & transeant per eos calciati. Nam hoc est quod apud Esaiam taliter dictū est. Et desolabit dominus linguam maris Aegypti, & eleuabit manum suam super flumen, in fortitudine spiritus sui, & percutiet eum in septem riuis, ita vt trāseant per eum calciati. Lingua nanq; maris Aegypti, loquacitas est sapientium seculi, quam spiritus sanctus stultam fecit, quam dum scissa & contra semetipsam diuisa est, facilius transierunt per eam, quicunq; fuerūt vel sunt calciati pedes in præparatione euāgelii pacis. Hoc facto viderunt te (ait) aquę, & doluerunt montes, id est, cognouerunt te populi, & doluerunt principes, aliqui dolore pœnitētię, aliqui dolore inuidiæ, & intumescent quidem populi multi, quo modo interdum aquæ intumescunt, sed tumoris eorum finis erit, hoc est, quod nunc ait. gurges aquarum trāsiit. Sequitur. [Dedit abyssus vocem suam, altitudo manus suas leuabit. Sol & luna steterunt in habitaculo suo, in luce sagittarum tuarum ibunt, in splendore fulgurantis hastæ tuæ.] Vbi gurges aquarū hoc est, omnis eorum impetus, & persecutio transiit, qui vexabant tunc populum tuum, tunc abyssus, id est, inferi laudauerunt te, tunc etiā superi, id est, angeli in plausum suis manibus con crepuerunt, & victorem veluti gestu quodam & tripudio eleuatarum manuum demonstrant. Sol tuus & luna, & omnis splendor, qui prius illuxerat populo, & postea malorum pondere, & tenebrarum horrore vniuersa fuerant cooperta, receperunt lumen suum, & pristinū habuerūt fulgorē. Sagittæ tuæ, & fulgurans hasta tua, id est, plagæ tuę, & eruditio tua, lumen populo tuo præbuerunt. Denique in luce sagittarum tuarū &, in splendore hastæ tuæ, quæ eos ad hoc corripuit, vt emendaret, ambulauit populus tuus, te timens, te diligens, & magnam tui admirationem habens. Hic protinus sequitur. [In fremitu cōculcabis terram, in furore obstupefacies » gentes. Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo. Percussisti caput de do- » mo impij, denudasti fundamentum vsq; ad collum.] Procedere & properare volēs animus, ad » huc ad ante iam dicta reuocatur. Minus enim, quàm cupit ipse sibimet dixisse videtur. Siquidē de temporibus verborū tacuit omnino, tanquam casu, & absq; vlla ratione, variata sint in his verbis propheticis. Futuro tempore propheta dixerat. Fluuios scindes terræ, & repentè verbis agere rem cœpit præteriti temporis. Viderunt te aquæ, & doluerunt montes, gurges aquarum transiit, & subinde iterum secundum tempus futurum. In luce (ait) sagittarum tuarū ibunt, in fremitu conculcabis terram, in furore obstupefacies gentes, statimq; rursus tempore præterito, Egressus es (inquit) in salutē populi tui, in salutem cum Christo tuo, &c. Nunquid casu, & absq; vllius rationis interitu, ita in prophetis suorum tempora verborum variare cōsueuit spiritus sanctus? Non vtique absq; ratione est, quæ si nobis non omnino patet, tamen inde persentire aliquid, dulce & iucundum est. Attendenti diligenter illud occurrit, quia sermo propheticus, ea quæ quodā certo tempore vētura vel facienda essent, magis præteriti temporis verbis edixit. Illa verò, quæ fieri non desinerent, omnibus diebus vsq; ad finē seculi, verbis futuri temporis enunciauit. Siquidem vt prædicatores suos in mundo haberet dominus, & futurum prędicaret iudicium vsq; ad finem seculi, non erat defuturū, & idcirco verbis futuri tēporis edixit. Ascendes super equos tuos, suscitans suscitabis arcum tuum. Vt autem in infirmitate passionis lateret virtus diuinitatis eius, certo quodam & breui tempore futurū erat, & idcirco præterito tēpore dixit. Ibi abscondita est fortitudo eius. Discretio hæc eadē, illic euidentius apparet, ibi de passione sua loquens, præterito tempore ait. Foderunt manus meas & pedes meos, quod sed se mel oportebat fieri. Futuro autem. Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo

Marginal notes: *Secunda distinctio spiritus sancti.* — *Fluuij terræ sapientes sæculi.* — *Esaię.11.* — *Ephe.6.* — *Doluerunt montes.* — *Cur propheta tempora verborum variat.* — *Psal.21.*

laudabo te, quod sit, & fiet vsq; in finẽ seculi. Quapropter quod ait, ab eo, fluuios scindens ter
ræ, repetere libet, veruntamen prius egressum illum, de quo ait. Egressus es in salutem populi
tui, in salutem cum Christo tuo, considerare ad rem præsentem nõnihil attinet. Egressus es ait, *Egressus es*
id est, pręsentiæ tuę, vel aduẽtus tui ad homines, signa visibilia dedisti deus inuisibilis. Ita egres *in salutem*
sus es cum Christo tuo. Ergo cui hæc dicuntur, alia est persona, quàm ipse Christus. Nec verò *populi tui.*
persona patris hic intelligenda est, quia videlicet personam illam ex nomine, nulla scripturæ
authoritas refert taliter apparuisse hominibus, vt visibilia præsentiæ suæ signa pręberet. Filius
dei, deus inuisibilis, homo visibilis factus est, & cũ ipso taliter egresso, spiritus sanctus ita egres *Matt.3.*
sus est in salutem populi sui, vt visibile daret signum aduentus sui. Nam & super ipsum Chri- *Acto.2.*
stũ suum descendit corporali specie, sicut columba. Et super discipulos Christi sui apparuit, tã-
quam ignis, & supra singulos eorũ sedit. Ita egressus est in salutem populi sui, cum Christo suo
id est, vt saluaret populum suum, cum Christo suo saluatore nostro. Primo egressu visus est ad
aquas Iordanis, vbi baptizabatur Christus eius. Pulchrè ergo ab aquarum similitudine incipit
opus eiusdem salutis, in laudem eius qui egressus est in salutem populi sui. Fluuios (ait) scindes
terræ, viderũt te aquæ, &c. Verbum scindere, latius est, & plus significat, quàm si dixisses, emit
tes siue aperies. Vno nãq; hoc verbo, & malorum desolationẽ, & bonorum significat fluuiorũ
diffusionem. De malis vel contrariis iam supra positum est exemplum. Et desolabit dominus *Esaiæ II.*
linguam maris Aegypti, & eleuabit manum suam super fluuien in fortitudine spiritus sui, &
percutiet eum in septem riuis, ita vt transeant per eum calceati. De bonis alibi dictum est, quia *Psal. 106.*
scissæ sunt in deserto aquæ, & torrentes in solitudine, & quæ erat arida in stagnum, & sitiens
in fontes aquarum. & mali quidem fluuii sunt fluuii terræ, boni autem fluuii nõ sunt eiusdẽ ter-
ræ, sed scissæ, id est, per diuisiuam gratiam dati sunt terræ. Vtrunq; fieri cœptũ est ab aquis Ior
danicis, ab ipso egressu, quo in specie colũbæ spiritus sanctus ad aquas Iordanis egressus cum
Christo suo in salutem populi sui. Exinde nanq; cœpit Iesus Christus eis prædicare publica prę *Doluerunt*
dicatione, & in digito dei dæmonia eiicere. Taliter egressum viderunt te (inquit) aquæ, & do- *mõtes, pha-*
luerunt montes, id est, cognouerunt te populi, & inuiderunt principes. Nam turbæ quidẽ ad *risæi.*
mirabantur, pharisæi autem dicebant: In Beelzebub principe dæmoniorũ eiicit dæmonia. Vi *Mat.12.*
derunt (inquam) te aquæ, & doluerunt montes, quia exierunt Christo tuo obuiam turbæ cum
ramis palmarum, pium Osanna conclamantes, & inuiderunt principes sacerdotum, mortẽ illi *Ibidem. 21.*
machinantes. Videtis, quia nihil proficimus? Ecce mundus totus post eum abiit. De taliũ quo- *Ioann.12.*
libet in Psalmo dictum est. Concepit dolorem & peperit iniquitatem, & aquæ & montes pa- *Iohan.7.*
riter viderunt te, quòd scilicet tu cum illo Christo tuo esses, & quod ille non in Beelzebub, sed
in te, multa signa faceret, sed aquæ & viderunt te, & laudauerunt. montes autem viderunt &
inuiderunt. Deinde gurges aquarum (inquit) trãsiit. Quid ibi fuit gurges aquarũ, nisi profunda
& seditiosa malitia Iudæorum? Deniq; sicut turbas illas quæ viderunt, & laudauerũt, nomine *Gurges a-*
aquarum, & sicut pontifices & pharisęos nomine montium, ita concilium quod illi collegerũt, *quarũ tran*
& habitatores Hierusalem, certè intelligimus nomine gurgitis aquarum. Nam hinc est quod *siit.*
idem Christus tuus iamdudum per Psalmistam dicebat, orans. Saluum me fac deus, quoniam
intrauerunt aquæ vsq; ad animam meam. Illic gurges aquarũ transiit, subauditur, super Chri *Psal.68.*
stum tuum. Transiit (inquam) id est, venit quidem, sed non diu mansit super eum. Intrauit vsq;
ad animam eius, id est, tamdiu, donec ille moreretur. Sed quid protinus? Dedit (inquit) abyssus *Abyssus de*
vocem suam, altitudo manus suas leuauit. Sol & luna steterunt in habitaculo suo. Post gurgitẽ *dit vocem*
aquarum transeuntem, statim dedit abyssus vocẽ suam. Quia statim vbi dixit. Consummatũ *suam.*
est & emisit spiritum, statim inferna concremuerunt, & qui in illa tali abysso erat sanctorũ po-
pulus dedit vocem suam, & vocem lachrymabilem, quam nos per fidẽ tam bene intelleximus,
ac si pręsentes ibi fuissemus. Illa vox huiusmodi fuit. Aduenisti desiderabilis quẽ expectabamus
in tenebris, vt educeres hac nocte vinculatos de claustris. Post talem abyssi vocem altitudo
quoq; manus suas leuauit. resurrexit enim ille à mortuis, & hoc videns omnis multitudo cœlo
rum, plena felici admiratione plausum fecit, & tripudiando exultauit. Nec mora deinde sol &
luna steterunt in habitaculo suo. nam tuus idem Christus ascendit in cœlum, & stetit, vel sedit
à dexteris virtutis dei. & ecclesia eius sublata de inferis, ipsa quoq; à dexteris stetit, sicut psal- *Psal.44.*
mus prædixit. Astitit regina à dexteris tuis. Exinde cœpit fieri, & fit, & fiet vsq; ad consumma
tionẽ seculi, id quod protinus sequitur. Tẽporibus mutatis .i. facto transitu de tẽpore præte-
rito, ad verba temporis futuri. In luce sagittarum tuarum ibunt in splendore fulgurantis hastæ *Lux sagitta*
tuæ, in fremitu conculcabis terram, in furore obstupefacies gentes. Illuminati nanq; sunt apo *rum.*
stoli, & prædicando emittere cœperunt lucida verba veritatis. Illa denique verba sagittę sunt *Ibidem.*
tuę, sagittę lucentes, luce sua viam vitę demonstrantes, & acumine suo corda populorum ad
pœnitentiam compungentes. Hinc videlicet in Psalmo. Sagittę tuæ acutæ, populi sub te cadẽt
in corda inimicorum regis. Et est sensus. Verba prædicationis tuæ acuta sunt, vsq; ad animam
pertingentia, & non homines, sed vitia hominum interimentia, quibus confixi populi, in corde
inimico-

inimicorum regis,id eſt ,in corde ſuo. Qui prius inimicabantur regi deo,vel regno dei, cadent ſub te,id eſt,adorabunt te, ſub tuum imperium redacti. Nec ſola erāt prędicationis verba, ſed ſequentur & ſigna terribilia. Bene ergo cum dixiſſet. In luce ſagittarum tuarū,addidit. In ſplē-dore ſulgurantis haſtæ tuæ. Fulgurans haſta faciendorum eſt ſignorum potentia. In huius ſplē- *Fulgurant haſta.* dore, & in illarum ſagittarum luce ibunt(ait) ſubauditur, tam prædicatores quàm auditores euangelii,& ita factū eſt, & fit,& fiet vſq; ad finē ſeculi. Et ſagittarū lux, & ſplendor haſtæ ful-gurantis eo vſq; proceſſit , vt Chriſtiana fides obtineret principatum mundi, & ſuper gentes exercet in fortitudine zeli boni ſæueritatem magiſterii religioſi. Dicit ergo ſagittarū eiuſmodi, taliſq; haſtę domino ſpiritu ſancto. In fremitu conculcabis terram,in furore obſtupefacies gen-tes. Vbi enim ſuper mores hominum terrena ſapientium,magiſterium exercetur,ibi terra con-culcatur in fremitu,& vbi gentiliter viuentes,pro modo peccati puniuntur, verbi gratia,cum *1.Cor. 5.* traduntur ſatanæ in interitū carnis , ibi gentes per iuſtum furorem ſtupore afficiūtur. Nunc demum diligentius conſiderandū eſt,quod dixit hoc modo. Egreſſus es, in ſalutem populi tui, in ſalutem cum Chriſto tuo . Nec enim vacare putanda eſt iſta repetitio ,in ſalutem cum Chri- *Duplex egreſſus ſpiritus ſancti.* ſto tuo. Deniq; vnus quidem eſt ſpiritus,& vna eſt ſalus populi eius,ſed duo leguntur in euan-gelio Chriſti egreſſus eiuſdem,& geminum eſt eiuſdem ſalutis opus. Primus egreſſus eſt in ſpe-cie colūbæ ad aquas Iordanis. Secundus egreſſus in cœnaculo ſuper apoſtolos, in igne,& lin- *Matt.3.* guis diſpertitis . Hoc iam ſupra dictum eſt. Porrò de gemino ſalutis opere , itidem ſciendū eſt *Acto.2.* quia primum eſt opus, remiſſio peccatorum, ſecundum diuiſio gratiarū. Remiſſionem pecca- *Duplex opus ſpiritus ſancti.* torum,opus primum & maximè neceſſariū,à paſſione Chriſti ſui cœpit operari. Ille enim reſur-gens à mortuis,& ſtans in medio diſcipulorum inſufflauit,& dixit eis. Accipite ſpiritum ſanctū & ſubaudiendū eſt in remiſſionem peccatorum. Sequitur enim . quorum remiſeritis peccata, *Ioann.20.* remittuntur eis. Diuiſionem gratiarum, ſecundum ſalutis opus erat quidem in quibuſdam ex parte effectum,ante Chriſti paſſionem,vt haberent aliqui ſermonem ſapientię, & ſermonē ſciē-tiæ,fidem,prophetiam,operationem virtutum, diſcretionem ſpirituum, & poſt paſſionē eius, die pentecoſtes abundantius peractum eſt,datis inſuper generibus linguarum,vt exinde ſalus *Ioann 3.* eadem cunctis gentibus innoteſceret. Singillatim cuiq; credentium hoc opus perficitur , dum *Acto.19.* primùm ex aqua & ſpiritu ſancto renaſcitur,& deinde per manuum impoſitionem,chriſma- *1. Ioann. 2.* tis vnctionem confirmatur. Ita in ſalutem egreſſus percuſſiſti(ait)caput de domo impii, denu- *Caput de domo impij.* daſti fundamentum vſq; ad collum. Semper impius diabolus eſt, & domus eius mundus, ſiue omne quod in mundo eſt,ſcilicet concupiſcentia carnis, & concupiſcentia oculorum,& ſuper-bia vitæ . Quid ergo intelligimus caput eiuſdem domus, niſi aut ipſum diabolum principem mundi,aut originale peccatum,quod regni vel domus eius caput & principium fuit? Hoc ca- *Caput de domo impij.* put percuſſiſti percuſſione lapidis,id eſt, paſſione Chriſti,& proinde rectè dictū eſt, quia egreſ-ſus es in ſalutem populi tui. Deinde domus eiuſdem denudaſti fundamentum vſq; ad collū,id eſt,quicquid errorum,quicquid vitiorum erat in mundo, non dimiſiſti inconcuſſum, tam illud quod latebat,ſicut latet domus fundamentum,quàm illud quod patebat,ſicut patet corporis collum. Illis nanq; linguis igneis quas foris oſtendiſti intus ſeruidi & fortes ſapiētes facti & elo-quentes,non ceſſauerunt,donec propalarent,mundi huius ſapientia,quanta eſſet ſtultitia,quę dicebantur in templis gentium ſacra,quanta eſſent ſacrilegia. Tertium eſt,hoc ſemper,de quo *Tertia diſtinctio ad deū patrem.* quid ſit,iam ſemel & ſecundo dictum eſt. Sequitur. [Maledixiſti ſceptris eius,capiti bellatorū »
eius,venientibus vt turbo ad diſpergendum me. Exultatio eorum, ſicut eius qui deuorat pau- »
perem in abſcondito.] Quoniam diſtinctione trina diſtinctū eſt hoc canticum, cuius videlicet »
diſtinctionis ſignū eſt,ſemper,ſiue diaplaſma, tertiò iam appoſitū,& in antedictis clarè diſcer-nuntur duæ perſonæ filii & ſpiritus ſancti, delectat hanc tertiam partem cantici referre ad pro-priam perſonam patris , vt ſit canticum ſiue laus totius trinitatis. Maledixiſti (inquit) ſceptris eius,&c. Ac ſi dicat. Non hac vice ſolùm, non hac vice primùm percuſſus eſt impius, quando *Triplex damnationis iudicium in diabolum.* paſſus eſt Chriſtus,ſed iamdudum damnatus fuerat, & triplex eſt iudicium damnationis eius. Primum eſt,quòd maledixiſti ſceptris eius . Secundum quòd maledixiſti capiti bellatorū eius. Tertium,quòd maledixiſti cunctis bellatoribus eius venientibus vt turbo ad diſpergendū me. Tunc maledixiſti ſceptris eius,quando in cælo damnaſti ſuperbiam eius,volentis tenere ſcep- *Eſaiæ.14.* tra cæli diuinūq; imperium, & ſeipſum facere altiſſimū. Dicebat enim in corde ſuo,ſimilis ero altiſſimo. Illis autem ſceptris maledixiſti,id eſt, propter illam præſumptionem irrecuperabili-ter illū damnaſti. Tunc verò malexiſti capiti bellatorum eius, quando dixiſti ad ſerpentem per quem deceperat hominem,quod fuit initium belli eius,cōtra humanū genus, vndè & idem *Gene.3.* ſerpens rectè dicitur caput bellatorum eius . Quia feciſti hæc,maledictus eris inter omnia ani-mantia,& beſtias terræ,etc. In ſerpēte ipſe maledicebatur, & ex eo vocabulum ſumpſit,vt vo-cetur ſerpens antiquus. Maledicis nunc vſq; cunctis bellatoribus eius, venientibus vt turbo ad diſpergendū me,& cunctos ſimiles mei,timēres te . Illorū primus fuit Pharao rex Aegyptius, nouiſſimus erit Antichriſtus. Ille nāq; videlicet Pharao primus poſt verbū promiſſionis, velut

quidam

quidam turbo dispergere me voluit, id est, auferre mihi effectum iuramēti quod ad Abraham
iurasti in repromissione beati seminis, id est, Christi, quia vt nullū veniret semen, masculos oēs Exodi.1.
" necari præcepit. Sed quid illi & cæteris prouenerit, quis nescit? [Viam fecisti in mari equis
" tuis, in luto aquarū multarū.] Cumq; ille persequens ausus fuisset post eos ingredi, submersus
est cum exercitu suo in mari, & ibi deiecisti eū, & perijt cum curribus & equitibus suis. Illi pri- Exo.14.
mi fuerunt omnium persecutione manifesta, persequentium nomen tuum, cæteri omnes, sicut
similes sunt, vel fuerunt, ita similem damnationem acquisierunt & acquirunt, & iustè maledi-
cti sunt bellatores eiusmodi, quia in hoc ipso exultāt, quòd vacaceis occidere, & persequi quod Psalm.9.
est assimilari diabolo siue Antichristo. Hoc est quod ait. Exultatio eius, sicut qui deuorat pau-
perem in abscondito. Quis enim est ille, qui deuorat pauperē in abscondito, nisi ille qui dum
insidiatur, vt rapiat pauperem, & rapit quantū potest. Dixit in corde suo, deus nō requiret? Et Sensus my
quidem illud magnum & gloriosum fuit, quod illum carneū Pharaonē, & currus exercituum sticus de e-
eius mare operuit, tuis autem equis siue hominibus in eo de mari viā fecisti. sed magis multoq; quis in ma
gloriosius est, quod eadem aqua per Christi sacramentū credentes in eum transmittit ad regnū ri.
æternum, omnia operiens peccata, quæ spiritualiū sunt castra Aegyptiorum, & quòd in mari
huius seculi, vbi erat lutum aquarum multarū, id est, nimiū carnalis & turbida conuersatio gen
tium, viā fecisti equis tuis, de quibus supra dixi, qui ascendes super equos tuos, & quadrigę tuæ
" saluatio. [Audiui, & conturbatus est venter meus à voce cōtremuerunt labia mea.] Versicu-
lus iste idem sonat, eandemq; animi rationem renouat, quā in initio præmisit. Domine (inquiēs)
audiui auditionem tuam & timui. Exposuit quid audiens timuisset, & nunc demū quasi per illā
bene ordinatæ orationis partem, quam rhetores complexionem vocant, ad primā propositi- Tremor &
onem rediens, audiui (inquit) & conturbatus est venter meus, à voce cōtremuerunt labia mea. cōturbatio
Conturbatio hæc, siue tremor iste optabilis est, quia vtilis est, magnūq; diuini respectus emolu- bona.
mentum habet. Ait enim. Ad quē autem respiciā nisi ad pauperculū, & contritū spiritu, & tre- Esaiæ.66
mentem sermones meos? Conturbato ergo ventre, & à voce quam intus audierat cōtremiscen-
" tibus labiis, optat eandem cōturbationem, siue tremorem sibi adaugeri, & optando dicit. [In-
" grediatur putredo in ossibus meis, & subter me scateat, vt requiescam in die tribulationis, &
" ascendā ad populum accinctū nostrum.] Gratulor (inquit) quòd dicere iam potui, cōturbatus
est venter meus, quod dicere ille non meretur, qui non habet teneritudinē ventris, imò duritiā
cordis tanquam duritiam lapidis, cuius deus cor non emolliuit, qualiū Pharao rex Aegyptius
notissimus habetur in sanctis scripturis, gratulor (inquam) quòd opera tua domine considerans
intremui per spiritum humilitatis, opto autē vt mihi adaugeas humilitatem cordis, vel loquēs
ad te dominū meū, magis ac magis agnoscā, quia sum puluis & cinis, moxq; futurus putredo &
vermis. Putredo illa, id est, putredinis illius memoria, qua postmodū putrescam, ingrediatur in
ossibus meis, & subter me scateat, id est, humiliet totū quicquid est in me virtutis aut boni ope-
ris, & in radice cordis in profundo conscientia magis ac magis accrescat. Taliter enim fiet, vt Matth.11.
requiescam in die tribulationis, quod sciens Christus tuus, vbi dixit. Et discite à me, quia mitis Dies tribu-
sum & humilis corde, statim hoc addidit, & inuenietis requiem animabus vestris. Et quis est lationis.
ille dies tribulationis? Non longè quæratur, iam hoc tēpus, in quo sumus, in quo viuimus, dies
tribulationis est. Siue singulariter dic, siue pluraliter dies dixeris, dies tribulationis est, dies ma-
li sunt, quia pleni sunt aduersis, pleni peccatis. Beatus homo (inquit Psalmi.) quem tu erudieris Psalm. 93.
domine, & de lege tua docueris eum, vt mitiges ei à diebus malis. Hanc intendens mitigationē
iam dictus Christus tuus, loco memorato ita incepit. Venite ad me omnes qui laboratis & one
rati estis, & ego reficiam vos. Quid enim aliud est, & ego reficiā vos, quoniā ego à diebus malis
mitigabo vos. Et ostendens in quo, tollite (ait) iugum meū super vos, & discite, quia mitis sum,
& humilis corde, ac demum intulit, & inuenietis requiem animabus vestris. Ergo putredinē in
ossibus admittere, & subter se scatentē habere. i. ppter cōscientiā putredinis, quod tu homo mox
futurus es. Mitē esse & humilē corde, hoc est, iā requiescere, nō solū in futuro, verumetiā in præ-
senti seculo. Quid autem sibi vult, q cū dixisset, vt requiescā in die tribulationis, addidit, &
ascendā ad populū accinctū nostrū. Quid nisi q mitē & humilē esse corde, vt veraciter amictū
esse, & ad populū accinctū ascendere, populū à quo regnū cœlorū vim patitur, & violēter diri- Nume.16.
pitur? Qua enim alia cinctura, nisi humilitatis spū Moysen accinctū esse putas, vt fortissimum Exodi.32.
spūum deū vniuersę carnis teneret, dicentē: dimitte me, & ad suā voluntatē inflecteret. Indubi-
tanter sciendū est, qa absq; hac cinctura nulla vsquā fortitudo iustitiæ est. Quāuis multorū qspiā
sit operū, absq; isto iustitię pręsidio nullus est, nec ille populus accinctus populus eius est, qui ac-
accinctis renibus, carnes agni comedit, per mare ascēdit, sicut hic nūc dixerat, viā fecisti in mari
" equis tuis, vanè synagoga de oibus cōfidit, qa impossibile est eos iustificari, qui suā volētes sta-
" tuere iustitiā, iustitię dei nō sunt subiecti. Hoc est q cōtinuò per metaphorā aptissimè dicit. [Fi- Roma.10.
" cus enim nō florebit, & nō erit germē in vineis. Mentiet opus oliuę, & arua nō afferēt cibū. Ab-
scindetur de ouili pecus, & nō erit armentū in pręsepibus.] Sub isto senario numero, vniuersa

re,pbat opera legis, quę sex diebus operari cõcedit, & idcirco reprobat, quia Iudæus operarius legis nõ intendit, vt celebret sabbatũ dñi, non habet fidẽ & humilitatẽ, quã cõmendans, inue-
Sensus allegoricus de ficu. &c. nietis(ait)requiem animabus vestris. Ficus & vinea, necnõ & oliua præsenti loco synagoga est, & arua non afferentia cibum, Iudaicæ cæremoniæ sunt. Pecus & armentum, minores & maiores Iudęi, siue populus & sacerdotes sunt. Eorum omnium, fidem & humilitatem Christi non habentium, opera cuncta reprobantur, & dicendo, sicut enim non florebit, &c. Ac si dicat. Idcirco humilitatis gratiam tantopere desidero, quia in operibus legis nullus est iustitiæ fructus, nullum germen iustitiæ, nullũ opus iustitiæ, nullus omnino vitalis cibus animę. In quo pecus abscissum est de ouili, & armentum à præsepibus fugit? In eo quòd Iudæus non credit, quòd iustitiæ dei non vult subiici, & non audire vocem domini, siue pastoris boni. Hinc ille dicit. Sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis. Item. Propterea vos non auditis, quia ex deo nõ
Iohan. 10. estis. [Ego autem in domino gaudebo, & exultabo in deo Iesu meo. Deus dominus fortitudo
Ibidem. 8. mea.] Quod dicit, hoc est, idcirco Israel sectando iustitiæ legem in legem iustitię non peruenit, quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Ego autem non quasi ex operibus, sed ex fide credam in patrem, & filium, & spiritum sanctum. Nam dicendo, in domino gaudebo, confitetur patrem. dicendo, exultabo in domino Iesu meo, confitetur filium. dicendo, deus dominus forti-
Roman. 9. tudo mea, confitetur spiritum sanctum. [Et ponet pedes meos quasi ceruorum, & super excelsa mea deducet me victor in psalmis canentem.] Sicut enim pedes ceruorũ agiles sunt ad dumeta transilienda, & alta petenda, sic per hanc fidem agilis ero, vt in legem iustitiæ perueniã, & in lapidem offensionis non offendam, & deducet me hæc iustitia fidei super excelsa mea, id est, super iustitiam operum, deducet(inquam) me victor, deus vnus, pater & filius & spiritus sanctus, in psalmis canentem victoriam cursus mei, non operibus meis, sed gratię eius ascribentem, & pro hoc gratias sempiternas agentem.

FINIS LIBRI TERTII IN ABACVC.

PROLOGVS RVPERTI IN *SOPHONIAM PROPHETAM.*

Iohan. 16. Luca. 24. Iohan. 12. Solus Christus in scripturis quęrendus. PRomissum tuum verum est Iesu Christe testis fidelis, promissum tuũ verum & fidele est, quo spiritũ paracletũ promittens inter cætera dixisti. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. Omne quod locuti sunt prophetæ, omne quod scriptum est in lege & prophetis & psalmis, tuum est, & omnia quæcunq; habet pater, tua sunt. Proinde in scripturis aliud quàm te nihil quæro, tu scis, vel in hac parte similis cupio esse homini ædificanti domum, qui fodit in altum, & posuit fundamenta supra petrã. Vbi maior difficultas occurrit te inueniendi, ibi plerũq; teipsum melius inueni, & tunc demũ in singulis prophetarum libris me peruenisse arbitratus sum ad petrã, supra quam fundamenta ponerẽ, quãdo per meditationis instantiã, sub obscuritate literæ tuã inueni gloriã desiderabilẽ. Non enim ignoro causam fuisse prophetis, ,ppter quã necessariò debuerint tuę claritatis sacramenta, verbis obtegere cõdensis, quã videlicet causam, in capite huius operis pro posse latius exposui. Iã igitur nouũ in ordine duodecim prophetarũ Sophoniã te quærendo promptus ingr[e]dior, sanctũ inuoco spiritũ, quẽ dedisti, qui scripturas quæ testimoniũ perhibent de te, aperiendo, hactenus te clarificauit, & clarificare nõ desinit, vt de isto quoq; tuo accipiat, & annunciet mihi gloriam tuam quærenti, solummodo in fide & cognitione tui, spem vitæ æternæ habenti.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN SOPHONIAM PROPHETAM, COMMENTARIORVM LIBER I.

VERBVM DOMINI quod factũ est ad Sophoniã filiũ Chusi, filij Godolię, filij Amariæ, filij Ezechiæ, in diebus Ioziæ filij Amon regis Iuda.] Pręter hũc & Iohel, qui in ordine prophetarũ secundus est, & Zacharias qui vndecimus est, nullus eorũ in titulo paternũ nomẽ habet. Tradunt autem Hebræi, ait B. Hieron. cuiuscũq; prophetę pater aut auus ponatur in titulo, ipsos quoq; prophetas fuisse. Hoc si verũ est, inquit, Sophonias ,ppheta generatiõe, vt ita dicã

prophetica

propherica, & gloriosa maiorum suorum stirpe generatus est. Habuit enim patrem Chusi, auũ Godoliam, proauum Amariam, attauum Ezechiam, & talem quadrigã ipse velut extremus auriga compleuit. Verùm qualiscunq; illa traditio sit, illud magis delectat, quod secundũ sequentis prophetiæ modum, nomina congrua sunt, & secundũ interpretationẽ nominum sese habet qualitas rerũ vel sensuum, qui ab ipso vel per ipsum conscripti sunt. Deniq; secundũ nomen Chusi, quod interpretatur humilitas, siue Aethiops meus, dicturus est in isto dominus, vltra flumina Aethiopiæ inde supplices mei, & secundũ nomẽ Godoliæ, quod interpretatur magnitudo domini, nomẽq; Ezechiæ, quod sonat fortitudinem domini magnificè & fortiter dicturus est. Iuxta est dies domini magnus, iuxta & velox nimis, vox diei domini amara, tribulabitur ibi fortis, & secundũ nomen Amariæ, quod vertitur in sermonẽ domini, post acerrimã exclamationem magnitudinis atq; fortitudinis, habiturus est sermonem exhortationis, sic incipiens. Conuertite, congregamini gens non amabilis, antequã veniat super vos ira furoris domini. Porrò secundũ nomẽ suum Sophoniã, quod alij speculã, alij arcanũ domini transtulerũt reuera speculatorẽ magnæ rei, scilicet iudicij domini, quod vtiq; grande arcanũ est, quia de illa die & hora, præter deũ nemo scit. Hic ita incipit. [Congregans cõgregabo omnia, à facie terræ dicit dominus, cõgregans hominẽ & pecus, cõgregans volatile cœli & pisces maris.] Profectò, dominus qui hæc loquitur, dei filius est, deus ipse & dominus, quod ex eo vel maximè liquet, quia lõgè inferius ita dicturus est. Quapropter expecta me, dicit dñs in die resurrectionis meæ, in futurũ, &c. Non enim quæuis, sed quædã ex tribus personis beatæ trinitatis, certa persona diẽ resurrectionis habitura erat, quæ non est alia, quàm dei filius deus & dominus, tunc quidem homo futurus, passurus, moriturus atq; resurrecturus, nũc autẽ iã homo factus, passus, mortuus, sepultus, atq; à mortuis resuscitatus, & adhuc in futurũ, diem resurrectionis habens vniuersalis, quem nos, vt ipse iubet, expectamus. Igitur ipse, qui in isto loquitur. Congregans congregabo omnia à facie terræ, cõgregans hominẽ & pecus, cõgregans volatile cœli & pisces maris, ipse est, qui in euangelio suo dicit. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia trahã ad meipsum. Et de quo Psalmista ad deũ patrẽ. Minuisti, inquit, eum paulominus ab angelis, gloria & honore coronasti eum, & cõstituisti eum super opera manuũ tuarũ. Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues vniuersas, insuper & pecora cãpi. Volucres cœli & pisces maris. Nunquid de bobus & ouibus, de auibus & piscibus cura est deo? An non potius hic intelliguntur, aut intelligi debent de omni populo & natione, de omnium tribuũ & linguarũ diuersitate, de cunctis hominibus siue gentibus, quorũ ita mores diuisi, studia tam diuersa sunt, vt alij bobus, alii ouibus, alii auibus, alii piscibus similes rectè dicantur? Hæc omnia traxit ad seipsum. Hæc (inquam) omnia domine (inquit Psalmista) subiecisti sub pedibus eius. Futurum (vt Apostolus) de quo loquitur. Nunc autẽ necdũ videmus omnia subiecta ei, subauditur, quia multi contradicunt ei. Verùm iam factũ est quod ait. Et cõstituisti eum super opera manuũ tuarũ. Iã enim propter passionẽ mortis, gloria & honore coronatus est. Et data est mihi (ait) omnis potestas in cœlo & in terra. Quomodo tandẽ vel in quo subiicientur ei, qui pertinaciter inimici eius sunt, & contradicunt ei? Nimirũ ita, vel in eo, quod protinus sequitur. [Et ruinæ impiorũ erunt, & disperdã homines à facie terræ, dicit dominus.] Hæc euangelista Matthæus & Iohannes nobis luce clariora fecerunt. Nam quod hic ait. Congregans cõgregabo omnia à facie terrę, & ruinę impiorum erunt, hoc apud Matthæũ ita dicit dominus omnium. Cum venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli eius cum eo, tunc sedebit super sedẽ maiestatis suę, & cõgregabuntur ante eũ omnes gentes, &c. vsq; Et ibunt hi in suppliciũ æternũ, iusti autẽ, &c. Apud Iohannem autẽ hoc modo. Amen dico vobis, quia venit hora in qua omnes qui in monumẽtis sunt, audient vocẽ filij dei, & procedent, qui bona fecerũt in resurrectionẽ vitę, qui verò mala egerunt in resurrectionẽ iudicii. Non igitur dubiũ vel obscurũ est hoc dictum propheticum. Congregans congregabo omnia à facie terræ, dicit dominus. Congregans hominẽ & pecus, congregans volatile cœli & pisces maris, & ruinæ impiorum erunt, & disperdã homines à facie terræ, dicit dominus. quia videlicet & hoc & illud, quod postmodũ propheta loquit. Iuxta est dies domini magnus, iuxta & velox nimis, vox diei domini amara, tribulabitur tibi fortis, dies iræ dies illa, &c. de illo magno & vniuersali iudicio loquitur, quod futurũ esse in nouissimo die omnes audiuimus. Porrò post istud initium, antequã illud dicat. Iuxta est dies domini magnus, duo iudicia prænunciantur, quæ tunc futura vel facienda erant super Iudã & super Hierusalem, alterũ propter sanguinẽ prophetarũ, quẽ patres fuderunt, alterum propter sanguinẽ ipsius domini, quẽ fundendo implere habebant filij mensuram patrũ suorũ. Libet hic literam perscribere vtriusq; vindictæ siue iudicii, quod vt iã dictũ est, venturũ erat super ciuitatẽ illã, & iam venit. Sequitur. [Et extendã manũ meam super Iudã, & super omnes habitatores Hierusalem, & disperdam de loco hoc reliquias Baal, & nomina æditiuorum cum sacerdotibus, & eos qui adorant super tecta militiã cœli & adorant, & iurant in domino, & iurant in Melchom, & qui auertuntur de post tergũ domini, & qui nõ quæsierũt dominũ, nec inuestigauerũt eum.]

Interpretatio nominũ.

Matth. 24.

Verba in persona dei filij.

Iohan. 12.

Psalm. 8.

1. Cor. 7.

Hebr. 2.

Matt. vlt.

Ibidem. 25.

Iohann. 5.

Duo iudicia contra Iudaeos.

Hoc vt dictum, ita & factum est postmodum per regem Nabuchodonosor, per exercitū Chal
dęorum. Sequitur de eo quod faciendum erat per manus Romanorū. Silete à facie domini dei,
quia iuxta est dies domini, quia præparauit hostiam, sanctificauit vocatos suos, &c. vsq;, & ædi
ficabunt domos, & non habitabunt, & plantabunt vineas, & nō bibent vinum earū, post quę
statim subiungitur de illo die magno vniuersalis iudicij. Iuxta est dies domini magnus, iuxta
& velox nimis, &c. vsq;, quia consummationem cum festinatione faciet cunctis habitantibus
terram. Nunc per ordinem dicta tractemus. Et extendam, inquit, manum meam super Iudam,
& super omnes habitatores Hierusalem. Hoc ita præcedentibus cōtinuatur, vt vbi dixit. &
Roma. 2. ruinæ impiorū erunt, subaudias, Iudæi primùm & Græci, iuxta sensum apostoli. Prior nāq; Iu-
dæus quàm gentilis mala quæ merebatur recepit, etiam temporibus suis. Hoc & historiæ tra-
dunt, & prophetiæ testantur, per diuinam prouidentiam fuisse ordinatum. Sume (ait dominus
Hiere. 25. ad Hieremiam) calicem vini furoris huius de manu mea, & propinabis de illo cunctis gētibus,
ad quas ego mittam te. Et accepi (inquit ille) calicē de manu domini, & propinaui cūctis gen-
tibus, ad quas misit me dominus, Hierusalē, & cunctis ciuitatibus Iuda, & regibus eius, & prin
cipibus eius, & deinde Pharaoni (inquit) regi Aegypti, & regibus terræ Philistiim, regibus Ty
ri, & regibus Sidonis, & regibus terræ insularū, & regibus Arabię, & regibus occidentis, & re-
gibus Zambri, & regibus Helani, & regibus Mædorum, & cunctis regibus aquilonis, & cun-
Vindicta in ctis principibus eorum, & omnibus regnis terræ, quæ super faciem eius sunt. Bibentes autem
Iudæos pro bibetis. Quia ecce in ciuitate in qua inuocatum est nomen meum, ego incipio affligere, & vos
pter sangui quasi innocentes immunes eritis? igitur ruinæ, inquit, impiorū erunt, & subaudiendū est, pri-
nem prophe mùm impij Iudæi, & deinde impij Græci, siue Gentilis. Nam & in istis particularibus vindictis
tarum. quæ temporaliter fiunt, gente in gentem, & regno surgenre aduersus regnū, quod per meū fit
iudiciū, in primis extendam manum meā super Iudam & super omnes habitatores Hierusalē,
videlicet propter sanguinem prophetarū, quē fuderunt, maximeq; propter Manassen, in quē
magis hæc scelera redundabāt, quem cōtinuò propheticus sermo denotat, dicens. Et disperdā
de loco hoc reliquias Baal, & nomina ædituorum cum sacerdotibus, & eos qui adorant, & iu-
rant domino, & iurant in Melchon, & qui auertuntur de post tergum dñi, & qui nō quæsierunt
dominū, nec inuestigauerunt eum. In tantam deniq; venerant impietatē, vt in tēplo dei, iuxta
Ezechi. 16. quod scribit Ezechiel, & Regū liber quartus indicat, statuā Baal, quā imaginē zeli dominus vo
23. cat, statuerint, & in eodē sanctuario idola pariter & deum venerati sunt. Vndè signanter ido-
lorum sacerdotes, nō sacerdotes, sed æditiuos appellauit, & æditiuos ergo & sacerdotes quondā
dei, & eos qui super tecta ritu gentiliū adorant militiā cœli, scilicet solē & lunā, & astra reliqua,
4 Reg. 21. & qui iurant in nomine domini, simul & in nomine idoli Ammonitarū Melchon. Disperdam
Ibidem. 23. (inquit) de loco hoc, maximè (vt iam dictū est) propter peccata Manassen, qui amplius in huius-
modi dominū irritauit, & impleuit Hierusalem sanguine innoxio vsq; ad os. Etenim cum de Io
sia rege scriptura narrasset. Veruntamen, inquit, nō est auersus dominus ab ira furoris sui ma-
gni, quo iratus est furor eius cōtra Iudam, propter irritationes, quibus prouocauerat eum Ma-
Septem ma nasses. Septē sunt enunciationes, quo numero plerunq; vniuersitas significari solet, quarū pri-
la à Iudæis ma est. Et disperdā de loco hoc reliquias Baal. Septima. Nec inuestigauerunt dñm. Et si recipro
perpetrata. cato ordine considerentur, siue numerentur, hoc modo. Non inuestigauerunt dñm, & nō quæ-
sierunt eum, & auertuntur de post tergum dñi, & iurant in dño, & in Melchon, & adorant su-
per tecta militiā cœli, & nomina habent æditiuorū, & colunt Baal. semper malo præcedenti,
id quod sequitur deterius est. Nam nō inuestigasse dñm, malū quidē est, nō quæsisse autē dum
inueniri possit, peius auerti de post tergum dñi, id est, dñm cōtemnere, & voluntatē eius nolle
intelligere, profectò pessimū est in religione. Porrò cōtra religionem iurare in dño, & iurare in
Melchon, quod interpretatur rex eorū, quod nomē simplicibus haud impiū videri poterat, ma
lum erat. Adorare autē super tecta militiā cœli, quod & ipsum rustica simplicitate fieri pote-
rat, peius erat. æditiuos verò esse, vel sacerdotes in templo dñi, quàm diu illic erat Baal, pfectò
pessimū erat. Summus omniū cumulus malorū, erat ipse Baal. Septē igitur enūciationibus ma-
lorum omniū, maiorū atq; minorū declamata est vniuersitas atq; diuersitas, propter quæ tunc
iram Iuda & Hierusalē cōmeruit, vt super habitatores eius manū suā extenderet dñs, qui hæc
Esaiæ 8. dicit. Erat autē ille, qui necdū sciebat vocare patrē aut matrē, quia videlicet necdū natus erat,
quod postea factū est, ea natiuitate, qua didicit & sciuit vocare patrē aut matrē, patrē vtiq; adop
tiuum siue nutritiū, aut matrē virginē. Rectè igit vocari poterat nomen eius, accelera manū tuā
extendere, festina peccatores de loco suo disperdere, & captiuos in Babyloniā mittere, sicut a-
pud aliū prophetā vocari iussus est. Accelera spolia detrahere, festina prędari, pro eo q; antequā
sciret puer vocare patrē suum & matrem suam, auferenda erat fortitudo Damasci, & spolia Sa
mariæ, ipso agente. Sequitur. [Silete à facie domini dei, quia iuxta est dies dñi, quia prępparauit
hostiā, sanctificauit vocatos suos, & erit in die hostiæ domini, visitabo super principes, & super "
filios regis, & super omnes qui induti sunt veste peregrina, & visitabo super oēm qui arrogāter "
ingreditur "

" ingreditur super limen in die illa, qui complent domum domini dei sui in iniquitatẽ & dolo.]
Quid est quod dicit, vel quos intuens dicit. Silete à facie dñi dei, quia iuxta est dies domini? Iã
ante dictum est, eum qui sic incipit, congregans congregabo omnia à facie terræ, Christũ dei
filium esse, qui exaltatus à terra, deberet omnia trahere ad se, & iudicare viuos & mortuos in
nouissimo die, de quo postmodũ dicit: Iuxta est dies domini magnus, iuxta est, & velox nimis,
& quod ante illud vltimum iudicium duo iudicia facturus erat, super illam terrenam Hieru-
salem, quæ iam fecit, alterum per Nabuchodonosor & exercitum Chaldæorum, propter san-
guinem prophetarum, quem effuderunt alterũ per manus Romanorum, propter ipsum pro-
phetarum dominum, quem occiderunt. De primo, quod faciendum erat per manus Chaldæ-
orum, dixerat. Et extendam manum meã super Iudam, & super omnes habitatores Hierusa-
lem, &c. Nunc de illo dicturus, quòd per manus Romanorum faciendũ erat, sic incipit. Silere à
facie domini dei, quia iuxta est dies domini. Ad quid ergo, vel quos taliter intuens edicit? Ni- *Vindicta in*
mirum nihil hic libenter intellexerim, quàm illos petulcos, insanos, & nocte illa paschali cra- *Iudæos pro*
pulatos & ebrios, qui audientes hunc dominũ adiuratũ à pontifice, vt diceret si ipse esset Chri *pter sangui*
stus filius dei, respondentem tu dixisti, & amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris *nẽ Christi.*
virtutis dei, & venientem in nubibus cœli, exclamauerunt. Reus est mortis, & tunc expuerunt *Matth. 26.*
in faciem eius, & velauerunt faciem eius, & colaphis eum cæciderunt, & palmas ei in faciẽ de-
derunt, dicentes. Prophetiza nobis, quis est qui te percussit? & aliis multis modis faciẽ eius con-
uitiati sunt. Quale hoc erat in iudicio, sancti spiritus per ora prophetarũ loquebatur? O igitur
irreuerentes & indisciplinati, malè nati, & malè educati, quid est quod facitis. Silete à facie dñi
dei, continete os vestrum à facie domini dei, hominis pro sua reuerentia tremendi etiam cun-
ctis virtutibus cœli. Quomodo vos eum inhonorastis? Silete, quia iuxta est dies domini. Et si- *Deute. 32.*
cut Moyses dixerat, iuxta est dies perditionis, & adesse festinant tempora. Væ vobis in illa die
huius domini, & vos silebitis. Silebitis (inquam) etenim ille dies domini vobis erit dies perditi-
onis, quia præparauit hostiam, sanctificauit vocatos suos, præparauit, inquam, hostiam, id est,
semetipsum, & præparatione ipsa talis hostiæ sanctificauit vocatos suos, videlicet quos ante
secula præsciuit & prædestinauit suos fieri, & tẽporibus suis vocauit per cũcta retro secula, vsq;
in diem illam, qua faciem eius cõspuistis, velastis, atq; exalapastis, & contra eandem faciẽ eius
mouistis capita vestra, dicentes: Vah, hoc totũ quod ipse sustinuit, hostiæ præparatio fuit, & in
illa hostia corporis sui, sanguinis sui, sanctificauit vocatos suos, sanctificatione, quæ est omniũ *Roman. 8.*
peccatorũ remissio. Quid vlterius iam restat, nisi vt relinquatur vobis domus vestra deserta?
Nimirum nulla est causa, propter quã districtionis vestræ iudicium differat, quoniã assumptio
iam facta est, quoniã miro modo de vobis mortuis vita est assumpta. Iuxta est illa dies domini,
qua istud fiat. Hoc ex persona sua propheta inclamauit. Silere inquiens à facie domini dei, quia
iuxta est dies domini, & non dixit magnus, iuxta & velox nimis. Proinde expeditior currit ex
planatio, quia nihil obseruantiæ nostrę refragatur, qua secundũ prophetię cuius scripturę tex
tum, vel ordinem iudiciorum domini, tempora distinximus. Sequitur ex persona domini, qui
anterius loquebatur. Et erit, inquit, in die hostiæ domini, visitabo super principes, & super filios
regis, & super omnes qui induti sunt veste peregrina, & visitabo super omnem qui arroganter
ingreditur super limen in die illa, & qui complent domum domini sui iniquitate & dolo. Dies *Dies hostiæ*
hostiæ domini, tempus est à passione domini, quo videlicet tempore, post quadraginta annos, *domini.*
facta est visitatio hæc, quam nunc dicit, sicut totus orbis audiuit. Illa visitatio talis maximè ex
principum sacerdotum prouenit. Vndè rectè primo loco, visitabo super principes, ait. Qui aũt *Filij regis*
erant filij regis, nisi tam ipsi, q̃ cæteri Iudæi, gloriantes quasi de singulari nobilitate generis? *& filij re-*
Gloriati sunt nãq; nimis insolenter, quodam loco dicentes. Semen Abrahæ sumus, & nemini *gni.*
seruiuimus vnquam. Item. Nos ex fornicatione nati nõ sumus, vnũ patrẽ habemus deũ. Propter *Iohan. 8.*
huiusmodi superbiã appellauit eos ipse filios regni, vbi taliter loquutus est. Dico vobis, quòd *Ibidem.*
ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abrahã & Isaac & Iacob in regno cœlorũ,
filij autẽ regni eijcientur in tenebras exteriores. Quos illic filios regni, hic rectè intelligimus filios *Matt. 8.*
regis, id est, superbos, & contra omne genus humanũ sese extollentes, de nobilitate singulari,
tanquam filios regis dei, maximè quia cõtra verũ & vnicũ dei filium cogitantes homicidium, *Vestis pere-*
inter cætera dixerunt, Vnum patrẽ habemus deum. Quid autẽ in eo propheticus sermo de- *grina.*
notat, dicendo. Et super omnes qui induti sunt veste peregrina? Putasne hypocrisis vestis est pe
regrina? Vtiq; nimiũ peregrina. Quid enim in vestibus magis peregrinũ, q̃ sunt lupis rapaci-
bus vestimenta ouiũ? Quid inquam magis peregrinũ, q̃ ei qui intus est plenus iniquitate, foris
hominibus iustũ apparere? Quid magis peregrinũ, quàm dilatatio phylacteriorum & magni- *Matth. 23.*
ficatio fimbriarum, & sessio super cathedrã Moysi, prȩsertim in illis, quorũ secundũ opera non *Arrogãs in*
est faciendum. Tales erant scribæ & pharisæi, nimirũ propter quod hypocritȩ septies vno bre- *greßus pon*
ui sermone, apud Matthæum, vȩ illis inclamat visitator iste, qui secundũ veritatem huius pro- *tificum.*
phetiæ, iam debebat super illos visitare. Deinde, & visitabo ait, super omnem, qui arroganter

ingreditur super limen in die illa, qui complent domũ domini dei sui iniquitate & dolo. Et quis
est de quo verius dicas, quod arroganter ingreditur super limen, quàm ille qui non expectat,
vt ostiarius illi aperiat, sed violenter intrat in ouile ouium. Tales & hoc tempore multi sunt,
Matth. 21. & illo tẽpore Annas & Caiphas pontifices fuerunt, qui infelici cõmercio coemptũ lacerabant
Iohan. 2. summum sacerdotium alternatim, per annuas vices inter se diuidendo pontificium. Et quis de
illis dubitet hoc dictum, quòd compleuerint domum dei sui iniquitate & dolo, quos ipse domi
nus deus ore proprio redarguens. Vos, inquit, patris mei domum, quæ debuit esse domus ora-
tionis fecistis speluncam latranum. Hæc dicens, nonne etiam facto significauit visitationem,
quæ in his sonat verbis propheticis? Fecit enim quasi flagellum de funiculis, & omnes eiecit de
Porta piscium. templo, per hoc terribiliter innuens, eos de regnò dei fore protinus eijciendos, imò nihil habere
in illo templo vel regno, cuius se gloriabantur esse filios. [Et erit in die illa dicit dominus, vox
2. Esdræ. 3. clamoris à porta piscium, & vlulatus à secunda, & cõtritio magna à collibus.] Portã piscium
vocabant eam, quæ vicinior mari erat inter cunctas vias Hierusalem, de qua & Esdras refert.
Portam verò pisciũ ædificauerunt filij Asanaa, ipsi texerunt eam, & statuerunt valuas eius &
2. Reg. 22. seras & vectes. Quod autem ait, & vlulatus à secunda, & secundi muri in eodẽ climate portam
significat, de qua in libro Regũ scriptũ est. Ierunt itaq; Helchias sacerdos, & Haican, & Acho-
bor, & Saphan, & Asaza ad Oldam propheten vxorem Sellum filij Tecuæ, filii Araas custodis
vestium quæ habitabat in secunda. Contritionem autem magnam à collibus, de monte Sion
& excelciore vrbe partis loquitur, quia cum altiora & arx ciuitatis fuerit occupata, facilior est
in prona descensus. Vndè quibus ex rebus gestis omnino gerendis, sensum propheta cõcepit,
vt exclamationem ita trifariam diuideret, scilicet in vocem clamoris à porta pisciũ, & vocem
vlulatus à secunda, & vocẽ cõtritionis magnę à collibus. Mirum dictu & horrendum sensibus,
Tres factiones, & triplex seditio in Hierusalem. siue intellectibus, quomodo secundum istam vocum distinctionem contigisse constat, in illo
famosissimo excidio miserę Hierusalem. Nam & antequã Romano exercitu cingeretur, & toto
tempore obsidionis intus triplici seditione nimis atrociter, nimis horribiliter, & supra quàm di
ci vel credi potest, scindebantur, lacerabantur, cõscindebantur in suis visceribus. Tres erãt prin
cipes seditionum, Iohannes, Eleazarus, & Symon. Eleazarus cum suis superiora vrbis, & tem-
Iose. de bel. Iu. li. 6. ca. 1. plum occupauerunt. & inferiora Symon. media Iohannes obtinebat. Quis vnquam audiuit si-
milia his, quæ intrinsecus facta sunt. Verè tãnta fuerunt, vt prophetica explanatione rectè
digna existimentur, & veraciter tunc fuit, vox clamoris à porta piscium, id est, ab inferiori vr-
bis parte, vbi tyrannizabat Symõ, & vlulatus à secunda, id est, à media, vbi bestia Iohannes sæ
uiebat, & contritio magna à collibus, id est, à templo & arce ciuitatis, vbi Eleazarus talis erat
dominus, qui aram ipsam templi sanguine imbueret, & mortuis indigenis per atria diuina sta
gnum faceret diuersorum cadauerum sanguinis. Quid tantum passa es ò miserrima ciuitas à
Matth. 27. Romanis, quãtum à tuis & indigenis? Imò quæ vnquam ciuitas vel gens talia pertulit ab ex-
traneis, qualia tu à propriis? Sed cesset omnis cõmiseratio, cum tu proprio sis cõdemnata iudi-
cio. Dixisti enim. Sanguis eius super nos & super filios nostros. Sequitur ergo tam dura quàm
Cur Hierusalem hic pila dicitur. iusta concessio. [Vlulate habitatores pilæ.] Pila hoc loco non per breuem syllabam legenda
est, sed per productam, vt de pila sciamus dici, in qua frumenta tunduntur, vas concauũ & me
dicorum aptũ vsui, in quo propriè typsanę fieri solent. Et pulchrè dictũ est, qui habitatis in pila,
quòd scilicet sicut frumenta feriente desuper vecte tunduntur, ita de porta pisciũ, & de secũda,
& de collibus proruens in populum decurrat exercitus. Qui calamitates illius obsidionis & an
gustias compressæ ciuitatis vult attedere, nimirum ipse perpendit quàm congrua similitudine
vsus sit dicendo, habitatores pilæ. sicut enim frumenta in pilam ad hoc congeruntur, vt feriẽte
Ezechi. 16. desuper vecte dissilire non valentia tundantur, ita de cũctis Iudææ ciuitatibus vel regionibus
Daniel. 13. confluens populus, repentina est obsidione arctatus, & prædictorum principum seditionis im-
mani crudelitate deintus magis quàm de foris ab hostibus, gladio, fame, & peste inenarrabili-
ter discruciatus, mirando circunseptus dei iudicio, vt qui ad hostes pro remedio vellet effugere,
Cur Iudæi dicũtur populus Chanaan. non posset. Sequitur. [Conticuit omnis populus Chanaan, disperierunt omnes inuoluti ar-
gento.] Quis est iste Chanaan? Nimirum populus Iudaicus, in quem dicit alius propheta. Pa-
ter tuus Amorræus, & mater tua Cæthea. & Daniel ad præsbyterum senem loquitur. Semen
Chanaan, & non Iudæ, species decepit te. Quare autem præsenti loco nomen hoc assumpsit, &
populus Chanaan, quàm populus Iudęorum dicere maluit? Nimirum propter rerum vel me-
Thren. 3. ritorum veram qualitatem, & propter formidinem. Nam & alius propheta, formido, inquit,
& laqueus, facta est nobis vaticinatio & cõtritio. Occiditur enim in sanctuario domini ꝓpheta,
& sacerdos. Oportebat falli populũ fallacem, quatenus dum de aliis putaret tale quid & ali-
quos prophetarum viuere sineret, & scripturam venturis seculis profuturam reseruaret. Igitur
Psalm. 108. omnis populus Chanaan, quod interpretatur motus eorũ, id est, populus Iudæorũ, qui contra
dominum caput mouerunt, motis iam pedibus, quia in veritate non steterunt, conticuit, sub-
auditur à facie domini. Debemus enim meminisse, quòd supra incipiens ita dixit. Silete à facie
domini

domini dei, quia iuxta est dies. Ille populus, ille impiorum cœtus, qui tunc insultauit, qui tunc
non siluit, qui non solum non reueritus est, verùm & ore & manibus inhonorauit faciē domini,
ecce conticuit, ecce authoritatem loquendi amisit, & sicut de quodam illorum notissimo dictū
est, & episcopatum eius accipiat alter, sic de omni populo illo certum est, quia magisteriū iam
non habet, & sicut hic in peius nomen illi commutatum est, non enim dixit propheta, cōtinuit
omnis populus Iuda, sed omnis populus Chanaan, sic & honorē amiserunt, & omnem vocem,
in vltimā venundati seruitutē, & captiui non vtcunque, nō vt olim in Babylone, sed ipsa capti
uitate dispersi in totum orbem. Malorum omnium totius perditionis causa illis fuit auaritia, *Auaritia*
vsque ad pretiū sanguinis dilatata. Sequitur ergo: Disperierunt omnes inuoluti argento. Causæ *Iudæorum.*
huius exemplum omni populo Chananæo fuit ille Iudas proditor. Sicut enim ille cupiditate
argenti inuolutus, triginta argenteis sanguinem domini vendidit illis, & idcirco malè perijt, sic
omnis ille populus maximè in eo fuit intractabilis, quia retibus erat inuolutus argenti, & ma- *Triginta*
ximè propter hoc ipsum dominum oderunt, quia disputabat contra auaritiam eorum. Secun *maledicti-*
dum numerū argenteorū, quibus & ille vendidit, & illi sanguinem domini emerūt, triginta ma *ones Iudæ-*
ledictionibus, tam venditor, quàm emptores inuoluti sunt, quarum in psal. cviij. Prima est, cō *orum.*
stitue super eum peccatorem. Vltima, & operiantur sicut diploide confusione sua. Imò dictio
nis vis est, quia non dixit, disperierunt omnes habentes argentum, sed disperierunt omnes inuo
luti argento. Longè aliud est habere argentum, quàm argento esse inuolutum. Siquidem & A-
braham & Dauid, multique alij sancti & iusti argentum habuerunt, in auro & argento diuites fu
erunt, & tamen non disperierunt. quare? Videlicet quia pecunias tanquam domini posside-
runt, non tanquam serui pecuniæ in pecunijs argenti sperauerunt. Qui in argento sperant vel
confidunt, ipsi argēto inuoluti sunt, & tales omnes dispereunt. Discretione hac opus est, vbi do *Luca.18.*
minus loquitur discipulis suis. Quàm difficile, qui pecunias habent, introibunt in regnum dei. *Marc.10.*
Poterant enim obstupere discipuli, & obstupescebāt, ait Euangelista Marcus, in verbis eius. At
Iesus rursus respondens, ait illis. Filioli, quàm difficilè est confidentes in pecuniis introire in re-
gnum dei, & tunc demum ita dixit. Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm di-
uitem introire in regnum dei. Igitur illos excepit diuites, qui quamuis habeant pecunias, non
tamen sunt confidentes in pecuniis. & eos tantùm diuites illa sentētia premit, qui per hoc quod
confidunt in pecuniis, sunt etiam, & ab hoc propheta dicuntur, argento inuoluti, & eadem in
" uolutione ita grossefacti, vt nimis difficile sit eos introire in regnum dei. Sequitur. [Et erit in tē
" pore illo, scrutabor Hierusalē in lucernis, & visitabo super viros defixos in fecibus suis, qui di
" cunt in cordibus suis, nō faciet dominus benè, & non faciet malè.] Quàm vltronea spiritus san *Genes.18.*
ctus dignatione occurrit, ne vel propheta vel alius quis solicitaretur ea sollicitudine, q̄ beatus
senex Abraham solicitus, audito, quod dominus de Sodomis ait. Nunquid perdes iustum cū
impio? Absit à te, vt rem hanc facias, & occidas iustum cum impio, fiatque iustus sicut impius.
Non est hoc tuum, qui iudicas omnem terram. Concessit illi dominus, concedit & huic quòd
non sit suum, occidere cum impio iustum. Iustus autem quodam modo dici poterat, quisquis
in ipsum dominum ignoranter peccauerat, & audita vel cognita veritate, pœnitentiam actu *Actor.2.*
rus erat, sicut fecerunt ad prædicationem Petri, vna die ex ipsis tria milia. Iustus (inquam) vt- *Genes.20.*
cunque iam dici poterat, quisquis eiusmodi erat, sicut de semetipso Abimelech, domine (inquit)
num gentem ignorantem interficies? Tulerat nanque vxorem Abrahæ ignoranter. Igitur & in
isto dominus ab eiusmodi solicitudine, vel ipsum prophetam, vel quemlibet alium liberat, cū
dicit. Et erit in tempore illo, scrutabor Hierusalem in lucernis, &c. Ac si dicat, Antequam per
ueniat ille dies visitationis, dies clamoris, & vlulatus, & magnæ contritionis, faciam quod mu-
lier sapiens facit, quæ cum perdiderit drachmam vnam, accendit lucernam, & euerrit domū,
& quærit diligenter donec inueniat. Non tantùm vnam, sed plures lucernas ego accendam, id *Luca.15.*
est, apostolos, spiritu sancto & virtute ex alto induam, vt sint mihi testes vsque ad vltimū terræ,
incipientibus ab Hierusalem, & ab omni Iudæa & Samaria. Nimirum hoc erit scrutari Hieru *Luca. vlti.*
salem in lucernis, vt vbicunque fuerit drachma, quæ perdita est, latere nō poterit, id est, quicunque *Actor.1.*
ex deo erit, dignusque Hierusalem ciuitate cœlesti, in culpa perfidiæ non remanebit. Sic ut enim
drachma perdita, drachma aurea, dum quæritur cum lucernis, ad lumen lucernarū relucet de
tenebris, & inuenitur, sic omnes ignorantes & iusti, qualem se Abimelech iam dictus fuisse te-
stabatur, audita veritate dictorum, & visa claritate signorum, erumpente in vocē confessionis, *Actor.2.*
compuncti corde, atque dicentes, quid faciemus viri fratres. & pœnitentia suscepta baptizati sal
uabuntur. ita scrutando Hierusalem, tam diu donec credāt quotquot præordinati sunt ad vi-
tam æternam, tunc demum visitabo super viros defixos in fecibus suis, non faciet dominus be
ne, & non faciet malè. Erunt nanque proprio iuditio condēnati, odientes lucernas meas, & amā
do feces suas, & sicut illi qui volutantur in fecibus libidinis, dū in occulto scortantur, dum pol-
luunt & polluūtur, nolunt se requiri cum lucernis, imò oderūt lucernas & abhorrent eas. ita illi
nequam & inuidum cōtra veritatē habentes oculum, odientes & me & patrem meū, amantes

 sua peccata

sua peccata,& odientes iustitiam, habentes amorem præsentis seculi,odium futuri, non cupiẽt
Matth. 23. audire verba dei,quæ proferentur cum signorum testimonijs, imò ex eis,quos mittam ad eos,
prophetis,& sapientibus,& scribis,occident & crucifigent,& flagellabunt, & persequentur de
ciuitate in ciuitatem,& dicent,falsum est quod dicunt isti. Non faciet dominus bene bonis,&
non faciet malè malis.i.non erit dies iudicij . aut certè iste, quem dicunt dominum,quem cruci
fiximus,nullus est,non talis fuit aut erit, vt nobis bene vel malè facere possit, Idcirco visitabo
super eos, ita vt veniat super eos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram à sanguine
Abel iusti.Dicamq; eis. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta,hoc est quod cõtinuè se-
quitur. [Et erit fortitudo eorum in direptionem, & domus eorum in desertum,& ædificabunt
domus & non habitabunt, & plantabunt vineas, & non bibent vinum earum.] Quid horum
effectu manifestius? Fortitudo eorũ,qua primò contra deum,deinde contra homines malè for-
tes fuerunt,facta est in direptionem. Quomodo fortes fuerunt contra dominũ? Nimirum sicut
phreneticus contra medicum. Non enim vera erat,aut vera est fortitudo illorum,iustitiam suã
statuere volentium,sed falsa est omnino & fallax,sicut fortitudo phrenetici, cum percutit me
dicum. Deinde mirum,& miro dei iudicio factum,quòd contra homines ita de fortitudine præ
sumpserunt,vt bellum implacabile susciperent contra Romanos, victores omnium gentium.
Iose. de bel. Talis direptio non est audita vsquam gentium, qualis fuerit direptio fortitudinis eorum. Do-
Iu. li. 7. cap. mus eorum quomodo facta est in desertum? Nimirum ita,vt desereretur templum illud ab o-
17. mni præsidio cœlestium spirituum dicentium, Transmigremus ex his sedibus, quod Iosephus
palam auditum fuisse testatur. Aedificium domus illius,id est,templi, valde fuerat recentio-
ri tempore auctum,turribusq; atq; porticibus valde venustatum. Ipsa ciuitas domibus pulchris
ornata,opibusq; referta,regio vndiq; vinetis arboribusque diuersi generis,mirè consita atq; v-
berrima. Sed cuncta excisa, cuncta diruta,& igni concremata, in desertum redacti sunt,& qui
gladio superfuerunt ex eis, in omnes gentes captiui ducti sunt,& hoc modo veritas apparuit di
centis,& ædificabunt domos & non habitabunt, & plantabunt vineas,& nõ bibent vinum ea
rum. His præmissis,quid protinus clamet,quid continuò de excelsa specula dicat,& annunci-
et speculator iste,attonitis auribus audiamus,qui nos dormire non patitur. Ait. [Iuxta est dies
domini magnus,iuxta est & velox nimis. Vox diei domini amara,tribulabitur ibi fortis. Dies
iræ dies illa,dies tribulationis & angustiæ, dies calamitatis & miseriæ, dies tenebrarum & cali
ginis,dies nebulæ & turbinis,dies tubæ & clangoris, super ciuitates munitas,& super angulos
excelsos. Et tribulabo homines,& ambulabunt vt cæci,quia domino peccauerunt. Et effunde-
tur sanguis eorum sicut humus,& corpora eorum sicut stercora. Sed & argentum eorum & au
rum non poterit eos liberare in die iræ domini. In igne zeli eius deuorabitur omnis terra,quia
Terror ex- consummationem cum festinatione faciet cunctis habitantibus terram.] O quantus clamor &
tremi iudi- exclamatio,quàm vehemens omni homini,nisi ei qui surdus est,qui non habet aures audiendi.
cij. Quid erat quod videbat,qui ita clamabat? Qualis erat visio mentis,cuius tanta est acrimonia
vocis? Beatus papa Gregorius rectè ad vim clamoris huius attonitus. Pensate (inquit) fratres
charissimi, ad conspectum tanti iudicis, quis in illo die terror erit, quando iam pœna remedii
non erit. quæ illa confusio,cui reatu suo exigente cõtingit in conuentu omniũ hominum ange-
lorumq; erubescere. qui pauor eum, quem tranquillum mens humana capere non valet,& ira
tum videre. Quem diem propheta intuens,ait. Dies iræ, dies illa, dies tribulationis & angustiæ,
dies calamitatis & miseriæ,dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis,dies tubæ &
clangoris. Pensate ergo fratres extremi iudicij diem, super corda reproborum , qua asperitate
propheta vidit amarescere, quem tot appellationibus non valet explicare. Quid oportunius
obseruare potuit de officio boni oratoris iuxta considerationem rei, quàm hoc,vt attentus fie
ret auditor,in exordio sermonis,imo declamationis? Quo autem verbo,quali dicto attentio-
nem speculator melius excitaret,quàm dicendo, iuxta est. Contemplatus est diligenter, multo
Ezechi. 12. & claro intuitu vidit, quia iuxta est id quod lippis & cæcutientibus longè esse videtur, & di-
Psalm. 89. cunt,in tempora longa fiet istud. Nec semel contentus dixisse, iuxta est dies domini, repetiuit
iuxta est,& velox nimis,& verè secũdum magnitudinem periculi,iuxta ac velox nimis,& hoc
non vanè videtur homini habenti quippiam de sensu dei,cuius ante oculos mille anni sic sunt,
tanquam dies hesterna quæ præterijt, aut certè quod breuius est,tanquam custodia in nocte,id
est,vna de quatuor vigilijs vnius noctis. Imò quę pro nihilo habentur eorum anni erunt,id est,
inter ea reputabuntur. Ille dies erit magnus,quãtus,ex quo dies esse cœperunt, nõ fuit,nec erit
amplius. Quam autem vocem attendit continuò dicens, vox diei domini amara, tribulabitur
ibi fortis? quam aliam putamus,nisi illam: Ite maledicti in ignem æternum,qui paratus est dia
Vox amara bolo & angelis eius. Verè amara vox, Ibi (inquit) id est, in illa voce, tribulabitur fortis,& quis
Matth. 25. fortis,nisi superbus,fortis diabolus,fortes angeli eius,fortes homines sequaces eius ibi tribula-
buntur,in illa voce tribulabuntur. Ergo ne veraciter fortis,qui in voce tribulabitur. Imò falsò
fortis,verè inualidus. Fortis enim dicitur,nõ quòd ita sit,sed quòd ita sibi videatur. Tunc autẽ
non ita

non ita sibi videbitur, sed nec negare poterit, quòd sit inualidus, quando vna voce fortis ille
fortium rex, videntibus cunctis, præcipitabitur. Quanto impetu, quàm magno spiritu illius *Iob.40.*
diei magnitudinem describere gestiens, dies (inquit) iræ, dies tribulationis & angustiæ, dies ca-
lamitatis & miseriæ, dies tenebrarū & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clangoris.
Diem vnam eandēq; sex vicibus cum adiectionibus terrificis declamauit, & septimam vicem
non addidit. Cur hoc? Existimo nimirum, quia de septima die nihil ibi erit, nihil de sabbato do *Angulos*
mini, sed sine requie, sine vlla requietionis spe tribulabitur ibi fortis. Nam hoc totū quod tātis *excelsi.*
nominibus declamauit, erit super ciuitates munitas, & super angulos excelsos, id est, super ho-
mines impios, & super angelos superbos. Nam ciuitates cum dicit munitas, subaudiendum est
citra dominum, & angulos cum dicit excelsos, intelligenda est celsitudo principū, contra verū *Rom.1.*
& solum excelsum dominū sese extollentiū. Istæ sunt ciuitates munitę, & isti sunt excelsi anguli,
quos Apostolus manifestius exprimit, vt in euangelio fieri debuit, in quo reuelatur hæc ira siue
dies iræ dei. Nam præmisso, reuelatur enim ira dei de cælo, secutus est dicens, super omnē im-
pietatem & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem dei in iniustitia detinent, &c. Nonne
talibus congruit, & iusto iudicio repositum est id, quod cōtinuò post verba prophetæ ex sua
persona dominus iudex dicit? & tribulabo (ait) homines & ambulabunt vt cæci. Et propheta *Ibidem.*
statim comprobans iudiciū causam reddit, quia domino peccauerunt. Rectè etenim illic am-
bulabunt vt cæci, qui hic oculos voluntariè contra veritatem clauserunt, quia cū cognouissent
deum, non sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus
suis, & voluntariè obscuratum est insipiens cor eorum, & dicentes se esse sapientes, & reuera
plerīq; illorū inuisibilia dei à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta cōspicientes, ni-
hilominus, imò & amplius stulti facti sunt, & immutauerunt gloriā incorruptibilis dei, in simi
litudinem imaginis incorruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedū, & serpentū. Verè igi
tur causa est, quia domino peccauerunt. Quia verò propter hoc ipsum, & tradidit illos deus
in desideria cordis eorum, in immunditiā, vt cōtumeliis afficiant corpora sua in semetipsis, &
tradidit illos in passiones ignominiæ, vt tam fœminæ, quàm viri immutarent naturalē vsum,
in eum vsum, qui est contra naturā. & tradidit illos in reprobū sensum, vt faciant ea quæ non
conueniunt. Recta & iusta est sententia hæc, abiectionis eorū plenissima, & effundetur sanguis
eorum sicut humus, & corpora eorum sicut stercora. Quod deinde subiungit, sed & argentum
eorum & aurum nō poterit liberare eos in die iræ domini, hoc iam in isto tempore assertione nō
indiget, imò & notum & certum est, quia nec aurum nec argentum cum eis qui possiderunt,
ad illud veniet, quippe cum scriptum sit alibi, quia cum interierit, non sumet omnia, neq; de- *Psalm.48.*
scendet cum eo gloria eius. Amplius verò id quod sequitur. Omne destruit auxilium auri &
argenti, in igne (inquit) zeli eius deuorabitur omnis terra, quia consummationem cum festina-
tione faciet cunctis habitantibus terram. Si enim illo igne, quo iudicabitur seculum, deuorabitur
omnis terra, quod verum est, sicut alibi dicit, cœlum & terra transibunt, verba autē mea non *Matth.24.*
transibunt, aurum & argentū vbi parebit, quod vtrūq; terra est? Sed & si placeret, nunquid eorū *1.Timot.6.*
esse deberet? Nihil intulerunt in hunc mundum, & propterea peccatores nihil præter peccata
tunc habebunt, & idcirco iustus ille ignis, iustissimi zeli domini, cōsummationem faciet festi-
nanter, cunctis eis habitantibus terram, propter hoc ipsum quod cœlum desperātes, tota mēte
" habitauerunt terram. Sequitur. [Conuenite, congregamini gens non amabilis, priusquā pa- **CAP. II.**
" riat iussio quasi puluerem transeuntem diem, antequam veniat super vos ira furoris domini.]
Hoc officium & hic mos est speculatoris fidi, legati fidelis, vt non contentus sit clamasse quod
viderit, vel nunciasse, cui rei legationem susceperit, verumetiam superintendat spontaneum
quippiam sermonis hortatorij, per quod auditorem faciendo beneuolum ad cautelam necessa
riam properet excitare, quæ magna pars est boni adiutorij. Hoc apostolus de semetipso pul- *2.Cor.5.*
chrè ostendit, cum præmisso ad Corinthios, quoniā quidem deus erat in Christo mundum re-
concilians sibi, & posuit in nobis verbum reconciliationis pro Christo, pro quo legatione fun-
gimur, deinde subiungit. Adiuuantes autem exhortamur, ne in vacuū gratiam dei recipiatis.
Sic iste, vbi speculatoris more prophetico ore clamauit, quę vidisset mala ventura, primùm in
partibus, deinde in vniuersitate mundi, quasi demissa paululum declamationis vehementia,
suauius incipit, & hortatur his verbis. Conuenite, congregamini, subauditur, cōuentu, congre-
gatione, qua deo creatori coniungi possumus & cōiungi debemus, quod quicunq; nō faciunt,
ipsi sunt tanquam puluis, quem proiicit ventus à facie terræ. Hinc est quod dicit, priusquā pa-
riat iussio quasi puluerem transeuntem diem, antequam veniat super vos ira furoris domini.
Nam inde puluis mobilis est, & ventus dum flauerit, dispergit eum & proiicit à facie terrę, quia
non conuenit, non cōgregatus est in vnum rore suscepto, per quem poterat sibimet cohærere.
Cum autem ventus illum proiecerit, vbi parebit, aut vndè cōuenire vel cōgregari rursus po-
terit? Ita nimirum inde omnipotentis iussio pariet super impios & incredulos diem transeun-
tem, & eos transire facientem, quasi puluerem, quia non conuenerunt, non congregati sunt ad

deum & dominum per gratiæ eius rorem salutiferum, per aquam & spiritum, per quē omnes
Acto.1. quicunq; non pereunt vnum cum illo capite corpus effecti sunt. Hoc Petrus sciēs, eodem sensu
quo & ipse dicebat. Saluamini à generatione ista praua. Sciebat enim, quia super generationē
illā primò paritura foret iussio, quasi puluerem transeuntem diem, vt captiui dispergerentur in
omnes gentes, & deinde communiter cum cæteris gentibus impijs, ventura esset super eos ira
furoris domini, die vniuersalis iudicii. Verbum huiusmodi priusq; pariat iussio, pro re satis cō
Esai 42. gruit illi, qui apud alium prophetam dicit. Tacui, semper silui, patiens fui, sicut parturiens lo-
quar. Illam namq; iram furoris sui diu continuit & distulit, sed tandem tanto durius declara-
bit, quanto patientius sustinuit, sicut in vtero habens, diuquidem vocem continet & cōtinere
potest, sed cum venerit hora, non sine clamore & gemitu depromit, quod apud se nonnihil ha
buerit. Talis quoq; compellatio gens non amabilis, sensum eundem habet, licet minus asperè
sonet, q̄ illud dictum à Ioanne Baptista. Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere à ven
tura ira? Sed & ipse dominus. Generatio (inquit) praua & peruersa signum quærit, & Petrus (vt
Matth.3. iam supra dictū est) saluamini ait à generatione ista praua. Neq; hic neq; illic dictum est, ita sine
Ibidem.12. iudicio legis. Primus namq; Moyses dixit. Generatio praua atq; peruersa, hæccine reddis dño,
Actor.2. & de vinea Sodomorū vinea eorū, &c. Sequitur. [Quærite dominū deū nostrū omnes mãsueti „
terræ, qui iudicium eius estis operati. Quærite iustum, quærite mansuetum, si quomodo abscon „
damini in die furoris domini, quia Gaza destructa erit, & Ascalon in desertum, Azotum in me „
Deuter.32. ridie eiicient, & Accaron eradicabitur.] Sicut vbi reuelari per euangeliū cœpit ira dei de cœlo „
super omnem impietatem hominū, primùm oportebat Iudæis loqui verbum dei, & deinde cō
uerti ad gentes, sic in isto spiritus propheticus vbi prænunciauit iram siue diem iræ & furoris
domini iuxta esse, & velocem nimis, primò gentem non amabilem, gentem Iudaicam exhor-
Roma.1. tando compellauit dicens. Conuenite & congregamini, & deinde omnes gentes alloquitur di-
Actor.10. cendo. Quærite dominum deum nostrum omnes mansueti terræ, & hoc ipsum verbum, quæ-
rite, tertiò repetit, quærite dominum deum nostrum, quærite iustum, quærite mãsuetum, quod
non aliud esse arbitror, quàm credite in patrem, credite in filium, credite in spiritum sanctum.
Qui huiusmodi adhortationem receperunt vel recipiunt, rectè dicūtur mansueti & operati iu
dicium dei, sicut econtra Iudæi qui repulerunt verbū, & indignos se iudicauerunt æternæ vi-
tæ, dicuntur gens non amabilis. Et reuera omnes mansueti, per hoc ipsum quod sunt mansueti
1.Cor.11. & tractabiles verbo dei, iudiciū operati sunt, & operantur domini, iudicando semetipsos, vt nō
Rom 6. iudicentur, cuius videlicet iudiciū principiū est semetipsos vt peccatores & reos mortis addice-
re patibulo domini, id est, baptizare in morte eius, & consepeliri in illo per baptismū in mor-
tem, perfectio autem eiusdem iudicii vel iustitiæ est, ita de cætero in nouitate ambulare, quo-
modo ille surrexit à mortuis per gloriā patris. Mirum quòd talibus dicit, si quomodo abscon-
1.Petri.4. damini in die furoris domini. Ergo ne & ipsi vix abscondentur in die furoris domini? An non
& hoc Petrus apostolus dicit? Ait enim. Si autem primum à nobis, quis finis eorū, qui non cre-
dunt dei Euangelio? Et si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi parebūt? Igitur quam-
uis mansuetus quis, quamuis iudicium sit operatus domini, semper sibimet suspectus sit, nec se
Cur pro im comprehēdisse arbitretur, quia nec iustus quispiam saluari poterit, si absq; misericordia iudice
pijs ponitur tur. Impius & peccator omnis, sub nominibus rectè intelligitur vrbiū Philistiim, Gazæ, & As-
Philistijm. calon, Azoti & Accaron, duplicē, vt reor, ob causam. Prima causa est, quia gens Philistiim pri
mo loco denotatur inter omnes gentes, quæ inuiderunt gloriç domini, & mansuetis terrç, scili-
Exod.15. cet Moysi, & cæteris ascendentibus de terra Aegypti. Ascenderunt enim (ait) populi & irati
sunt, dolores obtinuerūt habitatores Philistiim, tunc conturbati sunt principes Edom, &c. Pri-
mos nominauit habitatores Philistiim, quia primi doluerūt, & primi ad impugnandū ascen-
dentem Israelem fuere præparati. Scriptum est enim. Igitur cum emisisset Pharao populū, non
Ibidem.13. eos duxit dominus per viam terrç Philistinorum, quç vicina est, reputans ne fortè pœniteret
eum, si videret aduersum se bella consurgere. Alia causa est, quia sub interpretationibus eorū-
dem nominum omnium illorū peruersitas denotatur, qui secūdum similitudinem Philistiim,
pios omnes ad eum fugientes, & hoc seculum nequam relinquentes, odio habent & persequū-
tur. Gaza namq; fortitudo eius. Ascalon ponderata, vel ignis homicida, Azotus Ignis generatio
Interpreta- nis. Accaron eradicatio vel sterilitas interpretatur. Et est sensus, Omnes qui sibi applaudūt in
tio nominū. fortitudine corporis, & in potentia seculari, & dicunt cum diabolo: In fortitudine manus meç
Esaiæ.10. feci, diripientur, & ad nihilum redigentur in die iræ domini. Similiter qui arsit ad effundendū
sanguinem, & multas scandalizauit animas, Is sceleris sui mensuram recipiet, & eodem quo ope-
ratus est pondere, deprimetur, & implebitur in eo, virum sanguinum & dolosum abominabi
Psalm.5. tur dominus, dum gehennæ ignibus cum diabolo cremabitur. Itidem qui arsit libidine & ge-
nerationis incendio debacchatus est. (Omnes enim adulterantes, quasi clibanus corda eorum)
Osee.7. non in tenebris, non in occulto iudicio, sed in meridie, hoc est, quando sancti plenam recipiet
claritatem, projcietur in tenebras, & sanctorum consortium non habebit. Item qui nō solùm
nullos

nullos fructus habuit, sed peruersitate doctrinæ suæ plurimos eradicauit, ipse quoq; eradicabi
tur. Proinde quærite dominum omnes mansueti terræ, & ne sitis sicut Gaza, id est, sicut malè Roma.10.
fortes, & non mansueti, qui suam quærentes statuere iustitiam, iustitiç dei nō sunt subiecti, quia
talis Gaza destructa erit. Quærite dominum omnes mansueti, & ne sitis sicut Accaron, id est, Matth.23.
ardentes igne homicidij, quorum manus sanguinē plenæ sunt, quia deserta erit talis Accaron,
sicut dixit veritas. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Quærite dominū omnes man
sueti, & nolite esse sicut Azotus, id est, sicut hi, qui genuinam voluptatem vltrò exasperantes,
verterunt in furorem, & conflauerunt sibi ignē vrentem, quia talis Azotus in meridie eijcitur, Esaia.1.
id est, manifesto iudicio condemnabitur, talis inquam Azotus, iudicium portabit Sodomorū
& Gomorrhæ, iuxta prophetam alium dicentem. Audite verbum domini principes Sodomo
rum, percipite auribus legem dei mei populus Gomorrhç. Quærite dominum, & ne sitis sicut Ibidem.5.
Accarō, id est, sicut sterilis vinea domini sabbaoth, domus Israel, quç eū debuisset facere vuas
iudicii & iustitiæ, fecit labruscas iniquitatis & clamoris. quia talis Accaron, talis sterilitas era-
dicabitur. Omnibus quidē reposita est ira furoris domini gentibus incredulis, sed maximè, &
præ omnibus genti illi, quæ prima restitit, & persecutionem excitauit Euāgelio Christi, vel sa
cramento baptismatis, secundum similitudinem Philistiim, quæ gens, vt supra dictū est, prima
inuidit, & obsistere bellumq; inferre prompta fuit Israeli ascēdenti de terra Aegypti, in trāsitu
" maris rubri Sequitur ergo. [Væ qui habitatis funiculum maris, gens perditorum.] Gens habi
tans funiculum maris, id est, vicina baptismo Christi, sicut gens Philistiim, vicina erat mari, per
quod Israel transiuit. Quàm enim vicina fuit illi sacramento æternæ salutis, apud quam idē sa
cramentum Christus moriens condidit, apud quam aquam & sanguinem de suo latere fudit, Iudæi habi
apud quam dato spiritu sancto, claruit multis signis & prodigiis, quòd dux esset ipse dominus tantes funi
in misericordia populo quem redemit, gradientibus in fronte, in transitu maris rubri, tribus culū maris
milibus hominum, quia ipsa die Pentecostes baptizati sunt in nomine patris, & filii, & spiritus Actor.2.
sancti. Væ tibi gens perditorum, væ tibi taliter habitanti funiculum maris, quia cum posses tra
here ad te funiculum eiusmodi, funiculum distributionis, in qua sorte diuiditur terra regni dei,
" non solum non attraxisti, verumetiam subeuntibus & trahentibus inuidisti. [Verbū domini
" super vos Chanaan terra Philistinorum, & disperdam te, ita vt non sit habitator.] Quòd terra
Philistiim terra sit Chanaan, nulli dubium est, & quòd præsenti loco Chanaan Iudæus sit, iam
dictum est, & multis scripturarum testimoniis comprobari solet. Itaq; super vos o Chanaan, &
o terra Philistiim, super vos o non Iudæi, sed Chananæi, o non terra Hierosolymorū, sed terra
Philistinorū, id est, potione cadentium, verbum domini super vos est, quod ego loquor non in
bono, sed in malo, non in gratia, sed in ira, non in misericordia, sed in vindicta. Sequitur enim.
" Et disperdam te ita, vt non sit habitator. [Et erit funiculus maris, requies pastorum, & caulæ
" ouium, & erit funiculus eis qui remanserint in domo Iuda, ibi pascentur in domibus Ascalonis,
" ad vesperam requiescent, quia visitabit eos dominus deus eorum, & auertet captiuitatem eo-
" rum.] Verum ita factum sit, vt litera sonat, quòd terra Philistinorum deserta & absq; vllo ha-
bitatore fuerit, deus viderit. Disperdam te (inquit) ita vt nullus sit habitator, & in tantā venies
vastitatem, vt omnes tuæ vrbes munitissimæ in ouilia sint pastorum. Quomodocunq; terræ
illi, quæ propriè dicta est terra Philistinorum, contigerit, & terræ Moab, & terræ filiorum Am- Daniel.12.
mon, de quibus postmodum dicturus est. Nos qui scimus signatum fuisse librum, & clausas vi-
siones prophetarum, sicut nonnullis eorū legimus imperatum, Dubitare non debemus, sacra-
menta rerum spiritualium sub rerū corporaliū recondita esse nominibus, & cuncta ad Chri-
stum applicanda, habentem clauim, vt in Apocalypsi legimus, qui & aperit, & nemo claudit, Apocal.3.
claudit & nemo aperit, quia cuncta in eo reserantur. Igitur super vos o terra Chanaan, terra
Philistinorum, id est, super vos o Iudæi, verbū domini est, qui iam semen Chanaan, & non Iudę,
terra estis Philistinorū. i. potione cadentiū, ex quo Christo dei filio dedistis in escā suam fel, & in Psal.68.
siti sua potastis eum aceto, vnde & facta est coram vobis mensa vestra in laqueum, & in retri- Ibidem.
butionem, & in scandalum. Te o terra eiusmodi disperdam (ait) ita vt non sit habitator. Iuxta
quod & Psalmista. Fiat (inquit) habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui
inhabitet. Ita nanq; factum est, Non est ex vobis qui habitet in illa terra vestra, vel dominetur
in ea. Quid porrò fiet de funiculo maris, de quo paulo ante dictum est. Væ qui habitatis funi-
culū maris? Requies erit pastorū, & caulæ pecorū. Qui sunt pastores, & quæ pecora siue oues? Iohan.10.
Nimirum pastores illi, quorum princeps ille bonus pastor est, qui posuit animā suam pro oui-
bus suis. Et illæ oues sunt, de quibus idem ait. Et alias oues habeo, quæ non sunt de hoc ouili,
& illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor. Fu- Erit funi-
niculis maris, quem vos habitatis o Iudæ, id est, omne quod habere, vel quod vicini videbami- culus ma-
ni esse sacramento baptismatis Christi, quod inimicos nostros Pharaonem spirituale, & exer- ris requies
tum eius operuit, scilicet lex & prophetæ, cuncta quæ credita sunt vobis eloquia dei, requies pastorum.
erunt pastoribus istis, & erunt caulæ pecorum sicut ouium, quam dominus adduxit.

Nonne

Nonne ita est ꝑ Iudæi, imò Chananæi, siue Philistijm? Oues istæ & pastores earum, id est, Christiani & doctores eorum, in illo tali funiculo quondam vestro nunc requiescunt, quia legem & prophetas vestros scienter legunt. Ille vester funiculus Hebraico quidē sermone cōsertus, deinde in Græcum ductus, & in Latinū reductus, ampla fecit spacia cunctis gētibus, & ecce in spacijs eius requiescimus, & caulæ pecorum, id est, lectiones, siue meditationes nostræ sunt. Mirum quod vos ipsi caulas nobis ouibus Christi, ne veterascāt, aut vetustate infirmentur & labescāt, iugiter consirmatis, & ad confirmandum nobis materiam validam vbiq; terrarū subministratis, dum captiui in omnes gentes liberos vestros, imò iam nostros circunfertis, vt quicquid de Christo prædicatur, Græcis & Latinis siue barbaris, præsentes vos cum scriptis vestris palam testificemini, quod nō sit nouum siue cōfictum quicquid auribus eorum quasi noua refert vox

Remanere de domo Iuda, quid est euangelicæ prædicationis. Quod deinde subiungitur, & erit funiculum eis, qui remanserint de domo Iuda, cum præcedenti dicto bene perspectum, coniunctionē satis euidenter indicat aliarum & aliarum ouium in ouile vnum. Qui enim sunt, qui remanserunt de domo Iuda, vel quid est remanere de domo Iuda? Nimirum remanere de domo Iuda, hoc est, saluari de eadē gente perditorum, gente Iudaica, & qui hoc modo remanserunt vel remanebunt, primi apostoli fuerunt, & qui post ipsos vel per ipsos crediderunt, & illæ erunt reliquiæ, quæ saluæ fient, postquā

Roma. 11. subintrauerit plenitudo gentium. Pulchrè ergo ita distinctum, & erit funiculus maris requies pastorū & caulæ pecorum, quod rectè intelligitur de pastoribus & pecoribus plenitudinis gentium. Ac demum. Et erit funiculus eis qui remanserint de domo Iuda, quod nihilominus rectè intelligitur de illis reliquiis quæ supersunt & supererunt de Israel, in quo cōtigit cæcitas. Simul

Deut. 32. de vtrisq;, de ouibus siue pastoribus partium vtrarumq; illud intelligendum, quod subiunctum est. Ibi pascentur in domibus Ascalonis ad vesperam requiescent. Quid est ibi pascentur, nisi in funiculo illo possidebunt? Funiculus nanq; possessio est, iuxta illud. Pars autem domini po-

Psal. 77. pulus eius. Iacob funiculus hæreditatis eius. Aut certè funiculus dimensio possessionis est, iuxta illud. Et eiecit à facie eorum gentes, & sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis. Quolibet modo accipias, sensus totius summa est. Ibi pascentur in domibus Ascalonis, ad vesperā

Matth. 8. requiescent, ac si diceret. In sorte domini cōputabuntur, in sinubus Abrahę, Isaac, & Iacob collocabuntur, in cœlestibus mansionibus, quas Ascalon, id est, ignis homicida, scilicet Iudaica impietas suas esse domos gloriatur. At illi filij regni eijcientur in tenebras exteriores, isti autē ve-

Iohan 10. nientes ab oriente & occidente, recumbent in sinubus Abrahę, Isaac, & Iacob. Vndè hoc? Quia

Ezech. 34. visitabit (inquit) eos dominus deus eorū, & auertet captiuitatē eorū. Quis ille dominus qui visitabit, nisi ipse qui dixit de his, & de semetipso: Et fiet vnum ouile & vnus pastor? Ipse nāq; de visitatione hac dicit in alio propheta. Ecce egò requiram oues meas, & visitabo eas sicut visitat pastor gregem suum, in die quando fuerit in medio ouium suarum dissipatarum, &c. vsq;. Ecce ego iudico inter pecus & pecus, arietem & hircum, inter pecus pingue & pecus macilentū. Duo

Lucæ. 15. dicta sunt in illo. Visitabo oues meas. Et iudicabo inter pecus & pecus, duo nihilominus in isto, quia visitabit eos dominus deus eorum, & auertet captiuitatem eorum. Visitabit, subauditur, primo aduentu suo, vt sit ipse pastor, & ouem perditam ad gregē suo reportat humero. Auertet captiuitatem eorum, secundo aduentu suo, quando iudicabit vtiq; inter pecus & pecus, &

Matth. 25. separabit oues ab hœdis, dicetq; ouibus à dextris. Venite benedicti patris mei, possidete paratū vobis regnum, & hœdis à sinistris. Discedite à me maledicti in ignem æternum.

FINIS LIBRI PRIMI IN SOPHONIAM.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN SOPHONIAM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

Triplices rectæ fidei aduersarij.

ADVERSARIORVM seu veritati contradicentiū vniuersitas trifariam diuisa est. Alia diuisio Iudęorū, & alia hæreticorū, alia paganorū. Super omnes diuisiones istas verbū domini est, eo ordine quo nunc à nobis nominatæ sunt. Siquidē super Iudæos iam prolatū est verbū, & ipsi designati sunt sub nominibus Chanaā & terrę Philistinorū, dicendo: Verbū domini super vos Chanaā terra Philistinorū, hæretici, ꝓtinus distinguunt sub nominibus Moab & filiorū Ammō, dicēdo. Audiui opprobriū Moab & blasphemias filiorū Ammō, quę exꝓbrauerūt populo meo, & magnificati sūt super terminos eorū. Subinde paganorū impietas sub nomine

ſub nomine condemnatur Aethiopum, cum dicit. Sed & vos Aethiopes interfecti gladio meo eritis. Protinus & ipſe, qui eſt omnium inimicorum caput, diabolus, perditus atque perdendus deſignatur ſub nomine Aſſur, dicendo. Extendet manum ſuam ſuper Aquilonem, & perdet Aſſur. Deniq; ſub iſtis nominibus debere huiuſmodi ſenſus ſuſcipi ſatis probabile eſt, pręſertim quia præceptum fuiſſe ſcimus prophetis, non omnia maniſeſtè loqui, imò claudere ſermonem, & ſignare librũ, & ligare teſtimonium, & ſignare legem diſcipulis domini, cum pollicitatione iſta. Quia pertranſibunt plurimi, & multiplex erit ſcientia. Præterea & illud nobiſcũ facit, quia nec rerum præſentium, nec hiſtoriarum, quæ de rebus geſtis conſcriptæ ſunt, aliquod ſuffragatur experimentum ſiue teſtimonium, ei qui ſimpliciter, & vt vulgo nota ſunt, accipit nomina hęc Chanaan, ſiue Philiſtinorũ, Moab & filiorum Ammon atque Aethiophum. Nam & ſi non immunes fuere malorum, quæ in mundo facta ſunt vel fiunt, nihil tamen vſquam legitur tale vel tam magnum, vt præſentis prophetiæ litera ſonat, ſimpliciter audientibus. Verbi gratia, cum protinus ita loquitur. Viuo ego dicit dominus exercituum, deus Iſrael, quia Moab vt Sodoma erit, & filij Ammon, quaſi Gomorrha, ſiccitas ſpinarum, & acerui ſalis, & deſertum vſque in æternum. Similiter de terra Philiſtinorum. Quando enim factũ eſt quod dicit, Et erit requies paſtorum & caulæ pecorum? Quando nullus in ea fuit habitator, & in tantam venit vaſtitatẽ, quæ lætabatur in euerſione Iudææ, vt omnes vrbes eius munitiſſimæ eſſent in ouilia paſtorũ, atq; ita inculta & ſic vepribus atq; vrticis operta, vt paſtores de reliquiis Iudęorũ in Aſcalone poſt meridiem requieſcerent, & in vrbe quondam nobili greges ſuos accubare facerẽt. Proinde cœptum iter ſecuri pergamus, & ſpiritus ſancti verba ſpiritualiter intellexiſſe contenti ſimus.

Non literã, ſed ſpiritũ et myſteriũ hic ſequi oportet. Daniel. 12.

" [Audiui opprobrium Moab & blaſphemias filiorum Ammon, quæ exprobrauerunt populo
" meo, & magnificati ſunt ſuper terminos eorum. Propterea viuo ego dicit dominus exercituũ,
" deus Iſrael, quia Moab vt Sodoma erit, & filũ Ammon quaſi Gomorrha, ſiccitas ſpinarũ & a-
" cerui ſalis, & deſertum vſq; in æternum. Reliquię populi mei diripient eos, & reſidui gentis meæ
" poſſidebunt illos. Hoc eis eueniet pro ſuperbia ſua, quia blaſphemauerũt & magnificati ſunt ſu-
" pra populũ domini exercituũ.] Cauſa pro poſſe dicenda eſt, cur his nominibus hæretici deſignati ſunt, vel ob quam ſimilitudinẽ vocentur Moab & filũ Ammon. De Iudæis ſupra dictum eſt, quòd rectè vocentur Philiſtiim, videlicet quia ſicut vbi acceſſerunt filij Iſrael de terra Aegypti per mare rubrum, Philiſtũm, qui vicini erant mari, primi doluerunt, & primi bellum inferre parati fuerunt, ita vbi conditum eſt baptiſmi ſacramentum, Iudæi, penes quos conditũ eſt, primi viderunt & inuiderunt, & primi contra fidem Euangelicam perſecutionem exercuerunt, mala potione, ſcilicet ſpiritu erroris inebriati, & inſanientes ſecundum nomen Philiſtiim, quod interpretatur, potione cadentes. De hæreticis nunc dicendum, quòd rectè vocentur Moab, & filii Ammon. Quia ſicut Moab & filii Ammon, de conſanguinitate Abrahæ deſcenderunt, & tamen genus Abrahæ ſemper oderunt, ita hæretici in Chriſtum ſe credere dicunt, & tamen Chriſtianorum Catholicam fidem ſubuertere ſemper conati ſunt. Et quis hoc neſciat, quòd de conſanguinitate Abrahæ per inceſtum nati ſunt Moab, & filij Ammon? Dormierunt enim filiæ Loth nepotis Abrahæ cum patre ſuo, & maior quidem filia Moab, minor autem peperit Ammon. Et Moab quidem ex patre, Ammon populus turbidus interpretatur. Quid autem populus magis turbidus, quàm hæreticorum cœtus, qui alios turbida & cenulenta potant doctrina, velut turbida aqua? Sunt etiam hæretici ex patre diabolo æquè vt Iudæi, quibus ipſe dominus. Vos (inquit) ex patre diabolo eſtis. Igitur vt Philiſtũm ita Moab & filii Ammon, id eſt, ſicut Iudæi ita & hæretici in deſertum erunt vſque in æternum, quippe qui deſerentes Deum, & à deo deſerti, abſque dubio peribunt in ſempiternum. Audiui enim (ait) Moab opprobrium & blaſphemias filiorũ Ammon, ſcilicet hæreticorum, qui nimirum exprobrauerunt populo meo, populo Chriſtiano ſecũdũ exemplũ Moab, & magnificati ſuper terminos eorũ ſecundum exemplũ filiorũ Ammon. Quod fuit exemplum Moab? Illud nimirũ, quòd fornicatus eſt populus cum filiabus Moab, quæ ſecundũ ſuggeſtionẽ Balaam vocauerunt eos ad ſacrificia ſua, & comederunt, & odorauerũt deos earũ, initiatuſq; eſt Iſrael Beelphegor. Magnũ fuit illud opprobriũ Moab, & vſque præſente diẽ (ait Phinees) macula huius ſceleris in nobis permanet, multiq; de populo corruerunt. Secũdum illius opprobrii vel maculæ exemplũ fuit & eſt opprobriũ hæreticorũ ſiue hæreſiarcharũ, quales Marcion, Cherinthus, Ebion & Arrius, aliiq; quàm plures extiterunt. In quo? In eo videlicet, quòd non per ignorantiã errauerunt, ſed ſicut ille Moab ſcienter & præeunte conſilio, quatenus auxilio dei deſtitutũ redderet Hieruſalẽ effecit, vt initiaretur Beelphegor. ita & iſti ſciẽter, quatenus populũ eccleſiaſticũ omni veritatis honore nudarẽt, & in perditionẽ traherent, turpia & probroſa ſinguli ſuorũ dogmatũ ſimulachra propalauerũt. Quod aũt vel quale fuit exemplũ filiorũ Ammon? In quo illi priores ſuper terminos Iſrael magnificati ſunt? Tulit Iſrael, ait rex filiorũ Ammon terrã meã, quando aſcẽdit de Aegypto. Econtra Iepthe dux Iſrael, Non tulit Iſrael terram Moab, nec terram filiorum

Cur hęretici dicuntur Moab et filii Ammon

Geneſ. 19.

Iohan. 8

Numer. 25

Ioſue. 22.

Filii Ammon.

Iudic.11. Ammon,ſed dominus deus ſubuertit Amorræum,pugnans contra illũ,pro populo ſuo Iſrael, & tu nunc vis poſſidere terram eius? Nonne ea quæ poſſedit Chamos deus tuus, tibi iure de-
Iudic.3. bentur. Quę autem dominus deus noſter victor obtinuit,in noſtram cedent poſſeſsionem.Di-
In quo hæ- ſceptatio tunc fuit vehemens contra filios Ammon,eo modo ſignificantes ſe ſuper terminos Iſ-
retici ſimi- rael. Sed & ante hoc copulati regi Moab percuſſerant Iſrael, atq; poſſederant vrbem palma-
les ſūt filiis rum.Secundum illius diſceptationis exemplum iugem atq; pertinacem hæretici contra catho-
Ammon. licã eccleſiæ diſceptationem habuerunt,& ſuper terminos eius magnificati ſunt,ſuper terminos fidei,quos patres noſtri prophetæ & apoſtoli poſuerunt,adiiciendo aliquid ſuper poſitionẽ,vel
Apocal.22. diminuendo quippiam de poſitione illorum,non timentes illud quod in Apoc.ſcriptum eſt.Si quis adiecerit ſupra hæc,adijciet deus ſupra illũ plagas, quæ ſcriptæ ſunt in libro hoc,& ſi quis diminuerit de verbis libri prophetiæ huius,auferet deus partem eius de ligno vitæ, & de ciui-
Pſalm.2. tate ſancta. Nonne & in pſalmo ſcriptum eſt. Poſtula à me,& dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ?At illi cũ eſſent in partibus terræ,alii in Aſia,alij in Europa, alii in Aphrica contra ſemetipſos diuiſi & contra catholicam eccleſiam coniuncti, ſinguli ſuas partes conſtruere pro catholica eccleſia contendentes,non parum eccleſiæ termi-nos, quantum in ipſis fuit diminuerunt,claudere volentes in parte poſſeſſionem Chriſti præſi-nitam vſq; ad terminos terræ.Ita ſuper terminos populi domini magnificati ſunt, & exprobra-
Quia erunt uerunt & blaſphemauerunt.Propterea viuo ego dicit dominus exercituum, deus Iſrael, quia
hæretici. Moab vt Sodoma erit, & filij Ammon quaſi Gomorrha. Quid erit Moab vt Sodoma, & quid erunt filij Ammon quaſi Gomorrha? Siccitas ſpinarum & acerui ſalis,& deſertum vſq; in æternum. Ad quid valet ſiccitas ſpinarum, niſi vt mittãtur in ignem, vel ſubmittatur eis ignis
Matth.5. vt ardeant? Et ad quid valet aceruus ſalis,præſertim infatuati,niſi vt mittatur foras & concul-
Ibidem.7. cetur? Igitur quod dicit,hoc eſt,quoniam ipſi ſunt ſpinæ,de quibus non colliguntur ficus,& rubus de quo non vindemiatur vua,tradentur igni vt Sodoma,& quaſi Gomorra.Imò tolerabi-
Ibidem.10. lius erit terræ Sodomorum & Gomorræorum in die iudicii, quàm illis, qui non receperũt vos, ait dominus,neq; audierũt ſermones veſtros.Quòd ſi illis ita erit,qui non recipiunt neque au-diunt,quanto magis hæreticis, qui inſidioſè recipiunt & inſidioſè audiunt,vt dum profitentur
Ibidem 12. partem,poſſint ſubuertere totum. Iuſtè igitur & deſertum,inquit,erunt vſq; in æternum,id eſt,
1.Timot.3. peccatum eorum nõ remittetur eis,neq; in hoc ſeculo,neq; in futuro,quod verè eſt eſſe deſertũ,
Deuter.23. quia videlicet extra domum dei, quæ eſt eccleſia dei,vnde ipſi exierunt,nihil eſt niſi deſertum. An & lex hoc ipſum non dicit.Ammonites,inquit,& Moabites etiam poſt decimam genera-tionem non intrabunt eccleſiam domini in æternum. Quod & ſi quid aliquando ſapidũ locuti ſunt aut ſcripſerunt,quoniam & acerui ſalis fore dicti ſunt,reliquię,inquit,populi mei diripient
Hæreticorũ illos,& reſidui gentis meæ poſſidebunt eos. Nec mirum,ſi inter mortuorum & morientiũ hæ-
libri,ſicut reticorum monimenta quippiam reperitur, quo velut ſale viri catholici bene vtantur,dum in
vxor Loth. typum illorum vxor Loth,quę auia fuit iſtorum filiorum Moab & filiorum Ammon,ita mor-
Geneſ.19. tua fuerit, vt mortua verteretur in ſtatuam ſalis.Eſt quidem ſalis natura ad omnem eſcam neceſſaria,pulmentis enim ſaporem dat,auiditatem excitat.Quin etiam pecudes,armenta,& iumenta ſale maximè prouocantur ad paſtũ, multò largiores lacte, multoq; gratiores caſei dote. Sed & illa verſa in ſtatuam ſalis,pecudibus, armẽtis, ſiue iumentis lingentibus eo modo proficere potuit,nunquid & ſibimet ſapuit? Sic nimirum,quid,ſiue vtilium hiſtoriarum ſiue moralium doctrinarum,ſiue allegoricarum expoſitionum ſcripſerunt,nihil eis proderit,ſed reliquiæ populi domini diripient codices illos,reſidui,id eſt,non perditi pueri,gentis domini, viri eccleſiaſtici lectores, & auditores catholici poſſidebunt eos, legent eos, vt legunt Iudæi cuiuſpiam
Peccatũ hæ opus grande vel paruum,vtputa Ioſephi,vel cuiuſlibet cæterorum. Hoc,inquit,eis eueniet
reticorũ ir- pro ſuperbia ſua,quia blaphemauerunt, & magnificati ſunt ſuper populum domini exercituũ.
remiſsibile. Cum multa ſint peccata,quoddam peccatum certum, propter quod hæretici deſertum fuerunt,vt ſupra iam dictum eſt,in æternum. Hoc eſt ſuperbire,& non per ignorantiam,ſed per ſuperbiam, ſeu per inuidiam contra veritatem dei verba proferre. Nam omne peccatum,ait dominus, & blaſphemia remittetur hominibus, ſpiritus autem blaſphemia non remittetur.
Matth.12. Et quicunq; dixerit verbum contra filium hominis,remittetur ei.qui autem dixerit contra ſpiritum ſanctum,non remittitur ei, neque in hoc ſeculo, neque in futuro. Tanti huius peccati reus ille addicitur, qui ſciens veritatem dei, totis ingenii viribus econtra nititur. & tunc demum verbum dicere contra ſpiritum ſanctum conuincitur, quando verba ſcripturæ, quæ vtique verba ſunt ſpiritus ſancti intelligens, imò intelligere nolens, contraria loquitur. Quid igitur aliud aſtruit hic ſermo propheticus,dicendo. Hoc eis eueniet pro ſuperbia ſua, quia blaſphemauerunt, niſi quod in euangelio ſuo confirmat ipſum verbum incarnatum? Sequitur. [Horribilis dominus ſuper eos, & attenuabit omnes deos terræ, & adorabunt eum viri de loco ſuo, omnes inſulæ gentium] Verè infelices, ſuper quos dominus horribilis eſt. Vnde enim hoc?

Nonne

Nónne deus natura dulcis & suauis est,& ad videndũ serenus & desiderabilis? vtpote in quem
desiderant angeli prospicere, miro atq; ineffabili modo semper prospiciẽtes, & semper prospi- *1.Petri.1.*
cere desiderantes. Ergo infelices nimis, quibus pro conscĩẽtia contigit horrere faciem pietatis, *Psalm.67.*
& sic perire à facie dei, sicut fluit cæra à facie ignis. Iam in ista vita miseri horrorem illum sen-
tiunt,& nescio quam in consolationem doloris sui negant esse quod esse sciunt, tanquã hoc de-
struat vel destruere possit veritatem, quòd eam ipsi in mendacio detinẽt. Et attenuabit, inquit,
omnes deos terræ. Hic subaudiendum vel subintelligendum, qui semetipsos deos fecerũt. Sicut *Dii terræ*
enim dii terræ, super quos non est horribilis, & quos non attenuabit dominus, videlicet illi de *boni.*
quibus Psalmista cum dixisset, Principes populorum congregati sunt cum deo Abraham, sub *Psalm.46.*
iunxit, quoniam dij fortes terræ vehementer eleuati sunt. Et est sensus, quoniam prædicatores,
qui in primis erant terra, facti dii & filii excelsi, facti fortes per fidem & per bona opera, vehe-
menter eleuati sunt per miracula,& ita factum est, vt multi ad fidem generentur, multi in prin
cipibus quoq;, id est, regibus aliisq; pontificibus cum deo Abraham credendo congregarentur. *Dii terræ*
Igitur de illis solummodo hic agitur, qui semetipsos deos fecerunt, quia præmissum est de su- *mali.*
perbia eorum,& magnificati sunt super populum domini exercituum, & eodem modo hic di-
cuntur dii, quo in Canticis canticorũ sodales dei, & domini nostri Iesu Christi. Indica mihi quem *Cant.1.*
diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium
tuorum. Isti dii, isti sodales domini, qui nisi hæretici sunt, de quibus hic sermo est sub nominibus
Moab & filiorum Ammon. Super eos planè horribilis dominus, & attenuauit magnificentiam
illorum, quia etsi in breui magnificati sunt super populum domini exercituum, quasi sterquili-
nium in fine perditi sunt, & taliũ cuiusq; messem, si qua fuit, comedit famelicus,& ipsum rapuit
armatus. Illis attenuatis, adorabunt (inquit) dominum viri, de loco suo omnes insulæ gentium.
Dictum hoc & dicendum cum subsannatione aduersus eiusmodi deos, qui iam non habent lo-
cum suum, imò quos iam non intuebitur locus eorum, vel cognoscet amplius, sicut per B. Iob *Iob.7.*
dicitur. quia sicut consumitur nubes & pertransiit, sic qui descenderit ad inferos, non ascendet,
nec reuertetur vltra in domum suam, neq; cognoscet eum amplius locus eius. Viri isti, qui non *Insulæ gen-*
deseruerunt locum suum, omnes insulæ gentium, id est, omnes ecclesiæ, quæ consistũt in medio *tiũ ecclesiæ*
gentium sicut insulæ, quamuis marinis fluctibus vndiq; tundantur, stant,& locum suũ non de- *Christi.*
serunt, adorabũt de loco suo dominum, & hunc crucifixum, deum & hominem Iesum Christũ.
Locus eorum apud ipsum deum est, sicut ipse ad Mosen: Ecce, inquit, est locus apud me,& sta-
bis supra petram, etc. Locus ille humilitas est, sicut Psalmista testatur dicens. Si non Moses ele-
ctus eius stetisset in confractione, id est, in nimia mentis humilitate in conspectu eius. Locũ hũc
hæretici non inuenisse arguuntur, quibus hoc, quod hactenus dictum est, eueniet, inquit, pro su- *Exodi.33.*
perbia sua, quia blasphemauerunt,& magnificati sunt super populum domini exercituum. Se- *Psalm.105.*
" quitur. [Sed & vos Aethiopes interfecti gladio meo eritis.] Iam superius dictũ est, triplices esse
ecclesiæ hostes, scilicet Iudæos, hæreticos, atq; paganos. & Iudæos sub nominibus Chanaan, &
Philistinorum. hæreticos autem sub nominibus Moab & filiorum Ammon. paganos verò hic
designari sub nomine Aethiopum. Cur paganos sub nomine Aethiopum? Quia videlicet sicut
pellis Aethiophica magis quàm cæterarum gentium nigra est, ita paganorum magis quàm Iu-
dæorum, aut hæreticorum impietas nota est. Siquidem Iudæi atq; hæretici quodam diuini no-
minis candore, vtcunq; se palliauerunt. pagani non vnum deum, sed multa dæmonia publico
errore coluerunt. Igitur non soli Chanaan & Philistijm, & Moab, & filii Ammon, sed vos, in-
quit, Aethiopes interfecti gladio meo eritis, id est, non soli Iudæi atq; hæretici, qui legem acce-
perunt, sed & vos pagani siue gentiles, eiusmodi legem non habentes, iudicio meo condemna- *Roman.2.*
bimini. Non enim est distinctio apud deum. Quicunq; enim sine lege peccauerũt, sine lege pe-
" ribunt, & quicunq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Sequitur adhuc. [Extendet
" manum suam super aquilonem, & perdet Assur.] Notum est, in sanctis propheticis scripturis,
nomine aquilonis,& nomine Assur, diabolum significari. Ipse autem, scilicet diabolus, inimico- *Assur dia-*
rum caput est, & sicut caput membris, ita cũctis præeminet inimicis, super quos euaginatus est *bolus dici-*
gladius domini, de quo & nunc hic dictum est, Et vos Aethiopes interfecti gladio meo eritis, *tur.*
statimq; subiunctum, Extendet manum suam supes aquilonem,& perdet Assur. Et in cantico
Deute. præmisso. Si acuero vt fulgur gladium meum,& arripuerit iudicium manus mea, red-
dam vltionem hostibus meis, & his qui oderunt retribuam, Inebriabo sagittas meas sanguine,
& gladius meus deuorabit carnes, ita demum subditum est, de cruore occisorum & de manu *Deuter.32.*
inimicorum capitis, ita hic & illic, verbis quidẽm diuersis, sed eodem sensu omnium impiorum
& ipsius diaboli damnatio certa & ineuitabilis denunciatur. Fuerit quidem carneus Assur, id
est, genus Assyriorum, quæ circa huius prophetiæ tempora solutum est imperiũ, & Niniue me-
" tropolis eiusdem imperii, quam subuerterunt Chaldæi, de qua & protinus dicit. [Et ponet spe-
" ciosam in solitudinem & in inuium quasi desertum,& accudabũt in medio eius greges, omnes
" bestiæ gentiũ,& Onocrotalus,& Ericius in liminibus eius morabũtur. Vox cantãtis in fenestra,

At ille homo non peccauerat, quod morte plectendū esset, imò sanctus erat, & sanctus est. Ergo polluendo sanctum, suo iudicio constituendo maledictum, quem constat esse benedictum, iniu« stè egerunt contra legem, dum voluĕ impietatis suæ patronam facere legem. [Dominus iustus « in medio eius, non faciet iniquitatem. Manè manè iudicium suum dabit in luce, & non abscon« detur.] Illi nimis iniustè egerunt, illo modo polluentes sanctum, & eum qui benedictus est, volentes constanter esse maledictum, sed dominus iustus in medio eius nō faciet iniquitatem, neque enim iniustus est, aut esse potest, vel iniustam dare aut scribere legē. Nonne esset iniquitas, si maledictum esse concederet hominem, ex sui patibuli pœna, non præcedente patibuli causa? Non faciet, nec fecit hoc, non sequetur tale sacerdotum iudiciū, neq; dedit sacerdotibus tale legis decretū. Præmisit causam, quando peccauerit homo quod morte plectendum est, & deinde subiunxit, & adiudicatus morti suspensus fuerit in patibulo, quod à iustitia vel æquitate nō discrepat. & deinde quod miserationis est, non (inquit) permanebit cadauer eius in ligno, sed in eadem die sepelietur, semper quippe morituris sepeliri vel sepultura non carere optabile fuit, miramq; causam huius censuræ subdidit, quia maledictus à deo est omnis qui pendet in ligno, & nequaquam contaminabis terrā tuam, quam dominus deus tuus dederit tibi in possessionē. Miro modo ô sacerdotes dum sanctū polluere tentatis, lex contra quam iniustè egistis, vos in astutia sua comprehendit, ita vt & illū facere maledictum non possetis, nec insepultū relinquendo contaminare terram corporis sancti, imò & omni mundo, vobis nescientibus, per vos prouisum fuit, sepeliendo resurrecturum principem & authorem resurrectionis. Non igitur faciet iniquitatem dominus iustus, non consentiet vobis lex domini iusti, non erit vestri similis, sicut vos existimastis iniqui. Sed quid? Manè manè iudicium suum dabit in luce, & non abscondetur. Vos iudicium vestrū dedistis in nocte super sanctum, clamando quòd esset reus mortis, pro eo quòd non negauit se esse sanctum dei, quòd vobis interrogantibus confessus est, se esse Christū filium dei benedicti, dominus aūt manè dabit, manè manifestum faciet iudiciū suum, de illo sancto quale sit, & hoc in luce, ita vt non abscondatur. Dicet enim illi, Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara, atq; ille respondebit, exurgam diluculo, & ita fiet. Ita iudiciū suum dabit manè, & dabit in luce, & non absconditur, imò in omnem terram exiuit sonus, & in fines orbis terræ audietur, quod longè aliter & dissimiliter à vobis iniustis, de illo sancto suo iudicet dominus iustus, in medio vestrū vobis videntibus & audientibus, & pro iniusto iudicio pœnas exol« uentibus. [Nesciuit autē iniquus confusionem.] Et hoc admiratiuè dictū est, & reuera miranda est impudentia, non erubescere vel confundi, manifesto in tam clara luce iudicio dei de causa illius sancti, iuxta quod cecinit Psalmista, Iudica me deus, & discerne causam de gente non sancta. Eodem modo hic dictum est, nesciuit iniquus confusionem, cui apud Hieremiam dominus ait. Frons mulieris meretricis facta est tibi, erubescere noluisti. Iam ac si quæras, quomodo vel « quid agendo deus dedisti in luce iudicium tuum, ita subiungit. [Disperdidi gentes, & dissipati « sunt anguli eorum. Desertas feci vias eius, eo quod non sit qui transeat. Desolatæ sunt ciuitates « eorum, non remanente viro nec vllo habitatore.] Hoc (inquit) est iudicium meum propter sanctum quem polluerunt, & ita manifestum, vt iam nemo sit, qui interroget, scientibus & videntibus cunctis, quia disperdidi illos, qui tam iniustè egerunt, & non paucos, sed tanta multitudine, vt rectè dixerim gentes, quia primum ciuitates omnes & subiectos pagos, tribus omnes, diuersa confinia, tandemq; ipsam metropolim Hierusalē disperdidi. Hoc est quod ait, disperdidi gentes, & dissipati sunt anguli, id est, principes earum, imò leones earum, lupi earum, sicut iam dictum est. Olim celeberrima ciuitas & templū, quo nihil erat in toto mundo augustius, quomodo frequentabatur? quomodo viæ eius confluentibus turbis populorū stipabantur? At nūc desertas fecit illas, eo quòd nō sit qui transeat, & sicut in verò iudicio dixi. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta, ita in vero iudicio feci, quod desolatæ sunt ciuitates, non remanente viro, nec vllo habitatore. Nunquid autem hoc nimis properanter egi, & patientiā nullā exhibui? imò tacui, diu silui, patiens fui. [Dixi. Attamen timebis me, suscipies disciplinam, & non peribit habitaculū eius propter omnia in quibus visitaui eam. Veruntamen diluculo surgētes, corruperunt omnes cogitationes suas.] Sensus hic est, Misi prophetas meos consurgens diluculo, & ad pœnitentiam prouocans, dixiq;, feci quidem tibi hæc omnia Hierusalem, sed feci vt timeres me, & susciperes disciplinam, & non periret habitaculum tuum, hoc est, templum, propter omnia scelera quæ gesseras. At econtrario habitatores Hierusalem, me eos ad pœnitentiam prouocante, quasi de industria & ex contentione diluculo surrexerunt, vt festinatione qua ad me redire debuerant, complerent omnes cogitationes suas, & opere demonstrarent, quod mente conceperant. Itaque quod ait, dixi, attamen timebis me, suscipies disciplinam, quoniam non est factum quod dixit, cum significatione dubitantis intelligendum est, ac si diceret. Dixi, forsitan timebis me, forsitan suscipies disciplinam, mandaui prophetis meis, dicens. loquimini ad eum verba mea, forsitan audiet & timebit vel quiescet & non peribit habitaculum eius, quod futurum est, nisi timuerit me, nisi susceperit disciplinam.

Lex de suspenso in patibulo.

Matth.26.

Psal.107.

Psalm.42.

Hiere.3.

Matth.23.

Esaia.42.

Solet enim deus interdum loqui cum significatione dubitatis, cum apud eum nihil dubium sit.
Ezech.2. Fili hominis, ait ipse ad Ezechielem, dices ad filios Israel, hęc dicit dominus deus, si forte vel ipsi audiant, vel si forte quiescant, quoniam domus exasperans est. Item. Loqueris ergo verba mea ad eos, si forte audiant & timeant vel quiescant, quoniā irritatores sunt. Quod autem ita, quasi dubius loquitur, condescensio est ad vel propter eos, qui dubij sunt vel esse possunt, nisi experiantur. nec iudicia Dei iusta venerantur, nisi experimēto didicerint, incorrigibiles eos fuisse, quos spreuit, aut iudicauit deus. Sequitur. [Quapropter expecta me, dicit dominus in die tribulationis meæ in futurum, quia iudicium meum, vt congregem gentes, & colligam regna. Et effundā super eos indignationē meā, & omnem iram furoris mei. In igne enim zeli mei deuorabitur omnis terra, quia tunc reddam populis labium electum, vt inuocent omnes nomen domini, & seruiant ei humero vno.] Postquam super impios & peccatores & illam quæ prouocatrix merebatur dici Hierusalem, seueritatem iusti iudicii declamauit, nūc tandem ad eam conuertitur quæ habet aurem fidei, & ea quæ sunt gratiæ, quæ sunt misericordiæ, familiariter insinuat illi, quam vocat & filiam Sion, nūcupat Israel, nominat filiā Hierusalem. lauda (inquiens) filia Sion, iubila Israel, lætare & exulta in omni corde filia Hierusalē, & cætera, vsq; in finē, quæ ita concludit, dabo enim vos in laudem, & in nomen omnibus populis terræ, cum conuertero
Iohann.12. captiuitatem vestram coram oculis vestris, dicit dominus. Quapropter (inquit) quoniam sicut in initio dixi, congregans congregabo omnia à facie terræ, id est, omnia traham ad meipsum, scilicet in die resurrectionis meæ, postquam fuero exaltatus à terra, & hæc omnia quæ dicta
Matth.25. sunt faciam super eos qui me non expectant, qui in me non credunt. tu expecta me, tu crede & spera in me, in die resurrectionis meæ in futurum, id est, ex qua die resurgam à mortuis vsq; in diem nouissimum, quia tunc faciam iudicium, & hoc erit iudicium meum, vt congregē gentes, & colligā regna. Tunc enim sedebit filius hominis in sede maiestatis suæ, & venient omnes
Actor.1. angeli cum eo, & congregabuntur ante eum omnes gentes. Expecta me in die resurrectionis meæ, illuminatos habens oculos clara & certa fide resurrectionis meæ, quā qui non credit, non est in die, sed in nocte. Expecta me, memor illius dicti angelorum testium meorum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum. Cum dicit, vt congregem gentes, & colligam regna, subauditur à sinistris. Sequitur enim, Et effundam super eos indignationem meam, & o-
Matth.25. mnem iram furoris mei, videlicet dum dicam eis. Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. In igne enim zeli mei deuorabitur omnis terra, id est, omnes impij qui cœlum nō respicientes, cuncta terrena gesserunt opera, tam qui sine lege, quàm qui in lege peccauerunt. Quicunq; enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt, & quicunq;
Roman.2. in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Tu autem à dextris eris, cum hoc auditu, venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi, & tu eris tūc illa
Psalm.44. regina, de qua dicebatur mihi. Astitit regina à dextris tuis. Quia tunc reddam populis labium
Labium electum. electum, tunc retribuam populis fructum labiorum nomini meo confitentium, quia videlicet nomini meo confiteri, hoc est, habere labium electum, labium mundum vitæ ęternæ & cantici sempiterni, retributione dignum. In quo reddam illis? In eo vt inuocent omnes nomen domini, & seruiant ei humero vno. Num parua est ista redditio? Aut nunquid parum est, illic inuocare nomen domini, & seruire domino. Imò magnum atq; magnificum, & omne exuperans deside-
Psal.121. rium, illic est inuocationis & seruitij bonum. Hoc Psalmista sciēs cum dixisset, Illuc enim ascenderūt tribus tribus domini, testimonium Israel, hoc subiunxit, ad confitendum nomini domini,
Apocal.7. & magnificentius dicere non potuit. & in Apocalypsi vnus de senioribus dicit Iohanni, hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni, ideo sunt ante thronum dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius. Igitur nō vt ibidem litera sonat, regnum illud vel ciuitatem dei viuentis Hierusalem cœlestem Christianus vel spiritualis homo existimet, aut existimare debet auro stratam, gemmisq; aut margaritis prostratam, quia videlicet non in auro aut lapidibus pretiosis, sed in confessione nominis domini, & in
Seruire humero vno. seruitio eius est regnum dei. Seruitur autē illic seruitio perfecto, quod mira breuitate propheta hic innuit, cum dicit, humerō vno. Quidnam est humero vno, nisi corde indiuiso. Nō ita hic in isto exilio, vbi dispositi sumus ad seruiendū eidē domino. Multæ nanq; sunt huius mundi varietates, & animus mortalium, quanuis iustorum atq; perfectorum, vix vna hora secum totus est. Non ergo aut esse potest hic, quod promittitur illic. Sciendum est autem, & manifestius dicendum quæ causa faciat, vt possit illic seruiri humero vno, humero indiuiso. Quęnam illa est? Videlicet, quia ciuitatis illius, regni illius, rex & dominus, vnus & solus est, vnus deus pater & filius & spiritus sanctus est indiuisus & inseparabilis Imperii rex, & hic idem ipse est, idem permanet incommutabilis substantiæ, & inuariabilis animi est, & vna semper trium personarum
Exodi.3. vnius dei voluntas est. Hinc indiuisum imperium habet, quia indiuisus & inuariabilis ipse est,
Psal.121. iuxta illud ab ipso dictum. Ego sum qui sum. Proinde quod hic dicit, vt inuocēt omnes nomen domini, & seruient ei humero vno, nihil aliud esse arbitror, quàm quod fuerat in psalmo dictū, commu-

commutato duntaxat ordine sententiarũ. Cuius participatio eius in idipsum. Illuc enim ascen
derunt tribus tribus domini testimonium Israel, ad confitendum nomen domini. Nam inuo-
care nomen domini,quid aliud est,nisi confiteri nomini domini. Et huic domino humero vno
“ seruire,quid aliud est, nisi participatio eius in idipsum. Sequit. [Vltra flumina Aethiopię inde
“ supplices mei filij dispersorum meorum deferent munus mihi.] Si ita dixisset.Quia tunc reddã
populo meo labium electum, vt inuocet nomen domini, putares vt contenderet Iudæus de se *Roma.3.*
tantummodo esse dictum, vt contendere solet,quasi Iudæorum sit deus tantùm, & non etiã gẽ
tium. Nunc autem cum dicit,reddam populis,negare non potest, quin & de alijs cura deo sit,
quod etiam aliundè iamdudũ prouiderit sibi deus cõfessores nominis sui, & ita est. Nam vltra
(inquit)flumina Aethiopiæ, id est, in fines orbis terræ,subauditur, exibit sonus prædicationis
euangelicæ,& inde ò filia cui loquor,cui dico expecta me,& cui protinus dicturus sum. lauda
filia Sion,lætare & exulta in omni corde filia Hierusalem. deinde(inquã)de finibus terrę sup-
plices mei,scilicet apostoli,deferent mihi munus dispersorum meorũ,id est, dispersos meos con *Ioann.11.*
gregabunt in vnum,quod mihi vtiq; erit munus magnũ, hoc sciens Euangelista,cum esset(in-
quit) Caiphas pontifex anni illius prophetauit,quia Iesus moriturus erat pro gente,& nõ tan- *Esaia.1.*
tùm pro gente,sed vt filios dei,qui erant dispersi,congregaret in vnum.Hoc ò tibi filia pro ma
gna consolatione dictum est, quia si ex te exierunt,qui tui esse debuerunt,filij scelerati,semẽ ne
quam,nihilominus multiplicaberis,& in filijs lætaberis,qui profectò venient de longè,quod ma
gnificè significatur,dicendo, vltra flumina Aethiopiæ, nõ quod de sola debeant Aethiopia ve
nire,cum per alium prophetam dixerim. Ecce isti de longè venient, & ecce illi ab aquilone & *Esaia.49.*
mari, & isti de terra australi. sed quod vniuersitas gentium propter tenebras, in quibus erant,
ignorantiæ, & propter persecutionem principum vel tyrannorum rectè significetur,per impe
tus fluminum, & per nigredinem Aethiopiæ. Simul & plurimum laudis dat supplicibus suis
quòd transmeare debeãt flumina Aethiopię, & deinde sibi dispersorum suorũ munus deferre,
id est,omnium persequentium tyrannorum sæuitiam exuperare, & ecclesiam sibi de gentibus
adducere,secundum typum qui in eo præcessit, quòd regina Saba venit à finibus terræ,audire *3.Reg.10.*
sapientiam Salomonis. Nunquid autem ò filia semper nigri erunt illi Aethiopes supplices mei,
aut tu semper Aethiopissa eris,vt sit semper vndè erubescere possis? Imò audi quod sequit. [In
“ die illa non confunderis super cunctis adinuentionibus tuis, quibus præuaricata es in me, quia
“ nunc auferã de medio tui magniloquos superbiæ tuæ,& non adijcies exaltari amplius in mõte *Esaia.64.*
“ sancto meo.] Magna promissio, magna consolatio. Nunc interim antequam veniat dies ille, *Zacha.13.*
dies resurrectionis meæ, confunderis, & non absq; re,cum dicis & confiteris veraci confessione
quippiam tale,vt est illud Esaiæ. Sicut pannus menstruatæ omnes iustitiæ nostræ. At verò in
illa die ita non erit, præsertim vt siet, quod nunc promitto tibi in prophetis & in psalmis, quia
erit fons patens domui Dauid,& habitantibus Hierusalem in ablutionem peccatoris & mẽ- *Psal.50.*
struatæ. Vndè & Dauid, bona spe exultans in spiritu sancto. Asperges me(inquit)hysopo,& *Psal.38.*
mundabor.lauabis me,& super niuem dealbabor. Equidem quamuis & alibi dicat. Accedite
ad eum,& illuminamini,& facies vestræ non cõfundentur.tamen in præsenti vita,quanuis vti *Rom.6.*
tur mortali conditione,& nondum plenus est in te dies ille resurrectionis meæ,erubescis modo
quodam,iuxta illud,quem ergo fructum habuistis tunc,in quibus erubescitis nunc,sed ista con
fusio gloriam adducit,& ipsa omnino succedente gloria pertransibit. Cum enim venerit pleni
tudo illius diei, plenitudo meæ resurrectionis, cum resurrexerint membra, sicut caput resur-
rexit,nunquid recordatio præteritæ nigredinis quicquam afferet confusionis. Imò locupletissi *Psal.88.*
ma erit materia cantationis ipsa miseriarum recordatio, iuxta illud. Misericordias domini in
æternum cantabo. Nunquid vel alius quis improperare poterit tibi, quòd tu Aethiopissa fue *Nume.12.*
ris, vel mihi, quod Aethiopissam vxorem duxerim? Iam Mariam operuit candens lepra tan-
quam nix, & extra castra manet septem diebus, pro eo quòd murmurauit contra Mosen,pro-
pter vxorem eius Aethiopissam. Et vt manifestius dicã, iam synagogam immunditia suæ ini-
quitatis omni seculo notam fecit, proiectam non solùm secundum animam de regno dei, ve-
rumetiam secundum corpus de ciuitate & templo quõdam dei, & foris manet, mente & cor-
pore dispersa secundum illud. Disperge illos in virtute tua, & donec pertranseant septem dies, *Psal.58.*
id est,donec plenitudo gentium subintroeat,non reuocabitur in castra hęc,pro eo quòd impro
perat tibi vel supplicibus tuis, quod Aethiopes fuerint, & mihi de talibus ego ecclesiam con-
iunxerim. Quanto magis in plenitudine illius diei, in resurrectione vniuersali,omne os obstru *Apoc.1.*
ctum erit? Prædico tibi,quia tunc auferam de medio tui magniloquos superbię tuę,scilicet istos *Rom.10.*
qui se dicunt Iudæos esse,& nõ sunt, sed sunt in synagoga satanæ, verè magniloqui & superbi, *Ioann.8.*
in eo maximè, quòd suam quærentes statuere iustitiam, iustitiæ dei non sunt subiecti, quę vide
licet superbia, sic tua superbia dicitur esse,quomodo illi dicuntur esse filij tui vel filij Abrahę,& *1.Cor.13.*
se vnum patrem deũ dicunt habere. Hoc facto,non adijcies altari amplius in mõte sancto meo, *Psal. 142.*
sed stabis in magno & æterno sanctæ humilitatis firmamẽto,sciens & perfectè cognoscẽs,quod *Rom.3.*

FF iiij nunc

nunc ex parte cognoscis, & veraciter confiteris, quia de suis operibus nullus vnquã potuit vel poterit in conspectu dei iustificari. Imò omnes peccauerunt, & egent gloria dei, & quod tunc probatione non indigebit, quia res manifesta erit, Auferentur magniloqui, & qui relinquẽtur
Quis est populus pauper & egenus. ibi: Ait. [Et derelinquam in medio tui populum pauperem & egenum, & sperabunt in nomine »
domini reliquiæ Israel.] Sic magniloqui veraciter dicuntur & sunt, qui in semetipsis tanquam »
iusti confidunt, & de operibus legis præsumunt, ita pauperes & egeni rectè dicũtur & sunt, qui se peccatores esse cognoscunt, & non nisi per fidem Iesu Christi iustificari se sentiunt. Talem po
Roma. 4. pulum ita pauperem, ita egenum, pauperem spiritu, sciẽtẽ se egere vel eguisse gloria dei, quæ
Matt. 8. est iustificari gratis per fidem Iesu Christi, derelinquam (ait) in medio tui, vt venientes ab oriente & occidente, recumbant in sinu Abrahæ, magniloquis illis filijs regni in tenebras exteriores eiectis. Fiet tamen quandoq;, vt sperent in nomine domini reliquiæ Israel, scilicet cum ple-
Rom. 11. nitudo gentiũ subintroierit. Quid erit illis sperare in nomine domini, nisi deponere pertinaciã, qua se iustificari arbitrantẽ ex operibus suis, & omnẽ iustificationẽ credere in solo nomine dñi, in
Magna ac beata remuneratio. fide Iesu Christi: Sequit. [Non facient iniquitatẽ, nec loquẽtur mendaciũ. & nõ inuenietr in ore eius »
lingua dolosa, quoniã ipsi pascẽtur, & accubabũt, & nõ erit qui exterreat.] Felix ille dies resur- »
rectionis, in cuius plenitudine nec verbo nec opere quisquã peccabit. Magna & beata remuneratio omni animæ vel omni homini, qui nunc & si iniquitatẽ fecit, & mendaciũ locutus est, iã vlterius iniquitatẽ facere & mendaciũ loqui nõ vult. Magna (inquã) & beata remuneratio, qa nũc accipiet stabilitatẽ hanc, vt iniquitatẽ facere, vt mendaciũ loqui iam nõ possit, quippe vbi iam malam voluntatẽ habere non poterit beata anima deo creatori suo sociata vel coniuncta, in-
Trinitatem hic sæpenumero insinuat propheta. separabiliter per spiritum amoris æterni. [Lauda filia Sion, iubila Israel, lętare & exulta in o- »
mni corde filia Hierusalem.] Subauditur, hanc promissionem habens. Lauda deum patrem, & »
iubila deo filio, lætare & exulta in deo spiritu sancto, quæ sancta trinitas vnus deus est, vndè accepisti, quod es filia Siõ, quòd es Israel, quòd es filia Hierusalem. Filia Sion per fidem, Israel per spem, filia Hierusalem per charitatem. [Abstulit dominus iudiciũ tuum, auertit inimicos »
tuos rex Israel dominus in medio tui, nõ timebis malum vltra.] Verè pulchra, sed admodum »
occulta prædicatio sanctæ & indiuiduæ trinitatis. Dominus deus pater iudicium tuum abstu-
1. Cor. 13. lit, Rex Israel dei filius inimicos tuos auertit, dominus spiritus sanctus in medio tui est, & id-
Apoc. 21. circo non timebis malum vltra, quia quem nunc vides per speculum in ænigmate, tunc videbis facie ad faciem, & mors vltra non erit, quæ fuit iudicium tuum super omne genus humanũ Adam peccante prolatum. Neque luctus, neque clamor, neq; dolor erit vltra, quæ prima abierunt. [In illa die dicetur Hierusalem. Noli timere Sion, non dissoluantur manus tuæ, dominus »
deus tuus in medio tui fortis, ipse saluabit. Gaudebit super te in lætitia, silebit in dilectione tua, »
exultabit super te in laude.] Quàm lætus trinitatis amator animus hoc attendit, quod hic spi- »
ritus sanctus per os prophetæ indubitabili veritate loquens quasi tinnulam fidei tripudiat cantilenam, & iucunditatis suos modulos triplicat, vt excitata audientis anima, tã per hæc verba meditando gustate, vt speculari incipiat, quod deus suus sancta sit trinitas, quam videlicet trinitatem, quia tunc mundus nomẽ eius, quod est pater, & filius, & spiritus sanctus, portare non
Matt. vlt. poterat, idcirco quætendum non est hic, cur non ita Propheta distinxit, sicut ipse in Euãgelio suo dominus deprompsit, dicendo. In nomine patris, & filii, & spiritus sancti. Ecce quatuor modis opus decantauit, quod circa nos agit, vel actura est indiuisa vnitas trinitatis, Primò modo ita sonat, vox exultationis, & reuera sonus epulantis. Lauda filia Sion, iubila Israel, lætare
Quatuor Christi sacramenta opera vnius trinitatis & exulta in omni corde filia Hierusalem. Secundò autem sic. Abstulit dominus iudicium tuũ, auertit inimicos tuos rex Israel, dominus in medio tui. Tertiò verò ita. In die illa dicetur Hierusalem, noli timere Sion, nõ dissoluantur manus tuæ, dominus deus in medio tui fortis ipse saluabit. Quartò autẽ sic. Gaudebit super te in lætitia, silebit in dilectione tua, exultabit super te in laude. Quàm pulchrè quatuor his modis variatur vox vnius eiusdem laudis, trinis per singulos modos distincta clausulis. Quàm pulchrè (inquam) si consideres, quia quatuor sunt, quæ
Incarnatio. in vno Christo pro maximo propter nos operata est vnitas trinitatis, quæ nescire nõ licet vlli animæ, quæ & Syon, & Israel, & Hierusalem sit digna nuncupari. Quæ sunt illa: incarnatio, pas
Passio. sio, resurrectio, & ascensio. Incarnatio, trinitatis opus est, quia vt incarnaretur filius, pater illum
Heb. 9. misit, Ipse virginis vterũ ingressus est, spiritus sanctus illi verum corpus, veram carnẽ de carne
Resurrectio virginis cõdidit, & cum anima rationabili carnem nostram verum hominem vt indueret, ipse
Psal. 56. & 107 effecit. Passio, trinitatis opus est, quia calicem illum, quem pater dedit, filius bibit, & per spiritũ sanctum (ait Apostolus) seipse hostiam obtulit, vt emundaret conscientiam nostram ab operibus mortuis. Resurrectio, trinitatis opus est, quia pater Exurge gloria mea dixit, filius exurgam di
Ioan. 20. luculo respõdit, spiritus sanctus, eadem die ex ore eius in remissionem peccatorum processit in
Ascensio. sufflantis & dicentis: Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.
Psal. 109. Ascensio, trinitatis opus est, quia dixit pater. Sede à dextris meis, filius ascendit & sedit, spiritus
Acto. 2. sanctus de illo consessu super discipulos veniens, diuisiones gratiarum illis distribuit. Itaq; pro

eo, quia

eo,quia deus homo factus est.Lauda Sion,iubila Israel,lætare & exulta in omni corde filia Hie
rusalem,quia inde tu filia Syon,quod sicut deus patribus promisit,ita filium suum misit.inde tu
Israel, quia natura tua cum dei filio, dei verbo,in vnam personã assumpta,reuera cum deo di-
recta est secundum nomen Israel.inde tu filia Hierusalem, quia per eãdem diuinæ & humanæ
naturæ coniunctionem , tu quæ de terra erãs, cœlestibus in pace sociata es, & iam quidem per
hoc ipsum,quod propter te passus est,iudicium tuum, iudicium mortis abstulit, inimicos tuos
auertit,scilicet malignos spiritus,& ipsum principẽ mundi,quem foras misit,& illo foras misso,
dominus in medio est tui,& malum illud præuaricationis antiquæ,transgressionis paternę,nõ
timebis. Veruntamen est adhuc aliquid quod times, dum in corpore viuis,scilicet,mors carnis
& passiones corporis.Sed certum tibi est & esse debet, quia in illa die resurrectionis vniuersalis
dicetur tibi.Noli timere,videlicet,quia mors vltra non erit,non dissoluantur manus tuæ,quia
immutata, & impassibilis facta eris.Porrò gaudium quo gaudebit super te in lætitia,silentium Esai.61.
quo silebit in dilectione tua , exultatio qua exultabit super te in laude trinitas sancta , oculus 1.Cor.2.
« non vidit, auris non audiuit, & cor hominis non ascendit. Sequitur. [Nugas qui à lege reces-
« serant, congrego, quia ex te erant, vt non vltra habeas super eos opprobrium.] Nugas dixit
nugaces homines,videlicet,qui dominum ipsum, de quo hic sermo est, sicut Sapiẽtia testatur,
calumniantur,dicẽtes.Quoniam dissimilis est aliis vita illius,& immutatæ sunt viæ illius.Tan Sapi.2.
quam nugaces æstimati sumus ab illo, & abstinet se à viis nostris,tanquã ab immunditiis.Eius
modi nugas(inquit)illos nugaces,qui à lege recesserant,dicentes Aduersus dominũ,& aduersus
Christum eius.Dirumpamus vincula eorum, & proiiciamus à nobis iugum ipsorum.Congre- Psalm.2.
gabo,quia ex te erant,id est,in fasciculos ad comburendum alligabo,& manus iudicium por- Matt.13.
tabunt,propter hoc ipsum,quia ex te erant, quia legem acceperant, quia semen Abrahæ erãt,
quia Israelitæ erant , quia ministri Christi erant,vndè & opprobrio tibi fuerunt,& propter eos Roma.2.
blasphematum est nomen meum. Congregabo eos,vt nõ vltra habeas super eis opprobrium, Ezech.16.
vt non vltra in comparatione tui iustificet se Sodoma siue Gomorrha,neq; dicat mare,vt Sion Esai.23.
erubescat,quod nimirum dicit,quoties manifesta gentilitas tibi propter aliquos, qui in te gen-
« tiliter viuunt,insultant. [Ecce ego interficiam omnes, qui afflixerunt te in tempore illo.] Non 1.Ioann.2.
eos tantùm, qui ex te erant, & ex te exierunt, imò ex te non erant, sicut quidam tuorum dicit.
Ex nobis exierunt,sed non erant ex nobis. Non(inquam)illos tantùm, sed & omnes,qui te af- Rom.2.
flixerunt, siue in lege, siue sine lege peccantes,interficiam in tempore illo,eos qui in lege pecca
uerunt,per legem iudicando, & eos qui sine lege peccauerunt, sine lege perditioni dando. [Et
« saluabo claudicantem, & eam quæ eiecta erat,congregabo,& ponam eos in laudem & in no-
« men, in omni terra confusionis eorũ in tempore illo,quo adducam vos,& in tempore,quo cõ-
« gregabo vos.] Magna dignatio,quam omnes nouimus,excelsi domini,qui iuxta illud Psalmi Psal.137.
stæ.Quoniã excelsus dominus & humilia respicit, & alta à lõgè cognoscit,& fecit,& facit.Nam 1.Cor.1.
videte(inquit)vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundũ carnẽ,non multi
potentes,sed quæ stulta sunt mundi,elegit deus, vt confundat sapientes.& infirma mundi ele
git deus, vt confundat fortia. & ignobilia mundi & cõtemptibilia elegit deus, & quæ nõ sunt,
vt ea quæ sunt,destrueret.Quia aliud hic placet,dum dicit . Et saluabo claudicantem,& eam
quæ eiecta erat,congregabo? Nam per claudicantem & eiectam cuncta infirma siue impoten-
tia,cuncta stulta,& ignobilia, & cõtemptibilia, rectè propheticus sermo designat.Saluabo(in
quit)& congregabo huiusmodi? & ponam eos in laudem,& in nomen, & in omni terra cõfusio
nis eorum,id est,faciam eos laudabiles atq; nominatos illic, vbi erant sine nomine,vt videban
tur illaudabiles,videlicet,confundendo per ipsos, & destruendo sapientes,fortes, atq; potẽtes
illos,quorum in oculis habebantur ignobiles,& videbantur contemptibiles.Hoc(inquam)fa-
ciam in tempore illo,quo adducam vos, & in tempore quo congregabo vos,id est,non solùm
in futuro, verumetiam in præsenti seculo faciam nominatos, & inclytos illos de humilitate vo Exod.7.
catos principes vestros , ita vt sicut ad Mosen dixit. Ecce constitui te deũ Pharaonis, ita & isti Psal.46.
dii terræ dicantur,& sint,iuxta illud Dauidicum.Principes populorũ congregati sunt cum deo
« Abraham, quoniam dii fortes terræ vehementer eleuati sunt. [Dabo enim vos in nomen,& in
« laudem omnibus populis terræ, cum conuertero captiuitatem vestrã coram oculis vestris, di- Apo.5.
« cit dominus.]Omnes populos terræ hic intelligimus electos de omnibus populis terræ, qui di
cunt in Apocalypsi,& redemisti nos deo, & omni tribu,& lingua,& populo,& natione. Quos
istos vel quod ob meritum,daturum se promittit,eos in nomen & in laudem,cum conuerterit
captiuitatem ipsorum coram oculis eorum? Nimirum illos, quos iam diximus Principes po-
pulorum, quorum labore & industria,cooperante eis dei gratia,factũ est & fit,hoc ipsum quòd
conuertitur,& conuertetur captiuitas eorum coram oculis eorum, quæ videlicet conuersio ca-
ptiuitatis nunc inchoata, tunc perfecta erit, quando resurgent mortui, & constituentur à dex-
tris, mox percepturi regnum,quod paratum est eis ab origine mundi.Magnum conuersæ ca- Matth.25.
ptiuitatis spectaculum ipsorum quondã captiuorũ , & magna præsentis admiratio fœlicitatis
apud

apud ipsos, recolentes, magnitudinem transactæ miseriæ præteritæ captiuitatis. Proinde cum
dixisset, cum conuertero captiuitatem vestram, magnificè addit, coram oculis vestris. Tunc isti
principes, vel patres, siue apostoli, & quicũque conuertendæ huius captiuitatis adiutores fue-
runt vel sunt, in nomen & in laudem, id est, nominati & laudabiles eisdem erunt, quos audie-
Ibidem 24. runt, vt conuerteretur captiuitas eorum, & valde iusto ordine principes vel patres, imò & sal-
uatores post deum illos se habere gaudebunt. Hæc omnia dicit dominus, subauditur, qui non
mentitur, & cuius omnia dicta necessariò implebuntur. Cœlum enim (inquit) & terra transi-
bunt, verba autem mea non transibunt.

LIBRI SECVNDI IN SOPHONIAM PROPHE. FINIS.

PROLOGVS RVPERTI IN
AGGAEVM PROPHETAM.

Aggæus, id est, festiuus. AGgæus decimus est in ordine. XII. prophetarũ. Spũs sanctus qui per os prophe
tarũ loquebatur præsagio signari voluit nomine, vt vocaretur Aggæus, vi-
delicet, secundũ negotiũ, de quo per os eius erat locuturus. Hoc nanq; nomẽ
Aggęus interpretatur festiuus, & magnam vtiq; festiuitatẽ prospiciebat eius
oculus, dum ista loqueretur, quæ nũc habemus in manibus, dum diceret per
eũ dñs, Populus iste dicit, Nondũ venit tẽpus domus domini ædificandę, &
dũ iubente dño interrogaret sacerdotes, dicẽs. Si tulerit homo carnẽ sanctifi-
Roma. 8. catam in ora vestimenti sui, & tetigerit de summitate eius panem, aut pulmentũ, aut vinũ, aut
oleũ, aut omnem cibum, nunquid sanctificabitur? & si tetigerit pollutus in anima ex omnibus
his, nunquid contaminabitur? Hęc, etc. huiusmodi dicta siue interrogata, qui intelligit, cur scri-
bi digna fuerint, profectò magnã & dignam sentit causam huius quoq; nominis Aggęi, id est,
Lętitia Aggęi in Christum tẽdit. festiui. nec dubitat, quin tale vocabulum sortitus ille fuerit nutu dei qui quos pręsciuit sanctos,
& prędestinauit illos & vocauit, iustificauit, & magnificauit. Nunquid enim festiuitas alia non
erat in corde prophetali, nisi lętitia, qualẽ habebat vel habere poterat cum plebe, de illa reędi-
ficatione templi manu facti, iterum contaminandi, iterũ irrecuperabiliter arsuri? Equidem fue-
rit eiusdem templi reædificatio, quam præsens videbat, materia magnæ festiuitatis. verunta-
men non secundum se, vel propter se, sed propter omnium sanctorum & angelorum, & homi
num festiuitatem Christum. quia futurũ erat, & reædificato templo, muri quoq; ciuitatis post-
modum reædificarentur, & rursus ciuitas habitaretur, & reædificata ciuitate rursus coalesceret
in terra populus, vndè Christus seruata veritate promissionis, quæ ad Abraham & ad Dauid
facta & iuramento firmata fuerat, nasceretur. Igitur omnia, quæ hic loquitur Aggęus, sic adiu
uante spiritu sancto suscipimus, vt eum omnino in Christum tendere non dubitemus. Et tunc
demùm nos quoq; Aggæi, id est, festiui quodammodo diei vel esse poterimus, videlicet con-
templando idipsum, quod iste contemplaturus, diuino vtiq; pręsagio vocatus est Aggęus.

RVPERTI ABBATIS
TVITIENSIS IN AGGAEVM PROPHE-TAM, COMMENTARIORVM LIBER VNICVS.

IN anno secundo Darij regis, in mense sexto, in die vna mensis, factũ est ver- „
bum domini in manu Aggæi prophetę ad Zorobabel filiũ Salathiel ducẽ Iu „
da, & Iesum filiũ Iosedech sacerdotem magnũ, dicẽs. Hęc ait dominus exerci „
tuũ, dicens. Populus iste dicit. Nondũ venit tẽpus domus domini ędificandæ. „
Filij transmigrationis. Et factum est verbum domini in manu Aggæi prophetæ, dicentis. Nũquid „
tẽpus vobis est, vt habitetis in domibus laqueatis, & domus ista deserta?] „
Primò illud operæpretiũ est, ꝙ sicut Nabuchodonosor in sanctis ꝓpheticis
scripturis diabolo assimilatur, vel similis demonstratur, ob eam causam qua populũ dei capti-
uũ de Hierusalẽ in Babylonẽ adduxit secundũ similitudinẽ diaboli, qui genus humanũ in pri-
mis parẽtibus de paradiso in hũc modũ captiuauit. Ita Zorobabel & Iesus filius Iosedech, & cæ
teri filij transmigrationis, qui ascendentes de Babylone, templũ & ciuitatem dei reædificauerũt,
illos significauerunt patres, siue patriarchas & populum, nec solum significauerunt, verũetiam
pats

pars eorum fuerunt, qui de hoc mundo tendentes ad deum, hoc meruerunt, vt de carne ipsorũ nasceretur Christus, templumq; non manufactum. Nam sicut templum illud à filiis captiuitatis ædificatum est, ita Christus de patribus confitentibus quòd peregrini & hospites essent super terram, natus est. Vndè & corpus suum templum ipse nuncupauit. Soluite(inquiens)templum hoc, & post triduum excitabo illud. Nam hoc dicebat(ait Euangelista)de templo corporis sui. Cum igitur hic ita dicit. Factum est verbum domini in manu Aggæi prophetæ ad Zorobabel filium Salathiel ducem Iuda, & Iesum filiũ Iosedech sacerdotem magnum, dicens. Hæc ait dominus exercituum, dicens. Populus iste dicit, nondum venit tempus domus domini ædificandæ, & hoc dicto nihil amplius addit, nisi rursus præmisso, & factum est verbũ domini in manu Aggæi, profectò hoc ipsum populus iste dicit. nondum venit tempus domus domini ædificandæ. Tale oportet intelligi, quale nõ potuisset sciri, nisi per verbum domini, quale Aggæus scire non posset, nisi propheta esset, nisi ad eum vel in manu eius verbum domini factum fuisset. Et quod illud est, nisi quod hodieq; audimus & videmus? Nam populus iste notabilis, & publica captiuitate notatus & notus, populus Iudaicus dicit. quia Messias nondum venit, tempus ædificandæ domus dei nondum venit. Nos autem dicimus, credimus, propter quod & loquimur, quia tempus iamdudum venit, iamdudum templum hoc ędificatum est, & in eo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & hoc de carne Mariæ virginis ædificatum est. Nõ(inquiũt) ille fuit Messias nec est, qui de Maria natus est, veniet alius, eum expectamus adhuc. Dum hoc populus iste dicit, nõne sacrilegium facit? Mendacem quippe facit patriarcham & patrẽ suum dicentem. Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius, donec veniat qui mittendus est. Si verum ille dixit, imò quia verum dixit, vbi ablatum est sceptrum de Iuda, regnante Herode alienigena, qui patre Idumæo, & matre ortus erat Arabica. Iam tunc erat aduentus Messiæ, quod tempus(vt iam dictum est)erat domus domini ędificandæ, de qua & in parabolis dictum est. Sapientia ædificauit sibi domum, scidit columnas septem. Hoc animaduerso cõstat profectò, quia non vanè, quia non absque propheticæ authoritatis dignitate præmissus est. Factum est verbum domini in manu Aggæi prophetæ. Hæc ait dominus exercituum, dicens. Et tunc demùm breuis iste sermo subiunctus est, Populus iste dicit, Nondum venit tempus domus domini ædificãdæ. In paucis quippe verbis, magnum istius populi malũ signabatur, quod videlicet viuentem Christum non suscepturus, aliumq; forte expectaturus. Vndè & ipse loquitur. Ego veni in nomine patris mei, & non suscepistis me. Si alius venerit in nomine suo, illũ suscipietis. Ecce aliud. Et factum est verbum domini in manu Aggæi prophetæ, dicens. Nunquid tempus est vobis, vt habitetis in domibus laqueatis, & domus ista deserta? Et hoc nimirũ quod ait. Nunquid vobis tempus est, vt habitetis in domibus laqueatis, & domus ista deserta, tam magnũ est, & ita magnificè intelligi debet, vt dignum sit verbo domini, & ore prophetali, quoniam ædictum est præmissa tali enunciatione, & factum est verbum domini in manu Aggæi prophetæ. Et reuera magnum & magnæ est stultitiæ mendacium, quod populus iste, cum dicit nondum venisse tempus ædificandæ domus domini, contendit nihilominus tempus sibi esse, vt habitet in domibus laqueatis, id est, cum Christũ neget venisse, nihilominus asserat paradisi, vel regni dei mansiones iam à patribus possideri, & sibi hęreditatem illã omnino deberi. Veritas enim ita se habet, quòd nulli regni cœlorum aditus patere potuisset, nihil per aduentũ Christi, & quòd non sit in alio aliquo salus, aut aliud nomẽ sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Interroga Iudæum, in quo vel vndè confidat saluari, vel paradisum ingredi, si Christus nondum venit. Et respondet tibi, quod per Abraham, vel per iustitiam suã factus sit aptus regno dei. Ergo(inquit propheta)domus ista deserta, id est, aduentus Christi nulla est gratia, nulla est vtilitas. Vt quid enim Christus promissus fuit, aut venire debuit, si absq; aduentu eius homo per iustitiam suam saluari potuit? Igitur vndè apud prophetam arguitur populus iste, dicendo. Duo mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas, quæ non valent aquam continere. Inde & hic arguitur ænigmaticè, dicendo. Populus iste dicit. Nondum venit tempus domus domini ædificandæ, & nũquid vobis tempus est, vt habitetis in domibus laqueatis, & domus ista deserta? Vnũ quippe malum est, negare Christum venisse. aliud, domos siue mansiones regni dei sibi vel patribus suis arrogare, & ad hoc, vt in illas mansiones inducerentur sancti, aduentum Christi non necessarium reputare. Sciendum autem, propter istam domum non manufactam, propter incarnationẽ verbi dei filij dei futuram, reædificationem illius manufactæ domus fuisse necessariã. Si enim domus illa & ciuitas reædificata, & gens restituta non fuisset, vndè promissio vel aduentus Christi, vel propositum eius adimpleretur, præsertim cum per alios prophetas dixisset. Quia de Siõ exibit lex, & verbum domini de Hierusalem. Vndè & si tunc temporis non intelligebantur, quæ nũc in istis prophetę verbis intelligimus, attamen nonnihil conferebat ipse carnis sensus, quo eadem verba intelligentes, ad ædificandam domũ illam accendebantur. Vndè & in libro Esdrę scriptum est. Et non fiebat opus vsq; ad annũ secundũ regni Darij regis Persarũ, Prophetauerũt autem

Hebr. 11.

Ioan. 2.

Iudæi malè negãt Christum aduenisse.

Coloss. 2.

Gene. 49.

Prouerb. 9.

Ioann. 5.

Hebraicè in domibus laqueatis.

Acto. 2.

Duo mala committũt Iudæi.

Hier. 2.

Esaia. 2.

1. Esdrę. 4.

autem Aggæus propheta & Zacharias filius Addo, prophetantes ad Iudęos qui erant in Iu-
dęa & Hierusalem, in nomine dei Israel. Tunc surrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Iosue
filius Iosedech, & cœperunt ędificare templum dei in Hierusalem, & cum eis prophetę dei ad-
iuuantes eos. Veruntamen quòd populus ille tunc temporis dixerit, nondum venit tempus
1. Esdra. 3. domus domini ędificandę, ex eadem scriptura Esdrę non comprobatur, imò omnis, inquit, po
pulus vociferabatur clamore magno in laudando dominum, eo quòd fundatum esset tẽplum
domini. Hoc tamen quibusdam eorum displicebat, & fletũ incutiebat, quod minus fiebat quàm
Iose. de an- fuerat. Siquidem vt Iosephus quoq; meminit, cum fuissent altitudinis cubitorũ centum viginti,
ti. lib. 15. reędificatum est in altitudine cubitorum sexaginta ex præcepto Darij, quod tandem Herodes
cap. 11. in antiquam magnitudinẽ reformauit. Plurimi, inquit Esdras, de sacerdotibus & leuitis, & prin
cipes patrum & seniores, qui viderant templum priusquam fundatum esset, & hoc templum
in oculis eorum, flebãt voce magna, & multi vociferantes in lætitia eleuabant vocem, nec po
Mystic⁹ sen terat quisquam agnoscere vocem clamoris lætantium, & vocem fletus populi. Vndè ergo secũ
sus hic po- dum literam dictum esse constabit. Populus iste dicit, nondum venit tempus domus domini
tius attendi ædificandæ. Igitur quomodocunq; tunc res sese habuerit, nos, vt cœpimus, sic intelligere cure-
debet, q̃ lite mus, tanquam verbum domini, tanquam prophetiam tendentem quo omnes prophetæ intẽ-
ra. dunt in tempora vel sacramenta Christi. Sequitur. [Et nunc hæc dixit dominus exercituum. „
Ponite corda vestra super vias vestras. Seminastis multum, & intulistis parum. Comedistis & „
non estis satiati. Bibistis & non estis inebriati. Operuistis vos & non estis calefacti. Et qui merce- „
des congregauit, misit eas in sacculum pertusum.] Et hæc vt litera sonat, non facilè probãtur
ex historiis, quia videlicet quod intermissum est opus, & non fiebat vsq; ad annum secundũ re-
1. Esdra. 4. gni Darij, hoc egerunt hostes Iudæ & Beniamin, quia conduxerũt aduersum eos consiliatores,
vt destruerẽt consilium eorũ omnibus diebus Cyri regis Persarum: Si inuito populo dei opus
intermissum est, quo modo illa intermissio pro crimine reputatur ei, & vindicatur in eum ste-
rilitate terræ, & defectu potus atq; ciborum, & calefactionis, siue vestium? Itaq; sicut iam dictũ,
quomodocunq; tunc se res habuerit, spiritualiter, vt cœptum est, intelligere curemus verba spi
ritus sancti. O Iudæi, qui in vtroq; peccatis, & in eo quod dicitis, nondum est tẽpus domus do-
mini ædificandæ, quod est dicere, nondum est tempus aduentus Christi. Et in eo quod habitare
præsumitis in domibus laqueatis, domus autem ista deserta, quod est confidere in operibus le
gis, tanquam Christi gratia vobis ad salutem nõ sit necessaria. Ponite corda vestra super vias
vestras, considerate diligenter operationes siue actiones vestras. Deniq; hoc pacto vobis con-
tigit, sicut illi qui seminauit multum, & intulit parum. & sicut illi qui comedit, & non est satu
ratus. sicut illi qui bibit, & non est inebriatus. sicut illi, qui operuit se, & non est calefactus, sicut
Ioan. 4. illi qui mercedes cõgregauit, & misit eas in sacculum pertusum. Seminastis quippe multam sa
lutem. Nam salus ex Iudæis est, sed intulistis parũ, quia videlicet quicquid ex patribus habere
2. Cor. 3. potuistis, parum est, imò nihil confert non suscipientibus semen benedictionis Christum. Come
distis & non estis satiati, quia videlicet paleam sectantes literæ occidentis, non attigistis granũ
spiritus viuificantis. Bibistis, & non estis inebriati, quia legentes nõn intellexistis, nolentes in-
teresse nuptiis dominicæ incarnationis, vbi de aqua vinum fit. Operuistis vos, & non estis cale
facti, id est, præclaris nominibus patrum, & sacerdotio legis adornati, & exteriori religione ve
stiti, nihilominus quàm gentes frigidi permansistis, non habentes dilectionem dei in vobis. Et
qui ex vobis mercedes congregauit, id est, qui aliqua operatus est secundum præcepta legis,
sic perdidit, quomodo qui mercedes misit in sacculũ pertusum, quia profectò absq; fide Christi
nihil opera prosunt. [Hæc dicit dominus exercituum. Ponite corda vestra super vias vestras, „
ascendite in montem, portate lignum, & ædificate domum, & acceptabilis mihi erit, & glorifi „
Colloss. 2. cabor dicit dominus.] Cum iam domus ista, quam dicimus domus vel templum corporis, in „
quo corporaliter inhabitat omnis plenitudo diuinitatis, ædificatum sit, quomodo adhuc dici-
tur vel dicendum est populo isti ex imperio domini exercituũ, ascendite in montem, portate
Roma. 9. lignum, & ædificate domum? Quomodo, inquam, nisi ac si dicatur, credite venisse Christũ, cre
dite in crucifixum, credite illum resurrexisse, & ascendite in cœlum. Denique illi quidem pri-
mi ædificauerunt hanc domum, qui promissiones acceperunt, & ex quibus ipse Christus est se-
cundum carnem, sed nos quoq; posteriores, quotiescunq; prædicamus, vel recitamus librũ ge-
neratiois eiusdẽ Iesu Christi filij Dauid, filij Abarham, & in summo eiusdẽ generationis ver-
Mons Chri tice Iesum qui de Maria natus est restificamur esse Christum, profectò ascendimus in montem,
stus. qui iuxta visionem Danielis impleuit orbem terrarũ, & inquantum vel ipsi credendo, vel aliis
Dani. 2. prædicando credentium facimus crescere numerum, in tantum portamus lignum, ędificamus
domum, & huiusmodi ędificatio siue domus acceptabilis mihi erit, & glorificabor dicit domi-
nus. [Respexistis ad amplius, & ecce factum est minus, & intulistis in domũ, & exufflaui illud.]
Non facitis ò Iudæi quod mandaui vobis, vt oporteris iustificari per fidẽ Iesu Christi, sed respexi
stis ad amplius, id est, voluistis iustificari ex operibus, quasi opus vestrũ sit amplius, quàm fides
eius,

eius, & ecce factum est minus, quod ex eo satis patet, quia quicquid operũ intulistis in domum,
exufflaui illud, & dispersum est, sicut exufflante aliquo dispergitur puluis exiguus, & vos quo-
“ que cum operibus vestris eadem exufflatione in omnes gentes dispersi estis. [Quam ob cau-
“ sam dicit Dominus exercituũ? Quia domus mea deserta est, & vos festinatis vnusquisque in do-
“ mum suam, propter hoc prohibiti sunt super vos cæli, ne darent rorem, & terra prohibita est ne
“ daret germen suum, & vocaui siccitatem super terram, & super montes, & super triticũ, & super
“ vinum, & super oleũ, & quæcunque profert humus, & super homines, & super iumẽta, & super
“ omnem laborem manuũ.] Hæc (vt supra diximus) secundum literam accidisse, difficile ex histo-
rijs comprobatur, videlicet quòd populis dixerit, nondum venit tempus domus Domini ædi-
ficandæ, & quòd idcirco prohibiti sint cæli ne darent rorem, & terra ne daret germen suũ. Nam
vt Esdras memorat & diligenter denarrat, cum alacritate magna opus faciebant simul laudan- 1. Esdræ 3.
tes Dominũ, & concinnẽtes in hymnis & confesione, quoniam bonus, quoniam in æternũ mi
sericordia eius super Israel, donec per accusationem hostium Iudæ & Beniamin actũ est, vt opus
intermitteretur, vt iam supra meminimus. Non ergo causa manifesta est, cur ex die, qua opus in-
termissum est, sterilitas terræ, vel siccitas iustè illis accidere debuerit, nisi quod satis credibile est
quia prohibiti ædificare domum Domini, nimis citò prohibentibus acquieuerũt, & circa ædi-
ficationem domus Domini negligentes atque socordes effecti sunt, gaudẽtes, quòd per hanc oc-
casionem vacaret cuiq; suam domum ædificare ad habitandum. Cæterùm quomodocunq; tunc
actum sit, nos Aggæum prophetam esse scimus vnum de prophetis, per quos vtiq; locutus est
Spiritus sanctus, & idcirco sub verbis, quibus præsentes excitabantur & confortabantur, my-
steria futurorum prophetico more illum signasse non dubitamus. Cœpto igitur modo perse-
quamur. Quam ob causam dicit Dominus exercituum, vobis respicientibus ad amplius, ecce
factum est minus, & cum hoc ipsum inferretis in domum, exufflaui illud. Quam ob causam odi Esaiæ 1.
& proieci festiuitates vestras? Videlicet quia domus mea deserta est, & vos festinatis vnusquisq;
in domum suam, id est, quia vos non quæritis iustificari per Christum, cuius solum corpus iusti Coloss. 3. Roma. 10.
tiæ domus est, & totius diuinitatis templũ, & eius iustitiæ non subiecti, festinatis vnusquisq; sta
tuere iustitiam suam. Propter hoc super vos prohibiti sunt cæli, ne darent rorem, prohibiti sunt Cæli apo-
apostoli apud vos perdere sermonem, & terra, scilicet ecclesia per orbem terrarũ diffusa prohi- stoli, terra
bita est dare germen suum, prohibita est vobis ingerere euangeliom, non quòd debeat salutem ecclesia.
vestrã cupere, sed quod non valeat nolentibus vobis ad salutem proficere, & vocaui siccitatem.
Et sicot per aliom dicit prophetam: Nubibus mandaui, ne super vos quondam vineam meam
“ pluant imbrem. Sequitur. [Et audiuit Zorobabel filius Salathiel, & Iesus filius Iosedech, sacer- Esaiæ. 5.
“ dos magnus, & omnes reliqui populi, vocem Domini Dei sui, & verba Aggæi prophetæ, sicut
“ misit eum Dominus Deus vocẽ eorum ad ipsos, & timuit populus à facie Domini. Et dixit Ag-
“ gæus nuntius domini, de nuntijs domini, populo dicens. Ego vobiscũ, dicit Dominus. Et suscita
“ uit Dominus spiritũ Zorobabel filij Salathiel ducis Iuda, & spiritũ Iesu, filij Iosedech sacerdotis
“ magni, & spiritũ reliquorũ de omni populo, & ingresi sunt, & faciebãt opus in domo Domini
“ exercituũ Dei sui, in die vicesimaquarta & quarta mensis, in sexto mense, in anno secundo Darij
“ regis.] Manifestius non est immorandum. Veruntamen hic non prætereundum, duos homines
Zorobabel & Iesum sacerdotem magnum, qui templũ illud manufactũ reædificauerũt quoddã
exemplar extitisse omni, qui templi non manufacti, scilicet corporis Christi fidem susceperunt,
suscipiũt & suscepturi sunt. Deniq; alter illorũ, videlicet Zorobabel filius Salathiel, qui filius Ie-
choniæ fuit, de tribu erat regali. Iesus verò filius Iosedech sacerdos de stirpe sacerdotali. Nónne
& omnes, qoi ad spirituale tendũt vel pertingũt, templi nõ manufacti corporis Christi, & sacer-
dotis, & regis, sacerdotes & reges sunt? Vos aũt (inquit Pertus) genus electũ, regale sacerdotium. 1. Petri. 2.
Et in Apoca. gratiarũ actionis ipsorũ vox ista est. Fecisti enim nos Deo nostra regnũ & sacerdo Apoca. 5.
tes. Sed & hoc, quòd in sexto mense ingresi sunt, & faciebant opus in domo domini, pro ipsa Mysterium
perfectione numeri senarij reminisci nos facit, quod angelus ad Mariã dixit, vbi ingrediebatur numeri se-
in vterũ Virginis verbum Deus, sapientia Dei, domũ de carne eius mox ædificatura sibi. Et hic narij. Lucæ. 1.
mensis est sextus illi, quæ vocatur sterilis. Fortè & hic mensis sextus anni secundi Darij, quo in-
gresi sunt, & faciebant opus in domo Domini, & illic mensis sextus à conceptione Iohãnis, quo
cõcipiente Virgine de Spiritu sancto, inchoatum est templum corporis Dominici, lectorẽ dele-
ctat propter perfectionem (vt iam dictum est) numeri senarij, qui constat ex partibus suis. Est
enim dimidium eius ternarius, tertia pars binarius, sexta vnitas, quæ videlicet partes simul iun-
ctæ senarium perficiunt. Eiusmodi numeros, qui valde rari sunt, arithmetici perfectos dicunt.
Ex ipso igitur numero commoniti, libenter hic quoq; prædicamus, quia perfectius inter cuncta
opera mundi nihil est templo corporis Christi, quod ædificatum est in absolutione captiuitatis
generis humani secundum typum templi illius manofecti, quod ædificatum est in absolutione
“ captiuitatis populi Dei qui de Babylone redijt. Sequitur. [In septimo mense, vicesima & prima CAP. II.
“ mensis factum est verbum Domini in manu Aggæi prophetæ, dicens: Loquere ad Zorobabel

noni mensis in anno secundo Darij regis, factum est verbum Domini ad Aggæum prophetam, dicens, Hæc dicit Dominus exercituum, Interroga sacerdotes legem dicens. Si tulerit homo carnem sanctificatam in ora vestimenti sui, & tetigerit de summitate eius panem, aut pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut omnem cibum, nunquid sanctificabitur? Respondentes aũt sacerdotes, dixerunt. Non. Et dixit Aggæus. Si tetigerit pollutus in anima ex omnibus his, nunquid contaminabitur? Et responderunt sacerdotes, & dixerunt: Contaminabitur. Et respondit Aggæus, & dixit. Sic populus iste, & sic gens ista ante faciem meam, dicit Dominus, & sic omne opus manuum eorum, & omnia quæ obtuleruut ei, contaminata erunt.] Ecce hic tertiò factum est ad Aggæum verbum Domini, pulchrũ & delectabile fidei mysteriũ, sua interrogatione innuit, quod non nisi fidelis & euangelicæ gratiæ studiosus animaduertere posit. Denique prima responsione qua interroganti Domino, siue prophetæ, si tulerit homo carnem sanctificatã in ora vestimenti sui, & tetigerit de summitate eius panem, aut pulmentum, aut vinum, ant oleum, aut omnem cibum, nunquid sanctificabitur? Respondent sacerdotes dicentes. Non Conuincuntur & iudicantur ex ore suo Iudæi cum sacerdotibus suis, quód ex lege non possunt iustificari. Quis enim fuit homo, qui sanctificatam carnem abscõditam, & colligatã tulit in ora vestimenti sui, nisi Moses, qui sacrosanctæ carnis & pasionis Christi sacramenta sub velamine legis abscondit? Hoc denique est, quod in sancta ecclesia vbique prædicatur, quod in omnibus ecclesijs Apostolus & omnis docet discipulorum Christi chorus, quia quicquid cæremoniarum in immolatione agni paschalis, & in cæteris Moses tradidit, aut scripsit, typus fuit salutiferæ pasionis Christi. Itaque dare legem eiusmodi, sine dubio carnem sanctificatã fuit ferre in ora vestimenti. Et eiusdem legis litera, populum in cibis & potibus instruere, Hoc fuit de summitate vestimenti panem aut pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut omnem cibum tangere. Sed nunquid sanctificabitur quippiam talium tactum de summitate vestimenti, cuius in ora caro sanctificata portatur? Non inquiunt sacerdotes legem scientes, & quod dicunt verum est. Igitur nec vos ò Iudæi, nec patres vestri de lege sanctificati estis, quia quid est lex, nisi vestimentum aut pannus, cuius in ora caro sanctificata, caro Christi portatur, id est, figuratur? Secunda responsione, qua interroganti Domino, si tetigerit pollutus in anima, ex omnibus his nunquid contaminabitur? respondent sacerdotes & dicunt, Contaminabitur, sine dubio conuincuntur & iudicantur ex ore suo Iudæi cum sacerdotibus suis, quód tam immundi sint, vt contaminetur omnis homo, quicunque communicat eorũ cæremonijs. Quis enim est pollutus in anima, id est, in mórte hominis, nisi Iudaicus populus, qui mediatorem Dei & hominũ Iesum Christũ occidit, & eundẽ nunc iste blasphemare non desinit? Igitur sic, inquit, populus iste, & sic gens ista ante faciẽ meam dicit Dominus, subauditur, non est sanctificatus ex lege, quam Moses dedit. Sicut non sanctificatur panis aut pulmentum tactum de summitate vestimenti, cuius in ora carnem sanctificatam homo tulerit, & sic omne opus manuum eorum, & omnia quæ obtulerint ibi, videlicet in synagoga, vel cœtu suo, vbi in anima, id est, in morte polluẽtur Christi, contaminata erunt, sicut iamdudũ per Esaiã dixit. Ne afferatis vltra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi, Kalendas vestras & solennitates vestras odiuit anima mea. Sequitur. [Et nunc ponite corda vestra à die hac & supra, antequam poneretur lapis super lapidem in templo Domini, cum accederetis ad aceruum viginti modiorum, & fierent decem, intraretis ad torcular, vt exprimeretis quinquaginta lagenas, & fierent viginti. Percusi vos vento vrente, & aurugine, & grandine omnia opera manuũ vestrarum, & non fuit in vobis qui reuerteretur ad me, dicit Dominus.] Et hoc, vt litera sonat, ex historijs demonstrare non possumus, qnod propter dilationem, siue intermisionem operis domus Domini sic euenerit, quemadmodũ dicit, Percusi vos vento vrente, & aurugine, & grandine, omnia opera manuũ vestrarũ, & quod tunc temporis ita duri, & in malo pertinaces fuerint, vt inde loquatur tanta conquestione, & non fuit in vobis qui reuerteretur ad me. Ergo potius huc respiciamus, quo nos mittit, dicendo ante hæc, & sic omne opus manuum eorum, & omnia quæ obtulerint, ibi contaminata erunt. Quo enim mittit nos dicendo, ibi, nisi ad hæc tempora, vbi sine dubio pollutus est Iudæus in anima, sicut iam dictũ est, in morte Christi Iesu, quẽ occidendo factus est homicida, & idcirco cuncta quæ offert, sunt contaminata? Ibidẽ prophetiæ spiritum ista quoque non dubitemus dicere, & in hoc dicto perseuerare vsque hodie. Et nunc, inquit, ponite corda vestra à die hac & supra antequã poneretur lapis super lapidẽ in tẽplo Domini. Dies antequam ponatur lapis super lapidem in templo Domini, omne tempus est, quod nunc præterit, antequam velint Iudæi superædificari, tanquam lapides viui, in domo vel templo, quod est ecclesia Christi, quod futurũ est, cum plenitudo gentiũ subintrauerit, vel superædificata fuerit. Culpa incredulitatis eorũ, propter quã omnia quæ offerunt contaminata sunt, & erunt quandiu fuerint ibi, scilicet in pollutione, qua in anima eius quẽ occiderũt sunt polluti, culpa inquã incredulitatis eorũ pulchrè et subtiliter innuitur his verbis mysticis. Cũ accederetis ad aceruũ viginti modiorum, & fierẽt decẽ. intraretis ad torcular, vt exprimeretis quinquaginta lagenas & fierent viginti. Quãdo enim Iudæi accesserũt ad aceruũ, & ad torcular intrauerũt, nisi quãdo Christũ de

Ex lege iustificatio non est.

Cæremoniæ legis, figura Christi.

Iudæi in anima polluti.

1. Timo. 2.

Esaiæ. 1.

1. Petri. 2.

Roma. 11.

Aceruus viginti modiorũ Christus est.

Can.7. semetipsis primogenitum, prædicantem audierunt, moriendo viderunt? Ipse est enim aceruus modiorum viginti, qui numerus binarius decennus est, quia videlicet nõ vnius tantum, sed geminæ substantiæ est, non homo tantum, sed Deus & homo est, & ecclesia quoq; eius aceruus est,
Cant.7. sicut eidem dicit ipse in Canticis. Venter tuus sicut aceruus tritici vallatus lilijs: sed non dicit, quòd aceruus ille viginti modiorum sit. Iste solus viginti modiorum aceruus est, quia (sicut iam
Mors Christi torcular fuit. diximus) geminæ substantiæ est, Deus & homo est. Sed vos Iudæi, cum intraretis ad aceruum huiusmodi, aceruum modiorũ viginti facti sunt decem modij, dimidiumq; vobis perijt, quia non Deum & hominem, sed tantum hominem attendistis. Item mors vel passio eius torcular extitit, vnde & propheta alius prospiciẽs eum, ait. Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari? Et ipse respondens, Torcular (inquit) calcaui solus. Hoc
Esaiæ 63. Leuit 25. torcular quinquaginta lagenas, id est, peccatorum remissionem facit. Numerus nanq; iste, scilicet quinquagesimus, remissionem significat secundum legem, qoæ anno quinquagesimo remissionem sacrauit, vnde annus iubileus, id est, dimittens dicitur. Sed vos ò Iudæi cum intraretis ad torcular eiusmodi, torcular lagenarum quinquaginta factæ sunt vobis lagenæ viginti, qui numerus longè est à numero quinquagesimo numero remissionis. Plus quàm dimidium vobis defecit. Nam totius quod erat reponẽdum, tres vobis partes desunt, & tantummodo duæ susceptæ sunt.
Pro quinq; partibus duas tantũ receperunt Iudæi. Quinq; partes suscipi debuerunt, quæ ita totum perficiunt sicut quinque decades in quinquaginta surgunt, & sacratũ faciunt iubileum. Quænam sunt duæ partes quas suscepistis? Videbat natum ex Maria, passumq; vel mortuum, quamuis peruerso corde non ignoratis. Quæ sunt tres partes, quas omisistis? Nimirum resurrexisse, in cælum ascendisse, atque ad iudicandum viuos & mortuus venturum esse, non creditis. Non igitur ignoretis, aut scire vos dissimuletis cur Dominus dixerit, quòd omne opus manuum vestrarum, & omnia quæ offertis contaminata sint, sicut secundum legem contaminatur omne quod pollutus in anima tangit. Nam ista causa est, quòd vos accessistis ad aceruum viginti modiorum, & decem fecistis, id est, Christum & Deum hominem præsentem habuistis, & hominem videntes, Deũ ex operibus cognoscere noluistis, quodq; intrastis ad torcular, & de qoinquaginta lagenis viginti fecistis tribus partibus de toto relictis, tantumq; duabus susceptis, id est, verum hominem, & verè mortuũ experti, victorem esse mortis, ascensorem esse cæli, iudicem esse venturum seculi, non accipitis. Quod deinde subiungit, percussi vos vento vrente, & aurugine & grandine, omnia opera manuum vestrarũ, & non fuit in vobis, qui reuerteretur ad me, hoc est, quod nunc vsq; videmus, quia miserabile passi excidiũ, cum ceciderunt in ore gladij, ciuitate & templo flagratis, & qui superfuerũt captiui ducti in omnes gentes, veracem ipsum esse sciunt qui prædixit, fere nullus est, qui ad eum reuerti velit, dura ceruice, & corde indomabili. Sequitur. [Ponite corda vestra ex die ista, & in futurum, à die vi-
Roma, 11. cesima & quarta noni mensis, à die qua fundamenta iacta sunt templi Domini ponite super cor vestrum.] Quamuis dixerit, & verum dixerit, & non fuit in vobis, qui reuerteretur ad me, tamen quia futurum est, vt reliquiæ conuertantur ex eis, videlicet cum plenitudo gentium subintroierit, adhuc hortatur & dicit, Ponite corda vestra, &c. Porrò in eo quod ita dicit, ex die ista, & in futurum à die vicesima & quarta noni mensis, à die qua fundamenta iacta sunt templi Domini, ponite super cor vestrum, nullum diem libentius intellexerim, quàm diẽ natiuitatis eius, de quo agitur, Domini nostri Iesu Christi, templi vtique Domini, templi non manu facti. Nam
Nonus mensis. Exodi 12. de vicesima & quarta noni mensis scilicet Decembris, ille enim Romanis quidem à Martio decimus est, sed Iudæis nonus ab Aprili, qui secundum legem primus illis in mensibus anni est, die (inquam) vicesima & quarta noni mensis, id est, Decembris, Christus de virgine natus est, scilicet octauo Calendas Ianuarij. Media nocte natus est, & illa nox erat præteritæ diei, quia non ita vt nunc à resurrectione eiusdem Domini, nox tunc præcedebat diem, sed dies noctem. Igitur diem quam hic dicit diem natiuitatis illius libentissimè intellexerim, quæ videlicet dies apud Romanos quidem per omnes annos vicesimaquarta est mensis Decembris, apud ipsos autem Iudæos, quia secundum lunam computãt menses, nõ per omnes annos, sed tertiodecimo duntaxat anno
Luc. 2. lunaris cycli, iidẽ vicesimaquarta est eiusdẽ mẽsis. Ex die ista (inquit) & in futurũ quo Christo nascẽte fundamenta vtiq; iacta sunt tẽpli corporis eius sacrosacti, & inde per succedentes dies & annos ædificatũ est, proficiendo sapiẽtia, ætate, & gratia apud Deũ & homines. Ponite corda vestra, considerate quæ & quanta facta sint magnalia, quãta vobis nõ credẽtibus mala, quanta credentibus prouenerint bona. Quæ sint illa bona, si quasi nesciẽtes quæretis, iam dicã. [Nunquid iam semen in germine est, & adhuc vinea, & ficus, & malogranatũ, & lignũ oliuæ nõ floruit? Ex die ista benedicã.] Interrogando vehementius affirmat illud, vnde nemo dubitat, quia videlicet mense nono, mense Decẽbri, qui (vt iam dictũ est) ab Aprili nonus est Hebræis, semẽ in germine non est, nec enim hoc tẽporis natura fert, nec vinea, nec ficus, nec malogranatũ, nec lignũ oliuæ florescit. Sic nimirum, quando natus est Christus, ferè nusquã erat semen in germine iustitiæ, aut flos sanctitatis, ita vt in vinea vel ficu, & malogranato, & ligno oliuæ, per quæ intelligimus iustos homines, posset parere. Quõ illo tẽpore anni, quo et Christ9 nat9 est, intrinsec9 latet, quicquid

viroris

viroris est in germine, vinea, ficu, & malogranato, seu ligno oliuæ, frigore cuncta constringente, Matth. 2.
ita quicquid in paucis hominibus erat iustitiæ, supprimebatur, Herode impio regnãte, propter
quem vel maximè non erat tutum, vel iam sciretur quòd de Spiritu sancto impregnata fuisset Genes. 29.
virginitas Mariæ, quippe cum nec loqui quisquam auderet manifestè de Mesia, id est, Christo,
quòd tempus aduentus eius existeret, eò quòd regnante alienigena sceptrum de Iuda & dux de
femoribus eius ablatus esset. Igitur prophetali induitu in illius diei vel temporis consideratione
positus. Nunquid (ait) iam semen in germine est, aut lignum floruit? subauditur non, statimque
subiunxit, Ex die ista benedicam. Ponite corda vestra, iterum dico, ponite cor vestrũ, & videte
quia ita est. Nam ex illa die me benedicite, semen in germine apparuit, vinea, ficus, & malogra-
natum, & lignum oliuæ floruit, id est, omnis iustitiæ fructus & decus crescere & proficere cœ-
pit. Primò in paruis innocentibus, quos funestus Herodes occidit, quomodo pietas germinauit?
quomodo lignum oliuæ floruit? Per totum orbem quidam paradisus spiritualis, lilijs castitatis
& rosis cœpit vernare martyrij, tantumq; fructum exuberauit vsq; nunc, & exuberabit vsque in
" finem seculi, vt bene decuerit dicere Dominum Deum ad gloriam suam, ex die ista benedicam.
" Sequitur. [Et factum est verbum Domini secundo Ad Aggæũ in vicesima & quarta noni men-
" sis, dicens. Loquere ad Zorobabel ducem Iuda, dicens. Ego mouebo cælum pariter & terram, & Oseæ. 2.
" subuertam solium regnorum, & conteram fortitudinem regni gentium, & subuertam quadri-
gam & ascensorem eius, & descendent equi & ascensores eorum, vir in gladio fratris sui.] Zo-
robabel dux filiorum Iuda, qui templũ reædificauit nomine & opere, & in ipso principatu suo
similitudinem gessit Domini nostri Iesu Christi, sicut & multi iustorum vel prophetarũ, quem-
admodum ipse dicit. Et in manu prophetarum meorum assimilatus sum. Nomine, quia Zoro-
babel interpretatur natus in Babylone. Et quis in Babylone tam insigniter est natus, quàm ille, Psal. 2.
qui cum in forma Dei esset, semetipsum exinaniuit, veniens in hunc mundum qui vere est Baby Psal. 67.
lon in similitudinem hominũ factus, & habitu inuentus vt homo, ob huiusmodi causam vt sol-
ueret captiuitatem nostram, vt sicut Psalmista cecinerat. Ascendens in altum captiuam duceret
captiuitatem. Opere, quia manus eius fundauerunt domum illam manufactam, & manus eius
perfecerũt eam. Et quis alius, nisi Ipse Iesus Christus fundauit templũ non manufactũ corporis
sui, & nunc vsq; ecclesiam, quæ est corpus eius, plenitudo eius de viuis & electis lapidibus perfe-
cit? Principatu suo, quia princeps & dux fuit filiorum Iuda? Et quid est Iuda, quod interpretatur Ephes. 1.
confessio, nisi vniuersitas confitentiũ Domino. Et quis nesciat principẽ confessionis nostræ esse 1. Petri 2.
Iesum? Cum igitur audimus factũ esse verbũ Domini ad Aggæũ, vt loqueretur ad Zorobabel, vi Hebr. 3.
delicet pulchrè intelligimus, quia totius salutis nostræ festiuitas & omnis prophetiæ veritas à
Christo nascente de Maria virgine celebranda atque implenda, suscepta & in ipsum directa est.
Quid aũt sibi volũt quatuor dicta hæc quæ promisso, Ego mouebo cælũ & terrã, ita cõtinuat, Et
conuertam soliũ regnorũ, & conterã fortitudinẽ regni gentiũ, & subuertã quadrigam & ascen-
sorem eius, descendent equi & ascensores eorũ? Idem enim videtur toties repetisse, & hoc est, su-
buertã soliũ regnorũ, quod est, & conterã fortitudinẽ regni gentiũ, &c. similiter. Sed reuocemus Danie. 7.
ad memoriã illã Danielis visionẽ, in qua quatuor bestiæ grãdes ascendebãt de mari. Prima quasi
leæna. Secunda similis vrso. Tertia, quasi pardus. Quarta, terribilis atq; mirabilis, & fortis nimis,
dentes ferreos habens magnos, comedens atq; cõminuens, & reliqua pedibus conculcans, & de-
inde antiquus dierũ thronis positis sedit, & venit cum nubibus cæli quasi filius hominis, atque
peruenit vsq; ad antiquũ dierũ, & dedit ei potestatẽ, & honorẽ, & regnũ, interfecta bestia, aliarũ
quoq; bestiarũ potestate ablata. Quod enim apud illũ, videlicet Danielẽ, talibus est imaginibus
præsignatum, hoc ipsum in isto est verbis repromissum. Iste Zorobabel propter nos (vt iam di-
ctum est) in Babylone natus, ad quẽ quatuor ista dicuntur, ille filius hominis est, quibus quatuor
bestijs interfectis, siue sublatis, potestas, honor, & regnũ soli datur, quod nõ corrũpetur. Deniq;,
quia quatuor regna fuerunt, quæ ex istorum prophetarũ tempore contra Deũ sese extulerũt, &
per quæ nisus est diabolus destruere locum & gentem, vnde salutem mundi Christũ nasci opor-
tebat, secundum quod iurauit Deus Abraham, idcirco quatuor hic dicta sunt, & subuertã solium
regnorũ, scilicet soliũ Babyloniorũ, & cõterã fortitudinẽ regni gentiũ, videlicet, Persarũ & Mœ-
dorum. & subuertam quadrigam & ascensorem eius, nimirũ regnũ Græcorũ, & eum qui in illo
regno contra Deum eius magnificatus est impium Antiochũ, qui Epiphanes, siue illustris dictus
est. Et rectè illud regnum quadrigam nominauit, quia post mortem Alexandri magni in qua- 1. Mach 1.
tuor regna diuisum est, sicut significatum fuerat Danieli, quia hircus caprarum factus est ma- Danie. 8.
gnus nimis, cumq; creuisset, fractũ est cornu magnum, & orta sunt cornua quatuor subter illud
per quatuor ventos cæli. Et descendent equi & ascensores eorum, scilicet Romanum Imperium,
cuius equi multi, & equorum ascensores plurimi fuerunt. Quo descendent? Nimirum illuc vbi
Daniel vult intelligi dicendo. & vidi, quoniam interfecta esset bestia, & perijsset corpus eius, & Danie. 7.
traditum esset ad comburendum igni, & de hoc regno maximè notandum, quia cum dixisset,
& descendẽt, & ascẽsores eorũ, addidit, vir in gladio fratris sui, q̃a quod fere nulli incognitũ est,

Lucæ 21. Romanũ imperium ciuilibus, imò plus quàm ciuilibus bellis semetipsum persæpe lacerauit. Et iam quidem particulatim & paulatim subuersa & contrita sunt, & subuertentur, & descendent regna hæc. tunc autem, quando faciet quod præmisit Dominus, dicens. Ego mouebo cælum pariter & terram, de quo videlicet motu omnes scripturæ loquuntur, quo & virtutes cælorum mo-
Esaiæ 5. uebuntur, tunc omnia simul subuertentur, & descendent, videlicet, in infernum, quia propter hoc (inquit Esaias) dilatauit infernus animam suam, & descendent sublimes eius, gloriosiq; eius ad eum. Sequitur. [In die illo dicit Dominus exercituum, assumam te Zorobabel fili Salathiel ,,
Omnia regna gentiũ rapina sunt. serue meus dicit Dominus, & ponam te quasi signaculum, quia te elegi, dicit Dominus exercituum.] ,, Quomodo assumam te in illo die? Videlicet, ostendam quòd assumpserim te, & quòd regnum tuum sit legitimum, rapina verò fuerit omne solium regnorũ, omne regnum gentium, quia regnauerunt non ex me. principes extiterũt, & ego antiquus dierum non cognoui, & iniuria facta est mihi in republica mea, quia non respexerunt ad caniciem, siue antiquitatem meam, & ius meum quantum in ipsis fuit, infringere fuerunt ausi. Nemo quippe in regno meo, in mundo quod totum est & esse debet iuris mei, quia mundum ego feci, nullus, nisi ex me, regnare debuit. Quicquid homines egerunt noui & hesterni, ego antiquus dierum faciam quod est meus,
Christus dicitur Zorobabel, & filius Salathiel ordinabo regnum meum, statuam ex me regem meum, assumendo te ô Zorobabel serue meus, qui vnde Zorobabel, inde seruus meus es, quia formã serui accipiens, in Babylone, id est, in mundo, natus es, filius Salathiel, id est, filius petitionis Dei, filius quem longo & magno desiderio sanctorum vel iustorum vniuersitas à me Deo suo, vt te mitterem, petiuit. Te assumam dando tibi
Philip. 2. potestatem, & honorem, & regnũ & omnes populi, tribus, ac linguæ seruiẽt tibi & potestas tua, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnũ tuum quod non corrumpetur. Assumam te (inquit)
Iohan. 6. & ponam te quasi signaculum, quod videlicet signaculum pater signauit, ait ipse de semetipso,
Coloss. 1. & sanctificauit. Apostolus quoque ipse est (inquit) imago Dei inuisibilis, & figura substantiæ
Hebr. 1. eius. Dicendo quasi signaculum, non minuit veritatem signaculi, sicut in psalmo dicendo, facti
Psal. 125. sumus sicut consolati, non diminuitur veritas consolationis. Nos quoque vulgari sermone sic dicere solemus, fecisti quasi fidelis, sicut amicus, & ita dicendo, vere fidelem, vere amicum præclarè pronunciamus. Itaq; sicut signaculum, id est, verè signaculum, quo sicut annulo, siue imagine regis cæra subiecta, ita signatur & similitudine decoratur credens & fidelis anima. Vbi ponam te? Nimirum in conspectu meo, ad dexteram meam, in gloria mea, in omnipotentia mea, vt habeas omnem potestatem in cælo & in terra, quia te elegi ô forma serui, vnam esse personam cum forma Dei. In tam breui versiculo tertiò repetitum esse, dicit Dominus exercituum, non debet nobis videri tædiosum, aut superfluum, sed delectabile, & operosum, quia reuera forma serui, Hoc dulcissimæ promissionis eloquium, Dominus pater dixit, Dominus verbum dicit, Dominus Spiritus sanctus dicit, & hoc opus totius est trinitatis, quod illa forma sedet à dextris Dei, ta-
Cantic. 5. lis, vt sponsa eius gratuletur, & dicat. Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex milibus.

FINIS LIBRI PRIMI ET VLTIMI IN AGGAEVM.

PROLOGVS RVPERTI ABBATIS
IN ZACHARIAM PROPHETAM.

Apoca. 3. A Longè spectatum, ô diligens anima, Zachariam nunc ingrederis, qui vndecimus est in ordine duodecim prophetarum. Quis nisi verus & sanctus, qui habet clauẽ Dauid, aperiet intelligẽtiæ ostium, dabitq; sermonem rectum, & bene sonãtem in os tuũ. Quid est quod mente retractas, assistens iam, & pulsans ad huius
Visio huius Ruperti. prophetæ, imò propemodum pulcherrimi Euangelistæ ostiũ. Vidi per noctem, ait, Et ecce vir ascendens super equum rufum, atq; hoc dicens, reminisci me facit, quod nescio qualiter sapiens quis accepturus sit, quia vidi per noctẽ, & ecce immensitas lucis, & patria liminis dulcè rubentis, & rubicundo sereno lucentis, vltra quàm dici possit, & in ea cantus suauis, cantus multitudinis iugiter canẽtis, & absq; interruptione consonã laudem personantis. Illuc appropinquanti accesserunt exinde obuiam quidam pusioli, & applaudentes lætabundi. iste (inquiũt) ille est, qui de Domino nostro sic & sic loquitur, Hæc & talia dicit. Interim illius
Psal. 8. patriæ quædã suauitas ineffabilis inundabat secretiora ventris, & dicebat spiritus animæ intelligenti, quòd illi concentui deberet consociari. Nónne hæc infantilia sunt? Sed tu Domine Deus noster, cuius admirabile est nomen in vniuersa terra, Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Igitur quicunque hæc audit, siue infantem, siue virum accipere velit, tendenda chorda ingenij, percutienda est cithara pectoris, tuam Christe fidem spirantis, at rogandus est spiritus tuæ charitatis, quatenus ipse componat promptæ modulamina laudis, qui iamdudum hoc inspirauit,

ſpirauit, vt de prophetarum theſauris nihil aliud ſperem, nihil aliud cupiam conſequi, quàm te-
ſtimonia tua, teſtimonia fidelia euangelij tui, quod euangelizatum eſt nobis, quia iſte ſunt ſcri-
pturæ quæ teſtimonium perhibent de te, ſicut dixiſti Iudæis, ſcrutamini ſcripturas, quia in ipſis Iohan. 3.
vos putatis vitam habere, & illæ ſunt, quæ teſtimonium perhibent de me. Ecce in introitu aſſi- Pſal. 18.
ſtens huius ſcripturæ, illud quod verum eſt, decanto, & ſedula mente rumino, quia teſtimonium
Domini fidele, ſapientiã præſtans paruulis, Iuſtitiæ Domini rectæ lætificantes corda, præceptũ
Domini lucidum illuminans oculos. Fiat mihi ſecundum illud quod dixiſti tu Deus noſter & Pſal. 80.
Dominus, dilata os tuum, & implebo illud.

RVPERTI ABBATIS
TVITIENSIS IN ZACHARIAM PROPHETAM, COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

IN MENSE octauo, in anno ſecundo Darij regis, factum eſt verbum Domini
ad Zachariã filium Barachiæ, filij Addo prophetam, dicens. Iratus eſt Dominus
ſuper patres veſtros iracundia.] Aggæus iſte et Zacharias contemporales fuerunt 1. Eſdræ 3.
ſimúlque ſub Dario, ſecundo regni eius anno prophetauerũt, adiuuantes Iudæos
& confortantes, ſicut in Eſdra ſcriptum eſt. Tunc ſurrexerunt Zorobabel filius Darius
Salathiel & Ioſue filius Ioſedech, & cœperũt ædificare templum Dei in Hieruſa quartus à
lẽ, et cũ eis prophetæ Dei adiuuantes eos. Duobus mẽſibus Aggæus prior quàm Zacharias prophe Cyro rex.
tare cœpit. Siquidem ad iſtum in menſe octauo, ad illum autem in menſe ſexto eiuſdem anni,
qui erat ſecundus Darij regis, factum eſt verbum Domini. Idcirco ſicut prophetæ tempore, ita
& ſcripturæ iſtum ille præcedit ordine. Porrò Darius, cuius anno ſecundo prophetauerũt, filius
Idaſpis quarto loco poſt Cyrum, Mœdis & Perſis imperauit. Denique Cyro filius eius Camby
ſes, & Cambyſe duo fratres Magi ſucceſſerunt, eiſque interfectis, Darius iſte rex conſtitutus eſt.
A primo anno Cyri regis, qui templum Domino reædificari iuſſit in Hieruſalem, & quinqua- Zacharias
ginta fermè millia captiuorum remiſit in Iudæam, XL. computantur anni, in quibus altare tan- in nomine
tùm extructum fuerat, & iacta templi fundamenta, vicinis nationibus eos ex præcepto Cam- Chriſti ty-
byſe regis, ne templum vel ciuitatem ædificarent prohibentibus. Secundum magnitudinem gra pum geſſit.
tiæ vel meriti, quo dignus extitit in libro vitæ conſcribi. Nomen quoque apud homines iſte
ſortitus eſt, vt vocaretur Zacharias, quod interpretatur memoria Domini, & filius Barachiæ, id
eſt, filius benedictionis Domini, & filius Addo, id eſt, filius teſtimonij Domini. Magnæ gratiæ fi
lius prædicatur nominibus iſtis, & ipſa gratia cognoſcenda eſt, ex ipſo quod ad eum factum eſt
verbum Domini, cuius in ingreſſu nunc aſſumus, quod ſic incipit. Iratus eſt Dominus ſuper pa-
tres veſtros iracundia. [Et dices ad eos. Hæc dicit Dominus exercituum Conuertimini ad me,
dicit Dominus exercituum, & conertar ad vos, dicit Dominus exercituum.] Sicut in fine Ag-
gæi, ita & in huius initio trina refulget repetitio nominis Domini. Nunquid caſu vel ſine in-
tuitu rationis putamus ita dictum, Hæc dicit Dominus exercituum. Conuertimini ad me, ait
Dominus exercituum, & conuertar ad vos, dicit Dominus exercituum? Non vtiq; caſu, non ſine
rationis intuitu, ſed quia propheta erat, & prophetali oculo in illud tempus acceptabile, in illũ
diem ſalutis totus tendebat, quo dicendum erat. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos
in nomine patris, & filij, & Spiritus ſancti, & vt abluerentur peccata illa per ſanguinem Chriſti,
propter quæ Dominus iracundia ſuper patres veſtros iratus fuerat. Quo snanque ſuper patres,
& quali fuerat iratus iracundia? Nimis anguſtam facimus nobis ſanctam ſcripturam, ſi nullam Qualis fuit
intelligimus aliam iracundiam, quàm captiuitatem vnius generationis, quæ ſuo tempore du- illa iracun
cta eſt in illam Babyloniam, quandam mundi huius particulam, nullóſque patres alios, niſi Iu- dia Domi-
dæos, qui in Babylone defuncti ſunt patres Iudæorum, qui inde reuerſi ſunt. Sed profectò non ni.
valde magna erat iracundia, pertranſiſſe de gente in gentem & de regno ad populum alterum.
Non (inquam) valde magna illi, qui maiorem conſiderat, cuius iſta quædam ſimilitudo, tenuiſq;
fuit vmbra, per quam velut imaginem, puerilis hominum ſenſus, magnam iracũdiam, veramq;
captiuitatem, in quam decidit per Adam & de qua liberatus eſt per Chriſtum, paulatim intro
ductus, agnoſcat igitur iratus eſt (inquit) Dominus ſuper patres veſtros iracundia, ſubauditur,
quam iracundiam portaſtis & vos. ſicut & alius propheta confitens loquitur, Patres noſtri pec- Thren. 5.
cauerunt, & non ſunt, nos autem iniquitatem eorum portauimus. Non poteſt illa iracundia ſe Epheſ. 2.
dari, non poteſt ille paries inimicitiarum ſolui, niſi per fidem Ieſu Chriſti, niſi ſignari propereris
in nomine patris, & filij, & Spiri. ſan. Dices ergo (inquit) ad eos. Hæc dicit Dominus exercituum

pater,aic Dominns exercituum filius,dicit Dominns exercituũ Spiritus sanctus. Conuertimini
ad me,& conuertar ad vos,id est,credite in me, & iracundia remota in reconciliationem susci-
piam vos.[Ne sitis sicut patres vestri, ad quos clamabant prophetæ priores, dicentes.Hæc di-
cit Dominus exercituum.Conuertimini de vijs malis,& cogitationibus vestris pessimis,& non „
audiuerunt neq; attenderunt ad me, dicit Dominus.]Hoc simile est illi,quod Spiritus sanctus di- „
cit in Dauid.Hodie si vocem eius audieritis,nolite obdurare corda vestra,sicut in irritatione se- „
cundum diem tentationis in deserto,vbi tentauerunt me patres vestri,probauerunt,et viderunt
opera mea,&c.Quod hic dicit.Ne sitis sicut patres vestri, hoc est in illo, nolite obdurare corda
Psal. 94. vestra sicut in illa exacerbatione vbi tentauerunt me patres vestri. Et quod hic dicit.Et non au-
Hebræ. 4. dierunt neque attenderunt ad me,hoc est in illo,Ipsi verò non cognouerunt vias meas.Igitur ad
quem diem nos ducit Apostolus in verbis illis, Hodie si vocem eius audieritis, ad ipsum respice-
re pulchrum est, in isto dicente.Ne sitis sicut patres vestri. Quoniam ergo (inquit idem Apo-
stolus)superest,quosdam intrare in illam requiem,et hi,quibus prioribus annunciatum est,non
introiuerunt propter incrudelitatem,iterũ terminat diem quendam in Dauid,dicendo post tan
tum temporis.Hodie si vocem eius audieritis,nolite obdurare corda vestra. Nam si Iesus eis re-
Ne sitis sicut patres vestri. quiem præstitisset,nunquam de alia loqueretur post hac die. Et reuera hodie, hoc tempore sa-
lutis gratiæ,qui mundo illuxit,à Christi passione & resurrectione dicitur non solus Iudæis.ne si-
tis sicut patres vestri,ad quos clamabant prophetæ priores,& non audierunt, neq; attenderunt,
ne obduretis corda vestra,sicut patres vestri qui me tentauerunt,et in deserto prostrati sunt,nec
in illam requiem intrierunt.sed & nobis cunctis hominibus quacunq; sint ex gente vel natio-
ne,dicitur,Nec sitis sicut patres vestri Adam et Eua,qui in illam requiem,id est,in paradisum in-
Nume. 14. troierant, & eadem requie sese indignos fecerunt.Veruntamen & hoc sciendum, quia quicunq;
murmuratores,aut rebelles in professione Christianitatis sunt,quacunque ex gente vel natione
sint,patres eorum rectè dicuntur illi,qui transito mari rubro,quamuis Aegyptum reliquisse vi-
derentur,in illam repromissionis terram non introièrunt,sed in deserto prostrati sunt,& illi qui
deinceps missos ad se prophetas non audierunt,cuncti murmuratores vniuersi rebelles illorum
filij sunt, videlicet per imitationem,& proinde non minus Græcus, quàm Iudæus, si dictum
intelligat,ne sitis sicut patres vestri,&c.Sequitur.[Patres vestri & prophetæ vbi sunt?Nunquid „
in sempiternum viuent?Veruntamen verba mea & legitima mea,quæ mandaui seruis meis pro- „
phetis,nunquid non comprehenderunt patres vestros?] Ac si dicat, Saltem vexatio tunc intel- „
lectum det auditui,quoniam cum in pace habitaretis,prophetis quos mittebam, credere nolu-
Esaiæ. 28. istis,potius vestris attendentes pseudoprophetis. Vbi nunc ille patres vestri & prophetæ sunt?
Illos namq; prophetas mendaces insultabunda requirit veritas, de qualibus Hieremias, Nolite
Hiere. 27. (inquit) audire verba prophetarum dicentium vobis. Non seruietis regi Babylonis,quia men-
dacium ipsi lòquuntur vobis,quia non misi eos(ait Dominus) & ipsi prophetãt in nomine meo
mendaciter.Nunquid(ait)eiusmodi prophetæ vestri in sempiternum viuent?Imò illi citius mor
Ibid. 28. tui sunt,exempli gratia,vt ille Ananias,qui contra Hieremiam,imò contra Dominum falso pro-
phetauerat,Non misit te Dominus(ait Hieremias)& tu confidere fecisti populum istum in men
dacio.Idcirco hoc anno morieris,dicit Dominus, aduersus enim Dominum locutus es. Et mor-
tuus est in anno illo mense septimo. Nunquid ergo in sempiternum viuent? Nequaquam,sed
verba mea & legitima mea, quæ mandaui seruis meis prophetis,illa viuunt, & illa patres ve-
stros comprehenderunt.[Et conuersi sunt,& dixerunt.Sicut cogitauit Dominus exercituum fa-
Non recta conuersio Iudæorum cere nobis secundum vias nostras,& secundum adinuentiones nostras fecit nobis.] Non bona
conuersio nec suauis videtur dictio,imò murmurosa diuinæ seueritatis reprehensio,in eo quod „
dicunt, sicut cogitauit Dominus exercituum facere nobis, Ita fecit.Quando melius atq; suauius „
Danie. 9. Daniel & socij eius.Domine Deus magne & terribilis,peccauimus, iniquè fecimus, omnia quæ
induxisti super nos,& vniuersa quæ fecisti nobis,vero iudicio fecisti,tibi iustitia,nobis autem
confusio faciei,&c.his similia.Recta conuersio & amabilis dictio talium,vbi semetipsos sic ac-
cusant,vt iustificent Deum.Non ita patres vestri(inquit)sed conuersi sunt,et dixerunt.Sicut co-
gitauit Dominus exercituum facere nobis secundum vias nostras, & secundum adinuentiones
nostras fecit nobis.Ita dicendo semetipsos non iustificãt,quia non possunt, iustitiam autem Dei
non prædicant,quia nolunt.Videas vsque hodie Iudæos nimirum patrum eiusmodi,patrum ma
lorum filios pessimos,Ita permanere peruersos, vt si quæras,cur captiui sunt? nihil aliud dicant,
nisi istud.Sicut cogitauit Dominus,sicut placuit Domino,secundum vias nostras fecit nobis,&
nunquam causam confiteri vel nosse velint, propter quam Dominus ita cogitauerit, vel cogi-
tare facere debuerit. Dicunt quidem,Secundum vias nostras fecit nobis, sed dicere nolunt,quæ-
nam illæ viæ fuerint.Perseuerat nihilominus sermo diuinus sermo propheticus.Ne sitis(inquiẽs)
sicut patres vestri,et illi factis reclamant,imò erimus sicut patres nostri, vnde fit, vt inexcusabi-
les sint.[In die vicesima & quarta vndecimi mensis Sabath, in anno secundo Darij, factũ est ver
bum Domini ad Zachariam,filium Barachiæ,filij Addo prophetam, dicens. Vidi per noctem,
& ecce

" & ecce vir ascendens super equum rufum, & ipse stabat inter myrteta, quæ erant in profundo,
" & post eum equi rufi, varij & albi, & dixi, Qui sunt isti Domine mi? Et dixit ad me angelus Do-
" mini, qui loquebatur in me. Ego osteodam tibi quid sint hæc. Et respondit vir, qui stabat inter
" myrteta, & dixit. Isti sunt, quos misit Dominus vt perambulent terram. Et responderũt ange-
" lo Domini qui stabat inter myrteta, & dixerunt. Perambulauimus terrã, & ecce omnis terra ha-
" bitatur & quiescit.] Visio pergraodis & admirabilis, vnius Dei, scilicet vicesimæquartæ vnde- Visio pergrandis.
cimi mensis in anno secondo Darij, coius mense octauo primum fuerat factum ad hunc Zacha-
riam verbum Domini, visio (inquam) pergrandis, & valdè clarior est, quàm vt pati queant no-
stri cæcutientes oculi claritate nimia reuerberati. Incipit à viro ascendente super equum rufum.
& stantem inter myrteta, quæ eraot in profundo, & terminatur illic vbi coronatur Iesus filius
Iosedech sacerdos magnus, coronis Heliræ, & Tobiæ, et Hidaiæ, et Hen filij Sophoniæ. Qua voce,
qualibus verbis pulchritudinem atque maiestatem eloquar tantæ visionis? Adsit author ipse &
ordinator visionum propheticarum spiritus Domini, quia prophetica quædã historia, quædam
pistorica prophetica est expectationis & aduentus tui Christe fili Dei, passiools, & gloriosæ re-
surrectionis siue clarificationis tuæ Christe fili hominis, & secũdi aduẽtus tui, quo in nouissimo
Dei gloria & honore coronatus, & coronarum tuarum nullus est terminus, regni tui nullus erit
finis. Talem tamq; amabilẽ tuæ laudis historiam, se vtcunq; contemplari gaudet animus fidelis,
optat eloqui lingua tuo deuota nomini. Vidi (inquit) per noctem, & ecce vir ascendens super
eqoum rufum, & ipse stabat inter myrteta, quæ erant in profundo. Præmiserat ita. Factum est
verbum Domini ad Zachariam filium Barachiæ, filij Addo prophetam, dicens, & antequam
ipsa Domini dicta, quæ sibi erant optabilia, subiungit, Zelatus sum Hierusalem, & Sion zelo ma
gno, &c. Sie & Lucas in Actibus apostolorum cum præmisisset, Stans Petrus in medio fratrum, Acto. 1.
dixit, breoiorem licet quàm hic digressionem fecit, subiungens. Erat autem turba hominum si-
militer ferè centum viginti. Itaq; per anticipatiooem intelligendum quod præmisit, factum est
ad me verbum Domini, dicens, plus enim narrabit ordinem gestæ rei, demumq; ipsa ordietur
gratiosa dicta Domini. Vidi (inquit) per noctem. Rectè per noctem, vt ipsum tempus visio-
nis tristitiæ & mœrori congrueret, in qua ipsa erat, videlicet propter diuturnam gentis & loci
desolationem. Ob eandem causam et Daniel in nocte vidit. Et aspiciebam (inquit) in visu noctis. Danie. 17.
Longa nox & frigida, nec minus erat obscura. Erat enim vicesimaquarta vndecimi mensis Sa-
bath, qui apud oos Februarius dicitur. Vicesimaquarta die, luna prope est in defectu. Igitur &
prolixitas noctis, & asperitas frigoris, & defectu luminis, seu lunæ sublustris, tristitiæ congrue-
bant, in qua nimirũ propheta consolatione indigebat supernæ visitationis & allocutionis, quæ
huiusmodi fuit. Ecce vir qui ascendens super equum rufum. Ad quid ascendens super equum
rufum, nisi vt faceret, quod postmodũ dicit. Reuertar ad Hierusalem in misericordijs? Vir enim Vir super equum, filius Dei in humana natura.
ille ipse est Dominus, & propterea super equum ascendere videbatur, quia tempus erat, vt ad
illam ciuitatem suam reuerteretur, quia tempus venerat miserendi eius. Quid erat ille equus,
nisi humana natura ipsius? Nondum quidem erat homo factus, sed hoc vt fieret, parabatur, &
quod in re futurum erat, præsenti visione significabatur. Ob hoc pulchrè super æquũ ascendere
videbatur, ad Hierusalem in misericordijs reuersurus, quia videlicet Hierusalem illam reædifi-
cari causa ista exigebat, vt esset, vnde iuxta promissiones, quæ ad patres factæ sunt, ipse homo
factus nasceretur. Equum autem vidit, vel dixit rufum propter ipsius sanguinem rubicundum.
Eundem equum Iohannes in Apocalypsi vidit album. Vidi (inquit) cælum apertum, & ecce
equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur fidelis, & verax, & exercitus qui sunt in cælo, Apoc. 19.
sequebantur eum. Vous idémque equus, & ille propter suam inoocentiam visus est albus, & hic
propter passionis suæ sanguinem rufus. Quid aliud intendit ecclesia, dum dicit io Canticis, Di-
lectus meus candidus & rubicundus? Et ipse stabit inter myrteta, quæ erant in profundo. Myr- Caot. 5.
tus temperatiuæ naturæ est, & hanc arborem medicorum libri aptam asserunt curandis infir-
mitatibus, & maximè mulierum necessitatibus plurimis. Dicitur autem myrtus à mari, eò quòd
maris littoribus soleat innasci. Vnde est illud Vergilij, Litora myrtetis lætissima. Et amantes Iohan. 5.
litora myrtæ, Quid ergo significat myrteta, nisi sanctas & verè salubres legis & prophetarum
atq; psalmorum scripturas? Et iste vir de quo loquimur, nónne iam tunc stabat inter huiusmodi
myrteta? Etenim scrutamini (inquit) scripturas, & illæ sunt qui testimonium perhibent de me.
Planè ab omnibus sanctis scripturis testimonium habere, hoc est ioter myrteta stare. Et myrteta
(inqoit) erant in profundo. Nam reuera sanctarum scripturarum magnum est profundum. Vnde Psal. 41.
Psalmista. Abyssus (inquit) abyssum inuocat, id est, votus scripturæ profunditatem vt penetrare
valeas, alterius scripturæ ad mota profunditas plurimum iuuat. Illic stabat vir, & illic potest in-
ueniri, atq; inde cognosci, si quæritur, non autem inoenitur ab eo, qoi quærere non vult, veloti
stans aliquis inter myrteta, nec ita in propatulo est, vt citò videatur à negligeoter prætereun-
tibus, nec ita latet, vt non possit inueniri à diligenter quærentibus. Ex quo Moses in typum eius Exodi. 12.
agnum in Aegypto immolauit, & postes domorum eius sanguine signauit, imò & ex quo pater Genes. 22.
Abraham

tanquam pater,ſiue tanquã vir coniugem amans, zelatus ſum Hieruſalem,& Sion zelo magno,
zelo bono, viſitando in virga iniquitatis eorum,& in verberibus peccata eorum,quæ videlicet Zelus bo-
virga nunc fuit poteſtas Babyloniorum, quæ verbera ſunt captiuitas, & templi vel ciuitatis in- nus Domi-
cendium. At verò gentes,quibus tradidi filios in hoc ipſum,addiderũt ſiue adiuuerũt in malum. ni ad Hie-
Quid addiderunt? Illud nimirum efficere voluerunt,quòd ſi fuiſſet effectum, iam non virgam ruſalem.
ſiue verbera tantum,ſed plus quàm virgam,plus quàm verbera ſubirent quippiam,ſcilicet mor- Pſal.88.
tis additamentum. Hoc enim agere,& ad hoc illos impellere voluerunt, vt me derelinquerent
Deum ſuum,& nolẽtibus conſentire,dira ſupplicia morteſq; diuerſas intulerunt.Propterea hæc
dicit Dominus.Reuertar ad Hieruſalem in miſericordijs,hoc quod nunc vidiſti virum aſcenden
tem ſuper equũ ruſum, & poſt eum equos rufos, varios & albos,& dixiſti,qui ſunt iſti Domine
mi,equi rufi,varij et albi,exercitus Domini ſunt,et hic ipſe dicitur,& eſt Dominus exercituum,
quia tot equi, & multo plures quàm vidiſti, vadunt poſt eum, vt tu videns,non timeas gentes
opulẽtas,& rectè dicas,vt quidam alius ad puerũ ſuum dixit: noli timere,quia plures nobiſcum
ſunt quàm cum illis.Quod eo dicente & orante, aperuit Dominus oculos pueri,& vidit, & ecce 4.Reg.4.
mons plenus equorum & curruum igneorum in conſpectu Heliſei. Ecce tu quoq; vidiſti equos
Domini,& ipſum aſcendentem ſuper equum ſuum rufum,cum his verbis,reuertar ad Hieruſa-
lem in miſericordijs, domus mea ædificabitur in ea, & perpendiculum extendetur ſuper Hie-
ruſalem. Iſtud clama & conteſtare filijs tranſmigrationis, vt confortentur ſcientes Dominũ ad
ipſos reuerti in miſericordijs, & dicito quia aſcendentem vidi. [Adhuc clama dicens, hæc dicit
Dominus exercituũ. Adhuc affluent ciuitates meæ bonis,et conſolabitur Dominus adhuc Sion,
& eliget adhuc Hieruſalem.] Non,inquit,hoc tantum clames,quòd domus mea ædificabitur,
& perpendiculum ſuper Hieruſalem extendetur, ſed ſicut interpellatus eſt ipſe Dominus à me
dicente,Domine exercituum vſquequo tu non miſereberis Hieruſalem,& vrbium Iuda,quibus
prius iratus es,ita reſponſum accipe meum, & de Hieruſalem & de cæteris vrbibus Iuda, quia
adhuc,inquit affluent ciuitates meæ bonis,ſubauditur temporalibus,& propterea conſolatione
ſempiterna conſolabitur Dominus adhuc Sion, & electione perfecta eliget adhuc Hieruſalẽ,ita
videlicet,vt ſicut apud alium prophetam dicit, Vocetur ciuitas iuſti,mater ciuitatum,vrbs fi-
delis,& fiat quod apud eundem locutus eſt dicens,quia de Sion exibit lex,& verbum Domini Eſaiæ.1.
de Hieruſalem.[Et leuaui oculos meos & vidi,& ecce quatuor cornua, & dixi ad angelum, qui Ibidem 3.
loquebatur in me. Quid ſunt hæc? Et dixit ad me.Hæc ſunt cornua quæ ventilauerunt Iudam
& Hieruſalem,et oſtendit mihi Dominus quatuor fabros.& dixi, Quid iſti veniunt facere? Qui
ait,dicens.Hæc ſunt cornua quæ ventilauerunt Iudam per ſingulos viros, & nemo eorum leua-
uit caput ſuum,& venerunt iſti deterrere ea,vt deijciant cornua gentium, quæ leuauerũt cornu
ſuper terram Iuda,vt diſpergerent eam.] Ecce ſecundum quandam ſimilitudinem exercituum
ad bella e diuerſo procedentiũ,hinc apparuit Dominus exercituum, aſcendens ſuper equum ru-
fum,& æqui rufi, varij & albi poſt eum,atque inde quatuor cornua, ſcilicet exercitus ſiue reges
exercituum,id eſt gentium quæ diſperſerunt (ait) Iudam & Iſrael,& Hieruſalem. Nam quatuor Quatuor
gentes quæ in regibus vtiq; ſuperbiæ cornibus diuinum nomen impugnauerunt,& Dei popu- præcipua
lum obtriuerunt,Babylonios,Medos atque Perſas, Macedonas, ac Romanos eſſe & nunc ange- regna con
lus interrogatus à propheta exponit,& Daniel pleniſſimè replicat,qui in viſione ſtatuæ, quæ ha tra Domi-
bebat aureum caput & pectus argenteum, & ſub vmbilico æreum,& crura ac pedes ferreos ac num.
fictiles, has quatuor gentes interpretatus eſt. Et rurſum in alia viſione quatuor beſtias, leænam Danie.2.
& vrſum,& pardum,& quartam terribilem beſtiam,cui nomen non poſuit, eaſdem gentes ſub Ibidem. 2.
alia figura monſtrauit,Medos, & Perſas vnum eſſe regnum poſt victoriam Cyri,non ambigit,
qui & ſeculares, & ſacras literas legit. Quid Babylonij,quid Medi atq; Perſæ, quid Græci,id eſt,
Macedones fecerint,quomodo Iudã,& Iſrael,& Hieruſalem,quaſi cornibus ventilauerunt,quo-
modo cornu Romani imperij non ſolum Hieruſalem illam, quæ iam non erat Hieruſalem,ſed
ſpiritualiter Sodoma & Aegyptus,vbi Dominus noſter crucifixus eſt,verum & Chriſti eccle-
ſiam,verum Iudam,verum Iſrael,veramq; Hieruſalem eliſerit atq; diſſipauerit miſſis per orbem Apoca. 11.
terrarum,ſiue vbiq; gentium crudelibus edictis legibuſq; publicis,quis neſcit, quis non audiuit?
Et eiuſmodi cornua ſimul quidem prophetica viſione demõſtrata ſunt verũ Dei populum non
pariter oppreſſerunt,ſed ſibi inuicem ſucceſſerunt Babylonis, Medi & Perſæ. Perſarum regno
regnum Macedonum, regno Macedonum imperium Romanorum. Similiter de fabris ſcien-
dum,quòd ſimul quidem prophetæ oſtenſi ſunt,venientes ad deterrenda cornua regnorum illo
rum,ſed non vno eodemq; tempore detriuerũt,neq; omnes omnia, ſed ſinguli ſingula certis tem
poribus deterentes confregerunt,& inuicem contrarij fuerunt,& alter alteri reſtiterunt.Quinã
ſunt vel fuerunt quatuor iſti fabri? Nimirum nõ abſurde intelligitur,quod fuerint principes,id
eſt,angeli illi,qui ſingulis præerant regnis,ſicut apud Danielẽ declaratur his verbis.Ego(inquit)
angelus veni propter ſermones tuos. Princeps autem regni Perſarũ reſtitit mihi, viginti & vno Danie.10.
diebus.Et infra.Nunquid,ait, ſcis quare venerim ad te? Et nunc reuertar, vt prælier aduerſus
princi-

principem Persarum. Cum enim egrederer, apparuit princeps Græcorum veniens. Sicut principem Persarum, & principem legimus Græcorum, ita principem quemlibet Babyloniorum, & principem aliquem fuisse non dubitamus Romanorum, scilicet angelos, qui singulis regnis præfuerunt, malos vtique angelos, malos principes, maligni, in quo mundus positus erat, sicut manifestè testantur acta principatus eorum, acta crudelia, gesta sanguinea, quorum narrationibus horrisonis libri tam seculares, quàm diuini pleni sunt. Vnus Dei populus bonum angelum bonum habebat principem, scilicet Michaelem, vt ibidem angelus qui Danieli loquebatur. verumtamen, inquit, anounciabo tibi, quod expressum est in scriptura veritatis, & nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester. Primus istorum quos prophetæ Dominus ostendit, primus fabrorum eiusmodi scilicet angelus qui præerat Babylonijs detriuit cornua gentium, quæ ventilauerunt, Iudam & Israel, & Hierusalem, in eo videlicet quod permittente vel disponente iusto iudice Deo, caput regni Assyriorum Niniuen subuerterunt, multásque gentes per circuitum, non valente aliquo resistere principi Babyloniorum. Non quidem ille, neque alij fabri, id est, principes mali, quorum secundus princeps Persarum Babylonici regni cornu contriuit, tertius princeps regni Græcorum, qui Persas cornu suo mutilauit, quartus princepsRomanorū, qui cornuGræcorum citissimè confregit. non, inquā, isti propterea sic & sic egerunt? Non propterea irati sunt, quia regna illa populum Dei vexauerūt, sed cum semper auidi sint sanguinis humani, & videre hominum cædes eorum luxuria sit, permisso Dei libenter vsi sunt, quod videlicet permissum, cum sit iustum & bonum, ipsi semper illo iniustè ac malè vtuntur, sicut econtrà Deus malis eorum semper bene vtitur. Vnde notandum, quòd cum dixisset propheta, quid isti fabri veniunt facere, repetiuit angelus quod iam dixerat. Hæc sunt cornua quæ ventilauerunt Iudam, et adiecit, quod non dixerat, per singulos viros, & nemo eorum leuauit caput suum, & tunc demū de fabris ait, & venerunt isti deterrere ea, vt deijciant cornua gentium, quæ leuauerunt cornu super terram Iuda, vt disperderent eam, & est sensus, Cornua quæ ventilauerunt Iudam, id est reges vel regna, quæ captiuauerunt vel obtriuerunt Iudæam, singula suis temporibus nimis grandia nimisque fortia fuerunt, ita vt dum ventilarent Iudam per singulos viros, nemo eorum leuaret, aut leuare deberet caput suum, verùm dū alterum contra alterum consurgit, & alteram fortitudinem, quasi manu fabrili & ferreo malleo contundit atque confringit, siue deterit, datur inde occasio leuandi caput suum, & resistendi iam detritis cornibus gentium. Verbi gratia, Cornu magnum de quatuor cornibus vnum fuit regnum Græcorum, sed diuisum est contra semetipsum, quia de regno vno regna quatuor facta sunt, quando Alexandro mortuo, obtinuerūt pueri eius regnū vnusquisque in loco suo. Attende nūc, Si regnum illud integrum permansisset & vnum, nunquid contra illud Iudas Machabæus leuasset caput suum? Equidem potuisset hoc fieri per Dei auxiliū, sed placuit Deo tali ordine fieri hoc ipsum, scilicet & regnum diuisum infirmius existeret, & præterea faber ille magnus Romani imperij principatus, eidē superueniret, suoque illud malleo tunderet ac deterreret. Recensitæ historiæ hoc testantur, quòd Epiphanes ille Antiochus, contra quem rectè & iustè caput suum leuauit Iudas Machabæus, iamdudum crescentis & inualescentis eiusdem Romani imperij viribus terebatur, & legati Romanorum iussu Israel Aegypto inquam regno suo voluerat adiungere, vnde fuerat inhonestè reuersus. Laudabilis in istis quoque prouidentia Dei, quia sicut quando primum Israel ex Aegypto ascendit rubrū mare, vt transiret, diuisit illi in diuisiones, ita extunc regna gentium, quorum in medio peregrinatur omnis qui ad Deum tendit, verus Israel contra semetipsa diuisit, ita vt illorum dissensio sanctis & electis occasio salutis existeret.

[Margin notes: Populo Dei bonus præerat angelus. — Leuare caput. — 1. Mach. 1. — Vide Iose. de antiq. lib. 12. cap. 6.]

CAP. II.

[Et leuaui oculos meos, & vidi, & ecce vir, & in manu eius funiculus mensorum, & dixi: Quo tu vadis? Et dixit ad me, Vt metiar Hierusalem, & videam quanta sit latitudo eius, & quanta longitudo eius. Et ecce angelus qui loquebatur in me, egrediebatur, & alius angelus egrediebatur in occursum eius, & dixit ad eum: Curre & loquere ad puerum istum, dicens, Absque muro habitabitur Hierusalem præ multitudine hominum, & iumentorū in medio eius, & ego ero ei (ait Dominus) murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius.] Magnum gaudiū angelorum, magnum in his verbis istis, pro re quæ accidit cælestibus spiritibus & terrenis hominibus, lætitiæ tripudiū. Nam quia præualuit Dominus exercituū, & detritis cornibus regnorū gentium, propositū Dei ad effectū peruenit vt ædificaretur Hierusalem, & in ea templū nomini Domini. Gaudent angeli, & homines volunt esse participes gaudij sui. Verè magna gaudendi ratio, sed attendas non solū templum illud manufactum quod Zorobabel fundauit et perfecit, nec solùm ciuitatem illam, cuius muros Neemias construxit, detrito duntaxat vno cornu regni Babylonici per fabrum regni Persici, sed templum non manufactum & ciuitatem Dei viuentis Hierusalē cælestem, quæ detritis cornibus quatuor cornibus illis, nunc vsque ædificatur vt ciuitas (vt ait Psalmista) cuius participatio eius in idipsum, cuius templum iam dudū ædificatum est, imò & Iudaica impietate solutū fuit, & post triduum excitatus est. Templum aliud ciuitas non habet, nam templum (ait Ioannes) non vidi in ea, Dominus omnipotens templum illius est & agnus. Illuc sine dubio tendit hæc prohetica visio,

[Margin notes: 1. Esdræ. 6 — Templum non manu factum. — Psal. 121. — Apoca. 21.]

visio,& inde gaudent angeli,quod tale cum hominibus templū semper sint habituri,talem eum hominibus ciuitatem semper sint habituri. Quare autem maxime tunc temporis visio pro hac re demonstrari debuit angelicæ congratulationis, nisi quia ciuitas illa terrena & templum illud manufactum, quæ tunc reædificari incipiebant, quædam erant instrumenta siue initia cælestis illius ciuitatis.Nam(vt ante iam dictum est)de loco & ciuitate vel gente illa, iuxta promissiones Dei Christum nasci oportebat, & inde iam tunc gaudium, quia reædificato templo & ciuitate illa, sanctorum spes non peribat, & promissio permanebat. Vnde quomodo nunc gaudere gestiunt. Ecce, inquit, vir & in manu eius funiculus mensorum, & funiculus ille alacriter quid ageretur significabat, & vt amplius inquireretur, videntem excitabat. Nec ille moratus.quo, inquit,tu vadis? vt metiar (ait) Hierusalem,& videam quanta sit latitudo eius, & quanta longitudo illius.Breuiter asseruit,quod ædificatio non in incerto esset,aut deberet differri. Nunquid autem vir ille cuius est funiculum in manu habere, nondum sciebat quantæ longitudinis Hierusalem, & quantæ deberet latitudinis esse? Si de ciuitate illa terrena siue manufacta quæritur, non magnum erat illi viro scire vel videre, sed nec vllus prophetarum dignum duxit scripto,ad nostram notitiam transmittere, quanta fuerit latitudo vel longitudo eius. Porrò de ciuitate cælesti,cuius illa ciuitas quoddam exemplar fuit, haud dubium est quin longitudinis & latitudinis mensor ille sit vir cuius in manu funiculus est, qui omnis diuisionis gratiarum cum patre & æqualem Spiritu sancto potestatem habet,& huiusmodi dimensiones ita videt, vt videre faciat, nec quenquam lateat quanta debeat esse longitudo illius, quæ est fides, scilicet vsque ad mortem,& quanta latitudo,quæ est dilectio,scilicet vsque ad mortem. Nam esto, inquit, fidelis vsque ad mortem. Et maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis.& tanta quidem longitudo, tanta latitudo, tam in isto seculo habenda, vbi pro fide mori quis potest, pro dilectione animam suam ponere potest. Sed in illo seculo quo eum peruenerit, neque mors, neque luctus,neque clamor,neque dolor erit vltra.quid erit longitudo & quid latitudo, nisi longitudinis & latitudinis huiusce remuneratio? Hoc illi viro videre, perfectionem erat ostendere atque promittere. Ad hoc dictum illius viri, ecce,inquit, angelus qui loquebatur in me,egrediebatur, fortè dimensiones illas inspecturus. Docendus autem erat propheta,ne humano sensu acciperet id quod de latitudine & longitudine audierat. Alius ergo, inquit,angelus egrediebatur in occursum eius,& dixit ad eum. Curre & loquere ad puerum istum,dicens, Absque muro habitabitur Hierusalem. Quæ causa, putas, prophetam hic angelus puerum appellat, nisi quia (sicut iam dictum est)docendus erat? Est enim quædam sensus pueritia,quæ in isto quidem nondum reprehensibilis erat,quia nondum audiendo vel videndo talia, multum tempus habebat. Reprehenduntur autem in his,qui propter tempus esse deberent,& non sunt perfecti siue magistri,qualibus Apostolus Quoniam, inquit,imbecilles facti estis, quibus lacte opus sit, non solido cibo. Omnis enim qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ,paruulus enim est Perfectorum autem est solidus cibus eorum, qui pro consuetudine exercitatos habent sensus. Hæc Apostoli sententia præsenti quoque exemplo clarior fit. Videbat hic oculis eleuatis virum, cuius in manu funiculus mensorum, & audierat eum dicentem, vt metiar Hierusalem,& videam quanta sit latitudo eius, & quanta longitudo illius. Si nondum aliud quid intelligebat in visu illo,nisi terrenæ illius ciuitatis dimensiones,profectò puer erat,puerilem sensum habebat,& interim visio quam videbat, quia de terreno tantum ædificio gaudebat non solidus ille cibus, sed quædam erat lactis alimonia. Rectè igitur puer dictus est,sed citò in virum proficere habebat præsenti magisterio cælestium spirituum dicentium,Absque muro habitabitur Hierusalem præ multitudine hominum & iumentorum in medio eius,& ego ero ei(ait Dominus)murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius. Est enim sensus, Hierusalem quæ per nos ædificatur, quam per semetipsum vir iste metitur, muro manufacto non circuudatur,sed tota spiritualis est ædificatio eius. Dominus ipse murus eius,murus ignis in circuitu,per quod ciuitas illa quàm firma sit,satis innuitur. Cum enim scriptum sit,Sicut fluit cæra à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei. Quis ibi hostem timebit? quis de inimico solicitus erit? Ergo quod in Psalmo de hac ipsa Hierusalem dictum est. Montes in circuitu eius,& Dominus in circuitu populi sui, magnificè præsens locus illustrat ei,qui sensum excessit pueri. Quod deinde vbi dixerat,ego Dominus murus ignis in circuitu,subiunxit,& in gloria ero in medio eius. Itidem longè supra sensum pueri est, quia videlicet non sicut homo localis & terrenus in medio hominum localium terrenorum,sed sicut Deus creator spirituū in medio erit angelorum & hominum in templis cordium, in domibus quæ ipsa corpora sanctorum & animarum præcordia sunt, quod quale est vel erit, oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit. Pueri quidam qui nunquam proficiunt,pueri centum annorum, istud quod hic dictum est,absque muro habitabitur Hierusalem præ multitudine hominum & iumentorum in medio eius, putant carnaliter esse venturum, videlicet quod Hierusalem tantam beatitudinem habitura sit, vt præ multitudine hominum & iumentorum omnium, murum habere non possit, sed Domini defensio murus sit ipsius,

Congratulatio angelorum.

Apoc. 2.

Iohan. 15.

Apoca. 21.

Cur propheta hic puer dicitur. Heb. 5.

Dominus murus eius

Psal. 67.

Psal. 124.

Esiæ 64.

Iudæi pueri centum annorum sunt.

ipsius,& illius in medio habitantis gloria perfruatur. Ad puerum huiusmodi, puerum centū annorum,qui moritur est maledictum,populus enim Iudaicus est,non currit neq; mittitur angelus vt ad eum loquatur, nec enim audite aut secundum sensum senum intelligere vult. Nos autem cum isto puero, qui audiendo & intelligendo proficit in virum, sic intelligimus quod dictum est præ multitudine hominum et iumentorum in medio eius,absque muro habitabitur,vt nunc manifestè oculis apertis videmus. Quis enim regum aut imperatorum tam magnum siue tam amplum potuisset facere murum,qui concluderet orbem terrarum? Nisi autem concluderet orbem terrarum,non posset ambire Hierusalem istam scilicet ecclesiam, quia videlicet in toto diffusa est orbe terrarum in ea dicuntur homines,qui spiritualia sapiunt, iumenta verò qui simpliciter sapiunt,iuuant autem eos,qui cum sint spirituales, sua spiritualia seminant illis, & eorum carnalia metunt. Et hic quidem in præsenti seculo talis Hierusalem peregrina pars cælestis Hierusalem, idcirco absq; muro habitabitur, quia non vno in loco, non in vna gente continetur, sed(vt iam dictum est)per orbem terrarum diffunditur. In illo autem seculo, quo hinc quotidiè transfertur, multò maximè nec est, nec esse debet aut potest murus in circuitu eius,nisi Dominus,qui & in gloria erit in medio eius. Sequitur.[O ô fugite de terra aquilonis,dicit Dominus» quoniam in quatuor ventos cæli dispersi vos,dicit Dominus. O Sion fuge quæ habitas apud filiam Babylonis,quia hæc dicit Dominus exercituum. Post gloriam misit me ad gentes, quæ spoliauerunt vos. Qui enim tetigerit vos,tāget pupillam oculi mei. Qnia ecce ego leuo manum meam super eos,& erunt prædæ his qui seruiebant sibi & cognoscetis, quia Dominus exercituum misit me.]Quàm opportunè,quàm sapienter Spiritus sanctus dum senibus loquatur, & senili auditoris animo delectetur,interim puero blanditur,qualis verò totus tunc erat populus, qui de Babylonica captiuitate reuertebatur,cuius sensum supergredi volebat istum,quem appellabat angelus puerum,dicens,curre & loquere ad puerum istum. Nam puero centenario, de quo iam dictum est, nequàquam blanditur,sed dicit ei,quia morietur. Quomodo, vel ad quid blanditur illi puero,id est,simplici populo? Videlicet ita loquendo, vt sentiat talis puer sese diuina inuitatione reuocari de Babylone ad reædificandam ciuitatem & templum, cuius reædificatio(sicut iam dictum est)præparatio erat salutis humanæ. Puer erat,quisquis nihil aliud præter restitutionem loci & gentis sperare sciebat,quēnque saltem hoc exiguum delectabat. Vir autem, imò & senex erat,quisquis loci illius restitutionem non propter ipsum locum,sed propter eum,qui inde venturus erat,scilicet Christum desiderabat. Vocatiuum casum congeminans, ô ô fugite(inquit)de terra aquilonis,itémque tertiò,ô Sion,fuge quæ habitas apud filiam Babylonis. Fugite de terra aquilonis,idem est,quòd fuge quæ habitas apud filiam Babylonis. Plagæ namque orbis, quas Græci appellant Climata,iuxta situm Hierusalem intelliguntur & templi, & iuxta situm illius Babylon,apud quam captiuus erat Dei populus, in parte est aquilonari. Hoc ergo quod dicitur,ô ô fugite, ô Sion fuge, sic intelligitur, sensu quidem puerili,sed non inutili. Ecce quomodo pœnitet Dominum mali quod fecit nobis, quomodo dolet super ciuitate inclita & templo nobili,in qua sola ciuitate glorificabatur,in quo templo vnico nomen eius inuocabatur. Nec mirum,magnum enim illic erat nomen eius, magnus honor impendebatur nomini eius. Cyrus nos illuc redire non compulit,sed tantummodo redeundi licentiam dedit. Quis est in vobis(ait) de vniuerso populo Domini cæli? Sit Deus illius cum ipso & ascendat Hierusalem, quæ est in Iudæa,& ædificent domum Domini Dei sui Israel. Quantopere nos inuitat, vt properanter velimus exire de terra ista,terra Babylonis immunda,dum dicit,ô ô fugite de terra aquilonis,ô Sion fuge, quæ habitas apud filiam Babylonis.& quantum pœnitet eum de his quæ passi sumus, qui enim deinceps tetigerit nos, tanget pupillam oculi eius & prædæ nobis erunt hi, quibus seruiebamus, id est, captiuos ducemus eos, qui captiuos duxerunt nos. Iste sensus (vt iam dictum est)puerilis quidem est,sed vtilis,quia quomodocunq; factum sit, factum est vt restrueretur locus & gens, vnde salutem mundi Christum oportebat nasci. Sensus tanto vtilior, quanto solidus cibus lacte melior existit, in discipulis Christi est. Primò ipsa quæ hic loquitur persona cognoscenda est. Vnde cognoscetur? Nimirum ex eo quod ait Dominus exercitum,post gloriam misit me ad gentes quæ spoliauerunt vos, itémque & cognoscetis, quia Dominus exercituum misit me,lauda & lætare filia Sion, quia ecce ego venio & habitabo in medio tui,ait Dominus. Quis est iste Dominus exercituum, quem post gloriam misit Dominus exercituum? Quis,inquam,nisi Dominus filius Domini patris? Filium namq; Dominum & Deum, quod iustè credimus & fideliter confitemur,misit In hunc mundum post gloriam pater Deus & Dominus. Quam post gloriam? Nimirum post gloriam diuinitatis longè & infinitè,postquam erat in forma Dei. Quod non est aliud, quàm in gloria Dei. Hinc Apostolus dicit, Qui cum in forma Dei esset,non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo,sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens,&c. Itaque dictum hoc propheticum gratum & gratiosum nobis sit,quia fidele est testimonium Domini nostri Iesu Christi, non solùm quidem,sed de multis vnum pulcherrimum atque clarissimum. Igitur ab isto loco illuc se intendat animus, quo post detrita(vt iam

Marginal notes: Esaiæ 65. — Roma. 9. — Esaiæ 65. — Climata secundum situm Hierusalem. — 1. Esdræ 1. — Sensus mysticus. — Philip. 2. — Luc. 1.

iam dictum est)cornua gentium,victor propositi Deus,promissum suum impleuit, & iusiuran-
dum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis, mittendo in hunc mundum Ephes.2.
filium suæ charitatis propter nimiam charitatem qua Deus mundum dilexit. Hic pulcherrimus
est ordo prophetiæ, quatenus post reuersionem eius ad Hierusalem in misericordijs, quibus do-
mus eius ædificata est in ea, & post detritionem regnorum quatuor, quæ per quatuor cornua
significata sunt,& per quæ sibi succedentia,draco diabolus insectando populum illum, promis-
sionis effectum auertere nitebatur, venisse, qui promissus fuerat consideretur, & dicta hæc, ò Fugere de
ò fugite de terra aquilonis,&c.tanquam præsentis eius voces audiant. Quid enim est aliud, fugi- terra aqui-
te de terra aquilonis, siue fuge Sion quæ habitas apud filiam Babylonis, quàm hoc initium eius lonis, est
euangelicæ prædicationis,pœnitentiam agite, approqinquabit enim regnum Dei. Denique in- pœnitentiam agere
credulum esse & cordis impœnitentis, hoc est, permanere in terra aquilonis, venti vtique frigi- Matth. 4.
di, per quem diabolus solet in scripturis figurari, & econtrà, fugere de terra aquilonis, hoc est,
credere & pœnitentiam agere cum spe perueniendi ad regnũ Dei. Item, habitare apud filiam Ba
bylonis,hoc est,seruire vitijs & concupiscentijs,& ecõtra, fugere de habitatione Babylonis,hoc
est,cessare ab eisdem vitijs & concupiscentijs. Duæ causæ quas hic posuit, quoniam in quatuor
ventis cæli dispersi vos,quia post gloriam misit me ad gentes quæ spoliauerunt vos,vnam ratio-
nem faciunt,& illius vnius continent sensum,quam euangelista scripsit, quia Iesus moriturus e- Iohan.11.
rat,vt filios Dei,qui dispersi erant,congregaret in vnum. Ratio hæc sic in isto diuisa est, vt omni
habenti aures audiendi, prima parte timorem incutere, sequente dilectionem insinuare velit.
Dum enim præmisso, fugite de terra aquilonis,quod est dicere, nolite cordis esse impœnitentis,
subiungit quoniam in quatuor ventis cæli dispersi vos, opportuno timore concutitur attentus
auditor, si tamen intelligit, quomodo vel ob quam causam facta sit illa dispersio, qua sparsim
mixtimq́ inter malos & reprobos electi nascuntur in hoc mundo, qui simul esse & soli nasci de-
buissent in paradiso. Cum item præmisso, ò Sion fuge quæ habitas apud filiam Babylonis,sub-
iungit,quia post gloriam misit me ad gentes. Magna dilectionis Dei offertur occasio, consideran
ti quod veraciter dictum sit,quàm bonus Israel Deus. Quia videlicet sic dilexit mundum, vt fi- Iohan.3.
lium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æter- Philip.2.
nam. Et quàm bonus sit idem vnigenitus, qui cum in forma Dei esset,propter nos accepit for- Iohan.17.
mam serui, atque post gloriam claritatis quam habuit apud Deum priusquam mundus fieret, Esaiæ,53.
saturatus est opprobrijs,dans percutienti maxillam,& factus est obediens vsq; ad mortem,mor-
tem autem crucis,& qui misit,& qui missus est,Dominus exercituum est, testatur præsens locus
scripturæ veritatis. Nam ne fortè quis non audierit,non contentus fuit semel dixisse de isto, qui
post gloriam missus est,quòd Dominus sit,sed tertiò repetiuit, dicit Dominus. Pauculis dictio-
nibus interiectis, & de illo qui misit secundò asseruit quòd Dominus exercituum sit. Iam quip-
pe semel dixit iste Dominus qui missus est, & cognoscetis,quia Dominus exercituum misit me,
& paucis interiectis, iterum dicturus est filiæ Sion, & scies quia Dominus exercituum misit me Hebr.5.]
ad te. Interea vide quàm sapienter, quàm mira arte sapientiæ, puerum illum supradictum capit,
scilicet populum illius temporis, qui sperare nesciebat tale quid, qui non posset vesci tam solido
cibo tantæ promissionis,et idcirco oportebat eum lactari lacte literali,quod est huiusmodi,cum
dixisset: Post gloriam misit me ad gentes, addidit, quæ spoliauerunt vos,& subiunxit, qui enim
tetigerit vos,tanget pupillam oculi eius, siue oculi mei, quia ecce ego leuo manum meam super
eos,& erunt prædæ his qui seruiebant sibi, hoc enim litera sonat, quod talis deberet rerum mu-
tatio fieri, vt reuersi de Babylonica captiuitate, multiplicati atque roborati, præsente cum eis
Domino irent super Babylonios & cæteras gentes,à quibus fuerant spoliati,& versa vice spolia-
rent eos, cederéntque sibi in prædam hi, quibus seruierant ipsi, eodem genere vel modo prædæ
siue seruitij. Bonus nobis error pueri, siue sensus puerilis, & cunctis profuturus seculis, quia vi- Error Iu-
delicet tali spe alacriores effecti, reuersi sunt & ædificauerunt, & scripturam, quæ vtique pro dæorum
nobis gentibus facit,quasi contra nos agentem nobisq; contraria promittentem,maiore cum fa- bonus est
uore susceperunt & custodierunt tanquam scripturam vt verè est diuinæ authoritatis. Deus au- nobis.
tem quomodo cogitauit,ita & fecit,leuauit manum suam super gentes, quæ spoliauerunt Iudæ-
os ornatu ciuitatis & templi, & quibus seruierunt & seruiunt Iudæi,quarum gentium maximè
fuêre Romani,& ecce ipsi sunt prædæ Iudæis,scilicet apostolis, qui vtique sunt ex Iudæis. Quo-
modo gentes siui Romani prædæ sunt apostolis? Nimirum eo modo quo piscatoribus pisciculi,
Sic enim quibusdam eorum quando vocauit eos,dixit. Venite post me, & faciam vos fieri pis-
catores hominum. Isti sunt & quique similes illis, quos qui tetigerit, tanget pupillam oculi mei,
non vt ego cæcus fiam, sed vt cæci sint ipsi qui tetigerunt, & ego abscondam faciem meam ab Roma.4.
eis,quomodo abscondit & auertit quis, ictum vitans aduersarij insidiantis, pupillam oculi sui.
" Sequitur. [Lauda & lætare filia Sion, quia ecce venio & habitabo in medio tui,ait Dominus.
" Et applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa,& erunt mihi in populum,& habitabo
" in medio tui, & scies quia Dominus exercituum misit me ad te. Et possedit Dominus Iudam

partem suam in terra sanctificata, & eligit adhuc Hierusalem. Sileat omnis caro à facie Domini, quia consurrexit de habitaculo sancto suo.] Sicut iam ante prælibauimus, bis ab ista persona Domini exercituum, quæ hic loquitur, dictum est, Dominus exercituum misit me, quia dicturus, lauda & lætare filia Sion, sic præcedentia finierat, & cognoscetis quia Dominus exercituum misit me, & ecce iterum præmisso, & habitabo in medio tui, subiungit, & scies quia Dominus

Esaiæ 48. exercituum misit me ad te. Pulchrum hoc & consideratione dignum est, quia profecto filium, qui reuera Dominus exercituum est, misit pater sine dubio Dominus exercituum, misit Spiritus sanctus veraciter Dominus exercituum. Duæ personæ patris & Spiritus sancti vnam personam filij miserunt, sic apud Esaiam ipse loquitur, & nunc Dominus misit me, & spiritus eius. Nimirum quando beata virgo Maria, nunciante angelo, concepit nunc filium Dominum exercituum, & pater Dominus exercituum misit, & Spiritus sanctus Dominus exercituum misit eum in vterum eiusdem virginis. Pater, quemadmodum ipse dicit. Eructauit cor meum verbum

Psal. 44. bonum. Spiritus sanctus quemadmodum angelus ad Mariam. Spiritus sanctus (ait) super-

Lucæ 1. ueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Et ad Ioseph. Quod enim in ea natum est, de

Matth. 1. Spiritu sancto natum. Super hoc lauda & lætare filia Sion, ait Dominus, ipse qui missus est, Deus ex Dei patris generatione, & homo ex sancti spiritus operatione, quia ecce ego venio & habitabo in medio tui. Quid est in medio tui? nisi in communione naturæ tuæ, cum substantia veræ carnis. Nam verbum caro factum est, & habitabit in nobis. Ergo in medio tui, hoc est, præter peccatum omnia suscipiens, quæ sunt tuæ conditionis. primò nouem mensibus habitans in hospitio ventris fœminei, deinde in cunabulis, imò in præsepi inuolutus pannis, circuncisus, & ad templum deportatus, cum hostia legali, & per annos triginta patiens omnia quæ sunt humanæ fragilitatis, præter peccatum (vt iam dictum est) modis omnibus inuentus est homo, & mortis quoque experimento. Verè magna materia laudationis & lætitiæ talis aduentus, & talis Domini cohabitatio. Quamobrem & ita præmisit, lauda & lætare filia Sion. Omnis ani-

Lucæ 1. ma quæ tantum bonum per fidem speculando meretis dici & esse Sion. Anima Iohannis verè filia Sion, prima læta est post illam lætitiæ matrem, cuius in medio, cuius in vtero iam hic Dominus habitabat. Vnde & laudabat in lætitia, lætabatur in laude, dicendo. Magnificat anima

Iohan. 3. mea Dominum, & exultauit spiritus meus in Deo salutari meo. Post eam prima laudauit, & læ-

2. Cor. 6. tata est anima Iohannis. Ecce enim (ait Elisabeth) ex quo facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans vtero meo. Vbi tempus loquendi affuit, illius lætitiæ causam pulchra cum laude taliter deprompsit. Qui habet sponsam, sponsus est. amicus autem sponsi, qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem eius. Hoc ergo gaudium meum impletum est, quod deinde dicit Dominus. Et applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa,

Psal. 25. & erunt mihi in populum, manifestum atque perspicuum est, quia videlicet ex quo dies ista illuxit, vel tempus aduenit, de quo in Esaia Dominus. In tempore placito (inquit) exaudiui te, &

Roma. 3. in die salutis adiuui te. Apostolus autem succinit. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies

Duplex ad uētus Christi. salutis, & ex eo gentes multæ applicantur ad Dominum, & sunt ei in populum. Porrò ante diem hanc, notus tantum in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius, & rectè aliæ quoque gentes applicantur ad Dominum, & sunt ei in populum, licet inuideant & indignentur Iudæi, qui sibi videntur soli esse filia Sion, & non pertinent ad filiam Sion. Quid enim? an Iudæorum Deus tantum? nonne & gentium? imò & gentium. Et habitabo (inquit) in medio tui, scilicet secundo aduentu, non quomodo primo aduentu venio, sicut iam dixi, vt habitem in medio tui. Primò nanque passibilis atque mortalis atque iudicandus. Secundò impassibilis atque immortalis Deus iudicij Dominus, habitabo in medio tui. Primæ habitationis in medio tui fructus hic est, vt applicentur gentes multæ ad Dominum. sequentis habitationis erit effectus, quem Iohannes di-

Iohan. 3. cit. Scimus, quia cum apparuerit, similis ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Illud videre, perfectum erit scire, de quo hic ait, & scies quia Dominus exercituum misit me ad te. Quid

Danie. 12. porrò sibi vult? quod cum dixisset, & applicabuntur gentes multæ ad Dominum, & erunt mihi in populum, subiungit atque ait. & possidebit Dominus Iudam partem suam in terra sanctificata, & eliget adhuc Hierusalem? Nimirum quia faciendum & huic erat, quod prophetis alijs iubetur, scilicet claudere sermonem, ligare testimonium, quia videlicet, sic expediebat, nec enim portare potuissent homines, si manifestè diceret illis Deus, id quod intendebat. Ecce illud

Roma. 8. quod dixerat, & applicabuntur gentes multæ ad Dominum, subtegit, dicendo. Et possidebit Dominus Iudam partem suam, quo nomine, quoniam Iuda interpretatur confessio, cum significentur omnes gentes Christum confitentes, putare poterat ille populus Iudæ, qui hæc audiebat, quod qualicunque modo applicandæ forent ad Dominum multæ gentes, tamen ipse solus Domini pars esse deberet, quæ existimatio nihil proposito Dei nocuit aut nocet, imò prodest, quia dum illi beneuoli fuerunt, scriptura nobis custodita est. Sensus hic est, Iudam partem suam, id est, eos qui præordinati sunt ad vitam, qui secundum propositum vocati sunt sancti, quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, qui omnis Iuda,

Idem

Idem credentes atq; confitentes sunt,& pars Domini sunt, posidebit Dominus in terra sanctifi-
cata,in terra viuentiũ, vbi quod est,totum sanctum est. & ita posidebit, vt nullus desit de nume
ro eorum.& quia non sufficiunt, qui de ista terrena Hierusalem illuc ascendunt, adhuc eliget de Hebr. 12.
alijs quoq; gentibus,assumet qui sint Hierusalem. Nónne in his quæ dicta sunt,meritò conforten
tur manus dissolutæ,& genua debilia roborentur? Nónne meritò dicant pusillanimis, conforta- Esaiæ 35.
mini,& nolite timere? Sequitur ergo. [Sileat omnis caro à facie Domini,quia consurrexit de ha-
bitaculo sancto suo.] Ac si dicat. Sileant quatuor cornua,quæ ventilauerunt Iudam, & Israel, &
Hierusalem. sileant omnes qui regnare præsumpserunt,Domino nesciente,Domino non probã- Danie. 7.
te,quia caro sunt Assyrij cum Babylonijs,Persæ cum Medis,Macedones siue Græci,Romani ter-
ribiles & vt videbatur ferrei. Sileant(inquit) à facie Domini,quia consurrexit de habitaculo san
cto suo,quia throni eius positi sunt & iudicium sedit, & iudicatũ est interfici bestias cornutas,
& auferri potestatem eorum,& dari potestatẽ & honorem & regnum,filio hominis venienti in
nubibus cæli,vt suscipiant regnum sancti Dei altissimi, quib. insultabant regnantes bestiæ,tan-
quam peregrinis atq; captiuis,& obtineant regnum vsque in seculum, & seculum seculorum.

FINIS LIBRI PRIMI IN ZACHARIAM PROPHETAM.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN ZACHARIAM PROPHETAM, COMMENTARIORVM

Liber Secundus.

HABEMVS (inquit apostolus Petrus) firmiorem propheticum sermonem,cui 2.Petri 1.
benefacitis attendentes tanquam lucernæ lucẽti in caliginoso loco,donec dies Prophetia
illucescat,& lucifer oriatur in cordibus vestris. Dulce est auditu,dulcius experi lucerna ar-
mento,quod propheticus sermo lucerna ardẽs & lucens sit,quam vtiq; Spiritus dens & lu-
sanctus Christo suo parauit. Vnde videri posit ille in hac nocte per speculũ in cens.
ænigmate,donec illucescat ille dies,in quo videndus est facie ad faciẽ æterna vi-
sione. Hæc intẽtio nostra sit,vt in lumine huius lucernæ,non ad horã,sed æternã Iohan. 5.
eiusdem Christi gloriã exultare velimus. cuius exultationis hoc initium est, vt prophetica testi-
monia meditãtes, ex parte sciamus, & nos quoq; ex parte prophetemus, donec veniat quod per-
fectũ est,& quod ex parte est euacuetur. Cum hac simplicitate oculi,nunc vsq; progresi, lucidũ
persequamur ordinẽ huius prophetiæ, reuera lucentis lucernæ, cuius in lumine corde & ore di- 1.Iohan. 5.
gnũ sit exultare omni animæ,quæ Christi claritatem nõ ficta diligit charitate,& spes nostra hæc
sit,quã sapiẽtia promittit,quia de fructu oris sui homo satiabitur bonis. Magnæ & pulcherrimæ
visionis pars aliquanta decursa est, videlicet ab eo quod ait. Vidi per noctẽ,& ecce vir ascendens Prouerb.13
super equum rufum, vsque ad id. Sileat omnis caro à facie Domini, quia consurrexit de habita-
culo sancto suo,in qua videlicet parte illud considerandũ est,quia frustrata sunt pugnantia con-
tra Deum regna mũdi,& illis prætermisis,nascente Christo venit regnũ Dei. Post hæc sequitur.
[Et ostendit mihi Iesum sacerdotem magnũ, stantem coram angelo Domini,& Satan stabat CAP. III.
“à dextris eius,vt aduersaretur ei. Et dixit Dominus ad Satan. Increpet Dominus in te Satan,&
“increpet Dominus in te qui elegit Hierusalem. Nunquid non iste torris est erutus de igne? Et Ie-
“sus erat indutus vestibus sordidis,& stabat ante faciem angeli. Qui respondit, & ait ad eos qui
“stabant coram se,dicens. Auferte vestimenta sordida ab eo,& dixit ad eum. Ecce abstuli à te ini-
“quitatẽ tuam,& indui te mutatorijs,& dixit. Ponite cidarim mundã super caput eius. Et posue-
“runt cidarim mundam super caput eius, & induerunt eum vestibus. Et angelus Domini stabat,
“& cõtestabatur angelus Domini Iesum,dicens. Hæc dicit Dominus exercituũ. Si in vijs meis am-
“bulaueris,& custodiã meam custodieris,tu quoq; iudicabis domum meã,& custodies atria mea,
“& dabo tibi de his ambulantes, qui nunc his asistunt. audi Iesu sacerdos magne,tu & amici tui,
“qui habitant corã te, quia viri portendentes sunt. Ecce enim ego adduco seruũ meũ orientẽ,quia
“ecce lapis quem dedi coram Iesu, super lapidem vnũ septem oculi sunt. Ecce ego cælabo sculptu-
“ram eius,ait Dominus exercituũ, & auferam iniquitatem terræ illius in die vna. In die illa, dicit
“Dominus exercituũ,vocabit vir amicũ suũ,subter vineã & subter ficũ.] In præcedẽtibus dicẽdo, Visio de
“post gloriã misit me ad gẽtes,& ecce venio,& habitabo in medio tui,&c. Dominicæ incarnatio pasione
nis significatur mysteriũ. in præsentib. tentationũ,& pasionis eius subtexitur sacramentũ. in se- Christi.
quentibus verò resurrectionis eius triumphale gaudiũ,vbi post hæc propheta mox dicturus est.

Vidi, & ecce candelabrum aureum totum, &c. Et ostendit mihi (inquit) Iesum sacerdotem ma-
gnum. Hebræi (inquit beatus Hieronymus) Iesum sacerdotem magnum filium Iosedech intelligi
volunt, qui cum Zorobabel populo præfuit, cuius aduersarius à dextris stabat, & non à sinistris,
1. Esdræ 10. quia vera erat accusatio, eo quòd ipse cum cæteris alienigenã accepisset vxorem, quod in Esdra
Malach. 2. & Malachia, qui hunc prophetam sequitur, plenissimè scriptũ est. Nostri autem (ait) ita differunt
Psal. 109. sacerdotem esse magnum, ad quem dicitur. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Mel-
Esaiæ 9. chisedech, qui quoniã per se videri non potest, à Domino prophetæ ostenditur, stans corã angelo
Domini, quem volũt magni consilij esse angelũ, non quod alter & alter sit, vt duas personas reci
piamus in filio, sed quod vnus atq; idem & quasi homo sordidatus ostenditur, & quasi angelus
mediator Dei, & hominum apparere dicatur. Iuxta hunc sensum, hoc (ait) videtur esse difficile,
quod Iesu ab angelo dicitur, si ambulauerit in vijs Domini, & eius præcepta seruauerit, ipse quo-
que iudicet domũ eius, & custodiat atria illius, & det ei Dominus ambulantes de his qui assistũt
In visione, non subitãtia, sed imago rei apparet. ei. Nos verò postremi non ab re miramur, si inter doctores scrupulosa vnquam fuit concerta-
tio, pro re huiusmodi, cum visio sit noctis, quia sic incepit. Vidi per noctem, &c. In visionibus
nanq; non ipsa persona siue substantia cuiuscunq;, sed similitudo siue imago personæ, vel substã-
tiæ solet apparere, siue hominis, siue alterius cuiuslibet rei, præter spirituales substãtias, vt sunt
Danie. 7. angeli. Itaq; sicut in hac ipsa visione quatuor cornua, & sicut in visione Danielis quatuor bestiæ,
non ipsa quatuor regna, sed quatuor regnorum quædam imagines fuère: ita hic Iesus, neq; sub-
stantia Domini nostri Iesu Christi, qui secundum hominem nondùm existebat, neq; ille Iesus fi-
lius Iosedech illius temporis pontifex erat, qui cùm homo esset & corpus, quomodo in visu no-
ctis apparere poterat? Imago erat hominis, quæ videbatur, quædam similitudo duntaxat suf-
ficiens ministerio prophetico, ad significanda illa, quæ de Domino nostro Iesu Christo iam tunc
significari tempus vel ratio postulabat. Quòd si quærat quis, cur in ea similitudine potius quàm
in alia significari hic placuerit? scire debet, quia cunctos ferè sanctos & probos antiquorum tem
porum viros, qui venturo regno Dei proprio labore aliquid contulerunt, Spiritus sanctus eius-
dem regni Dei mysterijs sic honorauit, vt aliquem qualemcunq;, singuli proferrent similitudi-
nem regis, regni Dei Domini nostri Iesu Christi. Hinc est quod in illis hominibus sanctis, tanta
conquisita & inuenta sunt à sanctis doctoribus gesta vel dicta in typum eiusdem Domini, qua-
lium de præcipuis fuère Isaac, Ioseph, & Dauid, & Salomon, quamdiu in sapientia vigilauit. Isti
duo Zorobabel filius Zalathiel, & Iesus filius Iosedech, multum in hac parte omni mundo pro-
fuerunt, siue contulerunt, quia videlicet in reuersione de Babylonia principes extiterunt, tem-
plumq; fundauerunt & perfecerunt, loco vel genti recuperandæ studentes, vnde salus veniret,
Iohan. 4. quia salus ex Iudæis est. Honorauit igitur eos Spiritus sanctus, vt in nominibus vel figuris eo-
rum, venturi Christi mysteria significarentur, pro eo quod eius aduentu, vel regno labor et opus
eorum famulabatur. His autem præmissis, nunc præsentia visionis dicta vel acta ordine perse-
quamur. [Et ostendit mihi Iesum sacerdotem magnum stantem coram angelo Domini, & Sa- „
Christus, dicitur seruus Domini. tan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei.] Quid illud significauerit, in eadem visione innui- „
tur his verbis. Audi Iesus sacerdos magne, tu & amici tui qui habitant coram te, quia viri porten
dentes sunt. Ecce enim ego adduco seruum meum orientem, &c. Itaq; Iesus ille, quem vel citius
speciem siue imaginem videbat in nocte, stantem coram angelo Domini, portentum fuit serui
Philip. 2. Dei, serui (inquam) illius nomine orientis, qui cum in forma Dei esset, propter nos semetipsum
exinaniuit, formã serui accipiens, vnde & rectè dicitur seruus Domini, quia propter nos seruiuit,
Psal. 8. & obediens fuit vsque ad mortem, mortem autem crucis. In illa forma serui stàre habebat sa-
cerdos magnus coram angelo Domini. Minuisti enim (ait) eum paulominus ab angelis. Mino-
Lucæ 22. ritatem illam hæc dictio pulchrè innuit, stantem corã angelo Domini, pulchrius autem & vene-
rabilius illud in euangelio, quod cum factus in agonia prolixius oraret & sudaret sudorem san-
guineum, apparuit illi angelus de cælo confortans eum, maior vtique minorem, vtpote nun-
Iohan. 14. quam moriturus, continuò moriturum. Quod in illo visu Satan stabat à dextris Iesu vt aduer-
saretur ei, hoc est, quod talis iste seruus de semetipso dixit. Venit enim princeps mundi huius,
subauditur, quærens in me suum aliquid. Stabat vt aduersaretur, nec tamen dictum est, quod
aduersatus sit ei, vel aduersari potuerit, quia videlicet sic futurum erat, vt ad ipsum quidem ve-
niret princeps mundi, sed in me (inquit) non habet quicquam. Stabat, nõ à sinistris, sed à dextris,
quia videlicet sic futurum erat, vt in isto nihil sinistrum, sed totum dextrum, id est, nihil malum,
sed totum esse bonum. Itaque stabat à dextris, quia nulla erant sinistra, videlicet hoc intendens,
Matth. 12. 27. vt de dextris faceret sinistra, vt peruerteret quæ dixerat, quæ fecerat bona, sicut narrat euange-
lica veritatis eius scriptura. Accusabatur enim tanquam malefactor, cum esset benefactor. Sic
Iob 1. olim idem Satan stabat à dextris Iob, vt peruerteret eius bona, cum diceret. Nunquid frustra Iob
Increpare Satanam. timet Deum? &c. [Et dixit Dominus ad Satan, increpet Dominus in te Satan, & increpet Do-
minus in te qui elegit Hierusalem.] Cur non dixit, vade Satan, siue desine aduersari Satan? Vi- „
Iacobi 5. delicet, quia multum profuturus erat, sic aduersando Satan, non solùm vt exemplum patientiæ „

esset

esset nobis, ad quod informamur, dicente Iacobo Apostolo, patientiam Iob audistis, et finem Domini vidistis, veruntamen vt mundum redimeret illa patientia saluatoris, illa passio redemptoris. Igitur increpet (ait Dominus) in te Satan, id est, assistas quidem, sed non vsque ad plenam voluntatem tuam. Nimirum & illud erat increpare, quod dixit pro beato Iob. Ecce in manu tua est, veruntamen animam illi serua. Similiter pro isto dictum sit ab omni potentia, caro in manu aduersariorum sit, quos tu inflammas, veruntamen animam illius in inferno non detineas, caro in sepulchro corruptionem non videat, hoc dixit Domnius, increpet Dominus, & increpet Dominus, sicque ab vna persona, duæ personæ Domini ad increpandum inuitantur, quia videlicet victoriam Dominicæ passionis, quæ magna est increpatio diaboli, trinitas operata est vnus Deus. Pater nanque calicem illum filio dedit, & filius per Spiritum sanctum (ait Apostolus) semetipsum obtulit. [Nunquid non iste torris est erutus de igne? & Iesus erat indutus vestibus sordidis.] Ee secundũ hanc illius visionis similitudinẽ Dominus Iesus torrris erutus de igne fuit, siue quia in mundo hoc magno vtique camino & grãdi officina peccati peccatum euasit, peccatum non fecit, neque ex conceptione contraxit, siue quia cum descẽdisset ad infernum, impossibile fuit illum ab eo teneri, & indutus erat quidem vestimentis sordidis, veruntamen non suis, sed alienis. Nam Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrũ, & Esaias transfigurans in se (inquam) æstimationem impiorum, & nos (inquit) reputauimus eum quasi leprosum & percussum à Deo, & humiliatum. Itaque fuerit quidem Iesus ille homo temporis illius sordidatus peccatis suis, quoniã vxorem alienam, vel sicue Malachias ait, filiam duxerat Dei alieni. Christus autem Iesus, qui in illa nocte per imaginem significabatur illius Iesu, non suis, sed alienis peccatis, indutus erat vestibus sordidis. [Et stabat ante faciem angeli, qui respondit, & ait ad eos, qui stabant corã se, dicens. Auferte vestimenta sordida ab eo.] Hoc dixit angelus Domini, authoritate vel imperio loquentis in se Domini, licet non interpôsuerit, quod postmodum interposuit idem angelus Domini, hæc dicit Dominus exercituum, si in vijs meis ambulaueritis, &c. Qui porrò erant, qui stabant ante faciem angeli, imò ante faciem Domini, in angelo siue per angelũ loquentis? Non enim qualescunque erant, vel sunt reuera magni, quorum officij est auferre vestimenta sordida, auferre iniquitates & peccata. Inferius in hac visione duæ oliuæ (inquit) super candelabrum, vna à dextris lampadis, & vna à sinistris eius, & dixi. Quid sunt duæ oliuæ istæ? Et rursus. Quid sunt duæ spicæ oliuarum, quæ sunt iuxta duo rostra aurea? Ita secundo interogatus angelus, isti sunt (ait) duo filij olei, qui assistunt Dominatori vniuersæ terræ. Eosdem duos filios olei intelligimus hic stare coram angelo loquente vel agente in persona Domini, & de istis, quinam sint, opportunius in illo loco pro posse dicendum est, hoc tãtùm in præsenti dixerim, quòd vestimenta sordida, quæ nostræ iniquitates erant, ablatæ sunt à Domino Iesu in passione sua per Spiritum sanctum qui est remissio peccatorum, & diuersarum distributor gratiarum. Vnde & protinus dixit ad eum. [Ecce abstuli à te iniquitatem tuam, & indui te mutatorijs.] Iniquitatem tuam cum dixit, simul attendere conuenit, quod postmodum velut exponemus, quid ista significent, cum dixisset. Ecce ego adducam seruum meum orientem, &c. Ita conclusit, & auferam iniquitatem terræ illius in die vna. Ergo abstuli à te iniquitatem tuam, id est, iniquitatem terræ tuæ, iniquitatem ecclesiæ tuæ peccata omnium credentium in te, & indui te, id est, eosdem tuos mutatorijs, qnia videlicet ab iniquitate tibi emundati, diuersis ornabuntur charismatum donis, & quod multum ad Dei gloriam spectat, vbi abundauit iniquitas, superabundauit gratia. [Et dixit. Ponite cidarim mundam super caput eius, & posuerunt cidarim mundam super caput eius, & induernnt eum vestibus.] Hoc est, quod nunc videmus (vt ait Apostolus) Dominum Iesum Christum propter passionem mortis gloria et honore coronatũ. Cidaris, id est, pileus siue mitra pontificalis, cui superponebatur lamina in fronte pontificis, habens scriptum tetragrammaton ineffabile nomẽ Domini, coronam significat gloriæ & honoris in capite Domini nostri Iesu Christi, qui factus est obediens vsque ad mortem crucis, propter quod & Deus illum exaltauit, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen. Et vestes de quibus ait, & induerunt eum vestibus, dona illa sunt de quibus iam dictum est, quæ dantur ecclesiæ eius, quæ est corpus eius. Vnde (sicut iuxta aliam translationem legimus) ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus, ita nihilominus veraciter psallimus, accepisti dona in hominibus, quia videlicet propter vnitatem personæ capitis & corporis, ipsius & ecclesiæ, ipse accepit in nobis dona quæcunque accipimus, cum ipse det vt verè Deus. Quæ hactenus in visione ostensa sunt, propter quid ostensa sint sequentibus verbis ipse angelus aliquantisper declarabit his ad ipsum Iesum præmissis. Hic dicit Dominus exercituum. Si in vijs meis ambulaueris, & custodiam meam custodieris, tu quoque iudicabis domum meam, & custodies atria mea, & dabo tibi de his ambulantes qui nunc hic assistunt.] Hæc enim ad illum hominem Iesum esse dicta, rectè intelligimus absque vlla significationis vel mysterij clausura, quod ex eo vel maximè constat, quod præmisso, si in vijs meis ambulaueris, ita personam vel causam illius hominis determinat, tu quoque iudicabis domnm meam, & custodies atria mea. Cum enim dicit tu quoque satis, innuit ea quæ

Hebræ. 9. Christus torris de igne. Actorũ 2. Esaiæ 53. Malach. 2. Infra 4. Abstulit à te iniquitatem tuam. Roma 5. Hebr. 2. Philip. 2. Psal. 67.

præmiſſa ſunt, & quæ ſequentur de alio dicta, propter alium eſſe facta vel oſtenſa. Et rectè tali
1 Eſdræ 10. homini ſub conditione ſiue conditionali modo locutionis, dicendo. ſi in vijs meis ambulaueris,
Malach. 2. promittuntur iudicare domum Domini, ſicut iam dictum eſt, ducendo alienigenam contra præ
ceptum legis Domini, ſacerdos, cuius labiorum eſt cuſtodire ſcientiam, cuius ex ore legem re-
quirūt, eo quòd ſit angelus Domini exercituū. Et cum dicit. Tu quoq; iudicabis domum meam,
ſubintelligendum eſt aliter & felicius, ſiue meliori fine quàm Heli, qui de ſella cecidit, & caden-
do dignitatem iudicarij perdidit honoris. Et illius quidem principatus temporalis & cuſtodia
tranſitoria deſignatur, dicendo. & dabo tibi de his ambulantes, qui nunc hic aſſiſtunt. Illius aūt
de quo vel propter quem præcedentia dicta, & ſequentia dicenda ſunt. Principatus æternus, &
1. Reg. 4. cuſtodia ſempiterna eſt, principatus & cuſtodia præteritorum, & præſentium, atq; futurorum,
quem & deſignat, ita ſubiungens. [Audi Ieſu, ſacerdos magne, tu & amici tui, qui habitant co- „
ram te, quia viri portendentes ſunt. Ecce enim ego adducam ſeruum meum orientem.] Acſi- „
dicat. Cum acceperis narrationem viſionis eius, propheta narrante, Ieſu ſacerdos magne, tu &
amici tui, qui habitant coram te, quorum imagines videt in nocte, & audit quæ dicuntur in te.
audi & cognoſce quia viri portendentes ſunt, id eſt, quia viſio quam videt circa te & amicos
tuos, portentum eſt futurorum, quæ ſine dubio magna erunt. Ecce enim ego adducam ſeruum
meum orientem, & illius adductionem portendis tu in hac viſione oſtenſus, & amici tui tecū.
Iohan. 15. Sicut amici tui in hac viſione coram te habitātes, viſi ſunt, ita coram illo quem adducam oriente
ſeruo meo, multi facti ex inimicis amici habitabūt, quibus ipſe dicturus eſt in ipſo articulo, quo
Satan ſtabat à dexteris eius, ſicut hic portenditur. Iam non dicam vos ſeruos, ſed amicos meos,
& maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animā ſuam ponat quis pro amicis ſuis, vos amici
mei eſtis. Hic inde oriens dicitur, quia lux vera eſt, quæ illuminat omnē hominem venientem
Philip. 2. in hunc mundum. & inde ſeruus. quia ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiēs. Cum hæc
diceret, videbatur quoque lapis coram Ieſu. [Super lapidem vnum ſeptem oculi ſunt. Ecce ego „
dabo ſculpturam eius dicit Dominus exercituum, & auferam iniquitatē terræ illius in die vna.] „
Chriſtus Lapidem eſſe Dominum Ieſum Chriſtum, lapidem ſummum angularem electū in fundamento
lapis ſuper fundatum, et per ſeptem oculos, qui ſuper hunc vnum lapidem ſunt, ſeptem eſſe ſpiritus Dei, qui
quem ſeptē ſuper eum requieuerunt, ferè nulli eſt aut eſſe debet incognitum. Non enim huic ad menſuram
oculi. dedit Deus ſpiritum, & in ipſo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Hic lapis ab
hominibus reprobatus eſt, à Deo autē electus & honorificatus eſt. Quomodo ab hominibus re-
Eſaiæ 11. probatus eſt? Eiectus extra portam in ligno ſuſpenſus eſt, vt maledictum legis exiſteret, quia
Actorū 4. lex dicit, maledictus à Deo eſt, qui pendet in ligno. Hæc erat ædificantium reprobatio. Sed ecce
1. Petri 2. ego (inquit) cælabo ſculpturam eius, & auferam iniquitatem terræ illius in die vna. Hic eſt ſen-
Hebræ. 13. ſus. Iſtum lapidem clauis crucis, & lancea militis faciam vulnerari, & in illius paſſione auferam
Deute. 21. iniquitatem terræ in die vna, de qua ſcriptum eſt. Hæc eſt dies quam fecit Dominus, exultemus
Pſal. 117. & lætemur in ea. [In die illa vocabit vir amicū ſuum ſubter vineam, & ſubter ficum.] A tempore „
enim Dominicæ paſſionis cœpit annunciari euangelium, quod eſt vocari ſubter vineam, & ſpi-
ritualiter lex intelligi, quod eſt vocari ſubter ficum, Spiritu ſancto reuelante, quòd lex & pro-
CAP. IIII. phetæ Chriſti euangelio perhibeant teſtimonium. [Et reuerſus eſt angelus qui loquebatur „
in me, & ſuſcitauit me, quaſi virum qui ſuſcitatur de ſomno ſuo. Et dixit ad me. Quid tu vides? „
Et dixi. Vidi, & ecce candelabrum aureum totum, & lampas eius ſuper caput ipſius, & ſeptem „
lucernæ eius ſuper illud, & ſeptem infuſoria lucernis quæ erant ſuper caput illius, & duæ oliuæ „
ſuper illud, vna à dextris lampadis, & vna à ſiniſtris eius, & reſpondi, aio ad angelum, qui loque „
batur in me, dicens. Quid ſunt hæc Domine mi? Et reſpondit angelus, qui loquebatur in me, & „
dixit ad me. Nunquid neſcis quid ſunt hæc? Et dixi. Non Domine mi. Et reſpondit, & ait ad me, „
dicens. Hoc eſt verbum Domini ad Zorobabel dicens. Non in exercitu, nec in robore, ſed in ſpi- „
ritu meo dicit Dominus exercituum.] Sicut in præcedentibus humilitatem paſſionis, in qua mi- „
noratus fuit paulominus ab angelis, ita in præſentibus gloriam intelligimus reſurrectionis eiuſ-
Iohan 17. dem Domini noſtri Ieſu Chriſti, in qua gloria & honore coronatus eſt, et cōſtitutus ſuper opera
Chriſtus manuum patris, clarificatus claritate apud Deum, quam habuit priuſquam mundus eſſet apud
candelabrū ipſum. Quid enim eſt candelabrum aureum totum, & lampas eius ſuper caput ipſius, niſi Chri-
aureum. ſtus ipſe, decus & lumen omnium angelorum & hominum, lampade ſuæ diuinitatis, quæ ex vir-
tute ſuæ reſurrectionis mundo innotuit, illuminans quæ in tenebris ſunt vel fuerunt? Vnde no-
tandum pariter & admirandum, quia poſtquam viſus eſt Ieſus veſtibus ſordidis indutus, eis q;
ablatis. Ecce (inquit Dominus) abſtuli iniquitatem tuam, & iterum de eodem, & auferā iniqui-
tatem terræ illius in die vna, reuerſus dicitur angelus eſſe & ſuſcitaſſe prophetam, quaſi virum
qui ſuſcitatur de ſomno. Sic enim futurum erat, & ſic factum eſt, quia poſtquam ablata eſt ini-
Cant. 3. quitas terræ Domini Ieſu, quæ eſt eccleſia eius, in die vna, in die deſponſionis eius, in die lætitiæ
Iohan. 19. cordis eius, quando lancea militis patefacto latere eius exiuit ſanguis & aqua, vt iam vltra
Eſaiæ 53. non eſſent ſordida veſtimenta eius, quæ ſordes erant iniquitates omnium noſtrum (vt ſupra iam
diximus)

diximus(ipſe triduo dormiuit in ſepulchro, & tertia die ſuſcitatus eſt de ſomno ſuo. Vnde ſig-
nanter propheta dixit. Suſcitauit me quaſi virum, qui ſuſcitatus eſt de ſomno ſuo, per hoc in- Pſal. 21.
nuens io ſe præfiguratum, quòd vit ille Dominus Ieſus ſuſcitandus eſſet de mortis ſuæ ſomno. Matth. 27.
Sed & reuerſio angeli quam dicit, & reuerſus eſt angelus qui loquebatur in me, deſignat eum
ad tempus receſſiſſe, videlicet in ſignum illius receſſionis quam declamabat vir ille, dum dice-
ret, Deus meus Deus meus, vt quid dereli quiſti me. Igitur, vidi(inquit) & ecce candelabrum au
reum totum, & nos videmus Dominum Ieſum glorificatum, & mundum gloria reſurrectionis
eius illuminatum. Et ante paſſionem illius, caput illius dilecti, id eſt, diuinitas eius aurum erat
optimum. ſed corpus eius, cum paſſibile & mortale eſſet, nondum erat aurū. Ergo candelabrum
nondum erat aurum totum, quia corpus pro conditione mortali erat ſubobſcurum, & minus
quàm nunc eſt glorioſum. Lampas eius ſuper caput ipſius, & ſeptem lucernæ eius ſuper il- Quid lampas vna, & lucernæ ſeptem.
lud requieſcens, ſuper ipſum eſt Spiritus ſanctus, ex quo reſurrexit ipſe, magis in eo manifeſtius,
quia videlicet ſpiritus, quia vnus eſt, lampas vna dicitur, & quia ſeptiformis eſt, quia ſeptē eius
dona ſunt, ſeptem lucernæ dicuntur. Lucernæ & infuſoria, id eſt, vaſcula in quibus oleum eſt,
quod infunditur io lucernas, eadem ſignificant, ſeptem dona ſpiritus, hac ſola differentia qua id
quod efficitur ab efficiente diſtat. Sicut enim ſingula infuſoria, ſingulas alunt lucernas, ita ſin-
guli ſpiritus propria quædam efficiunt opera, de quibus hi qui Spiritum ſanctum acceperūt ſua
menſura clara fiunt, vt videant homines, & bono exemplo ædificati glorificent Deum. Duæ
oliuæ, oliuæ ſuper candelabrum vna à dextris lampadis, & vna à ſiniſtris quid ſunt? Denique &
propheta hoc, &c. inquiſiuit, & reſpondi (inquit) & aio ad angelum, qui loquebatur in me, di-
cens. Quid ſunt hæc Domine mi? Qui cum reſpondiſſet, & dixiſſet. Nunquid neſcis, quid ſunt
hæc, & ille dixiſſet. Non Domine mi, & inter hæc paratus ad audiendum, ſine dubio redderetur
attentior ad iotelligendum, tandem hoc eſt, ait, Verbum Domini ad Zorobabel, diceus. Non in
exercitu, nec in robore, ſed in ſpiritu meo dicit Dominus exercituum. Et hoc reſponſo potuit
quidem, quamuis bene reſponſum fuiſſet, potuit (inquā) intelligere, quoniam propheticam ad
intelligeodum gratiam habebat, quid eſſet candelabrum, quid lampas eius ſuper caput ipſius,
quid ſeptem lucernæ ſeptemq́ infuſoria lucernis, quæ erāt ſuper caput ipſius. Veruntamen non-
dum intellexit quid eſſent duæ oliuæ, vna à dextris lāpadis, & vna à ſiniſtris ipſius. Et quid ſibi
vult reſponſum huiuſmodi, nō in exercitu oec io robore, ſed io ſpiritu meo dicit Dominus? Iam
quidem diximus candelabrum aureum, Dominum Ieſum eſſe propter paſſionem mortis gloria
reſurrectionis glorificatum, ſeptemq́ lucernas ſuper illud cum totidem infuſorijs, eum qui ex-
tunc datus eſt ſanctum ſeptiformem ſpiritū, qui nimirū eatenus modo, ſcilicet in remiſſionem
peccatorum non dabatur. Vnde enim eſt illud? Nondum erat ſpiritus datus, quia Ieſus oon-
dum erat glorificatus. Sed quid ſibi vult taliter ad Zorobabel dictum. Non in exercitu, nec in Iohan. 7.
robore, ſed in ſpiritu meo. Breue dictum, magnæ rei ſuggerit intellectum. Senſus enim hic eſt.
Antequam iuxta præſentem viſionem veniat Dominus habitare in medio tui, ô filia Sion, cu-
ius paſſione deleatur iniquitas terræ illius in die vna, ſicut ſignificatum eſt per hoc quod au-
ferri iuſſa ſunt ab Ieſu veſtimenta ſordida, quiq́ gloria reſurrectionis, & aſcenſionis glorificatus
ſanctum ſeptiformem det ſpiritum, ſicut ſignificatur per cādelabrum aureum tot lucernarum,
Antequam veniat (inquam) ille Dominus, probè & laudabiliter fecerint, quicunq́ habentes zæ-
lum eius cum exercitu, & cum robore aſcenderunt, vel aſceoſuri ſunt, ex aduerſo ſtare pro do-
mo eius, vt fecerunt iudices Iſrael vt fecit fidelis Dauid, vt facturi ſunt Machabæi. At vbi ve- Matth. 26.
nerit idem Dominus & clarificatus fuerit, vbi dixerit omnibus, quod vni dicturus eſt, conuerte
gladium in locum ſuum, iam non in exercitu, nec in robore ſubauditur, certabitis pro me, oec
enim erit neceſſe, dicit Dominus. Antequam ego venirem, agere in exercitu & in robore, tale
fuit, quale defendere arborem ne ſuccidatur, de qua fructus ſperatur vitæ æternæ. Agebat enim
diabolus per impios homines, quatenus gens illa noo eſſet, de qua promiſſum fuerat patribus
quod ego eram accepturus. Natus ſum, & idcirco oon iam io exercitu, nec in robore, ſed in ſpi-
ritu meo, quia iam non contra homines, ſed tantummodo contra diabolum certamen neceſ-
ſarium eſt, qui quoniam ſpiritus eſt, non in exercitu nec in robore, ſed in ſpiritu meo debellan-
dus & ſuperandus eſt. Idcirco ſub nomine Zorobabel rectè ipſum Dominum intelligimus,
ſicut in Aggæo plenius de eo dictum eſt. Nam illo tempore in ædificando exercitu & robore Aggæi 1.a.
vtebantur. Deniq́ media pars iuuenum (ait Neemias) faciebant opus & media parata erat ad- Neem. 4.
bellum, & lanceæ & ſcuta, arcus, & loricæ, & principes poſt eos in omni domo Iuda ædifican-
tium in muro, & portantium onera, & impotentium vna manu ſua faciebat opus. & altera te-
nebat gladium, Aedificantium enim. vnuſquiſq́ gladio accinctus erat renes, & ædificabant, &
clangebant buccina iuxta me. Hæc de muris ciuitatis dicta ſunt. Templum quoq́ illud manu-
factum non ſine aliquo robore hominum reædificatum eſt, cum regium eſſet poſitū huiuſmodi
decretum. Omnis homo qui hanc mutauerit iuſſionem, tollatur lignum de domo ipſius, & eri- 1. Eſdræ 6.
gatur & configatur in eo, domus autem eius publicetur. . Illud voum omnino ſine exercitu

& ſioe

& sine robore in spiritu Domini factum est, quod princeps huius mundi foras est missus, in quē protinus ita dicitur. [Quis tu mons magne corām Zorobabel in planum?] Mons quippe magnus monti Domini contrarius, mons importuosus, mons naufragosus diabolus est, qui in hoc mundo principabatur, de quo ipse Dominus. Venit enim princeps mundi huius, scilicet vt mihi aduersetur, secundum quod significatum est supra, vbi Satan stabat à dextris Iesu, vt aduersaretur ei. Hoc est quod nunc dicitur. Quis tu coram Zorobabel, & dicendo quis tu, omnino nescitur, quia totus reprobus est. Quodq; ita subiungitur, in planum, potest ita intelligi. vt subaudiatur sternere, & à tua superbia deijcere. nisi quod ille nūquam eo modo in planum descendit, aut descensurus est. Ergo inde potius redarguitur, quòd contra planum, id est, contra humilitatem Domini nostri quem intelligimus per Zorobabel (vt iam dictum est) steterit mons magnus & frustra. quia in hoc plano, id est, in hoc miti & humili corde est Spiritus sanctus, cui resistere non potest spiritus malignus. Sequitur. [Et educet lapidem primarium & exæquabit gratiam gratiæ eius.] Quis nisi spiritus meus, de quo dixeram, ego Dominus non in exercitu, nec in robore, sed in spiritu meo. Quis inquam, nisi spiritus meus educet lapidem primarium, id est, mediatorem Dei & hominum Iesum Christum, lapidem vtiq; angularem & honorificatum, & exæquabit gratiam gratiæ eius. Educet eum, id est, crescere faciet, vt iuxta propheticum, quod Daniel exposuit regi, somnium, fiat mons magnus, & impleat vniuersum orbē terrarū. Gratiam quoq; exæquabit gratiæ eius, ita videlicet, vt non sit solus, sed sit primogenitus in multis fratribus. Nam hæc est gratia quam secundum hominem accepit Dominus Iesus, quod vocatur & est Dei filius. Quid enim habet quod non accepit, etiam in vnigenito, nostra natura? Ergo gratiam inquit exæquabit Spiritus sanctus gratiæ eius, id est, multos faciet fratres, & cohæredes eius, hinc est illud. Videte qualem gratiam donauit nobis Deus, vt filij Dei nominemur & simus. Veruntamen licet in hoc gratia, quam dedit nobis Deus, exæquata sit gratiæ eius, non tamen omnimodo æquales sumus aut erimus, quia videlicet ille solus natura filius. nos autem omnes adoptione filij Dei nominamur & sumus. Magna quidem distantia est. sed quid dum modò filij & cohæredes vnici & vnigeniti sumus? [Et factum est verbum Domini ad me, dicens. Manus Zorobabel fundauerunt domum istā, & manus Zorobabel perficiēt eam, & scietis quia Dominus exercituum misit me ad vos. Quis enim despexit dies paruos, & lætabuntur & videbunt lapidem stanneum in manu Zorobabel. Septem isti oculi Domini qui discurrunt in vniuersam terram.] Nondum de toto ornatu candelabri responderat angelus interroganti, imò & postmodum interrogauit, sicut post hæc sequitur. Quid sunt duæ oliuæ istæ ad dexteram candelabri, & sinistram eius. itemq; secundò. Quid sunt duo spicæ oliuarum, quæ sunt iuxta duo rostra aurea. Ergo & hoc quod nunc interseritur, & factum est verbum Domini, ad rationes eiusdem pertinet candelabri, maximè quia lapidem stanneum videbunt, vt in manu Zorobabel, statimque subiungit. Septem isti oculi Domini, qui discurrunt in vniuersam terrā. Deniq; & hæc & illud quod præmissum est ducet lapidem primarium, & exæquabit gratiam gratiæ eius, prohibent nos & increpant ne istud medium. manus Zorobabel fundauerunt domum istam, & manus eius perficient eam, eo tantummodo sensu accipiamus, quo pueris illius temporis blanditur, quique huiusmodi est. Domum istam manufactam, quam in metu et cum retardatione ædificare cœpistis, impedientibus aduersarijs in breui completam videbitis, ita vt ex ipsa velocitate operis scire debeatis, quod Dominus exercituū miserit me ad vos. Scire (inquā) debebitis, per hoc. Quis enim despexit dies paruos? quod est dicere. Cui nō mirum visum est, aliquando grandē opus fieri intra dies paruos siue paucos? Sunt autem pauci dies, ab anno secūdo Darij regis, à vicesima & quarta vndecimi mēsis eiusdē anni, qua videlicet die ego loquor vobis in verbo Domini, vsq; ad tertiū diem mensis Adar huius anni, scilicet qui sextus est Darij regis. Nimirū pauci dies ad tantū opus, videlicet tantum quatuor anni cōputantur, & tam paucis diebus opus illud completū fuisse scriptura Esdræ testatur. Cum enim dixisset. Seniores aūt Iudæorū ædificabāt & prosperabātur iuxta prophetiā Aggæi prophetæ, & Zachariæ filij Addo, ita subiuxit. Et compleuerunt domū Dei istam vsq; ad diem tertiū mensis Adar, qui est annus Sextus Darij regis. Bene ergo cum dixisset. Et scietis quia Dominus exercituum misit me ad vos, dignam statim rationem cum acri interrogatione subiunxit, dicendo. Quis enim despexit dies paruos, id est, quis tantā velocitatem tanti operis non accipiat pro testimonio siue experimento, quòd Dominus miserit me ad ad vos? Ad quid aūt illam dierū paucitatem scire nobis valet, nisi ad illud quod supra puerilē sensum est, & senes delectare debet, quia paruos dies, nec plures quàm communis creandi hominis natura postulabat, in formando templo dominici corporis non manufacto trāsisse manifestū est? Deniq; & illa domus quatuor annis ædificata est, & istud propriū Dei templū nouē mensibus à conceptione decursus, nascēdo in hāc lucē eductū est. Non tamē huic contrariū est illud, quod in Euāgelio Iudæi contra Dominū dicunt, quadraginta & sex annis ædificatū est templū hoc, quia videlicet illi rancore ex inuidia sæuiētes, quia dixerat, soluite tēplū hoc, et ego in triduo excitabo illud, nō solùm tempus quo templū ædificatū est, sed impedimentorū quoq; & dilationis annos compu-

Iohan. 14.
Danie. 2.
Roma. 8.
1. Cor. 4.
1. Iohan. 3.
Sensus literalis de tēpli ædificatione.
1. Esdræ 6.
Sensus mysticus de Christi tēplo non manufacto
Iohan. 2.

computauerunt, quibus opus, ne fieret ab edicto Cyri regis, vsque ad secundum Darij annum,
impeditum & dilatum est. Et vt magis amplectamur quod dixit. Et scietis, quia Dominus exer-
cituum misit me ad vos. quis enim despexit dies paruos? sciendum, quia non plures quàm toti-
dem, id est, nouem generationes transituræ erant inter Zorobabel, cuius tempore prophetauit
iste, & Ioseph virum Mariæ. Zorobabel quippe genuit Abiud, Abiud genuit Eliachim, Elia- Nouem generationes
chim genuit Azor, Azor genuit Sadoch, Sadoch Achim, Achim Eliud, Eliud, Eleazar, Eleazar inter Zorobabel & Io
Mathan, Mathan Iacob. & post hunc illa non manufacta domus Domini fundata est in vtero, seph virum Mariæ.
& ex vtero virginis, habentis, sed non cognoscentis, virum Ioseph. Quis despexit aut despicere
debuit dies tam paruos, verbi gratia, vt diceret, in tempora longa fiet istud. Tunc vtique qui fi-
deles erunt, qui redemptionem Israel expectabunt, scientes experimento, quòd Dominus exer-
cituum miserit me, & hæc reuera loquutus fuerit per me, lætabuntur (ait) & videbunt lapidem
stanneum, in manu Zorobabel, id est, Christum natum de stirpe Zorobabel. Quare autem dixit
lapidem stanneum, & non potius aureum lapidē siue Chrysolitum, aut vt supra iam dixit, can-
delabrum aureum? Ad hæc, hoc sciendum, quia gloria humanitatis Christi vsque ad passionem
mortis longè minor extitit, quàm esse cœpit ex virtute resurrectionis. Erat quidem etiam ante
passionem habitans in illo omnis plenitudo diuinitatis, manebatque & requiescebat super eum Coloss. 2. Esaiæ 11.
spiritus septiformis. Vnde & ita super lapidē stanneum, septem oculos Domini, sicut super can-
delabrum aureum, septem lucernas se vidisse dixit, sed quanto preciosius stanno aurum, quanto
lapide stanneo candelabrum aureum, tanto gloriosior est post resurrectionem quàm fuit ante
passionem humanitas eiusdem mediatoris Dei & hominum. Sequitur. [Et respondi, & dixi ad
"eum. Quid sunt duæ oliuæ istæ ad dexteram candelabri & sinistram eius? Et respondi se-
"cundò, & dixi ad eum. Quid sunt duæ spicæ oliuarum, quæ sunt iuxta duo rostra aurea, in qui-
"bus sunt suffusoria ex auro? & ait ad me, dicens. Nunquid nescitis, quid sunt hæc? Et dixi. Non
"Domine mi, & dixit. Isti sunt duo filij olei, qui assistunt Dominatori vniuersæ terræ.] Valdè at-
"tenta & studiosa percunctatio vix breuem responsionem accepit, quæ & si prophetæ intelligi-
bilis fuit, vtpote iam intelligentiæ donum habenti, nihilo minus clausum illius temporis homi- Duæ oliuæ duo data
nibus sensum continuit, quàm si nihil responsum fuisset ei. Sed & hodieque sensus eiusdem respon spiritus sancti.
sionis multis dubius & incertus est, ita vt alij duas oliuas Mosen & Heliā significare velint, alij
legem & euangelium in dextra, lex in sinistra sit. Nos autem postremi quid dicemus, si nec illud,
nec illud sufficit? Nimirum quoniam in septē lucernis super candelabrum aureū significationis
Spiritus sancti, quem cum patre Deo filius Deus glorificatus, & propter passionem mortis glo-
ria & honore coronatus dedit, & tantæ dignitates duæ oliuæ sunt, vt stent iuxta duo rostra au-
rea candelabri, vnam ad dexteram & vnam candelabri siue lampadis arbitramur nihil dignius,
nihil intelligi posse conuenientius, quàm duo data eiusdem Spiritus sancti. Bis nanque datus est
Spiritus. Primò, in remissionem peccatorum per passionem Domini nostri Iesu Christi. Secundò
in diuisiones gratiarum per gloriam eiusdē Iesu Christi resurrectione & ascensione glorificati,
& sedentis ad dexteram maiestatis in excelsis. Vna oliua à sinistris, & vna à dexteris candelabri.
quia videlicet datum primum, quod est in remissionem peccatorum ab humilitate passionis;
secundum quod est in diuisione gratiarum à gloria paterni consessus, credentibus in ipsum pro-
uenit. Hæc sunt duo rostra aurea, videlicet, adoranda passionis humilitas, & prædicanda exal- Duo rostra aurea.
tationis gloria, iuxta quæ videntur stantes duæ oliuæ, quia videlicet vbi passus & mortuus est,
ibi expectantibus se remissionem peccatorum cōtulit defunctis & viuis. vnde & mox vbi post Iohan. 20.
mortem in medio discipulorum suorum rediuiuus stetit, & dixit eis. Accipite Spiritum sanctū, Acto. 2.
quorum remiseritis peccata remittuntur eis. Et exinde quinquagesimo die vbi sedet ad dexte-
ram patris, inde diuisiones gratiarum dedit Apostolis quas & significabant dispertitæ linguæ,
quæ apparuerunt illis tanquam ignis. Istæ sunt ergo (inquit) duo filij olei, id est, duo data Spiri-
ritus sancti siue duo effectus omnipotentis eius gratiæ, qui assistunt dominatori vniuersæ terræ,
quia semper promptum & paratū est vni Deo patri; & filio, & spiritui sancto, remissionem pec
"catorum, & insuper quamlibet diuisiuam gratiam dare, & prout vult distribuere. [Et conuer- CAP. V.
"sus sum, & leuaui oculos meos, & vidi, & ecce volumen volans, & dixit. Quid tu vides? & dixi.
"Ecce ego video volumen volans. Longitudo eius viginti cubitorum, & latitudo eius decem cu-
"bitorum, & dixit ad me. Hæc est maledictio quæ egredietur super faciem omnis terræ, quia om-
"nis fur, sicut scriptum est, iudicabitur, & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur. Educam
"illum dicit Dominus exercituum, & veniet ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine
"meo mendaciter. Et commorabitur in medio domus eius, & consumet eam, & ligna eius, & la-
"pides eius.] Hoc futurum erat vt post illa quæ hactenus in hac visione significata sunt, scilicet
post incarnationem, passionem, resurrectionem, & ascensionem Domini Iesu, dato spiritu, præ-
dicantibus Apostolis Iudæi non crederent, imò et prædicatores euangelij persequerentur et occi-
derent, atque proinde venirent super eos omnes maledictiones legis, quas Moses in Deuterono Deute. 28.
mio scripsit, quæ sunt huiusmodi. Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro, maledictum

horre-

horreum tuum, maledictæ reliquiæ tuæ, maledictus fructus ventris tui, &c. Rectè ergo & secundum rerum gerendarum ordinem, Postquam dixit Dominus, ecce venio & habitabo in medio tui. Postquam ablatis vestimẽtis sordidis, Iesus indutus est mutatorijs. Postquam candelabrum aureum stetit cum septem lucernis, & duabus oliuis siue oliuarum spicis, quæ sunt duo filij olei, id est, duo de quibus iam dictum, data benedictionis, cernitur volumen volans, & hæc est maledictio, inquit, & educam illud & veniet ad domum furis & ad domũ iurantis in nomine meo mendaciter. Dilexit enim maledictionem & veniet ei, & noluit benedictionem & elongabitur ab eo. Volatus voluminis, cursum velociter aduenientis significat maledictionis, quia videlicet sicut Psalmista dixerat. In generatione vna deleatur nomen eius, ita futurum erat, & ita factum est, vt vltra quadraginta annos maledictio, id est, vindicta super populum Iudaicum non differretur. Longitudo voluminis, id est maledictionis. æternitas est damnationis, & latitudo eius, temporalitas tribulationis. Nam & in præsenti & futuro seculo damnati sunt increduli Iudæi in vindictam sanguinis Domini Iesu & prophetarum eius. Et latitudo quidem maledictionis decem cubitorum est, quia videlicet temporalis tribulatio, qua ceciderunt in ore gladij, & captiui ducti sunt in omnes gentes, decalogi, quod præuaricati sunt, iusta vindicta est. Porrò longitudo eiusdem maledictionis viginti cubitorum, id est, dupla est, quia nimirum æterna damnatio non solùm corpus vt præsens tribulatio continget, sed & corpus & animam gehennali igne puniet. Hæc igitur est maledictio (inquit) quæ egreditur super faciem omnis terræ. & profectò primùm terræ Iudaicæ, Ira enim & indignatio, & tribulatio, & angustia in omnem animam hominis Iudæi primùm et Græci. Et reuera prophetiæ præsentis ordo postulat, faciem omnis terræ hic intelligi vniuersitatem terræ Iudaicæ quæ legem accepit, id est, non solam ciuitatem Hierusalem, sed & omnes ciuitates Iudææ, quia super omnem terram illam maledictio aduolauit, & super omnem gentem illam effusa est. Vnde & adhuc subditur. Quia omnis fur, sicut ibi scriptũ est, iudicabitur, & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur. Quomodo ibi scriptum est, scilicet in volumine maledictionis? Præmisso, maledictus eris in ciuitate vsque, maledictus eris ingrediens, & maledictus egrediens. Quantæ, quàm horribiles maledictionis sententiæ, nominatim cursu continuo proferantur, volenti legere vel numerare promptum est. Triginta nanque eiusmodi sententiæ, & pleræque ex ipsis declamatione imprecatoria deprompta, quarũ prima est. mittet Dominus super te famem & esuriem, tricesima, ipse erit in caput, & tu eris in caudam. Nam verba siue sententias esse maledictionis ipse confirmat, ita concludens, & venient super te omnes maledictiones istæ, & persequentes apprehendent te donec intereas. Post hæc & alia similiter ad maledictionem pertinentia declamat, non tamen imperantis modo, sed annunciantis & loquentis more prophetico. Hæc idcirco dixerim, quia reuera nõnihil habet considerationis, & admiratione dignum, tot præscriptas fuisse sententias maledictionis, quod argenteos daturi erant in pretium sanguinis Domini. In Psalmo quoque centesimooctauo, si diligenter cõputes, maledictiones totidem inuenies, quarũ prima, constitue super eum peccatorem, vltima est, & induãtur sicut diploide confusione sua. Nónne propter hæc magis delectatus animus, numerum voluminis qui est in longitudine, & numerum qui est in latitudine rectè coniungit & componit, vt sint triginta cubiti magnitudinis voluminis, sicut sunt triginta sententiæ maledictionis, & triginta argentei fuerunt, quos in precium sanguinis Domini fur ille, id est, cœtus Iudæorum dedit? Deniq; sicut longitudo & latitudo vnam magnitudinem faciunt, ita & decem qui sunt latitudinis & viginti cubiti longitudinis rectè simul veniunt, & triginta fiunt. Et quis nesciat, quis dubitet euenisse quod ait, quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur: & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur, educam illud & veniet ad domum furis, et ad domum iurantis in nomine meo mendaciter, & commorabitur in medio domus eius, & consumet eum, & ligna eius & lapides eius? Quis nescit, quis non audit, quia sic omnino factum est? Venit enim volumen illud maledictionis ad domum furis, ad domum illam, quæ cum debuisset esse domus orationis, facta est spelunca latronum, & domus negotiationis, & ille fur qui hoc fecerat, et latrocinia sua in domo illa periuro cumulabat, imò & ipsum Dei filiũ mendaciter, & in dolo adiurauerat, proloquente quodam. Adiuro te per Deum verũ, vt dicas nobis, si tu es Christus filius Dei benedicti? Omnis eiusmodi fur & eiusmodi iurans siue adiurans, id est, tam populus quàm sacerdos iudicatus est, sicut ibi scriptum est. omnino sicut scripsit Moses, & consumpsit eum, ligna eius & lapides eius, ita vt flamma concremarentur ligna, & non remaneret lapis super lapidem de omni domo illa, & non pertransiuit à populo illo volumen illud quod est maledictio, sed commorabitur adhuc in medio eius. Sequitur ❡ Et egressus est angelus qui loquebatur in me, & dixit ad me. Leua oculos tuos & vide. Quid est hoc quod egreditur? & dixi. Quid nam est? et ait. Hæc est amphora egrediens. Et dixit. Hic est oculus eorum in vniuersa terra. Et ecce talentum plumbi portabatur & ecce mulier vna sedens in medio amphoræ, & dixit, Hæc est impietas. Et proiecit eam in medio amphoræ, & misit massam plumbeam in os eius. Et leuaui oculos meos & vidi, & ecce duæ mulieres egredientes, & spiritus in alis earum, & habebant alas quasi alas milui, & lauauerunt ampho-

Margin notes: Psal. 108. — Ibidem. — Longitudo & latitudo voluminis. — Roma. 2. — Super faciem omnis terræ scilicet Iudaicæ — Deute. 28. — Triginta maledictiones. — Mysterium in triginta. — Domus furis templũ Iudæorum — Matth. 21. — Ibid. 26. — Deute. 28.

« amphoram inter terram & cælum. Et dixi ad angelum, qui loquebatur in me. Quo istæ deferunt
« amphoram? Et dixit ad me, Vt ædificetur ei domus in terra Sennaar, & stabiliatur, & ponatur
« ibi super basem suam.] Pars maxima, pars præcipua Iudaici sceleris, & pœnæ consequentis, miraculo mystico, mysterio mirabili designatur litera præsentis capituli. Dixerat in præcedentibus furem, dixerat mendaciter iurantem, sed de his duobus dictis, nondum habes scelerum illorum mensuram siue plenitudinem, quam ipse Dominus cognitam, imò præcognitam habens iamdudum, & vos, ait, implete mensuram patrum vestrorum. Matth. 23. Mensura illa recte hic intelligitur præmonstrata per amphoram. Nam leuatis oculis suis ad videndum, & attentus factus ab interrogante oculo, quid est hoc quod egreditur, & ipse interrogans quid nam esset, audiuit. hæc est amphora egrediens, & hic est oculus eorum in vniuersa terra. Secundum ordinem hactenus in præsenti visione obseruatum, rectè, vt iam dictum est, illa intelligitur mensura patrum, qui prophetas occiderunt, quam cum impleuissent filij, occidendo ipsum prophetarum Dominum, lapidando siue occidendo, flagellando in synagogis suis, & persequendo de ciuitate in ciuitatem missos ad se prophetas euangelicos, & sapientes, & scribas iustum fuit vt veniret super eos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram à sanguine Abel iusti, quemadmodum ipse dixit, & ita factum est. Iohan. 9. Ibidem 15. Et notandum, quòd amphoram etiam oculum nuncupauit. hic est (inquiens) oculus eorum in vniuersa terra. Constat enim, & in vniuersa terra notum est, quia non per ignorantiam, sed per inuidiam Christum occidendo, & Apostolos eius persequendo, mensuram illam siue amphoram impleuerunt, & omnino scienter peccauerunt, & oculum in peccando apertum & videntem habuerunt. Nam si cæci essetis, ait, non haberetis peccatum, & alibi. Nunc autem & viderunt & oderunt, & me & patrem meum. Verè igitur hic est (ait) oculus eorum in vniuersa terra, quia videlicet peccatum eorum non effecit error siue ignorantia, sed oculus nequam, nequam, id est inuidia, & hoc auditum est in vniuersa terra. Sed & illud notandum, quod dicens, hæc est amphora addidit egrediens, quia profectò illa iniquitatis amphora diu versabatur intus, & in conuenticulis & secretis consultationibus, quomodo Iesum in sermone caperent, quomodo illum dolo tenerent & occiderent, & quod taliter diu tractauerunt, tandem longo circuitu pertractum, egressum est in publicũ. Matth. 22. Marc. 14. Psal. 40. Hinc est illud Psalmistæ, quod tam de traditore, quàm de omni inimicorum cœtu, qui dixerunt. quando morietur & peribit nomen eius, recte intelligitur, cor eius congregauit iniquitatem sibi, egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum, aduersum me susurrabant omnes inimici mei, aduersum me cogitabant mala mihi, verbum iniquum constituerunt aduersum me. Nimirum sic ageodo amphora intus versabatur, tunc autem egressa est, quando diffinito consilio, tanquam ad latronem exierunt cum gladijs & fustibus, & seditiosis clamoribus petierunt atque effecerunt vt crucifigeretur. Iohan. 18. Et ecce ait, talentum plumbi portabatur, & ecce mulier vna sedens in medio amphoræ, & dixit. Hæc est impietas, Talentum plumbi pondus est iudicij siue damnationis, magnum vtique & graue secundum magnitudinem & grauedinem irremissibilis delicti, id est, cordis impœnitentis. Nam huiusmodi delictum impietas est, cuius perseuerantiam quam hodiéque videmus, sessio mulieris in medio amphoræ congruè significat. Sedens nanque nunc vsque patres impij in cathedra pestilentiæ blasphemantes, & filios suos Christum blasphemare docentes, atque hoc modo in medio amphoræ siue mensuræ impletæ mulier sedet, dum eis etiam in ore gladij cadentibus, & vbique gentium in captiuitatem dispersis, impietas sua placet. Proinde quid sequitur? Et proiecit eam in medio amphoræ, & misit massam plumbeam in os eius. Hoc post præsentem vitam & fit & fiet. Iam factum est, quod supra significabatur & dicebatur, vbi volumen volans propheta vidit, & hæc maledictio (inquit angelus) & educam illud, dicit Dominus exercituum, ad domum furis, & consumet eum, & ligna eius, & lapides eius. Hoc (inquam) iam factum est, quia templum illud exterminatum, & quæ erat ciuitas destructa est, sed magnitudo amphoræ & impietatis, quæ in medio sedet, exigit, vt hac vindicta simplici, iustitia Dei non cõtenta sit. Ergo & proiecit eam in medio amphoræ, & misit massam plumbeam in os eius, statimq; & leuaui (ait) oculos meos & vidi, & ecce duæ mulieres egredientes, & spiritus in alis earum, & leuauerunt amphorã inter terram & cælũ, &c. Mirum quod & mulier quæ est impietas sedebat in medio amphoræ, & proiecit eam in medio amphoræ, vt litera sonat. Quomodo poterat proijci in medio amphoræ, quæ sedebat in medio amphoræ? Sed profectò amphora ista nõ manufacta, quæ est impleta peccati mensura, aliter est, quia videlicet peccato suo nemo traditur, nisi qui se tradidit vltroneus, iuxta illud. Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum, & qui nocet noceat adhuc, & qui in sordibus est, sordescat adhuc. Psal. 80. Apoca. 22. Nam proijcere impietatem, id est, impiam animam, hoc est, non conuertere eam, quod tunc fit, cum ad quartum scelus peruenerit, sicut in Amos Dominus dicit. Amos. 2. Super tribus sceleribus Iuda, & super quatuor, siue super tribus sceleribus Israel, & super quatuor non conuertam eum. Primum nanque scelus est, malam voluntatem habuisse. secundum, malum quoque opus perpetrasse. tertium, consuetudinem

mali operis habere, quartum arguenti legi siue iustitiæ Dei repugnare, & verba proferre blasphemiæ. Qualis vel quanta quarto huic sceleri pœna debeatur, significat id quod dictum est, & misit massam plumbeam in os eius. Massa nanque plumbea siue taleotum plumbi, pondus (vt iam dictum est) significat damnationis vel iudicij Dei, quod videlicet impietas huius amphoræ, id est,
Matth. 12. mensuræ sæpe dictæ irremissibilis sit, testante ipso Domino, quia qui dixerit verbum contra spiritum sanctum, id est, qui scienter de bono dixerit malum, vt tunc Iudæi vel Pharisæi, & post Hæresiarchæ fecerunt, non remittetur ei in hoc seculo, neque in futuro. Quid tandem sunt duæ mulieres, quæ portando huic tanto ponderi addictæ, quemadmodum dicit. Et leuauerunt amphoram inter terram & cælum? Duas ex scripturis propheticis mulieres notas habemus, & no-
Ezech. 23. mina earum, ait Dominus ad Ezechielem, Oolla maior, & Ooliba soror eius minor. Item. Porrò earum nomina Samaria Oolla, & Hierusalem Ooliba. Ac deinceps. Filij hominis non iudicas Oollam & Oolibam, & annuncias eis scelera earum, quia adulteræ sunt, & sanguis in manibus earum? Hæc & his similia per similitudinem dicta sunt, quia videlicet sicut adultera dicitur & est mulier, quæ relicto viro suo alteri commiscetur viro, ita Oolla & Ooliba relicto Deo patrum suorum coiuerunt Deos alienos. Et sanguis in manibus earum, quia missos ad se prophetas occiderunt. Et Ooliba minor plus quàm Oolla, id est, Hierusalem plus insaniuit, quàm Samaria. Quomodo? quia proculdubio cum similia fecerit Hierusalem, quæ & Samaria fecit, occidendo prophetas, & sectando idololatriam, addidit quod maius est, occidendo Dominũ, & eli-
3. Reg. 18. gendo Barrabam, quod fuit implere (vt iam dictum est) mensuram patrum, quæ intelligitur
Matth. 11. per amphoram. Pulchrè ad hunc sensum accedit, quòd & apud Oollam, id est, Samariam mu-
14. lier Iezabel priores prophetas interfecit, & apud Oolibam, id est, Hierusalem mulier Herodias nouissimum prophetarum & plus quàm prophetam Iohannem occidit. Igitur duæ mulieres, patres & filij sunt. patres, qui mensuram sanguinis ferè dimidiauerunt, & filij qui mensuram impleuerunt, & ita vnam eandem amphora sibi ad portandum, cum impietatis pondere communem fecerunt. Istæ habebant alas quasi milui, id est, superbiam quasi diaboli, quia vide-
Psal. 72. licet sicut in Psalmo scriptum est. Tenuit eas superbia, opertæ sunt iniquitate & impietate
3. Reg. 12. sua, & prodijt quasi ex adipe iniquitas eorum. dum diceret anterior mulier, non est nobis pars
Iohan. 19. in Dauid, neque hæreditas in filio Isai. Posterior verò dicente Pilato, Regem vestrum crucifigam? clamaret dicens. Non habemus regem nisi Cæsarem. Itaque & spiritus (inquit) in alis earum, spiritus vtique blasphemiæ, vnus idémque in superbia mulierum talium, vt illa subsannaret patrem & patriarchā & Dauid, ista filium Dauid. Hoc omnino reminisci iuuat, quotiescunque mensuræ illius mentio fit, de qua hic agitur, propter amphoram eiusmodi, quia videlicet abnegatio Dauid, & schisma quod fecerunt patres, scindendo se à domo Dauid, vitulósque colendo, quos Hieroboam fecit, initium fuit impietatis, quam impleuerunt filij negando Christum ante faciem Pilati. Nónne patres dicendo. Non est nobis pars in Dauid, iam negatores
3. Reg. 8. extiterunt eiusdem Christi, quem negauerunt filij. Promissio nanq; facta fuerat ipsi Dauid, Christum de semine eius nasci, & id circo sicut ad Samuel dixit Dominus. Non enim te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. ita de illis verissimè dicas, quia non Dauid, sed Christum negauerunt, ne regnaret super eos, præeligentes filio Dauid Barrabam, sicut illi patres eorum ipsi Da-
Iudæi diuina vltione leuati inter cælum & terram. uid prælegerunt Hieroboam. Et leuauerunt (ait) amphoram inter terram & cælum. Quid sibi vult huiusmodi dictum, leuauerunt inter terram & cælum. Scimus quidem, quia quod est portandum siue deferendum, deferendo leuatur inter terram & cælum. Sed quid sibi vult huiusmodi dictum? nisi vt innuat tibi respicere rem cuius erat totum portentum? Quæ nam est illa res? Nimirum ipsa sanguinis vindicta, cuius (vt supra dictum) signum erat amphora, & in amphora sedens impietas. Qualis enim est sanguinis siue iniquitatis illius vindicta? Ecce palam est,
Matth. 27. & videmus Iudæos qui mensuram illam (vt sæpe iam dictum est) impleuerunt, leuatos inter ter-
Actorũ 1. ram & cælum. Quomodo? quia videlicet nec terra sua capit eos, nec cælum admittit eos. Nónne ducti in omnes gentes captiui, terram suam non contingunt? Multò magis cælum contingere, id est, ad regnum cælorum peruenire, cum sint increduli, non possunt. Huius rei non istud solùm fuit portentum, quòd leuauerunt amphoram inter terram & cælum, verumetiam illud quòd sceleris eorũ signifer Iudas perijt inter terram & cælum. Suspensus enim crepuit medius, & vt ait quidam, cælo terræq; perosus, inter vtrunque perit, & diffusa sunt omnia viscera eius. Sic nanque ille populus cælo ac terræ perosus, à terrena Hierusalem abactus, & cælesti Hierusalem indignus, inter vtranque perijt, & sic reliquiæ dispersæ sunt eiusdem populi, sicut pendentis inter
Nume. 13 terram & cælum diffusa sunt iam dicti viscera proditoris. Quanto melius, quanto pulchrius atque dulcius signum siue portentum, quòd duo viri ex his qui explorauerant repromissionis terram, reuertentes botrũ cum palmite in vecte portauerunt. Confer duos illos Viros duabus mulieribus istis, & vectationem illorum istarum oneri, si tamen possunt conferri, cum omnino contraria sint. Sicut enim istæ mulieres duæ malos patres, & malos malorum patrum filios, qui impleue-

impleuerunt menſuram eorum, ſignificauerunt: ſic econtra, illi duo viri, boni patres, quorum
optimi patriarchæ & prophetæ fuerunt, & bonos bonorum patrum filios, quorũ Apoſtoli op-
timi ſunt, & myſticè deſignauerunt. Et ſicut amphora quam inter terram & cælum mulieres le-
uauerunt, plenæ menſuræ ſcelerum portentum fuit: ſic econtra botrus, quem in vecte viri por- Geneſ. 11.
tauerunt, pietatis & iuſtitiæ quæ in cruce pependit, ſignum extitit. Nunc ſequentia percur-
ramus. Quo (inquit) iſtæ deferunt amphoram? Vt ædificetur (ait) illi domus in terra Sennaar, &
ſtabiliatur ibi ſuper baſem ſuam. Terra Sennaar dicta eſt terra Babylonis, vbi turrim ædifica-
uerunt ſuperbi, quorum linguæ confuſæ, & ipſi in omnes terras diſperſi ſunt. Interpretatur au-
tem Sennaar, excuſsio ſiue fœtor dentiũ, & hoc maximè loco terram ſignificat illam, quam dicit Pſal. 87.
Dauid tenebras, & terram obliuionis, & Iob ſanctus terrã tenebroſam, & opertam mortis cali- Iob. 10.
gine, ille dicendo. Nunquid cognoſcentur in tenebris mirabilia tua, & iudicia tua in terra ob-
liuionis, iſte autem clamando, Dimitte me Domine, vt plangam paululum dolorem meum, an-
tequam vadam ad terram tenebroſam, & opertam mortis caligine.. In illam terram Sennaar,
in illam terram putoris dentium, deferunt (ait) mulieres iſtæ amphoram ſuam, mulieres quarum
dentes arma & ſagittæ, & quarum lingua gladius acutus, vt illic ædificetur illi domus & illic
ſuper baſim ſtabiliatur. Quæ eſt illa domus? Quæ eſt illa baſis eius? Domus eſt mortis, baſis eſt Pſal. 56.
perditionis ſtantis & permanentis. Quia ſepulchra eorum (ait Pſalmiſta) domus eorum in per- Pſal. 48.
petuum, & non eſt ibi ſpes ſiue expectatio tranſeundi ad aliam domum, tranſmigrandi ad alium
locum. O ergo quàm malum ſtabilimentum, quod miro modo declamauit, Ita pronuncians, vt
ædificetur ei domus in terra Sennaar, & ſtabiliatur & ponatur ibi ſuper baſem ſuam. Sequitur.

CAP. VI.

" [Et conuerſus ſum, & leuaui oculos meos & vidi, & ecce quatuor quadrigæ egredientes de me-
" dio duorum montium, & montes montes ærei. In quadriga prima, equi rufi, & in quadriga ſe-
" cunda, equi nigri, & in quadriga tertia, equi albi, & in quadriga quarta, equi varij & fortes. Et
" reſpondi, & dixi ad angelum, qui loquebatur in me. Quid ſunt hæc, Domine mi? Et reſpondit
" angelus, & ait ad me. Iſti ſunt quatuor venti cæli, qui egrediuntur vt ſtent coram Dominatore
" omnis terræ. In quo erant equi nigri, egrediebantur ad terram Aquilonis, & albi egredieban-
" tur poſt eos, & varij egreſsi ſunt ad terram auſtri. Qui autem erant robuſtiſsimi, exierũt & quæ-
" rebant ire & diſcurrere per omnem terram. Et dixit. Ite & perambulate terram, & perambula-
" uerunt terram. Et vocauit me, & locutus eſt ad me, dicens. Ecce qui egrediuntur in terram
aquilonis, requieſcere fecerunt ſpiritum meum in terra aquilonis.] Meminiſſe oportet, vnam Epilogus
eſſe, & vnius noctis viſionem, ab eo quod dixit. Vidi per noctem. Et ecce vir aſcendens ſuper rerũ vnius
equum rufum, vſque ad id quod poſtmodum dicturus eſt, & factum eſt in anno quarto Darij viſionis.
regis, ſecundum rerum ordinem, quæ tunc gerendæ erant, nunc autem geſtæ ſunt feræ omnes, Infra. 7.
præter ſecundum viri eiuſdem, ſcilicet Domini noſtri Ieſu Chriſti aduentum. Conſideramus vi-
ſionis ordinem pulcherrimum, & non minimè delectatus eſt animus, gloriam talis viri quærens
ac diligens, quia recto hic ordine inuenit hiſtoriam ſalutis, hiſtoriam gratiæ & veritatis, quomo
do Deus & verbum ſiue filius Dei, memor propoſiti, memor ad Abraham & Dauid dictæ atque
iuratæ promiſsionis, reuerſus eſt ad Hieruſalem in miſericordijs, & in ea domus eius ædificata
eſt. Et quatuor cornua quæ ventilauerunt Iudam & Hieruſalem, id eſt, quatuor regna, per quæ
conatus eſt diabolus eandem abolere promiſsionem, detrita ſunt, & tunc venit Dominus ò filia
Sion, & habitauit in medio tui. Verbum enim caro factum eſt, & habitauit in nobis. Atque
idem Deus, filius Ioſedech, quod eſt filius Domini iuſtitiæ, mutatorijs indutus, id eſt, propter paſ
ſionem mortis, gloria & honore coronatus eſt, aſcendenſque in cælum, factúſque candelabrum
magnum, candelabrum aureum ſeptem lucernarum, claruit per mundum vniuerſum, dando
Apoſtolis, vel prædicatoribus ſuis ſanctum ſeptiformem ſpiritum, & qui lumen tantum extin-
guere voluerunt, impleta paternorum menſura ſcelerum, ſuam, ſicut nouiſsimè dictum eſt, am-
phoram & impietatem blaſphemiæ deportandam in terra Sennaar, cum plumbea damnationis
maſſa receperunt. Quid deinde factum eſt poſt illorum excidium, quod dignum ſit intelligi Quatuor
per quatuor huiuſmodi quadrigas, egredientes de medio duorum montium, quarum in prima quadrigæ.
ſunt equi rufi, in ſecunda equi nigri, in tertia equi albi, in quarta equi varij fortes? Leuemus
cum propheta oculos noſtros, & proſpectum extendamus per mundum vniuerſum. Et ecce
mundus plenus eſt, & ex quo beati Apoſtoli de candelabro illo ſunt illuminati, cœpit impleri
quadrigis feruentibus, & equis currentibus, de quibus & Abacuc decantans Domino. qui aſcen- Abacuc 3.
des (ait) ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio. Quadriga prima, in qua erant equi rufi, A-
poſtolorum eſt & Martyrum. Quadriga ſecunda, in qua erant equi nigri, pœnitentium eſt, qui
ab Apoſtolorum temporibus incipientes, in his qui ſanguinem Chriſti fuderant, vitam nobis
cœnobialem ſanxerunt. Vnde vſque hodie per orbem niger tam profeſsione quàm habitu per-
ſeuerat ordo monachorum. Quadriga tertia in qua erant equi albi, ordo eſt virginum vtriuſ-
que ſexus, totum candore ſuo perornans equitatum Ieſu Chriſti Domini exercituum. Vnde
illud notandum, quia cum dixiſſet. In quo erant equi nigri, egrediebantur ad terram aquilonis

ait, & albi egrediebantur post eos. Illum nanque vitæ ordinem, qui facinorosis erat necessarius, quemque priores illi susceperunt, vt fructus dignos pœnitentiæ facerent, subsequuntur quàm plurimi, neque homicidij, neque adulterij, siue alterius cuiuslibet criminis rei, imò & plerique corpore incorrupti atque integri, quos beatus Papa Gregorius, quid (inquit) nisi & iustos & pœnitentes dixerim? Planè hoc ipsum est egredi ad terram aquilonis, vitam austeriorem exequi, quæ tantum differt à vita remißiore multis vtente delitijs, non tamen illicitis aut lege prohibitis, quantum rigor aquilonis à suauitate austri siue fauonij, quantum hyemalis algor à vernis distat blanditijs. Vnde notanda litera, quia sic dictum est, in quo erant equi nigri egrediebantur in
Equi varij & fortes terram aquilonis, vt sit sensus. Propter quod erant sibi peccatorum conscij, in propositum se dimiserunt vitæ arctioris. Quadriga quarta, in qua erant equi varij fortes, pastorum atque docto-
1. Cor. 12. rum est, & omnium in quibus eminent illæ gratiarum diuisiones, de quibus Apostolus, alij (inquit) per spiritum datur sermo sapientiæ, alij fides, alij genera linguarum, alij gratia sanitatum, &c. Num paruum hoc est, aut indignum fuit inter illa magna, quæ ventura erant, & de quibus iam dictum atque adhuc dicendum est. Istos ecclesiæ gentium ordines prophetica visione demonstrari, imò quis prophetarum de huiusmodi tacuit & gentes saluandas. (Vnde ordines istos diuinitas assumpsit) non declamauit in gaudio Spiritus sancti? Quid porrò sunt duo montes illi, quorum de medio quadrigæ istæ videntur egredi, qui videlicet montes dicuntur ærei. Montes isti duo testamenta sunt, Lex & Euangelium, dicuntúrque montes propter altitudinem siue dignitatem cælestium, quæ continent, sacramentorum, quàm videlicet altitudinem illud
Exodi 20. quoque significat, quòd & Lex in monte data est. Et Euangelicum sermonem, Dominus in monte
Matth. 5. sedens atque os suum aperiens, exorsus est. Montes isti montes ærei, videlicet propter sonorita-
Iohan. 10. tem atque diuturnitatem tam legis quàm Euangelij, quia non potest solui scriptura tam legalis
Matth. 5. quàm euangelica. Nam iota vnum siue apex vnus, ait Dominus, non peribit à lege donec om-
Ibidem 24. nia fiant. & cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. De medio montium
Psal. 103. istorum quatuor quadrigæ egressæ sunt, quia videlicet vtrunque testamentum, quatuor iam dicti ordines ecclesiæ recipiunt, & sicut in alia similitudine dictum est, de medio petrarum dabunt vocem, ita hic rectè dicas, quia de medio duorum montium, montium æreorum, quadrigæ istæ procurrent, id est, de communi Legis & Euangelij sensu siue consensu seruabunt vitæ ordi-
Sapien. 6. nem, scientiæ vel doctrinæ puritatem. Quid tandem est, quod percunctanti prophetæ, quid sunt isti Domine mi. Respondens angelus, isti sune (ait) quatuor venti cæli qui egrediuntur, vt stent coram Dominatore vniuersæ terræ? Quid nisi quod sapientia dicit, quia multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum? Idcirco nimirum quatuor quadrigæ istæ, quatuor venti cæli dicuntur esse, quia sicut venti perflando nebulas siue pruinas euertunt, aerémque qui per quietem corruptior fieret, inquietando saniorem efficiunt. Sic ordines isti, quos diximus singuli in suis officijs stando, & cum tempus postulat discurrendo atque festinando suscitant homines ad cognoscẽdum Deum creatorem suum, qui nisi crebra commonitione soliciti redderentur, nec cogitarent quidem corrupti mente, restare quicquam post præsens seculum aut in fine distare quippiam inter
Apoca. 7. hominem & iumentum. Hinc est illud, quod Iohannes in Apocalypsi, Vidi ait quatuor angelos stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos cæli, ne flarent super terram, neque super mare, neque super vllam arborem. Quatuor nanque angeli quatuor angulorum mali principes, id est, angelicæ fortitudines fuêre quatuor regnorum principalium, Babylonici, Persici,
Danie. 10. Macedonici atque Romani, de quorum vno angelus bonus, qui Danieli loquebatur. Princeps (ait) Persarum restitit mihi viginti & vno dieb. Regnis siue regnorum principibus illis hoc fuit tenere quatuor ventos cæli, cohibere à cultu siue seruitio Dei quadrigas istas, id est, colentium
Apoca. 7. Deum, id est, quos diximus ordines & seruientium creatori, sed inclamauit & compescuit illos alter angelus, qui ascendit ab ortu solis habens signum Dei viui. Qui non est alius nisi vir iste, qui in initio visionis huius super equum rufum ascendit, & post eum equi rufi varij & albi, qui erant sancti prioris populi veteris testamenti. Nam istæ quadrigæ, isti quatuor venti cæli, qui abeuntibus illis mulieribus cum amphora sua egreßi sunt de medio duorum montium, vt aßisterent Dominatori vniuersæ terræ, sancti sunt iunioris populi, qui (negante Christum synagoga, vt dudum negauerat, dicendo. Non est nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Isai, mulier altera, scilicet decem tribuum scissura) crediderunt in eum, & aßistunt illi nunc vsque, sicut veraciter Dominatori vniuersæ terræ. Inter quos ista equorum non prætereunda est distantia, quòd illic nigri non erant equi, tantummodo rufi, varij, & albi: hic autem rufi, nigri, albi, & varij. Quid ex hoc animaduertendum est, nisi quia pœnitentiam, quam equorum esse nigredinem iam dictum est, publicè illo tempore nemo prædicabat. Nam à diebus Iohannis ista nigredo cœpit, qui primus baptismum pœnitentiæ prædicauit, subsequente protinus euangelica voce ipsius Domini dicentis, pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum. Porrò in lege ne saltem pœnitentiæ nomen arbitror vsquam reperiri, sed qui fecerit hoc vel illud, morte moriatur, nisi quod post legem multo tempore venientes prophetæ, aliquid super pœnitentia

clamauerunt regibus & populo, qui communiter derelicto Domino, & vitulos aureos quos fe-
cit Hieroboam, & Baal, & Astaroth, cæteráque tam in Hierusalem quàm in Samaria colebant Matth. 11.
portenta deorum. à diebus (vt iam dictum est) Iohannis regnum cælorum vim pati cœpit huius- Ibidem 3.
modi, vt non diceretur, morte moriantur criminosi, morte moriatur qui hoc vel illud fecit aut Ibidem 4.
fecerit, sed pœnitentiam agite, & facite fructus dignos pœnitentiæ. pœnitentiam agite, appro- Acto. 2.
pinquabit enim regnum cælorum. pœnitentiam agite & baptizetur vnusquisque vestrum, quo
rum primum Iohannes, secundum ipse Dominum, tertium Apostoli Domini post passionem
eius, ipso iubente, prædicauerunt, & extunc cunctis peccatoribus quacunque ex gente vel natio
ne confugientibus, quorumlibet criminosis siue facinorosis, patet pœnitentiæ asylum, patet eo
rum violentiæ regnorum cælorum. Vnde notandus, quia de nigris equis (vt iam dictum est) Pœnitētia
egredientibus ad terram aquilonis, id est, de peccatoribus pœnitendo semetipsos tradentibus vi- facit requi
tæ arctiori Dominus ita dicit. Hi qui egrediuntur ad terram aquilonis, requiescere fecerunt escere spiri
spiritum meum in terra aquilonis. Etenim hic sensus. Hi qui pœnitentiam egerunt vel agunt tum furo-
de peccatis suis, quod est egredi ad terram aquilonis, vbi vltroneus labor, tanquam glacialis ri- ris Domi-
gor pœnitentis corpus affligit, per hoc ipsum quod illuc egressi sunt, iræ meæ spiritum requiesce- ni.
te, id est, cessare fecerunt, vt iam ego non irascar eis, quoniam ipsimet irati sunt sibi. Sicut enim
peccando exacerbauit Dominum peccator, sic contra pœnitentiam agendo spiritum Domini Psal. 9.
requiescere facit peccator. Sine dubio cum dicit, requiescere fecerunt spiritum meum, intelli-
gendus est spiritus iræ, testante Psalmista, qui cum de peccatorum conuersione præmisisset, com Psal. 17.
mota est & contremuit terra, fundamenta montium conturbata sunt & commota sunt & cæ-
tera, ita subiunxit. Ab increpatione tua Domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ. Quod si e-
qui nigri egrediendo in terram aquilonis requiescere faciunt spiritum Domini, quid putas de
his qui egrediuntur post eos equis albis? Et vt manifestius dictum sit, si facinorosi pœnitentiam
agendo gaudium faciunt Deo & angelis Dei, secundum illam parabolam centum ouium, & v- Lucæ. 15.
nius inuentæ quæ perierat, siue decem drachmarum & vnius inuentæ quæ perdita fuerat: quid
putas de illis, qui nullius criminis rei, vel conscij propositum vel regulam sequuntur constitu-
tam pœnitentibus criminosis? Profectò hi spiritum Domini non solummodo requiescere faci-
unt, verumetiam oblectant plurimùm, & vnde illi veniam, indè isti coronam cōsequuntur sem-
piternam. Dictum est de equis nigris & equis albis, quòd egressi fuerint, & non dictum est de
equis rufis qui erant primi. Porrò de equis varijs qui erant quarti, manifestè dicitur, quia egres-
si sunt ad terram austri. Sed & protinus sequitur. Qui autem erant fortissimi, exierunt & quæ-
rebant ire & discurrere per omnem terram. Dixitque Dominus ad eos. Ite & perambulate ter-
ram. Vnde & arbitrari licet, illos, qui primo loco dicti fuerant equi rufi, nunc in nouissimo
fortissimos dicit. Non plures enim quàm quatuor quadrigæ supra numeratæ sunt, neque di-
ctum est hactenus quicquam de equis rufis, nec vllo modo contra rationem est, vt ijdem equi
& rufi dicantur & fortissimi. Restat igitur dicere, & de istorum egressu. Varij (inquit) egre-
diebantur ad terram Austri. Iam supra dictum est, varios equos Domini, illos esse vel dici, quib.
diuersa data sunt charismata Spiritus sancti, sermo sapientiæ, sermo scientiæ, gratia sanitatū, ge-
nera linguarum, interpretatio sermonum, prophetia vel discretio spirituum, & his similia. Por-
rò nomine Austri Spiritus sanctus solet designari. Et quæ terra huius austri, nisi sancta scriptu-
ra legalis, prophetica, euangelica, quam vniuersam vtique Spiritus sanctus condidit? Quid igi-
tur est, varios equos egredi ad terram austri, nisi doctæ fidei viros iam dictas diuisionum gratias
habentes, eximere se omnibus curis seculi, solisque vacare vel studere scripturis sanctis, & verba
tractare Spiritus sancti. Talium est enim huiusmodi negocium, propter ipsum quòd non so-
lummodo nigri siue albi sunt, sed varij, id est, non solummodo propositi sancti executores vel
sanctitate vitæ decori: sed & sancti pariter & eruditi, quasdam habentes facultates sermonis & 1. Cor. 12.
præclari ingenij, cæterorúmque talium quas non habent multi, qui sunt vitæ laudabilis & ar-
ctioris, quàm sint isti. quia non dedit ipse auster, cuius hæc terra est, non dedit Spiritus sanctus di
uitiarum huiusmodi Dominus, diuidens singulis prout vult. Denique sicut de quodam paulò Apoca. 3.
simplice legimus, qui in conuentu patrum requisisse fertur, prius ne prophetæ fuerint an Chri- Lucæ 24.
stos, ita de multis diffiteri non possumus sanctæ vitæ, vt extitit ille, quòd eis plurimum defuerit Equi for-
gratiæ illius, qua sanctus & verus qui habet clauem Dauid aperit, & nemo est qui claudat, qua tissimi, apo
apostolis suis iam quidem sanctis, sed eatenus idiotis post resurrectionem suam aperuit sensum, stoli & mar
vt intelligerent scripturas. Qui erant fortissimi, videlicet quos iam ante rufos dixit, quære- tyres.
bant exire & discurrere in omnem terram, quia videlicet spontanea charitate fortissimi milites
Christi, pro fide ipsius ad passiones cucurrerunt, spontanea deuotione tradiderunt corpora sua
ad supplicia propter Deum, hoc expediebat, & fidei Christianæ talis eorū fortitudo necessaria
erat, quia profectò, multos idololatria defensores habebat, quorum stultitia nihilo melius quàm
morte vel sanguine martyrum confundi, vel superari poterat. Et notandum, quia non prius di-
ctum est equis fortissimis, ite & perambulate terram, & postea, quæsierunt exire & discurrere

in vniuersam terram, sed prius quæsierunt exire. & tunc demum dictum est eis, ite & perambu-
late terram. Christiano quippe nolenti aut timido non præcipitur, vel semetipsum ingerat pas-
sioni, vel persecutorib. obijciat, imò licentia datur fugiendi, dicēte Domino. Si vos persecuti fue-
Matth. 10. rint in vna ciuitate, fugite in aliam. Volentibus ergo atque desiderantibus coronam martyrij,
per magnam gratiam concedi designatur, dum fortissimis equis volentibus exire, dicitur: ite &
perambulate terram. Exempli gratia. Tunc vnus de equis huiusmodi, equis fortissimus quære-
bat exire, & dictum est ei. & perambula terram, quomodo beato Laurentio dicenti ad Sixtum
Papam. Quo progrederis sine filio pater, respondit ei Dominus per os illius, quòd post triduum
esset secuturus. Cautela bona, cautela necessaria est omnibus equis Domini, quamuis fortissi-
mis, vt quamuis multum desiderent ad martyrium exire, non exeant nisi expectata, & per ora-
tiones quæsita dignatione supernæ gratiæ. quia periculosum est huiusmodi prælium, nisi ma-
gnum adsit Spiritus sancti solatium. & plerique in negationis barathrum prolapsi sunt, dum se
fortiter agere confidentes, vltro se tradiderunt. Quàm fortissimus in hoc ordine Petrus aposto-
lus extitit, in quo tamen summæ sapientiæ complacuit sancire exemplum cauendi nimiam con-
Matth. 26. fidentiam in eiusmodi. Cum enim dixisset. Domine tecum paratus sum in carcerem & in mor
Iohan. 13. tem ire, animam meam pono pro te, & si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scanda-
Lucæ 22. lizabor, & si oportuerit me mori tecum, non te negabo. cum ita fortiter cinxisset se adhuc iuni-
Iohan. vlt. or & ambularet vbi volebat, occurrit ei vna ancilla, & tu (inquit) ex illis es, atque hoc audito
mortem timuit & vitam negauit. Expectandum illi fuerat, vt alius cum cingeret & duceret,
quod & factum est postquam senuit, postquam sapientiam verámque fortitudinem didicit.
quia videlicet senilis animi & cani sensus est scire, quod hæc fortitudo non in homine, sed in
Deo sit. Itaque fortissimis equis & ratio præsens, & exemplum in promptu esse debuit, vt volen
tes exire, expectarent nutum dicentis: ite & perambulate vniuersam terram, quod est dicere, of-
Perambulare terram / quid est. ferte vos ad mortem propter me sustinendam. Nam quia moriturus quispiam dicit, aut legitur
dixisse, ego ingrediar viam vniuersæ terræ, rectè & hic exire in vniuersam terram, siue ambula-
re terram intelligitur, quod sit mortem non timere, ad meliorem vitam festinare. Ad vltimum
3. Reg. 2. & hoc non prætereundum, quia congrue quos in ordine quadrigarum dixerat equos rufos, hic
Equi rufi, per sanguinis fusionem. vbi exire volentibus dictum refert, ite & perambulate terram, non dixit rufos, sed dixit fortissi-
mos, quia videlicet non antequam fundant, sed postquam fuderint sanguinem suum propter
Dominum, equi Domini rufi sunt. & vt manifestius dictum sit, ante passiones suas confessores
equi albi sunt. in passionib. & post passiones vsque in sempiternum martyres & equi rufi sunt.
Post hæc omnia quæ hactenus dicta & facta sunt, eodem ordine quo in hac visione præmonstra
ta fuerant, ab eo quod dictum est, vidi per noctem, & ecce vir ascendens super equum rufum,
quid restat secundum Christi Euangelium, nisi vt veniat ipse filius hominis sedens in sede maie-
statis suæ, & coronam regni habens in capite suo, pro eo quòd propter nos homo factus, et in ista
captiuitate natus, in ista Babylone cum hominibus conuersatus, nostram captiuitatem per pas-
sionem suam soluit, & multos filios in gloriam adduxit, & reduxit congregatos in vnum qui di-
spersi fuerant, secundum similitudinem illorum, qui tunc soluta captiuitate de Babylone ascen-
derunt, & reædificato templo Domini, rursus in Hierusalem habitare cœperunt. Sequitur ergo. ,,
[Et factum est verbum Domini ad me dicens. Sume à transmigratione ab Oldai & à Tobia, & ,,
ab Idaia, & venies in die illa, & intrabis in domum Iosiæ filij Sophoniæ, qui venerunt de Baby- ,,
lone, & sumes argentum & aurum, & facies coronas, & pones in capite Iesu filij Iosedech sacer- ,,
dotis magni, & loquêris ad eum, dicens. Hæc dicit Dominus exercituum. Ecce vir oriens nomē ,,
eius, & super eum orietur, & ædificabit templum Domino, & ipse portabit gloriam, & sedebit ,,
& dominabitur super solio suo, & consilium pacis erit inter illos. Et coronæ erunt Helen & To- ,,
biæ, & Idaiæ, & Hen filio suo Sophoniæ memoriale in templo Domini, & qui procul sunt veni- ,,
ent, & ædificabunt in templo Domini, & scietis, quia Dominus exercituum misit me ad vos. ,,
Erit autem hoc, si auditu auris audieritis vocem Domini Dei vestri.] Hic finis est præclaræ ac
pulcherrimæ visionis, quæ sic incepit. vidi per noctem, & ecce vir ascendēs super equum rufum,
& ipse stabat inter myrteta. Visionis illius nocturnæ finis hic est, sacrosanctā salutis nostræ pro-
pheticam miro modo præsentans historiam, quam hodie credentes videmus & gaudemus esse
impletam, quia sicut iam sæpe dictum, & semper est sciendum, secundum magnum quod in ea
continetur pietatis sacramentum, ad illam, quam tunc Babylonij destruxerant Hierusalem, vir
ille Dominus exercituum reuersus est in misericordijs, & in ea domus eius ædificata est, & licet
illa quatuor cornua regnorum principalium supradictorum Iudam & Hierusalem multum ven
Hebr. 2. tilauerint, nihilominus fecit, quod facere Deus proposuit, quia promissum fuerat, Christus inde
venit, & secundum scripturas iuxta hanc visionem ea quæ de ipso erant, iam finem habent, &
vt iam ante dictum est, nihil restat, nisi vt ipse qui victor salutis omnium, per passionem con-
summatus resurrexit, & in cælum ascendit, redeat gloria & honore coronatus, omni mundo,
& angelis, & hominibus spectabilis. Vnde quia visio est, & hæc omnia per noctem propheta
vidit,

vidit, non magnopere hic insistendum est sensui literali, dum dicitur, sume à trasmigratione ab Oldai, &c. Equidem tradunt Hebræi, vtpote literæ amici, quòd Daniel & tres socij eius reuersi de captiuitate, aurum, & argentũ obtulerũt in domo Domini, & exinde iusserit Dominus, sicut hic sonat litera, coronas fieri, eósque commutatis nominibus designari, scilicet Oldai, Tobiam, Idaiam & Hen, Ananian esse, & Azariam, & Misaelem, & Danielẽ. Porrò quòd in secundo loco pro Oldai positum est Helen, idcirco factum est, quia Helen interpretatur somnium, & Daniel cum socijs suis apud Deum obtinuit, vt somnij quod viderat rex reuelaret sacramentum. Veruntamen siue in re gestum, siue tantummodo in visione fuerit ostensum, grande & admirabile contemplemur negotium, cuius illud constat extetisse portentum. Supra namq; in hac eadem visione taliter dictum est. Audi Iesu sacerdos magnæ tu & amici tui qui habitant coram te, quia viri portendentes sunt. Non ibi totum dictum est illi, quod audire iussus est, neq; amicis eius illic totum expositum est, quod audire iubebantur, sed nec nomina ipsorum illic scripta sunt, neque expressa propter quam, vel in qua portendentes dicti sunt. Ecce nomina eorum semel & iterum expressa sunt, primum dicendo. Sume à transmigratione ab Oldai, & à Tobia, & ab Idaia argentum & aurum, & facies coronas. deinde & coronæ erunt Helen, & Tobiæ, & Idaiæ, & Hen filio Sophoniæ memoriale in templo Domini. Nimirum & nominibus suis, & auro atq; argento suo, & in eo quòd coronæ exinde factæ poni iubẽtur in capite Iesu filij Iosedech, viri isti portendẽtes sunt. Et rectè ibi Iesus indutus erat sordidis vestibus, quæ & ablatæ sunt ab eo, dictumq; est ad eum: audi Iesu sacerdos magne tu & amici tui qui habitant coram te, quia viri portendentes sunt. rectè (inquam) illi dilata est hæc potenti pars, quia videlicet prius oportebat illa fieri, quæ per candelabrum aureum & per cætera quæ scripta sunt, vsq; ad præsentem locum significata esse vni diximus, & demum futurum erat, & fiet illud quod præsenti capitulo significatum est.

Narratio ex Hebræorum tradi tione.

Danie. 2.

Supra 3.

Ipsos sanctæ ecclesiæ quatuor ordines, quos in quatuor quadrigis intelligendos esse diximus, in gloria resurrecturos, & ex ipsis siue propter ipsorum saluationem coronandum esse Dominum Iesum, quatuor viri isti portendunt Oldai, Tobias, Idaia, & Hen. Oldai nanq; interpretur deprecatio Domini, quod videlicet nomen congruit quadrigæ illi, in qua sunt equi nigri, id est, ordini illi, in quo sicut supra dictum est, peccatores conuersi ad pœnitentiam deprecantur faciẽ Domini. Tobias interpretatur bonus Domini, & idcirco congruit quadrigæ illi in qua sunt equi albi, id est, ordini illi, in quo nullius macula criminis, imò etiam multus in plerisq; candor virginalis propositi. Siquidem talis ordo siue quispiam huiusce ordinis rectè dicitur bonus Domini, ita vt quidam istorum notissimus dicatur etiam dilectus Domini, Idaia interpretatur notus Domini. Vnde & benè congruit quadrigæ illi, in qua sunt equi varij, id est, ordini illorum quibus spiritus sanctus diuisiones gratiarum distribuit, ita vt alios docendo, regendo, atq; confirmando, plus cæteris innotescant Domino, ita vt cuiuslibet eorũ dignetur dicere, noui te ex nomine. Hen interpretatur gloria. Vnde & nomen conuenit equis illis fortissimis, qui exierunt, & quærebant ire & discurrere in omnem terram, scilicet glorioso martyrum ordini, qui vexillum diuini nominis foras extulerunt, & contra diabolum & plangas eius visibiles atq; inuisibiles exierunt ad pugnam, & per vniuersam terram sanguine roseo suo sanctam rigauerunt & decorauerunt ecclesiã, hoc fecisse illis gloria maxima est. Igitur ab istis sumes (aie) argentũ & aurum, & facies coronas, & pones in capite Iesu filij Iosedech sacerdotis magni, quia videlicet per singulas virtutes electorum suorum Dominus coronatur, imò in illis omnibus coronatis, saluator in singulis coronam accipit. quia videlicet ipsius gratia, ipsius est opus, omnis omnium sanctorum corona. Non solum aurum, neque solum argentũ, sed & aurum sumitur & argentum ad coronandum Iesum, quia videlicet non solo sensu scripturarum, qui intelligitur per aurum & argentum, clarificamus eum. Locus verò vbi coronæ istæ fiant domus est Iosiæ, id est saluati filij Sophoniæ, id est, visitationes Domini, quo nomine rectè intelligitur ecclesia, quã Dominus vniuersam sua visitatione saluauit, secundum typum domus Zachæi, quam ipse visitauit. Et hodie salus domui huic facta est, inquit, & loquêris ad eum, dicens. Hæc dicit Dominus exercituum, dicens. Ecce vir oriens nomen eius, & subter eum orietur, &c. Ponendo coronas in capite Iesu filij Iosedech. iubetur loqui ad eum & dicere, cuius rei ipse & amici eius, viri portendentes sint, ac si dicat. Istud quod agitur hic aliud portendit, alterius rei portentum est, quia videlicet iuxta hãc significationẽ ecce venit, ecce in propinquo est vir magnus, vir fortis & potens, cui non est par alius. Et si vultis scire quis dicatur, vel quomodo nominetur, oriens est nomen eius, quo videlicet nomine, nullus virorum præter ipsum iure nominatur, quia solus hic semper est in ortu, & nullus vnquam illi est occasus. Cum occidere putabitur, maximè orietur, id est, cum fuerit secundum carnem huic mundo moriturus, tunc apud infernos timentibus Deum orietur, moxq; super occasum ascendens, cælo & terræ orietur viuus, & nunquam moriturus. Hoc omnino est in potestate eius, & idcirco dico vobis, quia hoc ipsum nomen eius. Oriens subter eum orietur, id est, per eum in multitudine credentium dilatabitur, in gloria resurgentium clarificabitur. Hinc est quòd protinus sequitur. Et ædificabit tẽplũ Domino, & ipse extruet templũ Domino.

Quid portendunt hi quatuor viri Oldai.

Tobias. Iohan. vlt.

Idaia.

Exodi 33. Hen.

Quomodo Christus coronatur in electis.

Domus Iosiæ ecclesia est.

Lucæ 12.

Vir Oriens nomẽ eius.

Non enim quod semel dixerat, & ædificabit templum Domino, superflua repetitione repetiuit,
dicendo. & ipse extruet templum Domino, sed quia vna eademque ecclesia, & in præsenti seculo
ædificatur, dum gentes conuertuntur, & in futuro extruetur, dum omnes resurgemus, rectè non
contentus semel dixisse, & ædificauit templum Domino, reperiuit, & ipse extruet templum
Domino. Et tunc ipse portabit gloriam, scilicet quam coronæ istæ significant, quia videlicet ma
gna illi erit gloria, tam multos filios adduxisse in gloriam. Si enim cuiuslibet gloria sunt hi, qui
per eius ministerium crediderunt, quemamodum & Apostolus dicit, Quia gloria vestra nos
sumus, sicut & vos nostra in die Domini nostri Iesu Christi, quanto magis ipsius Domini nostri
Gloria Christi. Iesu Christi gloria est, & gloria erit, quòd est ipse salus omnium, quemadmodum idem Apostolus
Hebr. 2. ait. quia complacuit per eum reconciliari omnia in ipso, pacificans per sanguinem crucis
2. Cor. 1. eius, siue quæ in terris, siue quæ in cælis sunt? Tacito quod primum est, quia in ipso condita sunt
Coloss. 1. vniuersa in cælis, & in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principa
tus, siue potestates, & omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in
ipso constant, quæ causæ si cum iam dictis congregentur, quot putas coronarum gloriæ est,
vnus idemque Deus & homo Iesus Christus? Ergo & ipse portabit gloriam, & sedebit (ait) super
Solium solio suo, & erit sacerdos super solio suo. Quod quàm iustū sit, melius quis cogitare potest quàm
Christi re- eloqui, vt ille sedeat & dominetur omniū, per quem omnia condita sunt, & sic sacerdos in æter-
gis & sacer num, per cuius sanguinem vniuersa pacificata sunt. Dominetur, inquā, super solio suo, & sit sa-
dotis. cerdos super solio suo, quod de nullo sanctorum dicere fas est, quia nullius eorum ius est, dicere
suum dominationis vel sacerdotij soliū, sed huius tantùm Domini & sacerdotis vnici, cuius ma-
iestas est, & sedes vna eademque sedes maiestatis Dei quemadmodum dicit. Cum autem venerit
filius hominis in maiestate sua, et omnes angeli cū eo, tunc sedebit super sedē maiestatis suæ, &c.
Quid & ista sibi vult congeminatio, & dominabitur super solio suo, & erit sacerdos super solio
suo, nisi quia vnus idemque in quem hæc dicuntur, futurum erat vt esset & nunc est rex atque sa-
Matth. 25. cerdos? Denique qui rex idcirco dominabitur (ait) super solio suo, & erit sacerdos super solio suo,
satisque manifestum est, hunc esse sensum, quia in vnam personam conuenient regnum & sacer-
dotium, & vnus idemque geminum obtinebit regni & sacerdotij solium. Vbi statim infertur, &
consilium pacis erit inter illos, subaudiendum est, dominantē & sacerdotem, non quo Christus
diuidatur, sed quo principatus duo, qui fuerant eatenus disiuncti, altera enim erat persona regia,
& altera sacerdotalis, imò Christo consocientur. Inter illos igitur subauditur principatus cum
in vno fuerint inseparabiliter consotiati, consilium (inquit) pacis erit, quia videlicet per illam
coniunctionem pax est nobis, & sicut iam ante ex Apostolo commemoratum est, per eum, com-
Coloss. 1. placuit reconciliari omnia in ipso, et pacificari per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris sunt,
siue quæ in cælis. Et coronæ erunt, ait, Helen, & Tobiæ, & Idaiæ, & Hen filio Sophoniæ memo-
riale in tēplo Domini. Hoc est quod expectamus, quia sanctis omnibus & amicis Domini, quos
per istos significari iam diximus, memoriale erunt sempiternum, in illo cælesti templo Domini
Gentes e- ipsæ coronæ quæ de auro & argento ipsorum Domino Iesu factæ sunt. De sensu & sermone ipso-
rant pro- rum quo spiritus sanctus eundem Dominum Iesum clarificauit, & clarificare non desinit, vsque
cul à Deo. in finem seculi. Illud quoque quod sequitur. Et qui procul sunt venient, & ædificabunt in tem
plo Domini, videmus quia factum est, & fit, & fiet vsque in finē seculi, et nos maximè qui de gen-
tibus aduenimus continget, quia procul eramus, quod meminisse nos vult Apostolus, vbi ad
Ephes. 2. Ephesios loquitur. Propter quod memores estote, quod vos qui eratis sine Christo, alienati à cō-
uersione Israel, & hospites testamentorum promissionis spem non habentes, & sine Deo in hoc
mundo. Nunc autem in Christo Iesu vos qui eratis longè, facti estis prope in sanguine Christi.
Nunc venimus credendo, tunc autem vbi ponetur coronarum memoriale, veniemus resur-
gendo, & ædificabimus, imò & ædificati tanquam lapides viui in templo Domini permanebi-
1. Petri 2. mus. In fine sermonis ad ipsos, de quibus loquebatur, familiariter se conuertit. & scietis, ait, quia
.Cor. 13. Dominus exercituum misit me ad vos. Erit autem hoc si auditu audieritis vocem Domini Dei
nostri. Et nunc qnidē scimus, quòd prophetiam in veritate Dominus miserit ad nos, & verita-
tem locutus est Spiritus sanctus per prophetas suos, sed scimus ex parte quod nōdum venit quod
perfectum est. Per fidem enim ambulamus, & non per speciem, Tunc autem sciemus experi-
1. Iohan. 3. mento, cum apparuerit cum coronis iam dictis, quoniam videbimus eum sicuti est. Et hoc erit
(ait) si auditu audieritis vocem Domini Dei vestri, hoc est, si præcepta eius custodieritis,
quia sine operibus ad tantam gloriam promerendam sola fides non sufficit.

RVPERTI ABBATIS
TVITIENSIS IN ZACHARIAM
PROPHETAM, COMMENTARIORVM
Liber Tertius.

QVAM dulciter in cantico sponsa dilecto canit. Apprehendam te, & ducam te in domum matris meæ, & in cubiculū genetricis meæ, ibi me docebis. & quàm dulce est experimento discere vim huiusce modulationis. Quid enim est dilectum apprehendere, nisi Christi sensum in scripturis inuenire? Et quid est eum apprehensum in domum matris, & in cubiculum genitricis ducere, nisi ad communem ecclesiæ vtilitatem siue instructionem voce aut in scripto proferre? Talis erat anima Pauli, qui nuper regeneratus ecclesiæ sacramentis, Christū eidē ecclesiæ iam notum optimè cognoscens de scripturis notiorē reddidit, tā voce quàm literis. Ibi me (ait) docebis, quia videlicet in tali facto meritū est vicissitudinis, vt qui præceptis ecclesiā docuit, ipse adhuc de pluribus debeat edoceri, iuxta illud. Omni habenti dabitur, & abundabit. In hac igitur spe, vt hactenus cucurristi, percurre anima, gloriam quærēs eiusdem dilecti, & tandiu fruere hoc quod ex parte est, donec veniat quod perfectum est. Sequitur. [Et factum est in anno quarto Darij regis, factum est verbum Domini ad Zachariam in quarto mensis noni, qui est Casleu, & miserūt ad domum Dei Sarasar & Rogomelech et viri qui erant cum eo ad deprecandum faciem Domini, vt dicerent sacerdotibus domus Domini exercituum & prophetis loquentes. Nunquid flendum mihi est in mense quinto, vel sanctificare me debeo, sicut feci iam multis annis? Et factū est verbum Domini ad me dicens. Loquere ad omnem populum terræ & ad sacerdotes, dicens. Cum ieiunaretis & plangeretis in quinto & septimo per hos septuaginta annos, nunquid ieiunium ieiunastis mihi? Et cum comedistis & bibistis, nunquid nō vobis comedistis, & vobismetipsis bibistis? Nunquid non sunt verba quæ locutus est Dominus in manu prophetarū priorum, cum adhuc Hierusalem habitaretur & esset opulenta ipsa & vrbes in circuitu eius, & ad austrum, & in campestribus habitaretur.] Duo fermè intra hanc et præcedentem visionem transierant anni. Siquidem in anno secundo Darij decimo mense, vicesima & quarta mēsis, vidi (ait) per noctem, & hic in anno quarto Darij in quarta mensis noni verbum Domini ad se factum dicit, causam sine occasionem protinus inserens, propter quam, anno siue die illo factum est ad eum verbum Domini. Miserunt (ait) ad domum Dei Sarasar & Rogomelech, & viri qui erant cum eo ad deprecandum faciem Domini, &c. Istis interrogantibus et dicentibus. Nunquid mihi flendum est, sicut feci iam multis annis, iubetur propheta vt loquatur ad omnem populum, & dicere. Nunquid ieiunium ieiunastis mihi, &c. Vnde datur intelligi, populū quoq; ferè omnem sensus fuisse eiusdem, cuius erant Sarasar & Rogomelech, qui miserant ad domum Dei super quæstione eiusmodi. Quos Persas fuisse, & duces regis Darij, timentes Dominum, autumant Hæbræi (vt ait beatus Hierony.) Reuera sensus eorum, & populi sensus erat imperfectus, qui quoniam templum videbant vel audiebant esse constructum, iam flendi & ieiunandi causam sibi nullam superesse arbitrabantur. Manifestum est ex ipsorum interrogatione, quod temporalibus & visibilibus intenti, de æternis & inuisibilibus bonis nulla aut parua sollicitudine tenebantur. Memoriter tenebant, quòd in quinto mense subuersa ciuitate Hierusalem & templo, populus captiuus ductus est, & quòd in septimo Godoliās interfectus est ab Ismahel, & reliquiæ populi dispersæ sunt & ob hoc per singulos annos ieiunabant & flebant. Porrò captiuitatem illam vniuersalem qua humanum genus adeò captiuatum est in Adam, non satis curabant, atque liberatoris aduentum qui eatenus differebatur, non valdè suspirabant, aut propter hæc flendum, sibi & eiulādum existimabant. Quod si causas istas præ oculis habentes ieiunarent & flerent, nunquam taliter respondisset Dominus. Loquere (inquiens) ad omnem populum terræ & ad sacerdotes, dicens. Nunquid ieiunium ieiunastis mihi? Et comedistis & bibistis, nunquid non vobis comedistis & vobismetipsis bibistis? Longè aliter ieiunanti Danieli responsum fuit, quia longè alias ieiunandi causas ille sibi propositas habuit. Daniel (inquit angelus Gabriel) nunc egressus sum, vt docerem te & intelligeres. Ab exordio precum tuarum egressus est sermo. Ergo autem veni, vt indicarem tibi, quia vir desideriorum es. Tu ergo animaduerte sermonem, et intellige visionem. Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuū, &c. Ille profectò ieiunium Domino ieiunauit, quia vir desideriorum ea quæ Domini sunt desiderauit, videlicet non illud solùm vt reædificaretur illa ciuitas & templum manufactum, sed (quod longè maius, & incomparabiliter melius est) vt consumaretur præuaricatio, & finem acciperet peccatum, & deleretur iniquitas, & adduceretur iustitia sempiterna, & impleretur visio & prophetia, & vngeretur sanctus sanctorum? Igitur quoniam vnus idēq; Dominus & hic per prophetam loquitur, Nunquid

ieiunium

Can. 8.

Matth. 25.

CAP. VII.

Interuallum duarum visionum.

4. Reg. vit. Hiere. 41.

Iudæi non Deo ieiunabant, sed propter causas temporales.

Danie. 9.

ieiunium ieiunastis mihi? et subaudiendum est, non. & cum comedistis & bibistis, nunquid non vobis comedistis & vobismetipsis bibistis, & subaudiendum est, etiam. & alibi per Apostolum dicit, Et qui manducat, Domino manducat, & qui nō manducat, Domino non manducat. Clarè atque studiosè discernendum est inter eum, qui dum non manducat, Domino non manducat, id est, cum ieiunat, Domino ieiunat, Et eum qui non manducat, vel dum ieiunat, non Domino, sed sibi non manducat aut ieiunat. Rursusq́ inter eum qui dum manducat, Domino manducat, & eum qui dum manducat, non Domino, sed sibi manducat. Nimirum qui ob hoc ieiunat, vel non manducat, vt per hunc pœnitentiæ laborem omnipotenti Deo de peccatis suis satisfaciat, & vitæ æternæ fructum recipiat, ille ieiunium Domino ieiunat, ille Domino non manducat. Qui autem idcirco ieiunat, vel non manducat, vt vel temporalem pœnam euadat sicut Achab, vel transitoriam laudem recipiat sicut quiuis hypocrita, ille non Domino, sed sibi non manducat. Similiter qui idcirco manducat, vt opus Domini operari valeat, quales ipse vult esse Apostolos suos, siue Euangelistas, dicens, Edentes & bibentes. Dignus est enim operarius mercede sua, ille Domino manducat. & econtrà, qui operatur, quamuis opus sanctum, quamuis opus Dei, ob hoc solùm vt manducet, ille non Domino, sed sibi operatur, & sibi manducat. Amplius autem si non vult operari, & manducat, non Domino, sed sibi manducat. Dicat igitur. Nunquid ieiunium ieiunastis mihi, & subauditur, non, quia non ieiunastis propter regnū Dei, non ieiunastis ob hoc, vt ciuitatē Hierusalem cælestem quā in Adā perdidistis, in aduentu seminis, quod Abraham promissum est, scilicet Christi recuperare mereamini. Dicat inquam, nunquid non vobis comedistis, & vobismetipsis bibistis? & respodeatur, etiam, quia non idcirco comedistis, vt operaremini opus Dei, vt viatico sustentati, peruenire possetis ad patriam vel regnum Dei. Et quis dignè eloqui sufficiat, quàm competēter, quàm oportuna inuectione illos continuò percutit, dicendo. Nunquid non sunt verba quæ locutus est Dominus in manu prophetarum priorum, cum adhuc Hierusalem habitaretur, & esset opulenta ipsa & vrbes in circuitu eius, & ad austrum, & in campestribus habitaretur? Nam quia pueri erant, & de magnis atque sempiternis malis parum aut nihil solliciti, sola tēporalia mala deplorantes, & ieiunauerant et fleuerant, rectè insultabundus loquar, nunquid non sunt verba quæ locutus est Dominus, &c. Quod si ita dixissent, per istos septuaginta annos ieiunauimus & fleuimus, pro eo quod Hierusalem deserta, et nos captiui eramus, sed multo magis ieiunandum & flendum est, quia nondum venit promissio aut aduentus eius, nunquam ita loqueretur, nequaquam ita insultaret eis de malis minoribus. Sequitur. [Et factum est verbum Domini ad Zachariam dicens. Hæc dicit Dominus exercituum. Iudicate iudicium meum & misericordiam, & miserationes facite vnusquisq́ cum fratre suo, & viduam & pupillum, & aduenam, & pauperem nolite calumniari, & vir fratri suo malum non cogitet in corde suo, & noluerunt attendere, & verterunt scapulam recedentem, & aures suas aggrauauerunt ne audirent, & posuerunt cor suum adamantem ne audirent legem, & verba quæ misit Dominus exercituum in spiritu suo per manum prophetarum suorum priorum. Et facta est indignatio magna Domino exercituum, & factum est sicut locutus est & non audierunt, sic clamabunt, & non exaudiam dicit Dominus, & dispersi eos per omnia regna quæ nesciunt, & terra desolata est ab eis, eo quòd non esset transiens & reuertens, & posuerunt terram desiderabilem in desertum.] Priores prophetas, quorum per manum misit Dominus exercituum in spiritu suo verba hæc, iudicate iudicium verum, &c. illos dicit qui ante captiuitatem extiterunt, quorum de præcipuis vnus Esaias erat, per quem ita locutus est. Quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Quod si nolueritis & me prouocaueritis ad iracundiam, gladius deuorabit vos. Huiuscemodi dictis, & lex primitus plena data est. Quod autem dicit, & noluerunt attendere, & auerterunt scapulam recedentem, & aures aggrauauerunt ne audirent, minus est facto ipsorum. Illi enim non solùm non audierunt, verùm etiam clamātes, prophetas occiderunt, duro corde, indominabiles, & adamanti similes, qui lapis fortissimus & intantum durus est, & omnia metalla confringat, & ipse à nullo confringatur, vnde à Græcis indomabilis dicitur. De quo illud mirandum, quòd cum tantæ sit duritiæ, solo perfusus sanguine hirci, quod animal libidinosum est, statim dissoluitur. Vnde congrua similitudo est valdè, & cor suum posuerunt adamantem, quia cum durissimæ ceruicis & cordis indomabilis essent contra Deum, mollissimi erant in omniū libidinum fluxum, vt merito in illos constet eundem Esaiam dixisse. Audite verbum Domini principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei mei populus Gomorræ. Quorsum ista commemoratio? Videlicet quòd Dominus iustus ad cognoscendum, ipsi autem fuerint inexcusabiles, quia quod factum est illis, non est factum per properantem Domini impatientiam, sed per ipsorum perseuerantem impœnitentiam. Quis non enim consentiat iustè factam esse indignationem magnā Domino exercituum, pro eo quòd peccatis suis addiderunt contemptum contra spiritum sanctum, in quo mittebat eis verba Dominus exercituum per manū prophetarū? Ista ergo vicissitudine, & factum est (ait) sicut locutus est, subauditur, spiritus sanctus, & non audierunt, sic clamabunt,

Aliud est ieiunare Domino, aliud ieiunare sibi.
Roma. 14.
3. Reg. 21.
Matth. 6.
Matth. 10.
Genes. 22.
Iudæi pueri erant, solùm temporalia cogitantes.
Priores prophetæ
Esaiæ 1.
Adamas.
Ibidem.
Iustus Dominus in puniendo.

mabant,& non exaudiam dicit Dominus,& dispersi eos per omnia regna quæ nesciunt, & terra desolata est ab eis,eo quòd non esset transiens & reuertens & posuerunt terram desiderabilem in desertum. Quare autem eum præteritorum narratio sit, & in cæteris omnibus omnis enunciatio curat verbis præteriti temporis, hæc tantùm verba in futurum tempus extendit, sic clamabunt & non exaudiam, cum dicere posset,sic clamauerunt,& non exaudiui? Quare, nisi vt intelligas eum immutabilem esse, & perseuerantem in iudicij veritate, quod sicut fecit tunc,ita debeat si iterum peccauerint,iterum facere? Denique & hoc futurũ non ignorabat, quòd posteri illorum peiora facturi forent, quàm patres ipsi fecissent, vnde & clamantes non exaudiret,neque exaudire deberet,quod cunctis gentibus nunc manifestum est. Quàm verò acerba est infelicium sugillatio dicere de terra desolata est ab eis,& posuerunt terram desiderabilem in desertum. Nam verè infelicissimum est,& infelicitatẽ desolationis pati,& insuper criminis argui, quòd ipsi desolationem ipsam fecerint, & quòd ipse contra illos terra iustè videatur deflere & conqueri,& dicere illis.Non Deus qui hoc fieri iudicauit,non Nabuchodonosor,qui iudicio Dei super me ascendit,sed vos coloni pessimi, vos fecistis, & ex vobis causa est, quòd desolata & in desertum posita sum ego terra desiderabilis. Et multum congruè præsenti loco Dominus,cui (Querela terræ contra Iudæos) nulla terra desiderabilis,cui nil terrenum desiderabile est, terram appellat desiderabilem,quia videlicet cum se ieiunasse & fleuisse dicerent propter terræ desolationem, nimis apertè fatebantur,terram sibi fuisse desiderabilem, cælestem autem non se desiderare promissionem, quippe quia dicebant,nunquid flendum nobis est & ieiunandum,satis sibi existimantes quod videbant solutam esse captiuitatem temporalem. Hoc igitur, & posuerunt terram desiderabilem in desertum, claret quàm acerbè sit dictum, ab eo quem naturaliter dulcem ipsi sibi exacerbauerunt. Porrò qualis causa est ista? eo quòd non esset transiens & reuertens. Præmisit, & terra desolata est ab eis,& tunc demum subiunxit,eo quòd non esset transiens & reuertens. Si ita dixisset,terra desolata est, & non est transiens neque reuertens, solummodo putaremus modum desolationis expressum,idque esse quòd nullus eundo aut redeundo per terram gauderetur. Nunc autem non tam modum exposuisse,quam causam reddidisse desolationis videtur, dicendo eo quod non esset transiens & reuertens. Quid ergo sit non fuisse transeuntem & reuertentẽ,hoc inquirendum est. Confestim occurit illud in Psalmo dictum, spiritu vadens & non rediens,quia sensum hoc (Transiens & reuertẽs) & illud habent similem,sicut sonitum literalẽ penè eundem. Nam vadens & rediens,quid aliud est,quàm transiens & reuertens? Porrò illic spiritus vadens & non rediens,hoc est,in malum ca- (Psal. 77.) dens,& à malo non resurgens. Ergo & hic, eo quòd non esset transiens & reuertens, hoc est,eo quòd non esset de his transeuntibus in malum, qui reuerteretur in bonum, terra desolata est ab eis. Nam cor impœnitens, quod supra denotauit dicendo,& cor suum posuerunt adamantem, & auerterunt scapulam recedentẽ, nónne causa est satis, iustitiam vindicis iræ defendens, & ad defendendum sufficiens? Verè igitur ipsi terram,suam terram desiderabilem posuerunt in desertum,& ab eis desolata est,eo quòd non esset transiens & reuertens, id est,per id quod cum omnes transgressores essent, nullus erat aut vix vllus erat trangressor de transgressione sua pœ-
« nitentiam agens. Sequitur.[Hæc dicit Dominus exercituum. Zelatus sum Sion zelo magno,&
« indignatione magna zelatus sum eam. Hæc dicit Dominus exercituum. Reuersus sum ad Sion,
« & habitabo in medio Hierusalem,& vocabitur Hierusalem ciuitas veritatis, & mons Domini (CAP. VIII.)
« exercituum,mons sanctificatus. Hæc dicit Dominus exercituum. Adhuc habitabunt senes &
« anus in plateis Hierusalem, & viri baculus in manu eius præ multidine dierum.] Hactenus quasi ridendo & subsannando loquebatur, iuxta quod sapientia talibus dicit. Ergo quoque in interitu vestro ridebo,& subsannabo cum vobis quod timebatis aduenerit,nunc deposito risu & subsannatione semota,gloriosa dicit de te, ô Sion ciuitas Dei,cuius pars non vilis aut parua (Prouer. 1.) erat illa quæ tunc reædificabatur Hierusalem terrestris, secundum electionem, quæ de gente illa erat assumenda, maximeque propter implendam promissionem exinde nascituri & regnaturi in te Christi regis æterni. Zelatus sum (ait) Sion zelo magno. Zelus Domini bonus est diligere homines,& odisse hominum vitia. (Zelus Domini bonus.) Quo contra zelus diaboli malus est odisse homines, & amare hominum vitia. Hinc erat illud, quod idem Dominus vt iniquitates compescere, captiuitati tradiderat homines, & ciuitas Sion cum templo igne conflagrata est. Magnus hic vtique extitit angelus,non pacere suo templo & propriæ ciuitati, non pepercisse genti,apud quam solam erat notitia nominis sui. Et non est (ait Hieremias) recordatus scabelli pedum suorum in die furoris sui. Zelo zelatus sum (ait) Sion zelo magno. Verum hoc dicere superioribus quoque temporibus potuit. zelatus sum populo meo zelo meo,quoties (vt ait Psalmista) iratus est in furore in populo suo,& tradidit eos in manus gentium, & dominati sunt eorũ qui oderunt eos,scilicet (Thren. 2.) Mesopotamij & Moabitæ Chananæi, & Madianitæ, & filij Ammon & Philistijm. Potuit (inquam) tunc etiam dicere, Zelatus sum zelo magno, quia videlicet sub illis quoque hostibus vehementer afflixit eos. At verò tempore illo,de quo hic sermo est, amplius fecerat,quia non in terra (Psal. 105.) sua consistentes,seruierant Babylonijs, sed desolata & posita in desertum terra desiderabilis,

tanti

tenti fuerunt per septuaginta annos in Babylone captiui. Rectè ergo non contentus dixisse. Zelatus sum Sion zelo magno, addidit, & indignatione magna zelatus sum eam. Et est sensus, Non solùm taliter zelatus sum, vt eos seruituti subijcerent aduersæ gentes, quod sæpe factum est, sed addita, cum zelo indignatione magna, terrã quoq; & locũ nomine meo sanctificatũ illis abstuli igni & Babylonico tradidi, quod hactenus factum non est. Quare? Videlicet, quia non solùm vt olim me derelinquentes, Deos alienos coluerunt, verumetaim prophetas occiderunt, & multum sanguinem innocencem effuderunt. Zelus ille magnus & indignatio magna per iustum

Misericordia Domini erga Hierusalem. venit Iudicium. At nunc idem Dominus exercituum hæc dicit, subauditur, quæ misericordiæ sunt, memor, quod iurauit in sancto suo locutus Dauid. Visitabo in virga iniquitates eorũ, & in verberibus peccata eorum, misericordiam autem non dispergam ab eo. Reuersus sum ad Sion, videlicet in eo, vt iterum ædificetur ipsa ciuitas & templum reædificatum est. Postmodũ

Psal. 88. veniam & habitabo in medio Hierusalem, scilicet homo factus, ita vt ipsa Hierusalem, & omnis qui legem & verbum Domini, quod de ipsa exibit, non incredulus audierit, dicat & veraciter dicere possit, quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius gloriam quasi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis. Perinde & vocabitur (ait) Hierusalem ciuitas veritatis, videlicet pro parte electorum, prophetarum, atque Apostolorum & omnium iustorum, qui ex illa gente fuerunt, vel sunt, vel erunt, quorum de carne homo factus, habitabo in medio Hierusalẽ, vnde & ipsa vocabitur & erit ciuitas veritatis, id est, ciuitas vel terra, vnde

Psal. 84. veritas oriri dignata sit, iuxta quod Psalmista prædixit. Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit. Rectè igitur vocabitur ciuitas veritatis & mons Domini exercituum, mons sanctificatus, de quo videlicet monte multa in prophetis dicta sunt, vt est illud apud Esaiam siue

Esaiæ 2. Micha. 4. Micheam. Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, &c. Porrò hæc

Carnalia desideris Iudæorum promissa spiritualia sunt, et spiritualibus conueniunt, ac desiderabilia sunt. Illi autẽ ad quos sermo fiebat carnales erant & carnalia desiderabant, sicut iam demonstratum est ex illa ipsorum interrogatione, nunquid flendũ mihi est, vel sanctificare me debeo, sicut feci iam multis annis. Putabant enim, nullam sibi iam esse causam fletus vel ieiunij solo contenti gaudio temporali, quòd videbant soluta captiuitate, terrenam ciuitatem & templum reædificari. Condescendens ergo carnalibus, sermo diuinus, & quasi cum pueris vt eos mulceat balbutiens pater grandæuus, Adhuc (inquit) habitabunt senes & anus in plateis Hierusalem, & viri baculus in manu præ multitudine dierum, & plateæ ciuitatis implebuntur infantibus & puellis ludentibus in plateis eius. Hæc nanq; dicta plenam fore & integram ciuitatis restitutionem, pulchrè personant atque denunciant, quam illi multum desiderabant, propter quam multum desiderabant, propter cuius destitutionem ieiunauerant & fleuerant. Seqnitur. [Hæc dicit] Dominus exercituum. Si difficile videbitur in oculis reliquiarum populi huius in diebus illis, nunquid in oculis meis difficile erit.] Perspicuũ est, illos tales fuisse, qualibus oportuerit de terrenis & temporalibus bonis blandiri, qualibus non iam deberent spiritualia vel cælestia prædicari. Nam, vt quodam loco ipse

Iohan. 3. dicit, Si terrena dixi vobis & non creditis, quomodo si dixero vobis cælestia credetis. Similiter hic, quoniam difficile videbatur in oculis eorum, vt fieret sicut dixerat. adhuc habitabunt senes & anus in plateis Hierusalem, &c. Dicere conuenit ei, qui nusquam inconuenientia dicit. Si difficile videtur vobis, posse fieri hæc terrena, vt habitent senes & anus in plateis Hierusalem, & viri baculus in manu eius, præ multitudine dierum. & plateæ ciuitatis impleantur infantibus & puellis ludentibus, quæ omnia terrena sunt, quanto magis difficile videbitur si dixero vobis spiritualia siue cælestia, quæ eadem ciuitate prouentura sunt. Veruntamen quodcunque illud sit quod dixi sine dicam vobis, quantumuis difficile videatur in oculis vestris, in oculis meis nequaquam difficile erit. [Hæc dicit Dominus exercituum. Ecce ego saluabo populum meum de terra orientis & de terra occasus solis, & adducam eos, & habitabunt in medio Hierusalem, & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum, in veritate & iustitia. Hæc dicit Dominus exercituum. Confortentur manus vestræ, qui auditis in diebus his sermones istos per os prophetarum, in die qua fundata est domus Domini exercitnum, vt templũ ædificaretur. Siquidem ante dies illos merces hominum non erat, nec merces iumentorum erat, neque introeunti & exeunti erat pax præ tribulatione, & dimisi homines vnumquemq; contra proximum suum. Nunc autem non iuxta priores dies ego faciam reliquijs populi huius, dicit Dominus exercituũ, sed semen pacis erit. Vinea dabit fructum suum, & terra dabit germen suum, & cæli dabunt rorem suum, & possidere faciam reliquias populi huius vniuersa hæc. Et erit, sicut eratis maledictio in gentibus, domus Iuda & domus Israel sic saluabo vos, & eritis benedictio. Nolite timere, confortentur manus vestræ, quia hæc dicit Dominus exercituum, sicut cogitaui vt affligerem vos cum ad iracundiam me prouocassent patres vestri, dicit Dominus, & non sum misertus, sic conuersus cogitaui in diebus istis, vt benefaciam Hierusalem & domui Iuda. Nolite timere. Hæc sunt ergo verba quæ facietis. Loquimini veritatem vnusquisq; cum proximo suo. Veritatem & iudicium pacis iudicate in portis vestris, & vnusquisque malum contra proximum suum, ne

cogitetis

" cogitetis in cordibus vestris, & iuramentum mendax ne diligatis. Omnia enim hæc sunt quæ
" odiui, dicit Dominus.] Cuncta hæc vt dicuntur, rectè simpliciter intelligunrur, nec opus est propter mysticos siue allegoricos sensus digreßionem facere ab illius tempore statu, quo propheta ad populum Domino mandante ioquebatur. Hoc maximè & ante omnia sciendum est, quòd omnis consolatio siue exhortatio hæc in Christum tendat, ad Christi aduentum respiciat, nec propter aliud Spiritui sancto, qui hæc sine dubio per os prophetæ liquebatur, curæ fuerit de reædificanda & rursus habitanda siue implenda terra, & ciuitate illa, uisi propter eundem Christũ, quatenus esset vnde nasceretur, iuxta fidele Dei promissum. Neque enim aliundè, sed de gente illa, de semine Abrahæ, de domo & familia Dauid nasci oportebat illum. Expediebat igitur promißis & blandimentis consoiatorijs auimari & beneuolum reddi populum ad habitandum iu loco illo, ad reædificandum & reformandum terræ vel ciuitatis statum pristinum templo iam reædificato, ad quod venturus (iuxta alium prophetam) esset idem Dominator Dominus. Veruntameu quod hic de templo manufacto in parte, in vna gente, imò in paruis vnius geutis reliquijs dictum est, hoc idem de templo uou manufacto Dominici corporis iu vniuersitare, in toto humano genere veraciter dici potest. Ante dies illos (inquit) antequã fundaretur domus Domini, merces hominum non erat, nec merces iumentorum erat, id est, omnis labor vester irritus fuit, & tam homines quàm iumenta iu agricultura, in mercimonijs, operibúsque diuersis casis conatibus frustrabantur. Neque introeunri (ait) & exeunti erar pax præ tribulatione, & dimisi omnes homines, quemque contra proximum suum. Quod est dicere, foris aduersarij, domi erat seditio, & vbique tristitia ob bellorum frequentiam, & insidias domesticas, dum nec frater fratri exhibet fidem, & omnis est inimica propinquitas. Nónne itidem verum, imò magis verum est, quòd antequam fundaretur templũ Dominici corporis, antequã Deus homo fieret ex vtero virginis, nullum erat precium generis humani? Reuera neque hominum, id est, Iudæorum, neque iumentorum, id est, gentilium vllum erat precium. Non enim erat pax introeunti & exeunti, id est, nascenti & morienti præ tribulatione, subauditur peccati, quia cum peccato omnis homo introiens in hunc mundum nascendo, cum peccato exibat moriendo, videlicet nondum pariete inimicitiarum soluto. Quo enim precio redimeretur saltem homo, id est, Iudæus? Nunquid precio sanguinis hircorum, aut vitulorum? Ergo nou erat pax, non erat remißio peccatorum, et dimisi (ait) homines, vnum quemque contra proximum suum, vtpote habentes semen & concordiæ spiritum. Nunc autem non iuxta priores dies ego faciam. Sed quid? Semen pacis erit, nimirum secundum illud euangelium. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, quæ pax non alia debet intelligi, quàm reconciliatio Dei & hominum, uon alia quàm remißio peccatorũ, quã tunc ipse, dum diceret hæc faciebat, per sanguinẽ suum, hæc animaduertens, quis non leue reputat, quod subinde dicit, & erit, sicut eratis maledictio in gentibus, domus Iuda & domus Israel, sic saluabo vos & eritis benedictio. Nam qui tunc erat maledictio, ita vt diceretur, vel dici posset tale quippiã ei, quẽ perire quis vellet, sic tibi eueniat quomodo euenit miserabili populo qui terra sua in desertum redacta, & ciuitate Hierusalem cremata igne, captiuus abductus est, ipse idem populus nunc est benedictio per Christum semen pacis, vt antè dictum est, quia in ipso benedicentur omnes gentes. Ad hoc ipsum pertinet, hoc quoque quod protinus dicit. Sicut cogitaui vt affligerẽ vos cum ad iracundiam prouocassent me patres, dicit Dominus exercituũ, & nõ sum misertus: sic conuersus cogitaui in diebus istis, vt benefaciam Hierusalem & domui Iuda. Nam reuera ad iracundiam prouocauerunt Dominum patres nostri Adam & Eua, non solùm transgrediendo præceptum, verumetiam defendẽdo peccatũ, & propter hoc cogitauit vt affligeret nos, & modo quodam nõ est misertus, quatenus alio modo melius misereretur. Emisit enim eos de paradiso mortis & multarum misertus sententijs oneratos. Sed sicut cogitaui tunc vt affligerem vos, sic (inquit) conuersus cogitaui in diebus istis vt benefaciam, scilicet per templũ vel propter templum meum non manufactum, quia sicut illud per mortem solutum, post triduum excitatum est, ita et vos omnes resurgere faciam. Nescio qualiter euenit, vt penè mihi inuito accidit, diuersum ab eo quod supra dixi. Siquidem de his verbis propheticis dixi, quia cuncta vt dicuntur, ita simpliciter rectè intelliguntur, nec opus est propter mysticos siue allegoricos sensus digreßionem facere ab statu illius temporis quo hæc dicebantur. Er quidem illud dixi studio vitandi fastidij, sed mysteriorum nota suauitas, cursum sermonis improuisum odore suo intrinsecus traxit, & apud se paulisper detinuit. Quoniam ergo cætera perstrinxit, cur omittat initium præsentis capituli, quo dixerat Dominus. Ecce ego saluabo populum meum de terra orientis, & de terra occasus solis, & adducam eos. Et habitabunt in medio Hierusalem, & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum in veritate & iustitia. Denique & si tempore illo, vbi templũ per manus Zorobabel, & murus ciuitatis per Neemiã restauratus est, populũ suũ saluauit Dominus, salus illa nõ tanta extitit, vt digna esse posit tantis oris Domini declamationibus. Verùm vbi conditum est templum iam dictum, templum Dominici corporis non manufactum, tunc & ex eo veraciter de terra orientis, & de terra occasus solis saluatur populus Domini. Multi enim veniunt ab oriente & ab occidente, &

[Margin notes: Cũcta hæc verba in Christum tendebãt. — Malach. 3. — Mystica expositio. — Ephes. 2. — Hebræ. 9. — Iohan. 14. — Genes. 22. — Suauitas sensus allegorici. — Matth. 8. — Iohan. 14.]

recumbūt in sinu Abrahæ, quod vtique est adduci habitare in medio Hierusalē, & sunt Domino
in populū, & ipse est, & erit eis in Deum in veritate & iustitia, id est, in Christo qui est ipsa veri-
tas, & iustitiæ via, & vita æterna. Sed iam quid tandem de ieiunio interrogatus, post hæc Domi-
nus responderit, audiamus. [Et factum est verbum Domini exercituum ad me, dicens. Hæc dicit „
Dominus exercituū. Ieiunium quarti, & ieiuniū quinti, & ieiuniū septimi, & ieiunium decimi „
erit domui Iuda in gaudium & lætitiam, & in solennitates præclaras. Veritatem tantum & pacē „
diligite, dicit Dominus exercituum.] Ad id quod supra Sarasar & Rogomelech per legatos quæ- „
sierant, vtrū in mense quinto ieiunare deberent, an post ædificationem templi finire ieiunium,
luctumq; deponere, multis in medio positis quæ facerent, quæ sperarēt, hæc Dominus, per pro-
phetā, respondit. Et illi quidem de vno interrogauerunt ieiunio mensis quinti, Dominus autem
respondens, de cæteris quoq; ieiunijs suam sententiam deprompsit, de ieiunio quarti, de ieiunio
Ieiunium quarti in Iulio. quinti, de ieiunio septimi, de ieiunio decimi. Erat autem ieiunium quarti mensis, qui apud La-
rinos vocatur Iulius, die septima decima eiusdem mensis, quando descendēs Moses de monte Si-
Exodi 32. na, tabulas legis abiecit, atque confregit. & iuxta Hieremiam muri primùm rupti sunt ciuitatis.
Hiere. 52. In quinto mense, qui apud nos appellatur Augustus, cum propter exploratores terræ sanctæ sedi
Ieiunium quinti. tio orta esset in populo, iussi sunt montē non ascendere, sed per quadraginta annos longis à terra
sancta circuire dispendijs, vt exceptis duobus, Caleph & Iosue, omnes in solitudine caderent. In
Nume. 14. hoc mense & à Nabuchodonosor templum Hierosolymis incensum est, atq; destructum, & po-
4. Reg. vlt. pulus in captiuitatem abductus. In septimo, qui apud nos appellatur October, occisus est Godo-
Septimi. lias, & Iudæ tribus ac Hierusalem reliquiæ dissipatæ. Mense decimo, qui apud nos Ianuarius dici-
Decimi. tur, Ezechiel in captiuitate positus, audiuit & cunctus populus captiuorum, quinto mense tem-
Hiere. 41. plum esse subuersum, quod plenissimè in eodem propheta cognoscimus. Hæc igitur ieiunia pro-
Ezech. 24. pter causas tristes ac flebiles meritò ieiunabant, sed ieiunandi scientiam non habebant, quippe
qui vnum ex his, scilicet ieiunium quinti iam non obseruandum esse volebant, quoniam capti-
uitatem solutam, & templum videbant reædificatum. Porrò, Dominus non vsquequo templum
reædificaretur, sed vsquequo deleretur peccatum, & finem acciperet præuaricatio, volebat ob-
seruari ieiunium, hoc est, quod præmisso, ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium septi
mi, & ieiunium decimi erit domui Iuda in gaudium & lætitiam, & in solennitates præclaras, cō-
tinuò subiunxit. [Vsquequo venient populi, & habitabunt in ciuitatibus multis, & vadent habi
tatores, vnus ad alterum, dicentes. Eamus & deprecemur faciem Domini, & quæramus Domi „
num exercituum. Vadam etiam ego, & venient populi multi, & gentes robustæ ad quærendum „
Dominum exercituum in Hierusalem, ad deprecandum faciem Domini, hæc dicit Dominus ex- „
ercituum. In diebus illis, in quibus apprehendent decem homines ex omnibus linguis gentium, „
& apprehendent fimbriam viri Iudæi, dicentes. Ibimus vobiscum. Audiuimus enim, quoniam „
Genes. 49. Deus vobiscum est.] Quid aliud est hoc dicere, nisi vsquequo veniat qui mittendus est, & ipse „
erit expectatio gentium? Neque enim ante, sed quando ex quo ille venit, venerunt, & veniunt „
populi, & habitauerunt atque habitant in ciuitatibus multis, id est, in ecclesijs multis, & ex eo
vadunt habitatores ciuitatem eiusmodi, vnus ad alterum dicentes. Eamus & deprecemur fa-
ciem Domini, & quæramus Dominū exercituum, quod dicere nimirum est annunciare Christi
euangelium, & exhortari atque ædificare alterutrum, atque hoc modo dum vnus dicit, eamus
& alter respondet. vadam etiam ego, veniunt, & vsque in finem seculi venire non desinunt po-
puli multi, & gentes robustæ ad quærendum Dominum exercituum in Hierusalem, ad deprecā-
Baruch. 3. dam faciem Domini. Ex abundanti est astruere siue demonstrare, quòd in illam quoq; terrenam
Hierusalem, vbi Dominus exercituū in terra visus, & cum hominibus conuersatus est, vnde post
Esaiæ 2. mortem Christi, atq; resurrectionē salus processit, sicut alibi scriptū est, quia de Sion exibit lex,
& verbum Domini de Hierusalem, in illam (inquam) Hierusalem terrenā, vbi est sepulchrū eius
gloriosum, vadunt populi multi ad quærendum Dominū, ad deprecandum faciem Domini. Il-
Psal. 121. lam potius Hierusalem hic intelligere placet, quam Psalmista pulchrè exprimens. Hierusalē (in-
quit) quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum. Illuc enim ascenderunt tribus
tribus Domini testimonium Israel ad confitendū nomini Domini. Vsquequo istud fiat, vsq; dū
istud proueniat. Ieiunium (ait) quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiuniū decimi
Ieiunium in gaudiū. erit domui Iuda in gaudium & lætitiam, & in solennitates præclaras. Quomodo in gaudium &
lætitiam & in solennitates præclaras? Videlicet non ieiunando cum tristitia, sicut ieiunant hypo
Matth. 6. critæ tristes, non (inquam) cum tristitia, sed cum lætitia, iuxta illud. Tu autem cum ieiunas, vnge
caput tuum, & faciem tuam laua, &c. Ibi enim est solennitas præclara, vbi est intentio iucunda
desiderantis, vt soli Domino placeat, hoc ipsum quod ieiunat. Quid ergo inquis? Cum venerit
Matth. 9. illud tempus, de quo dicis, vsquequo venient populi, non erit ieiunandum in mensibus illis? Nō
vtiq; exiget Dominus, imò prohibebit illa ieiunia vetustatis. Nónne hoc ipsum habet veritas
euangelij? Tunc (inquit) accesserunt ad eum discipuli Iohannis, dicentes. Quare nos & Pharisæi
ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant? Et ait illis Iesus. Nunquid possunt filij
sponsi

ſponſi lugere, quamdiu cum illis eſt ſponſus. Veniẽt autem dies cum auferetur ab eis, & tunc ieiunabunt. Itaq; cauſa ieiunij abſentia ſponſi eſt, & vſquequo veniret, vſq; dum naſceretur, & præſens adeſſet, ieiunandum erat. & quamdiu præſens fuit, ieiunare non debuerunt diſcipuli eius, filij ſponſi, ſiue filij nuptiarum, vt alius euangeliſta ſcripſit. & rurſus quãdo & ex quo ablatus eſt eis, rectè ieiunant vſquequo cum illo ſint. Dicet aliquis. Ergo Iohannes de filijs ſponſi non erat, qui ieiunabat? Planè & intimus ſponſi amicus erat, ſed vſq; ad tẽpus illud, cuius Euangeliſta deſcribẽs actus, & erat (inquit) Iohannes veſtitus cameli pilis, & locuſtas & mel ſylueſtre edebat. Sponſum eundem non viderat, & veniſſe quidẽ illum nouerat, ſed eundem facie neſciebat. Mirũ ſacramentum quod & hic in propheta vbi ieiunandum eſſet, dixit: vſquequo venirent populi, hæc quoq; ſubiunxit. In diebus illis, in quibus apprehendent decem homines ex omnibus linguis gẽtium, & apprehendẽt fimbriam viri Iudæi, dicentes. Ibimus vobiſcum, audiuimus enim quoniam vobiſcum eſt, & in euangelio ſecundum Matthæum vbi dixit, ſicut iam memorauimus. Nunquid poſſunt filij ſponſi ieiunare, quamdiu cum illis eſt ſponſus, &c. hæc illo loquente, ecce princeps vnus acceſsit, & adorauit eum, dicẽs. Filia mea modò defuncta eſt, ſed veni, impone manum tuam ſuper eam, & viuet, dum ſurgẽs ſequeretur eum & diſcipuli eius, ecce mulier quæ fluxum ſanguinis patiebatur annis duodecim, acceſsit retro, & tetigit fimbriam veſtimenti eius, & ſalua facta eſt ex illa hora. Quẽ non delectet hic vtrumq;, & in propheta, & in euangelio ſimillima facies, vt vnus idemq; ſacramenti vim continens ſenſus literalis, non multum diſsimilis ſuperficies. Deniq; gentium multitudo, quæ hic propheticis verbis denunciatur, dicendo. Apprehendent decem homines ex omnibus linguis gentium fimbriam viri Iudæi, ipſe ſignificatur factis myſticis per mulierem, quæ fimbriam veſtimenti eius tetigit, viri vtique ſecundum carnem Iudæi. Et quid eſt mulier retro accedere, & fimbriam veſtimenti tangere, niſi multitudinem gẽtium, non ante, ſed poſt aſcenſionem eius in ipſum credere, & præcepta eius ſeruare, atq; hoc modo liberari à fluxu ſanguinis, liberari ab omni immunditia peccati? Adhuc ea quæ ſequuntur in eodem euangelij loco, & quæ in hoc propheta ſubiuncta ſunt, conſiderare atque conferre libet. Tangendo mulier fimbriam veſtimenti Domini, ſalua facta eſt, & deinde puella archiſynagogi filia, propter quam Dominus idem ſurrexerat, & ibat, reſuſcitata eſt. Puella (vt Marcus manifeſtius exprimit) erat annorum duodecim, & mulier in profluuio ſanguinis erat annis duodecim. Ergo quando mulier infirmari cœpit, tunc illa puella nata eſt, & quando ſanata eſt mulier, tunc illa puella mortua eſt. Magnum hic in myſterio patet ſpectaculum, quia videlicet iuxta hanc ſimilitudinem, quando gentilitas ſanguineo cultu idololatriæ cœpit fluere, tunc ſynagoga ex patriarchis Abraham & cæteris, ad quos factum eſt verbum promiſsionis nata eſt, & quando gentilitas per euangeliũ Chriſti ſanata eſt, tunc ſynagoga per inuidiã mortua eſt. Nunc ſequentia prophetæ videamus, quomodo bis conferantur. [Onus verbi Domini in terra Adrach & Damaſci requiei eius.] Item in Euangelio protinus ſequitur de duobus cæcis, qui clamantes. Miſerere noſtri fili Dauid, illuminati ſunt, & hic in propheta ſubiungitur. [Quia Dominus eſt oculus hominis, & omnium tribuum Iſrael.] Per terram Adrach & terram Damaſci, itidem ſicut per puellam, quæ mortua eſt, & per mulierem quæ ſanata eſt, & per hominem, atque per omnes tribus Iſrael, quorum Dominus oculus eſt. itidem ſicut per duos cæcos, qui illuminati ſunt, duas intelligimus gentium ſiue hominum partes, ſcilicet Iudæos atq; Gentiles, & quicquid circa partes eaſdem, tam per iudicium quàm per miſericordiam factum eſt vel fiet. Quæ per iudiciũ facta ſunt vel fiunt in vtriſq; & hic in propheta, per Adrach atq; Damaſcum, & in euangelio ſignificatur per puellæ mortem, & per mulieris fluxum. Adrach quippe ex duobus integris compoſitum eſt. Ad acutum, rach molle tenerumq; ſignificat. Vnde hoc ipſum nomen valdè ſynagogam denotat, habentem in ſe duo contraria, tenerum in ore, acutum in corde, teſtante Pſalmiſta. Molliti ſunt (inquit) ſermones eius ſuper oleum, & ipſi ſunt iacula. Idcirco puella mortua eſt, id eſt, idcirco ſynagoga à Deo deſerta eſt, quia videlicet de ieiunio iam dicto, ſiue de alia qualibet re veniſſet occaſio, loquebãtur pacem cum proximo ſuo Ieſu Chriſto, mala autem in cordibus ſuis. Porrò, Damaſcus eandem, quam & mulier quæ fluxum ſanguinis patiebatur, gentilitatem tam nomine quàm re ſignificat. Nomine, quia Damaſcus ſanguinem bibens interpretatur. Re, quia is locus eſſe perhibetur, vbi ab impio fratre, pius Abel eſt interfectus. Porrò, quod appoſuit requiei eius, qua ratione dixerit, protinus innuit, quia Dominus, ait, eſt oculus hominis, & omniũ tribuũ Iſrael, id eſt, illuminatio non minus gentilis, quàm Iſraelitici populi, quos ambos ſignificant duo cæci, quorum illuminationem poſt mulieris curationem, & puellæ reſuſcitationem, continuò Matthæus euãgeliſta ſubſcribit. Inde Damaſcus requies eſt Domini, inde de gentilitate per fidem requieſcit, quia factus eſt oculus eius, quia illuminauit eam, vt ab homine gentili cognoſceretur, quia prius tantum in Iudæa notus erat deus, tantum in Iſrael magnum nomen eius. Veniam poſcit ſermo incultus, quoniam ex magnitudine ſenſuum difficultatẽ patitur, remq; clariſsimam, claritatem iucundiſsimam, verſando & eloqui conando, dum intendit ſenſibus fidelis animus, vocis & linguæ officio fraudatur. Nec enim verbis ornare perfacile eſt rẽ, cuius proprio

Marci 2. — Ibidem 1. — Matth. 9. — Gentium & Iudæorũ cõuerſio & hic, & in euangelio præfigurata. — Marci 5. — CAP. IX. — Matth. 9. — Pſal. 54. — Geneſ. 4. — Pſal. 75.

KK ij labore

labore mentis reoerberatur intuitus. Verè adoranda Christi filij Dei diuinitas,& prædicanda
Matth, 9. veritatis sapientia, quæ dum de ieinnio quæstionem obiectam accepisset à dicentibus. Quare
nos & pharisæi ieiunamus frequenter,discipuli antem tui non ieiunant, respexit ad hunc locum
propheticæ veritatis,vbi quæstionem de ieinnio propositã acceperat, atque rospondérat ipsum
verbum Domini. Nihil dulcius amatori,siue inquisitori veritatis,veritatem quæ ipse Christus
est diligenti,nihil (inquam) dulcius, nihil iucundius in hac peregrinatione,quàm claro intultu
scripturarum veteris & nouæ,facies mutuo se respicientes agnoscere,quæ testimonium (inquit)
Iohan.5. perhibent de me. Nunc ipsum literæ cursum ac tramitem breuiter iterare,& attentius construe-
re licet. In diebus illis (ait) in quibus apprehendent decem homines ex omnibus linguis gen-
tium,& apprehendent fimbriam viri Iudæi,dicentes. Ibimus vobiscum, audiuimus enim, quo-
niam Deus vobiscum est. Eclypsin hic sermo patitur, & subaudiendũ est, iam non celebrabitur
à populis & gentibus robnstis, quæ venient ad quærendum Dominom exercituum,non(Inquã)
celebrabitur, aut celebrari debebit ieiunium pro causis eiusmodi, pro qualibus vos celebratis,
Exodi 32. quia tabulæ priores fractæ sunt, irato Mose, propter reatum vituli, quem fecit Aaron,quia pro-
Nume. 14. pter exploratorum detractionem & populi seditionem iratus Dominus,non videbunt(ait) ter-
ram, pro qua iuraui patribus eorum, & filij vestri (ait) erunt vagi in deserto annis quadraginta,
4.Reg.vlt. donec consumantur cadauera patrum in deserto, quia Babylonij ciuitatem & templum succen-
Hiere. 41. derunt, & populum captiuum duxernnt,quia Ismahel Godoliam interfecit, & reliqniæ populi
dispersæ sunt. Pro his & huiusmodi causis in diebus illis non celebrabunt ieiunium, qui venient
Matth. 9. ad quærendum Dominum. Quare? Quia nemo(ait ipse Dominus)immittit commissuram panni
rudis in vestimentum vetus. Tollit enim plenitndinem eius à vestimẽto, & peior scissura fit. Ne-
que mittunt vinum nouum in vtres veteres,alioqnin rumpnntnr vtres, & vinum effunditur,&
vtres pereunt. Denique spem habere cælestium siue æternorum,& flere atque ieiunare pro præ
terito detrimento terrenorum siue temporalium, hoc qnodamodo est immittere comissuram
panni rudis in vetus vestimentum,mittere ln vtres veteres vinom nouum. Potius in vtres nouos
mittatur vinum nounm,id est, noua spes cælestium bonorum pro ipsis cælestibus quamdiu dif-
feruntur, & nondum ea comprehendit, fletum habeat atque ieiunium, atque ita ambo conser-
uantur, quia & spes non confundetur, & ieiunij labor abundantiori saturitate remunerabltur.
Eodem modo pannis rudis nouo vestimento inseratur, ne veterl insertos peiorem scissuram fa-
ciat, quid fecit Cherintus, qui fidem noui euangelij miscere voluit legalibus cæremonijs, & ita
neque vetus neque nouum iustitiæ vestimentum possidere potuit. De fimbria viri Iudæi, quam
Quæstio. apprehendent (inqnit) decem viri ex omnibus linguis,iam supra dictum est. Verùm cum cre-
dentes de gentibus multi & nobls innumerabiles sint, cur dixit decem viri, cum dicere potuis-
Respõsio. set,multi ex omnibus linguis? Ad hæc breuiter dicendum, quia tantis misericordia Dei conten-
ta fuisset, & propter tantos, id est, propter decem pepercisset, si decem iustos in Sodomis inue-
Genes, 18. nisset. Nam vsque ad hunc numerum miserator descendit,dimittam(inquiens) omni loco pro-
pter quinquaginta. non delebo si inuenero quadraginta qninque. non percutiam propter qua-
draginta. non faciam si inuenero ibi triginta. non interficiam propter viginti. non delebo pro-
Roma.8. pter decem. Vlterius non descendit. Igitur dicendo, decem homines apprehendent fimbriam vi
ri Iudæi,tantos vult intelligi, quantos idem vir Iesus Christus secundum carnem Iudæus, ex om-
nibus linguis gentium vocare,iustificare,& magnificare venit, quantos ante secula præsciuit &
Esaiæ 6. prædestinauit Deus conformes fieri maginis filij sui. Iuxta hunc sensum alibi quoque omnis ele
ctio,decimatio,& omnis electus siue iustus rectè dlcitur decimus. Apud Esaiam. Et multiplica-
bitur (ait Dominus) quæ derelicta fuerat in medio terræ, & adhuc in ea erit decimatio. Et in li-
1.Mach. 3. bro Machabæorum secundo,ita scriptum est. Iudas autem Machabæus qui fuerat decimus, seces-
serat in desertum locum. Quod tandem vel quale est onus, quod protinus subiungit. Onus
verbi Domini in terra Adrach & Damasci requiei eius. Nam ante iam dictum est, quamobrem
hic per Adrach,& per Damascum eadem rectè intelligantur,quæ in euangelio per puellam mor-
tuam,& per mulierem quæ fluxum sanguinis patiebatur. Ergo quoniam propter quæstionem
ieinnij factum est hic ad prophetam verbum Domini: non aliud onus quærendum est, quã onus
ieiunij, siue in terra Adrach, siue in terra Damasci, id est, siue in populo Iudaico, siue in populo
gentili,sed modis longè diuersis. Nam in populo Iudaico ieiunium fames est audiendi verbũ Do
mini,quia fame ieiunat,& mortua est puella iam dicta,id est, synagoga idem iubeat dare illi mã-
ducare, scilicet quando reliquiæ conuertentur eiusdem populi, sicut euangelica veritas mysticè
signauit. Nam cum resuscitasset puellam, iussit dari illi manducare. Porrò, in populo qui ex gen-
Matth.9. tibns credidit,ieiunium est,& esse debet esuries & sitis iustitiæ. Vnde loco euangelij superius me
morato, quando mulier accessit fimbriam vestlmenti eius tangere, dicebat ipse. Venient autem
dies cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabnnt,&c. De eo quod protinus ait. Quia Do-
minus est oculus hominis,& omnium tribuum Israhel,iam supra dictum est. Seqnitur. (Emath ,,
quoque in terminis eius, & Tyrus, & Sidon, assumpserant quippe sapientiam. Et ædificauit ,,

Tyrus

" Tyrus munitionem ſuam, & coaceruauit argentum quaſi humum, & aurum vt lutum platea-
" rum. Ecce Dominus poſsidebit eam, & percutiet in mari fortitudinem eius, & hæc igni deuora-
" bitur. Videbit Aſcalon, & timebit Gaza, & dolebit nimis & Accaron, quia confuſa eſt ſpes eius,
" & peribit rex de Gaza, & Accaron, nõ habitabitur, & ſedebit ſeparator in Azoto, & diſperdam
" ſuperbiam Philiſtinorũ, & auferam ſanguinẽ eius de ore eius, & abominationes eius de medio
" dentium eius, & relinquetur etiam ipſe Deo noſtro, & erit quaſi dux in Iuda, & Accaron, quaſi
" Iebuſæus, & circundabo domum meam ex his qui militant mihi euntes & reuertentes, & non
" tranſibit ſuper eos vltra exactor, quia nunc vidi in oculis meis.] Septem hic præcurrit nomina gẽ- Septenario vniuerſitas ſignificatur.
tium ſiue vrbiũ gentilium, Emach, Tyrum, Sidonem Aſcalon, Gazam, Accaron, & Azotum pro-
nuncians eſſe in terminis Domini, propter quod dixerat, quia Dominus eſt oculus hominis, &
omnium tribuum Iſrael. itemq́ paulo ante, apprehendent (ait) decem homines ex omnibus lin-
guis gentium fimbriam viri Iudæi. Porrò numero ſeptenario vniuerſitas deſignari ſolet. Ergo
idẽ valet, ac ſi vniuerſas gẽtes in terminis Domini eſſe dixiſſet, videlicet eodẽ ſpiritu, & eadem in
tentione, qua Paulus apoſtolus diſceptantib. Iudæis & Gentibus, contra Iudæũ loquitur. Vbi eſt Roma. 3.
gloriatio tua? Excluſa eſt, an Iudæorum Deus tantùm? Nónne & Gentium? Imò & Gentium.
Quare autem propheta cum eãdem haberet intentionem potius quàm cæteras gentes vel vrbes
iſtas nominauit, Emach, Tyrum, Sidonem, Aſcalon, Gazam, Accaron & Azotum? Nimirum quia
loco vel poſitione terrarum Iudaicæ terræ viciniores quàm cæteræ ſunt. De Emach quod Iſraeli-
ticæ terræ vicina ſit, vel ex eo conſtat, quia in libro Regum ſcriptum eſt, Fecit ergo Salomon in 3. Reg. 8.
tempore illo feſtiuitatem celebrem, & omnis Iſrael cũ eo multitudo magna, ab introitu Emach
vſque ad riuum Aegypti. De Tyro & Sidone non dubium, ſimiliterq́ de Aſcalon, Gaza, Accaron
& Azoto, vrbibusq́ Philiſtinorum, non incertum quin terræ illis ſatis vicinæ ſint. Volens ergo
quaſdam pro cunctis ponere gentibus, earúmque vniuerſitatem ſeptenario (vt iam dictum eſt)
deſignare numero, cur longinquiores magis quàm propinquiores, imò cur non magis vicinas Conuerſio gentium.
quàm remotas poneret gentes vel vrbes? Igitur ne qua tribus Iſrael aduerſus hominem gentilem
glorietur, Emach quoq́ (ait) in terminis eius, & Tyrus, & Sidon, Aſcalon, Gaza, Accaron, & Azo
tus, id eſt, non minus Gẽtium quàm Iudæorum vnus idemq́ eſt Deus. Aſſumpſerant quippe ſibi
ſapientiam olim vanam, nunc autem veram. Olim deniq́ Tyrus, id eſt, quælibet gens ædificauit
munitionem ſuam, videlicet decepta, & deinceps per inanem philoſophiam. ecce autem aſſum-
pſit veram ſapientiam, quando vel ex quo apprehendit (vt iam dictum eſt) viri Iudæi fimbriam.
Olim (inquam) coaceruauit argentum, quaſi humum, & aurum vt lutum platearum. ecce autem
vt comprobato, quòd aurum ſapientiæ eius lutum, & argentum eloquentiæ eius fuerit humus,
Dominus poſsidebit eam, et percutiet in mari fortitudinem eius, & hæc igni deuorabitur, id eſt,
quicquid ea prius viuebat, occidet & deſtruet baptiſmo aquæ ac ſpiritus. Nam per mare aqua
baptiſmi, & per ignem ſpiritus rectè intelligitur, per quæ hominis ſiue gentis fortitudo percuti-
tur, atque deuoratur, quando depoſita ſuperbia vetuſti hominis in humilitate noui hominis Ie-
ſu Chriſti, id eſt, in morte eius baptizatur. Nam quicunq́ baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in Roma. 6.
morte ipſius baptizati ſumus. Videbit Aſcalon, id eſt, quælibet gens, & timebit, & timendo ſa-
piens incipiet fieri. Nàm initium ſapientiæ timor Domini. Videbit Gaza, id eſt, quælibet gens,
& dolebit nimis, ſcilicet de peccatis & erroribus ſuis. dolebit (inquam) dolore pœnitentiæ, qui Pſal. no.
videlicet dolor præparatio eſt lætitiæ ſempiternæ, & Accaron, ſubauditur, videbit & dolebit ni-
mis, quia confuſa eſt ſpes eius, nimirum illa confuſione, de qua Apoſtolus loquitur. Quem ergo
fructum habuiſtis tunc in illis, in quibus nunc erubeſcitis? Et peribit rex de Gaza, ſubauditur, Roma. 6.
qui prius illic regnabat, & Accaron, id eſt, quælibet gens non habitabitur, videlicet ab illo rege,
à quo prius habitabatur, qui erat princeps mundi huius. Et ſedebit ſeparator in Azoto, id eſt, in
qualibet gente, ille nimirum ſeparator qui idcirco butyrum vel mel comedet, vt ſciat reprobare
malum, & eligere bonum, & ita ſedebit tanquam in area ſua, iubens eam ventilari ac ſeparari tri Eſaiæ 7.
ticum & paleas. Et diſperdam ſuperbiam Philiſtinorum, ſubauditur his modis, quibus iam di- Matth. 3.
ctum eſt, quia videlicet Aſcalon, Gaza, Accaron, & Azotus, ciuitates ſunt Philiſtinorum, qualiũ
ſuperbia tunc bene diſpergitur, quando qui erant ſuperbi, humiles efficiuntur. Ferè cuncta hæc Cur gentiũ ſalus obſcurius ponitur in ſcripturis.
cum ſignificent gratiam, tamen in litera videntur ſonare iram, quod nimirum ſpiritus prophe-
ticus per magnam procurauit ſapientiam. Iudæos nanq́ conſtat gentium ſemper odiſſe ſalutem,
& idcirco vtile tunc erat verbis obſcuris ac dubijs, ſalutis gentium promiſsiones inuolui, ne Iu-
dæis ipſa ſcriptura propter gentes fieret odibilis, apud quos oportebat eam cuſtodiri, profutu-
ram venturis ſeculis, vt nunc videmus, quia cuſtodita ab illis vſque ad nos peruênit. Et auferam
(inquit) ſanguinem eius de ore eius, & abominationes eius de medio dentium eius, & relinque-
tur etiam ipſe Deo noſtro. Cuius de ore ſanguinem eius, & cuius de medio dentium auferam ab-
ominationes eius. Nimirum ciuiuſq́ credentis, quicunq́ videbit & dolebit nimis, agendo pœ-
nitentiam de peccatis ſuis. De ore & de dentibus ciuiſlibet eiuſmodi auferam ſanguinem &
abominationes eius, vt iam non recorderis, vel quòd ſacrificia dæmonum comedit, vel quòd

Psal.15. etiam martyrum sanguinem fudit. Hinc est illud, Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus, nec memor ero nominum eorum per labia mea. Est enim hic sensus. Non congregabo eos qui pœnitentiam egerunt, vt iudicem eos vel vindicem in eos de peccatis præcedentibus, & nominum eorum qui impiè gesserunt, pro quibus raptores, homicidæ, adulteri nominati sunt,
Septem nomina vrbium. non recordabor, nec pro his puniam eos. Considera cuncta hæc nomina septem, Emath, Tyrus, Sidon, Ascalon, Gazo, Accaron, & Azotus, valdè acerba sunt, & talia, qualium dominum nō esse memorem, grande sit beneficium. Emath namque indignatio, Tyrus angustia, Sidon venatio, Ascalon ignis ignobilis, Gaza fortis, Accaron sterilis, Azotus ignis generationis interpretatur. Nónne hæc omnia mala sunt, indignatio, & angustia, venatio subauditur diabolica, ignis ignobilis, siue ignis homicida, id est, homicidalis ira, fortitudo sine dubio quæ Deo repugnat, sterilitas subauditur animæ, & ignis generationis, id est, luxuria. Sed non ero (inquit) memor nominum talium, id est, conuersum vel pœnitentem non puniam pro talibus, qualium nomina huiusmodi significatiua sunt. Et relinquetur (ait) etiam ipse Deo nostro. Quàm bonum est relinqui Deo nostro, vt videlicet malis nominib. abolitis, Deo relinquatur homo, & ideo viuat residuus homo Deo, remaneat humana, quam creauit ipse, substantia bona, nec vlla supersint accidentia mala. Nec vacat quod dicit etiam ipse, scilicet non minus Gentilis quàm Iudæus, Emathites, Tyrius, & Sydonius, Ascolonites, & Gazæus, Accaronites, & Azoticus, non minus quàm Hierosolymites, aut Ephrateus, aut alia quacunque ex tribu vel ciuitate Israel denominatus. & erit dux in
Iebusæus. Iuda, nimirum idem quasi antistes aut vir apostolicus in sancta confessionis Christi ecclesia, & qui erat Accaron, id est, sterilis, erit Iebusæus, id est, Hierosolymitanus. Hæc enim ciuitas tribus
Roma.3. nominibus appellatur, Iebus, Salem, & Hierusalem, hoc illi dicto apostoli consentit, nō est enim
Euntes & reuertētes. distinctio Iudæi & Græci. Et circundabo (inquit) domum meam, id est, ecclesiam ex his qui militant mihi euntes & reuertentes. Non dixit, circundabo domum meam ex Iudæis, siue congre-
Roma. 10. gabo ex Græcis, sed absq; distinctione siue acceptione personarum, circundabo (ait) ex his qui mi
Acto.10. litant mihi euntes, id est, obedienter operantes, & reuertentes, id est, ipsum quod operati sunt, non sibi, sed mihi attribuentes, non suam, sed Dei iustitiam statuere volentes, iustitiæ Dei per
Exactor diabolus. omnia sese subijcientes. Nam in veritate comperi (ait Petrus) quia non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Et non transibit vltra super eos exactor, scilicet diabolus malus creditor, & impius exactor, qui suadendo peccatum debitum retegit genus humanum, debitúmque exigit ab omni homine, qui non habet redemptorem Christum Dei filium, patronum patrem Deum, aduocatum Spiritum sanctum. Nō (inquā) super eos ille exactor vltra transibit, & non eos conculcabit, aut suffocabit, quia nunc
Oculi septem. vidi in oculis meis, id est, visitaui eos in gratia septiformi Spiritus sancti, cuius oculi septem sunt oculi mei, oculus sapientiæ, & oculus intellectus, oculus consilij, & oculus fortitudinis, oculus scientiæ, & oculus pietatis, & oculus timoris Domini. In istis oculis meis nunc vidi & violentiā
Esaiæ 11. exactoris, & miseriam eorum, de quibus exigit. Nunc vidi dixit, pro eo vt diceret, nunc miseratus sum. Nam videre Dei subuenire est, visus Dei magnitudo beneficij est. Exempli gratia. Vbi
Genes. 22. Abraham magnitudinem beneficij persensit in hoc dicto, non extendas manum tuam super puerum, neque facias quicquam, appellauit nomen loci illius, Dominus videt. Vndè vsque hodie dicitur in monte Dominus videbit.

RVPERTI ABBATIS
TVITIENSIS IN ZACHARIAM
PROPHETAM, COMMENTARIORVM
Liber Quartus.

EX HIS quæ hactenus dicta sunt ab eo quod ait, Cum ieiunaretis, & plangeteris in quinto & septimo per hos septuaginta annos, nūquid ieiunium ieiunastis
Sup.7. mihi, vsq; ad id, onus verbi Domini in terra Adrach & Damasci requiei eius, satis demonstratū est, Iesum Christum Dei filium, solū & vnicum esse et planctus & ieiunij remediū, propter cuius moram, donec veniret, rectè fuerit ieiunandū, propter cuius præsentiā, quoniā ablatus est sponsus filijs suis nihilominus rectè sit ieiunandū. Rectè (inquam) nam ipse est risus sanctorū, vndecunq; gaudiū angelorū, cuius in typū natus patri Abrahæ filius vnicus, iussus est vocari Isaac, quod interpretatur
Genes. 21. risus, dixitq; mater, risum fecit mihi Dominus. Fecitq; pater grande conuiuiū in die ablactationis eius. Iam quæ sequūtur melius patebūt, si memoria teneat animus istud risus æterni gaudijq; sempi-

" sempiterni capitulum. [Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalem, ecce rex tuus venit tibi iu-
" stus & saluator. Ipse pauper & ascendens super asinā & super pullū filium asinæ, & disperdam
" quadrigam ex Ephraim, & equum de Hierusalem, dissipabitur arcus belli. Et loquetur pacem
" cum gentibus, & potestas eius à mare vsque ad mare, & à flumine vsq; ad terminos orbis terræ.] Matth. 21.
De hoc Euangelista, cum dixisset cum appropinquasset Hierosolymis, & venisset Betphage ad montem oliueti, &c. Hoc autem (inquit) totum factum est, vt impleretur quod dictum est per prophetam, dicentem. Dicite filiæ Sion, ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subiugalis. Quod ergo dicit. Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalem, ecce rex tuus venit tibi iustus & saluator, ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ, luce clarius est, & expositione non indiget. Hoc tantū interim tenet nos, quod dicit, exulta, & non contentus dixisse, exulta addidit, satis. & de verbo quidem exulta, manifesta ratio est, quia supra dixerat ieiuniorum solennitates habendas, vsquequo venirent populi & habitarent in ciuitatibus multis, & apprehenderent gentes fimbria viri Iudæi, quem videlicet virum Iudæum, quoniam venientem & quasi præsentem videt oculo prophetali pulchrè positus in contemplatione præsentię eius. exulta (inquit) filia Sion, iubila filia Hierusalem, nimirū iuxta Matth. 9. quod hic loquitur, non possunt filij sponsi lugere, quàm diu cum illis est sponsus. Porrò quod addidit, satis, modum non qualemcunq; vult esse exultationis, quia videlicet exultatio filiorum sponsi iam dicti longè dissimilis exultationi filiorum huius seculi. Filij huius seculi erant illi, qui Iohan. 5. bus dum loqueretur inter cætera, dixit. Vos misistis ad Iohannem, & testimonium perhibuit veritati. Ille erat lucerna ardens & lucens, vos autem voluistis ad horam exultare in luce eius. Horum idcirco meminerim, quia exultare ad horam, & exultare satis contraria sunt, & ex oppositio illius exultationis, qua ad horam exultare voluerūt illi, dictū est filiæ Sion, exulta satis. Quid enim est voluisse exultare ad horam in luce Iohannis, nisi tēporalem quæsisse vel sperasse Exultare gloriam in prædicatione Iohannis? Putantes enim illū esse Christum, quem audierant fore ven- ad horam. turum regem magnum, iam videre volebant sub tanto rege regnum Iudæorum magnum, & cunctis populis tremendum, quale tunc erat regnum Romanorū, quale suo temporale regnum Græcorum, suo tempore regnum Persarum & Medorum, suo tempore fuerat regnum Babyloniorum, siue Assyriorum. Equidem maius volebant vel separabant regnum fieri Iudæorum, quàm fuerat quodlibet eorum, veruntamen temporale & terreum, quia scientiam non habebant, nec habere volebāt regni Christi, regni Dei quod est cæleste & sempiternū: Ergo exultare volebant ad horam, sed ita exultare non est exultare satis. Siquidem exultatio talis, ad veram beatitudinem non sufficit. Tu igitur ô filia Sion, paruam respuens exultationem huius seculi exulta satis, id est, illa exultatione exulta, quam prædicat tibi habitus regis tui, venientis tibi regis iusti, regis saluatoris tui. Qualis est habitus eius? ipse pauper & ascendens super asinam Humilitas & super pullum filium asinæ. Verè pauper, id est, mitis & humilis, sicut dicit ipse, Discite à me, regis nostri. quia mitis sum & humilis corde. Verè pauper, quia in hoc mundo de omni terra nec passum Matth. 11. pedis possedit, aut possidere voluit. Et ascendens (inquit) super asinā, & super pullum filium asi- Actorū 7. næ. Perpende quo tempore hæc fecerit pauper iste, hoc fecit tunc, quando venienti Hierosoly- Iohan. 12. mam occurrere illi habebant turbæ quæ venerant ad diem festum cum ramis palmarum, cla- Matth. 21. mantes, Benedictus rex qui venit in nomine Domini, benedictum quod venit regnum patris no Marci 11. stri Dauid, Benedictus qui venit in nomine Domini, rex Israel. Illo in tempore super asellum se- Iohan. 8. dere voluit, facto vtique protestans id, quod postmodum verbis aperuit. Regnum meum (inquiens) non est de hoc mundo, regnum meum non est hinc, atque ita sedendo satisfaciens insidiatoribus, suis calumniantibus sibi de nomine regis, & dicere volentibus quod se regem faceret contra maiestatē Romani imperij. Denique satis factū illis esse potuisset, nisi fuissent inimici & odio magno illum persequentes, quia videbant illum non grandi equo, sed paruo sedentem asello, & circa eum non splendores armorum, sed odorem & suauitatem oliuarum. Hæc enim satis illum excusabant, quod non vellet vlli homini terrenum diripere regnum. Et secundum literam quidem non super vtrunq; id est, super asinam & super pullum sedebat, sed secundum spiritualem sensum fieri poterat & fit, quia videlicet super homines de Iudaico populo tanquam super asinam, et super humiles de populo gentium tanquam super pullum sedet regnando, vtrorumq; rex, vtrorumq; saluator. Igitur exulta satis, id est gloriare non in honore vel potentia principum huius seculi, sed in humilitate regis tui cui gloria sempiterna succedit. Et disperdam (ait) quadrigam Ephraim, & equum de Hierusalem, & dissipabitur arcus belli. Vel pater vel spiritus sanctus de filio dixerit ad Sion siue Hierusalem, Ecce rex tuus, cui dicere conueniat, & disper- Mystica expositio. dam quadrigam ex Ephraim, &c. rursumq; de filio, & loquetur pacem de gentibus. Hierusalem electos de Iudæos, & Ephraim electos significat ex gentibus: quadriga autem & equus quæ disperdam inquit, superbiam & vanitatem huius seculi. Vnde descendentes humiles, ad hunc regem Christum conuersi, dicunt alijs in eadem superbia perseuerantibus. Hi in curribus, & hi in Psal. 19. equis nos autem nomen Domini nostri inuocabimus. Simul etiam secundum literam Ephraim

& Hierusalem percutit, quia videlicet temporibus illis quadrigas, & equos sibi multiplicauerãt
Lucæ 3. reges Samariæ, qui fuerant ex tribu Ephraim, & reges Iuda, quorum metropolis erat Hierusa-
Matth. 26. lem, & frequenter contra inuicem bella gesserant. Et dissipabitur (ait) arcus belli, videlicet in his qui non contenti præcepto regis pacifici, quod est, nemini calumniam facere, neminem concutere, & vnumquenq; stipendijs suis contentum esse, sequuntur etiam consilium, vt cum Petro
Esaiæ 2. apostolo gladium suum omnino conuertant, vel recordant in locum suum, de qualibus & Esaias loquitur. Et conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces, &c. Quod protinus di-
Philip. 2. cit. Et loquetur pacem gentibus, hoc est quod Apostolus dicit. Et veniens pacem euangelizauit vobis qui longe fuistis, & pacem his qui prope, quæ videlicet pax reconciliatio est Dei & hominum remissio est peccatorum. Et sicut hic vbi dixit, & loquetur pacem gentibus, continuò subiunxit, & potestas eius à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terræ, ita
Psal. 17. & in Psalmo spiritus idem cum dixisset, Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis, statim subiunxit. Et dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsq; ad terminos orbis terrarum. A mari Indico vsque ad mare Britannicum, vel à mari orientali vsque ad mare occidentale dominabitur, & potestas eius erit, & illa tamen dominatio, siue potestas incipiet à flumine vsque ad terminos orbis terrarum, id est, à tempore baptismi: & diffundetur vbiq; terrarum, vel à flumine, subauditur Iordanis, id est, à Iudæis, & diffundetur in omnes gentes, quia de Sion (ait
Esaiæ 2. Esaias) exibit lex, & verbum Domini de Hierusalē, & iudicabit gentes, & arguet populos multos. Nunc ad ipsum, de quo loquebatur, apostrophen facit, & dicit. [Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu in quo nō est aqua.] Dicendo, tu quoq; admirationem nobis facit, quia re vera miræ dignationis est, quòd non legatus neque angelus venisset, tu per temetipsum Deus homo factus ad inferos descendisti, & hoc in sanguine tuo, quod magnū & mirum est opus dilectionis, quia maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam po-
Iohan. 15. nat quis pro amicis suis. Sanguinem illum, sanguinem dicimus testamenti tui, quia videlicet testamentum tuum, testamentum æternæ hæreditatis quod scripsisti hæredibus tuis, tu sanguine tuo, tu morte tua confirmasti. In illo sanguine tuo qui de latere tuo lancea militis patefacto cum
Hebr. 9. aqua cucurrit, emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua, vinctos (inquam) tuos, qui col-
Iohan. 19. lecti ab origine mundi, per omnes ætates siue generationes vsque in horam tuæ passionis ex-
Lacus in quo non est aqua. pectabant te in lacu inferni, in quo non est aqua, subauditur, quæ aliquem à peccatis abluat. & idcirco hinc illuc aquam manare, hinc vsque illuc aquam cum sanguine tuo profluere oportebat, quia illic non erat, illic acquiri non poterat. Et hoc nimirum, quod hic in ista regione viuentium aqua & sanguis de humano corpore exiuit, & illic emundationem fecit. Vis nanq; illa, vis siue virtus diuina quæ hoc efficit, vt & sanguis & aqua exirent de corpore iam exanimi ipsa hoc efficere potuit, vt mortui statim carerent omni macula peccati, & contagione primæ præuaricationis, veluti mari magno inundati, Emisisti illos, subauditur, dicens eis. [Conuertimini
Genes. 3. ad munitionem vincti spei.] Id est, reuertimini in paradisum vincti, non desperati. Munitionem quippe sanguinis testamenti vobis accessibilem fecit, extincto flammeo gladio, quem sententia vindex ante paradisum collocauit, & eo paradisum contra præuaricatores muniuit. Sequitur. [Hodie quoq; annuncians duplicia reddam tibi, quoniam extendi mihi Iudam, quasi arcum impleui Ephraim, & suscitabo filios tuos Sion, super filios tuos Græcia.] Quanquam & aliter possit intelligi, nullo modo tamen libentius intellexerim, quàm vt hæc quoq; sit vox patris siue spiritus sancti ad eundem filiū cui dixerat: tu quoq; in sanguine testamenti tui, &c. Hodie quoq; hoc est, hoc ipso tempore siue tertia die passionis vel mortis tuæ, annuncians & dicens, Exurge
Psal. 107. gloria mea, exurge psalterium & cithara. Duplicia reddā tibi, videlicet propter quod obediens
Philip. 2. fuisti vsque ad mortem, mortem autem crucis, scilicet vt omnem potestatem in cælo & in terra habebas, in diuina simul & humana natura, quam prius habebas tantùm in diuina. Adhuc in eo quoq; duplicia reddam tibi, vt & tui qui mortui fuerant ab origine mundi, & ad inferos descenderant, restituantur tibi. & alij non solùm de carne Abrahæ, sed & de cunctis gentibus nascan-
Psal. 2. tur tibi, sicut significaui dicens, Postula à me & dabo tibi gētes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. & hoc inde fiet, quoniam extendi mihi Iudam, quasi arcum impleui Ephraim, id est, quoniam & apostolos de Iudæis, & apostolicos viros de gentibus præparaui, quarum videlicet gentium multitudo significatur nomine Ephraim, quod interpretatur fructificans. Quoniam sagittarius extendit sibi arcum, & pharetram suam implet sagittis tempore suo proferendis, ita extendi mihi, & impleui viros eiusmodi verbo prædicationis, eruntq; verba eorum quasi sagittæ peruenientes ad cor, & pungendo vrentes, & vrendo pugnantes, vt peccatores prius compungantur timore, deinde ardeant amore, quemadmodum Psalmista dicit.
Psal. 109. Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatorijs. Quod est dicere, Sententiæ subtiles illius qui absolutæ potens est, scilicet Domini ad modum sagittarum corda hominum penetrant cum authoritate sanctorum patrum. Quæ videlicet exempla cor compunctum ardentia vitia deuastant pœnitentis, & idcirco dicūtur carbones desolatorij. In hoc primi sunt apostoli ex Iudæis loco

loco ſecundo Græci. Ait ergo, Et ſuſcitabo (ait) filios tuos Sion, ſuper filios tuos Græcia. Sion
prò Iudæo poſuit, & Græciam pro gentili. Apoſtolus quoque vult intelligi cum dicit. Ira & Roma. 2.
indignatio in omnem animam operantis malum, Iudæi primùm & Græci. Gloria, & honor, &
pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco. Igitur ſuſcitabo filios tuos Sion, ſuper fi-
lios tuos Græcia, id eſt, confortabo apoſtolos de Iudæa, quatenus ad gentes ire & gentibus præ-
dicare non timeant. Poterat quidem ſic dicere: ſuſcitabo filios tuos Sion, ſuper filios Græciæ, ſed
maluit eo modo loqui, in quo eſt maior familiaritas, maiorq́ʒ ſentitur affectus congratulationis,
“ pro magnitudine gratiæ vel beneficij, quod is ipſe qui loquitur vtriſq́ʒ contulerit. [Et ponam
“ te quaſi gladium fortium, & Dominus Deus ſuper eos videbitur, & exibit vt fulgur iaculũ eius.
“ Et Dominus in tuba canet, & vadet in turbine auſtri, Dominus exercituum proteget eos, & de-
“ uorabunt & ſubijcient lapidibus fundæ, & bibentes inebriabuntur quaſi à vino, & replebũtur
“ vt phialæ, & quaſi cornua altaris. Et ſaluabit eos Dominus Deus eorum in die illa, vt gregem po
“ puli ſui, quia lapides ſancti eleuantur ſupra terram eius. Quid enim bonũ eſt, & quid pulchrum
“ eius, niſi frumentum electorum & vinum germinans virgines?] Quàm pulchra literæ ſuperfi-
cies quantam intus euangelicæ gratiæ pulchritudinem continet? Nónne hoc eſt ipſum quod
credimus, quod ſcimus factum eſſe vſque ad nos, ex quo tu Chriſte fili Dei in ſanguine teſta-
menti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu, in quo non eſt aqua, id eſt, ex quo mortuus infernum
ſpoliaſti, & cum tuis omnibus victor inde aſcẽdiſti. Ex eo nanq́ʒ filios Sion, id eſt apoſtolos tuos Filij Sion, apoſtoli.
ſuſcitauit Deus pater, ſuſcitauit Spiritus ſanctus, ſuper filios Græciæ, te dicente. Euntes docete o-
mnes gentes baptizantes eos in nomine patris, & filij, & Spiritus ſancti, & ex eo poſuit te pater Matth. vlt.
Deus, poſuit te Spiritus ſanctus quaſi gladium fortiũ, videlicet vt fieret per te illud quod eſt for-
tiſſimum, quod tu ipſe ſignificabas, dicendo. Non veni pacem mittere, ſed gladium. Veni enim Ibidem 10.
ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum, & nurum aduerſus ſocrum ſuam, & inimici hominis
domeſtici eius. Hoc per miniſterium filiorum Sion, hoc per prædicationem factum eſt apoſto-
lorum tuorum. Vnde illorum prædicationi tanta vis tantusq́ʒ effectus? Et Dominus Deus ait, ſu-
per eos videbitur, & exibit vt fulgur iaculum eius. Quod eſt dicere, Illis proficiſcentibus, & præ
dicantibus vbique, Dominus cooperabitur, & ſermonem confirmabit ſequẽtibus ſignis. Nam Marci. vlt.
exire vt fulgur iaculum eius, hoc eſt coruſcare miraculis euangelium eius. Et Dominus in tuba
canet & vadet in turbine auſtri. Quid eſt in tuba canere, niſi futurum iudicium audiẽte mundo
vniuerſo declamare? Exempli gratia, Dum dicit Apoſtolus. Reuelatur enim ira Dei de cælo ſu- In tuba canere.
per omnem impietatem & iniuſtitiam hominum, &c. Nónne Dominus in tuba canit, & vadit
in turbine auſtri, id eſt in impetu Spiritus ſancti? Nam ſecundum ſimilitudinem tubæ canentis Roma. 1.
& magnæ tempeſtatis, terruit gentes vocibus huiuſcemodi. Non erubeſcendum euangelium
Chriſti, quoniam eſt virtus Dei, quoniam in eo reuelatur iuſtitia Dei. Et reuera Dominus exer-
cituum ait: proteget eos videlicet non vt timeant, non erubeſcant, dicatq́ʒ quilibet eorum: non
enim erubeſco euanglium, virtus enim Dei eſt, &c. Et deuorabunt (inquit) & ſubijcient lapidi- Ibidem.
bus fundæ. Bona deuoratio, qua traijciuntur in corpus eccleſiæ. & boni lapides fundæ, quæ ſunt
reuelata illis ſacramenta ſanctæ ſcripturæ, quibus auditis ſiue intellectis, Græcia ſe ſubiecit, gen-
tilitas quaſi lapidata conticuit, victa acquieuit. Vnde hoc illis, vt tam fortes ſint ad deuorandũ, Lapides fundæ.
tam valentes ad iaciendum, & lapidibus fundæ ſubijciendum? Et bibentes (ait) inebriabuntur
quaſi à vino, & replebuntur vt phialæ, & quaſi cornua altaris. Nónne ita factum eſt? Nónne apo
ſtoli biberunt & in ebriati ſunt? An non ita dixerunt, qui eos viderunt? Cum enim accepiſſent Actorũ 2.
ſpiritum ſanctum, & loquerentur varijs linguis prout Spiritus ſanctus dabat eloqui illis, ſtupe-
bant & mirabantur, dicentes. Quid nam vult hoc eſſe? Alij irridẽtes dicebant. Quia muſto pleni
ſunt iſti, & verè muſto pleni ſunt iſti, & verè muſto pleni, ſed non quali muſto putabãt illi. Nun- Repleti phialæ.
quid Petrus, quia dixit, non enim ſicut vos æſtimatis, hi ebrij ſunt, cum ſit hora diei tertia, pror-
ſus illos ebrios eſſe negauit? Non vtique prorſus negauit, ſed quendam ebrietatis modum re-
mouit, dicendo. Non ſicut vos æſtimatis. Tanquam diceret. Sunt quidem inebriati, ſed non ſicut
vos exiſtimaſtis. Igitur bibentes inebriabuntur quaſi à vino, id eſt, Spiritum ſanctum accipien-
tes, ſic ſe habebunt, vt dicantur pleni eſſe muſto. Et replebuntur vt phialæ, id eſt, plenã habebũt
facultatem, non ſolum ſcientiæ, verumetiam eloquentiæ. Phiala nanq́ʒ os patulum habet, & id-
circo per huius ſimilitudinem rectè innuitur linguarum vniuerſitas, quæ illis data eſt, vt & ca-
pere vel noſſe & eloqui poſſent omnibus gentibus magnalia Dei. Et quia non ſufficit oris Apoſtoli
ſiue linguarum abundantia, niſi adſit & zeli boni fortitudo ſancta, cum dixiſſet: replebuntur quaſi cor-
vt phialæ, addidit, & quaſi cornua altaris. Cornua altaris iuſſit Dominus quatuor fieri dicẽs Mo- nua altaris
ſi. Facies & altare de lignis Sethin, quod habebit quinq́ʒ cubitos in longitudine, & totidem in la Exodi 27.
titudine, id eſt quadrum, & tres cubitos in altitudine. Corona autem per quatuor angulos ex
ipſo erunt. Quomodo impleta ſunt illa cornua altaris? Facies (ait) & vectes altaris de lignis Se-
thin duos, quos operies laminis æreis, & induces per circulos, eruntq́ʒ ex vtroq́ʒ latere ad por-
tandum. Secundum hanc ſimilitudinem impleti ſunt apoſtoli ſcientia vtriuſq́ʒ teſtamenti, quaſi
duobus

" scito, quia simulachra sunt, & inutile loquuntur: diuini sunt, & mendaciũ vident: somniatores
" sunt, & frustra loquẽdo vanæ consolãtur. [Idcirco abducti sunt, quasi grex affligentur, quia non
" est eis pastor. Super pastores iratus est furor meus, & super hircos visitabo, quia visitauit Do-
minus exercituum gregem suum, domum Iuda, & posuit eos quasi equum gloriæ suæ in bello.]
Idcirco ait, quia somniatores sunt, et frustra loquuntur. quia diuini sunt & mendacium viderũt,
quia simulachra, id est, deceptores sunt & inutile locuti sunt ad subuertendũ bonum Dei, quod
frumentum electorum est, ad destruendum pulchrum Dei, quod est vinum germinans virgines,
idcirco & ipsi, & qui consenserunt vanè consolantibus eis. Idcirco (inquam) abducti sunt in di-
uersas vias libidinum, & affligentur quasi grex, subauditur hircorũ, quod animal nimis est libi-
dinosum. Nam protinus dicit, & super hircos visitabo. Ergo quasi grex hircorum, id est, bruti
& insensati velut hirci affligentur, subauditur multis & diuersis ignominiæ passionibus. Nam
quia veritatem Dei in mendacium commutauerunt, quod est diuinorũ huiusmodi & somnia-
torum. Idcirco ait Apostolus. Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, Roma. 1.
idcirco tradidit illos Deus in passiones ignominiæ, idcirco tradidit illos Deus in reprobum sen-
sum, vt faciant ea quæ non conueniunt. Iuxta hunc sensum cum hic dicit, quia non est eis pastor,
pariter subintelligendũ est, nec ipsi sunt pastori videlicet illi qui dicit, Ego sum pastor ouium, Iohan. 10.
ego sum via & veritas, non quòd pastorem huiusmodi non audierint, aut viam & veritatem 14.
istam non cognouerint, sed quia cum cognouissent pastorem, hunc nõ sicut pastori obedierunt,
vel sicut Apostolus dicit. Cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauêrunt, aut gratias
egerunt, imò veritatem in mendacium commutauerunt. Idcirco super pastores iratus est furor Roma. 1.
meus, & super hircos visitabo, id est, & magistros libidinum, quia putridi pastores sunt, & audi Titum 3.
tores, siue imitatores illorum, quia libidinosi hirci sunt, æquè iudicabo, quoniã proprio iam sunt
condemnati iuditio, pastores hircis libidinum vias ostendendo. hirci pastoribus libenter assen-
tiendo. Etenim inde iam excusabiles sunt, quia visitauit Dominus exercituum domum Iuda, &
posuit eos quasi equum gloriæ suæ in bello. Vocabulo domus Iuda, quod interpretatur cõfessio, Domus Iu
cunctos illis contrarios significat, quoniam illi (sicut iam dictum est) cum cognouissent Deum, da quasi e-
non sicut Deũ glorificauerunt aut gratias egerunt, & idcirco passionibus traditi sunt, & idcirco quus glo-
non liberantur, quia sibimetipsis complacent passionibus. Isti autem econtra cognoscentes riæ in bel-
Deum, sicut Deum glorificauerunt & gratias egerunt, vnde & domus Iuda, id est, domus con- lo.
fessionis & laudis dicti sunt. Huiusmodi gregem suum, gregem non hircorum, sed ouium visita-
uit Dominus exercituum. Quomodo visitauit? Posuit eos (ait) quasi equum gloriæ suæ in bello,
id est, sicut equus gloriosus in bello exultat audacter, & in occursum pergit armatus, contemnit
pauorem, nec cædit in gladio, ita isti fortes & constantes sunt intus & foris. intus contra omnem
impetum libidinis, foris contra gladium persecutoris. hinc illi (vt iam dictum est) inexcusabi-
les sunt, quia videlicet vt illi, ita & isti homines sunt, caro sunt, & si voluissent illi, æquè isti ha-
" buissent adiutorem Deum. Vnde protinus sequitur. [Ex ipso angelus, ex ipso paxillus, ex ipso
" arcus prælij, ex ipso egreditur omnis exactor simul. Et erunt quasi fortes, quasi conculcantes lu-
" tum viarum in prælio. Et bellabunt, quia Dominus cum eis. Et confundentur ascensores equo-
" rum, & confortabo domum Iuda, & domum Ioseph saluabo.] Bene secũdum nomen suũ loqui-
tur, & confitetur domus Iuda, bene odorat & sentit equus gloriæ Domini. Sic dicere, hoc nimi-
rum est, Deum omnipotentẽ glorificare & gratias agere, Ex ipso (inquit) angelus, ex ipso paxil-
lus, ex ipso arcus prælij, ex ipso egreditur omnis exactor simul. Quidnam hoc est? Omne bonum
ex ipso procedit. Angulus, id est, fides. paxillus, id est, spes. arcus prælij, id est, charitas. extra 2. Timo 4.
quam nulla est scientia, nulla virtus præliandi, ex ipso est, ipsius donum est. Simul omnis exa-
ctor, id est, omnis operator quicunque ex conscientia boni operis iustè audet mercedem exigere,
vt ille qui dixit. Bonum certamen certaui, cursum consumaui, fidem seruaui, de reliquo repo- Angulus, fi
sita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illum diem. Omnis (inquam) talis des.
exactor ex ipso egreditur, ex ipso accipit hoc ipsum quod est operatus, pro quo mercedem vel
coronam exigere meretur. Angulum diximus fidem, quia videlicet sicut angulo iunguntur duo
parietes ediuerso venientes, ita per vnam eandemque fidem cõiuncta est electio gentiũ electioni
quæ ex Iudæis est. Paxillum spem, sicut qui lapsus in prona si paxillũ firmiter fixum apprehen- Paxillum
derit, feliciter subsistit, & tenet atque tenetur, ne penitus decidat in ima præcipitij, ita qui varijs spem.
tentationibus poterat periclitari, & in baratrum deuenire desperationis, spe subleuatur, & ad
diuinæ pietatis arcem resilit. Arcum prælij charitatem, quia profectò nihil tam fortè contra dia- Arcus præ-
bolum, nihil in omni armatura virtutũ tam valens, tam efficax contra pugnas libidinum, quàm lij, charitas
est charitas, per quam fides operatur. per quàm spes roboratur, & omne animæ certamen iam
in præsenti quadam mercede remuneratur, dum huius veri boni suauitate mens bene conscia
quotidie pascitur. Exactorem diximus operariũ fidelem, in fide stantem, in spe laborantem, in Exactor, o-
charitate currentem, & propter hoc mercedem aut coronam à Deo fideli debitore exigentem. perarius fi-
Hæc omnia ex ipso sunt, & hoc scire debẽt electi supradicti, maximeque pulchrũ illud Dei germẽ, delis.

scilicet,

ſcilicet virgines. ſcire(inquam) hæc,& reſpondere debent contra ſimulachra loquentia inutile,
Pſal.115. contra diuinos mendaciũ videntes, contra ſomniatores fruſtra loquentes, & vanè conſolantes,
Eccle.9. vt ſupra iam dictum eſt. Et erunt(ait)quaſi fortes,quaſi conculcãtes lutum viarum in prælio, &
bellabunt,quia Dominus cum eis. Quaſi fortes inquit,quaſi conculcantes,id eſt,verè fortes,verè
conculcantes,vt illud. Facti ſumus ſicut conſolati,id eſt,verè cõſolati. Contra,quid fortes? quid
Victor libidinum. conculcantes? fortes contra lutum viarum, conculcantes lutum viarum, ſiue ſtercus in medio
platearum. Nam mulier fornicaria quaſi ſtercus (ait ſapientia) conculcabitur in medio platea-
rum. Duo dixit,quaſi fortes, quaſi conculcantes. Non prius conculcantes,& deinde fortes, ſed
prius fortes,& deinde conculcantes. Prius enim antequam vincant libidines, pugnare oportet
vt fortes,& deinde conculcare poſſunt,vtpote victores,ita vt ſi vel motũ vitij ſentiãt,indignen-
tur,contra quod prius cum labore præliabantur. Et notandum, quia prius tria reddidit, quia
dixerat. ex ipſo angelus,ex ipſo paxillus,& ex ipſo arcus prælij.& nunc dicit, Erunt quaſi for-
tes,erunt quaſi conculcantes, & bellabunt quaſi Dominus cum eis. Ergo fortes in angulo fidei,
conculcantes cum paxilla ſpei, bellantes in arcu prælij,in fortitudine charitatis. Sed quid opus
erit bellare,poſtquam licuit conculcare? Ad hoc ſciendum,quia poſtquam in ſemetipſo quis vi-
cerit,& conculcauerit lutum viarum, id eſt, ſtercus libidinum, reſtat, vt pugnet & pro alijs in
arcu prælij,in fortitudine charitatis, cum feruore cæli boni,arguendo,obſeruando,increpando,
Aſcenſores equorum ſuperbi. maximè illos qui ſibi ſunt commiſſi, vt ſolet fieri,quia dignũ eſt,& ita expedit, vt regimen ani-
marum,non cuilibet,ſed probato & emerito committatur libidinum victori. Et confunden-
tur (ait)aſcenſores equorum,& confortabo domum Iuda,& domũ Ioſeph ſaluabo. Manifeſtum
eſt tam de ſcripturis quàm de exemplis quotidianis, quia elationem mentis ſequitur confuſio
libidinis iuſto iudicio Dei. Porrò elati quo melius atque conuenientius vocabulo denotaren-
tur,quam hoc dicto. Aſcenſores equorum,tanquam diceret. Humiles illa gloria ſequetur,vt con-
culcent lutum viarum: ſuperbos illa confuſio, vt ſtercorentur eodem luto viarum. Quid porrò
ſibi vult,quod protinus dicit, Et confortabo domum Iuda,& domũ Ioſeph ſaluabo? De domo
quidẽ Iudæ iam ſupra dictum eſt quod ipſi ſint confitentes, & Deum omnipotentẽ ſicut Deum
glorificantes,& gratias agentes, & propter hoc ipſum poſuerit eos Dominus quaſi equum glo-
Ioſeph inſignis victor libidinum. riæ ſuæ in bello,& hoc repetitur hic breui ſententia,& confortabo domum Iuda. Sed de Ioſeph
cur mentionem fecit in præſenti negotio,dicens. & domum Ioſeph ſaluabo? Ad hæc ſciendum,
quia Ioſeph inter victores libidinũ notiſſimus atq; nobiliſſimus eſt,quia noluit acquieſcere Do-
Geneſ. 39. minæ ſuæ dicenti, Dormi mecum, cum captiuus eſſet, & propter fidem caſtitatis, falſa circum-
uentus accuſatione,carceri mancipatus eſt. Domum ergo Ioſeph cunctos deſignare illos,qui pro
caſtitate laborant non dubium eſt, quatenus qui hæc audiunt & recordantur laborum eiuſdem
Ioſeph,& quomodo de eiſdem laboribus ſaluauit eum Dominus, prouocentur ad imitandum
Ioſeph,& ab experimento ſciant,quia cunctis,qui pro fide & caſtitate agonizantur,magna mer
ces parata,grandis honor apud Deum repoſitus eſt. [Et conuertam eos, quia miſerebor eorum, ,,
& erunt,ſicut fuerunt,quãdo non proieceram eos. Ego enim Dominus eorum,& exaudiam eos ,,
& erunt quaſi fortes Ephraim, & lætabitur cor eorum quaſi à vino, & filij eorum videbunt,& ,,
lætabuntur,& exultabit cor eorum in Domino.] Hoc aſſertione noſtra non indiget,quod vt ,,
nunc ait,& conuertam eos quia miſerebor eorum conuerſionis,quia conuerſi ſumus, cauſa alia
Prædeſtinati ante mundi creationem. nulla eſt,niſi gratuita miſericordia, ſiue miſericors & miſeratrix gratia. Quod deinde ſubiũgit.
& erunt ſicut fuerũt,quando non proieceram eos,quo ſenſu melius intelligitur,quàm ac ſi dixiſ
ſet,& erunt ſicut prædeſtinatione habui eos. Nam antequam in Adam & Eua, quos emiſi de
paradiſo,proiecerat nos,imò & antequam cælum & terra fieret, eramus apud eum omnes nos,
quanto quiſq; deberet accreſcere meritò, quanto vniuerſitas electorum complenda foret nu-
Gene. 48. mero. Et quia nõ ex ſemetipſis,ſed ex ſola fiet gratia liberatoris, rectè dicit continuò. Ego enim
Deus eorum,& exaudiam eos. Mox dicendò. Et erunt quaſi fortes Ephraim. Ad ſacram & my-
ſticam nos miſit hiſtoriam,vbi Ephraim, qui natu erat iunior, benedictione patris commu
tantis manus,factus eſt prior. Scio (inquit) fili mi, ſcio quia hic Manaſſes primogenitus eſt, ſed
frater eius iunior, maior illo erit,& ſemen illius creſcet in gentes, conſtituitque Ephraim ante
Manaſſen. Erunt ergo(ait)quaſi fortes Ephraim,id eſt,præferentur ex gentibus,credentes,& Iu-
dæis erunt multipliciores atq; fortiores. ſicut Ephraim,qui natu erat iunior,priori prælatus eſt,
& maior factus,quàm is qui natu erat prior Manaſſes. Et lætabitur(ait) cor eorum quaſi à vino,
id eſt,lætitiam habebunt,non foris ſed intus: nam à ſeculo perſecutionem patientur, ſed intus
No: filij martyrum & ſanctorum. conſolatione Spiritus ſancti replebuntur. Quod deinde dicit. Et filij eorũ videbunt,& lætabun-
tur,& exultabit cor eorum in Domino, res ipſa hodie veraciter dictũ eſſe comprobat: quia nos
filij ſanctorum,filij martyrum,quibus illi certitudinẽ fidei Chriſtianæ ſuo ſanguine pepererũt,
gloriam illorum videmus & lætamur, videntes & lætantes veneramur, & exultat cor noſtrum
in Domino,quia tales apud Chriſtũ habemus patres & patronos. [Sibilabo eis, & congregabo ,,
illos,quia redemi eos, & multiplicabo eos, ſicut antea fuerant multiplicati, & ſeminabo eos in ,,
populis,

"populis, & de longe recordabuntur mei, & viuent cum filijs suis.] Magis ac magis inculcat ac replicat, quòd non meriti ipsorum, sed gratiæ suæ sint omnia quæcunque illis dicuntur, vel dici possunt gloriosa. Quid enim est sibilabo eis, nisi occulta inspiratione traham illos, quæ est quasi sibilus auræ tenuis? Ergo sibilabo eos, id est, quicquid boni est eorum vel esse poterit, de meo spiritu erit, & congregabo illos, scilicet, eodem spiritu meo in vnitatem fidei, quia redemi eos, quia idcirco mortuus sum, idcirco (vt ait Euangelista) mori me oportebat, vt eos, qui dispersi erant, filios Dei congregentur in vnum. Et multiplicabo eos, sicut ante fuerunt multiplicati, id est, non alij neque pauciores credent, & conuertentur, quàm fuerunt ante omnia secula præsciti & prædestinati. Quomodo vel quali incremento Domine multiplicabis eos? Et seminabo (ait) eos in populis, & de longè recordabuntur mei. Hic illud occurrit, quod ipse in euangelio de semetipso dicit. Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Nam principaliter ipse quidem erat granum mortificandum, & viuificandum, mortificandum infidelitate Iudæorum, viuificandum fide populorum, Sed secundariè singuli quique sanctorum, vel martyrum grana frumenti fuerunt & sunt. Vnde superius dictum est, bonum & pulchrum Dei esse frumentum electorum. Cum ergo in modum frumenti sanctificauerint sancti, ita vt per verbum doctoris vnius multi eruditi sint, & per passionem vnius martyris persæpe multi occasionem credendi acceperint, qui à Deo longè erant remoti, nónne satis liquet, quàm veraciter prophetico præconio dixerit hic, & seminabo eos in populis, & de longè recordabuntur mei, & viuent cum filijs suis, subauditur, qui labore ipsorum Deo acquisiti, & saluti æternæ sunt nati. [Et reuertentur, & reducam eos de terra Aegypti, & de Assyrijs congregabo eos, & ad terram Galaad & Libani adducam eos, & non inuenietur eis locus.] Aegyptum hunc mundum, Assur diabolum, & Assyrios dæmones, in scripturis significare notum est. Hinc apud Esaiam Dominus dicit. In Aegyptum descendit populus meus in principio, vt colonus esset ibi, & Assur absque vlla causa calumniatus est eum. Et est sensus. Sicut in istam localem Aegyptum descenderunt filij Iacob, & ibi multiplicati gemuerunt sub seruitio, & quasi in ergastulo. & deinde carneus Assur, Sennacherib, & multitudo eius, & Salmanasar itidem rex Assur calumniatus est, & captiuum duxit eum sine causa, quia nihil contra eum fecerat: Ita in principio quando non erant nisi duo in paradiso, masculus & fœmina Adam & Eua, descendit in illis duobus omnis electorum & ad vitam prædestinatorum populus in tenebras huius seculi, vbi Deus verum lumen non videtur, & diabolus sub tributum mortis tedegit eum, inuidens illi, & odio habens absque vlla causa, quia videlicet homo diabolum de cælo ruere non fecerat. Porrò, terra Galaad & Libani terra est promissionis, interpretatúrque Galaad aceruus testimonij. Libanus autem candidatio, quibus nominibus martyres, id est, testes, & omnes candidæ confessionis sanctos significare perspicuum est. Igitur reuertentur ait. Et reducam eos de terra Aegypti, & de Assyrijs congregabo eos, & ad terram Galaad, & Libani adducam eos, & non inuenietur eis locus, id est, ad me conuertentur, sicut scriptum est, Reminiscentur & conuertentur ad Dominum omnes fines terræ, & congregabo eos, subauditur de præsenti seculo nequam ereptos, de potestate malignorum spirituum liberatos, congregabo eos, subauditur in vnum (sicut Euangelista dicit) vt filios Dei, qui dispersi erant congregaret in vnum, & adducam eos ad terram viuentium, quæ terra est Galaad. & Libani, id est, martyrum & omnium sanctorum, & tanta erit multitudo eorum, vt æstimatione humana non possit inuenire, quis vel quantus sit locus, qui sufficere queat illis ad habitandum. [Et transibit in maris freto, & percutiet in maris fluctus. "Et confundentur omnia profunda fluminis, & humiliabitur superbia Assur, & sceptrum Aegypti recedet. Confortabo eos in Domino, & in nomine eius ambulabunt dicit Dominus.] Adhuc detinetur in contemplationem mysterij quo miserat nos, dicendo. Et reducam eos de terra Aegypti. Non obscura, sed notissima est paruulis quoque ecclesiæ filijs, illa spiritualis intelligentia, quod sicut Israel de Aegypto per mare rubrum, merso Pharaone cum curribus & equitibus eius, ascendit ad possidendam terram, quam Dominus illi dare decreuerat, quod & fecit, Ita electorum vniuersitas, de præsenti seculo ascendens, non aliter quàm per sacramentum baptismi ad illam terram viuentium peruenit, dimerso, id est, abnegato diabolo, & vniuersis pompis eius, in virtute eius sacramenti. Cum ergo dicit, Et transibit in maris freto, subauditur Dominus, & percutiet in mari fluctus, & confundêtur omnia profunda fluminis, & humiliabitur Assur superbia, & sceptrum Aegypti recedet. Pulchrè concludit quasi narrationem propheticam, narrationem operum misericordiæ & miserationis, quam sic inceperat, Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu in quo non est aqua. Nam & transibit in maris freto, & percutiet in mari fluctus, quid aliud est, nisi & perficiet illud, quod in diuisione maris rubri significabatur, quando virgam suam, iubente Domino, Moses eleuauit super maris fluctus, & recessit sceptrum Aegypti, subauditur, percussum virga Mosi, nec potuit filios Israel persequi? Plora hinc dici poterant, nisi quia sicut iam dictum est, ferè omnibus notum est illius facti misterium. & qui nota diutius tractat, affert legenti fastidium, ergo cætera persequamur.

3.Reg. 19. Iohan. 11. Iohan. 12. Granū frumenti. Esaiæ 52. Exodi 1. 4.Reg. 19. Ibidem 17. Terra promissionis. Psal. 22. Iohan. 11. Mare, typus baptismi. Supra 9. Exodi 14.

LL [Aperi

CAP. XI. [Aperi Libane portas tuas,& comedat ignis cedros tuas. Vlula abies, quia cecidit cedrus,quo- ,,
niam magnifici vastati sunt. Vlulate quercus Basan,quia succisus est saltus munitus. Vox vlulatus ,,
pastorum, quia vastata est magnificentia eorum. Vox rugitus leonum, quoniam vastata est su- ,,
Psal. 24. perbia Iordanis.] Vniuersæ viæ Domini(ait Psalmista)misericordia & veritas, Item, Misericor ,,
Psal. 100. diam & iudicium cantabo tibi Domine. Secundum hæc duo hic locus prophetiæ diuiditur. Nam
Supra 8. ab eo quod ait longè superius. Et factam est verbum Domini ad me,dicens. Ieiunium quarti &
ieiunium quinti,&c. vsque ad id,quod nunc dicit. Aperi Libane portas tuas, cuncta fere promis-
sa misericordiæ fuerunt, quæ nunc opere impleta sunt, & ab eo quod dicit. Aperi Libane portas
tuas vsque ad id quod longè inferius loquitur, brachium eius ariditate siccabitur, & oculus eius
dexter tenebrescens obscurabitur,cuncta hæc terribilia veritatis edicta, instiq; iudicij documen
Supra 9. ta sunt. Quantum dulcedinis, quantum suauitatis atque iocunditatis illic est in hoc dicto. Exul-
ta satis filia Sion, iubila filia Hierusalem. Et econtra quantum hic amaritudinis,quantum acerbi
Iudicium tatis & calamitatis eorum quibus dicit. Aperi Libane portas tuas,& comedat ignis cedros tuas,
Dei in re- vlula abies, vlulate quercus Basan. Ergo sicut hactenus misericordiam in illis; qui crediderũt vel
probos. credunt, ita ex his quæ sequuntur, iustum consideremus iudicium super illos, qui non credide-
runt. Aperi(inquit)Libane portas tuas. Libanus,quo monte terra illa nihil habuit vel habet ex-
celsius,templum præsenti loco significat, quo gens illa nihil habet augustius. Aperi, id est, clau-
dere Romanis vel hostibus obserare non valeas, sed ingrediantur secreta tua, & comedat ignis
cedros tuas, id est, tabulas cedrinas, tabulas deauratas. Puto ipsum Libanum, hoc est, templum
propheticæ vocis sensisse imperium,quoniam (vt Iosephus quoque testatur) imminente excidio ,,
Iosephus portæ eius apertæ sunt absque manu hominum. Orientalis (inquit) porta interioris templi, ,,
de bello cum esset ænea atque grauissima,& post meridiem vix à viginti hominibus clauderetur, serisq; ,,
Iuda. lib. 7 ferro iunctis obseraretur, pessulósque altos haberet in saxeum limen demissos, vno perpetuo
cap. 17. lapide fabricatom, visa est noctis hora sexta sponte patescere. His autem curriculo per custodes
templi magistratui nunciatis, ascendit ille, vixque eam potuit claudere. Nec mirum. Impera-
bat enim hæc vox diuina, vox prophetica. Aperi Libane portas tuas, & tali apertione protinus
fore aperiendas hostibus portas suas significabat. Abies cui dicitur vlula,& cedrus quæ cecidit,
illi, principes, illi superbi fuerunt,quos apertius exprimit, dicendo. Quoniam magnifici vastati
Abies & sunt. Et pulchrè sicut nomine Libani templum, ita abietis & cedri nominibus summos Iudæo-
Cedrus rum & principes designat sacerdotum,qui, quomodo abies & cedrus in Libano, ita se extolle-
principes bant, & magnificabant in templo illo. Et quia præ magnitudine malorum non sufficit semel di-
sacerdotũ. xisse, repetit verbis paululum diuersis. Vlulate(inquiens)quercus Basan,quoniam succisus est sal-
tus munitus. Adhuc autẽ magis ac magis inculcãs, vox(inquit)vlulatus pastorum,quia vastata est
magnificentia eorũ, vox rugitus leonũ,quia vastata est superbia Iordanis. Quos abietes,cedros,
Iidẽ & pa- & quercus dixerat, eos tandem pastores & leones nuncupat, quoniam pastores erant nomine
stores & pro sacerdotali officio,leones opere,quia prædam faciebant de populo. Nomine saltus muniti,
leones di- quem succisum & vocabulo Iordanis,cuius superbiam vastatam esse dicit, multitudinem atque
cuntur. confidentiam designat populi Iudaici, in quo iam dicti principes sacerdotum sic erant feroces vt
leones, sic rigidi atque superbi siue elati, vt quercus cedri atque abies. Quis eiusmodi cedrorum
atque abietum casum,quis quercuum succisionem non audiuit? Cuius ad aures vlulatus ille non
peruẽnit. Vsque ad præsentem diem (ait B. Hieronymus)perfidi coloni post interfectionem ser-
uorum, & ad ẽxercitum filij Dei excepto planctu, prohibentur ingredi Hierusalẽ, & vt ruinã eis
Vindicta in liceat suæ flere ciuitatis, precio redimunt, vt qui quondam emerant sanguinem Christi, emant la-
Iudæos. chrymas suas, & ne fletus quidem eis gratuitus sit. Videas in die,quo capta est à Romanis,& di-
Matth. 21. ruta Hierusalem, venire populũ lugubrem, confluere decrepitas mulierculas,& senes pannis an-
nisq; obsitos, in corporibus & in habitu suo iram Domini demonstrantes. Profectò qui superius
dixerat illis, qui ieiunauerant & planxerant per septuaginta annos propter exterminium quod
fecerãt Babylonij. Nunquid ieiuniũ ieiunastis mihi? Idem Dominus multo magis, multoq; sæue- ,,
Supra 7. rius istorũ vlulatũ contẽnit. [Hæc dicit Domini Deus meus. Pasce pecora occisionis, quæ qui pos- ,,
sederãt, occidebãt, & non dolebãt. & vendebãt ea, dicẽtes. Benedictus Dominus, quoniã diuites ,,
facti sumus. Et pastores eorũ non parcebãt eis, & ego nõ parcã vltra super habitãtes terrã dicit ,,
Dominus.] Memoriter tenendũ, quòd ante iam diximus, quia sicut ea quæ prius dicta sunt mise-
ricordiam sonãt regis Sion & saluatoris Hierusalẽ, ita hæc iudiciũ prædicãt eiusdẽ regis et iudicis
omnium. Propheta dicit. Hæc dicit Dominus Deus meus. Pasce pecora occisionis. Paucisq; inter-
iectis dicit Dominus. Ego non ponam vltra super habitãtes terrã, quod idem est, ac si diceret, ego
nõ pascam. Intellectu hic opus est, quomodo Dominus dicat, pasce, & Dominus dicat, nõ pascã.
Nam si paruum est, & si nõ videtur idem esse, ego non parcam, ac si diceret, ego nõ pascam, post-
modũ manifestius dicit. Non pascã vos. Quod moritur, moriatur. & quod succiditur, succidatur.
Proinde integram literæ portionem, quam postulat sensus, iam hic perscribere idoneũ videtur.
Cum dixisset Dominus Deus. Pasce pecora occisionis, quæ qui possederant, occidebant, & non
dole-

dolebant,& vendebant ea,dicentes.Benedictus Dominus,diuites facti sumus,& pastores eorum
non parcebant eis,cum(inquam)hæc dixisset Dominus, statim econtra dixit Dominus. Et ego
" non parcam vltra supra habitantes terram. [Ecce trado homines vnumquemque in manu pro-
" ximi sui,& in manu regis sui, & non eruam de manu eorum, & non pascam pecus occisionis,&
" propter hoc ò pauperes gregis. Et assumpsi mihi duas virgas, vnam vocaui decorem, & alteram
" vocaui funiculum, & paui gregem. Et succidi tres pastores in mense vno, & contracta est anima
" mea in eis. Siquidem anima eorum variauit in me,& dixi.Non pascam vos. Quod moritur, mo- Vnde hic
" riatur, & quod succiditur, succidatur, & reliqui deuorent vnusquisque carnem proximi sui.] In- in verbis
tellectu(inquam)vt iam diximus,hic opus est,quia Dominus Deus est,qui dicit,Pasce pecora oc- contrarie-
cisionis, & Dominus Deus est qui dicit, ego non parcam vltra super habitantes terram. Itemque tas.
Dominus est, qui dicit, & pascam pecus occisionis, propter hoc ò pauperes gregis. & Dominus
est, qui subinde loquitur, non pascam vos, quod moritur,moriatur,& quod succiditur,succida-
tur. Vt ergo intelligentiæ melius pateat ostium, primò illud dicendum, Quia videns Dominus Lucæ 19.
ciuitatem Hierusalem,fleuit super illam,dicens.Quia si cognouisses, & tu,& cætera. Porrò,ciui- Pecus occi
tas illa,populus ille,pecus erat occisionis,id est,populus destinatus sempiternæ morti,æternæ per sionis.
ditioni.Quid ergo erat homini Iesu Christo,quem propheta vtique significat,dicens. Hæc dicit
Dominus Deus meus. Quid(inquam)illi super ciuitatem vel populum eiusmodi,nisi dicere,pas-
ce pecora occisionis. Nam quoniam in vno eodemque Iesu Christo, sicue duas naturas ita duas sci- In Christo
mus esse voluntates,non dubium,quin secundum naturæ humanæ voluntatem, qua & super il- duæ volun
los flere potuit,reseruari eosdem voluerit. Sed quid esset illos reseruare, nisi pascere pecora occi- tates.
sionis? Nam quanto plures scaturirent de illius multitudinis luxuriosa carne vermiculi, tanto
plures prouenirent victimæ morti siue occisioni. Itaque dicit idem Dominus filius, siue Dominus
pater,siue Dominus Spiritus sanctus. Ego non parcam vltra super habitantes terram. Sed quid?
Ecce trado(ait) homines vnumquemque in manu proximi sui, vt videlicet à semetipsis cædantur,
& dilacerentur seditionibus intestinis, nimirum secundum electionem Barrabæ latronis & se-
ditiosi, quem dãnato principe pacis Iesu Christo, prælegerunt sibi,& in manu regis sui,scilicet
Cæsaris, qui rex eorum fuit, & esse debuit secundum suam ipsorum professionem, dicentium,
non habemus regem,nisi Cæsarem.Iosephus scire volentibus sitisfacere potest,quàm verè in illa Matth. 17.
obsidione tradiderit eos, vnumquemque in manu proximi sui,& in manu regis sui, & quàm verè
dixerit, & concident terram, quamque veraciter addiderit adhuc, & non eruam de manu eorum. Iohan. 16.
Attamen ne omnino voluntatis humanæ,de qua iam dictum est,fletus frustra prouenerit,quan-
do videns ciuitatem super illam fleuit,& pascam(ait)pecus occisionis, subauditur, quadraginta Excidij
duobus annis,vt habeant tempus pœnitentiæ,qui ex illis pœnitẽtiam agere voluerint. Nam tot causa scri-
anni transierũt à passione Domini, vsque ad illud miserabile excidium. Occisionis illius causam bæ & pha-
in sacerdotes siue pontifices,miro modo redundare demonstrat,dum præmisso, pasce pecora oc- risæi, sacer
cisionis, subiungit, Quæ qui possederant, occidebant, & non dolebant, & vendebant ea dicen- dotes,Iu-
tes, Benedictus Dominus, diuites facti sumus. Et ne dubium sit, quos tangat, continuò subdit. dæi.
Et pastores eorum non parcebant eis. Ergo qui possederant, sacerdotes fuerunt auarissimi, &
pontifices rapacissimi, & eiusmodi pastores animas occidebant, & non dolebant, imò gaude-
bant,quoniam de occisione animarum illorum, aliquod emolumentum pecuniæ capiebant, at-
que hoc modo vendebant infelicem populum,tanquam possessionem suam,præoptantes de pe-
reuntibus lucellum aliquod contrahere, quàm de viuentibus & Christum sequentibus suorum
detrimentum sacculorum, quod timebant,incurrere. O quàm iniqui,quàm impiè Deum existi-
mabant esse similem sibi,dum ita vendentes pecora illa,dicebant. Benedictus Dominus, diuites
facti sumus. Talis illorum benedictio, maledicta sit,quoniam & ipse Dominus in alio Propheta Malach. 2.
dicit. Et maledicam benedictionibus vestris, & maledicam illis, quoniam non posuistis super
cor. Propter hoc ò pauperes gregis, qui propter hoc ipsum quòd pauperes, id est, humiles estis,
occisionem euasistis,& fortè doletis super illa pecora occisionis,sicut quispiam vestrum dolens,
dicit. Veritatem dico in Christo,non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Roma. 9.
Spiritu sancto,quoniam tristitia est mihi magna, & continuus dolor cordi meo.O,inquam,pau
peres eiusmodi, subauditur, adhuc attendite, quod vel quomodo cum grege illo egerim. vt me-
lius cognoscatis,quàm iustum occisionis illorum iudicium sit. Et assumpsi mihi duas virgas,vnã
vocaui decorem,& alteram vocaui funiculum,& paui gregem. Et succidi tres pastores in mense
vno,&c. vt supra. Duas virgas assumpsi mihi,id est,bis cum hominibus, vt essem Deus eorum
fœdus pepigi. Primò cum Noe,& cum omnibus hominibus siue gentibus. Secundo cum Abra-
ham & semini eius. Ad Noe nanque dixi,Ecce ego statuam pactum meum vobiscum, & cum se- Genes. 9.
mine vestro post vos. Ad Abraham verò,Ego sum & pactum meum tecum. Itémque, Et statuam
pactum meum inter me & te, & inter semen tuum post te in generationibus suis fœdere sempi- Genes.15.
terno, vt sim Deus tuus & seminis tui post te. Assumpsi ergo mihi duas virgas, id est, primò 17.
regimen omnium gentium,quia omnium creator sum. deinde regimen seminis Abrahæ,quo-

niam gentes in vias suas abierunt. Vnam virgam vocaui decorem, & alteram vocaui funiculum,
quia videlicet gentes cæteræ quoddam decus meum, decus & ornatus orbis terrarum fuerunt, se-
men autem Abrahæ proprius hæreditatis meæ funiculus esse habebat, sicut illi à me dictum est.
Genes. 22. Et in semine tuo benedicentur omnes gentes. In illa virga quam vocaui funiculum, paui gregem,
id est, dedi illis legem, quos sicut oues eduxi de Aegypto in manu Moysi & Aaron, & succidi tres
pastores in mense vno, id est, me sententiam dante in mense vno, mense primo mortui sunt, Ma-
Nume. 20. ria, Moses, & Aaron, & contracta est anima mea in eis, id est, iratus sum eis, ita vt adiudicarem il-
los sentẽtia mortis. Quam ob causam? Siquidem anima eorũ variauit in me, id est, non perfecta,
vel continua dilectione glorificauerũt me, subauditur ad aquas contradictionis. Dixitque eis. Quia
non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filijs Israel, non introducetis hos populos in ter
ram quam dabo eis. Sciendum (vt supra iam diximus) cũcta hæc ab eo quod ait, Aperi Libane por
Psal. 24. tas tuas, vsque ad id quod infra dicit, Onus verbi Domini super Israel, ad rationes pertinet iudicij
seu veritatis Domini, cuius vniuersæ viæ sunt misericordia & veritas. & idcirco pertinuisse ad rẽ
vt nõ omitteret dicere, quòd succiderit iudicio sæuero illos quoque pastores eiusmodi, quos mul-
tum dilexit. Iam si quæras, quid cum alia virga fecerit quam vocauit decorẽ, qui in altera quã vo
cauit funiculũ, pauit gregẽ, id est, gubernauit Israeliticã siue Iudaicã gentẽ, protinus ait. Et dixi.
Non pascã vos. Quod moritur moriatur, & quòd succiditur succidatur, & reliqui deuorẽt vnus-
quisque carnem proximi sui. Et hæc dicẽs. [Tuli (ait) virga meam, quæ vocabatur decus, & abscindi »
eam, vt irritũ facerẽ fœdus meum, quod percussi cum omnibus populis, & irritũ deductũ est in »
die illa.] Vnum (inquit) gregẽ paui, id est, vnã gentẽ regendã suscepi, cæteris aũt gentibus, dicen- »
do. Non pascã vos, abscidi virgã siue abscindẽdo virgã. dixi, nõ pascã vos. Quid enim prodest pas-
ci corpora, vbi mortuas esse constat animas. Quod moritur vel succiditur in anima, moriatur &
succidatur in corpore. Hæc vbi dixi, non quieuit mors, non cessauit gladius, passimque truncabant
gentes, & inuicẽ truncabantur, & tamen miro modo qui morerentur & succiderentur, certatim
nascebantur tanta insania, vt proletarij quoque in vrbibus collocarentur. Quod ad quid valuit, ni-
si vt infernus impleretur. Sequitur. [Et cognouerunt se pauperes gregis, qui custodiũt mihi, quia
Pauperes gregis. verbũ Domini est. Et dixi ad eos. Si bonum est in oculis vestris, afferte mercedem meã, & si non, »
quiescite.] Pauperes gregis subauditur, de quo supra dixi, & paui gregẽ, id est, regẽdã suscepi Israe »
liticã gentem, & dedi eis legẽ. Qui sunt vel fuerũt illius gregis pauperes. Homines sancti & humi
les, quorũ nonnulli, & si censu diuites, affectu vel spiritu fuerũt pauperes, vt ipse Dauid rex. Isti
pauperes cognouerũt, quia verbũ Domini est, id est, quia iustũ est iudiciũ super gentes. Quando
Psal. 104. autem vel quomodo dixit ad eos iste pascens gregẽ, afferte mercedem meã? Nimirum quando de
dit eis regiones gentiũ, & labores populorũ possederũt, tunc dixit illis. Afferte mercedẽ meã, quã
Merces pastoris. Psalmista protinus exprimens, vt custodiãt (inquit) iustificationes eius, & legẽ eius requirãt. Nã
hæc est tota merces pastoris huius, & in hoc bene muneratũ se esse gratulatur, si grex quem pa-
scit, requirat & custodiat legem & iustificationes eius. Et quoniã grex rationalis liberum habet
arbitrium, & pastor iste mercedẽ nõ coactã desiderat, sed spontaneã, pulchrè dixit, Si bonum est
in oculis vestris, afferte, et si non, quiescite. Sed quid illi? Qualem attulerũt mercedẽ tanto pasto- »
ri? Ait. [Et appenderunt mercedẽ meã triginta argenteis, & dixit Dominus ad me. Projce illud »
Triginta denarij, decorum preciũ ironicè. ad statuariũ decorum preciũ quod appreciatus sum ab eis.] Triginta argenteos dederunt Iudæi »
siue Pontifices, & Pharisæi Iudæ proditori, vt eũ tradideret illis. Argẽteos illos appellat mercedẽ
suam & decorum precium. Quid dignè verbis valeat consequi modum facti, siue qualitatẽ tan-
tæ rei? Pastor ille qui duas habuerat virgas, & vna contentus, alteram abscidebat, id est, vnum
Israelitici populi gregem curans, cunctarum gẽtium tam multum gregem à cura sua reiecerat, &
istum vnum gregem tanta cura, tamque miris modis, vt in scripturis legimus, pauerat pastor talis
ac tantus, scilicet omnium Deus & Dominus homo factus, per semetipsum mercedem suam re-
quisiuit, & talem mercedem appenderunt ei, videlicet triginta argenteos in precium sanguinis
eius dederunt proditori. Et hoc appellat decorũ precium, nimirum cum ironia grauissima, quia
Statuarius Deus ipse. non fuit decorum. Quis ergo rem huiuscemodi satis appendere, vel dignè valeat eloqui? Verè nul
lus nisi solus statuarius, siue plastes Deus. Idcirco proieci (inquit) illud ad statuarium, & proieci
Matth. 27. illos in domum Dei ad statuarium, subauditur, vt ipse qui solus nouit dignũ proferre super hoc
iudicium. Proieci, id est, vt proijcerentur effeci, videlicet quòd Iudas pœnitentia ductus, retulit
triginta argenteos principibus sacerdorum & senioribus, dicens. Peccaui, tradens sanguinem iu-
stum, & projectis argenteis, abiens, laqueo se suspendit. quis effecit nisi ipse qui hic loquitur, &
proieci illos in domum Dei. Interim in hac litera, quoniam Dominus est qui dicit. Et appende-
runt mercedem meam, atque idem ipse loquitur, & dixit Dominus, ad me. Proieci illud ad sta-
tuarium, & hunc statuarium siue plastem constat esse Deum. perpulchrum est hic attendere, to-
tius trinitatis colloquium, quia videlicet res magna est, cuius magnitudinem istud quoque insi-
nuat, quod contra illam commune diuinitas, non in vna, sed in tribus suæ substantiæ personis,
edicere molitur iudicium, & qualis est sententia iudicij. Sequitur. [Et præcidi virgam meam se- »
cundam,

« cundam,quæ appellatur funiculus, vt dissoluerem germanitatem inter Iudam & Israel.] Et est sensus. Sicut absciderā virgam primam, sic præcidi virgam meam secundam, id est,sicut olim gentium in idololatria defluentium vniuerso gregi dixeram, non pascam vos, ita & multo acer bius dixi gregi Iudaicæ gentis, non pascam vos. atque ita effectum est, vt dissoluerem germanitatem inter Iudam et Israel,id est,vt compleretur malum illud,cuius præsagiū fuit,illa dissolutio qua olim dissoluta est germanitas inter Iudam & Israel, quando decem tribus sciderūt se à tribu Iuda,& à domo Dauid,& fecerunt sibi regem Hieroboam de tribu Ephraim, sciderūt se à sancto & legitimo Dei templo,& aureos pro Deo coluerūt vitulos. Secundum illud malorū initiū quo dissoluta est germanitas inter Iudam & Israel, præcidi hanc virgam secundam, vt videlicet sicut tunc decem tribus quæ vocantur Israel,& Iudam cui regnabat domus Dauid nullus iterū sociare potuit,siquidem nullus vnquam regū Israel recessit à peccatis Hieroboā, id est, à cultu vitulorū, quos ille fecit, quamuis multa magnalia fierent per prophetas, maximeq; per Heliā & Helisæū, nec fieri potuit,vt rediret Israel in regnum domus Dauid, ita nemo possit sociare Iudæos confessoribus Christi. vel conuertere,vt subijci velint regno filij Dauid,regno Iesu Christi,à quo se absciderunt, negando illum ante faciem Pilati, & crucifigendo appreciatū, (vt iam dictum est) tri-
« ginta argenteis. Sequitur. [Et dixit Dominus ad me. Adhuc sume tibi vasa pastoris stulti,quia ec-
« ce suscitabo pastorē in terra, qui derelicta nō visitabit,& contritum nō saluabit, & id quod stat
« non enutriet,& carnes pinguiū comedet,& vngulas eorū dissoluet.]Quoniam(inquit)assumpsi duas virgas, & taliter (vt iam dictū est) euenit, tanquā malā mercedē reddiderūt mihi, qui gregē paui. adhuc vnū est,quod faciā,sicut postulat ordo iustitiæ,ratio iudicij. Sume tibi vasa pastoris stulti,scilicet perā,baculū,fistulā & sibilum. Ad quid hæc? Qnia ecce (inquit)ego suscitabo pasto rem,&c. Quomodo Esaias, vt captiuitatē populi demonstraret, nudus ambulauit, & Hieremias iuit ad domū figuli, vt ex dissipatione vasis quod currebat in rota, & in manu fingebatur artificis,& interitū Israelis,& Dei potentiā ostenderet. & Ezechiel vt subuersionē Hierusalē, & fugā Sedechiæ,& onera captiuorum nō solūm voce, sed & habitu demonstraret, perfodit parietē, & in humeris deportatus. Sed & tu habitū pastoris assume,vt stultū annuncies pastorē,qui venturus est. Pastor aūt stultus & imperitus haud dubiū, quin Antichristus sit, qui in consummatione mundi dicitur esse venturus, & qualis futurus sit, indicatur. Iste pastor ideo super eos cōsurget, quia pastor bonus qui pauerat eos, tam iniqua mercede muneratus, tam indecoro ab eis precio appreciatus est. Hinc & in euangelio dicit. Ego veni in nomine patris mei,& non suscepistis me. Si alius venerit in nomine suo, illū accipietis, pastorem vtiq; stultū, id est, scienter mihi contrariū,non per ignorantiā errantē, sed per malitiam repugnantem. Nam quia in Psalmo quoq; scriptū est,simul insipiēs,& stultus peribunt. Sciendū,quia stultus & insipiens in hoc differūt,quòd insipiens dicatur ille qui nescit: stultus aūt ille qui scit, & nihilominus agit contra rationē iustitiæ quā scit. Pastor ille non faciet, quod ego bonus pastor feci. Ego derelicta visitaui,ille derelicta nō visitabit. Ego dispersa quæsiui,ille dispersa nō quæret. Ego contritū sanaui, id est, peccatorē conuerti,ille contritū non sanabit. Ego id quod stat,enutrio,dum bonū in melius proueho: ille quod stat,nō enutriet,imò faciet quod contra eū. Carnes pinguiū comedet, & vngulas eorū dissoluet,id est,multos qui videbantur esse sapientes, seducet, & rationē discretionis auferet, ita
« vt si fieri possit,in errores inducantur etiam electi. [O pastor & idolum, relinquēs gregē, gladius
« super brachiū eius,& super oculū eius dextrum. Brachiū eius ariditate siccabitur, & oculus eius
« dexter tenebrescens obscurabitur.] Hæc hostilis appellatio,ó pastor & idolū,quàm congrua est, vtpote sicut aduersarium proprium eius qui appellat eum. Nam qui appellat eum, ipse est Christus,& ille tam proprius Christi esse aduersarius, vt dicatur Antichristus,id est, Christo contrarius. O inquit,pastor & idolū,falso pastor,& verè idolum,falso(inquā)pastor,quia relinquēs gregem,& verè idolū,quia mendacium. Sicut enim filius Dei veritas dicitur & est,ita tu fili diaboli mendacium rectè diceris & es. Tu te ostendes tanquam sis Deus, sed tu non dico idolorū cultor imò idolū es,& nō Deus. Tu teipsum existimari vis, de quo sciriptum est. Apud ipsum est fortitudo & sapientia,sed nō ita est. Imò super brachiū tuū,id est, super tuam quā iactas fortitudinē, & super oculū tuū dextrum,id est,super tuū quā tibi arrogas sapientiā, fortioris & sapientioris, imò solius fortis,& solius sapientis euaginatus est gladius. ille (inquā) gladius, quo iam dudum in cælo diabolus pater tuus, & tu cū illo es plagatus. & mirū,quod plagatus adhuc viuus, id est, Deū viuentē te dicere præsumit, cū plaga tua plaga sit mortis. Huius rei admiratio est in Apocalypsi sub his verbis. Et vnū de capitib. quasi occisum in mortem, & plaga mortis eius sanata est. Itē dicens habitantib. in terra,vt faciāt imaginē bestiæ, quæ habet plagā gladij,& vixit. Non verè plaga mortis tuæ sanata est,nec verè viuis,sed tu insane pastor,& idolum mortuū,ostentatione tua sanus es & viuus. Tale brachiū tuū,non vera fortitudo,sed rebellio contra altissimum,ariditate siccabitur,& talis oculus tuus tibi dexter, Deo totus sinister,oculus non verè sapientia,sed veraciter malitia tenebrescēs obscurabitur, vt mittaris in profundum inferni mancus & cæcus.

3.Reg.12.
3.Reg.18.
Esaiæ 20.
Hiere.18.
Ezech. 12.
Iohan.5.
Psal.48.
Matth.24.
Antichristus idolū, & mendacium.
Iob.12.
Apoca. 13.
Ibidem.

LIBRI QVARTI FINIS.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN ZACHARIAM PROPHETAM, COMMENTARIORVM LIBER QVINTVS.

Roma. 9. VOLENS Deus (inquit) ostendere iram, & notam facere potentiam suam, susti-
nuit in multa patientia, vasa iræ apta in interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ
suæ, quæ præparauit in gloriam. Huius sermonis verè apostolici reminisci præ-
sens prophetiæ textus nos facit, quia reuera quales Deus esset ostensurus gloriæ
suæ diuitias in vasa misericordiæ, magnifica oris prophetici gratia, Spiritus san
Supra 9. ctus cecinit, cum in anterioribus, tum maximè ab eo quod ait. Exulta satis filia
Sion, vsque ad id, Aperi Libane portas tuas, & quantæ iræ vasa futuri essent Iu-
dæi increduli, significauit ab eo loco, vsque ad inclamationē, super brachiū & oculū dextrū pa-
storis stulti, id est, Antichristi. Nimirum congruebat eidem sancto prophetico spiritui, vt illam
quam dicebat vel iotendebat exultationem filiæ Sion, siue iubilationem filiæ Hierusalē, denun-
ciaret in hoc seculo non fore securam, multis pressuris hominum esse premendam secundū quo-
Psal 8. rundam titulos psalmorum, qui inscribuntur, pro torcularibus, id est, pro tribulationibus, quib.
80.83. sancta in hoc mundo ecclesia premitur, iuxta illud. Omnes qui piè volunt viuere in Christo, per-
2. Timo. 2. secutionem patiuntur. Sequitur ergo. [Oous verbi Domini super Israel, dixit Dominus, exten-,,
CAP. XII. dens cælum, & fundans terram, & fingens spiritum hominis in eo. Ego ponam Hierusalem su-,,
perliminare crapulæ omnibus populis in circuitu, sed & Iudas erit in obsidiooem contra Hieru-,,
salem. Et erit in die illa, ponam Hierusalem lapidem oneris cunctis populis. Omnes qui leua.,,
Superliminare crapulæ, ecclesia Christi. bunt eam, concisione lacerabuntur, & colligentur ad eam omnes gentes terræ.] Superliminare,,
crapulæ quid est, nisi domus saturitatis? Nimirum hoc de illa terrena Hierusalem nullatenus
veraciter dici potest, aut intelligi, quia postquam mercedem supradictam pastoris sui triginta
argenteos appendit, miserabiliter facta est domus famis, non solummodo famis audiendi ver-
Deute. 28. bum Dei, verumetiam corporeæ famis, quæ cogeret matres quoque carnibus filiorum vesci,
iuxta maledictionem legis Mosi, dicentis. Obsideberis intra portas tuas, & comedes fructus
vteri tui, & carnes filiorum tuorum & filiarum tuarum, quas dederit tibi Dominus Deus tuus,
In angustia & vastitate, qua opprimet te hostis tuus. Ergo Hieruasalem hic, sicut & in plerisque
scripturarum locis ecclesiam significat in hoc mundo peregrinantem, quæ quamdiu peregrina
Psal. 22. tur, & si nondum re, tamen spe iam est cælestis Hierusalem, & ista est quam posuit Dominus, su-
perliminare crapulæ, iuxta illud. Io loco pascuæ ibi me collocauit, super aquam refectionis edu-
Psal. 77. cauit me. Crapula nanque non semper prædicatur de malo, cum Psalmista dicat. Et excitatus est
tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus à vino. Quare autem pro tota do-
mo hic placet intelligi superlimioare, & pro domo saturitatis dictum esse superliminare cra-
pulæ? Videlicet quia vbi primùm figurata est refectio siue saturitas ecclesiæ, signum conuiuij
iussum est poni io superliminari, & in vtroque poste, vt videns Dominus sanguinem, transcende-
ret ostium, & ooo fineret percussorem ingredi domos Israel & lædere. Nempe agnus ille qui
Exodi 12. intus comedebatur, illud significabat. Vnde Hierusalem, id est, domus siue ecclesia Christi præ-
senti loco superliminare crapulæ vocari meretur. Hoc ab omnibus populis in circuitu persen-
2. Cor. 2. titur. Dicit enim Apostolus. Quia Christi bonus odor sumus Deo in omni loco in his quis salui
fiunt, & in his qui pereunt. Alijs quidem odor mortis in mortem, alijs autem odor vitæ in vi-
Per inuidiam falsi fratres designantur. tam. Quibus crapula hæc extitit odor mortis in mortem, ipsi obsederunt Hierusalem. Quid
autem est quod continuò dicit, sed & Iudas erit io obsidionem contra Hierusalem? Nimirum
id ipsum quod Apostolus cum dixisset, periculis ex genere, periculis ex gentibus, &c. Intulit
2. Cor. 11. etiam istud, periculis in falsis fratribus. Eiusmodi confessores qoi Christiano nomine censentur
& confitentur se nosse Deum, factis autem negant, hoc loco per Iudam, quod interpretatur con-
Tit. 1. fessio, rectè intelliguntur, qnoniam dicuntur esse in obsidionem contra Hierusalem. At illa vi-
delicet Hierusalem, non est talis, vt facile possitque moueri, & omni vento circumferri, hoc est quod
ait, Et ponam Hierusalem lapidem oneris cunctis populis, omnes qui leuabunt eam, concisione
lacerabuntur. Similitudinem hanc de consuetudine gentium assumpsit, quæ huiusmodi erat, vt
in viculis, oppidis, & castellis, rotundi ponerentur lapides grauissimi ponderis, ad quos iuuenes
se exercere solebant, & eos pro varietate virium subleuare, alij vsque ad genua, alij ad vmbili-
cum, alij ad humeros & caput, nonnulli super verticem, erectis iunctisque manibus, magnitudi-
nem virium demonstrantes. In arce Atheniensium iuxta simulachrum Mineruæ, vidi (ait bea-
tus Hieronymus) sphæram æneam grauissimi ponderis, quam ego pro imbecillitate corpusculi
mouere vix poteram. Cum quærerem, quidnam sibi vellet, responsum est ab vrbis eius culto-

tribus

ribus,athletarum in illa massa fortitudinem comprobari, nec prius ad agonem quenquam de-
scendere,quàm ex eleuatione ponderis sciatur. Sensus ergo est iste, Ponam Hierusalem, id est,
ecclesiam sicut lapidem oneris, cuius ponderi cunctorum populorum seu omnium gentium
terræ,qui colliguntur aduersus eam,vires non possunt comparari,quatenus eam agitando,à fide
Christi dispellere,& circumferre queant quò voluerint,quinimo ipsi qui conantur eam agitare,
“concidantur,lacerentur,rumpantur,& anhelo spiritu discrutientur. [In illa die dicit Dominus,
“percutiam omnem equum in stuporem,& ascensorem eius, in amentiam,& super domum Iuda
“aperiam oculos meos, & omnem equum populorum percutiam in cæcitate. Et duces Iuda di-
“cent in corde suo. Confortentur mihi habitatores Hierusalem in Domino exercituum Deo eo-
“rum.] Hoc loco domus Iuda non eodem sensu accipitur,quo supra. Nam illic dictum est,sed
& Iudas erit in obsidionem contra Hierusalem. Hic autem dicitur, & duces Iuda dicent in cor-
de suo,confortentur mihi habitatores Hierusalem in Domino,itemq; & super domum Iuda ape-
riam oculos meos,quæ videlicet oculorum apertio, miseircordiæ recordatio, gratiæ est effusio.
Huius videlicet Iuda duces,quorum singuli dicent (ait) in corde suo confortentur habitatores Duces Iuda apostoli.
Hierusalem in Domino apostoli fuerunt,& apostolici viri sunt,quibus magnũ fuit,& magnum
est desiderium,vt habitatores Hierusalem,id est, filij ecclesiæ non deficerent,aut deficiant in tri-
bulationibus,quæ ab omni equo & ascensore eius,id est,ab omni potestate humana,& ab omni
superbiente in altitudine potestatis inferuntur eis. Quos ego percutiam,ait Dominus,in stu-
porem & in amentiam,& in cæcitatem,& (vt ait Apostolus) primò Iudæum, deinde Græcum, Roma.2.
id est,gentilem. Primò namq; Iudæi amentia & cæcitate percussi sunt, iuxta prophetiam dicen-
tem. Excæca cor populi huius,& aures eius aggraua,& oculos eius claude, &c. Econtra,super Esaiæ 6.
domum Iuda aperiam oculos meos,id est,donis sancti spiritus illustrabo duces, id est, apostolos
meos. Isti duces in die Pentecostes ignei facti sunt, dum in specie ignis spiritum sanctum accepe- Acto.2.
runt,sicut scriptum est. Et apparuerunt illis dispartitæ linguæ tanquam ignis, seditq; super sin-
“gulos eorum. Sequitur ergo. [In die illa ponam duces Iuda sicut caminum ignis in lignis,&
“sicut faciem ignis in fœno, & deuorabunt ad sinistram & ad dexteram omnes populos in cir-
“cuitu.] Fœnum peccata leuiora,ligna peccata grauiora significant. Eiusmodi fœnum et eiusmodi Remissio peccatorũ per spiritum sanctum,qui est ignis cõsumens.
ligna consumpserunt apostoli in his qui conuersi sunt ad fidem Christi, potestate quam accepe-
runt ab ipso, dicente illis. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Quomodo consumpse-
runt vel consumunt? Sicut ligna caminus ignis,sicut fœnum consumit facies ignis. Etenim Deus
noster Spiritus sanctus, quem acceperunt ignis consumens est, vnde & congruum signum de-
dit aperiendo tanquam ignis,& proinde remissio peccatorum, quæ non est ex hominibus,sed
ex spiritu sancto est,rectè hic designatur per caminum faciémque ignis, lingua & fœnum consu- Iohan. 20.
mentis populos, id est,peccata populorum ad dexteram & ad sinistram, & in circuitu deuoran- Deute.4.
tis. Ad dexteram Iudæus,ad sinistram Græcus,siue Gentilis erat,& euangelizando in vtranque
partem prædicando remissionem peccatorum per Christi fidem, circuire oportebat, vnde &
Paulum mundi circuitorem nonnulli dicebant. Quid multa? Factum est id quod protinus se-
“quitur. [Et habitabitur Hierusalem rursum in loco suo in Hierusalem, & saluabit Dominus ta-
“bernacula Iuda sicut in principio,vt non magnificè glorietur domus Dauid,& gloria habitan-
“tium Hierusalem contra Iudam.] Quamuis vniuersitas electorum vna sit Hierusalem, vnus sit Domus Dauid contra Iudam quomodo gloriata est.
Iuda,& vnus domus Dauid, tamen hoc loco distinctionem Iudæ & Hierusalem siue domus Da-
uid,scriptura nos quærere compellit, & inuenire vel demonstrare, quando,vbi,& quomodo
domus Dauid & gloria habitantium Hierusalem, magnificè contra Iudam gloriata sit. Ergo
domum Dauid & habitantes Hierusalem eos intelligimus,qui ex Iudæis in Christum credi-
derunt. Iudam autem eos qui ex gentibus conuersi sunt. Nimirum in Actibus apostolorum Acto. 11.
habemus quando & quomodo credentes ex Iudæis,contra illos, qui ex gentibus crediderunt,
magnificè gloriati sunt. Quare (inquiunt) introisti ad viros præputium habentes,& mandu-
casti cum eis? Introierat enim ad Cornelium, & eos qui cum eo erant, quoniam super eos Spi- Acto.15.
ritus sanctus ceciderat,iusserat eos baptizari in nomine Iesu Christi. Itemq; descendentes qui-
dam de Iudæa docebant fratres apud Antiochiam,quia nisi circuncidamini secundum mo-
rem Mosi,non potestis salui fieri,facta est seditio non minima, Paulo & Barnabæ aduersum il-
los. Nónne hoc erat domum Dauid, & habitantes Hierusalem contra Iudam,id est,credentes
ex circuncisione contra credentes ex præputio magnificè gloriari? Paulus apostolus in epistola
ad Romanos in eo totus consistit, vt excludant eiusmodi gloriationem Iudæi, non per legem Roma.3.4.
factorum,sed per legem fidei,& ecce in hoc conflictu, non domui Dauid, sed Iudæi, id est, non
Iudæo credenti,sed Græco fideli iustitia victoriam concessit. Ait ergo, Et saluabit Dominus ta-
bernacula Iuda, sicut in principio, id est,ecclesiam confitentium sibi saluabit,non per legem fa-
ctorum, videlicet circuncisionis & cæremoniarum, sed per legem fidei,per quam saluatus est
& Abraham in principio. Quid enim scriptura dicit? Credidit Abraham Deo & reputatum Genes. 15.
est illi ad iustitiam. Quomodo reputata est illi fides ad iustitiã? In circuncisione,an in præputio? Roma.4.

Non in circumcisione, sed in præputio, nōdum enim erat circuncisus. Hoc modo fiet quod præmisit, & habitabitur Hierusalem rursum in loco suo in Hierusalem. Hierusalem (inquit) habitabitur in Hierosalem, id est, vniuersitas electorum pacem habebit cum Deo, scilicet peccatorum remissionem, quæ pax significatur nomine Hierusalem. Quod autem dicit rursus, nonnihil attinet ad rem, quia videlicet olim habitare cœperat in illo loco, paradiso deliciarum videlicet in Adam, in quo sicut omnes peccauerunt, ita omnes in eo positi illic, omnes inde in eo proiecti sunt. Vnde apud Esaiam dicitur eidem Hierusalem. Filij tui proiecti sunt, dormierunt in capite omnium viarū, sicut bestia illaqueata, pleni indignatione Domini, increpatione Dei tui. [In die illa porriget Dominus habitatores Hierusalem, & erit qui offenderit ex eis in die illa quasi Dauid, & domus Dauid quasi domus Dei, sicut angelus Domini in conspectu eorum.] Dies quam hic tam sæpe pronunciat, tempus omne est à resurrectione Christi vsq; ad diem iudicij, qui dies erit resurrectionis vniuersalis. Etenim hoc omne tempus idem Dominus apud Esaiam vno eodemq; loco & diem nuncupat & tempus, dum dicit. Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis audiui te. Quod Apostolus breuiter exponens. Ecce nunc (inquit) tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. In hoc tempore, in ista die protegit Dominus habitatores Hierusalem, id est, omnem in se credentium multitudinem, ita nimirum, vt (sicut Apostolus dicit) nulla sit distinctio Iudæi & Græci. Nam hoc est quod dicit, & erit qui offenderit ex eis in die illa quasi Dauid.

Esaiæ 5. *Dies illa tempus gratiæ in quo nos sumus.* *Esaiæ 49.* *2.Cor.6.* *Roma.3.*

Quod ita congrue valet intelligi. Gentilis, qui colenda idôla offendit, erit quasi Iudæus, qui non nisi vnum coluit, vnde & sibi confidit, & super gentilem se extollit, in tantum, vt pro lite sedanda, Apostolum fortissime differere, scribendo epistolam ad Romanos, necesse fuerit. Nec prætereundum, quod sensum Apostoli, vbi commemoratis gentilium peccatis, conuersus ad Iudæum, dicit. In quo iudicas alterum, teipsum condemnas, eadem enim agis quæ iudicas, illum (inquam) sensum hic huiuscemodi dictio subtiliter innuit, & erit qui offenderit ex eis in die illa quasi Dauid. Nam & Dauid offendit. Igitur (sicut iam dictum est) vt non magnificè glorietur domus Dauid & gloria habitantium Hierusalem, contra Iudam, ita & nunc dicendum, quod alter alteri, scilicet Iudæus gentili non possit præferri, quoniam omnes peccauerunt & egent gloria Dei, & ita Iudæi peccata sicut gentilis: ita gentiles peccata remittentur sicut Iudæi, per fidem Iesu Christi. & hoc est eum qui offenderit esse quasi Dauid, Dauid sicut eum qui offendit. Et ne forte dicas, quid magnum est eum qui offendit esse sicut Dauid, id est, gentilem Iudæo per Iesum Christum in gratia coæquari, protinus dicit. Et domus Dauid quasi domus Dei, sicut angelus Domini in conspectu eorum. Gratulandum igitur est ei qui offendit, quod sit sicut Dauid, id est, sicut Iudæus, eiusdem fidei cuius fuit Dauid, quia consequentur ipse æque vt ille est quasi domus Dei sicut angelus Domini, vt videlicet vna & vniformis societas angelorum & hominum, tam gentilium quàm Iudæorum, vna sit domus, vna cælestis Hierusalem, ciuitas Dei viuentis, & hoc in conspectu eorum, id est, in visione qua omnes pariter Deum videbunt. [Et erit in die illa, quæram conuertere omnes gentes, quæ veniunt contra Hierusalem.] Hoc expositione siue alicuius suauitatis aut leuitatis interpretatione non indiget, quia videlicet, & si verbum hoc interdum misericordiam significare potest, tamen nulli dubium aut ignotum est, quin in illa die iudicij debeat Dominus conuertere omnes gentes, quæ veniunt contra Hierusalem, quæ tantum martyrum sanguinem fuderunt & pœnitentiam non egerunt. Sed ante hoc reliquiæ ex Iudæis conuertendæ sunt. Ait ergo. [Et effundam super domum Dauid & super habitatores Hierusalem spiritum gratiæ & precum.] Non quidem modò sunt domus Dauid, siue habitatores Hierusalem, quamdiu increduli sunt, sed effundendo super reliquias eorum spiritum gratiæ & precum, id est, spiritum remissionis peccatorum, quod primum & magnum est gratiæ donum, fiet, vt sint domus Dauid, vt sint habitatores Hierusalem. Post hoc erit illa dies iudicij, de qua dixit, in die illa quæram conuertere omnes gentes, quæ veniunt contra Hierusalem. Vnde protinus sequitur. [Et aspicient ad me quem confixerunt, & planctu plangent eum, quasi super vnigenitum, & dolebunt super eum vt doleri solet in morte primogeniti. In die illa magnus erit planctus Adremmon in campo Maggedo, & plangent terræ familiæ, & familiæ seorsum. Familiæ domus Dauid seorsum, familiæ domus Nathan seorsum, & mulieres eorum seorsum, familiæ domus Leui seorsum, & mulieres eorum seorsum. Familiæ Semei seorsum, & mulieres eorum seorsum. Et omnes familiæ reliquiæ familiæ & familiæ seorsum, & mulieres eorum seorsum.] At Adremmon vrbs est iuxta Iezrahel, quæ hoc olim vocabulo nuncupata est, & hodie, vocatur Maximianopolis in campo Maggedo, in quo Iosias rex iustus à Pharaone, cognomento Nechao, vulneratus est, super quo lamentationes scribit Hieremias, quæ leguntur in ecclesia, & scripsisse eum testatur liber Paralipomenon. Sed nunquid quando fiet quod hic loquitur, et aspicient ad me quē confixerunt, & planctu plangent quasi super vnigenitum, nunquid (inquā) non maior planctus erit, quàm fuit pro morte Iosiæ regis iusti? Fuerit quidem planctus ille grandis & sapienter dispositus, vt familia domus Dauid, familia regalis: & familia domus Nathan, qui propheta fuit: & familia domus Leui, ex quo ortum est sacerdotium: & familia domus Semei, ex quo

Non debet Iudæus gloriari contra gentilem. *Roma.2.* *Roma. 3.* *Adremmon vrbs.* *2.Para. 35.* *Planctus super Iosia*

ex quo doctorũ agmina pullularunt & reliquiæ familiæ, quas quia non habebant aliquod priuilegium dignitatis, vniuersas absque nomine comprehendit, plangerent eum viri seorsum & mulieres seorsum, verùm planctus illius magnitudo quantacunque fuerit, nihil ad magnitudinem planctus futuri, quando ille quem confixerunt, aspiciendus apparebit. Tantummodo propter aliquantulam similitudinem hic illius planctus meminit, vt solent interdum res maximæ ex minimarum rerum assimilatione melius intelligi. Minimum fuit, quòd homines hominem plangantes, modum vel habitum sui planctus ita deposuerunt, vel singulæ familiæ seorsum, singularumque familiarum viri seorsum, & mulieres eorũ seorsum, plangerent seorsum. Maximum autem erit, quòd in illo planctu omnes tribus terræ, & maximè qui illum confixerunt, omnes omnino peccatores & impij, qui pœnitentiam non egerunt, plangent seorsum, quamuis omnes ad vnum congregentur iudicium, omnes ad vnum descendant carcerem, id est, infernum, omnis animus ab omni animo erit seorsum, multum occupatus apud semetipsum, nec amicam respiciens nec amicum. Item minimum est, quòd in hoc seculo plangit mater super vnigenitum vel dolet in morte primogeniti. maximum autem erit, quòd tunc plangent & dolebunt verè primogenitum, verè vnigenitum. Quid enim ó synagoga mater infelix? Vnigenitus Dei filius, qui de carne tua natus est, mortuus est tibi, mortuus (inquam) est tibi, non solùm pro eo quòd tu illum occidisti, verumetiam pro eo quòd tu illum resurrexisse non credis, quòd sit viuus scire non vis, audire non pateris. Et quidem vtcunque est tolerabile malum, vbi mater in hoc seculo morientem amittit filium, quem habebat vnigenitum, quamuis nullum speret sibi nasci alium Sed illud edici non valet, satis excogitari non potest, quàm sit infelicissimum amisisse saluatorem vnicum & vnigenitum, ita vt iam nec ipsum liceat separare, nec alium. Sequitur. [In die illa die erit fons parens Domus Dauid & habitantibus Hierusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ. Et erit in die illa dicit Dominus exercituum, Disperdã nomina idolorum de terra, & non memorabuntur vltra.] Iterum ad superiora tempora sermo recurrit, qui videlicet recursus recapitulatio dicitur, & frequens est in scripturis propheticis. Ab eo quod dixerat, tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua, vsque ad planctum iam dictum sermo processit, eodem ordine quo erant res gerendæ, à passione eiusdem Domini vsque ad finem seculi, diemque vniuersalis iudicij. Nunc ad tẽpus recurrit eiusdem Dominicæ passionis, & vnde loquatur dicens. Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, inde nunc rursus loquitur. in die illa erit fons patens Domus Dauid. Quis enim est iste fons domus Dauid, nisi baptismi sacramentum, quod emanauit de latere filij Dauid patefacto lancea militis? Exiuit enim sanguis & aqua. Sanguis, vt redimeremur: aqua, vt renasceremur. Extunc vsque ad consummationem seculi, toto hoc tempore accepto, toto hoc die salutis patens est fons ille domui Dauid & habitantibus Hierusalem, id est, Christianæ religioni, & omnibus qui per fidem habitant intra sanctam ecclesiã. In quod opus, est illis fons patens? In ablutionem peccatoris & menstruatæ, id est, in remissionem peccatorum credentis ex circumcisione, credentis ex gẽtilitate, quæ sanguine fluxit idololatriæ. In omnium ablutionem fons patens est, nulli claudendus est. Et notandum, quòd tantummodo domui Dauid & habitantibus Hierusalem fons patens dicitur & est. Nam his qui contra domum Dauid & extra Hierusalem sunt, non habendo fidem, hortus conclusus est fons signatus est. Et hoc continuò sequitur. In die illa, dicit Dominus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra, quia non memorabuntur vltra. quia videlicet fluxus idololatriæ, quæ est sanguis menstruatæ fonte baptismi abluitur, ita vt nomina idolorum omnia deleantur, nec vltra in eum, in quem scripta fuerant memorẽtur, cum fuerit fonte illo fideliter ablutus. Hinc apud Ezechielem idem Dominus dicit. Et effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamẽtis vestris, & ab vniuersis idolis vestris mundabo vos. [Et prophetas & spiritum immundum auferam de terra. Et erit cum prophetauerit quispiam vltra, dicent ei pater eius & mater eius qui genuerunt eum. Non viues, quia mendacium locutus es in nomine Domini. Et confingent eum pater eius & mater eius genitores eius cum prophetauerit. Et erit in die illa, confundentur prophetæ, vnusquisque ex visione sua cum prophetauerint, nec operientur pallio saccino vt mentiantur, sed dicet, non sum propheta, homo agricola ego sum, quoniam Adam exemplũ meum ab adolescentia mea. Et dicetur ei. Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicet. His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me, framea suscitare super pastorem meum & super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum. Percutite pastorem, & dispergentur oues.] Pulcherrimam atque splendidissimam præsentis capituli literam ita tractare Christo intentus cupit animus vt ei qui tanquam fundamento non minoris res gestæ splendoris superædificentur. Dixerat & erit in die illa fons patens domui Dauid, & habitantibus Hierusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ & fontem illum haud dubium de latere suo Christus profudit in sua passione. Ergo quoniam & ita terminatur. Percute pastorem & dispergentur oues, quod similiter de passione eius dictum esse ipso authore certũ est. Longius ne abeamus circa

Margin notes: At longe maior erit planctus in die iudicij. — CA. XIII. — Recapitulatio. Supra 9. — Fons domus Dauid baptismus est. — Iohan. 19. — Fons patẽs — Can. 4. — Ezech. 36.

Prophetæ mali vt Caiphas. Iohan. 11. circa eosdem passionis sacramentum, hæc exponendo commoremur. Quos ergo tangit dicendo, & prophetas & spiritum immundum illis copulat, & qui erant tempore illo prophetæ mali habentes spiritum immundum? Nimirum illi, qui malam sibi hanc prophetiam de corde suo prophetauerunt. Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani & tollent nostrum & locum & gentem. Nempe excepto quod præmiserunt, si dimittimus eum sic, totum quod dixerunt, in prophetiam reputatum est illis, vt omnes crederent in eum, illis autem non credentibus, venirent Romani & tollerent eorum & locum & gentem. Fuerat inter illos vnus Caiphas talium prophetarum maximus, qui cum esset pontifex anni illius, authoritatem habens vt proloqueretur. Vos (inquit) nescitis quicquam neque cogitatis, quia expedit vobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Hoc autem (inquit euangelista) à semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius prophetauit, quia Iesus moriturus erat pro gente, & non tantùm pro gente, sed vt filios Dei qui erant dispersi congregarent in vnum. Eiusmodi prophetas & spiritum immundum, qui nesciens sacramenta Dei, talem eis prophetiam inspirat. Auferam (ait) de terra, quia iustum est vt veniant Romani, & secundum timorem, quem sibi finxerunt, illis eueniat. Et erit cum prophetauerit quispiam vltra, &c. Propheta magnus de semetipso vltra prophetauit, quia illi, & præcipuè Caiphas prophetauerunt, quòd expediret eum mori, ipse autem prophetauit quòd oporteret eum etiam resurgere à mortuis. Hoc vltra fuit, videlicet vltra prophetiam illorum prophetiam mortis, quia prophetauit prophetiam resurrectionis. Dixit enim. Soluite templum hoc, & post triduum excitabo illud. Hoc autem dicebat de templo corporis sui. Cum ergo prophetauerit vltra quispiam, quem nominare nolo, quia non expedit, dicent (inquit) ei pater eius & mater eius qui genuerunt eum. Non viues, quia mendacium locutus es in nomine Domini. Pater eius Iudaicus populus, & mater eius synagoga, qui secundum carnem genuerunt eum, ita dixerunt ei. Cum enim aliud non haberent, vnde accusarent eum nouissimè submissis duobus falsis testibus istud protulerunt. Hic dixit. Possum destruere templum Dei, & triduo reædificare illud. Cumque principi sacerdotum dicenti. Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis si tu es Christus filius Dei, respondisset, tu dixisti, & amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis, & venientem in nubibus cæli, clamauerunt, reus est mortis. Nónne hoc erat dicere, non viues, quia locutus es in nomine Domini? Et configent eum pater & mater eius, qui genuerunt eum, cum prophetauerit. Vt dictum, ita factum est. Cum prophetauerit, id est, non ante, sed postquam propositum suæ prædicationis tempus impleuerit, tunc demùm, quia ante non potuerunt, crucifigent eum. Hoc (inquam factum est quia crucifixerunt eum, non quia mendacium locutus est, sed quia dixerunt mendacium locutus es in nomine Domini, & idcirco non viues. Et erit in die illa, confundentur prophetæ vnusquisque ex visione sua cum prophetauerint, & hoc itidem factum est. Prophetæ illi, de quibus iam dictum est; qui dixerunt. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, quorum vnus dixit. Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo. Ex ipsa visione sua, ex ipso profundo consilio suo cōfusi sunt, quia miro modo cum non sit factum quod cogitauerunt, factum est quod dixerunt. Omnes enim credent in eum, & per mortem suam filios Dei, qui erant dispersi congregauit in vnum. Et venientes Romani, locum & gentem eorum tulerunt, non quia dimiserunt eum sic, sed quia non dimiserunt eum sic. Hinc illis confusio magna, nobis autem credentibus honor. Nec operientur (inquit) pallio saccino vt mentiantur, subauditur, vt tunc operti fuerunt, quoniam taliter (vt iam dictum est) prophetauerunt, prophetando mentientes, mentiendo prophetantes. Quomodo tunc fuerunt operti pallio saccino? Nimirum sicut hypocritæ tristes, imò plus quàm hypocritæ, plus quàm tristes, quia homicidæ, quia crudeles. Pauor ille quem coram populo simulauerunt dicendo, Venient Romani, & tollent nostrum & locum & gentem. Dira necessitas illa tam magnum faciendi homicidium, quam sibi assumpserunt, ad exasperandum populum & concitandum ne dimitteret eum. Pallium fuit saccinum, quo iam operti sunt simulatores & callidi, vt viderentur multum inuiti, multúmque coacti, & proinde tristes occidere illum. Sed dicet, Non sum propheta, homo agricola ego sum, quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea. Et dicetur ei. Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? & dicet. His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me. Diligenter permutatio personarum animaduertenda est, quia nunc de pluribus prophetis, nunc de vno propheta sermo. In primis dictum est de pluribus. & prophetas, & spiritum immundum auferam de terra, statimque de vno subiunctum est, & erit cum prophetauerit quispiam vltra. Item de pluribus dictum est, & erit in die illa confundentur prophetæ, nec operientur pallio saccino vt mentiantur, statímque de vno subiunctum est, sed dicet, non sum propheta, &c. Et hoc sciēdum, quia plures illos ipsa scriptura redarguit iniquitatis & spiritus immundi. Istum autem vnum non scriptura mendacij redarguit, sed patrem & matrem eius dixisse narrat, mendacium locutus es in nomine Domini. Nunc quid iste dicat, & quid ei dicatur vigilanter audiamus.

Christus prophetauit de seipso vltra. Iohan. 2.

Matth. 26.

Confusio prophetarum malorum. Iohan. 11.

Operti pallio saccino hypocritæ

diamus. Sed dicet, non sum propheta,& dicetur ei. quid sunt plagæ istæ in medio manuum
tuarum? & dicet,his plagatus sum in domo eorum qui diligebant me. Mirum valde,sed non
incognitum,quod ille dicit,quem confixerunt pater & mater,& dixerunt,non viues,quod ille
dicet,ille loquetur qui mortuus fuit, quod ille dicens siue loquens, plagas habebit in medio
manuum suarum,& dicet,his plagatus sum. Quid hic in litera prophetica deest, nisi quod ma- Cur de re-
nifestè dixit ille,confixus & mortuus resurget,& stans in medio discipulorum suorum dicet. Vi surrectio-
dete manus meas & pedes meos,siue, infer digitum tuum huc,siue manum tuam & cognosce ne Christi
loca clauorum? Nimirum in litera vel tantillum deesse oportebat. nam qui portare posset, hic tacuit
quotus tunc erat? Si enim apostoli portare non poterant,antequam Iesus glorificatus esset. Vu- propheta.
dè dicebat illis. Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò: quanto mi-
nus nisi clausa & signata fuissent hæc & similia, portari possent tempore illo quo hæc scripta Iohan. 20.
sunt? Vnde miranda & laudanda spiritus sancti sapientia, qui quod necessarium erat quando-
que sciri, taliter locutus est per os prophetarum, vt verba eius non intelligerentur, quando Iohan. 16.
non oportebat intelligi. Igitur non operientur(ait)pallio saccino prophetæ illi vt mentiantur,
sed discooperto capite,sicut adulteræ mulieris caput lex sacra iubet denudari, discooperto(in- Nume. 5.
quam)capite illorum,id est, sublata ciuitate & templo siue loco,qui erat ornatus eorum, & pro
quo pauorem simulando sese operuerunt. dicet ille qui confixus fuit, quia postquam confixus
fuerit, dicere & loqui poterit,quia resurget à mortuis. Non sum propheta, homo agricola ego
sum Hoc nimirum, insultabundus dicere potest, quoniam ipse est sapientia qui loquitur in pa-
rabolis,Ego quoque in interitu vestro ridebo & subsannabo, eum vobis quod timebatis adue-
nerit. Itaque hoc sensu grauissimè dictum, non sum propheta, homo agricola ego sum,quo-
niam Adam exemplum meum ab adolescentia mea, subauditur æstimatione vestra, quia sic Iohan. 7.
voluistis,sic dixistis falsi.Scrutare scripturas & vide,quia propheta à Galilæa non surget. Item, Ibidem.
Quomodo hic literas scit,cum non didicerit? Et nónne hic est filius fabri? Dicat ergo. Non sum
propheta,homo agricola, siue quod eodem respectu dicere potest, homo faber ego sum,quo- Matth. 13
niam Adam exemplum meum, id est,homo peccator ego sum sicut Adam ab adolescentia
mea,id est, ex quo discretionem boni & mali habet natura humana. & itidem talis ego sum ar-
bitratu vestro,quia dixistis quodam loco.Da gloriam Deo.Nos scimus,quia hic homo peccator Iohan. 9.
est.Veruntamen quicquid vos dixeritis,nunc patet,vtrum propheta à Gallilæa surgere potue-
rit,saltem ex eo quod dixi de vobis, & cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gen- Lucæ 21.
tes,& ita factum. Nunc (inquam) patet, vtrum ego tanquam homo agricola aut faber literas
scire non debuerim,cum econtra tot prophetas,tot sapientes fecerim & miserim ad vos, & nunc
patet, vtrum ego peccator fuerim, secundum exemplum Adam, cum vos talem ac tantam
propter istum sanguinem meum receperitis vindictam. Hic ironia grauissima est, id est,sen-
tentia,per pronunciationem contrarium, habens intellectum,aut etiam Sarcasmos, id est, ho-
stilis irrisio,iuxta illud sapientiæ,quod iam supra memoratum est. Ego quoque in interitu ve- Prouerb. 1.
stro ridebo, & illud in Psalmo. Qui habitat in cælis irridebit eos. Alias autem & reuera sim- Psal. 2.
pliciter,sicut litera sonat,intelligi congrue potest. Si enim Iohannes requisitus à dicentibus pro-
pheta es tu,potuit sine mendacio respondere,non,quoniam erat plus quàm propheta,siquidem Iohan. 1.
prophetæ est ventura nunciare,non etiam demonstrare. Quanto magis iste, qui non quomo
docunque plus quàm propheta, sed & prophetarum Dominus est, & ventura non solùm an-
nunciauit aut demonstrauit,verumetiam quæ nunciauit siue predixit, ipse effecit. Et homo agri- Quomo-
cola ipse est. Nimirum agricola talis ac tantus,cuius ager sit mundus? Nam qui seminat (inquit) do Chri-
bonum semen,est filius hominis, ager autem est mundus. Bonum verò semen, hi sunt filij re- stus agrico
gni. Ergo non solùm propheta,inquit, verùm homo agricola ego sum,id est, tanto maior pro- la est.
phetis & omnibus filijs regni, quanto maior agricola & melior semine est, quod ipse semina- Matth. 13.
uit. Et verè,quoniam Adam exemplum meum,nimirum, quemadmodum Apostolus,cum
dixisset.Regnauit mors ab Adam vsque ad Mosen,etiam in eos, qui non peccauerunt in simili-
tudinem præuaricationis Adæ,protinus addidit,qui est forma futuri, & exponens quid dixe- Quomodo
rit.Si enim (inquit)vnius delicto multi mortui sunt, & cætera vsque,sicut enim per inobedien- Adam ex-
tiam vnius hominis peccatores constituti multi, ita per vnius obedientiam iusti constituentur emplum
multi. Igitur non sum propheta(inquit)sed ego sum homo,qui Deus eram, & sum homo,at- est Christi.
que homo factus & prophetas & omne bonum semen,id est, omnes filios regni tanquam agri- Roma. 5.
cola in agro mundi huius seminaui, & seminare non desino vsque ad consumationem seculi,
quoniam Adam exemplum meum, videlicet in eo quòd sicut propter peccatum eius,terra car-
nis,non filios regni,sed spinas & tribulos germinauit ei,ita propter iustitiam meam, terra spi-
ritus sancti,de qua scriptum est. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, non spinas Psal. 142.
& tribulos,sed filios regni germinet mihi. In hoc est Adam exemplum meum ab adoles-
centia mea,id est, à natura humana,ex qua vel in qua factus sum visibilis & visibiliter labo-
rans agricola,cuius tota spiritualis est agricultura. Hæc (inquit)dicet cum fixus fuerit,cum
mortuus

mortuus fuerit,& resurrexerit,& dicetur ei. Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum?
Philip. 2. Quamdiu putas,& quomodo hoc,& à quo vel a quibus dicetur ei? Nimirum in secula seculo-
1.Petri 1. rum sine cessatione dicetur ei,& admirando admiratione ineffabili dicetur & à Deo patre,cui
factus est obediens vsque ad mortem,mortem autem crucis:& dicetur ei & à sanctis angelis,qui
in eum desiderant prospicere: dicetur ei, & ab hominibus quos morte sua redemit: dicetur ei.
Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? O magnum miraculum, mirum spectacu-
lum præsertim in Domino dominatori omnium,plagas habere in medio manuū suarum, & di-
cet:His plagatus sum in domo eorum,qui diligebant me. O magnum sacrilegium, sacrilegium
homicidium,plagas huiuscemodi esse in domo illatas diligentium.Non dicet,his plangatus sum
ab his qui diligebant me, sed in domo eorum qui diligebant me. Nam qui plagas intulerunt
non dilexerunt me, erant autem domus Abraham, Isaac, & Iacob, & Dauid,& cæterorum ta-
lium,qui diligebant me, qui promissum sibi expectabant me. Veruntamen hoc dicere, non est
respondere ad hanc interrogationem,quid plagæ sint istæ. Aliud nanque percunctando dicere,
quid sunt plagæ istæ,& aliud dicere,vbi factæ sunt plagæ istæ? Istud quæritur quid sint plagæ
istæ? Ergo ex abundanti dicet, his plagatus sum in domo eorum qui diligebant me, & tunc
Matth. 26. demum dicet, quid sint, plagæ, dicet, calix est quem pater dedit mihi bibere. Nam quod pro-
tinus sequitur, æquipollens est, quia vox quam subiungit, patris calicem dantis vox est. Fra-
Plagæ in manibus, qualia signa sunt. mea suscitare super pastorem meum,& super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exerci-
tuum. Percutite pastorem,& dispergentur oues gregis. Ac si dicat. Quæritis,quid sint plagæ
istæ,& ego dico vobis,quia testimonia sunt obedientiæ, signa voluntatis & iussionis paternæ.
Dominus exercituum Deus pater mihi proprio filio suo non pepercit, sed pro vobis omnibus
Roma. 8. tradidit me. Et dixit. Framea suscitare super pastorem meum, & super virum cohærentem mihi.
Quod est dicere. O mors conualesce super filium meum, pastorem meum bonum, super virum
cohærentem mihi,id est, in vnitate personæ coniunctum verbo, quod consubstantiale mihi est.
Ad hoc dictum,ac si framea quæreret,dicens. Quomodo vel inquantum suscitabor super hunc
pastorem tuum,ita protinus edicit. Percute pastorem, & dispergentur oues. Hinc ipse pastor
Matth. 26. dum percuteretur,ita locutus est.Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte.Scriptum
est enim, Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. Igitur dicentibus, quid sunt plagæ
istæ in medio manuum tuarum,congruè apponitur vox patris dicentis. Framea suscitare super
pastorem meum, & super virum cohærentem mihi, percutite pastorem, & dispergentur oues
gregis,vt sit sensus. Monumenta sunt paternæ charitatis, signa sunt obedientiæ meæ, quia ille
mihi proprio filio suo non pepercit, & ego factus sum obediens illi pro omnibus vobis vsque
ad mortem, mortem autem crucis. Sequitur. [Et conuertam manum meam ad paruulos,& „
erunt in omni terra partes duæ,& disperduntur, & deficient, & tertia pars relinquetur in ea, & „
ducam tertiam partem per ignem, & vram eos sicut vritur aurum, & probabo sicut probatur „
Iohan. 18. argentum.] Postquam percussus fuerit pastor, & pastore ipso volente & dicente. Si ergo me „
quæritis,sinite hos abire, dispersæ fuerint oues, conuertam (ait) manum meam ad paruulos,id
Partes duæ sapientium & prudentium. est, reuelabo paruulis sacramentum percussionis,qua percussus est pastor. Erūt quidem in omni
terra præter paruulos partes duæ, vna pars sapientium, & vna pars prudentium,id est, vna
pars Iudæorum,& vna pars Gentium in sua sapientia confidentium, in sua prudentia sibi pla-
1. Cor. 1. centium. Vnde & ipse percussus pastor siue pastoris percussio Iudæis quidem scandalum, Gen-
Matth. 11. tibus autem stultitia erit. Duæ(inquam) partes erunt, vna sapientium, & vna prudentium eius-
modi,sed ego & à sapientibus,& à prudentibus abscondam hæc,& reuelabo paruulis,id est, hu-
milibus.Quid reuelabo eis? Nimirum pastorem percussum, id est, Christum Iesum crucifixum
esse Dei virtutem & Dei sapientiam. Disperdentur prudentes Iudæi in omnes gentes,corpore
& anima.captiui deficient sapientes Græci, contradicendo siue persequendo fatigati.& tertia
pars relinquetur in ea,pars Christiana, pars paruulorum, ad quos (vt iam dixi) conuertam ma-
num meam.Hinc est illa confessio eiusdem pastoris. Confiteor tibi Domine pater cæli et terræ,
qui abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus,et reuelasti ea paruulis. Equidem sapientes &
Matth. 23. prudentes iam dicti, paruulos affligent, & ex eis flagellabunt, crucifigent, & persequentur de
ciuitate in ciuitatem,nonnullos quoque ignibus exurent,sed hæc omnia paruulis cooperabun-
tur in bonum. Etenim ego per hæc quæ patientur, vram eos sicut vritur aurum,& probabo
eos sicut probatur argentum. Secundum hanc similitudinem argenti & auri,quod per ignem
Iob 4. probatur,omnia hæc illis in bonum cooperabuntur.Vnde apud beatum Iob Ecclesia paruulo-
rum siue vnus aliquis eiusmodi paruulorum gaudet,& dicit. Ipse verò scit viam meam, & pro-
babit me quasi aurum,quod per ignem transit. Vestigia eius secutus est pes meus, viam eius cu-
stodiui & à mandatis eius non recessi.[Ipse vocabit nomen meum, & ego exaudiam eum. Di- „
cam populus meus,& ipse dicet Dominus Deus meus.Et ecce venient dies Domini mei,& diui- „
2. Cor. 1. dentur spolia in medio tui.] Quis ipse vocabit nomen meum, nisi paruulus, siue populus par- „
uulorum? Vocabit nomen meum,scilicet Deum & patrem Domini sui Iesu Christi, patrem
misericor-

misericordiarum,& Deum totius consolationis,nam hoc est nomen meum,& ego in hoc nomine exaudiam eum, & consolabor eum in omni tribulatione sua. Nónne magnum est,quod di- Psal. 32.
cam,populus meus es,et ipse dicet,Dominus Deus meus?Nã beata gens,cuius est Dominus Deus eius,populus quem elegit in hæreditatem sibi. Dicat ergo populus meus es,dicam ecce venient dies Domini,& diuidam spoiia in medio tui, scilicet diuisiones gratiarum Spiritus sancti, reuelationes mysteriorum regni Dei, quæ preciosa spolia vtique sunt. Vnde Psalmista.Lætabor ego Psal.118.
super eloquia tua,sicut qui inuenit spolia multa. Item,Rex virtutum dilecti, dilecti,& speciei Psal.67.
«domus diuidere spoiia.Sequitur. [Et congregabo omnes gentes ac Hierusalem in prælium,& ca Cap.XIIII.
«pietur ciuitas, & vastabuntur Domus, & mulieres violabuntur, & egredietur media pars ciui-
«tatis in captiuitatem,& reliquum populi non auferetur ex vrbe.Et egredietur Dominus,& præ-
«liabitur contra gentes illas, sicut præliatus est in die certaminis.] Vbi dixit,& conuertam manum meam ad paruulos,& erunt in omni terra duæ partes,& tertia pars relinquetur, hoc etiam locutus de duabus partibus, & disperdentur & deficient. Nunc quomodo disperdantur & deficiant,ita manifestè dicit, sicut factum esse videmus oculis nostris. Nam aduersus Hierusalem illam terrenam congregatæ sunt in prælium omnes gentes, scilicet Romani omnium gentium principes,& capta est ciuitas,& vastatæ sunt Domus, & mulieres sine dubio violatæ sunt, vt solet fieri pro libitu victorum, & media pars ciuitatis, videlicet, quæ gladio superfuit, in captiuitatem egressa est. Et notandum, quòd non dixit media pars multitudinis,sed media pars ciuitatis, quod longè minus fuit. Nam qui ceciderunt in ore gladij, qui fame perierunt,intus conclusi, multò plures fuerunt, quàm qui abducti sunt captiui, sed non omnes fuerunt populus ciuitatis. Media pars ciuitatis abijt in captiuitatem.

A totis enim regionibus(vt refert Iosephus) ad azymorum diem festum congregati fuerant,& bello subito circunfusi sunt.Et captiuorum quidem numerus, qui in toto bello comprehensi sunt, nonagintaseptem milia collectus est, occisorum verò per omne tempus obsidionis vndecies centum milia. Iose. de bel Iu.lib.7. cap.25.

Multitudo quæ à tot regionibus conuenerat ad diem festum intus conclusa,sumptu non habens, quos nec prouidit, nec obsidionem præuidit, citius tormento famis interius vitam finiet miserabilem, populus autem ciuitatis diutius, quamuis in magna penuria durans non totus intus fame interibit, sed media pars ad manus perueniet victoris, & egredietur in captiuitatem. Quid de reliqua parte ciuitatis vel populi? Non(inquit)auferetur ex vrbe. Quare non auferetur ex vrbe? Quia victori non erit necesse. Mortua nanque erit gladio, fame, igne,cum cætera aduenticia mulitudine. Hoc nanque modo disperdentur Iudæi, qui erant pars vna de partibus supradictis.Quomodo deficiet pars alia,scilicet Pagani? Et egredietur (ait) Dominus, & præliabitur contra gentes illas, subauditur, in gladio oris sui, in fortitudine spiritus sui,sicut præliatus est in die certaminis,id est,secundum similitudinem mysticam prælij,quo Ae- Esaiæ 8.
gyptios in mare mersit.In hoc egredietur illo nimirum egressu, quem Esaias præuidens, quia de Sion exibit lex,& verbum Domini de Hierusalem. Factum est,& sicut Pharao cum curribus & equitibus suis in mare submersus est,ita gentes illæ, gentiúmque illarum principes,reges,cæsares,consules, præsides, sacerdotes templorum, & pontifices cum idolis suis, & omni ritu phanatico defecerunt, & ad nihilum redacti sunt, & ecce pars tertia superest, pars Christiana relicta
«est. [Et stabunt pedes eius in die illa super montes oliuarum, qui est contra Hierusalem ad
«orientem, & scindetur mons oliuarum ex media parte sui ad orientem & occidentem, præ-
«rupto grandi valle. Et separabitur medium montis ad aquilonem, & medium eius ad orien-
«tem, & fugietis ad vallem montium eorum, quoniam coniungitur vallis montium vsque ad
«proximum, & fugietis sicut fugistis à facie terræmotus in diebus Oziæ regis Iuda, & veniet
«Dominus Deus meus, omnésque sancti cum eo.] Pedes Domini pedes speciosi, apostoli sunt. Isti pedes (ait) stabunt super montem oliuarum, id est, super fidem patriarcharum & prophetarum, & in scripturis commorabuntur, & secundum authoritatem loquentur scripturarum, quæ ex illo sunt. Pedes Domini apostoli sunt.

Et bene de illo monte dicit, qui est contra Hierusalem ad orientem, quia videlicet sancta scriptura patriarcharum & prophetarum omnino est contra illam terrenam Hierusalem, & omnino intendit ad illum orientem, de quo longè superius in hoc eodem propheta.Ecce enim (inquit Dominus) ego adducam seruum meum orientem. Ita est contra illam Supra 3.
Hierusalem,vt interdum etiam vocet eam Sodomam siue Gomorrham, vt illic. Audite verbum Domini principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei mei populus Gomorrhæ. Ita est Esaiæ 1.
ad orientem,id est,ita intendit in Christum, vt à nullo ipse cognosci, vel sensus eius posit inueniri,nisi ab illo,qui legendo vel audiendo respicit ad Christum. Et scindetur (ait) mons oliuarum ex media parte sui ad orientem & occidentem, prærupto grandi valle. Mons oliuarum scissus est ex media parte sui, quia cor patrum à filijs, & cor filiorum à patribus eorum recessit. Pars montis ad orientem, & pars ad occidentem,quia videlicet cor patrum ad Christum & fidei respicit lumen, & cor filiorum ad Antichristum spectans,occiduam patitur cæcitatem. Rursus ait. Et separabitur medium ad aquilonem, & medium eius ad orientem. Quod separatur ad aquilonem, idem est quod dixerat. scindi ad occidentem, sed propterea repetit, vt de reliquijs, Mons oliuarum scissus. Roma.11.

quæ conuertentur, quando plenitudo gentium subintrauerit, inferret, & medium eius ad orientem. Inter patres, quia iamdudum scissi sunt à filijs (vt iam dictum est) ad orientem, & filios illos, qui tandem credendo separabuntur ad orientem, valde grande est præruptum, grande interuallum, nimirum subintrantium grandem capiens gentium multitudinem. Huic sensui veritas apostolica consonat, cum dicit. Aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius pinguedinis oliuæ factus es. Et fugietis (ait) ad vallem montium eorum, quoniam coniungetur vallis montium vsque ad proximum. Hodie videmus, quia fugiunt Iudæi altitudinem montium, vbi veritatis lumen est, & retrudunt se in vallem, quæ sub montibus est, tenebras suas amantes, faciem solis quæ in montibus patet odientes, videre non sustinentes. fugietis, ait, quoniam coniungetur vallis montium vsque ad proximum, id est, quoniam gentes vos supergredientes, locum vestrum supplebunt, & non erit vacuum præruptum, atque ita & anterior mons patrum, & posterior pars filiorum insertis gentibus in medium, fiet vnus mons oliuarum, vnus populus sanctorum. Et vos interim quomodo fugietis? Sicut fugistis (ait) à facie terræ motus in diebus Oziæ regis Iuda, idem significatum est illo terræmotu, qui factus est in diebus Oziæ regis Iuda, quo ille illicitum sibi sacerdotium vendicare conatus est, in fronte percussus est lepra. Ergo vos ô Iudæi leprosi estis, quia secundum hanc assimulationem pro conscientia leprosæ frontis, vos ad vallem fugitis. Iam amplius sacerdotium vestrum non erit. In domo separata habitabitis secundum similitudinem (vt iam dictum est) Oziæ regis, & sacerdotium eorum est & erit, quos fugitis omnes frontes inclytæ & lucidæ, iuxta illud. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Et veniet (inquit) Dominus Deus meus, omnésque sancti cum eo. [Et erit in die illa, non erit lux, sed frigus & gelu, & erit dies vna, quæ nota est Domino Deo, non dies neque nox. Hic est finis cunctorum. Sic veniet (inquit) Dominus Deus meus, quemadmodum viderunt eum euntem in cælum, & impijs fugientibus quidem, sed effugere non valentibus, omnes sancti venient cum eo, non erubescentes, lepram in fronte non habentes, & idcirco apertione frontis cum lætitia cordis occurrentes assistentes, circum sedentes. Et erit in die illa vobis ô fugaces, istud quod dico eueniet. Non erit lux, sed frigus & gelu. Quomodo autem tunc effugietis, qui nunc fugitis, si non erit lux, sed frigus & gelu? Quale est fugere in gelu & frigore & sine luce? Igitur fiet vobis, sicut & in Psalmo spiritus iusto iudicio concedens, dicit. Fiat via illorum tenebræ & lubricum, & angelus Domini persequens eos. Econtra, sanctis lux æterna, dies indeficiens erit. Hoc est quod continuò dicit. Et erit dies vna quæ nota est Domino Deo. Quis enim alius illam diem nouit, nisi Dominus Deus. Oculus non vidit, auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit, qualem diem sanctis suis præparauerit. Et quid dico diem? Non dies (inquit) neque nox erit. Quod est dicere. Cum dico diem, vulgariter nomen hoc examinat aliquis, sed secundum sensum illius non dies neque nox erit, id est, non ortus neque occasus solis erit. Sed quid? [Et in tempore vespere erit lux.] Id est post omnia secula seculorum, quantacunque numerari vel existimari possunt, lux erit, & lux expectabitur indeficiens. [Et erit in die illa, exibunt aquæ viuæ de Hierusalem, medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare nouissimum, In æstate & in hyeme erunt, & erit Dominus rex super omnem terram.] Credimus, propter quod & loquimur, quia dies ista dies est resurrectionis, quam dicit proloquens & repetens, & erit in die illa, & protenditur dies ista à custodia matutina Dominicæ resurrectionis vsque in resurrectionem vniuersalem, & vltra. Exibunt (ait) aquæ viuæ de Hierusalem. Qua de Hierusalem? Nimirum Hierusalem cælesti, Hierusalem ciuitate Dei viuentis, vbi est visio beatæ Trinitatis. Inde (inquit) aquæ viuæ exibunt, aquæ (inquam) viuæ, id est, aquæ resurrectionis mortuorum. At illa videlicet resurrectio mortuorum gemina est. Est resurrectio animarum, resurrectio prima, quæ est remissio peccatorum: est & resurrectio corporum, resurrectio secunda, qua procedent ad vocem filij Dei, omnes qui in monumentis sunt. Bene ergo aquas viuas diuisit, medium (inquiens), earum ad mare orientale, quod iam factum est, quod est baptisma in remissionem peccatorum, & hæc est resurrectio animarum. & medium earum ad mare nouissimum, quod in capite quidem, id est, in Christo, iam factum est, sed in corpore, id est, in nobis, in nouissimo die fiet, quod est regeneratio omnium, iuxta illud. In regeneratione cum sederit Filius hominis, & cætera. & hæc est resurrectio corporum, remuneratio tam animarum, quàm corporum. Istæ aquæ viuæ in æstate (inquit) & in hyeme erunt, videlicet in æstate, quæ nunc est, quando operari & fugere licet, erunt in resurrectionem animarum: in hyeme autem, scilicet in nouissimo iudicio, quando nec operari, nec fugere licebit, erunt in resurrectionem corporum, in remunerationem sanctis tam animarum quàm corporum. Et tunc erit Dominus, id est, tunc apparebit, quod sit Dominus & non alius rex super omnem terram, completo quod dixit illi pater Dominus. Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. [In die illa erit Dominus vnus, & erit nomen eius vnum. Et reuertetur omnis terra vsque ad desertum de colle Remmon ad austrum Hierusalem, & exaltabitur & habitabit in loco suo, à

Marginal notes: Ibidem. — Iudæi tenebras suas amant. — 1. Parali. 26 — Psal. 4. — Acto. 1. — Psal. 34. — Esaiæ 64. — 1. Cor. 2. — 2. Cor. 4. — Duplex resurrectio. — Iohan. 5. — Matth. 19. — Idem 24. — Psal. 109.

" suo à porta Beniamin vsque ad locum portæ prioris, vsque ad portam angulorum, & à turre
" Ananehel, vsque ad torcularia regis, & habitabunt in ea, & anathema non erit amplius, sed se-
" debit in Hierusalem secura.] Erit(inquit) in die illa Dominus vnus, ac si dicat. Nunc quidem sunt Psal. 9.
multi, qui dicantur dij, qui dicantur Domini. Sed sicut in Psalmo scriptum est. Perijt memoria
eorum cum sonitu, & Dominus in æternum permanet, Ita & hic dico, quia in illa erit Dominus
vnus, & explosis deorum & dominorum nominibus, erit & permanebit vnum & solum no-
men eius. Et reuertetur omnis terra vsque ad desertum. Hæc litera omnis ferè vsque ad finem Sensus pue
voluminis, talis est sine dubio ex industria Spiritus sancti, vt puerum allicere posit ad fauorem rilis Iudæo
sui, totiusq́ voluminis prophetici scilicet populum Iudaicum sensu pueril, qui talia libenter au- rū de Mes-
dit, & sic intelligit, quòd Mesias, quando in Hierusalem aurea atque gemmata federit regna- sia.
turus, cuncta auferet idola, nec erit diuinitatis cultura diuersa, sed erit Dominus vnus, & reuer-
tetur omnis terra vsque ad desertum, id est, ad antiquum statum, & quod secundum locorum
hæc vocabula, Hierusalem ædificanda sit, de colle Remmon ad austrum, &c. Sciens quippe qua-
les & quantas in hoc volumine congesserit margaritas, claudendam thecam, signandumque vti-
liter arbitratus est sacculum, ne porci maligni non solùm conculcarent eas, verumetiam con- Cur myste
uersi prophetam ipsum eliderent, quod sine dubio factum fuisset, ita vt nec scripturæ ipsæ ad ria texit
nos peruenirent. Nihil vtilius dicere possumus, quàm intentionem istam sciendam esse in his, & prophetia.
in cæteris quæ postmodum sequuntur, quæ huiusmodi sunt, & omnes qui reliqui fuerint de vni-
uersis gentibus quæ venerunt contra Hierusalem, ascendent ab anno in annum, vt adorent re-
gem Dominum exercituum, & celebrent festiuitatem tabernaculorum, &c. Veruntamen ista
seductio talis pueri non fallit, sed sensum continet veritatis, quem cognoscere deceat virum, Sensus my
qui euacuauit ea, quæ sunt paruuli. Nam omnis terra, id est, omnis ecclesia, omnis ordo eccle- sticus.
siasticus, qui nunc locis diuersis, & linguis dissonis disparatur. Omnis(inquam) vsque ad deser-
tum, id est, vsque ad eos qui in ecclesia magis contemptibiles sunt, minúsque spiritualium viden
tur habere donorum, reuertetur de colle Remmon, quod interpretatur excelsum, ad austrum
Hierusalem, id est, de altitudine fidei, & propter ipsam fidem perueniet ad plenam supernæ vi-
sionis claritatem, vt sit vna ciuitas omnium, & sicut iam dictum est, vnus Dominus omnium,
& exaltabitur, & habitabit in loco suo, id est, in regno sibi ab origine mundi præparato, à por-
ta Beniamin, vsque ad locum portæ prioris, quod idem esse videtur, ac si dicat, à fine mundi
vsque ad originem mundi. Nam porta Beniamin, quod interpretatur filius dexteræ, rectè in-
telligitur illa vocatio, qua dicetur his, qui à dextris erunt. Venite benedicti patris mei, perci- Matth. 25.
pite regnum, quod vobis paratum est à constitutione mundi, & porta prior ipsa constitutio- Genes. 1.
nis mundi, scilicet benedictio, qua creatis hominibus primis, crescite (ait) & multiplicamini.
Nam extunc vsque ad iam dictam vocationem, qua vocabuntur à dextris constituti, colli-
guntur homines, quorum de reuersione hic sermo est. Exaltabitur etiam vsque ad portam an-
gulorum, id est, vsque ad effectum promissionis, & spei patriarcharum, ad quos post maledictio
nem, quæ subintrauit per peccatum, factum est promissionis verbum de semine benedictio-
nis, quæ propalabitur in illa porta Beniamin, dicendo. Venite benedicti. Exaltabitur etiam, &
habitabit à turre Ananehel vsque ad torcularia regis. Ananehel interpretatur gratissimus Dei.
Et quis est gratissimus Dei, vt filius dilectus Deo patri? Et quis rex, nisi ille idē gratissimus Dei?
Porrò, turris huius grauissimi, turris ædificata cum propugnaculis, ex qua mille clypei pendent, Cantic. 4.
omnis armatura fortium, sancta scriptura est. Torcularia verò regis eiusdem, passiones eius fue-
runt. Exaltabitur ergo (ait) & habitabit Hierusalem à turre Ananehel, vsque ad torcularia regis,
id est, gloriabitur tam in his qui sanctarum virtute scripturarum instructi & armati, destruere 2. Cor. 10.
potuerunt omnem sermonem extollentem se aduersus scientiam Dei, quàm in illis, qui proficien Iohan. 15.
tes vsque ad illam dilectionem, qua maiorem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro ami-
cis suis, non subterfugerunt tradere corpora sua propter fidem Christi. Et habitabunt(inquit) in
ea, & anathema non erit amplius, sed sedebit Hierusalem secura. Hoc est, quod & in Apocalypsi
legimus. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipsi populus eius e- Apoca. 21.
runt, & ipse Dominus eis erit eorum Deus. Et absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eo-
rum, & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra, quæ prima abie-
runt. Hæc omnia hic anathematis vocabulo cōprehendit, dicendo, & anathema nō erit amplius.
" [Et hæc erit plaga qua percutiet Dominus omnes gentes, quæ pugnauerunt aduersus Hierusa-
" lem. Tabescet caro vniuscuiusq́ stantis super pedes suos, & oculi eius tabescent in foraminibus
suis, & lingua eorum tabescet in ore suo.] Nunquid hæc erit tota plaga? Nunquid non in præsenti
quoq́ seculo nonnulli persecutores, qui afflixerunt ecclesiam Domini, talia receperūt? Legamus
ecclesiasticas historias, quid Valerianus, quid Decius, quid Diocletianus, quid Maximianus, Apoca. 14.
quid sæuissimus Maximinus, & apostata Iulianus passi sunt, & tunc rebus probabimus, etiam
iuxta literam prophetiæ veritatem esse completam, quòd putruerunt carnes eorum, & oculi
contabuerunt, & lingua in pedorem saniemq́ dissoluta sit. Nunquid oblitus est id, quod omni-

bus notum est, quod cruciabuntur igne & sulphure, in conspectu angelorum sanctorum, & ante conspectum agni, & fumus tormentorum eorum ascendet in secula seculorum, vel sicut ipsemet ore suo loquitur Dominus. Ibunt in supplicium æternum, ibunt in ignem æternum, qui
Matth. 27. paratus est diabolo, & angelis eius. Ergo secundum tropum, qui dicitur Tapinosis, id est, humilitas magnæ rei, non id assequente sermone, quod intendit, hic locutus est, nõ tam statum rei magnæ dictis infirmans, quàm magnitudinem eius quenquam verbis non posse consequi, significans. [In die illa erit tumultus Domini magnus in eis, & apprendet vir manum proximi sui, & » conseretur manus eius super manum proximi sui. Sed & Iudas pugnabit aduersus Hierusalem, & » congregabuntur diuitiæ omnium gentium in circuitu, aurum, & argentum, & vestes multæ satis, & sic erit ruina equi, & muli, & cameli, & asini, & omnium iumentorum quæ fuerunt in castris illis, sicut ruina hæc. Et omnes qui reliqui fuerint de vniuersis gentibus contra Hierusalem, » ascendent ab anno in annum, vt adorent regem Dominum exercituum, & celebrent festiuitatem tabernaculorum. Et erit qui non ascenderit de filijs terræ in Hierusalem, vt adorent regem » Dominum exercituum, non erit super eos imber. Quod si & familia Aegypti non ascenderit, & » non venerit, nec super eos erit. Sed erit ruina, qua percutiet Dominus omnes gentes quæ non » ascenderunt ad celebrandam festiuitatem tabernaculorum. Hoc erit peccatum Aegypti, & hoc » peccatum omnium gentium, quæ non ascenderint ad celebrandam festiuitatem tabernaculorum. In die illa erit, quod super frenum est equi, sanctum Domino. & erunt lebetes in domo Do»
Danie. 12. mini, quasi phialæ coram altare, & omnis lebes in Hierusalem, & in aula sanctificatus Domino » exercituum. Et venient omnes immolantes, & sument ex eis, & coquent in eis, & non erit vl-»
Esaiæ 8. tra mercator in domo Domini exercituum in die illo.] Vltima hæc recapitulatio breuis quo » tendat, iam ante dictum est. Ad claudendum tendit, & ad ligandum totius prophetiæ sacramentum, vt non intelligeretur vsque ad tempus statutum, sicut & Danieli præcipiebatur. Tu autem Daniel claude sermones, & signa librum vsque ad tempus statutum, pertransibunt plurimi, & multiplex erit scientia. & sicut Esaiæ dicebatur, Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. Et tota quidem prophetia clausa est, nec nisi in ipso Christo reuelatur, sed capitulum hoc etiam clausuræ ligamentum est, nec tamen suspicari posset paruulus inuidus, id est, Iudaicus populus, quòd in prophetis aliquid boni gentilibus decerneretur, aut quòd carnalibus cæremonijs finis esset aliquando ponendus. Fuerit illis quondam permissus carnalis et puerilis sensus, nunc autem in Christo euacuatus, inexcusabilis est error, ita vt de isto veraciter dicas, puer centum annorum maledictus erit, siue morietur. Nam quod dicit. In die illa erit tumultus Domini magnus, & apprehendet vir manum proximi sui, & conseretur manus eius super manum proximi sui, sed & Iudas pugnabit aduersus Hierusalem, & congregabuntur omnium gentium diuitiæ in circuitu, aurum, & argentum, & vestes multæ satis, iam factum est, non quomodo illi sperauerunt & sperant, auaritiam insatiabilem spirantes, aureamque & gemmatam in terris Hierusalem expectantes. sed quomodo Spiritum sanctum fecisse decet, cuius omnis ciuitas non terrena, sed cælestis est, cuius omnis pugna non contra homines, sed contra hominum
Esaiæ 63.
Tumultus Domini. vitia est. Tumultus ergo Domini magnus ille est, de quo Psalmista. Commonisti (inquit) Domine terram & conturbasti eam, scilicet per prædicatores tuos, nos terrenos commouens
Psal. 2. ad pœnitentiam. Et apprehendit vir manum proximi sui, & conserta est manus eius super manum proximi sui, scilicet taliter, vt dicerent salubriter contriti, tam Gentiles quàm Iudæi, imò plures Gentiles quàm Iudæi, quid faciemus viri fratres, & responderetur eis, pœnitentiam agite,
Acto. 2. & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Domini Iesu Christi. Non solùm in hoc tumultus fuit, in quo bonum erat tumultuari, & ad pœnitentiã conturbari, & quasi manibus consertis quærere, & dare consilium salutis, sed & in hoc quòd Iudas, id est, Iudæus siue Iudaicus populus, non quidem solus sed primus pugnauit aduersus Hierusalem, aduersus euangelicam fidem & ecclesiam, in cælis conuersari, & ad visionem pacis peruenire cupientem. Non (inquam) solus sed primus pugnauit Iudæus, deinde etiam paganus. Sed quomodo prouenit. Congregatæ sunt diuitiæ omnium in circuitu, aurum, & argentum, & vestes multæ satis. Aurum, &
Roma. 9. argentum, & vestes multas satis habebat Iudæus, scilicet adoptionem filiorum, & gloriam, & testamenta, & legislationem, & obsequium, & promissa. Item aurum ingenij, argentum nitidi eloquij, artium studiorumque vtilium, vestes multas paganus habebat. Omnes istæ diuitiæ ad Hierusalem, id est, ad Christi ecclesiam congregatæ sunt. Præterea materiale aurum, & materiale argentum, & vestes manufactæ omnium gentium, iure ad istam Hierusalem congregatæ sunt, quia mortuis regibus vel principibus impijs, successerunt reges vel principes pij, quibus ista Hierusalem, quoniam sua spiritualia seminauit, eorum carnalia non indignè messuit. Illi qui pugnauerunt aduersus eam vbi sunt? Perijt memoria eorum cum sonitu. Quæ cura de illis?
1. Cor. 9. Sic (inquit) erit ruina equi, & muli, & cameli, & asini, & omnium iumentorum, quæ fuerunt in
Psal 9. castris illis, sicut ruina hæc. Ac si dicat. Non magis curat Deus de ruina illorum, quàm de ruina equorum & mulorum, quibus sedentes & equitantes aduersus Hierusalem pugnauerunt, siue de ruina

de ruina camelorum & asinorum, omniúmque iumentorum, quæ illorum cibaria post illos circuntulerunt. Errectè. Nam in vita sua comparati sunt iumentis insipientibus, & similes facti sunt illis. Psal. 48. Quomodo & illud iam factum est vel fit, quod dicit. Et omnes qui reliqui fuerint, de vniuersis gentibus, quæ venerint contra Hierusalem, ascendent ab anno in annum, vt adorent regem Dominum exercituum, & celebrenr festiuitatem tabernaculorum? Leuemus oculos nostros per vniuersum orbem terrarum, & numeremus si possumus tabernacula Domini virtutū, id est, ecclesias siue basilicas martyrum sanctorumq́ omnium. Nónne consecrationes earum recolentes, ab anno in annum celebramus festiuitarem tabernaculorum, gratias agentes Domino propter nostrum de Aegypto huius seculi exitum? Egressus quondam Israelis de Aegypto per vastam & terribilem ac latam solitudinem, in qua non erat domus, villa, oppidum, specus, faciebat sibi tabernacula atque tentoria, quæ nunc à similitudine paruulæ auis papiliones vocantur. Leuit. 23. Deute. 16. Iussúmque est, vt in mense septimo in quintadecima die mensis fieret tabernaculorum solennitas, vt beneficiorum Dei omni tempore recordarentur, cum cœpissent habitare in vrbibus. Nos quando & quomodo exierimus, quali de Aegypto, quibus de tenebris exierimus, non incognitum habemus, & illum exitum in consecrationibus ecclesiarum mysticis sacramentis significatum, ab anno in annum celebramus ascendentes in Hierusalem, id est, mente contemplantes illam beatam patriam & ciuitatem cælestem, cuius in istis tabernaculis exiguam quidem, sed sanctam & consolatoriam tenemus imaginem. Et erit, inquit, qui non ascenderit de filijs terræ in Hierusalem, vt adoret regem Dominum exercituum, non erit super eos imber. Imber cælestis doctrina, scientia Dei est. Imber doctrina cælestis. Hinc est illud. Crescat vt pluuia doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum. Deut. 32. Quasi imber super herbam, & quasi stillæ super gramina. Magna igitur pœna, magnum detrimentum his qui non ascendunt ad festiuitatem huiusmodi tabernaculorum, quia non est super eos imber, quia verbum Domini non audiunt. Nec semel hanc pœnam deprompsisse contentus, denuò ac tertiò repetit hoc ipsum. Quod si & familia Aegypti non ascenderit, & non venerit, nec super eos erit, subauditur imber, sed erit ruina qua percutiet Dominus omnes gentes, quæ non ascenderint ad celebrandam festiuitatem tabernaculorum. Hæc secunda repetitio plus habet quàm prima dictio. Nam ibi tantùm dixit. Non erit super eos imber. Hic autem cum dixisset. Nec super eos erit, protinus addidit, sed erit ruina qua percutiet Dominus omnes gentes. Et est sensus. Inter paganos alienos à verbo Dei reputabuntur hæretici, qui in Hierusalem, id est, in catholicam ecclesiam nolunt ascendere, vt audiant verbum Dei secundū regulam fidei, quos hic intelligimus per familiam Aegypti. Quàm ob causam? Videlicet, quia templum aliquando fuit in terra Aegypti factum ad similitudinem templi quod erat in Hierosolymis, quod fecit pontifex Onias, putans se implere vaticinium Esaiæ dicentis. Et erit altare Domini in medio terræ Aegypti. Vide Iosephum de ant. lib. 13. cap. 4. Esaiæ 19. 2. Malac. 1. Temporibus Machabæorum fecit Onias illud templum, & cum eo infinita examina Iudæorum in Aegypto consederunt. Ad illos est illa scriptura secundi libri Machabæorum. Fratribus qui sunt per Aegyptum Iudæis, salutem dicunt fratres qui sunt Hierosolymis Iudæi, & qui in regione Iudæa, & pacem bonam, hoc maximè intendens solùm esse legitimum templum quod erat in Hierosolymis, & illud esse contra legem quod habebant in terra Aegypti. Quamdiu stetit vel stare debuit templum illud in Hierosolymis, tam diu qui recesserunt ab illo, templum aliud tenentes in terra Aegypti, rectè dicti sunt familia Aegypti, & nihilominus secundum similitudinem illorum hæretici qui se sciderunt ab ecclesia catholica rectè dicuntur familia Aegypti & reputantur inter gentes, dicendo: nec super eos erit imber, sed ruina qua percutiet Dominus omnes gentes. Tertia repetitione amplius adhuc facit, dicendo sic. Hoc erit peccatum Aegypti, & hoc peccatum omnium gentium, quæ non ascenderint ad celebrandam festiuitatem tabernaculorum. Hoc enim est dicere. Ignorantiam Dei habentes, ex eo quòd non erit super eos imber, erunt inexcusabiles. Quare non erit super eos imber? Nimirum quia non ascendent ad celebrandam festiuitatem tabernaculorum, id est, idcirco non habebunt scientiam Dei, quia non acquiescent iræ, vbi prædicatur Dei verbum. Ergo inexcusabiles erunt propter hoc peccatum suum, non quia non intellexerunt, sed quia intelligere noluerunt. Conuincentur noluisse intelligere, per hoc quòd noluerunt illuc ascendere, quòd noluerunt festiuitatem sanctam celebrare, quæ festiuitas est scripturas sanctas libenter legere vel audire, & pro amore illarum à seruilibus seculi operibus aliquando vacare. Igitur semper quem non erit imber non excusabitur, sed qui ignorat ignorabitur. In die illa erit quod super frenum est equi, sanctum Domino. Quod super frenum est equi, sanctum erit Domino. Vbi celebranda est eiusmodi festiuitas tabernaculorum oportet celebratores & festiuos illos siue tabernaculorum ædituos habere victum, & vestitum. Vndè habebunt? Non serunt neque metunt, sed semper in festiuitate occupati sunt, ad eruditionem & meditationem sanctarum scripturarum dispositi sunt. Ad hæc (inquam) satis habebunt. Inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono. Psal. 33. Vnde hoc? Quod super frenum est equi, sanctum erit Domino. Hoc est dicere. Diues fidelis, quod sibi superabundat offeret Domino. Equi frenum significat omne necessarium. Quid enim inter cuncta equi ephippia,

id eſt,ſtramenta,magis vel tam neceſſarium quàm frenum? Ergo quod ſuper frenum eſt equi,
ſanctum erit Domino,id eſt,quod ſuper neceſſitatem abundabit ſibi,diues fidelis offeret Domi-
no.Non frenum,ſed quod ſuper frenum eſt equi,id eſt, non illud quo carere non poteſt vir fide-
2.Cor.8. lis,ſed quod ſibi ſuperabundabat,docebitur offerre Domino. Hinc Apoſtolus. Si enim voluntas
prompta eſt,ſecundum id quod habet accepta eſt,non ſecundum quod non habent. Non enim
vt alijs ſit remiſſio,vobis autem tribulatio, ſed ex æqualitate in hoc præſenti tempore veſtra
abundantia illorum inopiam ſupplet, vt & illorum abundantia veſtræ ſit inopiæ ſupplemen-
tum,vt fiat æqualitas.Itaque quoniam frenum equi ſui dare non poterit ſine tribulatione ſua,
contentus erit Dominus illo tantillo quod ſuper frenum eſt,vt ſibi ſanctificetur,id eſt,quoniam
durum erit homini, expoliari ſe rebus neceſſarijs, tantùm ea quæ ſuperabundant, quæret, vt ſibi
offerantur,& hæc proficient prædictam feſtiuitatem tabernaculorum celebrantibus, id eſt, re-
Et erunt lebetes,quaſi phialæ. ligioſam & ſpiritualem vitam ducentibus. Et erunt (ait)lebetes in domo Domini, quaſi phialæ
coram altari.Quicquid ſuper frenum eſt equi(ſicut iam dictum eſt)id eſt omnis ſuperabundan-
tia,quæ ſanctificatur vel offertur Domino à diuitibus huius ſeculi rectè lebetum nomine ſigni-
ficatur,quia videlicet in lebete carnes coquuntur, & carnalia ſunt, quæcunque Domino ab hu-
iuſmodi offeruntur. Porrò per phialas,quibus non carnes coquuntur, ſed vinum funditur,ſpi-
ritualia ſignificantur. Igitur erunt, inquit,lebetes in domo Domini,quaſi phialæ coram altari,
id eſt,carnalia quæcunque offeruntur Domino in vſum ſeruientium ſibi,ſic erunt ſacra,vt vaſa
altaris,ſiue quæcunque res ſpiritualis miniſterij, ita ve æquè de carnalibus ſicut de ſpiritualibus
eccleſiæ rebus quicquam defraudare ſiue deprauare ſacrilegium ſit. Hoc itidem magis ac ma-
gis confirmat,dicendo ſic.Et erit omnis lebes in Hieruſalem & in Iuda ſanctificatus Domino ex-
cituum, Quod eſt dicere. Omne quod carnale oblatum erit Domino exercituum in Hieruſa-
lem & in Iuda, id eſt, in illis qui ſpiritualem vitam ducent, ita erit ſanctificatum, vt non dicat
Act.4. quiſquam aliquid ſuum eſſe,ſed ſint omnia communia.Vnde adhuc ſubditur. Et venient omnes
immolantes,& ſument ex eis,& coquent in eis.Quod eſt dicere.Et venient omnes ſeculo renun-
ciantes,& ſemetipſos Domino offerentes,& ſument ex eis quæ oblata ſunt. Domino à diuitibus
Mercator in domo Domini. Act.5. quibus(vt iam dictum eſt) ſuperabundauit, & in victu, & in veſtitu vtentur eis, diuidenturque
ſingulis prout opus erit.Et non erit vltra mercator in domo Domini exercituum in die illa.No-
mine mercatoris grauiter denotandũ ſe eſſe nouerit à ſpiritu ſancto, quiſquis in domo Domini,
id eſt,in propoſito ſpirituali proprium quid poſſidere præſumpſerit, & delectari huic vitio ne-
quiſſimo.Non erit,id eſt,eſſe non debebit vltra talis mercator in domo Domini exercituum,ne
fortè pœnam quam Ananias,& Saphira in corpore pertulerunt,ipſe in anima patiatur.

COMMENTARIORVM IN ZACHARIAM LIBRI FINIS.

PROLOGVS RVPERTI ABBATIS
IN MALACHIAM PROPHETAM.

MAlachiam vltimum duodecimum prophetarum Hebræi Eſdram æſtimant ſacer-
dotem,quia omnia quæ in libro illius continentur,etiam hic propheta comme-
Malach.1. morat,& propterea titulum non habere, quia liber iſte pro titulo ſit.Igitur &
Malachias,id eſt, Eſdras poſt Aggæum & Zachariam, qui prophetauerunt ſub
Dario,credendus eſt.Hinc de abiectione Iudæorum, & vocatione gentium non
eſt,inquit,mihi voluntas in vobis dicit Dominus exercituum,& munus non ac
cipiam de manu veſtra,ab ortu enim ſolis vſque ad occaſum magnum eſt no-
men meum in gentibus,& in omni loco ſanctificatur oblatio munda. Itaque quoniam Eſdras
1.Eſdr.9. propheta erat,quoniam idem eſt qui & Malachias, non mirum, quòd in libro eius,videlicet
Eſdræ ita legimus. Acceſſerunt ad me principes dicentes. Tulerunt Sacerdotes & Leuitæ de filia-
bus populorum terræ, & de filijs ſuis,& commiſcuerunt ſemen ſanctum cum populis terra-
rum. Cumque audiſſem(inquit)ſermonem iſtum, ſcidi pallium meum & tunicam & euulſi ca-
pillos capitis mei & barbæ,& ſedi mœrens, &c. Nimirum, quoniam, vt iam dictum eſt, Pro-
Mach.2. pheta erat, non dubium quin prophetico ſpiritu intellexit,cuius vel quanti mali præſagium illa
tranſgreſſio fuerit,quòd vbi poſt captiuitatis abſolutionem templum reædificatum eſt,talis in
Iuda ſiue in Iſrael præuaricatio reperta eſt.Inde nobis plenius erit dicendum,vbi in hoc prophe-
Inuocatio. tiæ ſuæ libro dicit.Tranſgreſſus eſt Iudas,& abominatio facta eſt in Iſrael,et in Hieruſalem,quia
contaminauit Iudas ſanctificationem Domini quam dilexit, & habuit filiam Dei alieni. Adſis
ô ſanctè ſpiritus,qui per os prophetarum loquutus es,vt conſummato in duodecim prophetis
opuſculo tandẽ nos exigui inter filios Leui,quos Dominator Dominus veniens ad templum ſan-
ctum ſuum conflabit quaſi aurum,& quaſi argentum, offeramus tibi ſacrificia laudum,
placeatque tibi ſacrificium noſtrum,ſicut illorum ſacrificium,ſicut dies ſeculi,
& ſicut anni antiqui,de quibus ſuo loco dicendum erit.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN MALACHIAM PROPHETAM, COMMENTARIORVM LIBER VNICVS.

Onus contra Iudæos

ONVS verbi Domini super Israel in manu Malachiæ.] Onus, id est, grauissimi iudicij pondus ista superstitio pollicetur, quod videlicet secundũ prophetiam hanc infelix Iudaicus populus, similiter vt Cain, qui Abel fratrem suum occidit, septemplici reatu obnoxius, septẽpliciter puniendus, id est, incorrigibilis permãendo, interminabilem iram Dei foret subiturus. Numero nanque septenario, qui tam apud ecclesiasticus, quàm apud Ethnicos philosophos, mas, id est, fortis dicitur, insolubilisq; habetur, & eo plerunque vniuersitas significatur, numero, inquam, septenario peccatum rebellionis, & duritia ceruicis eius in hac prophetia designatur. Ipsas vices hic iam perstringere libet. Primò sic alloquitur. Dilexi vos dicit Dominus. At illi procaciter. In quo dilexisti nos? Deinde secundò. Despicitis nomen meum. Statimque illi. In quo despeximus nomen tuum? Deinde tertiò. Offertis super altare meum panem pollutum. At illi. In quo polluimus te? Deinde quartò. Laborare fecistis Dominum in sermonibus vestris. Ad hæc illi. In quo eum fecimus laborare? Deinde quintò. Reuertimini ad me & reuertar ad vos, dicit Dominus. Statimque illi. In quo reuertemur? Quasi verò non audissent, quod dicebat, recessistis à legitimis meis, & non custodistis. Deinde sexto. Si affligit homo Deum, quia vos confixistis me. At illi. In quo configimus? Deinde septimo. Inualuerunt super me verba vestra dicit Dominus. At illi. Quid loquuti sumus contra te? Ita septies conuenti, & de septem reatus sui capitulis redarguti, septies excusserunt ceruicem duram, nullam reddendo vocem confessionis, sed in omnibus horrorem spirando perpetuæ rebellionis. Per hæc, vt supra iam dictum est, pœna eorum significatur interminabilis, quia culpa septemplex, id est, incorrigibilis est, atque idcirco insolubilis (vt dictum est) secundum exemplum Cain, cuius peccati septenarium incrementum potest discerni, peccati irremissibilis, quia in deterius semper progrediens nusquam pœnitentiam egit. Primùm in eo fuit, quòd non rectè diuisit, cum scriptura dicat. Si rectè offeras, & non rectè diuidas, nónne [p]eccatum est? Rectè quidem obtulit, quia cui debuit Deo obtulit, sed non rectè diuisit, quia rem suam offerens semetipsum sibi retinuit, cor suum Deo non præbuit. Secundum fuit, quod fratri rectè offerenti, & rectè diuidenti inuidit. Tertium, quod dolosæ egit, dicens. Egrediamur foras. Quartum, quòd interfecit. Quintum, quòd procaciter negauit, dicens. Nescio. Nunquid custos fratris mei sum ego? Sextum, quod desperauit, maior est (inquiens) iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Septimum, quòd nec damnatus pœnitentiam egit, sed vsque in finem cor impœnitens habuit. Lamech qui occidit illum, se & illum pulchrè discernit, dum reatum, suum confitens, & dicens. Occidi virum in vulnus meum & adolescentulum in liuorem meum, eundem Cain, & virum propter ætatem, & adolescentulum nominans propter stultitiam, protinus dicit. Septies vltio dabitur de Cain, de Lamech verò septuagesies septies. Quod est dicere, Cain sicut peccatum perpetuum, & incorrigibile fuit, ita pœna interminabilis erit secundum significationem numeri septenarij, qui insolubilis est, & præter vnitates in alias partes æquas non potest diuidi. Lamech verò sicut peccatum terminabile est siue remisibile, confitetur enim in occidendo vulnus suum, & agnoscit liuorem suum, ita & pœna solubilis erit secundum significationem numeri septuagesimiseptimi, qui solubilis est, quia præter vnitates etiam in alias diuiditur æquas partes. Habet enim septies vndecim, vndecies septem. Porrò Dominus dixerat, qui occiderit Cain, septuplum punietur. Quod ne contrarium putetur ei quod dictum est, De Lamech vero septuagesies septies, sciendum est, quia & hic vbi Dominus dicit. Septuplum punietur, & alias, vbicunque loquitur, qui hoc vel illud fecerit, morte moriatur, subaudire oportet, nisi pœnitentiam egerit. Hoc autem hic subaudiri non valet, vbi dixit, Lamech septies vltio dabitur de Cain, quia cum hæc diceret, iam tunc occisus Cain pœnitentiæ tempus perdiderat. Igitur onus verbi Domini super Israel in manu Malachiæ, id est, grauissimum iudicium verbi Domini super contemptores eius Iudæos continetur in hoc opere, in hac scriptura Malachiæ, quod interpretatur angelus meus. Est enim angelus, id est, nuncius Domini. Sciendumq; quòd postquam abductus est in captiuitatem. Israel, id est, decem tribus indifferenter pristino nomine, & duæ tribus Iudas & Beniamin appellantur Israel. [Dilexi vos dicit Dominus. Et dixistis. In quo dilexisti nos? Nónne frater erat Esau Iacob dicit Dominus, & dilexi Iacob: Esau odio habui?] Scientibus vel scire nolentibus veritatem perspicuum est quòd verè Iacob, & genus eius dilexerit Dominus. Etenim ista dilectio quam dicit, & dilexi Iacob, Esau autem odio habui, de fructu suo cognoscitur. Quid multa cõmemorem? De genere eius Christum

Septenarius numerus.

Septies obijcitur peccatum rebellionis.

Gene. 4.

Peccatum Lamech remissibile.

Deus dilexit Iacob.

Gene. 27.

nasci, fecit dilectio Domini. Cum fuisset Esau primogenitus, non illi, sed iuniori benedictionem istam cupiuit. Seruiant tibi populi, & adorent te tribus. Esto Dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ. Qui maledixerit tibi sit ille maledictus, & qui benedixerit tibi benedictionibus repleatur. Benedictio hæc in Christo completur. Quis nesciat etiam prophetas, & sanctos, vel iustos innumeros de illo genere progenitos, & in hoc apparere fructum

Amos 2. dilectionis qua dilexit Iacob? Ego sum ait ipse apud alium prophetam, qui ascendere vos feci de terra Aegypti & eduxi vos in deserto quadraginta annis, vt possideretis terram Amorræi, &

Roma. 9. suscitaui de filijs vestris prophetas, & de iuuenibus vestris Nazaræos. Nónne hic est multus dilectionis fructus, multitudo prophetarum, exercitus Nazareorum, id est sanctorum, & ipse Christus sanctus sanctorum? Apostolus hoc nescire nos non vult, dicens, quòd eorum adoptio

Deus non sic dilexit Esau. est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa, quorum patres ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula, Amen.

Si istis compares, illos qui de Esau nati sunt, & hæreditatem eius quam in hoc seculo potens hæreditauit. Nónne hæreditas eius veraciter, solitudo siue desertum, & genimina eius dracones deserti sunt? Bene ergo protinus dicit. [Et posui Seir montes eius in solitudinem, & hæreditatem eius in dracones deserti.] Nam vt secundum literam ita factum fuerit, notum non habemus à scripturis videlicet, quòd Idumæa sic destructa fuerit, vt montes eius in solitudinem sempiternam, & hæreditas in dracones deserti redacta sit. Vnde & loquitur adhuc. [Quod si dixerit Idumæa destructi sumus, sed reuertentes ædificabimus quæ deserta sunt, Hæc dicit Dominus exercituum. Isti ædificabunt, & ego destruam, & vocabuntur termini impietatis, & populus cui iratus est Dominus vsque in æternum, & oculi vestri videbunt & vos dicetis, magnificetur Dominus super terminum Israel.] Sicut iam dictum est, hoc ex scripturis, vt litera sonat factum esse comprobari non potest, sed secundum spiritum verum est, secundum spiritualem gratiam manifestum est, quia magnificatus est super terminum Israel, & in comparationem magnificentiæ eius, quam supra iam diximus, & Idumæa, & omnis terrenitas cælesti gratiæ, in qua dilectus est Iacob contraria, destructa & destruenda est. Et isti (ait Dominus) ædificabunt

Ingrati Deo Iudæi. & ego destruam, & vocabuntur termini impietatis, & populus cui iratus est Dominus vsque in æternum. Verùm hæc omnia quæ iam diximus spiritualia bona Iacob, & generi eius collata, carnalibus Iudæis, contra quos hæc prophetia texitur, pro nihilo sunt, & procaciter dicunt. In quo dilexisti nos? Nimirum sicut Psalmista loquitur. & in iracundia terræ loquentes dolos cogitabant, irati sunt & irascantur propter terram quam perdiderunt, & de qua in omnes

Psal. 34. gentes captiui abducti sunt, nec reputant sibi ob suum hoc euenisse peccatum, vt confitentes culpam, cum venia cælestem recipiant gratiam, sed in iracundia dicunt. In quo dilexisti nos? Quod est dicere. Falsum est, non dilexisti nos. Et Dominus deinde loquitur. [Filius honorat patrem, & seruus Dominum suum. Si ergo pater ego sum, vbi est honor meus, & si Dominus ego sum, vbi est timor meus?] Oportuna planè commemoratio contra illos, qui patri dicenti, dilexi vos, tanquam procaciter obiecerunt, in quo dilexisti nos? Est ergo sensus. Flagellantem patrem honorat filius, recipiendo disciplinam eius. Ego flagellaui vos flagellatione, quali pater filios flagellare consueuit, quemadmodum Sapientia dicit. flagellat autem omnem filium quem recipit. Flagellatio hæc est temporalis, qua in hoc seculo flagellamini, à Romanis excidium

Prouer. 3. Hebr. 12. passi & vbique terrarum captiui. Disciplinam hanc vos abijcitis, nec me honoratis, vt reatum confiteamini, & pœnitentiam agatis. Ergo filij non estis, ergo adulteri & non filij estis, quia extra disciplinam estis, animo rebelli, odio crudeli. Item seruus honorat Dominum suum, timendo comminantem illum. Ergo quoniam non estis filij, quoniam disciplinam abijcitis, id

Iudæi nec filij nec serui, sed inimici Dei sunt. est, propter temporalem fafflictionem non recipiscitis, tanquam seruis comminor vobis pœnam sempiternam, gehennam ignis, nec saltem propter hoc timentes pœnitemini. Ergo nec saltem serui estis. Non filij, sed adulteri, non serui, sed inimici estis. [Dicit Dominus exercituum ad vos ò sacerdotes, qui despicitis nomen meum. Et dixistis. In quo despeximus nomen tuum? Offertis super altare meum panem pollutum.] Dominus exercituum, cuius nomen sacerdotes Iudæorum hodie despiciunt, vnde et dicit, qui despicitis nomen meum, Dominus Deus est pater omnipotens, cuius nomen est vt inuocamus, Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, illi despiciunt. Procaciter interrogantibus illis, In quo despeximus nomen tuum Domine? Offertis ait, super altare meum panem pollutum. Verè ex quo in festiuitate Azimorum interfectis Christum, ex eo ò vos Iudæi offertis panem pollutum. Extunc omnis quem offertis panis vester pollutus est, omne quod offertis non sacrificium, sed sacrilegium. omne, inquam, quod offertis, pol-

Mensa Domini sacrificium corporis et sanguis Christi. lutum & immundum est. [Et dicitis, in quo polluimus te? In eo quòd dicitis, Mensa Domini despecta est.] Quæ est hodie mẽsa Domini, nisi sacramentũ corporis et sanguinis Domini sacrificiũ panis & vini? Nimirum talis mensa Domini vobis ò Iudæi, despecta est, quia non sunt ibi carnes taurorum, & sanguis vitulorum, & cætera huiusmodi. Propter hoc despecta est vobis illa, quæ veraciter dicitur & est mensa Domini, quia tauri non sunt ibi, non est hircus, aut vitulus illic,

ouis

« ouis, aut columba, siue turtur non sacrificatur ibi. Sed dico. [Si offeratis cæcum ad immolan-
« dum, nónne malum est? Et si offeratis claudum & languidum, nónne malum est? Offer illud
« duci tuo, si placuerit ei, aut si susceperit faciem tuam, dicit Dominus exercituum.] Sine dubio Leuit. 22.
cæcum, claudum, & languidum ad immolandum offerre, si vos interrogem an malum sit, re-
spondetis malum est, non solum quia ratio præsto est, verumetiam quia lex prohibet. Est au-
tem cæcum, claudum, & languidum, omne quod brutum est in comparatione hominis, qui ra-
tionalis est. Quanto magis in comparatione Christi, qui & homo & Deus est, qui Dei virtus & 1. Cor. 1.
Dei sapientia est? Male ergo dicitis, mensa Domini despecta est. Mensam illam despiciores, in
qua sacrificium corpus & sanguis Christi est. Potius vestrum sacrificium despicabile est, quia
sicut iam dictum est, cæcum, claudum, & languidum est. Istud autem sacrificium quod despici-
tis in mensa Domini propter exiguitatem eius quod videtur panis & vini, & videt, & bene
gradiτur & sanum est. Offer, inquit, illud, offer cæcum, claudum, & languidum duci tuo, &
experire si placuerit ei, aut si susceperit faciem tuam, dicit Dominus exercituum. Nimirum non
placebit, non suscipiet illud, imo iniuriam sibi factam reputabit. Quare? Profectó quia cum
haberes in promptu, & offerre posses illud quod & videt, & bene graditur, & sanum est, illud
obtulisti quod cæcum, & claudum, quod languidum est. Sic profecto cum in promptu sit, quod
possis offerre sacrificium valens ad remissionem peccatorum, scilicet, Christi corpus & sangui-
« nem verum, iniuriam mihi facis offerendo pecus brutum, dicit Dominus exercituum. [Et nunc
« deprecamini vultum Domini, vt misereatur vestri de manu enim vestra factum est hoc, si quo-
« modo suscipiat facies vestras, dicit Dominus exercituum.] Hoc est, quod & Petrus in Actibus Acto. 2.
Apostolorum dixit eis. Viri Israelitæ audite verba hæc. Iesum Nazarenum virum approba-
tum in vobis, & cætera vsque pœnitentiam agite, & saluamini á generatióne ista praua. De ma-
nu enim (inquit) vestra factum est hoc, videlicet quód non solummodo cæcum, vel claudum,
aut languidum, verumetiam latronem, seditiosum, & homicidam obtulistis, quia Barrabam Matth. 27.
propter honorem diei festi vitæ donastis, Iesum veró authorem vitæ interfecistis. Deprecamini
« vultum Domini, vt misereatur vestri. [Quis est in vobis, qui claudat ostia, & incendat altare
« meum gratuitó? Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non
« suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis vsque ad occasum, magnum est nomen meum
« in gentibus, dicit Dominus exercituum, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo
« oblatio munda, quia magnum nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum, & vos
« polluistis illud in eo quod dicitis, mensa Domini contaminata est, & quod supponitur con-
« temptibile est cum igni, qui illud deuorat, & dixistis. ecce de labore, & exufflastis illud, dicit
« Dominus exercituum.] Manifestissima de reprobatione sacerdotij Iudaici prophetia est, cum
exprobratione auaritiæ cum dicit. Quis est in vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum
gratuito? Omnia (inquit) lucri causa facitis. & ne illud quidem quod exiguum est, vt est ostia
claudere, ignem altaris incendere, siue afflare, gratuitó facitis, ad mercedem temporalem sem-
per hiantes, vacui à dilectione Dei. Non est mihi (inquit) voluntas in vobis, imó sicut per alium
prophetam dixi. Nunquam quæsiui hæc de manibus vestris. Holocausta arietum, & adipem
pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum, nolui. Item per alium prophe-
tam dixi. Holocautomata vestra addite victimis vestris, & comedite carnes, quia non sum lo- Esaiæ 1.
cutus cum patribus vestris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo
holocaustomatum & victimarum, sed hoc verbum præcepi eis, dicens. Audite vocem meam, & Hiere. 7.
ambulate in omni via quam mandaui vobis. Quanto magis nunc minus suscipiam de manu
vestra, quando manus vestræ plenæ sunt sanguine? Plané non suscipiam, imó auertam oculus
meos á vobis. Incensum vestrum abominatio est mihi. Neomeniam & sabbatum, & festiuita-
tes alias non feram, iniqui sunt cœtus vestri. Calendas vestras & solennitates vestras odiuit ani- Esaiæ 1.
ma mea. Facta sunt mihi molesta. Laboraui sustinens, subauditur per annos quadraginta-
duos. Vix tamdiu sustinere potui, & differre quod oportebat fieri, scilicet vt Romani venirent,
& tollerent vestrum & locum & gentem. Non suscipiam munus vestrum, sed & reiectio mu-
neris vestri nullum infert nomini meo damnum. Ab ortu enim solis vsque ad occasum magnum
est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio mun-
da. Non enim solus Hierosolymis mihi est locus, vbi oporteat adorare, sed in omni loco veri
adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Et offerunt nomini meo oblationem
mundam, oblationem panis & vini, sacramentum corporis & sanguinis redemptoris sui. Hæc Iohan. 4.
obiatio sic est munda, vt exterius nullam habeat cruoris horrorem. Et interius, siue inuisibili- Oblatio munda.
ter mundet cruentam omnis peccati pollutionem. Itaque in gentibus talem oblationem offe- Psal. 17.
rentibus, magnum est nomen meum. vos autem quondam meus populus peculiaris polluistis
illud, & complectur illud. Populus quem non cognoui seruiuit mihi, in auditu auris obediuit
mihi. Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt á semitis suis.
In eo polluistis nomen meum, quód cum sit oblatio munda, & emundans omnia delicta, Vos

dicitis, mensa Domini contaminata est, & quod superponitur contemptibile est, cum igni
qui illud deuorat. videlicet quia in commemorationem fit passionis & mortis Domini, quem
vos occidistis, cum signaculo crucis, in qua vos illum suspendistis. Vnde & ipsum signa-
culum execramini, & torquemini conscientia crudeli. dicitis in cordibus vestris, contami-
natam esse istam quam dicimus mensam Domini, & quod superponitur contemptibile esse
Hiere. 7. dicitis, nimirum quia non carnes eiusmodi quales offerre vos & comedere consueuistis, adden-
tes, vt per alium prophetam dictum est, holocaustomata vestra victimis vestris. Simul cum
dicitur vobis. ignem huius mensæ Domini, ignem esse inuisibilem, ignem Spiritus sancti, con-
temptibile hoc est vobis, quia non apparet visibiliter, nec deuorat sacrificium corporeus ignis.
Et dixistis, *Ecce de labore*. Dixistis (inquam) hoc, & dicitis in cordibus vestris, quia totum mi-
sterium mensæ Domini, quod celebratur in gentibus, cum sit (vt iam dictum est) commemo-
ratio passionis Dominicæ, magnus labor, magnum est tormentum conscientiæ vestræ. Proinde
In quos hæc prophetia scripta est. exufflastis, id est, blasphemastis illud nequissimo flatu magnæ inuidiæ, magnæ iracundiæ. Ne-
scio quomodo ex libro Esdræ possit intelligi, quod secundum hanc literam reuersus de Baby-
lone populus, minorem putauerit esse cultum religionis, quia ornatus templi deerat, & quod
supponebatur, idcirco esse pollutum, quoniam altare tantum fortuitis, & impolitis lapidibus
erat extractum, absque templo, absque vrbis ædificijs, absque extructione murorum, & quod
propter paupertatem murmurantes atque inuiti offerentes dixerunt: Ecce de labore. Nam
1. Esdr. 3. sbi taliter scriptum est, quia sponte obtulerunt in domum Domini ad extruendam eam in loco
suo, & secundum vires suas dederunt, & quia congregatus est populus quasi vir vnus, & ædi-
ficauerunt altare Dei Israel, vt offerrent in eo holocaustomata, sicut scriptum est in lege Moysi
viri Dei, & quia concinnebant in hymnis & confessione Domino, quoniam bonus quoniam
in æternum misericordia eius. omnis quoque populus vociferabatur clamore magno, laudãdo
Dominum. Num ergo illius temporis Iudæi tali fuerunt digni exprobatione? Sed vos ô Iudæi,
Amos 9. vos ô sacerdotes & pontifices temporis pessimi, quibus iuxta prophetam alium, Væ, quia se-
parati fuistis in diem malum, & appropinquastis solio iniquitatis, vos (inquam) sermo iste per-
cutit, quia sermo propheticus est, & enunciabat de futuris, dum hæc loqueretur iste angelus,
CAP. II. iste nuncius Domini. Proinde audiamus quid adhuc dicat. [Et intulistis de rapinis claudum, "
& languidum, & intulistis munus. Nunquid suscipiam illud de manu vestra dicit Dominus ex- "
ercituum. Maledictus dolosus, qui habet in grege suo masculum, & votum faciens immolat de- "
bile Domino, quia rex magnus ego, dicit Dominus exercituum, & nomen meum terribile in "
gentibus. Et nunc ad vos mandatum hoc ô sacerdotes. Si nolueritis audire, & si nolueritis po- "
nere super cor, vt detis gloriam nomini meo, ait Dominus exercituum, mittam in vobis ege- "
statem, & maledicam benedictionibus vestris, & maledicam illis, quoniam non posuistis super "
cor. Ecce ego projciam vobis brachium, & dispergam super vultum vestrum stercus solenni- "
tatum vestrarum, & assumet vos secum.] Ad vos (inquit) mandatum ô sacerdotes, qui do- "
mum patris, quæ debuit esse domus orationis, fecistis speluncam latronum, & inde, id est, de
latrocinio vestro, de rapinis quas de populo rapiebatis boues, & oues, & columbas, & cætera
quæ oblata erant, vendendo his qui de longè venerant, & quod offerrent non habebant, ad
vos (inquam) mandatum hoc. Quia sic faciendo profectò intulistis de rapinis claudum &
languidum, id est, intulistis munus omni contemptu dignum, nunquid suscipiam illud de
Maledicti sacerdotes Iudæorum. manu vestra dicit Dominus? Imò dicam. Maledictus dolosus, qui habet in grege suo mascu-
lum, & votum faciens debile immolat Domino. Quis est qui habet masculum in grege suo, &
debile offert, et debile immolat Domino, nisi vos ô sacerdotes Iudaicæ perfidiæ, qui habetis Chri-
stum incarnatum iam de genere vestro, & adhuc brutũ pecus contenditis offerre Domino? Ma-
ledicti estis ô dolosi, qui illum venisse scientes, vos scire dissimulatis, quòd iam venerit, & non
qualemcunque claudum aut languidum, nõ qualecunque debile, quod est omne pecus brutum,
Hebr. 9. quia non valet ad emundationem peccatorum, verumetiam Barrabam latronem, homicidam,
seditiosum, Domino obtulistis, dimittendo illum pro honore quasi Domini, secundum consue-
tudinem diei festi, & deinde nunquam masculum illum gregis electi Dominum offerre volui-
Psal. 49. stis, potius brutum pecus ingerentes quasi placeat illi, quasi carnes taurorum manducare, & san-
guinem hircorum potare velit. Bene est, quòd ipse rex magnus Dominus exercituum nomen
suum terribile faciens in gentibus, quoniam noluistis audire, quoniam noluistis ponere super
Esaiæ 5. cor veritatem, sed opposuistis claritati eius perfidiæ velamen, & non dedistis nomini eius glo-
riam & honorem, misit in vobis egestatem, mandando nubibus suis, ne pluant super vos im-
brem, sicut nunc patet, quia neque propheticam, neque quamlibet aliam habetis gratiam cæ-
lestem, & maledixit benedictionibus vestris, & iterum maledixit illis, id est, iuxta prophetam,
Hiere. 7. alium duplici contritione vos contriuit, vt non solùm Romani tollerent vestrum & locum &
Psal. 62. gentem, verumetiam maligni spiritus animas auferrent, iuxta illud Psalmistæ veriloquium.
Tradentur in manus gladij, partes vulpium erunt. Bene (inquam) & iustè maledixit benedictio-

nibus vestris, quoniam vos benedictionibus eius maledicere voluistis, & maledixistis quantum
potuistis. Nam quia Spiritus sanctus, qui est ipsa benedictio Domini, dixerat in Psalmo. Be-
nedictus qui venturus est in nomine Domine, vos assumpsistis quasi patrocinium legis dicentis, Psal. 117.
quia maledictus est à Deo qui pendet in ligno, & damnatione patibuli maledictum voluistis Deut. 21.
facere illum, qui venerat benedictus in nomine Domini. Bene omnino proiecit vobis bra-
chium, & dispersit super vultum vestrum stercus solennitatum vestrarum, & assumet vos (ait)
stercus illud secum. Nam quia brachium, id est, armum dextrum bruti pecoris, quod ex lege
vobis fiebat, secundum cæremonias legis solùm habere voluistis, & fortissimum brachium Do-
mini Christum filium Dei reiecistis, & contemptui habuistis. Rectè brachium eiusmodi vobis
tanquam canibus proiecit, ne saltem intus in Hierosolymis porrigeretur vobis, sed foris proie-
ctum vix assequi & rodere possitis captiui atque dispersi, non solennitates meas, sed vestrarum
solennitatum stercus circunferentes, quod & vos ita secum assumpsit, vt sitis possessio vel por-
"tio stercoris, non habentes portionem in terra solennitatis Domini. [Et scietis, quia misi ad
"vos mandatum istud, vt esset pactum meum cum Leui, dicit Dominus exercituum. Pactum
"meum fuit cum eo vitæ & pacis, & dedi ei timorem & timuit me, & à facie nominis mei paue-
"bat. Lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas non est inuenta in labijs eius. In pace & in æ-
"quitate ambulauit mecum, & multos auertit ab iniquitate. Labia sacerdotis custodiunt scien-
"tiam, & legem requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est. Vos autem recessi-
"stis de via, & scandalizastis plurimos in lege. Irritum fecistis pactum Leui, dicit Dominus ex-
ercituum.] Quorsum ista commemoratio Leui tam bona? Nimirum vt sacerdotes, quos cul-
pa omnino degenerasse demonstret à fide vel iustitia paterna, nec ad patres pertinere filiorum
vituperationem, nec filijs vtique malis communem esse paternæ iustitiæ laudem. Ac si dicat,
Quoniam ostia mea clauditis, & altare meum incenditis, decimas à populo suscipientis, hære-
ditario iure secundum carnem filij Leui, putatis vos mihi esse sicut fuit Leui, sicut fuerunt Moses,
& Aaron, & Phinees, & cæteri temporum illorum homines siue sacerdotes vestri maiores de Ezech. 18.
tribu Leui, quasi non aliunde mihi placuerint, nisi ex eo, quod vos tractatis, ministerio cruenti
sacrificij. Non ita est. Scietis & experimento discetis, quia misi ad vos mandatum istud, vt
esset pactum meum cum Leui. Cuiusmodi pactum? Vtique non pactum ostia claudendi &
altare incendendi, mactandi pecora & manducandi carnes, sed pactum vitæ & pacis, & hoc pa-
ctum meum cum eo fuit. Quomodo fuit? Dedi ei timorem, & timuit me, à facie nominis Saerdotale
mei pauebat. Lex veritatis erat in ore eius, & iniquitas non est inuenta in labijs eius. In pace & officium.
in æquitate ambulauit mecum, & multos auertit ab iniquitate. Hæc omnia sacerdotalia sunt,
quæ vos non habetis. Ergo sacerdotes non estis. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & le-
gem requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est: Vestra autem labia non cu-
stodiunt scientiam, non est lex in ore vestro, quam annunciare, est angelicum officium implere,
imò recessistis de via quæ est Dei scientia, & scandalizastis plurimos in lege. Etenim sicut per Esaiæ 42.
alium prophetam dictum est, laqueus iuuenum omnes vos, Ergo sacerdotes non estis. Irritum
fecistis pactum Leui, irritum (inquam) non ipsi Leui, sed vobismetipsis, vt nihil vobis prosit esse
secundum carnem filios Leui. Scire debemus quando sit factum, quod nunc dicit, pactum
meum fuit cum Leui, videlicet quando post egressum de Aegypto venientes ad montem Sinai,
ascenderunt Moyses & Aaron, Nadab & Abiu, qui erant de tribu Leui, & septuaginta de senio-
rib. Israel, & viderunt Deum Israel. Dixitque Dominus ad Moysen. Ascende ad me in montem & Exodi. 24.
esto ibi, daboque tibi tabulas lapideas & legem ac mandata quæ scripsi, vt doceas filios Israel. Hoc
fuit pactum vitæ & pacis. Quæ autem post vituli reatum mandauit, non pertinent ad pactum
vitæ & pacis. Vnde apud Ezechielem hæc & alia taliter distinguit. Eieci ergo eos de terra Ae-
gypti, & eduxi in desertum, & dedi eis præcepta mea, & iudicia mea ostendi eis, quæ faciat ho- Ezech. 20.
mo & viuat in eis. Deinde subsequitur. Et irritauerunt me domus Israel in deserto, scilicet
faciendo vitulum & adorando illum. In præceptis meis (inquit) non ambulauerunt, & iudi-
cia mea proiecerunt quæ faciens homo viuet in eis. Ergo & ego dedi eis præcepta non bona,
& iudicia in quibus non viuent. Diligenter animaduertenda sunt hæc, qualia sint præcepta quæ
dedit ante, & qualia quæ dedit post reatum vituli, & tunc certius patebit quantum distet illud,
vndè collaudatur Leui dicendo. Pactum meum fuit cum eo vitæ & pacis, & illud in quo glo-
"riantes sacerdotes impij, putabant se apud Deum sic esse vt fuit Leui. Sequitur. [Propter quod
"& ego dedi vos contemptibiles, & humiles omnibus populis, sicut non seruastis vias meas, &
"accepistis faciem in lege. Nunquid non pater vnus omnium nostrum. Nunquid non vnus
"Deus creauit nos. Quare ergo vnusquisque nostrum despicit proximum suum, violans pa-
"ctum patrum nostrorum?] Propter quod (inquit) quoniam irritum fecistis pactum Leui, &
ego dedi vos contemptibiles & humiles omnibus populis, sicut supra testatus sum, dicens.
Ecce ego proijciam vobis brachium, & dispergam super vultum vestrum stercus solennitatum

Accepiſtis faciem in lege. vestrarum. Et notandum, quòd inter omnia quæ fecerunt, non ſeruando vias Domini, ca-
pitulum iſtud imputat prò magno crimine, & accepiſtis faciem in lege. Hanc etenim iniuſti-
tiam & iniquitatem illorum, ipſe Dominus omnium pro nobis pauper factus, expertus con-
Iohan. 7. tra ſemetipſum, dicebat illis, Et in ſabbato circunciditis hominem. Si circuncisionem accipit
homo in ſabbato, vt non ſoluatur lex Moysi, mihi indignamini, quia totum hominem ſanum
feci in ſabbato. Nolite iudicare ſecundum faciem, ſed iuſtum iudicium iudicate, videlicet vt
non plus authoritatis in minori facto concedatis Mosi, propter quod dux fuit, & iudicem ſu-
per vos illum Deus conſtituit, quàm mihi in maiori facto, pro eo quòd ego non iudico quen-
quam, imò dico, quis me conſtituit iudicem aut diuiſorem ſuper vos. Hoc enim erat accipere
Lucæ 12. faciem in lege, propter humilitatem faciei eius, facta eius quamuis præclara contemnere, &
alterius facta minora, ſcilicet Mosi, propter claritatem vultus eius, importuna adulatione ma-
gnificare & dicere, Nos ſcimus quia Mosi locutus eſt Deus, hunc autem neſcimus vnde ſit. In
Iohan. 9. communibus quoque rebus iniquum eſt faciem accipere. Hinc Iacobus dicit. Si dixeritis di-
Iacobi 2. uiti, tu ſede hic bene, pauperi autem dicatis, tu ſta illic, aut ſede ſub ſcabello pedum meo-
rum, nónne iudicatis apud voſmetipſos, & facti eſtis iudices cogitationum iniquarum? Con-
tra huiuſmodi iniquitatem rectè inuehitur, dicens. Nunquid non pater vnus omnium no-
ſtrum? Nunquid non Deus vnus creauit nos? Quare deſpicit vnuſquiſque fratrem ſuum, vio-
Hebr. 11. lans pactum patrum noſtrorum, ſubauditur, qui ex humilitate Deo complacuerunt, qui non
ex facie, ſed ex fide amici Dei facti ſunt, qui peregrinando in paupertate ſpiritus, terram nobis
poſsidendam acquiſierunt? Videte quàm ſit incongruum, filios humilium & peregrinorum
ſuperbire in acceptione perſonarum. Sequitur. [Transgreſſus eſt Iudas, & abominatio facta »
eſt in Iſrael & in Hieruſalem, quia contaminauit Iudas ſanctificationem Domini quam dilexit, »
& habuit filiam Dei alieni. Diſperdat Dominus virum, qui fecerit hæc, magiſtrum & diſcipu- »
1. Eſdr. 6. 10. lum de tabernaculis Iacob, & offerente munus Domino.] Parum eſt, ad iſtam declamationem »
ſolum illud reſpicere, quòd reuerſi de Babylone in eo transgreſsi ſunt, quòd quidam ſacerdo-
tes & Leuitæ tulerunt de filiabus Chananæorum cæterarùmque gentium, & de filijs ſuis, &
commiſcuerunt ſe cum populis terrarum. Parum, inquam, eſt illud ſolùm reſpicere, quoniam
hæc verba ſunt authoritatis propheticæ, verba ſunt Spiritus ſancti, ad ſpiritualia ſemper & cæ-
Filia Dei alieni, lex cærimoniarũ ſine fide. leſtia tendentis. Itaque ſicut decet maieſtatem loquentis de ſpiritualibus, cœptus ſermo totus
ſpiritualibus intentus ſit. Quomodo habuit Iudas filiam Dei alieni? Quæ eſt illa filia Dei a-
lieni? Profectò lex cærimoniarum ſine lege fidei, filia eſt Dei alieni. Vbi Iudas legem fidei con-
tempſit, per quam primus Abraham Deo complacuit, & legem cæremoniarum in cibis & poti-
bus, & iuſtitijs carnis retinuit, ibi transgreſſus eſt, & extunc habet filiã Dei alieni, ex quo Chri-
ſtum occidit, quia quicquid extunc obſeruare videtur in cæremonijs eiuſmodi, non eſt religio
viri Dei, ſed religio Dei alieni, abominatio & contaminatio ſanctificationis Domini, quam di-
lexit peruerſa dilectione, vt mallet Chriſtum occidere, quàm ſanctificationem loci vel gentis
amittere ſecundum timorem quem finxit, dicens. Si dimittimus eum ſic, venient Romani &
Iohan. 11. tollent noſtrum & locum & gentem. Diſperdat (inquit) Dominus virum qui fecerit hoc, &
ita factum eſt. Nam diſperſi ſunt, tam magiſter quàm diſcipulus, & offerens munus Domini,
id eſt, tam ſeniores quàm populus, tam phariſæus quàm pontifex. diſperſi ſunt, inquam, tam de
terrenis quàm de cæleſtibus tabernaculis Iacob. At audiamus adhuc incrementum ſceleris,
exaggerationem criminis. Ait. [Et hoc rurſum feciſtis. Operiebatis lachrymis altare Do- »
mini, fletu & mugitu, ita vt vltra non aſpiciam ad ſacrificium, nec accipiam placabile quid »
de manu veſtra, & in die iſta. Quam ob cauſam? Quia Dominus teſtificatus eſt inter te & »
vxorem pubertatis tuæ, quam deſpexiſti, & hæc particeps tua & vxor fœderis tui.] O quanta »
Ira Dei in Iudæos. ira, quanti zeli Domini iracundia. Hoc, inquit, rurſus feciſtis. Auſi fuiſtis flere in oculis meis,
auſi fuiſtis mugire in auribus meis, auſi fuiſtis operire lachrymis altare Domini. Quanta eſt
hæc ira, clementiſsimum Dominum dicere, hoc feciſtis, flendo & mugiendo me ad maiorem
iracundiam concitaſtis, & ita concitaſtis ne vltra aſpiciam ad ſacrificium, nec accipiam placa-
Fletus Iudæorum ſceleratus. bile quid de manu veſtra? Quantum eſt miraculum? Quales ſunt lachrymæ, qualis fletus,
qualis mugitus miſerorum, qui tam grauiter offendit miſericordiæ Dominum? Sed non mi-
Geneſ. 27. remur. Nam iſtorum fletus ſceleratus & criminoſus eſt, quia venit de amore præſentis ſeculi,
contemptum habens futuri. Talis erat fletus & eiulatus Eſau, quippe qui tam diu fleuit &
eiulauit, donec pater Iacob dixerat illi. In pinguedine terræ, & in rore cæli deſuper erit be-
nedictio tua. Hinc eſt ira Dei, ira iuſta, cuius iuſtitiæ cauſam continuò ſubtiliter inſinuat. Di-
centibus enim, quam ob cauſam lachrymis noſtris offenſus non aſpicies ad ſacrificium, nec ac-
cipies placabile quid de manu noſtra, reſpondet & dicit. Quia Dominus teſtificatus eſt inter
te & vxorem pubertatis tuæ quam deſpexiſti, & hæc eſt particeps tua & vxor fœderis tui.
Et eſt ſenſus, Vxorem pubertatis, vxorem quam prius nouiſti, tu deſpexiſti, quia fidem per

quam

quam pater tuus Abraham Deo complacuit, in qua Deus patres nostros elegit & assumpsit, tu Vxor pu-
reliquisti. Nónne ioter te & huiusmodi vxorem tuam Deus testificatus est? Non enim per le- pertatis, fi-
gem promisio Abrahæ & semini eius, vt hæres esset mundi, sed per iustitiam fidei. Siquidem des Abra-
quando credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam, & sicut ibidem scriptum est, hæ.
in die illo pepegit Dominus fœdus cum Abraham, dicens. Semini tuo dabo terram hanc, non- Roma.4.
dum lex data erat, sed necdum ipse Abraham circuncisus erat, & proinde rectè dixerim, fidem Genes.5.
fuisse vxorem pubertatis tuæ participémque tuam, & vxorem fœderis tui, inter quam & te te- Roma.10.
stificatus est Dominus, id est, testamentum fecit. Tu autem illam despexisti, & cum per fidem in
Abraham iustificatus sis, tu per legem cōtempta fide iustificari contendis, quód est iustitiā tuam
velle statuere, & iustitiæ Dei nolle subiici. Quomodo ergo audes operire lachrymis altare Do-
mini, flere in oculis Domini, & mugire in auribus Domini, adulter legis, contemptor fidei?
« [Nónne vnus fecit, & residuū spiritus eius? Et quid vnus quærit, nisi semen Dei?] Quod est di-
« cere, Nónoe vnus idemq́ est Deus, qui & cum illa iam dicta vxore pubertatis tuæ testificatus est,
& testamentum fecit, & cuius spiritus residuum, id est, nouum testamentum fecit? Et iste & spi-
ritus eius, cū sit Deus vnus quid quærit, nisi semen Dei, id est, nisi vt credas in filiū Dei? Hoc quæ-
rit Deus pater, qui primum testamētum fecit, hoc quærit Spiritus sanctus, qui residuum, hoc est,
qui secundum testamētum fecit, vt credas in Filium Dei, sisq́ cultor & amator vnius indiuiduæ
« trinitatis. [Custodite ergo spiritum vestrum, & vxorem adolescentiæ tuæ noli spernere. Cúm o-
« dio habueris, dimitte, dicit Dominus Deus Israel. Operiet autem iniquitas vestimentum eius, di- 2.Cor.3.
« cit Dominus exercituum. Custodite spiritum vestrum, & nolite despicere.] Spiritum vestrum, Galat.5.
inquit, id est, fidem patrum vestrorum, quæ tanto lege cæremoniarum siue litera legis, quanto
spiritus carne melior est, custodite, si vultis viuere, quia videlicet litera occidit, spiritus autem
viuificat. Et vxorem huiusmodi, vxorem adolescentiæ tuæ, quæ per dilectionem operando pa-
rit filios vitæ, noli despicere. Quam tunc despicis, dum iustitiam tuam volens statuere, iustitiam
Dei, quæ est iustitia fidei, pro nihilo ducis, & huic subiici oon vis, cum tamen hæc vxor adoles-
centiæ tuæ sit, quia per haoc adoleuisti placitam in patribus quadringentos & triginta annos an
tequam fieret lex. Tot enim anni fuerunt ante datam legem, à verbo promissionis quod Abrahæ
creditum est. Noli ergo despicere, sed custodi, id est, dilige. Cæterùm si odio habueris, dimitte. Matth.19.
Nam sicut de vxore carnis propter duritiam tuam concessum est tibi, vt dimittas eam si odio Deut.24.
habueris, ne fortè occidas si tenere compellaris, ita & de ista vxore spiritus tui dico tibi, dimitte
cum odio habueris, vt si in Christum credere non vis, saltem credentes noo persequaris. Tole- Acto.15.
rabilius quoque est in Christum non credere, quàm ira fidem eius suscipere, vt seruituti velis
subiicere, eique circuncisionem & cæteras legis cæremonias superpooere, quód secundum actus
apostolorum quidam, quamuis pauci, qui crediderant, non minima seditione facta apostolis,
persecutionem apostolis conati sunt efficere. Et concedendo quidem dixit, Cum odio habue-
ris, dimitte, sed ne ipsa concesio videretur odientem excusare, conuersus ad auditores. Operiet
autem, ait, ioiqnitas vestimeutum eius, id est, iniquitas odio habentis vxorem huiusmodi, ma-
nifesta fiet omnibus, & ab omni seculo denotabitur. Mox ad eosdem conuersus, inculcat & re-
plicat quod dixerat. Custodite, inquiens, spiritum vestrum, & nolite despicere, potius despici-
« re literam occidentem, sequimini autem & custodite spiritum viuificantem. Sequitur. [Labora-
« re fecistis Dominum io sermonibus vestris, & dixistis. In quo enim fecimus eum laborare? In eo
« quod dicitis, Omnis qui facit malum, boous est in conspectu Domini, & tales ei placent. Aut cer-
« tè vbi est Deus iudicij?] Multos fuisse in populo Iudæorum, etiam ante hanc vltimam impieta-
rem, qua Christum occiderunt, & apostolos eius persequeotes, verbum eius repulerunt, qui dice
rent. Omnis qui facit malum, bouus est io conspectu Domini, & tales ei placent, illud indicat de
libro Machabæorum taliter dictum. In diebus illis exierunt ex Israel filij iniqui, & suaserunt
multis, dicentes. Eamus, & disponamus testamentum cum gentibus quæ circa nos sunt, quia 1.Mach.1.
ex quo recesimus ab eis, inuenerunt nos multa mala. Et abierunt ad regem, & dedit illis pote-
statem, vt facerent iustitias gentium. Secundum illas siue ex persona talium in. LXXII. psal.
dicitur. Quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns. Item, Quomodo scit Deus, & si
est scientia in excelso? & cætera. Sic loqui, & sic existimare & dicere, vbi est Deus iudicij? eorum
est qui omnino à fide sunt alieni. Non est, aiunt, in rebus humanis prouidentia. Omnia casu fe-
runtur incerto, nec Dei iudicio gubernantur, quin potius mali ei placent, & boni displicent.
Quantum offendat Deum, sermo vel sensus huiusmodi vehementer insinuat, cum dicit La-
borare fecistis Dominum in sermonibus vestris, Cum hæc & his similia Deus pater, Deus spi-
ritus sanctus diceret per prophetas ad sacerdotes, & carnes eorum immolatitias reprobaret.
Iamdudum & interea loquebatur ad opus salutis nostræ præparans se filius vnigenitus, & di-
cebat illud in Psalmo. Holocaustum, & pro peccato ooo postulasti, tunc dixi. Ecce venio. Psal.39.
« Ad hoc dictum valde congruit hoc responsum patris. [Ecce ego mitto angelum meum, & præ- CAP.III.

parabit viam tuam ante faciem tuam.] Hunc angelum esse Iohannem, testatur ipse Dominus, dicens. Quid existis videre, prophetam? Etiam dico vobis, & plus quàm prophetam. Hic est
Matth. 11. enim de quo scriptum est. Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante faciem tuam. Itaque reprobato veteri sacerdotio, dum sacerdotium melius introducitur, homo genere sacerdos præmittitur præparare viam sacerdotio vero, sacerdoti magno, de quo & protinus dicit. [Et statim veniet ad templum suum dominator, quem vos quæritis, & angelus testamenti quem vos vultis.] Et notandum quod dicit, statim, non enim longa mora interfuit, sed statim, scilicet mense sexto, id est, sexto mense à conceptione Iohannis iste
Supra 7. conceptus, sexto mense à natiuitate Iohannis iste natus est. Vterque angelus, quia vterque sacerdos, vterque custodiens sciens scientiam, iuxta quod supra dictum est. Labia sacerdotis custo-
Christus Dominatur. diunt scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est. Vterque (inquam) angelus, sed non pari modo. Ille enim tantum homo sacerdos, iste autem & Dominator & sacerdos, id est, Dominus & Deus, & homo sacerdos. Vndè & litera modum vtriusque rectè discernit, dum de illo dicit hoc tantum, Ecce ego mitto angelum meum, de isto autem, & statim veniet ad templum suum Dominator quem vos quæritis, & angelus testamenti quem vos vultis. Ad quos autem loquitur dicens, quem vos quæritis, nisi ad veros filios Leui, quorum dulciter postmodum mentionem facit, ad eos qui expectabant redem-
Lucæ 2. ptionem & consolationem Israel, qualis illo tempore Simeon iustus extitit. Quid porrò est,
Veniet ad templum, id est, ad sacerdotium primogenitorum. veniet ad templum sanctum suum, nisi veniet ad sacerdotium suum? Hic enim primogenitus est. Primogenitorum autem erat sacerdotium, & ante Mosen, & ante Abraham. Vnde & Melchisedech, qui sacerdos altißimi extitit, affirmatur, quòd ipse fuerit Sem, qui fuit primogenitus Noe. Iuxta hunc morem sacerdos esse debebat Esau, cum esset primogenitus, sed hæc primogenita supplantauit ei minor frater eius. & vestes illæ, de quibus scriptum est, Et vestibus Esau
Genes. 27. valde bonis, quas apud se habebat domi Rebecca, induit eum, vestes sacerdotales fuisse creduntur. At vbi lex venit, primogeniti à sacerdotio vacare sunt iussi, & precio redimi, quia sacerdotij functione nihil poterant mundo conferre. Subintrauit autem in sacerdotium & in omne ministerium cultus diuini tribus Leui, quæ aliquid contulerat, quia videlicet Moses &
Exodi 13. Aaron de tribu Leui existentes, populum ab Aegyptiaca seruitute solutum eduxerant ad immolandum Domino, quod & per eorum constitutionem facere cœperunt in deserto. Parum quidem contulerant populum illum educendo, & parum conferebant, carnes aut sanguinem hircorum animalium sacrificando, sed non illo tempore sacrificium aliud fuerat quod sufficere posset prò peccato. Vbi venit sacrificium valens, rursus remoueri debuit sacrificium carnis & sanguinis, cum sacerdotibus non quærentibus sacrificium fidei, & primogenitus vnus honorem primogeniti, scilicet sacerdotium suscipere debuit, vnus idémque et primogenitus omnium,
Lucæ 2. & sacerdos & sacrificium. Quod sciens diuinus euangelista cum dixisset de illa, quam virginem concepisse narrauerat. Factum est autem, cum essent ibi, impleti sunt dies vt pareret, statim subiunxit: Et peperit filium suum primogenitum. Igitur primogenitum ante omnem
Roma. 8. creaturam, primogenitum in multis fratribus, & ideo sacerdotem dignum venientem ad tem-
Coloss. 1. plum suum, ad sacerdotium suum. [Ecce venit, dicit Dominus exercituum. Et quis poterit cogitare diem aduentus eius?] Verè nullus, nisi cui vel per angelum, vel per semetipsum reue-
Matth. 1. lauerit Spiritus sanctus, sicut per angelum Ioseph filio Dauid, sicut per semetipsum iusto Si-
Lucæ 2. meoni reuelauit. Veniet enim occultus, veniet sicut mitis & humilis corde. Nulla scilicet pompa præcedente vel subsequente, nulla clamoris vel contentionis tuba personante. [Et quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans, aut quasi herba fullonum. Et sedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui. Et colabit eos quasi aurum & quasi argentum, & erunt Domino offerentes sacrificia in iustitia. Et placebit Domino sacrificium Iu-
Matth. 6. da & Hierusalem, sicut dies seculi, & sicut anni antiqui.] Quis, inquit, stabit ad videndum eum? Verè non sacerdotium, non ciuitas, non templum eorum, qui oculos non habebunt ad vi-
Lucæ 12. dendum eum, qui nequam habebunt oculum & totum corpus tenebrosum. Ipse enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum, id est, ignem mittens in terram, scilicet Spiritum sanctum qui consumet incredulos, velut ignis conflatorium. credentes autem velut herba fullonum emundabit gratia remißionis peccatorum, & velut ignis conflans zelo bono, feruentes amore cælestium bonorum faciet ardentes, vt deinde dicit, & sedebit conflans & emundans argentum. Hoc repetit dicendo, & purgabit filios Leui. Sicut enim argentum in manu artificis vel argentarij, sic filij Leui, id est, omnes ministri Domini in manu huius Dominatoris Domini. Quomodo, vel in quo purgabit eos? colabit eos, inquit, quasi aurum & quasi argentum.
Sacerdotium vetus, liquor feculentus. Quod colatur, nimirum idcirco colatur, vt à bono liquore omnis feculentia separetur. Et quid erat sacerdotium prius, nisi liquor feculentus? De optimis sacerdotibus loquamur. Optimi sacerdotes Aaron & Phinees, & multi alij, nouisimusque Zacharias pater Iohannis extiterunt,

eorumque

eorúmque ministerium sic fuit quasi aurum, quasi argentum, sed aurum non defecatum, argentum feculentum. Ibi namque erat fidei aurum, scientiæ vel boni sermonis argentum, sed erant admixtæ feces cæremoniarum carnalium. Colabit igitur aurum, colabit argentum suum, id est, Ezech. 20.
reiectis cæremonijs carnis, & præceptis non bonis, de quibus superius dictum est, in quibus vita non fuit, reseruabit sacerdotio suo solummodo fidei aurum, & præceptorum bonorum argentum. Non solum autem eiusmodi cæremoniarum, sed & omnium peccatorum feces excolabit Quid & qualiter offerunt sacerdotes Christi.
de cordibus sacerdotum suorum, & offerentes erunt Domino sacrificia in iustitia, non in sua sed in Dei iustitia, in corpore & sanguine Iesu Christi, qui est ipsorum iustitia. Et placebit Domino sacrificium Iuda & Hierusalem, sicut dies seculi, & sicut anni antiqui, id est, non per legem factorum, sed per legem fidei iustificabuntur & glorificabuntur sacerdotes noui testamenti, qui Rome.4.
Iuda & Hierusalem merebuntur vocari. Per quam videlicet legem fidei, priusquam subintraret carnalium cæremoniarum lex, placuerunt dies seculi, & anni antiqui, id est, homines sancti, & lucidi patres, & patriarchæ splendidi, non solum à Mose vsque ad Abraham, sed ab Abraham vsque ad Noe, vsque ad Abel, quorum videlicet dierum siue annorum, id est, sanctorum siue sanctissimorum numerus quantus sit vel fuerit, Deus scit. Hoc autem scire debemus, quia sicut illi placuerunt, ita & nos placere debemus per legem fidei. Econtra quid vobis erit ô sacerdotes carnis, hostes spiritus, inimici fidei? Nimirum id quod sequitur. [Et accedam ad vos in iudicio, & ero testis velox maleficis, & adulteris, & periuris, & qui calumniantur mercedem mercenarij, viduas & pupillos opprimunt, nec timuerunt me dicit Dominus.] O Psal.142.
quàm durè sonant, accedam ad vos in iudicio. Non intres in iudicium cum seruo tuo o Domine, ait ille qui orat in spiritu & veritate. Alius quoque laudem ex Deo & testimonium habens iu- Iob 9.
stitiæ, scilicet beatus Iob, Etiam si habuero (inquit) quippiam iustum, non respondebo, sed meum iudicem deprecabor. Item. Si voluerit homo contendere cum eo, non poterit ei respon- Ibidem.
dere vnum pro mille. Si hoc dicunt & veraciter dicunt homines sancti, dies seculi, & anni antiqui, quid facient malefici, & adulteri, & periuri, et qui calumniantur mercedem mercenarij, viduas, & pupillos opprimunt, nec timuerunt me dicit Dominus, quibus vel contra quos talium criminum non solum Iudex, verumetiam testis ero velox? Et verè testis, quia vidi & audiui, Tristis velox Deus.
quia sicut quondam dixi. Descendam & videbo, vtrum clamorem Sodomorum & Gomorræ, Genes.18.
qui venit ad me, opere compleuerint, aut non est ita vt sciam. Ita & nunc, imo & magis nunc Esaiæ 7.
descendi, butyrum & mel comedi, vt scirem reprobare malum & eligere bonum, & talia comedendo, id est, cum hominibus conuersando, iam didici, iam in memetipso expertus sum, verum etiam esse clamorem quem audiui, de sanguine iustorum & prophetarum, quos occidistis, & hinc ero testis velox, quia vidi & audiui, quia portionem meam ego quoque de manibus vestris accepi. [Ego enim Dominus & non mutor, & vos filij Iacob non estis consumpti] Et hoc est verum & iustum iudicium, quia ego Dominus de bono in malum non possum mutari, & econtra, vos de malo in bonum non estis mutati. Sicut quæro nunc, ita & semper quæsiui iustitiam fidei, & econtra vos, sicut recessistis nunc, ita & semper Spiritui sancto dura ceruice & incircuncisis auribus resistitis. Inde dico, quia non estis consumpti, id est, nô estis mutati. [A diebus enim patrum vestrorum recessistis à legitimis meis, & non custodistis.] Hoc idem Stephanus prothomartyr manifestius ac pro tempore & re acerbius dicit. Dura ceruice & incircun- Acto. 7.
cisis cordibus & auribus, vos Spiritui sancto restitistis, sicut patres vestri & vos. Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant de aduentu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositionem angelorum, & non custodistis. Sequitur. [Reuertimini ad me, & reuertar ad vos, dicit Dominus.] Quale est hoc dicere iustis, dicere his qui in se confidunt, tanquam iusti. Nimirum iniuria videtur eis quod dicitur, reuertimini, quippe cum propter carnē Abrahæ videntur sibi Dei esse peculiares & proprij, suósque infantulos de carne luxuriosa scaturientes vermiculos ostentantes, ridere sibi & nobis dicere solent. Isti sunt infantes filij Dei. Sequitur ergo. [In quo reuertemur?] Subauditur, etenim subaudiri volunt, nusquam diuertimus, Deo proximi sumus, Filij Abrahæ sumus, vnum patrem habemus Deum. Quomodo, vel in quo magis appropinquare Deo possu- Iohan.8.
mus? Econtra Dominus. [Si affiget homo Deum, quia vos configitis me?] Quod est dicere, Imò nimis auersi atque peruersi, sine exemplo vos auersi, & contra me versi estis. Nullus enim vnquam homo præter Iudæum, nulla vnquam gens præter gentem Iudæam, Dominum suum affixit, Deum suum ligno suspēdit. Vos me afflixistis, vos me in ligno affixistis. [Et dixistis In quo cōfiximus te? in decimis, & in primitiuis, & in penuria vos maledicti estis, & me & vos cōfigitis gens tota.] Et est sensus, Quia vos redargui decimantes mentam, & rutam, & anetum, & cimi- Matth.23.
num, & relinquentes quæ grauiora sunt legis, iudicium & charitatem Dei, idcirco vos me Deum vestrum confixistis, propter penuriam, quam timuistis, vel timere vos simulastis, dicentes. Ne forte veniant Romani, & tollant nostrum locum & gentem. Proinde vos maledicti estis, ita vt

Iohan. 11. ferè nemo sit qui nesciat vos esse Cain, ad quem dictum est. Vox sanguinis fratris tui clamat
Iudæi sunt vt Cain. ad me de terra. Nunc igitur maledictus eris super terram, quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. Cum operatus fueris terram, non dabit fructus suos. Vagus & profugus eris super terram. Mirum quòd ita vagi & profugi super terram, ô maledicti adhuc me configitis gens tota, gens quasi diabolo coniurata, & vno blasphemiæ spiritu imbuta. Cum enim contra me quem confixerunt patres vestri, vos filij nequam simile & non minus odium spiratis, & blasphematis vbi audetis, profectò me configitis, nec minus quàm patres vestri, qui me præsentem & visibilem confixerunt, crimen habetis o desperati & præ desperatione insani, vt iam dictus ille Cain qui dixit. Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Ego verò econtra dico, & veniæ ianuam, misericordiæ ostium aperio vobis, dicendo. [Inferte omnem decimam in horreum, & sit cibus in domo mea, & probate me super hoc, dicit ,, Dominus. Si non aperuero vobis chataractas cæli, & effudero vobis benedictionem vsque ad ,, abundantiam. Et increpabo pro vobis deuorantem, & non corrumpet fructum terræ vestræ ,,
Matth. 23. nec erit sterilis vinea in agro, dicit Dominus exercituum, & beatos vos dicēt omnes gentes. Eri- ,, tis enim vos terra desiderabilis, dicit Dominus exercituum.] Dixi hoc, & dico. Ne faciatis sicut hactenus fecistis, decimando mentam, & anetum, & ciminum, & relinquendo quæ grauiora sunt legis, iudicium, misericordiam, & fidem. Hæc oportuit facere, & illa non omittere. Omnem igitur decimam, omnem (inquam) inferte in horreum, & sit cibus in domo mea, non solus cibus corporalis ex rebus corporalibus, quæ debentur vobis, verumetiam quod melius & quod prius est cibus, spiritualis ex rebus spiritualibus, quas Deo debetis iudicio, misericordia, & fide, & cæteris huiusmodi, & tunc probate me super hoc, imò & sicut per alium Prophetam
Esaiæ 1. dixi. Venite & arguite me, dicit Dominus. Si non aperuero vobis chataractas cæli, si non fe-
Matth. 6. cero cætera quæ dixi, nisi varaciter dixerim alibi. Primum quærite regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis. Vos autem regnum Dei non quæritis, & insuper pro temporalibus bonis impiè murmuratis. Sequitur. [Inualuerunt super me verba vestra dicit ,, Dominus, & dixistis. Quid locuti sumus contra te? Et dixistis. Vanus est qui seruit Deo, & ,, quod emolimentum, quia custodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes coram ,,
Iudæi gentibus inuident salutem. Deo? Ergo nunc beatos dicimus arrogantes, siquidem ædificati sunt facientes impietatem, & ,, tentauerunt Dominum, & salui facti sunt.] Notum & manifestum est, Iudæos salutem gen ,, tium semper odisse, & propter salutem gentium, propterea nobis, quia pœnitentiam nobis
Lucæ 15. Deus ad vitam donauit, indignatos esse illos, & nolle suscipere gratiam Dei. Hoc vel ex illa parabola satis comprobatur cuiusdam hominis habentis duos filios, ex quibus adolescentiorem peregrè profectum cum sua portione substantiæ, & reuersum postquam dissipauit eam viuendo luxuriosè, cum suscepisset pater, & magnum pro reuersione eius couiuium celebraret, indignatus senior frater nolebat introire, rogantique patri hæc respondit, Ecce tot annis seruio tibi, & nunquam mandatum tuum præteriui, & nunquam dedisti mihi hœdum, vt cum amicis meis epularer. Sed postquam filius tuus hic, qui deuorauit substantiam suam cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum saginatum. Nónne verba hæc similia sunt his, vanus est qui seruit Deo. & quod emolimentum, quia custodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes coram Deo, ergo nunc beatos dicimus arrogantes, siquidem ædificati sunt facien-
Iohan. 8. tes impietatem, & tentauerunt Dominum, & salui facti sunt? Hoc enim est dicere. Ecce nos filij Abrahæ, nos vnum patrem habentes Deum, tot annis seruiuimus Deo patri nostro, & nunquam mandatum eius præteriuimus, & nullum emolimentum inde nobis est. gentes autem quæ non seruierunt ei, ecce beatæ sunt. & cum impietatem fecerint, ecce ædificatæ sunt. & quocunque pergimus, quocunque nos vertimus, audimus symphoniam & chorum, videmus celebrari cum illis magnum Dei conuiuium, stolam primam, annulum & calciamenta, cuncta sacerdotalia, cuncta regalia populo alieno data sunt. Verba hæc vestra, verba inuidiæ vestræ inualuerunt (inquit) super me, quæ locuti estis contra me, & ita inualuerunt super me, vt non possim vobiscum quicquam facere, nisi quod ex vobis paucissimos conuerti (sicut euangelista Marcus) vtique diuinitus quodam loco dixit de me. Et non poterat ibi virtutem vllam facere,
Marci 6. nisi paucos infirmos impositis manibus curauit, & mirabatur propter incredulitatem illorum. [Tunc locuti sunt, timentes Deum vnusquisque cum proximo suo, & attendit Dominus, & au- ,, diuit & scriptus est liber monimenti coram eo timentibus Deum, & cogitantibus nomen eius.] ,,
Acto. 11. Quid locuti sunt timentes Deum? Nimirum glorificauerunt Deum, dicentes. Ergo & gentibus
Lucæ 15. pœnitentiam dedit ad vitam: & laudauerunt clementiam, & sententiam patris irreprehensibilem, dicentis, Manducemus & epulemur, quia hic filius meus mortuus erat & reuixit, perierat & inuentus est. Quinetiam te seniorem fratrem pro reuersione & susceptione iunioris
* Fortè, prætereat. indignantem & murmurantem & dicentem, Quod nunquam mandatum meum* præteriens, fortiter conueniunt huiuscemodi verbis. Propter quod inexcusabilis es ô homo, omnis qui indicas.

cas. In quo enim iudicas alium, teipsum condemnas. Eadem enim agis quæ iudicas. Et hoc certè
verissimum est. Quæ etenim peccata vel vitia de gentibus vnquam audita sunt, vt non etiam
de Iudæis siue de populo Israel audita vel nota sint ex sanctarum authoritate scripturarum.
Bene ergo & veraciter locuti sunt, timentes Deum, vnusquisque cum proximo suo, quod omnes
peccauerunt, & egent gratia Dei, & quòd non sit Deus Iudæorum tantùm, imò & Gentium. Et Roma. 3.
Dominus attendit, & audiuit, quomodo & quid locuti sunt, & scriptus est liber monimenti co-
ram eo timentibus Deum, & cogitantibus nomen eius, vt videlicet cuncta in iudicio reciten-
tur, & ex verbis suis iustificentur: sicut econtra, qui malè locuti sunt, ex verbis suis condemna-
buntur. Hinc & illud apud Esaiam. Ego autem opera eorum, & cogitationes eorum venio vt Esaiæ 66.
congregem cum omnibus gentibus & linguis. In illo libro monimenti, in illa congregatione
cogitationum nequaquam deerit illa confessio pœnitentis populi gentilis, quæ patris pieta-
tem concussit. Pater, peccaui in cælum & coram te, & iam non sum dignus vocari filius tuus. Lucæ 15.
" [Et erunt mihi, ait Dominus, in die qua ego facio in peculium, & parcam eis, & sicut parcit vir
" filio suo seruienti sibi, & conuertimini, & videbitis quid sit inter iustum, & impium, inter ser-
" uientem Deo, & non seruientem.] Tunc illi (inquit) quibus inuidetis, contra quos liuore tor-
quemini, quos aspernamini confidentes in vobismetipsis tanquam iusti, erunt mihi in pecu-
lium in die qua ego facio, idem vt faciam præfinitum habeo, & parcam eis, quamuis quondam
peccatoribus, parcam (inquam) eis pœnitentibus & seruientibus mihi seruitio piæ confessio-
nis, sicut parcit vir filio suo seruienti sibi quibuslibet modis, & conuertimini, & videbitis illud,
quod modo non videtis, neque videre vultis, toti auersi, & dorsum habentes contra faciem
veritatis, videbitis (inquam) quid sit inter iustum & impium, inter seruientem Deo & non ser-
" uientem, & ita certo scietis experimento, quòd non sit vanus qui seruit Deo. [Ecce enim dies CAP. IIII.
" veniet succensa quasi caminus, & erunt omnes superbi, & omnes facientes impietatem stipula,
" & inflammabit eos dies veniens, dicit Dominus, quæ non relinquet eis radicem & germen. Et
" orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius. Egrediemini, &
" salietis sicut vituli de armento, & calcabitis impios, cum fuerit cinis sub planta pedum vestro-
" rum, in die qua ego facio, dicit Dominus exercituum.] Hoc erit inter iustum & impium, inter
seruientem Deo & non seruientem, quod est inter stipulam, quam profectò caminus citò con-
sumit, inter homines quos serenus sol ortu suo lætificauit. Vnus enim idemque dies Domini,
vnus idemque sol iustitiæ, cum in iudicio cunctis manifestus apparuit, superbis & omnibus fa-
cientibus impietatem ita erit terribilis, vt non possint stare ante faciem eius, sicut stare stipula Psal. 67.
non potest in flamma camini ardentis, vel sicut fluit cera à facie ignis, & inflammabit eos in
perditioem, sicut inflammatæ stipulæ non relinquitur radix aut germen. timentibus autem
nomen meum, sic erit, vt sol inito verè, sol non qualiscunque, sed sol iustitiæ, & sanitas in pennis
eius. His verbis gemina timentium Deum felicitas pulchrè exprimitur. Nam in eo quod dicit,
sol iustitiæ, iustificationem significat animarum, qua timentes Dominum, felices erunt in die
illa, atque dicendo, Et sanitas in pennis eius, immortalitatem atque incorruptibilitatem de-
signat corporum, qua felices erant, id est, timentes Dominum in eadem & ex eadem die. Item
hoc interit inter iustum & impium, inter seruientem Deo & non seruientem, quod est inter
vitulum & à vinculo solutum, & cinerem quem vitulus calcans dum exilit, subsilit, dispergit
in omnem ventũ. Ait enim. Egrediemini, & salietis sicut vituli de armẽto, & calcabitis impios
in die qua ego facio, dicit Dominus Deus exercituum. His verbis pulchrè & æterna significatur
iuuentus sanctorum renouanda ex resurrectione mortuorum, & vetustas irrecuperabilis im-
" piorum, qui propter superbiam omnis peccati, incendio conflagrati cinis facti sunt. Sequitur.
" [Memento legis Mosi serui mei, quam mandaui in Oreb ad omnem Israel præcepta & iudi- Iohan. 5.
cia.] Quid hoc est dicere, in tali negotio, nisi ac si dicat. Dominator iam dictus, & angelus te-
stamenti est, qui accuset vos Moses, in quo vos speratis si enim crederetis Mosi, crederetis for-
sitan & mihi, de me enim ille scripsit, si enim illius literis non creditis, quomodo verbis meis
credetis? Igitur mementote (inquit) legis Mosi serui mei, quam mandaui in Oreb ad omnem
Israel præcepta & iudicia, videlicet, vbi dicentibus ad Mosen. Loquere tu nobis, & audiemus,
non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur. Prophetam autem suscitabo eis de medio
fratrum suorum similem tui, & ponam verba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia quæ
præcepero illi. Qui autem verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vl- Exodi. 20.
tor existam. Tunc autem dabantur præcepta decalogi bona, & iudicia in quibus est vita, quæ Deut. 18.
ad carnales non pertinent cæremonias. Memento (inquit) quia si memineris (inquit) illius le-
" gis temporis, & loci, memores eritis etiam mei, quia tunc & ibi de me ille scripsit. [Ecce ego
" mittam vobis Heliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis, &
" conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres illorum, ne fortè veniam & percutiam
" terram anathemate.] De aduentu Heliæ quicquam diffiniri non ausim, quia videlicet docto-

rum

Ex aduentu Heliæ duplex opinio.

rum alij, quibus omnes ferè consentimus, credunt eum ad literam venturum & restituturum omnia, ac mortis debitum persoluturum. alij verò nequaquam, quibus vir illustris beatus Hieronymus consentire videtur, dicens. Quanquam multi sint etiam nostrorum qui credunt eum ad literam venturum, & restiturum omnia ac mortis debitum persoluturum. Cæterùm Dominus interrogatus ab apostolis de aduentu Heliæ, respondit. Helias iam venit, & non cognouerunt eum, sed fecerunt in eum quæcunque voluerunt, Iohannem In Helia volens intelligi. Vnde subsecutus adiunxit. Si vultis recipere, Iohannes ipse est Helias qui venturus est. Veruntamen siue ipsam Heliæ personam, siue (vt alij volunt) prophetiam promitti magis verum sit in his verbis, Ecce ego mitto vobis Heliam prophetam, illud constat, quia reliquiæ conuertentur ex Israel, & dicente supradicto patre, Epulari autem & gaudere oportebat, quia frater tuus mortuus fuerat & reuixit, perierat & inuentus est, acquiescet el filius senior, qui nunc indignatus est, & intrare non vult, atque ita conuertetur cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum, vt credant filij hunc Iesum Christum, qui sub Pontio Pilato passus est, illum esse quem pates venturum expectauerunt, atentequam veniat dies Domini magnus, & horribilis dies iudicij in qua anathemate percutiet terram, id est, eos qui faciunt opera terrena, veniens manifestus, qui quondam venit occultus.

Matth. 17. Roma. 11. Lucæ 15.

* * *

FINIS.

Impressa sunt nunc demùm ex integro luculentissima Ruperti abbatis Tuitiensis, summi Theologi, summique viri in duodecim Prophetas minores Commentaria. Quæ ante annos quadringentos, posteris diligenter reuoluenda consecrauit. Impensis Viduæ Arnoldi Birckman.
Anno Domini, M. D. LI.
Louanij.